Àr 'ra'yo nkohi Jö har ñhöñhö maxei nt̲ngwi ár

mahwifi har ha̲i m'onda ne har ñhömf̲o

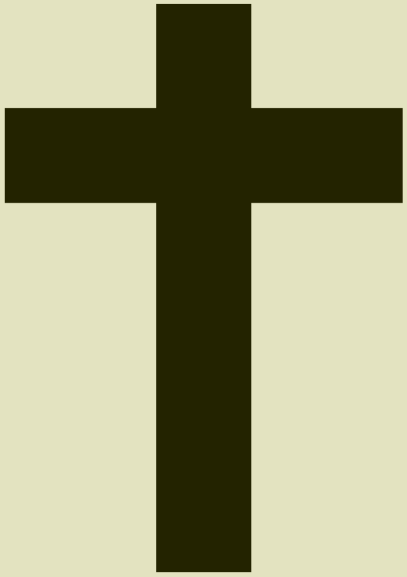

New Testament in Otomi, Querétaro (MX:otq:Otomi, Querétaro)

Àr 'ra'yo nkohi Jö har ñhöñhö maxei ntǫngwi ár mahwifi har hą̱i m'onda ne har ñhömfǭ

New Testament in Otomi, Querétaro (MX:otq:Otomi, Querétaro)

copyright © 2009 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Otomi, Querétaro

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Otomi, Querétaro

otq

Mexico

Copyright Information

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:
You must give Attribution to the work.
You do not sell this work for a profit.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Otomi, Querétaro

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
a3e32dbb-4826-53d8-92fc-afaa86ffff04

Contents

AR MATEO 1
AR MARKO 55
AR LUKA 88
AR XUWA 146
YA 'BEFI 188
AR RŌMANU 239
ÁR NDỤI AR KORINTIO 259
ÁR ÑOHO AR KORINTIO 279
AR GALATA 292
AR EFESIO 300
AR FILIPENSE 307
AR KOLOSENSE 312
ÁR NDỤI AR TESALONISENSE 317
ÁR ÑOHO AR TESALONISENSE 321
ÁR NDỤI AR TIMOTEO 324
ÁR ÑOHO AR TIMOTEO 330
AR TITO 334
AR FILEMON 337
AR EBREO 339
AR SANTIAGO 354
ÁR NDỤI AR PEDRO 359
ÁR ÑOHO AR PEDRO 365
ÁR NDỤI AR XUWA 369
ÁR ÑOHO AR XUWA 374
ÁR HÑU AR XUWA 375
AR HUDA 376
YA NTHANDI 378

Ar hoga mhö bi 'yot'a
AR MATEO

Yá pale ar Hesukristo
(Lk. 3:23-38)

1 Ár nduị nunar t'ofonụ, ma da 'yotkagihụ ar 'ñu togo yá pale ar Hesukristo,
n'ár mạnga'bẹto ar Dabi ne ar Abra.
2 Ar Abra már dada ar Isa, har Isa már dada ar Hakob, har Hakob már dada
ar Huda ne yá jödöp'ụ'ö.
3 Ar Huda már dada ar Fare ne ar Zara ár jödönụ, gehyụ xki 'yọmba ar
Tamar. Nunar Fare már dada ar Esrom, ha nunar Esrom már dada ar Aram.
4 Ar Aram már dada ar Aminadab, har Aminadab már dada ar Naso, har
Naso már dada ar Salmon.
5 Ar Salmon már dada ar Bos xki 'yọmba ar Rahab, nunar Bos már dada ar
Obed xki 'yọmba ar Rut, har Obed már dada ar Isai.
6 Ar Isai már dada ar ndö Dabi, ar ndö Dabi már dada ar Salomon xki
'yọmba nö'ö ár 'bẹhñöhmö ar Urias.
7 Nunar Salomon már dada ar Roboam, ar Roboam már dada ar Abia, har
Abia már dada ar Asa.
8 Ar Asa már dada ar Hosafat, ar Hosafat már dada ar Horam, har Horam
már dada ar Usias.
9 Ar Usias már dada ar Hotam, ar Hotam már dada ar Akas, har Akas már
dada ar Esekias.
10 Ar Esekias már dada ar Manases, ar Manases már dada ar Amon, har
Amon már dada ar Hosias.
11 Ar Hosias már dada ar Hekonias ne yá jödöp'ụ'ö, nuya pa mi ts'ixa ya me
Israel har hại Mbabilonia.
12 Núnụ Mbabilonia ka ba tinụ ár bötsi ar Hekonias már thuhu ar Salatiel,
ha nunar Salatiel már dada ar Sorobabel.
13 Ar Sorobabel már dada ar Abiud, ar Abiud már dada ar Eleakim, har
Eleakim már dada ar Asor.
14 Ar Asor már dada ar Sadok, ar Sadok már dada ar Akim, har Akim már
dada ar Eliud.
15 Ar Eliud már dada ar Eleasar, ar Eleasar már dada ar Matan, har Matan
már dada ar Hakob.
16 Ar Hakob már dada ar Huse nö'ö már dömе ar Maria togo bi 'yọnga ar
Hesu t'embabi ar Kristo.
17 Nu'mú, gatho nuyá pale ne yá mạngapale, ga dụ'mhụ nuya pa mi 'bụ
ar Abra, di göxa nú'mụ mi 'bụ ar Dabi, bi tho 'rẹt'amagoho m'ụi. Ha di nduị
ar 'bede nuya pa mi 'bụ ar Dabi, di göxa nú'mụ mi ts'ixa ya me Israel har
hại Mbabilonia, bi tho ma 'rẹt'amagoho m'ụi n'ehe. Ha nu mi ts'ixa ya me
Israel har hại Mbabilonia, di göxa nú'mụ mi m'ụ ar Hesukristo, bi tho ma
'rẹt'amagoho ya m'ụi.

Ar tsi Hmu Hesukristo bi zọkwa har ximhại
(Lk. 2:1-7)

18 Gehnụ ar 'bede hanja bi m'ụ ar Hesukristo. Ar Maria xki t'ạdi nda
nthötwi ar Huse. Himi tsọta ar pa nda m'ụhwi, bi ndạthi hár ts'ẹdi ár Hñö
Jö.
19 Ha nunar Huse togo xki 'yạdi, mar hogajö'i; himi ne nda 'bẹtwa ár tsạ,
jange ma nda hyẹp'ụtho ñ'öntho.
20 Nú'mụ mi benga njap'ụ, n'a mbi nhekitho n'ár ẹnxẹ ar tsi Hmu, bi zo nt'i
ne bi 'ñembabi:

—Huse, ár 'bẹto'i ar Dabi, yo gi ntsu gi tsixa ar Maria ha ri ngu, ngetho ár Hñö Jö gehnụ xi japi xi ñ'ụ.
21 Ma da m'ụ n'ár bötsi, ne ma gi hñu'spabi ár thuhu ar Hesu, ngetho ma da pọ ár hnini da gutwa yá ts'oki.
22 Bi njap'ụ ne bi tho ngu xki mönga ár m'ẹhni Jö mam'ẹt'o nú'mụ bi 'ñenö:
23 N'ar nxutsi ma da ndạthi
ne da m'ụ ár bötsi,
ne da thu'spabi ár thuhu Emanuel,
di bọni da 'ñenö: Di 'bụhwihụ Jö.
24 Nu mi nu ar Huse, bi ma ba ọt'a ngu xki xipa ár ẹnxẹ ar tsi Hmu, ne bi zixa ar Maria hár ngu.
25 Ne himbi ñ'öhwi ngur 'bẹhñö, bi dọ'mi bi m'ụ ár 'bẹt'o t'ụ, ne bi hñu'spabi ár thuhu ar HESU.

2

'Ra ya ñ'ọhọ mi het'a ya tsọ ba e bi k'ö'sa ar tsi bötsi

1 Ar Hesu bi m'ụhnụ Belen har hại Nhudea nú'mụ mar ndö ar Erode. Getya payụ bi zọhnụ Herusalen 'ra ya ñ'ọhọ mi het'a ya tsọ xki 'ñe mahyats'i.
2 Ne mi ñ'ạni mi eñ'ụ:
—Habụ bi 'bụ ár ndö ya xodyo xi m'ụi, ngetho xta hanthwe ár ts'ọnụ mahyats'i, ne xta ehe ga ndöñhe.
3 Nu mi 'yọ njap'ụ ar Erode, xa bi ntsu, ne gatho ya me Herusalen bi ntsuwi mahyẹgi.
4 Ar Erode dama bi zohna gatho ya ndömöjö ne ya böt'ofo mi 'bụhnụ, ne bi 'yạmbabi'ụ habụ nda m'ụ ar Kristo.
5 Ne bi 'ñeñ'ụ:
—Núnụ Belen har hại Nhudea, ngetho njap'ụ bi mönga ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö:
6 Nu'ahụ gar menguhụ Belen har hại Huda,
hinxi thẹk'asẹhụ,
ngetho xa ma da t'es'a ri nsuhụ
gi töhụ gatho nu ma'ra ya döhni har hại Nhudea;
ngetho ma da bọmp'ụ n'ar ndö
da suka ma hnini ya me Israel.
7 Nu'mú ar Erode bi ñöwisẹ nu'ụ ya ñ'ọhọ mi het'a ya tsọ, ne 'ramtx'ụ bi gụkwabi'ụ ham'ụ xki hyant'ụ ar tsọ.
8 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ Belen ne ñ'ạñhụ xiñho habụ 'bụ ar bötsi, ne nú'mụ xki tiñhụ, gi e gi xikagihụ, ne ma ga ndönga n'ehe.
9 Nu mi wadi bi 'yọxa nö'ö bi mönga ar ndö Erode, bi gụ yá 'ñu bi ma'ụ, ne nor tsọ xki hyanda mahyats'i mi 'bẹt'o mi utwabi'ụ ar 'ñu. Ha nu mi zọnga habụ mi 'bụ ar bötsi, ka bi m'ạhnụ.
10 Nu mi hyant'ụ ar tsọ man'agi, xa bi njohya.
11 Ne bi yụt'ụ har ngu, ka bi hyandnụ'ụ ar tsi bötsi mi 'bụhwi ar Maria ár nönö, ne bi ndạndihmö bi ndöñ'ụ. Ne bi xot'a yá m'ẹts'i, bi umba ya m'ọñhọ: ya k'axt'abọjö xi mar mhödi, ya githni ne n'ar hogañụni ár thuhu ar mira.
12 Ma nda thota habụ xki 'ñehyụ nda k'ö'sa ar Erode. Ha Jö bi xipabi nt'i hinge nda manụ'ụ, jange bi pạta yá 'ñu, bi mengyá hại.

Ar Erode bi mö nda tho gatho ya t'ụlo bötsi mi 'bụ Belen

13 Nu mi mengyá hại ya jö'i mi het'a ya tsọ, n'ár ẹnxẹ Jö bi 'ñemba nt'i ar Huse:

—Nangi, tsixa ar bötsi ne ár nönö di ma har hại Ehipto. Ne ka gi kohnụ, go
xka xi'a'i ham'ụ gi ehe, ngetho ar Erode ma da hyonga ar bötsi da hyo.
14 Ne bi nu ar Huse bi gụ ar bötsi ne ár nönö, bi ñ'o ar 'ñu bi zixa har hại
Ehipto nú'mụ mi nxuitho.
15 Ne ka ba 'bụhnụ bi dọ'mi bi du ar Erode. Njap'ụ nda tho ngu xki mönga
ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö: Da zo ma T'ụ nda bọnga har hại Ehipto.
16 Ar Erode xa bi mbọ ár kwẹ nú'mụ mi bödi xki ka ya ñ'ọhọ mi het'a ya tsọ.
Jange bi japi nda tho gatho ya tsi bötsi hinxki jwat'atho hñu njẹyẹ, mi 'bụhnụ
Belen ne gatho ár nthet'i, ngu xki gụkwa nu'ụ ya ñ'ọhọ'ụ.
17 Bi tho njap'ụ ngu xki mönga ar Heremia ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö:
18 Bi nheki n'ar mhafi núnụ har hại Rama
ne n'ar döta ts'oni;
ar Rakel zont'a yá bötsi,
ne himbi ne togo nda hot'i ngetho bi thopabi.
19 M'ẹfa mi du ar Erode, Jö bi mengi bi mẹhna n'ár ẹnxẹ ma ba k'ö'sa ar
Huse núnụ Ehipto, ne bi 'ñembabi:
20 —Nangi, penga ri hại Israel, tsixa ar bötsi ne ár nönö, ngetho nu'ụ mi
honga ar bötsi nda hyohmö, xi du'ụ.
21 Nu'mú, bi nangi bi zixa ar bötsi ne ár nönö, bi menga har hại Israel.
22 Ha nu mi 'yọde mar ndö ar Arkelao ár t'ụ ar Erode har hại Nhudea, bi
ntsu nda manụ. Ne Jö bi zo nt'i, jange bi ma har hại Ngalilea.
23 Ne bi m'ụ har hnini ár thuhu Nasare. Njap'ụ bi tho ngu xki mönga ár
m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö: Ma da t'embabi ar me Nasare.

3

Ar Xuwa Xixthe mi mönga ar hoga mhö
(Mr. 1:1-8; Lk. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 Nuya pa'ụ ar Xuwa Xixthe bi ndụi bi zo ya jö'i ha ya ot'at'ọhọ núnụ
Nhudea.
2 Ne mi emba njanụ:
—'Yọthwụ ár ntsọ'mi ngetho ár ts'ụt'wi Jö ba ep'ụtho.
3 Nunar Xuwa gehnụ ar ñ'ọhọ mi nọnga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:
Ár mhafi n'a togo enga har ot'at'ọhọ:
Hyojwụ ár 'ñu ar tsi Hmu.
Jömfụ habụ da thogi.
4 Ar Xuwa mi hö n'ar he xki njụmpa ár xi n'ar mẹti ár thuhu ar kameyo ne
xki m'e, ne mi ngụt'a n'ar ximhni. Ha nunar ñhuni mi tsi, ya mạngak'oto ne
ya t'afi mi tinga har t'ọhọ.
5 Ne nzẹyẹ ya jö'i mi pọnga ha ya hnini nda 'yọxa nö'ö mi möñ'ö, nuya me
Herusalen ne gatho har hại Nhudea, ne nuya jö'i mi 'bụ hár ñöni ar döthe
Hordan.
6 Mi e'ụ nda dạmajöni yá ts'oki, ne ar Xuwa mi xixthe har döthe Hordan.
7 Nu mi hyandi nzẹyẹ ya dẹnga'bẹpate ne ya dẹngamöjö mi e nda nxixthe
n'ehe, bi 'ñembabi'ụ:
—Yá bötsi'ihụ ya k'eñö gi hạtehụ. Togo xi ut'ahụ gi k'onthụ ár kwẹ Jö xi
'ñep'ụ.
8 Mahyoni gi 'yọthụ nö'ö xiñho, ne da nheki xka 'yọthwụ ár ntsọ'mi.
9 Yo ma gi 'ñexa ri nsuhụ gi 'ñensẹhụ: Ma dadahe ar Abra. Ngetho nuga di
xi'ahụ, Jö tsạ da gụxa nuya doyụ, ne da 'ñexa ngu yá bötsi ar Abra.
10 Ne di xi'ahụ n'ehe, Jö ngu ar tsẹnza, höda ar nts'ẹnza hár 'yẹ da zẹka ar
za. Ha nunar za hinte mañho uni, da ts'ẹki ne da t'ẹnt'a har tsibi.

11 Nuga di xixthe'ihụ har dehe ngetho xka 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Nö'ö 'bẹfa ma da xixthe'ihụ hár Hñö Jö ne har tsibi. Nuga hindi 'ñepkagi ga hö'spa yá thiza, ngetho xa tökagi ár ts'ẹdi.
12 Nö'ö xi ñhoki pi'sa ar t'ẹi, ma da paxt'a ár thi ne da kwata ar t'ẹi hár t'u. Ha nö'ö ar paxi da 'yụ'sa har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.

Ár nxixthe ar Hesu
(Mr. 1:9-11; Lk. 3:21-22)

13 Ge'mụ ba pọnga ar Hesu har hại Ngalilea, ba e har döthe Hordan habụ mi 'bụ ar Xuwa, ne nda xixthenụ.
14 Har Xuwa himi ne, mi embabi:
—Hanja xka e ga xixthe'i. Nu'ge go di 'ñep'a'i gi xixthegi.
15 Har Hesu bi döti:
—Xixthegipya, ne njap'ụ ga ọthụ gatho nö'ö numañho Jö.
Nu'mú ar Xuwa bi netho bi xixthe ar Hesu.
16 Nu mi wadi bi nxixthe, mi bọnga har dehe, n'a mbi xota mhets'i, ne bi hyanda ár Hñö Jö ba köi ngu n'ar domtxu, ba e bi zụ'ö.
17 Ne bi nheki n'ar mhö ndi 'ñẹ mhets'i mi enö:
—Gehnụ ma hmöka T'ụ, jakagi ga njohya.

4

Ar ts'ondöhi mi tsạta ar Hesu
(Mr. 1:12-13; Lk. 4:1-13)

1 Nep'ụ ár Hñö Jö bi zixa ar Hesu ha ya ot'at'ọhọ, ne ja nda tsạtnụ ar ts'ondöhi.
2 Ka ba 'bụhnụ yon'ạte mpa ne yon'ạte nxui hinte bi zi. M'ẹfa bi zụ ar thuhu.
3 Ba ep'ụ ar ts'ondöhi mi tsạti mi embabi:
—Nu'mụ ár T'ụ'i Jö, japa nuya doyụ da nthuhme xö.
4 Ha nu ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Njawa enga hár T'ofo Jö: Hinge họnsẹ ar thuhme da umba ár te ar jö'i, mahyonibi ár mhö Jö n'ehe.
5 M'ẹfa ar ts'ondöhi bi zixa ar Hesu har jöpahnini Herusalen, ne bi 'ñexa mañö hár ngöts'i ar dönganijö.
6 Ne bi 'ñembabi:
—Nu'mụ majöni ár T'ụ'i Jö, 'yẹnga ar nsạgi köi xö, ngetho njanụ huxa har T'ofo:
Jö da mẹhna yá ẹnxẹ da su'a'i,
ne da mip'a ri 'yẹ,
hingi fama ri wa ha ya do.
7 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Xi t'ot'i n'ehe: Yo ma gi tsạta Jö ri Hmu.
8 Nep'ụ ar ts'ondöhi man'agi bi zixa ar Hesu ha n'ar t'ọhọ mar ñhets'i, ne bi utwabi gatho ya hnini 'bụ hár nxidi ar ximhại ne gatho yá ñho pẹts'i.
9 Ne bi 'ñembabi:
—Gatho nuya hniniyụ ga 'ra'i nu'mụ gi ndạndihmö gi nsundagi.
10 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hyẹgagiwa ts'ondöhi, ngetho huxa har T'ofo: Nsunda Jö ri Hmu, ne họnsẹ'ö gi pẹpabi.
11 Nu'mú ar ts'ondöhi dama bi 'wege, ne ba e yá ẹnxẹ Jö mi umba te nda zi ar Hesu.

Ar Hesu bi dụ'ma ár 'bẹfi
(Mr. 1:14-20; Lk. 4:14-15; 5:1-11; 6:17-19)

12 Nú'mụ mi 'yọ ar Hesu mi o har fạdi ar Xuwa Xixthe, bi menga har hại
Ngalilea.
13 Ba tsop'ụ Nasare bi ma ba 'bụ Nkapernaum, get'ụ ar ñhọnthe núnụ ha yá
hại ar Sabulon ne ar Neftali.
14 Njap'ụ bi tho ngu xki mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:
15 Ár hại ar Sabulon ne ár hại ar Neftali,
'bụ har 'ñu di ma har ñhọnthe 'randitho ar döthe Hordan,
núnụ Ngalilea ár hại nu'ụ hingya xodyo.
16 Nö'ö ar hnini mi 'bụ har 'bẹxui bi hyanda n'ar döta ñot'i.
Nu'ụ xki m'ẹ har 'bẹxui bi yot'wa n'ar hyats'i.
17 Nuya pa'ụ ar Hesu bi dụ'mi bi mönga ar hoga mhö, ne mi emba ya jö'i:
—'Yọthwụ ár ntsọ'mi ngetho ár ts'ụt'wi Jö 'bạp'ụtho.

Ar Hesu bi zohna goho ya nguxhwö

18 Ar Hesu mi 'yo hár ñöni ar ñhọnthe Ngalilea. N'a mbi hyandatho yoho ya
ñ'ọhọ mi njödö, n'a már thuhu ar Simu nö'ö bi t'embabi ar Pedro, nö'ö man'a
már thuhu ar Andre, mi köt'a yá nt'ạts'i, ngetho ma ya nguxhwö.
19 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ba e gi tẹngagihụ, ne ma ga ex'ahụ gi jụxụ ya jö'i.
20 Dama bi zop'ụ yá nt'ạts'i'ụ, bi dẹnga ar Hesu.
21 Bi ñ'o man'a tsi tụi ar Hesu, ne bi hyanda ma yoho mi njödö, ar Hakobo ne
ar Xuwa yá t'ụ ar Sebedeo, mi tọhwinụ yá dada har motsa mi pọt'a yá nt'ạts'i.
Bi xipa nuya yohoyụ nda dẹni.
22 Ne nuyụ dama bi zop'ụ ar motsa ne ár dada'ụ, n'agitho bi dẹnga ar Hesu.
23 Ar Hesu mi thet'a xọge har hại Ngalilea, mi kụt'a ha yá nijö ya xodyo mi
utwabi, ne mi xipabi ar hoga mhö nọnga ár ts'ụtwi Jö. Ne mi ọthebi yá hñeni
ne yá ụgi gatho ya mengunụ.
24 Bi nxanga ar 'bede nö'ö mi pẹfi xọge har hại Nsiria. Ne ba ts'impabi gatho
ya dạthi, nu'ụ mi tho ya ụgi ne xki zụ ya hñeni, nu'ụ mi nthẹxkwi ya ts'ondöhi,
nu'ụ ma ya ndungo ne nu'ụ himi tsạ nda 'ñöni. Ne ar Hesu bi ọthe xọgeyụ.
25 Ne bi dẹnga nzẹyẹ ya jö'i me Ngalilea, me Ndekapoli, me Herusalen, ya
me Nhudea ne nu'ụ mi 'bụ 'randi ar döthe Hordan.

5

Ar nt'uti bi unga ar Hesu har t'ọhọ: Bi xipa ya jö'i nö'ö nzạtho (Lk. 6:20-23)

1 Nu mi hyanda ar Hesu mi ñ'owi nzẹyẹ ya jö'i, bi bọxa har t'ọhọ. Ne mi
zọni bi hñudi, ha nuyá mạxte bi ma ba tsụdi.
2 Ne ar Hesu bi nduị bi utwabi'ụ, mi embabi njawa:
3 —Nzạtho nu'ụ togo hingya ñ'ets'i, ngetho xi nhwëkwabi ár ts'ụt'wi Jö.
4 Nzạtho nu'ụ zoni, ngetho Jö go ma da hot'ụ.
5 Nzạtho nu'ụ tsẹtatho gatho, ngetho go ma da t'umba ar ximhại yá mẹti'ụ.
6 Nzạtho nu'ụ xa ne da 'yọt'a nö'ö xiñho, ngetho Jö xa ma da umba nö'ö ne'ụ.
7 Nzạtho nu'ụ pẹ'sa yá nhwëki, ngetho Jö ma da mẹ'spa ar nhwëki n'ehe.
8 Nzạtho nu'ụ xint'axi yá mfeni, ngetho ma da hyant'ụ Jö.
9 Nzạtho nu'ụ togo 'bạ made höka ar hñö, ngetho ma da t'embabi yá bötsi
Jö.
10 Nzạtho nu'ụ tho ya nt'ụtsa ọt'a nö'ö xiñho, ngetho ma da m'ụ'ụ hár
ts'ụt'wi Jö.
11 Nzạtho nú'mụ xta ts'añ'ahụ ne xta nt'ụtsa'ihụ, ne da njụs'ahụ ya
nhemhñö ngetho gi tẹngagihụ.

12 Xa gi njohyahụ, ngetho Jö ma da 'ra'ahụ n'ar döta nthöhö núnụ mañö mhets'i. Njap'ụ bi nt'ụtsa yá m'ẹhni Jö mi 'bụ mam'ẹt'o.

Ár u ar ximhại

13 Nu'ahụ gi ñhẹhwihụ ar u xi nkụhi habụ t'ụts'i. Jange 'ñuhụ ri hogam'ụihụ, ngetho xi'mụ ar u da m'ẹ ár ñ'uxi, hanja dar nkụhi 'mụ. Nö'ö ar u'ö hinter ñho, da t'ẹmp'ụtho da nhe'mi.

Ár ñot'i ar ximhại

14 Nu'ahụ gi ñhẹhwihụ n'ar ñot'i. N'ar hnini di huxa mañö n'ar t'ọhọ, hinda tsạ da t'ögi. Nu'ahụ n'ehe hinda tsạ gi 'ñöhụ ri hogam'ụihụ.

15 Hinto tsọ n'ar ñot'i ne da ye'ma n'ar ts'ọi da go'mi. Da 'ñexa habụ xi ñhets'i, ne da yot'wa gatho nu'ụ 'bụ har ngu.

16 Jahụp'ụ, ñ'uhụ n'ar hogam'ụi ha yá nthandi ya jö'i, ne xta hyant'ụ, da nsundabi ri Dadahụ bi 'bụ mhets'i.

Ar Hesu bi nọmba yá 'bẹpate ar Moise

17 Yo gi beñhụ xta e ga hwatwa yá 'bẹpate ar Moise, wa xta e ga jö'spa nö'ö xi mönga yá m'ẹhni Jö. Nuga xta e ga ọt'a gatho ngu xi möñ'ụ.

18 Xa majöni di xi'ahụ, hinxi göxta ar ximhại ne ar mhets'i, xta wadi da tho gatho nö'ö mönga hár t'ofo ar Moise, hinda ma da go n'ar mhö wa n'ar xẹni da njap'ụtho.

19 Nö'ö togo hinda 'yọt'a gatho nö'ö mönga hár T'ofo Jö, mödi n'ar tsi t'ụlo 'bẹpate, ne njap'ụ da uta ma'ra, hints'ụ ma da nhumañho hár ts'ụt'wi Jö. Ha nö'ö togo da 'yọt'a gatho ngu mönga hár T'ofo Jö ne da uta ma'ra, nö'ö ma da t'e'spa ár nsunụ hár ts'ụt'wi Jö.

20 Di xi'ahụ, nu'mụ hingi pẹ'sụ n'ar hogam'ụi di töta yá m'ụi ya dẹnga'bẹpate ne yá m'ụi ya böt'ofo, hinda tsạ gi kụthụ hár ts'ụt'wi Jö.

Ar Hesu bi nọnga ar kwẹ
(Lk. 12:57-59)

21 Gi pöhụ, ri palehụ bi nsipabi mam'ẹt'o: Yo gi ñhotehụ. Nö'ö toga da ñhote, hinda k'ont'a ar mfẹi xi t'ẹkwabi.

22 Ha nuga di xi'ahụ, nu'mụ togo da mbọ ár kwẹ da ụtsa ár ñ'ohụ, ja te da hñöxa majöni har ts'ụt'wi. Nö'ö togo da 'ñemba ár ñ'ohụ xi 'bẹ ár mfeni, ma da duxa ar ts'oki ne pẹ'sa te da dö har ts'ụt'wi. Ha nu'mụ togo da zanga ár ñ'ohụ ne da 'ñembabi hinter 'bẹfi, nö'ö ma da gut'a har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.

23 Jange nu'mụ xka hömfụ n'ar m'ọñhọ Jö har nijö, ne ka gi beñhụnụ xka tsọthwụ ár mụi ri ñ'ohụ,

24 tsohnụhmö ri m'ọñhọhụ, ne di möhụ ba ạfụ ar pumbate ri ñ'ohụ, ne nupya hö, ba e gi umfụ ri m'ọñhọhụ Jö.

25 Nu'mụ n'a ri ñ'ụnihụ da zix'ahụ har ts'ụt'wi, nú'mụ gi ñ'owihụ har 'ñu, ñhogamụiwihụ. Ngetho xki tsọngwihụ har ts'ụt'wi, da dạ'ahụ ar nzạyạ, ne nö'ö da xipa yá mạxte da go'ahụ har fạdi.

26 Xa majöni di xi'ahụ, hinda tsạ gi pọñhụ, m'ẹt'o gi k'ot'a ri thạihụ.

Ar Hesu bi nọnga ar ts'inga nthöti

27 Xka 'yọhụ xi t'enga mam'ẹt'o: Yo gi tsimfụ ár nthöti ri ñ'ohụ.

28 Ha nuga di xi'ahụ, nu'mụ togo da k'öt'a n'ar 'bẹhñö da 'bẹnte, xi 'yọt'a n'ar ts'oki. Ñhẹhwitho ngu xi zimba ár 'bẹhñö man'a, ngetho bi benga hár mfeni.

29 Jange nu'mụ ri dạhụ ar ñ'ẹi hạ'ahụ gi 'yọthụ ar ts'oki, hñöhụ gi 'yẹñhụ. Xiñho họnsẹ gi 'bẹhụ n'a xẹni ri ndo'yohụ, ngetho tema ñho gi jụjụ di xọge ri ndo'yohụ ne da t'ẹnt'ahụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.

30 Nu'mụ ri 'yẹhụ ar ñ'ẹi hạ'ahụ gi 'yọthụ ar ts'oki, hyẹjụ gi 'yẹñhụ. Xiñho họnsẹ da m'ẹ n'a xẹni ri ndo'yohụ, ngetho tema ñho gi jujụ di xọge ri ndo'yohụ ne da t'ẹnt'ahụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.

Ar Hesu bi nọnga ar ñhẹgi

31 Xi t'enö n'ehe: Nö'ö togo da hyẹ ár 'bẹhñö, mahyoni da hyokwa n'ar hẹ'mi ñhẹgi.

32 Ha nuga di xi'ahụ, nö'ö togo da hyẹp'ụ ár 'bẹhñö, ne hinte ma ts'oki xi dimbabi ñ'owi man'ar jö'i, nö'ö ar döme'ö japa ar 'bẹhñö da nts'oki. Ha nö'ö togo da nthötwi, pọntho xi zimba ár 'behñö ár ñ'ohụ.

Ar Hesu nọnga nú'mụ di ethụ Jö made

33 Xka 'yọhụ n'ehe, bi nsipabi ri palehụ mam'ẹt'o: Yo gi 'ñet'a Jö made nu'mụ hingi pödi da zạ gi 'yọt'e, ha nu'mụ te xka ñöt'a Jö, 'yọt'a ngu xka xipabi.

34 Ha nuga di xi'ahụ: Hinto gi 'ñethụ made; hingi 'ñethụ made mhets'i, ngetho ka bi 'bụhnụ ár thuxandö Jö.

35 Hingi 'ñethụ made ar ximhại, ngetho ka exp'ụ ár wa. Hingi 'ñethụ made ar hnini Herusalen, ngetho ár hnini ar döta Ndö.

36 Hingi 'ñethụ made ri ñöhụ, ngetho hinda tsạ gi japa ri xtöhụ da t'axki wa da boki.

37 Hinge mahyoni te gi 'ñethụ made gi hoñhụ da t'ọx'ahụ. Nu'mụ gi möñhụ hö, hö, ha nu'mụ hin'ö, hin'ö, ngetho nu'mụ teme gi huxụ, go unga ar ts'ondöhi.

Ar Hesu bi udi ar nko'sñöni
(Lk. 6:29-30)

38 Xka 'yọhụ xi t'enga mam'ẹt'o: Nö'ö togo da k'ẹt'wa ár dạ man'a, nda nk'ẹt'wa ár dạ'ö n'ehe. Ha nö'ö togo nda dokwa n'ár ts'i man'a, nda nthokwa n'ár ts'i n'ehe.

39 Ha nuga di xi'ahụ, yo gi tọxụ ar ts'ojö'i. Nu'mụ togo da mẹp'a ri hmihụ har ñ'ẹi, umfụ da mẹp'ahụ har ngöhö n'ehe.

40 Ha nu'mụ togo ne da hñömp'ahụ ri pạt'ihụ, umfụ da hñöxa ri pahnihụ n'ehe.

41 Nu'mụ togo da ja'ahụ gi hñö'sfụ n'ar 'bẹni n'apa ar 'ñu, hñö'sfụ yo'gi ár yap'ụ.

42 Nu'mụ n'ar jö'i te da 'yạ'ahụ, umfụ. Ha nu'mụ te da mip'ahụ, yo ma gi kọmfụ.

Möhụ ri ñ'ụnihụ
(Lk. 6:27-28, 32-36)

43 Xka 'yọhụ xi t'enö n'ehe: Möhụ ri ñ'ohụ ne ụtsa ri ñ'ụnihụ.

44 Ha nuga di xi'ahụ, möhụ ri ñ'ụnihụ, mathwụ Jö nu'ụ togo tsañ'ahụ, 'yọthwụ ar ñho nu'ụ togo ụtsa'ihụ, 'yạfụ Jö da mạxa nu'ụ togo ñömañ'ụ ne ẹk'athohụ.

45 Ngetho nu'mụ gi 'yọthụ njap'ụ, nu'mú hö, yá bötsi'ihụ Jö ar Dada bi 'bụ mhets'i, nö'ö togo japa ar hyadi da yot'wa ya hogajö'i ne ya ts'om'ụi, ne pẹmpa ar 'ye nu'ụ ọt'a xiñho ne nu'ụ hingi ọt'a xiñho.

46 Nu'mụ gi möhụ họnsẹ nu'ụ mö'ahụ ne nu ma'ra ya jö'i hin'ö, tema nthöhö gi tọ'mhụ 'mụ. Ha hingi njap'ụ ya ts'om'ụi n'ehe.

47 Nu'mụ họnsẹ ri kuhụ gi zẹngwahụ ne nu ma'ra ya jö'i hin'ö, tema ñho gi ọthụ 'mụ. Ha hingi njap'ụ nu'ụ hingya gamfi n'ehe.

48 Mahyoni gi ñhogajö'ihụ gi möhụ gatho, ngu Jö ar Dada bi 'bụ mhets'i ar hogajö'i mö'a gatho'ihụ.

6

Ar Hesu bi nǫnga ar mfą̈ts'i t'umba ya hyoya

1 Jamasuhų yo ma gi 'yǫthų ya hoga 'bę̈fi gi hoñhų da numañho'ihų ya jö'i.
Ngetho nu'mų gi 'yǫthų njap'ų, hinte ma nthöhö da 'ra'ahų ri Dadahų bi 'bų
mhets'i.
2 Jange nu'mų gi umfų n'ar mfą̈ts'i ya hyoya, yo gi jafų da nųnga ar 'bede
ngu ǫt'a ya nemhñö, ne da nthųxt'a ya k'axt'athųxi ha ya nijö ne ha ya dö'ñu,
honi da t'e'spa yá nsu. Nu'ų ǫt'a njap'ų, gehnų yá nthöhö'ų, hinte tǫ'ma
man'a.
3 Ha nu'ahų, nu xki umfų n'ar mfą̈ts'i ya hyoya, pösę̈hų. Nö'ö da unga ri
'ñę̈ihų, hinda bö ri ngöhöhų.
4 Ne ri mfą̈ts'ihų gi unthų ñ'öntho, ri Dadahų togo handa ñ'öntho, da 'ra'ahų
ri nthöhöhų ha yá nthandi ya jö'i.

Ar Hesu bi mönga hanja da t'ą̈pa Jö
(Lk. 11:2-4)

5 Nú'mų gi ą̈fų Jö, yo gi ǫthų ha yá nthandi ya jö'i ngu ǫt'a ya nemhñö, ne
da 'ñexyá nsu. Nuyų ą̈pabi 'bą̈tho ha ya nijö ne ha ya tą̈i. Xa majöni di xi'ahų,
gehnų yá nthöhöyų, hinte tǫ'ma man'a.
6 Ha nu'ahų, nú'mų xki 'yą̈fų Jö, kųt'a ha ri nguhų ne kothų ri goxthi. 'Yą̈fų
Jö ri Dadahų ñ'öntho gi 'bųsę̈wihųnų, ne ri Dadahų togo handa ñ'öntho, da
'ra'ahų ri nthöhöhų ha yá nthandi ya jö'i.
7 Nú'mų gi ą̈fų Jö, yo xa gi thöthų get'a ya mhö ngu ǫt'a nu'ų hingya gamfi,
beñ'ų ngu ár nzę̈yę̈ ya mhö, njap'ų Jö ma da 'yǫts'e.
8 Jange yo gi ǫthų ngu yá 'bę̈fi'ų, ngetho Jö ar Dada pödi xiñho tema gi k'athų
nú'mų hinxka 'yą̈fųtho.
9 Nú'mų gi zohų Jö, 'yą̈fų njawa:
Ma tsi Dada'ihe gi 'bų mhets'i,
xa nsunda ri thuhu.
10 Ba e gi ndöwa,
ne da t'ǫt'wa nö'ö gi mönge har ximhą̈i ngu bi t'ǫt'ap'ų mhets'i.
11 'Raje te ga tsihe ar pania.
12 Pumgagihe ma thą̈ihe, nguje di pumfe nu'ų togo tukagihe.
13 Ne yo gi hę̈gagihe da tsą̈tje ar ts'oki, ñöngagihe hinga ǫthe nö'ö hingi ho.
Ngetho gar ndöge, ne ja ri ts'ę̈di ne hiñham'ų da göxa ri nsunda. Dá njap'ų.
14 Ngetho nu'mų gi pumbabihų nö'ö togo ǫt'ahų ar ts'om'ųi, ri Dadahų
mhets'i n'ehe da pump'ahų ri ts'okihų.
15 Ha nu'mų hingi pumbabihų nö'ö togo ǫt'ahų ar ts'om'ųi, Jö ar Dada
hinda pump'ahų ri ts'okihų n'ehe.

Ar Hesu bi nǫnga ar bëhë

16 Nú'mų gi bëhų, yo gi ponga ri hmihų gi uhų ar dumųi ngu ǫt'a ya nemhñö,
honi da födi xi bë'ų. Xa majöni di xi'ahų, gehnų yá nthöhö'ų, hinte tǫ'ma
man'a.
17 Ha nu'ahų, nú'mų gi bëhų, 'yeka ri ñöhų ne xųka ri hmihų ngu gi ǫthų
hyax'mų.
18 Njap'ų hinda födi gi bëhų. Hǫnsę̈ Jö togo 'bų habų hingi nheki, go da bö
nö'ö gi ǫt'asę̈hų, ne da 'ra'ahų ri nthöhöhų ha yá nthandi ya jö'i.

Pę̈'sų ri ñhohųnų mhets'i
(Lk. 12:32-34)

19 Yo xa gi umba ri mųihų gi munsųwa har ximhą̈i nzę̈yę̈ ya ñho habų da zi
ya zu'we, da zi ar hą̈i ne da bë'ahų ya bë.

20 Pẹ'sụ ri ñhohụnụ mhets'i habụ hinte da japa ar zu'we, hinda zi ar hại,
hinda bë'ahụ ya bë.
21 Ngetho habụ gi pẹ'sụ ri ñhohụ, ka gehnụ oda ri mfenihụ.

Ar ñot'i yotka ma ndo'yohụ
(Lk. 11:33-36)
22 Nuya ri dạhụ go yot'a gatho ri ndo'yohụ, jange nu'mụ ri dạhụ 'bụi xiñho,
gatho ri ndo'yohụ 'bụ har hyats'i.
23 Ha nu'mụ hingi 'bụ xiñho ri dạhụ, gatho ri ndo'yohụ 'mụ, 'bụ har 'bẹxui.
Ha nu'mụ nunar ñot'i yot'ahụ xi m'ẹxui, tenguhmö ár mpothi ar 'bẹxui.

Yoho ya hmu
(Lk. 16:13)
24 Hinda tsạ gi pẹfụ yoho ya hmu, ngetho gi ụtsahụ n'a, ha gi möhụ nö'ö
man'a. N'a gi pẹfụ xiñho, ha nö'ö man'a hin'ö. Njap'ụtho n'ehe, hinda tsạ gi
pẹfụ Jö nu'mụ họnsẹ oda ri mfenihụ yá ñho ar ximhại.

Ar ñ'emụi
(Lk. 12:22-31)
25 Jange di xi'ahụ, yo gi tu ri mụihụ nú'mụ hiñ'otho te gi tsihụ wa te gi
hyethụ ri ndo'yohụ. Ha hinge ri tehụ töpa ár nsu ar ñhuni, ne ri ndo'yohụ
töpa ár nsu ar he.
26 Hyanthụ ya ts'ints'ụ nzạnga mhets'i. Nu'ụ hingi pot'i, hingi xofo, hinte
pẹ'sa yá t'u, ha ri Dadahụ mhets'i umba te da zi'ụ. Ha hingi töfụ ár nsu pẹ'sa
ya ts'ints'ụ.
27 Togo tsạ da japa ár ndo'yo da hñuxa ár ñhets'i xa di tupa ár mụi.
28 Yo'ö gi tu ri mụihụ gi beñhụ tema gi hyehụ 'mụ. Hyanthụ hanja te ya dọni
har 'batha. Nu'ụ hingi het'i, hingi pẹ man'ar 'bẹfi.
29 Ha di xi'ahụ, nunar ndö Salomon, mödi xa mi döta ár nsu, himbi zạ bi hye
n'ar he ngu ár nzạtho'ụ.
30 Nu'mụ Jö heta njap'ụ ya dọni 'bạ har 'batha ár pania, ne xudi da nk'ụts'i
da t'ụ'sa har tsibi, tengu da het'ahụ 'mụ. Yo'ö xa hinte gi pẹ'sụ ri jamfihụ.
31 Jange yo gi tu ri mụihụ, gi eñhụ: Tema ga tsihụpya, wa te ga hehụ.
32 Ngetho nu'ụ hinxi jamfi, hyax'mụ tu yá mụi nú'mụ hinte pẹts'i te da zi,
wa te da hye. Ha nu'ahụ, ri Dadahụ bi 'bụ mhets'i pö'ö teme gi k'athụ.
33 Nu'ahụ, hyoñhụ m'ẹt'o hanja gi 'bụhụ xiñho hár ts'ụt'wi Jö, ne gi 'yọthụ
nö'ö ne'ö, ne njap'ụ hö, hinda k'at'ahụ gatho nö'ö gi hoñhụ.
34 Jange yo gi tu ri mụihụ nö'ö te di 'ñep'ahụ xudi, ngetho hyaxtho ja te ga
thohụ. N'a ngu n'a ya pa pẹ'sasẹ yá thogi.

7

Yo gi theñhụ ri ñ'ohụ
(Lk. 6:37-38, 41-42)
1 Yo gi nthentehụ, ne hinda ntheñ'ahụ n'ehe.
2 Ngetho ngu gi thenga ri ñ'ohụ, Jö ma da hñös'ahụ majöni. Nu'mụ himbi
go ri mụihụ, hinda ma da gor mụi'ö n'ehe.
3 Hanja gi handwa ár ts'oki ri ku, jangutho n'ar paxi o hár dạ'ö, ne hingi
jamasu ri döta ts'oki ngu n'ar xọkaza o ha ri dạge.
4 Hanja da tsạ gi 'ñemba ri ku: Tọ'mi ga höp'a ar paxi o ha ri dạ, ne hanja
hingi handa nö'ö ar xọkaza o ha ri dạge.
5 Xa gar nemhñö. Hñö m'ẹt'o ar xọkaza o ha ri dạge, ne njap'ụ hö, da tsạ gi
hyanda xiñho, ne gi hñömba ar paxi o hár dạ ri ku.

6 Yo gi umfu nö'ö ár me̱ti Jö nu'u hingi numañho. Yo gi umfu ri ñhohu xi
nhwëk'ahu nu'u hingi numansu, ngetho ngu ya 'yo da ne da za'ahu, ne ngu
ya ts'u̱di ts'ot'a gatho nö'ö t'umbabi.

Ar mhat'a Jö
(Lk. 11:9-13; 6:31)

7 'Ya̱hu ne da t'a'ahu, hyoñhu ne gi tiñhu, nzotehu ne da nsok'ahu ar goxthi.
8 Ngetho nö'ö togo da 'ya̱di, da t'umbabi, nö'ö togo da hyoni da dini, ha nö'ö
nzote, da nsokwabi.
9 Xi'mu n'a ri bötsihu da 'ya̱'ahu n'ar thuhme, hage gi umfu n'ar do.
10 Xi'mu da 'ya̱'ahu n'ar hwö, hage gi umfu n'ar k'eñö.
11 Nu'mu gar ts'oktehu ne gi pöhu gi umfu nö'ö xiñho ri bötsihu, hanguhmö
ar Dada bi 'bu mhets'i xa da umba ar ñho gatho nu'u togo da 'ya̱pabi.
12 Ngu gi nehu da ja'ahu ya jö'i, japabihu njap'u n'ehe. Gehnu ne da 'ñenga
yá 'be̱pate bi 'yot'a ar Moise ne nu ma'ra yá m'e̱hni Jö.

Ar goxthi xi nts'ixt'i
(Lk. 13:24)

13 Kuthu har goxthi xi nts'ixt'i. Ngetho xi maxt'i ar goxthi ne xi nxidi ar 'ñu
di ma har 'be̱xui, ne nze̱ye̱ nu'u ku̱tnu.
14 Xi nts'ixt'i ar gosthi, ne hingi maxt'i ar 'ñu di ma mhets'i, jange tx'u̱tho
nu'u togo tini da yu̱tnu.

Fötho tema za'ö xta födi te uni
(Lk. 6:43-44)

15 Jamasuhu hinda ts'ok'a ri mfenihu nu'u ense̱ yá m'e̱hni Jö emp'ö. Ma da
'ñep'u da ne da hya̱'ahu, fe̱ta ya hogajö'i ngu n'ar tsi de̱ti, ha mbo yá mfeni
ñhe̱hwi n'ar dumanthuhu miñ'o.
16 Ma gi pöhu togo'u, nhekitho yá ts'o'be̱fi. Ngetho nuya ts'om'ui hingi tsa̱
da 'yo̱t'a n'ar hoga 'be̱fi. Ngu n'ar 'minza hinda unga ya obxi, ne hingi tu̱ju̱ ya
iuxi ha ya nk'axhna'mini.
17 Njap'u ar hoga 'ba̱iza tsa̱ da ts'ipa nö'ö te uni, ha nö'ö hingar hogaza hingi
tsa̱ da ts'ipabi.
18 Xi n'ar hoga 'ba̱iza, hage tsa̱ da unga nö'ö hingi ho da ts'i. Wa n'ar ts'oza,
hage tsa̱ da unga nö'ö xiñho da ts'i.
19 Gatho ya 'ba̱iza hingi unga nö'ö xiñho da ts'i, da nk'u̱ts'i ne da t'u̱'sa har
tsibi.
20 Jange gi pöhu togo yá kate m'e̱hni Jö emp'ö, xki hyanthwu yá ts'o'be̱fi o̱t'e.

Hiñham'u̱ xta pö'ahu
(Lk. 13:25-27)

21 Hinga gatho nu'u engagi: Ma tsi Hmu'i, ma tsi Hmu'i, ma da yu̱t'a hár
ts'u̱t'wi Jö bi 'bu mhets'i; ho̱nse̱ nu'u o̱t'a nö'ö mönga ma Dada bi 'bu̱hnu̱
mhets'i.
22 Nú'mu xta göxa xo̱ge, nze̱ye̱ ma da 'ñengagi nuya pa'u̱: Ma tsi Hmu'ihe,
ma tsi Hmu'ihe, nuje da ju̱ñ'ahe ár ts'e̱di ri thuhu da mömp'ahe ri mhö, da
e̱ñhe ya ts'ondöhi, ne da o̱the nze̱ye̱ ya nt'udi.
23 Ha nuga ma ga thötwabi: Hiñham'u̱ xta mpöhwihu̱. 'Wehu̱, 'yo̱t'ats'oki'ihu̱.

Yoho ya ñ'o̱ho̱ bi hyo̱ yá ngu
(Lk. 6:47-49; Mr. 1:22)

24 Nö'ö togo da 'yo̱ nuya mhö di xi'ahu ne da 'yo̱t'e, nö'ö ma ga he̱ka ngu
n'ar ñ'o̱ho̱ benga nö'ö ma da me̱fi, ne bi hyo̱ ár ngu har medo.
25 M'e̱fa ba e ya dö'ye, ba kö ya nzo̱the ne bi ñ'o ya 'yomndöhi. Gathoyu̱ bi
zu̱ har ngu'ö, himbi dext'i ngetho mi thöt'a xiñho har medo.

26 Ha nö'ö togo da 'yǫxa nuya mhöyų ne hinda 'yǫt'e, nö'ö ñhẹhwi n'ar jö'i
hingi benga nö'ö pẹfi, ne bi hyǫ ár ngu har 'baxka 'bomu.
27 Ba e ya dö'ye, bi gö ya nzǫthe, bi ñ'o ya 'yomndöhi bi zų nö'ö ar ngu'ö, bi
yǫt'e xǫge ne gatho bi m'ẹdi.
28 Nu mi wa ar Hesu bi mönga njap'ų, ya jö'i xa mi 'yǫda nö'ö xki xipabi'ų.
29 Ngetho mi hömpa ár ts'ẹdi Jö, hinge ngu nuya böt'ofo.

8

Ar Hesu bi ǫthe n'a mi tsų ar tsit'ando'yo
(Mr. 1:40-45; Lk. 5:12-16)

1 Nu mi gö ar Hesu har t'ǫhǫ, ba köhwi nzẹyẹ ya jö'i mi tẹni.
2 N'a mbi nthẹwitho n'ar jö'i mi tsit'a ár ndo'yo, ba e bi ndą̈ndihmö hár wa
ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mų gi ne, da tsą̈ gi ǫthegi.
3 Ar Hesu bi maka ár 'yẹ, bi hñu'spabi ne bi 'ñembi:
—Hö, di ne ga ǫthe'i. Dá dix'a'i.
Ngu mi wadi bi mönga njap'ų, nunar tsi jö'i dama bi hñöka ár hñeni.
4 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hinto ma gi xipabi, hǫnsẹ di ma har nijö da hyant'a ar möjö, ne hñöxa ri
m'ǫñhǫ ngu bi mönga ar Moise, ne da hyant'a'i ya jö'i xi dix'i.

Ar Hesu bi ǫthebi n'ár 'bẹgo n'ar döndogu me Nroma
(Lk. 7:1-10)

5 N'agi ar Hesu mi yų̈t'a har hnini Nkapernaum, ba e bi zų̈di n'ar döndogu
me Nroma, mi ą̈pa ar möte.
6 Ne bi 'ñembabi:
—Ha gi ǫde, tsi Tata. N'a ma 'bẹgo oxa ar t'oxi 'wẹts'i, hingi tsą̈ da 'ñöni, xa
tho ya ų̈gi.
7 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñenö:
—Gar manų, ma ga ǫthega.
8 Nunar ndö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö, tsi Tata, ngetho hindi 'ñepkagi gi kų̈t'a ha ma ngu. Nö'ö di ą̈'i, hǫnsẹ
gi mö da dixa ma 'bẹgo, nuga di ñ'emų̈i da njap'ų.
9 Ngetho nuga 'bų togo 'bẹpkagi, ha di pẹ'sa ya ndogu di 'bẹpabi n'ehe.
Nu'mų ga emba n'a, di manų, da ma. Ha nu'mų ga emba man'a, ba ehe, da
ehe. Nu'mų ga emba ma 'bẹgo: 'Yǫt'a nunar 'bẹfinų, da 'yǫt'e.
10 Nu mi 'yǫxa njap'ų ar Hesu xa bi 'yǫtho, ne bi 'ñemba ya jö'i mi tẹni:
—Xa majöni di xi'ahų, hinxta tinga n'ar me Israel di pẹ'sa n'ar ñ'emų̈i ngu
nunar ñ'ǫhǫnų.
11 Ne di xi'ahų, ma da e nzẹyẹ xǫge ár nxidi ar ximhą̈i da yų̈t'a mhets'i da
hñuxkwi ar Abra, ar Isa ne ar Hakob hár ts'ų̈t'wi Jö.
12 Ha nu'ų ndi 'ñepahmö nda 'yų̈t'a mhets'i hár ts'ų̈t'wi Jö, hinda ma da
t'umba ar sẹki. Ma da t'ẹnga nthi, da t'et'a har 'bẹxui habų ma da nzoni ne
da guxt'a yá ts'i di tho ya ų̈gi.
13 Nep'ų ar Hesu bi 'ñemba ar döndogu:
—Di ma ri ngu, da njap'ų ngu xka ñ'emų̈i.
Ne ge'mų dama bi dixa ár 'bẹgo.

Ar Hesu bi ǫthebi ár to ar Pedro
(Mr. 1:29-34; Lk. 4:38-41)

14 N'agi ar Hesu bi ma hár ngu ar Pedro, ka bi dinbabinų ár to mi thẹ ar
mpat'i.

15 Ar Hesu bi mipa ár 'yę, ne dama bi hyę ar mpat'i mi thę. Bi nanga nunar
'bęhñönų, ne bi umbabi te nda zi'ų.
16 Mi taknxui ba ts'impa ar Hesu nzęyę xki nthęxkwi ya ts'ondöhi, ha nö'ö
n'adar mhö nda 'bępabiyų, dama nda bǫni, ne bi ǫthe gatho ya dąthi.
17 Njap'ų bi tho ngu xki mönga ar m'ęhni Isaia nú'mų bi 'ñenö: Gesę'ö bi
hñögagihų ma hñenihų, ne bi hñöska ma ųgihų.

Nu'ų mi ne nda dęnga ar Hesu
(Lk. 9:57-62)

18 N'agi mi hyanda ar Hesu xki got'atho ya jö'i, bi 'ñemba yá mąxte:
—Möhö 'randi ar dehe.
19 N'a mba ep'ųtho n'ar böt'ofo, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Tsi Utate, ga tęñ'a'i habų gatho gi ma.
20 Ne bi dötwabi ar Hesu:
—Ya miñ'o pę'sa yá oki habų kų, nuya ts'ints'ų pę'sa yá m'afi, ha Nö'ö Togo
ba e bi Njö'i hiñ'otho habų da mę ár ñö.
21 Man'a nu'ų mi tęni bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, 'raka ar sęki ma ga ą ma dada, ne xka pengi, ga tęñ'a'i.
22 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Hyęp'ų nu'ų xi du da 'yą nu'ų mahyęgi xi duwi, ne ba e tęngagi.

Ar Hesu bi japa ar 'yomndöhi bi ntsąyą
(Mr. 4:35-41; Lk. 8:22-25)

23 Mi bǫxa ar Hesu har motsa, nuyá mąxte bi dęni n'ehe.
24 Nú'mų mi kų har dehe, bi ñ'o n'ar 'yomndöhi. Yá mfęts'i ar dehe mi hexta
ar motsa, har Hesu mi ötho.
25 Nuyá mąxte bi ma ba 'yą, ne bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, fąxkagihe, 'bųtho ga jöthų.
26 Ne nö'ö bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi ntsuhų. Tema bi ja ri jamfihų.
Ne bi nangi bi zų ar 'yomndöhi ne ar ñhǫnthe, ne dama bi ñhetho.
27 Nu'mú nuyá mąxte xa bi 'yǫtho ne mi eñ'ų:
—Togonų 'mų, ar 'yomndöhi ne ar dehe ǫta nö'ö 'bępabi.

Yoho ya me Gadara xki nthęxkwi ya ts'ondöhi
(Mr. 5:1-20; Lk. 8:26-39)

28 Nu mi zǫngwi ar Hesu yá mąxte 'randi ar dehe har hąi Gadara, ba e yoho
ya ñ'ǫhǫ bi zųdi xki nthęxkwi ya ts'ondöhi, ba pǫnga ha ya t'ągi, xa ma ya
nts'o, hinto mi tsą nda tho har 'ñu habų mi 'bų'ų.
29 Nuya ñ'ǫhǫyų bi ñö nts'ędi ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Te gi hongwa Hesu, ár T'ų'i Jö. Hage xka e gi 'raje ar mfęi mödi hingi tsǫta
ar pa.
30 Mi 'yonų yap'ų n'a mut'i ya ts'ųdi mi ñuni.
31 Nuya ts'ondöhi bi 'yąpa ar möte ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Nu'mų ma gi 'yęngagihe, 'raje ar sęki ma ga kųthe ha ya ts'ųdi 'yonų.
32 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hö, di möhų ma ba kųthų.
Nu'mú ya ts'ondöhi bi bǫnga ha ya ñ'ǫhǫ, ne bi ma ba kųt'a ha ya ts'ųdi. Ne
gatho nuya ts'ųdi dama bi nixt'i ba ñhǫma ha n'ar ma'ye, ba tso har dehe ne
bi jöt'a gatho.
33 Nu'ų mi su ya ts'ųdi xa bi ntsu bi nixt'i, ma ba kųt'a har hnini. Nu
mi zǫñ'ų, dama bi xipa ya jö'i nö'ö tema xki ja nuya ñ'ǫhǫ mi nthęxkwi ya
ts'ondöhi.
34 Gatho ya mengu nor hnini'ö bi bǫñ'ų ma ba tsų ar Hesu, ne mi hyant'ų,
bi 'yąpa ar möte nda bǫni nda zokwabinų yá hąi.

9

Ar Hesu bi o̱the n'ar da̱thi xki nza ár ndo'yo
(Mr. 2:1-12; Lk. 5:17-26)

1 Nu'mú̱ ar Hesu bi bo̱xa har motsa ne bi 'ranga 'randi ar dehe, bi menga
hár ha̱i man'agi.
2 Mi zo̱nga hár ñöni ar dehe, ba ts'impa n'ar ñ'o̱ho̱ xki nza ár ndo'yo mi oxa
ha n'ar t'oxi, ne nu mi hyandwa yá ñ'emu̱i nu'u̱ mi tsihi, ar Hesu bi 'ñemba ar
da̱thi:
—Ndada, yo gi tu ri mu̱i, ngetho xi mpump'a ri ts'oki.
3 Nu'mú̱ 'ra ya böt'ofo mi bense̱ njawa: Nunar ñ'o̱ho̱nu̱ po̱ntho tsanga Jö.
4 Nunar Hesu mi pötwatho yá mfeni, jange bi 'ñembabi'u̱:
—Yo'ö gi beñhu̱ hingi ho nö'ö di mönga.
5 Temar ñhembi ga xipabinu̱: Xi mpump'a ri ts'oki, wa ga embabi: Nangi gi
'yo.
6 Pöhu̱'mu̱, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i pe̱'skwa ar ts'e̱di har ximha̱i da pungya
ts'oki, hyanthu̱'mu̱ te di pe̱fi.
Nu'mú̱ ar Hesu bi 'ñemba ar da̱thi:
—Nangi, ju̱xa ri fidi, di ma ri ngu.
7 Nu'mú̱ ar da̱thi dama bi nangi, bi ma ár ngu.
8 Mi hyanda ya jö'i nö'ö xki thogi, xa mi 'yo̱tho, mi nsundabi Jö togo xki
umba ar ts'e̱di ya mexímha̱i da 'yo̱t'a ya döta nt'udi.

Ar Hesu bi zo ar Mateo nda de̱ni
(Mr. 2:13-17; Lk. 5:27-32)

9 Ar Hesu bi thohnu̱ bi ma, ne har 'ñu bi hyanda n'ar ñ'o̱ho̱ ár thuhu ar
Mateo mar njot'abojö, mi huxa habu̱ mi njut'a ar bojö mi jot'a ya ndö, ne bi
'ñembabi:
—Ba ehe, te̱ngagi.
Ha nö'ö bi nangi bi de̱ni.
10 M'e̱fa ar Hesu bi hñuhwi har mexa hár ngu'ö, ne nze̱ye̱ ya njotbojö ne ya
'yo̱t'ats'oki ba e bi hñuhwi ar Hesu mi 'bu̱hwinu̱ yá ma̱xte.
11 Nu mi hyanda njap'u̱ ya de̱nga'be̱pate, bi 'ñemba yá ma̱xte ar Hesu:
—Yo'ö ñungwi ya njotbojö ne ya 'yo̱t'ats'oki ri Utatehu̱.
12 Mi 'yo̱ ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'u̱ 'yomañho hingi honga togo da o̱the, ha nu'u̱ hñeni hö, hoñ'u̱.
13 Di ma ba hoñhu̱ tema di bo̱nga habu̱ enö: Hindi ne gi hönju̱ ya m'o̱ñho̱,
'ñuhu̱ ar nhwëki. Hinxta e ga zo ya hogajö'i. Xta e ga zo ya 'yo̱t'ats'oki da
'yo̱t'wa yá ntso̱'mi.

Ar Hesu bi t'a̱mbabi ar bëhë
(Mr. 2:18-22; Lk. 5:33-39)

14 M'e̱fa ba ep'u̱ yá ma̱xte ar Xuwa Xixthe, bi 'ya̱mba ar Hesu ne bi 'ñeñ'u̱:
—Yo'ö hingi bë nuya ri ma̱xte, ha nuje ne ya de̱nga'be̱pate xa di bëhë.
15 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mu̱ da t'o̱t'a n'ar ngo, ne nö'ö togo bi nthöti da zohna yá mpödi, nuyu̱
mahyoni da njohyawi, ngetho 'bu̱hwi nö'ö togo t'o̱t'wa ar da̱ngo. Njap'u̱ ma
ma̱xte n'ehe, nú'mu̱ di 'bu̱'be johyayu̱. Ma da zo̱ ar pa nú'mu̱ xta ts'ixkagi,
nu'mú̱ hö, xinda ne, da bëhyu̱.
16 Hinjo'o n'a togo ju̱ n'ar 'ra'yo m'o̱t'e po̱t'a n'ar ze̱ dutu, ngetho nu xta
yu̱t'a ar 'ra'yo m'o̱t'e, da gu̱t'a ar ze̱ dutu ne da xe̱ döta xe̱ni.
17 Hingi sit'a ar 'ra'yo t'afi ha ya ze̱ ximhni, ngetho nu'mu̱ da njap'u̱ da xe̱ ya
ze̱ ximhni, da nö'ma ar t'afi ne da m'e̱ ya ximhni. Ha nu'mu̱ da sit'a ar 'ra'yo
t'afi ha ya 'ra'yo ximhni, gatho yoho hinte da ja.

Ár t'inxu ar Hairo ne ar 'bẹhñö bi dạmba ár pạt'i ar Hesu (Mr. 5:21-43; Lk. 8:40-56)

18 Mi wadi bi mönga njap'ụ ar Hesu, ba ep'ụ n'ar ndö bi ndạndihmö ne bi 'ñembi:
—Mañhem'ụtho bi du ma t'inxu, jange xta e ga ạ'ar möte gi ma gi hñuxa ri 'yẹ; di ñ'emụi da mengi da nte.
19 Har Hesu ne yá mạxte bi mẹwi nunar ndö'ö.
20 Nú'mụ mi 'yo ar 'ñu'ụ, n'ar 'bẹhñö mi xot'wa ya ji, xki tho 'rẹt'amayoho njẹyẹ mi pẹ'sa nunar hñeninụ, bi zọnga hár xụtha ar Hesu ne bi dạmba ár ñöni ár pạt'i.
21 Ngetho mi ensẹ hár mfeni: Nu'mụ mödi họnsẹ ga thạmbahmö ár pạt'i, da dixkagi.
22 Ar Hesu bi ñegi ne bi 'ñemba nunar 'bẹhñö:
—Ma tsi t'inxu'i, njohya. Nuna ri jamfi xi ja'a'i xi dix'i.
Ne n'agitho bi dixa nunar 'bẹhñönụ.
23 Nu mi zọnga ar Hesu hár ngu ar ndö xki du ár t'inxu, mi hyandi mi 'bụhnụ nu'ụ mi hụxt'a ya nthụza, ne nzẹyẹ ya jö'i xa mi umba yá mụi mi zoni.
24 Bi 'ñembabi'ụ:
—Pọñhụ, ngetho nunar nxutsinụ, hinxi du, ötho.
Ne nuya jö'i xa mi thentho.
25 Nu mi bọnga gatho ya jö'i, ar Hesu bi yụt'a mbo har ngu, bi mipa ár 'yẹ ar nxutsi, ne nuna dama bi nangi.
26 Ne nunar 'bedenụ bi nụnga xọge nunar hại'ö.

Ar Hesu bi ọthe yoho ya godạ

27 Nú'mụ mi manụ ar Hesu, bi dẹnga yoho ya godạ mi 'bẹfa xa mi mafi mi eñ'ụ:
—Ár bötsi'i ar Dabi, hwëgagihe.
28 Ar Hesu bi thotho ne bi yụt'a ha n'ar ngu. Nuya godạ himba kohi, ba e bi yụt'ụ har ngu n'ehe. Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Ha gi jamfihụ da tsạ ga ọthe'ihụ.
Bi dö'ụ:
—Hö da tsạ, ma tsi Hmu'ihe.
29 Nu'mú ar Hesu bi hñu'spa yá 'yẹ ha yá dạ'ụ, ne bi 'ñembabi:
—Dá njap'ụ ngu xka jamfihụ.
30 Ne bi xo yá dạ'ụ. Ar Hesu bi hñu'mba yá mụi ne bi 'ñembabi:
—Jamasuhụ hinto da bö nö'ö xi thogi.
31 Mödi bi nsipa njap'ụ, mi bọñ'ụ bi 'yonga ar 'bede hagatho nor hại'ö.

Ar Hesu bi ọthe n'ar gone

32 Mi bọnga nuya godạ, ba ts'impa n'ar gone xki nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi.
33 Ar Hesu bi 'yẹnga ar ts'ondöhi, ne nunar gone bi zạ bi ñö. Gatho ya jö'i mi 'bụhnụ, xa mi 'yọtho ne mi eñ'ụ:
—Hiñham'ụ xta hanthụwa ha ma hạihụ Israel n'ar nt'udi ngu nö'ö xta hanthụpya.
34 Ha nuya dẹnga'bẹpate mi eñ'ụ:
—Nunụ ẹnga ya ts'ondöhi, jụmpa ár ts'ẹdi ár ndö ya ts'ondöhi.

Döta ár 'bẹfi Jö

35 Ar Hesu bi ñ'o gatho ya döta hnini ne ya t'ụlo hnini, mi kụt'a ha yá nijö ya xodyo mi utwabi, mi xipa ár hoga mhö ár ts'ụt'wi Jö, mi ọthebi yá hñeni ne yá ụgi nuya mengunụ.

36 Nu mi hyanda gatho ya jö'i xa bi nkor nhwëki, ngetho bi hyanda ngu 'ra
ya tsi dẹti xi mfont'i, hinte 'ñe ár mạ'yo da su.
37 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Xa majöni di xi'ahụ, nzẹyẹ ar sofo ne tx'ụda ya 'bẹgo.
38 Jange 'yạpabihụ Jö togo ár mẹti ar 'bẹfi, da mẹhna ma'ra ya 'bẹgo, da e
da gụxa nunar sofonụ.

10

Ar Hesu bi hwahna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte
(Mr. 3:13-19; Lk. 6:12-16)

1 Nu'mú ar Hesu bi zohna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi umba ar ts'ẹdi
nda 'yẹnga ya ts'ondöhi, ne nda ọthebi tsạnt'ö yá hñeni ne yá ụgi ya jö'i.
2 Gehyụ yá thuhu nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte ar Hesu xki zohni: M'ẹt'o ar
Simu nö'ö bi thu'spabi ar Pedro, ar Andre ár jödöp'ụ'ö, ar Hakobo ne ar Xuwa
ár jödö, yá t'ụyụ ar Sebedeo.
3 Ar Lipe, ar Bartolo, ar Toma, ar Teo nö'ö mar njotbojö, man'ar Hakobo ár
t'ụ ar Alfeo, ar Lebeo nö'ö bi t'embabi ar Tadeo.
4 Nö'ö man'ar Simu xki ñ'owi nu'ụ mi ntuhni mi ñönga ár hnini, ne ar Huda
Iskariote nö'ö m'ẹfa bi dạ ar Hesu.

Ar Hesu bi mẹhna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte xki hwahni
(Mr. 6:7-13; Lk. 9:1-6)

5 Ar Hesu bi mẹhna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte xki hwahni ne bi
'ñembabi'ụ:
—Yo ma gi thohụ habụ bi 'bụ nu'ụ hingya xodyo. Yo gi kụthụ ha yá hnini
ya me Nsamaria.
6 Di ma ba zohụ ya me Israel nu'ụ 'bụ ngu ya tsi dẹti hinte 'ñe yá mạ'yo.
7 Di möhụ ne gi 'ñembabihụ njawa: Ár ts'ụt'wi Jö 'bạp'ụtho.
8 Ọthehụ ya dạthi, ne hñöjwụ yá hñeni nu'ụ tsụ ar tsit'ando'yo, jafụ da nte
nu'ụ xi du, 'yẹmbabihụ ya ts'ondöhi nu'ụ togo xi nthẹxkwi. Xta hwëk'ahụ
nunar ts'ẹdinụ, hwëkwathobihụ nu ma'ra n'ehe.
9 Yo gi nxö'sụ ar bojö xi nk'axt'i, wa ya t'axbojö, wa ya thẹni.
10 Yo gi tẹxjụ ri 'rọzöhụ, yo ma gi hñöxụ yo mponi ar dutu, wa ma'ra ya thiza,
hinte gi hñöxụ n'ar ndọhọ. Ngetho ar 'bẹgo di 'ñepi da t'umba nö'ö te k'at'i.
11 Nu xki tsọñhụ ha n'ar döta hnini wa n'ar t'ụlo hnini, hyoñhụ n'ar hogajö'i,
ne ka gi 'bụhụnụ hár ngu'ö gatho ya pa gi oxụnụ.
12 Nu xki kụthụ har ngu'ö, zẹngwahụ nu'ụ 'bụhnụ.
13 Nu'mụ da 'ra'ahụ nsẹki, ár hogam'ụi Jö da zụ'ụ. Ha nu'mụ hinda 'ra'ahụ
nsẹki, ar njöpi xka 'yạfụ, da mengi da zụ'ahụ.
14 Nu'mụ hinto da 'yọx'ahụ, ne hinto da jamfi nö'ö gi xifụ, pọñhụ har ngu'ö
wa har hnini'ö, ne gi hwöthụ ri wahụ, da hyọ ar fonthại xi wat'a ha ri thizahụ.
15 Xa majöni di xi'ahụ, nunar pa da thöxamajöni, nunar hnini'ö ma da
hñönga n'ar döta mfẹi, di töta ár mfẹi ya hnini Sodoma ne ar Gomora.

Ya nt'ụtsate xi 'ñep'ụ

16 Nupya di pẹñ'ahụ gi möhụ, ma gi 'yohụ ngu ya tsi dẹti madeda ya miñ'o.
Jange zọt'a ri dạhụ ngu n'ar k'eñö, ne di hñöx'ahụ n'ar tsi domtxu.
17 Jamasuhụ ngetho ya jö'i ma da dạt'ahụ ha yá 'yẹ ya ts'ụt'wi, ne ma da
mẹp'ahụ ha yá nijö.
18 Nu'ụ ma da dạt'ahụ ha ya ts'ụt'wi, ma da m'ạp'ahụ ha ya ndö ngetho gi
tẹngagihụ. Njap'ụ gi dạtwabihụ majöniyụ, ne nu'ụ hingya xodyo.

19 Nú'mụ xta ts'oñ'ahụ, yo gi tu ri mụihụ tema gi möñhụ wa tema gi thöhụ,
ngetho ge'mụ Jö ma da 'ra'ahụ gatho nö'ö gi möñhụ.
20 Hingo ma gi ñöseḥụ; nu ár Hñö Jö ar Dada go ma da mönga nö'ö da bọnga
ha ri nehụ.
21 Nuya pa'ụ ya jö'i ma da ụtsaseḥ yá ku, ma da dạ da tho. Nuya dada da dạ
yá t'ụ, nuya t'ụ ma da ụtsa yá dada, ne da dạ'ụ da tho n'ehe.
22 Gatho ya jö'i ma da ụtsa'ihụ ngetho gi teḥngagihụ, ha nö'ö togo da zeḥtatho
da dọ'mi da göxa xọge, go ma da mpọ'ö.
23 Nu'mụ da nt'ụtsa'ihụ ha n'ar hnini, pọñhụ di möhụ man'a. Xa majöni di
xi'ahụ, hingi jwahụ gi 'yohụ xọge ya hnini har hại Israel, ne Nö'ö Togo ba e bi
Njö'i da menga man'agi.
24 Ar mạxte hingi töpa ár nsu ár utate, ha n'ar 'bẹgo hingi töpa ár nsu ár hmu.
25 Xiñho nu'mụ ar mạxte da ñheḥhwi ár utate, ne ar 'bẹgo da ñheḥhwitho ár
hmu. Nu'mụ ar dada bi t'embabi ar Belsebu, hanja tọ'mi da nsipabi yá bötsi
'mụ.

Togo gi tsuhụ
(Lk. 12:2-9)

26 Jange hinto gi tsuhụwa, ngetho hiñ'otho tema xi t'ögi ne hinda thandi,
wa tema xi t'ọt'a ñ'öntho ne hinda födi.
27 Nö'ö di ut'aseḥụ ñ'öntho, utwabihụ gatho ya jö'i, ha nö'ö di xi'ahụ
njantetho, möñhụ nts'ẹdi, da 'yọ gatho ya jö'i.
28 Yo gi tsuhụ togo ne da hyo'ahụ, ngetho ri pahụ hingi tsạ da hyo'ụ. Tsuhụ
Jö togo pẹ'sa ar ts'ẹdi da meḥna ri pahụ ne ri ndo'yohụ har tsibi.
29 Nuya tsi ts'ints'ụ hingi hmödi, t'unga yoho ha n'ar tsi kụt'a, ha hinda zạ
da dạ n'a har hại nu'mụ hinda ungar seḥki Jö ar Dada.
30 Xi'ahụhmö. Ngetho ri xtöhụ, Jö pödi hangu'ụ.
31 Jange yo gi ntsuhụ, ngetho gi töfụ ár nsu n'a mut'i ya ts'ints'ụ.
32 Nö'ö togo da dạtkagi majöni ha yá nthandi ya jö'i xi bökagi, nuga n'e ma
ga dạmajöni xi bökagi hár nthandi ma Dada bi 'bụ mhets'i.
33 Ha nö'ö togo da kọngagi ha yá nthandi ya jö'i, nuga n'ehe ma ga kọnga
hár nthandi ma Dada bi 'bụ mhets'i.

Ngetho xpa e ar Hesu ma da ñhe ya jö'i
(Lk. 12:49-53; 14:26-27)

34 Yo gi hu ri mụihụ xta e ga jö'sa ya tuhniwa har ximhại. Hin'ö, ma da
gạhni ngetho xta ehe.
35 Xta e ga heka ya jö'i: nuya t'ụ ma da dọxa yá dada, nuya t'inxu ma da
dọxa yá nönö, ha nuya ts'ihweḥ ma da dọxa yá tsa.
36 Nuyá ñ'ụni ya jö'i ma da bọnga ha yá nguseḥ.
37 Nö'ö töte ár mhöte peḥspa ár dada wa ár nönö, ne m'ẹfa ka mökagiga, hindi
'ñepi da deḥngagi. Ne nö'ö töte ár mhöte peḥspa ár t'ụ wa ár t'inxu, ne m'ẹfa ka
mökagi, hindi 'ñepanụ n'ehe da deḥngagi.
38 Ne nö'ö togo hinda 'yẹnt'a ár te da deḥngagi, hindi 'ñepi ga ñ'o'be.
39 Nö'ö togo xa suwa ár te har ximhại, ma da 'beḥdi. Ha nö'ö da 'beḥ ár te
teḥngagi, ma da dinga ár te hiñham'ụ da thege.

Ya hoga nthöhö mhets'i
(Mr. 9:41)

40 Nö'ö togo da 'ra'ahụ ar seḥki go xi 'rakagiga, ha nö'ö togo 'raka ar seḥkiga
go umba ar seḥki nö'ö togo xpa peḥnkagi.

41 Nö'ö togo da umba ar sẹki n'ár m'ẹhni Jö ngetho mar m'ẹhni, ma da hñönga ar nthöhö ngu ar m'ẹhni. Ha nö'ö da umba ar sẹki n'ar hogajö'i ngetho mar hogajö'i, ma da hñönga n'ar nthöhö mahyẹgi ngu hönga n'ar hogajö'i.
42 Ne nö'ö togo da umba n'a tsi 'bada ar tsẹthe n'a nuya tsi hyoyayụ tẹngagi, xa majöni di xi'ahụ hinda 'bẹ ár nthöhö.

11

Ar Xuwa Xixthe bi mẹhna yoho yá mạxte ma ba k'ö'sa ar Hesu
(Lk. 7:18-35)

1 Nu mi wa ar Hesu bi xipa nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte teme nda mẹfi, bi ma ba tsọnga ya hnini har hại'ö, mi uta ya jö'i ne mi mönga ar hoga mhö.
2 Nú'mụ mi o har fạdi ar Xuwa Xixthe, bi 'yọ gatho nö'ö mi ọt'a ar Hesu, jange bi mẹhna yoho yá mạxte ma ba k'ötṣ'i,
3 ne bi 'ñembabi:
—Ha go ge'e ár m'ẹhni Jö ma nda ehe, wa ga tọ'mhe man'a.
4 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ ba xifụ ar Xuwa nö'ö xka 'yọhụ ne xka hyanthụ.
5 Nuya godạ xo yá dạ, ya dowa 'yo, ya gogu ọde, nu'ụ tsụ ar tsit'ando'yo thits'i, nu'ụ xi du pengi nte, ha nuya tsi hyoya xi nsipabi ar hoga mhö.
6 Nzạtho nö'ö togo hinda ụ ár mụi xi zo ár gu nö'ö di pẹfi.
7 Nu mi bọni bi ma yá mạxte ar Xuwa Xixthe, ar Hesu bi ndụi bi nọnga ar Xuwa ne bi 'ñemba ya jö'i:
—Togo ma ga hyanthụ har ot'at'ọhọ. Hage ma ga hyanthụ n'ar ñ'ọhọ hinte mi pẹ'sa ár ts'ẹdi, ngu n'ar xithi hwönda ar ndöhi. Hin'ö wain'ö.
8 Te ga pọñhụ ga hyanthụ 'mụ. Hage n'ar ñ'ọhọ mi he ya dutu ximhödi. Hin'ö, ngetho nu'ụ kö yá nzạtho dutu 'bụ ha yá ngu ya ndö'ụ.
9 Tema ga pọñhụ ma ga hyanthụ 'mụ. Hage n'ár m'ẹhni Jö. Hö, ne xa majöni di xi'ahụ, hinge họnsẹ n'ár m'ẹhni Jö, pẹ'sa man'ar döta nsu.
10 Ngetho gehnụ xki nhọnga mam'ẹt'o har T'ofo habụ enö:
Nuga di pẹhna ma m'ẹhni da m'ẹt'o
da hyok'a ar 'ñu.
11 Xa majöni di xi'ahụ, hinxi m'ụ man'ar ñ'ọhọ di töpa ár nsu ar Xuwa Xixthe. Mödi njap'ụhmö, nö'ö ar tsi t'ụlo xi yụt'a hár ts'ụt'wi Jö, töpa ár nsu ar Xuwa.
12 Nuya pa bi ndụi bi xixthe ya jö'i ar Xuwa ne nubyatho, ár ts'ụt'wi Jö tho ar nhweni, ne họnsẹ nu'ụ umbyá mụi go kụt'ụ.
13 Gatho yá m'ẹhni Jö ne ár t'ofo ar Moise bi möñ'ụ nda e ár ts'ụt'wi Jö, ha nu mi zọ ar Xuwa Xixthe bi möñ'ö mi 'bạp'ụtho nda zọhọ.
14 Nu'mụ gi ne gi ñ'emụibihụ, gehnụ ar Elia xka 'yọhụ nda penga man'agi.
15 Nö'ö togo tu ár gu, dá 'yọxa nö'ö di mö.
16 Togo ga hẹkwabi nuya jö'i 'bụ nuya payụ. Nuyụ, ñhẹhwi nuya bötsi hu ha ya tại, mafi ñ'engwi yá ñ'ohụ.
17 Ne eñ'ụ: Da hụxthe ma nthụzahe ne hinga nehụ, da ntuhe ya thuhu nt'ạgi ne hinga nzoñhụ.
18 Ngetho ba e ar Xuwa Xixthe, hinto mi ntsixkwi, ne hinto mi ñungwi, ne gi eñhụ: Nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi.
19 M'ẹfa ba e Nö'ö Togo bi Njö'i, to gatho ntsixkwi ne ñungwi, gi eñhụ n'ar ts'o'yo ne n'ar mihni, ár ñ'owi ya njotbojö ne ya 'yọt'ats'oki. Nö'ö togo pẹ'sa ar mfödi, nhekitho ha yá hoga 'bẹfi.

Yá mfẹi xi t'ẹkwa ya mẹ'sku hnini
(Lk. 10:13-16)

20 M'ẹfa ar Hesu bi nduị bi hñu'mba yá hmi ya hnini habụ xki 'yọt'a ya
nt'udi, ngetho hinxki 'yọt'wa yá ntsọ'mi, mödi xki hyandwa ár ts'ẹdi Jö. Ne
bi 'ñeñ'ö:
21 —Hwëkate'ihụ gar menguhụ Korasi ne gar me Betsaidahụ. Ngetho
nu'mụ ya me Tiro ne ya me Sidon xi hyanthmö ya nt'udi xi t'ọt'a ha ri hạihụ,
xi 'yọt'wahmö yá ntsọ'mi, ne xi hyemhö ya he dumụi, ne xi nkoxhmö ar 'bospi
ntsọ'mi.
22 Jange nuga di xi'ahụ, nunar pa da thös'ahụ majöni, ri mfẹihụ ma da döta
nö'ö ma da hñönga ya me Tiro ne ya me Sidon.
23 Ha nu'ahụ gar menguhụ Nkapernaum, ha gi hu ri mụihụ ma da njụx'ahụ
mhets'i. Hin'ö, ma da t'e'ahụ har 'bẹxui. Ngetho nu'mụ har hại Sodoma xi
t'ọthmö nuya nt'udi xka hyanthụ, xi 'yọt'wahmö yá ntsọ'mi, ne hinxi nhwati,
di 'bụhmö'ụ nuya payụ.
24 Jange di xi'ahụ, nunar pa da thös'ahụ majöni, ri mfẹihụ ma da döta ár
mfẹi ya me Sodoma.

Ba e gi tsụkagihụ, gi tsạyạhụ
(Lk. 10:21-22)

25 Nor pa'ö ar Hesu bi ñö ne bi 'ñenö:
—Di nsunda'i, ma tsi Dada'i, gar Hmu mhets'i ne gatho ar ximhại. Di 'ra'a
njamödi ngetho xka utwabi ri nt'uti nu'ụ ngu ya tsi bötsi hints'ụ te pödi, ne
xka 'ñökwa nu'ụ ja yá mfödi ne ya nimfeni.
26 Ngetho njap'ụ xka numañhoge, ma tsi Dada'i.
27 M'ẹfa bi 'ñemba nu'ụ mi 'bụhnụ:
—Gatho xi utkagi ma Dada. Họnsẹ'ö pötka ma mfeni. Hinto pötwa ár m'ụi
ma Dada, họnsẹ nuga ár T'ụgi ne nu'ụ xta hwahni ga utwabi.
28 Ba ehụ gatho nuya gi nduhụ ne xi zạ'ahụ, ne ga tuk'a ri 'bẹnihụ gi
tsạyạhụ.
29 Ngu n'ar tsi boi nt'ẹi, hñöñhụ ar zan'wẹi di hus'ahụ, ne da tsạ gi tẹngagihụ
ma m'ụi, dar hogajö'i ne hindar ñ'ets'i. Nu'mụ gi 'bụhụ njap'ụ, hinda zạ'ahụ
ne hinda du ri mụihụ.
30 Ngetho nunar zan'wẹi di hus'ahụ, hingi hembi gi tuxụ, ha nunar 'bẹni di
tut'ahụ, hingi hụ.

12

Ya mạxte bi doka ya ngöt'ẹi har pa ntsạyạ
(Mr. 2:23-28; Lk. 6:1-5)

1 Nuya pa'ụ ar Hesu ne yá mạxte bi 'ranga ha ya hwöhi xki 'bot'a ya t'ẹi. Mar
pa ntsạyạ, ha nuyá mạxte mi tsụ ar thuhu, jange bi nduị bi dokwa yá ngöhö
ya t'ẹi, mi töki mi tsa'ụ.
2 Mi hyanda ya dẹnga'bẹpate, bi 'ñemba ar Hesu:
—Yo'ö ri mạxte ọt'a nö'ö hingi ho da 'yọt'a har pa ntsạyạ.
3 Ha nunar Hesu bi dötwabi njawa:
—Ha hinxka nehụ habụ enga nö'ö bi 'yọt'a ar Dabi nú'mụ mi zụ ar thuhu,
nö'ö ne yá ñ'owi.
4 Bi yụt'ö hár nijö Jö, ne bi zi nuya thuhme xki 'bọ'spa Jö, ha nö'ö ne yá ñ'ohụ
himi ho nda zi'ụ, họnsẹ ya möjö.
5 Ha hinxka nehụ hár t'ofo ar Moise, nuya möjö mpẹ har nijö, mödi ar pa
ntsạyạ, hingi nhu ngu n'ar ts'oki.
6 Ha nuga di xi'ahụ, 'bụkwa n'a töpa ár nsu ar nijö.

7 Nu'mụ gi pöhmöhụ tema di bọnga nö'ö mönga ár T'ofo Jö habụ enö: Hindi
ne gi hönkagihụ ya m'ọñhọ. Nö'ö di ne, gi 'ñu ri nhwëkihụ. Nu'mụ xi zohmö ri
mfenihụ, hingi tsụhmöhụ nuyụ hinte xi 'yọt'a nö'ö hingi njap'ụ.
8 Ngetho Nö'ö Togo ba e bi Njö'i gehnụ ár Hmu ar pa ntsạyạ.

Ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ
(Mr. 3:1-6; Lk. 6:6-11)
9 Ar Hesu bi thogi, ma ba kụt'a ha yá nijö'ụ.
10 Ka mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ xki 'yot'a n'ár 'yẹ. Ne nuya dẹnga'bẹpate bi
'yạmba ar Hesu:
—Hage xiñho gi ọthe n'ar jö'i har pa ntsạyạ.
Bi 'yạnga njap'ụ ngetho mi ne nda dinga te nda hyọx'ụ.
11 Ha nunar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xi'mụ gi 'ñehụ n'ar tsi dẹti ne da zo ha n'ar ots'i, ha hingi hñöhụ mödi ar
pa ntsạyạ.
12 Ha hinge n'ar ñ'ọhọ töpa ár nsu n'ar tsi dẹti. Jange mahyoni ga ọthụ ar
ñho mödi ar pa ntsạyạ.
13 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ:
—Maka ri 'yẹ.
Nö'ö bi jap'ụ, ne dama bi dixa ár 'yẹ, ne bi gohi ngu nö'ö man'a.
14 Nu mi bọnga ya dẹnga'bẹpate, bi ñ'ụt'i hanja nda tsạ nda hyo ar Hesu.

Ar 'bẹgo xki hñuxa Jö
15 Ar Hesu mi pötho te mi beñ'ụ, bi zohnụ bi ma, ne nzẹyẹ ya jö'i bi dẹni mi
ọthebi yá hñeni.
16 Ne xa mi hu'mba yá mụi hinto nda metwabi togo'ö.
17 Ne njap'ụ nda tho ngu xki mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:
18 Gehnụ ma hoga 'bẹgo xta huts'i,
togo di mödi ne jakagi ga njohya.
Ga umba ma Hñö,
da zohna gatho ya hnini 'bụ hár nxidi ar ximhại, ne da xipabi'ụ xi 'ñep'ụ ar
pa da thö'spa majöni.
19 Hinto ma da ntsạhñökiwi, hinda ma da mafi,
ne hinda ma da t'ọ ár mhö ha ya 'ñu.
20 Ma da hñu'mba yá mụi nu'ụ hints'ụ pẹ'sa ár ts'ẹdi yá ñ'emụi, ngu n'ar xithi
'bụtho da dehmi.
Ma da mẹ'spa ar nhwëki nu'ụ pẹ'sa n'a tsi tụi ar ndọ'mi, ngu n'ar tsibi fụni.
Ne da japi da ntöte ar ñho.
21 Ne gatho ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại da dọ'mba ár mfạts'i uñ'ö.

Ar ñömañ'ụ t'ẹmba ár Hñö Jö
(Mr. 3:20-30; Lk. 11:14-23; 12:10)
22 Nu'mú ar Hesu ba ts'impa n'ar jö'i mi gone ne mi godạ, ngetho xki
nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. Bi ọthe, ne dama bi zạ bi ñö ne bi hyandi.
23 Jange gatho ya jö'i xa mi 'yọtho, ne mi enga n'a ngu n'a:
—Hage go gehnụ ár T'ụ ar Dabi 'mụ.
24 Ha nuya dẹnga'bẹpate mi 'yọxa nö'ö mi mönga ya jö'i, bi 'ñeñ'ụ:
—Nunụ hingi ẹnsẹ ya ts'ondöhi, hömpa ár ts'ẹdi ar Belsebu ár ndö ya
ts'ondöhi.
25 Nunar Hesu bi bötwatho yá mfeni'ụ, ne bi 'ñembabi:
—Nu'mụ n'ar hnini da ñhege ne da ntunsẹ, da jö'sasẹ gatho nö'ö xi 'yọt'e.
Ha nu'mụ da nt'ụtsasẹ yá mengu n'ar ngu, hiñ'otho ár ts'ẹdi, ne da nhwati.
26 Xi ar ts'ondöhi, hage da 'yẹnsẹ yá mits'ondöhiwi. Nu'mụ da jap'ụ, hinte
di pẹ'sa ár ts'ẹdi ne xi nhwata gatho 'mụ.

27 Gi eñhu nuga di enga ya ts'ondöhi ngetho di hömpa ár ts'edi ar Belsebu. Xi
ri m'ehnihu, tema ts'edi hö'u enga ya ts'ondöhi 'mu. Go da hñup'a ri hmihu'u.
28 Ha nu'mu di hömpa ár ts'edi ár Hñö Jö di enga ya ts'ondöhi, pöhu 'mu, xi
zokwa habu gi 'buhu ár ts'ut'wi Jö.
29 Hanja da za da yut'a n'ar bë hár ngu n'ar ñ'oho xa di pe'sa ár ts'edi, da
bëpa yá ñho nu'mu hinda xot'e m'et'o. Ne xta wadi hö, ja da tsa da bëpa yá
ñho.
30 Nu'u togo hindi ñ'o'be, utsagi, ne nö'ö togo hindi mus'be mahyegi, go
font'i.
31 Di xi'ahu, gatho ya ts'oki ot'a ya jö'i, ne gatho ya ts'ate möñ'u, ma da
mpumbabi. Ha nö'ö togo da 'yemba ar ñömañ'u ár Hñö Jö, hinda ma da
mpumbabi.
32 Nu'mu togo da zanga Nö'ö ba e bi Njö'i, ma da mpumbabi. Ha nö'ö togo
da ñömañ'u ár Hñö Jö, hinda ma da mpumbabipya, ne hiñham'u da me'sa ar
pumbate.
33 Beñhu nu'mu ar za xiñho, ma da unga nö'ö xiñho n'ehe. Ha nu'mu ar za
hingi ho, hingi ho nö'ö ma da uni, ngetho nö'ö te unga n'ar za, ja föp'u tema
za'ö.
34 Ts'ojö'ihu di hñöx'ahu ya k'eñö. Hanja da tsa gi möñhu nö'ö xiñho xa gar
ts'ojö'ihu. Ngetho nö'ö ñuxa ha ri muihu, gehnu gi möñhu.
35 Nö'ö togo benga ya hoga mfeni, mönga nö'ö xiñho, ha nö'ö benga ya
ts'omfeni, mönga ya ts'omhö.
36 Nuga di xi'ahu, gatho nö'ö te gi möñhu ne hingi jamasuhu, ja tema gi
thöhu nú'mu xta thös'ahu majöni.
37 Ngetho Jö ma da hñös'ahu majöni gatho nö'ö gi möñhu, ne da nsi'ahu ri
hogajö'ihu wa ri ts'om'uihu.

Ya ts'ojö'i a n'ar nt'udi (Lk. 11:29-32)

38 Nu'mú 'ra ya böt'ofo ne ya denga'bepate mi 'buhnu, bi 'ñemba ar Hesu:
—Utate, di ne ga hanthe gi 'yot'a n'ar nt'udi, njap'u da nheki xpa peñ'a Jö.
39 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñenö:
—Ya ts'ojö'i 'bu nuya payu adi da hyanda n'ar nt'udi, ne hinte ma nt'udi da
t'umbabi, honse ár nt'udi ar m'ehni Honas.
40 Ngetho nö'ö bi ñ'o hñupa ne hñuxui mbo ár mui ar döta hwö. Ma da njap'u
Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da m'u hñupa ne hñuxui hár mui ar hai n'ehe.
41 Nuya me Ninibe ma da nanga har thöxamajöni, ne ma da hñu'mba yá hmi
nuya jö'i 'bu nuya payu. Ngetho nu'u bi 'yot'wa yá ntso'mi nú'mu mi zo ar
Honas, ha 'bukwa n'a töpa ár nsu ar Honas.
42 Nunar 'behñö mar ndö ndi 'ñe mak'angi, ma da nanga har thöxamajöni,
da hñu'mba yá hmi nuya jö'i 'bu nuya payu. Ngetho nuna ba e har yap'u
hai nda 'yo'spa ár mfödi ar Salomon, ne gi 'buhwihuwa n'a xa töpa ár nsu ar
Salomon.

Ar ts'ondöhi bi pengi (Lk. 11:24-26)

43 Nep'u ar Hesu bi 'ñenö:
—Nu'mu n'ar ts'ondöhi da hye n'ar jö'i, da ñ'o ha ya ot'at'oho di honga habu
da ntsaya, ne hinte tini,
44 n'a nda bense ne da 'ñenö: Xi'mu ga penga ha ma ngu da poni. Ne xta
zoho da dini hinto di 'bui, xi njoki ne xi thoki xiñho.
45 Nu'mú nö'ö ar ts'ondöhi'ö ma da hyonga ma yoto yá mits'ondöhiwi di töte
yá nts'o, ne da kut'i da m'uhwi. Ne nunár 'befa m'ui nunar jö'i xki hyehmö ar

ts'ondöhi, di töte ár nts'o hinge ngu 'bẹt'o. Ma da thota yá nts'o nuya jö'i 'bụ nuya payụ n'ehe.

Ár nönö ne yá jödö ar Hesu
(Mr. 3:31-35; Lk. 8:19-21)

46 Ar Hesu himi jwatho nda zo ya jö'i, n'a mbi zọta ár nönö ne yá jödö mi 'bạ nthi mi ne nda ñöwi.
47 N'a togo bi 'ñembabi:
—Ri nönö ne ri jödö bi 'bạhnụ nthi, ne gi ñöwi 'nö.
48 Ar Hesu bi dötwabi'ö:
—Togo ma nönö ne ma jödö.
49 Bi uti habụ mi 'bụ yá mạxte, ne bi 'ñenö:
—Go gehyụ ma nönö ne ma jödö.
50 Ngetho gatho nu'ụ ọt'a ngu mönga ma Dada bi 'bụ mhets'i, gehyụ ma jödö, ma nju ne ma nönö n'ehe.

13

Ár 'bede ar mot'i
(Mr. 4:1-9; Lk. 8:4-8)

1 Nunar pa'ö ar Hesu bi bọnga har ngu habụ mi 'bụi, ne bi ma ba hu har ñönthe.
2 Bi wat'a nzẹyẹ ya jö'i habụ mi 'bụ'ö, jange bi bọxa ha n'ar motsa ne ka bi hñuxnụ, ha gatho ya jö'i mi 'bạ har ñönthe.
3 Ne bi metwabi nzẹyẹ ya 'bede mi utwabi. M'ẹt'o bi me n'ár 'bede n'ar mot'i ne bi 'ñenö:
—N'ar mot'i bi bọni ma ba pot'a ár hwöhi.
4 Nú'mụ mi mpot'i, n'a tụi bi zo har 'ñu, ba e ya ts'ints'ụ bi go bi za.
5 Man'a tụi bi zo ha ya do habụ himi köxa nzẹyẹ ar hại. Ngut'a bi k'onts'i ngetho himar mpidi ar hại.
6 Ne nu mi bọxa ar hyadi bi hwixki. Himi tsạ nda nụnga yá 'yụ, jange bi 'yot'i.
7 Man'a tụi bi zo habụ mi ja ya 'mini, bi xuhña ne bi ot'i.
8 Ha man'a tụi bi zo habụ mar ñho ar hại, xa bi unga n'ar hoga sofo, 'ra n'a nthehe, ma'ra hñun'ạte, ne ma'ra n'ạtema'rẹt'a n'a ngu n'ar 'bại.
9 Nö'ö togo tu ar gu da 'yọde, dá 'yọxa nö'ö te di mö.

Yo'ö ar Hesu mi zo m'ede ya jö'i
(Mr. 4:10-12; Lk. 8:9-10)

10 M'ẹfa yá mạxte bi wat'a habụ mi 'bụ ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi zo m'ede ya jö'i.
11 Ar Hesu bi dötwabi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ahụ, Jö ut'ahụ nö'ö hinxki fö mam'ẹt'o tengu ár ts'ụt'wi, ha nu ma'ra hinxi t'utwabi.
12 Ngetho nö'ö to pẹts'i, ma da thu'spabi, ha nö'ö hinte pẹts'i, ma da thömba xọge.
13 Jange di zo m'ede, ngetho tu yá dạ, ne hingi handi, tu yá gu, ne hingi ọde, ne hingi tso yá mfeni.
14 Thohyụ ngu bi mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:
Ma gi 'yọhụ, ne hinda zo ri mfenihụ.
Ma gi hyanthụ, ne hingi pöhụ teme di bọnga nö'ö gi hanthụ.
15 Ngetho nuya jö'iyụ xi japi xi më yá ñö,
ne hingi ne da 'yọxa nö'ö ọde.
Xi ts'ạnt'a yá dạ,

njap'ų hinda xo yá dą da hyandi,
ne hinda zo yá gu,
hinda kwata ha yá mųi,
ne da hñuxka yá dą,
ha nuga da tsą ga umba ar nzaki.
16 Ha nu'ahų, nzątho ri dąsęhų xka hyanthų, ne ri gusęhų xka 'yǫhų.
17 Ngetho xa majöni di xi'ahų, nzęyę yá m'ęhni Jö ne ma'ra ya hogajö'i, mi nemhö nda hyanda nö'ö gi hanthųpya, ha himbi tsą bi hyant'ų. Ne mi nemhö nda 'yǫxa nö'ö gi ǫhųpya, ha himbi 'yǫx'ų.

Ar Hesu bi mönga tema di bǫnga ár 'bede ar mot'i (Mr. 4:13-20; Lk. 8:11-15)

18 'Yǫhųpya tema di bǫnga ár 'bede ar mot'i da xi'ahų.
19 Nö'ö togo da 'yǫxa ar mhö nǫmba ár ts'ųt'wi Jö ne hinda zo ár mfeni, m'ęfa da e ar ts'ondöhi ne da hñömba ar mhö xki zomhö hár mųi, gehnų nö'ö n'a tųi bi zo har 'ñu.
20 Nu'ų ma'ra bi zo ha ya do, ngu nö'ö bi 'yǫxa ár mhö Jö ne da njohya da hñöni.
21 Ha hinxi 'ñet'a xiñho hár mųi nunar mhönų, jange xta e ya thogi ne ya nt'ųtsa ngetho xi hñömga ma mhö, da 'wege, ngu ar t'ęi hinxi nųnga ár 'yų ngut'a da 'yot'i.
22 Nö'ö n'a tųi bi zo habų mi ja ya 'mini, gehyų nuya xi 'yǫxa ár mhö Jö, ne dama bi 'bę ar ñ'emųi, ngetho tupa ár mųi gatho nö'ö te jawa har ximhąi, ne ñhęgi da ka ar bojö. Gathoyų da jö'sa ar mhö, jangutho ar t'ęi hinte bi uni.
23 Ha nu ma'ra bi zo habų mar ñho ar hąi, gehyų nuya bi 'yǫxa ár mhö Jö ne bi zo yá mfeni. Xa bi unga n'ar hoga zofoyų, 'ra bi unga n'anthebe, 'ra hñun'ąte, ha nu ma'ra n'ątema'ręt'a n'a ngu n'ar 'bąi.

Ár 'bede ar t'ęi ne ar nxot'o

24 M'ęfa ar Hesu bi metwabi'ų man'ar 'bede ne bi 'ñenö:
—Ár ts'ųt'wi Jö bi 'bų mhets'i jangu n'ar mot'i bi ma hár hwöhi ba pot'a ar t'ęi xi thahni.
25 Ha nú'mų mi ö yá 'bęgo, ba e ár ñ'ųni ne bi mot'wa ya nxot'o hár hwöhi xki mot'a ar t'ęi, ne bi ma.
26 Nu mi te ar t'ęi ne mi fųdi nda ngöhö, bi k'onts'a ar nxot'o 'mų n'ehe.
27 Nuya 'bęgo bi ma ba ąnga nö'ö togo ár męti ar hwöhi ne bi 'ñembabi'ų: Tsi ndada, ha hinga pot'a ar t'ęi xki nthahni ha ri hwöhi. Xi'mų ha xpa e nuya nxot'o 'mų.
28 Nor ñ'ǫhǫ'ö bi 'ñemba yá 'bęgo: Zage n'a ma ñ'ųni xi mot'i. Nuyų bi 'ñembabi 'mų: Ha gi ne ma ga k'ųse ya nxot'o.
29 Nö'ö togo ár męti ar hwöhi bi dödi ne bi 'ñembabi'ų: Hin'ö, yo gi k'ųsų ngetho yo ma da k'ųxkwi ya t'ęi n'ehe.
30 Hyęhųp'ų da tewi mahyęgi, ne nu xta zǫ ár pa ar sofo, ga xipa ya xathe da xat'a m'ęt'o ya nxot'o da dut'i, ne da gö'sa har tsibi da zöt'i. Ha nor t'ęi da munts'i da kwata ha ma t'u.

Ár 'bede ar ndąmurtasa bi 'bot'i (Mr. 4:30-32; Lk. 13:18-19)

31 Ne ar Hesu bi metwa man'ar 'bede ne bi 'ñembabi:
—Ár ts'ųt'wi Jö bi 'bų mhets'i ñhęhwi n'ar ndąmurtasa bi mot'a n'ar ñ'ǫhǫ hár hwöhi.
32 Nö'ö ar ndą'ö xa tsi t'ųlo töta gatho nu ma'ra. Ha nu xta te, töta gatho nu ma'ra ya k'ani, habų bi e ya ts'ints'ų köxa yá m'afi.

Ár 'bede ar njoxthuhme (Lk. 13:20-21)

33 Bi xipa man'ar 'bede ne bi 'ñembabi:
—Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i ñhẹhwi ar njoxthuhme bi pant'a n'ar 'bẹhñö ha gụto hwada ar jụni, ne bi dọ'mi bi joxa xọge.

Teme mi japa ar Hesu ya 'bede (Mr. 4:33-34)

34 Ar Hesu gatho nö'ö te mi xipa ya jö'i, mi xipa m'ede. Nu'mụ himar 'bede hinte mi xipabi.
35 Njap'ụ bi thogi ngu xki mönga maham'ụ ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö:
M'ede ma ga zo ya jö'i,
Ma ga mönga nö'ö xki t'ögi nú'mụ mi thoka ar ximhại.

Ar Hesu bi mönga teme di bọnga ár 'bede ar t'ẹi ne ar nxot'o

36 Ar Hesu mi wadi bi 'ñe ya jö'i, bi ma har ngu habụ mi 'bụi, ne bi wat'a yá mạxte, bi 'ñembabi:
—Xi'mụ gi xikagihe teme di bọnga ár 'bede ar nxot'o 'bạ har hwöhi.
37 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñenö:
—Nö'ö togo pot'a ar t'ẹi xi thahni, gehnụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
38 Ar hwöhi gehnụ ar ximhại, ha nö'ö ar t'ẹi xi thahni, gehyụ nu'ụ 'bụ hár ts'ụt'wi Jö. Ha nunar nxot'o, nuya tẹnga ar ts'ondöhi.
39 Ar ñ'ụni pot'a ar nxot'o, ar ts'ondöhi. Nunar sofo gehnụ ár ngötsi ar ximhại, ne nuya xathe gehyụ yá ẹnxẹ Jö.
40 Jangu ya xat'ẹi 'weka ar nxot'o da ts'öt'i, njap'ụ hár ngötsi ar ximhại, ya ẹnxẹ ma da 'weka nuya jö'i tẹnga ar ts'ondöhi.
41 Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da mẹhna yá ẹnxẹ da gụka hár ts'ụt'wi gatho nuya 'yọt'ats'oki ne nu'ụ japa ma'ra da nts'oki.
42 Ne ma da t'ụt'a har tsibi, ka ma da nzonụ ne da guxtya ts'i di tho ya ụgi.
43 Ne nu'ụ ya hogajö'i ma da yot'ụ ngu ar hyadi núnụ mhets'i, habụ bi 'bụ ár ts'ụt'wi Jö yá Dada. Nu'ụ togo tu yá gu da 'yọde, dá 'yọxa nö'ö di mö.

Ár 'bede ar m'ẹts'i t'ạgi

44 Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i ñhẹhwi n'ar m'ẹts'i t'ạ har hại. Nunar m'ẹts'inụ bi dinga n'ar jö'i, ne bi mengi bi 'ñö man'agi. Ne xa bi njohya bi ma ba pạ gatho nö'ö mi pẹts'i, bi dạnga ar hại habụ mi t'ạ ar m'ẹts'i.

Ar nzạtho do xa xi mhödi

45 Nunár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i jangu n'ar mạ honga ya nzạtho do xa xi mhödi.
46 Nu mi dinga n'ar hoga do, bi ma ba pạ gatho nö'ö mi pẹts'i ne bi ma ba tại.

Ar nt'ạts'i

47 Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i jangu n'ar nt'ạts'i njöt'a har dehe ne tsạnt'ö ar zu'we bi gụts'i.
48 Nu xta ñuxa yá nt'ạts'i, nuya ngụxhwö da gụka har ñönthe, ne da hñudi da hwahna nuya xiñho da 'yụt'a ha yá 'bọts'e, ne nu ma'ra hingi ho da 'yẹnga nthi.
49 Ma da njap'ụ xta göxa ar ximhại, da e ya ẹnxẹ da 'weka ya ts'om'ụi xi nthöskwi ya hogajö'i.
50 Ne da thọt'a har tsibi, ka ma da nzonụ ne da guxt'a yá ts'i.

Ya 'ra'yo ne ya gönga m'ẹts'i

51 Nu'mú ar Hesu bi 'yạnga yá mạxte:

—Ha xi zo ri mfenihụ gatho nö'ö xta xi'ahụ.
Bi dö'ụ ne bi 'ñeñ'ụ:
—Hö, ma tsi Hmu'ihe.
52 Nu'mụ nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Njap'ụ n'ar böt'ofo pötwa xiñho ár ts'ụt'wi Jö, ñhẹhwi n'ar dada pẹ'sa ár m'ẹts'i, ne jụka nu'ụ mi ja maham'ụ ne nu'ụ ja getya xi nja.

Ar Hesu mi 'bụhnụ Nasare
(Mr. 6:1-6; Lk. 4:16-30)

53 Mi wadi bi mönga nuya 'bedeyụ, bi ma bi zohnụ nunar hnininụ.
54 Ne bi zọnga hár hại'ö, mi kụt'a ha yá nijö mi uti, ne nuya jö'i xa mi 'yọtho ne mi eñ'ụ:
—Ha xpa tinga ar mfödi ne ar ts'ẹdi da 'yọt'a nuya döta nt'udiyụ.
55 Ha hinga gehnụ ár t'ụ ar hyẹnza. Ha hingar Maria ár nönönụ, ne ár jödö ar Hakobo, ar Huse, ar Simu ne ar Huda 'mụ.
56 Ha hinge di 'bụhwihụwa yá nju n'ehe. Ha xpa pöhnụ gatho nö'ö mö ne ọtnụ 'mụ.
57 Ne nuya mengunụ xa mi tsọt'a yá mụi, jange ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—N'ár m'ẹhni Jö habụ gatho hnumansu, ha nu hár hạisẹ hin'ö, ne hár nguseẹ.
58 Jange himbi 'yọt'a nzẹyẹ ya döta nt'udinụ, ngetho ya jö'i himi ñ'emụibi.

14

Bi tho ar Xuwa Xixthe
(Mr. 6:14-29; Lk. 9:7-9)

1 Nuya pa'ụ ar ndö Erode bi zo ár gu gatho nö'ö mi ọt'a ar Hesu.
2 Ne bi 'ñemba yá 'bẹgo:
—Nö'ö ar ñ'ọhọ'ö, gehni ar Xuwa Xixthe xi mengi xi nte, jange pẹ'sa nor ts'ẹdi'ö.
3 Ar Erode mi mönga njap'ụ ngetho xki gụ ar Xuwa Xixthe, xki döt'i, ne xki got'a har fạdi. Nunụ mi hökwahmö hinge nda m'ụhwi ar Erodia ár 'bẹhñö ar Lipe ár jödöp'ụ'ö.
4 Ngetho ar Xuwa Xixthe xki 'ñemba ar Erode:
—Hingi ho gi 'bụhwi nunar 'bẹhñönụ.
5 Jange ar Erode mi ne nda hyo. Himbi 'yọt'e ngetho mi tsu ya jö'i, nuyụ mi jamfi már m'ẹhni Jö.
6 Ha n'agi mi t'ọt'wa ár dạngo ar Erode, nunár t'inxu ar Erodia bi nei madeda gatho nu'ụ mi 'bụhnụ, ha nu ar Erode xa bi numañho.
7 Jange bi ñöt'wabi nda umba gatho nö'ö nda 'yạdi, ne bi 'ñet'a made Jö.
8 Nu'mú ar nxutsi bi 'ñemba ar Erode:
—Di ne gi 'rakagiwa ár ñö ar Xuwa Xixthe ha n'ar manza.
Go bi 'yạ'ö ngetho ár nönö xki 'yụt'i tema nda 'yạdi.
9 Ar ndö Erode xa bi zọt'a ár mụi. Mödi njap'ụ himbi tsạ bi ponga ár ne, ngetho xki 'ñet'a made Jö, ne xki 'yọxa gatho nu'ụ mi 'bụhwinụ har mexa. Jange bi mö nda t'umbabi.
10 Ne bi möñ'ö nda thẹkwa ár ñö ar Xuwa Xixthe har fạdi.
11 Ba thömpa ár ñö ha n'ar döta manza, bi t'umba ar nxutsi, ne nunụ bi hñö'spa ár nönö.
12 M'ẹfa bi zọ yá mạxte har fạdi habụ mi jothmö, bi hñö'spa ár ndo'yo ma ba ạgi, ne bi ma'ụ ba xipa ar Hesu nö'ö xki thogi.

Ar Hesu bi 'winga tho ngụdminthebe ya jö'i
(Mr. 6:30-44; Lk. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

13 Mi 'yo ar Hesu njap'u, bi boxa ha n'ar motsa, bi 'ranga 'randi ar dehe, bi
ma habu hinto mi 'bui. Ha nu mi 'yo ya jö'i ndi manu, ba ponga ha ya hnini,
bi ma watho ma ba k'öts'i.
14 Nu mi bonga ar Hesu har ñönthe, bi hyandi mi 'buhnu nzeye ya jö'i mi
to'mi. Xa bi hwëki ne bi othebi yá hñeni.
15 Nu mi nde bi wat'a yá maxte habu mi 'ba'ö, ne bi 'ñembabi:
—Pehna ya jö'i ma da danga te da zi ha ya t'ulo hnini, ngetho bi nde, ne te
da dingwa habu di 'buhu.
16 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'u:
—Hinda ma da hyonga te da ziyu, go ma gi umfu.
17 Nuyá maxte bi dödi ne bi 'ñeñ'u:
—Habu ga tiñhe tema ga umfeyu. Honse 'bukwa kut'a ya thuhme ne yoho
ya tsi hwö.
18 Ne ar Hesu bi 'ñenö:
—Ba höhuwa.
19 M'efa bi xipabi ya jö'i nda hñu ha ya doni. Ne bi gu nu'u kut'a ya thuhme
ne yoho ya tsi hwö, bi no'sa mhets'i bi jöpi, bi heke ne bi thokwabi yá maxte,
ne nuyu bi hemba ya jö'i.
20 Gatho ya jö'i bi ñuni ne xa bi niñö, ha nuya xeni bi bongi bi njo, ne bi
ñhu'sa 'ret'amayoho ya 'bots'e.
21 Nu'u togo bi ñuni mi tsu ngu ngudminthebe ya ñ'oho, himbi yut'a ar
m'ede ya 'behñö ne ya bötsi.

Ar Hesu mi 'yoda mañö ar dehe
(Mr. 6:45-52; Jn. 6:15-21)

22 Nep'u ar Hesu bi xipa yá maxte nda boxa har motsa, ne nda m'et'o ndi
ma 'randi ar dehe. Nö'ö nda gotho nda 'ñe ya jö'i.
23 Nu mi ñ'ehwi gatho ya jö'i, bi boxase har t'oho ma ba apa Jö. Nu mi nxui
mi 'buseñu har t'oho.
24 Ha nunar motsa mi 'yo madedar ñhonthe, ne xa mi mfets'i ngetho mi
ntoxkwi ar ndöhi.
25 Ngu n'ar hñumxudi ar Hesu bi ma ba tsu yá maxte, mi 'yoda mañö ar dehe.
26 Nuyá maxte mi hyandi mi 'yo mañö ar dehe, xa bi ntsu ne mi eñ'u:
—Atho di hanthu n'ar pite.
Ne xa mi mafi mi ntsu'u.
27 Ha nunar Hesu bi zofo ne bi 'ñembabi'u:
—Go gekaga, yo gi ntsuhu.
28 Nu'mú ar Pedro bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mu xa majöni go ge'e, 'bepkagi ga 'yo mañö ar dehe ma
ga tsu'i.
29 Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ba e xö.
Ar Pedro bi gö har motsa, bi ma nda tsu ar Hesu mi 'yoda mañö ar dehe.
30 Ha nu mi za ar ndöhi bi zu, jange bi ndui bi yu har dehe. Dama bi mafi
ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, juxkagi, 'butho ga jöt'i.
31 Nu'mú ar Hesu ngut'a bi pent'i, ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö ga ntsu, ha hingi ñ'emui.
32 Bi boxkwi har motsa, ne ngut'a bi ntsaya ar ndöhi.
33 Nu ma'ra xki go har motsa ba e bi nsunda ar Hesu, bi ndandihmö ne bi
'ñenö:
—Xa majöni go ár T'u'i Jö.

Ar Hesu bi o̱the ya da̱thi nú nu̱ Genesare
(Mr. 6:53-56)

34 Ne bi zo̱ñ'u̱ 'randi ar dehe har ha̱i Genesare.
35 Nuya mengunu̱ mi bö'u̱ mar Hesu togo xki zo̱nu̱, bi xañ'u̱ ar 'bede gatho
ár nthet'i nor ha̱i'ö, ne ba ts'impa gatho ya da̱thi.
36 Ha nuyu̱ ho̱nse̱ mi a̱di nda the̱gi nda da̱mba ár ñöni ár pa̱t'i, ne gatho nu'u̱
mi tha̱mbabi mi thits'i.

15

Nö'ö japi da ts'oka ar jö'i
(Mr. 7:1-23)

1 Nu'mu̱ 'ra ya böt'ofo ne 'ra ya de̱nga'be̱pate xki 'ñe Herusalen nda k'önga
ar Hesu, bi wat'i ne bi 'ñembi:
2 —Yo'ö ri ma̱xte ts'okwa ár nt'umbi ma palehu̱ bi zoju̱. Yo'ö hingi xu̱'ye̱
m'e̱t'o nú'mu̱ ñuni.
3 Nu'mu̱ ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Xi nu'ahu̱, yo'ö gi ts'ojwu̱ ár 'be̱pate Jö gi te̱ñhu̱ nuya ri nt'umbihu̱.
4 Ngetho Jö bi mönga njawa: 'Ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö, ha nö'ö togo
da zanga ár dada wa ár nönö, hinda ma da k'ont'i da tho.
5 Mödi nu'ahu̱ gi eñhu̱ xiñho togo da 'ñemba ár dada wa ár nönö: Hinda tsa̱
ga fa̱x'a'i, ngetho nö'ö ma nga 'ra'ahmö, xta ñöt'wa Jö.
6 Njap'u̱ gi et'a ri xu̱thahu̱ hinda t'e'spa ár nsu ár dada wa ár nönö. Jange
xka ts'okwabihu̱ ár 'be̱pate Jö gi te̱ñhu̱ ri nt'umbihu̱.
7 Xa gar nemhñöhu̱. Xa majöni xi zu̱'ahu̱ nö'ö bi mönga ar m'e̱hni Isaia
nú'mu̱ bi 'ñenö:
8 Nuya jö'iyu̱ oxta mañö enö eska ma nsu,
ngetho himbi po̱nga ha yá mu̱i.
9 Tema ñho'ö eska ma nsu,
embabi n'ar hoga nt'uti nö'ö xi bense̱'u̱.
10 Nep'u̱ ar Hesu bi zo ya jö'i nda wat'i, ne bi 'ñembabi:
—'Yo̱xu̱ xiñho nö'ö ma ga xi'ahu̱, ne da zo ri mfenihu̱.
11 Hingi ts'oka ar jö'i nö'ö ku̱t'a hár ne. Nö'ö po̱ni hö, ts'ok'ö.
12 M'e̱fa bi wat'a yá ma̱xte habu̱ mi 'bu̱ ar Hesu, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Ha gi o̱de, nuya de̱nga'be̱pate xa bi mbo̱ yá kwe̱ mi 'yo̱xa nuya mhö ga
mö.
13 Ar Hesu bi dötwabi yá ma̱xte ne bi 'ñembabi:
—Gatho nuya do̱ni hinxi mot'a ma dada bi 'bu̱ mhets'i, ma da nk'u̱ts'i.
14 Hye̱hup'u̱ ya goda̱ ne da gu̱mhö yá migoda̱wi. Nu'mu̱ n'ar goda̱ da gu̱hna
man'ar goda̱, da zowi har ots'i.
15 Ar Pedro bi 'ya̱mba ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Xikagihe tema di bo̱nga nö'ö ar 'bede xka mö.
16 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ha hinxi zo ri mfenihu̱ n'ehe.
17 Ha hingi pöhu̱, gatho nö'ö gi tsihu̱, di ma ri mu̱ihu̱ ne da thogi gi 'ye̱ñhu̱.
18 Ha nu'mu̱ gi beñhu̱ ya ts'omfeni, go di bo̱nga ha ri nehu̱, ne go da ja'ahu̱
gi nts'oju̱.
19 Ngetho ha yá ne ya jö'i ka bi po̱mp'u̱ ya ts'omfeni, ngu ar ntho, ar ts'inga
nthöti, ar m'e̱ngwi jö'i, ar mfë, ar nhemhñö ne ar ts'ate.
20 Gehyu̱ ts'oka ar jö'i. Ha nö'ö hingi xu̱ka ár 'ye̱ m'e̱t'o, m'e̱fa da ñuni, nö'ö
hinte ma ts'oki o̱t'e.

Ár ñ'emụi nunar 'bẹhñö me Nkanan
(Mr. 7:24-30)

21 Ar Hesu bi gụ ar 'ñu bi ma ha yá hại ya hnini Tiro ne Sidon.
22 N'a mba eta n'ar 'bẹhñö me Nkanan xa mi mafi mi enö:
—Tsi Hmu, ár T'ụ'i ar Dabi, hwëgagi. Ma t'inxu xa nthẹxkwi ne xa fẹka n'ar ts'ondöhi.
23 Ha nunar Hesu hinte bi döti. Nu'mú nuyá mạxte bi ma ba tsụdi ne bi 'yạpa ar möte mi embabi:
—Xipabi da ma, ngetho xa mafi 'bẹfa mọte ma xụthahụ.
24 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nuga họnsẹ xpa m'ẹnkagi ga munsa ya me Israel jangu ya tsi dẹti xi m'ẹdi.
25 Nu'mú ba ep'ụ nunar 'bẹhñö'ö, bi ndạndihmö hár wa ar Hesu, ne bi 'ñembi:
—Ma tsi Hmu'i, fạxkagi.
26 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hage xiñho da thömba ár ñhuni ya bötsi ne da t'umba ya 'yo.
27 Nunar 'bẹhñönụ bi dödi ne bi 'ñenö:
—Majöni nö'ö gi mö. Mödi njap'ụ, nuya 'yo tsipa yá bọne yá hmu tạ har mexa.
28 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Tsi 'bẹhñö, xa döta ri ñ'emụi. Dá njap'ụ ngu xka 'yạdi.
Ne ja bi dixnụ ár t'inxu.

Ar Hesu bi ọthe nzẹyẹ ya dạthi

29 Ar Hesu bi zohnụ nor hại'ö, bi thogi bi ma ba tsọnga hár ñöni ar ñhọnthe Ngalilea, ne bi bọxa mañö ha n'ar ngwani, ma ba huhnụ.
30 Ne bi zọnụ nzẹyẹ ya jö'i mi tsi ya dowa, ya godạ, ya gone, ya do'yẹ ne ma nzẹyẹ ya dạthi. Ba ts'ihi bi m'ọkwa hár wa ar Hesu, ne nö'ö mi ọthe.
31 Jange nu'ụ ya jö'i mi 'bụhnụ xa mi 'yọtho mi ọde nda ñö ya gone, nuya do'yẹ mi thits'i, nuya dowa mi 'yo, nuya godạ mi handi. Ne gatho'ụ mi nsunda Jö ár Dada ya me Israel.

Bi t'inga tho yon'ạtenthebe ya jö'i
(Mr. 8:1-10)

32 M'ẹfa ar Hesu bi zohna yá mạxte ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di hwëka nuya jö'iyụ, ngetho pẹ'sa hñupa di ñ'ohụ ne hinte hö te da ziyụ. Hindi ne ga pẹhna yá ngu hinte xi zi, yo ma da went'a har 'ñu.
33 Nu'mú nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Habụ ga tiñhụwa har ot'at'ọhọ nzẹyẹ ya thuhme, ne ga 'wiñhụ gatho nuya jö'iyụ.
34 Har Hesu bi 'yạmbabi'ụ:
—Hangu ya thuhme gi höhụ.
Nuyá mạxte bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Yoto, ne 'ra ya tsi hwö.
35 Ne ar Hesu bi 'bẹpa ya jö'i nda hñu har hại.
36 Bi gụ nu'ụ yoto ya thuhme ne nuya tsi hwö, bi umba njamödi Jö, bi xẹka nuya thuhme ne bi umba yá mạxte nda thokwa ya jö'i.
37 Gatho ya jö'i bi ñuni ne bi niñö'ụ. Nep'ụ bi njo nuya xẹni thuhme xki bongi, ne bi ñhu'sa yoto m'ọts'e.
38 Gatho nu'ụ xki ñuni, mi tsụ ngu yon'ạtenthebe ya ñ'ọhọ, himbi yụt'ar m'ede ya 'bẹhñö ne ya bötsi.
39 Ne ar Hesu bi ñ'ehwi ya jö'i, ne bi bọxa har motsa bi ma har hại Magdala.

16

Ar t'ą nt'udi
(Mr. 8:11-13; Lk. 12:54-56)

1 Ba e ya dęnga'bępate ne ya dęngamöjö, ma ba honga ar Hesu nda tsąti, ne
mi ąpabi nda uta n'ar nt'udi ndi 'ñe mhets'i.
2 Nö'ö bi döti ne bi 'ñembi:
—Nu'ahų, nu'mų gi hanthų mhets'i xi nthęni 'bų nde, gi eñhų: Xudi ma da
ñhoga mpa.
3 Ha nu'mų gi hanthų xi thęnga ya gui 'bų xudi, gi eñhų ma da ndö'ye.
Nemhñöhų, hanja gi hanthų nú'mų mponga mhets'i, ne hinxka hyanthų ya
nt'udi ponga nuya payų, ne njap'ų gi pöhmöhų xi zǫ ya pa xi benga Jö.
4 Nu'ahų gar ts'ojö'ihų xka hyęhų Jö, jange gi ąhų da t'a'ahų n'ar nt'udi di
'ñe mhets'i. Ha hinte ma nt'udi ma da t'a'ahų, hǫnsę ár nt'udi ar Honas ár
m'ęhni Jö.
Ne bi zohnų bi gų ar 'ñu bi ma.

Yá nt'uti ya dęnga'bępate
(Mr. 8:14-21)

5 Mi zǫñ'ų 'randi ar dehe, ka bi böhnų yá mąxte xki mpumhni nda hñöxa te
nda zi'ų.
6 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Zǫt'a ri dąhų ne jamasubihų yá nt'ųsthuhme ya dęnga'bępate ne ya
dęngamöjö.
7 Nuyá mąxte mi ensę n'a ngu n'a:
—Mönga njap'ų ngetho hinda höhų ar thuhme ga tsihų.
8 Mi böta ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Tema jamfi gi pę'sų. Yo'ö xa tup'a ri mųihų nö'ö tema gi tsihų.
9 Ha hingi tsoda ri mfenihų. Wa xka pumhnihų da hemba ngųdminthebe
ya jö'i, ne hangu m'ǫts'e ya xęni ga johų.
10 Ne ha hingi beñhų nu'ų yoto ya thuhme da hembabi yon'ątenthebe ya
jö'i, ne hangu m'ǫts'e ya xęni ga johų n'ehe.
11 Hanja himbi zo ri mfenihų nö'ö ar nt'ųsthuhme da xi'ahų. Hindi xi'ahų
nö'ö ar thuhme ga pumhnihų. Nuga di xi'ahų gi jamasuhų yá nt'ųsthuhme
ya dęnga'bępate ne ya dęngamöjö.
12 Nu'mų hö, ka bi zo yá mfeni'ų, nunar Hesu himi xipabi'ų nda jamasu
ar nt'ųsthuhme ts'i. Mi xipabi'ų nda jamasu yá nt'uti ya dęnga'bępate ne ya
dęngamöjö.

Ar Pedro bi dąmajöni
(Mr. 8:27-30; Lk. 9:18-21)

13 Mi zǫñ'ų har hąi get'ų Nsesarea Filipo, ar Hesu bi 'yąnga yá mąxte ne bi
'ñembabi'ų:
—Nú'mų nhǫnga Togo ba e bi Njö'i, togo benga ya jö'i ge'ö 'nö.
14 Bi dö'ų njawa:
—'Ra enö gar Xuwa Xixthe. Ma'ra gar m'ęhni Elia, ha ma'ra enö gar
Heremia wa man'ár m'ęhni Jö mi 'bų mam'ęt'o.
15 Nu'mų ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Xi'ahų, togo gi eñhų go gekaga.
16 Ar Simu Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nu'ge gar Kristo xi t'ex'i gi ndö, ár T'ų Jö togo hösę ar te.
17 Nu'mų ar Hesu bi 'ñembabi:
—Simu ár t'ų'i ar Honas, xa xi jöp'a Jö ma Dada bi 'bų mhets'i, ngetho bi
xi'asę togogi, himbi xi'a ar meximhąi.

18 Nupya di xi'a'i gar Pedro, nuri thuhu di bǫni da 'ñenö n'ar do. Ne har
ndǫdonų ma ga hoka ma nijö, ne ár ts'ęedi ar 'bęxui hinda ma da döhö.
19 Nu'ge ma ga 'ra'a yá nsoki ár ts'ųt'wi Jö. Nö'ö gi thöt'wa har ximhąi, ma
da nthötnų mhets'i n'ehe, ne nö'ö gi xot'wa har ximhąi, ma da nsotnų mhets'i
n'ehe.
20 Nu'mú bi xipa yá mąxte hinto nda xipabi go mi ge'ö ar Kristo xki 'ñexa Jö.

Ar Hesu bi mö nda tho
(Mr. 8:31-9:1; Lk. 9:22-27)

21 Nuya pa'ų ar Hesu bi ndųi bi xipabi yá mąxte mi mahyoni nda ma har
hnini Herusalen, habų ma nda ųtsa ya dönziandö, ya ndömöjö, ya böt'ofo, ne
nda tho. Ne ár hñupa nda mengi nda nte.
22 Nu'mú ar Pedro bi gųki, ne bi ndųi bi hñu'mba ár mųi bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, hinda nejö. Yo ma da nja'a nö'ö xka mö.
23 Nu'mú ar Hesu bi 'bąt'i bi ñhandwi ar Pedro ne bi 'ñembabi:
—Hyęgagiwa ts'ondöhi, ngetho nu'ge gi ne gi pątka ma mfeni hinga ǫtwa
nö'ö ne Jö. Nu'ge hingi tęmba ár mfeni'ö, gi tęmba ár mfeni ya meximhąi.
24 Nu'mú ar Hesu bi zo yá mąxte ne bi 'ñembabi'ų:
—Nö'ö togo ne da dęngagi, dá pumhnisę ár te, ne da ñ'ęnt'atho ga ñ'o'be.
25 Ngetho nö'ö ne da japi da k'ont'a ár te, ma da 'będi. Ha nö'ö ęnt'i da unga
ár te da dęngagi, ma da dinga ar te hiñham'ų da göts'i.
26 Tema ñho da gųkwa n'ar jö'i da dö gatho nö'ö te jawa har ximhąi, ne da
'bę ár pa. Wa tema tsą da unga n'ar jö'i da dąnga ár pa.
27 Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da penga man'agi di hömpa ár nsunda ár Dada
mhets'i, ne di ñ'owi yá ęnxę. Ge'mų ma da umbyá nthöhö n'a ngu n'a tengu
xi 'yǫt'e.
28 Xa majöni di xi'ahų, 'ra gi 'bųhųwa hinge ma gi tuhų, m'ęt'o gi hyanthų
Nö'ö Togo ba e bi Njö'i da zǫhǫ di ndö hár ts'ųt'wi.

17

Bi mponga ár 'bąi ar Hesu
(Mr. 9:2-13; Lk. 9:28-36)

1 Mi tho 'rato mpa, ar Hesu bi zixa ar Pedro, ar Hakobo ne ar Xuwa ár jödö,
ne bi bǫxasęyų ha n'ar t'ǫhǫ mar ñhets'i.
2 Nú'mų mi 'bųhnų har t'ǫhǫ'ų, ar Hesu bi mponga ár 'bąi. Nor hmi mi yot'a
ngu ar hyadi, ne ár he xa mi hyats'i ngu n'ar ñot'i.
3 N'a mbi hyandatho yá mąxte mi 'bąhwi ar Moise ne ar Elia xki zǫhnų mi
ñöwi ar Hesu.
4 Nu'mú ar Pedro bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, di zą ga 'bųhųwa. Nu'mų gi ne, ga hoje hñu ya m'et'e, n'a
habų gi 'bųke, n'a habų da m'ų ar Moise, ne man'a habų da m'ų ar Elia.
5 Himi jwatho nda ñö ar Pedro, n'a mbi go'matho'ų n'ar hya'sagui, ne ka bi
nhekinų n'ar mhö mi enö:
—Gehnų ma hmöka T'ų, jakagi ga njohya. 'Yǫhų nö'ö xi'ahų.
6 Nuyá mąxte mi 'yǫxa nuya mhö'ų, xa bi zo ar mbidi yá mųi, ne bi nts'ąm'ų,
nuyá hmi mi tsǫnga har hąi.
7 Ar Hesu bi wat'a habų mi 'boñ'ų, bi hñuxa ár 'yę ne bi 'ñembabi'ų:
—Nanjų, yo gi ntsuhų.
8 Nu mi gųxyá dą'ų, hinto man'a bi hyandi, hǫnsę ar Hesu mi 'bąhnų.
9 Nu mi gö'ų har t'ǫhǫ, ar Hesu bi hñu'mba yá mųi hinto nda xipabi nö'ö
xki hyant'ų. Nda dǫ'mi m'ęt'o nda mengi nda nte man'agi Nö'ö Togo ba e bi
Njö'i.

10 Nuyá maxte bi ñ'ani ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö enga ya böt'ofo, m'et'o ma da e ar Elia ne ka da e ar Kristo.
11 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hö majöni, ar Elia ma da m'et'o da ehe da hyokwa yá mfeni ya jö'i.
12 Ha di xi'ahu, nunar Elia ba ehe, ne hinto bi jamfi ha go mi ge'ö. Ne bi t'ot'wabi gatho nö'ö bi ne ya jö'i, ne ma da njapabip'u n'ehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
13 Nu'mú nuyá maxte bi zo yá mfeni mi nonga ar Xuwa Xixthe.

Ar Hesu bi othe n'ar bötsi mar ndungo
(Mr. 9:14-29; Lk. 9:37-43)

14 Nu mi zoñ'u habu mi 'bu nzeye ya jö'i, ba ep'u n'ar ñ'oho bi ndandihmö hár wa ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
15 —Tsi Tata, pe'spa ar nhwëki ma bötsi, ar ndungo. Xa nts'edi, n'andi tso har tsibi ne n'andi har dehe.
16 Xta tsimpa ri maxte, ne hinxi tsa xi othe.
17 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Yá bötsi'ihu ya me'sku ne gar ts'ojö'ihu. Hangu mpa ma ga 'buhwithohu, ne ga pes'ahu ar ts'eti. Ba tsinkagiwa ri t'u.
18 Ar Hesu bi zu ar ts'ondöhi, ne dama bi hye nor bötsi'ö, ha nunu bi dits'i.
19 M'efa yá maxte bi ñösewi ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Hanja himbi tsa da eñhe ar ts'ondöhi.
20 Ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Ngetho thota ár tx'utho ri ñ'emuihu. Xa majöni di xi'ahu, nu'mu gi pe'su ngu ár döta n'ar ndamurtasa, da tsa gi 'ñembabihu nunar t'ohonu: Di ma injanu, ne nö'ö da ma, ne hindi ñ'otho nö'ö hinda tsa gi 'yothu.
21 Di xi'ahu, nuya ts'ondöhiyu xi ñhembi da boni, mahyoni ar nt'apa Jö ne ar bëhë.

Ar Hesu bi mengi bi mö nda tho
(Mr. 9:30-32; Lk. 9:43-45)

22 Ar Hesu nú'mu mi 'buhnu Ngalilea, bi 'ñemba yá maxte:
—Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da ndatwa ha yá 'ye ya jö'i.
23 Ne nuya jö'i ma da hyo, ha nu ár hñupa da mengi da nte man'agi.
Ha nuyá maxte xa bi du yá mui.

Ar Hesu bi unga ar bojö mi jot'a ar nijö

24 Nu mi zongwi ar Hesu yá maxte har hnini Nkapernaum, nu'u togo mi jot'a ár bojö ar nijö ba e bi k'önga ar Pedro, ne bi 'ñembabi:
—Xi ri Utatehu, ha hingi jut'a ar bojö jot'a ar nijö.
25 Ar Pedro bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hö jut'i.
Nu mi yut'a har ngu, ar Hesu bi ñö m'et'o bi 'ñembabi:
—Ha gi ode Pedro. Xi nunar bojö jot'a ya ndö, hage jot'wa yá mëni wa nu'u hinte njawi.
26 Ar Pedro bi döti:
—Nu'u hinte njawi.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nuyá mëni hinte jot'wabi 'mu.
27 Di honi hinda mbo yá kwe nu'u jot'a ar bojö, jange di ma ar njuxhwö, ne nö'ö ar m'et'o hwö gi juts'i, xokwa ár ne, ka gi tinu n'ar bojö da wadi gi jut'a ri meti ne ma meti.

18

Togo töte ár nsu
(Mr. 9:33-37; Lk. 9:46-48)

1 Nuya pa'ụ ba e yá mạxte bi zụ ar Hesu ne bi 'yạmbabi:
—Togo ma da ntöte ár nsu hár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i.
2 Nu'mú ar Hesu bi mat'a n'ar tsi bötsi, bi 'bạ'ma madetho.
3 Ne bi 'ñemba yá mạxte:
—Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ hingi pạta ri m'ụihụ ne gi 'bụhụ ngu n'ar tsi bötsi, hinda tsạ gi kụthụ hár ts'ụt'wi Jö.
4 Nö'ö togo ne da ndönụ hár ts'ụt'wi Jö, mahyoni da ñhẹhwi n'ar tsi bötsi hinga ñ'ets'i.
5 Nö'ö togo da pọtka ma thuhu japamasu n'a di ñhẹhwi n'ar tsi bötsi, go jamasugi.

Ga ntsuñhụ hinga ọthụ ar ts'oki
(Mr. 9:42-48; Lk. 17:1-2)

6 Nö'ö togo da japi da dạ n'a nuya tsi bötsi ñ'emụigi, nunar jö'i'ö xiñhohmö da ts'ụtwa n'ar dojụni hár 'yụga, ne da t'ẹnt'a madeda ar ñhọnthe.
7 Hwëkate ya meximhại ngetho nzẹyẹ ya nt'ụt'i. Hyax'mụ ja ya nt'ụt'i. Hwëkate nuya nt'ụtate.
8 Jange nu'mụ ri 'yẹhụ wa ri wahụ da ja'ahụ gi 'yọthụ n'ar ts'oki, hyẹjụ ne gi 'yẹñhụ yap'ụ. Töte ar ñho gi kụthụ mhets'i di k'at'a n'a ri wahụ wa ri 'yẹhụ, ne hingi mẹwihụ gatho yoho ri 'yẹhụ ne yoho ri wahụ, da t'ẹnt'ahụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
9 Nu'mụ n'a ri dạhụ ja'ahụ gi 'yọthụ ar ts'oki, hñöhụ ne 'yẹñhụ yap'ụ. Töte ár ñho n'ada ri dạhụ gi kụthụ mhets'i, hinge gatho yoho ri dạhụ da t'e'ahụ har 'bẹxui habụ bi zọ ar tsibi.

Ár 'bede ar tsi dẹti xki m'ẹdi
(Lk. 15:3-7)

10 Jamasuhụ hingi ụtsahụ n'a nuyá tsi bötsiyụ. Ngetho di xi'ahụ, nuya ẹnxẹ mhets'i xi mẹhna Jö da su, hyax'mụ handwa ár hmi ma Dada bi 'bụ mhets'i.
11 Nö'ö Togo ba e bi Njö'i xpa e da pọ nu'ụ xki m'ẹdi.
12 Te gi beñhụ, nu'mụ n'ar mạ'yo 'ñe n'anthebe ya dẹti ne da 'bẹ n'a, hage hinda zop'ụ nu'ụ gohon'ạtema'rẹt'a ne gụto, ne ma da hyonga ha ya t'ọhọ nö'ö xi m'ẹdi.
13 Ne nú'mụ xta dini, xa majöni di xi'ahụ xa da njohya bi dinga nö'ö ar dẹti xki m'ẹdi, ne hindi benga nu'ụ ma'ra gohon'ạte ne 'rẹt'amagụto.
14 Njap'ụ nuri Dadahụ bi 'bụ mhets'i n'ehe, hingi ne'ö da m'ẹ n'a nuyá tsi bötsiyụ.

Hanja gi pumbabihụ ri kuhụ

15 Di xi'ahụ, nu'mụ n'a'ahụ da 'yọt'ahụ n'ar ts'oki ri ku, di ma ba k'öts'i gi ñöwisẹ. Nu'mụ da 'yọxa nö'ö gi xipi, xka pengi gi ñhogamụiwi.
16 Ha nu'mụ hinda 'yọt'a'i, tsixa man'a wa yoho ri ku da 'yọxa nö'ö ma gi xipabi, ne njap'ụ da dạmajöni yoho wa hñu.
17 Nu'mụ hinda 'yọta nu'ụ ga tsits'i, xipabi gatho ya ku har nijö, ne nu'mụ ar nijö hinda ne da 'yọte n'ehe, hyandi ngu n'ar 'yọt'ats'oki.
18 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö gi hñu'spabihụwa har ximhại, ma da thu'spabinụ mhets'i, ne nö'ö gi hñökwabihụwa har ximhại, ma da thökwabinụ mhets'i n'ehe.
19 Di xi'ahụ n'ehe, nu'mụ yoho gi nkohụwa har ximhại tema gi 'yạhụ, ma Dada bi 'bụ mhets'i da 'ra'ahụ.

20 Ngetho habụ xi mhunts'a yoho wa hñu matkagi, ka di 'bụ'beganụ'ụ.
21 Nu'mú ar Pedro bi wat'a habụ mi 'bạ ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Tengu ár nzẹyẹ ga pumbabi ma ku ọtkagi ar ts'oki. Hage ga tọ'mi da zọnga yoto.
22 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga di xi'a'i, hinge họnsẹ yoto ar nzẹyẹ. Pumbabi hñun'ạtema'rẹt'a ya yoto ár nzẹyẹ, ne hingi nuhụtho nzẹyẹ.

Ár 'bede ar 'bẹgo himbi mẹ'sa ar nhwëki

23 Ár ts'ụt'wi Jö ñhẹhwi n'ar ndö ma da hñö'spa majöni yá 'bẹgo.
24 Nu mi nduị ba ts'impa n'ar 'bẹgo mi tupabi n'anthebe ya 'rẹt'anthebe ar bojö.
25 Nö'ö ar 'bẹgo'ö himbi tsạ bi gut'wa nö'ö mi tupabi. Jange ár hmu bi mö nda 'bạwi mahyẹgi ár 'bẹhñö, yá bötsi ne gatho nö'ö mi pẹts'i, ne nda njo'spa ár bojö.
26 Nö'ö ar 'bẹgo'ö bi ndạndihmö hár wa ár hmu, ne mi ạpa ar möte mi embabi: Pẹ'ska ar ts'ẹti, tọbgagi ne ga jut'a gatho ri bojö.
27 Nu'mú nu ár hmu nor 'bẹgo'ö bi go ár mụi ne bi pumbabi gatho nö'ö mi tupabi, ne bi hyẹgi bi ma.
28 Ha nu mi manụ, bi nthẹwi n'ár mi'bẹgowi mi tupabi n'anthebe ya tsi t'axbojö. Bi ma ba mihi ne bi mit'wa ár 'yụga mi embabi: Nupya hö, ma gi jutka gatho nö'ö gi tukagi.
29 Nu ár mi'bẹgowi bi ndạndihmö hár wa, ne bi 'ñembabi: Pẹ'ska ar ts'ẹti tọbgagi, ne ga jut'a gatho ri bojö.
30 Ha nö'ö himbi ne bi dọ'mi. Bi zixa har fạdi habụ ba kot'i, bi dọ'mi nda gut'wa gatho nö'ö mi tupabi.
31 Nu mi hyanda njap'ụ nu ma'ra ya 'bẹgo, xa bi zọt'a yá mụi ne bi ma ba petwa ár hmu gatho nö'ö xki hyant'ụ.
32 Ar hmu bi zohna nu ar nduthại xki mpumbabi nzẹyẹ, ne bi 'ñembabi: Nu'ge xa gar ts'ojö'i. Gatho nö'ö ar bojö ngi tukagi da pump'a'i, ngetho ga 'yạka ar möte.
33 Ha hinge ndi 'ñep'a'i nda go ri mụi ngi pumpabi ri mi'bẹgowi, ngu nuga bi go ma mụi da pump'a'i.
34 Nu'mú nu ár hmu xa bi mbọ ár kwẹ, bi dạtwa ha yá 'yẹ ya sufạdi nda got'i, ne nda dọ'mi nda gut'a gatho ár thại.
35 Ma Dada bi 'bụ mhets'i ma da ja'ahụ njap'ụ n'ehe, nu'mụ hindi tsit'a ri mụihụ gi pumbabihụ yá ts'oki ri kuhụ.

19

Ar Hesu bi nọnga nu'ụ togo hẹ yá nthöti
(Mr. 10:1-12; Lk. 16:18)

1 Ar Hesu mi wadi bi mönga njap'ụ, bi zohnụ ar hại Ngalilea. Bi gụ ar 'ñu bi ma har hại Nhudea 'randi ar döthe Hordan.
2 Bi dẹnga nzẹyẹ ya jö'i, ne nu'ụ mi pẹ'sa ya hñeni ka ba ọthenụ.
3 Nu'mú ya dẹnga'bẹpate bi ma ba k'ö'sa ar Hesu nda tsạti, ne bi 'ñembabi:
—Hage tsạnt'ö ya thogi da tsạ da hyẹ ár 'bẹhñö n'ar ñ'ọhọ.
4 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ha hinxka nehụ har T'ofo, nu hár nduị, Jö bi hyoka ar ndọ ne ar 'bẹhñö.
5 Ne bi 'ñenga Jö: Jange ar ñ'ọhọ da zop'ụ ár dada ne ár nönö, ne da m'ụhwi ár 'bẹhñö, ne nuya yohoyụ, da n'atho.
6 Hinga yoho 'mụ, n'asẹ. Jange nö'ö xi jụnga Jö, hinda 'weka ar jö'i.
7 Nuya dẹnga'bẹpate bi 'ñemba ar Hesu:

—Yo'ö bi mönga ar Moise nda thoka n'ar hẹ'mi ñhẹgi, ne nda tsạ nda hyẹp'ụ
ár 'bẹhñö n'ar ñ'ọhọ 'mụ.
8 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Ar Moise bi unga ar sẹki ngetho xa xi me ri ñöhụ. Nu hár nduị Jö himi ne
njap'ụ.
9 Di xi'ahụ, nö'ö togo da hyẹp'ụ ár 'bẹhñö, ne hinte ma ts'oki xi dimbabi di
ñ'owi man'ar jö'i, ne da nthötwi man'ar 'bẹhñö, gehnụ n'ar tsinganthöti. Ne
nö'ö togo da nthötwi nor 'bẹhñö xi nthẹp'ụ, gehnụ n'ar tsinganthöti n'ehe.
10 Nuyá mạxte bi 'ñemba ar Hesu:
—Nu'mụ njap'ụ ár m'ụi ar ñ'ọhọ ne ár 'bẹhñö, xiñho hinda nthöta n'a 'mụ.
11 Bi dö ar Hesu ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hinga gatho da tsạ da 'yọt'a njap'ụ, họnsẹ nu'ụ xpa umba Jö hinda nthöti.
12 'Ra ya ñ'ọhọ hingi tsạ da nthöti ngetho xi m'ụi njap'ụ, ma'ra xi japabi
njap'ụ ya jö'i, ma'ra xi ne m'ẹt'o da mẹpabi Jö togo ar ndö mhets'i. Nö'ö togo
tsạ da hñönga nunar mhönụ, dá hñöni.

Ar Hesu bi jöpa ya tsi bötsi
(Mr. 10:13-16; Lk. 18:15-17)

13 M'ẹfa ba ts'impabi 'ra ya tsi bötsi ar Hesu nda hñuxa yá 'yẹ ne nda 'yạpa
Jö nda jöpi. Ha nuyá mạxte bi zụi nu'ụ togo mi tsihi.
14 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Hyẹhụ ya tsi bötsi da e da zụkagi, yo gi hökwabihụ, ngetho gatho nu'ụ 'bụ
hár ts'ụt'wi Jö, ñhẹhwi n'ar tsi bötsi.
15 Nu mi wadi bi hñuxa yá 'yẹ ha ya tsi bötsi, bi gụ ar 'ñu bi ma.

N'ar ñ'ọhọ xa mi thẹ yá ñho bi ñöwi ar Hesu
(Mr. 10:17-31; Lk. 18:18-30)

16 M'ẹfa ba e n'a bi 'yọt'wa n'ar nt'ạni ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Hoga Utate, tema ñho ga pẹfi, ne njap'ụ ga pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
17 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi xikagi dar hogajö'i. Họnsẹ Jö go ar hogajö'i'ö. Ha nu'mụ gi ne gi
pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i, 'yọtwa gatho yá 'bẹpate Jö.
18 Nor ñ'ọhọ'ö bi 'ñenö:
—Tema 'bẹpate'ụ.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo gi ñhote, yo gi tsimba ár nthöti ri ñ'ohụ, yo gi mpë, yo gi jụxya
nhemḥñö.
19 'Ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö, ne mö ri ñ'ohụ ngu gi mhösẹ.
20 Nunar ñ'ọhọ bi 'ñenö:
—Gathoyụ xta ọt'a ndi bötsitho. Teme di 'bẹdi ga ọt'e.
21 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mụ xa gi ne gi 'bụi xiñho, di ma ba pạ gatho nö'ö gi pẹts'i ne hyemba
ya hyoya. Njap'ụ gi pẹ'sa ri ñhonụ mañö mhets'i, ne ba e gi tẹngagi.
22 Nu mi 'yọ njap'ụ nunar ñ'ọhọnụ, bi ma xa mi tu ár mụi, ngetho mi thẹ
nzẹyẹ ya ñho.
23 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Xa majöni di xi'ahụ, xa xi ñhembi da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö n'ar jö'i hinte
k'at'i.
24 Di xi'ahụ xi ñhembi da tho n'ar döta mẹti hár gu n'ar 'yomhni. Töte ár
ñhembi da yụt'a n'a hinte k'at'i hár ts'ụt'wi Jö.
25 Nu mi 'yọ njap'ụ yá mạxte, xa bi 'yọtho ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nu'mụ njap'ụ, togo tsạ da mpọ 'mụ.
26 Ar Hesu bi k'öt'i ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö hingi tsạ da 'yọt'a ya jö'i, Jö hinter ñhembibi da 'yọt'ö.

27 Ar Pedro bi 'ñembabi 'mụ:
—Nuje xta tsohe xọge ne xta tẹñ'ahe. Tema nthöhö di tọ'mhe 'mụ.
28 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, xta zọ ar pa da n'a'yo xọge, xta hñuxa hár thuxandö Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, nu'ahụ xka tẹngagihụ ma gi hñuxụ n'ehe ha 'rẹt'amayoho ya thuxandö, gi hñö'sfụ majöni nu'ụ 'rẹt'amayoho yá m'ụi ya me Israel.
29 To gatho xpa tsop'ụ yá ngu, yá jödö, yá nju, yá dada, yá nönö, yá 'bẹhñö, yá bötsi wa yá hại tẹmga ma thuhu, ma da hñönga n'anthebe ár nzẹyẹ di töta nö'ö xi zogi, ne ma da hñönga ar te hiñham'ụ da göts'i.
30 Nzẹyẹ nu'ụ 'bẹt'opya ma da m'ẹfa, ha nu'ụ togo 'bẹfapya ma da m'ẹt'o'ụ.

20

Ár 'bede ya 'bẹgo mpẹ har hwöhi'obxi

1 Ár ts'ụt'wi Jö ñhẹhwitho n'ar ñ'ọhọ pẹ'sa n'ar hwöhi'obxi, ne da bọnga ra n'itho ma da hyonga ya 'bẹgo da mạts'i.
2 Ne bi nkohwi nuya 'bẹgo nda gut'wa nö'ö tö n'ar 'bẹgo n'a pa, ne bi mẹhna har hwöhi nda mpẹfi.
3 Ngu n'ar gụto xudi bi bọnga man'agi ma ba honga ma'ra, ne bi dinga 'ra mi 'bụhnụ har tại hinte mi pẹfi.
4 Ne bi 'ñembabi'ụ: Di möhụ ba mpẹhụ ha ma hwöhi n'ehe, ne ga jut'ahụ xiñho. Ne bi ma ba mpẹ'ụ.
5 Ngu madempa ne ar hñunde bi bọnga man'agi, ne bi nthẹwi ma'ra, ne bi gohwi nda gut'wa xiñho n'ehe.
6 Ngu n'ar kụt'a nde bi bọnga man'agi, ne bi nthẹwi ma'ra ya jö'i hinte mi pẹfi, ne bi 'ñembabi: Yo'ö gi 'bụthụwa gatho ar pa hinte gi pẹhụ.
7 Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñembabi: Hinto xi 'raje ar 'bẹfi. Nu'mú nor ñ'ọhọ'ö bi 'ñenö: Di ma ba mpẹhụ ha ma hwöhi n'ehe, ne ga jut'ahụ xiñho.
8 Nu mi yụ ar hyadi, nunar hmu bi 'ñemba ar ndöngi: Zohna ya 'bẹgo gi jut'wa n'apa n'a ngu n'a. Jut'wa m'ẹt'o nu'ụ bi yụt'a m'ẹfa, nep'ụ nu'ụ bi yụt'a ar ndụi.
9 Nu mi tho nu'ụ bi yụt'a ngu kụt'a nde, bi njut'wabi xọge ar pa.
10 Nu mi tho nu'ụ ya 'bẹt'o xki yụt'a mi xudi, mi emp'ö nda hñuxa ár nzẹyẹ nda t'umbabi, ha nu'ụ bi njut'wabi n'apa n'ehe.
11 Nu mi hñönga họnsẹ'ö, mi ñömañ'ụ mi nọnga ar hmu.
12 Mi eñ'ụ: Nuyụ xi yụt'a m'ẹfa, họnsẹ n'a xẹnimpa xi mpẹfi, ne xka jut'wabi mahyẹgi nguje xta mpẹhe gatho ar pa, xta tsẹthe ar pahyadi.
13 Nu'mú ar hmu bi 'ñemba n'a'ụ: Ha gi ọde ñọ, hage xta kọmp'a ri bojö. Hage hinda nkohwi nga jut'a nö'ö ar nthöhö t'unga n'apa.
14 Hñöxa nö'ö xka töhö ne di ma, ngetho nuga xta ne ga jut'wa ngu'i nuyụ xi yụt'a m'ẹfa.
15 Hage ma gi xikagi teme ga japa ma bojö. Wa tsọt'a ri mụi gi handgi ko ma mụi.
16 Ngetho nu'ụ 'bẹt'o ma da m'ẹfa, ne nu'ụ 'bẹfa ma da m'ẹt'o'ụ. Nzẹyẹ xi ts'ohni, tx'ụtho nu'ụ xi thahni.

Ar Hesu bi mengi bi mö nda tho
(Mr. 10:32-34; Lk. 18:31-34)

17 Ar Hesu mi 'yo ar 'ñu ndi ma Herusalen, n'a mbi 'weka n'amp'ụ nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte ne bi 'ñembabi:

18 —Pöhu, nú'mu xka tsoñhunu Herusalen, ka ma da mhihnu Nö'ö Togo ba
e bi Njö'i. Ma da ndatwa ha yá 'ye ya ndömöjö ne ya böt'ofo, ne da t'ent'i da
tho.
19 M'efa ma da ndatwa ha yá 'ye nu'u hingya xodyo. Nuyu ma da zani, da
'wet'i, ne da tsuta ha n'ar pont'i da thegi da du, ha nu ár hñupa da mengi da
nte man'agi.

Nö'ö mi a ár nönö ar Xuwa ne ar Hakobo (Mr. 10:35-45)

20 Nep'u ba e ár 'behñö ar Sebedeo mi ñ'owi yá t'u, dama bi ndandihmö hár
wa ar Hesu mi apa ar möte.
21 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Teme gi ne.
Nor 'behñö bi 'ñenö:
—Di ne gi 'ñexa nuyu yoho ma t'u gi hñuxkwi há ri ndö, n'a da hñuxa ha ri
ñ'ei, ne nö'ö man'a ha ri ngöhö.
22 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñemba ar Xuwa ne ar Hakobo:
—Hingi pöhu teme gi ahu. Ha gi hanthu gi tsethu ya thogi ngu ma ga tsetka.
Nu'u bi dödi ne bi 'ñeñ'u:
—Hö ga tsethe.
23 Ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Majöni ma gi thohu ya thogi ngu ma ga thoka. Ha nö'ö gi ne gi hñuxu ha
ma ñ'ei ne ha ma ngöhö, hinda tsa te ga mönga. Ma Dada xi hokwabi togo xi
hñux'ö ga hux'be.
24 Nu mi bö nu'u ma 'ret'a yá maxte nö'ö xki 'ya nuya yoho mi njödö, xa bi
mbo yá kwe.
25 Ne ar Hesu bi zo yá maxte, ne bi 'ñembabi:
—Gi pöhu nuyá ndö ya hnini ñ'exase'u honi da hyoma hai nu ma'ra, ne
nuya xi t'exa ngu ar ñöxhmu xa me'mda ya jö'i.
26 Ha nu'ahu, yo gi njahup'u, ngetho nu'mu gi ne gi ndötahu, mahyoni gi
pefu nu ma'ra.
27 Nö'ö togo gi ne gi 'bet'ohu, mahyoni gi m'egohu n'ehe.
28 Jahu ngu Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Nö'ö himba ehe honi togo da mepabi.
Xpa ehe da m'ego ne da unga ár te da gut'wa yá thai nzeye ya jö'i.

Yoho ya goda bi tsa bi hyandi (Mr. 10:46-52; Lk. 18:35-43)

29 Nu mi bonga ar Hesu har hnini Heriko, mi tenga yá maxte ne mi tenga
nzeye ya jö'i.
30 Har 'ñu bi nthewi mi huhnu yoho ya goda, ne mi bö'u mi thohnu ar Hesu,
bi mat'i ne bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, ár T'u'i ar Dabi, pe'skagihe ar nhwëki.
31 Ya jö'i mi tsui hinge nda mafi, ha nu'u xa mi umba yá mui mi mafi mi
eñ'u:
—Tsi Hmu, ár T'u'i ar Dabi, hwëgagihe.
32 Nu'mú ar Hesu bi m'ai bi mat'i, ne bi 'ñembabi'u:
—Te gi ne ga ja'ahu.
33 Nu'u bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, di nehe da xo ma dahe.
34 Nu'mú ar Hesu bi hwëki ne bi hñuxa ár 'ye ha yá da'u, ne dama bi xogi,
ne bi deni.

21

Ar Hesu bi yụt'a Herusalen ngu n'ar ndö mi thọ'mi
(Mr. 11:1-11; Lk. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Ar Hesu mi zọngwi yá mạxte núnụ Betfage, mọte ar t'ọhọ Njömdọni, get'ụ ar hnini Herusalen. Ka bi mẹhnụ yoho nda m'ẹt'o.
2 Ne bi 'ñembabi:
—Di möhụ har t'ụlo hnini gi hanthụ 'bụhnụ. Ne xki tsọñhụ ma gi tiñhụ n'ar tsi n'ọge di thötwinụ ár t'ụbru, gi xothụ ne gi tsinkagihụwa.
3 Nu'mụ togo da 'yạñ'ahụ, gi 'ñembabihụ njawa: Ar tsi Hmu honi, ne ka da kos'a man'agi.
4 Gathoyụ bi njap'ụ ne nda thogi ngu xki mönga ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö:
5 Di möhụ Herusalen nö'ö ar hnini t'embabi ar Sion n'ehe, ne xifụ ya mengunụ:
Hyanthụ ba ekwa ri Hmuhụ xpa e da k'ös'ahụ,
hingar ñ'ets'i, ngetho xpa ntọ n'ar tsi n'ọge,
ár bötsi n'ar tsi zu'we ndu.
6 Nu'mú yá mạxte bi ma'ụ ne bi 'yọt'a ngu xki xipabi.
7 Nep'ụ ba tsimpa ar tsi n'ọge mi ñ'owi ár bötsi, ne yá mạxte bi gö'spa yá pạt'i ne bi bọxa ar Hesu bi ntọge.
8 Mi panụ nzẹyẹ ya jö'i, 'ra mi höka yá pạt'i mi xi har 'ñu, ma'ra mi toka ya xiza mi po habụ nda thogi.
9 Nuya jö'i mi 'bẹt'o ne nu'ụ mi 'bẹfa xa mi mafi mi eñ'ụ:
—Xa nsunda ár T'ụ ar Dabi. Dá jöpa Jö ár m'ẹhni. Xa nsunda Jö bi 'bụ mhets'i.
10 Ngu mi yụt'ụ har hnini Herusalen, xa mi ñ'entya jö'i ne mi enga n'a ngu n'a:
—Togonụ 'mụ.
11 Ne nu'ụ togo mi tẹni mi thödi ne mi eñ'ụ:
—Gehnụ ar Hesu ár m'ẹhni Jö, ar me Nasare har hại Ngalilea.

Ar Hesu bi paxt'a ar dönganijö
(Mr. 11:15-19; Lk. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

12 Nep'ụ ar Hesu bi yụt'a hár thi ár dönganijö ar tsi Dada, ne bi 'yẹnga gatho nu'ụ mi mpạ ne nu'ụ mi ntại. Bi pụ'spa yá mexa ya pạtbojö ne yá nthuts'i nu'ụ mi pạ ya domtxu.
13 Ne bi 'ñembabi:
—Hár T'ofo Jö enö: Ma ngu gehnụ ár ngu mhat'ajö. Ha nu'ahụ xka 'yọthụ n'ar ngu jar mfë.
14 'Ra ya godạ ne ya dowa ba e bi zụhnụ har nijö, ne nö'ö bi ọthebi yá hñeni.
15 Nuya ndömöjö ne nuya bötofo mi hyanda ya döta nt'udi bi 'yọt'a ar Hesu, xa bi mbọ yá kwẹ mi 'yọxa nuya bötsi mi ma mbor nijö mi eñ'ụ: Xa nsunda ár T'ụ ar Dabi.
16 Ne bi xipa ar Hesu njawa:
—Ha hingi ọxa nö'ö mönga ya bötsi.
Ar Hesu bi dötwabi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hö, di ọde. Xi nu'ahụ, ha hinxka nehụ ár T'ofo Jö habụ enö njawa:
Nuya bötsi ne nu'ụ ya lẹlẹ tsụtho,
Jö bi xokwa yá ne nda mat'ajö xiñho.
17 Ne bi zohnụ'ụ bi bọnga har hnini, bi ma Betania, ka ba oxhnụ.

Ar Hesu bi ot'a n'ar 'bại'iuxi hinte mi uni
(Mr. 11:12-14, 20-26)

18 Ár hyax'ö n'itho bi menga man'agi Herusalen, ne nú'mụ mi 'yo har 'ñu bi
ntunthu.
19 Hár ñöni ar 'ñu bi hyandi mi 'bạhnụ n'ar 'bại'iuxi. Bi ma ba k'öni, xömhö
nda dinga te nda zi. Ha hinte mi tu, họnsẹ xa mi k'amatho yá xi. Nu'mú bi
'ñemba ar 'bại'iuxi:
—Hiñham'ụ gi penga da ndu ri iuxi.
Ne dama bi 'yot'i.
20 Nu mi hyanda yá mạxte nö'ö xki thogi, xa mi 'yọtho ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Hanja dama bi 'yot'a ar 'bại'iuxi.
21 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ xa gi jamfihụ, ne hingi yomihụ da njap'ụ ngu
gi nehụ, hinge họnsẹ da tsạ gi 'yọthụ ngu xta ọt'wa ar 'bại'iuxi. Da tsạ gi
'ñembabihụ nunar t'ọhọnụ da mponi di ma har dehe, ne da ma.
22 Ne gatho nö'ö gi 'yạhụ ne gi ñ'emụihụ da t'a'ahụ, gi hñöhụ.

Ar Hesu bi t'ạmbabi togo mi hömpa ár ts'ẹdi (Mr. 11:27-33; Lk. 20:1-8)

23 Nep'ụ ar Hesu bi yụt'a man'agi har dönganijö Herusalen, mi uta ya jö'i.
Ne ja bi zọhnụ ya ndömöjö ne yá dönziandö ya xodyo, ne bi 'ñembabi:
—Togo xpa pẹñ'a'i gi 'yọt'a gatho nö'ö gi pẹfi. Togo gi hömpa ár ts'ẹdi gi 'yọt'a
njap'ụ.
24 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nuga n'e, ma ga ọt'ahụ n'ar nt'ạni. Nu'mụ gi thöhụ, nuga n'e ga xi'ahụ
togo di hömpa ár ts'ẹdi ga ọt'a nö'ö di pẹfi.
25 Nö'ö ar xixthe mi ọt'a ar Xuwa Xixthe, togo ba pẹñ'ö, Jö wa ya jö'i.
Nu'ụ bi nduị bi njont'ane n'a ngu n'a, ne mi eñ'ụ:
—Xipya te ga thöhụ. Nu'mụ ga emfụ ba pẹhna Jö, ma da 'ñengagihụ: Yo'ö
hinga 'yọthụ nö'ö mi möñ'ö.
26 Ha nu'mụ ga emfụ ar Xuwa ba pẹhna ya jö'i, da mbọ yá kwẹyụ, ngetho
gatho handa ar Xuwa Xixthe ngu ár m'ẹhni Jö.
27 Nu'mú ya ndömöjö ne yá dönziandö ya xodyo bi 'ñemba ar Hesu:
—Hindi pöhe.
Nu'mú ar Hesu bi dödi:
—Nuga n'e hinga xi'ahụ togo xpa pẹnkagi ga ọt'a nö'ö di pẹfi.

Ár 'bede yoho ya t'ụ

28 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Te gi nuhụ. N'ar ñ'ọhọ mi 'ñe yoho yá t'ụ, ne bi 'ñemba n'a'ụ: Di ma ba
mpẹ har hwöhi.
29 Nö'ö ar t'ụ'ö bi dödi ne bi 'ñenö: Hin'ö, hindi ne ga ma. Ne m'ẹfa bi 'yọt'wa
ár ntsọ'mi ne bi ma ba mpẹfi.
30 Nep'ụ nu ár dada'ö bi 'ñemba nö'ö man'ár t'ụ: Di ma ba mpẹ har hwöhi.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö: Hö, ga ma. Ha himbi ma.
31 Xipya, nuya yohoyụ, togo bi 'yọt'a nö'ö bi 'bẹpa ár dada.
Bi dö nuya ndömöjö:
—Nö'ö ar t'ụ bi mẹhna m'ẹt'o.
Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, nuya hyạte ne nuya ts'o'bẹhñö ma da dö'ahụ m'ẹt'o
da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
32 Ngetho ba e ar Xuwa Xixthe bi ut'ahụ hanja gi ñhogajö'ihụ, ne nu'ahụ
hinga ne ga jamfihụ nö'ö mi möñ'ö. Nuya hyạte ne ya ts'o'bẹhñö, nu'ụ hö, bi
'yọt'wa yá ntsọ'mi. Ha nu'ahụ, mödi te gatho xka hyanthụ, hinxka ñ'emụihụ
nö'ö bi möñ'ö.

Ár 'bede ya ts'oñhandi
(Mr. 12:1-12; Lk. 20:9-19)

33 Ar Hesu bi metwa man'ar 'bede ne bi 'ñembabi'ų:
—'Yǫhų man'ar 'bede ga xi'ahų: Mi 'bų n'ar ñ'ǫhǫ xa mi thę nzęyę yá hąi. Ne bi 'ñet'a n'ar hwöhi'obxi, bi gųxa n'ar jödo bi got'i. Bi xą'ma n'ar moto, ne bi hyoka n'ar he'sa ngu nda hyanda xǫge.
M'ęfa bi umba ñhandi ma'ra nda su, ne bi ma yap'ų.
34 Nu mi zǫ ar sofo, bi męhna 'ra yá 'bęgo ma nda k'ö'sa yá ñhandi, ne nda umba nö'ö made ndi 'ñepi.
35 Nuya ñhandi bi gųmpa yá 'bęgo, n'a bi męi, nö'ö man'a bi hyo, ne nö'ö man'a bi tędo bi gui bi ma.
36 M'ęfa bi mengi bi męhna ma nzęyę yá 'bęgo, ha nuya ñhandi bi mengi bi 'yǫt'wa ngu xki 'yǫt'wa nu'ų m'ęt'o.
37 Nu ár ngöts'i, nö'ö tor męti ar hwöhi bi męhna ár t'ų, ne bi 'ñenö: Numa t'ų hö, ma da 'yǫte.
38 Ha nuya ñhandi mi hyandwa ár t'ų, bi 'ñenga n'a ngu n'a: Go gehnų togo ma da gohwi ya hąi. Ma ga hohų ne ga tsömfų yá hąi.
39 Nu'mų́ nuya ñhandi bi gųmpa ár t'ų, bi gųka har hwöhi ne bi hyo.
40 Nu xta penga nö'ö tor męti ar hwöhi, tema da japa nuya ñhandi.
41 Nu'mų́ nuya ndöxodyo bi 'ñenö:
—Nö'ö togo ár męti ar hwöhi da 'weka nuya ts'ojö'i da hyo, hinda ma da hwëki. Ne da umba ma'ra ya 'bęgo ár hąi, nu'ų togo da umba nö'ö di 'ñepi xta zǫ ar sofo.
42 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Hage hinxka nehų har T'ofo habų enö:
Nö'ö ar do bi 'yęmp'ųhmö ya guxjödo,
nupya gehnų ar mų́di do xi nju'spa ár nijö Jö.
Gesę Jö xi 'yǫt'a njap'ų,
ne di hanthų nzą́tho nö'ö bi 'yǫt'e.
43 Jange di xi'ahų, ma da thömp'ahų nö'ö ar ts'ędi gi pę'sų gi kųthųhmö hár ts'ųt'wi Jö, ne da t'umba ma'ra ya jö'i nu'ų togo ne da 'yǫta nö'ö mönga Jö.
44 Nö'ö togo da ntǫxkwi nor do'ö, da 'waka yá ndo'yo, ha nö'ö togo da zę'mi, da kųnt'i.
45 Nu mi 'yǫ ya ndömöjö ne ya dęnga'bępate nö'ö mi mönga ar Hesu, bi bö'ų go mi ębabi'ų.
46 Jange xa mi nemhö'ų nda gų ar Hesu. Hǫnsę mi tsu ya jö'i, ngetho nuyų mi beni ar Hesu már m'ęhni Jö.

22

Ár 'bede ar ngo

1 Ar Hesu bi metwa man'ar 'bedeyų ne bi 'ñembabi:
2 —Ár ts'ųt'wi Jö bi 'bų mhets'i, ma ga hejų ngu n'ar ndö bi 'yǫt'wa n'ar ngo ár t'ų bi nthöti.
3 Bi męhna yá 'bęgo ma nda tsi nu'ų mi thǫ'mi nda e har ngo, ha nu'ų himba ne ba ehe.
4 Nep'ų nunar ndö bi męhna ma'ra ya 'bęgo, ne bi 'ñembabi: Ba xifų nu'ų togo di tǫ'mhe, xta ñhoje. Xta hohe ya męti ne ya nokaboi. Gatho xi thoki. 'Ñembabihų: Ba ehų ar ngo.
5 Ha nu'ų mi thǫ'mi, himbi japamasu nö'ö bi xipa nuya 'bęgo. N'a bi mada ar 'bęfi ha yá hwöhi, ha man'a bi ma ba k'önga yá m'ą har hnini.
6 Ma'ra bi gųmpa yá 'bęgo ar ndö, bi fęnza ne bi hyo.

7 Nu mi 'yo ar ndö gatho nö'ö xki njapa yá 'bego, xa bi mbo ár kwe. Bi
munts'a yá ndogu, ne bi mehni ma nda hyonga nuya hyote nda hyo ne nda
tsöt'wa yá hnini.
8 Nep'u ar ndö bi 'ñemba yá 'bego: Xi thoka gatho da ho ar ngo, ne nu'u ndi
to'mi himba ne ba ehe. Bi nts'oksé'u.
9 Jange nupya, di möhu ha ya dö'ñu, ne ba tsihu gatho nu'u gi nthewihu.
10 Bi ma yá 'bego ma ba munts'a gatho nu'u mi nthewi ha ya 'ñu, ya ts'om'ui
ne ya hogajö'i. Njap'u bi ñuxa nö'ö ar döta ngu habu mi t'ot'a ar ngo.
11 Nu'mú ar ndö bi yut'a har ngu nda zengwa nu'u xki zoho, ne bi hyanda
n'a mi 'buhnu hinxki theta ar hengo.
12 Jange bi 'ñembabi: Ha gi ode ño. Hanja ga kut'wa ne hingi he ar hengo.
Nö'ö hinte bi za te bi dödi.
13 Nu'mú ar ndö bi 'ñemba yá 'bego: Xothwu yá 'ye ne yá wa, ba eñhu nthi
har 'bexui habu da nzoni ne da guxtyá ts'i.
14 Nu mi wa ar Hesu bi metwa nunar 'bedenu, bi 'ñenö:
—Ngetho nzeye xi ts'ohni, ha tx'utho nu'u xi thahni.

Ar Hesu bi nonga ar bojö jot'a ya ndö
(Mr. 12:13-17; Lk. 20:20-26)

15 Nu mi 'yo ya denga'bepate njap'u, bi njuki bi ma'u, ma nda nkohi hanja
nda tsa nda hyat'a ar Hesu.
16 Ba pehna 'ra yá maxte bi mewi 'ra yá ñ'owi ar Erode, ma nda 'yot'wa n'ar
nt'ani, ne bi 'ñembabi:
—Utate, di pöhe gi mönga nö'ö majöni ne gi utwa ya jö'i ár 'ñu Jö. Hinto gi
tsu, ne hinto gi hwantho.
17 Jange di ne gi xikagihe, hage xiñho ga juthwe ar bojö jot'a ar Sesar, wa
hin'ö.
18 Ha nunar Hesu mi pötwatho yá ts'omfeni, jange bi 'ñembabi:
—Xa gar nemhñöhu, yo'ö gi ne gi hyaju.
19 Utkagihu n'ar bojö a ar Sesar.
Nu'mú ba thömpabi ar bojö mi adi.
20 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Togo ár meti ar hmi huxkwa ne nö'ö te mö.
21 Ha nu'u bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ár meti ar Sesar.
Ar Hesu bi 'ñenö:
—Umfu ar Sesar nö'ö ár meti'ö, ne umfu Jö nö'ö ár meti'ö n'ehe.
22 Nu mi 'yo njap'u, xa bi 'yotho, ne bi zohnu ar Hesu bi ma'u.

Ya dengamöjö bi ñ'ani ar menga nte
(Mr. 12:18-27; Lk. 20:27-40)

23 Nor pa'ö bi zohnu 'ra ya dengamöjö, nu'u hingi ñ'emui da mengi da nte
nu'u xi du, ne bi 'yambabi,
24 bi 'ñeñ'u:
—Utate, ar Moise bi 'ñenö, nu'mu n'ar ñ'oho da du ne hinda zo n'ar bötsi,
n'ár jödöp'u'ö da nthötwi ar 'ranxu, ne da gu'spa ár thuhu ár jödö man'agi.
25 Nuje da pöhe yoto mi njödö. Nö'ö ar 'bet'o bi nthöti, bi du ne hinte bi zo
ar bötsi. Jange nunar 'behñö bi mengi bi nthötwi ár jödöp'u'ö.
26 Nor ñoho ñ'oho bi du n'ehe, ne ar hñu, ne bi njap'u gatho yoto.
27 Ár ngöts'i bi du ar 'behñö n'ehe.
28 Nú'mu xta mengi da nte man'agi, togo ár 'behñönu 'mu, ngetho bi nthötwi
gatho yoto ya ñ'oho mi njödö.
29 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:

—Xi ts'onga ri mfenihụ, ngetho hingi pöhụ ar T'ofo, ne hingi pọhụ ár ts'ẹdi Jö.
30 Nu xta menga ya jö'i da nte man'agi, hinda ma da nthöti, hinda ma da t'ạdi. Ma da ñhẹhwi yá ẹnxẹ Jö bi 'bụ mhets'i.
31 Nö'ö ha pengi da nte nu'ụ xi du wa hin'ö, hage hinxka nehụ habụ enga njawa Jö har T'ofo:
32 Nuga ár Jögi ar Abra, ar Isa ne ar Hakob. Jö go ár Jö nu'ụ te, hinge nu'ụ xi du.
33 Nu mi 'yọxa njap'ụ ya jö'i, xa bi 'yọda nö'ö mi ut'ö.

Ar döta 'bẹpate
(Mr. 12:28-34)

34 Nu mi bö ya dẹnga'bẹpate nunar Hesu xki gotwa yá ne ya dẹngamöjö, bi mhunts'i nda nu te nda mẹ'ụ.
35 Nep'ụ n'a nu'ụ már böt'ofo, bi ma ba ọt'wa n'ar nt'ạni ar Hesu, xömhö nda hyạt'i, ne bi 'ñembabi:
36 —Utate, ndana ar 'bẹpate töte ár nsu hár t'ofo ar Moise.
37 Ar Hesu bi 'ñenö:
—Xa gi 'ñet'a ri mụi, gi 'yẹnt'a ri te, ne gi hñuxa ri mfeni gi mö Jö ri Hmu.
38 Go gehnụ ar 'bẹt'o 'bẹpate, ne gehnụ töpa ár nsu gatho nu ma'ra.
39 Ne nor ñoho ñhẹhwitho: Gi mö ri mijö'iwi ngu gi mhösẹ.
40 Ha nuya 'bẹpateyụ, ka pọngwa gatho yá 'bẹpate ar Moise, ne gatho nö'ö mönga yá m'ẹhni Jö.

Hanja mhö ar Kristo ár t'ụ ar Dabi
(Mr. 12:35-37; Lk. 20:41-44)

41 Nú'mụ xki mhunts'a ya dẹnga'bẹpate, ar Hesu bi 'yọt'wa n'ar nt'ạni.
42 Ne bi 'ñembabi:
—Togo gi beñhụ ar Kristo. Togo ár t'ụ'ö.
Nuya dẹnga'bẹpate bi 'ñeñ'ụ:
—Ár t'ụ ar Dabi.
43 Nu'mú ar Hesu bi 'ñenö:
—Xi'mụ, yo'ö ar Dabi, xki nzinga ár Hñö Jö, embabi ár Hmu 'mụ. Ngetho bi 'ñenö:
44 Jö ar Dada bi 'ñemba ma tsi Hmu:
Hñu ha ma ñ'ẹi ga huxkwi,
tọ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ụni ga tsẹp'a ha ri wa.
45 Nu'mụ ar Dabi embabi ár Hmu, hanja ár t'ụ 'mụ.
46 Ne hinte bi zạ te bi dödi. Nu ar pa'ö di 'ñe injawa, hinto bi ne bi 'yọt'wa ya nt'ạni.

23

Ar Hesu bi nọmba yá ts'o'bẹfi ya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo
(Mr. 12:38-40; Lk. 11:37-54; 20:45-47)

1 Nu'mú ar Hesu bi zo yá mạxte ne gatho ya jö'i mi 'bụhnụ, ne bi 'ñembabi'ụ:
2 —Nuya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo, xi t'umba ar nsu da ut'ahụ tema di bọnga nö'ö bi 'yot'a ar Moise.
3 Jange 'yọthụ gatho nö'ö da xi'ahụ. Họnsẹ yo gi tẹmbabihụ yá ts'o'bẹfi, ngetho möñ'ụ xiñho, ha hingi ọt'a njap'ụ.
4 Nu'ụ tutwa ya 'bẹni ya jö'i xi ñhụ, ha nuyụ hingi ne da dạñ'ụts'ụ da mạts'i.
5 Nö'ö ọt'ụ, te gatho pẹ ha yá nthandi ya jö'i, ne da 'ñexyá nsu. Tsụta ya t'ofo ha yá dë ne ha yá 'yẹ, ne tutwa xi nxidi ár ñöni yá he.

6 Nu ha ya dạngo xa honga da hñuxa ha ya m'ẹt'o nthuts'i, ne xa ne da hñuxa
ha ya hoga nthuts'i ha ya nijö, honi da t'e'spa yá nsu.
7 Xa ne da ndömbyá 'yẹ nú'mụ da nzẹngwa ha ya tại, ne da t'embabi'ụ: Ma
tsi utate'ihe.
8 Ha nu'ahụ, yo ma gi ñhẹhụ da t'es'ahụ ri nsuhụ, ne da t'eñ'a'ihụ gar
utatehụ. Ngetho n'adar Utate, họnsẹ ar Kristo, ha nu'ahụ gatho gi nkuhụ.
9 Hinto ma gi 'ñembabihụ ri dadahụwa har ximhại, ngetho n'ada ri Dadahụ,
gehnụ bi 'bụ mhets'i.
10 Yo ma gi ñhẹhụ da t'eñ'ahụ gar utatehụ gi tsixụ ar 'ñu, ngetho n'ada togo
tsixa ar 'ñu, gehnụ ar Kristo.
11 Nö'ö togo 'bụ mañö pẹ'sa n'ar döta nsu, mahyoni da mẹpa nu ma'ra n'ehe.
12 Ngetho nö'ö togo da ñ'exasẹ, m'ẹfa ma da m'ẹtwa ár tsạ, ha nö'ö togo da
nts'ạ'mi, ma da t'e'spa ár nsu.
13 Hwëkate nu'ahụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, xa gar nemhñöhụ.
Hingi kụthụ, ne hingi hẹhụ da yụt'a nu'ụ togo ne da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
14 Nu'ahụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, xa gar nemhñöhụ. Gi
hạthụ ya tsi 'ranxu, gi hömfụ yá ngu, ne xa gi ọthụ ya nsạdi, hingi ne da nheki
ri ts'o'bẹfihụ. Jange xa döta ri mfẹi gi tọ'mhụ.
15 Hwëkate nu'ahụ gar böt'ofo ne gar dẹnga'bẹpatehụ, nemhñöhụ. Xa gi
mpụnthụ gi hoñhụ togo da dẹmp'a ri nt'utihụ. Ne xki tiñhụ, xa gi ts'okwabihụ
yá mfeni, gi 'bẹt'ohụ da ma njöntho har 'bẹxui habụ gir möhụ n'ehe.
16 Di hñöx'ahụ ya godạ gụhna ma'ra. Hwëkate'ihụ gi eñhụ, nu'mụ togo
da 'ñet'a made ar dönganijö, hinter mẹ'ö. Ha nu'mụ togo da 'ñet'a made ar
k'axt'abọjö ja har dönganijö, nu'mú hö, xi nts'uni nö'ö bi mö.
17 Gar godạhụ ne xa xka 'bẹ ri mfenihụ. Ndana töte ár nsu, ar k'axt'abọjö
wa ar dönganijö japi da hñuxa ár nsunụ.
18 Ne gi eñhụ, nu'mụ togo da 'ñet'a made ar t'ụxm'ọñhọ, hinter mẹ'ö. Ha
nu'mụ togo da 'ñet'a made nö'ö ar m'ọñhọ oxhnụ, nu'mú hö, xi nts'uni nö'ö
bi möñ'ö.
19 Godạhụ xka 'bẹthwụ ár 'ñu ar tsi Dada. Ndana töte ár nsu, ar m'ọñhọ wa
ar t'ụxm'ọñhọ nuna japi da hñuxa ár nsu.
20 Jange nö'ö togo et'a made ar t'ụxm'ọñhọ, et'a made gatho nö'ö te kụxhnụ
n'ehe.
21 Njap'ụ hinge họnsẹ et'a made ar dönganijö, et'a made Jö togo 'bụhnụ.
22 Nö'ö togo et'a made mhets'i, et'a made ár thuxandö Jö, ne gesẹ Jö togo
huxhnụ.
23 Hwëkate'ihụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, gar nemhñöhụ.
Ngetho gi uñhụ ár 'rẹt'a xẹni ya dọni t'ụ'sa ar ñhuni, ne xka hyẹhụ nuna 'bẹt'o
ha yá 'bẹpate ar Moise. Xka hyẹhụ gi 'yọthwụ xiñho ma'ra, ar nhwëki ne ar
ñ'emụi. Xiñho gi 'yọthụyụ, ne hingi hyẹhụ nu ma'ra.
24 Gar godạ gụhnatehụ. Gi ọthụ nö'ö hints'ụ nts'uni, ne gi hẹhụ nö'ö xa
pẹ'sa ár nts'uni. Jangutho gi ntsuñhụ hingi tuthụ n'ar tsi t'ụlo zu'we, ne gi
tut'athohụ ya döta zu'we.
25 Hwëkate nu'ahụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, xa gar nemhñöhụ.
Gi ñhẹhwihụ n'ar 'bada wa n'ar mohi, họnsẹ xi nsụt'a nthi, ne mbo ri mụihụ
ne ri mfenihụ xa ñuxa ar mfë ne ar ts'om'ụi.
26 Godạ dẹnga'bẹpatehụ, xụthụ m'ẹt'o mbo ri mfenihụ ne ri mụihụ, ne
njap'ụ da t'axk'ahụ nthi n'ehe.
27 Hwëkate nu'ahụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, xa gar nemhñöhụ.
Di hñöx'ahụ ya t'ạgi xint'axi nthi ne nheki nzạtho, ha kụ yá ndo'yo nu'ụ xi du
thota yá nts'otho.

28 Gi njahụp'ụ n'ehe, ngetho ha yá hmi ya jö'i xa gi ọthụ gar hogajö'i'ihụ, ne
ha ri mfenihụ hingi tsạyạ ar nhemhñö ne ar ts'oki.
29 Hwëkate nu'ahụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, xa gar nemhñöhụ.
Ngetho gi hojwụ yá t'ạgi yá m'ẹhni Jö, ne gi kö'thwụ yá t'ạgi ya hogajö'i.
30 Ne gi eñhụ: Nu'mụ xta 'bụhmöhụ nuya pa mi 'bụ ma palehụ, hinxta
fạxhmöhụ xi hyopa yá m'ẹhni Jö.
31 Jange gi ndạsẹhụ yá 'bẹto'ihụ nu'ụ togo bi hyopa yá m'ẹhni Jö.
32 Jwathụ 'mụ nö'ö bi dụ'ma ri palehụ.
33 Yá bötsi'ihụ ya k'eñö. Hanja ma gi k'onthụ da 'bẹñ'ahụ har tsibi.
34 Jange ma ga pẹñ'ahụ ma'ra ya m'ẹhni, ne nu'ụ di pẹ'sa yá hoga mfeni ne
ya böt'ofo. 'Rayụ ma gi hyohụ, ma'ra gi tsụthụ har pont'i, ma'ra gi fẹhụ ha ri
nijöhụ ne gi kuhụ di ne ya hnini.
35 Ne njap'ụ go ma gi k'othụ ar thại xi thuts'i nú'mụ mi nhö'mba ár ji ya
hogajö'i. Di ndụ'ma nú'mụ mi nhö'mba ár ji ar hoga Abel, di göxa ár ji ar
Sakaria ár t'ụ ar Berekia, togo ga hyohụ madeda ar ts'ötm'ọñhọ ne ar nijö.
36 Xa majöni di xi'ahụ, gatho nor thạinụ, ma da k'ot'a nuya jö'i 'bụ nuya
payụ.

Ar Hesu bi zọt'a ár mụi bi hwëka ya me Herusalen
(Lk. 13:34-35)

37 Nu'ahụ gar menguhụ Herusalen, gi k'ampabihụ togo bi pẹñ'ahụ, ne
gi hofụ yá m'ẹhni Jö. Hangu xta nemhö nga munts'a'ihụ, ngu n'ar tsi ọni
munts'a yá tsi t'ụ'ni da hwixa ha yá hwa, ne hinga nehụ.
38 Pöhụ, Jö ma da hyẹk'asẹ ri nijöhụ.
39 Ngetho di xi'ahụ, hinge ma gi hyandgagihụ nuya payụ. Gi tọ'mhụ m'ẹt'o
da zọ ar pa gi 'ñeñhụ: Nsunda togo xpa pẹhna Jö ma Hmuhụ.

24

Ar Hesu bi mö nda nhwata ar dönganijö
(Mr. 13:1-2; Lk. 21:5-6)

1 Nu mi bọnga ar Hesu har dönganijö, mi 'bạ ar 'ñu nda ma, bi wat'a yá mạxte
mi utwabi tengu ár nzạtho ar nijö.
2 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ: Gatho nuya jödoyụ gi hanthụ, ma da thext'a gatho.
Hinda ma da go n'ar do mañö ár midowi.

Ya nt'udi di 'bẹt'o nọnga ar ngötsi
(Mr. 13:3-23; Lk. 21:7-24)

3 Nep'ụ ar Hesu bi ma har t'ọhọ Njömdọni ne ka ba huhnụ. Ba ep'ụ yá mạxte
bi 'yạmbasẹ ne bi 'ñembabi:
—Di ne gi xikagihe ham'ụ ma da tho gatho nö'ö xka mö, ne tema nt'udi ma
ga hanthe, njap'ụ ga pöhe 'bạp'ụtho gi pengi, ne da göxa nuya payụ di 'bụhụ.
4 Nu'mú ar Hesu bi dötwabi ne bi 'ñenö:
—Jamasuhụ yo ma gi ñhẹhụ to da hyạ'ahụ.
5 Ngetho ma da e nzẹyẹ togo ma da gụmka ma thuhu ne da 'ñeñ'ụ: Nuga go
dar Kristo. Ne njap'ụ ma da ka nzẹyẹ ya jö'i.
6 Ma gi 'yọhụ habụ bi ja ya tuhni ne habụ ja ma da ndụi. Nu'ahụ yo gi tu ri
mụihụ, ngetho mahyoni da njap'ụ. Mödi thohyụ, hinxi zọta ár ngöts'i gatho
nö'ö te japya.
7 Nuya hnini ma da ntunkwi yá mihniniwi. Ma da nja ya textehñeni, ar
thuhu, ha nunar ximhại habụ gatho ma da nhwöni.
8 Gatho nuya dumụiyụ, họnsẹ ár ndụi ar ụgi xi 'ñep'ụ.

9 Ma da ndạt'ahụ da mfẹp'ahụ, da tho'ahụ, ne xa ma da nt'ụtsa'ihụ ngetho xka ñ'emụigihụ.
10 Nuya pa'ụ nzẹyẹ ma da 'bẹ yá jamfi, ne ma da ñ'ụtsa n'a ngu n'a, ne ma da dạsẹ yá ñ'ohụ.
11 Ma da e nzẹyẹ ya hyạte da 'ñenö xpa pẹhna Jö, ne ma da hyạt'a nzẹyẹ ya jö'i.
12 Ne ár mhöte nzẹyẹ ya jö'i ma da 'bẹdi, ngetho ma da xu ar ts'oki gatho har ximhại.
13 Nu'ụ togo da zẹta gatho nuya thogiyụ, da dọ'mi da göxa xọge, go ma da mpọ'ụ.
14 Ne ma da nụnga nunar hoga mhönụ nọmba ár ts'ụt'wi Jö gatho ár nxidi ar ximhại, ne da 'yọ gatho ya jö'i. M'ẹfa da göxa xọge.
15 Jange xki hyanthụ ar ts'oki xi nts'otho da yụt'a habụ ndönga Jö, ngu bi 'yot'a ar m'ẹhni Dañe (nö'ö togo da nehe, dá bödi xiñho tema ne da mö),
16 nu'mú, nu'ahụ gi 'bụhụwa Nhudea, di möhụ ba ñ'öñhụ ha ya t'ọhọ.
17 Nö'ö togo di tọ mañö ar ngu, yo ma gi kụthụ te gi jụjụ. Nixt'i di möhụ.
18 Nö'ö togo 'yo har 'batha, yo ma gi penjụ gi jụjụ ri pạt'ihụ.
19 Hwëkate nu'ụ ya 'bẹhñö di ñ'ụ, ne nu'ụ di tsụtyá bötsi nuya pa'ụ.
20 'Yạpabihụ Jö, nö'ö ar pa gi nixt'ihụ, hinda dạt'a ya tsẹ, ne hindar pa ntsạyạ.
21 Ngetho nuya pa'ụ, xa ma da nja ya thogi ngu hinxka hyanthụ nú'mụ mi ndụta ar ximhại di njawa, ne xta thogi hinda ma da nja man'a ngu'ö.
22 Nu'mụ hinda göxa ngut'a nuya pa'ụ, hinto da bonk'mụ. Jö ma da jötsi, ngetho ma da mạxa togo xi hwañ'ö.
23 Nu'mụ da t'eñ'ahụ: Ka bi 'bụkwa ar Kristo, wa da t'eñ'ahụ: Ndi, bi 'bụhnụ, yo ma gi jafụmasu.
24 Ngetho ma da e ya kate Kristo ne ya kate m'ẹhni. Ma da 'yọt'a ya döta nt'udi da hyạt'a ya jö'i, ne nu'mụ da tsạhmö, da hyạt'a nu'ụ xi thahni.
25 Nuya xta xi'ahụ m'ẹt'o, yo ma gi ñhẹhụ da hyạ'ahụ.
26 Jange nu'mụ da si'ahụ: Bi 'bụhnụ har ot'at'ọhọ, yo ma gi k'ö'sụ. Wa nu'mụ da t'eñ'ahụ: 'Bụkwa har ngu, yo ma gi jafụmasu.
27 Ngetho nu xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, xki thạñhụ dama da zọhọ. Ne da nheki xọge ar ximhại, ngu n'ar hwẹi da yot'a ha mahyats'i ne di m'ẹ mampuni.
28 Nuya pa'ụ ma da ñhẹhwi jangu ya pada kwat'a habụ 'bẹnga n'ar mẹti xi du.

Ár ño'gi 'ñehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i
(Mr. 13:24-37; Lk. 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

29 Ngu da göxa nuya pa'ụ ñ'ụtho, ar hyadi ma da m'ẹxui, ha nunar zönö hinda ma da unga ár hyats'i. Ya tsọ ma da hyọi, ne gatho nu'ụ ja yá ts'ẹdi mhets'i ma da nhwöt'i.
30 Nu'mú ma da nheki n'ar döta nt'udi mhets'i ár yo mpengi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Ne gatho ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại, ma da nzoni nu xta hyandi da zọhọ xta 'ñe ha ya gui, di hö n'ar döta ts'ẹdi ne n'ar döta nsunda.
31 Ne ma da mẹhna yá ẹnxẹ xta nt'ọ ar k'axt'athụxi, da muspa gatho nu'ụ togo xi hwañ'ö xọge ár nxidi ar ximhại, di ndụ ha n'ár ñöni, di göxa man'a.
32 Pöhụ tema ne da utkagihụ ár 'bede ar iuxi: Nú'mụ xki hyanthụ pọxa yá n'ogi ne pọ yá xi, gi pöhụ ba ep'ụtho ar pahyadi.
33 Jange nú'mụ xki hyanthụ gatho nuya thogiyụ, pöhụ, 'bạp'ụtho da göxa xọge.

34 Xa majöni di xi'ahụ, hinda theta gatho nuya jö'i 'bụ nuya payụ, ne xi wadi
xi tho gatho nuya thogiyụ.
35 Mödi da m'ẹdi ar mhets'i ne ar ximhại, nuya mhö xta mö, hinda ma da
m'ẹdi.
36 Nö'ö ar pa ne ar xẹnimpa ham'ụ da göxa xọge, hinto pödi. Nuyá ẹnxẹ Jö
hingi pöhmö n'ehe, họnsẹ ma Dada bi 'bụ mhets'i go pö'ö.
37 Nu xta mengi da e man'agi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da njangu nuya pa
mi 'bụ ar Noe.
38 Nú'mụ himi tsọta ar pa nda yụt'a ar Noe har motsa, ne nda ñuxa ar dehe
xọge ar ximhại, nuya jö'i mi ñuntho, mi tsithetho ne mi ọtya ngo.
39 Himbi ne bi 'yọ'ụ, mi dạñ'ụ bi ñuxa ar dehe xọge ar ximhại, ne gatho bi
jöt'i. Ma da njap'ụ xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
40 Nuya pa'ụ, nu'mụ yoho ya ñ'ọhọ di 'yo har hwöhi di mpẹfi, xta dạñ'ụ n'a
ma da ts'its'i ne nö'ö man'a ma da ts'op'ụ.
41 Nu'mụ yoho ya 'bẹhñö di kụnga mahyẹgi, da ts'ixa n'a, nö'ö man'a da
ts'ogi.
42 Jange ndọ'mhụ, ngetho hingi pöhụ ham'ụ da zọ ri Hmuhụ.
43 Beñhụ 'mụ, nu'mụ n'ar mengu di pöhmö ham'ụ da zọ ar bë, hinda ñ'ö 'mụ.
Da su hinda hyẹgi togo da bëpa ár ngu.
44 Jange nu'ahụ n'ehe ndọ'mhụ, ngetho xki thạñhụ ma da ep'ụ Nö'ö Togo ba
e bi Njö'i.

Ar 'bẹgo ọt'e nö'ö nsipabi ne nö'ö hingi ọt'e (Lk. 12:41-48)

45 Nö'ö togo ar hoga 'bẹgo xa di ja ár mfeni, tsạ da t'ẹnt'wa hár 'yẹ ár ngu ár
hmu, ne da ts'okwabi da 'winga gatho nu'ụ togo 'bụhnụ.
46 Nu'mú xa ma da njöpa nunar hoga 'bẹgo'ö, xta zọ ár hmu da dini di ọt'a
xiñho gatho ar 'bẹfi xi ts'okwabi.
47 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö ar hmu'ö ma da 'yẹnt'wa hár 'yẹ gatho nö'ö te
pẹts'i.
48 Ha xi'mụ nö'ö ar 'bẹgo'ö xi nts'o, ne kạxmbeni ár hmu hinda ma da penga
ngut'a.
49 Ne da gụ da mẹ nu'ụ yá mi'bẹgowi, ne da ñungwi ne da ntsithewi ya
mihni.
50 Xta dạni nunar pa hingi tọ'mi, dama da zọ ár hmu.
51 Nu'mú nor hmu'ö ma da mbọ ár kwẹ, xa ma da umba ar mfẹi, ne da 'ñet'a
habụ bi 'bụ ya kate. Ka ma da nzonụ ne da guxtyá ts'inụ.

25

Ár 'bede 'rẹt'a ya nxutsi

1 Nú'mụ xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i da 'ñekwa ár ts'ụt'wi, ma da
ñhẹhwi ngu n'ar nthöti bi t'ọt'e. 'Rẹt'a ya nxutsi bi hñöxa yá ñot'i, ma ba thö
ar ñ'ọhọ ma nda nthöti.
2 Ha nuya nxutsi'ụ, kụt'a mi ja yá mfeni ne kụt'a mi ñ'entho.
3 Nu'ụ kụt'a mi ñ'entho, himbi hñöxa nzẹyẹ ar nziki da xit'a yá ñot'i.
4 Ha nu'ụ ma kụt'a mi ja yá mfeni, bi hñöxkwi mahyẹgi yá ñot'i n'a xito mi
po ar nziki.
5 Nö'ö ma nda nthöti himbi ngut'a bi zọhọ, jange gatho 'rẹt'a ya nxutsi bi
zọpa ar t'öhö ne bi ñ'ö'ụ.
6 Ngu made ar xui bi nheki n'ar mhafi mi emba ya nxutsi: Xi 'ñep'ụ nö'ö
togo ma da nthöti. Di ma ba thöhụ.
7 Nu'mú nu'ụ 'rẹt'a ya nxutsi bi nuhu, ne dama bi tsọ yá ñot'i.

8 Nu'ų mi ñ'entho bi 'ñemba nu ma kųt'a mi ja yá mfeni: Thogagihe n'a tųi
ri nzikihų, ngetho ma ñot'ihe hwet'atho.
9 Ha nuya nxutsi mi ja yá mfeni, bi 'ñemba nu ma'ra: Hin'ö, xi'mų da
k'atkagihe n'e. Xiñho ma gi tạnsẹhų habų bi 'bạ.
10 Nú'mų mi 'yo ar 'ñu ma nda dạnga ar nziki, ge'mų bi zọ nö'ö togo ma nda
nthöti. Nu'mų́ nu'ų kųt'a ya nxutsi xki ñhoki bi yųt'wi har ngo, ne bi njot'a ar
goxthi.
11 M'ẹfa bi zọ nu'ų ma'ra ya nxutsi, ne mi eñ'ų: Ndada, xogagihe ar goxthi.
12 Ha nö'ö togo ma nda nthöti, bi döti ne bi 'ñembabi'ų: Xa majöni di xi'ahų,
hindi pöka togo'ihų.
13 Jange nu'ahų ndọ'mhų, ngetho hingi pöhų tema pa, wa tema xẹnimpa,
ma da zọ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

Ár 'bede n'ar hmu bi zokwa ár bojö yá 'bẹgo

14 Ár ts'ųt'wi Jö jangu n'ar hmu mi 'bạ ar 'ñu nda ma man'ar hại yap'ų. Ne
bi zohna yá 'bẹgo ne bi hyemba ár bojö nda japabi nda xu,
15 ngu ár nihi yá mfeni n'a ngu n'a. N'a bi umba kųt'a ya bojö, man'a bi
umba yoho, ha nö'ö man'a n'asẹ bi umbabi. Nep'ų bi gų ar 'ñu bi ma.
16 Nö'ö togo bi t'umbabi kųt'a, bi ma ba japa nunar bojönų bi mpẹfi, ne bi
gųka ma kųt'a.
17 Njap'ų nö'ö xki t'umba yoho n'ehe, bi gųka ma yoho.
18 Nö'ö togo xki t'umba n'a, bi ma ba xạ'ma n'ar ots'i, ne ka bi 'ñöhnų ár bojö
ár hmu.
19 Mi tho nzẹyẹ ya pa ba penga ar hmu, ne bi hñö'spa majöni yá 'bẹgo.
20 Mi zọ nö'ö xki ts'okwabi kųt'a ya bojö, bi umba ár hmu ma kųt'a xki döhö,
ne bi 'ñembabi: Tsi ndada, ga tsogagi kųt'a ya bojö, ha nuga da höñ'a ma kųt'a
xta töhö.
21 Nu'mų́ ar hmu bi dödi ne bi 'ñenö: Xiñho nö'ö xka pẹfi, xa gar hoga 'bẹgo
gi ọt'a nö'ö nsi'a'i. Ga pödi ga su nö'ö tsi tųi da 'ra'i. Nupya ma ga hus'a ár
nzẹyẹ. Ba e ga 'bụhwi ri hmugi, ne ga njohyawi.
22 M'ẹfa bi zọ nö'ö xki t'umbabi yoho ya bojö, ne bi 'ñemba ár hmu: Tsi
ndada, ga tsogagi yoho ya bojö, ha nuga xta höñ'a ma yoho xta töhö.
23 Nu'mų́ ar hmu bi dödi ne bi 'ñenö: Xiñho nö'ö xka pẹfi, xa gar hoga 'bẹgo
gi ọt'a nö'ö nsi'a'i. Ga pödi ga su nö'ö tsi tųi da 'ra'i. Nupya ma ga hus'a ár
nzẹyẹ. Ba e ga 'bụhwi ri hmugi, ga njohyawi.
24 Nú'mų mi zọ ar 'bẹgo xki ts'okwa n'ar bojö, bi 'ñemba ár hmu: Tsi ndada,
di pödi xi nts'o'i, ne ma gi hñömga nö'ö xta töhö, ngetho gi xo nö'ö hinxka pot'i,
ne gi munts'a ar t'ẹi hinxka pits'i.
25 Jange nuga da tsu, ne ma da ạgi, ha nupya xi 'bụkwa nö'ö ri mẹti.
26 Ar hmu bi dödi ne bi 'ñenö: Xa gar ts'o'bẹgo ne gar döhñe. Nu'mų ngi pödi
di xo nö'ö hinxta pot'i ne di munts'a nö'ö hinxta pits'i,
27 nu'mų́, yo'ö hinga kwata ma bojö ha ya jwatbojö, ne xta pengi nda t'akagi
ma bojö ne nö'ö xki döhö.
28 Ne bi 'ñemba nu'ų togo mi ñ'owi: Hñömbabihų ar bojö da tsokwabinų, ne
umbabihų togo pẹ'sa 'rẹt'a.
29 Ngetho nö'ö togo pẹts'i, ma da t'umbabi da bongwathobi, ha nö'ö tsi tųi
pẹts'i, ma da thömbabi xọge.
30 Ne nö'ö ar 'bẹgo hinter 'bẹfi, 'ñethų har 'bẹxui habų jar ts'oni ne ar
nguxt'ats'i.

Ar Hesu ma da hñö'spa majöni ya meximhại

31 Nu xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i di hö n'ar döta nsunda, ne di ñ'owi
yá ẹnxẹ, da hñuxa hár thuxandö da hñö'spa majöni ya meximhại.
32 Ma da mhunts'a gatho ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại, ne da hwahna n'a
ngu n'a, njangu n'ar mạ'yo 'weka ya dẹti ne ya t'öxi.
33 Ne ma da 'bạ'ma hár ñ'ẹi ya tsi dẹti, ne hár ngöhö ya t'öxi.
34 Nu'mú nunar Ndö ma da 'ñemba nu'ụ 'bạ hár ñ'ẹi: Ba ehụ nu'ahụ xi
jöp'ahụ ma Dada, kụthụ hár ts'ụt'wi Jö xi thok'ahụ nú'mụ hinte mi 'bụhmö
ar ximhại.
35 Ngetho nú'mụ ndi tunthu, ga 'rajụ te da tsi. Nú'mụ ndi tuthe, ga 'rajụ ar
dehe, ne nú'mụ ndi ne ar 'ñu, ga 'rajụ habụ da oxi.
36 Nú'mụ himi otho te nga he, ga hetkagihụ. Nú'mụ ndi hñeni ne ndi o ar
fạdi, ga e ga k'öskagihụ.
37 Nu'mú nu'ụ bi 'yọt'a xiñho da 'ñeñ'ụ: Ma tsi Hmu'ihe, ham'ụ da hant'ahe
ngi tunthu, ne da 'ra'ahe te ngi tsi. Wa ham'ụ da hant'ahe ngi tuthe, ne da
'ra'ahe ar dehe.
38 Ham'ụ da hant'ahe ngi ne ar 'ñu, ne da 'ra'ahe habụ ngi oxi. Wa ham'ụ
da hant'ahe mi otho te ngi hye, ne da het'ahe.
39 Ham'ụ da hant'ahe ngi hñeni, wa ngi o ar fạdi, ne ma da k'ös'ahe.
40 Nu'mú ar Ndö da dödi ne da 'ñenö: Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ ga 'yọthwụ
n'a nu'ụ ma tsi ku, mödi hingi döta hár nthandi ya jö'i, pöhụ go ga 'yọtkagihụ.
41 M'ẹfa ar Ndö da 'ñemba nu'ụ 'bạ hár ngöhö: 'Wehụ di möhụ nu'ahụ xi
zụ'ahụ ár kwẹ Jö. Di ma ba ñhọhụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i, xi t'ẹkwabi ar
ts'ondöhi ne yá ẹnxẹ tẹni.
42 Ngetho ndi tunthu, ne hinga 'rajụts'ụ te nga tsi. Ndi tuthe, ne hinga
'rajụts'ụ ar dehe.
43 Ndi ne ar 'ñu, hinga 'rajụ ar sẹki habụ nga oxi. Mi otho te nga he, ne hinga
hyetkagihụ. Ndi hñeni ne ndi o ar fạdi, ne hinga ma ga k'öskagihụ.
44 Nu'mú ya ts'ojö'i ma da dödi ne da 'ñeñ'ụ: Ma tsi Hmu'ihe, ham'ụ da
hant'ahe ngi tunthu, ngi tuthe, ngi ne ar 'ñu, hinte ngi pẹ'sa te ngi hye, ngi
hñeni wa ngi o har fạdi, ne hinda fạx'ahe.
45 Nu'mú ar Ndö da dötwabi ne da 'ñenö: Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ hingi
fạxụ n'a numa tsi ku hingi döta hár nthandi ya jö'i, pöhụ go gekagi togo hinxka
fạxụ.
46 Nu'mú nu'ụ di ma habụ ma da hñönga ar mfẹi hiñham'ụ da göts'i. Ha nu'ụ
xi 'yọt'a xiñho, ma da yụt'a mhets'i habụ hiñham'ụ da göxa yá te.

26

Ya ndöxodyo mi nkohi hanja nda gụ ar Hesu
(Mr. 14:1-2; Lk. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

1 Nu mi wa ar Hesu bi mönga gatho nuya mhöyụ, bi 'ñemba yá mạxte n'ehe:
2 —Ngu gi pöhụ, họnsẹ yopa 'bẹdi da dạt'a ar dạngo mbaxjwa. Nuya pa'ụ
ma da ndạ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, da ts'ụta har pont'i, ne da tho.
3 Nö'ö ar pa'ö bi mönga njap'ụ ar Hesu, nuya ndömöjö, ya böt'ofo ne ya
dönziandö bi mhunts'a gatho hár thi ár ngu ar Kaifas nö'ö mar döngamöjö.
4 Mi hoñ'ụ hanja nda gụ ar Hesu ñ'öntho, ne nda hyo.
5 Họnsẹ mi eñ'ụ:
—Hinda tsạ ga jụhụ nuya pa ndạngo, ngetho da mbọ yá kwẹ ya jö'i.

Ar Hesu bi nhö'spa n'ar hogañụni núnụ Betania
(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

6 Nú'mụ mi 'bụ ar Hesu har hnini Betania, hár ngu ar Simu togo xki hyẹ ar
hñeni tsit'ando'yo,

7 n'a mba ep'ų n'ar 'bẹhñö mi hö n'ar xito do, mi po n'ar hogañųni xa mar mhödi, ne bi xispa hár ñö ar Hesu nú'mų mi hu har mexa.
8 Nu mi hyanda njap'ų yá mąxte, xa bi mbǫ yá kwẹ, ne mi eñ'ų:
—Yo'ö xi t'ẹmp'ųtho nunar hogañųninų.
9 Xi 'bąhmö ne xi t'unga nzẹyẹ ar bojö xi themba ya hyoya.
10 Ar Hesu bi 'yǫ nö'ö mi möñ'ų, ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi theñhų nunar 'bẹhñönų. Nzątho nö'ö xi 'yǫt'e.
11 Yo gi hyǫjų nö'ö xi goxkagi. Ngetho nuya hyoya hyax'mų ma gi 'bųhwihų, ha nuga hinge hyaxtho ma gi hyandgagihų.
12 Nö'ö ar hogañųni xi goxkagi, ngu n'ar ñhoki di tǫ'ma ma nt'ągi.
13 Xa majöni di xi'ahų, habų gatho ma da nhǫnga nunar hoga mhö xǫge hár nxidi ar ximhąi, ne da mhönga nö'ö xi 'yǫtnų ngu n'ar feni.

Ar Huda bi mö nda dą ar Hesu
(Mr. 14:10-11; Lk. 22:3-6)

14 Nep'ų n'a nu'ų 'rẹt'amayoho yá mąxte már thuhu ar Huda, bi ma ba k'ö'sa ya ndömöjö.
15 Ne bi 'ñembabi:
—Hangu gi 'rajų nu'mų ga dąt'ahų ha ri 'yẹhų ar Hesu.
Ne bi gohwi n'ar nkohi, ha nuya ndömöjö bi umba n'ątema'rẹt'a ya t'axbojö.
16 Nor pa'ö ar Huda bi nduį mi honga hanja nda zą nda dątwa ar Hesu ha yá 'yẹ'ų.

Ar tsi Hmu bi zogi nda ts'inpa ár t'oxi
(Mr. 14:12-25; Lk. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

17 Nö'ö ar pa bi ndų ar dąngo ts'i ya thuhme hingi jots'i, yá mąxte bi wat'a habų mi 'bų ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Habų gi ne ga ǫthe ar t'oximbaxjwa.
18 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Di möhų har hnini, ne xipabihų n'ar ñ'ǫhǫ 'bųhnų: Ba pẹnkagihe ar Utate ga xi'ahe njawa: Xi dąt'a ar pa xi hñuska Jö, ne di ne ga tsi'be ar t'oximbaxjwa ma mąxte ha ri ngu.
19 Ne nuyá mąxte bi 'yǫt'a ngu xki 'bẹpabi, bi ma ba hoka ar t'oximbaxjwa.
20 Nu mi nxui ar Hesu bi hñu har mexa, ne nu'ų 'rẹt'amayoho yá mąxte bi hñuhwi.
21 Nú'mų mi ñuni bi 'ñemba yá mąxte:
—Xa majöni di xi'ahų, n'a nu'ų gi huhųwa ma da dągagi.
22 Nuyá mąxte xa bi du yá mųi, ne n'a ngu n'a mi ą̈mbabi:
—Ma tsi Hmu'i, ha go geke.
23 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nö'ö togo n'adar mohi di ñum'e, go ma da dągagi.
24 Majöni, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i 'bą ar 'ñu da t'ǫt'wa gatho nö'ö mönga hár T'ofo Jö, ha hwëkate nö'ö togo ma da dą. Xiñhohmö hinxi zǫkwa har ximhąi.
25 Nu'mú ar Huda nö'ö togo ma nda dą, bi 'yąmba ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Utate, ha go geke.
Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Go xka mönsẹ go ge'e.
26 Nú'mų mi nt'ox'ų, ar Hesu bi gų ar thuhme, bi 'yąpa Jö nda jöpi. Bi heke, bi hembabi yá mąxte, ne bi 'ñembabi:
—Tsihų, gehnų ma ndo'yo.
27 Nep'ų bi gųxa ar t'ẹni mi po ar t'afi'obxi, bi umba njamödi Jö, ne bi thokwa yá mąxte, bi 'ñembabi'ų:

—Tsihụ gi gathohụ.
28 Gehnụ ma ji da nhö'mi, ne da go ar 'ra'yo nkohi. Njap'ụ da njut'wa yá
ts'oki nzẹyẹ ya jö'i.
29 Nupya di xi'ahụ, hinga pengi ga tsipa ár t'afi ar 'bại'obxi nuya payụ. Ma
ga tọ'mi ga tsiwihụ ma'ra'yo hár ts'ụt'wi ma Dada.

Ar Hesu bi mö nda kọnga ar Pedro
(Mr. 14:26-31; Lk. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

30 Nu mi wa'ụ bi ntu n'ar jöhñö, bi ma'ụ har t'ọhọ Njömdọni.
31 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nunar nxuinụ gatho ma gi hyẹgasẹgihụ, ngetho xi t'ot'a har T'ofo: Ma ga
ho ar mạ'yo, ne nuyá dẹti ma da mfont'a gatho.
32 Ha nú'mụ xka pengi ga nte man'agi, ma ga 'bẹt'o gar nthẹhụnụ Ngalilea.
33 Nu'mú ar Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Mödi gatho nu'ụ ma'ra da hyẹk'a'i, nuga hinga ma ga hẹk'a'i.
34 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'a'i, nunar nxuinụ hinxi mata ar boxi, ha nu'ge xka
kọngagi hñu'gi.
35 Ar Pedro bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Mödi ga tuga n'ehe, hinga kọñ'a'i.
Ne gatho nu ma'ra yá mạxte bi mönga njap'ụ n'ehe.

Ar Hesu bi 'yạpa Jö ár Dada núnụ Getsemani
(Mr. 14:32-42; Lk. 22:39-46)

36 Ar Hesu bi zọngwi yá mạxte habụ mar thuhu Getsemani, ne bi
'ñembabi'ụ:
—Hñuhụwa. Nuga ma ga ma n'a tsi tụi injanụ, ma ga ạpa Jö ma Dada.
37 Ne bi zixa ar Pedro ne nu'ụ yoho yá t'ụ ar Sebedeo, bi ma tsi yap'ụ, ne ar
Hesu bi mụdi xa bi du ár mụinụ.
38 Ne bi 'ñemba nu'ụ hñu yá mạxte:
—'Bụtho ga tu ar dumụi. Kohụwa, mahyẹgi ga ạfụ Jö.
39 Ne ar Hesu bi tho tsi tụi ár yap'ụ. Bi zohnụ yá mạxte, bi ndạndihmö, bi
mẹ ár hmi har hại, bi 'yạpa Jö ár Dada ne bi 'ñembabi:
—Ma Dada'i, nu'mụ da tsạhmö, da thota nunar t'ẹni xi 'ñep'ụ ne hinda
zụkagi. Mödi hindi ne gi 'yọt'a ngu di nega, 'yọt'a ngu gi nege.
40 M'ẹfa bi mengi ma ba k'ö'sa nu'ụ hñu yá mạxte, ne bi dini mi ö'ụ, jange
bi 'ñemba ar Pedro:
—Ha himi tsạ ngi tsẹthụ ngi fạxjụ nga ạfụ Jö n'a tsi xẹnimpa.
41 Zọt'a ri dạhụ ne 'yạfụ Jö gi tsẹthụ ya ts'othogi xi 'ñep'ụ. Xa majöni di
xi'ahụ, nuna ri hñöhụ 'bụi da tsẹti, họnsẹ ri ndo'yohụ k'at'a ár ts'ẹdi.
42 Ar Hesu bi menga man'agi habụ mi ạpa Jö, ne bi 'ñenga man'agi njawa:
—Ma Dada'i, nu'mụ da tsạhmö da thota nuya thogi ne hinda zụkagi, họnsẹ
'yọt'a ngu gi nege.
43 Ba pengi bi k'önga yá mạxte habụ xki zogi, ne bi dini mi öhö man'agi.
Himi tsạ nda zọt'a yá dạ, ngetho xa mi kö ar t'öhö.
44 Nu'mú ar Hesu bi zop'ụ man'agi, ne bi ma ba ạpa Jö ár Dada. Get'ụ ya
mhö xki mönga m'ẹt'o bi mengi bi xipabi.
45 Ba penga habụ xki zo nu'ụ hñu yá mạxte, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nupya hö, te ri t'öhöhụ ne tsạyạhụ xiñho. Xi dạt'a ar pa xi thu'spabi Nö'ö
Togo ba e bi Njö'i, ma da ndạtwa ha yá 'yẹ ya 'yọt'ats'oki.
46 Nanjụ möhö, ba ehnụ nö'ö togo ma da dạgagi.

Ar Hesu bi njụ
(Mr. 14:43-50; Lk. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

47 Himi jwadi nda mönga njap'ụ ar Hesu, mi zọ ar Huda, n'a nu'ụ
'rẹt'amayoho yá mạxte, mi ñ'owi nzẹyẹ ya jö'i mi hö ya ndọjwai ne ya za.
Nuya jö'i xki mẹhna ya ndömöjö ne ya dönziandö.
48 Ar Huda togo mi dạ ar Hesu, xki nkohwi'ụ ne xki 'ñembabi:
—Nö'ö gi hyanthụ ga tsụ'spa ár hmi, gehnụ dama gi jụhụ.
49 Nu'mú ar Huda dama ba tsụ ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Xạ ar tsi te, Utate.
Ne dama bi zụts'i.
50 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembi:
—Xi'ge, te xka 'ñeke ñọ.
Ha nuya jö'i bi wat'i bi gụ ar Hesu.
51 Ngu mi njụ ar Hesu, n'a nu'ụ mi ñ'owi'ö, bi k'os'a ar ndọjwai, ne bi dakwa
ár gu n'ár 'bẹgo ar döngamöjö.
52 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba nö'ö mi hö ar ndọjwai:
—Kwata ri jwai, ngetho gatho nu'ụ togo jụ ar jwai ñhote, ma da njụ ar jwai
da tho'ö n'ehe.
53 Ha hinxka pöthụ da tsạ ga ạpa ma Dada da mẹnka n'a mut'i ya ẹnxẹ, ne
nö'ö da 'yọt'e.
54 Nu'mụ ga jap'ụ, hanja da tho ngu mönga har T'ofo 'mụ.
55 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba ya jö'i:
—Hage dar bë xka ehụ gi mikagihụ, gi höhụ ya jwai ne ya za. Hyax'mụ ndi
'bụhnụ har döngani jö ndi ut'ahụ, ne hinte ga jajụ.
56 Gathoyụ xi thogi, ne nda njap'ụ ngu xki mönga yá m'ẹhni Jö har T'ofo.
Nu'mú gatho yá mạxte bi zohnụ bi mfont'i bi ma'ụ.

Ar Hesu bi m'ạ'ma hár mhunts'andö ya xodyo
(Mr. 14:53-65; Lk. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

57 Nu'ụ togo xki gụ ar Hesu, bi zixa habụ mi 'bụ ar döngamöjö már thuhu
Kaifas. Ka xki mhushnụ n'ehe ya böt'ofo ne ya dönziandö.
58 Ha nu ar Pedro mi 'bẹfatho tsi yap'ụ mi tẹnga ar Hesu. Mi zọnga hár thi
ár ngu ar döngamöjö, ka bi hñuhwinụ ya ndogu, mi ne nda hyandi tema nda
thogi.
59 Nuya ndömöjö, ya dönziandö ne gatho ár mhunts'andö ya xodyo, mi
honga ya nhemhñö te nda hyọxa ar Hesu, ne njap'ụ nda tsạ nda tho.
60 Ne hinte bi zạ te bi thimbabi, mödi nzẹyẹ ya jö'i mi jụspa ya nhemhñö.
Ha m'ẹfa bi zọhnụ yoho ya nemhñö jö'i,
61 ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nunar ñ'ọhọnụ bi 'ñenö: Da tsạ ga yọt'wa ár nijö Jö, ne ár hñupa da tsạ ga
pengi ga jụxa man'agi.
62 Nu'mú ar döngamöjö bi m'ại ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Hage hinte gi thödi. Te di bọnga nuya thọx'a'i.
63 Nunar Hesu hinte bi dödi. Nu'mú ar döngamöjö bi 'ñembabi:
—Hár thuhu Jö nö'ö te, xikagihe, hage go ge'e ar Kristo ár T'ụ Jö.
64 Nu'mú ar Hesu bi döti ne bi 'ñenö:
—Hö, njap'ụ ngu xka mö. Ne di xi'ahụ, nuya pa xi 'ñep'ụ ma gi hyanthụ
Nö'ö Togo ba e bi Njö'i da hñu hár ñ'ẹi Jö togo jár ts'ẹdi. M'ẹfa ma gi hyanthụ
da e ha ya gui.
65 Nu'mú ar döngamöjö bi xika yá he, ngetho mi beni ar Hesu xki ñömañ'ụbi
Jö, ne bi 'ñenö:
—Xi zanga Jö. Te ga jafụ man'a te da hyọts'e, go xka 'yọsẹhụ tema xi mö.
66 Te gi möñhụ.
Ha nu ma'ra bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:

—Nunụ di 'ñepi da tho.
67 Nu'mụ́ 'ra'ụ bi zospa ár hmi ne mi fẹi, ne ma'ra mi umba ya mpẹtgu.
68 Ne mi embabi:
—Gi enö gar Kristo, xije 'mụ togo bi mẹp'a'i.

Ar Pedro bi kọnga ar Hesu
(Mr. 14:66-72; Lk. 22:55-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

69 Ar Pedro mi huhnụ har thi, n'a mba ep'ụtho n'ar nxutsi mi m'ẹgo. Bi ma ba tsụdi ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge n'e, ngi ñ'owi ar Hesu ar me Ngalilea.
70 Nu ar Pedro bi nkọni ha yá nthandi gatho ya jö'i ne bi 'ñenö:
—Hindi pöka te gi mönge.
71 Nep'ụ bi ma'ö har goxthi. Ne man'ar nxutsi mi m'ẹgo n'ehe bi hyandi, ne bi 'ñemba nuya jö'i mi 'bụhnụ:
—Nunar ñ'ọhọnụ mi ñ'owi ar Hesu me Nasare n'ehe.
72 Ar Pedro bi mengi bi nkọni, bi 'ñet'a Jö made ne bi 'ñenö:
—Hindi pöka nor ñ'ọhọ'ö.
73 Hingar ya'ö bi wat'a nuya jö'i mi 'bụhnụ, ne bi 'ñemba ar Pedro:
—Xa majöni ngi ñ'owi n'ehe, ngetho nhekitho hanja gi ñö.
74 Nu'mụ́ ar Pedro bi ntsate, ne bi 'ñet'a Jö made bi 'ñenö:
—Hindi pödi tema ñ'ọhọ gi nọñhụ.
Ne bi ma 'mụ ar boxi.
75 Nu'mụ́ ar Pedro bi zo ár mfeni nö'ö xki xipa ar Hesu nú'mụ xki 'ñembabi: Hinxi mata ar boxi, ha nu'ge xka kọngagi hñu'gi. Ne bi bọnga nthi, xa bi hyụ ár ñö bi nzoni.

27

Ar Hesu ma ba m'ạmba ar Pilato
(Mr. 15:1; Lk. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

1 Nu ár hyax'ö ja mi hats'i, gatho ya ndömöjö ne ya dönziandö bi nko'ụ nda hyo ar Hesu.
2 Ne bi zix'ụ xki nsọt'e, ma ba dạtwa ha yá 'yẹ ar Ponsio Pilato togo mar ndö Nhudea.

Hanja bi du ar Huda

3 Ar Huda togo xki dạ ar Hesu, mi hyandi xki t'ẹnt'i nda tho, xa bi du ár mụi nö'ö xki 'yọt'e. Ne bi ntsọ'mi, bi ma ba ko'sa nu'ụ n'ạtema'rẹt'a ya t'axbojö xki umba ya ndömöjö ne ya dönziandö.
4 Ne bi 'ñenö:
—Nuga xta ọt'a n'a ra döta ts'oki, ngetho xta dạ da tho n'ar ñ'ọhọ hinte tu.
Ha nu'ụ bi 'ñeñ'ụ:
—Hindi pöje. Hyandge te gi pẹfi.
5 Nu'mụ́ ar Huda bi gụ bi fọta ya bojö mbo har nijö, ne bi bọni bi göt'a ar xögu ár 'yụga, ne bi ñhosẹ.
6 Nuya ndömöjö bi go ya bojö, ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nunar bojönụ hinda tsạ ga ụthụ hár m'ẹsbojö ar nijö, ngetho ár njut'i ár ji n'ar jö'i.
7 Nep'ụ bi nko'ụ nunar bojö'ö, ma nda dạnga nunar hại ár thuhu ár Hại ar Gö, ne nda nt'ạhnụ ya nzọhọ jö'i.
8 Jange gehnụ ár thuhu pẹ'sa nuya payụ, ár thuhu ar Hạiji.
9 Njap'ụ bi tho ngu xki mönga ár m'ẹhni Jö ár thuhu Heremia nú'mụ bi 'ñenö: Bi njụ nö'ö n'ạtema'rẹt'a ya t'axbojö, gehnụ ár nzẹyẹ ar bojö xki thu'spa togo bi 'bạ, ngu xki hñu'spa ya me Israel.

10 Ne bi t'uni bi thą̈mba ár hą̈i ar gö, ngu xki 'bę̈pkagi ar tsi Hmu.

Ar Pilato bi hñö'spa majöni ar Hesu
(Mr. 15:2-5; Lk. 23:3-5; Jn 18:33-38)

11 Ar Hesu mi 'bą̈hnų̈ hár nthandi ar Pilato, togo mar ndö Nhudea, ne nunar ndönų̈ bi 'yą̈mba n'ar nt'ą̈ni:
—Ha go ge'e ár Ndö ya xodyo.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö, ngu xka mönsę̈.
12 Nep'ų̈ ya ndömöjö ne ya dönziandö xa te gatho mi hǫ̈ts'e, ha nö'ö hinte bi dödi.
13 Nu'mų́ ar Pilato bi 'ñemba ar Hesu:
—Ha hingi ǫ̈de gatho nö'ö thǫ̈x'a'i.
14 Nunar Hesu hinte bi dötwabi, jange ar ndö xa mi 'yǫ̈tho.

Ar Hesu bi t'ę̈nt'i nda tho
(Mr. 15:6-20; Lk. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

15 Xki nzönga ar ndö tą̈t'a jęyę̈ har dą̈ngo mbaxjwa nda hyę̈ n'ar 'yofą̈di, nö'ö nda 'yą̈ ya jö'i.
16 Nuya pa'ų̈ mi o ar fą̈di n'ar ñ'ǫ̈hǫ̈ már thuhu Baraba. Gatho mi pödi tema jö'i'ö.
17 Ne nú'mų̈ mi mhunts'a nzę̈yę̈ ya jö'i, ar Pilato bi 'yą̈mbabi ne bi 'ñenö:
—Togo gi ne ga hę̈k'ahų̈, ar Baraba wa ar Hesu t'embabi ar Kristo.
18 Ar Pilato mi pödi xki zi'spabi ar Hesu nuya ndöxodyo, ngetho xki zǫ̈t'a yá mų̈i mi 'bę̈twa yá tsą̈.
19 Nú'mų̈ mi huxa ar Pilato har thuxandö, ár 'bę̈hñö ba pę̈mpa n'ar mhö, ne bi 'ñembabi: Yo te gi ñ'ę̈nt'i gi japa nunar hogajö'inų̈, ngetho xa xi pikagi n'ar t'i ar pania.
20 Ha nuya ndömöjö ne ya dönziandö bi ų̈t'a ya jö'i nda 'yą̈di nda thę̈ ar Baraba, ne nda tho ar Hesu.
21 Nu'mų́ ar Pilato bi 'yą̈mba ya jö'i man'agi ne bi 'ñembabi:
—Nuya yohoyų̈, ndana gi nehų̈ ga hę̈k'ahų̈.
Nuya jö'i bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ar Baraba.
22 Jange ar Pilato bi mengi bi ñ'ą̈ni ne bi 'ñenö:
—Xi'mų̈, teme ga japa nunar Hesu t'embabi ar Kristo.
Gatho bi dö'ų̈ bi 'ñenö:
—Tsų̈ta har pont'i.
23 Nu'mų́ ar Pilato bi 'ñembabi'ų̈:
—Tema ts'oki xi 'yǫ̈tnų̈.
Ha nu'ų̈ xa bi gą̈hni bi mafi mi eñ'ų̈:
—Tsų̈ta har pont'i.
24 Nu mi hyanda ar Pilato hinte mi tsą̈ te nda mę̈fi, hǫ̈nsę̈ mi fų̈di nda mų̈xma ya jö'i, bi 'yą̈di nda thömpa n'a tų̈i ar dehe, ne bi nxų̈'yę̈ ha yá nthandi ya jö'i, bi 'ñenö:
—Hingo ma ga tu'spa ár ji ma da nhö'mba nunar ñ'ǫ̈hǫ̈nų̈. Hyanthų̈ te gi pę̈hų̈.
25 Gatho ya jö'i bi dödi ne bi 'ñeñ'ų̈:
—Nuje ne ma bötsihe go ma ga tusfe ár ji ma da nxani.
26 Nu'mų́ ar Pilato bi hyę̈ ar Baraba. Ha nunar Hesu bi japi nda n'wę̈xt'i, ne bi 'yę̈nt'wa ha yá 'yę̈ ya ndogu nda tsų̈ta har pont'i.
27 Nu'mų́ ya ndogu bi zixa ar Hesu habų̈ mi 'bų̈ ar döta ts'ų̈t'wi, ne nunų̈ xa ba kot'atho n'a mut'i ya ndogu.

28 Ne nu'ų bi mǫkwa yá he, ne bi gö'spa n'ar thẹnga dutu.
29 Bi hñu'spabi hár ñö n'a ntsant'i ya 'mini xki m'e, ne bi t'ẹnt'wa hár ñ'ẹi
n'ar ts'ųt'o. Bi ndą̈ndihmö hár nthandi'ö, ne mi ǫt'wa ar thede mi embabi'ų:
—Xą̈r tsi te, ár Ndö'i ya xodyo.
30 Mi tsox'ų, ne mi hömba ar t'o mi fẹmba ár ñö.
31 Nu mi wadi bi 'yǫt'wa ar thede, bi thökwa ar dutu, ne bi mengi bi thetwa
ár he, ne bi ts'ixa habų ma nda ts'ųta har pont'i, ka nda dunų.

Ár nts'ųti ar Hesu har pont'i
(Mr. 15:21-32; Lk. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

32 Nu mi bǫñ'ų bi nthẹwinų n'ar ñ'ǫhǫ már thuhu ar Simu, mar me Sirene.
Nunar ñ'ǫhǫnų bi njapi bi duxa ar pont'i habų ma nda ts'ųta ar Hesu.
33 Ne mi zǫnga habų már thuhu Golgota, di bǫni da 'ñenö, Ñnöxhmundo'yo.
34 Ka ba t'umbabinų ar ixkat'afi mi nthöskwi n'ar bopo xi nju, ne nu mi zą̈,
himbi ne bi zi.
35 Nuya ndogu mi wadi bi tsųta ar Hesu har pont'i, bi ñhe'ų yá dutu bi
'yẹnts'a ar nthöhö. Ne bi thogi ngu xki mönga ár m'ẹhni Jö nú'mų bi 'ñenö:
Bi hega ma dutu, ne bi 'yẹnts'a ar nthöhö, ne njap'ų nda bö'ų togo nda hñöska
ma he.
36 Ne ka bi hñuhnų'ų bi su ar Hesu.
37 Ne bi thuta n'ar xithẹ har pont'i mañö ár ñö, mi mö yo'ö xki ts'ųti, mi enö
njawa: Gehnų ar Hesu, ár Ndö ya xodyo.
38 Bi ts'ųta yoho ya bë habų bi ts'ųta ar Hesu n'ehe, n'a mi zų hár ñ'ẹi, ha
nö'ö man'a hár ngöhö.
39 Ne nu'ų mi thohnų xa mi theni ne mi hwötyá ñö.
40 Mi embabi'ų:
—Nu'ge xka mö gi yǫt'a ar dönganijö, ne ár hñupa gi pengi gi jųts'i, mpǫsẹ
xö, kö har pont'i nu'mų xa majöni ár T'ų'i Jö.
41 Nuya ndömöjö, ya böt'ofo, ya dẹnga'bẹpate ne ya dönziandö mi ñömañ'ųbi
ar Hesu n'ehe, mi eñ'ų:
42 —Bi pǫ ma'ra, ha hingi tsą̈ da mpǫsẹ. Nu'mų go gehnų ár Ndö ya me
Israel, dá göpya har pont'i ne ga ñ'emųihų.
43 Jamfi Jönų 'nö. Dá mą̈x'ö 'mų, nu'mų xa majöni mödi. Ha hinxi mönsẹ
gehnų ár T'ų Jö.
44 Nuya bë xki ts'ųta mahyẹgi, mi njap'ų mi ǫt'wa ar thede n'ehe.

Ar Hesu bi du
(Mr. 15:33-41; Lk. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

45 Ngu made mpa bi nduį bi m'ẹxui xǫge ar ximhą̈i, ne bi göxa ngu ar hñu
nde.
46 Nú'mų ma nda zų ar hñu nde, ar Hesu bi ñö nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Eli, Eli, lama sabaktani. Di bǫni da 'ñenö: Ma tsi Dada, ma tsi Dada'i, yo'ö
xka hyẹgasẹ.
47 'Ra nu'ų mi 'bųhnų bi 'yǫde ne bi 'ñeñ'ų:
—Nunar ñ'ǫhǫnų mat'a ar m'ẹhni Elia.
48 N'a'ų dama bi nixt'i ba hö n'ar xi'yo ne bi pobo har ixkat'afi, bi tuta ha
n'ar xithi, ne bi kwatwa hár ne.
49 Ha ma'ra mi eñ'ų:
—Hyẹhųp'ų, ma ga nuhų ha da 'ñep'ų ar Elia da mą̈ts'i da k'ont'i.
50 Ar Hesu bi mengi bi ñö nts'ẹdi man'agi, bi dą̈ ár hñö ne bi du.
51 Ge'mų bi xi ar dutu mi naxa mbo ar dönganijö, bi ndų mañö di göxa hą̈i
ár nsẹgi. Ne bi nja n'a ra döta nhwöni, ne ya ndǫdo bi hege.
52 Bi xo ya t'ą̈gi, ne nzẹyẹ ya hogajö'i xki du m'ẹt'o bi mengi bi nte man'agi.

53 Bi boñ'ų ha yá t'ą̈gi, ne mi mengi bi nte man'agi ar Hesu, bi yųt'ų har
hnini Herusalen, ne bi hyanda nzęyę ya jö'i.
54 Nö'ö ar döndogu ne yá mindoguwi mi su ar Hesu, mi hyant'ų bi nhwönga
ar hąi ne gatho nuya xki thogi, xa bi zu'ų ne bi 'ñeñ'ų:
—Xa majöni nunar ñ'ǫhǫnų már T'ų Jö.
55 Yap'ųtho mi 'bąhnų nzęyę ya 'bęhñö, mi handa gatho nö'ö mi thogi,
gehyų nu'ų ba tęnga ar Hesu har hąi Ngalilea mi fąts'i.
56 'Ra'ų mar Maria me Magdala, ar Maria ár nönö ar Hakobo ne ar Huse, ne
ár nönö nu'ų yoho yá t'ų ar Sebedeo.

Ár nt'ą̈gi ar Hesu
(Mr. 15:42-47; Lk. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

57 Nú'mų 'bųtho nda yų ar hyadi, ba ehnų n'ar ñ'ǫhǫ mi tęnga ar Hesu, már
thuhu ar Huse me Arimatea, mi thę ya ñho.
58 Bi ma ba ąpa ar Pilato nda umba ár ndo'yo ar Hesu. Nu'mú ar Pilato bi
mö nda t'umbabi.
59 Ar Huse bi ma ba hömpa ár ndo'yo ar Hesu, ne bi mąxa ha n'ar t'axdutu.
60 Ne bi ma ba ą ha n'ar 'ra'yo t'ą̈gi, habų ma nda t'ąsę'ö, xki nsą'ma ha n'ar
ndǫdo. Nep'ų bi tönga n'a ra döta do, bi gota ar t'ą̈gi, ne bi ma.
61 Getnų, mi huhnų mi ñhandwi ar t'ą̈gi ar Maria me Magdala ne nö'ö
man'ar Maria.

Ya ndogu mi su ar t'ą̈gi

62 Ár hyax'ö, nu xki tho ár pa ñhoki, bi ma ya ndömöjö ne ya dęnga'bępate,
ma ba k'ö'sa ar Pilato,
63 ne bi 'ñembabi:
—Ma ndö'ahe, da beñhe nunar hyąte ñ'ǫhǫ nú'mų mi tetho, bi 'ñenö ár
hñupa nda mengi nda nte man'agi.
64 Jange di nehe gi pęhna togo ma da su ar t'ą̈gi hñupa, yo ma da e yá mąxte
da bë, ne da 'ñeñ'ų xi mengi xi nte. Ne nunar nhemhñö'ö da döta nö'ö xi
mhönga m'ęt'o.
65 Bi dö ar Pilato ne bi 'ñenö:
—Xi 'bųhnų 'ra ya ndogu, tsixų ne suhų xiñho ngu gi möñhų.
66 Nu'mú nuya ndömöjö ne ya dęnga'bępate bi ma'ų ma ba thöt'a ar do mi
kot'a ar t'ą̈gi, ne bi zohnų ya ndogu nda su.

28

Ar Hesu bi mengi bi nte
(Mr. 16:1-8; Lk. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

1 Nu mi tho ar pa ntsąyą, ja mi fųdi nda hats'i ár 'bęt'o mpa man'a hñöto, ar
Maria me Magdala ne man'a ar Maria ba e bi k'önga ar t'ą̈gi.
2 Nu'mú, bi nja n'a ra döta nhwöni, ngetho ba kö n'ar ęnxę mhets'i. Ne
mi zǫhnų habų mi t'ą ar Hesu, bi hñöka nunar do mi kot'a ar t'ą̈gi, ne ka bi
hñuxhnų.
3 Nunár 'bąi ar ęnxę xa mi yot'a ngu n'ar hwęi, ne nuyá he mar nt'axi ngu
n'ar t'axtsę.
4 Nu mi hyanda ya ndogu xa bi zu'ų, ne bi gohnų to da 'ñenö xki du.
5 Ha nunar ęnxę bi zo nuya 'bęhñö, ne bi 'ñembabi:
—Yo gi ntsuhų. Di pödi gi hoñhų ar Hesu togo bi du har pont'i.
6 Hinjo'owa, bi mengi bi nte ngu bi möñ'ö. Ba e gi hyanthų habų bi 'bę ar
tsi Hmu.
7 Ngut'a di möhų, ba xifų yá mąxte xi mengi xi nte. Ne nupya xi m'ęt'o di
ma Ngalilea, ka ma gi hyanthųnų man'agi. Gehnų xta e ga xi'ahų.

8 Nu'mú nu'u yoho ya Maria, xa mi johya ne mi ntsu, bi nixt'i ma ba xipa
nunar mhönu yá maxte ar Hesu.
9 Ne nu mi pa'u har 'ñu, n'a mbi daañ'u ar Hesu bi boni bi nthewi, ne bi
zengwa bi 'ñembabi:
—Xa ar tsi te.
Nu'mú nuya 'behñö bi wat'i bi hyupa yá wa, ne bi nsundabi.
10 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Yo gi ntsuhu. Di möhu ba xifu ma ku da ma'u Ngalilea, ka ga nthe'benu
man'agi.

Ya ndogu bi njapi nda go'ma nö'ö xki thogi

11 Nu mi 'yo ar 'ñu ya 'behñö, bi ma 'ra ya ndogu mi su ar t'agi har hnini,
ma ba xipa ya ndömöjö gatho nö'ö xki thogi.
12 Nuya ndömöjö bi ñöwi ya dönziandö, ne bi nko'u nda umba nzeye ya bojö
ya ndogu nda go'mnda nö'ö xki thogi.
13 Ne bi 'ñembabi'u:
—Nu'ahu ma gi möñhu, mi nxui bi zu'ahu ar t'öhö, ne ge'mu bi zo yá maxte,
bi bëpa ár ndo'yo.
14 Ne nu'mu ar ndö da bödi teme bi thogi, yo gi tu ri muihu, ngetho nuje ga
ñöhe hinte da nja'ahu.
15 Ne nuya ndogu bi hñönga ar bojö, ne bi ma'u bi 'yot'a ngu xki nsipabi.
Jange gehnu ar mfeni nonga ya xodyo nuya payu n'ehe.

Ar döta 'bepate
(Mr. 16:14-18; Lk. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

16 Nuya 'ret'aman'a yá maxte bi ma Ngalilea har t'ohо habu xki xipabi ar
Hesu nda nthewi.
17 Nu mi hyant'u, bi nsundabi, mödi 'ra himi ñ'emui.
18 Ar Hesu bi wat'i ne bi 'ñembabi'u:
—Gatho ar ts'ut'wi xi t'entka ha ma 'ye núnu mhets'i ne nuwa har ximhai.
19 Jange di möhu ba zohu ya jö'i xoge ár nxidi ar ximhai. Uthu da dengagi'u
n'ehe, ne xixthehu hár thuhu ar Dada, ar T'u ne ár Hñö Jö.
20 Ne utwabihu da 'yot'a gatho ngu nö'ö xta 'bep'ahu. Ne nuga hyax'mu ga
'buhwihu gatho ya pa di 'buta ar ximhai. Dá njap'u.

Ar hoga mhö bi 'yot'a
AR MARKO

Ar Xuwa Xixthe mi mönga ar hoga mhö
(Mt. 3:1-12; Lk. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 Ár nduị ár hoga mhö ar Hesukristo ár T'ụ Jö.
2 Ngu bi 'yot'a ar m'ẹhni Isaia:
Hyandi di pẹhna ma m'ẹhni da m'ẹt'o habụ gi pa,
da m'ẹt'o da hyok'a ar 'ñu.
3 Ár mhafi n'a togo enga har ot'at'ọhọ:
Hyojwụ ár 'ñu ar tsi Hmu; jömfụ habụ da thogi.
4 Ar Xuwa mi xixthe ya jö'i har ot'at'ọhọ, ne mi xipabi ar hoga mhö, ne nuyụ nda 'yọt'wa yá ntsọ'mi ne nda mpumbabi yá ts'oki.
5 Ne mi pọnga ya jö'i mi e nda zụ ar Xuwa, gatho nu'ụ mi 'bụ har hnini Herusalen ne nu'ụ ma'ra ya hnini har hại Nhudea, mi dạmajöni yá ts'oki, ne mi xixthe'ö har döthe Hordan.
6 Ar Xuwa mi hö n'ar he xki njụmpa ár xi n'ar mẹti ár thuhu kameyo ne xki m'e, ne mi ngụt'a n'ar ximhni, ha mi tsi ya mạngak'oto ne ar t'afi mi t'inga har t'ọhọ.
7 Ne mi mönga ar hoga mhö mi enö:
—'Bẹfa n'a xa tökagi ár ts'ẹdi, hindi 'ñepkagi ga xot'wats'ụ ár thiza.
8 Nuga xta xixthe'ihụ har dehe, ha nö'ö ma da xixthe'ihụ hár Hñö Jö.

Ár nxixthe ar Hesu
(Mt. 3:13-17; Lk. 3:21-22)

9 Nuya pa'ụ ba e ar Hesu ba pọnga har hnini Nasare har hại Ngalilea, ne bi xixthe ar Xuwa har döthe Hordan.
10 Nep'ụ mi bọnga har dehe, bi hyandi bi xo mhets'i, ne ár Hñö Jö ngu n'ar domtxu ba köi bi zụdi.
11 Ne bi nheki n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i mi enö:
—Go ma hmöka T'ụ'i, gi jakagi ga njohya.

Ar ts'ondöhi mi tsạta ar Hesu
(Mt. 4:1-11; Lk. 4:1-13)

12 M'ẹfa ár Hñö Jö bi zixa ar Hesu har ot'at'ọhọ.
13 Ne ba 'bụhnụ yon'ạte mpa, har ts'ondöhi mi tsạtnụ. Ba 'bụ madeda ya zu'we, ha nuyá ẹnxẹ Jö mi pẹpabi.

Ar Hesu bi dụ'ma ár 'bẹfi
(Mt. 4:12-17; Lk. 4:14-15)

14 Nú'mụ mi njot'a ar Xuwa har fạdi, ar Hesu bi menga Ngalilea mi mömba ár hoga ts'ụt'wi Jö.
15 Mi enö njawa:
—Xi zọ ar pa xki mhö, ne ár ts'ụt'wi Jö 'bạp'ụtho. 'Yọthwụ ár ntsọ'mi, ne ñ'emụihụ ar hoga mhö.

Ar Hesu bi zohna goho ya ngụxhwö
(Mt. 4:18-22; Lk. 5:1-11)

16 Mi kạta hár ñöni ar ñhọnthe Ngalilea, ne bi hyanda ar Simu ne ar Andre ár jödöp'ụ, mi köt'a yá nt'ạts'i har dehe, ngetho ma ya ngụxhwö.
17 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Ba e gi tẹngagihụ, ne ga ex'ahụ gi jụxụ ya jö'i.

18 Dama bi zop'ų yá nt'ą̈ts'i'ų bi dęni.
19 Bi ñ'o man'a tsi tųi ar Hesu, ne bi hyanda ar Hakobo ne ar Xuwa ár jödöp'ų'ö, yá t'ų ar Sebedeo. Nuyų mi tǫhnų har motsa mi pǫt'a yá nt'ą̈ts'i.
20 Dama bi zohni, ne nuyų bi zop'ų ar Sebedeo yá dada'ų, mi tǫhwi yá 'bęgo har motsa, ne bi dęni.

N'ar ñ'ǫhǫ mi nthęxkwi n'ar ts'ondöhi (Lk. 4:31-37)

21 Bi zǫñ'ų har hnini Nkapernaum, ne ar pa ntsą̈yą̈ bi yųt'a ar Hesu ha yá nijö ya xodyo mi uti.
22 Nu'ų togo mi ǫts'e mi 'yǫda ár nt'uti, ngetho mi ñö ngu n'a pę'sa ár ts'ędi, hinge ngu nuya böt'ofo.
23 Ha mi 'bų̈hnų n'ar ñ'ǫhǫ ha yá nijö'ų mi nthęxkwi n'ar ts'ondöhi, n'a mbi hyęxta n'ar mhafi,
24 bi 'ñenö:
—Tema gi pękwa, Hesu me Nasare. Hage xka e gi hwatkagihe. Di pödi togo'i, ár hoga T'ų Jö.
25 Nunar Hesu bi zųi ne bi 'ñembabi:
—Kot'a ri ne, ne pǫni hyę nunar ñ'ǫhǫnų.
26 Ha nunar ts'ondöhi bi hwö'sa nunar ñ'ǫhǫ, ne bi hyęxa n'ar mhafi bi bǫni bi zop'ų.
27 Gatho xa mi 'yǫtho, ne mi ñöxhnatho mi eñ'ų:
—Ter męhnųpya. Tema 'ra'yo nt'utinų 'mų. Pę'sa ar ts'ędi 'bępa ya ts'ondöhi, ne nuyų ǫte.
28 Ne ngut'a bi nų̈nga ár 'bede xǫge hár nthet'i ar hą̈i Ngalilea.

Ar Hesu bi ǫthebi ár to ar Simu Pedro (Mt. 8:14-15; Lk. 4:38-39)

29 Mi bǫnga hár nijö'ų, bi ma hár ngu ar Simu ne ar Andre, bi męwi ar Hakobo ne ar Xuwa.
30 Ha nunár to ar Simu mi 'bęnų mi thę ar mpat'i, ne ngut'a bi nsipabi ar Hesu.
31 Nu'mų́ bi wat'i bi mipa ár 'yę bi gų̈ts'i, ne dama bi hñöka ár mpat'i, ne bi nangi mi umbabi te nda zi'ų.

Ar Hesu bi ǫthe nzę ya dą̈thi mi yų ar hyadi (Mt. 8:16-17; Lk. 4:40-41)

32 Mi taknde, ja xki yų ar hyadi, ba ts'impa gatho ya dą̈thi ne nu'ų mi nthęxkwi ya ts'ondöhi.
33 Gatho ya mengunų xa mi ñ'ent'i bi wat'a har goxthi.
34 Ne bi ǫthe nzęyę tsą̈nt'ö ar hñeni mi pęts'i, ne bi 'yęnga nzęyę ya ts'ondöhi, ne himi hęgi nda ñö, ngetho mi pö'ų togo'ö.

Ar Hesu bi ñ'o xǫge har hą̈i Ngalilea mi mönga ar hoga mhö (Lk. 4:42-44)

35 Ár hyax'ö ar Hesu bi nanga n'itho nú'mų mi nxuitho, bi ma ba ą̈pa Jö ha n'ar hą̈i hinto mi 'bų̈i.
36 Ar Simu ne nu ma'ra mi ñ'owi, bi ma ba honi.
37 Ne mi dini bi 'ñembabi:
—Gatho ya jö'i hoñ'a'i.
38 Nö'ö bi 'ñembabi'ų:
—Möhö ma ga tsǫ̈ñhų ma'ra ya hnini ha ya nthet'i, ga xipabi'ų ar hoga mhö n'ehe, ngetho ge'ö xta ehe.
39 Ne bi ñ'o xǫge Ngalilea, mi kų̈t'a ha yá nijö, mi mönga ar hoga mhö ne mi ęnga ya ts'ondöhi.

Ar Hesu bi o̱the n'a mi tsu̱ ar tsit'ando'yo
(Mt. 8:1-4; Lk 5:12-16)

40 Ba e n'ar ñ'o̱ho̱ mi tsu̱ ar tsit'ando'yo, bi nda̱ndihmö ne mi a̱pa ar möte mi embi:
—Nu'mu̱ gi ne, da tsa̱ gi o̱thegi.
41 Ne ar Hesu bi ko ár nhwëki, bi maka ár 'ye̱ bi hñu'spabi, ne bi 'ñembi:
—Hö, di ne ga o̱the'i. Dá dix'a'i.
42 Nu mi mönga njap'u̱, nu ar tsit'ando'yo dama bi hye̱gi, ne bi dits'i.
43 Nu'mú xa mi pe̱mbabi, ne bi me̱hni nda ma.
44 Ne bi 'ñembabi:
—Ha gi o̱de, hinto ma gi xipabi. Ho̱nse̱ di ma ba ñ'udi da hyant'a ar möjö. Ne gi hñöxa ar m'o̱ñho̱, gi jut'a ri nt'axki ngu bi mönga ar Moise, njap'u̱ da bö'u̱ xi dix'i.
45 Ha nu mi ma'ö, xa to gatho mi xipabi, ne bi 'yonga ar 'bede nö'ö tema xki thogi. Jange ar Hesu himi tsa̱ nda yu̱t'a har hnini xiñho. Mi kota ha ya ha̱i hinto mi 'bu̱i, ne ka mi panu̱ ya jö'i ma nda zu̱di. Nuya jö'iyu̱ hagatho ya ha̱i mi ehe.

2

Ar Hesu bi o̱the n'ar da̱thi xki nza ár ndo'yo
(Mt. 9:1-8; Lk. 5:17-26)

1 Xki tho 'ra ya tsi pa, ne ar Hesu bi yu̱t'a man'agi har hnini Nkapernaum, ne bi födi mi 'bu̱hnu̱ har ngu.
2 Ne dama bi wat'a nze̱ye̱ ya jö'i. Himi tsu̱di nda yu̱t'a har ngu, mödi nda m'a̱ta har goxthi, ne nunu̱ mi xipabi ar hoga mhö.
3 Nu'mú ba e 'ra ya ñ'o̱ho̱ mi honi, mi tsi n'ar ñ'o̱ho̱ xki nza ár ndo'yo, mi nju̱nga goho mi muts'i.
4 Nuya jö'i xa mi nze̱ye̱, himi tsa̱ nda yu̱t'i. Jange bi xos'u̱ n'a xe̱ni ár m'et'e ar ngu, ne ka bi gö'mnu̱ har oki nunar fidi mi oxa ar ñ'o̱ho̱ xki nza ár ndo'yo.
5 Ar Hesu mi hyandwa yá jamfi nu'u̱ togo mi tsihi, bi 'ñemba ar ñ'o̱ho̱ xki nza ár ndo'yo:
—Ndada, xi mpump'a ri ts'oki.
6 Mi 'bu̱hnu̱ 'ra ya böt'ofo, mi 'yo̱xa njap'u̱ mi ense̱ ha yá mfeni:
7 Yo'ö ñö njap'u̱nu̱. Ts'okwa Jö. Hinjo'o man'a tsa̱ da pungya ts'oki, ho̱nse̱ Jö.
8 Ar Hesu mi pötwatho yá mfeni ne te gatho mi beñ'u̱, jange bi 'ñembabi:
—Yo'ö te gatho gi benthu̱ ha ri mfenihu̱.
9 Temar ñhembi ga embabi nunar ñ'o̱ho̱nu̱ xi nza ár ndo'yo: Xi mpump'a ri ts'oki, wa ga embabi: Nangi, ju̱xa ri fidi, di ma.
10 Pöhu̱pya, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i pe̱'skwa ar ts'e̱di har ximha̱i da pungya ts'oki, nuhu̱ teme ma ga pe̱fi.
Ne bi 'ñemba nö'ö togo xki nza ár ndo'yo:
11 —Nu'ge di xi'a'i: Nangi, ju̱xa ri fidi, di ma ri ngu.
12 Nu'mú nö'ö dama bi gu̱xa ár fidi, bi thota madeda ya jö'i bi ma. Gatho xa mi 'yo̱tho mi nsundabi Jö mi eñ'u̱:
—Hiñham'u̱ xta hanthu̱ n'ar nt'udi njanu̱.

Ar Hesu bi zo ar Lebi nda de̱ni
(Mt. 9:9-13; Lk. 5:27-32)

13 M'e̱fa ar Hesu bi mengi bi ma har ñönthe, ha nuya jö'i mi e nda zu̱di, ne nö'ö mi uti.
14 Nú'mu̱ mi thohnu̱, bi hyanda ar Lebi ár t'u̱ ar Alfeo, mi huxnu̱ habu̱ mi njut'a ar bojö mi jot'a ya ndö, ne bi 'ñembabi:

—Ba ehe tẹngagi.
Ha nö'ö bi nangi bi dẹni.
15 M'ẹfa ar Hesu bi ma hár ngu ne bi hñu har mexa. Bi wat'a nzẹyẹ ya
njotbojö ne ya 'yọt'ats'oki, mi huhwi ar Hesu mahyẹgiwi yá mạxte, ngetho
mi ja nzẹyẹ togo xki dẹni.
16 Ha nuya böt'ofo ne ya dẹnga'bẹpate, mi hyandi mi ñungwi ya njotbojö ne
ya 'yọt'ats'oki, bi 'ñemba yá mạxte:
—Tema di bọmpyanụ, ñungwi ya njotbojö ne ya 'yọt'ats'oki.
17 Ar Hesu mi 'yọ njap'ụ, bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ụ 'yomañho hingi honga togo da ọthe, ha nu'ụ hñeni hö, hoñ'ụ. Hinxta
e ga zo ya hogajö'i, xta e ga zo ya 'yọt'ats'oki da 'yọt'wa yá ntsọ'mi.

Ar Hesu bi t'ạmba ar bëhë
(Mt. 9:14-17; Lk. 5:33-39)

18 Nuyá mạxte ar Xuwa Xixthe ne yá mạxte ya dẹnga'bẹpate, xki nzöi mi
bë'ụ. Jange n'agi ba e 'ra, bi 'yạmba ar Hesu:
—Yo'ö yá mạxte ar Xuwa Xixthe ne yá mạxte ya dẹnga'bẹpate bëhë, ha
nuya ri mạxte hingi bëhyụ.
19 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hage tsạ da bë nu'ụ togo xi ts'ohna ha n'ar ngo ne huhwi nö'ö togo xi
nthöti. Hingi tsạ da bëhyụ, ngetho 'bụhwi togo xi nthöti.
20 Xta zọhmö ya pa da ts'imbabi; nu'mú hö, xi inda nehmö, da bëhyụ.
21 Hinjo'o togo jụ n'ar 'ra'yo m'ọt'e pọta n'ar zẹ dutu. Ngetho nu xta yụt'a
ar 'ra'yo m'ọt'e, da gụt'a ar zẹ dutu ne da xẹ döta xẹni.
22 Hinto xit'a ar 'ra'yo t'afi ha ya zẹ ximhni. Ngetho nu'mụ da jap'ụ, nunar
'ra'yo t'afi da xẹka ya zẹ ximhni, ar t'afi da nö'mi ne da m'ẹ ya ximhni. Jange
ar 'ra'yo t'afi nsit'a ha ya 'ra'yo ximhni.

Yá mạxte ar Hesu bi doka ya ngöt'ẹi har pa ntsạyạ
(Mt. 12:1-8; Lk. 6:1-5)

23 N'ar pa ntsạyạ ar Hesu bi tho ha ya hwöhi. Nuyá mạxte nú'mụ mi thohnụ,
bi nduị bi dokwa yá ngöhö ya t'ẹi.
24 Nu'mú nuya dẹnga'bẹpate bi 'ñembabi ar Hesu:
—Ndimhö, yo'ö pẹhyụ nö'ö hingi ho da mẹ har pa ntsạyạ.
25 Nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Ha hinxka nehụ nö'ö bi mẹ ar Dabi nú'mụ mi the ar ñhuni, ne bi zụhwi
ar thuhu gatho nu'ụ mi ñ'owi.
26 Bi yụt'a hár nijö Jö nú'mụ mar döngamöjö ar Abiatar, ne bi zi ya thuhme
xki 'bọ'spa Jö, nö'ö hingi ho to gatho da zi, họnsẹ ya möjö. Ne himbi zisẹ'ö, bi
hyemba yá ñ'owi.
27 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ n'ehe:
—Nunar pa ntsạyạ bi thoki ngetho mi honga ar ñ'ọhọ, hinge ar ñ'ọhọ bi
thoki nge'ö mi honga ar pa ntsạyạ.
28 Jange Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, gehnụ ár Hmu ar pa ntsạyạ.

3

Ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ
(Mt. 12:9-14; Lk. 6:6-11)

1 Man'agi ar Hesu bi yụt'a ha yá nijö ya xodyo, ne mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ xki
'yot'a n'ár 'yẹ.
2 Ne nuya jö'i mi öthó, mi ne nda hyandi ha nda ọthe nunar dạthi har pa
ntsạyạ, ne nda dini te nda hyọx'ụ.
3 Nu'mú nö'ö bi 'ñemba ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ:

—Nangi, 'bą madetho.
4 Ne bi 'yąmba nu'ų mi 'bųhnų:
—Teme xiñho da t'ǫt'a har pa ntsąyą, ar ñho wa ar ts'om'ųi. Ha da t'ǫthe n'ar dąthi, wa da thęgi da du.
Gatho bi ñhetho.
5 Nu'mų́ nö'ö bi mbǫ ár kwę bi ñhanda hár nthet'i, bi du ár mųi ngetho xa mi kotyá mųi, ne bi 'ñemba nunar ñ'ǫhǫ:
—Maka ri 'yę.
Nö'ö bi maki, ne dama bi dits'i bi m'ųi xiñho.
6 Nu mi bǫnga ya dęnga'bępate, bi ñ'ųt'wi yá ñ'ohų ar Erode hanja nda tsą nda hyo'ų.

Nzęyę ya jö'i mi 'bųhwi ar Hesu hár ñöni ar ñhǫnthe

7 Ha nu ar Hesu bi męwi yá mąxte hár ñöni ar ñhǫnthe. Ne bi dęnga nzęyę ya jö'i, ya me Ngalilea, ya me Nhudea,
8 ya me Herusalen, ya me Idumea, nu'ų mi 'bų 'randi ar döthe Hordan, ne nu'ų mi 'bų hár nthet'i ar hnini Tiro ne ar Sidon. Xki zo yá gu'ų mi ǫt'a ya döta nt'udi, nzęyęyų ma ba k'öni.
9 Ar Hesu bi 'ñemba yá mąxte nda ñhok'ų di pę'sa n'ar motsa nú'mų mi mahyoni nda bǫts'e, ne hinge nda 'yent'a ya jö'i.
10 Ngetho xki ǫthe nzęyę ya jö'i, jange gatho nu'ų mi hñeni, xa mi ñ'ent'i mi ne nda dąni.
11 Ha nuya mi nthęxkwi ya ts'ondöhi, nú'mų nda hyandi, mi ndąndihmö hár wa'ö, ne mi mafi mi eñ'ų:
—Nu'ge go ár T'ų'i Jö.
12 Nö'ö xa mi tsųi hinge nda möñ'ų togo'ö.

Ar Hesu bi hwahna nu'ų 'ręt'amayoho yá mpǫte
(Mt. 10:1-4; Lk. 6:12-16)

13 M'ęfa bi bǫxa har t'ǫhǫ, ne bi zohna nu'ų togo mi ne'ö, ne nuyų bi ma ba tsų̨di.
14 Ne bi hñuxa 'ręt'amayoho nda ñ'owi, ne nda męhni ma nda mönga ar hoga mhö.
15 Ne nda mę'sa ar ts'ędi nda ǫthe ya hñeni, ne nda 'yęnga ya ts'ondöhi.
16 N'a'ų ar Simu nö'ö bi hñu'spabi ar Pedro,
17 ar Hakobo ár t'ų ar Sebedeo, ne ar Xuwa ár jödö ar Hakobo, gehyų bi thu'spabi ya Boanerges, ne da 'ñenö: Ya bötsi di hñöxa ár hñeti ar ñųni;
18 ar Andre, ar Lipe, ar Bartolo, ar Teo, ar Toma, ar Hakobo ár t'ų ar Alfeo, ar Tadeo, ne ar Simu togo xki ñ'owi nu'ų mi ntuhni mi ñönga ár hnini,
19 ne ar Huda Iskariote nö'ö togo bi dą. Ne mi wadi bi hwañ'ų, bi menk'ų habų mi 'bų'ų.

Ar ñömañ'ų t'ęmba ár Hñö Jö
(Mt. 12:22-32; Lk. 11:14-23)

20 Nu mi zǫñ'ųnų, xa bi wat'a ra nzęyę ya jö'i man'agi, himi hęgi nda ñuni.
21 Nu mi 'yǫ yá mëni ar Hesu, ba e'ų nda zits'i, ngetho mi eñ'ų xi 'bę ár mfeni.
22 Nuya böt'ofo xki 'ñe Herusalen mi eñ'ų mi pę'sa ar Belsebu, ne mi hömpa ár ts'ędi ár ndö ya ts'ondöhi, njap'ų mi ęnga ya ts'ondöhi.
23 Ar Hesu bi xipabi nda wat'a ya jö'i, ne mi ut'ų m'ede, mi enö:
—Hanja tsą ar ts'ondöhi da ñ'ęnsę.
24 Nu'mų n'ar hnini da ntunsę, da nhwati.
25 Ne nu'mų nu'ų togo 'bų ha n'ar ngu da ntunsę, da ñhege.
26 Ne nu'mų ya ts'ondöhi da mpǫxkwę ne da ñhege, da nhwatasę.

27 Hinto tsą da yųt'a hár ngu n'ar ñ'ǫhǫ xa ja ár ts'ędi, ne da bëpa yá ñho
nu'mų hinxi xǫt'e m'ęt'o. Nú'mų xta wadi da xǫt'e hö, da tsą da bëpa yá ñho.
28 Xa majöni di xi'ahų, gatho yá ts'oki ya meximhąi ma da mpumbabi, ne
tsąnt'ö ar ts'ate xi mö.
29 Ha nö'ö togo da 'yęmba ar ñömañ'ų ár Hñö Jö, hinda ma da mpumbabi.
Xi t'ękwabi ar mfęi hiñham'ų da thege.
30 Bi 'ñembabi njap'ų ngetho xki 'ñeñ'ų: Xi nthęxkwi n'ar ts'ondöhi.

Ár nönö ne yá jödö ar Hesu
(Mt. 12:46-50; Lk. 8:19-21)

31 M'ęfa ba ehnų ár nönö ne yá jödö, himbi tho'ų, bi gota nthi, ne bi męñ'ų
togo nda zofo.
32 Nu'ų togo mi hu har nthet'i habų mi hu'ö, bi 'ñembabi:
—Ri nönö ne ri jödö bi 'bą nthi, hoñ'a'i 'nö.
33 Ne nö'ö bi dödi:
—Togo ma nönö ne ma jödö.
34 Bi k'öt'a nu'ų mi hu hár nthet'i'ö, ne bi 'ñenö:
—Xi 'bųkwa nu'ų togo ma nönö ne ma jödö.
35 Ngetho gatho nu'ų togo ǫt'a ngu mönga Jö, go gehyų ma jödö, ma nju ne
ma nönö n'ehe.

4

Ár 'bede ar mot'i
(Mt. 13:1-23; Lk. 8:4-15)

1 Ar Hesu bi dų'ma man'agi bi uta ya jö'i har ñönthe. Ne bi got'atho nzęyę
ya jö'i, xa mar nzęyę. Jange nö'ö bi yųt'a har motsa ne ka bi hñuxnų, ha gatho
ya jö'i mi 'bąta har ñönthe.
2 Ne te gatho mi ut'ų m'ede, ne njap'ų mi utwabi'ų ár nt'uti, bi 'ñembabi'ų:
3 —'Yǫxų nö'ö ma ga xi'ahų: N'ar mot'i bi bǫni ma ba mpot'i.
4 Ne nú'mų mi mpot'i, n'a tųi bi zo har 'ñu, ba e ya ts'ints'ų bi go bi za.
5 Man'a tųi bi zo ha ya do habų himi köxa nzęyę ar hąi. Ngut'a bi k'onts'i
ngetho himar mpidi ar hąi.
6 Nú'mų mi bǫxa ar hyadi, bi hwixki, ne bi 'yot'i, ngetho himi tsą nda nųnga
yá 'yų.
7 Man'a tųi bi zo habų mi ja ya 'mini. Ne nu mi te nuya 'mini, bi xuhña bi
ot'i ne hinte bi uni.
8 Man'a tųi bi zo habų mar ñho ar hąi, ne bi unga n'ar hoga sofo, bi k'onts'i
ne bi te. Bi unga n'ątema'rę't'a, hñun'ąte ne n'anthebe n'a ngu n'a ar 'bąi.
9 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Nö'ö togo tu ár gu, dá 'yǫxa nö'ö di mö.
10 Nú'mų mi m'ųsę nu'ų mi tęni ne nu'ų 'rę't'amayoho yá mąxte, bi
'yąmbabi tema ndi bǫnga nunar 'bede'ö.
11 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Nu'ahų xi ut'ahų Jö nö'ö hinxi fö mam'ęt'o tengu ár ts'ųt'wi, ha nu ma'ra
hindi ñ'ohų, di utam'ede.
12 Ne xta hyandi, hinda bödi ter mę'ö, nu xta 'yǫde hinda zo yá mfeni, njap'ų
hinda 'yǫt'wa yá ntsǫ'mi, ne da mpumbabi.
13 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Ha hingi pöhų tema di bǫnga nunar 'bedenų. Hanja ma gi pöhų tema di
bǫnga gatho nuya 'bede 'mų.
14 Nunar mot'i, gehnų nö'ö togo xanga ár mhö Jö.

15 Nö'ö te 'bot'i bi zo har 'ñu, njangu nu'ų togo xi nsipa ár mhö Jö. Ne xta
wadi da 'yǫde, ngut'a da 'ñep'ų ar ts'ondöhi, ne da hñömba nunar mhö xki
zomhö ár mụi.
16 Njap'ųtho nö'ö bi 'bot'a ha ya do, nú'mų xta nsipa ar mhö, njohya da
hñöni.
17 Ha hinxi nųnga yá 'yų, jange ngut'a da 'yot'i nu xta 'ñepabi ya thogi ne ya
nt'ųtsa ngetho tẹmba ár mhö Jö, dama da 'wege.
18 Ha nö'ö bi 'bot'a habų mi ja ya 'mini, ñhẹhwi nu'ų togo xi 'yǫ ár mhö Jö,
19 ne tupár mụi gatho nö'ö te jawa har ximhại. Ne ñhẹgi da ka ar bojö ne
gatho nu ma'ra te hyǫke, ne da hwata ar mhö xki zo hár mụi, njangu ar t'ẹi
hinte bi uni.
20 Ha nu ma'ra bi zo habų mar ñho ar hại. Ge'ų togo xi 'yǫ ár mhö Jö, ne
da hñöni xiñho, njangutho nu'ų bi unga ar hoga sofo, 'ra n'ạtema'rẹt'a, ma'ra
hñun'ạte, ne ma'ra n'anthebe n'a ngu n'ar 'bại.

Gatho nö'ö t'ǫt'a ñ'öntho, n'ar pa ma da födi
(Lk. 8:16-18)

21 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų n'ehe:
—Hage da thö n'ar ñot'i ne da jo'ma ha n'ar hwada, wa da 'bǫ hại n'ar fidi.
Hage hinda t'exa har mfox'yo.
22 Njap'ųtho n'ehe, gatho nö'ö t'ǫt'a ñ'öntho, n'ar pa ma da födi, ne ma da
bǫxa gatho nö'ö xi jo'mi.
23 Nö'ö togo tu ár gu, dá 'yǫxa nö'ö di mö.
24 Ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Hyanthų xiñho tema gi ǫhų, ngetho nu'mų gi kwathų xiñho nö'ö nsi'ahų,
ma da thus'ahų ár nzẹyẹ.
25 Ngetho nö'ö togo pẹts'i, ma da thu'spabi ár nzẹyẹ, ha nö'ö hinte pẹts'i, da
thömba nö'ö beni mi pẹ'shmö.

Ar 'bede hanja te ar 'bot'i

26 Ạr Hesu bi 'ñembabi n'ehe:
—Ár ts'ụt'wi Jö ñhẹhwi ngu n'ar ñ'ǫhǫ pont'ẹi har hại.
27 Da ñ'öhö ne da nangi, parxui pǫts'e ne te, mödi hingi pödi hanja.
28 Ngetho nunár ñhosẹ ar hại unga ar sofo: m'ẹt'o ar dǫnitho, m'ẹfa da
ngöhö, ne nuya ngöhö da ñuxa ya t'ẹi.
29 Ne nu xta ñöts'i, ngut'a da mfota ar t'ẹxų, ngetho xi zǫ ar sofo.

Ár 'bede ar ndạmurtasa bi 'bot'i
(Mt. 13:31-32; Lk. 13:18-19)

30 Bi 'ñembabi n'ehe:
—Tema ga emfų di hñöxa ár ts'ụt'wi Jö, wa tema 'bede ga hẹjwų.
31 Ñhẹhwi n'ar ndạmurtasa, nu'mų xta 'bot'i xa tsi t'ụlo, töta gatho nu
ma'ra.
32 Ha nu xta te, töpa ár döta ma'ra ya k'ani. Ne xa di döta yá 'yẹ, nuya ts'ints'ų
hokyá m'afi ha yá xudi.

Teme mi japa ar Hesu ya 'bede
(Mt. 13:34-35)

33 Ar Hesu mi mönga nzẹyẹ ya 'bede nguyų. Njap'ų mi utwa ya jö'i ár mhö
Jö, njangu mi tsạ nda zo yá mfeni'ų.
34 Nu'mų himar 'bede, hinte mi xipabi'ų, mödi yá mạxte mi ot'wa ar 'ñu
tema ndi bǫni, nú'mų mi 'bụsẹ'ų.

Ar Hesu bi japa ar 'yomndöhi bi ntsạyạ
(Mt. 8:23-27; Lk. 8:22-25)

35 Nor pa'ö mi nxui, bi 'ñemba yá mąxte:
—Ma ga thohų 'randi.
36 Bi 'ñe ya jö'i, ne har motsa habų mi kų'ų, bi ma'ų. Mi 'bųhnų ma'ra ya motsa n'ehe.
37 Nú'mų mi kų har dehe, bi ñ'o n'ar 'yomndöhi, ne xa mi ęnsa ar dehe har motsa, 'bųtho nda kų'mi.
38 Ne ar Hesu mi 'bęnga hár xųtha ar motsa mi öhö, xki gąxa ár ñö ha n'ar huhni. Bi ma ba t'ą, ne bi t'embabi:
—Utate, ha hingi handi ma ga kųhų.
39 Ne bi nank'ö bi zų ar ndöhi, ne bi 'ñemba ar ñhǫnthe:
—Ñhe, ntsąyą.
Ne bi ntsąyą ar ndöhi, ne gatho bi ñhetho.
40 Ar Hesu bi 'ñemba yá mąxte:
—Yo'ö xa gi ntsuhų. Hanja hingi ñ'emųihų.
41 Nu'mú xa bi zų n'ar mbidi, ne mi enga n'a ngu n'a'ų:
—Togo'mųnų. Ar ndöhi ne ar ñhǫnthe ǫte te 'bępabi.

5

Ar ñ'ǫhǫ me Gadara xki nthęxkwi ya ts'ondöhi
(Mt. 8:28-34; Lk. 8:26-39)

1 Bi 'rañ'ų 'randi ar ñhǫnthe, bi zǫñ'ų ha yá hąi ya me Gadara.
2 Ne nu mi gö ar Hesu har motsa, dama ba e bi zų n'ar ñ'ǫhǫ xki 'ñe ha ya t'ągi, mi nthęxkwi n'ar ts'ondöhi.
3 Nunar ñ'ǫhǫnų mi 'bų ha ya t'ągi, ne hinto mi tsą nda xǫt'e, himi ǫta ya nthöhibǫjö.
4 Ngetho hinga n'agitho xki nthöt'a ya nthöhibǫjö, ne nö'ö mi xęki ne mi kųnt'a ya bǫjö, hinto mi tsą nda döhö.
5 Ne hyax'mų, parxui mi 'yo mi hęxya mhafi ha ya t'ǫhǫ ne ha ya t'ągi, ne mi jų ya do xa mi ntsęnsę.
6 Nu mi hyanda ar Hesu mi e yap'ų, bi nixt'i ba e bi ndąndihmö hár wa.
7 Ne mi mafi nts'ędi mi enö:
—Te gi hongwa Hesu, ár T'ų'i Jö bi 'bų mhets'i. Di et'a Jö, di ą'i hingi 'raka ar mfęi.
8 Ngetho ar Hesu mi embabi:
—Ts'ondöhi, hyę nunar ñ'ǫhǫnų.
9 Ne bi 'yąmbabi:
—Temar hu'i.
Ne bi dödi bi 'ñenö:
—N'a mut'i, ngetho di nzęyęhe.
10 Ne xa mi ąpa ar möte, hinge nda męhni nda ma ma'ra ya hąi'ų.
11 Get'ųnų mi 'yonų nzęyę ya ts'ųdi mi ñunga har ngwani.
12 Gatho nuya ts'ondöhi mi ąpa ar möte ar Hesu mi embabi:
—Pęnkagihe ma ga kųthe ha ya ts'ųdiyų.
13 Ne ar Hesu bi umba ar sęki. Nuya ts'ondöhi bi bǫni bi ma ba kųt'a ha ya ts'ųdi. Nuyų mi tsų ngu n'ątenthebe, ne gatho bi ñhǫ har ma'ye, ma ba tso har ñhǫnthe, bi jöt'a gatho.
14 Ne nu'ų togo mi su ya ts'ųdi, bi nixt'i ma ba xipa ya jö'i mi 'bų har hnini ne har nthet'i. Ne bi bǫnga ya jö'i, ma ba handa te xki thohnų.
15 Ba e bi k'önga ar Hesu'ų, ne bi hyant'ų mi 'bųhwinų nö'ö togo xki nthęxkwi ár mut'i ya ts'ondöhi, mi huhnų xki hye ár dutu ne mi ja ár mfeni. Nu'mú, xa bi zu'ų.

16 Ne nuya togo mi 'bu̱hnu̱, ne bi hyanda tema xki ja nö'ö togo mi pe̱'sa ya
ts'ondöhi ne ya ts'u̱di, mi petwa nu ma'ra.
17 Ne nuya jö'i bi ndu̱i bi 'ya̱pa ar möte ar Hesu nda manu̱ nda zokwabinu̱
yá ha̱i.
18 Ne mi bo̱xa ar Hesu har motsa, nö'ö ar ñ'o̱ho̱ xki nthe̱xkwihmö ya
ts'ondöhi, mi a̱pa ar möte nda hye̱gi nda me̱wi.
19 Nö'ö himbi hye̱gi, ne bi 'ñembabi:
—Di ma ri ngu ne ba tsu̱ ri mëni. Petwabi hangu ya döta nt'udi xi 'yo̱t'a ar
tsi Hmu, ne hanja xi me̱s'a ar nhwëki.
20 Ne bi ma, bi ndu̱i bi metwanu̱ Ndekapoli tengu ár döta ya nt'udi xki
hwëkwa ar Hesu, ne gatho xa mi 'yo̱tho.

Ár t'inxu ar Hairo, ne ar 'be̱hñö bi da̱mba ár pa̱t'i ar Hesu (Mt. 9:18-26; Lk. 8:40-56)

21 Bi 'raxa man'agi ar Hesu 'randi ar ñho̱nthe ha n'ar motsa. Bi wat'a ra
nze̱ye̱ ya jö'i, ne nö'ö mi 'ba̱ta har ñönthe.
22 Ne ba e n'ar ndö ha yá nijö ya xodyo mar thuhu ar Hairo, mi hyandi bi
nda̱ndihmö hár wa.
23 Ne xa mi a̱pa ar möte mi embabi:
—Ma t'inxu ntsa̱wi ar ndöte. Ba e gi hñuxa ri 'ye̱ gi o̱the ne da nte.
24 Bi me̱wi 'mu̱. Ra nze̱ye̱ ya jö'i mi te̱ni, ne nuyu̱ xa mi ts'its'i.
25 Ja mi panu̱ n'ar 'be̱hñö mi pe̱'sa 're̱t'a ma yonje̱ye̱ mi xot'wa ya ji.
26 Xa mi ñ'u̱da ár m'u̱i. Xki k'önga nze̱ye̱ ya unga ñ'ethi, xki de gatho nö'ö
mi pe̱ts'i ne hinte mañho xki dini, ho̱nse̱ mi tsa̱'ye̱ hyax'mu̱.
27 Nu mi 'yo̱de mi nho̱nga ar Hesu, bi yu̱t'a madeda ya jö'i, ne ba e hár xu̱tha
bi da̱mba ár pat'i.
28 Ngetho mi ense̱: Nu'mu̱ mödi ho̱nse̱ ga tha̱mbahmö ár pat'i, da dixkagi.
29 Ne n'agitho bi k'u̱ nuya ji, ne bi za̱ hár ndo'yo xki hñöka nunar u̱gi'ö.
30 Ar Hesu dama bi za̱ xki bo̱nga ar ts'e̱di hár ndo'yo, bi ñegi bi hyanda ya
jö'i, ne bi 'ñembabi:
—Togo xi da̱mga ma he.
31 Nuyá ma̱xte bi 'ñembabi:
—Gi handi ts'is'a gatho ya jö'i, ne gi enö: Togo xi da̱ñ'a'i.
32 Ha nö'ö mi handa hár nthet'i mi honi togo xki 'yo̱t'a njap'u̱.
33 Nu'mú nunar 'be̱hñö, mi ntsu ne xa mi nhwöt'i, mi pö'ö tema xki me̱fi,
ba e bi nda̱ndihmö hár wa'ö, ne bi da̱twa majöni.
34 Ha nö'ö bi 'ñembabi:
—Ma tsi t'inxu, nuna ri jamfi xi ma̱x'i xi dix'i. Di ma ter entho, xi hñöka ri
u̱gi.
35 Hinxki watho nda ñö, ba e 'ra xki 'ñe hár ngu ár ndö yá nijö ya xodyo, ne
bi 'ñembabi:
—Yo gi hökwa ár 'be̱fi ar Utate. Xi du ri t'inxu.
36 Mi 'yo̱ ar Hesu, bi 'ñemba ár ndö ar nijö:
—Yo gi ntsu. Ho̱nse̱ ñ'emu̱i.
37 Ne hinto bi hye̱gi nda de̱ni, ho̱nse̱ ar Pedro, ar Hakobo ne ar Xuwa ár
jödöp'u̱'ö.
38 Ne bi ma hár ngu ar ndö'ö, ne bi hyanda ya jö'i xa mi nxint'i mi zoni ne
mi mafi.
39 Ne nu mi yu̱t'i, bi 'ñembabi'u̱:
—Yo'ö xa gi nxinthu̱ ne xa gi zoñhu̱. Nunar nxutsinu̱ hinxi du, ötho.
40 Ha nu'u̱ togo mi 'bu̱hnu̱ mi thentho. Nunu̱ bi 'ye̱nga gatho, ne ho̱nse̱ bi
hye̱gi nda yu̱t'a habu̱ mi 'be̱ngar nxutsi ár dada, ár nönö ne nu'u̱ mi ñ'owi.

41 Bi mipa ár 'yẹ ar nxutsi, ne bi 'ñembabi:
—Talita kumi —di bọni da 'ñenö: Nu'ge nxutsi, di xi'a'i gi nangi.
42 Ne dama bi nangi bi ñ'o. Nunar nxutsinụ mi pẹ'sa 'rẹt'a ma yonjẹyẹ. Ne gatho nu'ụ bi hyandi, xa bi 'yọtho.
43 Ar Hesu xa bi hñu'mba yá mụi, hinto nda metwabi nö'ö xki thogi, ne nda t'umba te nda zi ar nxutsi.

6

Ar Hesu mi 'bụhnụ Nasare
(Mt. 13:53-58; Lk. 4:16-30)

1 Ar Hesu ba pọnụ bi ma ár hại, ne nuyá mạxte mi tẹni.
2 Mi zọ ar pa ntsạyạ, bi ndụi bi uta ya jö'i ha yá nijö. Ne nzẹyẹ mi 'yọde, xa bi 'yọtho, ne mi eñ'ụ:
—Ha xpa pöhnụ gatho nö'ö mö. Tema mfödi xi t'umbabinụ. Hanja ọt'a gatho nuya döta nt'udiyụ.
3 Ha hinga gehnụ ar hyẹnza, ár t'ụ ar Maria, ár jödö ar Hakobo, ar Huse, ar Huda ne ar Simu n'ehe. Ha hindi 'bụhwihụwa yá nju.
Ne xa mi tsọt'a yá mụi.
4 Ha nunar Hesu mi embabi'ụ:
—N'ár m'ẹhni Jö habụ gatho nhumansu, ha nu hár hạisẹ hin'ö, ne hingi numansu yá mëni, ne hár nguse.
5 Ne himbi tsạ bi 'yọt'a nzẹyẹ ya döta nt'udinụ, họnsẹ bi ọthe 'ra ya dạthi mi hñu'spa ár 'yẹyụ.
6 Ne xa mi 'yọtho hanja himi ñ'emụi'ụ. Ne mi 'yo ha ya t'ụlo hnini har nthet'i, mi uta ya jö'i.

Bi 'bẹhna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte
(Mt. 10:5-15; Lk. 9:1-6)

7 M'ẹfa ar Hesu bi zohna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne 'rama yoho bi mẹhni nda ma'ụ, ne bi umba ar ts'ẹdi nda 'yẹnga ya ts'ondöhi.
8 Ne bi xipabi hinte nda hñöxa nda ñ'o har 'ñu. Hinte nda hñöxa ar 'rọzö, wa te nda zi. Hinge nda nxö'sa ar bojö ha yá nguṭ'i, họnsẹ n'ar ndọhọ nda hñötṣ'i.
9 Nda dit'a yá thiza, ne hinge nda hñöxa yomponi ar dutu.
10 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nú'mụ xki kụthụ ha n'ar ngu, ka gi oxụnụ gatho ya pa gi 'bụhụnụ har hnini'ö.
11 Nu habụ hinda t'a'ahụ ar sẹki, ne hinda ne da 'yọx'ahụ, pọñhụnụ ne hwöjụ ar fonthại xi wat'a ha ri wahụ. Njap'ụ da bö'ụ hingi ho nö'ö te pẹ'ụ. Xa majöni di xi'ahụ, nunar pa ma da thö'spa majöni nö'ö ar hnini'ö, ma da hñönga n'ar döta mfẹi, di töpa yá mfẹi ya hnini Sodoma ne Gomora.
12 Ne mi bọñ'ụ mi xipa ya jö'i nda 'yọt'wa yá ntsọ'mi.
13 Mi ẹnga nzẹyẹ ya ts'ondöhi, mi koxa ar nziki nzẹyẹ ya dạthi, ne mi ọthe'ụ.

Bi tho ar Xuwa Xixthe
(Mt. 14:1-12; Lk. 9:7-9)

14 Ar ndö Erode bi zo ár gu gatho nö'ö mi ọt'a ar Hesu, ngetho xki nụnga ár thuhu gatho nuya hại'ụ. Ne mi enö:
—Ar Xuwa Xixthe xi mengi xi nte zëi, jange pẹ'sa nor ts'ẹdi'ö.
15 Ha ma'ra mi enö mar Elia. Ne ma'ra mi enö már m'ẹhni Jö, ngu nu ma'ra ya m'ẹhni mi 'bụ mam'ẹt'o.
16 Nu mi 'yọ njap'ụ ar Erode bi 'ñenö:
—Gehnụ ar Xuwa togo da hẹkwa ár 'yụga xi mengi xi nte.

17 Ngetho gesẹ ar Erode xki mẹhna togo nda gụ ar Xuwa, xki döt'a ya bọjö
har fạdi. Xki jap'ụ ngetho xki hñökwahmö hinge nda m'ụhwi ar Erodia, ár
'bẹhñö ar Lipe ár jödöp'ụ'ö, xki zimbabi ne mi 'bụhwi.
18 Ngetho ar Xuwa xki 'ñemba ar Erode:
—Hingi ho gi 'bụhwi ár 'bẹhñö ri jödö.
19 Ha nunar Erodia mi öthó, mi ne nda hyohmö, ha himi tsạ.
20 Ngetho nunar Erode mi tsu ar Xuwa, mi pödi mar hogajö'i ne hinte ma
ts'oki mi tu, jange mi fạts'i nda k'ont'i. Ne nú'mụ mi ọxa nö'ö mi möñ'ö, himi
pödi te nda beni, ne mi johya mi ọts'e.
21 Ha n'agi bi zọ ar pa mi tọ'ma ar Erodia. Nú'mụ mi dạ ár dạngo ar Erode,
mi umba n'ar t'oxi yá mạxte mi ndöwi, ya ndöndogu ne ya ndöngi me Ngalilea.
22 N'a mbi yụt'atho ár t'inxu ar Erodia bi nei, ne bi numañho ar Erode ne
gatho nu'ụ mi huhwi har mexa. N'a mbi 'ñembatho nunar nxutsi:
—'Yạka gatho nö'ö gi ne, ne ga 'ra'i.
23 Bi 'ñet'a made Jö bi 'ñembabi:
—Gatho nö'ö gi 'yạkagi, ga 'ra'i. Di 'bụi ga 'ra'a made ma ts'ụt'wi di pẹts'i.
24 Mi bọnga nunar nxutsi, bi 'ñemba ár nönö:
—Te ga ạpa ar ndö.
Ne nunár nönö bi 'ñembabi:
—'Yạpa da 'ra'a ár ñö ar Xuwa Xixthe.
25 Nu'mú dama bi yụt'a habụ mi 'bụ ar ndö, ne bi 'yạ njawa:
—Di ne gi 'raka n'agitho ha n'ar manza ár ñö ar Xuwa Xixthe.
26 Ne nunar ndö Erode xa bi zọt'a ár mụi. Ne himbi tsạ bi ponga ár ne,
ngetho xki 'ñet'a made Jö, ne xki 'yọxa gatho nu'ụ mi huhwinụ har mexa.
27 Jange n'agitho bi mẹhna n'ar ndogu nda hömpa ár ñö ar Xuwa.
28 Ar ndogu bi ma ba hẹkwa ár ñö har fạdi, ne ba hömpabi mi o ha n'ar döta
manza. Ne bi dạtwa ar nxutsi, ha nuna bi thokwa ár nönö.
29 Nu mi 'yọ yá mạxte ar Xuwa tema xki thogi, ba e'ụ ne bi hñö'spa ár ndo'yo
ma ba ạgi.

Bi t'inga ngụdminthebe ya jö'i
(Mt. 14:13-21; Lk. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

30 Nú'mụ ba penga yá mạxte ar Hesu, bi ma ba tsụ'ö, ne bi metwabi gatho
nö'ö xki mẹ'ụ ne nö'ö xki utwa ya jö'i.
31 Ha nö'ö bi 'ñembabi:
—Möhö har t'ọhọ gi tsạyạhụ n'a tsi tụi habụ hinto 'bụi.
Xa nzẹyẹ ya jö'i ndi ma ne ndi 'ñehe, himi hẹgi nda ñuni.
32 Ne bi masẹ'ụ ha n'ar motsa, ndi ma habụ hinto mi 'bụi.
33 Ha nzẹyẹ ya jö'i bi hyandi mi ma'ụ, ne bi bödi go mi ge'ö. Ba pọñ'ụ ha ya
hnini bi ma watho, ne bi döhö bi zọñ'ụ m'ẹt'o habụ ndi ma'ụ.
34 Ne nu mi gö ar Hesu har motsa, bi hyandi xa mi nzẹyẹ. Ne xa bi hwëki,
ngetho mi ñhẹhwi 'ra ya tsi dẹti hinte 'ñe ár mạ'yo, ne bi mụdi te gatho mi uti.
35 Nú'mụ mi nde, bi wat'a yá mạxte ne bi 'ñembabi:
—Hinte jawa ya ngu har t'ọhọ, ha bi nde.
36 'Ñedi ma da hyonga te da ziyụ har nthet'i ne ya t'ụlo hnini, ngetho hinte
höyụ.
37 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Go gi umfụ te da zi.
Bi dö'ụ:
—Habụ ga tiñhe yonthebe mpa ar nthöhö ga tạñhe ya thuhme, ne ga
'wiñheyụ.
38 Nö'ö bi 'ñembabi'ụ:

—Hangu ya thuhme gi höhụ. Dí ma ba nuhụ.
Ne mi bödi bi 'ñeñ'ụ:
—Kụt'a, ne yoho ya tsi hwö.
39 Bi möñ'ö nda nsipabi ya jö'i nda hñudi mut'itho har k'angdọni.
40 Ne bi hñu'ụ bi 'yọt'a ya mut'i nthebe, ne ma'ra ngụdmi.
41 Nu'mú ar Hesu bi gụ nuya kụt'a ya thuhme ne nuya yoho ya hwö, bi nọ'sa mhets'i bi jöpi. Bi heka ya thuhme, ne bi thokwa yá mạxte bi hyemba ya jö'i. Ne bi jap'ụ nuya yoho ya hwö n'ehe.
42 Gatho ya jö'i bi ñuni ne xa bi niñö.
43 M'ẹfa bi njo nuya xẹni thuhme ne ya hwö bi bongi, bi ñhu'sa 'rẹt'amayoho ya 'bọts'e.
44 Ha nu'ụ togo xki ñuni, mi tsụ ngu ngụdminthebe ya ñ'ọhọ.

Ar Hesu mi 'yoda mañö ar dehe
(Mt. 14:22-27; Jn. 6:15-21)

45 M'ẹfa ar Hesu bi xipa yá mạxte nda bọxa har motsa, nda m'ẹt'o ndi ma'ụ Betsaida, mi 'bụ 'randi har ngwani. Ha nö'ö nda gohmö nda ñ'ehwi ya jö'i.
46 Ne mi wadi bi 'ñe'ụ, bi bọxa har t'ọhọ ma ba ạpa Jö.
47 Nu mi nxui, ar motsa mi pa madeda ar ñhọnthe, ne nö'ö mi 'bụsẹ har t'ọhọ.
48 Mi hyanda yá mạxte xa mar ñhembi nda ñ'o har dehe, ngetho ar ndöhi mi ntọxkwi'ụ. Mi zọ ngu ar hñumxudi, bi ma ba tsụdi mi 'yoda mañö ar dehe, ne bi 'yọt'e ngu mi ne nda thotho.
49 Mi hyant'ụ mi 'yo har dehe, bi beñ'ụ mar pite, ne xa bi ma'ụ.
50 Gatho bi hyandi ne xa bi ntsu. N'agitho bi zofo ne bi 'ñembabi:
—Go gekaga, yo gi ntsuhụ.
51 Ne bi bọxkwi'ụ har motsa. Nu'mú bi nköt'a ar ndöhi, ne nu'ụ xa bi 'yọtho, himi pödi te nda beni.
52 Ngetho hinxki zoda yá mfeni nú'mụ mi japa ya thuhme bi xu, xa mar me yá mfeni.

Ar Hesu bi ọthe ya dạthi núnụ Genesare
(Mt. 14:34-36)

53 Mi zọñ'ụ 'randi ar dehe har hại Genesare, ka bi dötnụ ar motsa.
54 Ne nu mi gö'ụ, n'agitho bi bö ya jö'i go mar Hesu.
55 Bi ne ya nguyụ xọge har nthet'i nor hại'ö, ne bi ndụi habụ gatho mi ts'impa ya dạthi mi kụxa ha ya fidi, habụ nda nt'ọde mi 'bụ'ö.
56 Ne habụ gatho mi kụt'a ar Hesu ha ya t'ụlo hnini, ha ya döhni ne ha xki font'a ya ngu, mi ts'i ya dạthi ne nda 'bọ ha ya dö'ñu. Ne nuyụ họnsẹ mi ạdi nda thẹgi nda dạmba ár ñöni ár pạt'i, ne gatho nu'ụ mi thạmbabi, mi thits'i.

7

Nö'ö japi da ts'okar jö'i
(Mt. 15:1-20)

1 Nuya dẹnga'bẹpate ne 'ra ya böt'ofo xki 'ñe Herusalen, ba e bi wat'a habụ mi 'bụ ar Hesu.
2 Ne mi hyant'ụ 'ra yá mạxte ar Hesu hinge mi xụ'yẹ nda ñuni, ne mi theñ'ụ.
3 Ngetho nuya dẹnga'bẹpate ne gatho ya xodyo xa mi tẹnga nunar nt'umbi xki zokwa yá pale, hinge nda ñuni nu'mụ hinge nda nxụ'yẹ xiñho.
4 Ne nú'mụ nda menga har tại, m'ẹt'o nda nxụ'yẹ, ne ja nda ñuni. Hinge họnsẹnụ, bi gụ ma'ra ya nt'umbi nda mẹfi, ngu ar sụt'at'ẹni, ar sụt'bada, ar sụt'at'ẹnibọjö, ne nda menga yá fidi.
5 Bi 'yạmbabi 'mụ ya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo:

—Yo'ö ri maxte hingi tẹmba yá nt'umbi ma palehụ, ñuni hingi nxụ'yẹ m'ẹt'o.
6 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñembabi:
—Xa gar nemhñöhụ. Majöni nö'ö bi 'yẹmp'ahụ ar m'ẹhni Isaia xi t'ot'i njawa:
Nunar hnininụ oxta mañö eñ'ụ eska ma nsu,
ngetho himbi pọnga ha yá mụi.
7 Ter ñho'ö eska ma nsu,
embabi ar hoga nt'uti nö'ö xi bensẹ'ụ.
8 Ngetho xka hyẹhụ ár 'bẹpate Jö, ne xa gi ne gi tẹmfụ yá nt'umbi ya meximhại, ngu ar nsụt'at'ẹni, ar nsụt'bada, ne gatho nu ma'ra gi pẹhụ njap'ụtho.
9 Mi embabi'ụ n'ehe:
—Hinte gi nuthụ ár 'bẹpate Jö, gi tẹñhụ nuya ri nt'umbihụ.
10 Ngetho ar Moise bi 'ñenö: 'Ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö. Ne enö: Nö'ö togo da zanga ár dada wa ár nönö, hinda k'ont'i da tho.
11 Ha nu'ahụ gi eñhụ xiñho togo da 'ñemba ár dada wa ár nönö: Hingi tsạ ga fạx'i, ngetho nö'ö nga 'ra'ahmö, gehnụ ar Korban (pọni da 'ñenö ár m'ọñhọ Jö).
12 Ne njap'ụ hingi hẹhụ da mạxa ár dada ne ár nönö.
13 Hinte gi nuthụ ár mhö Jö, gi hoksẹ ri nt'umbihụ, ne nzẹyẹ ma'ra ya 'bẹfi nguyụ gi ọthụ.
14 Ne bi zo gatho nu'ụ mi 'bụhnụ, bi 'ñembabi'ụ:
—Gi gathohụ, 'yọhụ ne dá zo ri guhụ nö'ö ma ga xi'ahụ.
15 Hiñ'otho te da yụt'a hár mụi ar jö'i ne da ts'okwabi. Nö'ö bi pọnga mbo hö, go ts'ok'ö.
16 Nö'ö togo tu ár gu da 'yọde, dá 'yọxa nö'ö te di mö.
17 Nú'mụ mi zop'ụ ya jö'i, bi yụt'a har ngu, nuyá mạxte bi 'yạmbabi tema ndi bọnga nö'ö xki mö.
18 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hage nu'ahụ n'ehe hinte xi zo ri mfenihụ. Ha hinxka pöhụ gatho nö'ö kụt'a hár ne ar jö'i, hingi tsạ da ts'oki.
19 Ngetho hingi tsinga hár mfeni, họnsẹ tho hár mụi, ne da 'yẹi xta ñ'ẹxjo.
Bi mö njap'ụ, ne mi ñ'udi gatho ya ñhuni xint'axi.
20 Ne mi enö:
—Gatho nö'ö pọnga hár mfeni, nö'ö hö, japi da ts'oka ar jö'i.
21 Ngetho ka bi ehnụ ya ts'omfeni, ya ts'inga nthöti, ya m'ẹngwi jö'i, ar ntho,
22 ar mfë, ar nhem'ẹts'i, ya ts'om'ụi, ar nhemhñö, ar nhe'bẹhñö, ar hyọke, ne da 'yomba ar 'bede ma'ra, ar ñ'ets'i, ne ar k'at'amfeni.
23 Gatho nuya ts'okiyụ, di bọnga mbo, ne ts'oka ya jö'i.

Ár jamfi ar 'bẹhñö mar mengu man'ar hại (Mt. 15:21-28)

24 Bi nangụnụ bi ma har hại Tiro ne Sidon. Mi zọni bi yụt'a ha n'ar ngu, hinto mi ne nda bödi mi 'bụhnụ, họnsẹ himbi tsạ bi ñ'öni.
25 Ngut'a bi zo ár gu n'ar 'bẹhñö mi 'ñe n'ár t'inxu xki nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. Mi bödi mi 'bụhnụ, dama ba e bi ndạndihmö hár wa.
26 Nunar 'bẹhñönụ himar me Israel, xki m'ụ har hại Sirofenisia. Ne mi ạpa ar möte ar Hesu nda 'yẹmba ar ts'ondöhi ár t'inxu.
27 Har Hesu bi 'ñembabi:
—Tọ'ma m'ẹt'o da niñö ya bötsi, ngetho hingi ho da gụmpa yá thuhme tsi'ụ, ne da t'ẹmba ya 'yo.

28 Nunar 'bẹhñö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö tsi Hmu, mödi njap'ụ, nuya 'yo tsipa yá bọne ya bötsi tạ har mexa.
29 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ngetho xka mönga nunar mhönụ, di ma. Ar ts'ondöhi xi hyẹk'a ri t'inxu.
30 Ne nu mi zọnga ár ngu, bi dinga ár t'inxu mi 'bẹnga har fidi, xki hyẹ ar ts'ondöhi.

Ar Hesu bi ọthe n'ar gogu mar köne

31 Bi bọnga ar Hesu har hại Tiro, bi thota har hại Sidon, ndi ma har ñhọnthe Ngalilea, bi 'raxt'a ar hại Dekapoli.
32 Ne ba ts'impanụ n'ar ñ'ọhọ mi gogu ne mar köne, bi t'ạpa ar möte nda hñu'spa ár 'yẹ.
33 Nö'ö bi 'wekasẹ, ne bi dint'wa yá xạ ha yá gu'ö. Bi zoxa ár 'yẹ ne bi dạmba ár jöhne.
34 Bi gụxa ár dạ mhets'i, bi ngöts'i ne bi 'ñembabi:
—Efata —ne da 'ñenö: Dá xogi.
35 Ne dama bi xo ár gu, ne bi tuka ár jöhne, bi ñö xiñho.
36 Ar Hesu bi hñu'mba yá mụi hinto nda xipabi'ụ. Ha nú'mụ mi xipabi'ụ hinte nda mö, xa mi pe'ụ.
37 Ne xa mi 'yọ'ụ ne mi eñ'ụ:
—Gatho nö'ö pẹfi, ọt'e xiñho: nuya gogu xokwa yá gu, ha nuya gone japi da ñö.

8

Bi t'inga ngu yon'ạtenthebe ya jö'i
(Mt. 15:32-39)

1 Nuya pa'ụ xki wat'a ra nzẹyẹ ya jö'i man'agi, ne hinte mi pẹ'sa te nda zi. Ar Hesu bi zohna yá mạxte ne bi 'ñembabi:
2 —Di hwëka nuya jö'i, ngetho pẹ'sa hñupa di ñ'ohụ, ne hinte hö te da ziyụ.
3 Ha nu'mụ ga pẹhna yá ngu hinte xi zi, yo ma da went'a har 'ñu, 'ra xpa e yap'ụ.
4 Nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Ha di 'ñe gatho ar thuhme da japa da niñöwa har ot'at'ọhọ nuya jö'iyụ.
5 Ha nö'ö bi 'yạmbabi'ụ:
—Hangu ya thuhme gi pẹ'sụ.
Ne bi 'ñeñ'ụ:
—Yoto.
6 Ar Hesu bi 'bẹpa ya jö'i nda hñu har hại 'mụ. Bi gụxa nuya yoto ya thuhme, bi umba njamödi Jö. Bi heke ne bi hyemba yá mạxte, ha nuyá mạxte bi mọkwa ya jö'i.
7 Mi pẹs'ụ n'ehe 'ra ya tsi hwö. Bi jöp'ö n'ehe, ne bi mẹhna nda m'ọkwa ya jö'i.
8 Bi ñuñ'ụ ne xa bi niñö. Bi njo nuya xẹni xki bongi, ne bi ñuxa yoto m'ọts'e.
9 Mi tsụ ngu yon'ạtenthebe nu'ụ bi ñuni, ne ar Hesu bi 'ñedi bi mẹhni bi ma'ụ.
10 M'ẹfa bi bọxkwi yá mạxte har motsa, ne bi ma'ụ har hại Dalmanuta.

Ar t'ạ nt'udi
(Mt. 16:1-4; Lk. 12:54-56)

11 Ba e 'mụ ya dẹnga'bẹpate nda ntsạhñökiwi, ne mi ạpa nda uta n'ar nt'udi ndi 'ñe mhets'i, ne njap'ụ nda tsạti.
12 Ar Hesu bi 'yẹnts'a n'ar ngöts'i dumụi, ne bi 'ñenö:

—Yo'ö a ya nt'udi nuya ts'ojö'i 'bupya. Xa majöni di xi'ahu, hinda ma da t'umbabi.
13 Bi zop'u'u, ne bi mengi bi yut'a har motsa, bi 'raxa 'randi ar ngwani.

Yá nt'uti ya dengа'bepate (Mt. 16:5-12)

14 Yá maxte bi pumhni nda hñöxa ya thuhme, ne honse n'a mi hö'u har motsa.
15 Har Hesu bi 'ñembabi'u:
—Zot'a ri dahu ne jamasubihu yá nt'usthuhme ya dengа'bepate ne yá nt'usthuhme ar Erode.
16 Mi ñöxhnatho n'a ngu n'a mi eñ'u:
—Xikagihu njap'u ngetho hinda höhu ya thuhme.
17 Mi böta ar Hesu, bi 'ñembabi'u:
—Hage xa gi ñöxnathohu gi noñhu hinte gi pe'su ar thuhme. Wa hinxi xota ri mfenihu, ne xi meda ri ñöhu.
18 Ha hingi zo ri dahu, wa hingi xo ri guhu, ne xka pumhnihu.
19 Nú'mu nda hemba kut'a thuhme nguдminthebe ya jö'i, hangu m'ots'e ya xeni ga ñu'su.
Bi dö'u ne bi 'ñenö:
—'Ret'amayoho.
20 —Ne nú'mu nda hemba yoto thuhme yon'atenthebe ya jö'i, hangu m'ots'e ya xeni ga ñu'su n'ehe.
Ne bi 'ñeñ'u:
—Yoto.
21 Ar Hesu bi 'ñembabi'u 'mu:
—Hanja hinxi zoda ri mfenihu.

N'ar goda bi t'othe núnu Betsaida

22 M'efa ar Hesu ba e Betsaida, ne ka ba ts'impanu n'ar goda, ne mi t'apa ar möte nda hñu'spa ár 'ye.
23 Bi mipa ár 'ye ar goda 'mu, ne bi guka nthi ar hnini. Bi zospa ár da, bi hñu'spa ár 'ye, ne bi 'yambabi ha mi handa n'a tsi tui.
24 Nö'ö mi wadi bi hyandi bi 'ñenö:
—Di handa ya jö'i ñhehwi ya za, 'yo.
25 Ne bi hñu'spa ár 'ye man'agi hár da, bi japi bi hyandi. Ne bi ho yá da, bi hyanda yap'u, ne bi hyanda gatho xiñho.
26 Ar Hesu bi mehna ár ngu, ne bi hñu'mba ár mui bi 'ñembabi:
—Yo ma gi kut'a har hnini.

Ar Pedro bi damajöni (Mt. 16:13-20; Lk. 9:18-21)

27 Ar Hesu bi bongwi yá maxte, bi ma ha ya t'ulo hnini har hai Nsesarea Filipo. Ne nú'mu mi ne ar 'ñu, bi 'yambabi yá maxte:
—Togo enga ya jö'i go geke 'nö.
28 Bi dö'u njawa:
—'Ra enö gar Xuwa Xixthe, ma'ra gar m'ehni Elia, ha ma'ra enö go ge'e n'a nuya m'ehni mi 'bu mam'et'o.
29 Nu'mú nö'ö bi 'ñembabi:
—Xi'ahu, togo gi eñhu go gekaga.
Bi dö ar Pedro ne bi 'ñenö:
—Nu'ge go gar Kristo xi 'ñex'a Jö.
30 Ar Hesu bi 'ñembabi hinto nda xipabi'u.

Ar Hesu bi mö ma nda tho
(Mt. 16:21-28; Lk. 9:22-27)

31 Ne bi nduꞷi bi uti mi mahyoni nda tho nzẹyẹ ya thogi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Ne nda uꞷtsa ya dönziandö, ya ndömöjö ne ya böt'ofo. Nda tho, ne ár hñupa nda mengi nda nte man'agi.

32 Mi ot'wa ar 'ñu xiñho. Nu'mú ar Pedro bi guꞷki ne bi nduꞷi bi hñu'mba ár muꞷi hinge nda jap'uꞷ.

33 Nunar Hesu bi ñhanda habuꞷ mi 'baꞷ yá maꞷxte, ne bi zuꞷ ar Pedro bi 'ñembabi:

—Di mawa, ts'ondöhi. Ngetho hingi tẹmba ár mfeni Jö, gi tẹmbatho yá mfeni ya meximhaꞷi.

34 Bi zohna ya jö'i ne yá maꞷxte, bi 'ñembabi:

—Nö'ö togo ne da dẹngagi, mahyoni da pumhnisẹ ár te, ne da ñ'ẹnt'atho ga ñ'o'be.

35 Ngetho nö'ö togo ne da japi da k'ont'a ár te, ma da 'bẹdi. Ha nö'ö togo ẹnt'i da unga ár te da dẹngagi ne da mönga ar hoga mhö, ma da dinga ar te hiñham'uꞷ da göts'i.

36 Ngetho tema ñho da guꞷkwa n'ar jö'i, da dö gatho nö'ö te jawa har ximhaꞷi ne da 'bẹ ár pa.

37 Tema tsaꞷ da unga n'ar jö'i da daꞷnga ár pa.

38 Ngetho nö'ö togo da ntsaꞷ da daꞷtka majöni ha yá nthandi nuya ts'ojö'i 'buꞷ nuya payuꞷ, ne da ntsaꞷ da mömga ma mhö, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da ntsaꞷ n'ehe xta ehe di hömpa ár nsunda ár Dada, ne di ñ'owi ya hoga ẹnxẹ.

9

1 Bi 'ñembabi n'ehe:

—Xa majöni di xi'ahuꞷ, gi 'buꞷhuꞷwa 'rapya, hingi ma gi tuhuꞷ, m'ẹt'o ma gi hyanthwuꞷ ár ts'uꞷt'wi Jö da ehe, xa di nheki ár ts'ẹdi.

Bi mponga ár 'baꞷi ar Hesu
(Mt. 17:1-13; Lk. 9:28-36)

2 Mi tho 'rato mpa ar Hesu bi zixa ar Pedro, ar Hakobo ne ar Xuwa, bi boꞷxaseyuꞷ ha n'ar t'oꞷho mar ñhets'i. Mi zoꞷñ'uꞷ bi mponga ár 'baꞷi ar Hesu hár nthandi'uꞷ.

3 Ne ár he xa mi hyats'i, bi t'axki ngu ar tsẹ. Hinjo'owa har ximhaꞷi n'ar meni da tsaꞷ da japi da t'axki njangu'ö.

4 N'a mbi hyandatho yá maꞷxte mi 'baꞷhnuꞷ ar Elia ne ar Moise mi ñöwi ar Hesu.

5 Nu'mú ar Pedro bi 'ñemba ar Hesu:

—Ma tsi Utate'i, xiñho ga 'buꞷhuꞷwa. Te gi mö, ga hoje hñu ya m'et'e, n'a habuꞷ gi 'buꞷke, n'a habuꞷ da m'uꞷ ar Moise, ne man'a habuꞷ da m'uꞷ ar Elia.

6 Ar Pedro mi mönga njap'uꞷ, ngetho himi pödi teme nda mö, xa xki zuyuꞷ.

7 N'a mba eta n'ar gui bi go'mtho, ne bi nhekinuꞷ n'ar mhö bi 'ñenö:

—Gehnuꞷ ma hmöka T'uꞷ. 'Yoꞷhuꞷ nö'ö xi'ahuꞷ.

8 M'ẹfa mi mengi bi hyant'uꞷ man'agi, hoꞷnsẹ ar Hesu mi 'baꞷhnuꞷ.

9 Ne mi gö'uꞷ har t'oꞷhoꞷ, bi hñu'mba yá muꞷi'uꞷ hinto nda xipabi nö'ö xki hyant'uꞷ, nda doꞷmi m'ẹt'o nda mengi nda nte man'agi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

10 Bi kwatatho'uꞷ nunar mhönuꞷ, ne mi ñö'uꞷ n'a ngu n'a teme ndi boꞷnga nö'ö xki mö, nda mengi nda nte man'agi.

11 Ne bi 'yaꞷmbabi'uꞷ ar Hesu:

—Yo'ö enga ya böt'ofo, m'ẹt'o ma da e ar Elia, ne ka da e ar Kristo.

12 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'uꞷ:

—Xa majöni ar Elia da e m'ẹt'o, ne da 'ñexa xiñho man'agi gatho te jawa. Xi'mụ, yo'ö xi t'ot'a har T'ofo, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da tho ya thogi, ne hinte ma da nhu.
13 Ha di xi'ahụ, ar Elia ba ehe, ne bi 'yọt'wabi gatho nö'ö mi ne ya jö'i, ngu xki t'ot'i nda tho'ö.

Ar Hesu bi ọthe n'ar bötsi xki nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi (Mt. 17:14-21; Lk. 9:37-43)

14 Nu mi zọñ'ö habụ mi 'bụ yá mạxte, bi hyandi nzẹyẹ ya jö'i xa xki got'atho, ne mi ñöwi ya böt'ofo.
15 Ne mi zọ'ö, gatho ya jö'i xa bi 'yọtho, bi nixt'i ma ba tsụdi ne bi zẹngwa.
16 Nö'ö bi 'yạmbabi:
—Tema gi ñöwihụ.
17 Bi dö n'a mi 'bụ har mut'i, ne bi 'ñenö:
—Tsi Utate, da tsiñ'a ma t'ụ nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi japi da ngone.
18 Habụ gatho da zụdi xa hwötsi, ne japi da 'yẹnts'a ya fụgi hár ne, xa guxt'a yá ts'i, ne 'ramtx'ụ di 'yot'i. Da xipa nuya ri mạxte nda 'yẹmhö, ne hinte bi japabi.
19 Bi dö'ö ne bi 'ñenö:
—Yá bötsi'ihụ ya mẹ'sku. Hangu ma ga 'bụhwithohụ ne ga pẹs'ahụ ar ts'ẹti. Ba tsinjụwa ar metsi.
20 Ne ba ts'impabi. Ha nunar ts'ondöhi mi hyanda ar Hesu, xa bi hwö'sa ar bötsi, mi zo har hại xa mi ntöni, ne xa mi ẹnts'a ya fụgi hár ne.
21 Ar Hesu bi 'yạmba ár dada:
—Hangu pẹts'i njanụ.
Ar dada bi dödi ne bi 'ñenö:
—Bi dụ'mbabi mi t'ụlotho.
22 N'andi ẹnt'a har tsibi ne har dehe, ne da hyohmö. Ha nu'mụ da tsạ te gi japi, pẹ'skagihe ar nhwëki ne fạxkagihe.
23 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mụ da tsạ gi ñ'emụi hö, ngetho nö'ö togo ñ'emụi, hinter ñhembibi.
24 Ne n'agitho ár dada ar bötsi bi ñö nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Di ñ'emụi. Fạxkagi da hñuxa ma ñ'emụi.
25 Nu mi hyanda ar Hesu ya jö'i mi ntuts'i mi kwat'i, bi zụ ar ts'ondöhi ne bi 'ñembabi:
—Ts'ondöhi gone ne gogu, di 'bẹp'a'i gi hyẹhnụ, ne hingi pengi gi kụt'a man'agi.
26 Nu'mú ar ts'ondöhi xa bi hyẹxa ar mhafi, ne xa bi nhwöste bi bọni. Ne nunar bötsi bi gohnụ wande xki du, jange nzẹyẹ mi enö:
—Xi du.
27 Ha nunar Hesu bi mipa ár 'yẹ bi 'ñei, ne bi nangi.
28 Nu mi yụt'ö har ngu, yá mạxte bi 'yạmbasẹ:
—Yo'ö himbi tsạ da ẹñhe.
29 Har Hesu bi 'ñembabi:
—Nuya ts'ondöhiyụ xi ñhembi da bọni, mahyoni ar nt'ạpa Jö ne ar bëhë.

Ar Hesu bi mengi bi mö ma nda tho (Mt. 17:22-23; Lk. 9:43-45)

30 Ne mi bọnụ'ụ, bi ñ'o'ụ har hại Ngalilea, ne himi ne'ö togo nda bödi.
31 Ngetho mi uta yá mạxte, ne mi embabi:
—Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da ndạtwa yá 'yẹ ya jö'i, ne ma da tho. Ne ár hñupa da mengi da nte man'agi.
32 Ne nuyá mạxte himi tso yá mfeni nö'ö mi xipabi'ö, ne mi tsu nda 'yạmbabi.

Togo töte ár nsu
(Mt. 18:1-5; Lk. 9:46-48)

33 Ne bi zǫnga Nkapernaum, mi yụt'ụ har ngu, ar Hesu bi 'yạmbabi yá mạxte:
—Te ngi mpehụ har 'ñu.
34 Ha nu'ụ bi ñhetho, ngetho har 'ñu mi ñöxhnatho'ụ, mi honi togo ma nda ntöte ár nsu.
35 Nu'mú ar Hesu bi hñudi, ne bi zohna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö togo ne da m'ụ m'ẹt'o, mahyoni xa da m'ẹfa, ne da mẹpa gatho nu ma'ra.
36 Bi gụ n'ar tsi bötsi ne bi 'bạ'ma madetho, bi dẹts'i, ne bi 'ñembabi'ụ:
37 —Nö'ö togo da pǫtka ma thuhu japamasu n'ar tsi bötsi, jakamasugi. Ha nö'ö togo jakamasugi, go japamasu togo xpa pẹnkagi.

Nu'ụ togo hingo ma ñ'ụnihụ, go fạxkagihụ
(Lk. 9:49-50; Mt. 10:42)

38 Ar Xuwa bi 'ñembabi:
—Tsi Utate, xta hanthe n'a ẹnga ya ts'ondöhi jụñ'a ár ts'ẹdi ri thuhu. Da höjwe ngetho hindi ñ'owihụ.
39 Ha nunar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo gi hökwabihụ, ngetho hinjo'o n'a togo di ǫt'a ya nt'udi jụnka ár ts'ẹdi ma thuhu, ne m'ẹfa da ñömañ'ụgi.
40 Ngetho nö'ö togo hingo ma ñ'ụnihụ, fạxkagihụ.
41 Nö'ö togo da 'ra'ahụ n'ar tsi 'bada ar dehe pǫtka ma thuhu ngetho yá mẹti'ihụ ar Kristo, xa majöni di xi'ahụ, hinda ma da 'bẹ ár nthöhö.

Ga ntsuñhụ hinga ǫthụ ar ts'oki
(Mt. 18:6-9; Lk. 17:1-2)

42 Nö'ö togo da japi da dạ n'a nuya tsi bötsi ñ'emụigi, xiñho da ts'ụtwa n'ar dojụni hár 'yụga nö'ö ar jö'i'ö, ne da t'ẹnt'a har dehe.
43 Nu'mụ ri 'yẹhụ da ja'ahụ gi tạhụ, hyẹjụ. Xiñho gi kụthụ mhets'i di k'at'a n'a ri 'yẹhụ, ne hingi mẹwihụ gatho yoho ri 'yẹhụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
44 Nunụ hingi the ya zu'we, ha nunar tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
45 Ha nu'mụ ri wahụ ja'ahụ gi tạhụ, hyẹjụ. Xiñho gi kụthụ mhets'i hinte di tu ri wahụ, ne hinge gi mẹwi ri wahụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
46 Nunụ hingi the ya zu'we, ha nunar tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
47 Ha nu'mụ ri dạhụ ja'ahụ gi tạhụ, hñöhụ. Xiñho gi kụthụ hár ts'ụt'wi Jö di k'at'a n'a ri dạhụ, ne hingi mẹwihụ gatho yoho har tsibi.
48 Nunụ hingi the ya zu'we, ha nunar tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
49 Ngetho gatho ma da thoka har tsibi, jangu gatho ar m'ǫñhǫ da t'ụ'sa ar u.
50 Ar u xiñho, ha nu'mụ da 'bẹ ár ñ'uxi, hanja gi ko'sfụ ár nkụhi. Di hñöx'ahụ ar u, ne gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi n'a ngu n'a.

10

Ar Hesu bi nǫnga nu'ụ togo hẹ yá nthöti
(Mt. 19:1-12; Lk. 16:18)

1 Ar Hesu bi zohnụ nor hại'ö, bi gụ ar 'ñu bi ma har hại Nhudea 'randi ar döthe Hordan. Ya jö'i bi mengi bi mhunts'i, ne nö'ö bi uti ngu xki nzöñ'ö.
2 Bi wat'a ya dẹnga'bẹpate nda hyạthmö, ne bi 'yạmbabi ha nda tsạ nda hyẹ ár 'bẹhñö n'ar ñ'ǫhǫ.
3 Nö'ö bi döti ne bi 'ñembabi:
—Te bi 'bẹp'ahụ ar Moise.

4 Nu'ų bi 'ñeñ'ų:
—Ar Moise bi unga ar sęki da t'unga n'ar hę'mi ñhęgi, ne nda hyęp'ų ár 'bęhñö.
5 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Bi 'yot'a njap'ų nunar 'bępatenų, ngetho xa xi me ri ñöhų.
6 Hár ndųi, Jö bi hyoka ar ndǫ ne ar 'bęhñö.
7 Jange ar ñ'ǫhǫ da zop'ų ár dada ne ár nönö, ne da m'ųhwi ár 'bęhñö.
8 Ne nuya yohoyų da n'atho. Hindi yoho, n'asę.
9 Jange nö'ö xi jųnga Jö, hinda 'weka ar jö'i.
10 Nu mi zǫñ'ų har ngu, nuyá mąxte bi mengi bi 'yąmbabi nö'ö xki wadi xki mö.
11 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nö'ö togo da hyę ár 'bęhñö ne da nthötwi man'a, n'ar tsinganthöti.
12 Ha nu'mų ar 'bęhñö da hyę ár döme ne da nthötwi man'a, n'ar tsinganthöti n'ehe.

Ar Hesu bi jöpa ya tsi bötsi
(Mt. 19:13-15; Lk. 18:15-17)

13 Ne mi ts'impa ya tsi bötsi nda hñuxyá 'yę, ha nuyá mąxte mi tsųi togo mi tsihi.
14 Mi hyanda ar Hesu, bi zǫt'a ár mųi, ne bi 'ñembabi'ų:
—Hyęhų ya tsi bötsi da e da zųkagi, ne yo gi höjwų, ngetho gatho nu'ų 'bų hár ts'ųt'wi Jö, ñhęhwi n'ar tsi bötsi.
15 Xa majöni di xi'ahų, nö'ö togo hinda hñömba ár ts'ųt'wi Jö ngu n'ar tsi bötsi, hinda ma da yųtnų.
16 Ne mi thęx'ų, mi hu'spa yá 'yę ne mi jöpi.

N'ar ñ'ǫhǫ xa mi thę yá ñho bi ñöwi ar Hesu
(Mt. 19:16-30; Lk. 18:18-30)

17 Mi bǫñ'ö nda mengi nda gų ar 'ñu, ba e n'a mi nixt'i ne bi ndąndihmö hár wa'ö, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi hoga Utate, tema ga pęfi ne da t'aka ar te hinda götsi.
18 Ar Hesu bi 'ñenö:
—Yo'ö gi engagi dar hogajö'i. Hǫnsę Jö go ar hogajö'i'ö.
19 Gi pötwa yá 'bępate Jö: Yo gi tsimba ár nthöti ri ñ'ohų, yo gi ñhote, yo gi mpë, yo gi jųxa ya nhemhñö, yo gi hąte, 'ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö.
20 Bi dö nunar ñ'ǫhǫ ne bi 'ñenö:
—Utate, gathoyų xta ǫt'e ndi bötsitho.
21 Nu'mų́ ar Hesu bi k'öt'i xa mi mödi, ne bi 'ñembabi:
—'Bęta n'a te gi pęfi: di ma ba pą gatho nö'ö te gi pęts'i, ne hyembabi ya hyoya, njap'ų gi pę'sa ya ñhonų mañö mhets'i. Ne gi 'yęnt'a ri te gi e gi tęngagi.
22 Ha nö'ö mi 'yǫ nunar mhönų, xa bi du ár mųi ne njap'ų bi ma, ngetho xa mi thę nzęyę yá ñho.
23 Nu'mų́ ar Hesu bi hyanda hár nthet'i, ne bi 'ñemba yá mąxte:
—Xa xi ñhembi da yųt'a hár ts'ųt'wi Jö n'ar jö'i hinte k'at'i.
24 Nuyá mąxte xa bi 'yǫda nö'ö te bi möñ'ö. Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi'ų:
—Ma tsi bötsi'ihų, xa xi ñhembi da yųt'a hár ts'ųt'wi Jö nu'ų togo xi hñuxyá jamfi ha ya ñho.
25 Xi ñhembi da tho n'ar döta męti hár gu n'ar 'yomhni, ha töte ár ñhembi da yųt'a n'a hinte k'at'i hár ts'ųt'wi Jö.
26 Nu mi 'yǫ njap'ų, bi hñuxa yá 'yǫ'ų, ne bi 'ñeñ'ų n'a ngu n'a:
—Togo da mpǫ 'mų.
27 Nu'mų́ ar Hesu bi k'öt'i, ne bi 'ñembabi:

—Nö'ö hingi tsą da 'yǫt'a ya jö'i, Jö hö, tsą da 'yǫt'ö, ngetho Jö hinter ñhembibi da 'yǫt'e.
28 Nu'mų́ ar Pedro bi ndụi bi 'ñembabi:
—Nuje xta tsohe xǫge xta tẹñ'ahe.
29 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahụ, gatho nu'ụ togo xi zop'ụ ár ngu, yá jödö, yá nju, ár dada, ár nönö, ár 'bẹhñö, yá bötsi, wa xpa tsop'ụ yá hąi xi dẹngagi mönga ar hoga mhö,
30 ma da hñuxa n'anthebe ár nzẹyẹ nö'ö xi zop'ụ: yá ngu, yá jödö, yá nju, yá nönö, yá bötsi, yá hąi, mödi da tho ya nt'ụtsa nuya payụ, ne m'ẹfa tǫ'ma ar te hiñham'ụ da göts'i.
31 Nzẹyẹ nu'ụ 'bẹt'opya ma da m'ẹfa, ha nu'ụ togo 'bẹfapya ma da m'ẹt'o'ụ.

Ar Hesu bi mengi bi mö ma nda tho
(Mt. 20:17-19; Lk. 18:31-34)

32 Mi 'yo ar 'ñu'ụ ndi ma Herusalen, ar Hesu mi 'bẹt'o, ha nuyá mąxte xa mi 'yǫtho, mi tẹni mi ntsu'ụ. Nu'mų́ bi mengi bi 'weka nu'ụ 'rẹt'amayoho, ne bi mụdi bi xipabi nuya thogi ma nda thogi. Bi 'ñenö:
33 —Nupya gar möhö har hnini Herusalen, ne Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da t'ẹnt'wa ha yá 'yẹ ya ndömöjö ne ya böt'ofo. Ma da 'yẹnt'ụ da tho, ne da ndątwa ha yá 'yẹ nu'ụ hingya xodyo.
34 Ne ma da ts'ani, ma da n'wẹt'i, ma da ts'ots'i ne da tho, ha nu ár hñupa ma da mengi da nte man'agi.

Ár nt'ądi ar Hakobo ne ar Xuwa
(Mt. 20:20-28)

35 Nu'mų́ ar Hakobo ne ar Xuwa yá t'ụ ar Sebedeo, bi wat'a habụ mi 'bụ ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Tsi Utate, di nehe gi ja ar möte gi 'raje nö'ö ma ga ą'ahe.
36 Nö'ö bi 'ñembabi:
—Tema gi ne ga 'ra'ahụ.
37 Bi 'ñeñ'ụ:
—'Rakagihe ar sẹki xka tsǫñhe ha ri nsunda, n'a da hñuxa ha ri ñ'ẹi, ne man'a ha ri ngöhö.
38 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hingi pöhụ tema gi ąhụ. Ha gi hanthụ gi tsẹthụ ya thogi ngu ma ga tsẹtka.
39 Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Hö ga tsẹthe.
Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Majöni ma gi thohụ ya thogi ngu ma ga thoka.
40 Mödi njap'ụ, nö'ö gi ne gi hñuxụ ha ma ñ'ẹi ne ha ma ngöhö, hinda tsą ga unga. Ma da t'umba nu'ụ togo xi t'ẹkwabi.
41 Nu mi 'yǫ nu'ụ ma 'rẹt'a yá mąxte, bi ndụi bi mbǫ yá kwẹ, himi numañho ar Hakobo ne ar Xuwa.
42 Nu'mų́ ar Hesu bi zoñ'ụ ne bi 'ñembabi:
—Gi pöhụ, nu'ụ togo xi t'exa ngu ar ndö ha n'ar hąi, exyá nsu, ne nuya xi t'exa ngu ar ñöxhmu, xa memnda ya jö'i.
43 Nu'ahụ yo gi njahụp'ụ. Nu'mụ gi ne gi ndötahụ, mahyoni gi pẹfụ nu ma'ra.
44 Ne nö'ö togo gi ne gi 'bẹt'ohụ, mahyoni gi m'ẹgohụ n'ehe.
45 Jahụ ngu Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Nö'ö himba ehe honi togo da mẹpabi, ba ehe da m'ẹgo, ne da unga ár te da gut'wa yá thąi nzẹyẹ ya jö'i.

Ar godą Bartimeo bi tsą bi hyandi
(Mt. 20:29-34; Lk. 18:35-43)

46 Ba e'ų Nheriko, ne nú'mų mi 'yo ndi bǫni, mi ñ'owi yá mąxte, ne nzęyę ya jö'i mi tęni. Ar godą Bartimeo, ár t'ų ar Timeo, mi hu har 'ñu mi pęti.
47 Ne mi 'yǫde mar Hesu me Nasare nö'ö mi thohnų, bi ndųi bi mafi mi enö:
—Hesu, ár t'ų'i ar Dabi, hwëgagi.
48 Nzęyę mi tsųi hinge nda mafi, ha nö'ö xa mi umbár mųi mi mafi:
—Ár t'ų'i ar Dabi, hwëgagi.
49 Nu'mú ar Hesu bi m'ąi ne bi mö nda ts'ohna ar godą, ne bi nsipabi njawa:
—Yo gi tu ri mųi. Nangi ngut'a, zo'a'i gi ma 'nö.
50 Nu'mú bi 'yęmp'ų ár pąt'i, dama bi nangi ba e bi zų ar Hesu.
51 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Te gi ne ga ja'a'i.
Ar godą bi 'ñenö:
—Tsi Utate, di ne da xo ma dą.
52 Ar Hesu bi 'ñenö:
—Di ma, nuna ri ñ'emųi xi mąx'a'i xka hñöni.
Ne n'agitho bi tsą bi hyandi, ne bi dęnga ar Hesu har 'ñu.

11

Ar Hesu bi yųt'a Herusalen ngu n'ar ndö mi thǫ'mi
(Mt. 21:1-11; Lk. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Nú'mų mi 'bųtho nda zǫnga har hnini Herusalen, mi pa'ų get'ų ha ya t'ųlo hnini Betfage ne Betania, mi kųxa har t'ǫhǫ Njömdǫni. Ne ar Hesu bi męhna yoho yá mąxte,
2 ne bi 'ñembabi:
—Di möhų har t'ųlo hnini gi hanthų 'bųhnų, ne nu xki tsǫñhų, ma gi tiñhų n'ar tsi t'ųlo n'ǫge di thöt'i hinto xi ntǫge. Gi xothų ne gi tsihų injawa.
3 Ha nu'mų togo da 'ñeñ'ahų: Yo'ö gi pęhų njap'ų, 'ñemfų: Ar tsi Hmu honi, ne m'ęfa da mengi da kos'a man'agi.
4 Bi ma'ų ne bi dinga n'ar tsi n'ǫge mi thöt'a hár goxthi n'ar ngu mi 'bųta hár ñöni ar 'ñu, ne bi xot'ų.
5 Ne 'ra nu'ų mi 'bųhnų bi 'ñembabi:
—Te gi pęhų gi xothų nunar tsi n'ǫge.
6 Nuya mąxte bi 'ñemba ngu xki xipabi ar Hesu, ne bi hyę'ų.
7 Ne ba ts'impa ar tsi t'ųlo n'ǫge ar Hesu, ne bi gö'spa yá pąt'i'ų, ne bi ntǫ'ö.
8 Ne nzęyę mi xi yá pąt'i har 'ñu, ha ma'ra mi tokwa ya xiza ne mi pǫkwa habų nda thogi.
9 Nu'ų mi 'bęt'o ne nu'ų mi 'bęfa mi ma'ų ne mi enö:
—Xa nsunda Jö. Dá jöpa Jö ár m'ęhni.
10 Dá jöpa Jö ár ts'ųt'wi ma palehų ar Dabi xi 'ñep'ų. Nsunda Jö bi 'bų mhets'i.
11 Ne bi yųt'a ar Hesu núnų Herusalen ne har dönganijö. Ne mi wadi bi hyanda gatho ár nthet'i, bi menga Betania bi męwi yá mąxte, ngetho mi fųdi nda nxui.

Ar 'bąi'iuxi bi ts'ųi
(Mt. 21:18-19)

12 Nu ár hyax'ö mi bǫñ'ų har hnini Betania, ar Hesu bi ntunthu.
13 Bi hyanda yap'ų n'ar 'bąi'iuxi xa mi heda yá xi, bi ma ba k'öni, xömhö nda dinga te nda zi. Nú'mų mi zǫni hinte bi dini ngetho himyá pa ya iuxi.
14 Nu'mú bi 'ñemba ar 'bąi'iuxi:
—Hinto man'a da zimp'a ri sofo.
Ne nuyá mąxte bi 'yǫ tema xki mö.

Ar Hesu bi p'axt'a ar dönganijö
(Mt. 21:12-17; Lk. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

15 Ba e'ų Herusalen 'mų, ne mi yųt'a ar Hesu hár thi ar dönganijö, bi mųdi
bi 'yęnga nu'ų togo mi mpą ne mi ntąi. Ne bi pųspa yá mexa ya pątbojö, ne
yá nthuts'i nu'ų mi pą ya domtxu.
16 Ne hinto mi hęgi nda na'sa ar nijö te mi muts'i.
17 Ne mi utwabi njawa:
—Ha hinxka nehų habų enö: Ma ngu n'ar ngu habų da mat'a Jö gatho ya
hnini 'bų har nxidi ar ximhąi. Ha nu'ahų xka jafų ngu n'ar oki habų ñ'önga
ya bë.
18 Ne bi 'yǫ nuya böt'ofo ne nuya ndömöjö, mi honga hanja nda hyohmö.
Himi tsą te nda jap'ų, mi tsu ya jö'i, ngetho xa mi numañho'ų ár nt'uti mi udi.
19 Ha mi nxui ar Hesu bi zohnų ar hnini, bi ma.

Ar 'bąi'iuxi xki ts'ųi bi 'yot'i
(Mt. 21:18-22)

20 Ne mi thohnų man'agi ár hyax'ö, bi hyant'ų xki 'yot'a ar iuxi xǫge ár 'bąi
ne yá 'yų.
21 Nu'mų́ ar Pedro bi beni, ne bi 'ñembabi:
—Utate, ndi nunar 'bąi'iuxi ga tsųi, bi 'yot'i.
22 Bi dö ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Ñ'emųihų Jö.
23 Ngetho majöni di xi'ahų, nö'ö togo da xipa nunar t'ǫhǫnų: 'Bąi di ma ba
tso har ñhǫnthe, ne hindi yomi, ne kąxmbeni da njap'ų, ma da thogi nö'ö xi
beni.
24 Jange di xi'ahų, gatho nö'ö gi 'yąfų Jö, kąxmbenihų ma gi hñöñhų.
25 Ne nú'mų gi ąfų Jö, pumbabihų ma'ra nu'mų ja te gi tsąmañ'ųhų, ne
njap'ų ri Dadahų bi 'bų mhets'i da pump'a'ihų ri ts'okihų n'ehe.
26 Ngetho nu'mų hingi pumbabihų ma'ra, ri Dadahų bi 'bų mhets'i hinda
pump'a'ihų ri ts'okihų n'ehe.

Ar Hesu bi t'ąmbabi togo mi hömpa ár ts'ędi
(Mt. 21:23-27; Lk. 20:1-8)

27 Ba penk'ų man'agi har hnini Herusalen, ne nu mi 'yo har dönganijö, ba e
bi zų ya ndömöjö, ya böt'ofo ne ya dönziandö,
28 ne bi 'ñembabi'ų:
—Togo gi hömpa ár ts'ędi, ne togo xpa pęñ'a'i gi 'yǫt'a nö'ö gi pęfi.
29 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Ma ga ąñ'ahų n'ar nt'ąni n'ehe. Nu'mų gi thöhų, ma ga xi'ahų togo di
hömpa ár ts'ędi ga ǫt'a nö'ö di pęfi.
30 Nunár xixthe ar Xuwa, ha xki 'ñe mhets'i, wa xki męhnatho ya jö'i.
Xikagihų.
31 Nu'ų mi ñösę mi eñ'ų:
—Nu'mų ga xifų ndi 'ñe mhets'i, ma da 'ñengagihų 'mų: Yo'ö hinga
ñ'emųibihų.
32 Ha nu'mų ga eñhų xki męhnatho ya jö'i, ma da mbǫ yá kwęyų.
Mi tsu ya jö'i, ngetho mi nu'ų ar Xuwa ngu ár m'ęhni Jö.
33 Jange bi dö'ų ne bi 'ñembabi ar Hesu:
—Hindi pöhe.
Nu'mų́ bi dö'ö ne bi 'ñembabi'ų n'ehe:
—Njap'ų nuga hinga xi'ahų togo xpa pęnkagi ga ǫt'a nö'ö di pęfi.

12

Ár 'bede ya ts'oñhandi
(Mt. 21:33-46; Lk. 20:9-19)

1 Nu'mų́ ar Hesu bi ndụi mi utam'ede:
—N'ar ñ'ọhọ bi 'ñet'a n'ar hwöhi'obxi, bi guxa n'ar jödo, ne bi 'yą'ma n'ar moto habụ nda dẹ'mi. Bi hyoka n'ar he'sangu nda hyanda xọge. M'ẹfa bi umba ñhandi ma'ra nda su, ne bi ma yap'ụ.
2 Mi zọnga ar pa bi mẹhna n'ar 'bẹgo ma nda k'ö'sa ya ñhandi, ne nda 'yąpa ar sofo ndi 'ñepi nda hñöni.
3 Ha nu'ụ bi gụ bi fẹnza ne bi kots'i, họnsẹ yá 'yẹ bi hñöts'i.
4 Nö'ö togo már mẹti ar hwöhi, bi mengi bi mẹmpabi man'ar 'bẹgo. Nuyụ bi hyọxa ya nk'ahni, bi zẹmba ár ñö ne bi kos'ụ n'ehe.
5 Bi mengi bi mẹhna man'a, ne nunụ bi tho. Ne njap'ụ bi mengi bi mẹhna nzẹyẹ, 'ra mi fẹnza ne ma'ra mi ho.
6 Ár ngöts'i, mi 'ñe n'ár t'ụ xa mi mödi, bi mẹmpabi n'ehe, mi eñ'ö: Numa t'ụ ma da numansu.
7 Nuya 'bẹgo'ụ bi 'ñenga n'a ngu n'a: Gehnụ togo ma da gohwi ya ñho. Ba ehụ ga hohụ ne ga kohwihụ yá ñho.
8 Ne bi gụ'ụ bi hyo, ne bi 'yẹñ'ụ nthi har hwöhi.
9 Tema da mẹhmö nuna togo ár mẹti ar hwöhi 'mụ. Ma da ehe ne da hyo ya ts'oñhandi, ne da thokwa ár 'bẹfi ma'ra ya 'bẹgo.
10 Ha hinxka nehụ nunar t'ofonụ enga njawa:
Nö'ö ar do bi 'yẹmp'ụhmö ya guxjödo,
nupya gehnụ ar mụdi do xi nju'spa ár nijö Jö.
11 Gesẹ Jö xi 'yọt'a njap'ụ,
ne di hanthụ nzą́tho nö'ö bi 'yọt'e.
12 Nuya ndö xa mi nemhö'ụ nda gụ, ngetho bi zo yá mfeni go mi họx'ụ nunar 'bedenụ. Họnsẹ mi tsu nda mbọ yá kwẹ ya jö'i mi 'bụhnụ, jange bi zohnụ bi ma'ụ.

Ar Hesu bi nọnga ar bojö jot'a ya ndö
(Mt. 22:15-22; Lk. 20:20-26)

13 Ba 'bẹmpabi 'ra ya dẹnga'bẹpate ne 'ra yá ñ'owi ar Erode, xömhö nda dinga te nda hyọxa ar Hesu.
14 Mi zọ'ụ bi 'ñembabi:
—Utate, di pöhe gi mönga nö'ö majöni, ne hinto gi tsu, ngetho hingi hwanta ya jö'i, majöni gi u ár 'ñu Jö. Hage xiñho ga umfe ar bojö jot'a ar Sesar. Ga uñhe wa hin'ö.
15 Ha nö'ö bi bötwa yá ts'omfeni, bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi ne gi hyą́kagihụ. Ba hönkagihụ n'ar bojö ga handi.
16 Nu'ụ ba hömpa n'ar bojö, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Togo ár mẹti ar hmi huxkwa ne nö'ö te mö.
Ne bi dö'ụ:
—Ár mẹti ar Sesar.
17 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Umfụ ar Sesar nö'ö ár mẹti'ö, ne umfụ Jö nö'ö ár mẹti'ö n'ehe.
Ne xa bi 'yọ'ụ.

Ya dẹngamöjö bi ñ'ą́ni ar menga nte
(Mt. 22:23-33; Lk. 20:27-40)

18 Nu'mų́ ba ep'ụ ya dẹngamöjö nu'ụ hingi ñ'emụi da mengi da nte nu'ụ xi du, ne bi 'yąmbabi njawa:

19 —Utate, ar Moise bi zogagihụ har t'ofo, nu'mụ n'ar ñ'ọhọ da du ne da zo
ár 'bẹhñö hinte xi dinga ar bötsi, nu ár jödö da nthötwi ar 'ranxu, ne da gụ'spa
ár thuhu ár jödö man'agi.
20 Gi numhö: Mi 'bụ yoto ya ñ'ọhọ mi njödö. Nunar 'bẹt'o bi nthöti, ne bi du
hinte bi zo ar bötsi.
21 Ne nunár ñoho bi nthötwi ar 'ranxu, ne bi du. Njap'ụnụ himbi zokwa ar
bötsi, ne nunár hñu bi njap'ụ n'ehe.
22 Ne bi njap'ụ gatho yoto, ne hinte bi dinga ar bötsi. Ár ngöts'i bi du ar
'bẹhñö n'ehe.
23 Nú'mụ xta zọ ar menga nte, ne da nank'ụ, togo ár 'bẹhñönụ 'mụ, ngetho
bi nthötwi gatho yoto ya ñ'ọhọ mi njödö.
24 Nu'mú ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Xi ts'oka ri mfenihụ, ngetho hingi pöhụ ar T'ofo, ne hingi pöthwụ ár ts'ẹdi
Jö.
25 Ngetho nu xta mengi da nte ya jö'i man'agi, hinda ma da t'ạdi, ne hinda
ma da nthöti, ngetho ma da ñhẹhwi yá ẹnxẹ Jö bi 'bụ mhets'i.
26 Ha nö'ö nt'ạni wa pengi da nte nu'ụ xi du wa hin'ö, ha hinxka nehụ hár
t'ofo ar Moise nú'mụ mi zo Jö ha n'ar 'minza mi zọ, ne bi 'ñembabi: Nuga ár
Jögi ar Abra, ar Isa, ne ar Hakob.
27 Jö go ár Jö nu'ụ te, hinge nu'ụ xi du. Jange nu'ahụ xa xka 'bẹ ri mfenihụ.

Ar döta 'bẹpate
(Mt. 22:34-40)

28 Bi wat'a n'ar böt'ofo xki 'yọde xki ödi xiñho, ne bi 'yạmbabi:
—Ndana ar 'bẹpate töpa ár nsu gatho nu ma'ra.
29 Ar Hesu bi döti:
—Nunar 'bẹt'o 'bẹpate gehnụ: Ha gi ọhụ, menguhụ Israel. Ar tsi Hmu ma
Jöhụ, n'atho.
30 Xa gi 'ñet'a ri mụi, gi hñuxa ri mfeni, gi 'yẹnt'a ri te ne ri ts'ẹdi gi mö Jö ri
Hmu. Gehnụ ar 'bẹpate töte ár ts'ẹdi.
31 Ne nor ñoho di hñöts'i: Gi mö ri mijö'iwi ngu gi mhösẹ. Hiñ'otho man'ar
'bẹpate di töte ár nsu.
32 Nu'mú nunar böt'ofo bi 'ñembabi:
—Xiñho, Utate. Majöni nö'ö xka mö, n'adar Jö 'bụi ne hinjo'o man'a.
33 Ne nö'ö togo et'a ár mụi, huxa ár mfeni, ẹnt'a ár te ne ár ts'ẹdi da mö Jö,
ne da mö ár mijö'iwi ngu mhösẹ, töpa ár nsu gatho nuya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i.
34 Ar Hesu nu mi hyandi mi ja ár mfödi, bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Hingi 'yo yap'ụ gi kụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
Ne hinto bi ne bi 'yọt'wa ma'ra ya nt'ạni.

Yo'ö mhö ar Kristo ár t'ụ ar Dabi
(Mt. 22:41-46; Lk. 20:41-44)

35 Ar Hesu mi uta ya jö'i har dönganijö, ne mi enö:
—Yo'ö enga nuya böt'ofo ar Kristo ár t'ụ ar Dabi.
36 Ngetho gesẹ ar Dabi bi 'ñenö xki nzinga ár Hñö Jö:
Jö ar Dada bi 'ñemba ma tsi Hmu:
Hñu ha ma ñ'ẹi ga huxkwi,
tọ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ụni ga tsẹp'a ha ri wa.
37 Gesẹ ar Dabi embabi ár Hmu. Yo'ö mhö ár t'ụ 'mụ.
Ne nzẹyẹ ya jö'i xa mi johya mi ọts'e.

Ar Hesu bi nọmba yá ts'o'bẹfi ya böt'ofo
(Mt. 23:1-36; Lk. 11:37-54; 20:45-47)

38 Ar Hesu mi embabi ya jö'i ha yá nt'uti:

—Jamasuhụ hinda ka'ahụ ya böt'ofo, xa ne da ñ'o di he yá dutu ko'mba yá wa, ne xa ne da nzẹngwabi ya jö'i di 'bẹnga nt'ek'ei nú'mụ 'yo har tại.
39 Xa ne da hñuxa ha ya 'bẹt'o nthuts'i ha ya nijö ne ha ya ñhuni.
40 Nuyụ tekwa yá ngu ya tsi 'ranxu, ne ọt'a 'ra ya nsạdi ra ma, ne da go'mahmö. Njap'ụ ma da hñönga n'a ra döta mfẹiyụ.

Ár m'ọñhọ ar tsi hyoya 'ranxu
(Lk. 21:1-4)

41 Ar Hesu mi huhnụ mi ñhandwitho ár nt'ụtm'ọñhọ ar nijö. Mi handi hanja ya jö'i mi pa mi tsohnụ yá m'ọñhọ, ne nu'ụ mi pẹ'sa yá ñho xa mi ụt'a nzẹyẹ.
42 Ne ba e n'ar tsi hyoya 'ranxu, bi 'yụt'a yoho ya tsi bojö himar mhödi.
43 Nu'mú ar Hesu bi mat'a yá mạxte, ne bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'ahụ, nunar tsi hyoya 'ranxunụ, töte ár döta ár m'ọñhọ, xi döta gatho nu ma'ra unga yá m'ọñhọ n'ehe.
44 Ngetho gatho xi unga nö'ö pongwabi. Ha nunụ, mödi mi hyoya, bi unga gatho nö'ö mi pẹ'shmö nda zi.

13

Ar Hesu bi mö nda nhwata ar dönganijö
(Mt. 24:1-2; Lk. 21:5-6)

1 Mi bọnga ar Hesu har dönganijö, n'a nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Utate, ndi, tengu ár nzạtho ya do ne ár ñhets'i yá jödo ar nijö.
2 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñenö:
—Ha gi handa nuya döta jödoyụ. Gatho ma da thext'i, hinda ma da go n'ar do mañör midowi.

Ya nt'udi di 'bẹt'o ne ka da e ar ngöts'i
(Mt. 24:3-28; Lk. 21:7-24; 17:22-24)

3 Mi zọnga ar Hesu har t'ọhọ Njömdọni, bi hñudi mi ñhandwi ar dönganijö. Ha nu ar Pedro, ar Hakobo, ar Xuwa, ne ar Andre bi 'yạmbasẹ:
4 —Xikagihe, ham'ụ ma da tho gathoyụ. Tema nt'udi ma da nheki, ne da födi 'bạp'ụtho da göxa gathoyụ.
5 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñembabi:
—Jamasuhụ, yo ma gi ñhẹhụ to da ka'ahụ.
6 Ngetho ma da e nzẹyẹ togo da gụmka ma thuhu da 'ñenö: Nuga go dar Kristo. Ne njap'ụ da ka nzẹyẹ ya jö'i.
7 Ha nú'mụ xki 'yọhụ habụ gatho di ja ya tuhni, ne ma'ra ma da ndụi, yo gi tu ri mụihụ. Ngetho mahyoni da tho njap'ụ, mödi hinxi zọta ár ngöts'i ar ximhại.
8 Ngetho ya hnini ma da ntukwi yá mihniniwi, ya ndö ma da ntunkwi yá mindöwi. Ne xa hagatho ma da nhwönga ar hại, ne ma da nja ar thuhu, ne ya jö'i xa di mụxmatho. Họnsẹ ár ndụinụ ya ụgi xi 'ñep'ụ.
9 Ha ntsunsẹhụ, ngetho ma da ts'ix'ahụ ha ya ts'ụt'wi, ne da mfẹnza'ihụ ha yá nijö ya xodyo. Ma da m'ạp'ahụ ha ya ts'ụt'wi ne ya ndö ngetho gi tẹngagihụ, njap'ụ da tsạ gi dạthụ majöni xka pökagihụ.
10 Ne mahyoni m'ẹt'o da mhönga ar hoga mhö ha gatho ya hại jawa har ximhại, ne ka da e ar ngöts'i.
11 Ha nu'ahụ, nu xta ts'ix'ahụ ma da ndạt'ahụ ha ya ndö, yo gi tu ri mụihụ tema gi möñhụ, ne hingi hyoñhụ tema gi thöhụ. Ge'mụ ma da t'a'ahụ tema gi möñhụ, ngetho hingo ge'ahụ togo gi ñöhụ, go ñö ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụihụ.
12 Nuya njödö ma da dạsẹ ár jödö da tho. Ne nuya dada ma da dạsẹ yá bötsi, ha nuya bötsi ma da gụ yá dada da hyo.

13 Ne gatho ma da ụtsa'ihụ ngetho gi tẹngagihụ. Nö'ö da zẹtatho, da dọ'mi
da göxa xọge nuya thogiyụ, go ma da mpọ'ö.
14 Ha nú'mụ xki hyanthụ ar ts'oki xi nts'otho di 'bụ habụ hingi ho da m'ụi,
ngu bi 'yot'a ar m'ẹhni Dañe (nö'ö togo nehe, dá bödi xiñho teme ne da mö),
nu'ụ togo gi 'bụhụnụ Nhudea, di ma ba ñ'öñhụ ha ya t'ọhọ.
15 Nu'ụ togo gi tọhụ mañö ar ngu, yo ma gi kụthụ te gi jụjụ. Nixt'i di möhụ.
16 Ha nu'ụ togo gi 'yohụ har 'batha, yo ma gi penjụ gi jụjụ ri pạt'ihụ.
17 Hwëkate nu'ụ ya 'bẹhñö di ñ'ụ, ne nu'ụ di tsi yá bötsi di tsụda nuya pa'ụ.
18 'Yạpabihụ Jö, nunar pa gi nixt'ihụ, hinda dạt'a ya pa xi ntsẹ.
19 Ngetho nuya pa'ụ xa ma da nja ya thogi ngu hinxka hyanthụ man'a,
nú'mụ Jö bi hyoka ar ximhại, ne xta thogi hinda ma da nja man'a ngu'ö.
20 Ha nu'mụ ar tsi Dada hinda japi da göxa nuya pa'ụ, hinto ma da bonk'mụ.
Ma da jös'ö, ngetho ma da mạxa togo xi hwañ'ö.
21 Jange nu'mụ da t'eñ'ahụ: Ndi, ka bi 'bụkwa ar Kristo, wa da t'eñ'ahụ:
Ndi, bi 'bụhnụ, yo ma gi jafụmasu.
22 Ngetho ma da nja ya kate Kristo ne ya kate m'ẹhni. Ne ma da 'yọt'a ya
döta nt'udi da hyạt'a ya jö'i, ne nu'mụ da tsạhmö, da hyạt'a nu'ụ xi hwahna
ar tsi Dada.
23 Ha nu'ahụ, zọt'a xiñho ri dạhụ, ngetho xta xi'ahụ nö'ö ma da thogi.

Ár ño'gi 'ñehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i
(Mt. 24:29-35, 42-44; Lk. 21:25-36)

24 Nú'mụ xta göxa nuya pa'ụ ñ'ụtho, ar hyadi ma da m'ẹxui, ha nunar zönö
hinda ma da unga ár hyats'i.
25 Ne nuya tsọ ma da hyọi, ha nuya ts'ẹdi bi 'bụ mhets'i ma da nhwöt'i.
26 Ne ma gi hyanthụ 'mụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da nheki di e ha ya gui,
di hö n'ar döta ts'ẹdi ne n'ar döta nsunda.
27 Ne ma da mẹhna yá ẹnxẹ 'mụ, da muspa gatho nu'ụ togo xi hwañ'ö xọge
hár nxidi ar ximhại, ne habụ di göxa mhets'i.
28 Hyanthụ ar 'bại'iuxi ne beñhụ tema utkagihụ: Nú'mụ pọxa yá n'ogi ne
k'onts'a yá xi, gi pöhụ 'bạp'ụtho ar pahyadi.
29 Njap'ụ nu'ahụ n'ehe, nu xki hyanthụ da tho gatho nuya thogiyụ, pöhụ,
'bạp'ụtho da göxa xọge.
30 Xa majöni di xi'ahụ, hinda theta nuya jö'i 'bụ nuya payụ, ne xi wadi xi
tho gatho nuya thogiyụ.
31 Mödi da m'ẹdi ar mhets'i ne ar ximhại, nuya mhö xta mönga, hinda ma
da m'ẹdi.
32 Nor pa ham'ụ ma da göxa xọge hinto pödi. Nuya ẹnxẹ bi 'bụ mhets'i hingi
pöhmö n'ehe, ne ár T'ụ Jö hingi pödi, họnsẹ ar Dada go pö'ö.
33 Zọthụ ri dạhụ, ndọ'mhụ ne 'yạfụ Jö, ngetho hingi pöhụ ham'ụ da zọ ar
ngöts'i.
34 Ñhẹhwi n'ar ñ'ọhọ bi ma yap'ụ, bi zo ár ngu ne bi umba ar ts'ẹdi nuyá
'bẹgo. Bi zokwa yá 'bẹfi n'a ngu n'a, ne ar sugoxthi bi xipabi hinge nda ñ'öhö.
35 Jange ndọ'mhụ, ngetho hingi pöhụ tema xẹnimpa da ep'ụ togo ár mẹti ar
ngu, wa xta nde, made nxui, hár mhafi ar boxi, wa xta hats'i.
36 Nu'mụ n'a nda ep'ụtho, hinda diñ'ahụ gi öthụ hingi tọ'mhụ.
37 Ne nö'ö di xi'ahụ, get'ö di xipabi gatho: Ndọ'mhụ.

14

Ya ndöxodyo mi nkohi hanja nda gụ ar Hesu
(Mt. 26:1-5; Lk. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

1 Ár yopap'ụ mar baxjwa ne ar dạngo mi ts'i ar thuhme himi jots'i, nuya
ndömöjö ne ya böt'ofo mi honga hanja nda gụ ar Hesu ñ'öntho, ne nda hyo.
2 Ne mi eñ'ụ:
—Hinda tsạ ga jụhụ ha ya pa dạngo, ngetho da mụxma ya jö'i.

Ar Hesu bi nhö'spa n'ar hogañụni núnụ Betania
(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

3 Nu mi 'bụhnụ Mbetania hár ngu ar Simu xki hyẹ ar hñeni tsit'ando'yo, ne
nú'mụ mi hu har mexa, n'a mba ep'ụtho n'ar 'bẹhñö mi hö n'ar xito t'axdo,
mi po n'ar hogañụni xa mar mhödi. Bi tehma nunar xito ne bi nö'spa ár ñö ar
Hesu nunar hogañụninụ.
4 Ja 'ra togo bi mbọ yá kwẹ, ne mi eñ'ụ:
—Yo'ö xi t'ẹmp'ụtho nunar hogañụninụ.
5 Ngetho mi tsạ xi 'bạ ngu n'a njẹyẹ ár nthöhö n'ar jö'i, ne xi themba ya tsi
hyoya.
Ne xa mi theñ'ụ nuna tsi 'bẹhñö.
6 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hyẹhụnụ. Yo'ö gi theñhụ. Nzạtho nö'ö xi 'yọtkagi.
7 Nuya hyoya hyax'mụ ma gi 'bụhwihụ, ne da tsạ gi 'yọthwụ ar ñho nu'mụ
gi nehụ. Ha nuga hinge hyax'mụ ma gi hyandgagihụwa.
8 Nunụ xi umbár mụi xi 'yọt'a nö'ö mi tsạ nda mẹfi. Ne nunar hogañụninụ
xi goxkagi, gehnụ n'ar ñhoki di tọ'ma ha ma nt'ạgi.
9 Xa majöni di xi'ahụ, habụ gatho ma da mhönga nunar hoga mhönụ xọge
ár nxidi ar ximhại, ma da mhönga nö'ö xi 'yọtnụ ngu n'ar feni.

Ar Huda bi mö nda dạ ar Hesu
(Mt. 26:14-16; Lk. 22:3-6)

10 Ar Huda Iskariote 'mụ, n'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, bi ma ba k'önga
ya ndömöjö, mi ne nda dạtwa ar Hesu.
11 Nú'mụ mi 'yọ'ụ xa bi njohya, ne bi ñöt'i nda umba ar bojö. Ha nunar
Huda mi honi hanja nda tsạ nda dạtwabi'ụ.

Ar tsi Hmu bi zogi nda ts'impa ár t'oxi
(Mt. 26:17-29; Lk. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

12 Nö'ö ar pa bi nduị ar dạngo ts'i ar thuhme hinxi jots'i, nú'mụ mi tho ngu
n'ar m'ọñhọ ar ndöni mbaxjwa, nuyá mạxte ar Hesu bi 'ñembabi:
—Habụ gi ne ga hoje ar t'oximbaxjwa.
13 Ne bi mẹhna yoho yá mạxte, bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ har hnini, ne nu xki nthẹwihụ n'ar ñ'ọhọ muxa n'ar xọni ar
dehe, tẹñhụ.
14 Nu habụ da yụt'i, gi 'ñembabihụ nö'ö togo ár mẹti ar ngu: Ar Utate ba
pẹhna ar nzẹngwa ga eñ'ahe njawa: Habụ 'bụ ar ngu di hoñhe ga tsi'be ar
t'oximbaxjwa ma mạxte.
15 Ne nö'ö ma da ut'ahụ n'ar döta ngu di tọ mañö, xi thoki xiñho. Ka gi
hyojụnụ ar t'oximbaxjwa ga tsihụ.
16 Nuyá mạxte mi zọñ'ụ har hnini, bi diñ'ụ ngu xki nsipabi, ne bi hyoknụ
ar t'oxi.
17 Nu mi nxui ar Hesu ba ehwi nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte.
18 Nú'mụ mi hñuhnụ har mexa mi nt'oxi, ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, n'a di ñungwihụ, ma gi dạgagihụ.
19 Nu'ụ xa bi du yá mụi, ne bi nduị bi 'yạmbabi'ụ n'a ngu n'a:
—Ha go geke.
Ne man'a mi embabi:
—Ha go nuga.

20 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—N'a nu'ų 'rẹt'amayoho togo n'adar mohi di thinthwų mahyẹgi ar thuhme.
21 Majöni Nö'ö Togo ba e bi Njö'i 'bą ar 'ñu da tho ngu xi t'ot'wabi, ne hwëkate nö'ö togo ma da dą'ö. Xiñhohmö hinxi zǫkwa har ximhąi.
22 Ne nú'mų mi nt'ox'ų, ar Hesu bi gų ar thuhme ne bi 'yąpa Jö nda jöpi. Bi heke bi hemba yá mąxte, ne bi 'ñembabi'ų:
—Tsihų; gehnų ma ndo'yo.
23 M'ẹfa bi gųxa ar t'ẹni mi po ar t'afi'obxi, bi umba njamödi Jö, bi thokwa yá mąxte, ne gatho bi zi n'a tsi nts'iki.
24 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Gehnų ma ji ma da nhö'mi da epa ár ñho nzẹyẹ ya jö'i, ne njap'ų da go ar 'ra'yo nkohi.
25 Di xi'ahų, hinga pengi ga tsipa ár t'afi ar 'bąi'obxi nuya payų. Ma ga tǫ'mi ga tsi ma'ra'yo hár ts'ų't'wi Jö.

Ar Hesu bi mö nda kǫnga ar Pedro
(Mt. 26:30-35; Lk. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

26 Nu mi wadi bi ntu'ų n'ar jöhñö, bi bǫñ'ų ndi ma har t'ǫhǫ Njömdǫni.
27 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nunar nxuinų gatho ma gi hyẹgasẹgihų, ngetho xi t'ot'a har T'ofo, enö njawa: Ma ga ho ar mą'yo, ne da mfont'a xǫge yá dẹti.
28 Ha nú'mų xka pengi ga nte man'agi, ma ga 'bẹt'o gar nthẹhųnų Ngalilea.
29 Nu'mú ar Pedro bi 'ñenö:
—Mödi gatho nu'ų ma'ra da hyẹk'a'i, nuga hinga ma ga hẹk'asẹ.
30 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'a'i, nunar nxuinų hinxi zǫta ár ñoho ár mhafi ar boxi, ha nu'ge ya xka kǫngagi hñu'gi.
31 Ha nunar Pedro himi tsąyą mi enö:
—Mödi ga tuga n'ehe, hinga kǫñ'a'i.
Ne gatho nu ma'ra mi mönga njap'ų n'ehe.

Ar Hesu bi 'yąpa Jö ár Dada núnų Getsemani
(Mt. 26:36-46; Lk. 22:39-46)

32 Ba e'ų núnų habų t'embabi ar Getsemani, ne ar Hesu bi 'ñemba yá mąxte:
—Hñuhųwa. Nuga ma ga ąpats'ų Jö ma Dada.
33 Ne bi zixa ar Pedro, ar Hakobo, ne ar Xuwa, ne bi ndųi xa bi du ár mųi.
34 Bi 'ñembabi'ų:
—'Bųtho ga tu ar dumųi. Kohųwa ne ndǫ'mhų, yo gi öhų.
35 Bi tho man'a tsi tųi ár yap'ų ne ka bi ndąndihmönų. Ne bi 'yąpa Jö, nu'mų nda tsąhmö, hinge nda zǫpabi nuya thogi ñ'ųtho mi ep'ųtho.
36 Ne mi enö:
—Ma tsi Dada'i, nu'ge hinter ñhembi'i. Hñöga nuya thogi xi 'ñep'ų. Mödi hindi ne gi 'yǫt'a ngu di nega, 'yǫt'a ngu gi nege.
37 M'ẹfa ba ehe ne bi dinga nuya hñuyų mi öhö, ne bi 'ñemba ar Pedro:
—Simu, ha gi öhö. Ha himbi tsą ga nuta n'a tsi xẹnimpa.
38 Zǫt'a ri dąhų ne 'yąfų Jö gi tsẹthų ya ts'othogi xta ep'ų. Xa majöni ri hñöhų 'bųi da tsẹti, ha nuna ri ndo'yohų k'at'a ár ts'ẹdi.
39 Bi ma ba ąpa Jö man'agi, ne bi mengi bi xipa nuya mhö xki xipa m'ẹt'o.
40 Nu mba pengi bi diñ'ų mi öhö man'agi, ngetho nuyá dą'ų xa mi kö ya t'öhö, ne himi pö'ų te nda dödi.
41 Ba e ár hñu'gi, ne bi 'ñembabi'ų:
—Nupya hö, te ri t'öhöhų ne kö ri ndo'yohų. Xi zǫ ar pa xi thuts'i, ma da ndątwa ha yá 'yẹ ya 'yǫt'ats'oki Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

42 Nanjụ möhö, ba ehnụ nö'ö togo ma da dạgagi.

Ar Hesu bi njụ
(Mt. 26:47-56; Lk. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

43 Himi jwata nda ñö ar Hesu nú'mụ mba ep'ụ ar Huda, n'a nuya 'rẹt'amayoho yá mạxte. Ne mi ñ'owi nzẹyẹ ya jö'i mi hö ya ndọjwai ne ya za, xki mẹhna ya ndömöjö, ya böt'ofo, ne ya dönziandö.
44 Ha nö'ö togo mi dạ, xki nkohwi ya jö'i ne xki 'ñembabi:
—Nö'ö togo gi hyanthụ ga tsụspa ár hmi, gehnụ gi hoñhụ. Jụhụ ne xọthụ xiñho gi tsixụ.
45 Nu mi zọhọ, dama bi wat'a habụ mi 'bạ ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Utate.
Ne bi zụts'i.
46 Nuya jö'i 'mụ, dama bi wat'i ne bi gụ ar Hesu.
47 Ha n'a nu'ụ mi 'bụhwinụ, bi k'o'sa ár jwai, ne bi dakwa ár gu ár 'bẹgo ar döngamöjö.
48 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi ya jö'i:
—Hage dar bë xka ehụ gi mikagihụ, gi höhụ ya jwai ne ya za.
49 Hyax'mụ ndi 'bụhwihụ har dönganijö, ne hinte ga jajụ. Ne xi njanụ, njap'ụ da tho ngu mönga har T'ofo.
50 Nu'mú gatho nuyá mạxte bi zohnụ bi nixt'i bi ma'ụ.

Ar bötsi bi nixt'i

51 Ha n'ar bötsi mi tẹni, họnsẹ xki mpạxa n'ar dutu, ne nu mi njụ,
52 dama bi zop'ụ ar dutu ne bi nixt'i ngọtho.

Ar Hesu bi m'ạ'ma har mhunts'andö
(Mt. 26:57-68; Lk. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

53 Ba ts'i ar Hesu bi m'ạmba ar döngamöjö, ne bi wat'a gatho ya ndömöjö, ya dönziandö ne ya böt'ofo.
54 Ha nunar Pedro bi dẹnda yap'ụ, ne bi zọnga hár thi ar döngamöjö, bi hñuhwi ya ndogu mi mpat'a har tsibi.
55 Nuya ndömöjö ne gatho ar mhunts'andö, mi honga te nda hyọxa ar Hesu ne nda t'ẹnt'i nda tho, hinte mi tiñ'ụ.
56 Ngetho nzẹyẹ mi họxa ya nhemhñö, mödi himi nthẹxkwi nö'ö te mi möñ'ụ.
57 N'a mbi m'ạta 'ra bi hyọxa ya nhemhñö, mi eñ'ụ:
58 —Nuje xta ọhe xi 'ñenö: Nuga ma ga yọt'a nunar nijönụ xi hyoka ar jö'i, ne ár hñupa ga pengi ga jụxa man'a, hinte ma jö'i xi hyoki.
59 Ha nuyụ n'ehe himi nthẹ nö'ö mi möñ'ụ.
60 Nu'mú ar döngamöjö bi m'ạ made ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Ha hinte gi thödi. Te di bọnga nö'ö thọx'a'i.
61 Nö'ö mi ñhetho, hinte bi dödi. Ar döngamöjö bi mengi bi 'yạni ne bi 'ñenö:
—Hage go ge'e ar Kristo, ár T'ụ nö'ö togo nsundabi.
62 Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hö, go geke. Ne ma gi hyanthụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i di hu hár ñ'ẹi Jö togo pẹ'sa gatho ar ts'ẹdi, ne di ehnụ ha ya gui mhets'i.
63 Nu'mú ar döngamöjö bi xika ár he, ngetho mi beni ar Hesu xki ñömañ'ụbi Jö, ne bi 'ñenö:
—Te ga jafụ man'a te da hyọts'e.
64 Xka 'yọhụ teme xi mö. Te gi möñhụ.
Ne gatho'ụ bi hyọx'ụ ndi 'ñepi nda tho.
65 Ne 'ra bi mụdi mi tsots'i. Mi kotwa yá dạ ne xa mi umba ya mfẹi, ne mi embabi:

—Xije togo bi mẹp'a'i.
Ne nuya ndogu xa mi umba ya mpẹtgu.

Ar Pedro bi kọnga ar Hesu
(Mt. 26:69-75; Lk. 22:55-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

66 Ar Pedro mi 'bụhnụ hại har thi, ne n'a mba ep'ụtho n'ar 'bẹhñö mi pẹpa
ar döngamöjö.
67 Ne mi hyanda ar Pedro mi mpat'a har tsibi, bi 'ñenö:
—Nu'ge n'ehe ngi ñ'owi ar Hesu me Nasare.
68 Ha nö'ö bi nkọni bi 'ñenö:
—Hindi pöka togo'ö. Hindi pöhmö tema gi mö.
Ne bi wat'a har goxthi. Ne ge'mụ bi ma ar boxi.
69 Ne nunar 'bẹhñönụ mi hyanda man'agi, bi mụdi bi 'ñemba nu'ụ mi
'bụhnụ:
—Nunụ go yá ñ'ohụ'ụ.
70 Ha nö'ö bi mengi bi nkọnga man'agi. Ne hingar ya'ö nu'ụ mi 'bụhnụ bi
mengi bi 'ñembabi ar Pedro:
—Majöni nu'ge go ár ñ'owi'ụ n'ehe, ngetho gar me Ngalilea, ne gi ñö
mahyẹgi ngu ñö'ụ.
71 Nö'ö bi ndụi bi ntsate ne mi et'a made Jö, mi enö:
—Hindi pöka togo ar ñ'ọhọ gi nọñhụ.
72 Ne ar boxi bi ma ár ño'gi. Nu'mú ar Pedro bi benga nö'ö te xki mönga ar
Hesu: Hinxi zọta ár ñoho ár mhafi ar boxi, ha nu'ge ya xka kọngagi hñu'gi. Mi
oda ár mfeni njap'ụ, xa mi zoni.

15

Ar Hesu ma ba m'ạmba ar Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-14; Lk. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Ár hyax'ö ra n'itho, mi wadi bi nko'ụ ya ndömöjö, ya dönziandö, ya böt'ofo
ne gatho ar mhunts'andö, bi zix'ụ ar Hesu xki nsọt'e, ma ba ẹnt'wa hár 'yẹ ar
Pilato.
2 Ar Pilato bi 'yạmbabi ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Hage go ge'e ár Ndö ya xodyo.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hö, ngu xka mönsẹ.
3 Ne nuya ndömöjö xa te gatho mi họts'e.
4 Man'agi ar Pilato bi 'yạmbabi ar Hesu ne bi 'ñenö:
—Ha hinte gi thödi. Ndimhö te gatho thọx'a'i.
5 Ha nunar Hesu hinte bi dödi, jange ar Pilato xa mi 'yọtho.

Ar Hesu bi t'ẹnt'i nda tho
(Mt. 27:15-31; Lk. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

6 Ar ndö xki nzöi nda hyẹkwa n'ar 'yofạdi har dạngo nö'ö nda 'yạ'ụ.
7 Ne mi onụ n'a már thuhu Baraba, xki jot'wi yá ñ'ohụ, ngetho xki ñhote
nú'mụ xki njụts'i nda ntukwi ar ndö.
8 Ne mba e gatho ya jö'i, bi ndụi bi 'yạpabi nda umba ngu xki nzöi mi umba
tạt'a dạngo.
9 Har Pilato bi dötwabi'ụ njawa:
—Ha gi ne ga hẹk'ahụ ár Ndö ya xodyo.
10 Mi pö'ö xki ndạtwabi ngetho xki zọt'wa yá mụi nuya ndömöjö.
11 Ha nuya ndöyụ mi ka ya jö'i nda 'yạ'ụ nda thẹ ar Baraba.
12 Ar Pilato bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Tema gi nehụ ga japka nö'ö gi emfụ ár Ndö ya xodyo 'mụ.

13 Ne nu'ų bi mengi bi mafi, mi eñ'ų:
—Tsųta har pont'i.
14 Ar Pilato mi embabi:
—Tema ts'oki xi 'yǫtnų.
Ha nu'ų xa bi gą̈hni bi mafi mi eñ'ų:
—Tsųta har pont'i.
15 Ha nu ar Pilato mi ne nda gohwi xiñho ya jö'i, jange bi xoka ar Baraba. Ha nu ar Hesu bi mö nda n'wę̈xt'i, ne bi dą̈twa ya jö'i nda tsųta har pont'i.
16 Nu'mų́, nuya ndogu bi zixa mbo hár thi ar döta ts'ų̈t'wi, ne bi ts'ohna gatho yá mindoguwi mi 'bų̈hnų.
17 Ne bi gö'spabi'ų n'ar thę̈nga dutu, ne bi hñu'spabi n'ár ntsant'i ya 'mini xki m'e.
18 Bi mų̈di bi zę̈ngwabi'ų njawa:
—Xą̈r tsi te, ár Ndö'i ya xodyo.
19 Ne mi jų n'ar t'o mi fę̈mba ár ñö, mi tsox'ų, ne mi ndą̈ndihmö mi ndöñ'ų emp'ö.
20 Nu mi wadi bi t'ǫt'wa ar thede, bi thökwa ar thę̈nga dutu xki njö'spabi, bi thetwa yá dutusę̈, ne bi njų̈ki nda ts'ų̈ta har pont'i.

Ár nts'ų̈ti ar Hesu har pont'i
(Mt. 27:32-44; Lk. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

21 Mi thohnų ar Simu me Sirene, ár dada ar Handro ne ar Rufo, xki 'ñe har hwöhi, bi njapi nda hñöxa ar pont'i habų nda ts'ų̈ta ar Hesu.
22 Ne bi ts'ixa habų mi t'embabi ar Golgota, di bǫni da 'ñenö Nñöxhmundo'yo.
23 Ne nunų bi t'umbabi ar ixkat'afi, mi nthöskwi n'ar bopo xi nju ár thuhu ar mira, ha nö'ö himbi ne bi zi.
24 Nuya ndogu mi wadi bi tsų̈t'ų har pont'i, bi ñhe'ų yá dutu, mi ę̈nts'a ya nthöhö nda nu'ų te nda hñöxa n'a ngu n'a'ų.
25 Mi tsų ngu n'ar gų̈to xudi nú'mų mi ts'ų̈ti.
26 Ne nunar xithę̈ habų xki t'ot'a yo'ö xki ts'ų̈ti, mi enö: Gehnų ár Ndö ya xodyo.
27 Bi ts'ų̈twi ma yoho ya ñ'ǫhǫ ma ya bë, n'a hár ñ'ę̈i ne man'a hár ngöhö.
28 Njap'ų bi thogi ngu xki t'ot'a har T'ofo habų enö: Bi nhu ngu n'ar ts'okte.
29 Ha gatho nu'ų mi thohnų, xa mi theni, ne mi hwöt'a yá ñö mi eñ'ų:
—Xipya, ngi enö ngi yǫt'wa ár nijö Jö, ne ar hñupa ngi pengi ngi jų̈spa man'agi,
30 mpǫsę̈ 'mų, ne kö habų gi zų̈di.
31 Mi njap'ų nu'ų ya ndömöjö n'ehe, mi theni. Ne ya böt'ofo mi mpehwi mi eñ'ų n'a ngu n'a:
—Bi pǫ ma'ra, ne hingi tsą̈ da mpǫsę̈.
32 Nunar Kristo 'nö, ár Ndö ya me Israel, dá göpya har pont'i. Ga hanthe ne ga ñ'emų̈ihe.
Ha nu'ų togo xki ts'ų̈twi mahyę̈gi mi theni n'ehe.

Ar Hesu bi du
(Mt. 27:45-56; Lk. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

33 Nu mi zǫnga madempa bi m'ę̈xui xǫge ar ximhą̈i, ne bi wadi mi zǫt'a hñunde.
34 Nu mi zǫnga hñunde, ar Hesu bi 'ñenö nts'ę̈di:
—Eloi, Eloi lama sabaktani, —pǫntho da 'ñenö: Ma tsi Dada'i, ma tsi Dada'i, yo'ö xka hyę̈gasę̈.
35 'Ra nuya mi 'bų̈hnų mi 'yǫde bi 'ñeñ'ų:

—Hyanthụ hanja zo ar Elia.
36 Ne bi nixt'i n'a, ma ba po n'ar xi'yo har ixkat'afi. Bi tuta ha n'ar xithi ne
bi kwatwa hár ne, ne bi 'ñeñ'ö:
—Hyẹhụ, ma ga tọ'mhụ ha da e ar Elia da mạts'i.
37 Har Hesu bi mafi nts'ẹdi, ne bi du.
38 Nu'mú bi xita made ar döta dutu mi naxa mbo har dönga nijö, mi kot'a
habụ xa mar nsunda, ba ndụ mañö bi göxa hại.
39 Ha nunar döndogu mi 'bạhnụ mi ñhandwi ar Hesu, mi hyandi bi du njap'ụ
xki wadi bi mafi nts'ẹdi, bi 'ñeñ'ö:
—Xa majöni nunar ñ'ọhọnụ már T'ụ Jö.
40 Mi 'bụhnụ 'ra ya 'bẹhñö n'ehe mi handatho yap'ụ. Mi ñ'owi'ụ ar Maria
me Magdala, ar Salome, ne ar Maria ár nönö ar 'bẹfa Hakobo ne ar Huse.
41 Nu mi 'bụhyụ Ngalilea mi tẹni ne mi fạts'i, ne ma nzẹyẹ xki dẹni mba e
Herusale.

Ár nt'ạgi ar Hesu
(Mt. 27:57-61; Lk. 23:50-56; Jn. 19:38-42)
42 Nú'mụ 'bụtho nda yụ ar hyadi nor pa'ö ar ñhoki, nunár hyax'öp'ụ mar pa
ntsạyạ,
43 nunar Huse me Arimatea mi 'bụhwi ar mhunts'andö, ne xa mi nhu-
mañho, mi tọ'mi nda hyandwa ár ts'ụt'wi Jö n'ehe, bi zẹta ár mụi ne bi yụt'i
ma ba ñöwi ar Pilato, bi 'yạpa nda umba ár ndo'yo ar Hesu.
44 Ar Pilato xa bi 'yọtho mi 'yọde xki du. Bi zofo nda e ar döndogu nda
'yạmbabi ha majöni xki du.
45 Ne mi wadi bi dạmajöni ar döndogu, bi t'umba ar Huse ár ndo'yo ar Hesu.
46 Ar Huse bi dạnga n'ar t'axdutu, ne bi kö'mba ár ndo'yo har pont'i. Bi
mạts'i, ne bi 'yẹnt'a ha n'ar t'ạgi xki nsạ'ma ha n'ar ndọdo, ne bi tönga n'ar
döta do bi gotwa ár goxthi ar t'ạgi.
47 Ha nunar Maria me Magdala ne ar Maria ár nönö ar Huse mi hant'ụ habụ
bi t'ạgi.

16

Ar Hesu bi mengi bi nte
(Mt. 28:1-10; Lk. 24:1-12; Jn. 20:1-10)
1 Nu mi tho ar pa ntsạyạ, ar Maria me Magdala, ar Maria ár nönö ar Hakobo,
ne ar Salome, bi dạnga ya hogañụni ma nda go'spa ár ndo'yo ar Hesu.
2 Ne ár hyax'ö ra n'itho ár ndụi ar hñöto, ba e'ụ har t'ạgi, mi k'onts'a ar
hyadi.
3 Nu mi 'yo har 'ñu, mi ensẹ'ụ n'a ngu n'a:
—Xipya, togo da hñögagihụts'ụ ar do kot'a ar t'ạgi.
4 Ne mi hyant'ụ, bi nu'ụ xki thöka ar do. Nunar donụ xa mar döta.
5 Ne nu mi yụt'ụ har t'ạgi, bi hyant'ụ mi huhnụ har ñ'ẹi n'ar bötsi, mi he
n'ar t'axhe mi jụt'atho. Ne xa bi zu'ụ.
6 Ne nunụ bi 'ñembabi'ụ:
—Yo gi ntsuhụ. Gi hoñhụ ar Hesu me Nasare nö'ö togo bi ts'ụta har pont'i.
Bi mengi bi nte. Ndi, hyanthụ habụ bi 'bẹgi, hinte jawa.
7 Jange di möhụ ba xipabihụ yá mạxte ne ar Pedro: Bi m'ẹt'o di ma Ngalilea,
ja gi hyanthụnụ ngu bi xi'ahụ.
8 Ne xa bi nixt'i bi ma'ụ, ngetho xa xki zo ar mbidi yá mụi. Ne hinto mi
ñöwi'ụ, ngetho xa mi ntsu.

Ar Hesu bi ñ'udi nda hyanda ar Maria me Magdala
(Jn. 20:11-18)

9 Nu mi mengi bi nte ar Hesu n'itho har 'bẹt'o mpa ar hñöto, bi ñ'udi bi
hyanda m'ẹt'o ar Maria me Magdala, togo xki 'yẹmba yoto ya ts'ondöhi.
10 Nunar 'bẹhñönụ bi ma ba k'önga nu'ụ mi ñ'owi ar Hesu. Nuyụ xa mi tu
yá mụi mi zoñ'ụ, ne nunar 'bẹhñö bi xipabi xki hyant'ö.
11 Nu mi 'yọ'ụ mi tetho ne xki hyant'ö, himbi ñ'emụi.

Ar Hesu bi ñ'udi bi hyanda yoho nuya mi tẹni
(Lk. 24:13-35)

12 M'ẹfa bi ñ'udi n'añ'o, bi hyanda ma yoho nuya mi tẹni, mi 'yo ar 'ñu ndi
ma har 'batha.
13 Nuyụ n'ehe bi ma ba xipa nu'ụ ma'ra. Njap'ụtho himbi ñ'emụibi.

Ar Hesu bi mẹhna yá mpọte
(Mt. 28:16-20; Lk. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

14 M'ẹfa bi ñ'udi bi hyanda nu'ụ 'rẹt'aman'a yá mạxte, mi hu'ụ har mexa.
Ne bi zụ'ụ yo'ö himi ñ'emụi, ne xa mar me yá ñö, ngetho hinxki ñ'emụi nu'ụ
togo xki hyandi xki mengi xki nte.
15 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ xọge ár nxidi ar ximhại, ne xipabihụ gatho ya jö'i ar hoga mhö.
16 Nö'ö togo da ñ'emụi ne da nxixthe, ma da mpọhọ. Ha nö'ö togo hinda
ñ'emụi, ma da t'ẹnt'i da hñömba ár mfẹi Jö.
17 Ne nuya nt'udiyụ ma da 'yọt'a nu'ụ togo da ñ'emụi: Pọtka ma thuhu ma
da 'yẹnga ya ts'ondöhi, ma da ñö ya 'ra'yo mhö,
18 ma da mita ya k'eñö, ne nu'mụ da zi n'ar 'ñethi hote, hinte da japabi, da
hñuxa yá 'yẹ ha ya dạthi ne da dits'i.

Ar Hesu bi njụts'i bi ts'ixa mhets'i
(Lk. 24:50-53)

19 Mi wadi bi zo yá mạxte, ar tsi Hmu bi njụts'i bi ts'ixa mhets'i, ne bi hñuxa
hár ñ'ẹi Jö.
20 Ne nuyụ bi bọni hagatho, ma ba mönga ar hoga mhö. Ne ar tsi Hmu mi
fạts'i, ne mi umba ár ts'ẹdi ár mhö ha ya nt'udi mi ọt'ụ. Dá njap'ụ.

Ar hoga mhö bi 'yot'a
AR LUKA

Ar t'ofo bi m'ẹmpabi ar Teofilo

1 Ja nzẹyẹ togo xi ne xi 'yotkagihụ ar 'ñu gatho nö'ö xta thohụwa, ne di pöhụ
hö njap'ụ,
2 njangu xi utkagihụ nu'ụ hár nduị bi hyandasẹ, ne bi ñ'o bi mömbabi'ụ ár
mhö ar tsi Hmu.
3 Jange nuga n'ehe, Nda Teofilo, nu nda jwadi da ñ'ạni xiñho hanja bi nduị
ne hanja bi thohyụ, xta beni ga ot'i ga pẹñ'a'i, ne njap'ụ ga o't'a ar 'ñu,
4 ne gi pö xiñho nuna majöni xi t'ut'a'i.

N'ar ẹnxẹ ba e bi mömba ár m'ụi ar Xuwa Xixthe

5 Nuya pa'ụ mar ndö ar Erode har hại Nhudea, ne ka mi 'bụhnụ n'ar möjö
már thuhu ar Sakaria, mi 'bụ har mhunts'i ár thuhu ar Abia. Ha nö'ö ár
'bẹhñö már thuhu ar Sabe. Gatho yohoyụ ma yá mengu ar m'ẹt'o möjö Aron.
6 Ar Sakaria ne ár 'bẹhñö xa mi 'bụi xiñho hár nthandi Jö, ne mi ọtwa gatho
yá 'bẹpate.
7 Họnsẹ hinxki dinga ar bötsi, ngetho ar Sabe himi tsạ nda ñ'ọnte, ne gatho
yoho mi pẹ'sa nzẹyẹ ya jẹyẹ.
8 Nu ar Sakaria ne ma'ra yá mimöjöwi nuya mi mpẹhwi, bi zọt'ar pa nda
yụt'a har dönganijö nda mẹpa Jö.
9 Nuya möjö bi 'yẹnts'a ar nthöhö ngu yá nt'umbi'ụ, togo nda yụt'i nda tsöt'a
ar githni. Ne bi zo ár thuhu ar Sakaria.
10 Ha nú'mụ mi tsöt'a ar githni mbo har nijö, nzẹyẹ ya jö'i mi 'bạ nthi mi
mat'a Jö.
11 Ar Sakaria n'a mbi hyandwatho n'ár ẹnxẹ Jö mi 'bạ hár ñ'ẹi ar t'u'sgithni.
12 Ha nú'mụ mi hyandi xa bi zu, ne himi pödi teme nda mẹfi.
13 Ha nunar ẹnxẹ bi 'ñembabi:
—Sakaria, yo gi ntsu, ngetho xta ehe ga xi'a'i, nuya ri nsạdi xi 'yọxa Jö, ne xi
numañho. Jange ar Sabe ri 'bẹhñö ma da 'yọmp'a'i n'a ri t'ụ, ne gi hñu'spabi
ár thuhu ar Xuwa.
14 Nunụ xa ma da ja'a'i gi njohya, ne nzẹyẹ ya jö'i xa ma da njohya n'ehe
xta m'ụi.
15 Ngetho nunụ xa ma da njár nsu hár nthandi Jö. Hinda zạ da zi ar ixkat'afi
ne gatho nö'ö unga ar nti. Ne di oda nzit'ẹi, di hömpa ár Hñö Jö.
16 Ma da zo ya me Israel, ne nzẹyẹ ma da hyẹp'ụ yá ts'oki, ne da mengi da
hyonga Jö ár Dada'ụ.
17 Gehnụ di 'bẹt'o hokwa habụ da tho ar tsi Hmu. Ma da t'umba ár ts'ẹdi
ngu nö'ö bi t'umba ar Elia, da xokwabi yá mfeni ya dada da mö yá bötsi, ne
nuya mẹ'sku da 'yọde nö'ö nsipabi. Njap'ụ da hyokwa yá m'ụi ya jö'i, ne xta
'ñep'ụ ar tsi Hmu da 'yọts'e.
18 Ha nuna ar Sakaria bi 'ñemba ar ẹnxẹ:
—Hanja ga pödi ma da thogi ngu xka xikagi. Ngetho nuga xta ndönzia, ne
numa 'bẹhñö xi ndötajö'i n'ehe.
19 Bi döta ar ẹnxẹ ne bi 'ñembabi:
—Nuga dar Grabie, di 'bụi habụ bi 'bụ Jö di pẹpabi. Jange go xpa pẹnkagi
ga xi'a'i nunar hoga mhö xta mö.

20 Ha hinga ñ'emụi, jange ma gi ngone, hinda zạ gi ñö gatho nuya payụ
hinxi m'ụta ri bötsi. Ngetho ma da thogi gatho ngu xta mö xta zọnga ar pa
xi benga Jö.
21 Ha nu'ụ ya jö'i mi 'bạ nthi, mi tọ'mi nda bọnga ar Sakaria. Ne himi pödi
teme nda beni, ngetho mi ya'ö mi o mbo har nijö.
22 Ha nu mi bọñ'ö, hinto mi tsạ nda ñöwi ngetho mi gone. Njap'ụ bi böta ya
jö'i xki hyanda n'a ngu ar t'i núnụ mbo. Ne mi ja yá 'yẹ mi zo'ụ, ne bi gotho
mi gone.
23 Ha nu mi wa ya pa mi mpẹ har nijö, bi menga ár ngu.
24 Hingar yapa ar Sabe ár 'bẹhñö bi mụdi bi ndạthi, ne himbi bọngár ngu
kụt'a nzönö. Ne mi enö:
25 Nunár hwëki Jö xi hñögagi ma m'ẹtsạ himi tsạ nga tingar bötsi.

N'ar ẹnxẹ ma ba mö nda m'ụ ar tsi Hesu

26 Mi tho 'rato nzönö, Jö ba pẹhna man'agi ar ẹnxẹ Grabie, bi zọnga har
hnini Nasare har hại Ngalilea.
27 Ba e bi k'ö'sa n'ar nxutsi már thuhu Maria. Nunar nxutsinụ xki t'ạdi nda
nthötwi n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Huse, n'a yá 'bẹto ar ndö Dabi.
28 Mi yụt'a ar ẹnxẹ mbor ngu habụ mi 'bụ ar Maria, bi zẹngwa ne bi
'ñembabi:
—Njohya, xi hwëk'a'i ár mhöte Jö. Gi 'bụhwi ar tsi Hmu. Xa xi jöp'a'i gi töta
gatho ma'ra ya 'bẹhñö.
29 Nu ar Maria mi hyanda ar ẹnxẹ, bi 'yọda nuya mhö mi nsipabi, ne mi
bensẹ teme ndi bọnga nunar nzẹngwanụ.
30 Nu'mú ar ẹnxẹ bi 'ñembabi:
—Maria, yo gi ntsu, ngetho xka tsụpa ár nhwëki Jö.
31 Ma gi ndạthi ne ma da m'ụ n'a ri bötsi, ne gi hñu'spabi ár thuhu ar HESU.
32 Nö'ö xa ma da mẹ'sa n'ar döta nsu, ne ma da t'embabi ár T'ụ Jö bi 'bụ
mhets'i. Ne Jö ar tsi Hmu ma da 'ñexa hár thuxandö, habụ mi huxa ar ndö
Dabi ár pale.
33 Ne ma da ndö hár hnini yá 'bẹto ar Hakob gatho ya pa, ne nuna ár ts'ụt'wi
hinda ma da göts'i.
34 Nu'mú ar Maria bi 'yạmbabi ar ẹnxẹ:
—Hanja da zạ da thogi nö'ö xka mö. Hinxta 'bụ'be n'ar ndọ.
35 Ar ẹnxẹ bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ár Hñö Jö da zụ'a'i, ne ár ts'ẹdi ar tsi Dada 'bụ mhets'i da gop'atho ár xudi.
Jange nö'ö ri bötsi ma da m'ụi xa nsunda, da t'embabi ár T'ụ Jö.
36 Ne ar Sabe ri mëni, ngu gatho gi pöhụ himi tsạ nda dingya bötsi, nupya
mödi xi ndötajö'i, pẹ'sa 'rato nzönö bi mụdi bi ndạthi.
37 Ngetho Jö hinter ñhembibi da 'yọt'e.
38 Nu'mú ar Maria bi 'ñembabi ar ẹnxẹ:
—Nuga dár 'bẹgogi Jö. Da njap'ụ ngu xka xikagi.
Mi wa ar Maria bi mönga njap'ụ, ar ẹnxẹ bi zop'ụ bi ma.

Ar Maria bi ma ba tsọnga ar Sabe

39 Nuya pa'ụ dama bi ma ar Maria, ma ba tsọnga ha n'ar hnini mi 'bụ ha ya
t'ọhọ har hại Nhudea.
40 Mi zọni bi yụt'a hár ngu ar Sakaria, ne bi zẹngwa ar Sabe.
41 Nu mi 'yọ ár nzẹngwa ar Maria, bi 'ñönga ár bötsi mbo hár mụi, ne xa bi
hñönga ár Hñö Jö.
42 Bi ñö nts'ẹdi ne bi 'ñemba ar Maria:
—Jö xa xi jöp'a'i, gi töta gatho ma'ra ya 'bẹhñö, ne xi jöp'a ri bötsi o nzit'ẹi.
43 Hanja xi t'akar sẹki da k'öskagi ár nönö ma tsi Hmuhụ.

44 Ngetho ngu da o̱xa ri nze̱ngwa, numa bötsi bi njohya bi nsa̱gi mbo ha ma mu̱i.
45 Jö xi jöp'a'i, ngetho ga ñ'emu̱i gatho ngu xi xi'a'i ar tsi Hmu nda thogi.
46 Nu'mú̱ ar Maria bi 'ñenö:
Di e̱nt'a ma mu̱i di nsundabi ma tsi Hmu mhets'i.
47 Ne di e̱nt'a ma ts'e̱di di johya di o̱xa nö'ö xi 'yo̱tkagi Jö ma Po̱ho̱te.
48 Ngetho xi ko ár mu̱i xi hyandgagi ár tsi 'be̱gogi.
Da ndu̱ nunar panu̱ di map'u̱, nuya jö'i di 'ñep'u̱ da 'ñengagi, Jö xa xi jöp'a'i.
49 Ngetho Jö togo ár me̱ti ar ts'e̱di, xa xi 'yo̱tkagi ya döta 'be̱fi.
Xa nsunda ár thuhu'ö.
50 Jö pe̱'spa ar nhwëki gatho nu'u̱ ne da 'yo̱t'a nö'ö möñ'ö, ne hingi thege, thota
n'ar m'u̱i di ma man'ar m'u̱i.
51 Xi ñ'udi ngu nö'ö hinte k'at'a ár ts'e̱di.
Ne xi japi xi 'be̱ yá tsa̱ gatho nu'u̱ xa exa yá nsu.
52 Xi hñöka nu'u̱ mi ja yá ts'e̱di habu̱ mi huts'i,
ne nö'ö ar nsu mi pe̱s'u̱, xi umba nu'u̱ hinte mi pe̱ts'i.
53 Nu'u̱ mi tu ar thuhu, xi umbabi xi niñö,
ha nu'u̱ mi pongwathobi, xi hñömbabi gatho.
54 Xi ma̱xa ár hnini Israel yá 'be̱go,
ne hinxi pumhni da me̱'spa ar nhwëki.
55 Xi 'yo̱t'a ngu xki ñöt'wabi ma dadahu̱ ar Abra, ne gatho yá 'be̱to ne yá
ma̱nga'be̱to;
hinge nda the ár nhwëki pe̱'spabi'u̱.
56 Ar Maria bi m'u̱hwi ar Sabe ngu hñu nzönö. M'e̱fa bi menga ár ngu.

Ár m'u̱i ar Xuwa Xixthe

57 Mi zo̱nga ar pa bi m'u̱ ár bötsi ar Sabe.
58 Ne mi bö gatho yá n'angu ne yá mëni hanja Jö xki hwëkwabi n'ar bötsi, ma ba k'öts'i bi njohyawi.
59 Ha nu ár hñöto mpa, ba e'u̱ bi hñu'spabi ar nse̱gi hár ndo'yo ngu yá nt'umbi'u̱. Mi ne nda thu'spabi ár thuhu ar Sakaria ngu ár dada.
60 Ha nunár nönö bi 'ñenö:
—Hin'ö, hinga hu'spabihu̱ njap'u̱. Ma ga hu'spabihu̱ ar Xuwa.
61 Nuyu̱ bi dötwabi ar Sabe:
—Hanja ma da thu'spabi njap'u̱. Hinte gi 'ñe n'a ri mëni di pe̱'sa nunar thuhunu̱.
62 Nep'u̱ bi ja yá 'ye̱ bi t'a̱mba ár dada tema thuhu nda thu'spabi.
63 Har Sakaria xki ngone, jange bi 'ya̱ n'ar xithe̱, ne ka bi hñuxp'u̱: Ár thuhu ar Xuwa. Gatho nuya mi 'bu̱hnu̱ xa mi 'yo̱tho.
64 Ge'mu̱ bi mengi bi xo ár ne ar Sakaria, ne bi mu̱di bi nsundabi Jö.
65 Gatho nuya jö'i bi hyanda nu te xki thogi, mi 'yo̱tho ne himi pödi te nda beni. Ne nunar 'bedenu̱ bi nxanga xo̱ge ya t'o̱ho̱ Nhudea.
66 Gatho nu togo xki bödi, mi o yá mfeni, ne mi ense̱ n'a ngu n'a:
—Tema nsu ma da t'umba nunar bötsinu̱.
Ngetho mi 'bu̱hwi ár ts'e̱di Jö.

Ar Sakaria bi mö nö'ö mi umba Jö nda mö

67 Nu ar Sakaria ár dada ar bötsi, xa bi zinga ár Hñö Jö, ne bi ndu̱i bi mönga nö'ö mi umba Jö nda mö, ne bi 'ñenö:
68 Xa nsunda Jö ma tsi Hmu mhets'i, ár Dada ya me Israel,
ngetho xpa e da po̱kagihu̱ yá hninigihu̱.
69 Xpa pe̱nkagihu̱ n'ar Po̱ho̱te nö'ö hinda the ár ts'e̱di,
xpa po̱nga ha yá ma̱nga'be̱to ar ndö Dabi ár 'be̱go Jö.

70 Gehnụ xki ñötkagihụ Jö, ngu bi mönga yá hoga m'ẹhni mam'ẹt'o.
71 Bi ñötkagihụ nda ñöngagihụ, hinte nda jajụ ma ñ'ụnihụ ne nu'ụ hingi ne da
nugagihụ.
72 Nda mẹ'spa ar nhwëki ma palehụ,
ne hinge nda pumhni ár hoga nkohi bi nkohwi.
73 Nunár ñhöt'i Jö bi 'ñet'asẹ ár thuhu, bi xipa ar Abra ma palehụ,
nda 'rakagihụ.
74 Bi xipabi nda ñöngagihụ hinte nda jajụ ma ñ'ụnihụ,
njap'ụ nga pẹpabihụ'ö, ne hinto nda pikagihụ.
75 Ne nga 'yohụ xiñho, nga 'bụhụ xint'axi hár nthandi Jö gatho ma tehụ.
76 Ha nu'ge ma tsi bötsi'i, ma da nsi'a'i ár m'ẹhni'i Jö 'bụ mhets'i,
ngetho ma gi 'bẹt'o gi paxt'wa ár 'ñu ar tsi Hmu.
77 Gi xipa ár hnini Jö ma da mpumbabi yá ts'oki,
ne njap'ụ da mpọ'ụ.
78 Ngetho Jö ma tsi Dadahụ bi ko ár mụi,
bi ñ'udi ba pẹnkagihụ n'ar 'ra'yo hyats'i bi nheki mhets'i,
79 da yot'wabi yá mfeni gatho nu'ụ 'bụ har 'bẹxui, tọ'mda ar ndöte.
Ne da yotkagihụ ar 'ñu ga 'bụhụ n'ar hogam'ụi.
80 Ne nuna ar bötsi mi te ne mi xu ár ts'ẹdi ár pa. Mi 'bụsẹ ha ya ot'at'ọhọ.
Ba e bi ñ'udi nú'mụ mi zọnga ar pa bi ndụi bi zo ya me Israel.

2

Ar tsi Hmu Hesukristo bi zọkwa har ximhại (Mt. 1:18-25)

1 Nuya pa'ụ ar döngandö Augusto Sesar bi japi nda njụspa yá thuhu gatho
ya jö'i.
2 Ge'mụ mar ts'ụt'wi ar Sirenio har hại Nsiria, nu mi nja ar m'ẹt'o
njụxthuhu.
3 Gatho ya jö'i mi penga ha yá hnini habụ mi 'bụ yá mengu, nda unga yá
thuhu.
4 Jange ar Huse bi bọnga har hnini Nasare har hại Ngalilea, bi ma har hnini
Belen har hại Nhudea, ngetho mar mengunụ ar ndö Dabi, ha nu ar Huse ka
xki 'ñehnụ ha yá mëni ar Dabi.
5 Bi ma nda unga yá thuhu, nö'ö ne ar Maria xki 'yạdi nda nthötwi, ha nuna
mi ñ'ụ.
6 Nú'mụ mi 'bụhnụ har hnini Belen, bi wa yá pa nda m'ụ ár bötsi.
7 Ka bi m'ụhnụ ár 'bẹt'o bötsi, bi mạxa ya m'ant'i, ne bi gạxa habụ mi ñunga
ya mẹti, ngetho himi otho habụ nda t'umba ar sẹki nda ñ'oxi.

'Ra ya mạ'yo ma ba k'ö'sa ar tsi Hesu

8 Hingar yap'ụnụ, 'ra ya mạ'yo mi haxa har 'batha mi su yá dẹti.
9 N'a mbi dạñ'ụ bi hyandwa n'ár ẹnxẹ ar tsi Dada, ne ár nsunda Jö bi yot'a
gatho habụ mi 'bụ'ụ, ne xa bi zu'ụ.
10 Nunar ẹnxẹ bi 'ñembabi'ụ:
—Yo gi ntsuhụ, ngetho xta ehe ga xi'ahụ n'ar hoga mhö, xa gi njohyahụ ne
gatho nu ma'ra ya jö'i.
11 Ngetho nupya xi m'ụ hár hnini ar ndö Dabi, n'a togo da pọ'ahụ, ne go ge'ö
ar Kristo ar tsi Hmu.
12 Gehnụ n'ar nt'udi: Gi tiñhụ ar bötsi 'bạxa ya m'ant'i, di oxa habụ ñunga
ya mẹti.
13 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ ar ẹnxẹ, n'a mbi nhekitho n'a mut'i ya ẹnxẹ
mhets'i mi 'bạhwi, ne mi nsundabi Jö mi eñ'ụ:

14 Dar nsunda Jö bi 'bu̱ mhets'i,
ne da m'u̱i n'ar hogam'u̱i nuya meximha̱i hár mhöte'ö.
15 Nu mi menga mhets'i ya e̱nxe̱, ya ma̱'yo mi enga n'a ngu n'a:
—Möhö Belen, ma ga k'ö'su̱ nö'ö xi thogi ngu xi xikagihu̱ ar tsi Dada.
16 Nep'u̱ nuya ma̱'yo dama bi ma'u̱, ne bi dinga ar Huse ne ar Maria, ha nunár bötsi mi oxa habu̱ mi ñunga ya me̱ti.
17 Ha nu mi hyant'u̱ ar bötsi, bi ndu̱i bi möñ'u̱ gatho nö'ö xki nsipabi mi nho̱nu̱.
18 Ne gatho nu'u̱ togo mi o̱ts'e, xa mi 'yo̱da nö'ö te mi möñ'u̱.
19 Ha nunar Maria mi kwatatho hár mfeni gatho te mi mhö, ne mi bense̱ teme ndi bo̱nga gathoyu̱.
20 Ha nuya ma̱'yo bi menga har 'batha, mi nsunda ne mi umba njamödi Jö, gatho nuya xki 'yo̱de ne xki hyandi bi thogi ngu xki nsipabi.

Ar tsi Hesu mi le̱le̱tho bi ts'ixa har dönganijö bi nda̱twa hár 'ye̱ Jö

21 Mi pe̱'sa hñöto mpa xki m'u̱ ar bötsi, bi thu'spabi ar nse̱gi hár ndo'yo ngu yá nt'umbi'u̱. Ne bi thu'spabi ár thuhu ar Hesu, gehnu̱ ar thuhu xki mönga ar e̱nxe̱ nú'mu̱ hinxki 'rotho.
22 Nu mi wa ya pa nda t'axk'u̱ ngu mönga ha yá 'be̱pate ar Moise, ar Huse ne ar Maria bi zixa ar bötsi har dönganijö Herusalen, nda nda̱twabi hár 'ye̱ ar tsi Dada.
23 Bi 'yo̱t'a njap'u̱, ngetho njanu̱ xki t'ot'a ha yá 'be̱pate ar tsi Dada: Gatho nuya 'be̱t'o bötsi da m'u̱i, nu'mu̱ ar ts'u̱nt'u̱, mahyoni nda t'e̱kwa ar tsi Dada.
24 Ne bi ma'u̱ har dönganijö, bi hñö'spabi ár m'o̱ñho̱ Jö, ngu mönga ha yá 'be̱pate ar tsi Dada, enö: Nu'mu̱ n'ar 'be̱hñö nda m'u̱ ár bötsi, mahyoni nda zixa yoho ya ngongo wa yoho ya domtxu, nda hñö'spabi Jö ngu ar m'o̱ñho̱.
25 Nuya pa'u̱ mi 'bu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ núnu̱ Herusalen már thuhu ar Simiu. Xa mi 'yo xiñho hár nthandi Jö, mi hömpa ár Hñö Jö, ne mi to̱'ma nda hyanda ar Ñönte, nö'ö togo ma nda ñönga ya me Israel.
26 Go gehnu̱ xki xipabi ár Hñö Jö, nda hyanda m'e̱t'o nö'ö togo xki 'ñexa Jö nda ndö, ne ka nda du.
27 Nunu̱ xki ma har nijö ngetho ár Hñö Jö xki zits'i. Nú'mu̱ mi 'bu̱hnu̱ mbo, bi yu̱t'a ar Huse ne ar Maria, mi tsi ar tsi Hesu nda nda̱twa hár 'ye̱ Jö, ngu mi mönga ha yá 'be̱pate ar Moise.
28 Nu'mú ar Simiu bi gu̱ bi de̱ts'i, ne bi nsunda Jö bi 'ñenö:
29 Jö ma Dada'i, da za̱ gi hyongagi.
Xi hñu ma mu̱i, ngetho xta handa ngu xka xikagi.
30 Xi hyanda ma da̱ ar Po̱ho̱te xka pe̱hni,
31 ne xka hyokwa ár 'ñu ha yá nthandi gatho ya jö'i.
32 Nö'ö ngu n'ar ño̱t'i da yot'wa yá mfeni gatho nu'u̱ hingya me Israel,
ne njanu̱ ma da t'e'spa ár nsu ri hnini Israel.
33 Ha nu ar Huse ne ar Maria ár nönö ar Hesu, xa mi 'yo̱tho gatho nö'ö mi mhö mi nho̱ñ'ö.
34 Nep'u̱ nu ar Simiu bi 'ya̱pa Jö nda jöp'u̱, ne bi 'ñembabi ar Maria ár nönö ar Hesu:
—Nunar bötsinu̱ xpa 'be̱hni da po̱ho̱ nze̱ye̱ ya me Israel, ne ma'ra ma da m'e̱di. Gehnu̱ n'ar nt'udi nze̱ye̱ ma da do̱xta nö'ö te da möñ'ö.
35 Ne njap'u̱ ma da nheki gatho nö'ö te pe̱'sa ha yá mfeni ya jö'i. Ne nu'ge xa ma gi tho n'ar dumu̱i, ngu n'ar ndo̱jwai da nsu̱s'a ri mu̱i.
36 Mi 'bu̱hnu̱ n'ar 'be̱hñö n'ehe már thuhu ar Ana, nunu̱ mi ñö mi hömpa ár ts'e̱di Jö. Gehnu̱ már t'inxu n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu ar Fanuel, nuyá mengu

ma yá 'bẹto ar Aser. Xki ndötajö'inụ, bi nthöti mi nxutsitho, ne xki m'ụhwi ár döme yoto njẹyẹ.
37 Ha xki jwata gohon'ạte ma goho njẹyẹ xki n'anxu. Himi pọnga har nijö,
ka mi 'bụhnụ parxui mi pẹpa Jö, mi bëhë ne xa mi ạpabi.
38 Nú'mụ mi ñö ar Simiu, bi wat'a ar Ana n'ehe habụ mi 'bạ'ụ. Bi nduị bi
umba njamödi Jö, ne mi nọnga ar tsi bötsi, mi xipa nu'ụ mi tọ'mi nda ñhönga
ar hnini Herusalen.

Ar Huse ne ar Maria bi menga har hnini Nasare

39 Nú'mụ mi wadi ar Huse ne ar Maria bi 'yọt'a gatho ngu mi huxa ha yá
'bẹpate ar tsi Dada, bi menga har hnini Nasare har hại Ngalilea.
40 Ha nunar bötsi mi te, ne mi huxa ár ts'ẹdi. Xa mi te ár mfödi, ne ár nhwëki
Jö mi ñ'owi hyax'mụ.

Ar tsi bötsi Hesu mi 'bụ har dönganijö

41 Tạt'a jẹyẹ mi pa yá dada ar Hesu nda m'ụ har dạngo mbaxjwa núnụ
Herusalen.
42 Jange mi jwata 'rẹt'amayoho njẹyẹ ar Hesu, bi ma'ụ ar dạngo Herusalen
ngu yá nt'umbi'ụ.
43 Nu mi wa ar dạngo, ba penga ar Huse ne ar Maria. Ha nu ar Hesu ba
kohnụ Herusalen, ne nuyá dada himbi bödi.
44 Nu'ụ mi hu yá mụi mi nthöskwi ya jö'i nu'ụ mi pap'ụ ndi menga yá ngu.
Bi ñ'o xọge n'apa. M'ẹfa ka bi hyoñ'ụ ha mi ñ'owi yá mëni ne yá mpöhwi.
45 Ne himbi diñ'ụ, jange bi gụ ar 'ñu bi menga Herusalen man'agi, ma nda
hyoni.
46 Ne ár hñupa bi diñ'ụ mi 'bụhnụ mbo har dönganijö, mi huhnụ madeda
nu'ụ ya böt'ofo, mi ọts'e ne mi ọt'wabi ya nt'ạni.
47 Ne gatho nu'ụ ya jö'i mi ọxa nö'ö te mi möñ'ö, xa mi 'yọtho, ngetho xa mi
jár mfödi, mi thödi xiñho gatho nö'ö te mi t'ạmbabi.
48 Ne nu mi hyanda ár nönö ne ar Huse mi huhwinụ ya böt'ofo, himi pödi
te nda beni. Ne ár nönö bi 'ñembabi:
—Ma tsi t'ụ'i, yo'ö xka jakagihe njap'ụ. Ri dada ne nuga tu ma mụihe di
hoñ'ahe.
49 Ha nunar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi hongagihụ. Ha hingi pöhụ mahyoni ga mpẹ hár 'bẹfi ma Dada.
50 Mödi nuyụ himbi zo yá mfeni teme mi ne nda xipabi.
51 Ne bi mẹwi'ụ, bi menga Nasare, ne mi ọta gatho nö'ö mi xipabi'ụ. Ha ár
nönö mi kwatatho hár mfeni gatho nö'ö te xki bödi.
52 Ne nu ar Hesu mi te ár mfeni ne ár ndo'yo, ne mi 'yo ndi hñuxa mi
numañho Jö ne ya jö'i.

3

Ar Xuwa Xixthe mi mönga ar hoga mhö
(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

1 Xki m'ụ ngu ar döngandö ar Tiberio Sesar 'rẹt'amakụt'a njẹyẹ, ha nu har
hại Nhudea mar ndö ar Ponsio Pilato, har Erode mar ndö har hại Ngalilea.
Ha nunar Lipe ár jödönụ, mar ndö har hại Iturea ne har hại Trakonite, ne ar
Lisania mar ndö har hại Abilinia.
2 Ge'mụ ma ya döngamöjö ar Anas ne ar Kaifas. Nunar jẹyẹnụ Jö bi zohna
ar Xuwa ár t'ụ ar Sakaria, mi 'bụ ha ya ot'at'ọhọ, nda zo ya jö'i.
3 Nu'mú ar Xuwa bi ñ'o xọge ár ñöni ar döthe Hordan. Ne mi xipa ya jö'i nda
'yọt'wa yá ntsọ'mi, ne nda nxixthe, njap'ụ nda mpumba yá ts'oki.
4 Bi thogi ngu xki 'yot'a ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:

Ár mhafi n'a togo enga har ot'at'o̱ho̱:
Hyokwabihu̱ ár 'ñu ar tsi Hmu,
jömfu̱ habu̱ da thogi.
5 Gatho ya hñe da ñhuts'i.
Da thext'a ya t'o̱ho̱ ne ya ngwani,
da jönga ya 'ñu nu'u̱ xi no̱ni,
ne da ts'u̱ka habu̱ gatho xi ñ'ödi.
6 Ne gatho ya jö'i da hyanda ar mpo̱ho̱ unga Jö.
7 Nze̱ye̱ ya jö'i mi pa mi k'ö'sa ar Xuwa mi ne nda nxixthe, ne nö'ö mi embabi:
—Yá bötsi'ihu̱ ya k'eñö gi ha̱tehu̱. Togo xi ut'ahu̱ gi k'onthu̱ ár kwe̱ Jö xi 'ñep'u̱.
8 Mahyoni gi 'yo̱thu̱ nö'ö xiñho, njap'u̱ da nheki xka 'yo̱thwu̱ ár ntso̱'mi. Yo ma gi 'ñexase̱ ri nsuhu̱ gi 'ñeñhu̱: Ma dadahe ar Abra. Ngetho nuga di xi'ahu̱, Jö tsa̱ da gu̱xa nuya doyu̱, ne da 'ñexa ngu yá bötsi ar Abra.
9 Ne di xi'ahu̱ n'ehe, Jö ngu ar tse̱nza hödar nts'e̱nza hár 'ye̱ da ze̱ka ar za. Ha nunar za hinte mañho uni, da ts'e̱ki ne da t'e̱nt'a har tsibi.
10 Nu'mú nuya jö'i bi 'ya̱ni ne bi 'ñembabi:
—Xi'mu̱, teme ga pe̱je.
11 Ne ar Xuwa bi döti ne bi 'ñembabi:
—Nö'ö togo pe̱'sa yoho yá pahni, da umba n'a nö'ö hinte köhö. Ha nö'ö togo pe̱'sa te da zi, da ñhehwi nö'ö hinte pe̱ts'i.
12 Ne ba e 'ra ya njotbojö nda nxixthe n'ehe, ne bi 'ya̱mba ar Xuwa:
—Utate, xi nuje, te ga pe̱he.
13 Ar Xuwa bi dötwabi:
—Ho̱nse̱ jothu̱ nö'ö xi nsi'ahu̱.
14 Nep'u̱ ba e 'ra ya ndogu, ne bi 'ya̱mba ar Xuwa:
—Xije, te ga pe̱je.
Ar Xuwa bi 'ñembabi:
—Yo gi hömfu̱ yá bojö ya tsi jö'i. Yo gi pehu̱ ya nhemhñö ne njap'u̱ da jot'i. Ñhogamu̱ihu̱ nö'ö ar bojö gi töhu̱.
15 Gatho ya jö'i mi oda yá mfeni ne mi ense̱'u̱: Xi nunar Xuwa, hage go gehnu̱ ar Kristo 'mu̱.
16 Jange ar Xuwa bi 'ñembabi:
—Nuga di xixthe'ihu̱ har dehe, ha 'be̱fa man'a togo ma da xixthe'ihu̱ hár Hñö Jö ne ar tsibi. Xa tökagi ár ts'e̱di, ne nuga hindi 'ñepkagi ga xot'wats'u̱ yá nthöt'i ár thiza.
17 Nö'ö xi ñhoki da mi'sa ar t'e̱i. Ma da paxt'a ár thi, ne da kwata ar t'e̱i hár t'u, ne nunar paxi da 'yu̱'sa har tsibi habu̱ hiñham'u̱ da wadi da nzo̱.
18 Njap'u̱ ar Xuwa mi mönga nze̱ye̱ ya mhö mi zohna ya jö'i, ne mi xipa ar hoga mhö.
19 N'agi bi zu̱i ar ndö Erode, ngetho xki zimbabi ár 'be̱hñö ár jödö már thuhu ar Lipe, ne xki 'yo̱t'a ma nze̱ye̱ ya ts'oki.
20 Nunar Erode, bi hñu'sa man'ar ts'oki, bi gu̱ ar Xuwa ne bi 'ñet'a har fa̱di.

Ár nxixthe ar Hesu
(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

21 Nú'mu̱ mi xixthe ya jö'i ar Xuwa, nuya pa'u̱ ar Hesu bi nxixthe n'ehe. Ne nu mi 'ya̱pa Jö, bi xo mhets'i,
22 ne ár Hñö Jö ba köi ngu n'ar domtxu, ne bi zu̱'ö. Ne bi nheki n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i, bi 'ñenö:
—Go ma hmöka T'u̱'i, gi jakagi ga njohya.

Yá pale ar Hesukristo
(Mt. 1:1-17)

23 Ar Hesu mi pẹ'sa ngu n'ạtema'rẹt'a njẹyẹ nú'mụ mi dụ'ma ár 'bẹfi. Ne nö'ö, ngu mi benga ya jö'i, már t'ụ ar Huse, ha nu ar Huse már t'ụ ar Eli.
24 Ar Eli már t'ụ ar Matat, har Matat már t'ụ ar Lebi, ar Lebi már t'ụ ar Melki, ar Melki már t'ụ ar Hana, har Hana már t'ụ man'ar Huse.
25 Ha nö'ö man'ar Huse már t'ụ ar Matatia, ar Matatia már t'ụ ar Amos, ar Amos már t'ụ ar Naum, ar Naum már t'ụ ar Esli, har Esli már t'ụ ar Nagai.
26 Ar Nagai már t'ụ ar Mat, ar Mat már t'ụ man'ar Matatia, ha nö'ö man'ar Matatia már t'ụ ar Semei, ar Semei már t'ụ man'ar Huse, ha nö'ö man'ar Huse már t'ụ ar Huda.
27 Ar Huda már t'ụ ar Hoana, ar Hoana már t'ụ ar Resa, ar Resa már t'ụ ar Sorobabel, ar Sorobabel már t'ụ ar Salatiel, har Salatiel már t'ụ ar Neri.
28 Ar Neri már t'ụ man'ar Melki, ha nö'ö man'ar Melki már t'ụ ar Adi, ar Adi már t'ụ ar Kosam, ar Kosam már t'ụ ar Elmodam, har Elmodam már t'ụ ar Er.
29 Ar Er már t'ụ ar Hosue, ar Hosue már t'ụ ar Elieser, ar Elieser már t'ụ ar Horim, har Horim már t'ụ man'ar Matat.
30 Ha nö'ö man'ar Matat már t'ụ man'ar Lebi, ha nö'ö man'ar Lebi már t'ụ ar Simiu, ar Simiu már t'ụ man'ar Huda, ha nö'ö man'ar Huda már t'ụ man'ar Huse, ha nö'ö man'ar Huse már t'ụ ar Honan, har Honan már t'ụ ar Eliakim.
31 Ar Eliakim már t'ụ ar Melea, ar Melea már t'ụ ar Mainan, ar Mainan már t'ụ ar Matata, har Matata már t'ụ ar Natan.
32 Ar Natan már t'ụ ar Dabi, ar Dabi már t'ụ ar Isai, ar Isai már t'ụ ar Obed, ar Obed már t'ụ ar Bos, ar Bos már t'ụ ar Salmon, har Salmon már t'ụ ar Naso.
33 Ar Naso már t'ụ ar Aminadab, ar Aminadab már t'ụ ar Aram, ar Aram már t'ụ ar Esrom, ar Esrom már t'ụ ar Fare, har Fare már t'ụ man'ar Huda.
34 Ha nö'ö man'ar Huda már t'ụ ar Hakob, ar Hakob már t'ụ ar Isa, ar Isa már t'ụ ar Abra, ar Abra már t'ụ ar Tare, har Tare már t'ụ ar Nakor.
35 Ar Nakor már t'ụ ar Serug, ar Serug már t'ụ ar Ragau, ar Ragau már t'ụ ar Peleg, ar Peleg már t'ụ ar Eber, har Eber már t'ụ ar Sala.
36 Ar Sala már t'ụ ar Kainan, ar Kainan már t'ụ ar Arfaxad, ar Arfaxad már t'ụ ar Sem, ar Sem már t'ụ ar Noe, har Noe már t'ụ ar Lamek.
37 Ar Lamek már t'ụ ar Matusale, ar Matusale már t'ụ ar Enok, ar Enok már t'ụ ar Hared, ar Hared már t'ụ ar Malalel, har Malalel már t'ụ man'ar Kainan.
38 Ha nö'ö man'ar Kainan már t'ụ ar Enos, ar Enos már t'ụ ar Set, ar Set már t'ụ ar Adan, ha nu ar Adan már t'ụ Jö bi 'bụ mhets'i.

4

Ar ts'ondöhi mi tsạta ar Hesu
(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

1 Mi wadi bi nxixthe ar Hesu, ne xki nzinga ár Hñö Jö, bi zohnụ ar döthe Hordan, ne ár Hñö Jö bi zixa ha ya ot'at'ọhọ.
2 Ne ka ba 'bụhnụ yon'ạte mpa, ne mi ehnụ ar ts'ondöhi mi tsạti. Ha nu ar Hesu gatho nuya payụ hinte xki zi, ne mi wahyụ bi ntunthu.
3 Nu'mú ar ts'ondöhi bi 'ñembabi:
—Nu'mụ ár T'ụ'i Jö, japa nunar do da nthuhme xö.
4 Ha nu ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Huxa har T'ofo njawa: Hinge họnsẹ ar thuhme da umba ár te ar jö'i, mahyonibi ár mhö Jö n'ehe.
5 Ne ar ts'ondöhi bi zixa ar Hesu ha n'ar t'ọhọ xa mar ñhets'i, ne bi utwabi gatho ya hnini 'bụ har ximhại, ne bi nhekinụ xọgeyụ.
6 Ne bi 'ñembabi n'ehe:

—Ga ja'i gi ndö gatho nuya hniniyụ, di pẹwi yá ñho, ngetho xi t'ẹntk'a ha ma 'yẹyụ, ne da tsạ ga umbabi togo di nega.
7 Họnsẹ nu'mụ gi ndạndihmö ne gi nsundagi, gatho ga ẹnt'a ha ri 'yẹ.
8 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hyẹgagiwa ts'ondöhi. Ngetho huxa har T'ofo: Nsunda Jö ri Hmu, ne họnsẹ'ö gi pẹpabi.
9 Nep'ụ ar ts'ondöhi bi zixa ar Hesu har hnini Herusalen, ne bi 'ñexa mañö hár ngöts'i ar dönganijö, ne bi 'ñembabi:
—Nu'mụ go ár T'ụ'i Jö, 'yẹngar nsạgi xö.
10 Ngetho huxa har T'ofo:
Jö da mẹhna yá ẹnxẹ da su'a'i.
11 Ne da mip'a ri 'yẹ,
hingi fama ri wa ha ya do.
12 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Enga har T'ofo n'ehe: Yo ma gi tsạta Jö ri Hmu.
13 Nú'mụ himi tini hanja nda tsạti, ar ts'ondöhi bi 'wege 'ra ya pa.

Ar Hesu bi dụ'ma ár 'bẹfi
(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

14 Nep'ụ mi hömpa ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ar Hesu bi menga har hại Ngalilea. Gatho nu'ụ ya jö'i mi 'bụ hár nthet'i bi 'yọ mi nhọñ'ö.
15 Ne nö'ö mi kụt'a ha yá nijö'ụ mi uti. Ne gatho mi e'spa ár nsu.

Ar Hesu mi 'bụhnụ Nasare
(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

16 Nep'ụ ar Hesu bi menga har hnini Nasare habụ xki te'ö. Bi zọta n'ar pa ntsạyạ, bi yụt'a har nijö ngu ár nt'umbi'ö, ne bi m'ại nda né ar T'ofo.
17 Bi t'umbabi nda ne ar t'ofo xki 'yot'a ar m'ẹhni Isaia, ne bi dinga nö'ö ar xẹni enö njawa:
18 Nu ár Hñö Jö xi gobgatho,
ngetho xi hñuxkagi ga xipa ar hoga mhö ya hyoya.
Xpa pẹnkagi ga hot'a nu'ụ tu yá mụi,
ga xipabi nu'ụ togo jot'i, xi zọ ar pa da bọni,
ga xokwabi yá dạ ya godạ,
ga jụxa nu'ụ xi thọmahại.
19 Ne ga xipabi gatho ya jö'i xi zọ ar pa da hwëgagihụ ár mhöte Jö.
20 Mi wa ar Hesu bi nepa ár T'ofo Jö, bi tani bi dạtwabi nö'ö mi fạxte har nijö, ne bi hñudi. Ha gatho nu'ụ mi 'bụhnụ himi jụxa yá dạ mi k'öt'i.
21 Nö'ö bi ndụi bi zofo, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ar pania xi tho gatho nö'ö xka 'yọhụ da nehe har T'ofo.
22 Ne gatho nu'ụ mi 'bụhnụ xa mi ñömañho, ne xa mi 'yọda ya nzạtho mhö mi mönga ar Hesu, ne mi eñ'ụ:
—Ha hinga gehnụ ár t'ụ ar Huse.
23 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Di pödi ma gi 'ñengagihụ: Nu'mụ xa majöni gi ọthe ma'ra, ñ'ọthesẹ. Ne ma gi 'ñengagihụ: 'Yọt'wa ha ma hạihụ n'ehe, ngu xta ọhe xka 'yọtnụ Nkapernaum.
24 Ne bi 'ñenö n'ehe:
—Xa majöni di xi'ahụ, hinjo'o n'ár m'ẹhni Jö da nhumañho hár hạisẹ.
25 Di xi'ahụ majöni, nú'mụ mi 'bụ ar m'ẹhni Elia, himi k'at'a ya 'ranxu har hại Israel, ge'mụ hinxki 'wö hñu njẹyẹ made, ne hagatho mi jar thuhu.
26 Ha Jö himbi mẹhna ar Elia nda t'inga ha yá ngu'ụ. Bi mẹhna ba 'winga n'ar 'ranxu me Sarepta, get'ụ ar hnini Sidon.

27 Ne nuya pa mi 'bu ar m'ẹhni Eliseo n'ehe, himi k'at'a togo mi tsu ar
tsit'ando'yo har hai Israel, ha hinto bi dixyu, honsẹ ar Naman mar me Nsiria.
28 Nu mi 'yox'u nö'ö mi mönga ar Hesu, gatho nuya jö'i xki mhunts'a mbo
har nijö xa bi mbo yá kwẹ.
29 Xa bi m'a'u, bi guka ar Hesu har hnini, bi zixa har nengama'ye habu mi
huxa nunar hnininu, ne mi ne nda hyot'u.
30 Ha nunar Hesu bi thota madeda ya jö'i, ne bi ma.

N'ar ñ'oho mi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi
(Mr. 1:21-28)

31 Nep'u ar Hesu bi ma Nkapernaum, n'ar hnini har hai Ngalilea, ne ha ya
pa ntsayą mi uta ya jö'i.
32 Ne gatho nuya jö'i xa mi 'yotho tengu ár nt'uti, ngetho mi ñö ngu nö'ö
togo pẹ'sa ar ts'ẹdi.
33 Ka mi 'buhnu har nijö n'ar ñ'oho mi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. N'a mbi
hyẹxta n'ar mhafi, ne bi 'ñenö:
34 —Te gi hongwa. Hyẹgagihe, Hesu me Nasare. Hage xka e gi hwatkagihe.
Di pödi togo'i, ár hoga T'u'i Jö.
35 Ar Hesu bi zu ar ts'ondöhi, ne bi 'ñembabi:
—Kot'a ri ne, poni hyẹ nunar ñ'ohonu.
Nu'mú ar ts'ondöhi bi foma ar ñ'oho madeda habu mi 'ba'u, bi hyẹgi ne
hinte bi japi.
36 Ne gathoyu xa bi zu, ne mi enga n'a ngu n'a:
—Tema mhö mönu. Honsẹ da 'bẹpabi ya ts'ondöhi da boni, ne nuyu ote.
37 Ne gatho har hai'ö ne ár nthet'i bi nunga ár 'bede ar Hesu.

Ar Hesu bi othebi ár to ar Simu Pedro
(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

38 Nep'u mba ponga ar Hesu har nijö, bi ma hár ngu ar Simu. Ne ár to xa mi
thẹ ar mpat'i. Ne bi t'apabi ar Hesu nda nu.
39 Ne nunu bi ñ'ani habu mi 'bẹnga ar dąthi, ne bi xipa ar mpat'i nda boni.
Ne nunar mpat'i dama bi hyẹgi, ne nunar 'bẹhñönu bi nangi bi umba te nda
zi'u.

Ar Hesu bi othe nzẹ ya dąthi mi yu ar hyadi
(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

40 Nú'mu mi yu ar hyadi, gatho nu'u tsąnt'ö ar hñeni mi thogi, mi ts'ixa habu
mi 'bu ar Hesu nda hñu'spa ár 'yẹ n'a ngu n'a, ne gatho mi othe.
41 Ne nzẹyẹ ya dąthi nu'u mi nthẹxkwi ya ts'ondöhi mi ẹmbabi, ne nu nda
boñ'u, mi mafi mi enö:
—Go ge'e ár T'u Jö.
Ha nunar Hesu mi tsui, ne himi hẹgi nda ñö, ngetho nuyu mi pödi go mi
gehnu ar Kristo.

Ar Hesu bi ñ'o xoge har hai Ngalilea mi mönga ar hoga mhö
(Mr. 1:35-39)

42 Ár hyax'ö n'itho ar Hesu bi bonga har hnini, bi ma ha n'ar hai habu hinto
mi 'bui. Ha nuya jö'i xa bi ñ'o bi hyoni, ne mi zonga habu mi 'yo'ö, mi tsömi
himi ne nda hyẹgi nda ma.
43 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Mahyoni ga ma ma'ra ya hnini, ga mönga ar hoga mhö nonga ár ts'ut'wi
Jö, ngetho gehnu xpa 'bẹnkagi ga e ga mönga'ö.
44 Ne mi 'yo xoge Ngalilea, mi zo ya jö'i ha yá nijö.

5

Ar njöpa njụxhwö
(Mt. 4:18-32; Mr. 1:16-20)

1 N'ar pa ar Hesu mi 'yo hár ñöni ar ñhọnthe Genesare. Nor pa'ö xa bi wat'a
ra nzẹ ya jö'i, 'bụtho nda 'yent'i, ngetho gatho mi ne nda 'yọxa ár mhö Jö.
2 Ar Hesu mi hyanda yoho ya motsa mi kụ har ñönthe. Hinto mi 'yoni,
ngetho nu togo yá mẹti xki göi, mi pet'a yá nt'ạts'i.
3 Ne ar Hesu bi bọxa n'a nuya motsa mi 'bụhnụ, már mẹti ar Simu. Ne bi
'yạpa ar möte nda 'ñet'a n'ar tsi tụi mbo ar dehe, ne ka bi hñuxnụ mi uta gatho
ya jö'i.
4 Ne mi wadi bi zofo, bi 'ñemba ar Simu:
—'Yẹt'a ar motsa habụ xi ñhe, ne ka gi köthụnụ ri nt'ạts'ihụ.
5 Ha nu ar Simu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Utate'i, xta mpẹhe gatho ar xui, ne hinte xta jụxe. Mödi njap'ụ,
nu'mụ gi pẹnje, ma ga köthe ar nt'ạts'i zëi.
6 Ne nu mi 'yọt'a ngu xki nsipabi, mi gụxa nuya nt'ạts'i xa mi ñuts'i, 'bụtho
nda xẹgi.
7 Jange bi gụxa yá 'yẹ bi mat'a nu ma'ra yá ñ'ohụ mi ẹt'a man'ar motsa, nda
e nda mạts'i. Mba e'ụ, bi ñu'sa gatho yoho ya motsa, 'bụtho nda yụi.
8 Ha nu mi hyanda ar Simu njap'ụ, bi ndạndihmö hár wa ar Hesu, ne bi
'ñembabi:
—Tsi Hmu'i, hindi 'ñepkagi ga ñ'owi, ngetho dar ts'okte.
9 Bi 'ñenö njap'ụ ngetho ngu'ö ne nu ma'ra, xa xki zu, ne himi pödi te nda
beni, xki hyanda gatho nuya hwö xki gụx'ụ.
10 Njap'ụ nu ma'ra mi fạxa ar Simu har nt'ạxhwö, ar Hakobo ne ar Xuwa
nuyá t'ụ ar Sebedeo, xa xki zo ar mbidi yá mụi. Ha nunar Hesu bi 'ñemba ar
Simu:
—Yo gi ntsu. Di ndụ ar pania ma gi 'yạxa ya jö'i da e da dẹngagi.
11 Nu'mú bi 'yẹt'a ya motsa hár ñöni ar dehe, ne bi zohnụ gatho yá 'bẹfi, bi
dẹnga ar Hesu bi mẹwi.

Ar Hesu bi ọthe n'a mi tsụ ar tsit'ando'yo
(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

12 N'agi ar Hesu mi 'bụ ha n'ar hnini, ne ba e n'ar ñ'ọhọ nts'ẹdi mi tsụ ar
tsit'ando'yo. Mi hyanda ar Hesu, bi wat'a habụ mi 'bạ'ö, bi ndạndihmö, bi
mẹ ár hmi har hại. Ne mi ạpa ar möte mi embabi:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mụ gi ne, da tsạ gi ọthegi.
13 Nu'mú ar Hesu bi maka ár 'yẹ, bi hñu'spabi ne bi 'ñembi:
—Hö, di ne ga ọthe'i. Dá dix'a'i.
Ne ar tsit'ando'yo dama bi hyẹgi.
14 Nu ar Hesu bi hñu'mba ár mụi hinto nda xipabi, ne bi 'ñembabi:
—Họnt'a di ma ba ñ'udi da hyant'a ar möjö. Ne gi hñöxa ri m'ọñhọ gi jut'a
ri nt'axki ngu bi mönga ar Moise, njap'ụ da bö'ụ xi dix'a'i.
15 Ha nunar 'bedenụ bi nụngi, bi zo yá gu ya jö'i nö'ö mi ọt'a ar Hesu. Ne xa
mi kwat'i nda 'yọxa nö'ö te mi mö, ne nda ọthebi yá hñeni.
16 Jange ar Hesu mi 'wege habụ hinte mi 'bụ ya jö'i, mi mat'a Jö ár Dada.

Ar Hesu bi ọthe n'ar dạthi xki nza ár ndo'yo
(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

17 N'ar pa ar Hesu mi uta ya jö'i, ne mi 'bụhnụ 'ra ya dẹnga'bẹpate ne ya
böt'ofo, xki 'ñe Herusalen ne ma'ra ya hnini har hại Nhudea ne Ngalilea. Ne
ar Hesu mi hömpa ár ts'ẹdi Jö mi ọthe ya dạthi.

18 Nep'ų bi zǫ 'ra ya ñ'ǫhǫ mi tsi n'ar dą̈thi xki 'yę̱nts'a ha n'ar fidi, ngetho xki nza ár ndo'yo. Ne nu'ų togo mi tsihi, mi ne nda kų̱t'a mbo habų mi 'bų ar Hesu nda ǫthe.
19 Ha himi tsą̈ nda yų̱t'i, ngetho xa mi ja nzę̱ ya jö'i. Jange bi bǫxa mañö ar ngu, ne bi gų̱ka 'ra ya domhi. Njap'ų bi tsą̈ bi kö'ma ar dą̈thi mi oxa ár fidi habų mi 'bą̈ ar Hesu, mbo har ngu madeda ya jö'i.
20 Har Hesu mi hyandwa yá jamfi nu'ų ya ñ'ǫhǫ mi tsihi, bi 'ñembabi ar dą̈thi:
—Ha gi ǫde, ndada. Xi mpump'a ri ts'oki.
21 Nu'mų́ nuya böt'ofo ne ya dę̱nga'bę̱pate mi ensę̱'ų njawa: Teme xi benga nunar ñ'ǫhǫnų, ts'okwa Jö. Ngetho hǫnsę̱ Jö tsą̈ da pungya ts'oki.
22 Ar Hesu bi bötwatho yá mfeni, jange bi 'ñembabi'ų:
—Yo'ö gi beñhų njap'ų.
23 Temar ñhembi ga xipkanų: Xi mpump'a ri ts'oki. Wa ga embabi: Nangi gi 'yo.
24 Pöhųpya, Nö'ö Togo xpa e bi Njö'i pę̱'skwa ar ts'ę̱di har ximhą̈i da punga ya ts'oki, nuhų teme ma ga pę̱fi.
Ne bi 'ñembabi ar dą̈thi:
—Nu'ge di xi'a'i: Nangi, jų̱xa ri fidi, di ma ri ngu.
25 Nu'mų́ ar dą̈thi bi nanga madeda ya jö'i, bi gų̱xa ár fidi, ne bi ma ár ngu, mi umba njamödi Jö.
26 Ne gatho ya jö'i bi hyandi xa bi 'yǫtho, mi e'spa ár nsu Jö, xa mi ntsu mi eñ'ų:
—Ar pania xta hanthų ya döta nt'udi.

Ar Hesu bi zohna ar Lebi nda dę̱ni
(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

27 M'ę̱fa ar Hesu bi bǫni bi ma, ne bi hyanda n'ar njotbojö már thuhu Lebi, mi huxa habų mi njut'ar bojö mi jot'a ya ndö. Ne bi 'ñembabi:
—Ba e gi tę̱ngagi.
28 Nu'mų́ ar Lebi bi zop'ų xǫge, bi dę̱ni bi mę̱wi.
29 M'ę̱fa bi 'yǫt'wa n'ar dą̈ngo ar Hesu hár ngu. Bi wat'a nzę̱yę̱ ma'ra yá minjotbojöwi, ne ma'ra ya jö'i bi hñuxkwiyų har mexa.
30 Nep'ų nuya böt'ofo ne ya dę̱nga'bę̱pate bi ndų̱i bi ñömañ'ų mi ę̱mba nu'ų mi tę̱nga ar Hesu, ne mi embabi'ų:
—Hanja gi ñuñhų ne gi ntsixkwihų ya njotbojö ne ya 'yǫt'ats'oki.
31 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Nu'ų 'yomañho, hingi honga togo da ǫthe, ha nuya dą̈thi hö, hoñ'ų.
32 Nuga hinxta e ga zo ya hogajö'i. Xta e ga zo ya 'yǫt'ats'oki da 'yǫt'wa yá ntsǫ'mi.

Ar Hesu bi t'ą̈mba ar bëhë
(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

33 Bi t'ą̈mbabi ar Hesu, ne bi t'embabi:
—Yo'ö yá mą̈xte ar Xuwa Xixthe ne yá mą̈xte ya dę̱nga'bę̱pate xa bëhë ne mat'a Jö. Ha nuya ri mą̈xte ñuni ne tsithe.
34 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hage da tsą̈ gi jafų da bëhë nu'ų togo xi ts'ohna ha n'ar ngo ne 'bų̱hwi nö'ö togo nthöti. Njap'ų ma mą̈xte n'ehe.
35 Ha ma da zǫ ya pa nú'mų xta ts'ixkagi. Nuya pa'ų hö, xinda ne, da bëhyų.
36 Ne bi xipa man'ar 'bede, enö njawa:

—Hinjo'o togo da hyẹnga n'ar 'ra'yo he da mọ't'a n'ar zẹ dutu. Ngetho nu'mụ da japʼụ, hinge họnt'a da ts'onga ar 'ra'yo he, ar gönga dutu da xẹgi xta yụt'a nö'ö ar 'ra'yo m'ọt'e.
37 Ne hinto xit'a ar ut'afi ha ya zẹ ximhni, ngetho ar t'afi da fọka ya zẹ ximhni, njapʼụ ya ximhni ne ar t'afi da m'ẹdi.
38 Jange mahyoni da nsit'a ar ut'afi ha ya 'ra'yo ximhni, ne njapʼụ hinte da jayụ.
39 Nö'ö togo tsi ar t'afi xi ñhẹgi, hingi ne da zi nö'ö xi ñ'utho, ngetho eñ'ụ, nö'ö xi ñhẹgi xiñho'ö.

6

Yá mạxte ar Hesu bi doka ya ngöt'ẹi har pa ntsạyạ
(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

1 N'ar pa ntsạyạ ar Hesu ne yá mạxte bi tho ha ya hwöhi xki 'bot'a ya t'ẹi, ha nuyá mạxte mi toka ya ngöt'ẹi, ne mi töki mi tsa.
2 Nu'mú 'ra ya dẹnga'bẹpate mi hyandi, bi 'yạni ne bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi ọthụ nö'ö hingi ho da t'ọt'a har pa ntsạyạ.
3 Ha nu ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ha hinxka nehụ nö'ö bi 'yọt'a n'agi ar Dabi nú'mụ mi zụhwi ar thuhu yá ñ'owi.
4 Bi yụt'a hár nijö Jö, ne bi gụka nuya thuhme xki 'bọ'spa Jö. Nuya thuhmeyụ, hinto mi tsạ nda zi, họnsẹ ya möjö. Mödi ar Dabi bi zi, ne bi umbabi gatho nu'ụ togo mi ñ'owi.
5 Ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, gehnụ ár Hmu ar pa ntsạyạ.

Ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ
(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

6 Man'ar pa ntsạyạ ar Hesu bi yụt'a ha yá nijö'ụ, ne bi dụ'mi mi uti. Ka mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ ñ'ẹi.
7 Ha nuya böt'ofo ne ya dẹnga'bẹpate, mi öda ar Hesu mi handi ha nda ọthe ar ñ'ọhọ har pa ntsạyạ, ne nda dinga te nda hyọx'ụ.
8 Har Hesu mi pötwatho yá mfeni'ụ, ne bi 'ñemba ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ:
—Nangi, 'bạ madetho.
Ha nö'ö ar ñ'ọhọ dama bi nangi, ne bi m'ạ madetho.
9 Nepʼụ ar Hesu bi 'ñembabi nuya böt'ofo ne nuya dẹnga'bẹpate:
—Ma ga ọt'ahụ n'ar nt'ạni: Teme xiñho da t'ọt'e har pa ntsạyạ, ar ñho wa ar ts'omʼụi. Da t'ọthe n'ar dạthi, wa da thẹgi da du.
10 Ne bi k'öt'a gatho nu'ụ mi 'bụhnụ, ne bi 'ñembabi ar ñ'ọhọ:
—Maka ri 'yẹ.
Ar ñ'ọhọ bi maka ár 'yẹ, ne dama bi dits'i.
11 Nuya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo xa bi mbọ yá kwẹ, ne mi ñ'ạnga n'a ngu n'a teme nda japʼụ ar Hesu.

Ar Hesu bi hwahna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte
(Mt. 10:1-4; Mr. 8:13-19)

12 Nuya paʼụ ar Hesu bi bọxa ha n'ar t'ọhọ, ma ba ạpa Jö, ne gatho ar xui bi mʼụhnụ mi ñöwi ár Dada.
13 Ár hyax'ö bi zohna gatho nu'ụ mi tẹni. Ne bi hwahna 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi 'ñembabi yá mpọte n'ehe.
14 Go gehyụ yá thuhu'ụ: ar Simu nö'ö bi t'embabi ar Pedro, ar Andre ár jödöpʼụ'ö, ar Hakobo ne ar Xuwa, ar Lipe, ne ar Bartolo,

15 ar Teo, ar Toma, ne nö'ö man'ar Hakobo ár t'ų ar Alfeo, man'ar Simu togo
mi t'embabi ar ñöngahnini n'ehe,
16 ar Huda nö'ö ár jödö ar Hakobo, ne ar Huda Iskariote togo m'ẹfa bi dạ ar
Hesu.

Ar Hesu bi mạxa nzẹ ya jö'i
(Mt. 4:23-25)

17 Nep'ų ar Hesu ba kö har t'ọhọ, ba ñ'owi nu'ų 'rẹt'amayoho yá mạxte. Ne
bi zọñ'ų ha n'ar 'batha habų xki mhunts'a nzẹyẹ ya jö'i mi tẹni. Ne mi janų ma
nzẹyẹ ya jö'i, ma ya me Herusalen ne ma'ra ya hnini har hại Nhudea, ma'ra
xki 'ñe har hnini Tiro ne Sidon 'bų hár ñöni ar döta ñhọnthe. Nuya jö'iyų ba
ehe nda 'yọxa nö'ö mi mönga ar Hesu, ne nda ọthebi yá hñeni.
18 Nu'ų mi nthẹxkwi ya ts'ondöhi mi ẹmbabi.
19 Ne gatho ya jö'i xa mi ne nda dạnga ar Hesu, ngetho nu'ų togo nda dạni,
mi pọnga n'ar ts'ẹdi mi hökwa gatho yá hñeni.

Ar Hesu bi mönga nu'ų nzạtho ne nu'ų ñ'ụda yá m'ụi
(Mt. 5:1-12)

20 Ar Hesu bi hyanda yá mạxte, ne bi 'ñenö:
—Nzạtho nuya gi hyoyahų, ngetho xi nhwëk'ahų ár ts'ụt'wi Jö.
21 Nzạtho nuya gi thohų ar thuhu, ngetho ma gi niñöhų.
Nzạtho nuya gi zoñhụpya, ngetho ma gi njohya gi nthehų.
22 Nzạtho nú'mų xta ụtsa'ihų ya jö'i, xta gu'ahų, xta zañ'ahų, ne hinda ne da
beñ'ahų ri thuhuhų ngu n'ar ts'ojö'i, ngetho gi tẹñhų Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
23 Nuya pa xki thohų gatho nuya thogiyų, xa gi njohyahų, ngetho xa ma gi
hñöñhų n'ar nthöhönų mañö mhets'i. Beñhų mam'ẹt'o, gatho nuyá m'ẹhni ar
tsi Dada bi nt'ụtsa ngu'ahų n'ehe.
24 Ha hwëkate nu'ahų te xka pẹ'sụwa har ximhại. Xi göxa ri johyahų xka
pẹ'sụ.
25 Hwëkate nu'ahų hinxka thohų ar thuhu, ngetho m'ẹfa xa ma da zit'ahų
ar thuhu.
Hwëkate nu'ahų xa gi johyahụpya, ngetho m'ẹfa xa ma gi nzoñhụ gi thohų
ar dumụi.
26 Hwëkate'ihų nu'mų gatho ya jö'i es'ahų ri nsuhų, ngetho nuya jö'i mi 'bų
mam'ẹt'o, njap'ų mi e'spa yá nsu nuyá m'ẹhnisẹ hinxki mẹhna Jö.

Möhų ri ñ'ụnihų
(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Ha nu'ahų gi ọxų nö'ö teme di mö, möhų ri ñ'ụnihų, ne 'yọt'wabihų ar
ñho nu'ų togo ụtsa'ihų.
28 'Yạfų Jö da jöpa nu'ų togo tsañ'ahų, ne mat'wabihų Jö nu'ų togo
ñömañ'ụ'ihų.
29 Ha nu'mų togo da mẹp'a n'a ri hmihų, ñhẹhų da mẹp'a nö'ö man'a n'ehe.
Ha nu'mų da hñömp'a ri pạt'ihų, hyẹhų da hñöxa ri pahnihų n'ehe.
30 Nu'mų togo te da 'yạ'ahų, umbabihų. Ne nu'mų da hñöñ'ahų n'a te ri
mẹtihų, yo gi ạpabihų.
31 Nö'ö teme gi nehų da 'yọt'ahų ya jö'i, 'yọt'wabihų njap'ų n'ehe.
32 Nu'mų họnsẹ gi möhų togo mö'ahų, tema ñho gi ọthų 'mų. Ha hingi jap'ų
yá ñ'ohų ya ts'okte n'ehe.
33 Ne nu'mų họnsẹ gi ko'sfų ar ñho nu'ų togo xi 'yọt'ahų n'ehe, tema ñho gi
ọthų 'mų. Ngetho nuya ts'okte njap'ụtho n'ehe.
34 Ha nu'mų gi hmifų ri bojöhų họnsẹ nu'ų togo gi pöhų da gut'ahų, tema
ñho gi ọthų 'mų. Ngetho ya ts'okte njap'ų'ų, hmipa yá bojö nu'ų togo pödi da
ko'spabi.

35 Nu'ahụ möhụ ri ñ'ụnihụ ne 'yọt'wabihụ ar ñho. Hmipabihụ nö'ö da mi'ahụ, ne yo gi tọ'mhụ da kos'ahụ. Ngetho nu'mụ gi 'yọthụ njap'ụ, ma gi hñöñhụ n'ar döta nthöhö, ne da nheki yá bötsi'ihụ Jö bi 'bụ mhets'i. Ngetho nö'ö pẹ'spa ar ts'ẹti ya ts'om'ụi ne nu'ụ hiñ'otho yá njamödi.
36 Jange nu'ahụ pẹ'spabihụ ar hwëki gatho ya jö'i, ngu ọt'a Jö ri Dadahụ.

Yo gi theñhụ ri ñ'ohụ
(Mt. 7:1-5)

37 Yo gi nthentehụ, ne njap'ụ hinda ntheñ'ahụ n'ehe. Yo gi ñöthụ ar mfẹi, ne hinda ñhöt'ahụ ar mfẹi n'ehe. Pumbabihụ ma'ra, ne njap'ụ da mpump'ahụ n'ehe.
38 Uñhụ, ne da t'a'ahụ, n'ar hoga t'ẹni xi nhwöt'i ne xa di 'baxki. Ngu nö'ö ar t'ẹni gi ẹñhụ, get'ar t'ẹni ma da t'ẹñ'ahụ n'ehe.
39 Nep'ụ nö'ö bi xipabi'ụ n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi:
—Hage da zạ n'ar godạ da gụhna man'ár migodạwi. Hage hinda hyọ gatho yoho har ots'i.
40 Hinjo'o n'ar jö'i togo t'uti di töpa ár mfödi ár utate. Ha nu'mụ da bödi xiñho, nu'mú hö, da ñhẹhwi ár utate.
41 Hanja gi handwa ár ts'oki ri ku, njangutho n'ar paxi o hár dạ'ö, ne hanja hingi jamasu nö'ö ri döta ts'oki ngu n'ar xọka za o ha ri dạge.
42 Ne hanja da zạ gi 'ñembabi ri ku: Tọ'mi ga höp'a ar paxi o ha ri dạ. Ne hanja hingi handa nö'ö ar xọka za o ha ri dạge. Xa gar nemhñö. Hñö m'ẹt'o nö'ö ar za o ha ri dạge, ne njap'ụ da zạ gi hyanda xiñho, ne gi hñö'mba ar paxi o hár dạ ri ku.

Fötho tema za'ö xta födi te uni
(Mt. 7:15-20; 12:34-35)

43 Hiñ'otho n'ar hoga 'bạiza da unga nö'ö hingi ho da ts'i, wa n'ar ts'o'bại da unga nö'ö xiñho.
44 Föta tema za'ö xta födi te uni. Ngetho nuya 'mini hinda tsạ da nthụkwa ya iuxi, ha nuya 'minza hinda tsạ da njo ya obxi.
45 Njap'ụtho n'ehe n'ar hogajö'i ọt'a nö'ö xiñho, ngetho xi mẹ'sa ar ñho hár mfeni. Ha nor ts'om'ụi jö'i ọt'a nö'ö hingi ho, ngetho hár mfeni hyaxtho benga nö'ö hingi ho. Nö'ö di pẹ'sụ ha ma mfenihụ, ge'ö pọnga ha ma nehụ.

Yoho ya ñ'ọhọ bi hyọ yá ngu
(Mt. 7:24-27)

46 Hanja gi engagihụ: Ma tsi Hmu'ihe, ma tsi Hmu'ihe, ne hingi ne gi 'yọthụ nö'ö di xi'ahụ.
47 Nö'ö togo da e da zụkagi, da 'yọxa nö'ö di mö ne da 'yọt'e, ma ga xi'ahụ te ñhẹhwi.
48 Nö'ö ma ga hẹkwatho n'ar ñ'ọhọ họ n'ar ngu. Bi xạ'ma habụ da 'ñe ár ndụi, bi zọnga habụ o ar medo, ne ka bi dụ'mnụ bi guts'i. Ne nu mi zọ ya dö'ye, ne bi gö ya nzọthe, bi tho habụ mi 'bụ ar ngu. Nunar ngu'ö himbi 'ñöni, ngetho ár ndụi mi foxa har medo.
49 Ha nö'ö togo da 'yọxa nö'ö di mö ne hinda 'yọt'e, ma ga hẹkwatho n'ar ñ'ọhọ bi hyọ ár ngu har 'baxka hại, himbi xạ'mi nda hyokwa ár ndụi. Ne mi zọ ya nzọthe, xa mar nzẹdi, ne bi text'a nor ngu'ö, ne xa bi hwata gatho.

7

Ar Hesu bi ọthebi n'ár 'bẹgo n'ar ndöndogu me Nroma
(Mt. 8:5-13)

1 Mi wa ar Hesu bi zo ya jö'i, bi mengi bi yụt'a man'agi har hnini Nkapernaum.

2 Ka mi 'bu̱hnu̱ n'ar döndogu me Nroma, mi 'ñe n'ár 'be̱go xa mi mödi, ne mi hñeni, xa mi nts'e̱di, 'bu̱tho nda du.
3 Nunar döndogu mi 'yo̱de mi nho̱nga ar Hesu, bi me̱hna 'ra ya ndöxodyo, nda 'ya̱pa ar möte nda e nda o̱thebi ár 'be̱go.
4 Ha nu mi zo̱ñ'u̱ habu̱ mi 'bu̱ ar Hesu, xa bi 'ya̱pa ar möte nda ma, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Nunar döndogu ba pe̱nkagihe, di beñhe di 'ñepabi gi fa̱ts'i.
5 Ngetho mö ma jö'ihu̱, go gese̱ bi mö nda thogagihe n'ar nijö.
6 Jange ar Hesu bi me̱wi. Ne nú'mu̱ ma nda zo̱nga hár ngu ar döndogu, bi me̱hna 'ra yá ñ'ohu̱ nda 'ñembabi:
—Yo gi tu ri mu̱i, tsi Tata. Pengwatho, ngetho hindi 'ñepkagi gi ku̱t'a ha ma ngu.
7 Jange hinda ne da mase̱ ma nga tsi'a'i. Nö'ö di a̱'i, ho̱nse̱ gi mö ma 'be̱go da dits'i, nuga di ñ'emu̱i da njap'u̱.
8 Ngetho nuga 'bu̱ togo 'be̱pkagi, ha di pe̱'sa ya ndogu di 'be̱pabi n'ehe. Nu'mu̱ ga emba n'a: Di ma, da ma. Nu'mu̱ ga emba man'a: Ba ehe, da ehe. Ha nu'mu̱ ga emba ma 'be̱go: 'Yo̱t'a nunar 'be̱finu̱, da 'yo̱t'e.
9 Nu mi 'yo̱ ar Hesu njap'u̱, xa bi 'yo̱tho. Ne bi ñhanda habu̱ mi 'bu̱ ar mhuntsjö'i mi te̱ni, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Di xi'ahu̱, hinxta tinga n'ar me Israel di pe̱'sa n'ar jamfi ngu nunar ñ'o̱ho̱nu̱.
10 Ha nu mi menga nu'u̱ xki m'e̱hni hár ngu ar ndöndogu, bi hyandwa ár 'be̱go xki dits'i.

Ar Hesu bi ko'spa ár te ár t'u̱ n'ar 'ranxu me Nain

11 M'e̱fa ar Hesu bi thogi bi ma man'ar hnini ár thuhu Nain, mi ñ'owi yá ma̱xte, ne nze̱ye̱ ya jö'i mi te̱ni.
12 Nú'mu̱ mi 'ba̱i nda yu̱t'a har hnini, bi nthe̱wi mi po̱nga n'ár mhunts'i ya jö'i, ndi ma nda 'ya̱ ár t'u̱ n'ar 'ranxu, ne ho̱nse̱nu̱ mi 'ñehe.
13 Ar tsi Hmu mi hyanda ar tsi 'be̱hñö, xa bi hwëki ne bi 'ñembabi:
—Yo gi zoni.
14 Nep'u̱ bi wat'a habu̱ mi pa'u̱, ne bi hñuxa ár 'ye̱ har xithe̱ habu̱ mi oxa nö'ö xki du. Ha nuya mi muts'i bi m'a̱i, ne ar Hesu bi 'ñemba nö'ö xki du:
—Ts'u̱nt'u̱, di xi'a'i gi nangi.
15 Nu'mú nö'ö xki du bi nangi bi hñudi, ne bi ndu̱i bi ñö. Ne ar Hesu bi da̱twabi ár nönö.
16 Ha nu mi hyanda njap'u̱ gatho ya jö'i, xa bi zu, ne bi ndu̱i bi nsunda Jö mi eñ'u̱:
—N'ar döta m'e̱hni Jö xi zo̱kagihu̱. Jö xpa pe̱hni da ma̱xkagihu̱ ár hmöka hninigihu̱.
17 Ne gatho har ha̱i Nhudea, ne gatho nuya hnini mi 'bu̱ hár nthet'i, bi zo yá gu nö'ö xki 'yo̱t'a ar Hesu.

Ar Xuwa Xixthe bi me̱hna yoho yá ma̱xte ma ba k'ö'sa ar Hesu (Mt. 11:2-19)

18 Nuyá ma̱xte ar Xuwa Xixthe bi ma ba xipabi gatho nö'ö xki thogi. Ne ar Xuwa bi zohna yoho,
19 bi me̱hna ma nda 'ya̱nga ar Hesu: Ha go ge'e ár m'e̱hni Jö ma nda ehe, wa ga to̱'mhe man'a.
20 Nu'mú yá m'e̱hni ar Xuwa bi ma ba k'ö'sa ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Ar Xuwa Xixthe ba pe̱nje ga eñ'ahe: Ha go ge'e ár m'e̱hni Jö ma nda ehe, wa ga to̱'mhe man'a.

21 Ha nú'mụ mi zọnga yá mạxte ar Xuwa, ar Hesu mi ọthe nzẹyẹ ya dạthi,
mi ẹnga ya ts'ondöhi, ne mi ọthe nzẹyẹ ya godạ.
22 Jange nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ ne ba xipabihụ ar Xuwa nö'ö xka jwadi xka hyanthụ ne xka
'yọhụ. Xipabihụ nuya godạ xo yá dạ, nuya dowa 'yo, ha nu'ụ tsụ ar
tsit'ando'yo thits'i. Nuya gogu ọde, ne nuya xki du pengi da nte, ha nuya tsi
hyoya xi nsipabi ar hoga mhö.
23 Ne nzạtho nö'ö togo hinda ụ ár mụi xi zo ár gu nö'ö di pẹfi.
24 Ha nu mi menga yá mạxte ar Xuwa, ar Hesu bi ndụi bi nọnga ar Xuwa,
ne bi 'ñemba ya jö'i:
—Togo ma ga hyanthụ har ot'at'ọhọ. Hage ma ga hyanthụ n'ar ñ'ọhọ mi
otho ár ts'ẹdi, ngu n'ar xithi mi hwönda ar ndöhi. Hin'ö wain'ö.
25 Xi'mụ teme ga pọñhụ ma ga hyanthụ. Hage n'ar ñ'ọhọ mi he ya dutu xi
mhödi. Hin'ö, ngetho nu'ụ kö ya nzạtho dutu ne pẹ'sa gatho nö'ö ne, 'bụ ha
yá ngu ya ndö'ụ.
26 Tema ga pọñhụ ga hyanthụ 'mụ. N'ár m'ẹhni Jö. Hö, ne di xi'ahụ hinge
họnsẹ n'ár m'ẹhni Jö, pẹ'sa man'ar döta nsu.
27 Gehnụ xki nhọnga mam'ẹt'o har T'ofo habụ enö:
Nuga di pẹhna ma m'ẹhni da m'ẹt'o,
da hyok'a ar 'ñu.
28 Nuga di xi'ahụ, hinxi m'ụ man'ár m'ẹhni Jö togo xi mẹ'sa ár nsu ngu ar
Xuwa Xixthe. Ha nu'ụ xi yụt'a hár ts'ụt'wi Jö, mödi nheki hinte pẹ'sa yá nsu,
töpa ár nsu ar Xuwa.
29 Gatho nu'ụ ya jö'i mi ọxa nö'ö mi mönga ar Xuwa, ne nu'ụ ya njotbojö bi
hñömbár xixthe, mi dạmajöni xiñho gatho nö'ö ọt'a Jö.
30 Ha nuya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo, himbi numañho, ne himbi hñönga
nunar ñho mi ne nda 'yọt'wa Jö. Jange himbi ne'ụ nda xixthe ar Xuwa.
31 Ne ar tsi Hmu bi 'ñenö:
—Togo ga hẹkwabi nuya jö'i 'bụ nuya payụ, ne togo di hñötṣ'i.
32 Nu'ụ di hñöxa ya bötsi hu har tại ñ'eni, ne mat'a yá mibötsiwi, enö: Da
hụxthe ma nthụzahe, ne hinga nehụ. Da ntuhe ya thuhu dumụi, ne hinga
nzoñhụ.
33 Jange nu'ahụ di hñöx'ahụ nu'ụ ya bötsi'ụ, gi hanthụ gatho hingi ho.
Ngetho ga hyanthụ bi zọ ar Xuwa, hinto mi ñungwi, hinto mi ntsixkwi, ne ngi
emfụ mi pẹ'sa ya ts'ondöhi.
34 M'ẹfa bi zọ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ñungwi ne ntsixkwi ya jö'i, gi emfụ xa
tsụ ar ts'o'yo ne ar nti, ár ñ'owi ya njotbojö ne ya 'yọt'ats'oki.
35 Ha nö'ö togo pẹ'sa ar hoga mfödi, nhekitho ha yá hoga 'bẹfi.

Ar Hesu mi 'bụ hár ngu n'ar dẹnga'bẹpate ár thuhu ar Simu

36 N'ar dẹnga'bẹpate bi zohna ar Hesu hár ngu nda ñungwi. Ne nú'mụ mi
zọni bi yụt'a har ngu ne bi hñuxa har mexa.
37 Mi 'bụhnụ n'ar ts'o'bẹhñö har hnini'ö. Mi bödi xki zọhnụ ar Hesu hár ngu
ar dẹnga'bẹpate nda ñunụ, bi ma ba k'öts'i. Ne bi hñöxa n'ar xito t'axdo, mi
po n'ar ñụni xa mi yụni xiñho.
38 Mi zọni bi ndạndihmö hár wa ar Hesu, xa bi hñu ár mụi bi nzoni. Nuyá
gidạ mi nö'mi, mi xụkwa yá wa ar Hesu, ne mi jụ yá xtö mi thukwabi. Xa mi
tsụspabi, ne mi ko'spa nö'ö ar hogañụni mi hö.
39 Nu mi hyanda ar dẹnga'bẹpate xki zohna ar Hesu hár ngu, mi ensẹ hár
mfeni: Nu'mụ majöni ár m'ẹhni Jö nunar ñ'ọhọnụ, di pöhmö tema 'bẹhñö
thạmba ár wa, ngetho n'ar ts'o'bẹhñö.
40 Jange ar Hesu bi 'ñembabi ar dẹnga'bẹpate:

—Ha gi o̲de Simu. Di ne ga xi'a'i n'ar 'bede.
Ar Simu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Xikagi, ma tsi Utate'i.
41 Ne bi 'ñenga ar Hesu:
—N'agi yoho ya ñ'o̲ho̲ mi tupa n'ar hmibojö. N'a mi tu ku̲t'anthebe ya t'axbojö, ha nö'ö man'a mi tu madenthebe.
42 Ha nu'u̲ himi tsa̲ nda gut'wa ár bojö nö'ö togo xki hmipabi. Jange nö'ö ar hmibojö, bi pumbabi yá tha̲i. Xikagipya, nuya yoho ya ñ'o̲ho̲yu̲ bi mpumbabi yá tha̲i, togo mi tsit'a ár mu̲i mi mö togo xki hmi ar bojö.
43 Nu'mú̲ ar Simu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Za di enga nö'ö ar ñ'o̲ho̲ mi tu nze̲ye̲.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hö, xka thödi xiñho.
44 Nep'u̲ bi ñhanda habu̲ mi 'bu̲ ar 'be̲hñö, ne bi 'ñembabi ar Simu:
—Nu nda tso̲kwa ri ngu, hinxka 'rakats'u̲ ar dehe ga xu̲ka ma wa. Ha ndimhö, nunar 'be̲hñönu̲, xi nö'ma yá gida̲ xi xu̲ga ma wa, ne xi gu̲ yá xtö xi duki.
45 Nu'ge hinxka tsu̲ski ngu ma nt'umbihu̲. Ha nunar 'be̲hñönu̲, ja nda ku̲t'atho, hingi tsa̲ya̲ tsu̲ska ma wa.
46 Nu'ge hinga ko'ska ar nziki ma ñö, ha nunar tsi 'be̲hñönu̲ xi goska ma wa n'ar hogañu̲ni.
47 Jange di xi'a'ipya, nunar 'be̲hñönu̲ xi mpumbabi gatho yá ts'oki, mödi nze̲ye̲ xki 'yo̲t'e, jange xa ja nze̲ye̲ ár mhöte. Ha nö'ö hingi nze̲ye̲ ár ts'oki xi mpumbabi, hingi nze̲ ár mhöte.
48 Nu'mú̲ ar Hesu bi 'ñembabi ar 'be̲hñö:
—Xta pump'a'i gatho ri ts'oki.
49 Ha gatho nu'u̲ ma'ra ya jö'i mi huhwinu̲ har mexa, bi ndu̲i bi bense̲ ha yá mfeni, ne mi eñ'u̲:
—Togopyanu̲, pumba yá ts'oki ya jö'i.
50 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi ar 'be̲hñö:
—Gi ñ'emu̲i, jange xka mpo̲ho̲, ha nupya di ma ter entho.

8

'Ra ya 'be̲hñö mi fa̲xa ar Hesu

1 Mi tho gathoyu̲, ar Hesu bi ñ'o mi tso̲nga ya döhni ne ya t'u̲lo hnini, mi zohna ya jö'i, ne mi xipabi'u̲ ar hoga mhö no̲nga ár ts'u̲t'wi Jö. Ne mi ñ'owi nu'u̲ 're̲t'amayoho yá ma̲xte.
2 Mi te̲nga 'ra ya 'be̲hñö n'ehe, nuya xki o̲thebi yá hñeni, ne nuya xki 'ye̲mba ya ts'ondöhi. N'a már thuhu ar Maria mi t'embabi me Magdala, nö'ö xki t'e̲mbabi yoto ya ts'ondöhi.
3 Mi te̲ñ'u̲ ar Huana, nö'ö már 'be̲hñö n'ar ñ'o̲ho̲ már thuhu ar Txusa, mar ndöngi mi pe̲pa ar ndö Erode. Mi te̲ñ'u̲ n'ehe ar Txana, ne ma'ra ya 'be̲hñö nu'u̲ mi fa̲xa ar Hesu, mi unga yá ñho mi pe̲ts'i.

Ár 'bede ar mot'i
(Mt. 13:1-15, 18-23; Mr. 4:1-20)

4 Mi mhunts'a nze̲ye̲ ya jö'i, ne ma'ra mi 'yo mi po̲nga ha yá hnini mi e mi k'öts'i, ar Hesu bi metwa n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi'u̲:
5 —N'ar pa n'ar mot'i bi ma nda mpot'a hár hwöhi. Nú'mu̲ mi mpont'e̲i, 'ra bi zo har 'ñu. Mi tho ya jö'i bi nets'i, ne ba e ya ts'ints'u̲ bi go bi za.
6 Ha nu ma'ra bi zo ha ya do habu̲ himi köxa nze̲ ar ha̲i. Nu mi k'onts'i, bi 'yot'atho, ngetho bi k'at'a ár xa ar ha̲i.

7 Nu ma'ra bi zo habụ mi ja ya 'mini. Nu mi k'onts'i bi tewi mahyẹgi, bi
xuhña ne bi ot'i.
8 Ha nu ma'ra bi zo habụ mar ñho ar hại, ne nu mi ho'ya'ụ, xa bi unga n'ar
hoga sofo, bi unga n'anthebe n'a ngu n'a ar 'bại.
Nu mi wadi bi mönga njap'ụ, bi zo nts'ẹdi ya jö'i, ne bi 'ñembabi:
—Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa nö'ö te di mö.
9 Yá mạxte bi 'yạmba ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Teme di bọnga nunar 'bedenụ.
10 Ha nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ahụ xi ut'ahụ Jö nö'ö hinxki fö mam'ẹt'o tengu ár ts'ụt'wi'ö. Ha nu
ma'ra ya jö'i, di zofo m'ede. Da hyandi ne hinda bödi temẹ'ö, ne da 'yọde ne
hinda zo yá mfeni tema di bọni.
11 Nunar 'bedenụ xka jwadi xka 'yọhụ, di bọni da 'ñenö: Nö'ö te 'bot'i, gehnụ
ár mhö Jö.
12 Ha nuya bi zo har 'ñu, jangu nu'ụ xi 'yọ ár mhö Jö. Ne xta 'ñep'ụ ar
ts'ondöhi da hñömba ar mhö xki zohmö ár mụi, njap'ụ hinda ñ'emụi ne hinda
mpọhọ.
13 Ha nu ma'ra bi zo ha ya do, ñhẹhwi nu'ụ xi 'yọ ár mhö Jö, ne johya höni,
pọntho hinxi nụnga yá 'yụ. Jamfi 'ra ya tsi pa, ne xta ep'ụ ya ts'othogi da
'wege.
14 Nuya bi zo ha ya 'mini, di hñöxa nu'ụ togo xi 'yọ ár mhö Jö, ne tupár mụi
gatho nö'ö te jawa har ximhại, ne ñhẹgi da ka ar bojö, ne umba gatho te ne ár
te. Njap'ụ 'ramtx'ụ da 'bẹdi gatho nö'ö te xi 'yọde, pọntho hinte unga ar sofo.
15 Ha nu'ụ bi zo habụ mar ñho ar hại, njangu nu'ụ togo ẹnt'a yá mụi da
'yọtwa ár mhö Jö, ne da kwata xiñho nö'ö xi 'yọde, tọ'mi da unga ar hoga sofo.

Gatho nö'ö t'ọt'a ñ'öntho, n'ar pa ma da födi
(Mr. 4:21-25)

16 Ar Hesu bi 'ñenö n'ehe:
—Hinto tsọ n'ar ñot'i ne da go'ma ha n'ar ts'ọi, wa da 'ñö ha n'ar fidi ne
hinda yot'i. Nö'ö da mẹfi, da 'ñexa har mfox'yo, ne njap'ụ gatho nu'ụ da yụt'i
da tsạ da hyandi.
17 Njap'ụtho n'ehe gatho nö'ö t'ọt'a ñ'öntho, n'ar pa ma da födi, ne ma da
bọxa gatho nö'ö xi jo'mi, ne da födi xiñho.
18 Jange hyanthụ xiñho tema gi ọhụ, ngetho nu'mụ gi kwathụ xiñho nö'ö
nsi'ahụ, ma da thus'ahụ ár nzẹyẹ. Ha nö'ö togo hingi kwati, da thömba nö'ö
mi beni mi pẹ'shmö.

Ár nönö ne yá jödö ar Hesu
(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

19 N'agi mi uta ya jö'i, n'a mbi zọta ár nönö ne yá jödö, ha himbi zạ bi yụt'a
habụ mi 'bụ'ö, ngetho xa xki wat'a nzẹyẹ ya jö'i.
20 Ne bi t'embabi ar Hesu:
—Bi zọ ri nönö ne ri jödö, tọp'a nthi gi ñöwi 'nö.
21 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nu'ụ togo xi 'yọ ár mhö Jö ne da 'yọt'e, go gehyụ ma nönö ne ma jödö.

Ar Hesu bi japa ar 'yomndöhi bi ntsạyạ
(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

22 N'ar pa ar Hesu bi bọxa ha n'ar motsa bi mẹwi yá mạxte, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Möhö 'randi ar dehe.
Ne bi ma'ụ.
23 Nu mi pa har dehe, ar Hesu bi ñ'öhö. Ne mi dạñ'ụ bi ñ'o n'ar 'yomndöhi,
ne yá mfẹts'i ar dehe mi hexta ar motsa, 'bụtho nda yụi.

24 Nu'mú nuyá maxte dama ba a ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Utate'ihe, 'butho ga jöthu.
Ar Hesu bi nank'mu bi zu ar 'yomndöhi ne ar ñhonthe. Nu'mú dama bi ntsaya gatho, xa bi ñhetho.
25 Nep'u ar Hesu bi 'ñembabi yá maxte:
—Te bi ja ri jamfihu.
Ha nu'u xa bi ntsu, mi 'yotho nö'ö bi 'yot'a ar Hesu, ne mi eñ'u n'a ngu n'a:
—Togonu 'mu. Ar 'yomndöhi ne ar dehe ote nö'ö 'bepabi.

N'ar ñ'ohо me Gadara xki nthexkwi ya ts'ondöhi
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

26 Nu mi 'ranga ar dehe, ne bi zonga har hai Gadara, mi 'bu hár ñöni ar ñhonthe, mi ñhandwitho ar hai Ngalilea.
27 Ha nu mi gö ar Hesu har motsa, n'a mba ep'utho bi zu n'ar ñ'ohо mar mengunu. Mi pe'sa nzeye ya pa xki nthexkwi ya ts'ondöhi, hinte mi he ar dutu, himi 'bu hár ngu, mi haxa ha ya t'agi.
28 Ne nu mi hyanda ar Hesu, ba e bi ndandihmö hár wa, ne bi hyexa n'ar mhafi bi 'ñenö:
—Te gi hongwa, Hesu ár T'u'i Jö bi 'bu mhets'i. Xa di a'a'i, yo ma gi 'raka ar mfei.
29 Bi mönga njap'u ngetho ar Hesu mi 'bepa ar ts'ondöhi nda boni. Mi pe'sa nzeye ya pa xki nthexkwi nunar ñ'ohonu, ne xa te gatho mi japi. Nuya jö'i nda gu ne nda döt'a ya nthöhibojö, ha mi xektho. Ha nö'ö ar ts'ondöhi mi japi nda boni nda ma ha ya ot'at'oho.
30 Ar Hesu bi 'yambabi ne bi 'ñenö:
—Temár hu'i.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—N'a mut'i.
Bi mönga njap'u, ngetho xa xki yut'a nzeye ya ts'ondöhi har ñ'ohо'ö.
31 Ha nu'u ya ts'ondöhi xa bi 'yapa ar Hesu hinge nda mehna har 'bexui.
32 Xa mi 'yonu nzeye ya ts'udi, mi ñunga har ngwani. Jange ya ts'ondöhi xa bi 'yapa ar Hesu nda umba ar seki nda yut'a ha ya ts'udiyu. Ne nö'ö bi umba ar seki.
33 Jange ya ts'ondöhi dama bi hye ar ñ'ohо, bi ma ba kut'a ha ya ts'udi. Nuya ts'udiyu bi nixt'i ma ba ñhо har ma'ye, ba tso har dehe habu ba jöt'a xoge.
34 Ne nu'u togo mi su ya ts'udi, mi hyandi xa bi ntsu, bi hye ar nhixt'i ma ba 'yonga ar 'bede har hnini ne gatho ár nthet'i.
35 Gatho ya jö'i bi ma ba handase nö'ö xki nsipabi. Ne mi zoñ'u habu mi 'bu ar Hesu, ka bi zuhnu nö'ö ar ñ'ohо xki t'embabi ya ts'ondöhi, mi huhnu hár wa, xki hye ár dutu, ne mi ja ár mfeni. Ne xa bi zu'u.
36 Nep'u nu'u mi 'buhnu ne xki hyanda nö'ö xki thogi, mi xipabi'u hanja xki mengi xki m'ui xiñho nö'ö ar ñ'ohо'ö.
37 Nu'mú gatho ya me Gadara bi 'yapa ar möte ar Hesu nda boni nda zokwabinu yá hai, ngetho xa mi ntsu'u. Jange ar Hesu bi boxa har motsa, ne bi mengi bi ma.
38 Ha nö'ö ar ñ'ohо xki t'emba ya ts'ondöhi, xa mi apa ar Hesu nda umba ar seki nda deni. Nö'ö bi xipabi nda gohi, ne bi 'ñembabi:
39 —Di ma ri ngu, ne gi xipabi gatho ya jö'i nu'u ya döta nt'udi xi hwëk'a Jö.
Jange bi mengi, ne bi ndui bi xipabi gatho ya jö'i tengu ar döta ya nt'udi xki hwëkwa ar Hesu.

Ár t'inxu ar Hairo, ne ar 'behñö bi damba ár pat'i ar Hesu
(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

40 Nú'mụ mba penga ar Hesu 'randi ar dehe, ya jö'i xa bi njohya mi hyandi,
ngetho mi tọ'mtho nda pengi.
41 N'a mba ep'ụtho n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Hairo, mar ndö hár nijö ya
xodyonụ. Bi ndạndihmö hár wa ar Hesu, ne bi 'yạpa ar möte nda mẹwi hár
ngu.
42 Ngetho ár t'inxu mi ntsạwi ar ndöte. Họnsẹ ár t'inxunụ mi 'ñehe, ne mi
pẹ'sa 'rẹt'a ma yonjẹyẹ. Jange ar Hesu bi mẹwi. Ne nu mi ma, ra nzẹ ya jö'i bi
dẹni, xa mi ts'its'i.
43 Núnụ hár mhunts'i ya jö'i, ka mi panụ n'ar 'bẹhñö xki tho 'rẹt'a ma
yonjẹyẹ xki xot'wa ya ji. Ne xa xki de gatho nö'ö mi pẹts'i mi honi nda
ñ'ọthehmö, ne hinxki zạ nda dits'i.
44 Nunar 'bẹhñönụ bi wat'a hár xụtha ar Hesu, bi dạmba ár ñöni ár pạt'i. Ne
dama bi dits'i, ne bi ntsạyạ nö'ö mi xot'wa ya ji.
45 Nu'mú ar Hesu bi ñ'ạni ne bi 'ñenö:
—Togo xi dạngagi.
Gatho ya jö'i bi nkọni. Ha nu ar Pedro ne nu ma'ra mi ñ'owi, bi 'ñembabi ar
Hesu:
—Ma tsi Utate'ihe, gi nusẹ nzẹyẹ ya jö'i xa ts'is'i, ne 'bụtho da 'yent'a'i. Yo'ö
gi ñ'ạni togo xi dạñ'a'i.
46 Ha nu ar Hesu bi 'ñenö:
—Di pödi xi nthạngagi, ngetho da tsạ bi bọnga ar ts'ẹdi ha ma ndo'yo.
47 Nu mi hyanda ar 'bẹhñö xki böta ar Hesu xki thạmba ár pạt'i, ba e bi
ndạndihmö hár wa, ne xa mi nhwöt'i. Madeda ya jö'i bi dạmajöni yo'ö xki
dạñ'ö, ne bi mö, nú'mụ mi dạmba ár ñöni ár pạt'i, dama bi ntsạyạ ar hñeni mi
thogi.
48 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ma tsi t'inxu'i, nuna ri jamfi xi mạx'i xi dix'i. Di ma ter entho.
49 Mi ñöda ar Hesu, n'a mbi zọta n'ar ñ'ọhọ xki 'ñe hár ngu ar Hairo már ndö
har nijö, ne bi 'ñembabi:
—Yo gi hökwa ár 'bẹfi ar Utate, ngetho xi du ri t'inxu.
50 Ha nu mi 'yọ njap'ụ ar Hesu, bi 'ñembabi ar Hairo:
—Yo gi tu ri mụi, họnsẹ gi jamfi ne ri t'inxu da k'ont'i.
51 Nu mi zọnga hár ngu ar Hairo, ar Hesu hinto ma'ra bi hyẹgi bi yụt'i, họnsẹ
ar Pedro, ar Hakobo, ar Xuwa, ár dada ne ár nönö ar nxutsi.
52 Nzẹyẹ ya jö'i xki mhunts'a nthi, xa mi zont'i ne mi mafi. Ar Hesu bi
'ñembabi'ụ:
—Yo gi zoñhụ, ngetho nunar nxutsi hinxi du, ötho.
53 Ha nu'ụ bi dentho, ngetho mi pö'ụ xiñho xki du.
54 Nep'ụ ar Hesu bi mipa ár 'yẹ ar nxutsi, ne bi mat'i nts'ẹdi:
—Nangi nxutsi.
55 Ar nxutsi bi menga ár pa, ne dama bi nangi. Nep'ụ ar Hesu bi mö nda
t'umba te nda zi.
56 Ha nu ár dada ne ár nönö xa mi 'yọtho. Ne nu ar Hesu bi hñu'mba yá mụi
hinto nda xipabi nö'ö xki thogi.

9

Bi m'ẹhna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte
(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

1 Ha nu ar Hesu bi munts'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi umba ar
ts'ẹdi nda 'yẹnga gatho ya ts'ondöhi, ne nda ọthebi yá hñeni ya jö'i.
2 Ne bi mẹhni nda xipa ár ts'ụt'wi Jö ya jö'i, ne nda ọthebi yá hñeni.
3 Ne bi 'ñembabi'ụ:

—Yo te gi höxụ nö'ö gi hoñhụ har 'ñu. Yo gi höxụ ri ndọhọhụ, wa n'ar 'rọzö, wa te gi tsihụ, wa ar bojö, yo ma gi hñöxụ yo mponi ar dutu.
4 Nor ngu habụ ma gi tsọñhụ, ka gi pọnthụnụ nú'mụ xki möhụ.
5 Ne nö'ö ar hnini habụ hinda ne da t'a'ahụ ar sẹki gi kohụ, pọñhụ, ne hwöjụ ár fonthại ri thizahụ. Njap'u da bö'ụ hinda ma da k'ont'a ár kwẹ Jö, ngetho himbi ne bi 'yọxa nö'ö ga xifụ.
6 Ne nu mi wadi bi xipa ar Hesu te nda 'yọt'ụ, bi nxañ'ụ ha gatho ya hnini, mi mönga ar hoga mhö, ne mi ọthebi yá hñeni ya jö'i habụ gatho mi tsọni.

Ár ndöte ar Xuwa Xixthe
(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

7 Ar ndö Erode bi zo ár gu nö'ö mi ọt'a ar Hesu, ne himi pödi te nda beni, ngetho n'añ'o mi mönga n'a ngu n'a. 'Ra mi enö ma ar Xuwa Xixthe xki mengi xki nte.
8 Ma'ra mi enö már m'ẹhni Jö Elia xki menga har ximhại. Ha nu ma'ra mi enö n'ár m'ẹhni Jö mi 'bụ maham'ụ xki mengi xki nte.
9 Nu'mú ar ndö Erode mi ensẹ:
—Ha hinge go gekasẹ da 'bẹpa togo bi hyẹkwa ár ñö ar Xuwa. Togo di ọde mhö ọt'a ya döta 'bẹfi 'mụ.
Ne mi honi hanja nda tsạ nda hyanda ar Hesu.

Bi t'inga nguḍminthebe ya jö'i
(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

10 Yá mạxte ar Hesu mba pengi mi petwabi gatho nö'ö xki 'yọt'ụ. M'ẹfa bi zixyụ nda mẹwi habụ hinte mi 'bụ ya jö'i, get'ụ ar hnini Betsaida.
11 Ha nu mi bö ya jö'i ndi manụ, bi dẹni. Ne nu mi zọñ'ụ, ar Hesu himbi kots'i, bi metwabi ár ts'ụt'wi Jö, ne bi ọthebi yá hñeni.
12 Nu mi nde, bi wat'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi 'ñembabi:
—Di zạ gi pẹhna ya jö'i da mfont'i, da ma ha ya t'ụlo hnini ne ya ngu 'bụ har nthet'i, ma da hyonga te da zi ne habụ da ñ'oxi. Ngetho habụ di 'bụhụ, teme da dingwa te da zi har t'ọhọ.
13 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Go gi umfụ te da ziyụ.
Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Teme ga umfe. Họnsẹ kụt'a ya thuhme ne yoho ya tsi hwö di höhe. Wa gi ne ga tạmfe te da zi gathoyụ.
14 Xa mi ra nzẹyẹ ya jö'i, họnsẹ ya ñ'ọhọ mi tsụ ngu nguḍminthebe. Ha nunar Hesu bi 'ñembabi yá mạxte:
—Xifụ da hñu madenthebe n'a ngu n'a ya mut'i.
15 Njap'ụ bi 'yọt'ụ, ne bi japa gatho bi hñudi.
16 Ar Hesu bi hñönga nu'ụ kụt'a ya thuhme ne yoho ya tsi hwö, bi nọ'sa mhets'i, bi jöpi. Bi heke ne bi thokwa yá mạxte, ne nuyụ bi hyemba ya jö'i.
17 Gatho ya jö'i bi ñuni ne xa bi niñö. M'ẹfa bi njo ya xẹni thuhme xki bongi, ne bi ñhu'sa 'rẹt'amayoho ya 'bọts'e.

Ar Pedro bi dạmajöni
(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

18 N'agi ar Hesu mi 'bụsẹ ngetho xki ma nda 'yạpa Jö, họnsẹ yá mạxte mi ñ'owi. N'a mbi 'yạmbatho'ụ, ne bi 'ñembabi:
—Togo benga ya jö'i go geke 'nö.
19 Bi dö'ụ njawa:
—'Ra enö gar Xuwa Xixthe, ma'ra enö gar m'ẹhni Elia, ne ma'ra enö go ge'e n'a nuyá m'ẹhni Jö mi 'bụ mam'ẹt'o, xi mengi xi nte.
20 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:

—Xi'ahụ, togo gi eñhụ go gekaga.
Ar Pedro bi dödi, ne bi 'ñenö:
—Nu'ge go gar Kristo xi 'ñex'a Jö.

Ar Hesu bi mö nda tho (Mt. 16:21-28; Mr. 8:31—9:1)

21 Nu'mú ar Hesu bi hñu'mba yá mụi hinto nda xipabi togo'ö.
22 Ne bi 'ñembabi:
—Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, mahyoni nda tho nzẹyẹ ya thogi. Nda ụtsa ya dönziandö, ya ndömöjö ne ya böt'ofo, ne nda tho. Ha nu ár hñupa nda mengi nda nte man'agi.
23 M'ẹfa bi zo gatho ya jö'i xki mhunts'i, ne bi 'ñembabi:
—Nö'ö togo ne da dẹngagi, mahyoni da pumhnisẹ ár te, ne hyax'mụ da ñ'ẹnt'atho ga ñ'o'be.
24 Ngetho nö'ö togo ne da japi da k'ont'a ár te, ma da 'bẹdi. Ha nö'ö togo ẹnt'i da unga ár te da dẹngagi, ma da dinga ar te hiñham'ụ da göts'i.
25 Tema ñho da gụkwa n'ar jö'i, da döhö gatho nö'ö te jawa har ximhại, ne da 'bẹ ár pa.
26 Nö'ö togo da ntsạ da dạmajöni pökagi ne da mönga ma mhö, Nuga Xta e ga Njö'i ma ga ntsạga n'ehe xka ehe di nheki ma nsunda, ne ga hömpa ár nsunda ma Dada, ne gar ñ'o'be ya hoga ẹnxẹ.
27 Xa majöni di xi'ahụ, 'ra gi 'bụhụwa hinge ma gi tuhụ, m'ẹt'o gi hyandwabihụ ár ts'ụt'wi Jö.

Bi mponga ár 'bại ar Hesu (Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

28 Mi tho ñhöto mpa xki wadi xki mönga ar Hesu njap'ụ, bi bọxa ha n'ar t'ọhọ nda ñöwi Jö ár Dada, ne bi zixa ar Pedro, ar Hakobo ne ar Xuwa.
29 Nú'mụ mi ñöwi Jö, bi mpạta ár hmi, ne ár he xa bi t'axki ne mi hyats'i.
30 Ne bi nhekinụ yoho ya ñ'ọhọ mi 'bạhwi mi ñöwi, mar Moise ne ar Elia.
31 Habụ mi 'bạ'ụ xki go'matho n'ar hyats'i. Mi nọñ'ụ ár ndöte ar Hesu ma nda thohnụ Herusalen.
32 Nu ar Pedro ne nu'ụ mi ñ'owi xa mi tsụ n'ar t'öhö, ha himbi döhö. Ne bi hyanda ar nsunda mi nheki har Hesu ne nu'ụ yoho ya ñ'ọhọ mi 'bạhwi.
33 Nú'mụ mi 'bại nda ñ'edi nuya ñ'ọhọyụ, ar Pedro bi 'ñenö:
—Ma tsi Utate'i, xiñho ga 'bụhụwa. Te gi mö, ga hoje hñu ya m'et'e, n'a habụ gi 'bụke, n'a habụ da m'ụ ar Moise, ne man'a habụ da m'ụ ar Elia.
Ngetho ar Pedro himi pödi teme mi mö.
34 Himi jwadi nda mönga njap'ụ, n'a mbi nhekitho n'ar gui, xa bi go'matho'ụ, ne xa bi ntsu'ụ.
35 Ne har gui bi nheki n'ar mhö, bi 'ñenö:
—Gehnụ ma hmöka T'ụ. 'Yọhụ nö'ö xi'ahụ.
36 Mi ñhe nu ar mhö'ö, ka bi hyant'ụ mi họnsẹ ar Hesu mi 'bạhnụ. Ha nuyụ hinte bi mö, ne hinto bi xipabi nuya pa'ụ nö'ö xki hyant'ụ.

Ar Hesu bi ọthe n'ar bötsi xki nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi (Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

37 Ár hyax'ö ba kö'ụ har t'ọhọ, ne ra nzẹyẹ ya jö'i bi ma ba k'ö'snụ ar Hesu.
38 N'a mbi ñö nts'ẹdi n'ar ñ'ọhọ madeda ya jö'i, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Tsi Utate, 'yọtka ar möte gi e gi nutka ma t'ụ, ngetho họnsẹ'ö di 'ñehe.
39 Nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi, ne nu xta umbabi japi da mafi. Xa hwöts'i, ne xa ẹnts'a ya fụgi hár ne. Xa fọmi, 'bẹdi da hyẹgi.
40 Xta ạpahmö nuya ri mạxte da 'yẹni, ne hinte xi japabi.
41 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:

—Yá bötsi'ihụ ya mẹ'sku ne gar ts'ojö'ihụ. Hangu ma ga 'bụhwithohụ ne ga pẹs'ahụ ar ts'ẹti. Ba tsinkawa ri t'ụ.
42 Nu mi ts'impabi ar Hesu nö'ö ar bötsi'ö, ar ts'ondöhi bi fọma har hại, ne xa mi hwöts'i. Nu'mú ar Hesu bi 'yẹnga ar ts'ondöhi, bi ọthe ar bötsi, ne bi mengi bi dạtwa ár dada.
43 Gatho ya jö'i xa mi 'yọtho mi handwa ár ts'ẹdi Jö.

Ar Hesu bi mengi bi mö ma nda tho
(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Nuya pa'ụ xa mi 'yọda ya jö'i gatho nö'ö xki 'yọt'a ar Hesu. Nö'ö bi 'ñembabi yá mạxte:
44 —'Yọhụ xiñho nuna ma ga xi'ahụ, yo ma gi pumhnihụ: Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da ndạtwa yá 'yẹ ya jö'i.
45 Ha nuyá mạxte himbi bödi tema ndi bọnga nö'ö bi xipabi, ngetho himi nthẹgi nda zo yá mfeni'ụ. Ne mi ntsu nda 'yạmbabi tema ndi bọnga nö'ö xki möñ'ö.

Togo töte ár nsu
(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

46 Nep'ụ nuyá mạxte bi ndụi bi ñöxhnatho n'a ngu n'a togo nda ntöte ár nsu.
47 Nunar Hesu mi pötwatho yá mfeni'ụ. Jange ba tsi n'ar tsi bötsi, bi 'bạ'ma habụ mi 'bụ'ö.
48 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö togo pọtka ma thuhu da japamasu n'ar tsi bötsi ngunụ, jakamasugi. Ne nö'ö togo jakamasugi, japamasu nö'ö togo ba pẹnkagi. Ngetho nö'ö togo hingar ñ'ets'ihụ, go töte ri nsuhụ.

Nu'ụ togo hingo ma ñ'ụnihụ, go fạxkagihụ
(Mr. 9:38-40)

49 Nep'ụ ar Xuwa bi 'ñembabi ar Hesu:
—Ma tsi Utate'i, xta hanthe n'ar ñ'ọhọ jụñ'a ár ts'ẹdi ri thuhu, ẹnga ya ts'ondöhi. Da höjwe ngetho hindi ñ'ohụ.
50 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo gi hökwabihụ, ngetho nö'ö togo hingo ma ñ'ụnihụ, fạxkagihụ.

Ar Hesu bi zụi ar Hakobo ne ar Xuwa

51 Nú'mụ mi 'bạp'ụtho nda zọ ar pa nda menga ar Hesu mhets'i, n'a mbi zẹta ár mụi, bi gụ ar 'ñu bi ma Herusalen.
52 Ne bi mẹhna 'ra togo bi m'ẹt'o nda ma ha n'ar hnini har hại Nsamaria, nda hyoni habụ ndi zọni.
53 Ha nuya mengunụ himbi ne bi umba nsẹki, ngetho mi 'yo ar 'ñu ndi ma Herusalen.
54 Nu mi bö njap'ụ ar Hakobo ne ar Xuwa, yoho yá mạxte, bi 'ñeñ'ụ:
—Ma tsi Hmu'ihe, ha hingi ne ga ạhụ da dạ ar tsibi mhets'i, da tsöt'a nunar hnininụ, ngu bi 'yọt'a ar Elia.
55 Nu mi mönga njap'ụ'ụ, ar Hesu bi 'bạt'i bi k'öt'i, ne bi zụi bi 'ñembabi:
—Nu'ahụ, hingi pöhụ tema mfeni gi pẹ'sụ gi möñhụ njap'ụ.
56 Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, hinxpa e da hñökwa yá te ya jö'i, ba e da pọhyụ.
Ne bi thogi bi mẹwi yá mạxte man'ar t'ụlo hnini.

Nu'ụ mi ne nda dẹnga ar Hesu
(Mt. 8:18-22)

57 Nú'mụ mi 'yo ar 'ñu, n'ar ñ'ọhọ bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, ga tẹñ'a'i habụ gatho gi ma.
58 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:

—Nuya miñ'o pẹ'sa yá oki, ne nuya ts'ints'ụ pẹ'sa yá m'afi, ha Nö'ö Togo ba e bi Njö'i hiñ'otho habụ da mẹ ár ñö.
59 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba man'ar ñ'ọhọ:
—Ba e gi tẹngagi.
Ha nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, di ne gi 'raka ar sẹki m'ẹt'o ma ga ạ ma dada, ne xka pengi ga tẹñ'a'i.
60 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hyẹp'ụ nu'ụ xi du da 'yạ nu'ụ mahyẹgi xi duwi. Ne di mage ba mömba ár ts'ụt'wi Jö.
61 Nep'ụ man'ar ñ'ọhọ bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, nuga di ne ga tẹñ'a'i n'ehe. Họnsẹ 'raka ar sẹki m'ẹt'o ma ga e ma mengu.
62 Ha nunar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mụ n'ar wöhi hẹka n'ar the ne ñegi, nu ar the hinda ma njöntho. Njap'ụtho nö'ö togo da ñ'ẹnt'i da dẹngagi, ne da ñegi, hingar hoga 'bẹgo hár ts'ụt'wi Jö.

10

Ar Hesu bi mẹhna ma hñun'ạte ma 'rẹt'a yá mạxte

1 Mi tho gathoyụ, ar tsi Hmu bi hwahna ma hñun'ạte ma 'rẹt'a ya ñ'ọhọ mi tẹni. Bi mẹhni 'ra ma yoho, nda m'ẹt'o'ụ ha gatho ya hnini habụ m'ẹfa nda thosẹ'ö.
2 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Majöni xa nzẹyẹtho ar sofo, ha tx'ụtho ya 'bẹgo. Jange 'yạfụ Jö togo ár mẹti ar sofo, da mẹhna ya 'bẹgo da gụ'spa ár sofo.
3 Di möhụ ne zọt'a ri dạhụ, di pẹñ'ahụ ngu ya tsi dẹti madeda ya miñ'o.
4 Yo te gi höxụ ar nt'ụtbojö, yo ma gi hyojụ ri 'bẹnihụ, yo gi höxụ n'a mponi ri thizahụ. Ne yo ma gi 'bạhụ gi zẹngwahụ ya jö'i har 'ñu.
5 Nu xki kụthụ ha n'ar ngu, gi zẹngwahụ njawa: Jö da hwëk'ahụ n'ar hogam'ụi.
6 Ha nu'mụ ya mengunụ di 'bụ n'ar hogam'ụi, nu'mú Jö da hwëkwabi ngu xka xifụ. Ha nu'mụ hin'ö, da mengtho da zụ'ahụ ar hwëki.
7 Nu habụ da t'a'ahụ nsẹki, ka gi kohụnụ, ne gi tsihụ nö'ö da t'a'ahụ. Ngetho n'ar 'bẹgo di 'ñepi da t'umbabi ár nthöhö. Ne ka gi 'bụthụnụ, yo gi 'yo gi nehụ ya ngu.
8 Nu'mụ gi tsọñhụ ha n'ar hnini ne da t'a'ahụ ar sẹki, tsihụ gatho nö'ö te da 'bọs'ahụ.
9 Ọthehụ ya dạthi nu'ụ di 'bụhnụ, ne xifụ nuya mengunụ, ba ep'ụtho ár ts'ụt'wi Jö.
10 Ha nu'mụ gi tsọñhụ ha n'ar hnini ne hinda t'a'ahụ ar sẹki, 'bạhụ habụ da 'yọ'ahụ ya jö'i, ne gi 'ñembabihụ:
11 Ma ga hwöthe ma wahe da hyọ ár hại nuna hnininụ xi m'ạt'i. Njap'ụ gi pöhụ döta ri mfẹihụ ba ep'ụ, ngetho hinga ñ'emụihụ nö'ö xta xi'ahe. Pöhụ xiñho, ba ep'ụtho ár ts'ụt'wi Jö.
12 Di xi'ahụ, nunar pa da nthöxmajöni, xa ma da mẹ'sa n'ar mfẹi nunar hnini'ö, ma da döta ar hnini Sodoma nö'ö bi hwata Jö.

Ár mfẹi ya hnini mẹ'sku
(Mt. 11:20-24)

13 Hwëkate nu'ahụ gar menguhụ Korasi, ne nu'ahụ gar me Betsaidahụ. Ngetho nu'mụ ya me Tiro ne ya me Sidon xi hyanthmö nuya nt'udi xi t'ọt'a

ha ri hạihụ, nu'ụ xi 'yọt'wahmö yá ntsọ'mi. Ne xi hyehmö ya he dumụi, ne xi nkoxhmö ya 'bospi ts'oni.
14 Ha nunar pa'ö xta thösp'ahụ majöni, ma da döta ri mfẹihụ nö'ö ma da hñönga ya me Tiro ne ya me Sidon.
15 Ha nu'ahụ gar menguhụ Nkapernaum, gi hu ri mụihụ ma da njụx'ahụ mañö mhets'i. Hin'ö. Ma da t'e'ahụ har 'bẹxui.
16 Ne bi 'ñembabi yá mạxte:
—Nö'ö togo da 'yọxa nö'ö gi xifụ, go ọtkagi. Ne nö'ö togo hinda 'yọxa nö'ö gi xifụ, hingi ọtkagi. Ha nö'ö togo hingi ọtkagi, hingi ọta nö'ö togo xpa pẹnkagi.

Nu'ụ hñun'ạte ma 'rẹt'a ya m'ẹhni ba pengi

17 Nú'mụ mba penga nu'ụ hñun'ạte ma 'rẹt'a ya m'ẹhni, xa mi johya bi zọhọ, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'ihe, nuya ts'ondöhi himi tsẹta ár ts'ẹdi ri thuhu. Nö'ö ndi 'bẹfe, mi ọtkagihe.
18 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hö. Nuga ndi handa ar ts'ondöhi ba tạ mhets'i ngu n'ar hwẹi.
19 Xta 'ra'ahụ ar ts'ẹdi gi nethụ ya k'eñö ne ya penzụ, ne gi töhụ gatho ár ts'ẹdi ar ts'ondöhi, ne nö'ö hinte da zạ te da ja'ahụ.
20 Ha hints'ụ gi njohyahụ ngetho ya ts'ondöhi ọt'a nö'ö gi xifụ. M'ẹt'o njohyahụ ngetho ri thuhuhụ xi nt'ot'a mhets'i.

Ar Hesu xa bi njohya
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Nu'mú ar Hesu xa bi njohya hár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Dada'i, go gar Hmu mhets'i ne gatho har ximhại. Di nsunda'i ngetho xka utwabi ri nt'uti nu'ụ ngu ya tsi bötsi hints'ụ te pödi, ne xka 'ñökwa nu'ụ ja yá mfödi ne ya nimfeni. Hö, ngetho njap'ụ xka numañhoge, ma tsi Dada'i.
22 Mi wadi bi mönga njap'ụ ar Hesu, bi 'ñemba nu'ụ mi 'bụhnụ:
—Ma Dada xi 'yẹntk'a gatho ha ma 'yẹ. Hinto pötka ma m'ụi, nuga ár T'ụgi Jö, họnsẹ ma Dada. Ne hinto pötwa ár m'ụi ma Dada, họnsẹ ár T'ụgi ne nu'ụ togo xta hwahni ga utwabi.
23 Ne bi ñhanda habụ mi 'bụ yá mạxte, ne bi 'ñembasẹ'ụ:
—Njohyahụ ngetho xi t'a'ahụ ar sẹki gi hyanthụ nö'ö gi hanthụpya.
24 Ngetho nuga di xi'ahụ, nzẹyẹ yá m'ẹhni Jö ne ya ndö mi 'bụ mam'ẹt'o, mi nehmö xi hyanda nö'ö gi hanthụpya, ne himbi zạ bi hyant'ụ. Ne mi nehmö xi 'yọ nö'ö gi ọhụpya, ne himbi zạ bi 'yọ'ụ.

Ár 'bede n'ar me Nsamaria nö'ö bi mẹ'spa ar nhwëki ár mijö'iwi

25 Nep'ụ n'ar böt'ofo ma ba k'ö'sa ar Hesu nda 'yọt'wa n'ar nt'ạni, ne nda tsạti ha nda ödi xiñho, ne bi 'ñemba njawa:
—Ma Utate'i, tema mahyoni ga pẹfi ne ga pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
26 Nu'mú ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Teme mönga ár t'ofo ar Moise. Tema gi het'i.
27 Nu ar böt'ofo bi ödi ne bi 'ñenö:
—Ar t'ofo enö njawa: 'Ñet'a ri mụi, 'yẹnt'a ri te ne ri ts'ẹdi, ne hñuxa ri mfeni gi mö Jö ri Hmu, ne gi mö ri mijö'iwi ngu gi mhösẹ.
28 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mụ gi 'yọt'a ngu xka mö, da tsạ gi 'bụ n'ar te hiñham'ụ da göts'i.
29 Ha nunar böt'ofo himi ne to nda k'a'spa ár nt'ạni. Jange bi mengi bi 'yạni:
—Togo ma mijö'i'be ga mödi.
30 Nu'mú ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi:

—N'agi n'ar ñ'o̱ho̱ mi ne ar 'ñu, xki 'ñe Herusalen ndi ma har hnini Heriko. Bi da̱ka 'ra ya da̱kate, ne bi mo̱kwabi yá dutu bi hñö'spa gatho nö'ö te mi hö. Xa bi fe̱nza, ne bi ts'ohnu̱ 'bu̱tho nda du.
31 M'e̱fa bi thop'u̱tho har 'ñu'ö n'ar möjö, ne nu mi hyandi mi 'be̱mp'u̱ har 'ñu, bi ga̱xa hár ñöni, ne bi thogi bi ma.
32 Nep'u̱ bi thop'u̱tho n'ar ma̱xte har nijö. Nunu̱ n'e, bi hyandatho ar ñ'o̱ho̱ mi 'be̱mp'u̱, ne bi ga̱xa hár ñöni ar 'ñu, bi thogi bi ma.
33 Ha n'ar me Nsamaria bi thop'u̱tho har 'ñu'ö. Ne mi zo̱nga get'u̱ habu̱ mi 'be̱ñ'ö, mi hyandi, xa bi hwëki.
34 Bi ma ba k'öts'i, ne bi go'spa ar nziki ha yá nts'e̱ni, bi xi'spa ar ixkat'afi, ne bi dut'wabi. M'e̱fa bi 'ye̱nts'a hár n'o̱ge, bi zixa ha n'ar ngu t'ungar hats'i, ne ka bi sunu̱.
35 Ár hyax'öp'u̱, nu mi 'ba̱ ar 'ñu nda ma, bi hñö ar bojö, ne bi gut'wabi yopa ar 'be̱fi nö'ö ar unga hats'i. Ne bi 'ñembabi: Di tsok'ats'u̱wa nunar ñ'o̱ho̱nu̱ gi su, ne nu'mu̱ da k'at'a ar bojö, nu xka pengi ga jut'a'i.
36 Nu mi wadi bi mönga njap'u̱ ar Hesu, bi 'ya̱mba ar böt'ofo, ne bi 'ñembabi:
—Nuya hñu ya ñ'o̱ho̱yu̱, togo gi beni ger mijö'iwi ar ñ'o̱ho̱ xki tha̱ki.
37 Nu ar böt'ofo bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nö'ö togo bi me̱'spa ar nhwëki.
Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hö. Di ma ba jap'u̱ n'ehe.

Ar Hesu bi zo̱nga hár ngu ar Marta ne ar Maria

38 Ar Hesu bi mengi bi ne ar 'ñu, ne bi zo̱nga ha n'ar hnini. Ka mi 'bu̱hnu̱ n'ar 'be̱hñö már thuhu ar Marta, togo bi umba ar se̱ki hár ngu.
39 Mi 'ñe n'ár juhwe̱ már thuhu ar Maria, gehnu̱ bi hñu hár wa ar Hesu mi o̱xa nö'ö mi möñ'ö.
40 Ha nu ar Marta xa mi nxint'i mi o̱t'a ar 'be̱fi har ngu. N'a mbi wat'atho habu̱ mi 'bu̱ ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, ha hingi handi numa juhwe̱ tsogagi gatho ar 'be̱fi. Xipabi da e da ma̱xkagi.
41 Nunar Hesu bi 'ñembabi:
—Marta, tsi Marta, xa gi xo̱ni, ne xa gi tu ri mu̱i, ngetho nze̱ye̱ ar 'be̱fi.
42 Ho̱nse̱ n'ar 'be̱fi mahyoni gi 'yo̱t'e, ngu nunar hoga 'be̱fi xi hwahna ar Maria. Hinjo'o togo da hñökwabi.

11

Ar Hesu bi uta yá ma̱xte hanja nda t'a̱pa Jö
(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

1 Bi zo̱ta n'ar pa ar Hesu mi a̱pabi Jö ár Dada, ne nu mi wa'ö, n'ár ma̱xte bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, di ne gi utkagihe hanja ga a̱fe Jö, ngu ar Xuwa mi utwabi yá ma̱xte.
2 Nu ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—Nú'mu̱ xki 'ya̱fu̱ Jö, gi 'ñeñhu̱ njawa:
Ma tsi Dada'ihe gi 'bu̱ mhets'i,
dár nsunda ri thuhu.
Dá ekwa ri ts'u̱t'wi,
ne da t'o̱t'a'iwa har ximha̱i ngu bi t'o̱t'a'ip'u̱ mhets'i.
3 'Rakagihe te ga tsihepya.
4 Ne pumgagihe ma ts'okihe, ngetho nuje n'ehe di pumfe togo xi ts'okagihe. Ne yo gi he̱je da döje ar ts'a̱ti, ñöngagihe hinga o̱the nö'ö xi nts'otho.
5 Ne ar Hesu bi 'ñemba yá ma̱xte n'ehe:

—Ma ga möñhų, n'ar jö'i ntsixkwi man'a n'anguthowi. Ne ngu made nxui
ma da k'önga hár ngu, ne da 'ñembabi: Xta ehe gi 'yǫtka ar möte gi hmika hñu
ya thuhme.
6 Ngetho ka di zǫ man'ar ñ'ǫhǫ di ntsix'be n'ehe, xpa e yap'ų, ha hiñ'otho
te ga umbi.
7 Ne nö'ö da ödi mbo hár ngu, ne da 'ñenö: Hindi ne gi k'öskagipya. Xta kot'a
ma goxthi, ne di hwixa ma bötsi. Jange hinda tsą ga nangi ga 'ra'a nö'ö teme
gi ądi.
8 Ha nuga di xi'ahų, hinda nangi da umbabi nö'ö te ądi mödi ár mpöhwi. Da
nangi da umba gatho nö'ö k'at'i, njap'ų da hyęgi da 'yąpa ár t'öhö.
9 Jange di xi'ahų, 'yąhų ne da t'a'ahų. Hyoñhų, ne gi tiñhų. Mathų, ne da
nsok'ahų ar goxthi.
10 Ngetho nö'ö togo da 'yądi, da t'umbabi. Nö'ö togo da hyoni, da dini. Ne
nö'ö togo da mafi, da nsokwabi.
11 Nú'ahų gar dadahų, nu'mų ri bötsihų da 'yą'ahų n'ar thuhme, hage gi
umfų n'ar do. Xi'mų da 'yą'ahų n'ar hwö, hage gi umfų n'ar k'eñö.
12 Xi'mų da 'yą'ahų n'ar t'axi, hage gi umfų n'ar penzų.
13 Nu'mų gar ts'oktehų, ne gi pöhų gi umfų nö'ö xiñho ri bötsihų, hanguhmö
ar Dada mhets'i xa da umbabi ár Hñö Jö gatho nu'ų togo da 'yąpabi.

Da göxa yá mengu n'ar ngu nu'mų da ntunsę
(Mt. 12:22-30; Mr. 3:20-27)

14 N'ar pa ar Hesu bi 'yęmba n'ar ts'ondöhi n'ar ñ'ǫhǫ xki japi nda ngone.
Nu mi bǫnga ar ts'ondöhi, ar gone bi zą bi ñö. Ha nuya jö'i bi hyandi, xa bi
'yǫtho.
15 Ha 'ra mi eñ'ų:
—Nunar ñ'ǫhǫnų ęnga ya ts'ondöhi, hömpa ár ts'ędi ar Belsebu ár ndö ya
ts'ondöhi.
16 Ma'ra hǫnt'a mi ne nda hyąthmö, mi ąpabi n'ar nt'udi ndi 'ñe mañö
mhets'i.
17 Ar Hesu mi pötho tema mi beñ'ų, jange bi 'ñembabi'ų:
—Nu'mų n'ar hnini da ñhege ne da ntunsę, ma da jö'sasę'ų gatho nö'ö xi
'yǫt'e. Ha nu'mų n'ar ngu da ntunsę nuya mengu, da göts'i.
18 Njap'ųtho n'ehe, nu'mų ar ts'ondöhi da ntunkwi yá mits'ondöhiwi, hanja
da mę'sa ár ts'ędi'ö. Nuga di xi'ahų njap'ų, ngetho gi eñhų di ęnga ya ts'ondöhi
di hömpa ár ts'ędi ar Belsebu ár ndö ya ts'ondöhi.
19 Ha nu'mų njap'ų ngu gi möñhų, xi nuya ri m'ęhnihų 'mų, togo ár ts'ędi
hömpabi da 'yęnga ya ts'ondöhi. Go da hñump'a ri hmihų'ų.
20 Ha nu'mų di ęnga ya ts'ondöhi di hömpa ár ts'ędi Jö, pöhų 'mų, ár ts'ųt'wi
Jö xi zǫkwapya habų gi 'bųhų.
21 Nu'mų n'ar ñ'ǫhǫ jár ts'ędi ne thę ya bǫjö tsą da su ár ngu, 'bę'sa xiñho
gatho yá ñho 'mų.
22 Ha nu'mų da zǫ man'a di töte ár ts'ędi, ne da döhö, da hñömba yá bǫjö thę
nda su ár ngu. Da hñö'spabi nö'ö mi pęts'i, ne da hyemba yá ñ'ohų gatho nö'ö
te janų.
23 Nö'ö togo hindi ñ'o'be, ųtsagi. Ne nö'ö togo hindi mus'be mahyęgi, go
font'i.

Ar ts'ondöhi bi pengi
(Mt. 12:43-45)

24 Nu'mų n'ar ts'ondöhi da bǫnga ha n'ar jö'i, da ñ'o ha ya ot'a hąi, di honga
habų da ntsąyą, ne hinte tini. Nu'mú da bensę ne da 'ñenö: Xi'mų ga penga
ha ma ngu da pǫni.

25 Ha nu xta pengi da dinga nö'ö ár 'bẹt'o ngu habụ mi 'bụi, xi njoki, ne xi thoki xiñho.
26 Nu'mú nunar ts'ondöhi'ö, dama da hyonga ma yoto yá mits'ondöhiwi di töpa ár nts'o, ne da kụt'i da m'ụhwi. Ne nunár 'bẹfam'ụi nunar jö'i xki hyẹhmö ar ts'ondöhi, di töta ár nts'o, hinge ngu 'bẹt'o.

Nu'ụ xa töta ar jöpi xi hñöni

27 Nú'mụ mi mönga njap'ụ ar Hesu, n'ar 'bẹhñö mi 'bụhnụ har mhunts'i bi ñö nts'ẹdi, ne bi 'ñenö:
—Xa xi jöpa Jö nö'ö ar 'bẹhñö xi 'yọñ'a'i, ne xi tede'i.
28 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Töta ar njöpi xi hñönga nu'ụ togo ọtwabi nö'ö mönga Jö.

Ya ts'ojö'i ạ n'ar nt'udi
(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

29 Mi 'yo mi mhunts'a ya jö'i hár nthet'i ar Hesu, ne nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Nuya jö'i 'bụ nuya payụ thota yá nts'o, ạdi da hyanda n'ar nt'udi, ha hinda ma da t'umbabi. Họnsẹ da t'umba ár nt'udi ar m'ẹhni Honas.
30 Ngetho njangu ar Honas bi 'bẹhni ngu ar nt'udi da hyanda ya me Ninibe, njap'ụtho Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, gehnụ n'ar nt'udi da hyanda ya jö'i 'bụ nuya payụ.
31 Nunar 'bẹhñö mar ndö ndi 'ñe mak'angi, ma da nanga har thöxamajöni, ne ma da hñu'mba yá hmi nuya jö'i 'bụ nuya payụ. Ngetho nuna ba e har yap'ụ hại nda 'yọ'spa ár mfödi ar Salomon. Ne gi 'bụhwihụwa n'a xa töpa ár nsụ ar Salomon.
32 Nuya me Ninibe ma da nanga har thöxamajöni, ne ma da hñu'mba yá hmi nuya jö'i 'bụ nuya payụ. Ngetho nu'ụ bi 'yọt'wa ár ntsọ'mi nu mi zo ar Honas. Ne gi 'bụhwihụwa n'a xa töpa ár nsu ar Honas.

Ár ñot'i ma ndo'yohụ
(Mt. 5:15; 6:22-23)

33 Hinjo'o n'ar jö'i togo da tsọ n'ar ñot'i ne da 'ñögi, wa da go'ma ha n'ar ts'ọi. Nö'ö da 'yọt'e, da 'ñexa habụ da tsạ da yot'a gatho mbo har ngu, ne da hyanda nu'ụ togo da yụt'i.
34 Nuya ri dạhụ ngu 'ra yá ñot'i ri ndo'yohụ. Nu'mụ ri dạhụ xiñho, xọge ri ndo'yohụ 'bụ har hyats'i. Ha nu'mụ ri dạhụ hingi ho, xọge ri ndo'yohụ 'bụ har 'bẹxui.
35 Jange jamasuhụ nö'ö ar ñot'i gi pẹ'sụ, da yot'a xiñho ri mfenihụ, ne hingi 'bụhụ har 'bẹxui.
36 Nu'mụ gatho ri ndo'yohụ 'bụ har hyats'i, ne hinte ts'omp'a ri mfenihụ, xa di kop'athohụ ar hyats'i, ngu n'ar ñot'i ẹs'ahụ ár hyats'i.

Ar Hesu bi nọmba yá ts'o'bẹfi ya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lk. 20:45-47)

37 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ ar Hesu, n'ar dẹnga'bẹpate bi 'yạpar möte nda mẹwi nda ñungwi hár ngu. Bi yụt'a ar Hesu, ne bi hñu har mexa.
38 Ha nu ar dẹnga'bẹpate xa bi 'yọtho mi hyanda ar Hesu himbi nxụ'yẹ m'ẹt'o ne nda ñuni ngu yá nt'umbi'ụ.
39 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ö:
—Nu'ahụ gar dẹnga'bẹpatehụ, gi njanguhụ n'ar xụt'bada ne ar xụtmohi, họnsẹ xụt'a nthi, ha nu mbo xi nts'otho. Nu'ahụ gi ne gi pọnga ri hmihụ ha yá nthandi ya jö'i, mödi gi pẹ'sụ ha ri mfenihụ ar mfë ne ar ts'om'ụi.
40 Xa xka 'bẹ ri mfenihụ. Ha hingi pöhụ, Jö ge'ö bi hyoka xọge ár 'bại ar jö'i, nthi ár ndo'yo ne mbo ár mfeni n'ehe.
41 Fạxụ ya hyoya hyemfụ nö'ö gi pẹ'sụ, ne njap'ụ hö, da nt'axk'a'ihụ xọge.

42 Hwëkate nu'ahų gar dęnga'bępatehų. Ngetho gi 'wekwabihų Jö n'a 'rę't'a xęni ar xök'ni, ar ruda ne gatho nu ma'ra ya dǫni. Ha hinto gi ǫt'wabihų ar ñho, ne hingi möhų Jö. Xiñho gi 'wejwų ár męti Jö, ne hingi hyęhų gi 'yǫt'wabihų ar ñho ma'ra, ne gi möhų Jö.
43 Hwëkate nu'ahų gar dęnga'bępatehų. Ngetho gi ne gi hñuhų ha ya nthudi nsu ha ya nijö, ne gi nehų da nzęngwa'ihų xa di 'bęnga nt'ek'ei ha ya tąi.
44 Hwëkate nu'ahų gar böt'ofohų, ne gar dęnga'bępatehų, xa gar katehų. Gi ñhęhwihų ya nt'ągi hingi nheki, thotya jö'i mañö, ne hingi pö'ų tengu ar nts'otho mbo.
45 Nep'ų bi dö n'ar böt'ofo, ne bi 'ñembabi ar Hesu:
—Ma Utate'ihe, nú'mų gi mönga njap'ų, gi ęmgagihe dar böt'ofohe n'ehe.
46 Ha nunar Hesu bi 'ñenö:
—Hwëkate nu'ahų gar böt'ofohų n'ehe. Ngetho gi jafų ya jö'i da muxa ya 'bęni nu'ų hingi tsą da muts'i, ha nu'ahų hingi ne gi thąñhųts'ų.
47 Hwëkate'ihų. Ngetho gi pengi gi hokwabihų yá nt'ągi yá m'ęhni Jö mi 'bų mam'ęt'o, nu'ų bi hyosę ri palehų.
48 Njap'ų nheki gi et'athohų ri xųthahų nö'ö bi 'yǫt'a ri palehų. Ngetho nu'ų bi hyo ya m'ęhni, ha nu'ahų go gi pengi gi hokwabihų yá nt'ągi.
49 Jange Jö xki 'ñensę hár döta mfödi: Ma ga pęmpabi'ų ma m'ęhni ne ma mpǫte. 'Ra ma da tho, ne ma'ra xa ma da nt'ųtsa.
50 Jange nuya jö'i 'bųpya, Jö go ma da got'wabi gatho ár ji yá m'ęhni xi nhö'mba di ndųi nú'mų mi thoka ar ximhąi.
51 Da ndų'ma nú'mų mi nhö'mba ár ji ar Abel, di göxa ár ji ar Sakaria nö'ö bi tho madedar m'ǫxm'ǫñhǫ ne ar nijö. Jange di xi'ahų, Jö gatho ma da got'wa nuya jö'i 'bų nuya payų.
52 Hwëkate nu'ahų gar böt'ofohų. Ngetho hingi hęhų da bötwa ár mhö Jö nu'ų togo ne da bödi. Himbi zo ri mfenihų, ne hingi hęhų ma'ra nda zo yá mfeni.
53 Nu mi wadi bi mönga njap'ų ar Hesu, nuya böt'ofo ne nuya dęnga'bępate, xa bi fąts'i mi ǫt'wa nzę ya nt'ąni.
54 Ngetho xa mi ne nda 'yǫ'ų nda mönga nö'ö himi ho, ne njap'ų nda dinga te nda hyǫts'e.

12

Jamasuhų yá ts'ont'uti ya dęnga'bępate

1 Nep'ų xa mi thota ár nzęyę ya jö'i bi mhunts'i, ne mi ñ'ent'a n'a ngu n'a. Nu'mų́ ar Hesu bi ndųi bi ñö, ne m'ęt'o bi 'ñemba yá mąxte:
—Jamasuhų, yo ma gi tęmbabihų yá ts'om'ųi ya dęnga'bępate, ngetho nu'ų xa ǫt'a ñhogajö'i ne ya nemhñö, ne 'ramtx'ų ts'omba yá mfeni ya jö'i.
2 Hiñ'otho teme xi t'ögi ne hinda thini, wa teme xi t'ǫt'a ñ'öntho ne hinda födi.
3 Jange nuga di xi'ahų, gatho nö'ö gi möñhų ñ'öntho, m'ęfa ma da födi. Ne gatho nö'ö gi njont'anehų, ma da mhönga nts'ędi gatho da 'yǫde.

Togo gi tsuhų
(Mt. 10:28-31)

4 Ha nuga di eñ'ahų, ma tsi ñ'owi'ihų, yo gi tsuhų togo ne da hñök'ahų ri tehų, ne m'ęfa hinda tsą te man'a da ja'ahų.
5 Ma ga xi'ahų togo mahyoni gi tsuhų. Tsuhų nö'ö tsą da hñök'a ri tehų, ne pę'sa ar ts'ędi da męñ'ahų har tsibi n'ehe. Hö, go gi tsuhųnų.
6 Nuya tsi ts'ints'ų hingi hmödi, t'unga kųt'a ha n'ar tsi ngųdmi. Ha Jö hinxi pumhni n'ayų.

7 Xi'ahụhmö. Gatho ri xtöhụ Jö pödi hangu'ụ. Jange yo gi ntsuhụ, ngetho gi töfụ ár nsu pẹ'sa n'a mut'i ya ts'ints'ụ.

Nu'ụ togo da dạta majöni ya jö'i xi bökagi (Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Di xi'ahụ, gatho nu'ụ togo da dạmajöni ha yá nthandi ya jö'i xi bökagi, Nuga xta e ga Njö'i, ma ga dạmajöni ha yá nthandi yá ẹnxẹ Jö xta mpö'be'ụ.
9 Ha nu'ụ togo da kọngagi ha yá nthandi ya jö'i, nuga n'e, ma ga kọnga ha yá nthandi yá ẹnxẹ Jö, ga enö hiñham'ụ xta mpö'be'ụ.
10 Nu'mụ n'a da ñömañ'ụbi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, da mpumbabi. Ha nö'ö togo da zanga ár Hñö Jö, hinda ma da mpumbabi.
11 Nu xta ts'ix'ahụ ha yá nijö ya xodyo, wa ha yá nthandi ya nzạyạ, wa ma'ra yá ndö ya hnini, yo gi tu ri mụihụ tema gi thöhụ, yo gi beñhụ m'ẹt'o tema gi möñhụ.
12 Ngetho nu xki ñöhụ, ár Hñö Jö ma da ut'ahụ teme mahyoni gi möñhụ.

Ár 'bede n'ar ñ'ọhọ hinte mi k'at'i himi benga nö'ö xiñho

13 Nep'ụ n'ar ñ'ọhọ mi 'yo har mhuntsjö'i, bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma Utate'i, xipats'ụ ma jödö ga ñhe'be nö'ö bi zogagihe ndu ma dadahe.
14 Nunar Hesu bi 'ñembabi'ö:
—Xi'ge Ndada, togo xi hñuxkaga ngu ar nzạyạ ga hek'ahụ ar hại.
15 Ne bi 'ñenö n'e:
—Jamasuhụ hinge xa gi hyomfụ yá ñho ar ximhại, ngetho ha ya ñho, hinge ja bi ehnụ ar hogam'ụi.
16 Ne bi xipa n'ar 'bede nu'ụ ya jö'i xki mhunts'i, ne bi 'ñembabi:
—Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ xa mi pẹ'sa nzẹyẹ ya ñho, ne nuyá hại xa bi unga n'ar hoga sofo.
17 Nu'mú nö'ö ar ñ'ọhọ'ö bi bensẹ, ne bi 'ñenö: Te ga pẹpya. Hiñ'otho habụ ga kwata gatho ma sofo.
18 N'a mbi 'ñensẹ hár mfeni: Da beni tema ga pẹfi. Ma ga yọt'a nuyụ ma t'u, ne ma ga hoka ma'ra di töte ár döta. Ne ka ga ụtnụ gatho ma sofo ne gatho nö'ö te di pẹts'i.
19 Nep'ụ ka jwadi ga kwata gatho ma sofo, ma ga embasẹ ma te: Nupya hö, janụ gatho nö'ö te di honi ga tsi nzẹyẹ ya jẹyẹ da 'ñep'ụ. Nupya da tsạ ga tsạyạ, ga ñuni, ga ntsithe, ne xa ga njohya.
20 Ha Jö bi 'ñembabi nö'ö ar ñ'ọhọ'ö: Xa xka 'bẹ ri mfeni, ngetho ar nxuinụ, ma gi tu, ne gatho nö'ö gi pẹts'i, hingi pödi togo ma da gohwi.
21 Njap'ụtho n'ehe, nö'ö togo xi munts'a nzẹyẹ ya ñho ár mẹtisẹ, nu xta du, ma da ñhoya hár nthandi Jö.

Yo gi tu ri mụihụ tema di 'ñep'ụ (Mt. 6:25-34)

22 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Nupya di xi'ahụ, yo gi tu ri mụihụ tema gi tsihụ, wa tema gi hyehụ.
23 Ngetho ri tehụ töpa ár nsu ar ñhuni, ne ri ndo'yohụ töpa ár nsu ar he.
24 Hyanthụ ya ka. Nu'ụ hingi pot'i, hingi xofo, ne hiñ'otho yá t'u. Jö go 'wiñ'ụ. Ne nu'ahụ gi töfụ ár nsu gatho ya zu'we nsạni.
25 Togo da hñu'sa ár ñhets'i xa di tu ár mụi.
26 Nu'mụ hingi tsạ gi 'yọthụ nö'ö hingi hembi, yo'ö tup'a ri mụihụ gatho nu ma'ra 'mụ.
27 Hyanthụ hanja te ya dọni. Hingi het'i, hingi pẹ man'ar 'bẹfi. Ha di xi'ahụ, nunar ndö Salomon, mödi xa mi pẹ'sa ár nsu, himbi zạ bi ñhe ngu ár nzạtho'ụ.

28 Nu'mụ Jö heta ya dọni da ndọmpya har 'batha, ne xudi da nk'ụts'i da
t'ụ'sa har tsibi, xi'ahụ, tengu da thet'ahụ 'mụ. Yo'ö xa hinte gi pẹ'sụ ri jamfihụ.
29 Jange yo gi tu ri mụihụ tema gi tsihụ ne tema gi hyehụ, ne hindi oda ri
mfenihụ tema gi k'athụ.
30 Ngetho gatho nu'ụ ya jö'i hinxi ñ'emụi, hyax'mụ oda yá mfeni nö'ö te da
zi ne te da hye. Ha nu'ahụ, ri Dadahụ bi 'bụ mhets'i, pö'ö teme gi k'athụ.
31 Jange hyoñhụ m'ẹt'o hanja gi 'bụhụ xiñho hár ts'ụt'wi Jö, ne njap'ụ hö,
hinda k'at'ahụ gatho nö'ö gi hoñhụ.

Pẹ'sa ri ñhohụ núnụ mhets'i
(Mt. 6:19-21)

32 Ma tsi t'ụlo mhunts'i'ihụ, yo gi ntsuhụ, ngetho Jö ri Dadahụ xi hwëk'ahụ
gi 'bụhụ hár ts'ụt'wi'ö.
33 Jange pạhụ ri m'ẹts'ihụ, ne hyembabihụ ya hyoya. 'Yọthụ ri 'bẹnihụ
hingi thege, ne ri m'ẹts'ihụnụ mhets'i hinda göts'i, habụ hinda yụt'a ya bë
da bëp'ahụ, ne hinda de ar zu'we.
34 Ngetho habụ 'bụ ri m'ẹts'ihụ, ka 'bụhnụ ri mfenihụ n'ehe.

Ar hoga 'bẹgo ndọ'mi

35 Ñhojụ ne ndọ'mhụ, ngu 'ra ya hoga 'bẹgo di zọ yá ñot'i.
36 Jahụ ngu 'ra ya 'bẹgo tọ'ma yá hmu xta menga n'ar ngo nthöti, ne nu xta
gạnt'a ar goxthi, nu'ụ ngut'a da xokwabi.
37 Xa ma da njohya nu'ụ ya 'bẹgo di nuhu nú'mụ xta zọ ár hmu. Nuga di
xi'ahụ, nunar hmu'ö da mọ ar mexa, ne da 'ñei da 'wini.
38 Mödi da zọ made ar xui, wa nú'mụ 'bụtho da hats'i, xa ma da njohya nu'ụ
ya 'bẹgo da ts'ụdi nuhu.
39 Ne di xi'ahụ, nu'mụ n'ar jö'i di pöhmö ham'ụ da zọ ar bë, nu ar jö'i'ö hinda
ñ'öhö, da su ár ngu, hinda hyẹ ar bë da yụt'i da bëpabi.
40 Jange nu'ahụ ndọ'mhụ, ngetho nö'ö ar pa hingi beñhụ, n'a ngi thạñhụtho,
ma da mengi da ehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

Ar hoga 'bẹgo ne ar ts'o'bẹgo
(Mt. 24:45-51)

41 Nep'ụ ar Pedro bi 'yạmbar Hesu, ne bi 'ñembi:
—Ma tsi Hmu'i, xi nunar 'bede ga jwadi ga mö, hage họnsẹ ga xije, wa ga
xipa gatho ya jö'i.
42 Ne ar tsi Hmu bi ödi:
—Xi'mụ n'ar hmu da bọnga ár ngu da ma, togo da zokwa ár 'bẹfi da su ne
da 'wimbabi gatho yá 'bẹgo. Hage hinda zokwabi n'ar hoga 'bẹgo di pödi te
gatho mahyoni da mẹfi.
43 Xa da njohya nö'ö ar 'bẹgo nu xta zọ ár hmu, ne da dini di ọt'a gatho ngu
nö'ö xki zokwabi nda mẹfi.
44 Xa majöni di xi'ahụ, nu ar hmu'ö ma da 'ñexa ar hoga 'bẹgo'ö, da supa
gatho nö'ö te pẹts'i.
45 Ha nu'mụ nö'ö ar 'bẹgo togo bi ts'ogi nda supa ár 'bẹfi ár hmu, da benga
hár mfeni, nunár hmu hinda nxọni da pengi. Ne da ndụi da mẹ ya ñ'ọhọ ne
ya 'bẹhñö nu'ụ yá mi'bẹgowi, ne xa di ñuntho, ne di tsithetho, ne xa di ntitho.
46 Ha nu'mụ ár hmu da zọhọ nö'ö ar pa'ö hindi tọ'ma nor 'bẹgo'ö, xa ma da
t'umba n'ar döta mfẹi, ne da 'ñet'a habụ bi kụ nu'ụ hingi ñ'emụi.
47 Nö'ö ar 'bẹgo pödi xiñho tema xi 'bẹpa ár hmu, ne hinda 'yọt'e, töte ár mfẹi
ma da t'umbabi'ö.
48 Ha nö'ö ar 'bẹgo hindi pödi xiñho teme xi 'bẹpa ár hmu ne hinda mẹfi
xiñho, da t'umba ar mfẹi, mödi hingar nzẹyẹ ngu nö'ö man'a. Ngetho nö'ö

togo da t'ẹnt'wa nzẹyẹ ar 'bẹfi hár 'yẹ, njap'ụtho ma da thö'spa majöni n'ehe. Ne nö'ö togo da t'umbabi nzẹyẹ da su, njap'ụtho ma da thö'spa majöni.

Ngetho xpa e ar Hesu, ma da ñhe ya jö'i
(Mt. 10:34-36)

49 Nuga xta ekwa har ximhại ga u ar tsibi, ne xa di nehmö da ndụi da nzọ.
50 Mahyoni ga tho nzẹyẹ ya ụgi ne ya dumụi, ne xa di nehmö da ndụi ga thogi.
51 Ha gi beñhụ xta ekwa ga jö'sa ya tuhni har ximhại. Hin'ö, xta e ga exa ya jö'i da ntuhni.
52 Da ndụ ar pania di map'ụ, nu'mụ ha n'ar ngu di 'bụ kụt'a, ma da ñhehyụ, hñu da ụtsa nu yoho, ne yoho da ụtsa nu hñu.
53 Ya dada da ụtsa yá t'ụ, ha nuya t'ụ da dọxa yá dada. Ya nönö da ụtsa yá t'inxu, ha nuya t'inxu da dọxa yá nönö. Nuya kạ da ụtsa yá ts'ihwẹ, ha nuya ts'ihwẹ da ụtsa yá kạ.

Hanja hingi pöhụ nuya pa gi 'bụhụ
(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

54 Ar Hesu bi 'ñembabi ya jö'i n'ehe:
—Nú'mụ gi hanthụ da njụxa ya gui núnụ mampuni, gi eñhụ ma da 'wöi, ne majöni da njap'ụ.
55 Nu'mụ da ndụi da ñ'o ar ndöhi, gi eñhụ ma da zọ ar pahyadi, ne majöni da njap'ụ.
56 Nemhñöhụ. Gi pöhụ gi hyanthụ ham'ụ mponga mhets'i ne ar ximhại, hanja hingi pöhụ mponga nuya payụ gi 'bụhụ.

Kohwi n'ar nkohi ri ñ'ụnihụ
(Mt. 5:25-26)

57 Hanja hingi benseẹhụ ndana'ö xiñho gi 'yọthụ, ne ndana'ö hingi ho.
58 Nu'mụ n'a da zix'ahụ har ts'ụt'wi, nu xki 'yohụ har 'ñu, dama gi nkohwihụ nú'mụ gi 'yoseẹhụ, njap'ụ hinda zix'ahụ har nzạyạ. Ngetho nú'mụ xki tsọñhụ har nzạyạ, nö'ö da dạt'ahụ ár mfạts'i, ne nö'ö ár mfạts'i da zix'ahụ, ma da go'ahụ har fạdi.
59 Di xi'ahụ hinda zạ gi pọñhụ, ma gi 'bụhụnụ gi k'othụ gatho nö'ö gi tuhụ.

13

'Yọthwụ ár ntsọ'mi, hyoñhụ hingi m'ẹhụ

1 Nú'mụ mi 'bụhnụ 'ra ya jö'i bi metwabi ar Hesu hanja ar Pilato bi mẹhna togo nda hyo 'ra ya me Ngalilea. Ne bi nthöspabi ár jiseẹ'ụ ár ji ya mẹti m'ọñhọ mi uñ'ụ har dönganijö Herusalen.
2 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Ha gi beñhụ nuya ñ'ọhọyụ bi t'ọt'wa njap'ụ ngetho mi töpa yá ts'oki gatho nu ma'ra ya me Ngalilea.
3 Di xi'ahụ hin'ö. Ha nu'mụ hingi 'yọt'wabihụ ár ntsọ'mi, ma gi m'ẹhụ ngu bi m'ẹ'ụ.
4 Xi nu'ụ 'rẹt'amahñöto ya jö'i bi zẹ'ma ar he'sjödo Siloe nú'mụ mi yọt'e, ha gi hu ri mụihụ mi töpa yá ts'oki gatho nu ma'ra ya me Herusalen.
5 Di xi'ahụ hin'ö. Ha nu'mụ hingi 'yọt'wabihụ ár ntsọ'mi, ma gi m'ẹhụ ngu bi m'ẹ'ụ.

Ár 'bede n'ar 'bại'iuxi hinte mi tu

6 Ne ar Hesu bi xipa n'ar 'bede ya jö'i, ne bi 'ñembabi:
—N'ar ñ'ọhọ mi pẹ'sa n'ar 'bại'iuxi mi 'bạ hár hwöhi. Ne n'ar pa bi ma ba k'ötsi nda nu ha xki ndu, ne hinte bi dini.

7 Nep'ų bi 'ñemba ár 'bęgo mi su ar hwöhi: Di ne gi tsęka nunar 'bąi'iuxi,
ngetho hñu njęyę xta ehe di handi ha da ndu, ne hinte xta tini. Jange te ga
jafų, hǫnsę honga nzę ar hąi ne hinte uni.
8 Nu'mų́ bi 'ñenga ar 'bęgo: Ma tsi hmu'i, yo gi tsęjmö. Ma ga hęhų man'a
njęyę. Ma ga fǫmba ar hąi ne ga ųt'wa ar 'yai.
9 Xömhö njap'ų da ndu. Ha nu'mų hinda uni, nu'mų́ hö, da zą gi tsęki.

N'ar pa ntsąyą ar Hesu bi ǫthe n'ar 'bęhñö mar nk'oxtha

10 N'ar pa ntsąyą ar Hesu mi 'bų ha n'ár nijö ya xodyo, mi uta ya jö'i.
11 Ne mi 'bųhnų n'ar tsi 'bęhñö xki nk'oxtha. Xki tho 'rę't'amahñöto njęyę
n'ar ts'ondöhi xki japi nda ñheni, himi hęgi nda jönga ár xųtha.
12 Nu mi hyanda ar Hesu, bi zofo ne bi 'ñembabi:
—Nönö, nupya xi hyęk'a'i ri hñeni.
13 Nu'mų́ bi hñu'spa yá 'yę ar tsi 'bęhñö. Ne dama bi zą bi jönga xiñho ár
ndo'yo, ne bi mųdi bi umba njamödi Jö.
14 Ne nö'ö mar ndöngi har nijö, bi mbǫ ár kwę, ngetho ar Hesu bi ǫthe ar tsi
'bęhñö har pa ntsąyą. Ne bi 'ñemba ya jö'i:
—Di pę'sų 'rato mpa ga mpęhų. Nu'mų tsų'ahų ya hñeni, ba ehų nuya pa'ų
da t'ǫthe'ihų, hinge nuya pa ntsąyą.
15 Ar tsi Hmu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nemhñöhų. Ha hingi xo'thų ri boihų wa ri n'ǫgehų gi tsíthų, mödi ar pa
ntsąyą.
16 Xi nunar tsi 'bęhñönų ár mąnga'bęto ar Abra, xi 'wę'sa ar ts'ondöhi
'rę't'amahñöto njęyę, hage hingi ho da sot'i mödi ar pa ntsąyą.
17 Ne nu mi mönga njap'ų ar Hesu, gatho nuyá ñ'ųniwi mi 'bųhnų, bi 'bę yá
tsą. Ha nu ma'ra ya jö'i xa mi johya mi hyanda ya döta nt'udi mi ǫt'a ar Hesu.

Ár 'bede ar ndąmurtasa bi 'bot'i
(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18 Bi 'ñenga ar Hesu n'ehe:
—Tema ga emfų di hñöxa ár ts'ųt'wi Jö, wa tema ga hękwabihų.
19 Njangu n'ar tsi ndąmurtasa bi mot'a n'ar ñ'ǫhǫ hár hwöza. Ne xa bi te
n'ar 'bąiza, ne ya ts'ints'ų ka köxhnų yá m'afi.

Ár 'bede ar njoxthuhme
(Mt. 13:33)

20 Bi 'ñenga ar Hesu n'ehe:
—Tema ga hękwabipya ár ts'ųt'wi Jö.
21 Ñhęhwi ar njoxthuhme bi pant'a n'ar 'bęhñö ha gųto hwada ar jųni, ne
bi dǫ'mi bi joxa xǫge.

Ar goxthi xi nts'ixt'i
(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ar Hesu mi ne ar 'ñu ndi ma Herusalen, mi tho ha ya döta hnini ne ya
t'ųlo hnini, mi uta ya jö'i.
23 Ne n'ar jö'i bi 'yąni ne bi 'ñembi:
—Tsi Hmu'i, hage tsi tųi ya jö'i ma da mpǫhǫ.
Ha nö'ö bi 'ñembabi:
24 —Umba ri mųihų gi kųthų har goxthi xi nts'ixt'i. Nuga di xi'ahų, nzęyę
di nemhö da yųtnų, ne hinda tsą.
25 Jangu xta got'a ar goxthi nö'ö togo ár męti ar ngu, njap'ų nu'ahų m'ęfa
xa ma gi mahmöhų ne gi 'ñeñhų: Ma tsi Hmu'ihe, xogagihe ar goxthi. Ha nö'ö
ma da dödi ne da 'ñeñ'ahų: Hindi pödi habų xka 'ñehų.

26 Nep'ų nu'ahų ma gi 'ñembabihų: Hanja hingi pöje. Ndi ñuñhų ne ndi tsithehų, ne ha ma hninihe go ngi utkagihe ri 'ñu.
27 Ha nö'ö ma da 'ñeñ'ahų: Di xi'ahų hindi pödi habų xka 'ñehų. 'Wehų, 'yǫt'ats'oki'ihų.
28 Ne xa gi nzoñhųnų, ne xa ma da du ri mųihų, nu xki hyanthų ndu ri mųdi palehų ar Abra, ne ar Isa, ne ar Hakob, ne gatho yá m'ęhni Jö di 'bųhnų hár ts'ųt'wi Jö, ne nu'ahų hinda thęk'ahų gi kųthų. Ma gi kohų nthi.
29 Ne ma da e ya jö'i xǫge ar ximhąi, di dų'ma mahyats'i, di göxa mampuni, ne mahwifi di göxa mak'angi. Ne ma da yųt'ų hár ts'ųt'wi Jö, ma da hñuhnų har mexa da ñuni.
30 Ne nuya pa'ų, nu'ų 'bęt'opya, ma da m'ęfa, ha nu'ų 'bęfa, ma da m'ęt'o'ų.

Ar Hesu bi zǫt'a ár mųi bi hwëka ya me Herusalen (Mt. 23:37-39)

31 Nunar pa'ö, bi zǫ 'ra ya dęnga'bępate ha mi 'bų ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Di ma, tsokwa nunar hąinų, ngetho ar ndö Erode ęk'atho da hyo'i.
32 Ha nu ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Di möhų ba xifų nö'ö ar hyąte jö'i: Nupya ne xudi hinga tsąyą ga ęnga ya ts'ondöhi, ne ga ǫthe ya dąthi, ne ndamöni ga jwata ma 'bęfiwa.
33 Nupya ne xudi ne ndamöni, ga ne ma 'ñu gar ma Herusalen, ngetho habų xi thopa yá m'ęhni Jö, mahyoni da thogaginų n'ehe.
34 Nu'ahų gar menguhų Herusalen, gi hofų yá m'ęhni Jö, ne gi k'ampabihų togo bi pęñ'ahų. Hangu xta nehmö nga munts'ahų, ngu n'ar tsi ǫni munts'a yá t'ų'ni da hwixa ha yá hwa, ne hinga nehų.
35 Pöhų, Jö ma da hyęk'asę ri nijöhų. Ne di xi'ahų, hinge ma gi hyandgagihų nuya payų. Gi tǫ'mhų da zǫ ar pa gi 'ñeñhų: Nsunda nö'ö togo xpa pęhna Jö ma tsi Hmuhų.

14

Ar Hesu bi ǫthe n'ar ñ'ǫhǫ mi neni

1 N'ar pa ntsąyą ar Hesu bi ma ba ñunga hár ngu n'ar ndö mar dęnga'bępate, ne nuyá ñ'ohų mi öthó tema mi ǫt'ö.
2 Ne ka mi 'bųhnų n'ar ñ'ǫhǫ mi ñhandwi xa mi neni.
3 Nep'ų ar Hesu bi 'yąmbabi ya dęnga'bępate ne ya böt'ofo, bi 'ñembabi'ų:
—Hage ja ar sęki da t'ǫthe n'ar dąthi har pa ntsąyą, wa hin'ö.
4 Ha nu'ų bi ñhetho, hinte bi ödi. Nu'mú ar Hesu bi hñu'spa ár 'yę nö'ö ar ñ'ǫhǫ mi neni, bi ǫthe ne bi męhni bi ma.
5 Nep'ų bi 'ñembabi ya dęnga'bępate ne ya böt'ofo:
—Nu'mų da zo n'a ri n'ǫgehų wa n'a ri boihų ha n'ar pǫthe, ha hinge dama gi hñöhų mödi ar pa ntsąyą.
6 Ha nu'ų himbi zą te bi ödi.

N'ár 'bede togo bi ts'ohna har ngo

7 Ar Hesu mi hyanda mi tsǫ nu'ų xki ts'ohna har ñhuni, ne mi hwañ'ų ya 'bęt'o nthuts'i nda hñu har mexa. Bi xipabi'ų n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi:
8 —Nú'mų xta ts'oñ'a'i ha n'ar ngo, yo ma gi hñuxa ha ya 'bęt'o nthuts'i. Xi'mų da zǫ man'a nö'ö xi ts'ohni ne töte ár nsu.
9 Nep'ų nö'ö togo xi zoñ'a'i, da 'ñeñ'a'i: Tsokwap'ų ar nthuts'i nuna man'a. Ge'mų n'ar m'ętsą nu xki 'bąi gi hñu har ngöts'i.
10 Jange nú'mų xta ts'oñ'a'i ha n'ar ñhuni, hñuxa har ngöts'i. Ne nu xta hyant'a togo xi zoñ'a'i, da 'ñeñ'a'i: Hanja ga hñuxkwa, ñǫ. Thogi di ma ba hñuxa ha ya 'bęt'o nthuts'i. Ne njap'ų da hyanda nu'ų ma'ra di huhnų har mexa, ne da t'es'a'i ri nsu.

11 Nuga di xi'ahụ, nö'ö togo da ñ'exasẹ, ma da 'bẹ ár tsạ. Ha nö'ö togo hingar
ñ'ets'i, da t'e'spabi ár nsu.
12 Ne bi 'ñembabi nö'ö togo xki zohni:
—Nu'mụ gi beni gi unga n'ar ñhuni wa n'ar nt'oxiwa ha ri ngu, yo gi zohna
nuya ri mpödi, ri ku, nuya ri mëni, wa ri n'angu nu'ụ pẹ'sa ya bojö. Ngetho
njap'ụ, nu'ụ n'ar pa ma da zoñ'a'i n'ehe, ne da kos'atho ngu xka 'yọt'wabi.
13 Nú'mụ xki 'yọt'a n'ar ngo, zohna ya tsi hyoya, nu'ụ do'yẹ, nu'ụ dowa, nu'ụ
ya tsi godạ.
14 Nuya tsi jö'i'ụ, hinda ma da kos'a nö'ö gi ọtwabi'ụ. Ne m'ẹfa har ñoho
m'ụi, nu xki pengi gi ntewi gatho nu ma'ra xi 'yọt'a xiñho, ma gi njohya gi
hñönga ri nthöhö.

Ár 'bede n'ar ñ'ọhọ bi 'yọt'a n'ar döta ñhuni

15 Nu mi 'yọ njap'ụ nu'ụ ya jö'i mi huhnụ har mexa, n'a'ụ bi 'ñemba ar Hesu:
—Tengu ár johya nö'ö togo ma da hñudi da ñunga hár ts'ụt'wi Jö.
16 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—N'ar pa n'ar ñ'ọhọ bi 'yọt'a n'ar döta ñhuni, ne bi zohna nzẹ ya jö'i nda
ñungwi.
17 Nú'mụ mi ñhoki nda ñuni, bi mẹhna yá 'bẹgo nda xipa nuya jö'i xki zohni:
Ba ehụ, ngetho xi 'bọk'ahụ ar mexa.
18 Ha gatho nu'ụ ya jö'i xki zohni, bi 'yạ ar mpumbate, ngetho hinge nda
ma. Nö'ö m'ẹt'o bi 'ñenö: Gi pumgagi ngetho hingi tsạ ga ma. Ka di jwadi di
tạnga n'ar hại, ne mahyoni ma ga k'öts'i.
19 Ha nö'ö man'a bi 'ñenö: Xta tạnga kụt'a nt'ẹi ya boi. Jange di ạdi gi pumgi,
hinda tsạ ga ma, ngetho mahyoni ma ga nu ha mpẹfi xiñho.
20 Ha nö'ö man'a bi 'ñenö: Ka di jwadi di nthöti, hinda tsạ ga ma.
21 Mi menga ar 'bẹgo, bi xipabi ár hmu hanja bi dö gatho nu'ụ xki zohni.
Nu'mú ar hmu xa bi mbọ ár kwẹ, ne bi 'ñemba ár 'bẹgo: Di ma har tại ne ha
ya 'ñu har hnini, ne ba tsinkawa gatho nu'ụ gi timp'ụ, ya tsi hyoya, ne nu'ụ
do'yẹ, nu'ụ dowa, ne ya godạ, ba tsihi ga ñum'e.
22 M'ẹfa nu ar 'bẹgo bi 'ñemba ár hmu: Xta ọt'a ngu xka xikagi, ne pongda
habụ da hñuxa ma'ra.
23 Nep'ụ ar hmu bi 'ñembabi ár 'bẹgo: Nupya di ma ha ya dö'ñu, ne hár nthet'i
ar hnini. Ne gatho nu'ụ gi nthẹwi gi japi da ehe, ne da ñuxa ma ngu habụ
pongi.
24 Ngetho nuya da zohna m'ẹt'o, di xi'ahụ hinto ma da zipka ma ñhuni.

Hangu ar ñhembi da dẹnga n'a ar Hesu

25 Nzẹyẹ ya jö'i mi ñ'owi ar Hesu, ne nö'ö bi ñhandwi ne bi 'ñembabi'ụ:
26 —Nö'ö togo ne da dẹngagi, mahyoni di töte ar mhöte di pẹ'skagi, ne m'ẹfa
da mö ár dada, ár nönö, ár 'bẹhñö, yá bötsi, yá ku, ne ár tesẹ. Ha nu'mụ hindi
njap'ụ, hinda tsạ ga embabi ma mạxte.
27 Ha nö'ö togo hinda ñ'ẹnt'a ár te da dẹngagi, hinda tsạ ga embabi ma
mạxte.
28 Xi'mụ n'ar jö'i beni da hyoka n'ar he'sjödo, hage hinda hñudi m'ẹt'o da nu
ha jwa ar bojö, wa hinda zạ da jwati.
29 Ha nu'mụ hinda nu m'ẹt'o, ne họnsẹ da dụ'mba ár wa ar jödo, ne hinda
zạ da jwati, gatho nu'ụ ya jö'i bi hyandi, ma da deni.
30 Ne da 'ñeñ'ụ: Nunar ñ'ọhọnụ, họnsẹ bi dụ'ma ar 'bẹfi, ne himbi zạ bi
jwati.
31 Xi'mụ n'ar ndö beni da dọxa man'ár mindöwi togo pẹ'sa yonthebenthebe
ya ndogu, hage hinda hñudi da nu m'ẹt'o, ha da zạ da döhö hönsẹ di pẹ'sa nu'ụ
n'anthebenthebe ya ndogu.

32 Ha nu'mụ handi hinda ntöte, da mẹmpa 'ra yá m'ẹhni ár mindöwi bi e
yap'ụtho, da xipabi teme ạdi, ne da mengtho hinda ntunkwi.
33 Jange nuga di xi'ahụ, nu'ụ togo hinda hyẹp'ụ gatho nö'ö te pẹts'i, hinda
tsạ ga embabi ma mạxte.

Nu'mụ ar u da 'bẹ ár ñ'uxi
(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

34 Nu ar u xiñho, ha nu'mụ da 'bẹ ár ñ'uxi, hanja da menga ár nkụhi.
35 Hingi ho da t'ụt'a har hwöhi, wa da jwata ngu ar 'yai. Hinte ár ñho, jange
da t'ẹmp'ụ. Nö'ö togo tu ár gu, dá 'yọxa nö'ö te di mö.

15

Ár 'bede ar tsi dẹti xki m'ẹdi
(Mt. 18:10-14)

1 Nzẹyẹ ya njotbojö ne ma'ra ya ts'ojö'i, bi ma ba tsụ ar Hesu nda 'yọxa nö'ö
mi möñ'ö.
2 Jange nuya dẹnga'bẹpate ne nuya böt'ofo, mi ñömañ'ụ mi eñ'ụ:
—Nunar ñ'ọhọnụ ñöwi ne ñungwi ya ts'ojö'i.
3 Nu'mú ar Hesu bi xipabi n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi'ụ:
4 —Xi'mụ gi 'ñehụ n'anthebe ya dẹti, ne gi 'bẹhụ n'a, ha hingi tsohụ nuya
gohon'ạte ne 'rẹt'amagụto har 'batha, ne gi 'yohụ xọge ar ngwani, gi hyoñhụ
nö'ö xka 'bẹhụ.
5 Ne xki tiñhụ, gi 'yẹnts'a ha ri xi'nxihụ, ne xa gi njohyahụ gi tsihụ.
6 Ne xki tsọhụ ri nguhụ, gi zoñhụ gatho ri mpöhwihụ ne ri n'anguhụ, ne gi
'ñembabihụ: Di ne ga njohyahụ, ngetho xta tinga n'a ma dẹti xki m'ẹdi.
7 Jange di xi'ahụ, njap'ụtho n'ehe, nu'mụ n'ar 'yọt'ats'oki da 'yọt'wa ár
ntsọ'mi, xa töte ar johya mañö mhets'i, töta nu'ụ gohon'ạte ne 'rẹt'amagụto
ya hogajö'i beni himahyoni da 'yọt'wa yá ntsọ'mi.

Ár 'bede ar bojö xki m'ẹdi

8 Xi'mụ n'ar 'bẹhñö pẹ'sa 'rẹt'a ya bojö ne da 'bẹ n'a, ha hinda tsọ ar ñot'i,
ne 'ramtx'ụ da goka xọge ár ngu da hyoni.
9 Ne xta dini, da zohna gatho yá mpödi ne yá n'angu, ne da 'ñembi: Di ne ga
njohyahụ, ngetho xta tinga n'a ma bojö xki m'ẹdi.
10 Jange di xi'ahụ, njap'ụtho n'ehe, nu'mụ n'ar 'yọt'ats'oki da 'yọt'wa ár
ntsọ'mi, bi ja ar johya habụ bi 'bụi yá ẹnxẹ Jö.

Ár 'bede ar 'ragit'ụ

11 Ar Hesu bi 'ñẹnö n'e:
—N'ar ñ'ọhọ mi 'ñe yoho yá t'ụ.
12 Nö'ö ar 'bẹfat'ụ bi 'ñemba ár dada: Te gi mö dada, xi'mụ gi 'raka nö'ö ar
xẹni ma gi tsogagi. Ha nu ár dada bi hyembabi yá t'ụ gatho nö'ö mi pẹts'i.
13 Xki tho 'ra ya tsi pa, nu ar 'bẹfat'ụ bi munts'a gatho nö'ö te xki t'umbi.
Ne bi bọnga hár ngu, bi gụ ar 'ñu bi hñöts'i, bi ma man'ar hại yap'ụ, habụ ba
ẹmp'ụ ár bojö mi 'bụ n'ar 'mụi himar ñho.
14 Ha nu mi dege gatho nö'ö te mi hö, xa bi nja n'ar thuhu har hnininụ habụ
mi 'bụ'ö, hinte mi tini te nda zi.
15 Bi ma ba ạpa ar 'bẹfi n'ar ñ'ọhọ mar mengunụ, ne nunar ñ'ọhọ'ö bi
mẹhna hár 'batha nda supa yá ts'ụdi.
16 Xa mi tsụ n'ar thuhu, mi ne nda zipahmö nuyá ñhuni mi tsi ya ts'ụdi, ne
hinto mi hwëki nda umbats'ụ te nda zi.
17 N'a mbi bensẹ: Hangu yá 'bẹgo ma dada pongwathobi te da zi, ha nuga
di tuwa ar thuhu.

18 Ma ga penga hár ngu ma dada, ne ga embabi: Ma dada'i, xta ts'okwa Jö,
ne nu'ge n'ehe.
19 Hindi 'ñepkagi gi 'ñengagi ri t'ụgi. Hyandgagipya ngu n'a ri 'bẹgotho.
20 Ne bi gụ ar 'ñu bi menga hár ngu ár dada.
'Bụtho nda zọni, bi hyanda ár dada, ne xa bi hwëki, bi nixt'i ba thödi. Mi
nthẹwi bi hyụfi, ne bi zụ'tsi.
21 Ar t'ụ bi 'ñenö: Ma dada'i, xta ts'okwa Jö, ne nu'ge n'ehe. Hindi 'ñepkagi
gi 'ñengagi ri t'ụgi.
22 Ha nu ár dada bi 'ñembabi yá 'bẹgo: Ba hömfụ ar hoga he, ne hyethụ.
Tuthwụ n'ar mfo'yẹ, ne tit'wabihụ ya thiza.
23 Ne ba tsihụ ar nokaboi, ga hohụ ne ga ñuñhụ. Ma ga ọthụ n'ar dạngo
njohya.
24 Ngetho numa t'ụ ndi humamụi xki du, ha tetho. Xki m'ẹdi ne da pengi
da tini. Ne bi ndụi ar dạngo njohya.
25 M'ẹfa bi zọ ar 'bẹt'ot'ụ mi 'yo har hwöhi. Ha nu mi zọnga get'ụ ar ngu, bi
'yọde mi ja ya mẹ'mda ne ya nhei.
26 Bi mat'a n'ar 'bẹgo, ne bi 'yạni te mi ja har ngu.
27 Nu ar 'bẹgo bi 'ñembabi: Ri jödö ba pengi, jange ri dada xi mö nda tho ar
nokaboi da njohya, ngetho xi zọmañho.
28 Nu'mú nunar 'bẹt'ojödö xa bi mbọ ár kwẹ, himi ne nda yụt'i. Ne ba pọnga
ár dada nda xipabi nda yụt'i.
29 Ha nunụ bi 'ñemba ár dada: Gi pösẹ hangu ya jẹyẹ di 'bụhwi, ne di pẹp'a'i.
Xta ọt'a gatho ngu xka xikagi, ne hinxka 'raka n'ar tsi t'öxi ga njohya'be ma
mpödi.
30 Ha nupya hö, xi zọ ri t'ụ togo xpa ẹmba ri bojö ya ts'o'bẹhñö. Nö'ö hö, gi
hopa ar nokaboi.
31 Nunár dada bi 'ñembabi: Ma tsi t'ụ'i, nu'ge hyaxtho di 'bụhwi, ne gatho
nö'ö di pẹts'i ri mẹti n'ehe.
32 Họnsẹ nupya mahyoni ga njohyahụ, ne ga ọthụ ar dạngo njohya. Ngetho
ri jödö ndi humamụi xki du, ne xpa pengi tetho. Xki m'ẹdi, ne da pengi da
tiñhụ.

16

Ár 'bede n'ar 'bẹgo mi ka ár hmu

1 Ar Hesu bi 'ñembabi yá mạxte n'ehe:
—Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ xa hinte mi k'at'i. Ne mi 'ñe n'ar 'bẹgo, xki nsipabi mi
ẹmba ár bojö.
2 Jange ar hmu bi zohna ár 'bẹgo, ne bi 'ñembabi: Xta ọka 'ra ya 'bede
nthọx'a'i. Jange di ne gi dạtka majöni gatho ri 'bẹfi, ngetho hindi ne gi
pẹpkathogi.
3 Nep'ụ nö'ö ar 'bẹgo'ö bi bensẹ hár mfeni, ne bi 'ñenö: Xipya te ga pẹfi.
Ma hmu da hñömga ma 'bẹfi, ha hiñ'otho ma ts'ẹdi ga xạ'mar hại, ha 'raka ar
m'ẹtsạ ga mpẹti.
4 Xta beni te ga pẹfi. Ma ga nu ha ga japi da 'rakar sẹki ha yá ngu nu'ụ togo
tupabi ma hmu, nú'mụ xta thögagi ma 'bẹfi.
5 Ne bi zohna 'raman'a nu'ụ togo mi tupabi ár hmu. Nö'ö ar ndụi bi
'yạmbabi: Hangu gi tupa ma hmu.
6 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö: Di tupabi n'anthebe nts'ọi ar nziki. Ha nö'ö ar
'bẹgo bi 'ñembabi: 'Bụkwa ar hẹ'mi habụ huts'i hangu gi tupa ma hmu. Dama
hyoka man'a habụ di mö, họnsẹ madenthebe nts'ọi gi tu.

7 Nep'ụ nö'ö man'a bi 'ñembabi: Xi'ge hangu gi tuge. Nö'ö bi 'ñenö: N'anthebe ndu ar t'ẹi. Nep'ụ nö'ö ar 'bẹgo bi 'ñembabi: 'Bụkwa ri hẹ'mi habụ huxa hangu gi tupa ma hmu. Hyoka man'a habụ di mö, họnsẹ gohon'ạte gi tu.
8 Nep'ụ nu ár hmu bi 'ñe'spa ár nsu nö'ö ar ts'o'bẹgo'ö, ngetho dama bi tita ár mfeni bi gohwi xiñho nu'ụ togo mi tu ya thại. Jange njap'ụ nuya meximhại, xa ka mbödi da zixkwi xiñho yá ñ'ohụ nuyá 'bẹfi'ụ, ha nu'ụ xi jamfi Jö hingi njap'ụ'ụ.
9 Ha nuga di xi'ahụ, nunár bojö ar ts'oximhại gi pẹ'sụ, fạxụ ma'ra, ne njap'ụ gi ntsixkwihụ. Ne nu xta the ri tehụ, ne da the ar bojö, ma da t'a'ahụ habụ gi tsạyạhụnụ mhets'i hiñham'ụ da göts'i.
10 Nö'ö togo su xiñho nö'ö n'a tsi tụi t'umbabi, njap'ụtho nu'mụ da t'umba nzẹyẹ. Ha nö'ö hingi su xiñho nö'ö tsi tụi t'umbabi, nu'mụ da t'umba nzẹyẹ, hinda su n'ehe.
11 Njap'ụtho n'ehe, nu'mụ hingi sufụ xiñho ya ñho jawa har ximhại, togo da kạxmbeni'ihụ da 'ra'ahụ gi kwathụ ya ñho hiñham'ụ da thege.
12 Nu'mụ hingi suhụ xiñho nö'ö hingo ri mẹtihụ, togo da 'ra'ahụ nö'ö ri mẹtihụ gi suhụ.
13 N'ar 'bẹgo hinda tsạ da mẹpa yoho yá hmu, ngetho njap'ụ da ụtsa n'a, ne da mö man'a. Wa da mẹpa n'a, ne nö'ö man'a hin'ö. Njap'ụ n'ehe, hinda tsạ gi pẹfụ Jö ne di oda ri mfenihụ ya ñho.
14 Ha nuya dẹnga'bẹpate mi 'bụhnụ mi ọts'e, xa mi thentho'ụ, ngetho xa mi mö ya bojö.
15 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ahụ họnsẹ gi 'ñu ri hmihụ ha yá nthandi ya jö'i. Ha Jö pöt'atho'ihụ ri mfenihụ, ngetho nö'ö numañho ya jö'i, Jö handi xi nts'otho.

Yá 'bẹpate ar Moise ne ár ts'ụt'wi Jö

16 Nú'mụ himi tsọta ar Xuwa Xixthe, ya ngi pẹ'sfụ yá 'bẹpate ar Moise ngi 'yọthụ, ne nö'ö xki mönga ma'ra yá m'ẹhni Jö. Ne nu mi zọ ar Xuwa dinjawa, xka 'yọhụ xi nsi'ahụ ar hoga mhö nọnga ár ts'ụt'wi Jö, ne nzẹyẹ xi umba yá mụi da yụt'a hár ts'ụt'wi'ö.
17 Ar mhets'i ne ar ximhại hingi hembi da göts'i. Ha hiñ'otho n'ar t'ofo xi t'ot'a hár T'ofo Jö, hinda njap'ụtho. Ma da tho gatho ngu möñ'ö.

Ar Hesu bi nọnga nu'ụ togo hẹ yá nthöti (Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 Nu'mụ n'ar ñ'ọhọ da hyẹp'ụ ár 'bẹhñö ne da nthötwi man'a, tsimbabi ár nthöti. Ne nö'ö togo da nthötwi n'ar 'bẹhñö xi hyẹ ár döme, tsimba ár nthöti n'ehe.

Ár 'bede n'ar ñ'ọhọ hinte mi k'at'i ne ar Lasaro

19 Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ hinte mi k'at'i, ne xa mi ñhe xiñho, mi kọ 'ra ya hoga dutu xa mar nzạtho. Ne hyax'mụ mi exa ár nsu mi ọt'a ya dạngo.
20 Ne mi 'bụ n'ar tsi mẹti már thuhu ar Lasaro, hyax'mụ mi huhnụ hár goxthi ár ngu ar ñ'ọhọ hinte mi k'at'i. Nunar tsi mẹtinụ xa xki fọxt'a xọge ár ndo'yo, ne mi po.
21 Mi e ya 'yo mi te'spabi habụ xki 'ya. Ne nö'ö ar tsi ñ'ọhọ'ö, mi nemhö nda go nda zi nu'ụ ya xẹni mi tạ hár mexa ar ñ'ọhọ hinte mi k'at'i.
22 N'ar pa bi du ar tsi mẹti, ne ya ẹnxẹ mhets'i ba e bi zits'i nda m'ụhwi ar Abra. M'ẹfa bi du nö'ö hinte mi k'at'i n'ehe, ne bi t'ạgi.
23 Nu mi onụ har 'bẹxui, xa mi tho n'ar ụgi. Bi gụxnụ ár dạ, ne bi hyanda yap'ụ ar Abra ne ar Lasaro mi 'bụhwinụ.

24 Bi mat'i ne bi 'ñembabi: Ma tsi dada'i Abra, pẹ'ska ar nhwëki. Ba pẹhna ar
Lasaro da po n'ár xạ ha n'ar tsi tụi ar dehe, da e da tsẹtka ma jöhne. Ngetho
xa di thokwa ya ụgi ha ya faspi.
25 Ha nu ar Abra bi 'ñembabi: Ma tsi t'ụ'i, benga nú'mụ ngi 'bụhnụ har
ximhại, xa ngi 'bụi xiñho, ha nu ar Lasaro mi ñ'ụda ár m'ụi mi hyoya. Ha
nupya, nunụ 'bụkwa xiñho, ha nu'ge ñ'ụda habụ gi 'bụi.
26 Ha hinda tsạ da map'ụ ar Lasaro, ngetho ja n'ar ma'ye madetho xa ra ñhe.
Jange nu'ụ 'bụkwa, hinda zạ da map'ụ, ha nu'ụ bi 'bụp'ụ, hinda zạ di 'ñekwa.
27 Ha nö'ö ar ñ'ọhọ'ö bi 'ñenö: Ma tsi dada'i Abra, nu'mú, di ạ'a ar möte gi
pẹhnats'ụ ar Lasaro hár ngu ma dada.
28 Ngetho di 'ñe kụt'a ma jödö, di ne da zofo ne hinda ekwa da tho ya ụgi
ngu di thoka.
29 Ha nunar Abra bi 'ñembabi: Nu'ụ bi pẹ'spa nö'ö bi 'yot'a ar Moise ne nö'ö
bi 'yot'a nu'ụ ma'ra yá m'ẹhni Jö. Go da 'yọx'ụ.
30 Nunar ñ'ọhọ'ö bi mengi bi 'ñenö: Hö, majöni nö'ö gi mö, ma dada'i Abra.
Di beni, nu'mụ gi pẹhna n'a nu'ụ xi du, da 'yọts'e ne da 'yọt'wa yá ntsọ'mi.
31 Ha nunar Abra bi mengi bi 'ñembabi: Nu'mụ hingo ọta nö'ö bi mönga ar
Moise ne ma'ra yá m'ẹhni Jö, hinda ne da jamfi nö'ö da xipa n'a togo xi mengi
xi nte.

17

Ga ntsuñhụ hinga jafụ ma'ra da 'yọt'a ya ts'oki
(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

1 Ar Hesu bi 'ñembabi yá mạxte:
—Hyaxm'ụ ja togo da japa ya jö'i da nts'oki. Hwëkate nö'ö ar jö'i da 'yọt'a
njap'ụ.
2 Xiñhohmö nö'ö ar jö'i'ö da ts'ụtwa n'ar dojụni hár 'yụga, ne da t'ẹnt'a har
dehe, ne njap'ụ hinda japi da dạ nu'ụ hinxi zẹta yá ñ'emụi.
3 Jange ntsuñhụ. Nu'mụ n'a ri kuhụ da 'yọt'ahụ n'ar ts'om'ụi, hñökwabihụ.
Nu'mụ da 'yọt'wa ár ntsọ'mi, pumbabihụ.
4 Nu'mụ da 'yọt'ahụ ar ts'om'ụi yoto mpengi ar pa, ne yoto mpengi da ehe
da 'ñeñ'ahụ: Pumgagi, pumbabihụ.

Hñuska ma ñ'emụihe

5 Nuyá mạxte ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hñuska ma ñ'emụihe.
6 Nu'mú ar tsi Hmu Hesu bi 'ñenö:
—Nu'mụ gi pẹ'sụhmö ar ñ'emụi ngu n'ar ndạmurtasa ár döta, da zạ gi
'ñembabihụ nunar döta 'bạizanụ: K'ụxa habụ gi 'bại, ne di ma ba kụt'a har
dehe. Ne nunar za'ö da 'yọt'ahụ ngetho gi ñ'emụihụ.

Nö'ö di 'ñepi da 'yọt'a n'ar 'bẹgo

7 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ n'ehe:
—Nu'ahụ gi 'ñehụ n'ar 'bẹgo, hage gi 'ñembabihụ xta penga har hwöhi wa ar
'bạ'yo: Thogi gi hñudi gi ñuni.
8 Hin'ö. Ma gi 'ñembabihụ: M'ẹt'o hogar t'oxi, ne gi 'raka te ga tsi. M'ẹfa xka
jwadi, ka gi hñudi gi ñunge n'ehe.
9 Ha gi umfụ njamödi nö'ö ar 'bẹgo bi 'yọt'a nö'ö ga 'bẹfụ. Di enga hin'ö.
10 Njap'ụtho n'ehe, nu xki jwahụ gi pẹfụ ár 'bẹfi Jö xi 'bẹp'ahụ, mahyoni gi
'ñeñhụ: Hindi 'ñepkagihe gi 'raje njamödi, ngetho dar 'bẹgothohe, ne họnsẹ xta
pẹhe nö'ö ndi 'ñepkagihe nga pẹhe.

Ar Hesu bi ọthe 'rẹt'a ya ñ'ọhọ mi tsụ ar tsit'ando'yo

11 Ar Hesu ndi ma Herusalen, ne bi 'ranga madeda yoho ya hąi, n'ár thuhu
Nsamaria, ha nö'ö man'a Ngalilea.
12 Nú'mų mi zǫnga hár ñųt'i n'ar hnini, bi bǫnga 'rę̱t'a ya ñ'ǫhǫ mi tsų ar
tsit'ando'yo. Nuya ñ'ǫhǫyų bi m'ą yap'ųtho.
13 Bi ma'ų nts'ę̱di, ne bi 'ñeñ'ų:
—Hesu, tsi Utate, hwëgagihe.
14 Ar Hesu nu mi hyant'ų, bi 'ñembabi:
—Di möhų ba ñ'uhų da hyant'ahų ya möjö.
Ne nu mi ma'ų, mi 'yo ar 'ñu bi dixa yá hñeni.
15 Ne n'ayų, mi zą xki dits'i, bi mengi xa bi ñö nts'ę̱di, mi nsunda Jö.
16 Ne bi ndąndihmö hár wa ar Hesu, bi mę ár hmi har hąi, bi umba njamödi
ngetho xki ǫthebi. Nö'ö ar ñ'ǫhǫ'ö mar me Nsamaria.
17 Nu'mú ar Hesu bi 'ñenö:
—Hage himi 'rę̱t'a nu'ų bi dits'i. Xö nu'ų ma gųto 'mų.
18 Hage hǫnsę̱ nuna hingár me Israel ba pengi da nsunda Jö.
19 Ne bi 'ñemba nö'ö ar ñ'ǫhǫ'ö:
—'Bąi di ma. Ya xka mpǫhǫ ngetho xka jamfigi.

Ár nzǫhǫ ár ts'ųt'wi Jö
(Mt. 24:23-28, 36-41)

20 Nep'ų nuya dę̱nga'bę̱pate bi 'yąmba ar Hesu ham'ų nda zǫ ár ts'ųt'wi Jö
nuwa har ximhąi. Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nu xta e ár ts'ųt'wi Jö, hinda ma da thandi.
21 Hinda zą da t'eñ'ahų: Xi 'bųkwa. Wa da t'eñ'ahų: Bi 'bųhnų. Nu ár
ts'ųt'wi Jö gi 'bųhwihųpya.
22 Nep'ų bi 'ñembabi yá mąxte:
—Nuya pa xi 'ñep'ų, ma gi nehmöhų gi hyanthų mödi n'a pa di ndö Nö'ö
Togo ba e bi Njö'i, ha hinda tsą.
23 Ne ma da t'eñ'ahų: Ka 'bųkwa. Wa da t'eñ'ahų: Ka bi 'bųhnų. Yo gi pąhų
gi k'ö'sų, ne yo gi tę̱ñhų nu'ų togo da xi'ahų njap'ų.
24 Ngetho ngu gi hanthų n'ar hwę̱i dama da yot'a n'ár ñöni mhets'i, ne da
k'onga nö'ö man'ár ñöni, ma da njap'ų nö'ö ar pa xta penga Nö'ö Togo ba e bi
Njö'i.
25 Ne nunų mahyoni m'ę̱t'o da tho nzę̱yę̱ ya thogi, ne xa ma da ųtsa ya jö'i
'bų nuya payų.
26 Ngu bi tho nuya pa'ų mi 'bų ar Noe, ma da njap'ųtho nuya pa xta penga
Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
27 Nuya jö'i'ų mi ñuntho, mi tsithetho, ne mi nthöta n'a ngu n'a. Mi dąñ'ų bi
zǫ ar pa bi yųt'a ar Noe har döta motsa, ne bi ñuxa ar dehe xǫge ar ximhąi, ne
bi jöt'ų gatho.
28 Bi njap'ų nuya pa mi 'bų ar Lot n'ehe. Ya jö'i mi ñuni, mi tsithe, mi mpą
ne mi ntąi, mi mpot'i ne mi hǫ ya ngu.
29 Ha nunar pa bi bǫnga ar Lot har hnini Sodoma, bi 'wö ya tsibi mi nthöskwi
ya k'axt'ado mi zǫ, ne gatho ya jö'i bi zöt'i.
30 Ma da njap'ų nö'ö ar pa xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i n'ehe.
31 Nu ar pa'ö, nu'mų n'a di tǫ mañör ngu, yo ma da göi da yųt'a hár ngu da
gųka te pę̱ts'i. Ne nö'ö togo di 'yo hár hwöhi, yo ma da mengár ngu.
32 Beñhų teme bi ja ár 'bę̱hñö ar Lot.
33 Gatho nu'ų da su ár te, da 'bę̱di. Ha nu'ų togo xi 'yę̱nt'a ár te da thökwi, da
dini.
34 Di xi'ahų, nö'ö ar nxui'ö, yoho di 'bonga ha n'ar fidi, xta dąñ'ų n'a da
ts'its'i, ha nö'ö man'a da ts'op'ų.

35 Yoho ya 'bẹhñö di kụnga mahyẹgi, xta dạñ'ụ n'a da ts'its'i, ha nö'ö man'a
da ts'op'ụ.
36 Yoho ya ñ'ọhọ di 'yo ha n'ar hwöhi, n'a da ts'its'i, ha nö'ö man'a da ts'ogi.
37 Nu mi 'yọ njap'ụ yá mạxte, bi 'yạmbabi ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'ihe, habụ ma da nja nö'ö ga mö.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Núnụ habụ di 'bẹnga n'ar mẹti xi du, ka ma da watnụ ya pada da za'ụ.

18

Ár 'bede n'ar 'ranxu ne n'ar ts'onzạyạ

1 Ar Hesu bi xipa n'ar 'bede yá mạxte, mi honi nda bö'ụ, mahyoni hinge
nda ntsạyạ, ne hinda zạ'ụ nda 'yạpa Jö.
2 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Mi 'bụ n'ar nzạyạ ha n'ar hnini, himi tsupa Jö, ne himi japamasu nö'ö
nda mönga ya jö'i.
3 Ka mi 'bụhnụ har hnini'ö n'ar 'ranxu n'ehe. Xa mi doni mi k'ö'sa ar nzạyạ,
ne mi embabi: 'Yọtka ar ts'ụt'wi, ñöngagi hinte da jakagi ma ñ'ụni'be.
4 Bi tho 'ra ya pa nunar nzạyạnụ himbi ne bi 'yọt'wa ar ts'ụt'wi. Ne n'a mbi
bensẹ, bi 'ñenö: Nuga hindi tsupa Jö, ne hindi japamasu nö'ö mönga ya jö'i.
5 Mödi njap'ụ, nunar 'ranxunụ xa tsọtka ma mụi. Jange ma ga ọt'wa ar
ts'ụt'wi, xi'mụ hyaxtho da ehe, ne da 'bẹtka ma tsẹti.
6 Nu'mú ar tsi Hmu Hesu bi 'ñenö:
—'Yọhụ nö'ö bi mönga ar ts'onzạyạ.
7 Xi Jö, hage hinda 'yọt'wa ar ts'ụt'wi nu'ụ togo xi hwahni, gehyụ parxui
ạpabi. Hage hinge ngut'a da mạts'i.
8 Di xi'ahụ hö, dama da 'yọt'wa ar ts'ụt'wi. Ha nu xta penga Nö'ö Togo ba e
bi Njö'i, hage da dinga n'a togo di ñ'emụi.

Ár 'bede n'ar dẹnga'bẹpate ne n'ar njotbojö

9 Ar Hesu bi mönga man'ar 'bede, mi xipa nu'ụ mi beñ'ụ ma ya hogajö'i ne
himi numañho yá ñ'ohụ. Bi 'ñemba njawa:
10 —Yoho ya ñ'ọhọ bi ma ba ạpa Jö har dönganijö, n'a mar dẹnga'bẹpate, ha
nö'ö man'a mar njotbojö.
11 Nu ar dẹnga'bẹpate mi 'bại mi ạpasẹ Jö, ne mi enö njawa: Ma tsi Dada'i,
di jamödi ngetho nuga hindi ñhẹ'be nu ma'ra ya jö'i, ya bë, ya ts'om'ụi, ya
zinga 'bẹhñö, ne hindi hñöxkagi nunar njotbojö 'bạhnụ.
12 Nuga tạt'a hñöto di bë yo'gi, ne di 'ra'a ár 'rẹt'a xẹni ma nthöhö.
13 Ha nö'ö ar njotbojö mi 'bạta yap'ụ, himi ne nda gụxhmö ár dạ mhets'i.
Xa mi et'a ár mụi mi ạpa Jö, mi enö: Ma tsi Dada'i, hwëgagi, dar 'yọt'ats'oki.
14 Jange bi 'ñenga ar Hesu:
—Di xi'ahụ, nö'ö ar njotbojö bi zụ ár mpumbate yá ts'oki, ne bi menga
ár ngu mi nhu hinte ma ts'oki mi tu. Ha nunar dẹnga'bẹpate himbi zụ ar
mpumbate. Ngetho nö'ö togo da ñ'exasẹ, ma da m'ẹtwa ár tsạ. Ha nö'ö togo
hinda ñ'ets'i, m'ẹfa da t'e'spa ár nsu.

Ar Hesu bi jöpa ya tsi bötsi
(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

15 Ba ts'impa ya tsi bötsi ar Hesu nda hñu'spa yá 'yẹ ne nda jöpabi'ụ. Ha nu
mi hyanda yá mạxte, bi zụi nu'ụ togo mi tsihi.
16 Ha nunar Hesu bi mat'a ya bötsi nda wat'i, ne bi 'ñenö:
—Hyẹhụ ya tsi bötsi da e da zụkagi, yo gi hökwabihụ. Ngetho gatho nu'ụ 'bụ
hár ts'ụt'wi Jö, ñhẹhwi n'ar tsi bötsi.

17 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo hinda hñömba ár ts'ụt'wi Jö ngu n'ar tsi bötsi, hinda ma da yụtnụ.

N'ar ñ'ọhọ xa mi thẹ yá ñho bi ñöwi ar Hesu (Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

18 N'ar ndö bi 'yạmbabi ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Hoga Utate, te ga pẹfi ne da t'aka ar te hiñham'ụ da göts'i.
19 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi engagi dar hogajö'i. Họnsẹ Jö go ar hogajö'i'ö.
20 Gi pötwa yá 'bẹpate Jö: Yo gi tsimba ár nthöti ri ñ'ohụ, yo gi ñhote, yo gi mpë, yo gi jụxa ya nhemhñö, 'ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö.
21 Nö'ö ar ñ'ọhọ bi 'ñenö:
—Gatho xta ọtyụ ndi bötsitho.
22 Ha nu mi 'yọ ar Hesu njap'ụ, bi 'ñembabi:
—'Bẹta n'a te gi pẹfi. Di ma ba pạ gatho nö'ö gi pẹts'i, ne hyembabi ya hyoya. Njap'ụ gi pẹ'sa ri ñhonụ mañö mhets'i. Ne ba e gi tẹngagi.
23 Nú'mụ mi 'yọ njap'ụ nö'ö ar ndö'ö, xa bi du ár mụi, ngetho mi thẹ nzẹyẹ yá ñho.
24 Nu mi hyanda ar Hesu xa xki du ár mụi, bi 'ñenö:
—Xa xi ñhembi da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö n'ar jö'i hinte k'at'i.
25 Xi ñhembi da tho n'ar döta mẹti hár gu n'ar 'yomhni, ha töte ár ñhembi da yụt'a n'a hinte k'at'i hár ts'ụt'wi Jö.
26 Ha nu'ụ togo bi 'yọde mi mönga njap'ụ, bi 'ñenö:
—Nu'mụ njap'ụ, togo da zạ da mpọhọ 'mụ.
27 Nu ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nö'ö hingi tsạ da 'yọt'a ya jö'i, Jö hinter ñhembibi da 'yọt'ö.
28 Ar Pedro bi 'ñembabi:
—Nuje xta tsohe gatho nö'ö ndi pẹ'shmöhe ne xta tẹñ'ahe.
29 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo xi zop'ụ ár ngu, ár dada, ár nönö, ár ku, ár 'bẹhñö, wa yá bötsi, ngetho xi hñömba ár ts'ụt'wi Jö,
30 ma da thu'spabi ár nzẹyẹ nö'ö da hñöngwa nuya payụ, ne m'ẹfa ma da hñönga ar te hiñham'ụ da göts'i.

Ar Hesu bi mengi bi mö ma nda tho (Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

31 Ar Hesu bi 'weka n'amp'ụ nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi 'ñembabi:
—Nupya gar möhö Herusalen, habụ ma da tho gatho ngu xi 'yot'a yá m'ẹhni Jö, bi möñ'ụ te gatho nda t'ọt'wa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
32 Ma da t'ẹnt'wa yá 'yẹ ya jö'i nu'ụ hingyá xodyo. Ha nu'ụ ma da zani, te gatho da thọts'e, ne ma da ts'ots'i.
33 Xa ma da n'wẹt'i, nep'ụ da tho. Ne ár hñupa ma da mengi da nte man'agi.
34 Ha nuyá mạxte himi tso yá mfeni nö'ö mi xipa ar Hesu, ne himi tsạ nda bö'ụ te ndi bọnga nö'ö mi möñ'ö.

N'ar godạ me Heriko bi tsạ bi hyandi (Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

35 Nu mi zọnga ar Hesu hár ñụt'i ar hnini Heriko, ka bi nthẹwinụ n'ar tsi godạ mi huhnụ har 'ñu, mi pẹti.
36 Ha nu mi 'yọde mi thohnụ nzẹyẹ ya jö'i, bi ñ'ạni teme mi thohnụ.
37 Ne bi nsipabi mi thohnụ ar Hesu me Nasare.
38 Bi mafi nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Nu'ge Hesu, ár T'ụ'i ar ndö Dabi, pẹ'ska ar nhwëki.

39 Nuya jö'i mi 'bẹt'o mi tsụi, ne mi xipabi nda ñhe. Ha nö'ö xa mi umba ár mụi mi mafi mi enö:
—Ár T'ụ'i ar Dabi, hwëgagi.
40 Nu'mú ar Hesu bi m'ại, ne bi mẹhna togo nda tsihi. Mi zọnga habụ mi 'bạ'ö, bi 'yạni,
41 ne bi 'ñembabi:
—Te gi ne ga ja'a'i.
Ha nu ar godạ bi dödi:
—Ma tsi Hmu'i, di ne da xo ma dạ.
42 Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nupya dá njap'ụ ngu gi ne. Ga ñ'emụi, jange xka hñöni.
43 Nu'mú ar godạ bi zạ bi hyandi, ne bi dẹnga ar Hesu, mi umba njamödi Jö. Ne gatho nu'ụ ya jö'i bi hyandi, mi nsunda Jö n'ehe.

19

Ar Hesu ne ar Sakeo

1 Nu mi zọnga ar Hesu har hnini Heriko, bi thota madeda ar hnini.
2 Ka mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ hinte mi k'at'i, már ndö ya njotbojö.
3 Xa mi ne nda hyanda ar Hesu, ne himi tsạ, ngetho xki got'atho nzẹyẹ ya jö'i, ne nö'ö himar ñhets'i.
4 Jange bi m'ẹt'o, ne bi bọxa ha n'ar za habụ ma nda tho ar Hesu, ne njap'ụ nda tsạ nda hyandi.
5 Nu mi thop'ụ ar Hesu habụ mi tọge, bi nọts'e ne bi 'ñembabi:
—Sakeo, ngut'a ba köi, ngetho mahyoni ga oxa ar pania ha ri ngu.
6 Nö'ö dama bi göi, ne xa mi johya bi zixa ar Hesu hár ngu.
7 Nuya jö'i mi hyandi xa bi nthente, mi nöñ'ụ ar Hesu xki yụt'a hár ngu n'ar ts'okte.
8 Nunar Sakeo bi m'ại, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, ma ga hemba ya hyoya made nuya ñho di pẹts'i, ha nu'mụ togo xta pëpa n'a, ga ko'spa goho.
9 Ha nu ar Hesu bi 'ñenö:
—Ár pania xi zọ ar mpọhọ har ngunụ, ngetho nunụ ár mạnga'bẹto ar Abra n'ehe.
10 Nö'ö Togo bi Njö'i, ba e da hyoni ne da pọhọ nu'ụ togo xi m'ẹdi.

Ár 'bede 'rẹt'a ya bojö

11 Ya jö'i mi ọxa nö'ö mi mönga ar Hesu. Ne nö'ö bi xipa n'ar 'bede, ngetho 'bụtho nda zọnga Herusalen, ne nuya jö'i mi hu yá mụi ma nda nheki n'agitho ár ts'ụt'wi Jö.
12 Jange ar Hesu bi 'ñembabi:
—Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ már mëni n'ar ndö. Bi ma ha n'ar hại yap'ụ, ma nda t'ets'i ngu ar ndö hár hạisẹ, ne m'ẹfa nda pengi.
13 Ha m'ẹt'o, bi zohna 'rẹt'a yá 'bẹgo, bi umba n'ar bojö. 'Rangutho bi umbabi, ne bi 'ñembabi'ụ: Jafụ da mpẹ da xu nö'ö ar bojö xta 'ra'ahụ, ne gi 'rajụ xka pengi. Ne bi gụ ar 'ñu bi ma'ö.
14 Ha nuya mengunụ xa mi ụtsa, ne bi mẹhna 'ra togo nda dẹni, ma nda mö njawa: Hindi nehe ngu ma ndöhenụ.
15 Mödi njap'ụ, bi t'ets'i ngu ar ndö. Ne mba penga ár hại, bi zohna gatho nu'ụ xki umbabi ar bojö, mi ne nda bödi hangu xki dö n'a ngu n'a.
16 M'ẹt'o ba e n'a, ne bi 'ñenö: Ma ndö'i, nuri bojö ga 'rakagi, da japi bi xu ma 'rẹt'a ár nzẹyẹ.

17 Xa bi njohya ar ndö, ne bi 'ñembabi: Di zą nö'ö xka pęfi. Xka japi bi xu
nö'ö tsi tųi da 'ra'i. Ma ga ex'a'i gi ndö 'rętˈa ya hnini.
18 Ba epˈų man'ar 'bęgo, ne bi 'ñembabi: Ma ndö'i, nuri bojö ga 'rakagi, da
japi bi döhö ma kųtˈa ár nzęyę.
19 Nu'mų́ ar ndö bi 'ñembabi: Nu'ge n'ehe, ma ga ex'a'i gi ndö kųtˈa ya hnini.
20 Ne bi zǫ manˈa nuˈų ya 'rętˈa xki t'umbabi ar bojö, ne bi 'ñenö: Ma ndö'i,
xta höñ'a ri bojö, hǫntˈa da pąxa ha n'ar nthu'mxi.
21 Da tsu da mbǫ ri kwę, ngetho hingi pę'sa ar hwëki. Gi hönga nö'ö hingi
töhö, ne gi xofo nö'ö hingi potˈi.
22 Nu'mų́ ar ndö bi 'ñembabi: Ts'o'bęgo, nuna xka mö, bi ts'ok'a'i. Nu'mų ngi
pödi hiñ'otho ma nhwëki, di hönga nö'ö hinxta töhö, ne di xo nö'ö hinxta potˈi,
23 yo'ö hinga tsokwa ma bojö ya njwatbojö 'mų, ne nú'mų nga pengi, nda
njoska ma bojö ne yá nthöhö.
24 Nepˈų bi 'ñembabi nu ma'ra yá 'bęgo mi 'bų̨hnų̨: Hñömfų̨ ar bojö, ne
umbabihų̨ nö'ö togo bi dö ma 'rętˈa.
25 Nu'mų́ nuˈų bi 'ñembabi: Ma tsi ndö'ahe, nö'ö ya pę'sa 'rętˈa ya bojö.
26 Ha nunar ndö bi dödi ne bi 'ñenö: Di xi'ahų̨, nuˈų togo pę'sa nzęyę, da
t'umbabi. Ha nuˈų togo pę'sa txˈų̨tho, da thömbabi.
27 Ha nuya ma ñ'ų̨ni himi ne nda nugagi ngu yá ndö'ų̨, ba tsihų̨wa ga handi
gi hyohų̨.

Ar Hesu bi yų̨tˈa Herusalen ngu n'ar ndö mi thǫ'mi (Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

28 Nu mi wadi bi mönga njapˈų̨, bi gų̨ ar 'ñu mi 'bętˈo ndi bǫxa Herusalen.
29 Nú'mų mi zǫnga getˈų̨ ar hnini Betfage ne ar hnini Betania kų̨xa har t'ǫhǫ
Njömdǫni, bi męhna yoho yá mąxte,
30 ne bi 'ñembabi:
—Di möhų̨ har t'ų̨lo hnini gi hanthų̨ 'bų̨hnų̨, ne nu xki tsǫ̨ñhų̨, ma gi tiñhų̨
n'ar tsi n'ǫge di thötnų̨, hinto xi ntǫge. Gi xothų̨ ne gi tsihų̨ injawa.
31 Nu'mų togo da 'yąñ'ahų̨ yo'ö gi xothų̨, gi 'ñembabihų̨: Ar tsi Hmu honi.
32 Nu'mų́ nuya yoho yá mąxte bi ma ne bi dini ngu xki xipabi'ö.
33 Ka mi xotˈa ar n'ǫge, ba epˈų̨ nuˈų̨ togo yá męti, ne bi 'ñembabi'ų̨:
—Yo'ö gi xothų̨.
34 Nuyų̨ bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ar tsi Hmu honi.
35 Ne ba tsimpabi ar Hesu, bi gö'spa yá pątˈi, ne bi ntǫge.
36 Xǫge har 'ñu habų̨ mi thogi, ya jö'i mi xi'mbabi yá pątˈi.
37 Ne nu mi donts'a har t'ǫhǫ Njömdǫni nda göi, gatho nuˈų̨ mi tęni bi ndų̨i
bi mafi mi johya'ų̨. Ne mi nsunda Jö mi handa gatho nö'ö xki 'yǫtˈa ar Hesu.
38 Ne mi eñ'ų̨:
—Njöpa ar Ndö xpa e pǫta Jö. Xa enda ár m'ų̨i Jö, ne xa nsunda núnų̨ mhets'i.
39 Nu'mų́ nuya dęnga'bępate mi panų̨ n'ehe, bi 'ñembabi ar Hesu:
—Utate, hñökwabi nuyų̨ tęñ'a'i hinda mafi.
40 Nu'mų́ ar Hesu bi dötwabi:
—Di xi'ahų̨, nu'mų da ñheyų̨, ya do da mafi.
41 Nu mi zǫnga getˈų̨ ar hnini Herusalen, mi hyandi, xa bi hwëki ne bi nzoni.
42 Ne bi 'ñenö:
—Nu'mų xi zohmö ri mų̨ihų̨ togo tsą da 'raˈahų̨ ar hogamˈų̨i. Nö'ö bi zǫhǫ
ngi pöhmöhų̨, ne hinxi zą xka hyanthų̨, ngetho xi njotˈa ri dąhų̨.
43 Ma da zǫ ya pa ñ'ų̨tho, ngetho ri ñ'ų̨nihų̨ ma da ehe, xa da go'athohų̨
gatho ar nthetˈi, ne hinda tsą gi pǫñhų̨, xa ma da tsis'ahų̨.

44 Ma da thext'a ri jödohụ, hinda go n'ar do mañör midowi. Ma da tho'a
gatho ri jö'ihụ 'bụ har hnini, ngetho hinga ne ga hñöñhụ ar mpọhọ xpa
pẹñ'ahụ Jö.

Ar Hesu bi paxt'a ar dönganijö
(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

45 Nep'ụ ar Hesu bi yụt'a hár thi ar dönganijö, ne bi nduị bi 'yẹnga gatho nu'ụ
mi mpạ ne mi ntại.
46 Ne bi 'ñembabi:
—Enga hár T'ofo Jö: Ma ngu, ar ngu mhat'ajö. Ha nu'ahụ xka jafụ ngu n'ar
oki habụ ñ'önga ya bë.
47 Hyax'mụ ar Hesu mi uta ya jö'i har nijö. Ha nuya ndömöjö, nuya böt'ofo,
ne ya ndöxodyo, mi honi hanja nda hyo.
48 Ha himi tini handa japi, ngetho gatho ya jö'i xa mi ọxa nö'ö mi möñ'ö.

20

Ar Hesu togo mi hömpa ár ts'ẹdi
(Mt. 21:3-27; Mr. 11:27-33)

1 N'ar pa ar Hesu mi 'bụ har dönganijö mi uta ya jö'i, ne mi xipa ar hoga
mhö. N'a mbi zọta ya ndömöjö, ya böt'ofo, ne ya dönziandö.
2 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di ne gi xije, togo xpa pẹñ'a'i gi 'yọt'a nuya te gi pẹfi, ne togo xi 'ra'a ar
ts'ẹdi.
3 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nuga ma ga ạñ'ahụ n'ar nt'ạni n'ehe. Di ne gi thöhụ:
4 Togo xki mẹhna ar Xuwa mi xixthe. Hage Jö, wa ya jö'i.
5 Nu'mú nu'ụ bi nduị bi ñ'ạni n'a ngu n'a, ne mi eñ'ụ:
—Te ga thöhụpya. Nu'mụ ga emfụ Jö ba pẹhni, ma da 'ñengagihụ: Yo'ö hinga
jamfihụ.
6 Ha nu'mụ ga emfụ ba pẹhna ya jö'i, da mbọ yá kwẹyụ, ne da hyojụ
nk'ahni, ngetho beñ'ụ ar Xuwa xi mẹhna Jö.
7 Nu'ụ bi dödi himi pödi togo xki mẹhni.
8 Jange ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Njap'ụ nuga, hinga xi'ahụ n'ehe togo xi 'raka ar ts'ẹdi ga ọt'a nö'ö di pẹfi.

Ár 'bede ya ts'oñhandi
(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

9 Nep'ụ ar Hesu bi dụ'mi bi xipa ya jö'i n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi:
—Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ bi 'ñet'a n'ar hwöhi'obxi. Bi umba ñhandi 'ra ya jö'i, ne
bi ma yap'ụ nzẹyẹ ya pa.
10 Nu mi zọ ar sofo, bi mẹhna n'ár 'bẹgo ma nda nu ya ñhandi, ne nda 'yạpa
nö'ö ndi 'ñepabi'ö. Ha nuya ñhandi bi gụ ar 'bẹgo bi mẹi, ne bi kots'i, họnsẹ yá
'yẹ bi hñöts'i.
11 Ha nö'ö togo már mẹti ar hwöhi, bi mengi bi mẹhna man'ar 'bẹgo. Nö'ö
n'ehe bi mfẹi, bi ts'ani, ne bi njui hinte bi t'ẹnt'wa hár 'yẹ.
12 Nep'ụ bi mẹhna man'a. Ha nuya ñhandi bi gụ bi fẹnza, ne xa bi zẹni, ne
bi gui bi ma.
13 Nep'ụ nö'ö togo már mẹti ar hwöhi bi bensẹ hár mfeni, ne bi 'ñenö: Xipya,
te ga pẹpya. Ma ga pẹhna ma hmöka t'ụ. Xömhö xta hyant'ụ, da numansu.
14 Ha nuya ts'oñhandi, mi hyandi bi zọ ár t'ụ nö'ö togo már mẹti ar hwöhi, bi
'ñeñ'ụ: Gehnụ togo ma da gohwi yá hại ár dada. Ma ga hohụ ne ga tsömfụ yá
hại.
15 Jange nu'ụ bi gụmpa ár t'ụ, bi gụka har hwöhi, ne bi hyo.

Nu'mú ar Hesu bi 'yąmbabi ya jö'i, ne bi 'ñembi:
—Xi nö'ö togo már męti ar hwöhi, tema gi beñhų da japa nuya ts'oñhandi.
16 Ma da e da hyo gatho'ų, ne da umba ár hwöhi ma'ra ya ñhandi.
Nu mi 'yǫ njap'ų ya jö'i, bi 'ñeñ'ų:
—Hinda ne Jö ga njahųp'ų.
17 Nu'mú ar Hesu bi hyant'ų, ne bi 'ñembabi:
—Tema di bǫnga nö'ö huxa hár T'ofo Jö, habų enö njawa:
Nö'ö ar do bi 'yęmp'ųhmö ya guxjödo,
nupya gehnų ar mųdido xi nju'spa ár nijö Jö.
18 Nö'ö togo da ntǫxkwi nö'ö ar do'ö, da 'waka yá ndo'yo. Ha nö'ö togo da zę'mi, da kų̨nt'i.

Ar Hesu bi nǫnga ar bojö jot'a ya ndö
(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

19 Ya ndömöjö ne ya böt'ofo xa mi nehmö ge'mų nda gų ar Hesu, ngetho bi tsǫt'wa yá mųi nunar 'bede xki 'yęmbabi'ų. Mödi mi tsu nda mbǫ yá kwę ya jö'i.
20 Jange bi męhna 'ra ya 'ñöxte nu'ų mi ǫt'a ngu ya hogajö'i, xömhö nda 'yǫ ar Hesu nda ñömañ'ų, ne nda dini te nda hyǫts'e, ne nda 'yęnt'wa ár 'yę ar ts'ųt'wi.
21 Nuya 'ñöxteyų bi 'yǫt'wa n'ar nt'ąni, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Utate'ihe, di pöhe gi mö ne gi uta nö'ö xiñho, ne hingi hwahna togo gi ǫt'wa ar ñho, ngetho gi utkagihe ár 'ñu Jö majöni.
22 Di ne gi xikagihe, hage xiñho ga juthe ar bojö jot'a ar Sesar, wa hin'ö.
23 Nunar Hesu bi bötwatho yá ts'omfeni'ų, ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi ne gi hyąjų.
24 Utjų n'ar bojö. Togo ár męti ar hmi huxkwa ne nö'ö te mö.
Bi dö'ų ne bi 'ñembabi:
—Ár hmi ar ndö Sesar.
25 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Umfų ar Sesar nö'ö ár męti'ö, ne umfų Jö nö'ö ár męti'ö n'ehe.
26 Ne hinte bi zą bi dimp'ų te nda hyǫts'e nö'ö mi möñ'ö ha yá nthandi ya jö'i. Go bi 'yǫsę'ų nö'ö bi dödi, ne hinte bi zą te bi möñ'ų.

Ya dęngamöjö bi ñ'ąni ar menga nte
(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

27 M'ęfa mi zǫ 'ra ya dęngamöjö nu'ų hingi ñ'emųi da mengi da nte nu'ų xi du. Ne bi 'yąmbabi'ų,
28 bi 'ñenö:
—Utate, ar Moise bi zogagihų har t'ofo, nu'mų n'ar ñ'ǫhǫ da du ne da zop'ų ár 'bęhñö hinte bi dinga ar bötsi, ár jödöp'ų'ö da nthötwi ar 'ranxu, ne da gų'spa ár thuhu ár jödö man'agi.
29 Gi nuhmö, mi 'bų yoto ya ñ'ǫhǫ mi njödö. Nunar 'bęt'o bi nthöti, ne bi du hinte bi zo ar bötsi.
30 Ne nunár jödö mi ntǫngwi bi mengi bi nthötwi ar 'ranxu. Bi du'ö n'ehe, ne hinte bi zokwa ar bötsi.
31 Bi nthötwi ár hñu n'ehe, ne bi njap'ų gatho yoto, hinte bi zokwa ar bötsi.
32 Ar ngöts'i bi du ar 'bęhñö n'ehe.
33 Jange xi xta mengi da nte, togo ár 'bęhñönų mhets'i 'mų. Ngetho gatho yoto ya jödö bi nthötwi.
34 Nep'ų ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nuwa har ximhąi ya jö'i nthöti ne nt'ądi.

35 Ha nu xta mengi da nte'ų, ne xta m'ųhnų mhets'i nu'ų di 'ñepi da m'ųhnų,
hinda ma da t'ąadi, ne hinda ma da nthöti.
36 Ngetho hinda tsą da mengi da du. Ma da ñhęhwi ya ęnxę, ne yá bötsi Jö
gatho nu'ų xi mengi xi nte.
37 Ha nu'mų gi ne gi pöhų ar menga nte, gesę ar Moise bi udi har T'ofo, ma
da mengi da nte nu'ų xi du. Nu habų nǫnga ar 'minza mi zǫ, ka bi nǫmp'ųtho:
Gehnų ár Jö ar Abra, ar Isa, ne ar Hakob.
38 Ngetho Jö, ár Jö nu'ų te, hinge nu'ų xi du. Hár nthandi'ö, gatho ya jö'i ja
yá te.
39 Nep'ų 'ra ya böt'ofo bi 'ñembabi:
—Utate, majöni nö'ö xka mö.
40 Ne bi ntsąyą hinte bi ne te bi 'yąmbabi.

Yo'ö mhö ar Kristo ár t'ų ar Dabi
(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)
41 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Hanja t'enö ar Kristo ár t'ų ar Dabi.
42 Ne ar Dabi ensę njawa hár T'ofo Jö ha ya Dönga Nsądi:
Jö ar Dada bi 'ñemba ma tsi Hmu:
Hñu ha ma ñ'ęi ga huxkwi,
43 tǫ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ųni ga tsęp'a ha ri wa.
44 Nu'mų ar Dabi embabi ár Hmu, hanja ár t'ų 'mų.

Ar Hesu bi nǫmba yá ts'o'bęfi ya böt'ofo
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lk. 11:37-54)
45 Nu mi ǫxta gatho ya jö'i, ar Hesu bi xipa yá mąxte njawa:
46 —Jamasuhų hinda ka'ahų ya böt'ofo. Xa ne da ñ'o kǫ yá he xi ma jųt'atho,
honi da t'e'spa yá nsu. Ne xa ne da zęngwabi ya jö'i di 'bęnga nt'ek'ei nú'mų
'yo ha ya tąi. Ne xa ne da hñuxa ha ya 'bęt'o nthuts'i ha ya nijö ne ha ya ñhuni.
47 Ne tekwa yá ngu ya tsi 'ranxu, ne xa ǫt'a 'ra ya nsądi ra ma, honi da
go'mahmö. Nuyų xa ma da hñönga n'a ra döta mfęi.

21

Ár m'ǫñhǫ ar tsi hyoya 'ranxu
(Mr. 12:41-44)
1 Ar Hesu mi handa gatho nu'ų hinte mi k'at'i, mi ųt'a yá bojö hár
nt'ųtm'ǫñhǫ ar nijö.
2 Ne bi hyanda n'ar tsi 'ranxu, xa mi hyoya, bi 'yęntnų yoho ya tsi bojö.
3 Ne ar Hesu bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahų, nunar tsi hyoya 'ranxu xi unga nzęyę, töta gatho nu
ma'ra.
4 Ngetho gatho nu ma'ra xi 'yųt'a hár nt'ųtm'ǫñhǫ Jö nö'ö pongwathobi. Ha
nunų, mödi mi hyoya, bi unga gatho nö'ö mi pę'shmö nda zi.

Ar Hesu bi mö nda nhwata ar dönganijö
(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)
5 'Ra nu'ų mi 'bųhnų mi mpede mi nǫñ'ų ar dönganijö. Mi möñ'ų mi nheki
nzątho ya hoga do xki thoki, ne xa xki thutnų nu'ų tema xki t'uni ngu ya
m'ǫñhǫ. Nep'ų ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
6 —Gatho nö'ö te gi hanthų, ma da zǫ ar pa da thext'i, ne hinda ma da go
n'ar do mañö ár midowi.

Ya nt'udi di 'bęt'o, ne ka da e ar ngöts'i
(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

7 Nep'ų nuyá mąxte bi 'yąni ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Utate'ihe, ham'ų da tho nö'ö xka mö. Tema nt'udi ma da nheki ne da födi 'bąp'ųtho da tho gathoyų.
8 Nu'mú ar Hesu bi 'ñenö:
—Jamasuhų, yo ma gi ñhęhų togo da ka'ahų. Ngetho ma da ep'ų nzęyę togo da gųmka ma thuhu, ne da 'ñeñ'ų: Nuga go dar Kristo. Ne da 'ñenö n'ehe: Xi zǫ ar pa ma da mhunts'a xǫge. Yo ma gi tęñhų.
9 Ne nu xki 'yǫhų hagatho di ja ya tuhni, ne habų gatho ya jö'i di tǫxa ya ts'ųt'wi, yo gi ntsuhų. Ngetho m'ęt'o mahyoni da tho gathoyų, mödi hinda dama göxta ar ximhąi.
10 Ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Nuya hnini ma da ntunkwi yá mihniniwi, ha nuya ndö da ntunkwi yá mindöwi.
11 Ne xa ma da nja ya nhwöni di nts'ędi, ne hagatho xa ma da nja ar thuhu ne ya textehñeni. Ha nu mañö mhets'i, ma da nheki 'ra ya döta nt'udi nu'ų xa ma da japi da bit'a ya jö'i.
12 Ma da tho gatho nö'ö di xi'ahų. Ha m'ęt'o ma da t'ųtsa'ihų, ma da ts'ix'ahų da m'ąp'ahų ha yá nijö, ne da jo'ahų har fądi. Ma da ts'ix'ahų ha ya ndö ne ha ya ts'ųt'wi ngetho gi tęngagihų.
13 Ne ka da tsą gi dąhųnų majöni xka pökagihų.
14 Umba ri mųihų hingi beñhų hanja gi thöthwų ya ts'ųt'wi gi ñönga ri tehų.
15 Ngetho nuga go ma ga 'ra'ahų nö'ö tema gi möñhų ne ar mfödi. Njap'ų nuya ri ñ'ųnihų hinda zą te da döt'ahų, ne hinda zą da dö'ahų.
16 Nuri dadasęhų, ri kuhų, ri mënihų, ne ri mpöhų, go ma da dą'ahų, ne 'ra ma da thök'a ri tehų.
17 Ne gatho ya jö'i ma da ųtsa'ihų ngetho gi jamfigihų.
18 Mödi njap'ų, hinda ma da m'ę n'asę ri xtöhų, gatho da gotho.
19 Ne nu'mų gi tsęthų gatho nö'ö da t'ǫt'ahų, ma gi tsųhų ar te hiñham'ų da göts'i.
20 Nu xki hyanthų ár nthet'i ar hnini Herusalen di ñuxa ya ndogu, pöhų, bi zǫ ar pa da nhwati.
21 Gatho nu'ų di 'bų har hąi Nhudea, dá nixt'i ma da ñ'önga ha ya t'ǫhǫ. Nu'ų togo di 'bų mbo har hnini Herusalen, dama da bǫni. Ha nu'ų togo di 'yo har 'batha, yo ma da mengi da yųt'i.
22 Ngetho nuya pa'ų ma da nheki ár kwę Jö, ne ma da tho gatho ngu mönga hár T'ofo Jö.
23 Hwëkate nu'ų ya 'bęhñö di ñ'ų, ne nu'ų di tsųta yá bötsi nuya pa'ų. Ngetho xa ma da nja n'ar döta ųgi ha nunar hąinų, ne ma da thi'sa ár kwę Jö ha nunar hninini.
24 Ngetho ma da tho ndǫjwai 'ra, ha ma'ra ma da ts'ixa yap'ų da nxanga ha ya hąi. Ne nuya nzǫhǫ jö'i ma da ndö har hnini Herusalen. Ma da njap'ų gatho ya pa da umba ar sęki Jö.

Ár ño'gi ñ'ehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i (Mt. 24:29-35, 42-44; Mr. 13:24-37)

25 Nuya pa'ų ma da nheki ya nt'udi har hyadi, har zönö ne ha ya tsǫ. Ne gatho ya jö'i xǫge har ximhąi xa di ntsu, ne hindi pödi te da beni nu xta hida ar döta ñhǫnthe xa di mpųnts'i.
26 Ha nuya jö'i ma da k'at'a yá ts'ędi xa di ntsu, ne di ndǫ'mtho te da thokwa har ximhąi, ngetho nuya ts'ędi janų mhets'i ma da nhwöt'i.
27 Ne gatho ma da hyanda Nö'ö Togo ba e bi Njö'i xta pengi, di e har gui di 'ñu ár döta ts'ędi ne ár döta nsunda.

28 Nu xki hyanthụ da ndụi da nheki nö'ö di xi'ahụ, yo gi ntsuhụ. Jụxa ri dạhụ mhets'i, ngetho 'bạp'ụtho da zọ togo ma da ñöñ'ahụ.
29 Ne bi xipabi'ụ n'ar 'bede, bi 'ñenö:
—Hyanthụ ár 'bại ar iuxi ne ma'ra ya za.
30 Nu xta ndụi da k'onts'a yá xi, gi pöhụ xi 'ñep'ụtho ar pahyadi.
31 Njap'ụ n'ehe, nu xki hyanthụ da thogi ngu xta xi'ahụ, pöhụ xi 'ñep'ụtho ár ts'ụt'wi Jö.
32 Xa majöni di xi'ahụ, hinda ma da theta nuya jö'i 'bụ nuya payụ, ne xi wadi xi tho gatho nuya thogiyụ.
33 Mödi da m'ẹdi mhets'i ne ar ximhại, nuya mhö xta mö hinda ma da m'ẹdi.
34 Ntsuñhụ, yo gi ñhẹhụ da me ri mfenihụ har ts'o'yo, har nti, ne ha ya 'bẹfi jawa har ximhại, yo ma da zụ'ahụ nunar pa hinge ngi tọ'mhụ.
35 Ngetho ma da njap'ụ gatho nu'ụ 'bụ hár nxidi ar ximhại, xta dạni da zọ ar pa, njangu n'ár xögu ar nthöhi bi thụts'i, himi tọ'mi.
36 Jange ndọ'mhụ hyax'mụ, ne xa gi 'yạfụ Jö da tsạ gi k'onthụ gatho nuya thogi xi 'ñep'ụ, ne njap'ụ da zạ da nhu'ahụ xiñho hár nthandi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
37 Ar Hesu mi uta ya jö'i har dönganijö 'bụ mpa, ha nu'mụ xui mi pa har t'ọhọ Njömdọni.
38 Ne gatho ya jö'i hyax'mụ mi e n'itho har dönganijö, mi ọxa nö'ö mi möñ'ö.

22

Ya ndöxodyo bi nkohi hanja nda hyo ar Hesu
(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

1 Ma nda dạt'a ar dạngo mbaxjwa nú'mụ mi ts'i ar thuhme himi jots'i.
2 Ya ndömöjö ne ya böt'ofo mi honga hanja nda hyo ar Hesu, ne himi pödi hanja nda gụ, ngetho mi tsu ya jö'i.
3 Nep'ụ ar ts'ondöhi bi yụt'a hár mfeni ar Huda, nö'ö mi t'embabi ar Iskariote, n'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte ar Hesu.
4 Ne bi ma ba k'ö'sa ya ndömöjö ne yá ndö ya sunijö, ma ba ñöwi hanja nda zạ nda dạtwa ar Hesu ha yá 'yẹ'ụ.
5 Nu'ụ xa bi njohya, ne bi nkohi nda umba ar bojö.
6 Ha nunar Huda mi honga hanja nda tsạ nda dạtwa ar Hesu ha yá 'yẹ'ụ, ne mi hwahna ha'mụ hindi njo'o nzẹ ya jö'i habụ mi 'bụ'ö.

Ár t'oxi ar tsi Hmu
(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

7 Bi dạt'a ar dạngo nú'mụ mi ts'i ar thuhme hinxki jots'i, ge'mụ mi mahyoni nda tho ngu n'ar m'ọñhọ ar ndöni mbaxjwa.
8 Nu'mú ar Hesu bi mẹhna ar Pedro ne ar Xuwa, ne bi 'ñembabi'ụ:
—'Bẹt'o di möhụ ba hyojụ ar t'oxi mbaxjwa ga tsihụ.
9 Ne nu'ụ bi ñ'ạni ne bi 'ñembabi:
—Habụ gi ne ga hoje.
10 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nú'mụ xki kụthụ har hnini, gi nthẹwihụnụ n'ar ñ'ọhọ di muxa n'ar xọni ar dehe. Tẹñhụ habụ di yụt'ö.
11 Ne gi 'ñembabihụ nö'ö togo ár mẹti ar ngu: Ar Utate ba pẹhna ar nzẹngwa ga eñ'ahe njawa: Habụ 'bụ ar ngu di hoñhe ga tsi'be ar t'oxi mbaxjwa ma mạxte.
12 Ne nö'ö ma da ut'ahụ n'ar döta ngu di tọ mañö, xi thoki xiñho, ne ka gi hojụnụ ar t'oxi mbaxjwa.
13 Mi ma'ụ, bi thogi gatho ngu xki xipa ar Hesu. Ne ka bi hyoknụ ar t'oxi.

14 Ne nu mi hñu'ų nda ñuni, ar Hesu bi hñuhwi yá mąxte har mexa.
15 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Hangu xta tǫ'mi ga tsiwihų mahyęgi nunar t'oxinų mbaxjwa m'ęt'o, ne ka ga tho ar thogi.
16 Ngetho di xi'ahų, xta wadi da tho xǫge nö'ö tema mi ne nda bǫni, ma ga pengi ga tsi man'agi hár ts'ųt'wi Jö.
17 Nep'ų bi gų n'ar t'ęni, bi umba njamödi Jö, ne bi 'ñembabi'ų:
—Hñöñhų, mfąxų tsihų n'ar tsi ntsiki n'a ngu n'a.
18 Ngetho di xi'ahų, hinga pengi ga tsipa ár t'afi ar 'bąi'obxi nuya payų. Ma ga tǫ'mi ga tsi man'agi xta e ár ts'ųt'wi Jö.
19 M'ęfa bi gų n'ar thuhme, bi umba njamödi Jö, bi hekwabi'ų ne bi 'ñembabi:
—Gehnų ma ndo'yo ma ga uni di homp'a ri ñhohų. 'Yǫthų njanų gi bengagihų.
20 Mi wadi bi nt'oxi, bi jap'ųtho bi gų ar t'ęni, ne bi 'ñembabi'ų:
—Nunar t'afi'obxinų, pǫntho n'ar nt'udi nǫnga ar 'ra'yo nkohi, ma da gohi xta nhö'ma ma ji, di homp'a ri ñhohų.
21 Ha n'a gi huhųwa har mexa, ma gi dągagihų.
22 Majöni Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, 'bą ar 'ñu da tho gatho ngu xi thu'spabi, ha hwëkate nö'ö togo ma da dą.
23 Nep'ų nu'ų yá mąxte bi ndųi bi ñ'ąnga n'a ngu n'a togo nda 'yǫt'a nunar ts'okinų.

Togo pę'sa ár nsu

24 Nuyá mąxte mi ñ'ąni n'a ngu n'a, mi ne nda bö'ų togo mi töte ár nsu.
25 Nunar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Ya ndö tsixa ya hnini me'ma nu ma'ra, ne nu'ų pę'sa yá nsu nsipabi ǫt'a n'ar ñho.
26 Ha nu'ahų, yo gi njahųp'ų. Nö'ö togo di pę'sa ár nsu, mahyoni da nts'ą'mi. Ha nö'ö togo di ja ár ts'ędi, mahyoni da njangu n'ar 'bęgo.
27 Togo töte ár nsu. Hage nö'ö huxa har mexa, wa nö'ö togo pępabi. Hage hinge nö'ö huxa har mexa. Hö njap'ų, mödi nuga di 'bųkwa ngu n'a ri 'bęgogihų.
28 Ha nu'ahų hinxka hyęgasęgihų, xta thohwihų gatho ya thogi xta thoka.
29 Jange nuga ma ga 'ra'ahų ri nsuhų ngu ar ndö, ngu ma Dada xi 'rakagi.
30 Ma ga 'bųhwihų ha ma ts'ųt'wi, ga ñuñhų, ga tsithehų, ne ga ex'ahųnų ha ri thuxandöhų, gi hñö'sfų majöni nu'ų 'ręt'amayoho yá m'ųi ya me Israel.

Ar Hesu bi mö ma nda kǫnga ar Pedro
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Ar tsi Hmu Hesu bi 'ñemba ar Simu Pedro:
—Simu, ar ts'ondöhi xpa ądi da ja'ahų ngu ar t'ęi nú'mų thǫke.
32 Ha nuga xta ąpa Jö ma Dada hinda the ri ñ'emųi. Ne nu xta mengi da xu ri jamfi man'agi, fąxa nu'ų ma'ra ri ku da zęta yá ñ'emųi n'ehe.
33 Ha nu ar Simu bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, nuga di 'bųi ga tęñ'a'i teme gatho gi thogi. Nu'mų har fądi, ga maga n'e. Ha nu'mų da tho'i, da thogagi n'ehe.
34 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi'ö:
—Nuga di xi'a'i Pedro, nuna nxuinų, hindi mata ar boxi, ha nu'ge xka kǫngagi hñu'gi.

Ar nt'ųtbojö, ar 'bęni ne ar jwai

35 Ar Hesu bi 'yąmba yá mąxte, ne bi 'ñembabi:
—Nú'mų nda pęñ'ahų, hinga hñöxų ar nt'ųtbojö, hinga hñöxų ri 'bęnihų, wa n'ar mponi ya thiza, hage te ga k'athų.

Nu'ų bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö.
36 Nep'ų nö'ö bi 'ñembabi:
—Nupya hö di xi'ahų, nu'ų togo pę'sa ar nt'ųtbojö, dá hñöts'i, ne dá hyoka ár 'bęni. Ha nö'ö hinte hö ár jwai, dá mą ár pąt'i da dąnga n'a.
37 Ngetho nuga di xi'ahų, mahyoni ga tho ngu mönga ár T'ofo Jö, habų enö: Bi thęta ya 'yǫt'ats'oki. Ngetho gatho nö'ö xi t'otkagi, mahyoni da thogi.
38 Nu'mų́ bi 'ñeñ'ų:
—Ma tsi Hmu'ihe, 'bųkwa yoho ya jwai.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Di zą, hǫnsę'ų.

Ar Hesu bi 'yąpa Jö ár Dada núnų Getsemani (Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

39 Nep'ų ar Hesu bi bǫni bi ma har t'ǫhǫ Njömdǫni ngu xki nzöi. Ne nuyá mąxte bi dęni.
40 Ha nu mi zǫñ'ų, bi 'ñenö:
—'Yąfų Jö gi tsęthų ya thogi xta 'ñep'ų.
41 Nep'ų bi 'wege ngu ar yap'ų tsǫnga n'ar nk'ahni, ne bi ndąndihmö ba ąpa Jö ár Dada.
42 Ne mi enö:
—Ma Dada'i, nu'mų gi nehmö, da thota nunar t'ęni xi 'ñep'ų ne hinda zųkagi. Mödi hindi ne gi 'yǫt'a ngu di nega, 'yǫt'a ngu gi nege.
43 Ne núnų habų mi ąpa Jö, bi zǫhnų n'ar ęnxę xki 'ñe mhets'i mi umba ar ts'ędi.
44 Ha nu ar Hesu xa mi döta ár dumųi, xa mi ęnt'a ar ts'ędi mi ąpa Jö. Xa mi xąnthe, ne nunár xąnthe mi tų har hąi, mi ñhęhwi n'ár döta tųi ar ji.
45 Nu mi wadi bi 'yąpa Jö, ba penga habų xki zo yá mąxte, ne bi diñ'ų mi öhö, ngetho xki went'i mi tu yá mųi.
46 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Hanja xka öhų. Nanjų ne 'yąfų Jö gi tsęthų ya thogi xta 'ñep'ų.

Ar Hesu bi njų (Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

47 Himi jwatho nda ñö ar Hesu, n'a mbi zǫta nzęyę ya jö'i. Ne ar Huda, n'a nu'ų 'rę't'amayoho yá mąxte, mi 'bę't'o, ne dama bi wat'i bi zų'sa ar Hesu.
48 Har Hesu bi 'ñembabi:
—Huda, hage har ntsųts'inų gi dą Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
49 Nuyá mąxte mi ñ'owi ar Hesu, mi hyandi tema nda thogi, bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'ihe, ha gi ne ga jųje ya jwai ga ñöñ'ahe.
50 N'a'ų bi k'o'sa ar jwai, ne bi dakwa ár gu ñ'ęi n'ár 'bęgo ar döngamöjö.
51 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Hyęhųp'ų, yo te gi jafų.
Ne bi hñuxa ár 'yę hár gu ar 'bęgo, ne bi ǫthebi.
52 Nep'ų bi 'ñemba ya ndömöjö, ya ndö sunijö, ne ya dönziandö nu'ų xki 'ñe nda zits'i:
—Hage dar bëga xka ehų gi mikagihų, gi höhų ya za ne ya ndǫjwai.
53 Hyax'mų ndi 'bųhwihų har dönganijö, hinte ga jajų. Ha nupya hö, ja ri ts'ędihų, ne ja ár ts'ędi ar 'bęxui.

Ar Pedro bi kǫnga ar Hesu (Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

54 Nep'ų bi njų ar Hesu, ne bi ts'ixa hár ngu ar döngamöjö. Ha nu ar Pedro mi 'bęfa yap'ųtho, mi tęni.

55 Ne mi zo̱nga hár ngu ar dö̱ngamöjö, xki t'u n'ar tsibi har thi, ka mi huhnu̱
'ra ya jö'i mi mpat'i, ne ar Pedro ka bi hñuhwinu̱'u̱.
56 N'a mba ep'u̱tho n'ar nxutsi mi m'e̱go. Nu mi hyanda ar Pedro mi huhnu̱
har tsibi, xa bi k'öt'i, ne bi 'ñenö:
—Nunar ñ'o̱ho̱nu̱ mi ñ'owi ar Hesu n'ehe.
57 Ha nö'ö bi nko̱ni, ne bi 'ñenö:
—Nönö, hindi pödi togo'ö.
58 Hingar ya'ö bi hyanda man'ar jö'i, ne bi 'ñembabi:
—Ha hingo ngi ñ'owi ar Hesu n'ehe.
Ha nu ar Pedro bi mengi bi nko̱ni, bi 'ñenö:
—Tata, hinge ndi ñ'o'bega'ö.
59 M'e̱fa xki tho n'a tsi tu̱i, man'a bi 'ñenö:
—Majöni nunar ñ'o̱ho̱nu̱ go mi ñ'owi ar Hesu, ngetho fötho ar me Ngalilea.
60 Ne ar Pedro bi 'ñenö:
—Tata, hindi pödi teme gi mö.
Himi jwata nda mönga njap'u̱, n'a mbi ma ar boxi.
61 Nu'mú̱ bi 'ba̱t'a ar tsi Hmu bi hyanda ar Pedro. Ha nu ar Pedro dama
bi benga nö'ö xki xipabi m'e̱t'o, nú'mu̱ xki 'ñembabi: Hindi mata ar boxi, ha
nu'ge ya xka ko̱ngagi hñu'gi.
62 Jange ar Pedro bi bo̱nga nthi, xa bi hyu̱ ár ñö bi nzoni.

Ar Hesu mi t'o̱t'wa ar thede ne mi mfe̱i
(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63 Nuya jö'i mi su ar Hesu, xa mi o̱t'wa ar thede, ne xa mi fe̱i.
64 Bi gu̱ n'ar dutu bi dut'wa yá da̱, mi umba ya mpe̱tgu, ne mi embabi'u̱:
—Xijexö, togo bi me̱p'a'i.
65 Ne xa ra nts'otho nö'ö te mi xipabi'u̱, mi tsani.

Ar Hesu bi m'a̱'ma har mhunts'andö
(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66 Ár hyax'ö bi mhunts'a ya dönziandö, ya ndömöjö, ne ya bö̱t'ofo, ne bi ts'ixa
ar Hesu habu̱ xki mhunts'u̱. Ka bi t'a̱mbabinu̱, ne bi t'embabi:
67 —Xije, ha go ge'e ar Kristo xi 'ñexa Jö.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'mu̱ ga xi'ahu̱ go geke, hingi ñ'emu̱igihu̱.
68 Ha nu'mu̱ ga o̱t'ahu̱ ya nt'a̱ni, hingi thöhu̱, ne hingi hye̱gagihu̱.
69 Gi numhöhu̱ nuya pa xi 'ñep'u̱, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da hñu hár ñ'e̱i
Jö togo pe̱'sa gatho ar ts'e̱di.
70 Nep'u̱ gatho'u̱ bi 'ya̱mbabi'ö, ne bi 'ñembabi:
—Nu'mú̱ ha go ár T'u̱'i Jö.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'u̱:
—Hö, njap'u̱ ngu xka mönse̱hu̱.
71 Nu'mú̱ bi 'ñeñ'u̱:
—Te ga jafu̱ ma'ra te da hyo̱ts'e. Xta o̱se̱hu̱ nö'ö xi wadi xi mö.

23

Ar Hesu ba m'a̱mba ar Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Dama bi nanga gatho nu'u̱ mi 'bu̱ har mhunts'i, bi gu̱ ar Hesu bi zi'spa ar
Pilato.
2 Ne nunu̱ te gatho bi ndu̱i bi hyo̱x'u̱, ne bi 'ñeñ'u̱:

—Xta tiñhe nunar ñ'ǫhǫnų mi 'yonų mi ts'okwa yá mfeni ya jö'i, ne mi ųt'i hinda gut'a yá njut'i ą ar ndö Sesar. Ne xi 'ñensę gehnų ar Kristo xi 'ñexa Jö ngu n'ar ndö 'nö.
3 Jange ar Pilato bi 'ñembabi:
—Ha go ge'e ár Ndö ya xodyo.
Nu ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö, ngu xka mönsę.
4 Ha nu ar Pilato bi 'ñemba ya ndömöjö ne gatho ya jö'i:
—Hinte ma ts'oki di timba nunar ñ'ǫhǫnų.
5 Ha nu'ų xa himi tsąyą mi ąpabi ne mi eñ'ų:
—Gehnų xa hagatho 'yo, utya jö'iwa har hąi Nhudea, ba dų'ma har hąi Ngalilea, ne xi gö'skwa Herusalen.

Ar Hesu bi ts'ixa ma ba m'ąmba ar Erode

6 Nu mi 'yǫ ar Pilato mi nhǫnga Ngalilea, bi ñ'ąni hage már me Ngalilea ar Hesu.
7 Jange nu mi bö ar Pilato már mengu habų már ndö ar Erode, dama bi męmpabi, ngetho nuya pa'ų xki zǫhǫ mi 'bųhnų Herusalen.
8 Ar Erode, nu mi hyanda ar Hesu, xa bi njohya. Nzęyę ya pa mi ne nda hyandi, ngetho xa xki 'yǫde mi nhǫni. Ne xki dǫ'mi nda nu nda 'yǫt'a n'ar nt'udi.
9 Bi 'yąmba nzęyę ya nt'ąni, mödi ar Hesu hinte bi dödi.
10 Ka mi 'bųhnų ya ndömöjö ne ya böt'ofo, xa mi umba yá mųi te gatho mi hǫx'ų.
11 Nep'ų ar Erode ne yá ndogu mi nu'ų hinter męö, xa mi ǫt'wa ar thede, bi gö'spa n'ar hoga he nzątho, ne bi mengi bi męmpa ar Pilato man'agi.
12 Nor pa'ö, ar Pilato ne ar Erode bi ñhogamųi, ngetho himi ntsix'ų.

Ar Hesu bi t'ęnt'i nda tho
(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:38-19:16)

13 Nep'ų ar Pilato bi zohna ya ndömöjö, nuya ts'ųt'wi, ne gatho nu ma'ra ya jö'i.
14 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Nu'ahų xka tsinkagihųwa nunar ñ'ǫhǫnų, gi eñhų ųt'a ya jö'i. Nuga xta ǫt'wa ya nt'ąni ha ri nthandihų, ne xka 'yǫsęhų hinte ma ts'oki xta timbabi ngu gi hǫxų.
15 Nunar ndö Erode hinxpa timba n'ar ts'oki, jange ba pęhna man'agi injawa. Pöhų 'mų, nunų hinte ma ts'oki xi 'yǫt'e gi 'ñeñhų di 'ñepi da tho.
16 Jange nuga, hǫnsę ma ga japi nda n'węxt'i, ne ga hęgi da ma.
17 Ar Pilato mi mahyoni nda hyę n'ar 'yofądi tąt'a dąngo mbaxjwa, ngetho njap'ų ma yá nt'umbi'ų.
18 Ha gatho nu'ų ya jö'i mi 'bųhnų, bi ndųi bi n'amamafi, ne bi 'ñeñ'ų:
—Hñöka made nunar ñ'ǫhǫnų. Hyę ar Baraba.
19 Nu ar Baraba xki njot'a har fądi, ngetho xki gųxa ya jö'i nda ntunkwi ya ndö har hnini, ne xki ñhote.
20 Ha nunar Pilato mi ne nda hyę ar Hesu, jange bi mengi bi zo ya jö'i.
21 Nuyų bi ndųi bi n'amamafi man'agi, mi eñ'ų:
—Tsųta har pont'i, tsųta har pont'i.
22 Nu ar Pilato bi hñu'gi bi 'ñembabi'ų:
—Te ma ts'oki xi 'yǫtnų. Nuga hinte ma ts'oki di timbabinų di 'ñepi da tho. Ma ga japi da n'węxt'i, nep'ų ga hęgi.
23 Ha nuya jö'i xa bi gąhni bi mafi, mi ądi nda tsųta har pont'i. Ne nuyá mhafi'ų, ne yá mhafi ya ndömöjö, bi japi nda t'umba nö'ö mi ne'ų.

24 Jange ar Pilato bi 'yẹnt'a ar Hesu nda t'ọt'wa nö'ö mi ạ'ụ.
25 Bi hyẹ nö'ö ar ñ'ọhọ xki 'yạ ya jö'i, már thuhu Baraba, xki njot'a har fạdi ngetho xki gụxa ya jö'i nda ntuhni, ne xki ñhote. Ha nu ar Hesu bi ndạti nda tho ngu mi beñ'ụ.

Ár nts'ụti ar Hesu har pont'i
(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

26 Mi pa mi ts'ixa ar Hesu ma nda tsụta har pont'i, bi nthẹwi n'ar ñ'ọhọ mar me Sirene, már thuhu ar Simu, xki 'ñe har 'batha. Bi njapi bi du'spa ár pont'i, mi 'bẹfa mi tẹnga ar Hesu.
27 Ne mi tẹnga ra nzẹyẹ ya jö'i, ne nzẹyẹ ya 'bẹhñö mi zont'i.
28 Nunar Hesu bi ñegi bi hyant'ụ, ne bi 'ñembabi:
—'Bẹhñöhụ gar menguhụ Herusalen, yo gi zontkagihụ, nzoñhụsẹhụ ne zonthụ ri bötsihụ.
29 Ngetho ma da zọ ar pa ma da 'ñenga ya jö'i: Mat'a Jö nu'ụ togo hinxi dinga ar bötsi, ne hinto xi tede.
30 Nuya pa'ụ nuya jö'i ma da 'ñemba ya t'ọhọ: Tsẹbgagihe. Ha nuya ngwani da 'ñembabi'ụ: Kobgagihe.
31 Xa majöni ma da ep'ụ ya thogi, ngetho nu'mụ hinte nhu ar k'aza, teme da dọ'ma ar 'yonza.
32 Bi ts'ixkwi ar Hesu ma yoho ya ñ'ọhọ xki t'ẹnt'i nda tho n'ehe, ngetho ma ya 'yọt'ats'oki.
33 Ha nu mi zọnga habụ mi t'embabi Ññöxhmundo'yo, ka bi ts'ụtnụ har pont'i ar Hesu ne nu'ụ ma yoho ya ñ'ọhọ, n'a bi ts'ụta hár ñ'ẹi, ha nö'ö man'a hár ngöhö.
34 Nu mi zụhnụ ar Hesu har pont'i, bi 'ñenö:
—Ma Dada'i, pumbabi nö'ö ọtka nuya jö'iyụ, ngetho hingi pöhyụ nö'ö te pẹfi.
Ha nuya ndogu mi 'bụhnụ, bi 'yẹnts'a ar nthöhö togo nda hñö'spa yá dutu ar Hesu.
35 Ya jö'i mi 'bạhnụ mi handi, ya ndöxodyo mi 'bạhnụ n'ehe, xa mi theñ'ụ mi enö:
—Nunụ mi pọ ma'ra, ha nu'mụ xa majöni go gehnụ ar Kristo xi 'ñexa Jö, di ne ga hanthụ da mpọsẹpya xö.
36 Nuya ndogu xa mi theni n'ehe, bi wat'i mi umba ar ixkat'afi.
37 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'mụ xa majöni ár Ndö'i ya xodyo, mpọsẹ xö.
38 Ne xki thutwa n'ar xithẹ har pont'i mañö hár ñö, mi mö yo'ö xki ts'ụti. Xki t'ot'i har griego, har lati, har ebreo, ne mi enö njawa: Go gehnụ ár Ndö ya xodyo.
39 Nep'ụ n'a nuya 'yọt'ats'oki mi zụhwinụ mahyẹgi, bi ñömañ'ụbi, ne bi 'ñenö:
—Nu'mụ majöni go ge'e ar Kristo, mpọsẹ ne pọkagihe n'ehe.
40 Ha nö'ö man'a ar 'yọt'ats'oki xki ts'ụti, mi tsụi ne mi embabi:
—Ha hingi tsupke Jö, yo'ö gi mönga njap'ụ. 'Bụtho gi tuge n'ehe.
41 Nujụ majöni di 'ñepkagihụ nö'ö di thohụ, ngetho di juthụ ma ts'okihụ xta ọthụ. Ha nunar ñ'ọhọnụ hinte ma ts'oki xi 'yọt'e.
42 Nep'ụ bi 'ñembabi ar Hesu:
—Bengagi nú'mụ xki hñuxa ha ri thuxandö.
43 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Nuga di xi'a'i, ár pania ma ga 'bụhwinụ mhets'i.

Ar Hesu bi du
(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

44 Ngu made mpa bi nduꞷi bi m'ẹxui xọge ar ximhại, ne bi göxa ngu hñunde,
45 ngetho ar hyadi himbi yot'i. Ha nu ar döta dutu mi naxa mbo har dönganijö, bi xi madetho.
46 Nep'ụ ar Hesu bi mafi nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Ma Dada'i, di dạt'a ha ri 'yẹ ma hñö.
Ne mi wadi bi mönga njap'ụ, bi du.
47 Nu mi hyanda ar döndogu nö'ö xki thogi, bi nsunda Jö, ne bi 'ñenö:
—Majöni nunar ñ'ọhọnụ xa mar hogajö'i.
48 Gatho nu'ụ ya jö'i xki wat'i, mi hyanda tema xki thogi, bi du yá mụi bi mụdi bi mfont'i.
49 Ha gatho nuyá mpödi ar Hesu, ne nuya 'bẹhñö xki dẹni xki ndụ har hại Ngalilea, bi gohi tsi yap'ụtho, mi handa gatho nö'ö te mi thogi.

Ár nt'ạgi ar Hesu
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

50 Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Huse, már mengu ar hnini Arimatea har hại Nhudea, xa mi ọt'a xiñho ne mar hogajö'i. Mi 'bụ hár mhunts'andö ya xodyo n'ehe.
51 Ha mi tọ'mi nda hyandwa ár ts'ụt'wi Jö, ne hinxki 'ñet'a ár xụtha nö'ö mi ọt'a yá mindöwi, ne nö'ö xki nko'ụ har mhunts'i.
52 Ne bi manụ ma ba k'ö'sa ar Pilato nda 'yạpa ár ndo'yo ar Hesu.
53 Ne bi kö'ma har pont'i, bi mạxa n'ar dutu, ne ba ẹnt'a ha n'ar 'ra'yo t'ạgi xki nsạ'ma ha n'ar ndọdo. Nunar t'ạginụ hinto xki 'ra'yo.
54 Ha nor pa'ö már pa ar ñhoki, mi thota nde, 'bụtho nda yụt'a ar pa ntsạyạ.
55 Nuya 'bẹhñö xki dẹnga ar Hesu har hại Ngalilea, mi 'bẹfa nda hyanda habụ xki t'ạ ar Hesu, ne hanja xki 'bẹkwa ár ndo'yo.
56 Ha nu mi menga habụ mi 'bụ'ụ, bi hyoka 'ra ya hogañụni ne 'ra ya njots'i nda go'spa ár ndo'yo ar Hesu. Ne bi ntsạyạ'ụ ar pa ntsạyạ ngu mi mönga ar 'bẹpate.

24

Ar Hesu bi mengi bi nte
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

1 Ár hyax'ö ra n'itho ár m'ẹt'o mpa ar hñöto, nuya 'bẹhñö bi menga habụ xki t'ạ ar Hesu, mi hö'ụ nö'ö ar hogañụni xki hyoki. Ne bi mẹwi ma'ra yá mi'bẹhñöwi.
2 Mi zọñ'ụ har t'ạgi, bi hyandi xki thöka nunar do mi kothmö.
3 Nu mi yụt'ụ, himbi dimba ár ndo'yo ar tsi Hmu Hesu.
4 Himi pödi te nda beñ'ụ. N'a mbi dạñ'ụ, bi hyandi mi 'bạhnụ yoho ya ñ'ọhọ, nuyá he xa mi hyats'i.
5 Ha nuya 'bẹhñö bi ntsu bi nts'ạ'mtho'ụ, himi jụxyá dạ. Ne nuya ñ'ọhọ bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi hoñhụwa har t'ạgi nö'ö te.
6 Hinjo'owa, xi mengi xi nte. Beñhụ te bi xi'ahụ nú'mụ ngi 'bụhụ Ngalilea.
7 Mi eñ'ahụ, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, mi mahyoni nda ndạtwa ha yá 'yẹ ya 'yọt'ats'oki, ne nda ts'ụta har pont'i. Ne ár hñupa nda mengi nda nte.
8 Nuya 'bẹhñö ka bi beñ'ụ 'mụ nö'ö teme xki xipa ar Hesu.
9 Nu mba penk'ụ har t'ạgi, bi mụdi bi metwa nu'ụ 'rẹt'aman'a yá mạxte ne nu ma'ra mi tẹnga ar Hesu, gatho nö'ö xki hyant'ụ.

10 Gehyụ ya 'bẹhñö togo bi ma ba xipa ya mạxte: Ar Maria me Magdala, ar
Huana, ar Maria ár nönö ar Hakobo, ne ma'ra ya 'bẹhñö.
11 Ha nuya mạxte himi ñ'emụi, mi beñ'ụ xki 'bẹ yá mfeni nuya 'bẹhñöyụ.
12 Ha nunar Pedro bi nixt'i ma ba k'ö'sa ar t'ạgi. Mi zọñ'ö bi hyanda mbo,
ne họnsẹ bi hyanda ya dutu xki m'ạxa ar Hesu mi 'bọmp'ụ. Nep'ụ bi menga
habụ mi 'bụ'ụ, xa mi 'yọtho, himi pödi te nda beni teme xki thogi.

Nö'ö bi thohnụ har 'ñu di ma Emaus (Mr. 16:12-13)

13 Get'ö ar pa'ö yoho ya ñ'ọhọ mi tẹmhö ar Hesu, mi ne ar 'ñu ndi ma
har t'ụlo hnini Emaus, mi pẹ'sa ngu madempa ar 'ñu nda ñ'o nda zọnga
Herusalen.
14 Mi 'yo ar 'ñu, mi mpe'ụ te gatho xki tho nuya pa'ụ.
15 Ha nú'mụ mi mpe'ụ, gesẹ ar Hesu bi zụdi, ne bi mẹwi mahyẹgi.
16 Mödi mi ñ'owitho, himi tsạ nda bödi togo'ö, ngetho xki njot'a yá dạ.
17 Ha nu ar Hesu bi 'yạmbabi njawa:
—Tema gi 'yo ar 'ñu gi möñhụ. Hanja xa gi tu ri mụihụ.
18 N'a mar thuhu ar Kleofa, bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Gatho ya jö'i pödi tema xi thohnụ Herusalen nuya payụ. Hanja hinte gi
pöke.
19 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñembabi:
—Teme xi thogi.
Ne nu'ụ bi dödi:
—Ha hinxka 'yọ xi nhọnga ar Hesu me Nasare, gehnụ már m'ẹhni Jö. Mi
nheki ár ts'ẹdi ha ya mhö mi mö, ne ha ya nt'udi mi ọt'a ha yá nthandi ya jö'i
ne hár nthandi Jö.
20 Ha nuya ndömöjö, ne nu'ụ ma'ra ma ndöhụ, bi gụ bi t'ẹnt'i nda tho, ne bi
ts'ụta ha n'ar pont'i.
21 Nuje ndi beñhe go mi ge'ö nö'ö ma nda ñönjụ ya me Israel. Ha nupya ya
pẹ'sa hñupa xi du.
22 Hinge họnsẹ'ö, 'ra ya 'bẹhñö ma ñ'owihe, bi ma manxudi ra n'itho har
t'ạgi. Ne pikagihe,
23 enö himbi dimba ár ndo'yo ar Hesu. Ne mi eñ'ụ n'ehe, xki hyanda 'ra ya
ẹnxẹ ngu n'ar t'i. Nuyụ bi xipabi ar Hesu xki mengi xki nte.
24 Nep'ụ bi ma 'ra ma ñ'owihe, ma ba k'ö'sa ar t'ạgi. Ne eñ'ụ bi dinga ngu
xki mönga ya 'bẹhñö. Nuyụ n'ehe himbi dimba ár ndo'yo ar Hesu.
25 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö xa xi me ri ñöhụ, ne xi ñhembi gi jamfihụ nö'ö xi mönga yá m'ẹhni Jö.
26 Ha hingi pöhụ mi mahyoni nda tho njap'ụ ar Kristo, nep'ụ nda mengi nda
nte, ne nda hñuxa hár nsunda.
27 Ne bi nduị bi 'yot'wa ar 'ñu gatho ngu mönga ár T'ofo Jö habụ nọñ'ö. Bi
ndụ hár t'ofo ar Moise, ne gatho nö'ö bi mönga ma'ra yá m'ẹhni Jö.
28 Ha nu mi zọnga har hnini habụ ndi ma'ụ, ar Hesu bi 'yọt'e ngu ma nda
thotho.
29 Nuyụ bi zömi nda ñ'oxhnụ, ne bi 'ñembabi:
—Kohi, ngetho bi nde, ne tx'ụtho 'bẹdi da nxui.
Jange ar Hesu bi yụt'a ha yá ngu'ụ nda gohnụ.
30 Nu mi hñu har mexa nda nt'oxi, ar Hesu bi gụ ar thuhme, bi umba
njamödi Jö, ne bi heke bi umbabi'ụ.
31 Dama bi xo yá dạ'ụ, ne bi bö'ụ mar Hesu. Ha nunụ bi m'ẹtho.
32 Ne bi 'ñensẹ'ụ:
—Xa majöni ndi tsạhụ n'ar johya ha ma mụihụ nú'mụ mi utkagihụ ár T'ofo
Jö ndi 'yohụ har 'ñu.

33 Nu'mú dama bi menk'ụ Herusalen. Ne ka bi dinụ nu'ụ 'rẹt'aman'a yá mạxte xki mhunts'i, ne ma'ra yá ñ'ohụ.
34 Ne bi 'ñeñ'ụ:
—Xa majöni xi mengi xi nte ma tsi Hmuhụ. Ar Simu xi hyandi.
35 Nep'ụ nuya yoho'ụ bi metwabi'ụ n'ehe gatho nö'ö xki tho har 'ñu, ne hanja bi bö'ụ mar Hesu nú'mụ mi hyeka ar thuhme.

Ar Hesu bi ñ'udi nda hyanda yá mạxte

36 Himi tsạ nda watho nda mönga nö'ö xki hyant'ụ ne nö'ö xki thogi, n'a mbi nhekitho ar Hesu madeda habụ mi 'bụ'ụ, ne bi 'ñenö:
—'Bụhụ ter entho.
37 Ha nu'ụ xa bi ntsu, ne mi beni xki handwa ár pa n'ar jö'i.
38 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hanja gi ntsuhụ. Yo'ö gi yomihụ.
39 Hyandgagihụ ma 'yẹ ne ma wa, go gekaga. Thạngagihụ ne hyandgagihụ xiñho, ngetho ár pa n'ar jö'i hinte pẹ'sa ár ngọ, hingi pẹ'sa ár ndo'yo ngu gi hanthụ di pẹ'ska.
40 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ, bi utwabi yá 'yẹ ne yá wa.
41 Ha himi tsạ nda ñ'emụi'ụ, ngetho xa mi johya ne mi 'yọ'ụ. Jange himi hẹgi nda bödi ha majöni nö'ö mi hant'ụ. Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Ha gi pẹ'sụwa te da ts'i.
42 Ne bi t'umba n'ar xẹni ar hwö xki nthöxi, ne n'a xẹni ar t'afi sefi.
43 Ar Hesu bi hñöni, ne bi za ha yá nthandi'ụ.
44 Nep'ụ bi 'ñembabi:
—Xta thogi nö'ö da xi'ahụ nú'mụ ndi 'bụhwithohụ. Ngetho mi mahyoni nda tho gatho nö'ö xi t'otka hár t'ofo ar Moise, ne nö'ö xi 'yotka ma'ra yá m'ẹhni Jö, ne nö'ö mönga ha ya Dönga Nsạdi.
45 Nep'ụ nö'ö bi xokwa yá dạ nda zo yá mfeni nö'ö mönga hár T'ofo Jö.
46 Ne bi 'ñembabi:
—Njap'ụ xi nt'ot'i, ar Kristo mi mahyoni nda du, ne ár hñupa nda mengi nda nte man'agi.
47 Ne bi 'ñenö n'ehe, ma da njụmpa ár ts'ẹdi ár thuhu'ö, da nhọnga xọge ár nxidi ar ximhại, da ndụ'mnụ Herusalen. Da nsipabi ya jö'i da 'yọt'wa yá ntsọ'mi ne da mpumba yá ts'oki.
48 Ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Nu'ahụ ma gi dạhụ majöni nö'ö xka hyanthụ.
49 Ne nuga ma ga pẹñ'ahụ nö'ö xi ñöt'ahụ ma Dada. Jange ka gi kohụwa Herusalen, tọ'mhụ m'ẹt'o gi hñöñhụ ar ts'ẹdi di 'ñe mhets'i.

Ar Hesu bi njụts'i bi ts'ixa mhets'i (Mr. 16:19-20)

50 Nep'ụ ar Hesu bi zixa yá mạxte get'ụ har t'ụlo hnini Betania. Ne nunụ bi gụxa yá 'yẹ bi jöpabi'ụ.
51 Ne nú'mụ mi jöpi, bi ñ'o bi m'ẹdi bi ts'ixa mhets'i.
52 Nuyá mạxte mi wadi bi nsundabi bi menk'ụ Herusalen, xa mi pẹs'ụ n'ar döta johya.
53 Ne hyax'mụ mi 'bụhnụ har nijö, mi nsunda Jö. Dá njap'ụ.

Ar hoga mhö bi 'yot'a
AR XUWA

Nö'ö ar mhö mi 'bụhwi Jö ba e bi njö'i

1 Har ndụi nú'mụ hinte mi jawa har ximhại, hinte mi janụ mhets'i, Nö'ö
Togo mar Mhö mi 'bụ'ö, mi 'bụhwi Jö, ne go geseẹ Jö n'ehe.
2 Har ndụi, Nö'ö Togo mar Mhö, mi 'bụhwi Jö.
3 Ne gatho nö'ö te ja go bi hyok'ö. Nu'mụ hinte xi hyoki, hinte di jamhö 'mụ.
4 Ge'ö hör te, ne nunar tenụ gehnụ ar ñot'i yot'wa yá mfeni ya jö'i.
5 Nunar ñot'inụ yot'a har 'bẹxui, ne nunar 'bẹxui hinxi zạ xi döhö.
6 Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Xuwa, xki mẹhna Jö.
7 Ba 'bẹhni ngu n'ar ndạmajöni. Nunụ bi dạmajöni togo ar ñot'i, ne njap'ụ
nda ñ'emụi gatho ya jö'i.
8 Ar Xuwa hingo mi ge'ö ar ñot'i, họnsẹ ba ehe nda dạmajöni togo mar ñot'i.
9 Nuna togo mar ñot'i majöni, ne yot'wa yá mfeni ya jö'i, ndi 'ñekwa har
ximhại.
10 Geseẹ bi hyoka ar ximhại, ha nú'mụ mba ekwa har ximhại bi m'ụi, nuya
jö'i himbi bödi togo'ö.
11 Ba e hár hạisẹ, ha nuya mengunụ himbi numansu.
12 Ha nu'ụ togo bi numansu, ne bi ñ'emụibi ár thuhu, bi t'umba ar ts'ẹdi bi
mbötsi Jö.
13 Nuyụ hinto hömpa ár ji, ne hinto di hñö'spa ár ndo'yo, hinxi m'ụi ngetho
xi ne n'ar ñ'ọhọ, họnsẹ Jö xi jap'ụ yá bötsi.
14 Nö'ö Togo mar Mhö ba e bi njö'i, ne da 'bụhwihụwa. Xa mi ko ár nhwëki,
ne himi tsạyạ mi mönga nö'ö majöni. Da handwabihe ár nsunda, ngu ár
nsunda nö'ö n'aseẹ ár T'ụ ar Dada bi 'bụ mhets'i.
15 Ar Xuwa bi dạmajöni togo'ö, mi ñö nts'ẹdi mi enö:
—Gehnụ togo ndi xi'ahụ ndi 'ñep'ụ m'ẹfa. Ne nunụ xa töka ár nsu, ngetho
nú'mụ hinge ndi m'ụkatho, ha mi 'bụ'ö.
16 Gathogihụ xa di hömfụ yá ñho, ne hiñham'ụ di k'athụ ár nhwëki'ö.
17 Nuya 'bẹpate ba 'bẹhna ar Moise bi utkagihụ. Ha nupya xpa 'bẹhna ar
tsi Hmu Hesukristo, xpa hönjụ ar nhwëki ne nö'ö majöni.
18 Hinto xi hyanda Jö ar Dada. Nö'ö n'aseẹ ár T'ụ bi 'bụhwi ar Dada, gehnụ
xi utkagihụ ár m'ụi'ö.

Ar Xuwa Xixthe bi dạmajöni
(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lk. 3:15-17)

19 Gehnụ ar mhö bi dạmajöni ar Xuwa Xixthe, nú'mụ ya xodyo bi mẹhna
ya möjö ne yá mạxte xki 'ñe Herusalen, nda t'ạmbabi mi togo'ö.
20 Himbi nkọni bi dạmajöni bi 'ñenö:
—Nuga hindar Kristo.
21 Nu'ụ bi 'yạmbabi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Xi'mụ, togo'i. Hage gar m'ẹhni Elia.
Ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö, hingo geke.
Bi mengi bi t'ạmbabi ne bi t'embabi:
—Hage go ge'e ár döta m'ẹhni Jö ma nda ehe.
Bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö.
22 Bi mengi bi 'ñembabi'ụ:

—Xi'mụ, togo'i. Xikagihe tema gi mönsẹ go ge'a'i. Ne ga hö'sfe ar mhö nu'ụ togo xpa pẹnkagihe ga k'ös'ahe.
23 Ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nuga go geke nö'ö bi mönga ar m'ẹhni Isaia: Ár mhafi n'a togo enga har ot'at'ọhọ: Jömfụ ár 'ñu ar tsi Hmu.
24 Nuya jö'i xki m'ẹhni ma yá ñ'ohụ ya dẹnga'bẹpate.
25 Bi mengi bi 'yạmba man'agi ar Xuwa ne bi 'ñeñ'ụ:
—Xi'mụ, yo'ö gi xixthe nu'mụ hingar Kristo, hingar Elia, hingár döta m'ẹhni Jö nda ehe.
26 Ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga di xixthe'ihụ har dehe, ha gi 'bụhwihụwa n'a hingi pöhụ togo'ö.
27 Gehnụ ndi enga nda 'ñep'ụ m'ẹfa. Nunụ xa töka ár nsu, hindi 'ñepkagi ga xot'wats'ụ ár nthöt'i yá thiza.
28 Gathoyụ ba tho núnụ Betabara 'randi ar döthe Hordan, habụ mi xixthe ar Xuwa.

Ar tsi Ntxönandöni ba pẹhna Jö

29 Nu ár hyax'öp'ụ, ar Xuwa mi hyanda ar Hesu ndi 'ñe nda zụdi, bi 'ñenö:
—Ndi, ba ehnụ togo xpa pẹhna Jö ngu n'ar tsi Ntxönandöni, da t'uni ngu ar m'ọñhọ, ne da hñökwa yá ts'oki ya meximhại.
30 Go gehnụ togo ndi xi'ahụ: 'Bẹfa n'ar ñ'ọhọ xa töka ár nsu. Nú'mụ hinge ndi m'ụkatho, mi 'bụ'ö.
31 Nuga hinge ndi pödi togo'ö. Di xixthega ya jö'i har dehe, ne njap'ụ nda bö ya me Israel nú'mụ nda e'ö.
32 Ne ar Xuwa bi dạmajöni bi 'ñenö:
—Nuga da handwa ár Hñö Jö ba kö mhets'i ngu n'ar tsi domtxu, ba e bi zụhnụ.
33 Nuga hinge ndi pöhmö togo'ö. Nö'ö togo ba pẹnkagi ga xixthe'ihụ har dehe bi 'ñengagi: Ma gi hyandwa ár Hñö Jö da gö mhets'i, ne da zụ n'ar ñ'ọhọ da m'ụhwi. Gehnụ ma da xixthe'ihụ ne gi hñömfụ ár Hñö Jö.
34 Nuga da handi, jange di dạmajöni go gehnụ ár T'ụ Jö mhets'i.

Yá 'bẹt'o mạxte ar Hesu

35 Ár hyax'ö man'agi mi 'bạhwinụ ar Xuwa yoho yá mạxte.
36 Mi hyanda ar Hesu mi thohnụ bi 'ñenö:
—Ndi ba ehnụ togo xpa pẹhna Jö ngu n'ar tsi Ntxönandöni, ma da t'uni ngu ar m'ọñhọ.
37 Nuya yoho yá mạxte ar Xuwa mi 'yọ njap'ụ, dama bi dẹnga ar Hesu.
38 Ar Hesu mi ñegi bi hyandi mi tẹnga nuya yohoyụ, bi 'ñenö:
—Te gi hoñhụ.
Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Rabi (pọntho da 'ñenö Utate), habụ gi 'bụi.
39 Nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Möhö gi hyanthụ.
Bi ma'ụ ne bi bödi habụ mi 'bụ'ö. Ne bi m'ụhwinụ gatho nor pa'ö, ngetho mi tsụ ngu n'ar goho nde.
40 Nu'ụ yoho yá mạxte ar Xuwa bi 'yọxa nö'ö xki mö ne bi dẹnga ar Hesu, n'a'ụ már thuhu ar Andre ár jödö ar Simu nö'ö bi t'embabi ar Pedro.
41 Nu mi ma'ö, m'ẹt'o bi nthẹwi ar Simu ár jödö, ne bi 'ñembabi:
—Xta nthẹhe ar Mesia (ne da 'ñenö ar Kristo).
42 Nep'ụ bi zi'spa ar Hesu. Ha nú'mụ mi zọni, ar Hesu bi k'öt'i ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge gar Simu ár t'ụ'i ar Honas. Nupya di hus'a'i gar Sefa (ne da 'ñenö ar Pedro).

Ar Hesu bi zohna ar Lipe ne ar Natanael ngu yá maxte

43 Ár hyax'ö bi benga ar Hesu nda ma har hai Ngalilea, ne nu mi ma, bi nthewi ar Lipe ne bi 'ñembabi:
—Ba e gi tengagi.
44 Ar Lipe mar me Betsaida, ja ma ya mengunu ar Andre ne ar Pedro n'ehe.
45 Ar Lipe bi nthewi ar Natanael ne bi 'ñembabi:
—Xta nthehe nö'ö togo xi nonga ar Moise hár t'ofo, ne ngu bi 'yot'a nu ma'ra yá m'ehni Jö. Gehnu ar Hesu ár t'u ar Huse me Nasare.
46 Ar Natanael bi 'ñenö:
—Hage da tsa di 'ñe n'ar ñhonu har hnini Nasare.
Nu'mú ar Lipe bi 'ñembabi:
—Ba e gi hyandase.
47 Ar Hesu mi hyanda ar Natanael ndi 'ñe nda zudi, bi 'ñenö:
—Hyanthu, xi 'ñekwa n'ar me Israel hingar nemhñö.
48 Nu'mú ar Natanael bi 'ñemba ar Hesu:
—Hanja gi pökagi.
Ha nu ar Hesu bi dötwabi:
—Nú'mu hinxki zo'atho ar Lipe ngi e ngi k'öskagi, da hant'a'i ngi 'ba hár wa ar 'bai'iuxi.
49 Ar Natanael bi dödi ne bi 'ñenö:
—Utate, nu'ge go ár T'u'i Jö, ne go ge'e ár Ndö ya me Israel.
50 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hage ga ñ'emui nú'mu honse da xi'a'i da hant'a'i ngi 'ba hár wa ar 'bai'iuxi. Nuya pa xi 'ñep'u ma gi hyanda ma'ra ya döta nt'udi.
51 Ne bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'a'i, nunar panu ne nuya di 'ñep'u, ma gi hyanda mhets'i di xogi, ne gi hyandwa yá enxe Jö di pots'e ne di köi da zu Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

2

N'ar nthöti núnu har hnini Nkana

1 Ár hñupa bi nja n'ar nthöti núnu Nkana har hai Ngalilea. Ka mi 'buhnu ár nönö ar Hesu n'ehe.
2 Ar Hesu ne yá maxte bi nsipabi nda ma har ngo n'ehe.
3 Nú'mu mi k'at'a ar ixkat'afi, ár nönö ar Hesu bi 'ñembabi:
—Bi the ar ixkat'afi.
4 Ha nu ar Hesu bi 'ñenö:
—Yo'ö gi xikagiga, tsi 'behñö. Hinxi zota ar pa da nheki ma ts'edi.
5 Nep'u ár nönö bi 'ñemba nu'u mi faxte har ngo:
—'Yothu gatho nö'ö da xi'ahu.
6 Ne mi tihnu 'rato ya döta moto mi sit'a ar dehe, ngu yá nt'umbi ya xodyo ja mi nt'axkunu. Mi ñ'enga ngu hñu wa goho xoni ar dehe n'a ngu n'a ya motoyu.
7 Ar Hesu bi 'ñemba ya 'begо:
—Ñu'su ar dehe nuya motoyu.
Ne nu'u bi ñuts'i xiñho, xa bi 'baxki.
8 M'efa bi 'ñembabi n'ehe:
—'Yathu ne hñö'spabihu ár ndö nunar ngonu.
Nu'u bi hñö'spabi'ö.
9 Nunár ndö ar ngo mi za ar dehe xki ñ'ixkat'afi, himi pöhnu habu xki 'ñehe. Honse nuya 'begoyu mi pö'u xki 'yat'u har dehehmö. Nunar ndö 'mu bi ma ba zo nö'ö togo xki nthöti.
10 Ne bi 'ñembabi:

—Gatho nu'ų togo ǫt'a n'ar ngo, m'ęt'o unga ar hoga ixkat'afi, ne nú'mų xi nithe nu'ų xi ts'ohni, unga nö'ö hints'ų ho. Ha nu'ge xka kwata nö'ö xiñho, ne ja xka umpya.
11 Gehnų ar 'bęt'o dötant'udi bi 'yǫt'a ar Hesu núnų Nkana har hąi Ngalilea. Bi ñ'u ár nsunda ne nuyá mąxte bi ñ'emųibi.
12 Nep'ų ar Hesu bi ma Nkapernaum, bi męwi ár nönö, yá jödö ne yá mąxte. Ka ba 'bųhnų 'ra ya tsi pa.

Ar Hesu bi paxt'a ar dönganijö
(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lk. 19:45-46)

13 Nú'mų mi 'bąp'ųtho ar baxjwa ár dąngo ya xodyo, ar Hesu bi bǫts'e bi ma Herusalen.
14 Mi zǫnų bi hyanda 'ra mi 'bųhnų hár thi ar dönganijö mi pą ya boi, ya dęti, ya domtxu, ne mi huhnų ya pątbojö.
15 Ar Hesu bi hyoka n'ar nk'ęnxi nthöhi, ne bi 'yęnga nuya mą, mahyęgiwi yá dęti ne yá boi mi 'bų har nijö. Bi font'wa yá bojö ya pątbojö ne bi pųspa yá mexa.
16 Ne bi 'ñemba nu'ų togo mi pą ya domtxu:
—Jujųwayų, yo gi jafų ár ngu ma Dada n'ar tąi.
17 Nu'mú, nuyá mąxte bi beñ'ų xki t'ot'a hár T'ofo Jö habų enö: Di tusę di sup'a ri ngu.
18 Nuya ndöxodyo bi 'ñemba ar Hesu:
—Tema dötant'udi gi utkagihe, njap'ų ga pöhe togo xi 'ra'a ar ts'ędi gi 'yǫt'a njap'ų.
19 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Hwathų nunar nijönų, ne ár hñupa ga pengi ga jųxa man'agi.
20 Nu'mú nuya xodyo bi 'ñeñ'ų:
—Yon'ątema'rato njęyę bi njųxa nunar nijönų. Hage hñupatho gi jųxa man'agi.
21 Nunar nijö mi nǫnga ar Hesu gehnų ár ndo'yosę.
22 Ha nú'mų mi mengi bi nte man'agi ar Hesu, nuyá mąxte bi beñ'ų xki mönga njap'ų, ne bi ñ'emųi'ų gatho nö'ö xki t'ot'a hár T'ofo Jö, ne nö'ö mi mönga ar Hesu.

Ar Hesu pötwatho yá mfeni ya jö'i

23 Nu mi 'bųhnų Herusalen har dąngo mbaxjwa, nzęyę ya jö'i bi ñ'emųi ar Hesu, mi hyanda ya nt'udi mi ǫt'ö.
24 Ha nö'ö himi ñhętho, ngetho mi pötwatho yá mfeni'ų.
25 Ne himi hoñ'ö togo nda xipabi tengu yá m'ųi ya jö'i, ngetho nö'ö mi pötho tema mi benga n'a ngu n'a'ų.

3

Ar Hesu ne ar Nikodemo

1 Mi 'bų n'ar ñ'ǫhǫ mar dęnga'bępate már thuhu Nikodemo, mar ndö madeda yá mixodyowi.
2 Nunų ba e nxui bi k'önga ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Utate, di pöhe xpa pęñ'a Jö ngu ár utate, ngetho hingi tsą to da 'yǫt'a nuya nt'udi gi ǫtge nu'mų hingi 'bųhwi'ö.
3 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'a'i, nö'ö togo hinda mengi da m'ų man'agi, hinda tsą da hyandwa ár ts'ųt'wi Jö.
4 Ar Nikodemo bi 'ñembabi:

—Hanja tsạ da mengi da m'ụ man'agi n'ar ñ'ọhọ xi ndönzia. Hage tsạ da yụt'a hár mụi ár nönö man'agi, ne da mengi da m'ụi.
5 Bi dötwa ar Hesu:
—Xa majöni di xi'a'i, nö'ö togo hinda m'ụ har dehe ne hár Hñö Jö, hinda tsạ da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
6 Nu'ụ to gatho xi 'yọnga n'ar jö'i, ar jö'i n'ehe. Ha nu'ụ xi umba ár te ár Hñö Jö, ar hñö n'ehe.
7 Yo gi 'yọ nu'mụ di xi'a'i, mahyoni gi pengi gi m'ụ man'agi.
8 Ar ndöhi habụ gatho 'yo ne gi ọde bụ, ha hingi pödi habụ xpa ehe, wa habụ di ma. Njap'ụ nu'ụ xi m'ụ man'agi xi nzinga ár Hñö Jö.
9 Ar Nikodemo bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hanja tsạ da tho njap'ụ.
10 Ạr Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ár utate'i ya me Israel, yo'ö hingi pöhyụ.
11 Xa majöni di xi'a'i, nö'ö di pöhe di xi'ahụ, ne nö'ö xta hanthe di dạhe majöni, ha nu'ahụ hingi ñ'emụihụ nö'ö di xi'ahe.
12 Nu'mụ hingi ñ'emụihụ nö'ö di xi'ahụ di hẹkwa nö'ö te jawa har ximhại, hanja ma gi ñ'emụihụ nu'mụ ga xi'ahụ nu'ụ te janụ mhets'i.
13 Hinto xi bọxa mañö mhets'i, gesẹ'ö ba kö mhets'i, gehnụ Togo ba e bi Njö'i, ar mengunụ.
14 Ne njangu ar Moise bi tsụta n'ar k'eñö ha n'ar za, nú'mụ mi 'yo ya me Israel ha ya ot'at'ọhọ, ma da njap'ụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, mahyoni da ts'ụta ha n'ar za n'ehe.
15 Ne gatho nu'ụ togo da ñ'emụi, hinda m'ẹdi, ma da mẹs'ụ ar te hiñham'ụ da göts'i.

Jö xa bi mö ya meximhại

16 Jö xa bi mö ya meximhại, jange bi unga nö'ö n'asẹ ár T'ụ, ne njap'ụ gatho nu'ụ togo da ñ'emụi, hinda m'ẹdi, ma da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
17 Ngetho Jö hinxpa pẹhna ár T'ụ har ximhại da mẹhna har 'bẹxui ya meximhại. Xpa pẹhni da pọhyụ.
18 Nö'ö togo da ñ'emụibi'ö, hinda ma da 'bẹhna har 'bẹxui. Ha nö'ö togo hinda ñ'emụi, xi t'ẹkwabi da 'bẹhna har 'bẹxui, ngetho himbi ñ'emụibi nö'ö n'asẹ ár T'ụ Jö.
19 Nu'ụ ma da m'ẹhna har 'bẹxui, ngetho ar hyats'i ba ekwa har ximhại, ha nu'ụ xa bi mö ar 'bẹxui, ngetho himi ọt'ụ nö'ö xiñho.
20 Gatho nu'ụ togo ọt'a nö'ö hingi ho, ụtsa ar hyats'i, ne hingi kwat'i, njap'ụ hinda nheki hingi ho nö'ö ọt'e.
21 Ha nö'ö togo ọt'a nö'ö majöni, kwat'a har hyats'i, honi da nheki nö'ö ọt'e, ngetho ọt'e jụmpa ár ts'ẹdi Jö.

Ár 'yạte ar ñ'ọhọ nthöti

22 M'ẹfa ar Hesu bi mẹwi yá mạxte har hại Nhudea, ne ka ba 'bụhnụ 'ra ya pa, mi xixthe ya jö'i.
23 Ar Xuwa n'ehe mi xixthe núnụ Enon get'ụ ar hnini Salim, ngetho mi janụ nzẹyẹ ar dehe. Jange ya jö'i mi panụ nda nxixthe'ụ.
24 Gathoyụ bi thogi nú'mụ hinxki t'et'atho ar fạdi ar Xuwa.
25 Nu'mú yá mạxte ar Xuwa bi ntsạhñökiwi yá mixodyowi, mi nọñ'ụ ar xixthe nt'axki.
26 Bi ma ba k'ö'sa ar Xuwa, ne bi 'ñembabi:
—Utate, nunar ñ'ọhọ ga nthẹwi 'randi ar döthe Hordan, nö'ö ga dạmajöninụ, xixthe n'ehe, ne gatho ya jö'i pa bi tsụdi.
27 Ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñenö:

—Hinto tsą te da mę'sasę nu'mų hingo xi umba Jö.
28 Nu'ahų xka 'yǫsęhų nú'mų nda enö: Nuga hindar Kristo. Hǫnsę xpa 'bę̱nkagi ga 'bę̱t'o.
29 Njangu n'ar ñ'ǫhǫ ma da nthöti, go ma da zixa ar 'bę̱hñö'ö, ha nö'ö ar 'yą̱te ñ'owi, ǫxa nö'ö te mö ne xa johya. Di njagap'ų n'ehe, di johya di ǫ nö'ö te thogi.
30 Ngetho mahyoni da hñuxa ár nsu'ö, ne nuga da the ma nsu.

Nö'ö ba e mhets'i

31 Nö'ö xpa e mhets'i töpa ár nsu nuya 'bų̱kwa har ximhą̱i. Ha nuya meximhą̱i ár mę̱ti ar ximhą̱i, ne hǫnsę mönga nö'ö te jawa. Hö, töte ár nsu nö'ö togo xpa e mhets'i.
32 Nunų xipa ya jö'i te xpa ǫde ne xpa handnų, mödi njap'ų hinto ñ'emų̱i nö'ö möñ'ö.
33 Nu'ų̱ togo hömba ár mhö, ñ'u njap'ų̱ majöni nö'ö mönga Jö.
34 Nö'ö togo xpa pę̱hna Jö, mömba ár mhö'ö, ngetho Jö hingi ę̱mbatho ár Hñö umbabi.
35 Jö ar Dada xa mö ár T'ų̱, jange xi 'yę̱nt'wa gatho hár 'yę̱.
36 Nö'ö togo ñ'emų̱i ar T'ų̱, pę̱'sa ar te hiñham'ų̱ da göts'i. Ha nö'ö hingi ne da ñ'emų̱i ar T'ų̱, hinda ma da mę̱'sa nunar tenų, hǫnsę ár kwę̱ Jö ma da nthę̱xkwi'ö.

4

Ar Hesu ne ar 'bę̱hñö me Nsamaria

1 Nú'mų̱ mi bö ar tsi Hmu xki zo yá gu ya dę̱nga'bę̱pate nö'ö mi pe ya jö'i, mi eñ'ų̱: Ar Hesu xa xixthe nzę̱yę̱ ya jö'i, töta ar Xuwa Xixthe
2 (mödi ar Hesu hingo mi xixthe'ö, yá mą̱xte go mi ǫt'ų̱).
3 Ne bi bǫnga har hą̱i Nhudea, bi menga man'agi har hą̱i Ngalilea.
4 Mi mahyoni nda thota har hą̱i Nsamaria.
5 Jange mi thohnų Nsamaria, ba e ha n'ar hnini ár thuhu Sikar, get'ų̱ habų̱ 'bų̱ ár hą̱i ar Hakob xki zokwa ar Huse ár t'ų̱.
6 Ka mi 'bų̱hnų n'ar pǫthe, mi t'embabi ár pǫthe ar Hakob. Nu mi thohnų̱ ar Hesu, xki zą̱bi mi ne ar 'ñu, bi ma ba huhnų̱ habų̱ mi 'bų̱ ar pǫthe, mi tsų̱ ngu made mpa.
7 Ba e har pǫthe n'ar 'bę̱hñö me Nsamaria nda 'yą̱t'a ar dehe, ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—'Raka n'a tsi tų̱i ar dehe ga tsi.
8 Ha nuyá mą̱xte xki ma har hnini, ma nda dą̱nga te nda zi'ų̱.
9 Nunar 'bę̱hñö me Nsamaria bi 'ñemba ar Hesu:
—Hanja gi ą̱kar dehe, ngetho gar xodyo, ha nuga dar me Nsamaria.
Bi mönga njap'ų̱ ngetho nuya xodyo himi ne nda ntsixkwi ya me Nsamaria.
10 Nu'mú̱ ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nu'mų̱ gi pötwahmö ár nt'uni Jö, ne nu'mų̱ gi pöhmö togo ą̱'a ar dehe, go xka 'yą̱kagi 'mų̱, ne nuga xta 'ra'a ar dehe unga ar te.
11 Ne nunar 'bę̱hñö bi 'ñenö:
—Tsi Tata, nunar pǫthe xi ñhe, ne hinte gi hö te gi 'yą̱t'i. Habų̱ ma gi hö ar dehe unga ar te 'mų̱.
12 Hage gi töpke ár nsu ma palehe ar Hakob togo bi zogagihe nunar pǫthenų̱. Ka mi tsithewa'ö, yá t'ų̱ ne gatho yá mę̱ti.
13 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nu'ų̱ togo da zi nunar dehenų̱, ma da mengi da ntuthe.

14 Ha nö'ö togo da zi nunar dehe di unga, hinda ma da mengi da ntuthe.
Ngetho nunar dehe ga umbabi, ma da njangu n'ar pǫthe hár mụi, unga ar
dehe hiñham'ụ da xạ.
15 Nu'mú nunar 'bẹhñö bi 'ñembabi:
—Tsi Tata, 'raka nö'ö ar dehe'ö. Njap'ụ hinga pengi ga ntuthe, ne hinga e
ga höxa ar dehe.
16 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Di ma ba tsi ri döme, ne gi penga injawa.
17 Ar 'bẹhñö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hinte ma döme di 'ñehe.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Majöni nö'ö xka mö, hinte gi 'ñe ri döme.
18 Ngetho kụt'a ya ndǫ xka 'ñehe, nö'ö gi 'bụhwipya hingo ri döme. Jange
majöni nö'ö xka mö, hinte ma döme gi 'ñehe.
19 Nu'mú bi 'ñemba ar 'bẹhñö:
—Tsi Tata, gar m'ẹhni Jö ngubeni.
20 Numa palehe bi ndönga Jö núnụ har t'ǫhǫnụ. Ha nu'ahụ gar xodyohụ, gi
eñhụ mahyoni da ndönga Jö núnụ Herusalen.
21 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ma ga xi'a'i, nönö, ma da zǫ ar pa nú'mụ gatho nu'ụ togo ne da ndönga Jö
ar Dada, hinda ma da ekwa har t'ǫhǫnụ, ne hinda manụ Nherusalen.
22 Nu'ahụ gi ndöñhụ nö'ö hingi pöhụ, ha nuje hö, di pöhe togo di ndöñhe,
ngetho ar mpǫhǫ bi e ha ya xodyo.
23 Xi 'ñep'ụ ar pa ne xi zǫpya, nú'mụ togo majöni ndönga Jö ar Dada, da 'yǫt'e
di pǫnga hár mụi ne ngu nö'ö majöni, ngetho ar Dada honga togo da ndönga
njap'ụ.
24 Jö ar hñö, ne hingi nheki. Jange nu'ụ togo da ndöni, mahyoni di pǫnga
hár mụi ne ngu nö'ö majöni.
25 Bi 'ñenga ar 'bẹhñö:
—Di pödi ma da e ar Mesia nö'ö t'embabi ar Kristo, ne nú'mụ xta e'ö, ma da
'yotkagihe xiñho ar 'ñu.
26 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Go geke togo di ñöwipya.
27 Ge'mụ bi zǫ yá mạxte, ne nu'ụ xa bi 'yǫtho bi hyant'ụ ar Hesu mi ñöwi
n'ar 'bẹhñö, mödi hinto bi ñ'ạni tema mi ạmbabi, wa tema mi mpe'ụ.
28 Nu'mú nunar 'bẹhñö dama bi zop'ụ ár xǫni, bi nixt'i bi ma har hnini, ne
bi 'ñemba gatho ya jö'i:
29 —Ba ehụ gi hyanthụ n'ar ñ'ǫhǫ xi xikagi gatho nö'ö xta ǫt'e. Ha hinga
gehnụ ar Kristo 'mụ.
30 Nu'mú nzẹyẹ ya jö'i ba pǫnga har hnini, ba e bi k'öts'i.
31 Nu mi ma ar 'bẹhñö, nuyá mạxte mi pẹmbabi'ụ ar Hesu mi embabi:
—Utate, ba e gi ñuni.
32 Ha nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Di pẹ'ska n'ar ñhuni di tsi, nö'ö hingi pöhụ.
33 Nuyá mạxte mi enga n'a ngu n'a:
—Hage to xpa hömpa te da zi 'mụ.
34 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Numa ñhuniga, ga ǫt'wa ngu ne nö'ö togo xpa pẹnkagi, ne ga jwata gatho
nö'ö xi 'bẹpkagi.
35 Nu'ahụ gi eñhụ, 'bẹta goho nzönö da zǫ ar sofo. Ha nuga di xi'ahụ: Ndi,
hyanthụ ya 'bot'i xi ñöts'i da nsofo.

36 Nuya xathe hönga ar nthöhö ne jụxa ya sofo hiñham'ụ thege, jange nuya
xofo njohyawi ya mot'i.
37 Xa majöni nö'ö engar jö'i: N'añ'o togo pot'i ne man'a togo xofo.
38 Nuga di pẹñ'ahụ gi munsụ ya jö'i, ngu n'ar xofo nö'ö hinxka mpẹhụ.
Ma'ra togo xi mpot'i, ne nu'ahụ go xka johụ ar sofo.
39 Ne nzẹyẹ ya mengu ar hnini'ö har hại Nsamaria, bi ñ'emụi mi 'yọ'ụ nö'ö
mi dạmajöni nunar 'bẹhñönụ, mi enö: Xi xikagi gatho nö'ö xta ọt'e.
40 Nú'mụ mi zọnga ya me Nsamaria habụ mi 'bụ ar Hesu, bi 'yạpa ar möte
nda gohnụ, ne bi gohnụ yopa.
41 Ne ma nzẹyẹ bi ñ'emụi mi 'yọ nö'ö te mi möñ'ö.
42 Ne mi embabi'ụ ar 'bẹhñö:
—Nupya di ñ'emụihe hinge họnsẹ da ọhe nö'ö ga xikagihe. Xta ọsẹhe nö'ö
mö, ne di pöhe xiñho go gehnụ ar Kristo togo xpa 'bẹhni da pọ ya meximhại.

Ar Hesu bi ọthebi ár t'ụ ár mạxte n'ar ndö

43 Ár yopa bi gụ ar 'ñu man'agi ndi ma Ngalilea.
44 Ngetho ar Hesu xki dạsẹ majöni bi 'ñenö, n'ár m'ẹhni Jö hingi t'e'spa ár
nsu hár hạisẹ.
45 Mi zọnga Ngalilea, nuya mengunụ bi numañho, ngetho xki hyanda gatho
nö'ö xki 'yọt'a núnụ Herusalen har dạngo. Nuya pa'ụ ka mi 'bụhnụ'ụ n'ehe.
46 M'ẹfa ar Hesu bi ma man'agi núnụ Nkana har hại Ngalilea, habụ xki japa
ar dehe xki ñ'ixkat'afi. Núnụ Nkapernaum ka mi 'bụhnụ n'ár mạxte ar ndö
togo mi hñenga ár bötsi.
47 Nu mi 'yọhnụ ar Hesu ba tsop'ụ Nhudea, ba e Ngalilea, bi ma ba ạpabi
nda e nda hyandwa ár bötsi, ngetho mi tx'ụda ár te.
48 Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'ahụ, nu'mụ hingi hyanthụ ya dötant'udi, hingi ñ'emụihụ.
49 Nunár mạxte ar ndö bi 'ñenö:
—Tsi Hmu, ba e ngut'a, 'bụtho da du ma t'ụ.
50 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Di ma, ri t'ụ 'bụi xiñho.
Ne nunar ñ'ọhọnụ bi ñ'emụi nö'ö bi nsipabi, bi gụ ár 'ñu bi ma.
51 Nú'mụ mi 'yo ar 'ñu ndi ma ár ngu, nuyá 'bẹgo ba e bi dödi, ne bi 'ñeñ'ụ:
—Ri t'ụ 'bụi xiñho.
52 Nö'ö bi 'yạmbabi ham'ụ bi ndụi bi m'ụ xiñho. Nu'ụ bi 'ñembabi:
—Mande, ngu n'ar nde bi hyẹ ar mpat'i.
53 Nunár dada ar bötsi bi beni ge'mụ xki xipa ar Hesu mi 'bụ xiñho ár t'ụ, ne
bi ñ'emụiwi gatho yá mëni.
54 Go gehnụ ár ñoho ar döta nt'udi bi 'yọt'a ar Hesu núnụ Ngalilea nú'mụ
mba penga Nhudea.

5

Ar ñ'ọhọ xki nza ár ndo'yo núnụ Betesda

1 M'ẹfa bi dạt'a n'ár dạngo ya xodyo núnụ Herusalen, ne ar Hesu bi manụ
n'ehe.
2 Núnụ Herusalen ka 'bụhnụ n'ar pọthe t'embabi Betesda har hñö ebreo,
ne pẹ'sa kụt'a ya m'et'e, 'bụ get'ụ ar goxthi t'embabi ar Goxthideti.
3 Ka mi 'bonụ nzẹyẹ ya dạthi, ya godạ, ya dowa ne nu'ụ xki nza yá ndo'yo,
gathoyụ mi tọ'mi nda mfẹ'sa ar dehe.
4 Ngetho mi jar pa mi kö n'ár ẹnxẹ Jö mi wönt'a ar dehe, ne nö'ö togo nda
ntöte nda yụt'a m'ẹt'o har dehe, nö'ö nda dixa tsạnt'ö ar hñeni mi thogi.
5 Ne mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ mi pẹ'sa n'ạtema'rẹt'a ne hñöto njẹyẹ mi hñeni.

6 Ar Hesu bi hyandi mi 'bẹnụ, mi bödi mi pẹ'sa nzẹyẹ ya jẹyẹ mi njap'ụ, bi
'ñembabi:
—Ha gi ne da dix'a'i.
7 Ar dạthi bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Tsi Tata, hinto di 'ñe togo da mạxkagi ga kụt'a har dehe nú'mụ xta mfẹts'i,
ngetho nú'mụ di pahmö ga kụt'i, man'a tökagi da yụt'a m'ẹt'o.
8 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nangi, jụxa ri fidi ne 'yo.
9 Ne nunar ñ'ọhọnụ dama bi dits'i, bi gụxa ár fidi ne bi ñ'o. Ha nor pa'ö mar
pa ntsạyạ.
10 Jange nuya ndöxodyo bi 'ñembabi nunar ñ'ọhọ xki t'ọthe:
—Ar pa ntsạyạpya, hingi ho gi hñöxa ri fidi.
11 Nunar ñ'ọhọ xki dits'i bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö togo bi ọthegi, gesẹ'ö bi 'ñengagi: Jụxa ri fidi gi 'yo.
12 Ne nu'ụ bi 'yạmbabi:
—Togo bi xi'a'i gi jụxa ri fidi gi 'yo.
13 Ha nunar ñ'ọhọ xki dits'i, himbi bödi togo xki ọthe, ngetho mi 'bụhnụ
nzẹyẹ ya jö'i, ha nunar Hesu xki ma.
14 M'ẹfa ar Hesu bi nthẹwi har nijö nunar ñ'ọhọnụ mi hñemhö, ne bi
'ñembabi:
—Ha gi ọde, nu'ge bi dix'a'i. Yo ma gi pengi gi 'yọt'a ar ts'oki, yo ma da
'ñep'a'i n'ar thogi di töte ár döta.
15 Nep'ụ nunar ñ'ọhọnụ bi ma ba k'ö'sa ya ndöxodyo, bi xipabi'ụ ar Hesu go
xki ọthe'ö.
16 Jange nuya ndöxodyo xa mi ụtsa ar Hesu, ne xa mi nemhö'ụ nda hyo,
ngetho mi ọt'a ya döta nt'udi har pa ntsạyạ.
17 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Ma Dada hinxi ntsạyạ mpẹfi, di njagap'ụ n'ehe.
18 Mi 'yọxa nuya mhöyụ, nuya ndöxodyo xa bi hñuxa yá kwẹ. Ne mi ne nda
hyo'ụ, ngetho himi ọt'a nö'ö mönga har t'ofo habụ nọnga ar pa ntsạyạ, ne mi
embasẹ Jö go már Dada, njap'ụ mi ñhuxkwi.

Ar ts'ẹdi pẹ'sa ár T'ụ Jö

19 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, hinte tsạ te da 'yọt'asẹ ár T'ụ Jö. Tẹnda nö'ö ọt'a ár
Dada, ngetho gatho nö'ö ọt'a ar Dada, ọt'a ar T'ụ n'ehe.
20 Jö ar Dada xa mö ár T'ụ jange uta gatho nö'ö te ọt'ö. Ne ma da uta ma'ra
xa di thota ár döta, ne xki hyanthụ xa gi 'yọhụ.
21 Jö ar Dada ko'spa yá te nu'ụ xi du, njap'ụ ár T'ụ n'ehe umba ár te nu'ụ
togo da ne'ö.
22 Jö ar Dada hinto hö'spa majöni, ngetho gatho bi 'yẹnt'wa hár 'yẹ ár T'ụ,
go da hñöxa majöni'ö.
23 Ne njap'ụ gatho ya jö'i da 'ñe'spa ár nsu ar T'ụ, ngu t'e'spa ár nsu Jö ar
Dada. Nö'ö togo hingi e'spa ár nsu ar T'ụ, hingi e'spa ár nsu ar Dada togo xpa
pẹhni.
24 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo jamasu nö'ö di mö, ne ñ'emụi Jö togo xpa
pẹnkagi, pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i. Ne hinda 'bẹhna har 'bẹxui, ngetho
'bụtho xki du, ne bi mengi bi mẹ'sa n'ar 'ra'yo te.
25 Xa majöni di xi'ahụ, xi 'ñep'ụ ar pa, ne xi zọpya, nú'mụ nu'ụ xi du ma da
'yọ ár mhö ár T'ụ Jö, ne nu'ụ togo da 'ñet'a ár mụi, ma da mẹ'sa ar te hiñham'ụ
da göts'i.
26 Ngetho jangu Jö ar Dada hösẹ ar te, njap'ụ xi umba ar ts'ẹdi ár T'ụ da
hñösẹ ar te n'ehe.

27 Ne xi 'yẹnt'wa hár 'yẹ ár T'ụ da hñö'spa majöni gatho ya jö'i, ngetho go ba
e bi njö'i'ö.
28 Yo gi 'yọhụ nu'mụ di xi'ahụ njap'ụ, ngetho ma da zọ ar pa, nu'ụ to gatho
xi t'ạgi ma da 'yọ'spa ár mhö ár T'ụ Jö.
29 Ne nu'ụ togo xi 'yọt'a nö'ö xiñho, ma da nangi da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da
göts'i. Ha nu'ụ togo xi 'yọt'a nö'ö hingi ho, ma da nangi da 'bẹhna har 'bẹxui.

Nu'ụ dạmajöni togo ar Hesu

30 Nuga hingi tsạ te ga ọt'asẹ. Ngu di ọde xika ma Dada, njap'ụ di ọt'a ar
ts'ụt'wi. Ne ma ts'ụt'wi xiñho, ngetho hindi ọt'a ngu di nega, di ọt'e ngu ne
ma Dada togo xpa pẹnkagi.
31 Nu'mụ ga mönsẹ togogi, hinter mẹ nö'ö di mö.
32 'Bụi n'a togo dạmajöni togogi, ne di pödi pẹ'sa ár nsu nö'ö möñ'ö.
33 Nu'ahụ ga pẹñhụ 'ra togo ma ba ạmba ar Xuwa togogi, ne nö'ö bi
dạmajöni togogi.
34 Ha nuga hindi honga da dạmajönigi n'ar jö'i. Nu'mụ xta xi'ahụ njap'ụ, di
honi gi mpọhụ.
35 Ar Xuwa mi ñhẹhwi n'ar ñot'i. Nö'ö mi xi'ahụ mi yot'a ri mfenihụ, ne ga
njohyahụ 'ra ya tsi pa ngi ọxụ.
36 Ha nuya 'bẹfi di pẹfi töpa ár ts'ẹdi ar Xuwa da dạmajöni togogi. Ngetho di
pẹ ar 'bẹfi ba pẹnkagi Jö ga jwati, ne nuya 'bẹfiyụ dạmajöni ge'ö xpa pẹnkagi.
37 Ma Dada togo ba pẹnkagi go dạmajöni n'ehe togogi, mödi hinxka 'yọhụ
xi ñö, ne hinxka hyanthụ tengu'ö.
38 Hingi pẹ'sfụ ár mhö ha ri mụihụ, ngetho hinga ñ'emụihụ togo ba pẹñ'ö.
39 Hñethwụ ár T'ofo Jö, ngetho gi kạxmbenihụ ka gi tiñhụnụ ar te hiñham'ụ
da göts'i. Hinxi zoda ri mfenihụ ka nọngaginụ.
40 Ne hingi ne gi ñ'emụigihụ, ne gi pẹ'sụ ar te hiñham'ụ da göts'i.
41 Nuga hindi honi da 'ñeska ma nsu ya jö'i.
42 Di pötho nu'ahụ hingi pẹ'sfụ ár mhöte Jö.
43 Nuga xta e di pọta Jö ar Dada, ne hingi numañhogihụ. Nu'mụ da ehmö
n'ar jö'i di e di nọnsẹ ár thuhusẹ, nu'mú hö, gi numansuhụ.
44 Hingi tsạ gi ñ'emụihụ, ngetho m'ẹt'o gi hoñhụ da t'es'ahụ ri nsuhụ n'a
ngu n'a, ne hingi hoñhụ da 'ñes'ahụ ri nsuhụ nö'ö n'asẹ Jö.
45 Yo gi beñhụ ma ga dạt'a'ihụ hár nthandi Jö ma Dada. Nö'ö togo ma da
dạ'ahụ, gesẹ ar Moise togo gi kạxmbenihụ ma da ñöñ'ahụ.
46 Ngetho nu'mụ gi ñ'emụihmöhụ ar Moise, gi ñ'emụigihụ 'mụ, ngetho ar
Moise bi 'yot'a ar t'ofo nọngagi.
47 Ha nu'mụ hingi ñ'emụihụ nö'ö bi 'yot'ö, hinda tsạ gi ñ'emụihụ nö'ö di
mönga.

6

Ar Hesu bi 'winga tho ngụdminthebe ya jö'i
(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lk. 9:10-17)

1 M'ẹfa ar Hesu bi 'ranga 'randi ar dehe habụ ár thuhu Ngalilea, get'ö ar
ñhọnthe Tiberia.
2 Ha nzẹyẹ ya jö'i bi dẹni, ngetho xki hyanda ya nt'udi mi ọt'e, nú'mụ mi
ọthe ya dạthi.
3 Nu'mú ar Hesu bi bọxa mañö ar t'ọhọ ne ka ba huxkwinụ yá mạxte.
4 Mi 'bạp'ụtho ar baxjwa ár dạngo ya xodyo.
5 Ar Hesu mi hyanda ra nzẹyẹ ya jö'i xki 'ñe nda zụdi, bi 'ñemba ar Lipe:
—Habụ ga tạñhụ ya thuhme ga 'wiñhụ gatho nuya jö'iyụ.

6 Bi xipa njap'ụ mi ne nda tsạta ar Lipe, ngetho ar Hesu mi pödi teme nda mẹfi.
7 Ar Lipe bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nunar nthöhö hönga yonthebe ya jö'i n'a pa, hinda wadi ga tạñhụ ar thuhme ga hemfụ n'a tsi xẹni n'a ngu n'ayụ.
8 N'a mbi döta n'ár mạxte ár thuhu ar Andre, ár jödö ar Simu nö'ö mi t'embabi ar Pedro, ne bi 'ñenö:
9 —'Bụkwa n'ar bötsi hö kụt'a ya tsi thuhmesebada ne yoho ya tsi hwö. Te di nọmbabiyụ.
10 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Xifụ ya jö'i da hñudi.
Xa mi janụ ya dọni ne ka bi hñuhnụ, mi tsụ ngu ngụdminthebe ya ñ'ọhọ.
11 Ne ar Hesu bi hñönga nu'ụ ya tsi thuhme, bi umba njamödi Jö, ne bi hyemba yá mạxte. Nuyụ bi umba nu'ụ mi hudi, ne bi jap'ụ ya hwö n'ehe, mi t'umba gatho nö'ö mi ne'ụ.
12 Nú'mụ mi niñö gatho ya jö'i, ar Hesu bi 'bẹpa yá mạxte, ne bi 'ñembabi:
—Johụ nuya xẹni bi bongi ne hinte da m'ẹdi.
13 Bi go'ụ ne bi ñu'sa 'rẹt'amayoho m'ọts'e ya xẹni thuhme bi bongwabi nu'ụ xki ñuni.
14 Nuya ñ'ọhọ'ụ mi hyanda nuna döta nt'udinụ bi 'yọt'a ar Hesu, bi 'ñeñ'ụ:
—Xa majöni go gehnụ ár m'ẹhni Jö ma nda e har ximhại.
15 Ar Hesu mi pötho mi ne nda zix'ụ nda 'ñexa ngu yá ndö. Jange nö'ö bi mengi bi ma ba 'bụsẹ har t'ọhọ.

Ar Hesu mi 'yo har dehe
(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

16 Nu mi nxui ba kö yá mạxte, bi ma hár ñöni ar ñhọnthe.
17 Ne bi yụt'ụ ha n'ar motsa ndi ma'ụ Nkapernaum. Nú'mụ mi 'yo'ụ har dehe, xki m'ẹxui, har Hesu hinxki zọta habụ mi 'bụ'ụ.
18 Ne bi ñ'o n'ar 'yomndöhi, xa mi japi nda mpụnsa ar dehe.
19 Nú'mụ xki 'yẹt'ụ ar motsa ngu yon'ạtenthebe ya wëni ár yap'ụ, bi hyant'ụ ar Hesu mi pap'ụ mi 'yo har dehe, ndi wat'a har motsa, ne xa bi zu'ụ.
20 Ha nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Yo gi ntsuhụ, go geke.
21 Nu'mú nuyụ xa bi njohya bi pọ'sa ar Hesu har motsa, ne dama bi zọñ'ụ hár ñöni ar dehe.

Ya jö'i bi hyonga ar Hesu

22 Nu ár hyax'öp'ụ, nuya jö'i xki go 'randi ar dehe, xki hyant'ụ n'adar motsa mi 'bụhnụ, ne ka xki manụ yá mạxte, ha nu ar Hesu hinxki mẹwi'ụ.
23 Nu'mú bi zọ ma'ra ya motsa xki 'ñe Tiberia, bi zọñ'ụ get'ụ habụ ar tsi Hmu xki umba njamödi Jö, ne xki 'winga gatho ya jö'i.
24 Nu mi hyanda ya jö'i himi 'bụhnụ ar Hesu ne yá mạxte, bi bọxa ha ya motsa, ne bi ma'ụ Nkapernaum ma ba honi.

Ar Hesu, ar thuhme unga ar te

25 Nu mi dinga ar Hesu mi 'yo 'randi ar dehe, bi 'ñeñ'ụ:
—Utate, ham'ụ ga tsọkwa.
26 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, gi hongagihụ ngetho da 'ra'ahụ ga tsihụ ar thuhme ne ga niñöhụ, hinge gi honjụ ngetho ga hyanthụ ya döta nt'udi.
27 Yo gi umba ri mụihụ gi hoñhụ ar ñhuni ngut'a da thege. Umba ri mụihụ gi hyoñhụ ar ñhuni unga ar te hiñham'ụ da göts'i, da 'ra'ahụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ngetho go xi hñuxa Jö ár Dada da uñ'ö.

28 Nu'mú bi 'ñeñ'ų:
—Tema mahyoni ga pẹhe, ne njap'ų ga pẹhe nö'ö ne Jö ga ọthe.
29 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Gehnų ar 'bẹfi ne Jö gi 'yọthų, gi ñ'emųihų nö'ö togo xpa pẹñ'ö.
30 Bi 'ñeñ'ų 'mų:
—Tema nt'udi gi ọt'e ga hanthe ne ga ñ'emųi'ihe. Tema döta 'bẹfi gi pẹfi.
31 Numa palehų bi zi ar thuhme mi tạ mahets'i núnų ha ya ot'at'ọhọ, ngu enga har t'ofo: Bi umba ar thuhme ndi 'ñe mhets'i nda zi'ų.
32 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Xa majöni di xi'ahų, ar Moise himbi 'ra'ahų ar thuhme ndi 'ñe mhets'i. Ha numa Dada hö, 'ra'ahų ar thuhme majöni di 'ñe mhets'i.
33 Ngetho ar thuhme unga Jö, gehnų nuna ba kö mhets'i, ne umba ár te ya meximhại.
34 Nu'ų bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, 'raje hyax'mų nunar thuhme'ö.
35 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nuga go dar thuhme ungar te. Gatho nu'ų togo da e da hyongagi, hiñham'ų ma da ntunthu, ha nu'ų togo da ñ'emųigi, hiñham'ų ma da ntuthe.
36 Ngu xta xi'ahų, mödi xka hyandgagihų, hingi ñ'emųihų.
37 Gatho nu'ų togo xi 'raka Jö ma Dada, ma da e da hyongagi. Ha gatho nu'ų togo da e da zųkagi, hinga kots'i.
38 Ngetho nuga xta kö mhets'i, hinxta ehe ga ọt'a nö'ö di nesẹga, xta e ga ọt'a gatho nö'ö ne togo xpa pẹnkagi.
39 Gehnų ne ma Dada togo xpa pẹnkagi, gatho nu'ų togo xi 'yẹntk'a ha ma 'yẹ hinga 'bẹdi, ne nuya ngöxapa, ma ga ko'spa yá te hiñham'ų da göts'i.
40 Nö'ö togo xpa pẹnkagi, ne'ö gatho nu'ų togo da hñuxka yá dạ ár T'ųgi Jö, ne da ñ'emųigi, pẹ'sa ar te hiñham'ų da göts'i, ne nuga ga ko'spa yá te ha ya ngöxapa.
41 Nu'mú nuya xodyo mi njont'ane n'a ngu n'a, ngetho xki 'ñeñ'ö: Nuga go dar thuhme xta kö mhets'i.
42 Ne mi eñ'ų:
—Ha hinga gehnų ar Hesu ár t'ų ar Huse, di pöthwų togo yá dada. Hanja em'ų xpa kö mhets'i.
43 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi'ų:
—Yo'ö gi ñöxhnathohų.
44 Ngetho hinto tsạ da e da hyongagi nu'mų hinda zopa ár mfeni Jö ma Dada togo xpa pẹnkagi. Ne nuga ga ko'spa ár te ha ya ngöxapa, ne da mẹ'sa ar te hiñham'ų da göts'i.
45 Njawa xi 'yot'a yá m'ẹhni Jö har t'ofo: Jö ma da uta gatho ya jö'i. Jange gatho nu'ų togo xi 'yọxa nö'ö mönga ma Dada, ne xi zo hár mfeni, da e da hyongagi.
46 Hingi 'bų n'a togo xi hyanda Jö ar Dada, họnsẹ nö'ö togo xpa pẹhni. Nö'ö hö, go xi hyanda ar Dada.
47 Xa majöni di xi'ahų, nu togo ñ'emųigi pẹ'sa ar te hiñham'ų da göts'i.
48 Nuga go dar thuhme ungar te.
49 Nuya ri palehų mam'ẹt'o bi zi ar thuhme mi tạ mhets'i ha ya ot'at'ọhọ, ne bi du'ų.
50 Nunar thuhme di xi'ahų, hingi njap'ų. Nunų di 'ñe mhets'i, ne gatho nu'ų togo da zi, hinda ma da du.
51 Nuga go dar thuhme ungar te xpa e mhets'i. Nö'ö togo da zi nuna thuhmenų, ma da mẹ'sa ar te hiñham'ų da göts'i. Nunar thuhme di xi'ahų,

gehnụ ma ndo'yosẹ ga dạ, ne njap'ụ ya meximhại da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
52 Nuya xodyo mi ntsạhñöki n'a ngu n'a mi eñ'ụ:
—Hanja da tsạ da 'rakagihụ ga tsafụ ár ndo'yosẹnụ.
53 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ hingi tsafụ ár ndo'yo ne hingi tsifụ ár ji Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, hinda nja ri tehụ hiñham'ụ thege.
54 Nö'ö togo tsaka ma ndo'yo ne tsika ma ji, pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i, ne ga ko'spa ár te hár ngöts'i ar ximhại.
55 Ngetho ma ndo'yo gehnụ ar ñhuni majöni, ne ma ji ar ts'ithe majöni. Gehyụ unga ar te hiñham'ụ da göts'i.
56 Nö'ö togo tsaka ma ndo'yo ne tsika ma ji, ma ga 'bụ'be'ö.
57 Njangu Jö ar Dada togo ba pẹnkagi hö ar te, nuga di te ngetho di 'bụ'bega'ö. Ha nu'ụ togo da zaka ma ndo'yo, da nte n'ehe ngetho di 'bụ'bega'ụ.
58 Go gehnụ ar thuhme di xi'ahụ ba kö mhets'i. Nö'ö togo da zi, ma da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i, hinge njangu ri palehụ bi zi ar thuhme mi tạ mhets'i, ne bi du'ụ.
59 Nuya mhöyụ bi mönga ar Hesu nú'mụ mi uta ya jö'i ha yá nijö'ụ núnụ Nkapernaum.

Ya mhö ungar te hiñham'ụ da göts'i

60 Nzẹyẹ nu'ụ togo mi tẹni, mi 'yọxa njap'ụ mi eñ'ụ:
—Xi ñhembi nö'ö teme mö. Togo tsạ da 'yọt'e.
61 Ar Hesu mi pötho tema mi njont'ane, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hage tsọt'a ri mụihụ nö'ö di xi'ahụ.
62 Tema gi beñhụ nu'mụ gi hyanthụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, da mengi da bọxa mhets'i habụ mi 'bụ'ö m'ẹt'o.
63 Ar hñö go unga ar te, ha nö'ö bi e har ndo'yo hinte fạts'i. Nuya mhö xta xi'ahụ nọnga ar hñö ne unga ar te.
64 Họnsẹ, 'ra hingi ñ'emụihụ.
Ngetho ar Hesu hár ndụi mi pötho togo himi ñ'emụibi, ne togo ma nda dạ.
65 Ne bi 'ñenö:
—Jange da eñ'ahụ, hinto tsạ da e da hyongagi nu'mụ hinda zo ma Dada.
66 M'ẹfa nzẹyẹ nu'ụ togo mi tẹni, bi hyẹp'ụ ne himi ñ'owi.
67 Jange ar Hesu bi 'ñemba nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte xki hwahni:
—Hage gi ne gi möhụ n'ehe.
68 Ar Simu Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Tsi Hmu, togo man'a ga tẹñhe. Họnsẹ'i gi mönga ya mhö ungar te hiñham'ụ da göts'i.
69 Ha nuje xta ñ'emụihe ne xta pöhe go gar Kristo ár T'ụ'i Jö togo hösẹ ar te.
70 Ar Hesu bi dödi:
—Nuga da hwañ'ahụ gi 'rẹt'amayohohụ. Mödi njap'ụ, n'a di hñöx'ahụ ar ts'ondöhi.
71 Nö'ö mi nọnga ar Huda Iskariote ár t'ụ ar Simu, ngetho go ma nda dạ'ö, ne mi n'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte.

7

Nuyá jödö ar Hesu himi ñ'emụi már m'ẹhni Jö

1 M'ẹfa ar Hesu mi 'yo har hại Ngalilea, himi ne nda m'ụhnụ Nhudea ngetho ya xodyo mi honi nda hyo.
2 Mi 'bạp'ụtho ár dạngo ya xodyo nö'ö ár thuhu, ar dạngo nguxiza.

3 Nuyá jödö bi 'ñemba ar Hesu:
—Pọni di ma Nhudea, ne nu'ụ togo tẹñ'a'i da hyanda nuya döta nt'udi gi ọt'e.
4 Ngetho nu'mụ n'ar jö'i ne da ñ'udi, hingi ọt'a ar 'bẹfi ñ'öntho. Nu'ge gi ọt'a nuya döta nt'udiyụ, ñ'udi habụ gatho da hyant'a'i.
5 Mi mönga njap'ụ ngetho mödi ma yá jödö, himi ñ'emụi'ụ xki 'ñexa Jö.
6 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hingi tsạda ga manụ, ha nu'ahụ tsạda ham'ụ gi ne gi möhụ.
7 Nuya jö'i hingi tsạ da ụtsa'ihụ, ha nuga hö ụtsagi, ngetho di xipa yá ts'o'bẹfi pẹ'ụ.
8 Di möhụ ar dạngo. Nuga hingi tsạda ga ma.
9 Họnsẹ bi xipabi njap'ụ, ne bi gohnụ Ngalilea.

Ar Hesu bi ma ar dạngo nguxiza

10 Nu mi wadi bi ma yá jödö, ar Hesu bi ma har dạngo n'ehe, mödi bi ma ngu ñ'öntho, himi ñ'udi.
11 Nuya ndöxodyo mi honga har dạngo, ne mi eñ'ụ:
—Habụ bi 'yo'ö 'mụ.
12 Ne nzẹyẹ nuya mi 'bụhnụ mi nọnga ar Hesu, 'ra mi enö: Nunụ ar hogajö'i, ne ma'ra mi enö: Hingar hogajö'i, ngetho ka ya jö'i.
13 Txi 'ramtx'ụ mi ñö'ụ, ngetho mi tsu nuya ndöxodyo.
14 Xki tho ngu made ar dạngo, mi yụt'a ar Hesu har dönganijö ne mi uta ya jö'i.
15 Nuya ndöxodyo xa mi 'yọtho ne mi eñ'ụ:
—Hanja pẹ'sa nzẹyẹ ar mfödinụ, hiñhabụ xi ma xpa t'uti.
16 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñenö:
—Nö'ö te di udi hingo di mönsẹga, go ár mẹti togo xpa pẹnkagi.
17 Nu'ụ togo ne da 'yọt'a nö'ö ne Jö, da bö'ụ di utwa ár mhö Jö, hinge nö'ö di bensẹga.
18 Nö'ö togo bensẹ nö'ö mö, họnsẹ ne da t'e'spa ár nsu. Ha nö'ö togo ne da t'e'spa ár nsu togo xpa pẹhni, ge'ö mönga majöni ne hingar kate.
19 Ar Moise bi 'ra'ahụ ar t'ofo. Hinto xka 'yọthụ ngu mönga har t'ofonụ. Yo'ö gi ne gi hyogagihu 'mụ.
20 Nuya jö'i xki mhunts'i bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Gi pẹ'sa ar ts'ondöhi. Togo ne da hyo'a'i.
21 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Họnsẹ n'ar 'bẹfi da ọt'e, ne xa gi 'yọhụ.
22 Ar Moise bi 'ra'ahụ ar nsẹgi gi huxụ ha ri ndo'yohụ, mödi hingo mar mẹti'ö, már mẹti ya pale. Ha nu'ahụ gi huxụ ar nsẹgi mödi ar pa ntsạyạ.
23 Nú'mụ gi hu'sfụ ar nsẹgi ri bötsihụ, mödi ar pa ntsạyạ, hingi nehụ gi ts'okwabihụ ár t'ofo ar Moise. Xi'mụ hanja gi mbọ ri kwẹhụ ngetho da ọthebi gatho ár ndo'yo n'ar ñ'ọhọ har pa ntsạyạ.
24 Beñhụ xiñho hanja gi nthentehụ, wa njap'ụ wa hin'ö. Yo ma gi nthentehụ họnsẹ gi hanthụ nö'ö oxa mañö.

Nuya jö'i mi enö: Ha go gehnụ ar Kristo

25 'Ra ya me Herusalen mi eñ'ụ:
—Ha hinga gehnụ togo thoni da tho.
26 Hyanthụ 'bạhnụ madeda ya jö'i uti, ne hinte nsipabi. Hage xi ñ'emụi ma ndöhụ go gehnụ ar Kristo 'mụ.
27 Ngetho di pöhụ habụ xpa ehnụ, ha nu xta e ar Kristo, hinto ma da bödi habụ di 'ñehe.

28 Nú'mụ mi 'yọ njap'ụ ar Hesu, mi 'bạhnụ mi uta ya jö'i har dönganijö, bi
ñö ntsʼẹdi ne bi 'ñenö:
—Gi pökagihụ ne gi pöhụ habụ dar mengu. Ha hinxta esẹga, xpa pẹnkagi
nö'ö togo majöni, ne nu'ahụ hingi pöhụ togo'ö.
29 Nuga hö di pödi, ngetho ka xta ehnụ, ne ba pẹnkagi ga ehe.
30 Nuya ndöxodyo mi 'yọxa njap'ụ, xa mi ne nda gụhmö'ụ. Ne hinte bi
japabi, ngetho hinxki zọta ár pa.
31 Ha nzẹyẹ ya jö'i mi 'bụhnụ bi ñ'emụibi, ne mi eñ'ụ:
—Xi nu xta e ar Kristo, hage ma da döhö da 'yọt'a ya nt'udi ngu nuya xi
'yọtnụ 'mụ.

Ya dẹnga'bẹpate bi mẹhna togo nda gụhmö ar Hesu

32 Nuya dẹnga'bẹpate mi bödi mi nọnga ar Hesu ya jö'i, nuyụ ne ya ndömöjö
bi mẹñ'ụ ya nsunijö ma nda gụhmö.
33 Jange ar Hesu bi 'ñenö:
—Họnsẹ ma'ra ya tsi pa ga 'bụhwihụ, ne ga penga habụ bi 'bụ togo ba
pẹnkagi.
34 Ma gi hyongagihụ ne hingi tingagihụ. Nu habụ gar maga, hinda tsạ gi
möhụ.
35 Nu'mú, nuya ndöxodyo mi 'bụhnụ mi enga n'a ngu n'a'ụ:
—Habụ di manụ 'mụ, enö hinda tsạ ga tiñhụ. Hage ma da zụ nu'ụ xi mfont'a
ha yá hại nu'ụ hingya xodyo, ne da ut'ụ.
36 Tema di bọnga nö'ö bi 'ñenö: Ma gi hyongagihụ ne hingi tingagihụ, ne nu
habụ gar maga, hinda tsạ gi möhụ.

Ngu n'ar döthe ar dehe unga ar te

37 Nö'ö ar pa mar nsu ár ngötsʼi ar dạngo, ar Hesu bi m'ại ne bi ñö ntsʼẹdi bi
'ñenö:
—Nu'mụ ja togo tsụ ar duthe, da e da hyongagi da ntsithe.
38 Nö'ö togo ñ'emụigi, ma da bọnga hár mụi ngu ya döthe ar dehe unga ar
te, ngu mönga har T'ofo.
39 Ar Hesu mi nọnga ár Hñö Jö, nö'ö ma nda hñönga nu'ụ togo nda
ñ'emụibi'ö. Ha nunár Hñö Jö hinxki etho, ngetho ar Hesu hinxki mengda hár
nsunda mhetsʼi.

Ya jö'i bi ñhege

40 Nu mi 'yọxa njap'ụ ya jö'i, 'ra mi eñ'ụ:
—Xa majöni gehnụ ár m'ẹhni Jö.
41 Ma'ra mi enö:
—Gehnụ ar Kristo.
Ha ma'ra mi eñ'ụ:
—Hage di 'ñe Ngalilea ar Kristo 'mụ.
42 Hin'ö, ngetho har T'ofo enö, ar Kristo ma nda e ha yá 'bẹto ar Dabi mar
mengu Belen.
43 Mi n'añ'o n'a ngu n'a yá mfeni mi nọnga ar Hesu, jange ya jö'i bi ñhege.
44 'Ra mi ne nda gụmhö, ne hinte bi japabi.

Nuya ñ'ọhọyụ mi eñ'ụ: Hinto man'a xi ñö njanụ

45 Nu'ụ togo xki m'ẹhni nda gụhmö ar Hesu, bi mengi ma ba k'ö'sa ya
ndömöjö ne ya dẹnga'bẹpate. Ne nuya ndöyụ bi 'ñeñ'ụ:
—Yo'ö hinga tsihụ.
46 Nu'ụ xki 'bẹhni bi dödi:
—Hinda tsihe, ngetho da ọhe nö'ö bi mö, ngu hinto man'a xi mönga njap'ụ.
47 Nu'mú nuya dẹnga'bẹpate bi döti ne bi 'ñembabi'ụ:

—Hage xi ka'ahụ n'ehe.
48 Gi pöhụ xiñho, hinjo'o n'ar ndömöjö, wa n'ar dẹnga'bẹpate xi ñ'emụi.
49 Nu'ụ togo xi ñ'emụi, gehyụ nu'ụ hingi pö ar t'ofo, ne xi theke da m'ẹdi.
50 Ar Nikodemo, nö'ö togo xki ma nxui ma ba k'önga ar Hesu, mar dẹnga'bẹpate n'ehe, bi 'ñemba nu'ụ mi 'bụhnụ:
51 —Gi pöhụ numa t'ofohụ, hingi họxa ár ts'oki n'ar jö'i nu'mụ hinxi 'yọts'e m'ẹt'o, ne xi bödi teme xi 'yọt'e.
52 Nuya ndömöjö ne yá mi dẹnga'bẹpatewi bi 'ñembabi:
—Hage gar me Ngalilea n'ehe. Hñet'a xiñho ar T'ofo, ne gi pödi hinxpa ehnụ Ngalilea n'ár m'ẹhni Jö.
53 Mi wa ar dạngo, n'a ngu n'a bi menga yá ngu.

8

Ar zinganthöti 'bẹhñö

1 Ha nu ar Hesu bi ma har t'ọhọ Njömdọni.
2 Nu ár hyax'ö n'itho, ba penga man'agi har dönganijö, ne bi wat'a ra nzẹyẹ ya jö'i, bi hñuhnụ bi uti.
3 N'a mba ep'ụtho ya böt'ofo ne ya dẹnga'bẹpate, mi tsimpa n'ar 'bẹhñö xki ts'ụdi mi 'bẹngwi n'ar ñ'ọhọ himár döme. Bi m'ạ'ma madetho,
4 ne bi 'ñembabi'ụ:
—Utate, nunar 'bẹhñönụ xi ts'ụdi mi 'bẹngwi n'ar ñ'ọhọ himár döme.
5 Ar Moise 'bẹpkagihụ hár t'ofo ga hohụ nk'ahni nuya 'bẹhñö njanụ. Wa te gi mönge.
6 Nu'ụ bi mönga njap'ụ mi honi nda hyạthmö, mi ne nda dimbabi teme nda hyọts'e. Ha nunar Hesu bi ñ'ani, bi ja ár 'yẹ mi ot'a har hại.
7 Ha nu'ụ himi tsạyạ mi ạmbabi. Nu'mú ar Hesu bi m'ại ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö togo hinte ma ts'oki tu, dá dụ'mi da unga ar nk'ahni.
8 Ne bi mengi bi ñ'ani mi ot'a har hại man'agi.
9 Nu mi 'yọ njap'ụ, ba e ha yá mfenisẹ nuyá ts'oki xki 'yọt'ụ, ne 'raman'a bi bọni bi ma'ụ, m'ẹt'o bi bọnga nu'ụ ya dönzia, m'ẹfa nu ma'ra mi bötsitho. Họnsẹ bi gohnụ ar 'bẹhñö mi 'bạ made, ne ar Hesu.
10 Mi mengi bi m'ạ ar Hesu, hinto bi hyandi, họnsẹ ar 'bẹhñö mi 'bạhnụ, ne bi 'ñembabi:
—Habụima nu'ụ togo mi họx'a'i. Hage hinto bi ne bi k'añ'a'i.
11 Bi 'ñeñ'ö:
—Hinjo'o, tsi Tata.
Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nuga n'e, hinte di họx'a'i. Di ma, ne yo ma gi pengi gi 'yọt'a ar ts'oki.

Ar Hesu gehnụ ár ñot'i ya meximhại

12 Ar Hesu bi mengi bi zo ya jö'i ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nuga go dar ñot'iga di yot'wa ya meximhại. Nö'ö togo da dẹngagi, hinda ma da ñ'o har 'bẹxui, ngetho da yot'wabi ar ñot'i unga ar te.
13 Nu'mú nuya dẹnga'bẹpate bi 'ñembabi'ö:
—Gi mönsẹ togo'i, jange hinga majöni nö'ö gi mö.
14 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Mödi di mönsẹ togogi, majöni nuna di mö, ngetho nuga di pödi habụ xta ehe ne habụ gar ma. Nu'ahụ hingi pöhụ habụ xta ehe wa habụ gar ma.
15 Nu'ahụ gi höxụ majöni ngu ri mfenisẹhụ, ha nuga hinto di hö'spa majöni.
16 Ha nu'mụ togo di hö'spa majöni, nö'ö di mö majöni 'mụ, ngetho hindi höxasẹ, di höx'be ma Dada togo xpa pẹnkagi.
17 Nu ha ri t'ofohụ enö: Nu'mụ yoho ya jö'i n'at'wụ mö, majöni.

18 Nuga di dạmajöni togogi, ma Dada togo ba pẹnkagi dạmajöni togogi
n'ehe.
19 Bi 'yạmbabi'ụ:
—Habụ bi 'bụ ri Dada.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hingi pökagihụ, ne hingi pöhụ ma Dada. Nu'mụ gi pökagihụhmö, gi
pöhmöhụ togo ma Dada n'ehe.
20 Ar Hesu bi mönga njap'ụ nú'mụ mi uta ya jö'i núnụ habụ mi 'bụ ar
m'ẹsbojö har dönganijö. Ne hinto bi tsạ bi gụ, ngetho hinxki zọta ar pa nda
jwata ár 'bẹfi.

Habụ gar maga, nu'ahụ hinda tsạ gi möhụ

21 Ar Hesu bi mengi bi 'ñembabi'ụ:
—Ma ga maga, ne nu'ahụ gi hyongagihụhmö. Ha ma gi tuwi ri ts'okihụ, ne
hinda tsạ gi möhụ habụ gar maga.
22 Nuya ndöxodyo mi ensẹ'ụ:
—Hage ma da ñhosẹ 'mụ. Hanja enö: Habụ gar maga, hinda tsạ gi möhụ.
23 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ahụ ja gar menguhụwa, ha nuga xta e mañö mhets'i. Nu'ahụ ár
mẹti'ihụ ar ximhại, ha nuga hingo ár mẹtigi.
24 Jange da xi'ahụ ma gi tuwi ri ts'okihụ, ngetho nu'mụ hingi ñ'emụihụ go
geke, ma gi tuhụ gi tuxta ri ts'okihụ.
25 Nep'ụ nu'ụ bi 'ñembabi'ö:
—Xi'ge togo'i 'mụ.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Get'ö ngu da xi'ahụ har ndụi.
26 Nuga mödi di pẹ'sa ma'ra teme ga xi'ahụ, ne ga hös'a majöni ri m'ụihụ,
họnsẹ di xi'ahụ nö'ö xi xikagi togo xpa pẹnkagi. Gehnụ di mönga har ximhại,
ne majöni nö'ö möñ'ö.
27 Ha nu'ụ togo mi ọts'e, himbi bö'ụ mi nọnga Jö ár Dada.
28 Jange ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nú'mụ xki tsụthụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i gi hyohụ, ma gi pöhụ 'mụ togo
xa majöni go geke. Ne gi pöhụ n'ehe hinte di ọt'asẹ. Nö'ö ba utka ma Dada,
gehnụ di xi'ahụ.
29 Numa Dada togo ba pẹnkagi hinxi hyẹgasẹ, hyax'mụ di 'bụ'be, ngetho
nuga di ọt'a nö'ö numañho'ö.
30 Nú'mụ mi mönga njap'ụ ar Hesu, nzẹyẹ ya jö'i bi ñ'emụi.

Nö'ö majöni xi xogagihụ xki gogagihụ ar ts'oki

31 Ar Hesu bi 'ñemba nu'ụ ya xodyo xki ñ'emụi:
—Nu'mụ gi 'ñet'a xiñho ri mụihụ ma mhö, xa majöni ma ñ'owi'ihụ 'mụ.
32 Ne ma gi pöhụ nö'ö majöni, ha nu'mụ gi pöhụ nö'ö majöni, gehnụ da
xok'ahụ.
33 Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nuje yá 'bẹtogihe ar Abra. Hiñham'ụ xi jokagihe ngu togo yá mẹtigihe.
Hanja gi enö da sogagihe.
34 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo ọt'a ar ts'oki, nunụ xi got'atho ar ts'oki.
35 Nu'ụ togo m'ẹgotho, hinda ma da go har ngu gatho ya pa. Ha nu ar t'ụ
hö, da gohnụ.
36 Njap'ụtho n'ehe, nu'mụ ár T'ụ Jö da gụk'ahụ har ts'oki, majöni xka pọñhụ,
ne hinte ko'ahụ.

37 Di pödi yá 'bẹto'ihụ ar Abra. Mödi njap'ụ gi ne gi hyogagihụ, ngetho gi tsạmañ'ụhụ nö'ö di xi'ahụ.
38 Nuga di mönga nö'ö xi utkagi ma Dada, ha nu'ahụ gi ọthụ nö'ö xi mönga ri dadahụ.
39 Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ma palehe ar Abra.
Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'mụ yá 'bẹto'ihụ ar Abra, gi tẹmbahmöhụ ár 'bẹfi'ö 'mụ.
40 Ha nu'ahụ mödi xta xi'ahụ nö'ö majöni xi xika Jö, gi ne gi hyogagihụ. Ar Abra himbi 'yọt'a njap'ụ.
41 Nu'ahụ gi ọthụ ngu ọt'a ri dadahụ.
Nu'mú nu'ụ bi 'ñemba ar Hesu:
—Nuje hinge togatho di emfe ma dadahe. Họnsẹ n'a ma Dada di 'ñehe, gehnụ Jö.
42 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'mụ ri Dadahụhmö Jö, gi mökagihụ, ngetho xta e habụ bi 'bụ'ö. Hinda esẹ, go ba pẹnkagi.
43 Hanja hingi tso ri mfenihụ nö'ö di xi'ahụ. Hingi tso, ngetho xi njot'a ri mụihụ.
44 Ar ts'ondöhi go ri dadahụ'ö, ne gi ne gi 'yọthwụ nö'ö ne'ö. Hár ndụitho mar hyote ne ar hyạte, hiñham'ụ mönga nö'ö majöni. Nú'mụ mönga ya nhemhñö, go bensẹ, ngetho ar nemhñö, ne go bi dụ'ma ar nhemhñö'ö.
45 Nu'ahụ hingi ñ'emụigihụ, ngetho di mönga nö'ö majöni.
46 Hinjo'ö togo da tsạ te gi hyọxkagihụ n'ar ts'oki. Nu'mụ di mönga nö'ö majöni, yo'ö hingi ñ'emụigihụ.
47 Nu'ụ togo yá mẹti Jö, ọtwa ár mhö. Hingi ne gi 'yọ'spabihụ, ngetho hingo yá mẹti'ihụ'ö.

Nú'mụ hinxki m'ụta ar Abra, nunar Hesu mi 'bụ'ö

48 Nep'ụ nuya xodyo bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hage hinge majöni nö'ö di xi'ahe, gar me Nsamaria ne xka nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi.
49 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hindi nthẹx'bega n'ar ts'ondöhi. Nuga di numansu ma Dada, ha nu'ahụ hingi numansugihụ.
50 Nuga hindi mönga njap'ụ di honi gi 'ñeskagihụ ma nsu. Ngetho 'bụ n'a togo eskagi, ne go ma da hñöxmajöni'ö.
51 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo ọt'a nö'ö di mö, hiñham'ụ da du.
52 Nu'mú ya xodyo bi 'ñembabi:
—Nupya hö, di pöhe gi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. Ngetho ar Abra bi du, nuyá m'ẹhni Jö bi du'ụ n'ehe. Hanja gi enö, nö'ö togo da 'yọt'a nö'ö gi mö, hiñham'ụ da du.
53 Hage ri nsu töpa ár nsu ar Abra 'mụ. Ngetho bi du'ö ne yá m'ẹhni Jö bi du'ụ n'ehe. Tema nsu gi beni gi pẹ'ske 'mụ.
54 Ha nu ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nu'mụ ga exasẹ ma nsu, pọntho hinter mẹ'ö. Numa Dada go eska ma nsu, nö'ö togo gi emfụ ri Jöhụ.
55 Ha nu'ahụ hingi pöhụ togo'ö. Nuga hö di pödi. Nu'mụ ga enö hindi pödi, gar nemhñöhmö ngu'ahụ, ngetho di pödi ne di ọtwa ár mhö.
56 Ri palehụ ar Abra xa mi johya, mi tọ'ma nda zọnga ar pa nga 'bụkwa har ximhại, ne bi njohya bi hyandi.
57 Nuya xodyo bi 'ñembabi'ö:
—Hinxka jwata madenthebe njẹyẹ. Hanja tsạ xka hyanda ar Abra.

58 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, ndi 'bụka mam'ẹt'o nú'mụ hinxki m'ụta ar Abra.
59 Jange nu'ụ bi gụxya do nda k'ahmö. Ha nunar Hesu bi ñ'öni, bi bọnga har nijö bi thota madetho bi ma.

9

Ar Hesu bi xokwa yá dạ n'ar ñ'ọhọ xki m'ụi himi handi

1 Nu mi panụ ar Hesu, bi hyandi mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ xki m'ụi mi godạ.
2 Nuyá mạxte bi 'yạmbabi'ö ne bi 'ñeñ'ụ:
—Utate, togo bi 'yọt'a ar ts'oki ne bi m'ụi godạ, geseẹnụ wa yá dada.
3 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hingo ár ts'okinụ, ne hingo ár ts'oki yá dada n'ehe. Ngetho njanụ nda nheki ár döta 'bẹfi Jö hár te'ö.
4 Núpya mpa, mahyoni ga pẹpa ár 'bẹfi nö'ö togo ba pẹnkagi. Ba ep'ụ ar xui nú'mụ hinto tsạ da mpẹfi.
5 Núpya di 'bụkwa har ximhại, go dar ñot'iga di yot'wa ya meximhại.
6 Mi wadi bi mönga njap'ụ, bi ntsojni har hại, bi 'ñöt'a ar bọhại. Ne bi go'spa ha yá dạ ar ñ'ọhọ mi godạ.
7 Ne bi 'ñembabi:
—Di ma ba peka ri dạ har pọthe Siloe (nunar thuhu'ö pọni da 'ñenö, xi m'ẹhni).
Bi ma'ö ma ba peka ár dạ, ne mba pengi mi tsạ nda hyandi.
8 Nu'mú nuyá n'angu ne nuya jö'i xki hyandi mi godạ, mi eñ'ụ:
—Hage hinga gehnụ togo mi hudi mi pẹti.
9 'Ra mi enö mi ge'ö, ma'ra mi enö ndi hñötṣ'i. Nö'ö mi ensẹ:
—Go geke.
10 Ne bi t'embabi:
—Hanja xi xo ri dạ.
11 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nu ar ñ'ọhọ ár thuhu ar Hesu, bi 'ñöt'a ar bọhại, bi goska ma dạ, ne bi 'ñengagi: Di ma har pọthe Siloe ba peka ri dạ. Nuga da ma da peke, ne bi tsạ da handi.
12 Nu'ụ bi 'yạmbabi:
—Habụ bi 'bụ'ö.
Bi dö'ö ne bi 'ñenö:
—Hindi pödi.

Ya dẹnga'bẹpate bi hñö'spa majöni ar ñ'ọhọ mi godạhmö

13 Ya jö'i bi zi'spa ya dẹnga'bẹpate nö'ö mar godạhmö.
14 Ha nö'ö ar pa xki 'ñöt'a ar bọhại ar Hesu, ne xki xokwa ár dạ ar ñ'ọhọ mi godạ, mar pa ntsạyạ.
15 Nuya dẹnga'bẹpate bi 'yạmbabi n'ehe hanja xki dixa ár dạ. Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Bi goska ar bọhại ha ma dạ, da ma da peke, ne bi zạ da handi.
16 'Ra ya dẹnga'bẹpate mi eñ'ụ:
—Nunar ñ'ọhọnụ hinxpa pẹhna Jö, ngetho hingi japamasu ar pa ntsạyạ.
Ha ma'ra mi enö:
—Nu'mụ n'ar 'yọt'ats'okihmö, hage da tsạ da 'yọt'a nuya döta nt'udiyụ.
Ne njap'ụ bi ñhe'ụ.
17 Nep'ụ bi mengi bi t'embabi ar ñ'ọhọ mi godạhmö:
—Xi'ge, tema gi enge togo bi xok'a ri dạ.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Gehnụ n'ár m'ẹhni Jö.

18 Ha nuya ndöxodyo himi ñ'emụi mar godạ ne xki xo yá dạ, jange bi
zompabi ár dada ne ár nönö.
19 Ne bi ñ'ạñ'ụ:
—Hage go gehnụ ri t'ụhụ gi eñhụ bi m'ụi mi godạ. Xi'mụ, hanja hantya.
20 Nuyá dada bi 'ñeñ'ụ:
—Di pöhe xiñho, go gehnụ ma t'ụhe bi m'ụi mi godạ.
21 Nuje hindi pöhe hanja hantya, wa togo bi xokwabi ár dạ. Pẹ'sa yá jẹyẹ,
'yạmbabihụ'ö, tsạ da dösẹ.
22 Bi mönga njap'ụ yá dada, ngetho mi tsu ya ndöxodyo, hinge nda hyẹgi nda
yụt'a ha yá nijö'ụ. Ngetho nuya ndö xki 'yọt'a n'ar nkohi'ụ, mi enö, nö'ö togo
nda 'ñemba ar Hesu mar Mesia, mi tọ'mi nda t'ẹnga har nijö.
23 Jange bi 'ñenga yá dada: Pẹ'sa yá jẹyẹ, 'yạmbasẹhụ'ö.
24 Nu'mú bi mengi bi ts'ohna nunar ñ'ọhọ mar godạhmö ne bi t'embabi:
—Umba njamödi Jö. Di pöhe xiñho, nunar ñ'ọhọ togo bi xok'a ri dạ, n'ar
'yọt'ats'oki.
25 Nö'ö bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hindi pöka hage ar 'yọt'ats'oki wa hin'ö. Họnsẹ di pöka ndar godạ, ha
nupya di handi.
26 Bi mengi bi t'ạmbabi man'agi:
—Tema bi ja'a'i. Hanja bi xok'a ri dạ.
27 Nö'ö bi ödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Xta xi'ahụ, mödi hinxka ne xka 'yọxụ. Yo'ö gi ne gi 'yọhụ man'agi. Ha gi
ne gi tẹñhụ n'ehe.
28 Nu'ụ bi zani ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge go gi tẹnge. Di tẹnje ar Moise.
29 Di pöhe Jö bi zo ar Moise, ha nunar ñ'ọhọnụ hindi pöhe habụ xpa ehe.
30 Nunar ñ'ọhọ mar godạhmö bi ödi ne bi 'ñenö:
—Tengu'ö, nu'ahụ hingi pöhụ habụ xpa ehe, ha nuga bi xoga ma dạ.
31 Di pöhụ xiñho, Jö hingi ọxa ya 'yọt'ats'oki. Ha nu'ụ togo tsupi ne ọt'a ngu
ne'ö, hö ọts'e.
32 Hiñham'ụ xta ọhụ n'a togo xi xokwa yá dạ n'a xi m'ụ godạ.
33 Nu'mụ hinxpa pẹhna Jö nunar ñ'ọhọnụ, hinte xi tsạhmö xi 'yọt'a nö'ö xi
'yọt'mụ.
34 Ha nu'ụ bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge ga m'ụhwi ar ts'oki. Tema da zạ gi utkagihe.
Ne bi 'yẹñ'ụ har nijö.

Mi jotyá dạ nu'ụ mi humamụi mi 'bụi xiñho

35 Ar Hesu bi 'yọde xki t'ẹnga har nijö nö'ö mar godạhmö. Bi ma ba honi,
ne nu mi dini bi 'ñembabi:
—Ha gi ñ'emụibi ár T'ụ Jö.
36 Nö'ö bi ödi ne bi 'ñenö:
—Ndada, togo'ö ne ga ñ'emụibi.
37 Ne bi 'ñenga ar Hesu:
—Xka hyandi. Nö'ö togo gi ñöwipya go ge'ö.
38 Nö'ö mar godạhmö bi 'ñenö:
—Tsi Hmu, di ñ'emụi'i.
Ne bi ndạndihmö bi nsunda.
39 Ar Hesu bi 'ñenö:
—Nuga xta ekwa har ximhại ga ọt'a ar ts'ụt'wi. Njap'ụ nu'ụ godạ da xo yá
dạ, ha nu'ụ xo yá dạ da ngodạ.
40 Nu'mú 'ra ya dẹnga'bẹpate mi 'bụhnụ, bi 'yọ nö'ö bi möñ'ö ne bi 'ñembabi:
—Xi nuje, hage dar godạhe n'ehe.

41 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nu'mų gar godạhụhmö, hinte ma ts'oki gi tuhų. Ngetho gi eñhų gi hanthų, jange gi tuda ri ts'okihų.

10

Ár 'bede ar mạ'yo

1 Xa majöni di xi'ahų, nö'ö togo hingi kụt'a hár goxthi ár nguñ'o ya dẹti, ne pọxta har jödo, n'ar bë ne ar dạkate.
2 Ha nö'ö togo kụt'a har goxthi, gehnų ar mạ'yo.
3 Ar sugoxthi xokwabi, ne ya dẹti pötwa ár mhö ar mạ'yo. Ne nunų da zopa yá thuhu n'a ngu n'a, ne da gụki.
4 Nu xta bọnga nthi gatho yá mẹti, da m'ẹt'o ar mạ'yo, ne nuya dẹti tẹni, ngetho pötwa ár mhö.
5 Ne nuyá dẹti hingi tẹnga ya n'añ'o mạ'yo, da nixt'i ngetho hingi pö ya n'añ'o mhö.
6 Nunar 'bedenų bi xipabi'ų ar Hesu, mödi himbi bö'ų teme mi ne nda xipabi.

Ar Hesu ar hoga mạ'yo

7 Jange ar Hesu bi mengi bi xipabi'ų:
—Xa majöni di xi'ahų, nuga go dar goxthigi habų kụt'a ya dẹti.
8 Gatho nu'ų togo xi zọ m'ẹt'o, nú'mų hinge ndi tsọtka, ma ya bë ne ya dạkate, ne nuya dẹti himbi 'yọte.
9 Nuga go dar goxthi. Nö'ö togo da yụt'a har goxthi'ö da mpọhọ, di kụt'i ne di pọni, ne xta bọni da dinga te da zi.
10 N'ar bë họnsẹ bi ehe da mpë, da ñhote ne da hwati. Ha nuga xta ehe ga unga ar te, hinge n'ar tetho, n'ar hoga te hiñham'ų da göts'i.
11 Nuga go dar hoga mạ'yo. Ar hoga mạ'yo ẹnt'a ár te da ñönga yá dẹti.
12 Ha nö'ö togo m'ẹgotho ne hingar mạ'yo'ö, hingo yá mẹti ya dẹti, xta hyandi da e ar miñ'o, da nixt'i da zop'ų ya dẹti. Ha nunar miñ'o da font'i habų gatho da ma.
13 Njap'ų nö'ö togo m'ẹgotho, da nixt'i da ma, ngetho ger 'bẹgo hingi tupa ár mụi te da ja ya dẹti.
14 Nuga go dar hoga mạ'yo, ne di pödi togo ma dẹti, ne numa dẹti pökagi n'ehe.
15 Jangutho ar Dada pökagi, ne nuga di pöka'ö, ne di ẹnt'a ma te ga ñönga ma dẹti.
16 Ne 'bụ ma'ra ma dẹti nu'ų hingya mengu nunar nguñ'onų. Nu'ų n'ehe ma ga tsihi, ma da 'yọ ma mhö. N'adar mhunts'i ma da nja, ne n'adar mạ'yo.
17 Jö ar Dada xa mökagi ngetho di unga ma te, ne ga pengi ga hönga man'agi.
18 Hinto da hñömga ma te, nuga go di unsẹ. Di pẹ'sa ar ts'ẹdi ga uni, ne di pẹ'sa ar ts'ẹdi ga hönga man'agi. Njap'ų bi 'bẹpkagi ma Dada.
19 Nuya xodyo bi mengi bi ñöxhnatho ngetho bi 'yọxa nö'ö bi mönga ar Hesu.
20 Nzẹyẹ mi eñ'ų:
—Nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi ne xi 'bẹ ár mfeni. Yo'ö gi japamasuhų gi ọxų.
21 Ha ma'ra mi enö:
—Nuya te mö, hinda tsạ da mönga n'a togo di nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. Ha n'ar ts'ondöhi hinda tsạ da xokwa yá dạ ya godạ.

Nuyá ndö ya xodyo bi ụtsa ar tsi Hmu Hesu

22 Núnų Herusalen mi tạt'a n'ar dạngo mfeni, mi fenga ar pa xki mengi xki n'a'yo man'agi ar nijö, ne nuya pa'ų mar ntsẹ.

23 Ha nu ar Hesu mi 'yonụ hár m'et'e ar dönganijö, t'embabi ár m'et'e ar Salomon.
24 Nuya ndöxodyo xa bi got'atho ne bi 'ñembabi:
—Ham'ụ ma gi hyẹgagihe gi jaje di yomihe. Nu'mụ xa majöni go gar Kristo, xikagihe n'agitho.
25 Ar Hesu bi dödi:
—Xta xi'ahụ, ne hingi ne gi ñ'emụihụ. Nuya 'bẹfi di pẹfi di pọta ma Dada, ka nhekip'ụ togogi, ngu xta xi'ahụ.
26 Ne ngu xta xi'ahụ, nu'ahụ hingi ñ'emụigihụ, ngetho hingo ma dẹti'ihụ.
27 Nuya ma dẹti ọxa ma mhö. Di pöka'ụ, ha nu'ụ tẹngagi.
28 Ne di umba ar te hiñham'ụ da göts'i, hiñham'ụ ma da m'ẹdi, ne hinto tsạ da zimga ha ma 'yẹ.
29 Numa Dada togo bi 'rakagi, xa döta ár ts'ẹdi, ne hinto tsạ da zimba hár 'yẹ'ö.
30 Nuga ne ma Dada di n'atho'be.
31 Mi 'yọxa njap'ụ ya ndöxodyo, bi mengi bi gụxya do, mi ne nda hyọxya nk'ahni.
32 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nzẹyẹ ya hoga 'bẹfi xta ọt'e bi pẹhna ma Dada. Tema 'bẹfi'ö hingi hanthụ xiñho, ngetho gi ne gi k'ankagihụ.
33 Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hindi ne ga k'añ'ahe ngetho gi ọt'a ya hoga 'bẹfi. Di ne ga ọthe ngetho gi hökwa ár nsu Jö. Gar jö'i nguje, ne gi ñhuxkwi Jö.
34 Ar Hesu bi dötwabi'ụ:
—Ha hingi enga njawa ha ri t'ofohụ: Nuga da enö: Nu'ahụ gar jöhụ.
35 Nu'mụ bi hñu'spabi ya jö nu'ụ togo bi umba ár mhö, ha nunar T'ofo bi zojụ Jö hinto tsạ da 'ñenö hinga majöni,
36 nuga togo xpa ẹntk'agi ne xpa pẹnkagi Jö ar Dada, hanja gi engagihụ di hökwa ár nsu, họnsẹ da mönga ár T'ụgi Jö.
37 Nu'mụ hindi ọt'wa ár 'bẹfi ma Dada, yo gi ñ'emụigihụ.
38 Ha nu'mụ di ọt'wabi, mödi hingi ñ'emụigihụ, ñ'emụihụ nuya 'bẹfi di ọt'e, ne njap'ụ gi 'ñet'a ri mụihụ gi pöhụ di 'bụ'be Jö ar Dada.
39 Man'agi ya ndöxodyo mi nehmö nda gụ, ha bi k'ot'i bi ma.
40 Nep'ụ ar Hesu bi mengi bi ma 'randi ar döthe Hordan, habụ m'ẹt'o mi xixthehmö ar Xuwa, ne ka ba kohnụ'ö.
41 Ne nzẹyẹ ya jö'i mi pa mi tsụdi, ne mi eñ'ụ:
—Majöni nunar Xuwa hinte ma nt'udi bi 'yọt'e. Mödi njap'ụ, gatho nö'ö bi xikagihụ mi nọnga ar Hesu, xi tho njap'ụ.
42 Ne nzẹyẹ ya jö'i bi ñ'emụinụ.

11

Ár ndöte ar Lasaro

1 Mi hñenga n'ar ñ'ọhọ már thuhu Lasaro me Betania, ar t'ụlo hnini habụ mar mengu ar Maria, ne ár juhwẹ ár thuhu ar Marta.
2 Ar Lasaro nö'ö mi hñeni, már indö ar Maria, togo xki go'spa ar hogañụni hár wa ar Hesu, ne mi jụ yá xtö mi thukwabi.
3 Nuya 'bẹhñö mi njuhwẹ bi mẹmpa ar mhö nda nsipa ar Hesu njawa:
—Tsi Hmu, nö'ö togo xa gi mödi hñeni.
4 Mi nsipa ar Hesu njap'ụ ne bi 'ñeñ'ö:
—Nunar hñeninụ hingar ndöte. Njap'ụ ma da nheki ár nsunda Jö, ne njap'ụ da nsundabi ár T'ụ Jö n'ehe.

5 Ha nu ar Hesu xa mi mö ar Marta, ár juhwẹ ne ár jödö Lasaro, nuya hñuyụ mi nku.
6 Ne nú'mụ mi 'yọ mi hñenga ar Lasaro, bi gohnụ ma yopa habụ mi 'bụi.
7 Mi tho nuya yopa, ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Möhö Nhudea man'agi.
8 Nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Utate, hingar yapa nuya ndöxodyo mi ne nda hyo'a nk'ahnitho. Yo'ö gi ne gi penga injanụ man'agi.
9 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hage hingi pöhụ, nunar pa pẹ'sa 'rẹt'amayoho xẹnimpa. Nu'ụ togo 'yo 'bụ mpa, hingi nthẹwi ya mfets'e, ngetho yot'wa ar ñot'i yot'a ar ximhại.
10 Ha nö'ö togo 'yo 'bụ xui, da nthẹwi ya mfets'e, ngetho hiñ'othobi ar ñot'i.
11 Mi wadi bi xipabi njap'ụ, bi 'ñembabi n'ehe:
—Ma tsi ñ'ohụ Lasaro öhö. Ma ga ạ.
12 Nuyá mạxte bi 'ñem'ụ:
—Tsi Hmu, nu'mụ ötho, da dix'mụ.
13 Nunar Hesu mi nọmba ár ndöte ar Lasaro, ha nu'ụ mi hu yá mụi ar t'öhötho.
14 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi xiñho:
—Ar Lasaro xi du.
15 Di johya hinda 'bụhnụ nú'mụ mi hñeni. Gehnụ ri ñhohụ, ngetho njanụ da te ri ñ'emụihụ. Möhö ma ga k'ö'sụ.
16 Nu'mú bi 'ñenga ar Toma nö'ö mi t'embabi ar Didimo ngetho xki m'ụhwi man'ár ku, bi 'ñemba nuyá mimạxtewi:
—Möhö n'ehe, ga tuwihụ mahyẹgi'ö.

Ar Hesu jụxa nu'ụ xi du ne unga ar te

17 Mi zọnga ar Hesu habụ mi 'bụ ar Lasaro, bi nsipabi mi pẹ'sa goho mpa xki t'ạgi.
18 Ar hnini Betania 'bụ get'ụ ar hnini Herusalen, ngu n'ạtenthebe ya wëni ár yap'ụ.
19 Ne nzẹyẹ ya xodyo xki ma ba k'ö'sa ar Marta ne ar Maria, nda hñu'mba yá mụi ngetho xki du yá indö.
20 Nu mi 'yọ ar Marta ndi 'ñe ar Hesu hár ngu, bi ma ba thödi. Ha nunar Maria bi gota har ngu.
21 Ne ar Marta bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mụ xka 'bụhmöwa, ma indö hinxi duhmö.
22 Mödi di pöpya n'ehe, gatho nö'ö te gi 'yạpa Jö da 'ra'i.
23 Ha ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ri indö ma da mengi da nte man'agi.
24 Nep'ụ ar Marta bi 'ñembabi:
—Di pödi, har ngöxpa ma da mengi da ntenụ, xta mengi da nte gatho nu'ụ xi du.
25 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nuga di jụxa nu'ụ xi du, ne di unga ar te. Nu'ụ togo ñ'emụigi, mödi xi du, da mengi da nte.
26 Nu'ụ togo 'bụi ne ñ'emụigi, hiñham'ụ da du. Ha gi ñ'emụi nö'ö di xi'a'i.
27 Ar Marta bi 'ñembabi:
—Hö tsi Hmu'i, di ñ'emụi go gar Kristo ár T'ụ Jö, ndi tọ'mhe nda ekwa har ximhại.

Ar Hesu bi nzonga hár t'ạgi ar Lasaro

28 Ngu mi wadi bi mönga njap'ụ ar Marta, dama ba xipa ar Maria ár juhwẹ, txi 'ramtx'ụ bi 'ñembabi:

—Xi zọkwa ar Utate ne tọp'a'i.
29 Nu mi 'yọ'ö, dama bi m'ại ma ba k'öts'i.
30 Ar Hesu hinxki yụt'atho har hnini, ka xki gohnụtho habụ ma ba thö ar Marta.
31 Ha nuya xodyo mi 'bụhnụ hár ngu ar Maria mi hu'mba ár mụi, mi hyant'ụ dama bi nangi bi bọnga har ngu, bi dẹñ'ụ, ne mi enga n'a ngu n'a:
—Di ma da nzonga hár t'ạgi ár indö.
32 Ar Maria nu mi zọnga habụ mi 'bụ ar Hesu, mi hyandi bi ndạndihmö hár wa, ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mụ xka 'bụkwa, hinxi duhmö ma indö.
33 Nu mi hyanda ar Hesu xa mi zonga ar Maria, ne nuya xodyo mi ñ'owi xa mi zoñ'ụ n'ehe, xa bi ko ár mụi ne xa bi zạmañ'ụ.
34 Ne bi 'ñeñ'ö:
—Habụ ga 'yạhụ.
Nu'ụ bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'ihe, ba e gi hyandi.
35 Ne ar Hesu bi nzoni.
36 Nuya xodyo bi 'ñenga n'a ngu n'a:
—Hyanthụ tengu mi mödi.
37 'Ra bi 'ñeñ'ụ:
—Gehnụ togo bi xokwa ár dạ ar godạ. Hage hinge mi tsạ te nda mẹfi ne hinxi duhmö ar Lasaro.

Ar Lasaro bi mengi bi nte

38 Ar Hesu xa bi zạmañ'ụ man'agi, bi ma ba k'ö'spa ár t'ạgi, mi 'bụ ha n'ar oki, ne mi kota n'ar döta do.
39 Bi 'ñenga ar Hesu:
—Hñöjụ ar do.
Ha nu ar Marta ár nju nö'ö xki du, bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, xi xöt'i, ngetho pẹ'sa goho mpa xi du.
40 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ha hinxta xi'i, nu'mụ gi ñ'emụi ma gi hyandwa ár nsunda Jö.
41 Nep'ụ nuya jö'i bi hñöka nö'ö ar do mi kot'a ár goxthi habụ xki t'ạ ar Lasaro, ne ar Hesu bi nọ'sa mhets'i ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Dada'i, di jamödi xka 'yọxa nö'ö xta ạ'a'i.
42 Di pödi hyax'mụ gi ọxkagi. Nú'mụ da mönga njap'ụ, di honga nuya nzẹ ya jö'i xi mhunts'i, da ñ'emụi go xka pẹnkagi.
43 Mi wadi bi mönga njap'ụ, bi mafi nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Lasaro, pọnga nthi.
44 Ne nö'ö xki duhmö, ba pọni mi sọt'a ya xụni dutu yá 'yẹ ne yá wa, ne mi 'bạxa n'ar nthu'mxi ár ñö. Ar Hesu bi 'ñemba ya jö'i:
—Xothwụ ya dutu, hyẹhụ da ma.

Ya ndöxodyo bi nkohi hanja nda hyo ar Hesu (Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lk. 22:1-2)

45 Nzẹyẹ ya xodyo nu'ụ ma ba hu'mba ár mụi ar Maria, mi hyant'ụ nö'ö bi 'yọt'a ar Hesu, bi ñ'emụi.
46 Ha ma'ra bi ma ba xipa ya dẹnga'bẹpate nö'ö xki 'yọt'a ar Hesu.
47 Nu'mú nuya ndömöjö ne ya dẹnga'bẹpate bi 'yọt'a n'ar mhunts'andö, ne bi 'ñeñ'ụ:
—Te ga pẹhụpya. Ngetho nunar ñ'ọhọnụ ọt'a nzẹyẹ ya nt'udi.
48 Nu'mụ ga hẹhụtho njap'ụ, gatho ya jö'i ma da ñ'emụi. M'ẹfa da e ya me Nroma da hwata ma nijöhụ ne ma hninihụ.
49 Nu ar Kaifas n'a nuya möjö mar döngamöjö nor jẹyẹ'ö, bi 'ñembabi'ụ:

—Nu'ahụ hinte gi pöhụ.
50 Hinxka beñhụ, xiñho n'ar ñ'ọhọ da unga ár te da pọta gatho ar hnini, ne
njap'ụ gatho ma hạihụ hinda m'ẹdi.
51 Himbi bensẹ nö'ö bi möñ'ö. Ngetho mar döngamöjö nunar jẹyẹ'ö, jange
Jö bi umba nö'ö bi mö. Mi enö, nunar Hesu ma nda unga ár te nda pọta ya
mengu nunar hại'ö.
52 Ne hinge họnsẹ nor hạinụ, gatho yá bötsi Jö habụ gatho xi nxani, da
munts'a n'atho.
53 Jange nor pa'ö nuya ndöyụ bi nkohi nda hyo.
54 Nu'mú ar Hesu bi hyẹgi mi 'yo ha yá nthandi ya ndöxodyo. Bi ma get'ụ ha
ya ot'at'ọhọ ha n'ar hnini ár thuhu Efrain, ne ka bi gohwinụ yá mạxte.
55 Mi 'bạp'ụtho ar baxjwa, n'ár dạngo ya xodyo. Nzẹyẹ ya jö'i ha yá hại'ụ bi
m'ẹt'o bi ma'ụ har hnini Herusalen, ma ba nt'axki.
56 Nú'mụ mi 'bụhnụ har dönganijö mi honga ar Hesu, ne mi enga n'a ngu
n'a:
—Te gi beñhụ. Hage hinda e ar dạngopya 'mụ.
57 Ha nuya ndömöjö ne ya dẹnga'bẹpate xki xipabi ya jö'i, nö'ö togo nda
bödi habụ ndi 'bụi, nda dạ ne nda njụ nda njot'i.

12

Ar Hesu bi njo'spabi n'ar hogañụni núnụ Betania
(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

1 Nú'mụ mi 'bẹ 'rato mpa nda zọ ar baxjwa, ar Hesu ba e har hnini Betania,
habụ mi 'bụ ar Lasaro nö'ö xki duhmö ne bi mengi bi ko'spa ár te man'agi.
2 Ne ka bi t'ọt'wabinụ n'ar t'oxi. Ar Marta go mi pọxa ar mexa, ne ar Lasaro
mi huhwinụ har mexa n'ehe.
3 Ar Maria n'a mbi hñö n'ar xito, mi ñ'ẹnga ngu made nt'ẹni n'ar hogañụni
xa mar mhödi, ne bi go'spa ár wa ar Hesu. Ne bi gụ yá xtö mi thukwabi, ne
xọge ar ngu bi ñuxa nor hogañụni'ö.
4 Ne bi 'ñenga ar Huda Iskariote ár t'ụ ar Simu, n'a nuyá mạxte togo ma nda
dạ m'ẹfa:
5 —Yo'ö himbi 'bạ nunar hogañụninụ, xi t'ạ n'a njẹyẹ ár nthöhö n'ar jö'i, ne
xi themba ya tsi hyoya.
6 Ar Huda bi mönga njap'ụ, hinge mi tupa ár mụi ya hyoya. Bi mö ngetho
már bë, ha go mi hö'ö ar 'rọzöbojö, ne mi jụ nö'ö mi ne'ö.
7 Ha nunar Hesu bi 'ñembabi:
—Hyẹhnụ. Xi goxka ar hogañụni xki kwati tọ'ma ár pa ma nt'ạgi.
8 Ngetho nuya hyoya hyax'mụ ma gi 'bụhwihụ, ha nuga hinge hyax'mụ ma
ga 'bụhwihụ.

Ar nkohi nda tho ar Lasaro
9 Nzẹyẹ ya xodyo bi bödi ar Hesu mi 'bụhnụ Betania, ba e'ụ ma ba k'öni. Ne
hinge họnsẹ'ö, mi ne nda nu'ụ n'ehe ar Lasaro togo xki mengi xki nte man'agi.
10 Nu'mú nuya ndömöjö bi nko'ụ nda hyo ar Lasaro n'ehe.
11 Ngetho nö'ö xki t'ọt'wabinụ, bi japa nzẹyẹ ya xodyo xki 'wege ne xki
ñ'emụi ar Hesu.

Ar Hesu bi yụt'a Herusalen ngu n'ar ndö mi thọ'mi
(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lk. 19:28-40)

12 Ár hyax'ö nzẹyẹ ya jö'i xki 'ñe ar dạngo. Mi 'yọ'ụ ndi 'ñe ar Hesu
Herusalen,
13 bi doka ya dẹnthi, ne bi ma ba thödi xa mi mafi mi eñ'ụ:
—Xa nsunda Jö. Njöpa ár m'ẹhni Jö, gehnụ ár ndö ya me Israel.

14 Ar Hesu bi dinga n'ar tsi n'o̱ge ne bi nto̱ge, njap'u̱ nda tho ngu mönga har
T'ofo habu̱ enö:
15 Yo gi ntsuhu̱, menguhu̱ Sion;
hyanthu̱ ba ehnu̱ ri Ndöhu̱,
nto̱ n'ar tsi n'o̱ge.
16 Nuyá ma̱xte himbi zo yá mfeni n'agitho yo'ö xki thogi njap'u̱. Nú'mu̱ mi
menga hár nsunda ar Hesu, ka bi beñ'u̱ xki t'ot'a gatho nuna tema xki njapi.
17 Ne mi da̱majöni nuya mi 'bu̱hwi hár t'a̱gi ar Lasaro, nú'mu̱ mi mat'i ne
bi ko'spa ár te xki du.
18 Jange nuya jö'i ba e bi ödi, ngetho xki 'yo̱'u̱ xki 'yo̱t'a ar Hesu nunar
nt'udinu̱.
19 Ha nuya de̱nga'be̱pate bi 'ñense̱ n'a ngu n'a:
—Hinte xi za̱ te xka pe̱hu̱. Hyanthu̱hmö gatho ya jö'i di ma te̱ni.

'Ra ya me Gresia mi honga ar Hesu

20 'Ra ya me Gresia mi 'bu̱hnu̱, xki ma nda ndönga Jö har da̱ngo n'ehe.
21 Ne nuyu̱ bi wat'a habu̱ mi 'ba̱ ar Lipe ar me Betsaida har ha̱i Ngalilea, ne
bi 'ya̱pa ar möte bi 'ñeñ'u̱:
—Tata, di ne ga hanthe ar Hesu.
22 Ar Lipe bi ma ba xipa ar Andre, ne bi ma ba xipabi'u̱ ar Hesu.
23 Ar Hesu bi dötwabi'u̱ ne bi 'ñenö:
—Xi zo̱ ar pa da hñönga ár nsunda mhets'i Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
24 Xa majöni di xi'ahu̱, nu'mu̱ n'ar nda̱t'e̱i hinda zo har hwöhi ne da du, da
gose̱. Ha nu'mu̱ da du, da unga nze̱ye̱ ar sofo.
25 Nö'ö togo xa mö ár te, da 'be̱di. Ha nö'ö togo da u̱tsa ár tewa har ximha̱i,
ma da me̱'sa ar te hiñham'u̱ da göts'i.
26 Nö'ö togo ne da me̱pkagi, dá de̱ngagi, ne habu̱ ga 'bu̱ka ka da m'u̱hnu̱
n'ehe. Nu'u̱ togo da me̱pkagi, ma Dada da 'ñe'spa ár nsu.

Ar Hesu bi mö ma nda tho

27 Nupya xa di tu ma mu̱i. Te ga a̱pa Jö ma Dada. Hage ga embabi: Ñöngagi
hinga tho nunar thogi ba ep'u̱. Hinda tsa̱, ngetho xta e ga tho'ö.
28 Ma Dada'i, japa da nsunda ri thuhu.
Bi nheki 'mu̱ n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i mi enö:
—Xa xta japi xi nsunda, ne ga japi da nsunda man'agi.
29 Mi 'bu̱hnu̱ nze̱ye̱ ya jö'i nu'u̱ bi 'yo̱xa nunar mhönu̱. 'Ra mi enö xki t'o̱
n'ar ñu̱ni, ma'ra mi enö n'ar e̱nxe̱ xki zo ar Hesu.
30 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hinge ma ñhoga nunar mhö xpa ehnu̱ mhets'i, xpa hoñ'a ri ñhohu̱.
31 Xi zo̱ ar pa ya meximha̱i ma da thö'spa majöni, ne ar ts'ondöhi ár ndö
nunar ximha̱inu̱, ma da thömba ár ts'e̱di.
32 Nuga, nú'mu̱ xta nju̱xka har ha̱i ne da ts'u̱tkagi, ma ga tsigase̱ gatho da
hyongagi.
33 Bi mönga njap'u̱, ne nda ödi hanja nda du.
34 Ya jö'i bi ödi ne bi 'ñenö:
—Nuje xta pöhe enga har t'ofo, nunar Kristo hinda ma da göxa ár m'u̱i. Yo'ö
gi enö ma da nju̱xa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Togo Nuna ba e bi Njö'i 'mu̱.
35 Ar Hesu bi 'ñembabi 'mu̱:
—Ho̱nse̱ ma'ra ya tsi pa ma gi 'bu̱hwihu̱ ar ñot'i. 'Yohu̱ núpya gi pe̱'su̱ ar
ñot'i, yo ma da zu̱'ahu̱ ar 'be̱xui. Ngetho nu'u̱ 'yo har 'be̱xui hingi handi habu̱
di ma.
36 Jange núpya gi 'bu̱hwihu̱ ar ñot'i, ñ'emu̱ibihu̱ ne gi mbötsihu̱ ar ñot'i.
Njap'u̱ bi mönga ar Hesu. M'e̱fa bi ma ba ñ'öni habu̱ hinge nda hyant'u̱.

Ya xodyo himbi ñ'emụibi ar Hesu

37 Mödi ar Hesu xki 'yọt'a nzẹyẹ ya nt'udi ha yá hmi ya xodyo, nu'ụ himi
ñ'emụi.
38 Bi njanụ ne nda tho ngu xki mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:
Tsi Hmu'i, hinto xi jamfi nö'ö di möñhụ.
Hinto xi ñ'emụi nuya döta nt'udi xka 'yọt'e.
39 Himi tsạ nda ñ'emụi'ụ, ngetho bi 'ñenga ar Isaia n'ehe:
40 Jö bi gotwa yá dạ, ne bi japi bi me yá mfeni,
Njap'ụ hinda xo yá dạ da hyandi,
ne hinda kwata ha yá mụi,
ha nuga da tsạ ga umba ar nzaki.
41 Ar Isaia bi mönga njap'ụ nú'mụ mi hyandwa ár nsunda, ne bi dạmajöni
togonụ.
42 Mödi njap'ụ, nzẹyẹ ya xodyo bi ñ'emụibi ar Hesu, mödi himi dạmajöni,
ngetho mi tsu ya dẹnga'bẹpate nda 'yẹnga ha yá nijö.
43 Ngetho mi honi nda 'ñe'spa yá nsu ya jö'i, hinge Jö.

Ya jö'i ma da duxa yá ts'oki ngetho himbi ñ'emụi nö'ö bi mönga ar Hesu

44 Ar Hesu bi ñö nts'ẹdi bi 'ñenö:
—Nö'ö togo ñ'emụigi, hinge họnsẹ ñ'emụigi, ñ'emụi togo xpa pẹnkagi
n'ehe.
45 Ne nö'ö togo handgagi ma m'ụi, handwa ár m'ụi nö'ö togo ba pẹnkagi.
46 Nuga go dar ñot'i, xta ekwa har ximhại. Gatho nu'ụ togo da ñ'emụigi,
hinda m'ụ har 'bẹxui.
47 Nö'ö togo xi 'yọxa nö'ö xta mö ne hinda 'yọt'e, hingo ma ga ẹnt'wa ár mfẹi.
Ngetho hinxta eka ga ẹnt'wa ár mfẹi ya meximhại, xta e ga pọka'ụ.
48 Nö'ö togo ụtsagi ne hingi ne da ñ'emụi nö'ö di mö, 'ñe togo da 'yẹnt'wa ár
mfẹi, gehnụ ar mhö xta xi'ahụ, go da 'yẹnt'wa ár mfẹi'ö har ngöxapa.
49 Ngetho hinxta bensẹ nö'ö xta mö. Ma Dada togo ba pẹnkagi, bi xikagi
teme ga mö ne ga xipa ya jö'i.
50 Ne di pödi, nö'ö te xi 'bẹpkagi, gehnụ da xi'ahụ, ne da 'ra'ahụ ar te
hiñham'ụ da göts'i. Jange nö'ö di mö di tẹnda ngu xi xikagi ma Dada.

13

Ar Hesu bi xụkwa yá wa yá mạxte

1 Mi 'bạp'ụtho ar dạngo mbaxjwa. Ar Hesu mi pödi xki zọ ar pa nda zokwa
ar ximhại, ne nda menga habụ bi 'bụ ár Dada. Nö'ö bi mödi nu'ụ mi 'bụkwa
har ximhại mi tẹni, xa bi mö'ụ gatho ya pa bi m'ụkwa.
2 Ha nú'mụ mi nt'ox'ụ, ar ts'ondöhi xki wadi xki 'yẹnt'wa hár mụi ar Huda
Iskariote, ár t'ụ ar Simu, nda dạ ar Hesu.
3 Mi pö ar Hesu ár Dada xki 'yẹnt'wa gatho hár 'yẹ, ne xki 'ñe habụ mi 'bụ'ö,
ne ma nda mengnụ man'agi,
4 jange mi nt'oxi, n'a mbi nangtho, bi mọ ár pạt'i, bi gụ n'ar dutu bi böt'i.
5 Nep'ụ bi xit'a ar dehe ha n'ar döngmohi, ne bi nduị bi xụkwa yá wa yá
mạxte. Ne mi jụ ar dutu mi böt'i, mi thukwabi.
6 Ha nú'mụ ma nda xụkwabi yá wa ar Pedro, bi 'ñeñ'ö:
—Ma tsi Hmu'i, hage ma gi xụga ma wa.
7 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nö'ö tema di pẹpya hingi tso ri mfeni, ne m'ẹfa ma gi pödi.
8 Ar Pedro bi 'ñembabi:
—Hinga ñhẹgi gi xụga ma wa.
Ar Hesu bi döti:
—Nu'mụ hinga xụk'a'i, hinte ma njawi.

9 Ne bi 'ñenga ar Simu Pedro:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mú, hinge hǫnsẹ gi xụga ma wa, xụga ma 'yẹ ne ma ñö.
10 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nö'ö togo xi wadi xi nxaha, xi nt'axki, hǫnsẹ mahyoni da xụka yá wa. Ne nu'ahụ xi nt'axk'a'ihụ, mödi hingi gathohụ.
11 Ngetho mi pö'ö togo ma nda dạ, jange bi 'ñenö: Hinga gatho xi nt'axk'a'ihụ.
12 Nú'mụ mi wadi bi xụkwa yá wa yá mạxte, bi gụ bi mạt'a ár pạt'i, ne bi mengi bi hñu har mexa, bi 'ñembabi'ụ:
—Ha gi pöhụ tema di bǫnga nö'ö xta ja'ahụ.
13 Nu'ahụ gi engagihụ dar Utate ne dar Hmu. Majöni nö'ö gi xijụ, ngetho hö njap'ụ.
14 Ngu xka möñhụ, nuga dar Hmu ne dar Utate xta xụk'ahụ ri wahụ. Nu'ahụ n'ehe mahyoni gi xụkwabihụ yá wa n'a ngu n'a ri ñ'ohụ.
15 Nuga xta ut'ahụ gi tẹnthụ ngu xta ǫtka, njap'ụ gi 'yǫthụ n'ehe.
16 Xa majöni di xi'ahụ, n'ar 'bẹgo hingi töpa ár nsu ár Hmu, ngu n'ar m'ẹhni hingi töpa ár nsu togo xi mẹhni.
17 Nu'ahụ gi pöhụ nö'ö di xi'ahụ, ne nu'mụ gi 'yǫthụ, xa xi njöp'ahụ.
18 Hinga gatho'ihụ di nǫñ'ahụ, di pöka togo xta hwañ'ahụ. Hǫnsẹ mahyoni da thogi ngu mönga har T'ofo habụ enö: Nö'ö togo di ñhe'be ar thuhme, bi gụxa ár 'yẹ bi dǫxkagi.
19 Di xi'ahụpya hingi thotho, ne nú'mụ xta thogi, gi ñ'emụihụ go geke.
20 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo numansu ma m'ẹhni, numansugi. Ha nö'ö togo numansugi, numansu togo ba pẹnkagi.

Ar Hesu bi mö nda dạ ar Huda
(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lk. 22:21-23)

21 Mi wadi bi mönga njap'ụ ar Hesu, xa bi du ár mụi, ne bi 'yot'wa ar 'ñu yá mạxte tema ndi bǫnga nuya mhö, ne bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahụ, n'a gi 'bụhụwa ma gi dạgagihụ.
22 Nuyá mạxte mi nk'öt'a n'a ngu n'a, himi pö'ụ togo mi nǫni.
23 N'ár mạxte togo ar Hesu xa mi mödi, mi huhwi get'ụ.
24 Jange ar Pedro bi ja ár 'yẹ nda 'yạmbabi togo mi nǫni.
25 Nu'mú, nunar mạxtenụ bi njwaxa hár tiñö ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, togo'ö.
26 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nö'ö togo ma ga umba ar thuhme xi mobo, go ge'ö.
Bi mo ar thuhme ne bi umba ar Huda Iskariote ár t'ụ ar Simu.
27 Mi wa ar Huda bi zi nunar xẹnithuhmenụ, ar ts'ondöhi bi yụt'a hár mfeni. Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nö'ö ma gi pẹfi, 'yǫt'a ngut'a.
28 Nu'ụ mi huhnụ har mexa, hinto bi bödi yo'ö mi xipabi njap'ụ.
29 'Ra mi beni mi emba ar Hesu: Di ma ba tạnga tema di hoñhụ har dạngo. Wa mi embabi nda ma nda umba n'a tụi ar bojö ya hyoya, ngetho ar Huda go mi kwata ar bojö.
30 Nú'mụ mi wadi bi zi ar xẹnithuhme, dama bi bǫni bi ma. Mar m'ẹxui 'mụ.

Ar 'ra'yo 'bẹpate

31 Nu mi bǫñ'ö, ar Hesu bi 'ñenö:
—Nupya ma da nheki ár nsunda Togo ba e bi Njö'i, ne ma da ñ'u ár nsunda Jö xta tho ya thogi.

32 Nú'mụ xta ñ'u ár nsunda Jö, Jö ma da ñ'u ár nsunda'ö n'ehe, ne ngut'a ma
da njap'ụ.
33 Ma tsi bötsi'ihụ, hinga ma ga 'bụhwihụ nzẹyẹ ya pa. Ma gi hyongagihụ,
ne ngu xta xipabi ya xodyo, di xi'ahụ n'ehe: Habụ gar maga, hinda tsạ gi
möhụ.
34 Di 'bẹp'ahụ n'ar 'ra'yo 'bẹpate, gi mhöhụ n'a ngu n'a. Ngu xta mö'ahụ,
njap'ụ gi mhöhụ n'ehe.
35 Nu'mụ xa majöni gi mhöhụ n'a ngu n'a, njap'ụ gatho ya jö'i ma da bödi
ma mạxte'ihụ.

Ar Hesu bi mö ma nda kọnga ar Pedro
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lk. 22:31-34)

36 Ar Simu Pedro bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, habụ gi ma.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Habụ gar maga, hinda tsạ gi tẹngagipya, mödi m'ẹfa hö, gi tẹngagi.
37 Ar Pedro bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, yo'ö hingi tsạ ga tẹñ'apya. Di 'bụi ga unga ma te ga tẹñ'a'i.
38 Ar Hesu bi döti:
—Hage gi 'bụi gi unga ri te. Xa majöni di xi'a'i, m'ẹt'o ma gi kọngagi hñu'gi,
ne ka da ma ar boxi.

14

Ar Hesu ger 'ñu'ö di ma n'a habụ bi 'bụ ar Dada

1 Yo gi tu ri mụihụ. Gi ñ'emụihụ Jö, ñ'emụigihụ n'ehe.
2 Núnụ habụ bi 'bụ ma Dada, bi ja nzẹyẹ ya ngu. Nu'mụ hindi njap'ụ, xta
xi'ahụ n'agitho. Gar manụ 'mụ, ma ga hok'ahụ habụ gi 'bụhụ.
3 Ne xka ma ga hok'ahụ habụ gi 'bụhụ, ma ga pengasẹ ga tsix'ahụ, ne njap'ụ
mahyẹgi ga 'bụhuihụ, ne habụ ga 'bụka ka gi 'bụhụnụ n'ehe.
4 Gi pöhụ habụ gar ma, ne gi pöhụ ar 'ñu.
5 Ar Toma bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, hindi pöhe habụ gi ma. Hanja ma ga pöhe ar 'ñu.
6 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nuga dar 'ñu, dar majöni ne dar te. Hinjo'o togo da zọnga habụ bi 'bụ ma
Dada nu'mụ hindi tẹngagi.
7 Nu'mụ gi pökahmögihụ, gi pöhmöhụ ma Dada n'ehe. Di ndụ ar pania, xka
pöhụ ne xka hyanthụ.
8 Ha ar Lipe bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, họnsẹ di nehe gi utkagihe ar Dada.
9 Nu'mú ar Hesu bi 'ñenö:
—Xta 'bụhwihụ nzẹyẹ ya pa. Hanja hinxka pökagi, Lipe. Nö'ö togo xi
hyandgagi, xi hyanda ma Dada. Hanja gi enge: Utkagihe ar Dada.
10 Hage hingi ñ'emụi di n'at'be ar Dada. Nuya mhö di xi'ahụ, hinxta bensẹ,
ngetho ar Dada togo di 'bụ'be go ọt'a ar 'bẹfi'ö.
11 Ñ'emụihụ nuga di n'at'be ar Dada. Nu'mụ hingi ñ'emụigihụ nö'ö di mö,
ñ'emụigihụ ngetho di ọt'a nuya 'bẹfiyụ.
12 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo ñ'emụigi ma da 'yọt'a nuya 'bẹfi di ọtka
n'ehe, ne da dökagi da 'yọt'e, ngetho gar maga habụ bi 'bụ ma Dada.
13 Ne gatho nö'ö tema gi 'yạfụ ma Dada gi thötjụ ma thuhuga, nuga ma ga
ọt'ahụ, ne njap'ụ nuga ár T'ụgi ga e'spa ár nsu ar Dada.
14 Nu'mụ tema gi 'yạfụ Jö gi thötjụ ma thuhu, ga ọtga.

Ar Hesu bi mö nda mẹhna ár Hñö Jö

15 Nu'mụ gi mökagihụ, 'yọthụ nö'ö di 'bẹp'ahụ.

16 Ne nuga ma ga ạpa Jö ma Dada da mẹñ'ahụ man'a togo da hup'a ri mụihụ,
ne ma gi 'bụhwihụ gatho ya pa.
17 Ge'ö ár Hñö Jö togo mönga majöni. Ne nuya jö'i hingya gamfi hinda tsạ
da hñöñ'ö, ngetho hingi handi, ne hingi pö'ụ togo'ö. Ha nu'ahụ hö, gi pöhụ,
ngetho gi 'bụhwihụ, ne ma da m'ụ ha ri mụihụ.
18 Hinga ma ga hẹk'asẹhụ. Ga pengi ga 'bụhwihụ man'agi.
19 Ma'ra ya tsi patho, ne nuya jö'i hinda ma da hyandgagi, ha nu'ahụ ma gi
hyandgagihụ. Ngetho nuga di te, nu'ahụ n'ehe ma gi ntehụ.
20 Nuya pa'ụ ma gi pöhụ di n'atho'be ma Dada, ne gi n'at'wihụ ma m'ụi, ne
di n'at'wi ri m'ụihụ.
21 Nö'ö togo ọt'a nö'ö di 'bẹpabi, go mökagi. Ne nö'ö togo mökagi, ma Dada
ma da mödi n'ehe, ne nuga ma ga mödi, ne ma ga ñ'udi da hyandga ma m'ụi.
22 Nu'mú ar Huda (hinge ar Iskariote) bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, yo'ö họnsẹ ma gi ñ'udi ga hant'ahe ri m'ụi, ha nu ma'ra ya
jö'i hin'ö.
23 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nö'ö togo mökagi, da 'yọt'a nö'ö di mö. Ne ma Dada da mödi, ne ga e'be ga
'bụhe n'at'wụ'ö.
24 Nö'ö togo hingi mökagi, hingi ọt'a nö'ö te di mö. Ha nö'ö ar mhö xka 'yọhụ,
hingo xta mönsẹ, ár mẹti ma Dada togo xpa pẹnkagi.
25 Xta xi'ahụyụ núpya di 'bụhwihụ.
26 Ha nunár Hñö Jö togo ar Humamụi, ma da mẹhna ma Dada pọtka ma
thuhu, go da ut'ahụ ne da beñ'ahụ gatho te xta xi'ahụ.
27 Di tsok'ahụ gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi ngu di 'bụka, hinge ngu nunar m'ụi
unga ar ximhại. Jange yo gi tu ri mụihụ, yo gi ntsuhụ.
28 Ngu xka 'yọhụ xta xi'ahụ, ma ga ma, ne ga pengi ga 'bụhwihụ. Nu'mụ
gi mökhmöhụ, xka njohyahụ nú'mụ nda xi'ahụ: Gar ma habụ 'bụ ma Dada.
Ngetho töpka ma nsu.
29 Di xi'ahụpya nö'ö hinxi thotho, ne nú'mụ xta njap'ụ gi ñ'emụihụ.
30 Hinga ma ga ñöwihụ nzẹyẹ ya pa, ngetho ba ep'ụ ár ndö nunar ximhạinụ,
ne nö'ö hinte di nja'be.
31 Di ne da bö ya meximhại di mö ar Dada, jange di ọt'a ngu 'bẹpkagi'ö.
Nanjụ, möhö ga pọñhụwa.

15

Ar 'bại'obxi ne yá 'yẹ

1 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñembabi yá mạxte:
—Nuga go dar 'bại'obxi majöni, ne ma Dada gehnụ togo su.
2 Nu'ụ togo di 'bụ'be, jangu yá 'yẹ ar 'bại'obxi. Nu'ụ yá 'yẹ uni, nö'ö togo su
da hoki xiñho, honi xa da du. Ha nu'mụ hinte uni, da mẹki.
3 Nu'ahụ xi hok'ahụ xiñho nuya mhö xta xi'ahụ.
4 Kwathụ ga 'bụhwihụ. Jangu ar 'yẹza hingi tsạ te da uni nu'mụ hingi thöt'a
hár 'bại, njap'ụtho'ihụ n'ehe, nu'mụ hindi 'bụhwihụ, hinte mañho gi uñhụ.
5 Nuga go dar 'bại'obxi, ha nu'ahụ yá 'yẹ. Nö'ö togo di 'bụ'be, nunụ xa unga
ar ñho. Ha nu'mụ hindi 'bụ'be, hinte tsạ te da mẹfi.
6 Nö'ö togo hindi 'bụ'be, ma da t'ẹnga har ñöni ngu n'ar 'yẹza, ne da 'yot'i.
Nep'ụ da njo, ne da t'ụ'sa har tsibi habụ da nzọ.
7 Nu'mụ xa gi umba ri mụihụ ga 'bụhwihụ, ne di oda ri mfenihụ ma mhö,
'yạhụ gatho nö'ö gi nehụ ne da t'a'ahụ.
8 Nu'mụ xa gi uñhụ ar ñho, njap'ụ nheki ár nsunda ma Dada, ne njap'ụ gi
'ñuhụ go ma mạxte'ihụ.

9 Ngu xi mökagi ar Dada, njap'ų di mö'ahų n'ehe. Yo ma gi 'wehų, 'bųhų ha
ma mhöte.
10 Nu'mų gi 'yǫthų nö'ö xta 'bęp'ahų, gi 'bųhų ha ma mhöte 'mų, jangu xta
ǫt'a nö'ö xpa 'bępkagi ma Dada, ne di 'bų hár mhöte'ö.
11 Di xi'ahų njap'ų ne ga thok'ahų ma johya, ne da nxǫge ri johyahų.
12 Gehnų ma 'bępate: Gi mhöhų n'a ngu n'a ngu xta mö'ahų.
13 Hiñ'otho man'ar mhöte di töpa ár nsu, da unga ár te da pǫ yá ñ'ohų.
14 Nu'ahų go ma ñ'ohų nu'mų gi 'yǫthų nö'ö di 'bęp'ahų.
15 Nupya hindi nu'ahų ngu n'ar 'bęgo, ngetho n'ar 'bęgo hingi pödi tema pę
ár hmu. Ha nu'ahų ma ñ'ohų, ngetho gatho nö'ö xta ǫde xi mönga ma Dada,
xta xi'ahų n'ehe.
16 Nu'ahų hinga hwankagihu, nuga go da hwañ'ahų, ne xta ex'ahų gi möhų,
ne da nheki ri hoga 'bęfihų hiñham'ų da thege. Njap'ų gatho nö'ö gi 'yąfų ma
Dada gi pǫtjų ma thuhu, da 'ra'ahų.
17 Nö'ö di 'bęp'ahų: Mhöhų n'a ngu n'a.

Nu'ų hingya gamfi ma da ųtsa'ihų

18 Nú'mų xta ųtsa'ihų ya jö'i, beñhų bi ųtsagiga m'ęt'o.
19 Nu'mų ár męti'ihųhmö ar ximhąi, nuya meximhąi da mö'ahų ngu mö
yá mi meximhąiwi. Ha nu'ahų hingyá męti'ihų, ngetho nuga nú'mų nda
hwañ'ahų, da zoñ'ahų madeda ya meximhąi, jange ųtsa'ihų.
20 Beñhų nö'ö xta xi'ahų, ar 'bęgo hingi töpa ár nsu ár hmu. Nö'ö togo xi
ųtsagi, ma da ųtsa'ihų n'ehe. Ha nu'mų xi 'yǫt'a nö'ö xta mö, ma da 'yǫt'ahų
nö'ö gi xipabihų n'ehe.
21 Ha nu'ų togo da ųtsa'ihų, ma da jap'ų ngetho xka ñ'emųigihų, ne hingi
pö'ų togo xpa pęnkagi.
22 Nu'mų hinxta ekahmö ne hinxta zohmö nuya jö'iyų, hinte ma ts'oki di
tuhmöyų. Ha xta ehe xta xipabi, jange hiñ'otho te da dö'ų.
23 Nö'ö togo ųtsagi, pǫntho ųtsa ma Dada n'ehe.
24 Nu'mų hinxta ñ'uhmö ya nt'udi nö'ö hinto man'a xi zą xi 'yǫt'e, hinte ma
ts'oki di tuhmö'ų. Ha xi hyandya nt'udi, ne xi ųtsagi mahyęgi'be ma Dada.
25 Xi njap'ų ne nda tho ngu mönga ha yá t'ofo habų enö: Xi ųtsagi mödi hinte
xta japabi'ų.
26 Ne ma ga pęñ'ahų ar Humamųi, gehnų ár Hñö Jö mönga majöni, di 'ñe
habų bi 'bų ma Dada. Nunų da dąt'ahų majöni togogi.
27 Nu'ahų n'ehe ma gi dąthwų majöni ma'ra togogi, ngetho har ndųitho ndi
'bųhwihų.

16

1 Di xi'ahų njap'ų, ne hingi 'wehų xta 'ñep'ų ya nt'ųtsa.
2 Ma da t'ęñ'ahų ha ya nijö, ne ma da zǫ ya pa nú'mų togo ma da hyo'ahų,
njap'ų pępa Jö emp'ö.
3 Nu'ų ma da 'yǫt'ahų njap'ų, ngetho hingi pö'ų togo ma Dada, ne hingi pö'ų
togogi.
4 Xta xi'ahų nuya mhöyų, ne nú'mų xta tho njap'ų, gi beñhų xta xi'ahų
m'ęt'o.

Ár 'bęfi ár Hñö Jö

Hinda xi'ahų njap'ų ár ndųi, ngetho ndi 'bųhwithohų.
5 Ha nupya ma ga penga habų bi 'bų togo ba pęnkagi. Ne hinto xka
'yąngagihų habų gar ma.
6 Hǫnsę xa gi tu ri mųihų ngetho xta xi'ahų njap'ų.

7 Majöni di xi'ahụ, gi tọ'mhụ ri ñhohụ nu'mụ gar maga. Nu'mụ hinga ma, hinda e ar Humamụi. Ha nu'mụ ga ma, ma ga pẹmp'ahụ gi 'bụhwihụ.
8 Nu xta zọ'ö, ma da hñu'mba yá hmi ya jö'i, da bö'ụ xa tu yá ts'oki, hanja da m'ụ xiñho, ne Jö ma da hñö'spa majöni.
9 Ma da utwabi'ụ xa tu ya ts'oki, ngetho hingi ñ'emụigi.
10 Ma da utwabi hanja da m'ụi xiñho, ngetho nuga ma ga penga man'agi habụ bi 'bụ ma Dada, ne hinge ma gi hyandgagihụ.
11 Ne da utwabi ar thöxamajöni, ngetho nö'ö togo ndöwa har ximhại, xi wadi xi thu'spa ár mfẹi.
12 Di pẹ'sta ma nzẹyẹ tema ga xi'ahụ, ha nupya hinda tsạ ga ut'ahụ, ngetho hinda tsạ da zo ri mfenihụ xọge.
13 Nu xta ep'ụ ár Hñö Jö nö'ö mönga majöni, ma da 'yot'ahụ xiñho ar 'ñu nö'ö majöni. Ngetho hinda ma da mönga nö'ö benseẹ, ma da mönga nö'ö xi 'yọde, ne da xi'ahụ nö'ö tema da tho m'ẹfa.
14 Ma da 'ñeska ma nsu, ngetho ma da gụnka ma mẹti ne da ut'ahụ.
15 Gatho nö'ö ár mẹti ma Dada ma mẹti n'ehe, jange xta xi'ahụ da gụnka ma mẹti ne da ut'ahụ.

Ma da the ar dumụi, ma da zọ ar johya

16 'Bẹ 'ra ya tsi pa, ne hinge ma gi hyandgagihụ. Ne da tho ma'ra ya tsi pa, ne ma gi hyandgagihụ man'agi, ngetho gar ma habụ bi 'bụ ma Dada.
17 Nu'mú 'ra yá mạxte mi enga n'a ngu n'a:
—Tema di bọnga nö'ö te mö enö: 'Bẹ 'ra ya tsi pa, ne hinge ma gi hyandgagihụ. Ma da tho ma'ra ya tsi pa, ne gi pengi gi hyandgagihụ, ngetho gar ma habụ bi 'bụ ma Dada.
18 Mi eñ'ụ:
—Tema di bọnga nö'ö eñ'ö: 'Bẹ 'ra ya tsi pa. Hindi pöhụ tema ne da mö.
19 Ar Hesu bi bötho tema mi ne nda 'yạmbabi'ụ, jange bi 'ñembabi'ö:
—Yo'ö gi ñ'ạñhụ n'a ngu n'a nö'ö te xta xi'ahụ: 'Bẹ 'ra ya tsi pa, ne hingi hyandagihụ. Ne ma da tho ma'ra ya tsi pa, ne gi hyandgagihụ man'agi.
20 Xa majöni di xi'ahụ, xa ma gi nzoñhụ ne ma gi thohụ ar dumụi, ha nuya meximhại ma da njohya. M'ẹfa nuna ri dumụihụ ma da thege, ne ma da e ar johya.
21 Ma gi njahụ ngu n'ar 'bẹhñö tho ya ụgi ngetho xi zọ yá pa da m'ụ ár bötsi. Ha nu xta wadi da m'ụ ár bötsi, da pumhnitho ar ụgi bi thogi, di töte ar johya pẹts'i, ngetho xi zọkwa n'ar bötsi har ximhại.
22 Gi njahụpya, xa gi tu ri mụihụ. Ha nú'mụ xka pengi ga hant'ahụ, xa ma gi njohyahụ, ne hinto ma da hñöñ'ahụ nunar johyanụ.
23 Nuya pa'ụ hinte ma nt'ạni gi 'yạngagihụ. Xa majöni di xi'ahụ, gatho nö'ö gi 'yạpabihụ ma Dada gi nọnjụ ma thuhu, go da 'ra'ahụ'ö.
24 Hinte xka 'yạpathohụ gi nọnjụ ma thuhu. 'Yạfụ ne da t'a'ahụ, njap'ụ da nxọge ri johyahụ.

Ar Hesu bi dö ar ximhại

25 Nö'ö xta xi'ahụ xta mönga m'ede. Ma da zọ ar pa hinga zo'ahụ njap'ụ. Ma ga xi'ahụ n'agitho togo ma Dada, ne njap'ụ da zo xiñho ri mfenihụ.
26 Nuya pa'ụ ma gi 'yạpabihụ ma Dada gi nọnjụ ma thuhu. Di xi'ahụ hinge mahyoni ga ạpa ma Dada da 'yọt'ahụ.
27 Geseẹ ma Dada mö'ahụ, ngetho xka mökagihụ, ne xka ñ'emụihụ xta e habụ bi 'bụ'ö.
28 Ndi 'bụ habụ bi 'bụ ma Dada, ne xta ekwa har ximhại. Ma ga tsokwa ar ximhại, ne ga penga man'agi habụ bi 'bụ ma Dada.
29 Nuyá mạxte bi 'ñembabi:

—Nupya gi ñö xiñho, ne hinte ma 'bede gi mö.
30 Xi zo ma mfenihepya gi pö gatho, hinge mahyoni te da t'ąñ'a'i. Jange di ñ'emụihe xka e habụ bi 'bụ Jö.
31 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñenö:
—Hage gi ñ'emụihụpya.
32 Pöhụ ma da ep'ụ ar pa, ne di xi'ahụ, 'bąp'ụtho nú'mụ ma gi mfonthụ. N'a ngu n'a ma gi jụhụ ri 'ñuhụ, ne ma gi hyęgasęhụ. Mödi hinga ma ga 'bụsę, ma ga 'bụ'be ma Dada.
33 Xta xi'ahụ njap'ụ, gehnụ da ja'ahụ gi 'bụhụ ter entho ga 'bụhwihụ. Nuwa har ximhąi ma gi thohụ ya thogi. Yo gi tu ri mụihụ, ngetho nuga xta tö ar ximhąi.

17

Ar Hesu ąpa ár Dada da mą'spa yá mąxte

1 Mi wadi bi mönga njap'ụ, ar Hesu bi nọ'sa mhets'i ne bi 'ñenö:
—Ma Dada'i, xi zọ ar pa da göxkwa nö'ö xka 'bępkagi ga ọt'e. 'Ñe'spa ár nsu ri T'ụgi, ne nuga ga es'a ri nsuge n'ehe.
2 Ngetho xka 'raka ar ts'ędi töpa gatho ya meximhąi, ga umba ar te hiñham'ụ da göts'i nu'ụ togo xka dątka ha ma 'yę.
3 Gehnụ ar te hiñham'ụ da göts'i: da bö'a'i họnsę'i gar Jö majöni, ne da bökagi dar Hesukristo togo xka pęnkagi.
4 Nuga xta jwata ma 'bęfi xka 'rakagi, njap'ụ xta ñ'u ri nsundawa har ximhąi.
5 Ma tsi Dada'i, koska ma nsunda ga 'bụhwi habụ gi 'bụi, ne njap'ụ da nheki ma nsu, ngu nunar nsu ndi pę'skwi nú'mụ hinxki thoktho ar ximhąi.
6 Xta utwabi togo'i nuyụ xka hwahna har ximhąi, ne xka 'yęntk'a ha ma 'yę. Go ma ri męti ne xka 'rakagipya. Nuyụ xi 'yọt'a gatho ngu xka pęnkagi ga xipi.
7 Nupya pöhyụ, gatho nö'ö di pęfi, go xka 'bępkagi.
8 Ngetho xta xipa nö'ö xka xikagi, ne nuyụ xi hñöni. Ne xi böhyụ majöni xta ehe habụ ndi 'bụhwi, ne xi ñ'emụi go xka pęnkagi.
9 Nuga di ą'i gi suyụ. Hinge di ą'i gi su nu'ụ hingya gamfi, di ą'i gi su nuyụ togo xka 'rakagi, ngetho go ri męti n'ehe.
10 Gatho nö'ö ma męti go ri męti n'ehe, ne nö'ö ri męti ge go ma męti n'e. Gehyụ xa japabi xi nheki ma nsunda.
11 Ma ga hęgi di 'bụka har ximhąi, ngetho gar map'ụ habụ gi 'bụi. Ha nuyụ ma da m'ụkwatho har ximhąi. Ma tsi Dada'i xa xint'axi'i, nuya xka 'rakagi, suyụ hár ts'ędi ri thuhu, ne da n'athoyụ, ngujụ di n'athowi.
12 Nú'mụ ndi 'bụ'bewa har ximhąi, go ndi suga hár ts'ędi ri thuhu hinge nda 'wege. Nu'ụ ga 'rakagi ndi su, hinto bi m'ędi, họnsę nö'ö xki t'ęnt'i nda m'ędi, ne nda tho ngu huxa har T'ofo.
13 Nupya ma ga map'ụ habụ gi 'bụi. Nú'mụ di 'bụkwatho har ximhąi di mönga nuya mhöyụ, njap'ụ ga thokwabi ma johya ne da nxọge yá johyayụ.
14 Xta umbabi ri mhöyụ. Ne ar ximhąi bi ụtsa, ngetho hingyá męti ar ximhąi, nguga hingo ár męti ar ximhąi.
15 Hindi ą'i gi jụka har ximhąi, họnsę di ą'i gi ñöni hinte da japa ar ts'ondöhi.
16 Nuyụ hingyá męti ar ximhąi, nguga hingar męti ar ximhąi.
17 Di ą'i gi utwabi nö'ö majöni, ne da 'yęnt'a yá te da męp'a'i. Nuna ri mhö gehnụ majöni.
18 Jangu xka pęnkagi har ximhąi, njap'ụ xta pęnkayụ har ximhąi n'ehe.

19 Nuga di homba yá ñhoyụ. Geseẹgi di ẹnt'a ma te ha ri 'bẹfi, ne njap'ụ nuyụ n'ehe da 'yẹntyá te ha ri 'bẹfi, ngetho pöhyụ nö'ö majöni.
20 Hinge họnsẹ di ạ'a'i gi fạxyụ. Fạxats'ụ nu'ụ togo ma da ñ'emụigi n'ehe xta 'yọ yá mhö dạmajöniyụ.
21 Ne da n'athoyụ ngu di n'athowi, ma tsi Dada'i, ngetho nu'ge ne nuga di 'bụhwi mahyẹgi. Ne ga n'at'wihụyụ n'ehe, ne njap'ụ ya meximhại da ñ'emụi go xka pẹnkagi.
22 Ngu nö'ö ar nsunda xka 'rakagi, njap'ụ ga thokwabiyụ n'ehe, ne da n'athoyụ ngu di n'athowi.
23 Nuga ma ga 'bụ'beyụ, ne nu'ge di 'bụhwi. Njap'ụ di n'athoyụ, ne ya meximhại da bödi xka pẹnkagi, ne xa gi möhyụ ngu xka mökagi.
24 Ma tsi Dada'i, núyụ xka 'yẹntk'a ha ma 'yẹ, di ne da m'ụ habụ di 'bụka, ne da hyanda nö'ö ar nsunda xka 'rakagi; ngetho ngi möki nú'mụ hinxki thoktho ar ximhại.
25 Ma tsi hoga Dada'i, nuya jö'i hingya gamfi hinxi bö'i. Ha nuga di pö'i, ne nuyụ xka 'rakagi pöhyụ n'ehe go xka pẹnkagi.
26 Xta utwabiyụ togo'i ne tengu ri m'ụi, ne hinga ma ga tsạyạ ga utwabi. Ne njangu xka mökagi, nuyụ n'ehe da mẹ'sa nunar mhöte'ö ha yá mụi, ne ma ga 'bụ'begayụ.

18

Ar Hesu bi mhihi
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lk. 22:47-53)

1 Ar Hesu mi wadi bi mönga njap'ụ, bi mẹwi yá mạxte bi 'rañ'ụ ar hñe ár thuhu Nsedro. Mi 'bụhnụ n'ar hwöza, ne ka bi yụtnụ.
2 Ha nu ar Huda, togo bi dạ ar Hesu, mi pödi habụ mi 'bụ nunar hwöhinụ, ngetho nzẹyẹ ya pa ar Hesu xki mẹwinụ yá mạxte.
3 Jange ar Huda bi zixa n'a mut'i ya ndogu xki 'ñe har ts'ụt'wi, ne 'ra ya ndogu mi su ar nijö, xki mẹhna ya ndömöjö ne ya dẹnga'bẹpate, bi mayụ mi hö ya ñot'i, ya tụnza, ya za ne ya jwai.
4 Ar Hesu mi pötho tema nda 'ñepabi, jange bi m'ẹt'o ma ba thödi, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Togo gi hoñhụ.
5 Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Di hoñhe ar Hesu me Nasare.
Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Go geke.
Ne mi ñ'owi'ụ n'ehe ar Huda togo mi dạ.
6 Nú'mụ mi 'ñembabi'ụ: Go geke, nu'mú bi nthixtha ne bi hwank'ụ.
7 Ar Hesu bi mengi bi 'ñembabi'ụ:
—Togo gi hoñhụ.
Nu'ụ bi 'ñeñ'ụ:
—Ar Hesu me Nasare.
8 Ar Hesu bi dötwabi:
—Xta xi'ahụ, go geke. Nu'mụ gi hongagihụ, hyẹhụ da ma nuyụ di ñ'o'be.
9 Bi njap'ụ ne bi tho ngu xki möñ'ö xki 'ñenö: Gatho nu'ụ xka 'rakagi, di pẹ'stho, hinto xta 'bẹdi.
10 Nu'mú ar Simu Pedro n'a mbi k'osta n'ar ndọjwai mi nxöts'i, ne bi dakwa ár gu hár ñ'ẹi ár 'bẹgo ar ndömöjö. Nor 'bẹgo'ö már thuhu ar Malko.
11 Ar Hesu bi 'ñemba ar Pedro 'mụ:
—Kwata nor ndọjwai hár nt'o. Ngetho nunar nt'ẹni xinju xi hñuska ma Dada, hage ga hẹp'ụ hinga tsi 'mụ.

Ar Hesu bi ts'ixa ma ba m'ą̈mba ar ndömöjö
(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lk. 22:54)

12 Nep'ų̈ nunar mut'inų̈ ya ndogu mi ñ'owi yá ndö, ne ya ndogu mi su ar
nijö xki mę̈hna ya dönziandö, bi gų̈ ar Hesu ne bi xǫ̈t'e.
13 M'ę̈t'o bi ts'i'spa ar Anas, ngetho már ndǫ̈hñö ar Kaifas togo mar
döngamöjö nor ję̈yę̈'ö.
14 Nunar Kaifasnų̈ gehnų̈ togo xki xipa ya ndöxodyo mar ñho nda duse̱ n'ar
ñ'ǫ̈hǫ̈, hinge gatho ya jö'i.

Ar Pedro mi 'bų̈ hár thi ár ngu ar Anas
(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lk. 22:55-57)

15 Ha nu ar Simu Pedro ne nö'ö man'a ár mimą̈xtewi mi tę̈ñ'ų̈ ar Hesu mi
njų̈. Nö'ö man'ar mą̈xte már mpödi ar döngamöjö, jange bi yų̈t'a hár thi ar
ngu.
16 Har Pedro xki go nthi har goxthi. Jange ba e nö'ö man'ar mą̈xte mi
mpöhwi ar döngamöjö, bi xipa ar 'bę̈hñö mi su ar goxthi, nda hye̱ ar Pedro
nda yų̈t'i.
17 Nu'mų́ nor 'bę̈hñö mi su ar goxthi bi 'ñemba ar Pedro:
—Ha hingo ngi ñ'owi nor ñ'ǫ̈hǫ̈nų̈ n'ehe.
Ar Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö, nuga hin'ö.
18 Nuya 'bę̈go ne nuya sunijö xki 'ñu'ų̈ n'ar tsibi ngetho mar ntse̱, mi 'bą̈hnų̈
mi mpat'ų̈. Ar Pedro mi 'bą̈hnų̈ n'ehe.

Ar Anas bi 'yǫ̈t'wa ya nt'ą̈ni ar Hesu
(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lk. 22:66-71)

19 Ha nu ar döngamöjö bi 'yą̈mba ar Hesu tema xki ja yá mą̈xte ne ár nt'uti.
20 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga hinte xta ǫ̈tka ñ'öntho. Nö'ö di mö xta mönga ha ya t'ų̈lo nijö ne har
döngani jö habų̈ tsǫ̈nga gatho ya xodyo.
21 Yo'ö gi ą̈ngagihų̈. 'Yą̈mbabihų̈ nu'ų̈ togo xi 'yǫ̈xkagi, go pö'ų̈ tema xta mö.
22 Nu mi mönga njap'ų̈ ar Hesu, n'ar sunijö bi umba n'ar mpę̈tgu ne bi 'ñenö:
—Hage njap'ų̈ gi thöta ar döngamöjö.
23 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Gi enö xta ñömañ'ų̈. Hage da zą̈ gi hñubga ma hmi. Ha nu'mų̈ xta ñö xiñho,
yo'ö xka fę̈bgagi 'mų̈.
24 Nu'mų́ ar Anas bi mę̈hna ar Hesu xki nsǫ̈t'e, nda ts'ixa habų̈ mi 'bų̈ ar
Kaifas togo mar döngamöjö.

Ar Pedro bi kǫnga ar Hesu
(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lk. 22:58-62)

25 Ar Pedro mi 'bą̈ get'ų̈ ar tsibi mi mpat'i, ne bi t'embabi:
—Hage hinga ge'e n'ár mą̈xte n'ehe.
Nö'ö bi nkǫ̈ni ne bi 'ñenö:
—Hin'ö, nuga hin'ö.
26 N'ár 'bę̈go ar döngamöjö már mëni nö'ö togo bi hye̱kwa ár gu ar Pedro, bi
'ñembabi:
—Hage hinda hant'a'i ngi 'bą̈hwi'ö har hwöza.
27 Ar Pedro bi mengi bi nkǫ̈ni, ne bi ma ar boxi.

Ar Hesu ma ba m'ą̈mba ar Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-31; Mr. 15:1-20; Lk. 23:1-5, 13-25)

28 Mi takxuditho nú'mų̈ mi njų̈ka ar Hesu hár ngu ar Kaifas, ne bi ts'ixa har
döta ngu habų̈ mi 'bų̈ ya ndö me Nroma. Nuya ndöxodyo himbi ne bi yų̈t'ų̈,
himi ne nda jąxt'a yá m'ų̈i, ne nda tsą̈ nda zi ar baxjwa.

29 Nu'mú, ba pǫnga ar Pilato ne bi 'ñembabi'ų:
—Tema gi hǫxų nunar ñ'ǫhǫnų.
30 Nu'ų bi dödi ne bi 'ñeñ'ų:
—Nu'mų hinte ma ts'oki xi 'yǫthmö, hinxta tsiñ'ahe 'mų.
31 Ar Pilato bi dötwabi'ų:
—Tsixų ne 'yǫthwų ar ts'ųt'wi ngu mönga ri t'ofohų.
Ha nuya xodyo bi 'ñembabi:
—Nuje hingi thęgagihe togo ga hohe.
32 Bi njap'ų ne nda thogi ngu xki mönga ar Hesu, nú'mų xki mönga hanja nda du.
33 Ar Pilato bi mengi bi yųt'a har döta ngu, ne bi zohna ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Hage gár ndöge ya xodyo.
34 Ar Hesu bi dötwabi njawa:
—Nö'ö xka mö, ha gi mönsę, wa togo xi xi'a'i.
35 Ar Pilato bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hindar xodyoga. Nuya ri mixodyowi ne ya ndömöjö go xpa tsi'a'i ha ma ts'ųt'wi. Te xka 'yǫt'e.
36 Ha nu ar Hesu bi dödi:
—Numa ts'ųt'wiga hinga gekwa har ximhąi. Nu'mų di njap'ųhmö, nu'ų togo tęngagi xi ntuhni ne xi ñöngagi, hinxi ndątkagi ya ndöxodyo. Ngetho numa ts'ųt'wiga hingar menguwa.
37 Ar Pilato bi 'ñembabi 'mų:
—Hage gar ndöge 'mų.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö, ngu xka mö dar ndö. Jange da m'ųi ne xta ekwa har ximhąi ga mönga nö'ö majöni. Gatho nu'ų tęnga nö'ö majöni, ǫxa nö'ö di mö.
38 Ar Pilato bi 'ñenö:
—Teme nö'ö majöni.
Mi wadi bi mönga njap'ų, bi bǫnga nthi ma ba k'önga ya xodyo man'agi, ne bi 'ñembabi'ų:
—Hinte ma ts'oki di timbabinų.
39 Nu'ahų gi pę'sų n'ar nt'umbi di hęk'ahų n'ar 'yofądi har dąngo mbaxjwa. Ha gi nehų ga hęk'ahų ri Ndöxodyohų.
40 Nu'mú gatho bi mengi bi ma'ų ne bi 'ñeñ'ų:
—Hindi nehe gi hyęhnų. Hyę ar Baraba.
Ha nu ar Baraba mar bë.

19

1 Nu'mú ar Pilato bi japi nda n'węxt'a ar Hesu.
2 Ne nuya ndogu bi me n'ar ntsant'i ya 'mini ne bi hñu'spabi. M'ęfa bi gö'spa n'ar thęnga dutu xa xki zi.
3 Ne bi 'ñeñ'ų:
—Xą ar tsi te, ár Ndö'i ya xodyo.
Ne mi umba ya mpętgu.
4 M'ęfa ar Pilato bi bǫnga man'agi ne bi 'ñemba ya xodyo:
—Hyanthų di tsiñ'ahųwa nunar ñ'ǫhǫnų. Nusęhų hinte ma ts'oki xta timbabi.
5 Nu mi bǫnga ar Hesu mi hu'sa ya 'mini xki m'e, ne mi he ar thęnga dutu, bi 'ñenga ar Pilato:
—Xi 'bųkwa nunar ñ'ǫhǫnų.
6 Mi hyanda nuya ndömöjö ne ya sunijö, bi ndųi bi mafi ne mi eñ'ų:
—Tsųta har pont'i, tsųta har pont'i.

Bi 'ñenga ar Pilato:
—Tsixụ ba tsụthụ har pont'i ngu xka möñhụ, ngetho nuga hinte ma ts'oki di timbabinụ.
7 Nuya xodyo bi dötwabi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nunụ xi 'ñensẹ ár T'ụ Jö, jange mahyoni da tho, ngetho njap'ụ enga ha ma t'ofohe.
8 Nu mi 'yọ njap'ụ ar Pilato bi hñuxa ár ntsu.
9 Ne bi mengi bi yụt'a har döta ngu, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Habụ gar mengu.
Ar Hesu hinte bi döti.
10 Jange ar Pilato bi 'ñembabi:
—Ha hingi ne gi thödi. Wa hingi pödi di pẹ'sa ar ts'ẹdi ga ja'a'i da ts'ụt'a har pont'i, wa da tsạ ga hẹk'a'i gi ma n'ehe.
11 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hinte ma ts'ẹdi gi pẹ'shmö nu'mụ hinte xi 'ra'a Jö. Jange nö'ö togo xi 'yẹntk'agi ha ri 'yẹ, go töte ár ts'oki tux'ö.
12 Mi wa ar Hesu bi mönga njap'ụ, ar Pilato xa bi umba ár mụi mi honi hanja nda hyẹgi. Ha nuya ndöxodyo xa mi mafi mi eñ'ụ:
—Nu'mụ gi hyẹ nunar ñ'ọhọnụ, hingár ñ'owi ar Sesar. Ngetho gatho nu'ụ ñ'exasẹ ngu n'ar ndö, gehyụ yá ñ'ụniwi'ö.
13 Nu mi 'yọ njap'ụ ar Pilato bi gụka ar Hesu. Ne bi hñuxa hár nthuts'i habụ höxa majöni, mi 'bụ har Gabata har mhö ebreo, di bọni da 'ñenö har Nt'ụt'ado.
14 Mi 'bẹ n'apa nda zọ ar dạngo mbaxjwa, ngu made mpa nú'mụ ar Pilato bi 'ñemba ya ndöxodyo:
—Ndi, 'bụkwa ri ndöhụ.
15 Ha nuya ndöxodyo bi ma'ụ ne bi 'ñeñ'ụ:
—Tsits'i ba tsụta har pont'i.
Ha nu ar Pilato bi 'ñembabi'ụ:
—Hage gi nehụ ga tsụt'a ri ndöhụ.
Nuya ndömöjö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Họnsẹ ar Sesar di 'ñehe ngu ar ndö, hinto man'a.
16 Jange bi dạtwa ha yá 'yẹ'ụ nda tsụt'ụ har pont'i, ne nuya ndöxodyo bi gụ ar Hesu bi zix'ụ.

Ár nts'ụti ar Hesu har pont'i
(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Lk. 23:26-43)

17 Ar Hesu bi bọni mi muxa ár pont'i habụ ma nda ts'ụti, ndi ma har Ñhöxhmundo'yo, har hñö ebreo t'embabi Golgota.
18 Ne ka bi ts'ụtnụ har pont'i. Ne bi ts'ụtnụ ma yoho n'ehe, har Hesu bi go madetho.
19 Ar Pilato bi 'yot'a n'ar döta thuhu, ne bi hñuxa mañö ar pont'i, mi enö njawa: Gehnụ ar Hesu me Nasare, ár Ndö ya xodyo.
20 Nunar thuhunụ bi ne nzẹyẹ ya xodyo; ngetho habụ xki ts'ụti mi get'ụ ar hnini, ne mi huxa har hñö ebreo, ar griego ne ar latin.
21 Nuya ndöxodyo bi 'ñemba ar Pilato:
—Yo gi ot'a: Ár Ndö ya xodyo. Di nehe gi 'yot'a njawa: Go mi eñ'ö ár Ndö ya xodyo.
22 Ar Pilato bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nö'ö xta ot'i, njap'ụ da gohi.
23 Nuya ndogu mi wadi bi tsụta ar Hesu, bi gụmpa yá dutu nda 'yọt'a goho xẹni, ne nda hñöxa n'a xẹni n'a ngu n'a. Bi gụmpa ár pạt'i n'ehe, nunụ mi n'adar m'e xki t'ọt'e xki ndụ mañö ndi göxa hại.
24 N'a mbi bentho ne bi 'ñeñ'ụ:

—Hinga xẹjụ. Ma ga ẹnsụ n'ar nthöhö ga nuhụ togo da hñötsꞌi.
Gathoyụ bi njapꞌụ, ne bi tho ngu mi enga har T'ofo habụ hutsꞌi njawa:
Bi ñheꞌụ ma dutu,
Ne bi 'yẹnsa ar nthöhö nda nu togo nda hñöska ma he.
Ne bi japꞌụ ya ndogu.
25 Getꞌụ har pontꞌi habụ xki tsꞌụta ar Hesu, ka mi 'bạhnụ ár nönö ne ár juhwẹpꞌụꞌö, ar Maria ár 'bẹhñö ar Kleofa, ne ar Maria me Magdala.
26 Ar Hesu mi hyanda ár nönö ne ár mạxte togo xa mi mödi mi 'bạhnụ n'ehe, bi 'ñemba ár nönö:
—Nönö, xi 'bạpꞌụ ri tꞌụ.
27 Nepꞌụ bi 'ñemba ár mạxte togo xa mi mödi:
—Hyandi, xi 'bạhnụ ri nönö.
Ne nor paꞌö nunar mạxtenụ bi zixa hár ngu bi su.

Ar Hesu bi du
(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Lk. 23:44-49)

28 M'ẹfa mi bö ar Hesu xki jwata xọge, bi 'ñenö:
—Di tuthe.
Njapꞌụ bi tho ngu mönga har T'ofo.
29 Mi 'bụhnụ n'ar mohi mi po ar ixkat'afi. Bi njụ n'ar xiꞌyo bi mpobo, bi nthuta ha n'ar tꞌo ne bi njwatwa hár ne.
30 Ar Hesu mi wadi bi zi ar ixkat'afi bi 'ñenö:
—Xi göxa xọge.
Ne bi tsꞌạꞌma ár ñö, bi dạ ár hñö bi du.

Ar Hesu bi nsụꞌspa ár 'bọtsꞌe

31 Mi 'bẹ n'apa nda dạt'a ar dạngo mbaxjwa. Jange ya ndöxodyo ma ba ạpa ar möte ar Pilato nda n'wakwabi yá wa nuꞌụ xki tsꞌụti. Ne nda njömba yá ndoꞌyo, hinge nda gopꞌụ har pontꞌi nöꞌö ar pa ntsạyạ. Nunar panụ mar ntsꞌupi.
32 Jange ba e 'mụ ya ndogu, ne bi 'wakwa yá wa nöꞌö ar 'bẹtꞌo ne nöꞌö ár ñ'owi xki tsꞌụtwi.
33 Ha núꞌmụ mi zọnga habụ mi zụ ar Hesu, himbi 'wakwa yá wa, ngetho bi hyantꞌụ xki du.
34 Ne n'a nuya ndogu bi gụ n'ar maza, bi sụꞌspa ár 'bọtsꞌe, ne bi k'ontsꞌa ar ji ner dehe.
35 Ha nöꞌö togo bi hyandi go dạmajöni, jange pödi xiñho majöni nöꞌö te mö. Ne petꞌahụ, njapꞌụ gi ñ'emụihụ n'ehe.
36 Bi njapꞌụ ne nda tho ngu mönga har T'ofo habụ enö: Hinte ma ndoꞌyo nda n'wakwabi.
37 Manꞌár xẹni ar T'ofo enö njawa n'ehe: Ya jöꞌi da hyanda nöꞌö togo bi sụnsẹꞌụ.

Ár ntꞌạgi ar Hesu
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lk. 23:50-56)

38 Mi wa xọgeyụ, ar Huse me Arimatea, togo mi tẹnga ar Hesu n'ehe, mödi ñ'öntho ngetho mi tsu yá mi ndöxodyowi, bi ma ba ạpa ar Pilato nda umba ar sẹki nda hñöꞌspa ár ndoꞌyo ar Hesu. Ne ar Pilato bi umbabi, jange bi ma ba hömpabi.
39 Ar Nikodemo n'ehe togo ba e mi nxui bi kꞌönga n'agi ar Hesu, ba hö ar bopo ár thuhu ar mira, mi nthöskwi manꞌar hogañụni ár thuhu aloe, mi tho ngu n'ạtemaꞌrẹtꞌa ya ntsꞌụti ár ñhụ.
40 Jange bi gụꞌụ ár ndoꞌyo ar Hesu, bi goꞌspa ya hogañụni, ne bi mạxa ya dutu, ngu yá ntꞌumbi ya xodyo mi ạ yá jöꞌi.

41 Get'ụnụ habụ xki ts'ụta ar Hesu mi 'bụhnụ n'ar hwözа, ne har hwözа mi
'bụhnụ n'ar 'ra'yo t'ạgi hinto xki t'ạgi.
42 Jange ka bi t'ạhnụ'ö, ngetho mi get'ụtho, ne ma nda ndụ ar pa ntsạyạ.

20

Ar Hesu bi mengi bi nte
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lk. 24:1-12)

1 Ár m'ẹt'o mpa ar hñötо, ar Maria me Magdala bi ma ra n'itho mi nxuitho
har t'ạgi, ne bi hyandi xki thökа ar do mi kothmö'ö.
2 Nu'mú, dama bi nixt'i ma ba xipa ar Simu Pedro ne nö'ö man'ar mạxte xa
mi mö ar Hesu, bi 'ñembabi'ụ:
—Xi thö'spa ár ndo'yo ar tsi Hmu mi 'bụ har t'ạgi, ne hindi pöhe habụ xpa
'bọkwe.
3 Dama bi bọnga ar Pedro ne nö'ö man'ar mạxte, bi ma'ụ har t'ạgi.
4 Xa bi hyẹ ar nhixt'i gatho yoho, ha nö'ö man'ar mạxte bi ntötе ár nihi,
jange bi zọnga m'ẹt'o.
5 Bi kạka ár ñö ne bi hyanda ya xụni dutu mi 'bụhnụ, ha himbi yụt'i.
6 Ne mi zọ ar Simu Pedro n'ehe mi 'bẹfa, dama bi yụt'i ne bi hyanda ya xụni
dutu mi 'bonụ.
7 Ne bi hyanda nunar nthu'mxi xki 'bạ'spahmö ár ñö ar Hesu, himi nthöskwi
nu ma'ra ya xụni dutu, mi 'bụsẹ xki ntot'i xiñho.
8 Bi yụt'a nö'ö man'a xki zọ m'ẹt'o, ne bi hyanda gatho nö'ö te mi ja mbo,
ne bi ñ'emụi.
9 Nuya pa'ụ hinxki zoda yá mfeni nö'ö mönga har T'ofo, mi enö mi mahyoni
ar Kristo nda mengi nda nte man'agi.
10 Ne bi menk'ụ habụ mi 'bụ yá ñ'owi.

Ar Hesu bi ñ'udi nda hyanda ar Maria me Magdala
(Mr. 16:9-11)

11 Nunar Maria me Magdala mi 'bạ nthi hár goxthi ar t'ạgi mi zoni, bi kạka
ár ñö bi hyanda mbo.
12 Ne bi hyanda yoho ya ẹnxẹ mi he ya t'axdutu, mi huhnụ habụ xki 'bọkwa
ár ndo'yo ar Hesu, n'a habụ xki gohmö ár ñö, ne man'a habụ xki gohmö yá
wa.
13 Ne bi 'ñenga nuya yohoyụ:
—Ha gi ọde nönö. Yo'ö gi zoni.
Nö'ö bi dödi:
—Di zoni ngetho xi thö'spa ár ndo'yo ma tsi Hmu, ne hindi pödi habụ xpa
ts'ogi.
14 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ, bi ñegi ne bi hyanda ar Hesu mi 'bạhnụ, ne
himbi bödi ha go mi ge'ö.
15 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ha gi ọde, nönö. Yo'ö gi zoni. Togo gi honi.
Nunar 'bẹhñö mi beni mar suhwöhiza, jange bi 'ñembabi:
—Tata, nu'mụ xka hñö'spa ár ndo'yo ma tsi Hmu, xikagi habụ xka tsogi, ne
ma ga hö.
16 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Maria.
Nu'mú ar Maria bi 'bạt'i ne bi 'ñembabi:
—Raboni (di bọni da 'ñenö, Utate).
17 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo gi thạngagi, ngetho hinxta mada habụ bi 'bụ ma Dada. Di ma ba xipa
ma ku gar ma habụ bi 'bụ ma Dada ne ri Dadahụ, ma Jö ne ri Jöhụ.

18 Ar Maria me Magdala bi ma ba xipa yá mąxte xki hyanda ar Hesu, ne bi metwa nö'ö xki nsip'ö.

Ar Hesu bi ñ'udi nda hyanda yá mąxte (Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lk. 24:36-49)

19 Nu mi nxui nor 'bęt'o pa'ö, nuyá mąxte xki got'a gatho ya goxthi habų xki mhus'ų ngetho mi tsu ya xodyo, ba e ar Hesu bi m'ą madetho, ne bi 'ñembabi'ų:
—'Bųhų ter entho.
20 Nu mi xipa njap'ų, bi utwa yá 'yę ne ár 'bọts'e, ne nuyá mąxte xa bi njohya bi hyanda ar tsi Hmu.
21 Ar Hesu bi 'ñemba man'agi 'mų:
—'Bųhų ter entho. Ngu bi męnka ma Dada, njap'ų di pęñ'ahų n'ehe.
22 Nu mi wadi bi xipa njap'ų, bi hwifi ne bi 'ñembabi'ų:
—Hñöñhų ár Hñö Jö.
23 Nu'ų togo gi pumbabihų yá ts'oki, da mpumbabi. Ha nu'ų hingi pumbabihų, ma da duxta yá ts'oki.

Ar Toma himbi ñ'emųi

24 Nunar Toma n'a yá mąxte ar Hesu, mi t'embabi ar Didimo ngetho xki m'ųhwi mahyęgi man'ár ku, himi 'bųhnų nú'mų mi zọ ar Hesu.
25 Bi 'ñemba nuyá mi mąxtewi:
—Xta hanthe ar tsi Hmu.
Nö'ö bi 'ñenö:
—Nu'mų hinga handwasę yá 'yę habų bi mfo'spa ya bọjö, ne ga fota ma xą, m'ęfa ga fota ma 'yę hár 'bọts'e, nu'mų hin'ö, hinga ñ'emųi.
26 Ár hñötop'ų man'agi mi 'bų yá mąxte mbo ar ngu, ne ar Toma n'ehe. Bi yųt'a ar Hesu nú'mų mi jot'a ya goxthi, bi m'ą madetho ne bi 'ñembabi'ų:
—'Bųhų ter entho.
27 Ne bi 'ñemba ar Toma:
—Xö ri xą, hyandga xiñho ma 'yę. Höwa ri 'yę, fota ha ma 'bọts'e. Yo gi yomi, ñ'emųigi.
28 Ar Toma bi dödi ne bi 'ñembabi 'mų:
—Ma tsi Hmu'i, ma Jö'i.
29 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Toma, ga hyandgagi jange ga ñ'emųi. Ha nzątho nu'ų hinxi hyandgagi ne xi ñ'emųigi.

Yo'ö bi t'ot'a nunar hę'minų

30 Ar Hesu bi 'yọt'a ma nzęyę ya nt'udi hár nthandi yá mąxte, ne hingi huxkwa har t'ofonų.
31 Nuyų xi t'ot'i, ne da tsą gi ñ'emųihų nunar Hesu gehnų ar Kristo ár T'ų Jö, ne xki ñ'emųihų gi pę'sų ar te hiñham'ų da göts'i.

21

Ar Hesu bi ñ'udi bi hyanda yoto yá mąxte

1 Mi wadi bi tho gathoyų, ar Hesu bi ñ'udi man'agi nda hyanda yá mąxte núnų hár ñöni ar ñhọnthe Tiberia. Njanų bi ñ'udi:
2 Mi 'yo mahyęgi ar Simu Pedro, ar Toma togo mi nsipabi ar Didimo ngetho xki m'ųhwi man'a, ar Natanael ar mengu Kana har hąi Ngalilea, nuyá t'ų ar Sebedeo, ne ma yoho yá mąxte.
3 Ar Simu Pedro bi 'ñemba nu ma'ra:
—Gar ma ar njųxhwö.
Bi dö'ų:
—Ga tęñ'ahe n'ehe.

Bi ma'ų, bi bǫxa ha n'ar motsa, ne nor nxui'ö hinte bi gųx'ų.
4 Nú'mų 'bųtho nda hats'i, bi nheki ar Hesu mi 'bą har ñönthe, ha himi pö'ų ha go mi ge'ö wa hin'ö.
5 Nö'ö bi 'ñembabi'ų:
—Ñ'ohų, ha hinte xka jųxų n'ar hwö ga tsahų.
Bi dö'ų:
—Hin'ö.
6 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Köthų ar nt'ąts'i hár ñ'ęi ar motsa, ne gi jųxų.
Bi göt'ų, ne himi tsą nda gųts'i, ngetho xa mi nzęyę ya hwö.
7 Nu'mú nö'ö ar mąxte xa mi mö ar Hesu bi 'ñemba ar Pedro:
—Gehnų ar tsi Hmu.
Nu mi 'yǫ njap'ų ar Pedro, dama bi hye ár dutu ngetho xki mǫge, ne bi 'yęnga ar nsągi har dehe bi bǫnga ñ'ąnthe.
8 Nu ma'ra ba e mi ę ar motsa, mi jųt'a ar nt'ąts'i mi kų ya hwö, ngetho himar yap'ų ar ñönthe, ngu n'anthebe ya ñhųfi ár yap'ų.
9 Ha nu mi gö'ų har ñönthe, bi hyant'ų mi janų ya dęspi habų mi oxa n'ar hwö, ne mi janų ya thuhme n'ehe.
10 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Ba höhųwa 'ra ya hwö ja xka jųxų.
11 Bi bǫxa ar Simu Pedro har motsa, ne bi gųt'a ar nt'ąts'i bi gųka har ñöni. Xa mi ñuxa ya hwö, mi tsų n'anthebe ne ngųdmihñu ya döta hwö. Mödi mi nzęyę himbi xę ar nt'ąts'i.
12 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Ba ehų gi nzimxudihų.
Gatho mi tsu, hinto bi 'yąmbabi, togo'i. Mi pö'ų mar tsi Hmu.
13 Ba e ar Hesu bi gų ar thuhme ne bi umbabi'ų, ne bi jap'ųtho ar hwö n'ehe.
14 M'ęfa xki mengi xki nte man'agi ar Hesu, ár hñu'ginų mi ñ'udi nda hyanda yá mąxte.

Suka ma dęti

15 Nú'mų mi wadi bi ñuñ'ų, ar Hesu bi 'ñemba ar Simu Pedro:
—Nu'ge Simu, ár T'ų'i ar Honas, hage m'ęt'o gi mökagi, ne ka gi möhyų.
Bi do'ö ne bi 'ñenö:
—Hö ma tsi Hmu'i, gi pöke di mö'a'i.
Ar Hesu bi 'ñembabi 'mų:
—Suka ma belo.
16 Bi mengi bi xipa ár ño'gi:
—Simu, ár t'ų'i ar Honas, ha gi mökagi.
Ar Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö ma tsi Hmu'i, gi pöke di mö'a'i.
Nö'ö bi 'ñembabi:
—Tągа ma dęti.
17 Bi 'ñemba ár hñu'gi:
—Simu, ár T'ų'i ar Honas, ha gi mökagi.
Ar Pedro bi zǫt'a ár mųi xki xipa ár hñu'gi, ha gi mökagi. Ne bi döti:
—Ma tsi Hmu'i, gi pöke xiñho gatho. Gi pödi di mö'a'i.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Suka ma dęti.
18 Xa majöni di xi'a'i, nú'mų ngi bötsi, ngi ngųt'asę ri böt'i, ne ngi ma habų ngi nege. Ha nú'mų xki ndönzia, gi jųxa ri 'yę, man'a da dut'a ri böt'i, ne da ts'ix'a habų hingi nege.
19 Bi 'ñenga njap'ų mi xipa ar Pedro hanja nda du ne nda nsundabi Jö, ne bi 'ñembabi n'ehe:

—Tẹngagi.

Ar mạxte xa mi mhödi

20 Nep'ụ ar Pedro bi ñegi, ne bi hyanda nunar mạxte xa mi mö ar Hesu. Get'ö togo xki njwaxa hár tiñö ar Hesu nu ar nxui mi tsi ar t'oxi, ne xki 'ñembabi: Tsi Hmu, togo ma da dạ'a'i.
21 Ar Pedro nu mi hyant'ö, bi 'yạmba ar Hesu:
—Tsi Hmu, xipyanụ.
22 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mụ di nega da m'ụtho nú'mụ xka pengi, tema gi ñ'ạnge. Nu'ge tẹngagi.
23 Nunar 'bedenụ bi nụnga ha gatho ya gamfi, mi mhö nunar mạxtenụ hinge ma nda du. Himbi 'ñembabi hinge nda du'ö, họnsẹ bi 'ñenö: Nu'mụ di nega da m'ụtho nú'mụ xka pengi, tema gi ñ'ạnge.
24 Gehnụ ár mạxte ar Hesu togo dạmajöni te bi thogi, ne bi 'yot'i, ne di pöhụ majöni nö'ö möñ'ö.
25 Ja ma nzẹyẹ ya 'bẹfi bi 'yọt'a ar Hesu. Nu'mụ togo da 'yot'a n'a ngu n'a, di beni gatho ar ximhại hinda ñ'ẹnga ya hẹ'mi'ụ. Dá njap'ụ.

YA 'BĘFI
mi pę yá mpǫte ar tsi Hmu Hesukristo

Ár Hñö Jö xki ñhötkagihų nda m'ęnkagihų

1 Nuga dar Luka, nö'ö ar 'bęt'o t'ofo da ot'i ne da pęñ'a 'mų, nu'ge nda
Teofilo, ja mömp'ų gatho te bi ndųi bi 'yǫt'e ne te mi uta ar tsi Hmu Hesu,
2 ne di göxa nú'mų bi mengi bi ma mhets'i. M'ęt'o bi zohna yá mpǫte xki
hwahni, ne mi hömpa ár ts'ędi ár Hñö Jö, bi xipabi tema nda 'yǫt'ų.
3 Ar tsi Hmu mi wadi bi tho ne bi mengi bi nte man'agi, bi ñ'udi yon'ąte
mpa nda hyanda yá mąxte ne nda ñ'emųi'ų, ne himi tsąyą mi petwabi'ų ár
ts'ųt'wi Jö.
4 Nú'mų mi 'bųhwiyų, bi 'ñembabi:
—Yo ma gi pǫñhų har hnini Herusalen. Tǫ'mhų gi hñöñhų nö'ö xi ñöt'ahų
Jö ar Dada, ne ngu xta xi'ahų ma gi hñöñhų.
5 Majöni ar Xuwa mi xixthe'ihų har dehe. 'Bąp'ųtho ar pa ma gi nxixthehų
gi hñöñhų ár Hñö Jö.

Ar tsi Hmu Hesu bi menga mhets'i

6 Nú'mų mi ñöwi yá mąxte xki mhunts'i, n'a mbi 'yąmbatho'ų ne bi
'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'ihe, hage nuya payų ma gi umba man'agi ár ts'ędi ar hnini
Israel da ndö ngu mam'ęt'o.
7 Nu'mú ar Hesu bi dötwabi'ų ne bi 'ñembabi:
—Hingo di 'ñep'ahų gi pöhų ham'ų ma da 'yǫt'a Jö ar Dada nö'ö o hár 'yę da
'yǫt'ö.
8 Ha nu xta e da zų'ahų ár Hñö Jö, ma gi hñömfų ár ts'ędi, ne ma gi dąhų
majöni togogi nuwa Herusalen, gathowa Nhudea, núnų Nsamaria, ne gatho
ár nxidi ar ximhąi.
9 Nu mi wadi bi mönga njap'ų, bi njųxa mañö mhets'i nú'mų mi handa yá
mpǫte, ha n'ar gui bi go'matho, ne himbi tsą bi hyant'ų.
10 Nu'ų xa mi nǫ'sa mañö mi handa ar Hesu bi ma mhets'i, n'a mbi dąñ'ų
mi 'bąhwi yoho ya ęnxę mi he ya t'axdutu.
11 Ne nuya ęnxę bi 'ñembabi nu'ų yá mąxtehmö:
—Me Ngalileahų, tema gi nǫ'sų mañö. Nu ar Hesu xka hyanthųpya xi ma
mhets'i, go gehnųtho ma da mengi da ehe ngu xka hyanthų bi ma.

Bi thahna ar Matia nda pǫta ar Huda

12 M'ęfa nuyá mąxte ar Hesu, ba kö har t'ǫhǫ Njömdǫni, bi menga har hnini
Herusalen. Mi get'ųtho, bi ñ'o ngu hñötonthebe ya wëni ár yap'ų, ngu ár yap'ų
mi tsą nda ñ'o har pa ntsąyą.
13 Nu mi zǫñ'ų har hnini, bi bǫx'ų har tǫngu habų mi ko'ų. Ka mi 'bųhnų
ar Pedro, ar Hakobo, ar Xuwa, ar Andre, ar Lipe, ar Toma, ar Bartolo, ar Teo,
man'a ar Hakobo ár t'ų ar Alfeo, ar Simu nö'ö mi t'embabi ar ñöngahnini, ne
ar Huda ár jödö ar Hakobo.
14 Gathoyų hyax'mų mi mhunts'i, mi pęs'ų n'adar mfeni mi ąpa Jö. Mi
'bųhwi'ų mahyęgi yá jödö ar Hesu, ar Maria ár nönö'ö, ne ma'ra ya 'bęhñö.
15 Ha nuya pa'ų bi mhushnų ngu n'anthebe ne n'ąte ya ku. Nu'mú ar Pedro
bi m'ą madetho ne bi 'ñembabi'ų:

16 —Ma tsi kuhų, mi mahyoni nda njap'ų ngu nö'ö xki mönga ar Dabi har
T'ofo, nu mi 'yot'i ngu xki xipabi ár Hñö Jö. Bi nǫnga ar Huda nö'ö togo bi zixa
ya jö'i ba jų ar Hesu.
17 Ne nujų ndi pöhų mi gehnų n'ár mąxte ar Hesu, ne mahyęgi ndi pęfų.
18 Bi mą'ö ar tsi Hmu Hesu, ne nunar bojö bi t'umbabi, bi dąnga n'a xęni ar
hąi. Ka gehnų habų bi dągi nzit'ęi, ne bi fǫ ár mųi, gatho yá xefo bi nxani.
19 Ne gatho ya me Herusalen bi bö nö'ö bi thogi, jange bi thu'spabi nor hąi'ö
ha yá hñö'ų: Aseldama, di bǫni da 'ñenö, ar Hąiji.
20 Bi njap'ų ngu xi t'ot'a hár T'ofo Jö ne ha ya Dönga Nsądi habų enö:
Nda nhwata ár ngu'ö,
hinto ma da m'ųhnų.
Ne enö n'e:
Nunár 'bęfihmö, man'ar jö'i da męfi.
21 Jange mahyoni ga hwañhųpya n'a togo ndi ñ'ohų nuya pa'ų ndi 'bųhwihų
ma tsi Hmuhų Hesu.
22 Bi dų'mi da ñ'ohų nú'mų mi xixthe ar Xuwa ne hiñham'ų bi 'wege, bi
zǫnga ar pa mi ts'ixa ar tsi Hmu mhets'i. Nö'ö togo ma ga hwañhų go ma
da mąxkagihų ga dąhų majöni, nuna ma tsi Hmuhų Hesu xi mengi xi nte
man'agi.
23 Bi hwañ'ų yoho ya ku, n'a már thuhu ar Huse nö'ö xki thu'spabi ar
Barsaba, ne mi t'embabi ar 'Yomañho, ne bi nhwahna man'a ár thuhu ar
Matia.
24 Nep'ų bi 'yąpabi'ų Jö ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Dada'ihe, gi pötka ma mfenihe, utkagihe nuya yoho ya ku 'bųkwa,
togo xka hwahni.
25 Nu'ge go gi pödi togo xka hwahni da męp'a'i. Ne gi 'ñets'i ngu ri mpǫte,
da pǫta ar Huda nö'ö togo bi nts'oki, ne bi 'wege bi gų ar 'ñu habų ndi 'ñepi
nda ma.
26 Ne nu'ų bi 'yęnts'a n'ar nthöhö, ne bi bǫnga ár thuhu ar Matia. Jange bi
m'ede ngu n'a nu'ų 'rę't'amayoho yá mąxte ar tsi Hmu Hesu.

2

Ár Hñö Jö bi zǫkwa

1 Nu mi zǫ ar dąngo ár thuhu Pentekoste, gatho ya ku xki mhunts'a ha
n'adar ngu, ne n'adar mfeni mi pęs'ų.
2 N'a mbi nhekitho n'ar döta ñųni ndi 'ñe mhets'i ngu n'ar 'yomndöhi, ne xa
bi fat'a mbo ar ngu.
3 Ne bi nheki 'ra ngu ya jöhne faspi xki ñhege mi 'bą ha yá ñö n'a ngu n'a
nu'ų mi 'bųhnų.
4 Ne gatho'ų bi hñömba ár nzini ár Hñö Jö, ne bi ndųi bi ñö ma'ra ya hñö n'a
ngu n'a, ngu mi japabi ár Hñö Jö nda ñö'ų.
5 Nuya pa'ų mi 'bųhnų Herusalen 'ra ya xodyo, habų gatho ár nxidi ar
ximhąi xki 'ñehe, gehyų mi ndönga Jö.
6 Ne nú'mų mi nt'ǫde ar döta ñųni, nzęyę ya jö'i xa dama bi mhunts'i habų
mi 'bų ya ku, ne bi 'yǫtho ngetho mi ǫxa yá hñö n'a ngu n'ayų.
7 Ne himi pödi te nda beni, mi eñ'ų:
—Hage hingya me Ngalilea nuyų di ǫhų ñö.
8 Nu'mú, hanja di ǫhų n'a ngu n'a ma hñöhų di ñöhų har hąi xta m'ųhų.
9 Ngetho 'ra dar menguhų Partia ne Media, Elam, Mesopotamia, Nhudea,
Kapadosia, Mponto, ne Asia.

10 Ma'ra ya me Frigia, Panfilia, Ehipto, ne 'ra ya hnini Afrika tho ár yap'ų
ar hąi Sirene. Ne ma'ra ya me Nroma, 'ra majöni ya xodyo, ha nu ma'ra xi
nxodyo ngetho tęmga ma nt'umbihų.
11 Ya me Kreta ne Arabia n'ehe, gatho di ǫhų ma hñöhų ñöyų ngu di ñöhų
n'a ngu n'a, ne xikagihų yá döta 'bęfi Jö.
12 Nuya jö'i himi pödi te nda beni, ne xa mi 'yǫtho mi enga n'a ngu n'a:
—Xipya, te di bǫmpyanų.
13 Ha ma'ra mi thentho mi eñ'ų:
—Xi ntiyų zëi.

Ar Pedro bi nduį bi zo ya jö'i

14 Nu'mų ar Pedro bi m'ąhwi nu'ų ma 'ręt'aman'a yá mi mąxtewi. Bi ñö
nts'ędi ne bi 'ñenö:
—Nu'ahų me Nhudea, ne gatho nu'ahų gi 'bųhųwa Herusalen, 'yǫxų xiñho
nö'ö ma ga mö.
15 Nuya togo gi ǫhų ñö, hinxi nti ngu xka beñhų, ngetho jar gųto xudi.
16 Nö'ö gi hanthų xi thopya, gehnų xki mönga ar m'ęhni Hoel ma nda njap'ų.
Xki 'yot'a njawa:
17 Jö bi 'ñenö: Nuya pa xi 'ñep'ų,
ma ga pęmpa ma Hñö gatho ya meximhąi.
Nuya ri t'ųhų ne ri t'inxuhų ma da ñö di hömpa ár ts'ędi'ö.
Nuya bötsi ma da hyanda ya nthandi,
nuya dönzia ma da 'wi ya t'i.
18 Xa majöni nuya pa'ų, nuya ñ'ǫhǫ ne ya 'bęhñö di pępkagi, xa ma ga umba
ma Hñö.
Gehnų da umba tema da möñ'ų.
19 Ne ma ga ut'wa'ų 'ra ya döta nt'udi mañö mhets'i
ne nuwa har ximhąi,
ár nt'udi ar ji, ar tsibi, ne ar 'bifi.
20 Ma da nheki da boka ar hyadi.
Ar zönö ma da thęnga ngu ar ji.
M'ęfa da zǫ ar pa da e ar tsi Hmu.
Ge'ö ar pa ma da nheki ár döta ts'ędi'ö.
21 Ne gatho nu'ų da matwa ár thuhu ar tsi Hmu, da mpǫhǫ.
22 Nu'ahų gar menguhų Israel, 'yǫhų nö'ö tema ga xi'ahų: Gi pöhų ar Hesu
me Nasare, gatho nu'ų ya döta nt'udi bi 'yǫt'e ga hyanthų, bi 'yǫt'e mi hömpa
ár ts'ędi Jö, ne njap'ų mi ñ'u Jö go xki męñ'ö.
23 Ha nu'ahų ga jųhų, ne ga dąthų ha yá 'yę ya 'yǫt'ats'oki, ne bi hyo'ų ha
n'ar pont'i. Gatho nö'ö bi thogi, bi njap'ų ngetho Jö go xki bensę nda jap'ų
ngu mi ne'ö.
24 Ne gesę Jö bi japi bi nte man'agi. Njap'ų bi gųka har ųgi mi 'bųi xki du,
ngetho ar ndöte himi pę'sa ar ts'ędi nda zöm'ö.
25 Ar ndö Dabi xki nǫñ'ö nú'mų bi 'ñenö:
Ndi handga Jö hyax'mų ndi 'bų'be,
'bą ha ma ñ'ęi, hinga ntsu.
26 Jange nuga xa di johya ne di petwa ma'ra nor johya'ö.
Ne di tǫ'mi nú'mų xka tu, ma ga pengi ga nte.
27 Ngetho nu'ge, ma tsi Dada'i, hinge ma gi tsohnų ma te habų bi kų gatho
nu'ų xi du.
Ne hingi ma gi hyę ma ndo'yo da 'ya har hąi, ngetho go ri hoga 'bęgogi.
28 Xka utka ar 'ñu tsixka har te,
ne ma gi 'raka n'ar döta johya nu xka 'bųhwipų mhets'i.

29 Nu'ahų ma tsi kuhų xka mhunshųwa, ngu xka pöhų, ma palehų ar Dabi
bi du, bi t'ą̄gi, ne nuya payų di handwathobihų 'bųkwa ár t'ą̄gi.
30 Ha nunar Dabi már m'ę̄hni Jö mi mönga nö'ö ma nda thogi. Ne mi pödi
ma nda m'ų n'ár t'ų togo nda pǭt'ö, ngetho njap'ų xki ñöt'wa Jö. Ne nór t'ų'ö
gehnų ar Kristo xki ñhöt'wabi nda m'ę̄hni nda ndö.
31 Jange ar Dabi xki t'utwa nö'ö m'ę̄fa bi thogi. Ne bi 'yot'i ma nda mengi
nda nte ar Kristo, ne hinge nda gohnų ár te habų kų nu'ų xi du, ne hinge nda
'yanų ár ndo'yo har hą̄i.
32 Nuje di dą̄he majöni, Jö bi japi bi nte man'agi nunar Hesunų di nǫñhe.
33 Jange nupya xi t'exa hár ñ'ę̄i Jö, bi njųxa mhets'i ba huxkwi ár Dada. Ne
bi umba ár Hñö Jö xki ñhötkagihų. Gehnų ba pę̄nkagihų, ne xi tho nö'ö xka
hyanthų ne xka 'yǫhųpya.
34 Ar ndö Dabi himbi njųxa mhets'i, ha go bi 'ñeñ'ö:
Jö ar Dada bi 'ñemba ma tsi Hmu:
Hñu ha ma ñ'ę̄i ga huxkwi,
35 tǫ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ų̄ni ga tsę̄p'a ha ri wa.
36 Nupya, mahyoni da bö gatho ya me Israel, hinto di yomi: Jö ar Dada xi
hñuxa ar Hesu ngu ar Hmu ne ar Ndö, ngetho gehnų ar Kristo xpa pę̄ñ'ö, togo
ga tsųthų har pont'i ga hyohų.
37 Ha nu mi 'yǫde nö'ö bi mönga ar Pedro, nuya jö'i mi 'bųhnų xa bi du yá
mųi, ne bi 'yą̄mba ar Pedro ne nu'ų ma'ra yá mpǭte ar tsi Hmu mi 'bųhnų, ne
bi 'ñeñ'ų:
—Ma tsi kuhų, xi'mų tema mahyoni ga pę̄hepya.
38 Nu'mú ar Pedro bi 'ñembabi:
—'Yǫthų ár ntsǫ'mi, ne gi nxixthehų gatho hár thuhu ar tsi Hmu
Hesukristo. Njap'ų da pump'ahų ri ts'okihų, ne gi hñöñhų ár Hñö Jö da m'ų
ha ri mųihų.
39 Ngetho nuna ar ñhöt'inų go xi t'ajų ne ma bötsihų, ne gatho nuya ma'ra
ya jö'i 'bų hár nxidi ar ximhą̄i, nu'ų da zohna Jö ma Hmuhų.
40 Ar Pedro xa mi zo ya jö'i, ne mi xipa nzę̄yę̄ ya mhö, ne mi embabi'ų:
—Mpǫhų, ne hinda zų'ahų ár mfę̄i tǫ'ma nuya ts'ojö'i 'bų nuya payų.
41 Gatho nu'ų togo bi 'ñet'a yá mųi nö'ö te mi möñ'ö, bi nxixthe. Jange nu
ar pa'ö bi hñuxa ngu n'ą̄tema'rę̄t'anthebe ya gamfi.
42 Ne nuyų mi tę̄nda nö'ö mi xipa yá mą̄xte ar tsi Hmu, ne n'adar mfeni mi
pę̄s'ų. Ne hyax'mų mi nt'oxi mahyę̄gi ne mi tsipa ár t'oxi ar tsi Hmu, ne mi
mat'a Jö.

Njanų mi 'bų ya 'bę̄t'o ku

43 Gatho ya mengunų xa bi ntsu, ngetho xki hyandwa yá mą̄xte ar tsi Hmu
mi ǭt'a nzę̄yę̄ ya döta nt'udi, ne ya 'bę̄fi xa mi 'yǭt'ų.
44 Ne gatho ya gamfi mi mpę̄ mahyę̄gi, ne mi mfą̄xa n'a ngu n'a, njap'ų hinte
nda k'at'i.
45 Ne mi pą̄'ų nö'ö te mi pę̄s'ų, ne mi thekwabi nö'ö te mi k'at'a n'a ngu n'a.
46 Ne hyaxtho mi mhunts'a har dönganijö, mi pę̄s'ų n'adar mfeni. Ne mi tsi'ų
ár t'oxi ar tsi Hmu ha yá ngu'ų, ne xa mi johya mi ñuñ'ų mahyę̄gi, ne mi pę̄s'ų
n'ar hogamųi.
47 Ne mi nsunda Jö mahyę̄gi. Ne ma'ra ya jö'i mi handa te mi pę'ų, mi
numañho'ų. Ne hyax'mų ar tsi Hmu mi hu'sa ya gamfi, hyaxtho mi ñ'emųi
ma'ra ne nda mpǫhǫ.

3

Bi t'ǫthe n'ar tsi dowa

1 N'ar pa ar Pedro ne ar Xuwa yá mąxtehmö ar Hesu, ndi ma har dönganijö
ngu hñu nde, ge'mų mi jar mhat'a Jö.
2 Ne nu hár goxthi ar dönganijö ár thuhu Nzątho, ka mi huhnų n'ar ñ'ǫhǫ xki
m'ųi mi dowa. Hyaxtho mi t'ehnų mi ąpa ar tsi bojö gatho nu'ų mi thohnų ndi
yųt'a har nijö.
3 Nunar tsi dowanų n'a mbi hyandatho ar Pedro ne ar Xuwa, ma nda yųt'a
har nijö, bi 'yąpa n'ar tsi bojö.
4 Nu'mų́ ar Pedro ne ar Xuwa bi m'ąi, bi ñhanda habų mi hu ar tsi mętí, ne
ar Pedro bi 'ñembabi:
—Hyandgagihe.
5 Nu ar tsi dowa xa bi gohi mi k'öt'a nuya yohoyų, mi tǫ'mi te nda hwëkwabi.
6 Nu'mų́ ar Pedro bi 'ñembabi:
—Hinte di hö ar t'axbojö wa ar k'axtbojö ga 'ra'i. Hǫnsę nö'ö di pętsi, ge'ö
ga 'ra'i. Hár thuhu ar Hesukristo mar me Nasare, di xi'a'i, nangi gi 'yo.
7 Ne bi mipa ár ñ'ęi, bi 'bą'mi, ne bi mę'sa ár ts'ędi yá wa ne yá bosndo'yo.
8 Dama bi 'yęnga n'ar nsągi bi m'ąi xiñho, ne bi ñ'o. Bi męwiyų bi yųt'a mbo
ar nijö, mi 'yo ne xa mi sągi mi mat'a Jö.
9 Ne gatho ya jö'i bi hyanda ar dowa mi tsą nda ñ'o ne mi mat'a Jö.
10 Dama bi bötʼų go mi gehnų togo mi dowahmö, mi hu hár goxthi ar nijö
ár thuhu Nzątho, mi ą ar tsi bojö. Xa bi 'yǫtho ne xa bi zu'ų nö'ö xki thogi.

Ar Pedro bi mömba ár mhö Jö ha ya m'et'e xki thu'spa ár thuhu ar Salomon

11 Nö'ö ar ñ'ǫhǫ mar dowahmö himi ne nda hyę ar Pedro ne ar Xuwa. Ne
gatho ya jö'i xa mi 'yǫda nö'ö mi handi, jange dama bi mhunts'a ha ya m'et'e
ár thuhu ar Salomon, habų mi 'bų'ų.
12 Ar Pedro mi hyanda xki mhunts'a ya jö'i, bi 'ñembabi'ų:
—Nu'ahų gar me Israelhų, hanja xa gi 'yǫthų ne xa gi k'ötkagihe. Ha
gi beñhų ma ts'ędisęhe, wa xa di 'bųhe xiñho, jange xta jafe xi ñ'o nunar
ñ'ǫhǫnų.
13 Jö togo mi ndönga ar Abra ne ar Isa ne ar Hakob, ne gatho nu'ų ma'ra ma
palehų xi du, get'ö ar Jö togo bi japi bi ñ'o nunar ñ'ǫhǫnų, ne bi 'ñe'spa ár nsu
ar Hesukristo ár T'ų'ö. Gehnų togo ga dąthų ya ndö, ne ga xifų ar Pilato hinge
nda hyęgi, mödi mi nemhö nda hyę'ö.
14 Ha nu'ahų hinga nehų, mödi gehnų ár hoga T'ų Jö hinte ma ts'oki xki
'yǫt'e. Ne ga 'yąhų nda thę n'ar hyote.
15 Ne njap'ų ga hyohų togo hö ar te. Ha Jö bi japi bi nte man'agi. Go da
hanthe, jange di dąhe majöni.
16 Go di ñ'emųibihe'ö, jange nunar ñ'ǫhǫnų gi hanthų ne gi pöhų, xi dits'i,
ne njap'ų xi ñ'u ár ts'ędi'ö. Xi ǫthe nunar ñ'ǫhǫ gi hanthųpya. Xi njap'ų
ngetho di ñ'emųibihe.
17 Tsi kuhų, di pöhe xiñho ga dąhų ar Hesu ngetho hinte ngi pöhų, ngu nu'ų
ma ndöhų himbi zo yá mfeni n'ehe teme bi 'yǫt'ų.
18 Njap'ų Jö bi japi nda thogi ngu xki xipabi yá m'ęhni maham'ų, xki 'yot'ų
mi mahyoni ar Kristo nda tho ya ųgi, ne nda du.
19 Jange 'yǫthwų ár ntsǫ'mi ne penjų gi hyoñhų Jö, ne da pump'ahų ri
ts'okihų. Njap'ų hö, da 'ra'ahų n'ar hogam'ųi, ter entho gi 'bųhų.
20 Ne da mengi da męñ'ahų ar tsi Hmu Hesukristo xki thuxa mam'ęt'o nda
męhni.
21 Ne xa majöni bi bǫxnų mhets'i, bi 'bųhnų tǫ'mda ar pa Jö da hoka
ma'ra'yo gatho, ngu xki xipa maham'ų yá hoga m'ęhni nda möñ'ų.

22 Ngu bi mönga ar Moise, bi xipa ma palehụ ne bi 'ñembabi'ụ: Jö ma tsi Hmuhụ ma da hñux'a n'a'ahụ ngu ár m'ẹhni'ö, njangu xi hñuxkagi n'ehe, ne ma gi 'yọthụ nö'ö da xi'ahụ'ö.
23 Ne gatho nu'ụ hinda ne da 'yọta nö'ö ar m'ẹhni'ö, ma da 'weka har hnini.
24 Di ndụ ar Samuel injawa, gatho nuyá m'ẹhni Jö xi nọnga nuya pa di 'bụhụpya.
25 Ne gatho nu'ụ ya ñhöt'i bi mönga nuya m'ẹhni'ụ, go xi'ahụ. Ne nu'ụ ya njöpi bi nkohwi Jö ma palehụ, xi zok'ahụ n'ehe. Jange Jö bi 'ñembabi ar Abra: Ha n'a ri n'ogi ma da e m'ẹfa, ma ga jöpa xọge ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại.
26 Ne nu'ahụ go gar 'bẹt'ohụ ba pẹñ'ahụ ár T'ụ Jö, bi jöp'ahụ gi hyẹhụp'ụ ri ts'okihụ.

4

Ar Pedro ne ar Xuwa bi m'ạ'ma hár mhunts'a ndö ya xodyo

1 Ar Pedro ne ar Xuwa mi 'bụhnụ har dönganijö mi zo ya jö'i. N'a mbi zọhnụ 'ra ya möjö mi ñ'owi ár ndö ya sunijö, ne ya dẹngamöjö nu'ụ himi ñ'emụi nda mengi nda nte nu'ụ xi du.
2 Xa bi mbọ yá kwẹ mi bö'ụ ar Pedro ne ar Xuwa mi uta ya jö'i nda mengi da nte nu'ụ xi du, ngu bi mengi bi nte ar Hesu.
3 Nu'mú bi njụ ar Pedro ne ar Xuwa, ne bi ts'its'i ba njot'a har fạdi. Ne ka bi gohnụ nor nxuinụ, ngetho xki nde nor pa'ö.
4 Ha nu'ụ togo xki 'yọde nö'ö mi mönga ar Pedro, nzẹyẹ bi ñ'emụi, mi tsụ ngu nguḍminthebe ya ñ'ọhọ.
5 Nu ár hyax'ö bi mhuntsnụ Herusalen yá dönziandö ya xodyo, ya böt'ofo, ne gatho nu ma'ra yá ndö ya xodyo.
6 Gathoyụ bi mhuskwi mahyẹgi ar Anas, gehnụ mar döngamöjö. Ka mi 'bụhnụ ar Kaifas, ar Xuwa ne ar Handro, ne gatho nuyá mëni ya döngamöjö.
7 Nep'ụ bi ts'ixnụ ar Pedro ne ar Xuwa, bi m'ạ'ma madetho ne bi t'ạmbabi njawa:
—Togo yá m'ẹhni'ihụ, ne togo ár ts'ẹdi gi hömfụ gi pẹhụ njap'ụ.
8 Nu'mú ar Pedro xki nzinga ár Hñö Jö bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ahụ gár ndöhụ ha ma hninihụ Israel.
9 Ngetho gi ñ'ạnihụ nö'ö ar ñho bi t'ọt'wa nunar tsi ñ'ọhọnụ mi dowa, ne gi ne gi pöhụ hanja bi dits'i,
10 ma ga xi'ahe hanja bi zạ bi dixhnụ, ne njap'ụ gi pöhụ ne gatho nu'ụ ma'ra ya me Israel. Nunar ñ'ọhọ gi hanthụ 'bạhnụ, nunụ bi dits'i bi mhömba ár thuhu ar Hesukristo mar me Nasare, nö'ö ga tsụthụ ha n'ar pont'i, ne Jö bi japi bi mengi bi nte man'agi.
11 Gehnụ ar Hesu ga ụtsahụ, gi ñhẹhwihụ n'ar guxjödo bi 'yẹmp'ụtho ar mụdi do nö'ö ma nda hyoka ár nijö Jö. Ha nupya gehnụ ar mụdi do xi nju'spa ár nijö Jö.
12 Hinjo'o man'a togo da 'rajụ ar ts'ẹdi ga mpọhụ, họnsẹ ma tsi Hmuhụ Hesu. Ngetho hinjo'o man'a xi t'umba nunar ts'ẹdinụ ne da thokwa ya meximhại.
13 Nu'mú nuya ndö mi 'bụhnụ xa mi 'yọtho, ngetho bi hyanda ar Pedro ne ar Xuwa himi ntsu. Ne mi pö'ụ himya ñ'ọhọ mi pẹ'sa ar döta mfödi, gehyụ ma ya hyoya jö'i. Njap'ụ bi bö'ụ xki ñ'owi ar Hesu.
14 Ne himbi zạ te bi dötwabi'ụ, ngetho bi hyandi mi 'bạhwi'ụ nö'ö ar tsi dowa xki dits'i.
15 Nu'mú nuya ndö'ụ bi 'bẹpabi nda bọnga har mhunts'i, ne bi gohnụtho'ụ mi ñö'ụ.

16 Ne mi eñ'ų:
—Xipya, te ga jafų nuya ñ'ǫhǫyų. Ngetho xi 'yǫt'a n'ar dötą nt'udi, pö gatho ya jö'iwa ha ma hninihų Herusalen, ne hinda tsą ga kǫñhų.
17 Hindi nehų da nųngar 'bede. Ma ga zoñhų ne ga pihų, ne njap'ų hinto ma da zofo hár thuhu ar Hesu.
18 Nep'ų bi ts'ohna man'agi ar Pedro ne ar Xuwa, bi pidi, ne bi nsipabi hinte nda möñ'ų, ne hinto nda zofo hár thuhu ar Hesu.
19 Nu'mú ar Pedro ne ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñenö:
—Beñhų, hage da 'ñet'a mañho ár mųi Jö ga ǫt'ahe m'ęt'o ne m'ęfa'ö.
20 Ngetho hinda tsą ga hęhe ga möñhe nö'ö xta hanthe ne xta ǫhe.
21 Nu'mú nuya ndö bi hñu'spar pidi, njap'ų hinte nda xipabi ya jö'i, ne bi hyęgi bi ma'ų. Himbi tsą te bi japabi, ngetho mi tsu ya jö'i nda mbǫ yá kwę. Gatho xa mi umba njamödi Jö nö'ö bi 'yǫt'ų.
22 Ngetho nö'ö ar ñ'ǫhǫ xki t'ǫt'wa ar nt'udi xki dits'i, mi tho yon'ąte njęyę xki m'ųi.

Ya gamfi ąpa Jö da hu'mba yá mųi ne da umbar ts'ędi

23 Nu mi nthę ar Pedro ne ar Xuwa, bi ma ba k'ö'sa nu'ų ma'ra ya gamfi, ne bi metwabi nö'ö xki xipabi ya ndömöjö ne yá dönziandö ya xodyo.
24 Ha nu mi 'yǫ ya ku, n'adar mfeni bi umba njamödi Jö, ne bi 'ñeñ'ų:
—Ma tsi Hmu'ihe, go ge'e ar Jö togo ga hoka mhets'i ne ar ximhąi, ar dehe ne gatho nö'ö te janų.
25 Nu'ge ga xipa ri 'bęgo ar Dabi nda mönga njawa:
Yo'ö ya jö'i bi mhunts'i bi ñ'ųt'ų hanja nda 'yǫt'a ar ts'om'ųi,
ne nuya hnini te gatho bentho da 'yǫt'e.
26 Bi mhunts'a gatho yá ndö ya hnini
ne yá mąxte 'bų har ximhąi,
ne n'at'wų bi ñ'ųt'ų nda ųtsa Jö ne ár Kristo togo xi hñux'ö da ndö.
27 Ngetho xa majöni har hnininų, bi mhunts'a ar ndö Erode ne ar Ponsio Pilato, ya me Israel ne nu'ų himya me Israel, bi ųtsa ri hoga T'ų ar Hesu togo xka 'ñets'i da ndö.
28 Ne bi 'yǫt'ų ngu nö'ö xka beni, ne xka mönga mam'ęt'o nda thogi.
29 Ha nupya ma tsi Hmu'ihe, hyanda hanja hu'sje ya jö'i. Ne fąxkagihe hinga ntsuhe ga möñhe ri mhö, ngetho go ri 'bęgogihe.
30 Ne hñuxke ri 'yę ha ya dąthi da dix'ų. Ne gi 'yǫt'a nzęyę ya döta nt'udi hár thuhu ri hoga T'ų Hesu.
31 Ngu mi wa'ų bi ñöwi Jö, bi nhwönga ar ngu habų xki mhunts'i. Ne gatho nu'ų mi 'bųhnų bi nthęxkwi ár nzini ár Hñö Jö, ne himbi ntsu'ų bi mömba ár mhö Jö.

N'at'wų yá męti gatho nö'ö mi pę'sa ya gamfi

32 Ne gatho nu'ų xki ñ'emųi ár mhö Jö, mi pę'sa n'ada ar mfeni, ne n'ada yá mhöte'ų. Gatho nö'ö mi pęs'ų, mahyęgi mar męti'ų. Himi njo'o n'ar ku mi enö te mi pęts'i mar mętisę.
33 Ne xa mi pęs'ų ar ts'ędi yá mpǫte ar tsi Hmu Hesu, mi dąmajöni xki mengi xki nte'ö, ne Jö xa mi hwëkwabi'ų ár mfąts'i.
34 Ha hinto mi tho'ų ar k'at'i, ngetho gatho nu'ų mi pę'sa yá hąi ne yá ngu mi pą'ų, ne mi hö gatho nö'ö mi njut'wabi,
35 ne mi umba yá mpǫte ar tsi Hmu. Ha nuyų mi hekwabi n'a ngu n'a ya gamfi, ngu nö'ö mi ǫt'wa ar 'będi, njap'ų mi t'umbabi n'ehe.
36 Ne mi 'bųhnų n'ar ku már thuhu ar Huse me Txipre, xki 'ñe ha yá 'bęto ar Lebi. Ha nuyá mpǫte ar tsi Hmu bi hñu'spabi ar Berhnabe, di bǫni da 'ñenö, nö'ö hu'mba yá mųi ma'ra.

37 Nö'ö mi pę'sa n'a xęni ar hąi, bi gų bi mą, ne gatho ar bojö bi njut'wi ba hö bi dątwa yá mpǫte ar tsi Hmu.

5

Ar Anania ne ar Safira

1 Mi 'bų n'ar ñ'ǫhǫ már thuhu ar Anania, ha nunár 'bęhñö már thuhu ar Safira. Nuyų bi mą n'a xęni ar hąi mar męti'ų.
2 Ne bi zöma n'a xęni ar bojö xki njut'wabi ar hąi, ne ár 'bęhñö bi bödi n'ehe. Nö'ö man'ar xęni bi ma ba dątwa yá mpǫte ar tsi Hmu.
3 Nu'mú ar Pedro bi 'ñembabi:
—Anania, hanja xka hyę ar ts'ondöhi xi hyą'a'i. Yo'ö xka ne ngi hyąt'a ár Hñö Jö. Ngetho hinga unga gatho ar bojö bi njut'a ri hąi ga pą.
4 Nu'mų xka tsöma ri hąi go ma ri męti, ne nö'ö ar bojö bi njut'a'i go ma ri męti n'ehe. Yo'ö ga beni ga jap'ų. Hinge go xka kakagihe, xka beni gi ka Jö.
5 Nu mi 'yǫ njap'ų ar Anania, bi hwangi xki du. Ne gatho nu'ų ma'ra bi bö nö'ö xki thogi, xa bi zu'ų.
6 Nep'ų nuya bötsi mi 'bųhnų bi gų bi mąts'i, ne bi gųki ma ba ągi.
7 Xki tho ngu hñu xęnimpa, bi yųtnų ár 'bęhñö n'ehe. Ha nunų hinte mi pödi te xki thogi.
8 Ne ar Pedro bi 'ñembabi:
—Ha gi ǫde. Xikagi, hage bi njut'ahų njanų ar hąi ga pąhų.
Nu'mú nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö, njap'ų.
9 Nu'mú ar Pedro bi 'ñembabi:
—Yo'ö ga nkohwi n'ada ar nkohi ri döme, ne ngi hyąthmöhų ár Hñö ma tsi Hmuhų. Xi 'ñehnų har goxthi nu'ų togo xpa pengi ba ąk'a ri döme, ha nupya xpa ehe da dux'a'i ma da 'yąk'a'i n'ehe.
10 Nu'mú ar Safira bi hwangi xki du ha yá wa ar Pedro. Ne mi yųt'a nu'ų ya bötsi, bi hyandi xki du'ö n'ehe, dama bi duts'i bi ma ba ągi habų mi o ár döme, ka bi t'ąp'ųtho n'ehe.
11 Nep'ų gatho nuya ku bi bödi tema bi jayų, xa bi ntsu, ngu gatho nuya bi zo yá gu.

Bi nheki nzęyę ya döta nt'udi

12 Nuyá mpǫte ar tsi Hmu mi ǫt'a nzęyę ya döta nt'udi mi handa ya jö'i. Ne gathoyų mi pęs'ų n'ada ar mfeni mi mhunts'a ha ya m'et'e mi t'embabi ár thuhu Salomon.
13 Gatho nu'ų himya ku mi ntsu nda mhunskwi'ų, mödi mi numañho gatho nö'ö mi ǫt'e.
14 Ne mi 'yo mi ñ'emųi ar tsi Hmu nzęyę ya jö'i, ya ñ'ǫhǫ ne ya 'bęhñö.
15 Ne 'yo mi födi nuya nt'udi mi ǫt'ų. Jange mi njųka ya dąthi nthi ha ya 'ñu, ne mi 'bę ha ya fidi, ne nú'mų nda thohnų ar Pedro, mödi nda zųhmö hǫnsę ár xudi, nda dixa ya dąthi.
16 Nzęyę ya jö'i mi 'bų ha ya hnini get'ų Herusalen, mi pa mi tsixa ya dąthi ne nu'ų mi nthęxkwi ya ts'ondöhi, gathoyų mi thits'i.

Ar Pedro ne ar Xuwa bi nt'ųtsa

17 Nep'ų bi njųxa ar döngamöjö ne ya dęngamöjö mi mfąx'ų, ngetho xki zǫt'a yá mųi, hinto mi ne nda hñömba yá nsu.
18 Ne bi njųmpa yá mpǫte ar tsi Hmu, bi njot'a har fądi.
19 Ha nunar nxui'ö, n'ár ęnxę Jö bi xokwa ár goxthi ar fądi, bi gųka nuyá mpǫte ar tsi Hmu, ne bi 'ñembabi'ų:

20 —Di ma ba 'bą̀hų̀ har dönganijö, ba zohų̀ ya jö'i, ne xipabihų̀ ar hoga mhö nǫ̀nga ar 'ra'yo te.
21 Jange ár hyax'ö ra n'itho, bi ma'ų̀ har dönganijö, ngu xki xipabi ár ę̀nxę̀ Jö. Ne nu mi zǫ̀ñ'ų̀, bi yų̀t'a mbo bi zofo ya jö'i. Nú'mų̀ mi 'bų̀hnų̀ mi zohyų̀, ar döngamöjö ne yá mą̀xte bi zohnų̀ yá mindöwi me Israel nda mę̀'sa n'ar mhunts'i. Ne bi mę̀hna togo nda tsi nu'ų̀ ya mpǫ̀te mi jot'a har fą̀di.
22 Ha nu mi zǫ̀nga ya gų̀jö'i har fą̀di, himi njo'onų̀ ya 'yofą̀di. Nu'mú̀, dama ba penk'ų̀ bi mö,
23 ne bi 'ñeñ'ų̀:
—Da tiñhe ar fą̀di mi jot'i xiñho, ne nuya sufą̀di ka mi 'bą̀hnų̀ har goxthi. Ha nú'mų̀ nda kų̀the, hinto da tiñhenų̀ mbo.
24 Nu mi 'yǫ̀ njap'ų̀ ar döngamöjö, ne ár ndö ya sunijö, ne ma'ra ya ndömöjö, himi pödi te nda beni, ne mi eñ'ų̀:
—Xipya, te di bǫ̀mpyanų̀.
25 N'a mbi zǫ̀ta n'ar jö'i, ne bi 'ñembabi'ų̀:
—Nu'ų̀ ya ñ'ǫ̀hǫ̀ ga kothų̀hmö har fą̀di, bi 'bų̀ har dönganijö bi zo ya jö'i man'agi.
26 Nu'mú̀ ár ndö ya sunijö bi mę̀wi ya gų̀jö'i, ne bi mengi bi gų̀ ya mpǫ̀te. Ba jų̀'ų̀ ne hinte bi japabi, ngetho mi tsu nda mbǫ̀ yá kwę̀ ya jö'i, ne nda umba ya nk'ahni.
27 Nep'ų̀ bi zixa hár mhunts'i ya ndöxodyo, ne bi 'bą̀'ma madetho. Ne ar döngamöjö bi 'yą̀mbabi:
28 —Hage hinda xi'ahe hinge ngi zohų̀ ya jö'i, ne hingi nǫ̀mfų̀ ár thuhu ar Hesu. Nu'mú̀, hanja hinxka 'yǫ̀hų̀. Gatho ya me Herusalen xka xifų̀ ri jamfihų̀. Ne gi ne gi hyǫ̀xkagihe da hoje nö'ö ar ñ'ǫ̀hǫ̀'ö.
29 Nu'mú̀ ar Pedro ne gatho nu ma'ra ya mpǫ̀te, bi dödi ne bi 'ñeñ'ų̀:
—Nuje mahyoni m'ę̀t'o ga ǫ̀the Jö, ne m'ę̀fa ya meximhą̀i.
30 Jö togo mi ndönga ma palehų̀, go bi japi bi nte man'agi ar Hesu, gehnų̀ ga tsų̀thų̀ ha n'ar za, ne ga hyohų̀.
31 Ne nupya Jö xi 'ñe hár ñ'ę̀i da ndöwi ne da mpǫ̀hǫ̀te, njap'ų̀ da 'yǫ̀t'wa yá ntsǫ̀'mi ya me Israel, ne da mpumba yá ts'oki.
32 Nuje di dą̀he majöni togonų̀, ne ár Hñö Jö dą̀majöni n'ehe, ha Jö xi umba ár Hñö gatho nu'ų̀ togo ǫ̀te.
33 Ha nu mi 'yǫ̀ njap'ų̀ ya ndö, xa bi mbǫ̀ yá kwę̀, xa mi nehmö nda hyo ya mpǫ̀te.
34 Bi nank'mų̀ n'ar ñ'ǫ̀hǫ̀ mi 'bų̀hnų̀ har mhunts'i mar dę̀nga'bę̀pate, már thuhu ar Gamalie, n'ar böt'ofo, ne gatho ya jö'i xa mi numañho'ö. Bi m'ą̀i ne bi mö nda t'ę̀nga n'a tsi tų̀i ya mpǫ̀te.
35 Nep'ų̀ bi 'ñembabi gatho ya jö'i xki mhunsnų̀:
—Ha gi ǫ̀hų̀ ndadahų̀. Hyanthų̀ xiñho nö'ö te gi jafų̀ nuya ñ'ǫ̀hǫ̀yų̀.
36 Beñhų̀ hingar yapa bi nanga n'ar ñ'ǫ̀hǫ̀ mar thuhu Teuda, mi humamų̀i mi pę̀'sa n'ar nsu, ne bi dę̀nga ngu gohonthebe ya ñ'ǫ̀hǫ̀. Bi tho'ö, ne gatho nu'ų̀ mi ñ'owi bi mfont'i, ne hinte ponk'ų̀.
37 M'ę̀fa ba e man'ar ñ'ǫ̀hǫ̀ már thuhu ar Huda, mar me Ngalilea, nú'mų̀ mi nja ar nthuxthuhu. Nö'ö bi gų̀t'a nzę̀yę̀ ya jö'i bi dę̀ni. Bi tho'ö n'ehe, ne bi mfont'a gatho ya jö'i mi ñ'owi.
38 Jange nuga di xi'ahų̀, hyę̀hų̀p'ų̀ nuya ñ'ǫ̀hǫ̀yų̀. Nu'mų̀ nö'ö te pę̀hyų̀ go xi bensę̀'ų̀, ma da göxtho.
39 Ha nu'mų̀ ár mę̀ti Jö nö'ö te pę̀hyų̀, hinda zą̀ gi hñökwabihų̀. Ngetho nu'mų̀ gi jahų̀p'ų̀, pǫ̀ntho gi ntunkwihų̀ Jö.

40 Ne nu'ų mi 'bųhnų har mhunts'i, bi 'yǫxa nö'ö te bi möñ'ö. Jange bi mengi bi kųt'a ya mpǫte, bi 'węxt'ų. Ne bi xipabi'ų nda hyęgi nda mömba ár thuhu ar Hesu, ne bi hyęgi bi ma'ų.
41 Ne mi bǫñ'ų har mhunts'i, xa mi johya'ų, ngetho Jö xki 'ñet'amañho ár mųi nda tho n'ar m'ętsą ngetho mi nǫmba ár thuhu ar tsi Hmu Hesu.
42 Ne hyax'mų himi tsąyą mi zofo ne mi uta ya jö'i har dönganijö, ne mi 'yo ha ya ngu mi mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.

6

Bi t'exa yoto ya mąxte

1 Nuya pa'ų xa mi xönda ya ku. Ne nu'ų ya ku mi ñö ar griego bi ñömañ'ųbi ya ku mi ñö ar ebreo. Ne mi eñ'ų, nuyá 'ranxu himi t'umba mahyęgi ar ñhuni mi thekwabi hyax'mų, ngu nu ma'ra ma ya ebreo.
2 Nu'mų́ nu'ų 'ręt'amayoho ya mpǫte bi zohna gatho ya ku ha n'ar mhunts'i, ne bi 'ñembabi'ų:
—Ma tsi kuhų, nuje di 'bųhe ga mömfe ár mhö Jö, hanja ma ga tsąyąhe ga hemfe te da zi nu'ų hingi jwadi.
3 Jange hwañhų yoto'ihų nu'ų xka hyanthų 'bųi xiñho, xi nzimba ár Hñö Jö, ne xa di ja ár mfödi. Nu'ų go ma da mę'sa nuna ar 'bęfinų.
4 Nuje hinga ma ga tsąyąhe ga ąfe Jö, ne ga mömfe ár mhö'ö.
5 Ha nu mi 'yǫxa nö'ö xki nsipabi, gatho bi numañho njap'ų. Ne bi nhwahna ar Teba nö'ö mi pę'sa n'ar döta ñ'emųi, ne xki nzimba ár Hñö Jö, ar Lipe, ar Prokoro, ar Nikanor, ar Timon, ar Parmena, ne ar Nikola mar me Antiokia, xki nxodyo ngetho xki dęmba yá nt'umbi'ų.
6 Ne bi ts'ixa habų mi 'bų ya mpǫte, ne nuyų bi tęt'wa Jö'ų, mi huspa yá 'yę.
7 Ne njap'ų dama mi nxanga ár mhö Jö, ne ya ku hyax'mų xa mi xu núnų Herusalen, ne nzęyę ya möjö bi gamfi n'ehe.

Ar ku Teba bi mhihi

8 Ha nu ar ku Teba xa mi pę'spa ár ts'ędi Jö ne ár nthekate. Mi ǫt'a ya döta nt'udi ha yá nthandi ya jö'i.
9 Ne núnų ha yá nijö ya xodyo, nö'ö mar thuhu Nu'ų xi Thęgi, bi njųxa 'ra ya ñ'ǫhǫ, ne bi mfąxkwi 'ra ya me Sirene, ma'ra ya me Alejandria, ya me Nsilisia, ne ya me Asia. Gatho'ų bi ntsąhñökiwi ar Teba.
10 Himi tsą te nda döt'ų, ngetho nö'ö mi pę'sa ar hoga mfödi, ne mi hömpa ár ts'ędi ár Hñö Jö mi ñö.
11 Nep'ų nuya jö'i'ų bi 'yųt'a 'ra ya ñ'ǫhǫ, ne bi gu'twabi nda mönga ya nhemhñö, ne nda 'ñeñ'ų, xki 'yǫ'ų mi tsanga ar Moise, ne mi tsanga Jö n'ehe.
12 Njap'ų bi pǫmpa yá kwę ya jö'i, yá dönziandö ya xodyo, ne ya böt'ofo. Nep'ų bi njų ar ku Teba, ne ntukitho bi ts'ixa hár mhunts'a ndö ya xodyo.
13 Ne bi njapabi 'ra ya jö'i nda hyǫxa ya nhemhñö ar ku Teba, ne bi 'ñeñ'ų:
—Nuna ar ñ'ǫhǫnų hingi tsąyą tsanga nuna ar jöpa nijönų ne ár t'ofo ar Moise.
14 Nuje go xta ǫhe teme xi mö, xi 'ñenö, nunar Hesu mar me Nasare ma da hwata nunar nijönų, ne ma da pąta ma nt'umbihų nu'ų bi utkagihų ar Moise ga ǫthų.
15 Nu'mų́ gatho nu'ų togo mi 'bųhnų har mhunts'i, nú'mų mi k'öt'a ar ku Teba, bi hyandwabi ár hmi mi ñhęhwi ár hmi n'ár ęnxę Jö.

7

Ar ku Teba bi ñö har mhunts'andö, nep'ų bi tho

1 Nep'ų ar döngamöjö bi 'yąmba ar Teba, ne bi 'ñembabi:

—Hage majöni nö'ö nthǫx'a'i.
2 Nu'mų́ ar Teba bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi ku'ahų, ne ma tsi ndadahų, 'yǫhų nö'ö tema ga xi'ahų. Jö nö'ö xar nsunda, bi zo ma palehų ar Abra nú'mų mi 'bų̈hnų̈tho Mesopotamia, hinxki mada har hąi Aran.
3 Ne bi 'ñembabi: Pǫni, tsokwa nunar hąinų, ne tsop'ų nu'ų te ri njawi. Di ma man'ar hąi habų ma ga ut'a'i, ne ka ma gi 'bų̈hnų.
4 Nunar Abra 'mų, bi bǫnga habų mi 'bų̈hmö núnų ha yá hąi ya kaldeo, ne bi ma ba 'bų har hąi Aran. Ne nu mi du ár dada, Jö ba tsi injawa habų di 'bų̈hų̈pya, ka bi m'ų̈kwa n'ehe.
5 Ha Jö himbi umba n'a xę̈ni ar hąi nda 'ñenö már mę̈ti. Bi ñö'twabi m'ę̈fa nda umbabinų ne gatho yá 'bę̈to nda m'ų̈i. Nunar ñhö'tinų bi nsipabi nú'mų hinte mi 'ñeta ar bötsi.
6 Ne Jö bi 'ñembabinų: Nuya ri 'bę̈to ma da m'ų ha n'ar hąi ngu ya nzǫhǫtho habų hingya mę̈ti. Ne ka ma da m'ų̈hnų ngu gohonthebe njęyę̈ di m'ę̈go, ne xa ma da mfę̈i.
7 Ne bi 'ñenö n'ehe: Nuga ma ga ko'spár mfę̈i nunar hnininų habų ma da m'ę̈go'ų. Ne m'ę̈fa ma nda bǫnų nda ndöngagiwa.
8 Nep'ų Jö bi gohwi n'ar nkohi ar Abra, bi xipabi gatho nuyá 'bę̈to nda thu'spa n'ar nsę̈gi ha yá ndo'yo. Jange nu mi m'ų ár t'ų ar Abra mar thuhu ar Isa, ár hñöto mpa bi hñu'spa ar nsę̈gi xki gohwi Jö. Ne njap'ų bi 'yǫt'wa ar Isa ár t'ų, már thuhu ar Hakob. Ne bi jap'ų'ö n'ehe, bi tutwa nor nsę̈gi'ö nu'ų 'rę̈t'amayoho yá t'ų, go gehyų ma palehų habų xta ehų.
9 M'ę̈fa nuyá t'ųyų xa bi ų̈tsa n'ár jödö már thuhu ar Huse. Bi mąyų, har Huse bi ts'ixa Ehipto. Ha Jö himbi hyę̈sę̈.
10 Bi mąxa ha ya thogi bi tho'ö. Ne bi umba n'ar döta mfödi, ne bi hwëkwabi nda numañho ar faraon togo már ndö Ehipto. Ne nunų bi 'ñexa ngu ár mąxte xǫge har hąi Ehipto, ne nda supa ár ngu ar ndö n'ehe.
11 M'ę̈fa xa bi nja n'ar thuhu xǫge Ehipto ne Kanan, ne xa mi ñ'ų̈da yá m'ų̈i'ų. Numa palehų hinte mi tini te nda zi'ų.
12 Nep'ų ar Hakob bi 'yǫde mi ja ar t'ę̈i núnų Ehipto, jange bi mę̈hna yá t'ų, gehyų ma dadahų, ka bi nduǫp'ų ndi ma Ehipto.
13 Nep'ų ar ño'gi mi ma'ų, ar Huse bi ñ'udi togo'ö, njap'ų bi bö'ų már jödö'ų. Ne bi bö ar faraon togo yá mëni ar Huse.
14 M'ę̈fa ar Huse bi mę̈mpar nzę̈ngwa ár dada nda e nda m'ų̈hwi, nunų ne gatho yá mëni, mi tsų ngu hñun'ą̈te ne 'rę̈t'amakų̈t'a.
15 Njanų bi ma'ų Ehipto. Ne ka ba tunų ar Hakob ne yá t'ų, nu'ų ma palehų.
16 M'ę̈fa mi du'ų, ba njų̈kwa yá ndo'yonų, bi thöxa Sikem, ne ba t'ą hár nt'ą̈gi ar Abra xki dąmba yá t'ų ar Hamor.
17 Nú'mų mi 'bąp'ų̈tho nda tho ngu ár ñhö'ti Jö xki gohwi ar Abra, xa xki xönda nuyá 'bę̈to har hąi Ehipto.
18 Ne bi yų̈t'a man'ar ndö himi pödi togo mar Huse.
19 Nunar ndö'ö bi kadi ne bi 'yǫt'war ts'om'ų̈i nuya ma palehų. Ne bi japabi nda gų̈ka nthi yá tsi bötsi mi lę̈lę̈tho nda du'ų, ne hinge nda nxöndi.
20 Ha nuya pa'ų bi m'ų ar Moise, ne xa bi numañho Jö. Bi tede yá dada hǫnsę̈ hñu nzönö ha yá ngu'ų.
21 Nu mi tho nu'ų hñu nzönö, bi gų̈ka nthi nda duhmö. Ge'mų ár t'inxu ar faraon ba jų̈ts'i, ne bi tede ngu ár bötsi'ö.
22 Jange ar Moise bi t'utwa gatho yá mfödi ya me Ehipto, ne mi pę̈'sa ar ts'ę̈di te nda mö ne te nda 'yǫt'e.

23 Nu mi jwata yon'ą̈te njęyę, bi zǫpa ár mfeni nda ma nda k'ö'sa yá ku, ya me Israel, ne nda nu tengu yá m'ų̈i'ų̈.
24 Nu mi zǫnga habų̈ mi 'bų̈'ų̈, bi hyanda n'ar me Ehipto mi net'wa n'a yá ku'ų̈. Bi ma ba ñöni, jange ar Moise bi hyo nö'ö ar me Ehipto, ne njap'ų̈ bi ko'spa ár ñöni.
25 Nu ar Moise mi beni nda zo yá mfeni yá mi me Israelwi gehnų̈ xki męñ'ö Jö nda ñöñ'ų̈, ha nu'ų̈ himbi benga njap'ų̈.
26 Ne ár hyax'öp'ų̈ bi mengi bi thohnų̈ ar Moise man'agi, bi hyanda yoho ya me Israel mi ntuñ'ų̈. Bi ma nda hyek'ų̈, ne bi 'ñembabi: Nu'ahų̈ gi nkuhų̈, yo'ö gi ntuñhų̈.
27 Nu'mų́ nö'ö togo mi net'a ár ñ'ohų̈, bi umba n'ar ntuki ar Moise, ne bi 'ñembabi: Togo xi hñux'age ngu ar ts'ų̈t'wi wa ngu ar ndö, ne da tsą̈ gi hñögagihe nö'ö te di pęhe.
28 Wa gi ne gi hyogagi ngu ga hyo ar me Ehipto mande.
29 Nu mi 'yǫ njap'ų̈ ar Moise, bi ma ba ñ'önga har hą̈i ár thuhu Madian. Ka ba 'bų̈hnų̈ ngu n'ar nzǫhǫ, ne ka ba tinų̈ yoho yá t'ų̈.
30 Nu mi tho yon'ą̈te njęyę, bi hyanda n'ár ęnxę Jö bi ñ'udi mi 'bą̈ madeda n'ar 'minza mi fagi, mi 'bų̈hnų̈ har ot'at'ǫhǫ ár thuhu Sinai.
31 Nu mi hyanda ar Moise, xa bi 'yǫtho. Bi wat'a har faspi nda hyanda te mar męʼö, bi 'yǫxa ár mhö Jö, mi embabi:
32 Nuga dár Jö ri pale ar Abra, ar Isa, ne ar Hakob. Nu'mų́ ar Moise xa bi ntsu mi nhwöt'i, ne himi nemhö nda hyanda nö'ö ar faspi'ö.
33 Ha bi 'ñemba ar tsi Hmu: K'ot'a ri thiza, ngetho nuwa habų̈ gi nets'i, n'ar jöpa hą̈i xint'axi.
34 Xa majöni xta handa ya dumų̈i thohnų̈ Ehipto ma bötsi. Xta ǫxa yá ts'oni, ne xta e ga ñöni. Jange nupya ba e ga pęñ'a gi penga Ehipto.
35 Nunar Moisenų̈ xki nt'ų̈tsabi ár mfą̈ts'i ne xki t'embabi: Togo xi hñux'age ngu ar ts'ų̈t'wi wa ngu ar ndö, ne da tsą̈ gi hñögagihe nö'ö te di pęhe. Gehnų̈ togo bi 'ñexa Jö ngu ar ndö, ne nda mą̈xa yá ku nda bǫnga Ehipto, ngu xki męhna ár ęnxę nda mö, xki ñ'udi har 'minza mi zǫ.
36 Gehnų̈ ar Moise ba tsinga gatho ya me Israel mi 'bų̈hnų̈ Ehipto. Ka ba ǫtnų̈ nzęyę ya döta nt'udi, ne har Thęnga Ñhǫnthe, ne núnų̈ ha ya ot'at'ǫhǫ habų̈ ba 'yo'ų̈ yon'ą̈te njęyę.
37 Nö'ö ar Moise'ö go bi xipa ma jö'ihų̈ ya me Israel, ne bi 'ñembabi: Jö ma tsi Hmuhų̈ ma da 'ñexa n'a'ahų̈ ngu ár m'ęhni'ö, njangu xi hñuxkagi n'ehe. Ne ma gi 'yǫthų̈ nö'ö da xi'ahų̈'ö.
38 Getnų̈ ar Moise mi 'yo har mhunts'i ndu ma palehų̈ nú'mų̈ mi 'yo ha ya ot'at'ǫhǫ. Ne ka ba 'bų̈hwinų̈ ár ęnxę Jö mi ñöwi har t'ǫhǫ Sinai. Ne bi hñönga ya mhö ungar te, ne bi thogagihų̈.
39 Ha nu'ų̈ ndu ma palehų̈ himbi ne bi 'yǫte, bi zantho, ne yá mfeni mi 'yoda Ehipto.
40 Nu'mų́ bi 'ñembabi'ų̈ ar Aron: Di nehe gi hogagihe 'ra ma tsitahe ga tęñhe. Ngetho nunar Moise ba jų̈gagihe Ehipto, hindi pöhe teme xi ja'ö.
41 Jange bi hyok'ų̈ n'ar boi bǫjö, ne bi 'bǫ'spabi yá m'ǫñhǫ. Ne xa bi njohya'ų̈ bi ndönga nö'ö bi hyokasę'ų̈.
42 Nu'mų́ Jö bi 'wege, ne bi hyęp'ų̈ nda nsunda'ų̈ ya tsǫ, ar zönö, ne ar hyadi, ngu xi t'ot'a ha yá t'ofo yá m'ęhni Jö, ha enö njawa:
Me Israelhų̈, ham'ų̈ ga 'rakagihų̈ n'ar m'ǫñhǫ
nú'mų̈ ga 'yohų̈ yon'ą̈te njęyę ha ya ot'at'ǫhǫ.
43 Hinga jahų̈p'ų̈, ngetho nö'ö ngi ǫthų̈ ngi mu'sfų̈ ár ngu ar Molok,
ne ngi jų̈thwų̈ ár tsǫ ri tsitahų̈ ar Renfán.

Gehyų ya tsita ga hyojų ngi ndöñhų.
Jange ma ga thok'ahų da ts'ix'ahų injanų har hąi Mbabilonia.
44 Núnų har ot'at'ǫhǫ habų bi 'ranga ndu ma palehų, ka xki thoknų n'ar
ngudutu, habų mi ndönga Jö. Nunar ngudutu'ö xki thoki ngu xki utwa Jö, ne
xki xipa ar Moise nda hyoki.
45 M'ęfa nunar ngudutu'ö bi gohwi ndu ma palehų. Ne ba hö injawa'ų mi
ñ'owi ar Hosue, nú'mų bi hñömba yá hąi nu'ų himya me Israel. Jö go bi 'yęñ'ų
mi zǫkwa ndu ma palehų. Ge'mų bi ndų'ų bi nsundabiwa Jö. Mi jap'ųtho'ų
nuya pa mi 'bų ar Dabi.
46 Nunar ñ'ǫhǫnų xa bi numañho Jö. Mi nemhö nda hyokwa n'ar ngu habų
nda nsundabi nö'ö ar Jö mi ndönga ndu ma palehų ar Hakob.
47 Ha n'ár t'ų'ö hö, nö'ö már thuhu Salomon, go bi hyokwa ár ngu Jö nö'ö mi
bemhö nda hyoka ár dada.
48 Mödi Jö bi 'bų mañö mhets'i, hingi 'bų ha n'ar ngu xi hyoka ár 'yę ar jö'i,
ngu bi 'ñenga ár m'ęhni Jö, mi enö njawa:
49 Mhets'i go ma thuxandö,
har ximhąi habų di exa ma wa.
Tema ngu da tsą gi hyogagihų 'mų, enga ar tsi Hmu.
Wa habų ga tsąyą.
50 Hage hinxta hokaga gathoyų.
51 Xa xi me ri ñöhų, hinti tuka ri mųihų, ne gar mę'skuhų. Xa hingi ne gi
'yǫthų ár Hñö Jö, gi njanguthohų ndu ma palehų.
52 Hangu yá m'ęhni Jö himbi 'yǫt'wa ar ts'om'ųi ri palehų. Ne bi hyo nu'ų
togo mi nǫmba ár 'ñehe ar Hogañ'ǫhǫ, gehnų ga dąhų ne ga hyohų nuya payų.
53 Nu'ahų ga hñöñhųhmö ar t'ofo bi zok'ahų yá ęnxę Jö, ne hinga 'yǫthų.
54 Nu mi 'yǫ njap'ų nuya jö'i xa mi ntsinsę yá kwę, ne xa mi guxt'ų yá ts'i.
55 Ha nunar ku Teba xa bi nzinga ár Hñö Jö, bi nǫ'sa mhets'i, ne bi hyandwa
ár nsunda Jö ne ar tsi Hmu Hesu mi huhnų hár ñ'ęi Jö.
56 Ne bi 'ñenö:
—'Yǫhų. Di handa mhets'i xogi, ne di handa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i bi
huhnų hár ñ'ęi Jö.
57 Nu'mų́, gatho nu'ų ya jö'i xa bi mafi ne bi got'a yá gu, bi mfąts'i bi gų ar
Teba.
58 Nep'ų bi njųka har hnini bi nk'ahni. Nuya jö'i bi mǫ yá dutu hár wa n'ar
ñ'ǫhǫ mi bötsitho ár thuhu ar Saulo.
59 Ne nú'mų mi thǫxa ya nk'ahni ar Teba, mi mat'a Jö, ne mi enö:
—Ma tsi Hmu Hesu, ha ri 'yę di ęnt'a ma hñö.
60 Bi ndąndihmö, ne bi 'ñenga nts'ędi:
—Ma tsi Hmu'i, yo ma gi hñö'spa majöni nunar ts'okinų.
Ne ngu mi wadi bi mönga njap'ų, bi hyoñ'a Jö.

8

Ar Saulo xa mi e n'ar m'ųi ya ku

1 Nunar Saulo xki 'ñet'atho ár xųtha nú'mų bi tho ar ku Teba.
Nor pa'ö bi ndųi bi nt'ųtsa ya ku núnų Herusalen. Hagatho bi mfont'a
nuya gamfi har hąi Nhudea ne Nsamaria. Hǫnsę yá mpǫte ar tsi Hmu himbi
mfont'ų.
2 'Raya hogajö'i bi gų'spa ár ndo'yo ar Teba bi 'yągi, ne xa bi zont'ų.
3 Ar Saulo xa mi e n'ar m'ųi ya gamfi, 'raman'ar ngu mi kųt'i mi jųka ya
ñ'ǫhǫ ne ya 'bęhñö nda zixa nda got'ar fądi.

Bi mhönga ar hoga mhö núnų Nsamaria

4 Ha nu ma'ra ya gamfi xki njui ne xki mfont'i, habu̱ gatho mi thogi, mi mönga ar hoga mhö.
5 Ha nö'ö már thuhu ar Lipe, bi ma har hnini Nsamaria, ma ba xipa ya jö'i togo ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Ne nuya jö'i n'at'wu̱ mi huxa ma su nö'ö mi mönga ar Lipe, ne mi hant'u̱ nu'u̱ ya nt'udi mi o̱t'ö.
7 Ngetho nze̱ye̱ ya jö'i nu'u̱ xki nthe̱xkwi ya ts'ondöhi mi e̱mbabi, ha nuya ts'ondöhi xa mi he̱xa ya mhafi nda bo̱ni. Ne nze̱ye̱ ya da̱thi xki nza yá ndo'yo, ne ya dowa mi thits'i.
8 Ne njap'u̱ xa mi pe̱'sa n'ar döta johya nuya mengu nor hnini'ö.
9 Ka mi 'bu̱hnu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu ar Simu, mar ñ'ete har hnini'ö. Xki hya̱t'a nze̱ye̱ ya me Nsamaria, ne xa mi o̱t'a ndöta.
10 Ne gatho ya mengunu̱, ya döta ne ya tx'u̱lo, xa mi jamasu mi o̱xa nö'ö te mi mönga nö'ö ar ñ'ete'ö, ne mi eñ'u̱:
—Nunar ñ'o̱ho̱nu̱ hömpa ár döta ts'e̱di Jö.
11 Gatho ya jö'i xa mi japamasu, ngetho ya maham'u̱ xki hya̱t'u̱ mi uta ya nt'ete.
12 Ha nu mi zo̱nga ar ku Lipe har hnini'ö, bi mönga ar hoga mhö no̱mba ár ts'u̱t'wi Jö, ne ár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo. Ne nze̱ye̱ ya ñ'o̱ho̱ ne ya 'be̱hñö mi ñ'emu̱i ne mi nxixthe'u̱.
13 Gese̱ ar Simu bi jamfi ne bi nxixthe. Ne hyax'mu̱ mi ñ'owi ar Lipe, mi handa tengu ya döta nt'udi mi o̱t'e, ne xa mi 'yo̱tho.
14 Nu mi bö ya mpo̱te mi 'bu̱ Herusalen, nuya me Nsamaria xki hñömba ár mhö Jö n'ehe, jange dama bi me̱hna ar Pedro ne ar Xuwa bi ma injanu̱.
15 Nu mi zo̱ñ'u̱, bi 'ya̱pa Jö nda hñöñ'u̱ ár Hñö Jö.
16 Ngetho hinto xki m'e̱mpatho ár Hñö Jö, ho̱nse̱ xki nxixthe hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo.
17 Jange ar Pedro ne ar Xuwa bi hñu'spa yá 'ye̱ ya gamfi, ne bi hñömbabi'u̱ ár Hñö Jö.
18 Nu mi hyanda njap'u̱ ar Simu nö'ö mar ñ'etehmö, mi hömba ár Hñö Jö nu'u̱ togo mi hñu'spa yá 'ye̱ ya mpo̱te, jange bi xipabi nda umba ar bojö,
19 ne bi 'ñembabi:
—'Raju̱ n'a tu̱i ar ts'e̱di gi höhu̱. Njap'u̱ to gatho ga huxa ma 'ye̱ da hñömba ár Hñö Jö n'ehe.
20 Nu'mú̱ ar Pedro bi döti ne bi 'ñembabi:
—M'e̱hwi ri bojö. Yo'ö xka beni da tsa̱ da tha̱nga ár ts'e̱di Jö.
21 Hingi pe̱'sa ar se̱ki, ne hindi 'ñep'a'i gi pe̱ nunar 'be̱finu̱, ngetho Jö hingi numañho nö'ö xka beni.
22 Jange mahyoni gi 'yo̱t'wa ár ntso̱'mi ri ts'oki xka beni, ne 'ya̱pa Jö, xömhö da pump'a nö'ö ga tsa̱ ha ri mu̱i.
23 Ngetho nuga di handi xa tso̱t'a ri mu̱i, ne xi gop'atho ar ts'oki.
24 Nu'mú̱ ar Simu bi dödi ne bi 'ñenö:
—'Ya̱pkagihu̱ts'u̱ Jö, hinda zu̱kagi nö'ö xka möñhu̱.
25 Ne nu'u̱ ya mpo̱te bi da̱majöni togo ma tsi Hmuhu̱ Hesu, bi mömba ár mhö Jö. M'e̱fa bi menga Herusalen, ne hagatho ya hnini Nsamaria mi thogi, mi mönga ar hoga mhö.

Ar ku Lipe bi xixthe n'ar me Etiopia

26 M'e̱fa n'ár e̱nxe̱ Jö bi zo ar ku Lipe, ne bi 'ñembabi:
—Lipe, xta e ga pe̱ñ'a'i gi ma mak'angi, ju̱ ar 'ñu kö Herusalen, di ma har hnini ár thuhu Gasa, thota ha ya ot'at'o̱ho̱.
27 Nu'mú̱ ar Lipe dama bi gu̱ ar 'ñu bi ma. Ne nú'mu̱ mi 'yo ar 'ñu, bi nthe̱wi n'ar ñ'o̱ho̱ már me Etiopia, ár ma̱xte ar ndö'be̱hñö ár thuhu Kandase mar

ndönu̱ Etiopia. Nor ñ'o̱ho̱'ö már me̱sbojö ar ndö'be̱hñö, xki mengi ma ba ndönga núnu̱ Herusalen.
28 Mi huxa har tönza ndi menga ár ha̱i, ne mi ne ar t'ofo xki 'yot'a ar m'e̱hni Isaia.
29 Nu'mú ár Hñö Jö bi 'ñemba ar Lipe:
—Di ma ba tsu̱ nunar tönza xi manu̱, ne me̱wi.
30 Ar Lipe xa bi ntihi bi ma ba tsu̱ ar tönza. Ne bi 'yo̱xa nö'ö ar ñ'o̱ho̱'ö mi ne ár t'ofo ar m'e̱hni Isaia, ne bi 'ñembabi:
—Hage gi pödi tema di bo̱nga nö'ö gi nehe.
31 Ha nor ñ'o̱ho̱'ö bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hanja da za̱ ga pödi te di bo̱ni nu'mu̱ hinto da utkagi.
Ne bi 'ya̱pa ar Lipe nda bo̱ts'e ne nda hñuhwi.
32 Nö'ö ar xe̱ni ár T'ofo Jö habu̱ mi nehe, enö njawa:
Nö'ö bi ñhetho ngu n'ar tsi de̱ti ts'its'i da tho.
Ngu n'a tsi ndöni da ngone nú'mu̱ da t'öxi,
njap'u̱ himbi mafi.
33 Mi ñ'enda ya jö'i, ne hinto bi 'yo̱t'wa ar ts'u̱t'wi.
Ne nuyá mëni, hinto tsa̱ da metwabi,
ngetho bi thökwa ár tewa har ximha̱i.
34 Nep'u̱ nor me Etiopia bi 'ñembabi ar Lipe:
—Jakar möte gi xikagi togo no̱nga ár m'e̱hni Jö. Hage mi no̱nga ár m'u̱ise̱, wa mi no̱nga man'a.
35 Nu'mú ar Lipe bi gu̱ nunár xe̱ni ar T'ofo mi ne ar me Etiopia, ne bi ndu̱i bi xipabi ar hoga mhö no̱nga ar tsi Hmu Hesu.
36 Nú'mu̱ mi 'yo ar 'ñu'u̱, bi zo̱nga habu̱ mi jar dehe, ne bi 'ñenga nö'ö ar me Etiopia:
—Jawa ar dehe. Hage hinda tsa̱ ga nxixthega 'mu̱.
37 Ha nor Lipe bi 'ñembabi:
—Nu'mu̱ xa gi ñ'emu̱i ne xi zo ri mu̱i, hö da tsa̱.
Nor me Etiopia bi 'ñenö:
—Hö, di ñ'emu̱i ar tsi Hmu Hesukristo gehnu̱ ár T'u̱ Jö.
38 Nunu̱ bi mö nda m'a̱'ma ar tönza, ne bi göi bi yu̱t'u̱ har dehe gatho yoho. Ne ar Lipe bi xixthe ar me Etiopia.
39 Ha nu mi bo̱x'u̱ har dehe, ar Lipe bi m'e̱tho, ngetho ár Hñö Jö bi zits'i. Ne ar me Etiopia himbi mengi bi hyandi, ne xa bi njohya'ö bi gu̱ ar 'ñu bi ma.
40 Ha nunar Lipe bi zo̱nu̱ Asoto. Ha nú'mu̱ mi thohnu̱, bi ndu̱i bi mönga ar hoga mhö ha ya hnini mi ja har 'ñu ndi ma Nsesarea.

9

Ar Saulo bi ñ'emu̱i ar tsi Hmu Hesukristo (Hch. 22:6-16; 26:12-18)

1 Ha nuya pa'u̱ ar Saulo mi hu'sa nda hyo gatho nu'u̱ mi ñ'emu̱i ar tsi Hmu. Ne bi ma ba k'ö'sa ar döngamöjö,
2 ma ba a̱pa ya he̱'mi nda hñö'spa yá nijö ya xodyo núnu̱ Ndamasko. Njap'u̱ nú'mu̱ nda dinga 'ra nu'u̱ mi te̱mba ár 'ñu ar tsi Hmu Hesu, ya ñ'o̱ho̱ wa ya 'be̱hñö, gatho nda tsi Herusalen, ne nda got'a har fa̱di.
3 Ha nú'mu̱ mi 'yo ar 'ñu, 'bu̱tho nda zo̱nga Ndamasko, n'a mbi hyexta n'ar hyats'i ndi 'ñe mhets'i.
4 Bi hwank'mu̱, ne bi 'yo̱ n'ar mhö mi enö:
—Saulo, Saulo, yo'ö gi u̱tsagi.
5 Nu'mú ar Saulo bi ödi ne bi 'ñenö:
—Ndada, togo'i.

Nö'ö bi dödi:
—Nuga dar Hesu, togo gi ụtsa. Go xka nts'oksẹ, ngu n'ar boi pụnga ar maza.
6 Ne ar Saulo xa mi ntsu mi nhwöt'i, ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, teme gi ne ga pẹpya.
Nu'mú ar tsi Hmu bi 'ñembabi:
—Nangi, di ma ba kụt'a har hnini, ka ma da nsi'anụ tema gi pẹfi.
7 Ne nu'ụ ya ñ'ọhọ mi ñ'owi ar Saulo, bi m'ạ'ụ himi pödi te nda beñ'ụ, ngetho bi 'yọ'ụ ar mhö n'ehe, ha hinto bi hyandi togo mi ñö.
8 Nep'ụ ar Saulo bi nangi bi m'ại, ne bi zọtyá dạ, mödi himbi zạ te bi hyandi. Jange bi ngụhni bi ts'ixa har hnini Ndamasko.
9 Ne ka ba 'bụhnụ hñupa himi handi. Ne nuya hñupayụ hinte bi zi.
10 Núnụ Ndamasko ka mi 'bụhnụ n'ar gamfi már thuhu ar Anania. Nunụ bi zo ar tsi Hmu ngu n'ar t'i, ne bi 'ñembabi:
—Ha gi ọde, Anania.
Nö'ö bi dötwabi:
—Te gi jaki, tsi Hmu.
11 Ha nu ar tsi Hmu bi 'ñembabi:
—Nangi di ma har 'ñu ár thuhu Njöntho, ne ba honga n'ar ñ'ọhọ ár thuhu ar Saulo me Tarso, 'bụ hár ngu ar Huda. Nu xki tsọnụ ma gi tini mat'a Jö.
12 Nö'ö xta utwabi ngu n'ar t'i, ma da zọnga n'ar ñ'ọhọ ár thuhu ar Anania, ne da hñu'spa yá 'yẹ, njap'ụ da mengi da hyandi.
13 Nu mi 'yọ njap'ụ ar ku Anania, bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, nzẹyẹ togo xi xikagi nunar ñ'ọhọnụ xa xi 'ñe ar m'ụi nu'ụ tẹñ'a'i 'bụhnụ Herusalen.
14 Ha xi umba nsẹki ya ndömöjö da e da gụ gatho nu'ụ mat'a ri thuhuwa n'ehe.
15 Nu'mú ar tsi Hmu bi 'ñemba ar Anania:
—Di ma gi 'yọt'a nö'ö di xi'a'i. Ngetho go ger ñ'ọhọnụ xta hwahni da mẹpkagi, ne da utka ma thuhu nu'ụ ya me Israel, nu'ụ hingya me Israel ne yá ndö.
16 Ne go ma ga utka hangu ma da thogi ngetho dạtka ma thuhu.
17 Nu'mú ar Anania bi ma, ba kụt'a har ngu habụ mi 'bụ ar Saulo, bi hñu'spa yá 'yẹ, ne bi 'ñembabi:
—Ku Saulo, ar tsi Hmu Hesu nö'ö ga hyanda har 'ñu ngi 'ñekwa, gehnụ xpa pẹnkagi ga hus'a ma 'yẹ ne da mengi gi hyandi, ne gi nzinga ár Hñö Jö.
18 Nu'mú bi hyọ 'ra ngu yá koto ya hwö mi kotwa yá dạ ar Saulo, ne dama bi mengi bi hyandi, ne bi m'ại bi ma ba nxixthe.
19 Nu mi ñuni bi menga ár ts'ẹdi, ne bi m'ụhwinụ ya ku Ndamasko 'ra ya pa.

Ar ku Saulo bi mömba ár mhö Jö har hnini Ndamasko

20 Nep'ụ ngut'a bi ma ba dạmajöni ar tsi Hmu Hesukristo ha yá nijö ya xodyo, mi xipabi'ụ ar Hesu gehnụ ár T'ụ Jö.
21 Ne gatho nu'ụ togo mi ọxa nö'ö mi möñ'ö, xa mi 'yọtho ne mi eñ'ụ:
—Ha hinga gehnụ togo mi jụ mi net'a nu'ụ togo mi mat'wa ár thuhu ar Hesu núnụ Herusalen. Wa hinga gehnụ xki 'ñehe nda xọtya gamfi, ne nda zi'spa ya ndömöjö.
22 Ha nunar ku Saulo hyax'mụ mi huxa ár ts'ẹdi nda xipa yá mixodyowi nunar Hesu gehnụ ar Kristo. Ne nuya xodyo mi 'bụhnụ Ndamasko himi pödi te nda beni.

Ar Saulo bi k'ot'a ha yá 'yẹ ya xodyo

23 Bi tho yapa, ne ya xodyo bi nko nda hyo'ụ ar Saulo.

24 Bi nsipabi ar Saulo nö'ö mi beñ'ų nda 'yǫt'e. Parxui mi supa gatho yá
goxthi ar hnini, mi ne nda hyohmö.
25 Jange nuya ku bi mąxa ar Saulo nda bǫnga har hnini, bi njö'mtho har
jödo mi kot'a ar hnini, bi t'ęnt'a ha n'ar 'bǫts'e mi nxui.

Ar Saulo mi 'bųhnų Herusalen

26 Nu mi zǫnų Herusalen ar Saulo, mi nemhö nda ñ'owi ya ku. Ha nuyų xa
mi ntsu, himi ñ'emųi'ų xki gamfi n'ehe.
27 Nunar ku Berhnabe bi zixa habų mi 'bų ya mpǫte, ne bi metwabi'ų hanja
xki hyanda ar tsi Hmu har 'ñu, ne xki ñöwi, ne himbi ntsu bi dąta majöni ár
thuhu ar tsi Hmu Hesu núnų Ndamasko.
28 Ne njap'ų bi zą bi mpęhwi ya gamfinų Herusalen habų gatho mi 'yo'ų.
29 Himi ntsunų nda mömba ár thuhu ar tsi Hmu, ne mi ntsąhñökiwi nuya
xodyo mi ñö ar griego, jange nuyų n'e, mi nehmö nda hyo.
30 Ha nu mi bö ya ku nö'ö xki t'ękwabi, bi zix'ų Nsesarea, nep'ų bi męñ'ų
nda ma Tarso.
31 Nu'mų́ gatho ya gamfi mi pę'sa n'ar hogam'ųinų Nhudea, Ngalilea ne
Nsamaria. Ne ndi hñuxa yá jamfi, ne mi 'yo'ų mi tsupa Jö, ne ár Hñö Jö mi
fąx'ų nda xu ya gamfi.

Ar Enea bi dits'i

32 Har ku Pedro mi 'yo mi tsǫnga gatho ya gamfi, ne bi ma ba k'ö'sa ya ku
mi 'bųhnų Lida.
33 Ne ka bi nthęwinų n'ar ñ'ǫhǫ ár thuhu ar Enea, mi pę'sa hñöto njęyę mi
'bęngar t'oxi, xki nza ár ndo'yo.
34 Ne bi 'ñemba ar Pedro:
—Ha gi ǫde Enea, ar tsi Hmu Hesukristo xi ǫthe'i. Nangi, jųxa ri fidi.
Ne nö'ö dama bi nangi.
35 Ne gatho ya mengunų Lida ne ya me Saron, mi hyant'ų, bi ñ'emųi ar tsi
Hmu.

Ar Dorka bi jo'spa ár te

36 Núnų har hnini Nhope mi 'bųhnų n'ar 'bęhñö mar gamfi, mar thuhu ar
Tabita, har griego t'embabi Dorka. Nunų himi tsąyą mi ǫt'a ya ñho ne mi fąxa
ya hyoya.
37 Ha nuya pa'ų bi zų n'ar hñeni ne bi du. Nep'ų bi nsųkwa ár ndo'yo ngu
yá nt'umbi'ų, ne ba 'bę ha n'ar ngu mi tǫ mañö.
38 Get'ų Nhope 'bų ar hnini Lida. Ne nuya gamfi me Nhope xki 'yǫde mi
'bųhnų Nlida ar ku Pedro. Jange bi m'ęhna yoho togo ma nda tsihi, ne nda
'ñembabi:
—Di ą'ahe gi jar möte ga möhö ngut'a Nhope.
39 Dama bi nanga ar Pedro bi męwi. Ne nu mi zǫni, bi ts'ixa har ngu mi
tǫ mañö, habų xki mhunts'a nzęyę ya 'ranxu xa mi zont'a togo bi du. Ne
ar Pedro bi got'atho, ne bi t'utwabi nuya pahni ne ma'ra ya he xki hyoka ar
Dorka nú'mų mi tetho.
40 Nu'mų́ ar Pedro bi 'bępa nda bǫnga nthi gatho nu'ų mi 'bųhnų, ne bi
ndąndihmö, bi 'yąpa Jö. Nep'ų bi ñhanda habų mi 'bęnga nö'ö xki du, ne bi
'ñembabi:
—Tabita, nangi.
Ne nö'ö dama bi zǫt'a yá dą, ne nu mi hyanda ar Pedro, bi nangi bi hñudi.
41 Ne ar Pedro bi mipa ár 'yę, ne bi 'bą'mi. Nep'ų bi zohna ya 'ranxu ne nu
ma'ra ya ku, ne bi utwabi xki mengi xki nte.
42 Ne xǫge har hnini Nhope bi nxanga nö'ö teme xki thogi, ne nzęyę ya jö'i
bi ñ'emųi ar tsi Hmu Hesu.

43 Har Pedro bi gohnụ Nhope nzẹyẹ ya pa hár ngu n'ar ku ár thuhu ar Simu,
ar hokaximhni.

10

Ar Pedro ne ar Kornelio

1 Mi 'bụhnụ Nsesarea n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Kornelio. Nunụ mar döndogu
har mhunts'a ndogu mi t'embabi ya me Italia.
2 Nunụ xa mar hogajö'i, ne mi tsupa Jö, mahyẹgiwi gatho nu'ụ mi 'bụ hár
ngu. Ne mi fạxa nu'ụ ma ya hyoya, ne hyax'mụ mi mat'a Jö.
3 Zọta n'ar pa ngu n'ar hñu nde, bi hyanda xiñho n'ár ẹnxẹ Jö ngu n'ar t'i, bi
wat'a habụ mi 'bụ'ö, ne bi 'ñembabi:
—Kornelio.
4 Nu mi hyandi xa bi k'öt'i ne xa bi ntsu, bi 'ñenö:
—Tsi Hmu, te gi jaki.
Ha nunar ẹnxẹ bi 'ñembabi:
—Nuya ri nt'ạpa Jö, ne nuya ri hoga 'bẹfi xka 'yọt'e, xi hyant'a Jö ne hinxi
pumhni.
5 Jange nupya pẹhna 'ra ya m'ẹhni har hnini Nhope, ma da tsi ar Simu nö'ö
xi thu'spabi ar Pedro.
6 Nö'ö bi 'bụ hár ngu man'ar Simu nö'ö hoka ya ximhni, 'bụ har ñönthe.
Nunar Pedronụ go ma da xi'a'i te di 'ñep'a'i gi 'yọt'e.
7 Ne nu mi ma nor ẹnxẹ mi ñöwi ar Kornelio, nunụ bi zohna yoho yá 'bẹgo
ne n'ar ndogu xa mi honga Jö n'ehe, gehnụ mi pẹpabi xiñho.
8 Bi metwabi gatho nö'ö te xki thogi, ne bi mẹhna har hnini Nhope.
9 Ha nu ár hyax'ö mi 'yo ar 'ñu'ụ, ne tx'ụtho mi 'bẹdi nda zọnga har hnini
Nhope, ge'mụ ar Pedro bi bọxa mañö ár njo'mi ar ngu nda 'yạpa Jö, ngu mi
made mpa.
10 Ne xa mi tsụ n'ar thuhu, xa mi nemhö nda ñuni. Ha nú'mụ mi thokwabi
te nda zi, bi hyanda n'ar nt'udi ngu n'ar t'i.
11 Bi hyandi bi xo mhets'i, ne ba jö'ma har hại ngu n'ar döta dutu mi thu'sa
gatho goho yá ñöni.
12 Ne har dutu'ö, mi kụxa gatho ya zu'we tu goho yá wa, nu'ụ njụt'a har hại,
ne nu'ụ nsạnga har ndöhi.
13 Ne bi 'yọ n'ar mhö mi enö:
—Pedro, nangi, hyo ya zu'we gi tsa.
14 Ha nunar Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hinda nejö, tsi Hmu, ngetho hiñham'ụ xta tsi nö'ö hindi 'ñepki ga tsi ne
hingi t'axi.
15 Bi mengi bi nheki nuna ar mhö man'agi:
—Yo gi xipa hindi 'ñep'a'i gi tsi nö'ö xi xụka Jö ne xi t'axki.
16 Hñu'gi bi nt'ọde, ne bi njụxa mhets'i man'agi nö'ö ar dutu'ö.
17 Nunar Pedro mi 'bụhnụ xa mi 'yonga ár mfeni, mi ne nda bödi te ndi
bọnga nö'ö ngu ar t'i xki hyandi. Ja bi zọ 'mụ har goxthi yá m'ẹhni ar Kornelio,
mi ñ'ạni habụ mi 'bụ ár ngu ar Simu mi hoka ya ximhni.
18 Ne bi ñ'ạñ'ụ nts'ẹdi, ha mi 'bụhnụ ar Simu nö'ö xki thu'spabi ar Pedro
n'ehe.
19 Ar Pedro mi benda nö'ö ngu ar t'i xki hyandi, ge'mụ bi 'ñembabi ár Hñö
Jö:
—Bi zọ hñu ya ñ'ọhọ hoñ'a'i.
20 'Bại, ne köi gi mẹwi. Yo gi yomi, ngetho go xta pẹnkayụ.
21 Nu'mú ar Pedro bi göi bi ma habụ mi 'bạ nu'ụ yá m'ẹhni ar Kornelio, ne
bi 'ñembabi'ụ:

—Go geke togo gi hoñhų. Tema xka 'ñehų.
22 Nuyų bi dödi ne bi 'ñenö:
—Xpa pęnje ma döndoguhe ar Kornelio, n'ar hoga ñ'ǫhǫ tsupa Jö, ne gatho ya xodyo ñömañhobi. Ha n'ár ęnxę Jö bi xipabi nda męhna togo nda e nda zix'a ár ngu'ö, da 'yǫxa nö'ö gi xipabi.
23 Ar Pedro bi thoki bi umba nsęki bi ñ'ox'ų nö'ö ar nxui'ö habų mi 'bų'ö. Ne ár hyax'ö ar Pedro bi nangi bi męwi'ų, ne bi dęnga ma'ra ya ku ma ya mengunų Nhope.
24 Ár yopa bi zǫñ'ų Nsesarea habų mi 'bų ar Kornelio mi tǫ'mi. Ne xki zohna gatho yá mëni, ne nu'ų yá ñ'owi mi ntsixkwi xiñho.
25 Nu mi zǫnga ar Pedro hár ngu ar Kornelio, nunų bi bǫni bi dödi, ne bi ndąndihmö ha yá wa mi ne nda ndöni.
26 Ha nunar Pedro bi 'bą'mi, ne bi 'ñembabi:
—Nangi, ngetho nuga dar ñ'ǫhǫ ngu nu ma'ra.
27 Nú'mų mi ñöwi, bi yųt'ų mbor ngu. Ka mi 'bųhnų nzęyę ya jö'i xki mhunts'i.
28 Ne ar Pedro bi 'ñembabi'ų:
—Nu'ahų gi pöhų dar xodyohe, ne ha ma nt'umbihe högagihe ga nthöskwihe nu'ahų hingar xodyohų, ne hingi tsą ga kųthe ha ri nguhų. Mödi njap'ų, Jö xi utkagi hinto ga embabi hindi 'ñepi ga ñö'be, ne hinga xipi hingi t'axi.
29 Jange mi xikagi ri m'ęhni nga ekwa, hinda ǫt'a ma 'ñöngi, ngut'a da ehe. Xikagihų te gi jajų.
30 Nu'mú ar Kornelio bi döti ne bi 'ñembabi:
—Pę'sa goho mpa ngu ar xęnimpanų, ndi 'bųkwa ha ma ngu, ndi bëhë ne ndi mat'a Jö ngu di nzöi di ǫt'e. Ngur hñu nde, n'a nda handatho n'ar ñ'ǫhǫ mi he n'ar dutu xa mi hwęxki, mi 'bąhnų ndi ñhant'be.
31 Ne bi 'ñengagi: Kornelio, Jö xi 'yǫxa nö'ö xka 'yąpabi, ne xi hyanda nö'ö ar ñho xka 'yǫt'wa ya hyoya.
32 Pęhna togo da ma har hnini Nhope, ma da tsiñ'a ar Simu, nö'ö t'embabi ar Pedro n'ehe. 'Bų hár ngu man'a ar Simu ar hokaximhni, 'bų har ñönthe. Ne nu xta zǫ'ö, ma da xi'a te gi pęfi.
33 Jange ngut'a da pęmp'ų togo ba hoñ'a'i, ne xka 'yǫt'a xiñho xka ekwa. Ngu gi nu, gatho di 'bųhewa hár nthandi Jö, ne di ne ga ǫhe nö'ö xi 'ra'i gi xije.
34 Nu'mú ar Pedro bi dų'mi bi ñö, ne bi 'ñenö:
—Nupya hö, xta pödi majöni Jö handa mahyętho gatho ya jö'i.
35 Numañho'ö gatho nu'ų togo 'yo hár nsu'ö ne ǫt'a nö'ö xiñho, mödi habų gatho ya mengu'ų.
36 Jö ba pęmpa ár mhö ya me Israel, ar hoga mhö nǫnga ar hogam'ųi unga ar Hesukristo, gehnų ár Hmu gatho ya meximhąi.
37 Ngu xka 'yǫsęhų gatho nö'ö xi tho ha ma hąihe nuje dar xodyohe, bi ndų Ngalilea nú'mų ar Xuwa xki wadi mi nǫnga ar xixthe, ne bi nųnga gatho har hąi Nhudea.
38 Gi pöhų n'e, Jö bi umba ár Hñö ar Hesu me Nasare. Bi mę'sa ar ts'ędi bi ñ'o bi 'yǫt'a ya ñho, ne bi ǫthebi yá hñeni gatho nu'ų togo xki dënt'a ar ts'ondöhi. Bi tsą bi 'yǫt'a njap'ų, ngetho mi 'bųhwi Jö.
39 Ne nuje di dąhe majöni gatho nö'ö bi 'yǫt'a ar Hesu har hnini Herusalen ne xǫge har hąi Nhudea. M'ęfa nunų bi ts'ųta ha n'ar za bi tho.
40 Gehnųtho togo Jö bi japi bi nte man'agi ár hñupa, ne bi ñ'udi da hanthe.
41 Himbi ñ'udi bi hyanda gatho ya jö'i. Hǫnsęgihe da hanthe, ngetho hár ndųitho, Jö xki hwankagihe nga dąthwe majöni. Nuje da ñum'ehe ne da tsithehe mahyęgi nú'mų mi mengi bi nte.

42 Ne bi mẹnkagihe ga xife ya jö'i, ne ga dạhe majöni gehnụ xi hñuxa Jö ngu
ar ts'ụt'wi, ne da hñö'spa majöni nu'ụ tetho ne nu'ụ xi du.
43 Ne gatho yá m'ẹhni Jö mi 'bụ mam'ẹt'o, bi dạmajöni bi 'ñeñ'ụ, gatho nu'ụ
da ñ'emụibi ár thuhu, da mpumbabi yá ts'oki.
44 Ar Pedro himi jwatho nda mönga nuya mhöyụ, ba kö ár Hñö Jö, ne bi zụ
gatho nu'ụ mi ọxa nö'ö mi mönga ar Pedro.
45 Ha nuya xodyo ma ya gamfi ba ñ'owi ar Pedro, xa mi 'yọtho, ngetho xki
hñömba ár Hñö Jö n'ehe nu'ụ himya xodyo.
46 Bi 'yọde mi ñö ma'ra ya mhö nu'ụ himi pö'ụ, ne mi umba njamödi Jö.
47 Nu'mú ar Pedro bi 'ñenö:
—Togo da zạ da hñökwabi da nxixtheyụ. Nuyụ xi hñömba ár Hñö Jö mahyẹgi
ngu xta höñhụ n'ehe.
48 Ne bi 'bẹpabi'ụ nda nxixthe hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo. Ha nuyụ
bi 'yạpa ar Pedro nda gohwinụ ma'ra ya pa.

11

Ar Pedro bi metwa ya ku me Herusalen nö'ö xki 'yọt'a Jö

1 Bi 'yọ ya mpọte ne ma'ra ya gamfi mi 'bụ Nhudea, nuya himya xodyo xki
hñömba ár mhö Jö n'ehe.
2 Ne mi menga ar ku Pedro Herusalen, ka ba tsụhnụ nuyá mixodyowi ma
ya gamfi ne mi tẹnda yá nt'umbi'ụ.
3 Ne bi 'ñembabi:
—Hanja xka kụt'a ha yá ngu ya ñ'ọhọ hingya xodyo, ne xka ñungwi.
4 Nu'mú ar Pedro bi mụdi bi 'yot'wa ar 'ñu gatho nö'ö xki thogi, ne bi
'ñembabi'ụ:
5 —Nuga ndi 'bụhnụ ndi ạpa Jö har hnini Nhope, ne da handa n'ar nt'udi
ngu ar t'i. Ba jö'ma mhets'i n'ar döta dutu mi thu'sa gatho goho yá ñöni, ne bi
jö'ma habụ ndi 'bụi.
6 Ne nu nda k'öt'i, da handi mi kụ gatho ya zu'we tu goho yá wa, ya zate, ya
zu'we njụt'a har hại, ne nu'ụ nsạnga har ndöhi.
7 N'a nda ọta n'ar mhö bi 'ñengagi: Pedro, nangi gi hyo gi tsa.
8 Ne da embabi: Hinda nejö, tsi Hmu, ngetho hiñham'ụ xta tsiga nö'ö hindi
'ñepki ga tsi hingi t'axi.
9 Nu'mú, nö'ö ar mhö mi e mhets'i bi mengi bi zokagi, ne bi 'ñengagi: Yo gi
xipabi hindi 'ñep'a'i gi tsi nö'ö xi xụka Jö, ne xi t'axki.
10 Bi nheki ar hñu'gi, ne bi njụxa mhets'i nö'ö ar dutu'ö.
11 N'a mbi zọnda hñu ya ñ'ọhọ har ngu habụ ndi 'bụka, xki 'ñe Nsesarea xki
'bẹhni nda zixkagi.
12 Ne ár Hñö Jö bi xikagi hinge nga yomi nga mẹ'be'ụ. Ne da mẹ'be nuyụ ma
'rato ya kuyụ. Nda tsọñhe da kụthe hár ngu nö'ö togo xki mẹhna yá m'ẹhni
nda zixkagi.
13 Ha nor ñ'ọhọ'ö bi xije hanja xki hyandnụ hár ngu n'ár ẹnxẹ Jö mi 'bạhnụ,
ne bi 'ñembabi 'nö: Pẹhna 'ra ya m'ẹhni har hnini Nhope, ma da tsi ar Simu
nö'ö xi thu'spabi ar Pedro.
14 Nunụ ma da xi'a'i ya mhö da mạx'a'i gi mpọhọ, ne gatho ya mengu ri ngu.
15 Ha nu nda dụ'mi da ñö, bi hñöñ'ụ ár Hñö Jö ngu da höñhụ ar ndụi n'ehe.
16 Da bem'ụ nö'ö xki mönga ma tsi Hmuhụ nú'mụ bi 'ñenö: Ar Xuwa mi
xixthe har dehe, ha nu'ahụ ma gi nxixthehụ gi nziñhụ ár Hñö Jö.
17 Nu'mụ Jö bi ne bi hwëkwabi ár Hñö mahyẹgi ngujụ di ñ'emụihụ ma tsi
Hmuhụ Hesukristo, ter m'ẹkagiga ga hökwa ár 'bẹfi Jö.

18 Nu mi 'yǫ njap'ų nuya ku mi 'bųhnų Herusalen, bi ñhetho, ne bi nsunda
Jö, bi 'ñeñ'ų:
—Njap'ųtho xi hwëkwa Jö nu'ų hingya xodyo da 'yǫt'wár ntsǫ'mi, ne da
mę'sa ar te hiñham'ų da göts'i ngujų.

Nu'ų xi jamfi 'bų har nijö Antiokia

19 Nu'ų ya ku xki nt'ųtsa xki mfont'i nu'ų ya pa mi tho ar ku Teba, 'ra ba
tsǫnga har hąi Fenisia, ma'ra Txipre, ha ma'ra Antiokia. Ne habų gatho mi
tho'ų, hinto ma'ra mi xipa ár mhö Jö, hǫnsę yá mixodyowi.
20 Ha mi ñ'owi 'ra ya ku ma ya me Txipre, ne ma'ra ya me Sirene. Nu mi
zǫñ'ų har hnini Antiokia, bi metwabi'ų ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesu nu'ų ya
jö'i himya xodyo n'ehe.
21 Jö bi umba ar ts'ędi'ų, ne nzęyę ya jö'i bi ñ'emųi, ne bi dęmba ár 'ñu ar tsi
Hmu Hesu.
22 Nu mi bö ya ku mi 'bųhnų Herusalen nö'ö mi thohnų Antiokia, bi mę̨ñ'ų
injanų ar ku Berhnabe.
23 Ne mi zǫñ'ö, bi hyandi teme xki hwëkwabi Jö'ų, ne xa bi njohya. Ne bi xipa
gatho nu'ų xki ñ'emųinų, hinge nda hyęp'ų nunar jamfinų, ne nda umba yá
mųi nda hyonga Jö.
24 Ar Berhnabe xa mar hoga ku, ne xki nzinga ár Hñö Jö, xa mi tsę ár jamfi.
Njap'ų nzęyę ya jö'i bi ñ'emųi ar tsi Hmu.
25 Nep'ų ar Berhnabe bi ma Tarso, ba honga ar Saulo, ne mba tini bi zixa
Antiokia.
26 Ne ka bi m'ųhnų n'a njęyę nuya yohoyų, mi mhunskwi ya gamfi, ne mi
utwa ár mhö Jö nzęyę ya jö'i. Ka gehnų Antiokia habų bi nduį bi nsipabi ya
gamfi ma ya mępa Kristo.
27 Nuya pa'ų ba pǫnga Herusalen 'ra yá m'ęhni Jö, bi ma Antiokia.
28 N'a'ų már thuhu ar Agabo, bi m'ą madeda habų xki mhunts'a ya ku. Ne bi
nzinga ár Hñö Jö, bi 'ñenö ma nda nja n'ar döta thuhu xǫge ár nxidi ar ximhąi.
Ne hö, bi tho ngu xki möñ'ö nuya pa mar dönga ndö Nroma ar Klaudio.
29 Nep'ų nuya gamfi me Antiokia bi beñ'ų nda mępa n'ar mfąts'i nu'ų
ma'ra ya gamfi mi 'bųhnų Nhudea. N'a ngu n'a bi unga nö'ö mi tsųpa yá
ts'ędi.
30 Ne nunar mfąts'i bi uñ'ų, bi mępa nuyá ndö ar nijö Nhudea, ne go bi
hñöxa ar Berhnabe, bi mę̨wi ar Saulo.

12

Ar Hakobo bi tho, ne ar Pedro bi njų bi jot'i

1 Nuya pa'ų ar ndö Erode bi nduį bi ųtsa ya gamfi, mi honi hanja nda hyo.
2 Ne ndǫjwaitho bi tho ar Hakobo ár jödö ar Xuwa.
3 Ha nu mi bödi mi numañho ya xodyo, bi mę̨hna nda njų ar Pedro n'ehe.
Bi njų ha n'ár ngo ya xodyo nú'mų mi ts'i ar thuhme himi jots'i.
4 Ha nu mi njų'ö, bi jot'a har fąadi. Ne bi t'ęnt'wa ha yá 'yę 'rę̨t'ama'rato ya
ndogu, xki ñhege goho n'a ngu n'a nda su'ö. Ngetho ar Erode mi beni ngu nda
wata ár ngo ar baxjwa, nda njųka har fąadi nda m'ą'ma nts'ųt'wi madeda ya
jö'i.
5 Nu'mú ar Pedro, xa mi nsu xiñho har fąadi. Ha nuya ku himi tsąyą mi
mat'wa Jö.

Ar Pedro bi njųka har fąadi

6 N'apatho mi 'będi nda gųka har fąadi ar Erode, nor nxui'ö ar Pedro mi öhö
madeda yoho ya ndogu, mi thöt'a ya nthöhibǫjö, ne nu ma'ra ya ndogu mi 'bą
hár goxthi ar fąadi mi su.

7 Mi dąni bi m'ąhnų n'ár ęnxę Jö, ne xa bi yot'a mbo har fądi. Nunar ęnxę bi dąmbár 'bǫts'e ar Pedro ne bi 'yą, ne bi 'ñembabi:
—Nxǫni nangi.
Nu'mų́, dama bi hyǫta ya bǫjö ha yá 'yę ar Pedro.
8 Nep'ų bi 'ñemba ar ęnxę:
—Dųt'a ri ngųt'i ne thöt'a ri thiza.
Ne nö'ö dama bi 'yǫt'a ngu xki m'ępabi. Bi 'ñemba ar ęnxę n'ehe:
—Pąt'a ri pąt'i, ne tęngagi.
9 Nu'mų́ ar Pedro bi bǫni mi tęnga ar ęnxę, mödi himi ñ'emųi mi majöni nö'ö mi thogi, ngetho mi beñ'ö mi 'wi'thö.
10 Bi tho habų mi 'bą ar 'bęt'o nsute. Nep'ų bi tho habų mi 'bą man'a, ne bi zǫnga har döta goxthibǫjö mi tsǫnga nthi. Nunar goxthinų bi xosę. Ne bi bǫñ'ų bi 'rañ'ų n'ar 'ñu. Ne n'a mbi 'weta ar ęnxę.
11 Nu'mų́ ar Pedro bi nja ár mfeni, ne bi 'ñensę:
—Nupya hö, di pödi xpa pęhna ár ęnxę Jö, bi ñöngagi da k'ont'a hár 'yę ar Erode, ne gatho nö'ö mi ne nda jaka ya xodyo.
12 Mi wadi bi zo ár mfeni njap'ų, bi már ngu ar Maria ár nönö ar Xuwa, nö'ö xki thu'spabi ar Mörko n'ehe. Ne ka mi 'bųhnų nzęyę ya ku mi ąpa Jö.
13 Mi zǫni bi ma har goxthi, ne n'ar nxutsi már thuhu ar Rode, bi ma ba nu togo mi 'bą har goxthi.
14 Nö'ö ar nxutsi bi bötwatho ár mhö ar Pedro. Xa bi njohya'ö, jange himbi beni bi xokwa ar goxthi. Bi nixt'i bi ma ba xipa nu'ų ma'ra ya ku mi 'bą ar Pedro nthi.
15 Nu'ų bi 'ñembabi:
—Xka 'bę ri mfeni.
Ha nö'ö xa mi hu'mba yá mųi go mi ge'ö ar Pedro. Jange nuya ku bi 'ñeñ'ų:
—Hingo ge'ö, zage ár ęnxę xpa ehe.
16 Ha nunar Pedro himi tsąyą mi mafi. Ne nu mi soka ar goxthi, ka bi hyant'ų mi ge'ö, ne himi pödi te nda beñ'ų.
17 Ar Pedro bi ja ár 'yę bi xipabi nda ñhe'ų, ne bi metwabi hanja xki gųka Jö har fądi. Ne bi 'ñembabi'ų:
—Xifų ar ku Hakobo ne gatho nu ma'ra ya ku teme xi thogi.
Ne bi bǫni bi ma.
18 Ár hyax'ö nuya ndogu xa mi nxint'i, himi pödi te xki ja ar Pedro.
19 Nu'mų́ ar ndö Erode bi męhna nda mengi nda thoni, ne hinto bi dini. Jange bi zohna ya sufądi bi hñö'spa majöni, ne bi mö nda tho. Ne bi bǫnga núnų Nhudea, bi ma ba 'bų har hnini Nsesarea.

Ar ndö Erode bi du

20 Ar ndö Erode xki pǫmpa ár kwę ya me Tiro ne Sido. Nuyų xki nkohi ma nda k'ö'sa ar Erode. Ha m'ęt'o bi umbar bojö ar Blasto nö'ö mi supa ár ngu, mi ne nda mąts'i nda ñöwi, ne nda 'yąpar hogam'ųi. Ngetho gatho nö'ö te mi tsi'ų, mi hö habų mar ndö ar Erode.
21 Nu mi zǫ ar pa xki zohna ya me Tiro ne ya me Sido, ar Erode bi hye yá he ngu ar ndö, bi hñuxa har nthuts'i habų mi ǫt'a ar ts'ųt'wi, ne bi ndųi bi zo'ų.
22 Nu'mų́ nuya jö'i xa mi hęxa ya mhafi mi eñ'ų:
—Nö'ö togo xta ǫxų xi ñö, hingar jö'i, gehnų n'ar jö.
23 N'ár ęnxę Jö dama bi umba ar mfęi ar Erode, ngetho himbi 'ñe'spa ár nsu Jö. Jange bi du xki deta ya zu'we.
24 Ha nuya pa'ų xa bi ñ'o bi nxangár mhö Jö hagatho ya hnini.
25 Nu mi wa ar 'bęfi ar Berhnabe ne ar Saulo núnų Herusalen, bi bǫni bi menga Antiokia. Ne bi zix'ų ar ku Xuwa nö'ö mi t'embabi ar Mörko n'ehe.

13

Ar ku Berhnabe ne ar ku Pablo bi dụ'ma yá 'bẹfi nda hñö'spa ár mhö Jö

1 Mi 'bụhnụ har nijö Antiokia 'ra yá m'ẹhni Jö ne 'ra ya utate: Ar Berhnabe, ar Simu nö'ö mi t'embabi ar 'Bojö'i, ar Lusio nö'ö mar me Sirene, ar Saulo, ne ar Manaen nö'ö bi tewi mahyẹgi ar ndö Erode.

2 N'ar pa xki mhunts'i mi ndönga Jö, ne xki bë'ụ. Ár Hñö Jö bi 'ñembabi'ụ:

—'Wegagihụ ar Berhnabe ne ar Saulo da 'yọt'a ar 'bẹfi xta hu'spabi nda mẹhyụ.

3 Jange mi wadi bi bë'ụ ne bi 'yạpa Jö, bi hñu'spa yá 'yẹ'ụ, ne bi ñ'ehwi bi ma.

Yá mpọte ar tsi Hmu bi mömba ár mhö Jö núnụ har xẹnihại Txipre

4 Nu'mú ár Hñö Jö bi mẹhna ar Berhnabe ne ar Saulo har hnini Seleusia. Ne mi zọnụ bi yụt'a ha n'ar motsa, ne bi ma'ụ ha n'ar hại oda madeda ar dehe, ár thuhu ar Txipre.

5 Ne nu mi zọñ'ụ har hnini Salamina, bi dụ'mi bi mömba ár mhö Jö mbo ha yá nijö yá mixodyowi. Mi ñ'owi'ụ ar Xuwa mi fạxte n'ehe.

6 Bi tho'ụ xọge ar hại Txipre, ne bi zọnga ha n'ar hnini már thuhu Pafos. Ka bi nthẹwinụ n'ar xodyo már thuhu Barhesus, mar ñ'ete ne mi hạtya jö'i, mi embabi már m'ẹhnihmö Jö.

7 Hyax'mụ mi ñ'owi ar ndö Sergio Paulo togo xaka mbödi te da mẹfi. Nunar ndönụ bi zohna ar Berhnabe ne ar Saulo, ngetho mi ne nda 'yọtwa ár mhö Jö.

8 Nunar ñ'etenụ mi t'embabi ar Elima (di bọni da 'ñenö 'ñete), mi ne nda hñökwahmö ar ndö hinge nda ñ'emụibi ár mhö Jö.

9 Nu'mú ar Saulo nö'ö már thuhu ar Pablo n'ehe, xki nzimba ár Hñö Jö, xa bi k'öt'a nö'ö ar ñ'ete.

10 Ne bi 'ñembabi:

—Nu'ge xa gar nemhñö ne gar 'yọt'ats'oki, ár bötsi'i ar ts'ondöhi, gi ụtsa gatho nö'ö xiñho. Ham'ụ gi hyẹp'ụ gi ts'okwa yá mfeni ya jö'i hinda hyomba ár 'ñu ar tsi Hmu mhets'i.

11 Ha gi ọde, ma gi tsạpa ár 'yẹ Jö. Nupya ma gi ngodạ ne hinda tsạ gi hyanda ar hyadi 'ra ya pa.

Dama bi zoxa n'ar 'bẹxui ár dạ. Himi tsạ nda hyandi, ne mi honga togo nda gụhni nda ñ'o.

12 Ar ndö mi hyanda nö'ö xki thogi, bi ñ'emụibi ár mhö Jö, ngetho xa bi 'yọda nö'ö xki 'yọts'e.

Ar Pablo ne ar Berhnabe mi 'bụ har hnini Antiokia har hại Pisidia

13 Ar Pablo ne nu'ụ ma'ra yá ñ'ohụ, bi gụnụ Pafos n'ar motsa, bi ma'ụ har hnini Perge har hại Panfilia. Ha nunar Xuwa bi 'wege bi menga Herusalen.

14 Nu mi zọñ'ụ Perge, bi gụ ar 'ñu bi tho'ụ har hnini Antiokia har hại Pisidia. Ne n'ar pa ntsạyạ bi yụt'ụ ha yá nijö yá mixodyowi, ne bi thogi bi hñuhnụ.

15 Nu mi wadi bi nhehe ár t'ofo Jö bi 'yot'a ar Moise ne nu ma'ra yá m'ẹhni Jö, nu'mú nuyá ndö ar nijö bi zohna ar Pablo ne ar Berhnabe, ne bi 'ñembabi:

—Tsi kuhụ, nu'mụ gi pẹ'sụ teme gi möñhụ gi hñu'mfụ yá mụi ya jö'i, möñhụpya.

16 Nu'mú ar Pablo bi m'ại, ne bi jár 'yẹ bi xipabi nda ñhe gatho, ne bi 'ñembabi'ụ:

—Nu'ahụ ma ñ'owihụ gar me Israelhụ, ne gatho'ihụ gi tsufụ Jö, 'yọhụ nö'ö ma ga xi'ahụ:

17 Jö togo ndönga ya me Israel bi hwahna ma palehụ, ne bi japi bi xu nú'mụ ma ya nzọhọtho har hại Ehipto, ne bi ñ'u ár döta ts'ẹdi mi gụknụ.

18 Ne bi mẹ'spa ar ts'ẹti yon'ạte njẹyẹ mi 'yo ha ya ot'at'ọhọ.

19 Nep'ụ Jö bi hwata yoto ya hnini har hại Kanan, ne bi hemba ma palehụ
nuya hạiyụ, ne ja bi m'ụhnụ'ụ.
20 M'ẹfa Jö bi hñuxa ya nzạyạ nda ñöni. Bi m'ụ njap'ụ ngu gohonthebe ne
ngụdmi njẹyẹ, ne ka bi m'ụ ár m'ẹhni Jö ár thuhu ar Samuel.
21 Nep'ụ ma palehụ bi 'yạ'ụ n'ar ndö nda 'yọt'wa ar ts'ụt'wi. Jö bi umba ar
Saul már t'ụ ar Sis, n'a yá mạnga'bẹto ar Benjamin, bi ndö yon'ạte njẹyẹ.
22 M'ẹfa bi thöka ar Saul ngu ar ndö, ne bi thuxa ar Dabi. Ne Jö bi 'ñenö mi
nọñ'ö: Nunar Dabinụ ár t'ụ ar Isai, pẹ'sa n'ar hogam'ụi jakagi ga njohya, ne
nunụ da 'yọtkagi gatho nö'ö di nega.
23 Ha n'ár mạnga'bẹto ar Dabi, ka ba ehnụ ar Hesu, ba e bi pọ ya me Israel
ngu xki ñöt'wabi'ụ.
24 Himi dụ'mda ár 'bẹfi ar Hesu nú'mụ ar Xuwa mi xipa gatho ya me Israel
nda 'yọt'wa yá ntsọ'mi, ne nda nxixthe'ụ.
25 Ne nú'mụ ma nda wa ár 'bẹfi ar Xuwa, bi 'ñenö: Togo gi beñhụ go geke.
Nuga hingo geke togo gi tọ'mhụ. Ja togo 'bẹfa, hindi 'ñepkagi ga xot'wats'ụ ár
thiza hár wa'ö.
26 'Yọhụ ma mixodyowihụ, yá mạnga'bẹtogihụ ar Abra, ne nu'ahụ gi tsufụ
Jö, go xpa 'bẹnkagihụ nunar mhönụ nọnga ar mpọhọ.
27 Nuya me Herusalen ne yá ndö, himi pödi togo'ö ar Hesu. Hinxki zo
yá mfeni teme ndi bọnga nö'ö xki 'yot'a maham'ụ yá m'ẹhni Jö, mödi mi
ne'ụ gatho ya pa ntsạyạ. Ne nú'mụ mi 'yẹnt'ụ bi tho, bi thogi ngu xki t'ot'a
maham'ụ.
28 Himbi thimba n'ar ts'oki xki 'yọt'ö ndi 'ñepi nda thomhö. Mödi bi bö'ụ
njap'ụ, bi 'yạpa ar Pilato nda hyo.
29 Ne nu mi wadi bi 'yọt'wabi'ụ gatho ngu xki t'ot'wabi, bi gömi'ụ har pont'i
ma ba ạ'ụ.
30 Ha Jö bi ko'spa ár te.
31 Nu'ụ togo xki ñ'owi nú'mụ ba pọnga har hại Ngalilea ba e Herusalen,
go gehyụ togo bi hyanda nzẹyẹ ya pa nú'mụ xki wadi xki mengi xki nte. Ne
nupya gehyụ togo dạtwa majöni ya jö'i ha ma hninihụ.
32 Nuje n'ehe di xi'ahe ar hoga mhö, bi tho ngu xki ñhöt'wabi ma palehụ
maham'ụ.
33 Ne nupya Jö xi 'yọtkagihụ ngu xki mö, yá 'bẹtogihụ nu'ụ togo xki
ñhötwabi. Bi njap'ụ nú'mụ mi ko'spa ár te ar tsi Hmu Hesu, ngu xi t'ot'a hár
ñoho ar Dönga Nsạdi, habụ enö njawa: Go ma t'ụ'i, ne nupya di ñ'udi go ri
Dadagi.
34 Jö bi ko'spa ár te, hiñham'ụ nda ts'onga ár ndo'yo har hại. Gehnụ xki mö
bi 'ñenö: Ga 'ra'ahụ gatho ya ñhö'ti da ñöt'a ar Dabi nga umbabi.
35 Ha man'ar Dönga Nsạdi bi 'ñenga ar Dabi n'ehe: Hinge ma gi hyẹ ri hoga
'bẹgogi da ts'onga ár ndo'yo har hại.
36 Xa majöni ar Dabi bi mẹmpa yá mijö'iwi mi 'bụ nuya pa'ụ ngu mi ne Jö.
Nep'ụ bi du ne bi t'ạgi, ha ár ndo'yo bi ts'onga har hại, ngu gatho nu ma'ra
ndu ma palehụ.
37 Ha nö'ö togo bi ko'spa ár te Jö, nö'ö himbi ts'onga ár ndo'yo har hại.
38 Ndadahụ, dá zo ri mfenihụ nö'ö di xi'ahụ: Nuna bi 'yọt'a ar tsi Hmu,
gehnụ bi pumgagihụ gatho ma ts'okihụ.
39 Gatho nö'ö himbi tsạ da ọthụ ndi tẹñhụ yá 'bẹpate ar Moise, ne njap'ụ nda
nhugagihụ hinte ma ts'oki ndi tuhụ, nupya hö da tsạ, nu'mụ ga ñ'emụibihụ'ö.
40 Jange jamasuhụ hinda zụ'ahụ nö'ö xi mönga yá m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö
njawa:
41 'Yọhụ, nu'ahụ gi tsañhụ nö'ö majöni, xa ma gi 'yọhụ ne ma gi nhwathụ.

Ngetho nuya pa gi 'bu̱hu̱, xa ma ga o̱t'a ya döta nt'udi.
Nu xta nsi'ahu̱ nuya nt'udiyu̱, hingi ma gi ñ'emu̱ihu̱.
42 Ar Pablo ne yá ñ'ohu̱, nú'mu̱ mi po̱nga ha yá nijö ya xodyo, bi t'a̱pa ar möte nda mengi nda xipabi'u̱ nor mhö'ö ár hñöto man'agi.
43 Ne mi wadi bi bo̱ñ'u̱, nze̱ye̱ ya xodyo ne ma'ra ya jö'i xki de̱mba yá nt'umbi ya xodyo ne mi ndönga Jö, bi de̱nga ar Pablo ne ar Berhnabe. Ne nuyu̱ mi ñöwi ne mi hu'mba yá mu̱i nda tsunga nö'ö xki hwëkwa Jö.
44 Ar hñötop'u̱ har pa ntsa̱ya̱, tx'u̱tho mi 'be̱di nda mhunsa xo̱ge ar hnini nda 'yo̱'spa ár mhö Jö.
45 Ha nuya xodyo mi hyanda ra nze̱ye̱ ya jö'i, xa bi zo̱t'a yá mu̱i ne mi k'a'spa nö'ö mi mönga ar Pablo, ne xa mi ñömañ'u̱.
46 Nu'mú ar Pablo ne ar Berhnabe himbi ntsu bi 'ñeñ'u̱:
—Da du̱'mhe da xi'ahe ár mhö Jö, nu'ahu̱ gar xodyohu̱, ngetho mi mahyoni nga jahep'u̱. Ha hinga ne ga hñöñhu̱, ne njap'u̱ gi ñ'uhu̱ hindi 'ñep'ahu̱ ar te hiñham'u̱ da göts'i. Jange nupya ma ga zohe nu'u̱ hingya xodyo.
47 Ngetho njawa xi 'be̱mkagihe ar tsi Dada:
Xta hux'ahu̱ ngu n'ar ñot'i gi yot'wahu̱ gatho nu'u̱ hingya xodyo,
ne gi xipabihu̱ ar mhö no̱nga ar mpo̱ho̱ xo̱ge ár nxidi ar ximha̱i.
48 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ nu'u̱ himya xodyo, xa bi njohya, ne xa mi ñömañhobi ár mhö Jö. Ne bi jamfi gatho nu'u̱ xki thahni nda me̱'sa ar te hiñham'u̱ da göts'i.
49 Ne ár mhö ar tsi Hmu bi mhömba xo̱ge nor ha̱i'ö.
50 Nu'mú nuya xodyo bi u̱tya hoga 'be̱hñö mi nhumañho, ne ya ñ'o̱ho̱ mi pe̱'sa yá nsu har hnini, ne bi nt'u̱tsa ar Pablo ne ar Berhnabe, ne bi t'e̱nga ha yá hnini'u̱.
51 Nu'mú ar Pablo ne ar Berhnabe bi hwöka ar ha̱i mi tu ha yá wa, ne bi gu̱ yá 'ñu'u̱ bi ma har hnini Ikonio.
52 Ha nu'u̱ xki ñ'emu̱i ba kohnu̱, xa mi johya'u̱, ne xa xki nziñ'u̱ ár Hñö Jö.

14

Ar Pablo ne ar Berhnabe bi zo̱nu̱ Ikonio

1 Ar Pablo ne ar Berhnabe, mi zo̱nga har hnini Ikonio, bi yu̱t'a ha yá nijö yá mixodyowi, mi xipa ya jö'i ár mhö Jö. Ne mi hyanda hanja mi ñö'u̱, bi ñ'emu̱i nze̱ye̱ ya xodyo ne nu'u̱ himya xodyo.
2 Ha nuya xodyo himbi ne bi jamfi, bi u̱t'a nu'u̱ himya xodyo ne bi ts'okwa yá mfeni nda u̱tsa ya ku.
3 Jange ar Pablo ne ar Berhnabe bi gohnu̱ nze̱ye̱ ya pa. Ne himi ntsu'u̱ nda mömba ár mhö Jö, ngetho mi pö'u̱ mi fa̱xa Jö, ne mi umbar ts'e̱di nda 'yo̱t'a ya döt'a nt'udi. Njap'u̱ bi ñ'udi gehnu̱ ar mhö no̱nga ar nhwëki nö'ö mi möñ'u̱.
4 Nuya mengunu̱ xki ñhege. 'Ra mi te̱nga ya xodyo, ha ma'ra mi te̱mba yá mpo̱te ar tsi Hmu.
5 Ha 'ra ya xodyo ne 'ra nu'u̱ himya xodyo, bi mfa̱xkwi yá ndö'u̱ nda me̱i, mi ne nda gu̱ nk'ahni ya mpo̱te.
6 Ha nunar Pablo ne ar Berhnabe mi bödi nö'ö mi ne nda njapabi'u̱, bi bo̱ni bi ma'u̱ har hnini Listra ne har hnini Derbe, yá hnini ar ha̱i Likaonia, ne bi ñ'o'u̱ gatho ár nthet'i nö'ö ar ha̱i'ö.
7 Ne ka ba möñ'u̱nu̱ ar hoga mhö.

Ya me Listra bi gu̱ nk'ahni ar Pablo

8 Har hnini Listra mi 'bu̱hnu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ himi tsa̱ nda ñ'o, ngetho xki m'u̱i njap'u̱, ne hiñham'u̱ xki ñ'o, hyax'mu̱ mi huhnu̱tho.
9 Nor ñ'o̱ho̱'ö mi o̱xa nö'ö mi mönga ar Pablo, ha nunar ku bi k'öt'i, ne bi hyandi mi pe̱'sa ar ñ'emu̱i nda dits'i.

10 Jange bi 'ñenga ra nts'ędi:
—Nangi gi 'bąi njöntho.
Nor ñ'ǫhǫ'ö n'a nsągitho bi nangi bi ñ'o.
11 Nu'mú nuya jö'i'ų mi hyanda nö'ö xki 'yǫt'a ar Pablo, bi 'ñenga nts'ędi ha yá hñösę'ų:
—Ya jö xi ñhęhwi ya jö'i, xpa kökwa xi k'öskagihų.
12 Jange ar Berhnabe bi t'embabi mar jö Hupiter, ha nu ar Pablo ar jö Merkurio, ngetho go mi höxa ar mhö, ngu yá 'bęfi yá jö'ų ya me Likaonia.
13 Nu'mú ár möjö ar Hupiter, mi pę'sa ár nijö hár ñųt'i ar hnini, ba tsi ya boi ne ba hö ya dǫni, nda zo har goxthi. Ne gatho ya jö'i mi ne nda ungwi mahyęgi ar m'ǫñhǫ nda ndömba ya ku.
14 Nu mi hyanda njap'ų ar Berhnabe ne ar Pablo, bi xika yá dutu, ne bi nixt'i bi yųt'a har mhunts'i.
15 Mi enö njawa:
—Ñ'ǫhǫhų, yo'ö gi pęhų njanų. Nuje dar jö'ihe ngu'ahų n'ehe. Xta ehe ga xi'ahe gi hyęhų ya njöt'i gi ndöñhų hinter mę'ų. Ne pęfų Jö togo te, ne xi hyoka mhets'i, ar ximhąi, ar ñhǫnthe, ne gatho nu'ų te janų.
16 Ma'ra ya m'ųi maham'ų Jö xi hyę ya jö'i xi 'yǫt'a gatho nö'ö xi beñ'ų.
17 Ha hinxi hyęgi n'agitho. Hyax'mų xi ñ'udi nú'mų 'rajų ar 'ye bi e mhets'i. 'Rajų ya hoga sofo, 'rajų te ga tsihų, ne 'rajų ar johya ha ma mųihų.
18 Mödi ar Pablo ne ar Berhnabe mi xipa njap'ų, ne hinge nda hyompa ya męti m'ǫñhǫ, xa mar ñhei nda hñökwabi'ų.
19 Bi zǫ 'mų 'ra ya xodyo xki 'ñe'ų har hnini Antiokia ne Ikonio. Mi zǫhyų bi ųtya jö'i bi k'ahna ar Pablo, ne bi gųka hár ñöni ar hnini ba ęi, mi hu yá mųi xki du.
20 Ha nú'mų xki mhunts'a ya gamfi har nthet'i habų mi 'bęñ'ö, bi m'ąi ne bi mengi bi yųt'a har hnini. Ne ár hyax'ö bi męwi ar Berhnabe, bi ma'ų man'ar hnini ár thuhu Derbe.
21 Bi möñ'ųnų ar hoga mhö, bi uta ya mengunų, ne bi gųxa nzęyę ya gamfi. Ne mi wa'ų, bi menk'ų har hnini Listra, ne bi tho Ikonio, nep'ų bi ma'ų Antiokia.
22 Ha ya hniniyų mi fąxa ya ku nda zęta yá ñ'emųi, ne mi hu'mba yá mųi hinge nda hyęp'ų ar 'ñu. Njanų mi embabi'ų:
—Mahyoni ga thohų nzęyę ya thogi, ne njap'ų ga kųthų hár ts'ųt'wi Jö.
23 Ne bi t'exa 'ra ya ku, mi t'ęnt'wa ha yá 'yę'ų ar nijö mi 'bų ha ya hnini mi tho'ų. Nep'ų bi bë'ų ne bi t'ęnt'wa ha yá 'yę Jö togo xki gamfi'ų.

Ar Pablo ne ar Berhnabe bi menga har hnini Antiokia har hąi Nsiria

24 Bi thot'ų har hąi Pisidia, bi zǫñ'ų har hąi Panfilia.
25 Ne mi wadi bi mömba ár mhö Jö har hnini Perge, bi thogi imanų har hnini Atalia.
26 Mi zǫnų'ų, bi gų ar motsa bi 'raxa ar ñhǫnthe, bi menga Antiokia habų xki t'ęnt'wa ár 'yę Jö, nda hwëkwa ár mfąts'i har 'bęfi xki wadi xki mę'ų.
27 Nu mi zǫñ'ų, bi munts'a gatho ya ku, ne bi metwabi'ų ya döta nt'udi xki 'yǫt'a Jö ha yá 'bęfi'ų, ne hanja Jö xki xoka ar goxthi nda ñ'emųi nu'ų himya xodyo.
28 Ar Pablo ne ar Berhnabe ka bi gohwinų ya gamfi nzęyę ya pa.

15

Ar mhunts'andö bi t'ǫtnų Herusalen

1 Nuya paʼų 'ra ya ku xki 'ñe har hąi Nhudea, bi dų'mi bi uta ya ku, nu'mų hinge nda thu'spa ar nsęgi ha yá ndo'yo, ngu ar nt'umbi bi unga ar Moise, hinge nda mpǫ'ų.
2 Jange ar Pablo ne ar Berhnabe xa bi ntsąhñökiwi'ų. Bi nko'ų nda 'bęhna ar Pablo ne ar Berhnabe ne ma'ra ya ku, ma nda k'önga ya mpǫte ne yá ndö ar nijö Herusalen, ne nda mhunts'i nda nǫnga nö'ö mi thohnų.
3 Nuya gamfi bi ñ'ehwi ne bi 'ñet'ar 'ñu ya ku xki m'ęhni. Ha nuyų bi thot'ų har hąi Fenisia ne Nsamaria, mi petwa ya ku habų mi tho'ų, nuyų himya xodyo mi ñ'emųi ár mhö Jö n'ehe. Njap'ų nuya ku xa mi johya mi ǫxa nö'ö mi nsipabi.
4 Nu mi zǫñ'ų Herusalen, bi döta ya mpǫte, yá ndö ar nijö, ne ma'ra ya ku mi 'bų̨hnų. Ha nu ar Pablo ne nu'ų mi ñ'owi, bi metwabi'ų gatho nö'ö xki 'yǫt'a Jö ha yá 'yę'ų.
5 'Ra ya dęnga'bępate xki jamfi mi 'bų̨hnų n'ehe, bi m'ąi ne bi 'ñenö:
—Mahyoni da thu'spa ar nsęgi hár ndo'yo ya gamfi nu'ų hingya xodyo, ne da 'bępabi da 'yǫt'a gatho ngu bi t'ot'a hár t'ofo ar Moise.
6 Nep'ų nuya mpǫte ne yá ndö ar nijö bi mhunts'i nda ñö'ų hanja nda jap'ų nö'ö mi thohnų.
7 Nú'mų ya xa xki ñö'ų, ar Pedro bi m'ąi ne bi 'ñembabi'ų:
—Ma tsi kuhų, ngu gi pösęhų, ya maham'ų Jö bi hwankagi ga xipabi nu'ų hingya xodyo ar hoga mhö ne nda ñ'emųi'ų n'ehe.
8 Ha Jö togo pötwa yá mfeni ya jö'i, bi dąmajöni xki ñ'emųi'ų mi umba ár Hñö Jö, jangu xi 'rakagihų n'ehe.
9 Ne bi nu mahyęgigihų, ngetho mi ñ'emųi'ų, gesę Jö bi xų̨kwabi yá mųi.
10 Nu'mú, yo'ö gi ne gi tsǫthwų ár mųi Jö. Yo'ö gi jafų ya ku da 'yǫt'a nö'ö hinxi tsą dá ǫthų, ne himbi tsą bi 'yǫt'a ma palehų.
11 Nujų di ñ'emųihų ar tsi Hmu Hesukristo bi hwëgathohų ar mpǫhǫ, ne njap'ų gatho nu'ų ma'ra n'ehe.
12 Nu'mú gatho nu'ų mi 'bų̨hnų, bi ñhe'ų bi 'yǫxa nö'ö mi mönga ar Berhnabe ne ar Pablo. Bi metwabi'ų hanja mi hömpa ár ts'ędi Jö mi ǫt'a ya döta nt'udi ha yá nthandi nu'ų himya xodyo
13 Nu mi wadi bi ñö'ų, ar Hakobo bi 'ñenö:
—Tsi kuhų, 'yǫhų nö'ö ma ga xi'ahų n'ehe.
14 Ar Simu Pedro xi metkagihų hanja Jö bi ndųi bi jöpa nu'ų hingya xodyo, ne bi hwahna 'ra'ų da 'yǫt'a ár hnini'ö.
15 Njangu bi mönga yá m'ęhni Jö habų bi 'yot'a njanų:
16 M'ęfa ma ga pengi,
ga ko'spabi ár ts'ųt'wi ar Dabi, ga jų̨xa ngu n'ar ngu xki nhwati.
Ga pengi ga hoka man'agi ngu ar ndųi,
ga jų̨xa habų xi yǫt'e.
17 Ne njap'ų gatho nu'ų ma'ra ya jö'i da hyongagi dar Hmu,
da njap'ų gatho nu'ų hingya xodyo matka ma thuhu.
18 Mönga njap'ų ar tsi Hmu nö'ö togo maham'ų mi ñ'udi nda thogi.
19 Jange di enga, hinga k'asfų nu'ų hingya xodyo da e da ñ'emųi Jö.
20 Hǫnsę ma ga pęmfų n'ar hę'mi, ga xifų hinda zipa yá ñhuni ya tsita emp'ö, hinda m'ęngwi nö'ö hingo ár nthöti, hinda za n'ar męti hinxi mpǫmba ár ji, hinda zi ar ji.
21 Ngetho maham'ų hagatho ya hnini, ja togo mömba ár t'ofo ar Moise nö'ö nhehe tat'a pa ntsąyą ha yá nijö ya xodyo.
22 Nu'mú nuya mpǫte, yá ndö ar nijö ne gatho ya gamfi, bi numañho. Jange ma nda nhwahna 'ra'ų nda 'bęhna Antiokia, da męwi ar Pablo ne

ar Berhnabe. Bi thahna yoho, n'a már thuhu ar Huda nö'ö mi t'embabi ar Barsaba, ne ar Sila. Nuyų mi pę'sa yá nsu har nijö mi 'bųhnų.

23 Ne bi 'yot'a n'ar hę'mi bi hñö'spa ya ku, mi enga njawa:

Nuje dar mpǫtehe, dar ndöhe har nijö, ne gatho ya ku di 'bųhewa, dí pęñ'ahe nuna hę'minų, tsi kuhų hingya xodyohų, gi 'bųhų Antiokia har hąi Nsiria ne Nsilisia. Gatho'ihų di zęngwa'ihe.

24 Xta pöhe 'ra ya ku xi bǫngwa hinxta pęñhe. Xi map'ų, ma xpa tup'a ri mųihų, ne xi xi'ahų 'ra ya mhö xi ts'omp'a ri mfenihų. Xi 'bęp'ahų gi tuthų ar nsęgi ha ri ndo'yohų, ne gi 'yǫthų gatho nö'ö bi mönga ar Moise har t'ofo.

25 Jange gathogihe xta beñhe xiñho ga hwañhe 'ra ya ñ'ǫhǫ di 'bųhewa, ga pęñhe da k'ös'ahų, ne da mengwi ma tsi kuhų Berhnabe ne ar Pablo.

26 Nuya m'ęhniyų xi 'yęnt'a yá te da mömba ár thuhu ma tsi Hmuhų Hesukristo.

27 Di pęñ'ahe ar ku Huda ne ar ku Sila, go ma da zo'asę'ihų nuna xta ñöhe n'ehe.

28 Ár Hñö Jö ne nuje xta beñhe xiñho hinga 'bęp'ahe gi 'yǫthų nzęyę ya 'bępate. Hǫnsę ga 'bęp'ahe gi 'yǫthų nuyų mahyoni:

29 Nu'mú, yo ma gi tsifų yá ñhuni ya tsita emp'ö, hingi ma gi tsihų ya ji, yo ma gi tsahų n'ar męti hinxi mpǫmba ár ji, hingi 'bęngwi nö'ö hinga ri nthötihų. Nu'mų gi 'yǫthųyų, gi pęhų xiñho. Jö da mąx'ahų.

30 Jange nu'ų xki m'ęhni, bi ma Antiokia. Bi mhunts'a gatho ya gamfi ne bi umba ar hę'mi.

31 Nu mi wadi bi ne'ų, xa bi njohya'ų ngetho xa mi hu'mbabi yá mųi.

32 Ar Huda ne ar Sila ma yá m'ęhni Jö n'ehe, jange xa mi pęs'ų te nda möñ'ų, mi zo ya ku, ne mi hu'mba yá mųi nda hñuxa yá ñ'emųi.

33 Ka bi gohwinų ya ku nzęyę ya pa. M'ęfa bi t'umba n'ar hoga nt'edi nda menga Herusalen habų xki m'ęhni.

34 Ha nunar Sila bi beni mar ñho nda gohnų Antiokia.

35 Ar Pablo ne ar Berhnabe ka bi gohnų n'ehe, mi mfąxkwi ma'ra ya ku, mi ut'ų ár mhö Jö, ne mi mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu, mi xipa nzęyę ma'ra.

Ar Pablo bi ñhęhwi ar Berhnabe, ne bi mengi bi ñ'o bi mömba ár mhö Jö

36 Nú'mų xki tho 'ra ya pa, ar Pablo bi 'ñemba ar Berhnabe:

—Möhö man'agi, ma ga k'ö'sų ya ku ha gatho ya hnini da thohų da mömfų ár mhö Jö, ma ga nuhų tengu yá m'ųi.

37 Ar Berhnabe mi ne nda zixa ar Xuwa nö'ö mi t'embabi ar Mörko n'ehe.

38 Ha nunar Pablo himbi numañho nda zix'ų, ngetho mam'ęt'o mi 'ñowi, ne núnų Panfilia bi 'wege, ne himbi ne nda męwitho nda mömba ár mhö Jö.

39 Njap'ų xa bi ntsąhñökiwi ar Pablo ne ar Berhnabe, jange bi ma n'amp'ų n'a ngu n'a. Ar Berhnabe bi zixa ar Mörko, bi gų ar motsa bi 'raxa ñhǫnthe ndi ma Txipre.

40 Nor Pablo bi hwahna ar Sila nda męwi. Ne nuya ku bi 'yęnt'wa ár 'yę Jö ne nda hwëkwa ár mfąts'i.

41 Ne bi gų yá 'ñu bi ma har hąi Nsiria, bi 'randa Nsilisia mi hu'mba yá mųi ya ku, njap'ų nda hñuxa yá ñ'emųi.

16

Ar Timoteo bi męwi ar Pablo ne ar Sila

1 Mi zǫnga ar Pablo ne ar Sila har hnini Derbe, ne bi tho'ų bi ma har hnini Listra, habų ba nthęwi n'ar gamfi ár thuhu Timoteo. Ár nönö mar xodyo ne mar gamfi, ha nu ár dada mar me Gresia.

2 Nuya ku mi 'bų Listra ne Ikonio, xa mi ñömañhobi ar ku Timoteo.

3 Ar Pablo bi beni mar ñho nda zits'i. Hǫnsę m'ęt'o bi hñu'spa ar nsęgi hár
ndo'yo, ne hinge nda bǫ yá kwę nu'ų ya xodyo mi 'bųhnų, ngetho gatho mi
pödi már me Gresia ár dada.
4 Ne bi gų ar 'ñu bi ma'ų, ne ha gatho ya hnini mi thogi, mi xipabi ya gamfi
nö'ö xki nko ya mpǫte ne yá ndö ar nijö Herusalen, tema nda 'yǫt'e.
5 Njap'ų xa mi huxa yá jamfi ya ku, ne hyax'mų mi xu'ų ár nzęyę.

Ar Pablo bi hyanda n'ar ñ'ǫhǫ me Nmasedonia ngu n'ar t'i

6 Ne bi mengi bi gų yá 'ñu'ų, bi gąxta Frigia ne Galasia, ngetho ár Hñö Jö
himbi hyęgi nda tho'ų har hąi Asia nda mömba ár mhö Jö.
7 Nu mi zǫnga har hąi Misia, mi nehmö nda tho'ų Bitinia, nunár Hñö Jö
himbi hyęgi.
8 Jange bi thota Misia, bi ma'ų har hnini Ntroa.
9 Mi nxui ar Pablo bi hyanda nt'i n'ar ñ'ǫhǫ me Nmasedonia, mi 'bąhnų, mi
ąpa ar möte, ne mi embabi: Di ą'i gi ekwa Nmasedonia gi fąxkagihe.
10 Nu mi wa ar Pablo bi hyanda nö'ö ngu ar t'i, dama da hoñhe hanja nga
möhe har hąi Nmasedonia, ngetho ndi pöhe xiñho gesę Jö mi pęnkagihe ma
nga mömfenų ar hoga mhö.

Ar Pablo ne ar Sila bi t'et'ar fądi núnų Nfilipo

11 M'ęfa da pǫñhenų Ntroa, da 'raxe njöntho har ñhǫnthe, da tsǫñhe har hąi
Samotrasia. Ár hyax'öp'ų da tsǫñhe har hnini Neapolis.
12 Da thohenų da möhe Nfilipo n'ár hnini ya me Nroma, ne gehnų n'ar döta
hnini har hąi Nmasedonia. Ka da 'bųhenų 'ra ya pa.
13 N'ar pa ntsąyą, da pǫñhe har hnini da möhe har döthe, habų xki nzöngya
jö'i mi ąpa Jö. Ka da huhenų habų xki mhunts'a 'ra ya 'bęhñö, ne da dų'mhe
da xife ár mhö Jö.
14 Mi 'bųhnų n'ar 'bęhñö mar thuhu Lidia, me Tiatira. Mi pą ya hoga dutu
xki njöt'a thęni, ne xa mi honga Jö. Mi 'yǫ nö'ö mi mönga ar Pablo, Jö bi xokwa
ár mfeni nda jamasu ñö'ö mi möñ'ö.
15 Nu mi wadi bi nxixthe'ö ne gatho nu'ų mi 'bų hár ngu, bi 'ñengagihe:
—Nu'mų gi hanthų xa majöni xta ñ'emųi ar tsi Hmu, di ne gi möhų ma gi
haxų ha ma ngu.
Njap'ų bi jaje da kohenų.
16 N'ar pa ngar möhe habų xki nzöi mi t'ąpa Jö, har 'ñu da nthęhe n'ar nxutsi
mi nthęxkwi n'ar ts'ondöhi mi japi nda bödi. Nuyá hmu xa mi tö nzę ar bojö
har 'bęfi mi pę ngu ar bödi.
17 Nunar nxutsinų mi tęngagihe, ne xa mi mafi mi enö:
—Nuya ñ'ǫhǫyų yá 'bęgo Jö bi 'bų mhets'i, ne ut'ahų ar 'ñu hanja gi mpǫhų.
18 Hyax'mų mi njap'ų nzęyę ya pa mi tęngagihe. Ar Pablo bi the ár ts'ęti
mi ǫts'e hyax'mų. Nu'mú, bi mengi ne bi xipa nö'ö ar ts'ondöhi mi pę'sa ar
nxutsi:
—Hár thuhu ar Hesukristo di 'bęp'a'i gi pǫnga har nxutsinų.
Nu'mú, dama bi bǫnga ar ts'ondöhi.
19 Ha nu mi hyanda yá hmu hinge nda dö ar bojö, bi gų ar Pablo ne ar Sila,
bi zi'spa yá ndö mi 'bųhnų har tąi.
20 Mi m'ą'ma ha ya nząyą, bi t'embabi:
—Nuya xodyoyų, xpa ekwa hǫnsę da japa da mųnsa ya jö'i.
21 Utkagihų yá nt'umbi nu'ų hingi ho ga höñhų ga ǫthų, ngetho dar me
Nromahų.
22 Gatho nuya jö'i xki mhunts'i, bi wat'i nda męi. Ha nuya nząyą bi mǫkwa
yá dutu, ne bi 'bępa nda thųxt'a ya t'o.

23 Mi wadi xa bi n'wẹxt'i, bi t'et'a har fạdi, ne bi nsipa ar sufạdi nda su xiñho.
24 Mi 'yọ njap'ụ ar sufạdi, bi got'a ya mbo ar fạdi, ne bi zẹ'mba yá wa ha n'ar za, ne njap'ụ hinge nda zạ nda xot'i.
25 Ha nu made ar xui, ar Pablo ne ar Sila mi mat'a Jö, mi tutwa ya thuhu, ne gatho nu ma'ra ya 'yofạdi mi ọxtho.
26 N'a mbi dạñ'ụ bi nja n'ar döta nhwöni. Xa mi nhwönga ya jödo, ne bi xo gatho ya goxthi, ha nuya bọjö mi thöt'a yá 'yẹ ya 'yofạdi bi xot'ụ.
27 Bi nu ar sufạdi, ne mi hyandwa yá goxthi ar fạdi mi xotho, bi gụ ár ndọjwai nda ñhosẹ, ngetho mi humamụi xki bọnga gatho ya 'yofạdi.
28 Nunar Pablo bi mat'i, ne bi 'ñembabi:
—Yo ma gi ñho. Di 'bụthewa gatho.
29 Nu'mú ar sufạdi bi 'yạ n'ar ñot'i, bi nixt'i bi yụt'a mbor fạdi, ne xa mi nhwöt'ar ntsu. Ngut'a bi ndạndihmö ha yá wa ar Pablo ne ar Sila.
30 Nep'ụ bi gụka nthi, ne bi 'yạmbabi njawa:
—Ñ'ọhọhụ, tema mahyoni ga pẹfi ne da zạ ga mpọhọ.
31 Nuya ku bi 'ñembabi:
—Ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo ne gi mpọhọ, nu'ge ne gatho nu'ụ 'bụ ha ri ngu.
32 Ne bi xipabi ár mhö Jö ar sufạdi ne gatho nu'ụ mi 'bụhnụ hár ngu.
33 Nú'mụ mi nxuitho, ar sufạdi bi xụkwabi habụ xki nthẹwi ya mfẹi. Ne hingar ya'ö bi nxixthewi gatho yá mëni.
34 Nep'ụ bi zixa hár ngu, ba umba te nda zi'ụ. Ne xa bi njohyawi gatho nu'ụ mi 'bụ hár ngu, ngetho xki ñ'emụibi Jö.
35 Ár hyax'ö, ya nzạyạ bi mẹhna yá mfạts'i, ma nda 'ñemba ar sufạdi:
—Hyẹ nuya ñ'ọhọyụ.
36 Ar sufạdi bi 'ñemba ar Pablo:
—Xpa 'bẹnka ár mhö ya ndö ga hẹk'ahụ. Da zạ gi pọñhụ, di möhụ ter entho.
37 Nunar Pablo bi 'ñembabi nu'ụ togo ba hö ar mhö:
—Xi mfẹbgagihe ha yá nthandi ya jö'i, hinxi thimgagihe yo'ö, ha dar me Nromahe n'ehe, ne xi jokagihe har fạdi. Ha nupya hö, ne da thẹgagihe ñ'öntho, hingi ne to da bödi. 'Ñembabihụ ya ndö da esẹ da gụgagihe.
38 Nuyá mfạts'i ya nzạyạ bi mengi, ma ba xipabi nö'ö bi möñ'ö. Nú'mụ mi bödi ma ya me Nroma, xa bi ntsu.
39 Jange nuya ndö bi ma ba ạpa ar mpumbate ya ku, bi gụka har fạdi, ne bi 'yạpabi nda bọnga har hnini.
40 Nu mi bọnga ya ku har fạdi, bi ma hár ngu ar Lidia, habụ ba hu'mbabi yá mụi ya ku. Nep'ụ bi bọni bi ma'ụ.

17

Ya me Ntesalonika xa bi ñöxhnatho

1 Ar Pablo ne ar Sila bi thota ha ya hnini Anfipoli ne Apolonia, ne bi zọñ'ụ har hnini Ntesalonika. Ka mi 'bụhnụ n'ár nijö ya xodyo.
2 Ar Pablo ngu xki nzöñ'ö bi yụt'a har nijö, mi ñöwi ya xodyo hñu ya pa ntsạyạ.
3 Mi xipabi ne mi ut'ụ ngu mi mönga ár T'ofo Jö. Mi enö mi mahyoni nda tho nzẹyẹ ya ụgi ar Kristo, nda du, ne nda mengi nda nte. Ne mi enö n'ehe:
—Nuna ar Hesu di xi'ahụ, gehnụ ar Kristo.
4 'Raya xodyo bi ñ'emụi, ne bi dẹnga ar Pablo ne ar Sila. Bi ñ'emụi nzẹyẹ ya me Gresia n'ehe nu'ụ mi honga Jö, ne nzẹyẹ ya 'bẹhñö nu'ụ mi numañho ar hnini.

5 Jange ya xodyo nu'ų himya gamfi, xa bi mbǫ yá kwę, ne bi ma ba munts'a
'ra ya ts'ojö'i mi 'yo döhñetho. Bi gųxa ya jö'i ne bi zixa hár ngu ar Hason, ma
nda gųjhmö ar Pablo ne ar Sila, ne nda 'yęnt'wa ha yá 'yę ya jö'i.
6 Ne himbi dini, jange bi gųka ar Hason ne ma'ra ya ku, bi zixa ha yá ndö
ar hnini, ne xa mi mafi mi eñ'ų:
—Nuya jö'i ne da pongar ximhąi, xi zǫkwa n'ehe.
7 Ha nunar Hason xi umbar sęki hár ngu. Gathoyų hingi ǫta nö'ö xi möngar
Sesar ma ndöhų Nroma, ngetho eñ'ų 'bų man'ar ndö ár thuhu ar Hesu.
8 Nu mi 'yǫ njap'ų ya jö'i ne yá ndö ar hnini, bi mbǫ yá kwę ne xa mi
ñöxhnatho.
9 Nunar Hason ne nu ma'ra mi ñ'owi, bi unga ar bojö mi t'ąpabi, ne bi
nthęgi bi ma.

Ar Pablo ne ar Sila mi 'bų har hnini Berea

10 Ngu mi nxuitho, ya ku mi 'bųhnų dama bi męhna ar Pablo ne ar Sila nda
ma har hnini Berea. Nu mi zǫñ'ų, bi yųt'a ha yá nijö ya xodyo.
11 Nuya xodyo me Berea xa ma ya hogajö'i, hinge ngu nuya me Ntesalonika.
Jange xa bi njohya bi 'yǫ'spa ár mhö Jö, ne hyaxtho mi honga har T'ofo, mi
hęki ha majöni mi njap'ų nö'ö mi möñ'ų.
12 Ne nzęyę ya xodyo bi ñ'emųi, njap'ųtho n'ehe 'ra ya 'bęhñö me Gresia mi
nhumahño. Ne nzęyę ya ñ'ǫhǫ ya mengunų bi ñ'emųi n'ehe.
13 Ha nu mi 'yǫ ya xodyo me Ntesalonika xki zǫnga ar ku Pablo Berea, mi
mömba ár mhö Jö nų n'ehe, nuyų bi ma ba japa ya jö'i bi mųxmatho.
14 Ne nuya ku ngut'a bi gųka ar Pablo bi męhna har ñönthe, ha nunar Sila
ne ar Timoteo bi gohnų'ų Berea.
15 Nu'ų togo bi zixa ar Pablo, bi męwi ba tso har hnini Atena. Nu mba
penk'ų, ba hömpa ar nzęngwa nda xipa ar Sila ne ar Timoteo nda ma ngut'a
ma nda nthęwinų.

Ar Pablo mi 'bų har hnini Atena

16 Nu mi 'bųhnų Atena ar Pablo, mi tǫ'ma ar Sila ne ar Timoteo, xa mi tsǫt'a
ár mųi, ngetho bi hyandi xa mi janų nzęyę ya tsita emp'ö mi ndönga ya jö'i.
17 Jange mi ñöwi ya xodyo ha yá nijö, ne gatho nu ma'ra mi honga Jö, ne
hyaxtho mi 'yonų har tąi mi zo ya jö'i.
18 Bi ntsąhñökiwi 'ra ya utate te gatho bentho. 'Ra mi enö da t'umba gatho
nö'ö ne ár ndo'yo, ma'ra mi enö nunar mfödi da jakagihų ga 'bųhų xiñho. Ne
mi eñ'ų:
—Tema ne da xijų nunar ñ'ǫhǫ xa te gatho mö.
Ha ma'ra mi enö:
—Atho nǫnga ma'ra ya 'ra'yo jö.
Mi mönga njap'ų ngetho ar Pablo mi xipabi ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesu,
ne ar menga nte.
19 Nep'ų bi ts'ixa ar Pablo ha n'ar mhunts'i mi t'ǫt'a har n'ar tsi t'ǫhǫ xki
thu'spa ár thuhu yá jö'ų Ares. Ne bi t'embabi:
—Hage da tsą gi 'yotkagihe ar 'ñu nunar 'ra'yo nt'uti gi 'yo gi mö.
20 Ngetho gi xikagihe nö'ö hinxta ǫhe. Di ne ga pöhe te di bǫnga nuya mhö
gi mö.
21 Bi mönga njap'ų ngetho gatho ya me Atena ne nuya nzǫhǫ mi 'bųhnų, xki
nzöi nda mhunts'i hǫnsę nda mpede tema xki bödi ma'ra'yo.
22 Nu'mú ar Pablo bi m'ą madeda ar mhunts'i har tsi t'ǫhǫ Ares, ne bi 'ñenö:
—Nu'ahų gar me Atenahų, xta pödi xa gi pęhų ngu mönga ri nt'umbihų.

23 Ndi tho ha ri nijöhų habų gi ndöñhų, da handa habų gi exų ri jöhų, mi tu
n'ar nt'ofo enö: Ka 'bųkwa nö'ö ar Jö hingi föd*i*. Nunar Jö gi ndöñhų ne hingi
pöhų, get'ö nö'ö xta e ga xi'ahų.
24 Nö'ö ar Jö togo bi hyoka ar ximhąi ne gatho te jawa, go ge'ö ar ndö mhets'i
ne ar ximhąi, hingi 'bų ha ya nijö xi hyoka ya jö'i.
25 Hingi japar 'będi nö'ö te da mǫ'spa ya jö'i, ngetho ge'ö togo hö ar te, ne
'rajų ar ndöh*i* ga joxa ma hñöhų, ne 'rajų gatho nö'ö di hoñhų.
26 Ha n'adar jö'i bi japi bi bǫnga gatho ya meximhąi, ne bi xanga xǫge ár
nxidi ar ximhąi. Xi hñu'spa hangu njęyę da m'ųi, ne habų tsǫnga ár męti.
27 Bi jap'ų ne nga hoñhų Jö, xömhö ga tiñhų, xa majön*i* hingi yap'ų di 'bųhų.
28 Ngetho di 'bųhwihų'ö, di 'ñöñhų, ne go gekagihų ngu ne'ö. Jangu bi 'ñ*e*nga
'ra ri duhuhų: Nujų go yá bötsigihų Jö.
29 Jange nu'mų yá bötsigihų Jö, hinga ma ga möñhų ñhęhwi Jö n'ar tsita xi
thoka ar k'axt'abǫjö, wa ar t'axbǫjö, wa ar do, ngu xi bensę xi hyoka ya jö'i.
30 Nuya pa xi thogi, Jö himbi jamasu nuna tema bi 'yǫt'a ya jö'i himi pö'ö.
Ha nupya hö, ne gatho ya jö'i da 'yǫt'wa yá ntsǫ'mi.
31 Ngetho Jö xi hñuxa n'ar pa ham'ų ma da hñö'spa majön*i* gatho nuya jö'i
xi m'ųkwa har ximhąi, ma da 'yǫt'a har hoga ts'ut'wi. Ha nö'ö togo xi hñuts'i
da hñöxa majön*i*, get'ö togo bi ñ'u'ö nú'mų mi ko'spa ár te.
32 Nu mi 'yǫ'ų da mengi da nte nu'ų xi du, 'ra mi thentho ne ma'ra mi enö:
—Man'ar pa gi pengi gi zokagihe nö'ö gi mö.
33 Nu'mų́ ar Pablo bi ma bi zop'ų habų mi 'bų'ų.
34 Ha 'ra bi ñ'emųi ne mi ñ'owi, n'a már thuhu ar Nisio mar ndö n'ehe har
mhunts'inų, n'ar 'bęhñö már thuhu Damari, ne ma'ra ya mengunų.

18

Ar Pablo mi 'bų Nkorinto

1 M'ęfa ar Pablo bi bǫnga Atena, bi ma har hnini Nkorinto.
2 Ka bi nthęwinų n'ar xodyo már thuhu Akila, mar me Ponto. Ja xki 'ñe har
hąi Italia, mi ñ'owi ár 'bęhñö, ár thuhu Prisila. Xki bǫñ'ų har hnini Nroma,
ngetho ar ndö Klaudio bi mö nda t'ęnga gatho ya xodyo mi 'bųhnų. Ar Pablo
bi ma ba tsų'ų.
3 Bi ma ba 'bųhwi'ų, ngetho n'adar 'bęfi mi pę'ų, ma ya hoka ngudutu n'a
ngu n'a'ų.
4 Gatho ya pa ntsąyą, ar Pablo mi pa ha yá nijö ya xodyo mi ñöwi. Ne mi
umbár mųi mi nehmö nda ñ'emųi ya xodyo ne nu'ų hingya xodyo.
5 Mi zǫ ar Sila ne ar Timoteo, xki 'ñe Nmasedonia. Nu mi nthęwi ar Pablo,
xa mi umbár mųi mi xipabi ar hoga mhö ya xodyo, mi embabi'ų nunar Hesu
gehnų ar Kristo.
6 Ha nuya xodyo bi dǫxtho ne mi tsani. Nu'mų́ ar Pablo bi hwöt'a ár he, ne
bi 'ñembabi'ų:
—Nu'ahų go xka nts'oksęhų. Nuga hinte ma thąi di tuga. Nupya di map'ų
ma ga zo nu'ų hingya xodyo.
7 Ar Pablo bi bǫni bi ma hár ngu n'ar ñ'ǫhǫ már thuhu ar Husto, xa mi honga
Jö. Nor ngu'ö mi 'bų get'ų ár nijö ya xodyo.
8 Nep'ų n'ar ñ'ǫhǫ már thuhu ar Krispo, már ndö ha yá nijö ya xodyo, bi
ñ'emųi ar tsi Hmu Hesu, nunų ne gatho nu'ų mi 'bų hár ngu. Ne nzęyę ya me
Nkorinto bi 'yǫtwa ár mhö Jö, bi ñ'emųi'ų, ne bi nxixthe.
9 N'ar nxui ar tsi Hmu bi zo ar Pablo ngu n'ar t'i, ne bi 'ñembabi:
—Yo gi ntsu, mönga ar mhö, yo ma gi ñhe.

10 Ngetho nuga di 'bụhwi, hinjo'o togo da gụxa ár 'yẹ da 'yọt'ar ts'om'ụi. Ha
nunar hnininụ 'bụ nzẹyẹ ya jö'i xta hwahni da ñ'emụigi.
11 Jange ar Pablo bi gohnụ n'a njẹyẹ made har hnini Nkorinto, mi utwa ya
jö'i ár mhö Jö.
12 Bi zọta n'ar pa ya xodyo bi mẹ'sa n'adar nkohi bi gụ ar Pablo, ne bi zi'spa
ar ts'ụt'wi. Nuya pa'ụ ar Galio mar ndö núnụ har hại Akaya.
13 Ne bi 'ñenga ya xodyo:
—Nunar ñ'ọhọnụ ụt'a ya jö'i hinda ndönga Jö ngu mönga ár t'ofo ar Moise.
14 Ar Pablo mi fụdi nda ñömhö, ha nunar ndö Galio bi 'ñemba ya xodyo:
—Nu'mụ tema xi ja'ahụ, wa nu'mụ xi 'yọt'a n'ar döta ts'oki, nu'mú hö, da
tsạ ga ọt'ahụ, nu'ahụ gar xodyohụ.
15 Ha nu'mụ họnsẹ gi nọñhụ ya mhö, ya thuhu, ne yá 'bẹfi ri t'ofohụ, nuhụ
tema gi pẹhụ. Hindi ne gi jụgagihụ ngu ar ts'ụt'wi.
16 Ne bi t'ẹnga hár ts'ụt'wi.
17 Nu'mú nu'ụ himya xodyo bi gụ ar Sostene, ár ndö ár nijö ya xodyo mi
'bụ har hnini'ö, xa bi fẹnza hár nthandi ar ndö Galio, ha nunụ himbi dupa ár
mụi.
18 Ar Pablo bi gohnụ ma nzẹyẹ ya pa. M'ẹfa bi 'ñe ya ku, bi mẹwi ar Akila ne
ar Prisila, bi 'raxa ar ñhọnthe bi ma har hại Nsiria. Nu mi 'yo ar 'ñu, ar Pablo
bi 'ñöxa ár xtö núnụ Nsenkrea, ngetho xki ñöt'wa Jö.
19 Nu mi zọnga Efeso, ka bi hyẹhnụ ar Akila ne ar Prisila, ne nö'ö bi yụt'a
ha yá nijö yá mixodyowi mi ñöwi.
20 Nuya mengunụ mi ạpar möte nda gohnụ 'ra ya pa, ha nunar Pablo himbi
ne.
21 Jange bi ñ'ehwi, ne bi 'ñembabi:
—Mahyoni ga 'bụ Herusalen, ma ga thohnụ ar dạngo ba ep'ụ. M'ẹfa ga
pengi ga k'ösʼahụ, nu'mụ njap'ụ ne Jö.
Ne bi gụ ar motsa ba pọnụ Efeso.

Ar Pablo bi menga Antiokia, ne bi dụ'ma ár hñu m'ạt'i mi mömba ár mhö Jö

22 Nu mi zọnga Nsesarea, bi thogi ndi ma Herusalen, ma ba zẹngwa ya ku.
Nep'ụ bi gụ ar 'ñu bi ma Antiokia.
23 Ka bi gohnụ 'ra ya pa. Ne bi mengi bi bọni, ma ba k'ö'sa n'a ngu n'a ya
hnini har hại Galasia, ne har hại Frigia. Mi xipa ya ku hyax'mụ nda zẹta yá
ñ'emụi, nda umbyá mụi nda mpẹfi.

Ar Apolo bi mömba ár mhö Jö núnụ Efeso

24 Nuya pa'ụ n'ar xodyo már thuhu Apolo bi zọnga Efeso. Mar me
Alejandria, xaka mbödi te nda mö, ne mi pötwa xiñho ár T'ofo Jö.
25 Nunụ xki t'ut'wabi ár 'ñu ar tsi Hmu, xa mi umba ár mụi mi mömba ár
mhö ar tsi Hmu, ne njap'ụ mi uta ma'ra, mödi họnsẹ mi pötwa ár xixthe ar
Xuwa.
26 Bi nduị bi zo ya xodyo ha yá nijö'ụ, hinto mi tsu. Ha nu mi 'yọxa ar Prisila
ne ar Akila, bi zixyụ n'amp'ụ, bi utwabi xiñho ár 'ñu Jö.
27 Nunụ mi ne nda ma Akaya, ne nuya ku me Efeso bi hñu'mba ár mụi. Ne bi
mẹmpa n'ar hẹ'mi nuya ku mi 'bụhnụ Akaya nda numañho nú'mụ nda zọhọ.
Nu mi zọñ'ö, xa bi mạxa gatho nu'ụ xki hwëkwa Jö nda ñ'emụi.
28 Ngetho xa mi umba ár mụi mi kotwa yá ne ya xodyo madeda ya jö'i, ne
mi ot'wa ar 'ñu hár T'ofo Jö, nda bö'ụ ar Hesu gehnụ ar Kristo.

19

Ar Pablo mi 'bụ har hnini Efeso

1 Nú'mų mi 'bų̈hnų Nkorinto ar Apolo, ar Pablo bi thota ar 'ñu tho ha ya t'ǫ̈hǫ̈ ba tsǫ̈nga Efeso. Ka bi nthę̈winų 'ra ya gamfi.
2 Ne bi 'yą̈mbabi:
—Ha ga hñöñhų ár Hñö Jö nú'mų nga ñ'emų̈ihų.
Bi dö'ų:
—Hin'ö, hindi pöhe teme ár Hñö Jö.
3 Nu'mú ar Pablo bi 'yą̈mbabi'ų:
—Tema xixthe xka hñöñhų 'mų.
Nu'ų bi 'ñeñ'ų:
—Ár xixthe ar Xuwa.
4 Ar Pablo bi 'ñembabi'ų:
—Ar Xuwa mi xixthe ya jö'i xki 'yǫ̈t'wa ár ntsǫ̈'mi yá ts'oki. Ne bi xipabi mi mahyoni nda ñ'emų̈i togo nda 'ñep'ų m'ę̈fa. Mi nǫ̈nga ar Hesu togo ar Kristo.
5 Nu mi 'yǫ̈ njap'ų, bi nxixthe'ų hár thuhu ar tsi Hmu Hesu.
6 Nep'ų ar Pablo bi hñu'spa ár 'yę̈ ya ku, ne bi hñöñ'ų ár Hñö Jö. Bi ndų̈i bi ñö ma'ra ya hñö, ne mi ñö'ų ngu mi xipa ár Hñö Jö nda möñ'ų.
7 Nuya mi 'bų̈hnų mi tsų̈ ngu 'rę̈t'amayoho ya ñ'ǫ̈hǫ̈.
8 Ar Pablo mi kų̈t'a ha yá nijö ya xodyo. Mi ñöwi ne himi ntsu mi mömba ár mhö Jö, ne mi umba ár mų̈i mi utyų̈ ár ts'ų̈t'wi Jö. Hñu nzönö bi jap'ų.
9 'Ra bi got'a yá mfeni, himbi ne bi jamfi, ne madeda ya jö'i, mi tsamba ár 'ñu Jö. Jange ar Pablo bi 'weka ya gamfi, ne hyax'mų mi uta ha n'ar ngu nt'uti, már mę̈ti n'ar utate már thuhu ar Tirano, mar mengunų.
10 Yo nję̈yę̈ bi jap'ų, ne gatho nu'ų mi 'bų har hą̈i Asia bi 'yǫ̈twa ár mhö ar tsi Hmu Hesu, ngu ya xodyo ne nu'ų̈ himya xodyo.
11 Ar Pablo bi 'yǫ̈t'a nzę̈yę̈ ya döta nt'udi mi hömpa ár ts'ę̈di Jö.
12 N'andi hǫ̈nsę̈ mi thö'spa yá nthu'mxi ne ma'ra yá dutu xki hye ar Pablo, ne nda thö'spa habų̈ mi 'bų̈ ya dą̈thi, mi thits'i, ne ya ts'ondöhi mi pǫ̈ni mi hę̈'ų.
13 Ne 'ra ya xodyo ma ya gų̈ka ndöhi, habų̈ gatho mi 'yo mi jų̈ka ya ts'ondöhi, n'a mbi beñ'ų nda 'yę̈nga ya ts'ondöhi nda nǫ̈mba ár thuhu ar tsi Hmu Hesu n'ehe. Njanų̈ mi embabi ya ts'ondöhi:
—Di nǫ̈ñhe ár thuhu ar Hesu nö'ö nǫ̈nga ar Pablo, di xi'ahe gi pǫ̈ñhų.
14 Mi pę̈ njanų̈ nu'ų yoto yá t'ų̈ n'ar ñ'ǫ̈hǫ̈ már thuhu ar Seba, mar xodyo ne már ndö ya möjö.
15 Ha nú'mų mi ę̈nga n'ar ts'ondöhi, nunų̈ bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga di pödi togo ar Hesu, ne di pödi togo ar Pablo. Xi nu'ahų̈, togo'ihų̈.
16 Nö'ö ar ñ'ǫ̈hǫ̈ xki nthę̈xkwi ar ts'ondöhi, bi 'yę̈ngar nsą̈gi ne bi 'yent'a nuya ñ'ǫ̈hǫ̈yų̈. Bi ntöte, ne nuya ñ'ǫ̈hǫ̈ nú'mų mi bǫ̈nga nhixt'itho har ngu, mi nthę̈mfotho, ne xa xki nts'ę̈ni.
17 Gatho ya me Efeso, ya xodyo ne nu'ų̈ himya xodyo, bi 'yǫ̈xa nö'ö xki thogi, jange xa bi zu'ų̈, ne xa mi t'e'spár nsu ár thuhu ar tsi Hmu Hesu.
18 Nzę̈yę̈ nu'ų̈ xki ñ'emų̈i mi e madeda gatho ya ku mi dą̈majöni nö'ö xki 'yǫ̈t'ų̈.
19 Nzę̈yę̈ ya ku ma ya ñ'ete bi hñöxa yá hę̈'mi bi ts'öt'a habų̈ xki mhunts'a gatho. Nu mi nu'ų̈ hangu xki 'bę̈p'ų, mi tsų̈ ngu kų̈t'anthebe ya nthebe ya t'axbojö.
20 Njap'ų̈ xa mi ntų̈nga ár mhö ar tsi Hmu ne mi nheki ár ts'ę̈di.
21 Mi wadi da tho gathoyų̈, ar Pablo bi beni nda tho Nmasedonia ne Akaya, ne nda zǫ̈nga Herusalen. Ne mi enö:
—Xka jwadi ga 'bų̈hnų̈ Herusalen, mahyoni ga ma Nroma n'ehe.
22 Ne bi mę̈hna yoho yá mą̈xte bi ma Nmasedonia, ar Timoteo ne ar Erasto. Ha nö'ö bi gohnų̈ Asia ma'ra ya pa.

Ar mụxmajö'i núnụ Efeso

23 Nuya pa'ụ bi mụxma ya me Efeso, ngetho mi mhömba ár 'ñu Jö.
24 Mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ mar thuhu ar Demetrio. Már 'bẹfi'ö mi hoka ya tsita ma ya t'axbọjö. Mi k'o'spabi ár nijö yá tsita ar Diana, mi pạpa ya jö'i. Njap'ụ nu'ụ togo mi mpẹ nor 'bẹfinụ, mi tö nzẹyẹ ya bojö.
25 Ar Demetrio bi munts'a gatho nu'ụ mi pẹ nunar 'bẹfinụ, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ha gi ọhụ ñ'ọhọhụ. Gi pöhụ xiñho, nunar 'bẹfinụ fạxjụ di töhụ nzẹyẹ ar bojö.
26 Xka 'yọhụ ne xka hyanthụ ar Pablo, 'yo xipa ya jö'i nuya tsita hoka ya ñ'ọhọ, hingya jö'ụ. Ụt'a ya jö'i, ne nzẹyẹ xi 'weke tẹñ'ö, hinge họnsẹwa Efeso, xi jap'ụ xọge har hại Asia.
27 Nunar ts'okinụ, hinge họnt'a da hwata ma 'bẹfihụ. Da tsạ da m'ẹ ár nsu ár nijö ma tsi nönöhụ Diana, ne da m'ẹ ár nsunda nuna togo ndönga gatho ya jö'iwa me Asia, ne gatho ya meximhại.
28 Mi 'yọxa gatho nu'ụ mi pẹ nunar 'bẹfinụ, xa bi mbọ yá kwẹ, ne mi hẹxa ya mhafi, mi eñ'ụ:
—Döta ar tsita Diana, ár mẹti ya me Efeso.
29 Gatho ya mengunụ himi pödi te nda beñ'ụ, ne n'a mfenitho bi nixt'i bi ma habụ xki nzöi mi t'ọt'a ya mhunts'i. Ne bi njụ ar ku Gayo ne ar ku Aristarko, ya me Nmasedonia, yá ñ'ohụ ar Pablo.
30 Ar Pablo mi nehmö nda yụt'i nda zo ya jö'i, ha nuya ku mi 'bụhnụ himbi hyẹgi.
31 'Ra ya ndö me Asia mi ntsixkwi ar Pablo, bi mẹmpa ar nzẹngwa hinge nda ma har döta mhunts'i.
32 Nu har mhunts'i, 'ra mi mafi mi mönga n'ar mhö, ma'ra mi mönga man'a, ngetho ya jö'i himi pödi tema nda beni, ne ma'ra himi pödi yo'ö xki mhunts'i.
33 Nuya xodyo bi gụka ar Handro nda zohmö ya jö'i. Bi jár 'yẹ bi xipa ya jö'i nda ñhe, ne nda tsạ nda ñönga yá mixodyowi.
34 Nú'mụ mi bö ya jö'i mar xodyo n'e, bi ndụi n'at'wụ bi mafi nts'ẹdi ngu yo xẹnimpa, mi eñ'ụ:
—Döta ar tsita Diana ár mẹti ya me Efeso.
35 Nep'ụ n'ár mạxte ár ndö ar hnini, nú'mụ mi wadi bi japi bi ñhe ya jö'i, bi 'ñembabi:
—Ndadahụ gar menguhụwa Efeso, togo hingi pödi nuya me Efeso supa ár nijö ma tsitahụ Diana, ne ár njöt'i ba kö mhets'i.
36 Nu'mụ hinjo'o togo da tsạ da kọni, xiñho gi ñhe'ụ ne hinge dama gi jụxa ri 'yẹhụ.
37 Xka tsihụwa nuya ñ'ọhọyụ hinte xi bë har nijö, ne hinxi ñömañ'ụ ma tsitahụ.
38 Nu'mụ ar Demetrio ne nuyá ñ'owi ja te da gạ'spa ya nzạyạ, 'bụ'ụ da 'yọts'e. Jange 'bụ nuya ts'ụt'wiyụ, dá ngạxte n'a ngu n'a.
39 Ha nu'mụ ja man'a te gi ngạxtehụ, ma ga ẹnthụ n'ar mhunts'i habụ da tsạ da hogi.
40 Ma ga ntsuñhụ hinda thọxkagihụ di jụxụ ya jö'i xta bö'ụ nö'ö xi thopya, ngetho nu'mụ da t'ạngagihụ, tema ga thöhụ.
41 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ ár mạxte ar ndö, bi font'a ya jö'i.

20

Ar Pablo bi ñ'onụ Nmasedonia ne Gresia

1 Nu mi wa ar mụxmajö'i, ar Pablo bi zohna gatho ya ku, bi hñu'mba yá mụi, bi hyụfi, ne bi ñ'edi bi bọni bi ma Nmasedonia.

2 Bi mengi bi thota habų xki tho m'ęt'o mi tsǫnga ya ku, ne xa mi zofo mi
hu'mba yá mųi. Bi jap'ų gatho ar 'ñu ndi ma Gresia.
3 Ka bi m'ųhnų hñu nzönö, mi ñhoki ndi ma Nsiria. Ha bi zo ár gu nuya
xodyo xki hñuts'i nda hyo nú'mų nda gų ar motsa ndi manų, jange bi beni
nda gąxta har hąi Nmasedonia man'agi.
4 Bi męwi ndi ma Asia ar Sopate me Berea, ar Aristarko ne ar Segundo ya
me Ntesalonika, ar Gayo me Derbe, ar Tikiko ne ar Trofimo ya me Asia, ne ar
Timoteo.
5 Nuya kuyų bi m'ęt'o, ma ba tǫbgagihe Ntroa. Ka dá nthęhenų.
6 Nuje da tǫ'mhe bi tho ar dąngo nú'mų ts'i ar thuhme hingi jots'i. M'ęfa da
pǫñhenų Mfilipo, da 'rañhe ar ñhǫnthe. Kųt'a mpa da 'yohe har dehe, ne da
tsǫñhe Ntroa. Dá nthęhenų ya ku xki m'ęt'o, ne da kohenų ma yoto mpa.

Ar Pablo bi mhunskwi ya ku núnų Ntroa ne bi ñ'ehwi

7 Nö'ö ár 'bęt'o mpa ar hñöto, bi mhunts'a gatho ya gamfi nda zipa ár t'oxi
ar tsi Hmu. Ar Pablo mi uti, mi zǫnga made nxui himi tsąyątho, ngetho ma
nda bǫnga ár hyax'ö.
8 Nunar ngu habų xki mhunts'i, mi tǫ mañö, ne xki tsǫ nzęyę ya ñot'i.
9 N'ar ts'ųnt'ų már thuhu Eutiko, mi huhnų ha n'ar kųt'ahyats'i. Bi zǫpar
t'öhö, ngetho ar Pablo bi ñö ya'ö. Mi mit'ar t'öhö bi dą har hñu ntǫngu. Ha bi
njųts'i, xki du.
10 Nu'mú ar Pablo bi göi, bi 'yoxa nö'ö ar bötsi ne bi hyųfi. Ne bi 'ñembabi ya
ku:
—Yo gi ntsuhų, tetho.
11 Bi bǫxa man'agi habų xki mhunts'i. Bi heka ar thuhme, bi zi'ų ár t'oxi ar
tsi Hmu bi ñuñ'ų. M'ęfa ar Pablo bi mengi bi ñö ya'ö, ne mi nthęngxudi bi gųr
'ñu bi ma.
12 Ha nu mi ts'ixa nö'ö ar ts'ųnt'ų xki dągi mi tetho, gatho ya ku xa bi hñu
yá mųi.

Ar Pablo bi bǫnga Ntroa ndi ma Mileto

13 Nuje da jųhe ar motsa da 'bęt'ohe, da möhe har hnini N'ason, ka nga
nthęhenų ar Pablo ngu dá möñhe, ngetho mi ne'ö nda ma watho.
14 Nda nthęhenų N'ason, da tsixe har motsa ndi ehe, da möhe mahyęgi har
hnini Mitilene.
15 Da pǫñhenų, ne ár hyax'ö da tsǫñhe get'ų har xęni hąi Kio. Ár yopa da
tsǫñhe ha man'a xęni ár thuhu Nsamo, ne da kohe habų ár thuhu Trogilio. Ár
hñupa da tsǫñhe har hnini Mileto.
16 Ar Pablo xki beni hinge nda tho har hnini Efeso, ngetho himi ne nda m'ų
nzęyę ya pa har hąi Asia. Mi xǫni nda zǫnga har hnini Herusalen, ma nda
m'ų har dąngo Pentekoste, nu'mų nda ząmhö nda zǫni.

Ar Pablo bi ñ'ehwi ya ku me Efeso núnų Mileto

17 Nu mi 'bųhnų Mileto, ar Pablo bi męmpa ar nzęngwa yá ndö ar nijö
Efeso, bi 'ñembi mi tǫ'mnų Mileto.
18 Nu mi zǫñ'ų habų mi 'bų ar Pablo, bi 'ñembabi'ų:
—Nu'ahų gi pöhų xiñho tengu ma m'ųi nú'mų ndi 'bųhwihų nuya pa xi
thogi, nda tsǫkwa har hąi Asia.
19 Xta pępa ma tsi Hmuhų, hinxta ñ'ets'i. Xta nö'ma ma gidą, xta tho ya
ts'om'ųi nu'ų xi 'yǫtka ya xodyo, hu'skathogi da hyogagi'ų.
20 Mödi njap'ų, hinte xta ögi nö'ö gi hoñhų da ja'ahų ar ñho. Gatho xta ut'ahų
ha ya mhunts'i wa ha ri nguhų.

21 Nu'ahų gar xodyohų ne nu'ų hingya xodyohų, xta zo'ahų gi ehų hár nthandi Jö gi 'yǫthwų ár ntsǫ'mi, ne gi ñ'emųihų ma tsi Hmuhų Hesukristo.
22 Ha nupya tsixka ár Hñö Jö gar ma Herusalen, mödi hindi pödi teme bi tǫbgaginų.
23 Hǫnsę di pödi xi xikagi ár Hñö Jö ha gatho ya hnini di thogi, bi tǫbgagi ar fądi ne ya thogi.
24 Ha nuyų, hindi japamasu, ne hindi japa ma te da mępkasę. Nö'ö di nega, ga johya ga jwata nunar 'bęfi bi 'raka ar tsi Hmu Hesu. Nor 'bęfi'ö, ga mömba ár hoga mhö nǫnga teme xi hwëgagihų Jö.
25 Ha di pöpya xiñho, nu'ahų xtá thop'ų xta xi'ahų ár ts'ut'wi Jö, hingi ma gi penjų gi hyandagihų man'agi.
26 Jange di xi'ahų, hingo 'bą ma ñöni nú'mų gi m'ęhųpya.
27 Ngetho nuga hinte xta ögi. Gatho nö'ö xi utka Jö, xta ut'ahų n'ehe.
28 Di xi'ahų, ntsuñhų, ne suhų gatho ya gamfi xi 'yęnt'ahų ri 'yęhų ár Hñö Jö, ngu n'ar mą'yo su yá tsi dęti. Gesę'ö xi 'ñex'ahų gi sufų ár nijö ar tsi Hmu xi unga ár ji xi dąi.
29 Nuga di pödi n'ehe, nu xka magawa, ma da ep'ų 'ra ya ts'ojö'i, da ne da hwatwa gatho ár nijö Jö, ngu n'ar miñ'o hinte ma dęti ęgi.
30 Hinge hǫnsę'ų, 'ra da bǫnga madeda ri mhunts'ihų, ma gi möñhų 'ra ya nt'uti hinga majöni, ne gi 'wejų ya ku gi tsixų.
31 Jange ntsuñhų, ne beñhų nu'ų hñu njęyę parxui hinge ndi tsąyą ndi nö'ma ma gidą, xa ndi hup'a ri mųihų n'a ngu n'a.
32 Nupya tsi kuhų, di tęt'ahų Jö ne ár mhö mönga teme xi hwëk'ahų. Gehnų pę'sa ar ts'ędi da zęt'a ri jamfihų, ne gi hñöñhų gatho nö'ö xi ñhöt'wa nu'ų xi t'axka yá m'ųi.
33 Nuga hinto xta hyǫkwabi ár bojö wa ár he.
34 Ngetho nuga ngu gi pösęhų, nuya 'yęyų xi mąxkagi xta mpęfi xta tö nö'ö ndi honsę ne nö'ö honga nu'ų di ñ'o'be.
35 Hyax'mų xta ut'ahų ga mpęhų njap'ų, ne da tsą ga fąxų nu'ų hinte pęts'i. Ne ga beñhų nö'ö bi mönga ar tsi Hmu Hesu, nú'mų bi 'ñenö: Töte ár nzątho ga uñhų, hinge nö'ö ga höñhų.
36 Nu mi wadi bi mönga njap'ų ar Pablo, bi ndąndihmöwi gatho ya ku, ne mahyęgi bi 'yąpa Jö'ų.
37 Gatho ya ku xa mi zoni, mi döta ár dumųi'ų. Mi hų ar Pablo ne mi tsų'spa ár hmi.
38 Ngetho xa mi tu yá mųi mi 'yǫxa nö'ö bi mönga ar Pablo, hinge nda mengi nda hyandi. Bi ma ba exa har motsa, bi ñ'ehwi bi ma.

21

Ar Pablo bi ma Herusalen

1 Nu nda ñ'ehe ya ku, da jųhe ar motsa da möhe njöntho har xęni hąi ár thuhu Kos. Ár hyax'öp'ų da tsǫñhe man'ar xęni hąi ár thuhu Roda. M'ęfa da möhe har hnini ár thuhu Patara.
2 Núnų Patara da tiñhe n'ar motsa ndi ma Fenisia, dá pǫxenų ne da möhe.
3 Nu ndi pąhe har dehe, da hanthe ha ma ngöhöhe ar xęni hąi Txipre. Da thothe da möhe har hąi Nsiria, ngetho nö'ö ar motsa ka ma nda zohnų nö'ö te mi hö har hnini Tiro 'bų har ñönthe, ne ka da kohenų.
4 Ma da tsųhenų ya ku, ne da 'bųhwihenų yoto mpa. Nuya ku xki nzinga ár Hñö Jö mi xipabi ar Pablo hinge nda ma Herusalen.

5 Mi wa ya yoto mpa, bi dẹngagihe gatho ya gamfi, yá 'bẹhñö ne yá bötsi. Da pọñhe har hnini ma ba tsogagihe har motsa, ne ka da ndạndihmöhenụ har ñönthe da ạpabihe Jö.
6 Nu nda ehe ya ku, da ñhụhe n'a ngu n'a, ne da pọxe har motsa, ha nu'ụ bi mengi bi ma yá ngu.
7 Núnụ Tiro bi göxa ar 'ñu ndi 'yohe har dehe, ne da möhe har hnini Tolemaida. Da zẹngwahe ya ku, ne da kohwihenụ n'a pa.
8 Ár hyax'ö ar Pablo ne nu'ụ ndi ñ'ohe, da pọñhe da möhe har hnini Nsesarea. Ne da haxe hár ngu ar Lipe nö'ö mi mömba ár mhö Jö, mi n'a nu'ụ yoto ya mạxte xki thahna har nijö Herusalen.
9 Ar Lipe mi 'ñe goho yá t'inxu himi nthöti, ne mi möñ'ụ nö'ö mi xipa ár Hñö Jö.
10 Da 'bụhenụ 'ra ya pa, ne bi zọhnụ n'ár m'ẹhni Jö xki 'ñe Nhudea, már thuhu Agabo.
11 Ba e bi k'öskagihe, bi hñömba ár böt'i ar Pablo, ne bi dut'a yá 'yẹ ne yá wa, ne bi 'ñenö:
—Ár Hñö Jö mö ma da dut'a njawa ya xodyo 'bụ Herusalen nö'ö togo ár mẹti nuna ar böt'inụ, ne da dạtwa ha yá 'yẹ nu'ụ ya jö'i hingya xodyo.
12 Nda ọhe njap'ụ, nuya ku ma ya mengunụ ne nuje, da tsạhmöhe nga hökwe hinge nda ma Herusalen.
13 Ha nunar Pablo bi 'ñenö:
—Yo'ö gi zoñhụ ne gi tsọtjụ ma mụi. Nuga hinge họnsẹ di 'bụi da nsọtkaginụ Herusalen, di 'bụi ga unga ma te di ñömba ár thuhu ar tsi Hmu Hesu.
14 Nda nuhe hinge nda tsạ nga hökwabihe hinge nda manụ. Hinte da xife, họnsẹ da eñhe:
—Da 'yọt'a ngu ne ar tsi Dada.
15 M'ẹfa nu mi tho nuya pa'ụ, da ñhoje da möhe Herusalen.
16 Ba tẹngagihe 'ra ya ku mi 'bụhnụ Nsesarea, n'a már thuhu Naso me Txipre. Mi pẹ'sa nzẹyẹ ya jẹyẹ xki ñ'emụi ar tsi Hmu Hesu. Gehnụ bi 'rakagihe ar sẹki hár ngunụ Herusalen.

Ar Pablo bi njụ har dönganijö

17 Nú'mụ nda tsọñhe Herusalen, ya ku xa bi njohya bi zẹngwagihe.
18 Ár hyax'ö da mẹ'behe ar Pablo ma da k'öse ar Hakobo, ne ka xki mhushnụ gatho ya ku ma ya ndö har nijö.
19 Ar Pablo bi zẹngwa'ụ, ne bi metwabi gatho nö'ö xki 'yọt'a Jö hár 'bẹfi xki t'umbabi, nda hñö'spa ár mhö nu'ụ hingya xodyo.
20 Nu mi 'yọ'ụ njap'ụ, bi nsundabi Jö, ne bi 'ñemba ar Pablo:
—Tsi ku, gi pödi hangu ár nzẹyẹ ya xodyo xi jamfibi ár mhö ar tsi Hmu Hesu, ne xa umba yá mụiyụ tẹmba yá 'bẹpate ar Moise.
21 Xi nsipabi'ụ gi uta ya xodyo bi 'bụ ha ma'ra ya hại, hinda dẹmba ár t'ofo ar Moise. Enö gi hökwabi da hñu'spabi ar nsẹgi yá bötsi, ne hinda dẹnga ma nt'umbihụ.
22 Xipya, te ga pẹhụ 'mụ. Ngetho nu xta böhyụ gi 'bụkwa, ma da mhunts'a gatho'ụ.
23 Jange di xi'ahe gi 'yọt'a njawa: 'Bụkwa goho ya ku ma da 'yọt'a n'ar ñhöt'i xi ñöt'wa Jö.
24 Tsits'i mẹwi, ma gi nxụjụ ngu ma nt'umbihụ, ne jut'i da ñ'öxyụ. Ne njap'ụ da hyanda gatho ma mixodyohụ gi ọt'a ngu mönga har t'ofo, ne hinga majöni nö'ö xi 'yọ'ụ.
25 Ha nuya gamfi hingya xodyo, xta xipabihe hinga mahyoni da 'yọt'a ngu ma nt'umbihụ. Họnsẹ mahyoni hinda zi ya ñhuni xi ñhöt'wa ya tsita emp'ö,

hinda zipa yá ji ya mẹti, hinda za ya mẹti hinxi pọmba ár ji, ne hinda m'ẹngwi man'a nö'ö hingo ár nthöti.
26 Nu'mú ár hyax'öp'ụ, ar Pablo bi zixa nu'ụ goho ya ñ'ọhọ, ne mahyẹgiwi bi nxụk'ụ ngu yá nt'umbi'ụ. M'ẹfa bi yụt'ụ har dönganijö, ma ba mö ham'ụ nda wa ya pa nda nt'axki, ne ham'ụ nda zọ ar pa nda unga yá m'ọñhọ n'a ngu n'a.
27 Ne nú'mụ ma nda wa nu'ụ yoto mpa nt'axki, 'ra ya xodyo ya me Asia bi hyanda ar Pablo mi 'bụ har dönganijö, bi 'yụt'a ya jö'i bi mbọ yá kwẹ, ne bi gụ ar Pablo.
28 Xa mi ma'ụ nts'ẹdi mi eñ'ụ:
—Me Israelhụ, fạxje. Go gehnụ ar ñ'ọhọ habụ gatho 'yo uta ya jö'i da ñömañ'ụ ma hninihụ, ma 'bẹpatehụ ne ma nijöhụ. Ne xi kụt'a 'ra ya jö'i hingya xodyo, họnsẹ ts'onga ma jöpa nijöhụ.
29 Mi möñ'ụ njap'ụ, ngetho xki hyanda ar Pablo har hnini mi ñ'owi ar Trofimo ar me Efeso, mi hu yá mụi'ụ ar Pablo xki zixa har nijö.
30 Jange gatho ar hnini bi mụxmatho, ne xa mi ma'ụ. Bi wat'ụ bi mi ar Pablo, ne bi gụt'i bi gụka har nijö, ne dama bi njot'a ya goxthi.
31 Mi ne nda hyo'ụ, ne bi nsipabi ar ndöndogu, gatho ar hnini Herusalen mi mụxmatho.
32 Nu'mú, bi musnụ gatho ya ndogu ne yá ndö, bi nixt'i bi ma habụ xki mhunts'a ya jö'i. Nu mi hyant'ụ mi ep'ụ ya ndogu ne yá ndö, bi hyẹp'ụ ar Pablo.
33 Mi zọnga ar ndöndogu, bi gụ ar Pablo, ne bi xipa togo nda xọt'a yoho ya nthöhibọjö, ne bi ñ'ạni togo'ö ne te xki 'yọt'e.
34 Ha nuya jö'i xa mi ñöxhnatho, n'añ'o mi mönga n'a ngu n'a. Hinte bi zo ár mfeni ar ndöndogu, jange bi beni mar ñho nda zixa habụ mi 'bụ ya ndogu.
35 Nu mi zọnga ha ya 'rendo ár goxthi yá ngu'ụ, ya ndogu bi gụxta ar Pablo, ngetho ya jö'i xa mi ne nda net'i.
36 Ya jö'i mi 'bẹfa xa mi mafi mi eñ'ụ:
—Dá du nö'ö ar ñ'ọhọ'ö.

Ar Pablo bi hñu'mba yá hmi ya jö'i

37 Nú'mụ ma nda t'et'a habụ mi kụ ya ndogu, ar Pablo bi 'ñemba yá ndö'ụ:
—Ha da tsạ ga ñö n'a tsi tụi.
Bi döhnụ ne bi 'ñenö:
—Atho gi ñö ar griego.
38 Hinga ge'e nö'ö ar me Ehipto bi gụxa ya jö'i nda ntuhni pẹ'sa 'ra ya pa, ne bi zixa ha ya ot'at'ọhọ nu'ụ yon'ạtenthebe ya hyote.
39 Ar Pablo bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö. Nuga dar xodyo me Tarso n'ar döta hnini har hại Nsilisia. Di ạ'ar möte gi 'raka ar sẹki ga zo nuya jö'iyụ.
40 Ar Pablo mi t'umba ar sẹki nda ñö, bi m'ạ ha ya 'rendo ne bi jár 'yẹ bi xipya jö'i nda ñhe. Nú'mụ hinto mi ñö, bi ndụi bi ñö ebreo, ne bi 'ñenö:

22

1 —Ha gi ọhụ ndadahụ di nkuhụ, ne nu'ahụ tatahụ. 'Yọhụ ma ga xi'ahụ nö'ö xta ọt'e.
2 Nuya jö'i mi 'yọ ar Pablo mi ñö ar hñö ebreo, gatho dama bi ñhetho. Nu'mú ar Pablo bi 'ñenö:
3 —Nuga dar xodyo, da m'ụ har hnini Tarso har hại Nsilisia, da tewa Herusalen. Bi utkagi ar utate ár thuhu ar Gamalie. Bi t'utkagi xiñho teme di bọnga ar t'ofo bi zogagihụ ma palehụ. Ne xa ndi umba ma mụi ndi ne nga pẹpa Jö, ngu gi ọthụ gatho'ihụ ar pania.

4 Nuga n'ehe da ụtsa nu'ụ togo mi tẹnga nunar 'Ñunụ, ndi nehmö nga ho.
Ndi jụ nda njot'a har fạdi, hinge ndi jamasu ha ma ya ndọ wa ma ya 'bẹhñö.
5 Nunar döngamöjö ne gatho ya dönziandö, da tsạ da dạmajöni bi 'raka ya
hẹ'mi nga hö'spa ma kuhụ. Ne da ma Ndamasko, ma nga jụ nu'ụ mi tẹnga
nunar 'Ñunụ, ne nga tsi Herusalen nda mfẹi.

Ar Pablo bi dạmajöni hanja bi ñ'emụi (Hch. 9:1-19; 26:12-18)

6 Nú'mụ ndi ne ar 'ñu tx'ụtho mi 'bẹdi nga kụt'a Ndamasko, ngu made mpa,
n'a nda thạni bi gobgatho n'a ra döta hyats'i ba e mhets'i.
7 Da hwangi, ne da ọ n'ar mhö mi enö: Saulo, Saulo, yo'ö gi ụtsagi.
8 Nuga da thöti ne da embabi: Ndada, togo'i. Nö'ö bi dötkagi: Nuga dar Hesu
me Nasare, togo gi ụtsa.
9 Nu'ụ ndi ñ'o'be bi hyanda ar hyats'i, ne xa bi ntsu, mödi himbi 'yọ'ụ nö'ö
ar mhö mi zokagi.
10 Nuga da ạni ne da embabi: Ma tsi Hmu'i, tema gi ne ga pẹpya. Nö'ö bi
'ñengagi: Nangi di ma Ndamasko, ka gehnụ ma da nsi'a'i gatho nö'ö xta beni
gi pẹfi.
11 Nunar hyats'i'ö xa mi nts'ẹdi, jange da ngodạ, ne nu'ụ ndi ñ'o'be bi
gụnkagi bi zixka Ndamasko.
12 Nu'mú n'ar ñ'ọhọ már thuhu Anania, xa mi ọt'a xiñho mi tẹmba yá
'bẹpate ar Moise, ne gatho ya xodyo mi 'bụhnụ xa mi ñömañhobi.
13 Bi ma ba k'öskagi, ne mi zọnga habụ ndi 'bụi, bi 'ñengagi: Ma tsi ku Saulo,
hñönga ri nthandi. Ne bi tsạ da handa togo mi k'öskagi.
14 Nep'ụ bi 'ñengagi: Jö togo mi ndönga ma palehụ, xi hwañ'a'i ngi pö teme
beni da 'yọt'e, ne gi hyandwa ár ts'ẹdi, ne gi 'yọ'spa ár mhö Nö'ö Togo ar
Hogajö'i.
15 Ngetho ma da mẹñ'a'i gi dạtwa majöni gatho ya jö'i nö'ö xka hyandi ne
xka 'yọde.
16 Nu'mú, tema gi tọ'mi. Nangi, möhö ma gi nxixthe, ne gi xụka ri ts'oki, gi
mat'wa ár thuhu ar tsi Hmu.

Ar Pablo bi mö hanja bi m'ẹhni ma nda zo nu'ụ hingya xodyo

17 Nep'ụ da penga Herusalen, nda tsọhọ da kụt'a har dönganijö ma nga
ndönga Jö, n'a nda handatho n'a ngur t'i.
18 Da handa ar tsi Hmu, mi engagi: Ngut'a pọngwa Herusalen, ngetho nuya
jö'i 'bụkwa, hinda ma da ñ'emụi nö'ö ma gi dạtwa majöni gi nọngagi.
19 Ha nuga da embabi: Ma tsi Hmu'i, pö'ụ xiñho ndi kụt'a ha yá nijö, ndi jụ
nga et'a ar fạdi ne ndi fẹ nu'ụ togo mi ñ'emụi'i.
20 Nú'mụ mi nhö'mba ár ji ar Teba togo mi dạmajöni'i, ka ndi 'bụhnụ n'ehe.
Hinda hökwa nu'ụ mi k'ahni, nuga go da supa yá dutu ya hyote.
21 Ha nunar tsi Hmu bi 'ñengagi: Di ma, di pẹñ'a'i ma gi zo nu'ụ hingya
xodyo.

Ar Pablo mi o hár 'yẹ ar ndöndogu

22 Nu mi mönga njap'ụ ar Pablo, ya jö'i himbi ne bi 'yọts'e. Bi ndụi bi
ñöxhnatho, ne mi eñ'ụ:
—Hñökwa ár te nunar ñ'ọhọnụ, ngetho hindi 'ñepi di tetho.
23 Xa mi hẹxa ya mhafi, mi fọta yá dutu ne mi pönsa ya hại.
24 Nu'mú ar ndöndogu bi mö nda thoka ar Pablo mbo ha yá ngu'ụ nda mfẹi,
ne njap'ụ nda mö tema xki 'yọt'e, hanja ya jö'i xa xki mbọ yá kwẹ.
25 Nú'mụ mi nsọt'e nda mfẹi, ar Pablo bi 'ñemba n'ar döndogu mi 'bạhnụ:

—Hage da tsą gi fęhų n'ar ñ'ǫhǫ me Nroma, hingi pöhų wa xi 'yǫt'a n'ar ts'oki wa hin'ö.
26 Nu mi 'yǫ njap'ų ar döndogu, dama ba xipa ár ndöp'ų n'ehe, ne bi 'ñembabi:
—Te ma gi japa nunar ñ'ǫhǫnų, ngetho ar me Nroma.
27 Nu'mų́ ar ndöndogu bi ma ba k'ö'sa ar Pablo ne bi 'yąmbabi:
—Hage gar me Nroma.
Ar Pablo bi dödi:
—Hö, majöni.
28 Nu'mų́ nunų bi 'ñembabi:
—Nuga da jut'a nzęyę ar bojö, njap'ų bi t'exkagi ngu ar me Nroma.
Ar Pablo bi 'ñenö:
—Ha nuga dar mengunų nda m'ųtho.
29 Nu mi 'yǫ njap'ų nu'ų ma nda hyųxt'i, dama bi zop'ų. Gesę ar ndöndogu bi zu n'ehe nú'mų mi bödi mar me Nroma, ngetho xki 'bępa yá mąxte nda xǫt'e.

Ar Pablo bi ñö hár mhunts'andö ya xodyo

30 Ár hyax'öp'ų ar ndöndogu mi ne nda bödi tema xki 'yǫt'e, bi mö nda thökwa ya bǫjö xki sǫt'e. Ne bi zohna ya ndömöjö ne gatho yá ndö ya xodyo, bi 'yǫt'a n'ar mhunts'i, ne bi gųkwa ar Pablo habų mi 'bų'ų.

23

1 Nu'mų́ ar Pablo bi k'öt'a yá ndö ya xodyo, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi kuhų, nuga gatho ya pa xta 'bui hinte xta tsąmañ'ų hár nthandi Jö.
2 Ge'mų́ ar Anania togo mar döngamöjö, bi 'bępa nu'ų mi 'bą get'ų habų mi 'bą ar Pablo nda męt'wa ár ne.
3 Nu'mų́ ar Pablo bi 'ñembabi:
—Jö ma da 'ra'a ri mfęi, nemhñö jö'i. Xka hñup'ų gi hñöska majöni ngu huxa har t'ofo bi 'yot'a ar Moise. Hanja gi ts'oka nunar t'ofo 'mų, xka 'bępa togo xi mębgagi.
4 Nu ma'ra ya jö'i mi 'bųhnų bi 'ñembabi:
—Hage njap'ų gi thöta ar döngamöjö pępa Jö.
5 Nu'mų́ ar Pablo bi dödi:
—Tsi kuhų, nuga hinge ndi pödi ha go mi gehnų ar döngamöjö, ngetho xi t'ot'a njawa: Yo ma gi tsanga n'ár ndö ri hnini.
6 Ar Pablo mi nu mi 'bųhnų made ya dęngamöjö ne made ya dęnga'bępate, bi ñö nts'ędi ne bi 'ñenö:
—Ma kuhų, nuga dar dęnga'bępate ngu gatho ma pale n'ehe. Xi m'ąbgagiwa hár nthandi ya ndö, ngetho di jamfi da mengi da nte nu'ų xi du.
7 Nu mi mönga njap'ų ar Pablo, ya dęnga'bępate ne ya dęngamöjö bi ndųi bi ntsąhñöki n'a ngu n'a, ne njap'ų bi ñhe ar mhunts'i.
8 Ngetho nuya dęngamöjö eñ'ų, nu'ų togo xi du, hinda mengi da nte, ne hingi ñ'emųi'ų 'bų ya ęnxę, hingi 'bų yá pa ya jö'i 'nö. Ha nuya dęnga'bępate hö, eñ'ų da mengi da nte n'a, 'bų ya ęnxę, ne 'bų yá pa ya jö'i.
9 Ne gatho xa mi ñöxhnatho. N'a mbi m'ą 'ra ya böt'ofo ma ya dęnga'bępate, ne bi 'ñeñ'ų:
—Nunar ñ'ǫhǫnų hinte ma ts'oki di timfe. Nu'mų xi zo n'ár pa n'ar jö'i, wa n'ar ęnxę, ma ga ǫthų Jö.
10 Xa bi gąhni ar tuhni. Jange ar ndöndogu, mi tsu nda nxęnga ar Pablo, bi zohna yá ndogu nda e nda zixnų nda 'ñet'a habų mi 'bų'ų.
11 Nu mi nxui ar tsi Hmu bi zo ar Pablo ne bi 'ñembabi:
—Pablo, yo gi tu ri mųi, ngetho ngu xka dątka majöniwa Herusalen, njap'ų ma gi dątka majöninų Nroma n'ehe.

Yá ñ'ụni ar Pablo mi honga hanja nda hyo

12 Ár hyax'ö 'ra ya xodyo bi mhunts'i nda hyonga hanja nda hyo ar Pablo. Bi 'ñet'ụ made Jö hinte nda zi'ụ, m'ẹt'o nda 'yọt'a nö'ö xki beñ'ụ. Nu'mụ hin'ö, ndá zụtwa ár mfẹi Jö.

13 Mi tho yon'ạte nuya ñ'ọhọ mi mönga njap'ụ.

14 Nuya ñ'ọhọyụ bi ma ba k'ö'sa ya ndömöjö ne ya dönziandö, bi 'ñeñ'ụ:

—Nuje xta ethe made Jö hinte ga tsihe, m'ẹt'o ga hohe ar Pablo. Nu'mụ hin'ö, dá zụje ár mfẹi Jö.

15 Jange nu'ahụ ne gatho ya ndö, 'yạfụ ar ndöndogu da tsiñ'ahụ xudi ha ri mhunts'ihụ. Gi 'ñemfụ gi ne gi pöhụ xiñho nö'ö te xi 'yọt'e. Ne nuje ma ga tạje har 'ñu ga hohe, hinga hẹhe da zọkwa.

16 Bi 'yọ n'ár t'ụ ár nju ar Pablo nö'ö xki t'ẹkwabi. Ngut'a bi ma ba k'ö'sa ha yá ngu ya ndogu ne bi xipabi.

17 Nu'mú ar Pablo bi zohna n'ar döndogu, ne bi 'ñembabi:

—Tsi'spa ri ndö nunar ts'ụnt'ụnụ, ngetho ne da xipa 'ra ya mhö.

18 Nunar döndogunụ bi zixa habụ mi 'bụ ár ndö, ne bi 'ñenö:

—Nö'ö ar 'yofạdi ár thuhu Pablo, bi 'yạka ar möte nga tsiñ'a nunar ts'ụnt'ụnụ, ngetho höñ'a n'ar mhö 'nö.

19 Nö'ö ar ndöndogu bi mipa ár 'yẹ ar bötsi, ne bi zixa habụ bi 'yạmbasẹ:

—Tema gi ne gi xikagi.

20 Ar ts'ụnt'ụ bi 'ñembabi:

—Ya xodyo xi 'yọt'a n'ar nkohi, ma da e da 'yạ'a ar möte gi tsi'spa ar Pablo xudi ha yá mhunts'andö, ngetho eñ'ụ ne da bödi xiñho tema xi 'yọt'e.

21 Yo ma gi 'yọte, ngetho ngu yon'ạte ya ñ'ọhọ ma da 'ñöthó. Xi 'ñet'a made Jö hinte ma da zi'ụ, m'ẹt'o da hyo ar Pablo. Nu'mụ hin'ö, dá zụtwa ár mfẹi Jö. Họnt'a tọ'matho tema gi mönge.

22 Ne ar ndöndogu bi 'ñemba ar bötsi nda ma, ne hinto nda xipabi xki metwabi nö'ö ma nda thogi.

Ar Pablo bi 'bẹmpa ar ndö Feli

23 Nö'ö ar ndöndogu bi zohna yoho ya döndogu, bi 'bẹpabi nda japi nda ñhoka yonthebe ya ndogu watho, ne nguḍmi ma n'ạte ya tọge, ne ma yonthebe ya ndogu hö ya maza, nda ma'ụ har hnini Nsesarea ngu ar gụto nxui.

24 Ne bi 'yạ 'ra ya fani nda ntọ ar Pablo, ne nda ts'i'spa ar ndö Feli. Bi 'bẹpabi nda su xiñho, hinte nda njapabi.

25 Ne bi 'yot'a n'ar hẹ'mi bi mẹmpa ar ndö Feli, mi enö njawa:

26 Nuga dar Klaudio Lisia, di zẹngwa'i ma hoga ndö'i Feli.

27 Nunar ñ'ọhọnụ ár thuhu ar Pablo, bi gụ ya xodyo 'bụtho nda hyo. Ha nuga nda pödi mar me Nroma, da tsixa ma ndogu, ma da ñöni.

28 Ha ndi ne nga pödi tema mi họx'ụ, jange da tsi'spa ha yá mhunts'andö.

29 Da pödi mi thọxa xki ts'okwa yá t'ofosẹ'ụ, ha hinte xki 'yọt'e ndi 'ñepi nda tho, hinge ndi 'ñepi nda t'et'a har fạdi.

30 Ha nuga bi nsikagi xki mhunts'a ya xodyo mi öthó nda hyo. Jange ngut'a dá pẹñ'a'i, ne da xipabi nu'ụ yá ngạxte, go da gạx'a'i nö'ö teme họts'e. Di ne gi 'bụi xiñho.

31 Nep'ụ nuya ndogu, ngu xki m'ẹpabi, bi zixa ar Pablo mi nxui har hnini Antipatri.

32 Ár hyax'ö nuya ndogu mi 'yotho bi menk'ụ habụ mi 'bụ'ụ. Họnsẹ nuya tọge bi zixa ar Pablo.

33 Nu mi zọñ'ụ Nsesarea, bi umba ar hẹ'mi xki m'ẹmpa ar ndö Feli, ne bi t'ent'wa ha yá 'yẹ ar Pablo.

34 Nu mi wadi bi ne ar hę'mi ar ndö Feli, bi 'yą̱ni habų̱ mar mengu. Ne nu
mi bödi mar me Nsilisia,
35 bi 'ñembabi:
—Ga o̱x'a'i nu xta 'ñep'ų̱ ri ngą̱xte.
Nep'ų̱ bi 'bę̱pa togo nda su xiñho habų̱ mar nguhmö ar Erode.

24

Ar Pablo bi hñu'mba yá hmi yá ngą̱xte hár nthandi ar ndö Feli

1 Nu mi tho kų̱t'a mpa mi 'bų̱hnų̱ ar Pablo Nsesarea, bi zo̱nga ar döngamöjö
már thuhu Anania, mi ñ'owi 'ra ya dönziandö, ne n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu Tertulo
mi fą̱xa ya jö'i ha ya ts'ų̱t'wi. Bi zo̱ñ'ų̱ ma nda hyo̱xhya nhemhñö ar Pablo hár
nthandi ar Feli.
2 Nep'ų̱ bi ts'ohna ar Pablo, ne nu mi zo̱ habų̱ mi 'bų̱'ų̱, ar Tertulo bi mų̱di
bi ñö te gatho mi ho̱ts'e, ne bi 'ñemba ar Feli:
—Di jamödihe, hoga ndö, ngetho xta pę̱'se n'ar hogam'ų̱i, ne t'o̱t'a xiñho ar
ts'ų̱t'wi ha ma hninihe, xaka mbödi gi ndö.
3 Hoga ndö Feli, di to̱p'ahe gatho ya pa habų̱ gatho gi ma, ga 'ra'ahe njamödi
nuya ñho xka 'yo̱t'e.
4 Hindi ne ga hök'ahe ri 'bę̱fi. Di ą̱'ahe gi jar möte gi 'yo̱xkagihe n'a tsi tų̱i
nö'ö ma ga xi'ahe.
5 Xta tiñhe nunar ñ'o̱ho̱nų̱, ñhę̱hwi n'ar hñeni 'yo habų̱ gatho 'bų̱ ya xodyo
ų̱t'i. Di pöhe go gehnų̱ ár ñöxhmu 'ra ya jö'i te̱nga n'ar me Nasare.
6 Nunų̱ mi ne nda ts'oka ma dönganijöhe. Jange nuje da jų̱he ndi ne nga
hö'sfe majöni ngu mönga ma t'ofohe.
7 Ha nunar ndöndogu ár thuhu Lisia, ba ehe bi zimgagihe nunar ñ'o̱ho̱nų̱.
8 Nep'ų̱ bi 'ñenö, nu'mų̱ togo mi ne nda ngą̱xte, nda e nda gą̱x'a'i. Ne nú'mų̱
xki hñö'spa majöni, ma gi pösę̱ ha majöni nö'ö di xi'ahe.
9 Gatho nuya xodyo mi 'bų̱hnų̱, bi 'ñeñ'ų̱ majöni nö'ö mi mönga ar Tertulo.
10 Ar ndö Feli bi jár 'yę̱ bi umba ar sę̱ki ar Pablo nda ñö, jange nunų̱ bi ndų̱i
bi 'ñenö:
—Di pödi pę̱'sa nze̱ye̱ ya je̱ye̱ gar ndö ha nunar hnininų̱, hinga ntsu ga thöta
nuya ma ngą̱xte.
11 Da tsą̱ gi ñ'ą̱ni ne gi pödi xiñho, ja pę̱'sa 'rę̱t'amayoho mpa xta tso̱nga
Herusalen ma nga ndönga Jö.
12 Hinto xi zų̱kagi di ntsą̱'be man'a. Hinxi ts'ų̱kagi di ų̱t'a ya jö'i har
dönganijö, ha ya t'ų̱lo nijö, wa har hnini.
13 Nuya jö'iyų̱ hinda tsą̱ da hñubga ma hmi nö'ö te ho̱xkagi.
14 Nuga di dą̱majöni di te̱nga nunar 'Ñunų̱, ne njap'ų̱ di pę̱pa Jö mi ndönga
ma pale, mödi nuyų̱ enö n'ar ts'ont'uti. Di jamfi gatho nö'ö xi mhönga hár t'ofo
ar Moise, ne gatho nö'ö xi 'yot'a yá m'e̱hni Jö.
15 Nuga di ndo̱'mi ngu mi ndo̱m'ų̱ n'ehe, Jö ma da gų̱xa man'agi nu'ų̱ xi du,
ya hogajö'i ne ya ts'ojö'i.
16 Jange hyax'mų̱ di umba ma mų̱i ga pę̱'sa n'ar hogam'ų̱i, hinte ga
tsą̱mañ'ų̱ hár nthandi Jö ne ya jö'i.
17 Mi tho 'ra ya je̱ye̱ ndi 'yo yap'ų̱, da pengi nga umba ma ñhöt'i Jö, ne nga
hömpa n'ar mfą̱ts'i nu'ų̱ ma mixodyo'be hyoya.
18 Go ndi o̱t'ö har nijö nú'mų̱ mi hyangagi 'ra ya xodyo me Asia. Bi zų̱kagi
ndi nxų̱ki ngu ma nt'umbihe, himbi ts'ų̱kagi ndi ų̱t'a nze̱ye̱ ya jö'i, ne himi
mų̱xhyų̱.
19 Go di 'bų̱kwa'ų̱, da gą̱x'a'i nu'mų̱ pę̱'sa tema da hyo̱xkagi.
20 Dá mönga nuyų̱ 'bų̱kwa nu'mų̱ xi dimgagi n'ar ts'oki nú'mų̱ bi ts'ixkagi
hár mhunts'i ya ndöxodyo.

21 Hǫnsę nö'ö da mönga nts'ędi ha yá mhunts'i, nú'mų nda enö: Ngi
zonkagihų ngetho di jamfi da mengi da nte nu'ų xi du.
22 Nú'mų mi wadi bi 'yǫxa gatho ar ndö Feli, ngetho mi pöhnų ár m'ųi nu'ų
togo mi tęmba ár 'Ñu ar tsi Hmu, bi 'yęnt'a man'ar pa, ne bi 'ñembabi'ų:
—Nu xta zǫ ar ndöndogu Lisia, ka ga ǫthų n'ar ñhandi, ne ga pö xiñho nö'ö
gi xikagihų.
23 Ne bi 'bępa n'ar döndogu nda su xiñho ar Pablo, nda thęts'ų nda bǫni, ne
nda t'umba ar sęki nu'ų togo mi ne nda k'öts'i nda hñö'spa te mi honi.
24 Mi tho 'ra ya pa, ba e ar ndö Feli, mi ñ'owi ár 'bęhñö ár thuhu Drusila mar
xodyo. Bi 'bępa togo nda zixa ar Pablo, bi 'yǫxa ár jamfi 'bę'spabi ar tsi Hmu
Hesukristo.
25 Ha nú'mų mi ndų ar Pablo bi mönga nö'ö xiñho ga ǫthų, ne ga ntsuñhų
hinga ǫthų ya ts'oki, ne Jö ma da hñöxa majöni ar ngöts'i, nu'mú ar Feli bi zu,
ne bi 'ñembabi:
—Di zą nö'ö xka xikagi. Nu xta bongagi, ga zoñ'a'i man'agi.
26 Ar ndö Feli mi tǫ'mi nda umbar bojö nda hyęgi, jange himi tsąyą mi zohni
nda ñöwi.
27 Mi wa yo njęyę bi bǫnga ar Feli ngu ar ndö, ne bi go ar Porsio Festo ngúr
mponi. Ar Feli mi ne nda gohwi xiñho ya xodyo, jange himbi hyę ar Pablo.

25

Ar Pablo bi 'yądi nda dątwa majöni ar Sesar

1 Ar Festo bi zǫnų Nsesarea, bi bǫxa ngur ndönų. Nep'ų ár hñupa bi ma ba
tsǫnga Herusalen.
2 Nunų ya ndömöjö ne ma'ra ya ndöxodyo, bi ma ba k'öts'i nda gąxa nö'ö xki
'yǫt'a ar Pablo.
3 Bi 'yąpa ar möte nda ts'i Herusalen, mi beñ'ų nda 'ñöthó ne nda dąki nda
hyo.
4 Nunar Festo bi 'ñembabi'ų bi jot'a ar Pablo har fądi Nsesarea, ha nö'ö
ngut'a ma nda menga injanų.
5 Bi 'ñembabi'ų:
—Nu'mų togo tsą da ma, möhö, ne nu'mų ja te gi hyǫxų, ka gi ngąxtehųnų.
6 Ar Festo bi m'ųhnų Herusalen hǫnsę ngu ma hñöto wa 'rę't'a mpa, ne bi
menga Nsesarea. Ár hyax'öp'ų bi hñu habų mi ǫt'a ar ts'ųt'wi, ne bi 'bępa togo
nda tsi ar Pablo.
7 Nu mi yųt'a ar Pablo, nuya xodyo xki 'ñe Herusalen xa bi got'atho, ne te
gatho mi hǫx'ų, mödi hinte mi tsą nda hñu'mbár hmi.
8 Nu ar Pablo bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga hinto xta ts'okwabi. Hinxta ts'okwa ár t'ofo ya xodyo, ma
dönganijöhe, wa ar Sesar ma ndöhų Nroma.
9 Ha nunar Festo mi ne nda gohwi xiñho ya xodyo, jange bi 'yąmba ar Pablo
ne bi 'ñembabi:
—Ha gi ne ga möhö Herusalen ga ǫt'a ar ts'ųt'winų.
10 Nu'mú ar Pablo bi dödi njawa:
—Di 'bųkwa har ts'ųt'wi ya me Nroma, ka di 'ñepki ga ñhant'bewa ma
ngąxte nu'ų togo hǫxkagi. Ngu gi pöke xiñho, hinte ma ts'oki xta ǫt'wa ma
mixodyo'be.
11 Nu'mų xta ǫt'a n'ar döta ts'oki ne di 'ñepkagi da thogi, hindi ǫt'a ma 'ñöngi.
Ha nu'mų hinge majöni nu'ų thǫxkagi, hinto pę'sa ar sęki da t'ęntkagi ha yá
'yę ya xodyo. Jange nuga di ądi ma ga dąmajöninų Nroma hár nthandi ar ndö
Sesar.
12 Nu'mú ar Festo bi ñöwi yá mąxte, nep'ų bi 'ñembabi ar Pablo:

—Nu'ge xka 'yą̈di ma gi dą̈twa majöni ar ndö Sesar. Jange nupya, dá njap'ų̈ ngu xka mönsę̈.

Ar Pablo bi ts'ixa hár nthandi ar ndö Agripa ne ar Berenise

13 Bi tho 'ra ya pa, ne bi zǫ̈hnų̈ Nsesarea ar ndö Agripa ne ár 'bę̈hñö ár thuhu Berenise, bá e bi zę̈ngwa'ų̈ ar ndö Festo.
14 Bi m'ų̈hnų̈ nzę̈yę̈ ya pa, jange ar Festo bi metwabi ár thogi ar Pablo, ne bi 'ñembabi:
—Nuwa har fą̈di 'bų̈kwa n'ar ñ'ǫ̈hǫ̈ bi zo ar Feli.
15 Nda 'bų̈hnų̈ Herusalen bá k'öskagi ya ndömöjö ne yá dönziandö ya xodyo, mi hǫ̈xa ar Pablo 'ra ya ts'oki, ne mi ą̈di nga ę̈nt'i nda tho.
16 Ha nuga da xipabi'ų̈ ar ts'ų̈t'wi Nroma hinxi nzöi ho ya jö'i n'agitho. M'ę̈t'o da ñhandwi yá ngą̈xte da hñu'mba yá hmi.
17 Jange ngu mi zǫ̈kwa'ų̈, ár hyax'öp'ų̈ n'agitho da huxa ha ma ts'ų̈t'wi, ne da 'bę̈pa togo nda tsinka nö'ö ar ñ'ǫ̈hǫ̈'ö.
18 Ka mi 'bų̈hnų̈ gatho nu'ų̈ mi hǫ̈ts'e, mödi hinte bi hyǫ̈x'ų̈ ngu nuya ndi benga.
19 Hǫ̈nsę̈ mi hǫ̈x'ų̈ tema mi jamfi'ų̈, ne mi nǫ̈ñ'ų̈ n'ar ñ'ǫ̈hǫ̈ már thuhu ar Hesu xki du, ha nunar Pablo mi mö mi tetho.
20 Ha nuga hinte ndi pödi te nga thöti, jange da emba ar Pablo, hage mi ne nda ma Herusalen nda t'ǫ̈t'wa ar ts'ų̈t'winų̈.
21 Ha nö'ö bi 'yą̈di nda hñö'spa majöni ar döngandö Augusto. Jange da 'bę̈pa togo da su xiñho ne ga pę̈mpabinų̈.
22 Nu'mų́ ar ndö Agripa bi 'ñembabi ar Festo:
—Nuga n'e di ne ga ǫ̈xa nö'ö te mönga nö'ö ar ñ'ǫ̈hǫ̈'ö.
Ar Festo bi dödi:
—Xudi gi 'yǫ̈ts'e.
23 Jange ár hyax'ö ar Agripa ne ar Berenise bi zǫ̈hǫ̈ ne bi yų̈t'ų̈ xa xki ñhe nda ñ'u yá nsu. Bi mhuskwi ya döngandogu, ne bi yų̈t'ų̈ mahyę̈gi ma'ra ya ndö har hnini. Ne ba ts'i ar Pablo ngu xki mönga ar Festo.
24 Ne ar Festo bi 'ñenö:
—Ndö Agripa, ne gatho nu'ų̈ gi 'bų̈hų̈wa. 'Bą̈kwa nunar ñ'ǫ̈hǫ̈nų̈, togo xi hyǫ̈xya xodyo núnų̈ Herusalen ne nuwa Nsesarea, ne hingi tsą̈yą̈'ų̈ mafi enö mahyoni da tho.
25 Ha nuga hinte ma ts'oki xta timbabi da tsą̈ da tho. Ne nunų̈ xi 'yą̈sę̈ da ma da dą̈twa majöni ar ndö Augusto Sesar, jange xta ę̈nt'i ga pę̈mpabi.
26 Nuga hinte di pę̈ts'i te ga xipa ar ndö Nroma. Jange xta tsiñ'a'i, nu'ge ndö Agripa, ne gatho nuya gi 'bų̈hų̈wa, xki jwahų̈ gi ñöwihų̈, ga pę̈ts'i tema ga ot'wabi ma ndöhų̈.
27 Ngetho di enga, hingi ho ga pę̈mpa n'ar 'yofą̈di ma ndöhų̈ Sesar, ne hinga xipabi tema ts'oki thǫ̈ts'e.

26

Ar Pablo bi dą̈ta majöni ar ndö Agripa nö'ö mi jamfi

1 Nep'ų̈ ar ndö Agripa bi 'ñembabi ar Pablo:
—Di 'ra'a ar sę̈ki gi ñönga ri te.
Nu'mų́ ar Pablo bi gų̈xa ár 'yę̈, ne bi ndų̈i bi ñhu'mba yá hmi hinte mi njap'ų̈ nö'ö bi thǫ̈ts'e, bi 'ñenö:
2 —Hoga ndö Agripa, di johya ma ga ñhönsę̈ ha ri nthandi, ne ga ot'ar 'ñu te gatho hǫ̈xkagi ma mixodyo'be.
3 Döta ma johya ngetho gi pötwa xiñho yá nt'umbi ya xodyo, ne tema thohnų̈. Jange nuga di ą̈'ar möte gi pę̈'ska ar ts'ę̈ti gi 'yǫ̈xa nö'ö ma ga mö.

Ar Pablo bi dąmajöni hanja mi 'bų mam'ęt'o

4 Gatho ya xodyo pötka ma m'ųi, di ndų nú'mų ndi bötsi ndi 'bų ha ma hąi,
ne nú'mų nda e Herusalen.
5 Go pö'ų n'ehe, nu'mų ne da mömhö, nda ndųi xta tęmba yá nt'umbi ya
dęnga'bępate. Ngu gi pösę go töte umba yá mųi ǫt'wa yá 'bępate ar Moise.
6 Ha nupya, ngetho di pę'sa n'a ndǫ'mi ma da mengi da nte nu'ų xi du, ngu
xi ñöt'wa Jö ma palehe, xi jąxkagi ar ts'ųt'wi.
7 Gatho ma mixodyo'be, yá 'bętogihe nu'ų 'ręt'amayoho ya pale mi 'bų
mam'ęt'o, tǫ'mi da hñönga ár ñhöt'i Jö, jange parxui pępabi. Ngu gi numhö,
hoga ndö Agripa, ngetho di pę'sa nunar ndǫ'minų, nuya ma mixodyo'be xi
'bąbgagi ha ya ts'ųt'wi.
8 Xi'mų, wa hingi ñ'emųihų, Jö tsą da gųxa nu'ų xi du.

Ar Pablo bi mö hanja mi ts'okwa ya ku

9 Nuga n'ehe har ndųi, ndi beni mar ñho te gatho nga ǫt'wa nu'ų togo mi
nǫmba ár thuhu ar Hesu me Nasare.
10 Njap'ų da ǫtnų Herusalen. Xki 'raka ya hę'mi ya ndömöjö nda tsą nga jų
ya gamfi. Nzęyę ndi kot'a ha ya fądi, ne ndi et'atho ma xųtha nú'mų mi tho.
11 Hinge ndi tsąyą ndi ǫt'wa nö'ö ndi ne ha yá nijö ya xodyo, ndi ne nga japi
nda kǫnga ar tsi Hmu. Xa xki zųkar kwę, ndi pa ma'ra ya hąi ndi honi ne nga
ǫt'wa ar ts'om'ųi.

Ar Pablo dąmajöni hanja bi ñ'emųi
(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

12 Jange ngar mamhö Ndamasko, xki 'raka ar ts'ędi ne xki mękagi ya
ndömöjö nga jų ya gamfi, nga et'a ar fądi.
13 Ha ngu made mpa, tsi ndö'i di xi'a'i, ndi 'yohe ar 'ñu, n'a nda handatho
n'ar hyats'i mi töta ár hyats'i ar hyadi, bi gobgathogihe, nuga ne gatho nu'ų
ndi ñ'o'be.
14 Dama da hwanje gathogihe, ne dá ǫ n'ar mhö mi ñö ebreo, bi 'ñengagi:
Saulo, Saulo, yo'ö gi ųtsagi. Go gi nts'oksę, ngu n'ar boi pųnsę ar maza.
15 Nu'mú nuga da embabi: Ndada, togo'i. Har tsi Hmu bi 'ñengagi: Nuga dar
Hesu, togo gi ųtsa.
16 Ha nupya nangi gi 'bąi, ngetho xta ñ'upya ga hux'a'i gi pępkagi, ne gi
dąmajöni nö'ö xka hyandi ne nö'ö ma ga ut'a m'ęfa.
17 Nuga ga ñöñ'a'i hinte da ja'a'i nuyų ri mixodyowi, ne nu'ų hingya xodyo
habų gatho ma ga pęñ'a'i.
18 Ka ma gi zohnų ya jö'i, gi xokwa yá dą da bǫnga har 'bęxui, ne da e da
m'ų har hyats'i. Da k'ot'a ha yá 'yę ar ts'ondöhi, ne da e da zų Jö. Da ñ'emųigi,
ne njap'ų ga pumbabi yá ts'oki, ne da hñönga gatho nö'ö xa ñhöt'wa nu'ų xi
nt'axkwabi yá m'ųi.

Ar Pablo bi 'yǫta ár mhö ar tsi Dada bi hyanda ngur t'i

19 Jange, nu'ge ndö Agripa, nuga da ǫta nö'ö ngur t'i ndi 'ñe mhets'i.
20 Ne da dų'ma Ndamasko da zo ya jö'i, nep'ų Herusalen ne gatho ma'ra
ya hnini Nhudea. M'ęfa da ma habų mi 'bų nu'ų hingya xodyo, da zofo nda
'yǫt'wa yá ntsǫ'mi ne da ñ'emųi Jö. Ne da 'yǫt'ų nö'ö xiñho, njap'ų da ñ'udi xi
'yǫt'wa yá ntsǫ'mi.
21 Gehnų ndi pęfi, jange bi mikagi ya xodyo har dönganijö, 'bųtho nda
hyogagi.
22 Ha Jö bi mąxkagi, jange di 'bųkwatho ga zo ya jö'i, wa nu'ų pę'sa yá nsu
ne nu'ų hinte pęts'i. Hinte di huts'i, hǫnsę di mönga ngu bi 'yot'a ar Moise ne
ma'ra yá m'ęhni Jö ma nda thogi.

23 Bi möñ'ụ, nunar Kristo ma nda tho nzẹyẹ ya ụgi ne nda tho. Ha m'ẹfa
gehnụ ar 'bẹt'o nda mengi nda nte, ne nda utwa ar hyats'i ya xodyo ne nu'ụ
hingya xodyo.

Ar Pablo hñu'mba ár mụi ar ndö Agripa nda ñ'emụi

24 Nu mi mönga njap'ụ ar Pablo mi ñönga ár te, ar ndö Festo bi ñö nts'ẹdi ne
bi 'ñenö:
—Pablo, nuya nzẹyẹ ya hẹ'mi xka nehe xi ts'omp'a ri mfeni.
25 Ha nunar Pablo bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hinxta 'bẹ ma mfeniga, hoga ndö Festo, ngetho di mönga nö'ö majöni, ne
di pödi yo'ö.
26 Nunar ndö Agripa pödi xiñho tema di mö, jange hindi ntsu ga ñö hár
nthandinụ. Di pödi nunụ, xi zo ár gu nö'ö di mö, ngetho hinxi tho ñ'öntho.
27 Ndö Agripa, ha gi ñ'emụi nö'ö xi mönga yá m'ẹhni Jö. Di pödi hö, gi jamfi.
28 Nu'mú ar ndö Agripa bi dödi ne bi 'ñenö:
—Tx'ụtho bi 'bẹdi ngi jaki nga ñ'emụi ar Hesukristo n'ehe.
29 Jange ar Pablo bi 'ñembabi:
—Tx'ụtho bi 'bẹdi wa nzẹyẹ, dá nemhö Jö da njap'ụ. Hinge họnsẹ'i, gatho
nuyụ xi 'yọxa nö'ö xta mö, di ne da ñ'emụiyụ ngu xta ñ'emụiga n'ehe. Họnsẹ
hindi ne da nthöt'a ya nthöhibọjö ngu di thötka.
30 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ ar Pablo, ar ndö Agripa ne ar Festo, ar
Berenise ne gatho nu'ụ mi 'bụhnụ, bi m'ạ'ụ.
31 Mi ma'ụ n'amp'ụsẹ, bi 'ñembabi n'a ngu n'a:
—Hinte xi 'yọt'a nunar ñ'ọhọnụ di 'ñepi da tho, wa da t'et'ar fạdi.
32 Ar ndö Agripa bi 'ñemba ar Festo:
—Nunar ñ'ọhọnụ xi zạ xi thẹhmö nu'mụ hinxi 'yạdi ma da m'ạ hár nthandi
ma ndöhụ Sesar.

27

Ar Pablo bi ts'ixa Nroma

1 Nu mi beñ'ụ nda 'bẹnkagihe ga 'yohe ar dehe gár möhe har hại Italia, ar
Pablo ne ma'ra ya 'yofạdi bi t'ẹnt'wár 'yẹ n'ar döndogu már thuhu Hulio, yá
ndogu ar Augusto Sesar.
2 Da pọxe ne da möhe ha n'ar döta motsa xki 'ñe har hnini Adramitio, ne
nda mengi nda thota ha ya hnini 'bụ har ñönthe har hại Asia. Mi panụ ndi
ñ'ohe n'ehe ar Aristarko me Ntesalonika har hại Nmasedonia.
3 Ár hyax'ö da tsọñhe har hnini Sidon. Ar Hulio xa bi ñhogajö'i bi hyẹ ar
Pablo nda k'ö'sa yá mpödi mi 'bụhnụ, ne nda t'umba nö'ö mi k'at'i.
4 Da pọñhenụ Sidon, da thothe habụ mi tạgagihe ar ndöhi ar xẹnihại Txipre,
ngetho ndi ntọxkwihe.
5 Da 'ranthe njöntho har dehe, da thothe get'ụ ar hại Nsilisia ne Panfilia, da
tsọñhe har hnini Mira har hại Lisia.
6 Ar döndogu ka bi dinụ n'ar motsa mar me Alejandria, ndi ma har hại Italia.
Ka bi 'ñexkagihenụ.
7 Dá 'yohe 'ramtx'ụ nzẹyẹ ya pa, xa n'ar döta 'bẹfi'ö dá tsọñhe 'randitho
ar hnini Gnido. Xa mi nts'ẹdi ar 'yomndöhi, ne himi hẹgagihe nga 'yohe, da
thothe har xẹnihại Kreta habụ mi tạgagihe ar ndöhi get'ụ ar xẹnihại Salmon.
8 Da kạtathohe ar xẹnihại Kreta, 'ramtx'ụ ndi 'yohe ndi ntọxkwihe ar
'yomndöhi. Da tsọñhe ha n'ar ñönthe xki thu'spabi Ya Hoga Goxthi get'ụ ar
hnini Lasea.
9 Xki tho nzẹyẹ ya pa ndi 'yohe har dehe, ne mar ñhembi, ngetho xki tho ar
ndöbëhë ne xki zọ ya tsẹ. Jange ar Pablo mi xipabi'ụ:

10 —Ha gi o̱hu̱, ndadahu̱. Di handi ma ga thohu̱ nze̱ye̱ ya thogi har 'ñu. Da tsa̱ ga 'be̱hu̱ ar motsa ne gatho nö'ö hö. Hinge ho̱nse̱'ö, tsa̱ ga jöthu̱ n'ehe.
11 Ha nunar döndogu himbi japamasu nö'ö mi mönga ar Pablo. Mi te̱nda nö'ö mi mönga togo mi e̱t'a ar motsa ne togo már me̱ti.
12 Ngetho hints'u̱ mar ñho nda gohnu̱ ar motsa ha Ya Hoga Goxthi nuya pa mar ntse̱. Jange nze̱ye̱ nu'u̱ mi panu̱ bi beñ'u̱ mar ñho nda bo̱nu̱, xömhö nda tsa̱ nda zo̱nga har hnini ñhanda mahyats'i ár thuhu Fenise har xe̱niha̱i Kreta, ne nda thohnu̱ ya tse̱.

Ar 'yomndöhi har dehe

13 N'a mbi ñ'oda n'ar ndöhi ndi 'ñe mak'angi, jange bi beñ'u̱ gehnu̱ mi hoñ'u̱. Dama bi gu̱xa ya bojö mi to̱'sa ar motsa, ne da ka̱tathohe ár ñönthe ar xe̱niha̱i Kreta.
14 Hingar ya'ö bi zu̱je n'ar 'yomndöhi xa mi nts'e̱di, ndi 'ñe mahwifi ne mahyats'i.
15 Nor 'yomndöhi xa mi ts'e̱di bi duxa ar motsa, da tsa̱hmöhe nga ñhanthwe, ne himbi tsa̱. Jange da he̱he bi duts'i.
16 Da thothe get'u̱ n'ar xe̱niha̱i ár thuhu Klauda habu̱ mi ta̱gagihe ar ndöhi. Xa da o̱the ar ts'e̱di da ju̱xenu̱ ar t'u̱lo motsa mi ju̱t'i.
17 Da jwahe da ju̱xe ar t'u̱lo motsa, bi xo̱t'u̱ nor döta, hinge nda nhwati. Nu'u̱ togo mi e̱t'a ar motsa, mi tsu nda nthe̱xkwi ya bo'sa'bomu ja mbo ar dehe yá thuhu Sirte. Jange bi gö'ma ya dutu nu'u̱ tuxa ar motsa nda ñ'o, ne bi hye̱'u̱ nda ñ'ose̱.
18 Ár hyax'öp'u̱ mi nto̱xkwitho ar 'yomndöhi, jange bi ndu̱i bi 'ye̱nga har dehe gatho nö'ö mi tu ar motsa.
19 Ár hñupap'u̱, man'agi bi menk'u̱ bi 'yu̱t'a har dehe nuya tema pongwa ar motsa.
20 Bi tho nze̱ye̱ ya pa himbi nheki ar hyadi wa ya tso̱, ngetho xa mi 'yo ar 'yomndöhi. Ho̱nse̱ ndi to̱'mthohe ar ndöte.
21 Xki tho nze̱ye̱ ya pa hinte ndi tsihe, jange ar Pablo bi m'a̱ madetho, ne bi 'ñengagihe:
—Ha gi o̱hu̱, ndadahu̱. Nu'mu̱ xka jahmöhu̱masu nö'ö da xi'ahu̱, ne xta kohmöhu̱nu̱ Nkreta, hinxta thohmöhu̱ nuna di thohu̱pya, ne hinxka 'be̱hmöhu̱ gatho nö'ö xka hyo̱thu̱ har dehe.
22 Ha nupya di xi'ahu̱, yo gi tu ri mu̱ihu̱, ngetho hinto ma ga tuhu̱, ho̱nse̱ ar motsa ma da m'e̱di.
23 Ngetho manxui bi zokagi n'ár e̱nxe̱ Jö, togo ár me̱tigi ne di pe̱pabi.
24 Ne bi 'ñengagi: Pablo, yo gi ntsu, ngetho mahyoni gi 'ba̱hnu̱ hár nthandi ar ndö Sesar. Ne hinge ho̱nse̱'i, Jö xi hwëk'a'i da k'ont'a gatho nu'u̱ gi ñ'owi.
25 Jange nupya di xi'ahu̱, ndadahu̱, yo gi tu ri mu̱ihu̱, ngetho nuga di ñ'emu̱i Jö, ne ma da 'yo̱t'a ngu xi xikagi.
26 Mödi ar ndöhi ma da 'ye̱ngagihu̱ ha n'ar xe̱niha̱i.
27 Nu mi zo̱ ár 're̱t'amagoho mpa ndi 'yohe njap'u̱, mi tuxkagihe ar ndöhi har ñho̱nthe ár thuhu Adriatico. Ngu made ar xui, nu'u̱ togo mi e̱ ar motsa mi beni ma nga tso̱ñhe ha n'ar ha̱i.
28 Ne bi ndu̱i bi 'ye̱nga hangu ár ñhe ar dehe. Mi pe̱'sa n'a̱te ñhu̱fi ár ñhe. Da thohe man'a tsi tu̱i, bi mengi bi 'ye̱ni man'agi. Ho̱nse̱ mi pe̱'sa 're̱t'amaku̱t'a ñhu̱fi ár ñhe.
29 Mi ntsu'u̱ nda nto̱xkwi ya do ar motsa, jange bi kö'ma goho ya bo̱jö mo̱te ar motsa nu'u̱ tso̱nga har ha̱i, tsöma ar motsa. Gathogihe xa ndi nehe ngut'a nda hats'i.

30 Nu'ų togo mi ęt'a ar motsa, mi ne nda göi nda zop'ų. Jange bi mengi bi
'yęnt'a har dehe ar t'ųlo motsa, mi ǫt'ų ngu mi ęnt'a ma'ra ya bǫjö hár ñö ar
motsa.
31 Ha nunar Pablo dama bi xipabi ar döndogu ne yá ndogu, bi 'ñembabi'ų:
—Nu'mų hinda gokwayų, hinto ma gi k'onthų.
32 Jange ya ndogu dama bi hyęka ya nthöhi habų mi zų ar t'ųlo motsa, ne bi
nthǫge bi ma.
33 Nu mi hats'i, ar Pablo mi xikagihe gatho nga nzimxudihe, ne bi 'ñenje:
—Pę'sa 'rętkųt'a hinxka öhų ngi ndǫ'mhų, hinte xka tsihų.
34 Jahų ar möte gi ñuñhų. Mahyoni gi pę'sų ar ts'ędi, ngetho di xi'ahų hinto
gi 'bęhmöhų n'ar xtö.
35 Mi mönga njap'ų ar Pablo, bi gų n'ar thuhme, bi umba njamödi Jö ha yá
nthandi'ų. Ne bi xęka n'a xęni bi ndųi bi zi.
36 Nu'mú gatho bi hñu yá mųi, ne bi ñuñ'ų n'ehe.
37 Nu'ų ndi pąhe har motsa, yonthebe hñun'ątema'ręt'a ne 'rato ya jö'i.
38 Nu mi niñö'ų, bi 'yųt'a har dehe ya t'ęi, ne njap'ų nda göt'a ár ñhų ar
motsa.

Ar motsa bi mfoxa har 'bomu ne bi nhwati

39 Nu mi hats'i, nu'ų togo mi ęt'a ar motsa bi hyanda n'ar hąi, mödi himi
pödi tema hąi'ö. Mi pę'sa n'ar ñųt'i har ñönthe habų mi nheki ar 'bomu. Bi
beñ'ų xömhö nda tsą nda 'bą'mnų ar motsa.
40 Bi hyęka ya nthöhi mi thöt'a ya bǫjö mi tsöma ar motsa, ne bi zop'ų har
ñhǫnthe. Bi nsot'wa yá nthöhi nö'ö ar za ęt'a ar motsa. Nep'ų bi pǫ'sa nu'ų ya
dutu hár ñö ar motsa, ne njap'ų ar ndöhi bi 'yęt'a har ñönthe.
41 Ha nú'mų mi zǫnga habų mi pę'sa yoho ya ts'ędi ar dehe, ar motsa bi
nthęwi ar 'bomu, ne bi mfoxa ár ñö, ne himbi tsą bi ñ'o. Ha nu mǫte mi
nhwati xa mi fę'sa ar dehe.
42 Nu'mú nuya ndogu bi beni mar ñho nda hyo gatho ya 'yofądi, ne hinge
nda hyąt'i nda ma'ų ñ'ąnthe.
43 Nunar döndogu himi ne nda tho ar Pablo, jange himbi hyęgi nda 'yǫt'ų.
Ne bi 'bępa nda 'yęngar nsągi m'ęt'o gatho nu'ų mi pödi nda ñ'ąnthe, ne nda
bǫnga har ñönthe.
44 Ha nu ma'ra himi pödi nda ñ'ąnthe, bi 'bępabi nda gų 'ra ya xithę ne 'ra
yá xęni ar motsa. Ne njap'ų hinto bi du, gatho da tsǫñhe har ñönthe.

28

Ar Pablo mi 'bųhnų har xęnihąi ár thuhu Malta

1 Nu nda jwadi da pǫñhe har dehe, da pöhe nunar xęnihąinų már thuhu
Malta.
2 Nuya mengunų xa bi numañhogihe. Bi 'ñutkagihe n'ar tsibi nga mpathe,
ngetho mi ra ntsę mi 'wöi.
3 Ar Pablo bi gųxa 'ra ya t'o nda 'yų'sa har tsibi. Ka mi op'ų n'ar k'eñö, mi
zą ár mpa ar tsibi, bi bǫni ne bi m'ąt'a hár 'yę ar Pablo.
4 Nu mi hyanda nuya mengunų mi zųta ar k'eñö hár 'yę ar Pablo, mi eñ'ų
n'a ngu n'a:
—Xar ts'okte nunar ñ'ǫhǫnų, ngetho bi k'onthmö nda jöt'a har dehe, ha
nunár ts'ųt'wi Jö hingi hęgi da m'ųi.
5 Ha nunar Pablo bi hwöt'a ár 'yę har tsibi nda dą ar k'eñö, ne hinte bi ja.
6 Nuya mengunų mi tǫ'mtho ham'ų nda neni, wa nda hwangi xi du. Xa bi
dǫ'mi ne hinte bi ja. Nu mi hyanda njap'ų bi pongyá mfeni, mi eñ'ų nunar
Pablo mi n'ar jö.

7 Habụ da tsǫ̣ñhe, ka mi thę̣nụ 'ra yá hą̣i n'ar ñ'ǫ̣hǫ̣ már thuhu Publio, togo mar ndö gatho ar hą̣i'ö. Xa mar hogajö'i, bi 'raje nsę̣ki hñupa hár ngu.
8 Nór dada'ö mi oxar t'oxi, mi umbar mpat'i ne ar 'biji. Ar Pablo bi ma ba k'ötṣ'i, ne mi 'yą̣pa Jö bi hñuxpa yá 'yę̣, ne dama bi dits'i.
9 Njap'ụ, gatho nu'ụ ma'ra ya mengunụ har hą̣i'ö mi hñeni, mi e nda k'ötṣ'i ne mi thits'i.
10 Xa bi numansugihe, bi 'raje n'ar hoga tsą̣yą̣. Ne nda pǫ̣ñhenụ, bá tutkagihe gatho nö'ö nga hoñhe har 'ñu.

Ar Pablo bi zǫ̣nga Nroma

11 Da 'bụhenụ hñu nzönö. Nep'ụ da jụhenụ n'ar motsa mar me Alejandria, xki thohnụ ya tsę̣ n'ehe. Mi tu hár ñö ar motsa yoho yá ją̣t'i yá jö'ụ, n'a már thuhu Kasto, ha nö'ö man'a már thuhu Polu.
12 Nep'ụ da tsǫ̣ñhe ha n'ar hnini ár thuhu Sirakusa, ka da 'bụhenụ hñupa.
13 Da ką̣tathohe nor xę̣nihą̣i'ö, ne da möhe har hnini Regio. Ha nu ár hyax'ö bi ñ'o ar ndöhi ndi 'ñe mak'angi, jange ár yopa da tsǫ̣ñhe har hnini Puteoli.
14 Ka da nthę̣henụ 'ra ya ku, bi 'yą̣kagihe nga kohenụ yoto mpa. Ne ka da pǫ̣ñhe da möhe har hnini Nroma.
15 Nuya ku me Nroma, xki 'yǫ̣'ụ ma nga tsǫ̣ñhe, bi bǫ̣ñ'ụ ma ba thöje har dö'ñu get'ụ ar tą̣i ár thuhu Apio, ne ma'ra har hnini Hñu Ngu. Ar Pablo mi hyanda ya ku, bi umba njamödi Jö, ne bi zę̣ta ár mų̣i.
16 Nu nda tsǫ̣ñhe Nroma, ar döndogu bi 'yę̣nt'wa ár 'yę̣ ar ndösufą̣di nu'ụ ya 'yofą̣di mi tsi'ö. Ha nunar Pablo bi t'umba nsę̣ki bi m'ụ n'amp'ụ, mi su n'ar ndogu.

Ar Pablo bi mömba ár mhö Jö núnụ Nroma

17 Mi tho hñupa xki zǫ̣nga ar Pablo Nroma, bi zohna gatho ya ndöxodyo mi 'bụhnụ. Nu mi wat'ụ, bi 'ñembabi'ụ:
—Ndadahụ di nkuhụ, di ne gi pöhụ hinte ma ts'oki xta ǫ̣t'wa ma jö'ihụ, hinxta ts'okwa ma nt'umbihụ xi zojụ ma palehụ. Mödi hinte xta ǫ̣t'e, bi ts'onkaginụ Herusalen, ne bi t'ę̣ntk'agi ha yá 'yę̣ ya me Nroma.
18 Ha nu mi thö'ska majöni, hinte ma ts'oki bi thimgagi ndi 'ñepki nda hyogagi'ụ, jange mi ne nda hyę̣gahmö'ụ.
19 Ha numa mixodyohụ, himbi ne'ụ, jange da ą̣di nda hñöska majöni ar ndö Sesar. Mödi hinte di ne te ga hǫ̣xa ma mixodyohụ.
20 Jange xta zoñ'ahụ ga hant'ahụ ne ga ñöhụ. Ngetho di pę̣'spa ár ndǫ̣'mi ya me Israel, xi nthötkagi nuya nthöhibǫ̣jöyụ.
21 Nu'mú nuya ndö xodyo bi 'ñembabi:
—Nuje hinte ma hę̣'mi xta höñhe xpa ehnụ Nhudea, hinxi zǫ̣hnụ n'ar ku xpa ehnụ xi ñömañ'ụ'i.
22 Ndi tǫ̣'mhe ngi xikagihe nö'ö gi beni, ngetho hǫ̣nsę̣ di pöhe habụ gatho ya jö'i ñömañ'ụ nuna ar 'ra'yo 'ñunụ.
23 Nep'ụ bi nko'ụ ham'ụ nda penk'ụ. Bi zǫ̣ ar pa, bi zǫ̣hnụ nzę̣yę̣ habụ mi 'bụ ar Pablo. Gatho ar pa mi zofo ne mi dą̣twa majöni ár ts'ụt'wi Jö. Mi ot'wa ar 'ñu ár t'ofo ar Moise ne nö'ö bi 'yot'a yá m'ę̣hni Jö maham'ụ, mi ne'ö nda ñ'emụi'ụ ar tsi Hmu Hesu.
24 'Ra mi ñ'emụi nö'ö mi mönga ar Pablo, ha ma'ra himi ne nda jamfi.
25 Ne himi n'at'wụ mi ñ'emụi, jange mi ma'ụ bi 'ñenga ar Pablo:
—Majöni nö'ö bi mönga ar m'ę̣hni Isaia xki nzinga ár Hñö Jö, nú'mụ bi mę̣hni nda 'ñemba njawa ma palehụ:
26 Di ma ba zo nuya jö'iyụ, ne gi 'ñembabi:
Ma gi 'yǫ̣hụ, ne hinte da zo ri mfenihụ.
Ma gi hyanthụ, ha hingi pöhụ tema di bǫ̣nga nö'ö gi hanthụ.

27 Ngetho nuya jö'iyų xi japi xi më yá ñö,
hingi ne da 'yǫxa nö'ö ǫde.
Xi ts'ąnt'a yá dą,
njap'ų hinda xo yá dą da hyandi,
ne hinda zo yá gu,
hinda kwata ha yá mųi,
ne da hñuxka yá dą,
ha nuga da tsą ga umba ár nzaki.
28 Jange pöhų 'mų, nuna ar mpǫhǫnų unga Jö, ma da t'umbabi nu'ų hingya xodyo, ngetho nu'ų ma da 'yǫts'e ne da ñ'emųi.
29 Nu mi wadi bi mönga njap'ų ar Pablo, ya xodyo bi ma'ų, xa mi ñöxhnatho n'a ngu n'a.
30 Ha nor Pablo bi m'ųhnų xǫ yo njęyę ha n'ar ngu njut'i, ne mi thöta gatho nu'ų mi tsǫhǫ nda ñöwi.
31 Mi xipabi ya jö'i ár ts'ųt'wi Jö, ne mi utwabi'ų togo ar tsi Hmu Hesukristo. Himi ntsu nda ñö, ne hinto bi hñökwabi.

AR ROMANU
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Nroma

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár 'bẹgogi ar tsi Hmu Hesukristo. Xi ts'onkagi ngu ár mpọte, ne xi t'exkagi ga mömba ár hoga mhö Jö.
2 Nuna xki ñötkagihụ mam'ẹt'o ha yá jöpa T'ofo bi 'yot'a yá m'ẹhni'ö.
3 Ja nọmp'ụ ár T'ụ, nuna ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Bi m'ụ ngu n'ar jö'i ndi 'ñe ha yá mạnga'bẹto ar Dabi.
4 Ne ár Hñö Jö xint'axi bi ñ'u gehnụ ár T'ụ Jö pẹ'sa ár ts'ẹdi, nú'mụ mi menga ár te man'agi xki wadi xki du.
5 Geseẹ xi hwëgagihụ ga pọthụ ga zohụ ya jö'i 'bụ ha ya hại gatho ár nxidi ar ximhại, ne da ñ'emụi da dẹni, njap'ụ da t'e'spa ár nsu ár thuhu.
6 Jange gi nthöskwihụyụ n'ehe, xi ts'oñ'ahụ ngu yá mẹti'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ gatho nu'ahụ gi 'bụhụ Nroma, xa mö'ahụ Jö ne xi zo'ahụ gi 'bụhụ xint'axi. Jö ma Dadahụ ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi, ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Ar Pablo ne da ntsọnte Nroma

8 Di ne ga xi'ahụ m'ẹt'o, di umba njamödi Jö hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, xka ñ'emụihụ xiñho, ne hagatho nhọni gar gamfihụ.
9 Ar tsi Dada togo xa di umba ma mụi di pẹpabi, di mömba ár hoga mhö nọnga ár T'ụ, gehnụ pödi hindi tsạyạ di mat'ahụ Jö.
10 Di ạpa Jö da ne'ö da 'rakar sẹki ga tsọñ'ahụ, ngetho pẹ'sa ya pa di tọ'mi ga map'ụ.
11 Ngetho di ne ga hant'ahụ ne ga fạx'ahụ gi hñöñhụ n'ar ñho di 'ñe mhets'i, ne njap'ụ da zẹta ri ñ'emụihụ.
12 Njanụ mahyẹgi da te ma ñ'emụihụ, ngetho n'adar jamfi di pẹ'sụ.
13 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ, hinge n'agitho xta ne xta map'ụ, ne hinxi k'at'i te xi k'aski. Di ne ga fạx'ahụ da te ri ñ'emụihụ, ngu xta fạxa ma'ra hingya xodyo n'ehe.
14 Di beni gatho di tupabi ma ga zofo, ya böt'ofo ne hingya böt'ofo, nu'ụ xa te gatho pödi, ne nu'ụ hinte pödi.
15 Jange xa di nemhö ma ga k'ös'ahụ gar me Nromahụ, ne ga xi'ahụ ar hoga mhö n'ehe.

Ár ts'ẹdi ar hoga mhö

16 Hindi ntsạga ga mönga ar hoga mhö, ngetho ka nhekinụ ár ts'ẹdi Jö da pọ gatho nu'ụ da ñ'emụi, m'ẹt'o ya xodyo, m'ẹfa nu'ụ hingya xodyo n'ehe.
17 Ngetho har hoga mhö, ka nhekip'ụ hanja ga 'bụhwihụ xiñho Jö ngetho di ñ'emụibihụ. Ne ga 'bụhụ di ñ'emụihụ, ngu enga har T'ofo: Nö'ö togo ñ'emụi, 'bụi xiñho hár nthandi Jö, ne pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.

Ya ts'oki xi duxa ya meximhại

18 Jö ñ'u ár kwẹ di 'ñe mhets'i, da umba ár mfẹi ya ts'ojö'i. Nuyá ts'o'mụiyụ k'a'sa nö'ö majöni.
19 Nuyụ xi bö nö'ö tsạ da fötwa Jö, ngetho Jö xi utwabiyụ.
20 Ngetho nö'ö hingi tsạ ga handwabihụ, ngu ár ts'ẹdi hingi thege ne ár nsunda, bi nheki nú'mụ bi hyokar ximhại, ha gathoyụ födi togo'ö. Jange hiñ'otho te da dödi.

21 Bi bö'ụ Jö, ha himbi nsundabi ngu ndi 'ñepi, himbi ump'ụ njamödi. Te
gatho bi bent'ụ ne bi mẹ'sku, jange bi ts'oka yá mfeni.
22 Mi ọt'ụ xa mi pödi, bi 'bẹ yá mfeni'ụ.
23 Bi hyẹgi bi nsunda Jö hiñham'ụ da göxa ár te. Ne bi nduị bi nsundabi ár
'bại ya jö'i the yá te, ya ts'ints'ụ, ya mẹti ne ya zu'we jụt'a yá mụi.
24 Jange Jö bi hyẹgi bi 'yọt'a gatho nuya ts'oki mi ne'ụ. Njap'ụ bi 'bẹtwa ár
tsạ yá ndo'yosẹ'ụ.
25 Ngetho bi hyẹ'ụ nö'ö majöni xi zogagihụ Jö, ne bi dẹnga nö'ö hinga
majöni. Bi ndönga m'ẹt'o ya nthojtho, hinge nö'ö togo bi hyoki, togo di 'ñepi
hinda the ar nsunda t'umbabi. Dá njap'ụ.
26 Jange Jö bi hyẹgi bi 'yọt'a gatho nuya ts'omfeni ndi 'ñepabi. Njap'ụ bi 'bẹsẹ
yá tsạ. Nuya 'bẹhñö bi hyẹ nö'ö ngu xki t'umbabi nda 'yọt'e, ne bi 'yọt'a nö'ö
hinxi t'umbabi nda 'yọt'e.
27 Njap'ụtho ya ñ'ọhọ n'ehe, bi hyẹp'ụ yá 'bẹhñö, bi nhesẹ yá mindọwi, ne
bi 'yọt'ụ nö'ö ar m'ẹtsạ. Jange bi hñöñ'ụ ár njut'i yá ts'oki ha yá ndo'yosẹ.
28 Ne himbi ne bi beñ'ụ Jö. Jange Jö bi hyẹgi nda ts'oka yá mfeni, ne nda
'yọt'a gatho nö'ö xi nts'otho.
29 Xa bi ñ'ẹnt'i nda nts'ojö'i, ya m'ẹngwi jö'i, ya ts'om'ụi, ya ne m'ẹts'i, ya ñö
ts'ate. 'Bẹntebi yá mẹti ma'ra, ya hyote, ya tuhni, ya nemhñö, ya ts'okte;
30 ya ñömañ'ụ, hingi ne da 'yọde, ụtsa Jö, ya tsate, ya ñ'ets'i, ya gesẹ, nu'ụ
togo honi hanja da nts'okte, hingi ọta yá dada;
31 ya mẹ'sku, hingi ọt'a nö'ö möñ'ụ, hinte ja yá mhöte, hinto hwëki.
32 Nuya jö'iyụ pötwabi tengu ár njut'i Jö, pö'ụ nu'ụ togo ọt'a njap'ụ di 'ñepi
da du. Mödi pöhyụ, hinge họnsẹ ọt'e, johya da hyanda togo ọt'e.

2

Ár hoga ts'ụt'wi Jö

1 Jange nu'ahụ gi 'yomfụ ár 'bede ma'ra, hinda tsạ gi k'onthụ. Ngetho
nu'mụ gi mömfụ ár mfẹi di 'ñepabi, gi kụt'asẹhụ har tsibi, ngetho gi njahụp'ụ
n'ehe.
2 Ne di pöhụ ọt'a n'ar hoga ts'ụt'wi Jö, nú'mụ xta umba yá mfẹi togo ọt'a
nuya ts'okiyụ.
3 Nu'ahụ gi theñhụ nu'ụ togo hingi ọt'a xiñho, ha gi beni gi k'onthụ hinda
zụ'ahụ ár kwẹ Jö gi ñhẹxkwihụ n'ehe.
4 Yo'ö gi ụtsabihụ ár döta ñhogajö'i Jö, ár ts'ẹti, ne ár mhöte. Ha hingi pöhụ,
gehnụ ár ñhogajö'i da mạx'ahụ gi 'yọthwụ ár ntsọ'mi.
5 Ngetho xa gar mẹ'skuhụ, hinxka ne xka 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Njap'ụ xka
hñu'sụ ár mfẹi ma da t'a'ahụ nor pa da ñ'u ár döta kwẹ ne ár hoga ts'ụt'wi Jö.
6 Gehnụ ma da umba ár njut'i n'a ngu n'a ngu yá 'bẹfi xi 'yọt'e.
7 Ma da t'umba ar te hinda göts'i nu'ụ xi umba yá mụi xi 'yọt'a nö'ö xiñho,
xi hyonga da m'ụ hár nsunda Jö, ne da t'e'spa ár nsu, ne xi hyonga nö'ö di 'ñe
mhets'i.
8 Ha ma da ntọxkwi ár kwẹ ne ár nzọt'amụi Jö nu'ụ ya hyonga tuhni, ne
hingi ne da dẹnga nö'ö majöni. Họnsẹ ne da 'yọt'a nö'ö hingi ho.
9 Ma da mfẹi ne da tho ar ts'oni gatho nu'ụ bi 'yọt'a nö'ö xi nts'otho, ya
xodyo m'ẹt'o, ne m'ẹfa nu'ụ hingya xodyo.
10 Ha ma da m'ụ nsunda, da t'e'spa ár nsu, ne da m'ụ n'ar hogam'ụi gatho
nu'ụ togo da 'yọt'a ar ñho, ya xodyo m'ẹt'o, m'ẹfa nu'ụ hingya xodyo.
11 Ngetho Jö handa gatho ya jö'i mahyẹtho.
12 Gatho nu'ụ togo himi pötwa yá 'bẹpate ar Moise, ne bi 'yọt'a ya ts'oki,
nú'mụ xta thö'spa majöni, hinda ma nda nhọmba ya 'bẹpate. Ha nu'ụ togo

mi pötwa yá 'bẹpate ar Moise, ne bi 'yọt'a ya ts'oki, nú'mụ xta thö'spa majöni, ma da t'ạpa ngu mönga ya 'bẹpate.
13 Hingi 'bụhwi xiñho Jö nu'ụ togo họnsẹ xi 'yọ'spa ya 'bẹpate, mahyoni da 'yọt'a ngu möñ'ụ. Gehyụ ma da nhu hinte ma ts'oki tu'ụ.
14 Ngetho nu'mụ nu'ụ hingya xodyo ọt'a ngu mönga ya 'bẹpate, mödi hingi pödi temẹ'ụ, ọt'a njap'ụ ngetho gesẹ'ụ pödi tema xiñho ne tema hingi ho.
15 Njap'ụ nheki ọt'a ya hoga 'bẹfi huxa ha ya 'bẹpate ne xi thu'spa ha yá mụi, ne nu'mụ da hñudi da beni wa ja te tsụpa yá mfeni, wa hinte tsụi.
16 Njap'ụtho nu xta hñöxa majöni Jö hár 'yẹ ar tsi Hmu Hesukristo, ma da xet'wa yá mfeni nu'ụ togo xi kwati họnsẹ pö'ụ. Njap'ụ mönga ar hoga mhö di mönga.

Ya xodyo ne yá 'bẹpate ar Moise

17 Ha nu'ahụ, xi thus'ahụ gar xodyohụ, ne gi hu ri mụihụ gi 'bụhụ xiñho, ngetho gi pẹ'sfụ yá 'bẹpate ar Moise. Xa gi exa ri nsuhụ gi ndöñhụ ri Jöhụ.
18 Gi pöhụ teme ne'ö, ne xi t'ut'ahụ ha ya 'bẹpate, gi 'ñethụ ri mụihụ nö'ö xiñho.
19 Gi kạxmbenihụ gar gụhnihụ ya godạ, ne yá ñot'i nu'ụ togo 'bụ har 'bẹxui.
20 Gi hu ri mụihụ gi uthụ nu'ụ hinte pödi, gar utatehụ ya bötsi, xka hñuxa ri mfenihụ har mfödi majöni mönga ha ya 'bẹpate.
21 Nu'ahụ gi uthụ ma'ra, yo'ö hingi ñ'utasẹhụ. Gi uthụ ma'ra hinda mpë, yo'ö gi mpëhụ.
22 Gi möñhụ hingi ho da ts'imba ár nthöti ma'ra, yo'ö gar tsinganthötihụ. Gi ụtsahụ ya tsita, yo'ö gi pëfụ yá nijö 'mụ.
23 Nu'ahụ gi exụ ri nsuhụ gi pẹ'sfụ yá 'bẹpate ar Moise, yo'ö gi ts'ojwụ Jö, hingi ọthụ nö'ö mönga ha ya 'bẹpate 'mụ.
24 Ngetho ngu enga hár t'ofo Jö: Go ri ts'okihụ tsamba ár thuhu Jö nu'ụ hingya xodyo.
25 Nunar nsẹgi gi tuthụ ri ndo'yohụ, fạx'ahụ nu'mụ gi 'yọthụ ngu mönga ha yá 'bẹpate ar Moise. Ha nu'mụ hingi 'yọthụ, pọntho hinte ma nsẹgi gi pẹ'sụ.
26 Ha nu'mụ togo hinxi thu'spa ar nsẹgi, ne da 'yọt'a ngu mönga ha yá 'bẹpate ar Moise, ma da nhu'mbabi wande xi thu'spabi.
27 Nö'ö togo hinxi thu'spa ar nsẹgi hár ndo'yo ne ọt'a ngu mönga yá 'bẹpate ar Moise, ma da xi'a ri mfẹihụ. Ngetho gi pẹ'sụ ya 'bẹpate nt'ot'i ne ar nsẹgi, ha hingi tẹñhụ.
28 Hinge gehnụ ar xodyo majöni nö'ö oxta mañö, wa nunar nsẹgi thutwa hár ndo'yo.
29 Majöni ar xodyo togo di 'ñe mbo hár mụi. Ne ar hoga nsẹgi nö'ö 'bẹ'sa hár mụi unga ár Hñö Jö, hinge ar t'ofo. Ne nunar nsu go eskagihụ Jö, hinge ya jö'i.

3

1 Nu'mú, hage töte ár mfạts'i pẹ'sa n'ar xodyo. Wa tema ñho japabi da tuta ar nsẹgi hár ndo'yo.
2 Nzẹyẹ ya mfạts'i pẹ'sa ya xodyo, ne töte ár hño. Gehyụ m'ẹt'o bi t'ẹnt'wa ha yá 'yẹ ár mhö Jö.
3 Nu'mụ 'rayụ hinxi ñ'emụi, hage njap'ụ Jö hinda 'yọt'a nö'ö xi mö.
4 Hö, da 'yọt'e. Mödi gatho ya jö'i da mönga ya nhemhñö, Jö hin'ö. Ngu enga har t'ofo:
Ma da födi gi mönge majöni,
ne ma gi ntöte nú'mụ theñ'a ya jö'i.
5 Nu'mụ ma ts'okihụ japi da nheki ár hogajö'i Jö, hage hingi njap'ụ nö'ö ọt'a Jö 'rakagihụ ar mfẹi 'mụ. (Di tẹnda nö'ö mönga ya jö'i.)

6 Hin'ö, hinda njap'ų. Ngetho hanja da hñö'spa majöni ya meximhąi 'mų.
7 Tsą da 'ñenga ya jö'i n'ehe, nu'mų ma nhemhñö japi da nheki nö'ö majöni
mönga Jö, ne njap'ų da t'e'spa ár nsu, yo'ö ma da t'aka ar mfęi ngu n'ar
'yǫt'ats'oki 'mų.
8 Ha nu'mų njap'ų, yo'ö hinga eñhų 'mų n'ehe: Ma ga ǫthų ar ts'oki ga
tǫ'mhų ar ñho, ngu hǫxkagihe 'ra, thengagihe eñ'ų di uthe njap'ų. Nuya xi
mönga njap'ų, tǫ'ma yá mfęi di 'ñepabi.

Gatho dar ts'oktehų

9 Te ga möñhųpya. Hage nujų dar xodyohų di tötehų di 'bųhų xiñho. Hin'ö,
hingi njap'ų, ngetho xta möñhų, mahyęgi di ohų hár 'yę ar ts'oki, ya xodyo ne
nu'ų hingya xodyo.
10 Ngu enga har t'ofo:
Hinjo'o n'ar hogajö'i, hinjo'o n'amhö.
11 Hinjo'o togo ǫde,
hinjo'o togo honga Jö.
12 Gatho bi hyęp'ų ar hoga 'ñu, n'at'wų bi nts'oki.
Hinjo'o togo da 'yǫt'a ar ñho, hinjo'o n'amhö.
13 Ngu n'ar t'ągi xoxtho, njap'ų yá ne'ų.
Nuyá jöhne kate, ha yá ne thente, ñhęhwi ár ngi n'ar k'eñö po ha yá ne.
14 Nuyá ne odar ts'ate ne ar tsǫt'amųi.
15 Nuyá wa ntihi ma da xangar ji.
16 Habų gatho thogi, tso ar dumųi ne ar ts'oni;
17 ne hinxi bö'ų tengu ar hogam'ųi.
18 Hingi tsupa Jö.
19 Ne di pöhų, gatho nö'ö mönga yá 'bępate ar Moise, xipa nu'ų togo tęni.
Njap'ų gatho hinte da tsą te da dödi nú'mų xta thö'spa majöni.
20 Hinto tsą da t'embabi, hinte ma ts'oki tu hár nthandi Jö ngetho ǫt'a ngu
mönga yá 'bępate ar Moise. Nuya 'bępate hǫnsę jakagihų ga pöhų ma ts'okihų.

Di 'bųhwihų xiñho Jö ngetho di ñ'emųihų

21 Ha nupya xi t'utkagihų hanja ga 'bųhwihų xiñho Jö. Hinge ga 'bųhų ga
ǫthwų yá 'bępate ar Moise, mödi ja mönų, ne ha ya hę'mi bi 'yot'a ma'ra yá
m'ęhni Jö.
22 Gatho nu'ų xi ñ'emųi ar tsi Hmu Hesukristo, 'bųi xiñho hár nthandi Jö.
Nö'ö handgagihų mahyęgi di gathohų.
23 Ngetho gatho xi nts'okte ne hindi 'ñepi da hyandwa ár nsunda Jö.
24 Ha Jö xi ñ'u ár nhwëki, ne bi nhugagihų hinte ma ts'oki di tuhų. Gehnų
bi t'akthogihų, ngetho ar tsi Hmu Hesukristo bi zimgagihų ha yá 'yę ar ts'oki.
25 Gehnų Jö bi 'yęnt'a ngu n'ar m'ǫñhǫ, da gut'wa yá ts'oki ya meximhąi
nu'mų da jamfibi ár ñho ungár ji bi nö'mi. Njap'ų bi ñ'u ár ñhogajö'i ne ár
ts'ęti, himbi umbár mfęi ya jö'i xki 'yǫt'a ya ts'oki mam'ęt'o.
26 Xki beñ'ö nda ñ'udi nuya payų ár hoga ts'ųt'wi. Njap'ų xi nheki ár
hogajö'inų, ne embabi hinte ma ts'oki tu gatho nu'ų ñ'emųi ar tsi Hmu
Hesukristo.
27 Hage da tsą ga ñ'exų 'mų handgagihų xiñho Jö ngetho xta ǫthų ya hoga
'bęfi. Hin'ö, hinda tsą. Jö numañhogihų, hǫnsę nuya xta ñ'emųihų.
28 Jange di pöhų, nunar meximhąi nhu hinte ma ts'oki tu ngetho ñ'emųi.
Hingi nhumañho ngetho tęmba yá 'bępate ar Moise.
29 Hage Jö hǫnsę ár Jö ya xodyo. Hage hinge ár Jö nu'ų togo hingya xodyo
n'ehe. Hö, majöni yá męti nu'ų hingya xodyo n'ehe.

30 Ngetho Jö n'asẹ, ne ma da nu hinte ma ts'oki tu nu'ụ togo pẹ'sa ar nsẹgi ne ñ'emụi. Njap'ụtho ma da numañho nu'ụ hinte pẹ'sa ar nsẹgi ne da ñ'emụi n'ehe.
31 Hage nu'mụ di ñ'emụihụ, hinte di nuhụ ya 'bẹpate. Hin'ö, di ñ'uhụ pẹ'sa yá nsu.

4

Tema ne da utkagihụ ar Abra

1 Te ga beñhụ bi dinga ar Abra 'mụ, ma palehụ mi 'bụ mam'ẹt'o.
2 Nu'mụ ar Abra bi nhu hinte ma ts'oki mi tu ngetho bi 'yọt'a ya hoga 'bẹfi, tsạ da 'ñexhmö ár nsu, ha nunụ hingi tsạ te da netebi Jö.
3 Ngetho te mönga har T'ofo. Ar Abra bi ñ'emụibi Jö, ne njap'ụ bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.
4 Ha nu'ụ togo ọt'a ya hoga 'bẹfi, nunar nthöhö t'umbabi, hinge nt'untho 'mụ, ngetho xi döhö, ne da njut'wabi ngu n'ar thại.
5 Ha nu'ụ togo ñ'emụibi Jö togo hökwa yá ts'oki ya ts'okte, nunar ñ'emụinụ ma da japi da nhu hinte ma ts'oki tu, mödi hinte ma hoga 'bẹfi xi 'yọt'e.
6 Jangu ar Dabi bi nọnga yá nzạthom'ụi nu'ụ bi numañhobi Jö, mödi hinte ma hoga 'bẹfi xi 'yọt'e.
7 Bi 'ñenö njawa:
Nzạthom'ụi pẹ'sa nu'ụ togo xi mpumbabi yá ts'oki,
ne xi njut'wabi yá ts'om'ụi.
8 Nzạtho nu'ụ togo ar tsi Hmu hinte ma ts'oki họts'e.
9 Hage nunar nzạthom'ụinụ họnsẹ xi t'ẹkwa ya xodyo togo xi thu'spa ar nsẹgi, wa da tsạ da hñönga nu ma'ra hingya xodyo n'ehe. Jangu xta eñhụ, ar Abra bi ñ'emụibi Jö, jange bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.
10 Hanja bi nhumañho 'mụ. Hage bi nhumañho ngetho xki thu'spa ar nsẹgi wa hin'ö. Bi nhumañho hinxki thu'spatho.
11 Ar Abra m'ẹt'o bi gamfi, m'ẹfa bi hñönga ar nsẹgi. Gehnụ n'ar nt'udi dạmajöni xki nhu hinte ma ts'oki mi tu ngetho xki ñ'emụi nú'mụ hinxki thu'spatho ar nsẹgi. Njap'ụ ar Abra bi t'embabi ár dada gatho nu'ụ hinxki thu'spa ar nsẹgi xta ñ'emụi, ne nunar ñ'emụinụ japi da nhu hinte ma ts'oki tu n'ehe.
12 Njap'ụ ár dada n'ehe gatho nu'ụ hinge họnsẹ xi thu'spa ar nsẹgi, tẹmba ár m'ụi xa mi ñ'emụi ndu ma dadahụ ar Abra nú'mụ hinxki thu'spathobi ar nsẹgi.

Ga höñhụ ar ñhöt'i nú'mụ ga ñ'emụihụ

13 Himbi ñhöt'wabi ar Abra ne yá 'bẹto nda hñönga ar ximhại nu'mụ nda dẹnga ya 'bẹpate. Bi ñhöt'wabi nú'mụ mi nhumañhobi ár ñ'emụi.
14 Ngetho nu'mụ ma da t'umba ar ximhại nu'ụ tẹnga ya 'bẹpate, hinter mẹ'ö ar ñ'emụi 'mụ, ne xi 'bẹ ár ts'ẹdi ár ñhöt'i Jö.
15 Nu habụ ja ya 'bẹpate, ja bi ehnụ ár kwẹ Jö. Ne habụ hiñ'otho ya 'bẹpate, hiñ'otho hanja da mẹ'sku.
16 Jange gatho nu'ụ togo ñ'emụi, ma da t'umba nö'ö xi hwëkwa Jö, ne njap'ụ gatho yá 'bẹto ar Abra da zụ ar ñhöt'i. Nunar ñhöt'inụ ma da hñönga nu'ụ yá 'bẹto tẹnga ya 'bẹpate, ne nu'ụ tẹmba ár ñ'emụi ar Abra togo ár dada n'a ne man'a.
17 Ngu xi nt'ot'i: Nuga xta ex'a'i ngu ár dada nzẹyẹ ya jö'i. Jange nujụ yá bötsigihụ ar Abra hár nthandi Jö togo bi ñ'emụi'ö. Gehnụ jụxa nu'ụ xi du, ne handa nö'ö hinxi thoktho wande xi thoki.

18 Mödi mar ñhembi nda ñ'emụi, ar Abra bi dọ'mi nda tho ngu xki ñhöt'wabi. Njap'ụ bi thuts'i ár dada nzẹyẹ ya jö'i. Bi t'embabi: Ma da njap'ụ ár nzẹyẹ ri 'bẹto.
19 Ne himbi went'a ár ñ'emụi nú'mụ mi hyandi bi zạ ár ndo'yo, mi pẹ'sa ngu n'anthebe njẹyẹ, ne mi pödi himi tsạ nda ñ'ọnte ar Sara.
20 Himbi ts'oka ár mfeni nda 'ñenö hinge nda 'yọt'a Jö ngu xki ñöt'wabi. Nö'ö bi mẹ'ö, bi nọxka ár ñ'emụi, ne njap'ụ bi nsundabi Jö.
21 Xa xki zo hár mụi xiñho, mi pẹ'sa ar ts'ẹdi Jö nda 'yọt'a gatho nö'ö xki ñöt'wabi.
22 Jange bi nhu hinte ma ts'oki mi tu, ngetho mi pẹ'sa nunar ñ'emụinụ.
23 Hinge họnsẹ nda zụ ar Abra nö'ö xi t'ot'i bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.
24 Da nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ n'ehe, nú'mụ di ñ'emụihụ togo bi ko'spa ár te ar Hesu ma tsi Hmuhụ.
25 Gehnụ bi ndạ, ne njap'ụ bi gut'a ma ts'okihụ. Ne bi mengi bi nte, njap'ụ bi nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ.

5

Tema tọ'mi nu'ụ thandi hinte ma ts'oki tu

1 Xi nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ ngetho di ñ'emụihụ. Jange di 'bụhwihụ xiñho Jö, ngetho bi m'ạ made ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
2 Núm'ụ nda ñ'emụihụ, ba tsigagihụ nda zụkagihụ ár nhwëki Jö. Ne xa xta m'ạthụ, ne di johyahụ di tọ'mhụ ga 'bụhụ hár nsunda.
3 Hinge họnsẹ'ö. Di johyahụ nú'mụ di thohụ ya thogi n'ehe, ngetho di pöhụ ar thogi fạxkagihụ ga pẹ'sụ ar ts'ẹti.
4 Ar ts'ẹti fạxkagihụ ga thohụ xiñho xta ts'ạtkagihụ, ha nunar ts'ạti fạxkagihụ ga pẹ'sụ ar ndọ'mi.
5 Ha nunar ndọ'mi hinda 'bẹtka ma tsạhụ, ngetho ár Hñö Jö xi t'akagihụ xi ñuska ma mụihụ ár mhöte Jö.
6 Ar tsi Hmu Hesukristo nú'mụ xki wentkathogihụ, mi zọnga ar pa bi unga ár te bi pọkagihụ ndar ts'oktehụ.
7 Xi ñhembi da thinga n'a togo ne da unga ár te da pọta n'ar jö'i 'bụi xiñho. Ha nu'mụ di 'bụhmö n'a di ñ'ẹnt'i da ne da pọta n'a xa dar hogajö'i.
8 Ha Jö bi ñ'usẹ hangu mökagihụ, ngetho nú'mụ ndar ts'oktehụ, ar tsi Hmu Hesukristo bi unga ár te bi pọkagihụ.
9 Xipyahmö, xi nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ ngetho bi nö'ma ár ji, ne gatho nö'ö bi mẹfi da jajụ ga k'onthụ ár kwẹ Jö xi 'ñep'ụ.
10 Ngetho nú'mụ ndar ñ'ụnihụ Jö, bi ñhogamụigihụ ár T'ụ nú'mụ mi du. Xipyahmö, xta jwahụ xta ñhogamụiwihụ, hage hinda pọkagihụ ár te.
11 Hinge họnsẹ'ö, di johyahụ di 'bụhwihụ Jö. Numa tsi Hmuhụ Hesukristo go bi m'ạ made'ö, ne njap'ụ da ñhogamụiwihụ.

Ar Adan ne ar Kristo

12 Nu'mú, n'adar ñ'ọhọ bi kụt'a ar ts'oki har ximhại, ne har ts'oki bi yụt'a ar ndöte. Ne ar ndöte bi nexa gatho ya jö'i, ngetho gatho bi nts'okte.
13 Núm'ụ hinxki t'unda yá 'bẹpate ar Moise, mi jar ts'oki har ximhại. Họnsẹ nu habụ hiñ'otho ya 'bẹpate, hinte ma ts'oki thọxa n'a.
14 Mödi njap'ụ, ar ndöte xki ntöte mi tsixa gatho nu'ụ xki nts'okte, mödi nuyụ hinxki dẹmbahmö ár mhẹ'sku ar Adan. Bi nduị nuya pa mi 'bụ ar Adan, ne mi njap'ụtho nuya pa mi 'bụ ar Moise. Ha nunar Adan nụ, gehnụ ngu n'ar nt'udi nö'ö togo ma nda e m'ẹfa.
15 Nuna ár mhẹ'sku ar Adan himi tsạ nda ñhuxkwi ár nt'uni hwëgagihụ Jö. Ngetho ár njut'i ar mhẹ'sku, ba e ar ndöte bi zụ nzẹyẹ. Ha nunár nhwëki ne

ár nt'uni Jö bi hyexta nuya nzẹyẹyụ, gehnụ ár nhwëki nuna n'adar ñ'ọhọnụ, ar tsi Hmu Hesukristo.
16 Nunár ts'oki n'adar ñ'ọhọ, hingi tsạ da ñhẹxkwi ár nhwëki Jö. Ngetho nunar n'adar ts'okinụ, ba tsimpar mfẹi bi zụ ya meximhại. Ha nuna ár nhwëki Jö ba e bi zụ ya meximhại, ne bi t'embi hinte ma ts'oki tu, mödi xi 'yọt'a nzẹyẹ ya ts'oki.
17 Nunár ts'oki nuna n'adar ñ'ọhọ, bi japi bi ntöte ar ndöte. Ha nunár 'bẹfi nuna man'a n'asẹ ar ñ'ọhọ, japi da m'ụ xiñho ya meximhại, nu'ụ togo xi hyexta ár nhwëki Jö ne ár nt'uni, gehyụ xi numañho Jö. Nuna n'asẹ ar ñ'ọhọnụ, gehnụ ar Hesukristo.
18 Nunár ts'oki n'adar ñ'ọhọ bi kụt'a ar mfẹi, bi zụ gatho ya meximhại. Njap'ụtho n'ehe, nunár hogam'ụi n'adar ñ'ọhọ, nda nhu hinte ma ts'oki tu gatho ya meximhại n'ehe, ne da mẹ'syụ ar te.
19 Ngetho njangu ár mhẹ'sku n'adar ñ'ọhọ, gatho ya jö'i bi t'embabi ya ts'okte. Njap'ụtho n'ehe nunár nt'ọde n'ar ñ'ọhọ, gatho bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.
20 Nuya 'bẹpate bi t'uni, ne njap'ụ nda xönda ar ts'oki. Ha nú'mụ mi xönda ar ts'oki, xa bi ntöte bi xu ár nzẹyẹ ár nhwëki Jö.
21 Njangu ar ts'oki bi ntöte, bi nja ar ndöte, njap'ụ ár nhwëki Jö bi ntöte, bi nhu hinte ma ts'oki tu ya jö'i. Ne da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i har 'bẹfi bi 'yọt'a ma tsi Hmuhụ ar Hesukristo.

6

Nupya hindi 'bụhụ ga ọthụ ar ts'oki, 'bụtho xta tuhụ

1 Te ga möñhụ 'mụ. Hage ga 'bụhụ har ts'oki, ga tọ'mhụ da hyexkathogihụ ár nhwëki Jö.
2 Hin'ö, hinga njahụp'ụ. Ngetho ar ts'oki handgagihụ wande xta tuhụ, hage ma ga 'bụthụ ga ọthụ nö'ö hingi ho 'mụ.
3 Wa hingi pöhụ, gatho nu'ụ xi xixthegihụ, di n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Pọntho da nxixthewihụ nú'mụ mi du, ne da tuhụ n'ehe.
4 Ngetho nú'mụ da nxixthehụ, pọntho bi thogagihụ mahyẹgiwi ar Kristo. Ha nú'mụ mi mengi bi nte man'agi, bi gụxa ár ts'ẹdi ár Dada, njap'ụ nujụ n'ehe, ga 'bụhụ n'ar 'ra'yo m'ụi.
5 Ngetho nú'mụ ndi hñöxkagihụ hár ndöte, njap'ụ ndi hñöxkagihụ hár menga nte n'ehe.
6 Di pöhụ 'mụ, numa 'bẹt'o m'ụihụ bi ts'ụta har pont'i mahyẹgiwi'ö. Ne njap'ụ nunar m'ụinụ bi nhwati, hinda mengi da mẹpa ar ts'oki.
7 Jangu nu'ụ xi du, hinte tsạ te da japabi ar ts'oki.
8 Ha nu'mụ xta tuwihụ mahyẹgi ar tsi Hmu Hesukristo, di ñ'emụihụ ma ga 'bụhwihụ n'ehe.
9 Di pöhụ, ar Kristo mi nte man'agi, hinda mengi da du. Ha nunar ndöte hinte tsạ te da japabi.
10 Ngetho nunár ndöte bi hwata ar ts'oki n'agitho. Ha nupya te, 'bụhwi Jö.
11 Njap'ụ nu'ahụ, beñhụ nunar ts'oki hant'a'ihụ wande xka tuhụ. Ne gi tehụ gi pẹfụ Jö, gi 'bụhwihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
12 Yo ma gi ñhẹhụ da dö ar ts'oki ri ndo'yohụ tsọnga ár ngöts'i. Jange yo gi ọthwụ ya ts'oki ne.
13 Hingi 'yẹnthụ ri ndo'yohụ da mẹpabi ar ts'oki. 'Yẹnt'asẹ ri tehụ hár 'yẹ Jö, ngu n'a xi mengi xi nte, ne japi da mẹ nö'ö xiñho.
14 Ngetho ar ts'oki hinda hyọp'ahụ hại. Hingi gụñ'ahụpya yá 'bẹpate ar Moise. Nupya tsix'ahụ ár nhwëki Jö.

Ár 'bẹgogihụ ar ñho

15 Xi'mụ, hage ga ọthụ ya ts'oki ngetho hindi 'bụhụ ha yá 'bẹpate ar Moise, di 'bụhụ hár nhwëki Jö. Hin'ö, hingi njap'ụ.

16 Hage hingi pöhụ, nu'mụ gi ñhẹhụ gi m'ẹgohụ gi pẹfụ n'a, go ár 'bẹgo'ihụ togo gi ọthụ. Wa ar ts'oki tsix'ahụ har ndöte, wa Jö da mạx'ahụ gi 'bụhụ xiñho.

17 Jamödi Jö, mödi ngar 'bẹgo'ihụhmö ar ts'oki, xka umba ri mụihụ xka tẹñhụ nunar mhönụ xi t'a'ahụ.

18 Ne bi njụk'ahụ har ts'oki, ne gi pẹfụ ar ñhopya.

19 Xta hẹkwa nö'ö gi hanthụ hyax'mụ, ne njap'ụ da zo ri mfenihụ. Maham'ụ ngi ẹnt'a ri ndo'yohụ nda mẹpa nö'ö hingi ho ne nö'ö xints'otho. 'Yẹnthụpya da mẹpa nö'ö xiñho, ne njap'ụ gi 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi.

20 Ngetho nú'mụ ngi pẹfụ ar ts'oki, hinge ngi pẹfụ ar ñho.

21 Tema ñho ga jujwụ nö'ö ngi pẹhụ 'bẹt'a ri tsạhụpya. Ngetho nunar njut'i ngi tọ'mhụ, gehnụ ar ndöte.

22 Ha nupya xi njụk'ahụ har ts'oki, ne ár 'bẹgo'ihụ Jö, gi pẹ'sụ ar m'ụi xint'axi ngu ri nthöhöhụ. Ne ár ngöts'i gi tọ'mhụ ar te hiñham'ụ da thege.

23 Nunár njut'i ar ts'oki, ar ndöte. Ha nor nt'uni Jö, ar te hiñham'ụ da göts'i, ngetho di 'bụhwihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

7

Tema ne da utkagihụ ar nthöti

1 Tsi kuhụ, gi pöhụ ya 'bẹpate, jange gi pöhụ nuya 'bẹpateyụ họnsẹ pẹ'sa ar ts'ẹdi ha n'ar jö'i tetho.

2 Njangu n'ar 'bẹhñö, nuya 'bẹpate hingi umba ar sẹki da hyẹ ár döme nú'mụ tetho. Ha nu'mụ da du ár döme, da m'ẹ ár ts'ẹdi nunar nkohi mi tẹt'ö.

3 Jange nu'mụ 'bụta ár döme, ne da mẹwi man'ar ñ'ọhọ, da nhu ngu n'ar zinganthöti. Ha nu'mụ da du ár döme, ne da mẹwi man'ar ñ'ọhọ, njap'ụ hingi ts'oka nor nkohi'ö, hinda nhu ngu n'ar zinganthöti.

4 Njap'ụpya tsi kuhụ, nú'mụ nga tuwihụ ár ndo'yo ar tsi Hmu Hesukristo, ga hyẹhụp'ụ ngi tẹñhụ ya 'bẹpate. Gi 'bụhwihụpya man'a nunụ togo bi mengi bi nte, ne da tsạ gi 'yọthụ ya hoga 'bẹfi gi ẹnthwụ Jö.

5 Ngetho nú'mụ ndi 'bụhụ nga ọthụ gatho nö'ö ndi nehụ, ar ts'o'yots'oki mi jakagihụ nga ọthụ nö'ö mi högagihụ ya 'bẹpate. Ne nuya ts'o'bẹfiyụ ndi ọthụ, họnsẹ ndi tọ'mhụ ar ndöte nda t'akagihụ ngu ma njut'ihụ.

6 Ha nupya hindi ohụ hár 'yẹ ya 'bẹpate, ngetho pọntho xta tuhụ, ne hinte tsạ te da jakagihụ. Jange di pẹfụ Jö ha nunar 'ra'yo m'ụi bi 'rakagihụ ár Hñö Jö, ne hindi tẹnthụ nuya 'bẹpate xi t'ot'i xi ndönziatho.

Nor ts'oki di pẹ'sa mbo

7 Te da tsạ ga möñhụ 'mụ. Hage n'ar ts'oki da t'ọt'a ya 'bẹpate 'mụ. Hin'ö, hingi njap'ụ. Họnsẹ nuga, nuya 'bẹpate bi utkar ts'oki. Ngetho hinga pöhmö ga 'bẹnte nu'mụ hinxi xika ya 'bẹpate: Yo ma gi 'bẹnte.

8 Ha nor ts'oki bi gụ ar 'bẹpate ne bi jakagi da 'bẹnte. Ngetho nu'mụ hindi othohmö ar 'bẹpate, ar ts'oki xi m'ẹtho.

9 Nuga ndi tehmö 'ra ya tsi pa, hinge ndi pöta ya 'bẹpate. Ha mi zọ ya 'bẹpate, da pödi tema ar ts'oki. Ne pọntho da tuga, ngetho da ts'oka ya 'bẹpateyụ.

10 Ne da timbi nunar 'bẹpate xki ñötkagi ar te, bi jakagi da tu.

11 Ngetho ar ts'oki bi gụ ar 'bẹpate bi kakagi, ne njap'ụ bi hyogagi.

12 Xa majöni ar t'ofo ne ya 'bẹpate xint'axi, ọt'ar ñho ne fạxkagihụ.

13 Hage nö'ö mar ñhomhö bi jakagi da tu 'mụ. Hin'ö, hingi njap'ụ. Nunar ts'oki bi ñ'udi tengu'ö, bi gụ nö'ö mar ñho, bi jakagi da tu. Ne njap'ụ nunar 'bẹpate bi utkagi hangu ár nts'otho ar ts'oki.
14 Ngetho di pöhụ, nuya 'bẹpate xpa e mhets'i, ha nuga dar meximhại, di pẹpar ts'oki.
15 Hindi pödi tema di pẹfi. Ngetho hindi ọt'a nö'ö di ne, ne di ọt'a nö'ö di ụtsa ga ọt'e.
16 Nu'mụ nö'ö hindi ne ga ọt'e, go di pẹ'ö, di et'a ma mụi xiñho ya 'bẹpate.
17 Hingo geke togo te gatho ọt'mụ, go ọt'a ar ts'oki di pẹ'sa mbo.
18 Ne di pödi hingi 'bụ ar ñho ha ma ndo'yo, ngetho di bemhö ga ọt'a xiñho, ne hindi ọt'a njap'ụ.
19 Ngetho hindi ọt'a nö'ö ar ñho di nemhö ga ọt'e. Ha xa di ọt'a nö'ö hingi ho, hindi nemhö ga ọt'e.
20 Nu'mụ di ọt'a nö'ö hindi ne, hingo di ọtga 'mụ, go ọt'a ar ts'oki di pẹ'sa mbo.
21 Ngetho di nemhö ga ọt'a nö'ö xiñho, ne di handi 'yoda ar ts'oki ha ma mụi.
22 Ngetho mbo ha ma mụi xa di johya di ne ga tẹmba ár 'ñu Jö.
23 Ne di handi n'ehe, nuna ma ndo'yo ntọxkwi ma mfeni, ne tsixkagi hár 'yẹ ar ts'oki di 'bụ'be.
24 Hwëkategi. Togo da gụgagi ga hẹ nunar ndo'yonụ tsixka har ndöte.
25 Di umba njamödi Jö, bi ñöngagi har 'bẹfi bi mẹ ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Gekasẹ, ha ma mfeni di pẹpa Jö, mödi ma ndo'yo pẹpa ar ts'oki.

8

Ga 'bụhụ ngu xikagihụ ár Hñö Jö

1 Nupya hinte ma mfẹi tọ'ma nu'ụ togo 'bụhwi ar tsi Hmu Hesukristo, ne ọt'a ngu xipa ár Hñö Jö, hinge ngu nesẹ'ụ.
2 Ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, nu ár Hñö Jö togo unga ar te, xi gụgagihụ ndi ohụ hár 'yẹ ar ts'oki ne ar ndöte.
3 Nö'ö himbi tsạ bi 'yọt'a ya 'bẹpate, ngetho ya meximhại himi otho yá ts'ẹdi nda 'yọt'e, jange gesẹ Jö ba pẹhna ár T'ụ, jangutho n'ar meximhại mi tsạhmö nda 'yọt'a ar ts'oki. Nunụ bi unga ár te bi hñömba ár ts'ẹdi ar ts'oki.
4 Njap'ụ bi tsạ ndar hogajö'ihụ ngu ạkagihụ ya 'bẹpate. Ngetho hindi 'yohụ ngu di nesẹhụ, di 'yohụ ngu ne ár Hñö Jö.
5 Ngetho nu'ụ togo 'bụ ngu ne yá mfenisẹ, họnsẹnụ beni. Ha nu'ụ togo dạtwa yá mfeni ár Hñö Jö, họnsẹnụ beñ'ụ n'ehe.
6 Nu'ụ togo pẹpa yá mfenisẹ, ma da dinga ar ndöte. Ha nu'ụ togo pẹpa ár Hñö Jö, ma da dinga ar te ne ar hogam'ụi.
7 Nu'ụ 'bụ ngu ne yá mfenisẹ, ntọxkwi Jö, ngetho hingi ne, ne hingi tsạ da 'yọtwa yá 'bẹpate möñ'ö.
8 Ne nu'ụ togo 'bụ ngu ne'ụ, Jö hinda tsạ da numañhobi yá te'ụ.
9 Ha nu'ahụ hingi pẹfụ ri mfenisẹhụ, gi pẹfụ ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụihụ, nu'mụ majöni 'bụhnụ. Ha nu'mụ n'a hingi pẹ'spa ár Hñö ar tsi Hmu Hesukristo, hingo ár mẹti'ö.
10 Ha nu'mụ ar tsi Hmu Hesukristo 'bụ ha ri mụihụ, mödi ri ndo'yohụ 'bụtho xi du har ts'oki, nuri hñöhụ te, ngetho gi 'bụhwihụ xiñho Jö.
11 Nu'mụ 'bụ ha ri mụihụ ár Hñö Jö togo bi ko'spa ár te ar tsi Hmu Hesukristo, Jö, ngu bi gụxa ar tsi Hmu, njap'ụ da umba n'ar 'ra'yo te ri ndo'yohụ xi du. Da njap'ụ ngetho gi 'bụhwihụ ár Hñö.
12 Jange tsi kuhụ, hindi 'ñepi ga pẹfụ gatho nö'ö ne ma ndo'yohụ.

13 Ngetho nu'mụ gi 'bụhụ ngu xi'ahụ ri mfenisẹhụ, ma gi tuhụ. Ha nu'mụ
gi 'bụhụ ngu ut'ahụ ár Hñö Jö, gi jafụ da m'ẹ nö'ö ne ar ndo'yo, ne gi pẹ'sụ ar
te.
14 Ngetho nu'ụ togo tsixa ár Hñö Jö, go yá bötsi Jö'ụ.
15 Hinxta höñhụ ár Hñö Jö ne ga penjụ ga ntsuhụ. Xta höñhụ ár Hñö Jö xi
jakagihụ yá tedegihụ Jö. Jange di emfụpya: Ma tsi Dada'i.
16 Ár Hñö Jö dạtwa majöni ma hñösẹhụ, ne embabi yá bötsigihụ Jö.
17 Ha nu'mụ yá bötsigihụ, ma da 'rajụ nuya ñho xi ñötkagihụ, ne ga ñhehwihụ
ar tsi Hmu Hesukristo. Ngetho nu'mụ ga thohụ ya thogi ngu bi tho'ö, ma ga
'bụhwihụ hár nsunda.
18 Di pöka xiñho, nuya thogi di thohụpya, hinter mẹ'ö nu'mụ ga hẹjwụ ar
nsunda di tọ'mhụ ga hanthụ m'ẹfa.
19 Gatho nö'ö xi hyoka ár 'yẹ Jö, tọ'ma ar pa da hyanda ar tsi Dada da ñ'u yá
bötsi.
20 Ngetho gatho nö'ö bi hyoka ár 'yẹ Jö, bi 'bẹ ar 'ñu nö'ö nda mẹfi. Hingo bi
nesẹ nda njap'ụ, bi ne Jö togo bi umba ar ndọ'mi n'ehe.
21 Gatho nö'ö bi hyoka ár 'yẹ Jö, ma da thökwabi nunar ts'ẹdi japabi da
nhwati, ne da njohyawi xta hñönga ár nsunda yá bötsi Jö.
22 Ngetho di pöhụ, gatho nö'ö bi hyoka Jö, 'rangutho xa hụ ár ñö hinxi ntsạyạ
xi nzoñ'ụ, ntsạwi ar ụgi ngu n'ar 'bẹhñö ma da dạ ár bötsi.
23 Ne hinge họnsẹ'ụ. Geseẹgihụ n'ehe, togo xi t'akagihụ ár Hñö Jö ngu
n'ar nkohi nö'ö da t'akagihụ m'ẹfa. Ne di zoñhụ tu ma mụihụ di tọ'mhụ da
tekagihụ Jö, ne da 'rakagihụ n'ar 'ra'yo ndo'yo hinda du.
24 Ngetho nú'mụ nda mpọhụ, gehnụ di tọ'mhụ. Ha nu'mụ gar hanthụhmö,
hingar ndọ'mi. Hinto tọ'ma nö'ö pẹts'i.
25 Ha nu'mụ di tọ'mhụ nö'ö hindi hanthụ, ga tsẹthụ ga tọ'mhụ.
26 Njap'ụtho ár Hñö Jö togo fạxkagihụ hinte ja ma ts'ẹdihụ. Ngetho hindi
pöhụ ga ạhụ ngu di 'ñepi. Geseẹ'ö xa hụ ár ñö zoni, 'bạ made ạpkagihụ tema di
hoñhụ.
27 Ne Jö togo het'wa yá mụi ya jö'i, pödi tema ne ár Hñö Jö. Ngetho nunụ
ạpkagihụ ngu benga Jö xiñho da umba yá bötsi xi ñ'emụi.

Hyax'mụ xa di tötehụ

28 Di pöhụ, nu'ụ togo mö Jö, gatho nö'ö te thogi fạts'i di 'ñepa ar ñho, gehyụ
togo xi ts'ofo ngu xi benga Jö.
29 Nu'ụ xki bödi nda mpọhọ nú'mụ hinxki thokta ar ximhại, gehyụ bi hñuts'i
nda ñhẹhwi ár T'ụ, togo nda ñöxhmu gatho ya ku.
30 Ha nu'ụ togo xki hñuts'i, gehyụ bi zohni. Ha nu'ụ togo bi zohni, gehyụ bi
nu hinte ma ts'oki mi tu. Ha nu'ụ togo bi nu hinte ma ts'oki mi tu, gehyụ togo
bi umbi nda m'ụ hár nsunda.
31 Tema da tsạ ga möñhụ 'mụ. Nu'mụ di 'bụhwihụ Jö, togo tsạ te da jakagihụ
'mụ.
32 Jö togo himbi 'yọt'a ár 'ñöngi bi dạ ár T'ụ bi pọkagihụ, hage hinda
'rakagihụ mahyẹgiwi ár T'ụ gatho nö'ö di hoñhụ.
33 Togo tsạ te da hyọxa nu'ụ togo xi hwahna Jö, nu'mụ geseẹ Jö xi nu hinte
ma ts'oki mi tu.
34 Hage 'bụ man'a togo da hñuxhmö ar mfẹi. Ar tsi Hmu Hesukristo bi unga
ár te. Hinge họnsẹ'ö, get'ö togo bi mengi bi nte, ne bi huxkwi ár Dada hár ñ'ẹi,
habụ bi 'bạ made ạpkagihụ Jö.
35 Hiñ'otho te da japa ma tsi Hmuhụ Hesukristo da hyẹgi da mökagihụ. Wa
di thohụ ar thogi, ar dumụi, ar nt'ụtsa, ar thuhu, ar k'at'a he. Nú'mụ 'bụtho
da thöga ma tehụ, wa ñhötjụ ar jwai.

36 Ngu enga har T'ofo:
Ngetho di tẹñ'ahe, hyax'mụ 'bụtho xta tuhe.
Nhugagihe ngu ar tsi dẹti xi t'ẹnt'i da tho.
37 Ha nujụ di töhụ gatho nuya thogiyụ, ngetho fạxkagihụ togo xi mökagihụ.
38 Jange xa di kạxmbeni, nunar ndöte, ar te, nuya ẹnxẹ, ya ndö, nu'ụ ja yá ts'ẹdi, nö'ö te japya, nö'ö te di 'ñep'ụ,
39 nö'ö te bi ja mañö, nö'ö te bi ja hại, wa man'a tema xi hyoka Jö, hinda tsạ da 'wegagihụ hár mhöte Jö, bi utkagihụ mba pẹnkagihụ ar tsi Hmu Hesukristo.

9

Jö bi hwahna ya me Israel

1 Nuga, nö'ö di mö majöni, ngetho di n'at'be ar tsi Hmu Hesukristo. Ne hinte di pẹts'i te ga ntsạ, ngetho ár Hñö Jö dạtka majöni.
2 Xa tu ma mụi, ne xa di tsạmañ'ụ.
3 Nuga di ne nu'mụ da tsạhmö, go ga m'ẹka, hinga 'bụ'be ar tsi Hmu Hesukristo, nu'mụ njap'ụ da tsạ da mpọ nu'ụ ma mixodyo'be. Gehyụ ma ku di pẹs'be n'adar ji.
4 Nuya me Israel gehyụ yá tede Jö, bi utwa ár nsunda. Bi umbabi ya nkohi ne ya 'bẹpate. Bi xipa hanja nda nsundabi, ne bi umba yá ñhöt'i.
5 Ka ba ehnụ yá pale mi tẹnga Jö, ne ha yá 'bẹtoyụ, ka ba m'ụhnụ ngu n'ar ñ'ọhọ ar tsi Hmu Hesukristo. Geseẹnụ Jö, go ár mẹti gatho tema ja, hindi tsạyạ di t'umba ar nsunda. Dá njap'ụ.
6 Hinge xi njap'ụtho ár mhö Jö. Họnsẹ hinga gatho nu'ụ yá 'bẹto ar Hakob gehyụ ár hnini Jö.
7 Hinda tsạ ga eñhụ gatho nu'ụ yá 'bẹto ar Abra yá bötsi Jö n'ehe. Hin'ö, ngetho bi xipabi: Họnsẹ yá 'bẹto ar Isa gi 'ñembabi ri 'bẹto.
8 Nu'mú, hinge gatho yá bötsi ar Abra yá bötsi Jö n'ehe. Họnsẹ nu'ụ xi zụ ár ñhöt'i Jö, gehyụ xi t'embabi yá bötsi ne yá 'bẹto ar Abra.
9 Ngetho njanụ enga ár ñhöt'i ar tsi Dada: Ga penga ri jẹyẹ ngu nuya payụ, ne ar Sara ma da 'yọnga ár bötsi.
10 Hinge họnsẹ'ö, man'a te bi thogi. Núm'ụ mi dinga yoho yá bötsi ar Rebeka, n'asẹ ár dada, gehnụ ar Isa ma palehụ.
11 Núm'ụ hinxki m'ụta nuya yoho yá bötsi, ne hinxki 'yọt'atho ar ñho wa ar ts'oki, Jö xki hwahna n'a'ụ. Hinxki hyandwa yá hoga 'bẹfi, ngetho njap'ụ xki beñ'ö nda 'yọt'e.
12 Bi 'ñembabi ar Rebeka: Ri 'bẹt'o t'ụ ma da mẹpa ar 'bẹfa.
13 Ngu enga har T'ofo: Nuga da mö ar Hakob, ne da ụtsa ar Esau.
14 Tema tsạ ga möñhụ 'mụ. Hage hingi ọt'a xiñho Jö. Hin'ö, hingi njap'ụ.
15 Ngu bi 'ñemba ar Moise: Nuga ga hwëka togo di nega, ne ga pẹ'spa ar ts'ẹti togo di nega n'ehe.
16 Hinge nu'mụ da nesẹ ar jö'i, wa nú'mụ xa umbár mụi da thahni. Jö go da möñ'ö togo da mẹ'spa ar ts'ẹti.
17 Har T'ofo huxa tema nsipabi ar ndö Ehipto: Nuga xta jụx'a'i ga ñ'u ma ts'ẹdi, ne da nụnga ma thuhu gatho ár nxidi ar ximhại.
18 Nu'mú, Jö pẹ'spa ar ts'ẹti togo ne'ö, ne nö'ö togo ne da japabi da nmẹ'sku, tsạ da 'yọt'e.
19 Nu'mú, da tsạ gi 'ñengagihụ: Hanja Jö umba ár mfẹi ya jö'i 'mụ. Ngetho hinjo'o togo da dọspa ár mfeni Jö.
20 Ha nuga ga thöt'ahụ njawa: Tsi jö'i'i, togo'i gi ne gi ntsạwi Jö. Hage n'ar 'bada tsạ da 'ñemba ar gö, yo'ö xka hyogagi njawa.

21 Hage hingi pẹ'sa ár ts'ẹdi ar gö da hyoka nor 'bada ne'ö. N'adar xẹni ar bọhại, da tsạ da hyoka ya 'bada di 'bọxa habụ jar nsu, ne ya 'bada di hö har 'bẹfi hyax'mụ.
22 Hage hingi njap'ụtho Jö n'ehe. Mi nemhö nda ñ'u ár kwẹ, ne nda ñ'u ár ts'ẹdi, ha bi mẹ'spatho ar ts'ẹti nu'ụ xki hñuts'i nda hwati.
23 Bi 'yọt'a njap'ụ nda utwabi tengu ár döta ár nsunda nu'ụ togo xi zụtwa ár nhwëki, ne xi hñux'ö da m'ụhwi hár nsunda.
24 Ngetho Jö xi zonkagihụ ga pọñhụ madeda ya xodyo ne nu'ụ hingya xodyo.
25 Jangu enga har t'ofo bi 'yot'a ar m'ẹhni Osea, habụ enö njawa:
Ma ga embabi ma hnini nu'ụ hingo ma hninihmö,
Ne nö'ö ar hnini hingi ndi mödi, ma ga möpya.
26 Ne habụ xki t'embabi:
Nu'ahụ hingo ma hnini'ihụ,
ja ma da t'embabinụ,
gehyụ yá bötsi Jö hö ar te.
27 Ar Isaia mi enö n'ehe, nú'mụ mi nọnga ya me Israel: Mödi mar nzẹyẹ ngu ar 'bomu 'bonga har ñönthe, họnsẹ n'a tsi tụi xi bongi ma da mpọhọ.
28 Ngetho ar tsi Hmu ngut'a ma da japi da thokwa har ximhại ngu xi möñ'ö.
29 Ngu bi 'ñenga mam'ẹt'o ar Isaia n'ehe:
Nu'mụ ar tsi Dada togo pẹ'sa ar ts'ẹdi hinxi 'yẹgagihụ 'ra ma 'bẹtohụ,
xta ñhẹhwihụ ar hnini Sodoma, ne ndi hñöxkagihụ ar hnini Gomora.

Jö numañho nu'ụ ñ'emụi

30 Te da tsạ ga möñhụpya. Nu'ụ hingya xodyo himi honi nda m'ụ xint'axi hár nthandi Jö, gehyụ xi nhu hinte ma ts'oki tupya ngetho ñ'emụi.
31 Ha nu ar hnini Israel togo mi umba ár mụi bi dẹmba yá 'bẹpate ar Moise, ne njap'ụ nda nhu hinte ma ts'oki mi tuhmö, himbi zụdi.
32 Yo'ö. Ngetho mi umbyá mụi mi honi nda t'axki hinge har ñ'emụi. Mi hoñ'ụ nda t'axka ha ya hoga 'bẹfi mönga ya 'bẹpate, ne bi ntọxkwi ar do mfets'e.
33 Ngu enga har T'ofo:
Pöhụ, nuga di pọ n'ar do mfets'e ne nt'ent'i núnụ Sion.
Ha nö'ö togo da ñ'emụibi'ö, hinda ma da 'bẹ ár tsạ.

10

1 Tsi kuhụ, xa majöni di xi'ahụ, di umba ma mụi di ạpa Jö da mpọ ya me Israel.
2 Nuga di dạmajöni, nuyụ xa umbyá mụi honga Jö, mödi hingi pödi xiñho nö'ö ọt'ụ.
3 Ngetho hinxi bö'ụ ar hogam'ụi ungar tsi Dada. Xi umbyá mụi da nhumañhobi nö'ö ọt'ụ, ne njap'ụ hingi japamasu nö'ö xi 'yọt'a Jö nda nhumañhogihụ.
4 Nuyá 'bẹpate ar Moise bi göxa ár ts'ẹdi nú'mụ ba e ar tsi Hmu Hesukristo, ne njap'ụ nda nhu hinte ma ts'oki tu gatho nu'ụ da ñ'emụibi.
5 Ngetho nö'ö togo ne da m'ụi xiñho hár nthandi Jö di tẹnga nö'ö bi 'yot'a ar Moise, enga njawa: Nö'ö togo da 'yọt'a gatho nuya 'bẹpateyụ, ma da mẹ'sa ar te.
6 Ha nunar nhumañho bi e har ñ'emụi, engagihụ njawa: Yo ma gi beñhụ togo ma da bọxa mhets'i da tsiwa ar tsi Hmu Hesu.
7 Wa gi 'ñeñhụ: Togo da gö har 'bẹxui da gụxa ar tsi Hmu Hesu habụ bi kụ nu'ụ xi du.

8 Ne te mönga har T'ofo: Gi pę'sp'ų get'ųtho ar mhö, oda ha ri ne, ne ha ri mųi. Gehnų ar mhö ñ'emųi di dąhe majöni.
9 Nu'mų nuna ri ne dąmajöni ar Hesukristo gehnų ar Hmu'ö, ne gi jamfi ha ri mųi Jö bi gųxa man'agi har ndöte, ma gi mpǫhǫ.
10 Ngetho ha ma mųihų di ñ'emųihų, ne njap'ų nhugagihų hinte ma ts'oki di tuhų. Ha numa nehų dąmajöni nö'ö di ñ'emųihų, ne njap'ų ga mpǫhų.
11 Ngetho har T'ofo enga njawa: Gatho nu'ų togo da ñ'emųibi, hinda ma da 'bę ár tsą.
12 Mahyętho ya xodyo ne nu'ų hingya xodyo, n'adár Hmu gatho'ų, ne umbabi da bongwatho gatho nu'ų togo mat'i.
13 Ne enga ar T'ofo n'ehe: Gatho nu'ų togo da mat'wa ár thuhu ar tsi Hmu, ma da mpǫhǫ.
14 Ha nu'mų hinxi ñ'emųi, hinda tsą da mat'i. Ha nu'mų hinxi 'yǫde, hanja ma da ñ'emųi. Ha nu'mų hinto hö'spa ar hoga mhö, hinda ma da 'yǫ'ų.
15 Ne nu'mų hinto xi m'ęhni, hanja da mhönga ar hoga mhö. Jangu enga har T'ofo: Nząda ár nzǫhǫ nö'ö togo mönga ar hogam'ųi ne ar hoga mhö.
16 Mödi hinga gatho xi 'yǫta ar hoga mhö xi 'yǫde. Ngu xi 'ñenga ar m'ęhni Isaia: Tsi Hmu, hinto xi ñ'emųi ar hoga mhö xta möñhe.
17 Da thinga ar ñ'emųi nu'mų da t'ǫxa ar hoga mhö, ne nunar mhönų nǫnga ar tsi Hmu.
18 Ha di ąñ'a'ihųpya: Hage hinxi 'yǫ'ų 'mų. Hö, xi 'yǫde, ngetho enga har T'ofo:
Gatho ár nxidi ar ximhąi xi nųnga yá mhö'ų,
ne habų gatho xi zǫnga nö'ö möñ'ų.
19 Di enga n'ehe: Hage hinxi bö ya me Israel. Hö, xi bödi, ngetho ar Moise bi 'ñenö m'ęt'o:
Nuga ar tsi Dada di enga: Ma ga tsǫt'ahų ri mųihų, ga honga man'ar hnini nö'ö hingo ma hnini.
Ne ma ga pǫñ'ahų ri kwęhų, ga munts'a 'ra ya jö'i te gatho bentho.
20 M'ęfa ar m'ęhni Isaia himbi ntsu bi 'ñenö:
Ar tsi Dada enö: Bi dingagi nu'ų togo himi hongagi.
Da ñ'udi bi hyandga nu'ų himi ąngagi.
21 Har tsi Hmu emba ya me Israel: Gatho ar pa da tųngwa ma 'yę 'ra ya jö'i xa ya mę'sku ne ya tǫxte.

11

Nö'ö n'a tsi tųi ya me Israel xi bongi

1 Jange di ąñ'ahų: Hage Jö xi hyęp'ų ár hnini 'mų. Hin'ö, ngetho nuga dar me Israel n'ehe, ár 'bętogi ar Abra, ne ár bötsigi ar Benjamin.
2 Jö hinxi hyę ár hnini yanų mam'ęt'o xi bödi. Ha hinxka nehų tema mönga ar T'ofo habų nǫnga ar m'ęhni Elia, nú'mų mi kąxa Jö tema mi ǫt'a ya me Israel. Mi enga njawa:
3 Tsi Hmu'i, xi tho'a gatho ri m'ęhni, xi thext'a gatho ri 'bǫxm'ǫñhǫ. Hǫnsę di koka, ne thongagi da thogi n'ehe.
4 Ne bi dötwa Jö bi 'ñenö: Xta hwahna hñun'ątema'rę't'a ya nthebe togo hinxi ndąndihmö xi ndönga ar tsita ár thuhu Bal.
5 Njap'ų nuya payų, 'bų 'ra ya tsi tųi xi bongi togo xi hwahna Jö xi hwëkwa ár nt'uni.
6 Ha nu'mų xi nhwëkwabi, hinxi dö'ų ǫt'a ya hoga 'bęfi. Ngetho nu'mų xi dö'ų di ǫt'a ya hoga 'bęfi, hingar nthekate 'mų ár nt'uni xi unga ar tsi Dada.

7 Xi'mụ, te ga beñhụ. Nuya me Israel himbi dinga nö'ö tema mi honi. Họnsẹ
nu'ụ tsi tụi xki thahni bi diñ'ụ. Ha nu ma'ra bi njapi bi me yá mfeni hinge nda
diñ'ụ.
8 Ngu enga har T'ofo: Jö bi 'ñökwa yá mfeni, ne bi gotwa yá dạ ne yá gu.
Njap'ụtho 'bụ nuya payụ.
9 Ne ar Dabi bi 'ñenö njawa:
Nuyá ñhuni, dá japi da nts'oksẹ,
ngu n'ar xögu wa n'ar nt'ạts'i habụ da zosẹ'ụ, gehnụ ár mfẹi'ụ.
10 Dá m'ẹxui yá dạ, hinda hyant'ụ,
ne hindi tsạyạ yá xụtha di muxa yá 'bẹni.

Ár mpọhọ nu'ụ hingya xodyo

11 Di ạñ'ahụ n'ehe: Hage xi mfe'sa ya me Israel ne xi nhwati 'mụ. Hin'ö,
hingi njap'ụ. Ngetho xa ya mẹ'sku, bi t'umba ar mpọhọ nu'ụ hingya xodyo,
ne njap'ụ nda ts'ọt'wa yá mụi.
12 Ha nu'mụ nuyá ts'oki'ụ bi mạts'i da mẹ'sa ya ñho gatho ya meximhại, ne
nú'mụ bi dạhyụ bi mạxa nu'ụ hingya xodyo nda zụ ar ñho, tenguhmö nú'mụ
xta mengi da m'ụhwi Jö man'agi.
13 Nuga di zo'ahụ hingar xodyohụ, ngetho dar mpọte ar tsi Hmu, xi
mẹnkagi ga zo nu'ụ hingya xodyo, ne di numansu ma 'bẹfi.
14 Xömhö njanụ ga tsọt'wa yá mụi nuya ma mixodyo'be, ne da mpọ 'ra'ụ.
15 Ngetho nú'mụ mi thẹ'ụ, bi ñhogamụiwi Jö gatho nu ma'ra 'bụ ma'ra ya
hại, nu xta mengi da ts'ihi, pọntho da mengi da mẹ'sa yá te'ụ.
16 Njangu nu'mụ nor 'bẹt'o xẹnijụni xi ndạtwa Jö, gatho nö'ö man'a xẹni
n'ehe. Ha nu'mụ yá 'yụ n'ar za ár mẹti Jö, gatho yá 'yẹza n'ehe.
17 Nu'mụ n'ar hoga 'bại ar njömdọni bi mfẹkwa 'ra yá 'yẹza, ne bi thux'a'i
nu'ge gar 'yẹza ar mạnga njömdọni, ne gi tsipa ár ngi ar hoga 'bại,
18 yo gi exa ri nsu gi ne gi hyọmahại nuya 'bẹt'o 'yẹza. Ngetho gi pödi hingi
tọxke ar 'yụza, go tọx'a'i.
19 Tsạ gi 'ñemhö: Nuya 'yẹza bi mfẹki ne bi thuxkagiga.
20 Nuyụ bi mfẹki ngetho ma ya mẹ'sku, ha nu'ge ngetho gi ñ'emụi bi
thux'a'i. Jange yo gi exa ri nsu, tsupa Jö.
21 Ngetho nu'mụ Jö himbi pumbabi nuya 'yẹza xki bọhnụ, hanja ma da
pump'a'ige.
22 Jange hyandwa xiñho ár ts'ẹti ne ár kwẹ Jö. Hö, ár kwẹ pẹ'spa nu'ụ xi dạgi.
Ha nu'ge, pẹs'a ar ts'ẹti nu'mụ gi pödi gi su nunar ts'ẹtinụ. Nu'mụ hin'ö, ma
da mẹk'a'i ngu bi japa nuyụ ma'ra ya 'yẹza.
23 Njap'ụ nu'ụ xi mfẹki, nu'mụ da hyẹp'ụ yá mẹ'sku, da mengi da thuta
man'agi, ngetho Jö pẹ'sa ar ts'ẹdi da mengi da tuta har 'bại man'agi.
24 Ngetho nu'ge, ngu n'ar mạnga njömdọni bi ts'ẹk'a'i ne bi thut'a'i har
hoga njömdọni, ter ñhembibi 'mụ da mhenga da thuta man'agi nu'ụ xki bọhnụ
m'ẹt'o.

Ya me Israel bi njo'spa yá ñho

25 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ nö'ö himi fö mam'ẹt'o, ne hingi 'ñexa ri nsuhụ:
Nuya me Israel bi got'a yá mfeni 'ra ya tsi pa, da dọ'mi da yụt'a gatho nu'ụ
hingya xodyo 'bụ ma'ra ya hại xi zụ ár nhwëki Jö.
26 M'ẹfa gatho ya me Israel ma da mpọhọ, ngu enga har T'ofo:
Ma da zọ n'ar ñönte di 'ñe Sion,
ne da paxt'a nö'ö xi nts'otho ha yá 'bẹto ar Hakob.
27 Njap'ụ xta nko'be ma ga hökwa yá ts'oki,
ngu xta ñöt'wabi.

28 Nuyụ, yá ñ'ụni ar hoga mhö, njapụ xok'ahụ ar goxthi da tsạ gi mpọhụ. Ha Jö mödi, ngetho xki hwampa yá dada mam'ẹt'o.
29 Ha nuyá nt'uni ne yá nzote ọt'a Jö, hinda njap'ụtho. Jö hingi pạta ár ne.
30 Ngu'ahụ maham'ụ hinge ngi ọthụ Jö, ha nupya xka tsụhụ ár nhwëki, ngetho himbi 'yọt'ụ Jö.
31 Njanụpya ya me Israel hinxi 'yọta Jö'ụ, njanụ da zụ'ụ nunar nhwëki xi zụ'ahụ n'ehe.
32 Ngetho Jö bi 'yẹnt'a gatho nda nmẹ'sku, ne m'ẹfa nda mẹ'spa ar nhwëki xọge.
33 Xa nzẹyẹtho ár mfeni ne ár mfödi Jö. Hinjo'o togo da bödi tema ne da 'yọt'e. Hinjo'o togo da xet'wa yá 'ñu'ö.
34 Ngetho, togo xi bötwa ár mfeni Jö, wa togo xi uta Jö tema da mẹfi.
35 Hage 'bụ n'a togo te xi umba Jö m'ẹt'o, ne da ko'spya.
36 Ngetho gatho nö'ö te ja, go ár mẹti'ö, go bi hyok'ö ne 'bụi da mẹpabi'ö. Go di 'ñepabi hinda ntsạyạ da t'umba ar nsunda. Dá njap'ụ.

12

Gehnụ xiñho da mẹ ya gamfi

1 Jange tsi kuhụ, di ạ'ahụ gi umfụ Jö xọge ri ndo'yohụ, ngu n'ar m'ọñhọ tetho, xint'axi ne numañho Jö. Gehnụ ar mhat'ajö di 'ñepi gi 'yọthụ, ngetho Jö xa xi utkagihụ ár nhwëki.
2 Yo gi ñhogamụihụ nö'ö te 'ra'ahụ ar ximhại. Mahyoni gi n'a'yohụ ri 'ra'yo mfenihụ, ne njap'ụ gi tsạsẹhụ tema ne Jö embi nzạtho, numañho ne handi xiñho.
3 Nuga xi hwëgagi ga pẹpa ar tsi Hmu, jange di xi'ahụ, hinge xa di thotho gi 'ñexa ri nsuhụ. Nuhụ xiñho tema gi bensẹhụ, ngu ár nzẹyẹ ar ñ'emụi xi hyeni xi 'ra'ahụ Jö, ngu ár nt'ẹni'ö.
4 Ngetho jangu ma ndo'yohụ pẹ'sa nzẹyẹ yá xẹni, ne hinga gatho get'ar 'bẹfi pẹts'i,
5 di njahụp'ụ n'ehe. Mödi di nzẹyẹhụ, 'rangugihụ dár ndo'yohụ ar Hesukristo, ne di mfạxụ n'a ngu n'a.
6 N'añ'o n'a ngu n'a ya hogant'uni xi hwëgagihụ Jö. Nu'mụ n'a xi t'umbabi ngu ár m'ẹhni Jö, dá mẹpabi ngu ár nzẹyẹ ár ñ'emụi pẹts'i.
7 Ha nu'mụ xi thembabi da m'ẹgo, dá mạxa ma'ra. Wa xi t'umbabi da ñ'utate, dá uta ma'ra.
8 Nö'ö togo xi t'umbabi da hñu'mba yá mụi ma'ra, dá hñu'mba yá mụi. Wa xi t'umbabi da hyeni, dá mẹ'sa n'ar hogamụi da 'yọt'e. Wa xi t'umbabi da ndö, dá umba ár mụi da 'yọt'e. Ha nö'ö xi t'umbabi da mạxa togo honga ar mfạts'i, di johya da 'yọt'e.
9 Nö'ö ar mhöte gi pẹ'sụ, xa majöni di 'ñe ha ri mụihụ, hindi oxta mañö. Ụtsahụ nö'ö hingi ho, tẹñhụ nö'ö xiñho.
10 Mhöhụ n'a ngu n'a, gi pẹ'sụ n'ar hoga mhöte gar kuhụ. Ne di 'bẹnga nt'ek'ei gi zohụ ma'ra.
11 Mpẹhụ nts'ẹdi, yo gar döhñehụ. Umba ri mụihụ pẹfụ ar tsi Hmu.
12 Njohyahụ gi ndọ'mhụ, tsẹthụ ya thogi, hingi hyẹhụ gi 'yạfụ Jö.
13 Ñhehwihụ ma'ra ya gamfi tho ar k'at'i, ne nzöihụ gi uñhụ ar sẹki ha ri nguhụ da ñ'oxa ma'ra.
14 Mathwụ Jö nu'ụ togo ụtsa'ihụ. 'Yạfụ ár ñho, yo gi ạfụ nö'ö hingi ho.
15 Njohyawihụ nu'ụ togo johya, ne nzongwihụ nu'ụ togo zoni.
16 N'adar mfeni gi pẹ'sụ. Yo gar ñ'ets'ihụ, ntsixkwihụ nuya tsi hyoya. Yo gi 'ñexa ri nsuhụ xa gi pöhụ.

17 Yo gi ko'spabihụ ár ñöni togo ọt'ahụ ar ts'oki. Umba ri mụihụ da hyant'ahụ ya jö'i gi ọthụ ar ñho.
18 Nö'ö 'bạ ri ñöni, umba ri mụihụ gi ntsixkwi gatho ya jö'i nu'mụ da tsạ.
19 Tsi kuhụ, yo gi ja ri 'yẹsẹ gi ko'spa ár ñöni togo xi 'yọt'a n'ar ts'oki. Tsokwabihụ ár tsi kwẹ Jö, ngetho enga har T'ofo: Go ma mẹtiga ar nko'sñöni, go di unga ar njut'i, enga ar tsi Hmu.
20 Di xi'ahụ, nu'mụ ri ñ'ụnihụ tunthu, umbabihụ te da zi, ha nu'mụ tuthe, umfụ ar dehe. Nu'mụ gi japabihụ njap'ụ ri ñ'ụnihụ, hindi pödi ha da hwi'sa ár ñö di ntsạ.
21 Yo gi ñhẹhụ da dö'ahụ ar ts'oki. Jụhụ ar ñho gi töhụ.

13

1 Gatho ya jö'i dá 'yọta ya ts'ụt'wi, ngetho Jö go xi umbár nsu gatho nu'ụ togo pẹ'sar ts'ẹdi. Gatho nuya jö'i pẹ'sa yá nsu go xi 'ñex'ö.
2 Jange gatho nu'ụ hingi ọta ya ts'ụt'wi, tọxa nö'ö xi hñuxa Jö, ne njap'ụ munts'asẹ ár mfẹi da zụdi.
3 Ngetho nuya ts'ụt'wi hinxi t'ets'i da pi nu'ụ togo ọt'a ar ñho, tsu nu'ụ togo hingi ọt'e xiñho. Nu'mụ hingi ne gi 'bụhụ gi tsuhụ ya ts'ụt'wi, 'yọthụ nö'ö xiñho, ne da t'es'a ri nsuhụ.
4 Ngetho yá 'bẹgo Jö'ụ, hoñ'a ri ñhohụ. Ha nu'mụ hingi ọthụ nö'ö xiñho, nu'mú hö, gi ntsuhụ. Ngetho hinga m'ẹtho hö ár ndọjwai, gehnụ ár 'bẹgo Jö da ko'spa yá ts'oki ne da umbár mfẹi ya ts'okte.
5 Jange 'yọthụ ya ts'ụt'wi, ne hinda mfẹp'ahụ, ne hinte di tsụ'a ri mfenihụ n'ehe.
6 Jange gi juthụ ar bojö jot'a ya ndö, ngetho yá 'bẹgoyụ Jö, xi 'yẹntyá te da mẹ nunar 'bẹfinụ.
7 Juthwụ gatho nu'ụ togo gi tufụ: nö'ö ar bojö jot'a ya ndö, ne gatho ma'ra di 'ñep'ahụ gi juthwụ. Togo mahyoni gi numañhohụ, jahụp'ụ, ne togo di zạ gi 'ñe'sfụ ár nsu, 'yọthụ n'ehe.
8 Yo gi ñhọxụ ya thại. Nö'ö gi 'yọthụ, gi mhöhụ n'a ngu n'a. Ngetho nu'mụ gi möhụ ri ñ'ohụ, gi ọthụ ya 'bẹpate mönga har T'ofo.
9 Ngetho nu habụ enö: Hingi tsimba ár nthöti ma'ra, hingi mpë, hingi pe ya nhemhñö, hingi hyọkwa yá ñho ri ñ'ohụ, ne ma'ra ya 'bẹpate; gathoyụ da tsạ da tx'ụki họnsẹ da t'enö: Mö ri ñ'ohụ ngu gi mhösẹ.
10 Nö'ö togo möte, hingi ts'okwa yá ñ'ohụ. Jange gatho ya 'bẹpate go ọt'a nö'ö to möte.
11 Jahụ njap'ụ, ne nuhụ ya pa di 'bụhụ. Ma ga zọt'a ma dạhụ ga hẹhụ ar t'öhö. Ngetho nupya hints'ụ yap'ụ 'bụ ma mpọhọhụ, ngu mi 'bụ nú'mụ nda ñ'emụihụ.
12 Ya 'bụtho da göxar xui, ne xi 'ñep'ụtho ar hyats'i. Jange ma ga hẹhụp'ụ yá 'bẹfi ar 'bẹxui, ne ga hehụ ar he di b'ụhụ har hyats'i, ngu xi ñhoka n'ar ndogu di ma har tuhni.
13 Ma ga 'bụhụ di nheki di 'yohụ har hyats'i, ga ọthụ xiñho gatho. Hinga 'bụhụ hinte di jụjụ ha ya dạngo habụ xa ñuntho ne ntitho. Hinga 'bụhụ har hyọka 'bẹhñö ne nö'ö xi nts'otho. Hinga ntuñhụ, ne hinga hyọkwabihụ yá ñho ma ñ'ohụ.
14 Ga ñhexụ ár ts'ẹdi ar tsi Hmu Hesukristo, ne hinga ñhẹhụ da kakagihụ nö'ö te gatho bi e ha ma mfenihụ.

14

Nu'ụ hingi tsẹdi yá ñ'emụi

1 Yo gi 'wejụ nu'ụ ya ku hingi tsẹdi yá ñ'emụi, ne yo gi ñöniwi tema gi beñhụ.

2 Ngetho 'ra beni tsą da zi gatho, ha ma'ra hingi tsę yá ñ'emụi, hǫnsę tsi ya
tsi k'ani.
3 Nö'ö togo tsi gatho, yo ma da denga nö'ö togo hingi tsi xǫge. Ha nunụ, yo
di thenga nö'ö togo tsi, ngetho Jö go xi numañho'ö.
4 Xi nu'ge, ter mę'age gi themba ár 'bęgo man'a. Ar hmu go da möñ'ö ha da
nangi wa da dągi. Ha ma da nangi, ngetho döta ár ts'ędi ar tsi Hmu togo da
gụts'i, ne hinda hyęgi da dągi.
5 'Ra handi xiñho da nhumansu 'ra ya pa da mępa Jö, ha ma'ra handa gatho
ya pa mahyętho. N'a ngu n'a mahyoni da bödi tema pęfi.
6 Nö'ö togo hwahna 'ra ya pa, ęnt'wa ar tsi Hmu. Ha nö'ö handa gatho ya
pa mahyętho, njap'ụtho n'ehe. Nö'ö tsi gatho, ęnt'wa ar tsi Hmu ne umba
njamödi. Ha nö'ö hinga gatho tsi, njap'ụtho n'ehe umba njamödi Jö.
7 Ngetho hinto di 'bụhụ ga pępasę ma tehụ, ha hinga tuhụ di honga ma
ñhosęhụ.
8 Nu'mụ di tehụ, di ęnthwụ ma tehụ ar tsi Hmu, ha nu'mụ ga tuhụ, go di
ęnt'wabihụ'ö n'ehe. Jange nu'mụ di 'bụhụ, wa xta tuhụ, ár mętigihụ ar tsi
Hmu.
9 Jange bi du ar tsi Hmu ne bi nanga man'agi. Bi mengi bi nte, ne njap'ụ bi
hñuts'i ngu ár Hmu nu'ụ te ne nu'ụ xi du.
10 Xi nu'ge 'mụ, yo'ö gi thenga ri ku. Wa hinte gi nuge nö'ö ǫt'ö. Ha hingi
pöhụ, gatho ma ga 'bąhụ da hñöskagihụ majöni ar tsi Hmu Hesukristo.
11 Ngetho enga har T'ofo:
Nuga di 'bụi, enga njap'ụ ar tsi Hmu, ne gatho ya jö'i ma da ndąndihmö da
nsundagi,
ne da dąmajöniyụ dar Jöga.
12 Nu'mú, n'a ngu n'a ma ga dąthwụ majöni Jö gatho nö'ö xta ǫthụ.
13 Jange hinga ma ga ntheñhụ n'a ngu n'a. Ma ga nkohụ ha ma mụihụ hinga
pǫjwụ ya mfets'e da japi da dą ma kuhụ.
14 Nuga di pödi ne di kąxmbeni njap'ụ benga ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho
hinte xints'othosę. Ha nu'mụ n'a beni xints'otho, hö njap'ụ hár mfeni'ö.
15 Ha nu'mụ nuna ri ñhuni tsǫt'wa ár mụi ri ku, hingi pę'sa ar mhöte 'mụ.
Nuna ri ñhuni, yo ma da japa da m'ę ri ku, togo ar tsi Hmu Hesukristo bi ungár
te bi pǫhǫ.
16 Yo gi xojụ ar goxthi da nthenga nö'ö gi beñhụ xiñho.
17 Ngetho har ts'ụt'wi Jö, hinge m'ęt'o ya ñhuni wa ya ts'ithe. M'ęt'o ar m'ụi
xint'axi, ar hogam'ụi, ne ar johya. Gathoyụ unga ár Hñö Jö.
18 Nö'ö togo pępa ar tsi Hmu Hesukristo njanụ, numañho Jö ne ya jö'i.
19 Jange ma ga tęñhụ nor ñho unga ar hogam'ụi, ne fąxkagihụ n'a ngu n'a
da te ma ñ'emụihụ.
20 Yo gi jafụ ar ñhuni da hwatwa ár 'bęfi Jö. Mödi gatho nö'ö te jawa xiñho
da ts'i, nö'ö hingi ho, n'ar ku da japa ár ñ'ohụ da dągi ngetho te gatho tsi.
21 Xiñho hingi tsa ar ngǫ, wa gi tsi ar ixkat'afi, nu'mụ gi japi da mfe'sa ri ku,
gi tsǫt'wa ár mụi, wa da went'a ár ñ'emụi.
22 Nu'mụ gi ñ'emụi xiñho nö'ö gi ǫt'e, hǫnsę gi pöhwi Jö. Nzątho nö'ö togo
hinte tsụ ár mụi ngetho pödi xiñho nö'ö ǫt'e.
23 Ha nö'ö yomi ha xiñho nö'ö tsi, tuxar ts'oki, ngetho hingi ñ'emụi xiñho
nö'ö ǫt'e. Ne gatho nö'ö ǫt'e hingi ñ'emụi, nunụ ǫt'ar ts'oki.

15

1 Jange nujụ xi nzędi ma ñ'emụihụ, mahyoni ga pę'sfụ ar ts'ęti ga fąxụ nu'ụ
togo hingi tsę yá ñ'emụi, ne hinga honsę ma ñhohụ.
2 Ma ga hoñhụ n'a ngu n'a ár ñho ma ñ'ohụ, ga fąxụ da nǫxka ár ñ'emụi.

3 Nunar tsi Hmu Hesukristo himbi hyonga ár ñhosẹ, jange bi tho'ö ngu enga
har T'ofo: Go da nthẹx'be ya nts'ani mi thọx'a'i.
4 Ngetho nuya T'ofo bi t'ot'a maham'ụ, xi t'ot'i nda utkagihụ nda hñuxa ma
ndọ'mihụ, ga pẹ'sụ ar humamụi ne ar ts'ẹti mönga har T'ofo.
5 Jö togo ár mẹti ar ts'ẹti ne ar humamụi, n'at'wụ da 'ra'ahụ n'adar mfeni
n'a ngu n'a gi 'bụhụ xiñho, ngu benga ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Njap'ụ n'adar mfeni ne n'adar mhö gi nsundabihụ Jö ár Dada ma tsi
Hmuhụ Hesukristo.

Nu'ụ hingya xodyo bi nsipa ar hoga mhö

7 Uñhụ ar tsạyạ n'a ngu n'a, ngu ar tsi Hmu Hesukristo bi 'rakagihụ n'ar
hoga tsạyạ, ne njap'ụ da t'e'spa ár nsu Jö.
8 Di xi'ahụ, nunar tsi Hmu Hesukristo ba e da mẹpa ya xodyo, ne njap'ụ bi
ñ'udi mönga majöni Jö, ne ọt'a gatho ngu xki ñöt'wa ma palehụ.
9 Ne nu'ụ hingya xodyo da nsundabi Jö da bötwa ár döta nhwëki, jangu enga
har T'ofo:
Ga dạtwa majöni togo'i nu'ụ hingya xodyo 'mụ,
ne ga tút'a ri thuhu.
10 Ne enö n'ehe:
Nu'ahụ hingya xodyohụ, njohyawihụ ár hnini Jö.
11 Ne pengi enö njawa:
Gatho'ihụ hingya xodyohụ, nsundahụ ar tsi Hmu.
Hö, nu'ahụ gi 'bụhụ ma'ra ya hại, 'ñe'sfụ ár nsu.
12 Ar m'ẹhni Isaia bi 'yot'a njawa n'ehe.
Ar Isai ngu n'ár 'bại n'ar za ma da 'ro n'ár 'yụ,
gehnụ di o hár 'yẹ nu'ụ hingya xodyo.
Ja gehnụ togo ma da hñuxyá dạ.
13 Ha nunar Jö togo unga ar ndọ'mi, xa da 'ra'ahụ ar johya ne ar hogam'ụi
ngetho gi ñ'emụihụ. Ne da hñus'a ri ndọ'mihụ tsix'ahụ ár ts'ẹdi ár Hñö Jö.
14 Ha nuga di kạxmbeni tsi kuhụ, xa gi pẹ'sụ ar hogamụi, ne hingi k'athụ ar
mfödi gi hñu'mfụ ár mụi n'a ngu n'a ri kuhụ.
15 Tsi kuhụ, xta ot'ahụ nunar hẹ'minụ, jar xẹni xta top'ahụ, ngetho hindi
ne gi pumhnihụ. Xta ot'a njap'ụ ngu xi hwëga Jö ga ọt'e.
16 Dar 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo, di xipa nu'ụ hingya xodyo ár hoga mhö
Jö. Di hö'spa nunar hoga mhönụ, ne njap'ụ ga dạtwa Jö nu'ụ hingya xodyo,
ngu n'ar m'ọñhọ thandi xiñho xi xụka ár Hñö Jö.
17 Tsạhmö ga exa ma nsu, ngetho xi mạxkagi ar tsi Hmu Hesukristo xta mpẹ
hár 'bẹfi Jö.
18 Ngetho hinte man'a di ne ga mö, họnsẹ nö'ö xi 'yọt'a ar tsi Hmu ha ma
'yẹ, njap'ụ da ts'i nu'ụ hingya xodyo da 'yọtwa ár mhö. Gathoyụ xi njap'ụ xi
'yọx'ụ ar mhö xta xipabi, ne xi hyant'ụ ar hogam'ụi xta utwabi.
19 Xi nheki ya döta nt'udi, ne ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, xi mạxkagi xi 'yọ ya me
Herusalen ne gatho ár nthet'i. Da tsọnga Iliriko habụ xa mi yap'ụ, gathonụ
xta mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Njanụ xa da umba ma mụi da mönga ar hoga mhö, hinge habụ xki
mhömba ár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, ne hinge nga mfis'bẹfi'be ma'ra.
21 Nö'ö da pẹfi, ngu enga har T'ofo:
Nu'ụ togo hiñham'ụ xki nsipabi togo'ö, ma da bödi.
Ha nu'ụ hiñham'ụ xi 'yọde, ma da zo yá mfeni.

Ar Pablo ne da ma Nroma

22 Hangu xta nemhö ma ga k'ös'ahụ, ha nuya 'bẹfiyụ xi k'askagi ga map'ụ.

23 Ne nupya hindi pẹ'sa ma'ra ya 'bẹfi ha ya hạiyụ, ha xta tọ'ma nzẹyẹ ya jẹyẹ di ne ga 'bụhwihụ.
24 Jange nú'mụ xka ma España, ma ga thop'ụtho. Di ne ga nu'ahụ, ne gi fạxkagihụ ga jụ ma 'ñu man'agi xka jwahụ ga njohyahụ.
25 Nupya gar ma Herusalen, ma ga hö'spa ár mfạts'i m'ẹmpa ya gamfi bi 'bụhnụ.
26 Ngetho nuya ku me Nmasedonia ne Akaya, bi beñ'ụ xiñho nda mẹmpa n'ar mfạts'i nu'ụ ya gamfi hyoya 'bụhnụ Herusalen.
27 Nuya kuyụ bi numañho nda 'yọt'a njap'ụ, ne xiñho, ngetho pọntho tupabi'ụ. Nu'mụ ya xodyo bi mfạxkwi yá ñho umba Jö di 'ñe mhets'i, xiñho nuya hingya xodyo da ñhehwi yá ñho pẹ'skwa har ximhại n'ehe.
28 Di xi'a'ihụ 'mụ, nu xka jwadi ga tso nunar mfạts'inụ, ga tsọñ'ahụ xka ma España.
29 Di beni xka map'ụ, ma ga hös'ahụ ár ñho ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo, ne xa ga höñhụ ar njöpi.
30 Di ạ'ahụ tsi kuhụ, hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo ne hár mhöte ár Hñö Jö, gi fạxjụ ga ạfụ Jö da zixkagi xiñho,
31 hinte da jakagi nuya hingi ñ'emụi 'bụhnụ Nhudea. Ne nunar mfạts'inụ bi t'akagi ga höts'i, da numañho ya gamfi me Herusalen.
32 Ne xa ga njohya ga tsọñ'ahụ nu'mụ njap'ụ ne Jö, ne ga tsạyạwihụ mahyẹgi.
33 Jö togo unga ar hogam'ụi, gi 'bụhwihụ hyax'mụ. Da njap'ụ.

16

Ar nzẹngwa pẹmpa n'a ngu n'a

1 Di xi'ahụ, nunar ku Febe n'ar hoga ku togo fạxte har nijö Nsenkrea.
2 Umfụ n'ar hoga tsạyạ ngu n'ar gamfi xi ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho njap'ụ xiñho da 'yọt'a ya ku. Fạxụ ne umfụ gatho te k'at'i, ngetho nunụ xi mạxa nzẹyẹ. Geseẹgi xi mạxkagi n'ehe.
3 Zẹngwagihụp'ụ ar ku Prisila ne ar ku Akila, togo xi mạxkagi hár 'bẹfi ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Nuyụ bi 'yẹnt'a yá te bi mạxkagi, jange di umba njamödi. Hinge họnsẹgi, gatho nuya nijö hingya xodyo umba njamödi n'ehe.
5 Zẹngwagihụ ya ku mhunts'a ha yá nguyụ, ne ma tsi hmöka ku Epeneto. Gehnụ m'ẹt'o bi ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo núnụ Akaya.
6 Zẹngwagihụ ar ku Maria togo xa xi umba ár mụi xi mạx'ahụ.
7 Zẹngwagihụ ar ku Androniko ne ar ku Hunias, pọntho ma mëni ne ma ñ'ohụ har fạdi. Gehyụ xi nu xiñho ya mpọte, ne bi dökagi m'ẹt'o bi ñ'emụiyụ ar tsi Hmu Hesukristo.
8 Zẹngwagihụ ar Amplia, ma tsi hmöka ku xta jamfihe ar tsi Hmu.
9 Zẹngwagihụ ar ku Urbano ma mạxte hár 'bẹfi ar tsi Hmu Hesukristo, ne zẹngwagihụ ma hmöka ku Estaki.
10 Zẹngwagihụ ar Apele togo bi zẹta ya thogi tẹnga ar tsi Hmu Hesukristo. Zẹngwagihụ nu'ụ 'bụ hár ngu ar Aristobulo.
11 Zẹngwagihụ ar Erodion togo pọni ma mëni. Zẹngwagihụ nu'ụ 'bụ hár ngu ar Xixo xi ñ'emụi ar tsi Hmu.
12 Zẹngwagihụ ar ku Trifena ne ar ku Trifosa, togo mpẹ hár 'bẹfi ar tsi Dada. Zẹngwagihụ ar hmöka ku Persida togo xa xi mẹpabi ar tsi Hmu.
13 Zẹngwagihụ ar ku Rufo, nzạda ár m'ụi ñ'owi ar tsi Hmu. Zẹngwabihụ ár nönö, pọntho ma nönöga n'ehe.

14 Zẹngwagihụ ar ku Asinkrito, ar ku Fregonte, ar ku Herma, ar ku Patroba,
ar ku Herme ne gatho ya ku 'bụhwinụ.
15 Zẹngwagihụ ar ku Filologo, ar ku Hulia, ar ku Nereo ne ár njup'ụ, ar ku
Olimpa ne gatho ya ku mhuskwinụ.
16 Ne uñhụ n'ar ñhụfi n'a ngu n'a dar nt'axi ri mfenihụ. Di zẹngwa'ihe gatho
nuyá nijögihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
17 Tsi kuhụ, di ạ'ahụ gi hyanthụ xiñho togo heka ya ku, ne japi da dạgi uta
ma'ra ya mfeni, ts'oka ar hoga nt'uti xka pöhụ. Nu xki pöhụ togo'ụ, 'wehụ.
18 Ngetho nuya jö'iyụ hingi pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo. Pẹpasẹ yá mụi, ne
xa nzạda yá ne ka nu'ụ ọxa gatho nö'ö nsipabi.
19 Gatho pödi xa gi ọthwụ ár mhö Jö, jange xa di johya. Ne di ne gi pöhụ
xiñho gi tẹñhụ ar ñho, ne hingi jafụmasu nö'ö xints'otho.
20 Jö togo unga ar hogam'ụi, ngut'a ma da zẹ'ma ar ts'ondöhi ha ri wahụ. Ar
tsi Hmu Hesukristo da hwëk'ahụ ár nt'uni.
21 Pẹñ'a'ihụ ar nzẹngwa ar ku Timoteo ma mạxte, ne nuya pọntho ma mëni,
ar ku Lusio, ar ku Hason, ne ar ku Sosipater.
22 Nuga, ar ku Tersio togo di fạxa ar ku Pablo, di ot'a nunar hẹ'minụ, di
zẹngwa'ihụ ngetho xta ñ'emụi ar tsi Hmu n'ehe.
23 Zẹngwa'ihụ ar ku Gayo togo 'raka ar sẹki di kokwa hár ngu, ne ka
mhunskwa ar nijö n'ehe. Zẹngwa'ihụ ar ku Erasto togo tsixa ár bojö ar hnini.
Ar ku Kuarto zẹngwa'ihụ n'ehe.
24 Dá hwëk'ahụ gatho'ihụ ár nt'uni ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

Ya ngöxa mhö t'e'spa ár nsu Jö

25 Nsunda Jö togo tsạ da zẹta ri ñ'emụihụ, ngu enga ar hoga mhö di mönga,
ne nunar nt'uti nọnga ar tsi Hmu Hesukristo. Xi t'utkagihụpya nö'ö mi 'bụi
xki jo'mtho nú'mụ hinxki thokta ar ximhại.
26 Ha nupya xi zụkagihụ nö'ö xi 'yot'a ya m'ẹhni nda thogi, ngu xki mönga Jö
togo hö ar te. Ne njap'ụ xi nụnga ha gatho ya hại, ne nda e ya jö'i nda ñ'emụi
ne nda 'yọte.
27 Nö'ö họnsẹ n'a Jö 'bụi, ne ár mẹti ar mfödi. Hinda ntsạyạ da hñönga ar
nsunda xi döpa ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

ÁR NDỤI AR KORINTIO
Ar 'bẹt'o hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Nkorinto

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, xi ts'onkagi ga pọta ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho njap'ụ
bi ne Jö. Nuga ne ar ku Sostene,
2 di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ, nu'ahụ ár nijö'ihụ Jö gi 'bụhụnụ Nkorinto. Xi
xụk'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne xi 'wek'ahụ go ár mẹti'ihụ Jö, mahyẹgiwi
nu'ụ habụ gatho mat'wa ár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, ár Hmu'ụ ne ma
Hmuhụ n'ehe.
3 Jö ma tsi Dadahụ ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da
hwëk'ahụ yá ñho.

Ar Pablo umba njamödi Jö xi hwëkwa yá nt'uni xi t'umba ya ku

4 Hindi tsạyạ di umba njamödi Jö, di beñ'ahụ ne ya ñho xi hwëk'ahụ Jö,
ngetho gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
5 Ngetho gi 'bụhwihụ, xa xi nhwëk'ahụ nzẹyẹ ya ñho, xa ja te gi möñhụ, ne
gi pẹ'sụ ar mfödi xiñho.
6 Ne xi nheki xi mpẹ ha ri m'ụihụ nunar mhö da xi'ahụ ndi nọnga ar tsi
Hmu Hesukristo.
7 Xa gi pẹ'sfụ gatho yá nt'uni Jö, hinte gi k'athụ, gi tọ'mthohụ da penga ar
tsi Hmu Hesukristo.
8 Nö'ö n'ehe ma da zẹt'a ri ñ'emụihụ, ne njap'ụ da zạ gi tsọñhụ hár ngötsi
ar 'ñu, ne hinte di ja te da thös'ahụ majöni har ngöxapa da penk'ö.
9 Jö ọt'a nö'ö mö, ne go gehnụ togo bi zo'ahụ gi ntsixkwihụ ár T'ụ, gehnụ ma
tsi Hmuhụ Hesukristo.

Ya ku me Nkorinto xi ñhege

10 Tsi kuhụ, di ạ'ahụ ar möte hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, gi ñöhụ
n'adar mhö, ne hinda nja ya ñhege. Mahyoni gi pẹ'sụ n'adar mfeni ne n'at'wụ
gi pẹhụ.
11 Tsi kuhụ, xta ọde xi mönga yá mëni ar Kloe, enö hingi beñhụ mahyẹgi ne
gi ntsạhñökihụ.
12 Gehnụ di ne ga beñ'ahụ, 'ra gi eñhụ: Nuga ár mẹtigi ar Pablo. Ma'ra gi
eñhụ: Ár mẹtigi ar Apolo. Ha ma'ra: Ár mẹtigi ar Pedro. Ne ma'ra gi eñhụ: Ár
mẹtigi ar Kristo.
13 Hage xi nxẹnga ar tsi Hmu Hesukristo 'mụ. Hage bi ts'ụta har pont'i ar
Pablo ne njap'ụ xka mpọhụ. Wa ga nxixthehụ hár thuhu ar Pablo.
14 Di umba njamödi Jö hinto xta xixthe'ihụ, họnsẹ ar ku Krispo ne ar ku
Gayo.
15 Njap'ụ hinto da tsạ da ñ'enö xi nxixthe ha ma thuhu.
16 Da xixthe yá mëni ar ku Estefana n'ehe. Hindi beni ha xta xixthe ma'ra.
17 Ar tsi Hmu Hesukristo himbi mẹnkagi ga xixthe. Bi mẹnkagi ga mönga
ar hoga mhö; hinge ngu ár mfödi ya meximhại, ne njap'ụ da hñökwa ár ts'ẹdi
ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo har pont'i.

Ar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar ts'ẹdi ne ar hoga mfödi xi unga Jö

18 Nunar mhö nọnga ár ndöte ar tsi Hmu bi ts'ụta har pont'i, handa ngu
n'ar 'bẹmfeni nu'ụ togo xi m'ẹdi. Ha nujụ togo xta mpọhụ, gehnụ ár ts'ẹdi Jö
xi t'akagihụ.

19 Ngetho njanụ enga hár T'ofo Jö:
Ma ga hwatwabi yá mfödi nu'ụ togo ja yá mfödi,
ne ma ga ẹmba yá mfeni nu'ụ togo xa ti yá mfeni.
20 Hinjo'o n'ar nimfenipya. Hingi thinga n'ar böt'ofo. Habụ tsạ da thinga n'a togo thö xiñho nuya payụ. Ngetho Jö handwa yá mfeni ya meximhại ngu n'ar 'bẹmfeni.
21 Jö xa döta ár mfödi, ne bi hñuts'i hinge nda bö ya jö'i togo'ö di tẹnda yá mfödisẹ. Jange bi beñ'ö mar ñho nda pọ nu'ụ nda ñ'emụi ar hoga mhö xi t'enö, mödi handa ya jö'i ngu ar 'bẹmfeni.
22 Nuya xodyo ạdi da hyanda ya nt'udi, ne nu'ụ hingya xodyo ạdi da t'uta ar mfödi.
23 Ha nujụ, di möñhụ ar hoga mhö nọnga ar tsi Hmu Hesukristo bi ts'ụta har pont'i. Nunar mhönụ japi da mfe'sa nuya xodyo, ne handa ngu n'ar 'bẹmfeni nu ma'ra hingya xodyo.
24 Ha nu'ụ togo xi zohna Jö, ngu ya xodyo wa hingya xodyo, nunar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ár döta mfödi ne ár ts'ẹdi Jö xi ñ'udi.
25 Ngetho nö'ö benga ya jö'i n'ar 'bẹmfeni pẹ Jö, töpatho yá mfödi gatho ya jö'i. Ha nö'ö hant'ụ hinte ja ár ts'ẹdi Jö, töpatho ár ts'ẹdi gatho ar meximhại.
26 Hyanthụ xiñho tsi kuhụ, tengu xi zo'ahụ Jö. Hinge ngar nzẹyẹhụ ngi pẹ'sụ ar mfödi ngu benga ya meximhại, hinte mi ja ri ts'ẹdihụ, hinte mi ja ri nsuhụ.
27 Nö'ö handa ya meximhại hinte pẹ'sa ár mfödi, go xi hwahna Jö da 'bẹtwa yá tsạ ya nimfeni. Ne nö'ö beñ'ụ hinte ja ár ts'ẹdi, gehnụ xi hwahna Jö da 'bẹtwa yá tsạ nu'ụ ja yá ts'ẹdi emp'ö.
28 Ne nö'ö xi nt'ụtsa, xi t'ẹi, ne nö'ö hinter mẹ'ö, gehnụ xi hwahna Jö da hwata nö'ö pẹ'sa ár nsu.
29 Njap'ụ hinto tsạ da 'ñexa ár nsu hár nthandi'ö.
30 Jö bi tẹtjụ nga 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ne njap'ụ bi t'akagihụ ar hoga mfödi, bi t'engagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ, xi nt'axkagihụ, ne xi ts'imgagihụ har ts'oki ndi 'bụhụ.
31 Bi tho njap'ụ ngu enga har T'ofo: Nu togo exa ár nsu, dá 'ñexa ár nsu 'bụhwi ar tsi Hmu.

2

Ar mhö nọnga ar tsi Hmu Hesukristo xi ts'ụta har pont'i

1 Tsi kuhụ, nú'mụ nda map'ụ ma da dạt'ahụ majöni ár mhö Jö, hinda tsọmp'ụ da xi'ahụ ya nzạtho mhö ha n'ar döta mfödi.
2 Ngetho da beni gatho ya pa nga 'bụhwihụ, họnsẹ nga zo'ahụ togo ar tsi Hmu Hesukristo, ne hanja bi ts'ụta har pont'i.
3 Nú'mụ nda 'bụp'ụ, ndi 'bụ ngu xki wentkatho, ne xa ndi tsu ne ndi nhwöt'i.
4 Nunar hoga mhö ndi xi'ahụ, hinge ndi ne nga ka'ahụ nga jụmpa ár mfödi ya meximhại. Da ñ'u ár ts'ẹdi ár Hñö Jö.
5 Ne njap'ụ ri ñ'emụihụ hindi huxa ha yá mfödi ya meximhại, di huxa hár ts'ẹdi Jö.

Ar nt'uti unga ár Hñö Jö

6 Hö, di nọñhụ ar mfödi, ne di xipabihụ nu'ụ togo xi ñöxa yá ñ'emụi, hinge ngu ár mfödi ya meximhại ne nu'ụ yá ndö. Geseyụ tx'ụtho 'bẹdi da tho yá ts'ẹdi.
7 Ha nunar mfödi di möñhụ, gehnụ unga Jö hinto mi pödi ngetho xki t'ögi, ne ya mam'ẹt'o xki hñuts'i nda t'akagihụ ne nga 'bụhwihụ hár nsunda.

8 Nunar mfödinụ hinxi bö ya ndö 'bụ nuya payụ, ngetho nu'mụ xi böhmö,
hinxi tsụta har pont'i ar tsi Hmu togo ár mẹti ar nsunda.
9 Bi thogi ngu enga hár T'ofo Jö:
Nö'ö hinxi hyanda yá dạ ar meximhại,
hinxi 'yọxa ár gu, wa xi zọpa hár mfeni,
gehnụ xi 'yẹkwa Jö da umba nu'ụ togo möpa ár 'ñu.
10 Ha Jö ba pẹhna ár Hñö bi utkagihụ, ngetho ar Hñö gatho het'i, het'wabi
nö'ö xi ñhembi da fötwa Jö.
11 Hinjo'o n'ar jö'i di pödi tema tsạ hár mụi man'ár mijö'iwi, họnsẹ ár hñösẹ
'bụ hár mụi'ö. Njap'ụtho n'ehe hinto man'a pötwa tema benga Jö, họnsẹ ár
Hñösẹ.
12 Ne nujụ hingi tsixkagihụ ár mfeni ar meximhại, go tsixkagihụ ar Hñö
xpa pẹhna Jö, njap'ụ ga pöhụ tema xi hwëgagihụ.
13 Jange di ñöhụ hindi tẹmfụ ár mfödi ar meximhại. Di ñöhụ ngu utkagihụ
ár Hñö Jö, ne di othwụ ar 'ñu ma'ra, di tẹnthụ nuya mhö xi nsikagihụ.
14 Ha nö'ö ar ñ'ọhọ 'yo tẹnga ár mfenisẹ, hingi handa nö'ö unga ár Hñö Jö.
Ngetho beñ'ö xi 'bẹ yá mfeni nu'ụ togo ọxa nuya mhöyụ. Ne hingi tsạ da zo ár
mfeni, ngetho nu'mụ da hñet'i, mahyoni ár mfạts'i ár Hñö Jö.
15 Ha nö'ö togo tsi'spa ár mfeni ár Hñö Jö, gatho pödi da hwahni, ne hinto
tsạ da bötwa tengu pẹ'ö.
16 Ngu mönga hár T'ofo Jö: Hinto xi bötwa ár mfeni ar tsi Hmu, hinto tsạ te
da uti. Ha nujụ di pẹ'sfụ ár mfeni ar tsi Hmu Hesukristo.

3

Yá mạxte Jö

1 Tsi kuhụ, hinxi tsạ xta zo'ahụ ngu nu'ụ togo pẹ'spa ár Hñö Jö. Xta zo'ahụ
ngu gar jö'ithohụ, jangu n'ar tsi t'ụlo bötsi ja xi m'ụi; gi njahụp'ụ hár 'ñu ar tsi
Hmu Hesukristo.
2 Pọntho di 'ra'ahụ ar 'ba, hinge mahyẹgi ngu ar ñhuni tsi ya döta jö'i.
Ngetho himi tsạ ngi tsihụ, ha nuya payụ hingi tsạ gi tsithụ.
3 Gar jö'ithohụ ngetho xa gi gesẹhụ, xa gi ntuñhụ, ne hingi pẹ'sụ n'adar
mfeni. Hage hingya jö'itho'ihụ 'mụ, di hñöx'athohụ gatho nu ma'ra.
4 Ngetho nú'mụ gi eñhụ: Nuga ár mẹtigi ar Pablo, ne ma'ra enö: Nuga ár
mẹtigi ar Apolo; hage hingar jö'itho'ihụ njap'ụ 'mụ.
5 Ter mẹka, ne ter mẹ ar Apolo. Nuje họnsẹ yá 'bẹgogihe ar tsi Hmu togo
da hös'ahe ár mhö'ö, ne da mfạxtehe ga ñ'emụihụ. Da jahep'ụ n'a ngu n'a da
ọthe ngu bi 'rakagihe ar tsi Dada.
6 Ngu n'ar 'bot'i, nuga da pot'i, ar Apolo bi 'ñunthe. Ha Jö go bi japi bi te'ö.
7 Nu'mú, hinter m'ẹfi nö'ö togo mpot'i wa nö'ö 'ñunthe, ngetho Jö go jap'ö
da te.
8 Nö'ö togo mpot'i, ñhẹhwitho nö'ö togo 'ñunthe, mödi ma da hñönga n'a ngu
n'a ár nthöhö ngu xi 'yọt'a ar 'bẹfi.
9 Ngetho nuje yá mạxtegihe Jö, ha nu'ahụ ár 'bot'i'ihụ, ne ár ngu'ahụ Jö
n'ehe.
10 Nuga, Jö xi hwëgagi ngu n'ar họngu pödi xiñho, da dụ'mba ár wa ar ngu,
ha man'a bi guts'i di hets'i. Dá jamasu n'a ngu n'a da hyandi hanja juxa ar
ngu.
11 Ngetho hinjo'o togo da gụxa man'ár ndụi ar ngu. Nunar tsi Hmu
Hesukristo gehnụ ar ndụi'ö.
12 Ha mañö nunar ndụinụ, tsạ da t'ụxya k'axt'i wa ya t'axbọjö, ya nzạtho
do, ar za, ya t'ẹi, ya xiza.

13 Ha nu xta zọnga ar pa da thö'spa majöni, ka ma da nhekinụ ár 'bẹfi n'a ngu n'a; ngetho ma da thoka har tsibi, ne njap'ụ da födi tema bi gụ bi hyoka ár 'bẹfi.
14 Nö'ö togo hinda zöt'a ár 'bẹfi bi guts'i, ma da mẹ'sa ár nthöhö.
15 Nu'mụ ár 'bẹfi n'a da zöt'i, da m'ẹp'ụ, ne họnsẹ ma da k'ont'i ngu nú'mụ da k'ont'a ha n'ar tsibi.
16 Ha hingi pöhụ go ár nijö'ihụ Jö, ne ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụihụ.
17 Nu'mụ togo da hwatwa ár nijö Jö, ma da nhwat'ö n'ehe, ngetho ár nijö Jö go ár mẹti'ö, ne go ge'ahụ.
18 Yo gi nkasẹhụ. Ha nu'mụ n'a gi beñhụ gi pẹ'sfụ ár mfödi ar meximhại, 'yọthụ ngu hinte gi pöhụ, ne njap'ụ majöni gi pẹ'sụ ar hoga mfödi.
19 Ngetho nunar mfödi jawa har ximhại, Jö handi ar 'bẹmfeni, ngu enga har T'ofo: Jö bi japi bi mfe'sasẹ ha yá ts'omfeni.
20 Man'agi enö: Jö emba yá mfeni ya bömfödi, hinter mẹ'ụ.
21 Jange hinto gi 'ñexa ri nsuhụ gi tẹñhụ ya jö'i, ngetho gatho ri mẹtihụ.
22 Nu'mụ ar Pablo, ar Apolo, wa ar Pedro, ar ximhại, ar te, ar ndöte, ár pania, nö'ö xi 'ñep'ụ, gatho'ụ go ri mẹtihụ.
23 Ne nu'ahụ ár mẹti'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo, har Hesukristo ár mẹti Jö.

4

Ár 'bẹfi yá mpọte ar tsi Hmu Hesukristo

1 Di ne ga xi'ahụ, gi nugagihe ngu yá 'bẹgogihe ar tsi Hmu Hesukristo; xi hñuxkagihe Jö ga möñhe nö'ö himi fö mam'ẹt'o ne xi utkagihepya.
2 Nuyá 'bẹgo Jö xi t'umba n'ar 'bẹfi, mahyoni da 'yọt'a ngu xi nsipabi.
3 Nuga hinte tupka ma mụi te gi k'askagihụ, wa n'ar ts'ụt'wiwa har ximhại. Gekasẹgi hindi handasẹ ma 'bẹfi wa xiñho wa hin'ö.
4 Ngetho nuga, mödi hinte tsụka ma mfeni, hinge njap'ụ da tsạ ga enö gatho xta ọt'e xiñho. Ha nö'ö togo ma da hñöska majöni, gehnụ ar tsi Hmu.
5 Jange hinto gi theñhụ nuya payụ. Tọ'mhụ da zọ ar pa da ep'ụ ar tsi Hmu, togo ma da gụka har hyats'i nö'ö hingi födi t'ọt'a har 'bẹxui, ne ma da mönga nö'ö te pẹ'sa ha yá mụi ya jö'i. Nu'mú hö, Jö ma da 'ñe'spa ár nsu n'a ngu n'a.
6 Tsi kuhụ, gatho nuna xta xi'ahụ, xta nọnga ar Apolo ne xta nhọnsẹga. Njap'ụ gi pöhụ tema gi pẹhụ. Hingi thohụ gi beñhụ nö'ö hinxi t'ot'i, ne gi 'ñe'sfụ ár nsu n'a, ne man'a di tx'ụtho.
7 Yo'ö xa gi ñ'exụ. Hage ja te gi pẹ'sụ ne hinxi 'ra'ahụ Jö. Ha nu'mụ xi 'ra'ahụ Jö, yo'ö xa gi exụ ri nsuhụ, wande go xka 'yọt'asẹhụ.
8 Nu'ahụ to da 'ñenö hinte gi k'athụ. Gi eñhụ gi pẹ'sụ gatho nö'ö gi hoñhụ, gar ndöhụ hingi hoñhụ ma mfạts'ihe. Xömhö gar ndömhöhụ, ngetho njap'ụ nga ndömhöhụ mahyẹgi.
9 N'andi nuga di beni, nuyá mpọte ar tsi Hmu xi hñuxkagihe har ngöts'i. Di ñhẹhe ngu nu'ụ ts'its'i xi t'ẹnt'i da tho, ne xi m'ẹtkagihe ma tsạhe madeda ya ẹnxẹ ne ya jö'i.
10 Nuje ngetho di pẹfe ar tsi Hmu Hesukristo, nhugagihe ngu hinte di pöhe, ha nu'ahụ hö, gi eñhụ xa gi pöhụ ne gi 'yohụ xiñho. Nuje hiñ'otho ma ts'ẹdihe, ha nu'ahụ gi beñhụ xa gi pẹ'sụ ar ts'ẹdi. Xa nu'ahụ xiñho ya jö'i, ha nuje hingi ne da nugagihe.
11 Hinxi ntsạyạtho di thohe ar thuhu, ar duthe, hinte di köhe ar dutu, mfẹbgagihe, ne hindi pẹ'se n'ar ngu ha ga 'bụhe.
12 Tsạkagihe di mpẹsẹhe ga töhe te ga tsihe. Ts'angagihe, ha nuje di tẹthe Jö. Te gatho t'ọtkagihe, ha nuje di tsẹtathohe.

13 Thọxkagihe ar nhemhñö, ne nuje di ạfe Jö da mạts'i. Thandgagihe hinter m'ẹfigihe, gatho ẹngagihe. Di njahethopya nuya payụ.
14 Gatho nuna te di xi'ahụ, hindi jap'ụ di ne ga 'bẹt'ahụ ri tsạhụ. Di ot'ahụ nunar hẹ'minụ, di ne ga hup'a ri mụihụ ngu ma hmöka bötsi'ihụ.
15 Ngetho mödi gi 'ñehmöhụ n'anthebe ya nthebe ya utate ut'ahụ ár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo, hingi 'ñehụ nzẹyẹ ya dada. Nuga go ri dadagihụ, pọntho ga m'ụhụ nú'mụ nda hös'ahụ ar hoga mhö ne ga ñ'emụihụ ar tsi Hmu.
16 Jange di ạ'ahụ ar möte gi tẹmgathogihụ ma m'ụi.
17 Ne di pẹñ'a'ihụp'ụ ar ku Timoteo, pọntho ma t'ụ xa di mödi, gehnụ n'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu. Xta zọmp'ụnụ go ma da bemp'ahụ tengu di pẹpa ar tsi Hmu, ne hanja di mömbabi ár mhö'ö ha gatho ya nijö di 'yo.
18 'Raya ñ'ets'i ya mengup'ụ kạxmbeni hinga ma ga pengi ga map'ụ.
19 Hö, ma ga map'ụ ngut'a, nu'mụ njap'ụ da ne ar tsi Hmu. Ne ga handa nuya ñ'ets'i, hage xa majöni hömpabi'ụ ár ts'ẹdi Jö, wa họnsẹ möntho.
20 Ngetho ár ts'ụt'wi Jö hinda ñ'udi di mönthụ, da nheki hár ts'ẹdi Jö.
21 Hanja gi nehụ ga map'ụ, di tsụkar kwẹ, wa gar map'ụ gar pẹ'sa ar mhöte ne ar hogamụi.

5

Hanja da thö'spa majöni n'ar gamfi xi nts'oki

1 Xi nụnga ar 'bede mhö, xi t'enö, n'a'ahụ 'bụhwi ár họme ngu ár 'bẹhñö. Nunar ts'okinụ hindi numhöhụ di ọt'a nu'ụ hingya gamfi.
2 Họnsẹ xa gi ñ'exụ, hingi tup'a ri mụihụ. Hage hinge m'ẹt'o ngi 'yẹmhöhụ har nijö nö'ö togo bi 'yọt'a njap'ụ.
3 Majöni nuga hindi 'bụhwihụ, mödi ma mfeni hinxi hyẹk'ahụ. Jange nuga hö, xta beni te da njapa nö'ö xi 'yọt'a njap'ụ.
4 'Yọthụ n'ar mhunts'i 'mụ hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo. Ka gi 'bụhwihụnụ ma mfeni, mahyẹgiwi ár ts'ẹdi ar tsi Hmu.
5 Nunar ñ'ọhọnụ dá t'ẹnt'wa hár 'yẹ ar ts'ondöhi da nhwatwa ár ts'ojö'i, ne njap'ụ da mpọ nor pa xta penga ar tsi Hmu.
6 Hingi ho gi 'ñexa ri nsuhụ, gi 'ñeñhụ gi 'bụhụ xiñho. Ha hingi pöhụ ar hmö, enö: N'a tsi tụi ar njoxthuhme japi da joxa gatho ar jụni xi 'bant'i.
7 Jange ngu ar jụni, hñöjụ gatho ar njoxthuhme, ne gi ñhẹhwihụ n'ar 'ra'yo jụni hinte xi t'ụts'i, go gi njahụp'ụ. Ngetho ar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar tsi Ntxönandöni, bi tho ha ma dạngo baxjwahụ, ngu n'ar m'ọñhọ, ne njap'ụ bi hñöga ma ts'okihụ.
8 Jange ma ga njohyahụ ga ọthụ ar dạngo baxjwapya, ga ñhogamụihụ ne ga tẹñhụ nö'ö majöni, njanụ di tsithụ ar thuhme hinxi njots'i. Ga hẹhụ ar ts'omfeni ne ar ts'oki, ñhẹhwi ar njoxthuhme xi ndönziatho.
9 Xta ot'ahụ hingi nthöskwihụ nu'ụ togo 'bẹngwi ya jö'i.
10 Nú'mụ nda xi'ahụ njap'ụ, hinge ndi nọnga ya meximhại 'bẹngwi ya jö'i, wa nu'ụ togo xa mö ya bojö, nuya bë, nuya ndönga ya tsita emp'ö. Nu'mụ di njap'ụ, mahyoni gi pọñhụ har ximhại 'mụ.
11 Nuga ndi xi'ahụ nu'ụ enö ya kuhmö n'ehe, 'bẹngwitho ya jö'i, xa mö ar bojö, ndönga ya tsita emp'ö, wa ya ts'one, ya nti, ya bë. Nuyụ hingi ñungwihụ.
12 Hindi 'ñepkagihụ ga hö'sfụ majoni nu'ụ hingi kụ har nijö. Di 'ñepkagihụ ga hö'sfụ majöni nu'ụ kụ mbo.
13 Ngetho nu'ụ 'bụ nthi, Jö go ma da hñö'spa majöni'ụ. Jange 'yẹñhụ nunar 'yọt'ats'oki gi 'bụhwihụ.

6

Nuya gamfi pa bi kạxa nu'ụ hingya gamfi

1 Nu'mụ xka ntunkwihụ n'a ri kuhụ, yo'ö dama gi kạxụ nu'ụ hingya gamfi,
ne hingi kạxụ ya ku.
2 Ha hingi pöhụ, nujụ dar gamfihụ ma ga hö'sfụ majöni gatho nu'ụ hingya
gamfi. Nu'mụ go ma gi hñö'sfụ majöni ya meximhại, hage hinda tsạ gi hñö'sfụ
majöni n'ar tsi t'ụlo hñö 'mụ.
3 Wa hingi pöhụ ma ga hö'sfụ majöni ya ẹnxẹ. Hage töte ár ñhembi nuya
tema gi thohụpụ 'mụ.
4 Nu'mụ gi thohụ nuya hñöyụ thokwa har ximhại, yo'ö gi exụ da hñös'ahụ
majöni nu'ụ hinter m'ẹfi har nijö.
5 Di 'bẹt'a ri tsạhụ di xi'ahụ njawa: Hage hinte gi 'ñehụp'ụ n'ar ku di pẹ'sa
ar mfödi da japi da ñhanda nuya ku ntuhni.
6 Ngetho gi 'bạhwihụ ri kuhụ ha ya ts'ụt'wi, ne gi ñhandwihụ ha yá nthandi
nu'ụ hingya gamfi.
7 Nu'mụ gi ntuñhụ n'a ngu n'a, xka nts'ojụ. Yo'ö hingi tsẹtathohụ togo bi
ts'ok'ahụ. Xiñho gi ñhẹthụ te gatho nja'ahụ.
8 Ngetho nu'ahụ hingi jahụ njap'ụ. Gi ts'ojwụ ne gi pëfụ ri kuhụ.
9 Ha hingi pöhụ, nuya ts'okte hinda ma da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö. Yo gi kasẹ
ri mfenihụ. Pöhụ, nu'ụ 'bẹngwi ya jö'i, nu'ụ ndönga yá tsita emp'ö, nuya
tsinganthöti, nu'ụ togo 'bẹngwi yá mi ndọwi,
10 ya bë, nu'ụ togo xa mö ar bojö, ya nti, ya ts'one, nu'ụ hạt'a yá ñ'ohụ da
hñömba ár bojö, gathoyụ hinda ma da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
11 'Ra ngi njahụp'ụ nú'mụ hinge ngi ñ'emụithohụ. Ha nupya xi nsụk'ahụ,
xi thök'ahụ gatho ri ts'okihụ, ne hinte ma ts'oki gi tuhụ, ngetho bi gut'a ar tsi
Hmu Hesukristo, ne ár Hñö ma tsi Dadahụ ọt'a ar 'bẹfi ha ri tehụ.

Ga ndöñhụ Jö ha ma ndo'yohụ

12 Nujụ tsạ ga eñhụ, nzạtho ga ọthụ gatho nö'ö di beñhụ, mödi hinga gatho
fạxkagihụ ga tsụhụ ar ñho. Mödi nzạthohmö, hinga ñhẹhụ da dökagihụ.
13 Majöni nunar ñhuni bi thoki da ts'i da ma har mụi, ha nu ar mụi honga
ar ñhuni, mödi Jö ma da jö'sa n'a ne man'a. Numa ndo'yohụ himbi thoki da
mẹmpa ar ts'oki, bi thoki da mẹmpa ar tsi Hmu, ne ar tsi Hmu nda m'ụ ha ma
ndo'yohụ.
14 Ne Jö togo bi ko'spa ár te ar tsi Hmu Hesukristo, ma da 'ñu ár ts'ẹdi da
ko'ska ma tehụ n'ehe.
15 Wa hingi pöhụ, nuna ri ndo'yohụ gehnụ n'a xẹni ár ndo'yo ar tsi Hmu
Hesukristo. Hage ma ga hömfụ n'a xẹni ár ndo'yo, ne ga tẹthwụ ár ndo'yo
n'ar ts'o'bẹhñö. Hin'ö, hinga jahụp'ụ.
16 Ha hingi pöhụ, nö'ö togo da m'ẹngwi n'ar ts'o'bẹhñö, da n'adar ndo'yowi.
Ngetho enga har T'ofo: Nuya yoho da n'adar ndo'yo.
17 Ha nö'ö togo da m'ụhwi ar tsi Hmu, da n'at'witho ár Hñö.
18 'Wehụ gi tsohụ yap'ụ ar ts'oki gi 'bẹngwihụ ya jö'i. Gatho nu ma'ra ya
ts'oki ọt'a n'ar jö'i, 'yoda nthi ár ndo'yo, ha nö'ö 'bẹngwi ya jö'i, ts'okasẹ ár
ndo'yo.
19 Ha hingi pöhụ, nuna ri ndo'yohụ hingo ri mẹtihụ, gehnụ ar ngu habụ 'bụ
ár Hñö Jö xi t'a'ahụ.
20 Jö bi gut'a xi mhödi bi dạngagihụ. Jange ndöñhụ Jö ha ri ndo'yohụ ne ha
ri hñöhụ, ngetho gatho go yá mẹti'ö.

7

Tema tho ha ya nthöti

1 Nupya ma ga thöt'a'ihụ nuya nt'ạni ga 'yạngagihụ nú'mụ nga 'yotkagihụ, ne di xi'ahụ: Xiñhohmö nuya ñ'ọhọ hinda hyongyá 'bẹhñö.
2 Họnsẹ ngetho jar ts'oki 'ra 'bẹngwi ya jö'i, xiñho n'a ngu n'a da 'ñesẹ ár 'bẹhñö ne ár döme.
3 Ar ñ'ọhọ da umba nö'ö di 'ñepi da umba ár 'bẹhñö, ha nunar 'bẹhñö dá jap'ụ ár döme n'ehe.
4 Nunar 'bẹhñöpya, hingo ár mẹtisẹ ár ndo'yo, gor mẹti ár döme. Njap'ụ nunar ñ'ọhọ, hingo ár mẹtisẹ ár ndo'yo, gor mẹti ár 'bẹhñö n'ehe.
5 Yo gi nkọñhụ n'a ngu n'a, họnsẹ nu'mụ xka nkohụ njap'ụ ne gi umba ri mụihụ gi 'yạfụ Jö. M'ẹfa gi penjụ gi 'bụhụ mahyẹgi man'agi, yo ma da tsạt'ahụ ar ts'ondöhi ne hinda tsạ gi tsẹthụ.
6 Gehnụ di xi'ahụ da tsạ gi 'yọthụ, mödi hinge n'ar 'bẹpate.
7 Nguga di nemhö hinto da nthöti, họnsẹ hinge mahyẹgigihụ. Jö xi 'rakagihụ n'ar nt'uni n'añ'o n'a ngu n'a. 'Ra umbi da nthöti, ma'ra hin'ö.
8 Jange di xi'ahụ, nu'ahụ hinxka nthöthụ ne nu'ahụ xka n'anxuhụ, xiñhohmö gi kohụ njap'ụtho nguga di 'bụsẹ.
9 Ha nu'mụ gi hanthụ hinxi 'ra'ahụ Jö ar nt'uni gi 'bụsẹhụ, xiñho gi nthöthụ, ne hinge hyax'mụ di oda ri mfenihụnụ.
10 Ha nú'ahụ xka nthöthụ, hingo di 'bẹp'ahụ. Njanụ 'bẹp'ahụ ar tsi Hmu ne xi'ahụ njawa: Nunar 'bẹhñö, yo ma da hyẹ ár döme.
11 Ha nu'mụ da hyẹgi, yo ma da mengi da nthöti. Ne nu'mụ da tsạhmö da mengi da m'ụhwi ár döme man'agi, dá 'yọt'a njap'ụ. Njap'ụ nunar ñ'ọhọ, yo ma da hyẹ ár 'bẹhñö.
12 Di ne ga zo'ahụ n'ehe, di xi'ahụsẹga, hinxi mönga ar tsi Hmupyanụ. Nu'mụ n'ar ku 'ñe ár 'bẹhñö hingar gamfi ne hopi da m'ụhwitho, yo ma da hyẹgi.
13 Njap'ụtho n'ar nju n'ehe, nu'mụ 'ñe ár döme hingar gamfi ne hopi da m'ụhwitho, yo ma da hyẹp'ụ.
14 Ngetho nunar döme hingar gamfi, ma da t'axka ár m'ụi hár hogam'ụi ár 'bẹhñö. Ha nunar 'bẹhñö hingar gamfi, ma da t'axka ár m'ụi hár hogam'ụi ár döme. Nu'mụ hindi njap'ụ, nuya ri bötsihụ hindar ñho'ụ 'mụ, ha nuyụ xint'axipya.
15 Ha nu'mụ nö'ö togo hingar gamfi da 'wege, hyẹhụp'ụ. Nuya ku hingi njapabi da m'ụhwi, wa ar ndọ wa ar 'bẹhñö, ngetho Jö xi zokagihụ ga 'bụhụ n'ar hogam'ụi.
16 Ngetho te gi pöke tsi nju, xi'mụ gi japi da ñ'emụi ri döme. Xi'ge tsi ku, xi'mụ gi japa ri 'bẹhñö da ñ'emụi.
17 N'a ngu n'a da 'yọt'a ngu xi hwëkwabi Jö, ne da gohi ngu bi dinga ar tsi Hmu. Gehnụ di 'bẹpabi gatho ya nijö.
18 Hage ngi pẹ'spa ár nsẹgi ya xodyo nú'mụ mi zụ'a ar tsi Hmu. Kothụ njap'ụ. Wa hinte ngi pẹ'sụ ar nsẹgi, yo ma gi tuthụ.
19 Ngetho nunar nsẹgi hinter mẹ'ö, ha nu'mụ hinte gi pẹ'sụ ar nsẹgi hinte ja. Nö'ö xiñho, gi 'yọthụ gatho nö'ö 'bẹp'ahụ Jö.
20 Ngu ngi 'bụhụ n'a ngu n'a nú'mụ mi zụ'ahụ ar tsi Hmu, njap'ụ gi kohụ.
21 Nú'mụ mi zo'a ar tsi Hmu ngi ñ'emụi, hage ngar 'bẹgo ngi 'ñe ri hmu. Yo gi tu ri mụi, mödi nu'mụ da tsạ gi k'ot'i, hyoni ha gi japi.
22 Ngetho nu'ụ togo bi zo'ahụ ar tsi Hmu, ngi m'ẹgohụ ngi 'ñehụ ri hmuhụ, xi xot'ahụ ar tsi Hmu. Ha nuya bi zụ'ahụ ngi mhuhụ, beñhụ nupya ár 'bẹgo'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo.

23 Ar tsi Hmu bi gut'a n'ar döta njut'i bi xot'ahụ, jange yo ma gi ñhẹhụ da
nja'ahụ ár mẹti n'ar jö'i.
24 Tsi kuhụ, di xi'ahụ man'agi, ngu bi zụ'ahụ n'a ngu n'a ar tsi Hmu, njap'ụ
gi 'bụhụ hár nthandi Jö.
25 Nuya hingi nthöti, hinte xi 'bẹpkagi ar tsi Hmu. Nuga di unga nö'ö di
beni, ngu n'ar hoga 'bẹgo xi dimba ár nhwëki Jö.
26 Xi ñhembitho nuya pa di 'bụhụpya, jange xiñhohmö da gota njap'ụ, hinda
nthöti.
27 Nu'mụ xka nthötwi n'ar 'bẹhñö, yo ma gi hyẹgi. Nu'mụ hinte xka nthötwi,
yo ma gi hyoni hanja da mhi'a'i.
28 Mödi njap'ụ, nu'mụ gi ne gi nthöti, hingi nts'oki. Ha nu'mụ n'ar nxutsi ne
da nthöti, hingi ọt'a ar ts'oki. Họnsẹ nu'mụ da nthöti, ma da mẹ'sa ma'ra ya
dumụiwa har ximhại, ne nuga di nemhö hingi thohụ.
29 Tsi kuhụ, di xi'ahụ tx'ụda ya pa pongi. Jange nu'ụ togo 'ñe yá 'bẹhñö,
humamụihụ hinte gi 'ñehụ.
30 Nu'ụ togo gi zoñhụ, humamụihụ ngu hingi zoñhụ. Ha nu'ụ togo gi
johyahụ, humamụihụ hingi johyahụ. Ne nu'ụ togo gi ntạñhụ, humamụihụ
hinte gi thẹhụ.
31 Nu'ụ togo tsạnt'ö pẹ'skwa har ximhại, humamụihụ hinte gi pẹ'sụ, ngetho
nö'ö gi hanthụwa nzạtho har ximhại, ma da thotho.
32 Jange di nemhöga gi 'bụhụ hinte di tup'a ri mụihụ. Nunar ñ'ọhọ 'bụsẹ,
umba ár mụi da mẹpa xiñho ar tsi Hmu, ne honi hanja da numañhobi.
33 Ha nö'ö xi nthöti, huxa ár mfeni nö'ö te jawa har ximhại, ne honi hanja
da numañhobi ár 'bẹhñö.
34 Ne njap'ụtho ya 'bẹhñö n'ehe, nuna nxutsitho hingi ñhẹhwi nuna xi
nthöti. Nunar nxutsi, umba ár mụi da mẹpa ar tsi Hmu, xi 'weka ár ndo'yo
ne ár mfeni da dạtwa hár 'yẹ'ö. Ha nuya xi nthöti, huxa ár mfeni nö'ö te jawa
har ximhại, ne honi hanja da numañhobi ár döme.
35 Gathonụ di xi'ahụ di ne ri ñhohụ, hinge di ne ga k'as'ahụ. Di honi gi 'bụhụ
n'ar m'ụi xiñho, ne hinte da k'as'ahụ gi hyoñhụ ar tsi Hmu.
36 Ha nu'mụ 'ra gi beñhụ hingi ho ár t'inxu da tho ya jẹyẹ ne hinxi nthötatho,
ne gi hanthụ di 'ñepi da nthöti, 'yọthụ ngu gi beñhụ, hingi ọthụ n'ar ts'oki.
Hyẹhụ da nthöti.
37 Ha nö'ö togo tsẹ ár mụi ne xi beni hindi 'ñepi da thöta ár t'inxu, ne pödi
xiñho nö'ö te pẹfi, xiñho njap'ụ n'ehe.
38 Di xi'ahụ, nö'ö togo da unga ár t'inxu da nthöti, ọt'e xiñho, mödi nö'ö togo
hinda thöti, töte ár ñho nö'ö te ọt'e.
39 Nunar 'bẹhñö xi nthöti, ar t'ofo xipabi da m'ụhwi ár döme nú'mụ tetho.
Ha nu'mụ da du, tsạ da mengi da nthötwi togo ne'ö, nu'mụ da dinga n'ar
gamfi.
40 Gehnụ di benga, nzạtho nu'mụ hinda mengi da nthöta man'agi, ne di
enga di pẹ'spa ár Hñö Jö.

8

Nuya nt'ets'i m'ọ'spa ya tsita emp'ö

1 Nupya ma ga xi'ahụ nö'ö ngi ne gi pöhụ: ngi ạngagihụ, ha xiñho da ts'ipa
yá ñhuni ya tsita emp'ö. Gatho di pöhụ tema ga pẹhụ. Họnsẹ nunar mfödi
jakagihụ ga ñ'exụ, ha nunar mhöte utkagihụ ga fạxụ ma'ra.
2 Nu'mụ 'ra beni xa pö nzẹyẹ, hinte pö nö'ö mahyoni da bödi.
3 Ha nu'mụ 'bụ n'a togo mö Jö, Jö go pö'ö n'ehe.

4 Ma ga nọñhụ nuya ñhuni m'ọ'spa ya tsita emp'ö. Di pöhụ, nuya tsita hinter
m'ẹpiwa har ximhại, ne di pöhụ n'ehe, n'adar Jö 'bụi, hingi 'bụ nzẹyẹ.
5 Mödi enga 'ra janụ nzẹyẹ ya jö mhets'i ne nuwa har ximhại. Hö, ja nzẹyẹ
ya tsita ne ya tsi hmu emp'ụ.
6 Ha nujụ di pöhụ, họnsẹ n'ar Jö 'bụi, togo ma Dadahụ habụ xpa e gatho te
ja, ne nujụ go yá mẹtigihụ. Ne di 'ñehụ n'ar tsi Hmu, ar Hesukristo togo bi
hyoka gatho ne bi 'rajụ ar te.
7 Hinga gatho ya ku handi njap'ụ. 'Ra xki bödi mi pẹpa ya tsita emp'ö, ne
nupya nú'mụ tsipa yá ñhuni xi m'ọ'spabi, tsụpa yá mfeni, ngetho hingi tsẹ yá
ñ'emụi.
8 Di pöhụ, nunar ñhuni hingi kwakagihụ Jö. Nu'mụ ga tsihụ wa hinga tsihụ,
hinte hu'skagihụ, ne hinte högagihụ.
9 Hyanthụ xiñho, yo ma gi jafụ da mfe'sa nu'ụ hingi tsẹ yá ñ'emụi, da 'yent'a
nö'ö gi beñhụ xiñho da t'ọt'e.
10 Ngetho nu'mụ nu'ge ja ri mfödi gi huxkwi habụ ñunga ya mẹpate, ne da
thop'ụ n'a ri ku hingi tsẹ ár ñ'emụi, beni hingi ho da ts'i. Ha da hyant'a'i gi tsi
nuya ñhuni'ụ, hage hinda ne da zi n'ehe.
11 Ne njap'ụ nuna ri mfödi bi japi bi m'ẹ n'ar ku togo hingi tsẹ ár ñ'emụi,
nuna n'e xki dạnga ar tsi Hmu Hesukristo nú'mụ mi unga ár te.
12 Nu'mụ gi ọt'wa ar ts'oki ya ku ne gi ts'okwa yá mfeni, pọntho gi ts'okwa
ar tsi Hmu Hesukristo.
13 Jange nu'mụ nunar ñhuni di tsi, japa ma ku da mfets'e, hinga ma ga tsi,
ne hinga japka ma ku da dạgi.

9

Njanụ gi nuhụ yá mpọte ar tsi Hmu Hesukristo

1 Xi'mụ, hage hindar mpọtegi ar tsi Hmu. Hage hinda tsạ ga ọtka nö'ö di
handi xiñho. Hage hinxta handga ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Wa hinxka
ñ'emụihụ, ne njap'ụ xi nheki ma 'bẹfi ndi pẹpa ar tsi Hmu.
2 Mödi 'ra enö hindar mpọte ar tsi Hmu, họnsẹ nu'ahụ gi hanthụ hö njap'ụ.
Ngetho xka ñ'emụihụ, ja nhekip'ụ ár mpọtegi ar tsi Hmu.
3 Gehnụ di xipabi nu'ụ togo thengagi eñ'ụ hindar mpọte:
4 Hage hindi 'ñepkagihe ga höñhe te ga tsihe 'mụ.
5 Hage hindi 'ñepkagihe ga tsihe n'ar nju ngu ma 'bẹhñöhe, jangu nu ma'ra
ya mpọte, yá jödö ar tsi Hmu ne ar ku Pedro.
6 Wa họnsẹ nuga ne ar ku Berhnabe, mahyoni ga mpẹhe ga töhe te ga tsihe.
7 Hage xka nuhụ n'ar ndogu honsẹ n'amp'ụ te da zi. Habụ xka nuhụ n'ar
ñ'ọhọ et'a ya obxi ne hingi jụxa ar sofo. Ne nu'ụ togo su ya mẹti, hage hingi
tsạ da zipa ár 'ba.
8 Hage di mönsẹga ngu mönga ya jö'i. Hage hingi e hár t'ofo ar Moise n'ehe.
9 Ngetho hár t'ofo ar Moise enö njawa: Yo gi kotwa ár ne ar boi ne'ma ar t'ẹi
töki. Hage Jö họnsẹ mi benga ya mẹti nú'mụ mi mönga njap'ụ.
10 Wa mi bengagihụ n'ehe. Hö, bi t'ot'a mi bengagihụ; ngetho pẹ'sa n'ar
ndọ'mi nö'ö togo mpot'i, jangu nö'ö togo töki, tọ'mi da dö n'a tụi n'ehe.
11 Nuje pọntho xta pothe ár mhö ar tsi Hmu ha ri mụihụ, hage di ạthe nzẹyẹ
nu'mụ di ạhe te ga tsihe, pọntho di xohe.
12 Nu'mụ ma'ra xi hñönga nunar mfạts'inụ, töte di 'ñepkagihe ga höñhe
n'ehe. Hinxta ne xta ạhe, ne di tsẹtathohe gatho, di nehe hinte da dọ'spa ár
hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
13 Ha hingi pöhụ, nu'ụ togo mpẹ har nijö, ka pọnụ nö'ö te da zi. Ha nu'ụ mpẹ
har m'ọxm'ọñhọ, ka pọnụ te da zi n'ehe.

14 Ar tsi Hmu bi 'bẹpkagihụ njanu: Nu'ụ togo mönga ar hoga mhö, har
'bẹfinụ ka da dimp'ụ te da zi.
15 Hinte xta höngaga. Hindi pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ di ne ga ja'ahụ gi
'yọthụ njap'ụ. Di 'bụi ga tu m'ẹt'o, ne hindi ne da thömga nunar nsu di mpẹ
njap'ụtho.
16 Ngetho nu'mụ di mönga ar hoga mhö, hinda tsạ ga exa ma nsu. Xi njakagi
ga mönganụ. Hwëkategi nu'mụ hinga mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu.
17 Jange nu'mụ ga netho ga ọt'e, ma ga pẹ'sa ma nthöhö. Ha nu'mụ hindi ne
ga ọt'e, mahyoni ga ọt'e, ngetho go xi zoga ar tsi Hmu nunar 'bẹfinụ.
18 Ndana ma nthöhö 'mụ. Nö'ö ma nthöhö, gehnụ da tsạ ga mömba ár hoga
mhö ar tsi Hmu ne hinte ga ạdi, ne njap'ụ hinte ga jụ nö'ö di 'ñepkagi ga höni.
19 Mödi hinto ár 'bẹgogi, xta m'ẹgosẹ ga pẹpa gatho, di ne ga tö nzẹyẹ da
hñömba ár hoga mhö ar tsi Hmu.
20 Di tẹmba yá m'ụi ya xodyo, ne njap'ụ da yụt'ụ hár 'ñu ar tsi Hmu n'ehe. Di
fẹta nu'ụ togo tẹmba ár t'ofo ar Moise, njap'ụ ga tsi'ụ n'ehe, mödi nuga hindi
tẹmhö.
21 Di fẹta nu'ụ togo hingi tẹmba yá 'bẹpate ar Moise, ne njap'ụ di ne ga tö
nu'ụ hingi tẹni. Mödi nuga hinge xa majöni hindi tẹmba yá 'bẹpate Jö, ngetho
di tẹmba yá 'bẹpate ar tsi Hmu Hesukristo.
22 Xta ñhẹ'be nu'ụ togo hiñ'otho yá ts'ẹdi, di honi ga töhö da e hár 'ñu ar tsi
Hmu. To gatho di fẹti, ne njap'ụ hagatho da tsạ ga tö 'ra'ụ.
23 Gathonụ di ọt'e di honi da nụnga ár hoga mhö ar tsi Hmu, ne ga hönga
nuya ñho n'ehe.
24 Ha hingi pöhụ, nu'ụ togo ntö har nhixt'i, majöni gatho nixt'i, ne n'atho
nö'ö togo ma da hñöxa ar nthöhö. Umba ri mụihụ gi hñöñhụ nunar nthöhönụ.
25 Nu'ụ togo ñhoki da ntöhö, hingi ọt'a nö'ö te da k'a'spabi da ntöte. Nuyụ
xa umba yá mụi da dö n'ar nthöhö da nhwati, ha nujụ di hoñhụ n'ar nthöhö
hiñham'ụ da thege.
26 Nuga di honi ga ntöte, hinge njangu nu'ụ togo ñ'entho, ne n'a ngu nu'ụ
ntuhni, ẹnsẹ ya mpẹtgu har ndöhi.
27 Hin'ö, nuga di fẹ ma ndo'yo da 'yọt'a nö'ö di nega, hinge nö'ö ne'ö. Ngetho
hindi ne da t'ẹngagi, mödi di fạxa ma'ra da ntöte.

10

Ar ñhumamụi hinto da ndönga ya tsita emp'ö

1 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ n'ehe, ma palehụ gatho mi hexa ar gui, ne gatho bi
'ranga ar ñhọnthe.
2 Gathoyụ pọntho bi nxixthe har gui ne har ñhọnthe, mi ñ'owi ar Moise.
3 Ne gatho bi zi n'adar ñhuni mi pẹhna Jö.
4 Ne bi zi n'adar dehe mi umba Jö, ngetho mi tsithe har do xki mẹhna Jö mi
ñ'owi'ụ, ne nunar donụ, gehnụ ar tsi Hmu Hesukristo.
5 Ha Jö himbi numañho nzẹyẹ'ụ, jange yá ndo'yo bi nxanụ ha ya ot'at'ọhọ.
6 Gathoyụ bi thogi ne da xo ma dạhụ, hinga hyọjụ nö'ö hingi ho ngu bi
hyọk'ụ.
7 Jange yo ma ga ndöñhụ ya tsita emp'ö, ngu bi 'yọt'a 'ra'ụ. Njanụ enga har
T'ofo: Nuya jö'i bi hñu ar ñhuni ne ar ts'ithe, m'ẹfa bi nank'ụ bi ñ'eni.
8 Yo ga 'bẹngwihụ ma'ra ya jö'i ngu bi 'yọt'a 'ra'ụ, ne n'apatho bi du
yonthebe ya nthebe.
9 Hinga xa'sfụ ár kwẹ ar tsi Hmu ngu bi 'yọt'a 'ra'ụ, ne bi du'ụ xki mụhna
ya k'eñö.

10 Hinga ñömañ'ụhụ ngu bi 'yọt'a 'ra'ụ, ne bi du bi hyo togo ba 'bẹhni nda
hyo'ụ.
11 Gathoyụ bi thogi ne da xo ma dạhụ, ne xi t'ot'i da hñubga ma mụihụ togo
di 'bụhụ nuya ngöxapayụ.
12 Jange nö'ö togo beni xi nzẹ ár jamfi, dá ntsuni, yo ma da mfets'e ne da
dạgi.
13 Gatho nuya ts'ạti xpa ep'ahụ, mahyẹtho ngu ts'ạta ma'ra. Ha Jö ọt'a ngu
xi mö, hinda hyẹgi da zọp'ahụ n'ar ts'ạti hinda tsạ gi tsẹthụ. Ngu xta nheki ar
ts'ạti, dama da nheki hanja gi pọñhụ n'ehe, ne gi tsẹthụ.
14 Jange ma tsi hmöka kuhụ, 'wehụ tsohụ yap'ụ ar mfeni gi nthöskwihụ nu'ụ
ndönga ya tsita.
15 Di zo'ahụ njap'ụ, ngetho di beni gi pöhụ tema gi pẹhụ, jange hyanthụ di
njap'ụ nö'ö di mö.
16 Nú'mụ di umfụ njamödi Jö, ne di tsihụ ar nt'ẹni njöpi, ne da 'ñenö di tsifụ
ár ji ar tsi Hmu Hesukristo, ne di n'at'wihụ'ö. Ha nunar thuhme di hejụ, ne
da 'ñenö di n'at'wihụ ár ndo'yo'ö.
17 Mödi di nzẹyẹhụ, n'adar thuhme di tsihụ, jange di n'adar ndo'yohụ.
18 Jangu nuya xodyo tẹnda yá nt'umbi unga yá m'ọñhọ, ne nú'mụ xta zi'ụ,
ne da 'ñenö n'at'wi ar m'ọxm'ọñhọ.
19 Hage gi beñhụ di ne ga xi'ahụ nuya tsita ja yá 'bẹfi'ụ. Wa gi beñhụ jár 'bẹfi
nö'ö te t'umbabi'ụ.
20 Hin'ö. Nuga di beni, nu'ụ togo pọ'spa ar ñhuni ya tsita, go pọ'spa ya
ts'ondöhi, hingo umba Jö. Ne nuga hindi ne gi ntsixkwihụ ya ts'ondöhi.
21 Hingi tsạ gi tsifụ ár t'ẹni ar tsi Hmu Hesukristo ne ár t'ẹni ya ts'ondöhi, ne
hinda tsạ gi hñuxụ hár mexa ar tsi Hmu ne hár mexa ya ts'ondöhi.
22 Wa xiñho ga tsọthwụ ár mụi ar tsi Hmu. Ha gi beñhụ töte ma ts'ẹdihụ.

Gatho nö'ö ga ọthụ, ga jafụ da nheki ár nsunda Jö

23 Nujụ, tsạ ga eñhụ nzạtho ga ọthụ gatho nö'ö di beñhụ, mödi hinga gatho
fạxkagihụ ga tsụhụ ar ñho. Mödi gatho nzạthohmö, hinga gatho fạxkagihụ da
te ma ñ'emụihụ.
24 Hinto gi hyoñhụ ri ñhosẹhụ, umba ri mụihụ gi hyomfụ ár ñho nu ma'ra.
25 Gatho nö'ö 'bạ har 'bạngọ, tsihụ, ne yo gi ñ'ạnihụ tema ngọ'ö, ne hinte da
zụ'a ri mfenihụ.
26 Ngetho gor mẹti ar tsi Hmu ar ximhại ne gatho nö'ö te jawa.
27 Nu'mụ n'ar jö'i hingar gamfi da zix'ahụ hár ngu, ne gi ne gi möhụ, gatho
nö'ö te da 'bọs'ahụ har mexa, tsihụ, ne yo te gi ñ'ạñhụ. Njap'ụ hinte da zụ'a ri
mfenihụ.
28 Ha nu'mụ n'a togo da xi'ahụ xi 'bọ'spa ya tsita, yo gi tsihụ. Hyomfụ ár
ñho nö'ö togo bi xi'ahụ, ne hinte da ja ár tsụmfeni. Gehnụ enga har T'ofo: Ár
mẹti ar tsi Hmu ar ximhại ne gatho te jawa.
29 Nu'mụ di xi'ahụ ar tsụmfeni, hingo ri mfenihụ, ár mẹti nö'ö man'a. Da
tsạ gi 'ñeñhụhmö, yo'ö hingi nhumañho ga ọthe nö'ö di nehe, họnsẹ di hoñhe
hinte da zụpa ár mfeni nu'ụ ma'ra.
30 Xi'mụ di umfe njamödi Jö ga ñuñhe, hage ma da nthengagihe hanja di
ọthe 'mụ.
31 Jange nu'mụ gi ñuñhụ, gi tsithehụ, wa te man'a gi pẹhụ, gi 'yọthụ gi
hyoñhụ m'ẹt'o da t'e'spa ár nsunda Jö.
32 Yo ma gi jafụ da mfe'sa ya xodyo, nu'ụ hingya xodyo, wa nu'ụ togo xi
ñ'emụi ar tsi Dada.
33 Jangu nuga di honi hanja da 'ñet'a mañho yá mụi gatho. Hindi honsẹ ma
ñho, di homba ár ñho gatho, di ne da mpọ'ụ n'ehe.

11

1 Tẹngagihụ ma m'ụi ngu di tẹmbaga ár m'ụi ar tsi Hmu Hesukristo.

Hanja da ñhoka ya 'bẹhñö

2 Tsi kuhụ, di es'a ri nsuhụ, ngetho hinxka pumhnigihụ, ne gi tẹnthụ nuya nt'uti da tsok'ahụ.
3 Di ne gi pöhụ n'ehe, ar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ár ñöxhmu gatho ya ñ'ọhọ, ha nunar ñ'ọhọ ár ñöxhmu ár 'bẹhñö, ngu Jö gehnụ ár ñöxhmu ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Jange nu'mụ n'ar ñ'ọhọ ko'ma ár ñö da mat'a Jö, wa da mömba ár mhö Jö, hingi numansu togo ár ñöxhmu.
5 Ha gatho nuya 'bẹhñö mat'a Jö, wa mönga ya mhö umba Jö, ne hingi ko'ma ár ñö, hingi numansu ár ñöxhmu, jangutho nu'mụ da 'ñöxt'a ár ñö.
6 Ngetho nu'mụ ar 'bẹhñö hingi ne da go'ma ár ñö, dá ñ'öxt'mụ. Ha nu'mụ n'ar m'ẹtsạ da ñ'öxi wa da 'ñöxt'a ár ñö, dá go'ma 'mụ.
7 Nu ar ñ'ọhọ hingi ho da go'ma ár ñö, ngetho di hñöxa Jö, ne ka nhekinụ ár nsunda'ö, ha nu ar 'bẹhñö ka nhekinụ ár nsu ar ñ'ọhọ.
8 Ngetho nunar ñ'ọhọ hinxpa e har 'bẹhñö. Nunar 'bẹhñö xpa e har ñ'ọhọ.
9 Nunar ñ'ọhọ himbi thoki ngetho mi honga ar 'bẹhñö, nunar 'bẹhñö hö, bi thoki ngetho mi honga ar ñ'ọhọ.
10 Jange ar 'bẹhñö mahyoni da go'ma ár ñö, ne da nheki numansu ár ñöxhmu, ngetho handa ya ẹnxẹ.
11 Ha nuya xta jamfihụ ar tsi Hmu, hingi tsạ ga eñhụ, nunar ñ'ọhọ hingi honga ar 'bẹhñö, wa ga eñhụ ar 'bẹhñö hingi japa ar 'bẹdi ar ñ'ọhọ.
12 Ngetho jangu ar 'bẹhñö ba pọnga har ñ'ọhọ, ar ñ'ọhọ m'ụ har 'bẹhñö nuya payụ. Mödi Jö go umba ár te gatho.
13 Bensẹhụ, hage xiñho hinda go'ma ár ñö ar 'bẹhñö nú'mụ ñöwi Jö.
14 Gi pöhụ xiñho, njanụ bi hyogagihụ Jö, ngetho n'ar m'ẹtsạ n'ar ñ'ọhọ da hyẹ ár xtö da te xi ma.
15 Ha nu ar 'bẹhñö nzạtho nu'mụ da hyẹgi da te ár xtö, ngetho xi t'umba ár xtö ngu ar njöxañö.
16 Ha nu'mụ ja togo ne da ntsạñhöki, nuje hindi tẹñhe man'ar nt'umbi, ne njap'ụ nu ma'ra ya gamfi.

Nö'ö hingi ho da t'ọt'a hár t'oxi ar tsi Hmu

17 Nupya ja tema ga xi'ahụ n'ehe, ne hinga ma ga es'ahụ ri nsuhụ, ngetho hingi mhunsụ gi 'yọthụ nö'ö xiñho, gi ọthụ nö'ö hingi ho.
18 M'ẹt'o ma ga xi'ahụ, enö nú'mụ gi ọthụ ri mhunts'ihụ har nijö, di ọde jar ñhege, ne di beni hö njap'ụ n'a tsi tụi.
19 Ngetho mahyoni da njap'ụ, ne da nheki togo majöni ma da dẹmba ár 'ñu ar tsi Hmu.
20 Jange nú'mụ gi ọthụ ri mhunts'ihụ, nö'ö gi tsihụ hingár t'oxi ar tsi Hmu.
21 Ngetho nú'mụ gi nt'oxihụ, n'a ngu n'a 'bẹt'o da zisẹ ár ñhuni. Njap'ụ 'ra kotho tunthu, ha ma'ra thotho nö'ö xi zi.
22 Hage hinte gi pẹ'sụ ri nguhụ habụ gi ñuñhụ ne gi ntsithehụ. Wa hinte gi nuthwụ ár nijö Jö, ne gi ne gi 'bẹthwụ yá tsạ nu'ụ hinte pẹts'i. Te ga xi'ahụ. Nuwa hö, hinga es'ahụ ri nsuhụ.

Ár t'oxi ar tsi Hmu
(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lk. 22:14-20)

23 Ngetho nuga xta ut'ahụ nö'ö xi utkagi ar tsi Hmu n'ehe: Nö'ö ar pa bi ndạ ar tsi Hmu Hesu, nor nxui'ö bi gụ ar thuhme.
24 Ne mi wadi bi unga njamödi, bi hyeke ne bi 'ñenö: Hñöñhụ gi tsihụ, gehnụ ma ndo'yo ma da theni da gut'a ri ts'okihụ. 'Yọthụ njanụ gi bengagihụ.

25 Nu mi wadi bi nt'oxi, bi gụ ar t'ẹni ne bi 'ñenö: Nunar t'ẹninụ jangu n'ar 'ra'yo nkohi ma da zok'ahụ Jö xta nhö'ma ma ji. 'Yọthụ njanụ nú'mụ gi tsihụ gi bengagihụ.
26 Jange nú'mụ gi tsihụ ar thuhme ne gi tsihụ te po nunar t'ẹninụ, gi dạhụ majöni ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo. Gi jahụp'ụ gi tọ'mhụ ar pa da zọhọ.

Nu'ụ hingi tsipa ár t'oxi ar tsi Hmu ngu di 'ñepi

27 Nu'mụ n'a togo da zi nunar thuhmenụ ne nunar t'ẹninụ, ne hingi ọt'a ngu di 'ñepi, ma da thọxa ár ji bi nhö'mbabi ar tsi Hmu, ne ár ndo'yo bi ts'ụt'wabi.
28 Jange tsạsẹhụ n'a ngu n'a tengu gi 'bụhụ, ne tsihụ nunar thuhmenụ ne nunar t'ẹninụ.
29 Ngetho nö'ö togo tsi ar thuhme ne tsi ar t'afi po har t'ẹni, ne hingi japamasu tema di bọnga ár ndo'yo ar tsi Hmu, nts'oksẹ njap'ụ.
30 Jange nzẹyẹ gi hñeñhụ, ne xi went'ahụ, ma'ra xi hyoñ'ahụ Jö.
31 Nu'mụ ga tsạsẹhụ tengu di 'bụhụ, hinte da thọxkagihụ.
32 Ha nu'mụ da thimgagihụ xta nts'ojụ, ar tsi Hmu 'rajụ ma njụtguhụ, ne njap'ụ hinga möhụ har tsibi mahyẹgiwi nu ma'ra ya meximhại.
33 Jange di xi'ahụ tsi kuhụ, nú'mụ gi mhunsụ gi nt'oxihụ, tọ'mhụ n'a ngu n'a ri ñ'ohụ.
34 Nu'mụ gi tunthuhụ, ñuñhụ ha ri nguhụ, hinte di ja te da thọx'ahụ nú'mụ gi kwathụ har mhunts'i. Nu ma'ra ya nt'ạni ga 'yạngagihụ, ga xi'ahụ xka ñöhụ m'ẹfa xka map'ụ.

12

Ya hogant'uni unga Jö

1 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ xiñho nuya hogant'uni unga Jö.
2 Ha hingi beñhụ, nú'mụ hinge ngi pöhụ ár mhö Jö, ngi m'ẹthụ habụ gatho mi ts'ix'ahụ ma ngi ndöñhụ ya gone tsita.
3 Jange di ne ga xi'ahụ, hinjo'o n'ar jö'i da 'ñenö ñö xi nzimba ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ne tsanga ar tsi Hmu Hesu. Ne hinjo'o n'a da 'ñemba ar Hesu gehnụ ar Hmu, nu'mụ hingi pẹ'spa ár Hñö Jö.
4 Ma ga xi'ahụ hö, ja nzẹyẹ ya hogant'uni, mödi n'adár Hñö Jö togo uni.
5 Ne ja nzẹyẹ ya 'bẹfi hanja ga mpẹhụ, mödi n'adar tsi Hmu di pẹfụ.
6 Ja nzẹyẹ hanja nheki ár ts'ẹdi Jö, ha gesẹ'ö togo ungar ts'ẹdi ne ọt'a gatho.
7 Gathogihụ xi nheki ha ma tehụ ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ne njap'ụ ga mfạxụ n'a ngu n'a.
8 Ár Hñö Jö xi umba 'ra da mẹ'sa ar hoga mfödi da ñö, ma'ra xi t'umba n'ar hoga mfeni da uta ma'ra. Gathoyụ get'ár Hñö Jö togo uni.
9 Ma'ra xi t'umba n'ar döta ñ'emụi, ma'ra xi t'umba ar ts'ẹdi da ọthe ya dạthi. Nuyụ n'ehe get'ár Hñö Jö togo xi umbi.
10 Ma'ra xi t'umba ar ts'ẹdi da 'yọt'a ya nt'udi, ma'ra da mönga ya hñö xi umba Jö. Ma'ra xi t'umba ar mfödi da bödi ha hömpa ár Hñö Jö n'a togo ñö wa hin'ö. Ma'ra xi t'umbabi da ñö ya hñö n'añ'o, ne ma'ra xi t'umbabi da bödi tema di bọnga nuya hñö'ụ.
11 Ne gatho nuya 'bẹfiyụ, n'asẹ togo ọt'e, gehnụ ár Hñö Jö togo hemba n'a ngu n'a ngu ne'ö da umbabi.
12 Ngetho njangu ár ndo'yo n'ar jö'i, mödi nzẹyẹ yá xẹni, n'adar ndo'yo. Njap'ụtho ár nijö ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe.
13 Di n'adar ndo'yohụ, ngetho n'at'wụ da nxixthehụ gatho hár Hñö Jö, wa ya xodyo wa nu'ụ hingya xodyo, ya 'bẹgo wa ya hmu, gatho bi t'akagihụ ga höñhụ n'adár Hñö Jö.

14 Nunar ndo'yo 'mụ, hingi n'adar xẹni, nzẹyẹ.
15 Nu'mụ da 'ñenga ar wa: Nuga hingár mẹtigi ar ndo'yo ngetho hindar 'yẹ. Hage njap'ụ hingár mẹti ar ndo'yo 'mụ.
16 Wa nu'mụ da 'ñenga ar gu: Hingár mẹtigi ar ndo'yo ngetho hindar dạ. Hage hingár mẹti ar ndo'yo njap'ụ 'mụ.
17 Nu'mụ har dạ da nxọgep'ụ ar ndo'yo, hanja nda tsạ nga ọhụ 'mụ. Wa nu'mụ har gu nda nxọgep'ụ ar ndo'yo, hanja nda tsạ nga mpöhụ 'mụ.
18 Ne Jö go xi tuta n'a ngu n'a ya xẹni har ndo'yo, ngu xi ne'ö.
19 Ngetho nu'mụ n'adar xẹni di jwata xọge ar ndo'yo, hage ar ndo'yo njap'ụ 'mụ.
20 Majöni nzẹyẹ ya xẹni, ha n'adar ndo'yo.
21 Nunar dạ hingi tsạ da 'ñemba ar 'yẹ: Hindi hoñ'i. Nunar ñö hingi tsạ da 'ñemba ar wa: Hingi jaka ar 'bẹdi.
22 Hin'ö, hingi njap'ụ. Di xi'ahụ, nu'ụ nheki hinte pẹ'sa yá ts'ẹdi, go xa mahyoni'ụ.
23 Nuya xẹni hints'ụ pẹ'sa yá nsu, go xa di japamasuhụ di hethụ. Ha nu'ụ ya xẹni hingi nzạtho, go di hethụ xiñho'ụ.
24 Ngetho nu'ụ ya xẹni xi nzạtho, hinga mahyoni da njapamasu. Jö bi tọka ar ndo'yo, ne bi umba ár nsu nu'ụ mi k'at'wi.
25 Ne njap'ụ hinda nja ar ñhege, ne n'a ngu n'a da mạxa ár ñ'ohụ.
26 Njap'ụ nu'mụ n'a xẹni tho ar ụgi, gatho ar ndo'yo tsạmañ'ụ. Ha nu'mụ n'a xẹni t'e'spa ár nsu, gatho ar ndo'yo johyawi.
27 Di njahụp'ụ n'ehe. Ngujụ ár ndo'yogihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne n'a ngu n'a, n'a xẹnigihụ di jwathwụ ár ndo'yo'ö.
28 Ne xi 'ñexkagihụ Jö har nijö: M'ẹt'o xi 'ñexa yá mpọte ar tsi Hmu, m'ẹfa nu'ụ mönga ya hñö xi umba Jö. Ár hñu ya utate, m'ẹfa nu'ụ ọt'a ya nt'udi. M'ẹfa nu'ụ togo ọthe, ne nu'ụ fạxte, nu'ụ togo ya ndö, ne nu'ụ ñö ya n'añ'o hñö.
29 Hage gatho ya mpọte. Wa gatho mönga ya hñö xi umba Jö. Wa gatho ya utate. Wa gatho ọt'a ya nt'udi.
30 Hage gatho xi t'umbabi ar ts'ẹdi da ọthe ma'ra. Hage gatho ñö ya n'añ'o hñö. Wa gatho pödi te di bọnga nuya hñöyụ.
31 Umba ri mụihụ gi pẹ'sụ nuya hogant'uni töte yá nsu. Ha nuga ma ga ut'ahụ n'ar 'ñu töte ár ñho.

13

Ar mhöte

1 Tsi kuhụ, nu'mụ gar ñömhö ma'ra yá hñö ya jö'i, wa gar ñömhö ngu ya ẹnxẹ, ne hindi pẹ'sa ar mhöte, di ñhẹ'betho n'ar xiujö ngạni, wa n'ar bọjö fat'i.
2 Nu'mụ di mömba nö'ö xika Jö, gar pö gatho nö'ö hindi födi, di tso ma mfeni gatho nö'ö pö ya jö'i, ne gar pẹ'sa n'ar ñ'emụi da tsạ ga japa ya t'ọhọ da mponi, ha hindi pẹ'sa ar mhöte, hinter mẹkagi.
3 Mödi ga umhö gatho ma ñho da themba ya hyoya, ne ga umhö ma ndo'yo da ts'öt'i, ne hindi pẹ'sa ar mhöte, hinte da mạxkagi'ö.
4 Nö'ö togo pẹ'sa ar mhöte, xa ja ár ts'ẹti, ar hogajö'i, ne hingi hyọkwa yá ñho nu ma'ra. Hingar ñ'ets'i, hingar gesẹ.
5 Hingar bọka, hingi honsẹ ár ñho. Hingi mbọ ár kwẹ, ne hingi kwatatho hár mụi.
6 Hingi johya handa ma'ra ọt'a nö'ö hingi ho, ngetho nö'ö togo pẹ'sa ar mhöte johya da hyanda ar ñho.

7 Nö'ö togo pẹ'sa ar mhöte, tsẹtatho gatho te da 'ñepabi, ñ'emụitho gatho, hingi tsạyạ tọ'ma ar ñho, hingi ñhẹgi da dö ya thogi.
8 Nunar mhöte hiñ'otho ár ngöts'i. Ma da göxa ar ts'ẹdi xi t'umbabi nu'ụ togo mönga te xipa Jö, ma da göxa ya n'añ'o hñö, ne ma da the ar pa di ja ar hoga mfeni.
9 Ngetho n'a xẹnitho di pöhụ, ne man'a xẹni xi utkagihụ Jö ga möñhụ.
10 Ha nu xta ep'ụ ar pa ga pöhụ xiñho, nuna tsi xẹnitho di pöhụ da göx'ö.
11 Nú'mụ ndar bötsi ndi ñö ngu n'ar bötsi, ndi pẹ'spa ár mfeni n'ar bötsi, ne ndi handa gatho ngu handa n'ar bötsi. Ha nú'mụ nda te, ne da ñ'ọhọ, da hẹp'ụ nö'ö ndi hñöxkagi n'ar bötsi.
12 Nupya di hanthụ ngu n'ar ñhe xi mboitho; nuya pa'ụ ma ga hanthụ xiñho. Nupya di pöhụ n'a xẹnitho, ha nu'mú hö, ma ga pöhụ ngu xi bökagihụ Jö.
13 Nupya di pẹ'sụ ar ñ'emụi, ar ndọ'mi ne ar mhöte, nuya hñuyụ, ha nunar mhöte go töte ár nsu'ö.

14

Ar hogant'uni da ñö ya n'añ'o hñö

1 Umba ri mụihụ gi pẹ'sụ ar mhöte. Hyoñhụ ya hogant'uni unga Jö, ne nuya hogant'uniyụ, hyoñhụ m'ẹt'o gi möñhụ nö'ö xi'ahụ Jö.
2 Ngetho nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, hingi zo ya jö'i, ñöwisẹ Jö. Hinto pödi tema mö, mödi mönga nö'ö himi fö mam'ẹt'o ngu umba ár Hñö Jö da mö.
3 Ha nö'ö togo mönga tema xipa Jö, zo ya jö'i da te yá ñ'emụi, da humbyá mụi, ne da hot'i.
4 Nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, japasẹ ár ñ'emụi da te. Ha nö'ö mönga te xipa Jö, fạxa gatho ya ku da te yá ñ'emụi.
5 Jange nuga di nemhö gatho gi ñömhöhụ ya n'añ'o hñö, mödi tọte ár ñho gi mömfụ te da xi'ahụ Jö. Ngetho nö'ö togo mönga te xipa Jö, töpa ár nsu togo ñö ya n'añ'o hñö. Nuyụ xiñho, họnsẹ nu'mụ ja togo da mö tema di bọni, ne da mạxa ar nijö.
6 Tsi kuhụ, xi'mụ ga map'ụ di ñö ya n'añ'o hñö, tema ñho di hös'ahụ. Gar hös'ahụ n'ar ñho nu'mụ gar xi'ahụ nö'ö xi utkagi ne xi 'raka Jö ga mö, ne di ut'ahụ ya hoga mfeni xi t'akagi.
7 Njangu nuya nthụza ne ya 'bida, nu'mụ hindi n'añ'o yá nzụni, hindi födi tema thuhu da thut'i di zụnt'a n'a wa man'a.
8 Ha nu'mụ n'ar k'axt'athụxi hinda unga xiñho ár m'ẹi, nuya ndogu hinda ñhoki da ntunm'ụ.
9 Gi njahụp'ụ n'ehe, nu'mụ hinto tso yá mfeni nö'ö te gi möñhụ, pọntho gi ñösẹhụ.
10 Xa ja nzẹyẹ ya hñö har ximhại, ne gatho'ụ o yá 'ñu tema di bọni.
11 Ha nu'mụ hindi pöhụ tema di bọnga n'a ngu n'a nuya hñö mönga nö'ö togo ñö, handgagihụ ngu dar me yap'ụhụ, ne njap'ụ di hanthụ'ö n'ehe.
12 Jange nu'ahụ, xa gi nehụ gi pẹ'spabihụ 'ra ya hogant'uni unga Jö, umba ri mụihụ xa gi pẹ'sụ nu'ụ da mạxa ya ku da te yá ñ'emụi.
13 Jange nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, 'yạfụ Jö da tsạ gi pöhụ ne gi xifụ ya ku tema di bọni n'ehe.
14 Ngetho nu'mụ di ñöwihụ Jö ha man'ar hñö hingi födi, ma hñöhụ mat'ajö, ha numa mfenihụ hinte fạts'i.
15 Te ga pẹhụ 'mụ. Ma ga ñöwihụ Jö ha ma hñöhụ, ga pöhụ n'ehe tema di xipabihụ. Ma ga tuthwụ Jö ha ma hñöhụ, ga pöhụ tema di tuthwụ n'ehe.

16 Ngetho nu'mụ di nsundahụ Jö di möñhụ ya mhö hingi pọnga ma mfenihụ, họnsẹ pọ ha ma hñöhụ, nö'ö togo xi ma da 'yọxtho, hanja tsạ da 'ñenö, hö njap'ụ nö'ö di umfụ njamödi Jö, nu'mụ hingi pödi tema di möñhụ.
17 Nujụ majöni di umfụ njamödi Jö, ha nö'ö man'a ọxkagihụ, hinte fạxa nö'ö di möñhụ.
18 Di umba njamödi Jö di tö'ahụ ga ñö ya n'añ'o hñö.
19 Mödi har nijö, töte ár ñho ga mönga kụt'a ya mhö ne ga pödi tema di bọni, ne njap'ụ ga uta ma'ra, hinge ga mönga n'anthebe ya nthebe ya mhö ha ma'ra ya hñö hingi födi.
20 Tsi kuhụ, hyẹhụp'ụ gi beñhụ ngu n'ar tsi bötsi. Hö, di hñöx'ahụ n'ar tsi bötsi hingi pö ar ts'oki, ha gi hyanthụ xiñho tema gi beñhụ ngu n'ar döta jö'i n'ehe.
21 Jangu xi t'ot'a hár T'ofo Jö: Ma ga zo nunar hnininụ ha ya n'añ'o hñö ñö ya jö'i 'bụ ma'ra ya hại, mödi njap'ụ hinda ma da 'yọde, njanụ enga ar tsi Hmu.
22 Nuya n'añ'o hñö gehnụ n'ar nt'udi, hingi t'umba ya gamfi, t'umba nu'ụ hingya gamfi. Ha nu'ụ togo mönga te xipa Jö, hingi nsipa nu'ụ hingya gamfi; nuyụ hö, nsipabi nuya gamfi.
23 Nu'mụ gatho ya ku n'at'wụ da mhunts'i ne gatho di ñö ya n'añ'o hñö, ne da yụt'a n'ar 'ra'yo wa n'a hingar gamfi hinte pödi, ha hinda 'ñenö xka 'bẹ ri mfenihụ.
24 Hingi njap'ụ nu'mụ gatho gi möñhụ nö'ö te xi 'ra'ahụ Jö, ne da yụt'a n'ar 'ra'yo, wa n'a hingar gamfi, ne da 'yọx'ahụ, ma da zo ár mụi nö'ö te gi xifụ, ne da zo ár mfeni.
25 Ne da nhekitho gatho tema pẹ'sa hár mụi, jange dama da ndạndihmö da nsundabi Jö, ne da 'ñenö, majöni gi 'bụhwihụ Jö.
26 Tsi kuhụ, nö'ö gi pẹhụ nú'mụ xki mhunsụ, n'a ngu n'a möñhụ nö'ö gi höhụ: gi tuthụ ya nsạdi, gi uthụ ya ku. Thokwabihụ nö'ö xi ut'ahụ Jö, gi möñhụ ya n'añ'o hñö, wa gi möñhụ te di bọnga nuya hñöyụ. Gathonụ 'yọthụ, hyoñhụ da te yá jamfi ya ku.
27 Ha họnsẹ ngu yoho hñu, ne 'raman'a di ñö ma'ra ya n'añ'o hñö, ne di 'bụ n'a togo da mönga tema di bọnga nö'ö mö.
28 Ha nu'mụ hinjo'o togo da mönga tema di bọnga nuya hñöyụ, dá ñhe har nijö, ne di ñöwisẹ Jö.
29 Njap'ụ nuya mönga te xipa Jö da ñö, dá ñö yoho wa hñu, ne nuya ma'ra da nu ha xiñho te mö wa hin'ö.
30 Ne nu'mụ nö'ö to hudi, da t'umba ár mhö Jö, dá ñhe nö'ö man'a, ne da ñö'ö.
31 Ngetho tsạ gi möñhụ te xi 'ra'ahụ Jö, 'raman'a gi ñöhụ. Njap'ụ da bö gatho nö'ö hingi pödi, ne gatho da nhu'mba yá mụi.
32 Nuya togo mönga te xi xipa Jö, dá bödi da zixa nunar nt'uninụ.
33 Ngetho Jö hingi numañho ar ñöxhnatho, ne'ö ar hogam'ụi. Jangu ọt'a ha ya mhunts'i gatho nu ma'ra ya nijö, gehnụ gi tẹnthụ.
34 Nuya 'bẹhñö da ñhetho ha ya mhunts'i, ngetho hingi t'umba ar sẹki da ñö. Dá 'yọxtho nö'ö nsipabi, ngu mönga har T'ofo.
35 Ha nu'mụ ne te da bödi, xta zọnga hár ngu da 'yạmba ár döme, ngetho hingi nheki xiñho da ñö n'ar 'bẹhñö har mhunts'i.
36 Beñhụ hinxpa pọmp'ụ ár mhö Jö, ne hingi họnsẹ'ihụ togo xka 'yọhụ.
37 Ne nu'mụ n'a gi kạxmbenihụ gi möñhụ nö'ö xi'ahụ Jö, wa gi pẹ'sụ ma'ra ya nt'uni unga ár Hñö Jö, pöhụ 'mụ nuya mhöyụ di ot'ahụ, yá 'bẹpate ar tsi Hmu.
38 Ha nö'ö hingi ne da japamasu, yo gi jafụmasu n'ehe.

39 Jange tsi kuhụ, umba ri mụihụ gi möñhụ te xi'ahụ Jö, ne hingi hñöjwụ togo
ne da ñö ya n'añ'o hñö.
40 Gatho gi 'yọthụ ngu di 'ñepi, ne di o ár 'ñu.

15

Ár menga nte nu'ụ xi du

1 Tsi kuhụ, di ne gi beñhụ nunar hoga mhö da xi'ahụ, gehnụ xka hñöñhụ ne
hinxka hyẹhụp'ụ.
2 Jange xka mpọhụ, nu'mụ xa gi umba ri mụihụ gi tẹñhụ nunar hoga mhö
xta xi'ahụ. Ha nu'mụ hin'ö, xi m'ẹp'ụtho ri ñ'emụihụ.
3 Ngetho m'ẹt'o xta ut'ahụ nö'ö xi t'utkagi n'ehe: Nunar tsi Hmu Hesukristo
bi unga ár te bi gutka ma ts'okihụ, ngu enga hár T'ofo Jö.
4 Bi t'ạgi ne bi mengi bi nte man'agi, ngu enga har T'ofo n'ehe.
5 Ne bi ñ'udi bi hyanda ar Pedro, m'ẹfa bi hyanda nu'ụ ma'ra yá mpọte.
6 Ne m'ẹfa bi ñ'udi bi n'amahyanda mi tho kụt'anthebe ya ku. Nzẹyẹ 'bụtho,
ma'ra xi du.
7 Ne bi ñ'udi bi hyanda ar Hakobo, m'ẹfa bi ñ'udi bi hyanda gatho ya mpọte.
8 Ne ár ngötṣ'i bi ñ'udi da handga, ngu n'ar tsi ñạxki hingi jwata yá pa.
9 Nuga go ár ngötṣ'igi gatho yá mpọtegihe ar tsi Hmu. Hindi 'ñepkagi da
t'engagi ár mpọtegi, ngetho ndi kumba ár nijö Jö.
10 Ha Jö xi hwëgagi xi 'raka nunar nsunụ. Ne hinxi m'ẹdi nö'ö te xi hwëgagi,
ngetho xta töta gatho nu ma'ra ya mpọte xta ọt'a nzẹyẹ ar 'bẹfi. Mödi hingo
xta pẹsẹga, xi mạxkagi ár nhwëki Jö.
11 Ngetho hinte ja nu'mụ go geke wa go ge'ụ. Gatho di mömfe ár mhö ar tsi
Hmu, ne go gehnụ xka ñ'emụihụ.
12 Ha nu'mụ xta xi'ahe ar tsi Hmu Hesukristo xki du ne bi mengi bi nte
man'agi, hanja 'ra gi eñhụ 'mụ hingi pengi da nte nu'ụ xi du.
13 Nu'mụ gi eñhụ hingi pengi da nte nu'ụ xi du, njap'ụ gi kọñhụ bi mengi bi
nte ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Ha nu'mụ ar tsi Hmu Hesukristo himbi mengi bi nte man'agi, xi m'ẹp'ụ
nö'ö te xta xi'ahe 'mụ, ne hinter mẹ'ö ri ñ'emụihụ.
15 Ne pọntho yá 'bẹgogihe Jö di katehe. Ngetho xta dạhe majöni di eñhe, Jö
bi ko'spa ár te man'agi ar tsi Hmu Hesukristo. Ne hindi njap'ụ nu'mụ majöni
nö'ö gi eñhụ hinda mengi da nte nu'ụ xi du.
16 Ngetho nu'mụ nuya xi du hingi pengi da nte, njap'ụ ar tsi Hmu
Hesukristo hinxi mengi xi nte 'mụ.
17 Ha nu'mụ himbi mengi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo, hinter
m'ẹfi ri ñ'emụihụ 'mụ, ne hinxi thök'atho'ihụ ri ts'okihụ.
18 Ne gatho nu'ụ xi du mi ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, hage xi m'ẹ'ụ 'mụ.
19 Nu'mụ da göxkwa gatho har ximhại nö'ö di tọ'mhụ da 'rajụ ar tsi Hmu
Hesukristo, hwëkategihụ, ne di töhụ gatho nu ma'ra ñ'ụda ma m'ụihụ.
20 Nunar tsi Hmu Hesukristo, hö, bi mengi bi nte man'agi, ne go gehnụ ngu
ar 'bẹt'o sofo. M'ẹt'o xi mengi xi nte, ne m'ẹfa gatho nu ma'ra.
21 Ngetho nu'mụ n'adar ñ'ọhọ bi kụt'a ar ndöte har ximhại, ma n'adar
ñ'ọhọ bi kụt'a ar menga nte.
22 Hö, njangu ar Adan bi kụt'a ar ndöte ne gatho nda du, ar tsi Hmu
Hesukristo bi kụt'a ar menga nte ne gatho nda mengi nda te.
23 Ne gatho o ár 'ñu n'a ngu n'a. M'ẹt'o ar tsi Hmu Hesukristo, gehnụ bi
xokwa ar goxthi nu ma'ra. M'ẹfa nu'ụ togo xi jamfibi, ma da nangi xta penk'ö
n'ehe.

24 Ne da e ar ngötsʼi, nu xta wadi da hyọmahại gatho ya nsu, ya ndö, ne
gatho nuʼụ pẹʼsa yá tsʼẹdi, ne da dạtwa ár tsʼụtʼwi Jö ár Dada.
25 Ne ma da ndöthoʼö, ha nu xta wadi da thọmahại gatho yá ñʼụni, da dạ ar
ndö.
26 Nunár ñʼụni ma da hwata ár ngötsʼi, gehnụ ar ndöte.
27 Ngetho gatho te ja, xi thọmahại ne xi tsʼẹʼmba hár wa. Ne nu habụ enö,
gatho bi tsʼẹʼmba hár wa, hingi ne da ʼñenö xi tsʼẹʼmba nöʼö togo bi umba
nunar nsunụ nʼehe.
28 Ne mʼẹfa nu xta wadi da tsʼẹʼmba hár wa, gesẹ ár Tʼụ Jö nʼehe ma da ñhẹsẹ
da mʼụ hár wa nöʼö togo bi hyọmahại gatho. Njapʼụ Jö di ndö gatho nöʼö te ja.
29 Nuʼmụ hingi pengi da nte nuʼụ xi du, tema ñho jụka nuʼụ togo nxixthe
pọta nuʼụ xi du. Yoʼö ọtʼa njapʼụ ʼmụ.
30 Yoʼö di ñʼẹnthe ma tehe gatho ar pa ʼmụ.
31 Tsi kuhụ, majöni di xiʼahụ, hyaxʼmụ di ẹntʼa ma te. Ne di johya ngetho
xka ñʼemụihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
32 Núʼmụ xa da ẹntʼa ma te núnụ Efeso, pọntho da ntsạʼbe ya ʼmuhu, họnsẹ
ndi honi nga tẹmba yá mfeni ya jöʼi, ne nuʼmụ hiñʼotho ar menga nte, tema
ñho ʼmụ. Ha hingi töte ár ñho ga ñuñhụ, ga tsithehụ, ngetho xudi ga tuhụ, ngu
mhö.
33 Yo ma gi ñhẹhụ togo da hyạʼahụ, ngetho nuʼụ togo ñʼowi ya tsʼojöʼi ma da
tsʼomba yá hogamʼụi.
34 Zọtʼa ri dạhụ, ne hyẹhụ ar tsʼoki, ngetho ʼra hingi pöhụ Jö. Di ʼbẹtʼa ri
tsạhụ di xiʼahụ njapʼụ.
35 Da tsạ gi ʼñeñhụ ʼra: Hanja ma da mengi da nte nuya xi du. Tema ndoʼyo
ma da mẹʼsa nu xta nanga manʼagi.
36 Xa xka ʼbẹ ri mfenihụ. Gi pöhụ, nöʼö te gi pothụ, mʼẹtʼo da du, ne ka da
bọtsʼe.
37 Nuna te gi pothụ, hinga getʼö ma da bọxa manʼagi, họnsẹ ár mụi ar tʼẹi,
wa manʼar ndạ go pọxʼö.
38 Ha Jö gehnụ umba yá ʼbại ngu bi neʼö. Ne nʼa ngu nʼa ya ndạ bi umba ár
ʼbạisẹ, hingi ñhẹhwi nu maʼra.
39 Njapʼụ nuʼụ togo pẹʼsa yá ndoʼyo, hingi ʼrangutho. Nʼañʼo ár ngọ ya jöʼi,
manʼa yá ngọ ya mạngazuʼwe; manʼa yá mẹti ya hwö, ne manʼa yá mẹti ya
tsʼintsʼụ.
40 Ne nʼañʼo yá ndoʼyo nuʼụ ʼbụhnụ mhetsʼi, ne nʼañʼo nuʼụ ʼbụkwa har
ximhại. Ne hingi ñhẹ ár nzạtho nuʼụ ʼbụhnụ mhetsʼi ngu nuʼụ ʼbụkwa har
ximhại.
41 Nʼár nzạtho ar hyadi, manʼár nzạtho ar zönö, ne manʼa ár nzạtho ya tsọ.
Ne nuya tsọhọ hingi ñhẹ ár nzạtho nʼa ngu manʼa.
42 Njapʼụ ár menga nte nuʼụ xi du, da tʼạ ár ndoʼyo tsʼoni, ne da mengi da
nanga nʼar ndoʼyo hinda ma da tsʼoni.
43 Nöʼö da tʼạgi, ʼbẹpkagihụ ma tsạhụ, ha nöʼö da nangi eska ma nsuhụ. Nöʼö
da tʼạgi wentʼatho, ha nöʼö ma da nangi, xa di ja ár tsʼẹdi.
44 Ma da tʼạ nunar ndoʼyonụ xta pẹʼsụwa har hại, ne xta mengi da nte
di ñhẹhwi ár ndoʼyo nuya bi ʼbụ mhetsʼi. Nʼañʼo ar ndoʼyo di pẹʼsụwa har
ximhại, ne nʼañʼo ar ndoʼyo ma ga pẹʼsụnụ.
45 Njanụ xi ntʼotʼa har Tʼofo: Bi thoka ar mʼẹtʼo ñʼọhọ, gehnụ ar Adan te ár
hñö. Nöʼö ar ʼbẹfa Adan, gehnụ ar Hñö unga ar te.
46 Ne hingi ʼbẹtʼo nunar ndoʼyo ñhẹhwi nuʼụ bi ʼbụ mhetsʼi. ʼBẹtʼo nuʼụ
pẹʼspa yá ndoʼyo ya meximhại, ne mʼẹfa nuʼụ pẹʼspa yá ndoʼyo nuʼụ bi ʼbụhnụ
mhetsʼi.

47 Nunar m'ẹt'o ñ'ọhọ, ar meximhại bi njụ ar hại bi thoki. Ha nunar ñoho ñ'ọhọ, gehnụ ar tsi Hmu ar memhets'i.
48 Nu'ụ di hñöxa nö'ö bi njụ ar hại bi thoki, gehya nuya 'bụkwa har ximhại. Ha nu'ụ di ma mhets'i, di ñhẹhwi nö'ö xpa e mhets'i.
49 Ne jangu di hñöxkagihụ nö'ö 'bụkwa har ximhại, n'ar pa di hñöxkagihụ nö'ö xpa e mhets'i.
50 Ne di xi'ahụ tsi kuhụ, nunar ndo'yonụ di pẹ'sụwa har ximhại, hinda ma da hñönụ ár ts'ụt'wi Jö. Hinda yụtnụ nö'ö da ts'oni, hinda nthöskwi nö'ö hinda ts'oni.
51 'Yọhụ ma ga xi'ahụ n'ar mhö himi födi: Hinga gatho ma ga hwëthụ, mödi hö, gatho ma da mpongagihụ ma 'bạihụ.
52 Ngu ár nihi n'ar hwẹi dama da thotho, njap'ụ xta nzụnga ar ngöxa k'axt'athụxi. Ngetho ma da thụxt'i, ne nuya xi du ma da njụts'i da t'umba man'ar ndo'yo hinda ma da du. Ne nujụ gar 'bụthụ, ma da 'bongagihụ ma ndo'yohụ.
53 Ngetho mahyoni nunar ndo'yonụ thege, da mponi, hinda mengi da du. Nupya tu, ne nu'mú, hinda thege.
54 Ne nu xta wadi da mponga nuna tu, hinda ma da thege, ne nuna thepya, hinda the 'mụ. Nu'mú hö, da tho nö'ö enga har T'ofo: Xi nhwata ar ndöte, hinda mengi da mẹ'sa ár ts'ẹdi.
55 Tsi ndöte, habụ ba ko ri m'ite. Tsi nt'ạgi, te bi ja nuya pa ngi töte.
56 Ngetho nunár m'ite ar ndöte, gehnụ ar ts'oki, ha nunar ts'oki jụ ár ts'ẹdi ha ya 'bẹpate.
57 Ma ga umfụ njamödi Jö xi jajụ xta ntötehụ xta ñ'emụihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
58 Jange ma tsi hmöka kuhụ, hñuxa xiñho ri ñ'emụihụ. Yo ma gi ñhẹhụ togo da mạs'a ri ñöhụ. Ne xa gi umba ri mụihụ gi mpẹhụ hár 'bẹfi ar tsi Hmu. Gi pöhụ, gatho nunar 'bẹfi gi pẹfụ ar tsi Dada, hinda ma da njap'ụtho.

16

N'ar mfạts'i 'bẹmpa ya ku

1 Nupya di xi'ahụ, nunar mfạts'i 'bẹmpa ya ku hyoya, tẹnthụ nunar mhö da 'bẹpa ya nijö 'bụhnụ har hại Ngalasia.
2 Tạt'a hñöto har 'bẹt'o mpa, n'a ngu n'a gi 'wejụ n'a tsi tụi tengu ár nzẹyẹ xka töhụ. Nzöñhụ gi kwathụ, ne nú'mụ xka tsọmp'ụ, hinge ka gi nduị gi johụ.
3 Ne xka tsọmp'ụ, ga pẹhna nu'ụ xka hwañhụ, ne xka umfụ n'ar hẹ'mi da hñöxa ar mfạts'i ma da umba ya ku me Herusalen.
4 Ha nu'mụ xiñho ga maga n'ehe, ga mẹ'be'ụ.

Nuya 'bẹfi beni da 'yọt'a ar Pablo

5 Ma ga map'ụ ga k'ös'ahụ nu xka jwadi ga tho har hại Nmasedonia, ngetho mahyoni ga thohnụtho.
6 Di beni ga kohwihụ 'ra ya tsi pa. Nu'mụ da tsạ ga 'bụhwihụ ga tọ'mi da tho ya tsẹ, ne m'ẹfa gi 'rajụ n'ar hoga nt'edi, ga jụ ma 'ñu habụ gar ma.
7 Ngetho nupya hindi ne ga nu'ahụ nhixt'itho. Di ne ga 'bụp'ụ 'ra ya tsi pa, nu'mụ da 'raka nsẹki Jö.
8 Ma ga 'bụkwatho Efeso, ga tọ'mi da tho ar dạngo Pentekoste.
9 Ngetho xa xi xo ar goxthi tsạ ga pẹpa ar tsi Hmu. Di tọ'mi ga tö nzẹ ya jö'i, mödi ja nzẹyẹ togo hingi ne da hyẹgagi.
10 Nú'mụ da zọmp'ụ ar ku Timoteo, hyanthụ di 'bụi xiñho, ngetho nö'ö, ọt'wa ár 'bẹfi Jö nguga n'ehe.

11 Jange numansuhụ ne umfụ n'ar hoga nt'edi da pengi da e da k'öskagi,
ngetho di tọ'mi da zọhwi nu ma'ra ya ku.
12 Ha nu ar tsi ku Apolo, da ạpa ar möte nda mẹwi ya ku ma nda k'ös'ahụ.
Himbi ne bi mapya, mödi da map'ụ, nu xta nja ár mpongi.

Ya ngöxanzẹngwa

13 Zọt'a ri dạhụ, zẹta ri ñ'emụihụ. Yo gi wenthụ, ne xa gi nọxjụ.
14 Gatho nö'ö te gi 'yọthụ, gi pẹ'sụ ar mhöte gi 'yọthụ.
15 Tsi kuhụ, gi pöhụ ar ku Tefa ne yá mëni. Gehyụ ya 'bẹt'o ku xi jamfi núnụ
Akaya, ne xi 'yẹntyá teyụ da mạxa ya gamfi.
16 Di ạ'ahụ ar möte gi 'yọthụ gatho nuya fạxte ngu'ụ, ne nu'ụ tsạbi mpẹ hár
'bẹfi Jö.
17 Da njohya bi zọ ar ku Tefa, ar Fortunato ne ar Akaiko, gehyụ togo pọt'ahụ
'bụkwa.
18 Ngetho bi hubga ma mụi ne ri mụihụ n'ehe, jange numañhobihụ nuya
kuyụ.
19 Zẹngwa'ihụ ya ku mhunts'a ha ya nijö 'bụkwa har hại Asia. Ne ar Akila,
ar Prisila ne ya ku mhunts'a ha yá ngu'ụ, gathoyụ zẹngwa'ihụ har mhöte
unga ar tsi Hmu.
20 Zẹngwa'ihụ gatho ya ku 'bụ ingekwa. Nzẹngwahụ n'a ngu n'a, ñhụhụ
ngu gar kuhụ.
21 Nuga dar Pablo, di pẹñ'ahụ nunar nzẹngwanụ di ot'asẹ.
22 Nö'ö togo hingi mö ar tsi Hmu Hesukristo, dá zụtwa ár kwẹ Jö. Ar tsi Hmu
Hesukristo 'bạp'ụtho da ehe.
23 Dá hyex'atho'ihụ ár nhwëki ar tsi Hmu Hesukristo.
24 Di mö'ahụ gi gathohụ har mhöte unga ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR KORINTIO
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Nkorinto

Ar nzẹngwa

1 Dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo ngetho njap'ụ bi ne Jö. Nuga
ne ar ku Timoteo, di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ, nu'ahụ gi 'bụhụ Nkorinto, ne
gatho ya ku gi 'bụhụ har hại Akaya.
2 Jö ma tsi Dadahụ ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahụ ár nhwëki ne ar
hogam'ụi.

Ya thogi bi tho ar Pablo

3 Nsunda Jö ár Dada ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Gehnụ ma Dadahụ
hwëgagihụ ne ma Jöhụ togo hubga ma mụihụ.
4 Gehnụ togo hubga ma mụihụ nú'mụ di thohụ ya thogi, ne njap'ụ da tsạ ga
hu'mbabihụ yá mụi togo tho ar thogi ngu xta thohụ. Di hu'mbabihụ yá mụi
ngu xi njakagihụ n'ehe.
5 Ngetho jangu xa di thohụ ya dumụi di tẹñhụ ar tsi Hmu Hesukristo,
njap'ụtho n'ehe di ñhehwihụ ár humamụi.
6 Ha nu'mụ xta thohe ya thogi, di tọ'mhe da nhup'a ri mụihụ ne da mạx'ahụ
gi k'onjụ. Ha nu'mụ nhubgagihe ma mụihe, njap'ụtho n'ehe di tọ'mhe da
nhup'a ri mụihụ, ne da mạx'ahụ gi tsẹthụ ya thogi, di hñöxa nuya di thohe
n'ehe.
7 Ne jangu gi thohụ ya thogi nguje, hindi tsạyạhe di tọ'mhe njap'ụ da
nhup'a'ihụ ri mụihụ nguje n'ehe.
8 Tsi kuhụ, di nehe gi pöhụ nuya nt'ụtsa da thohe núnụ Asia. Xa bi t'ọtkagihe
ar ts'om'ụi ne bi the ma ts'ẹdihe, ndi beñhe ja nga kohenụ.
9 Da ẹnt'asẹhe nda thögạ ma tehe. Njap'ụ hinge nga jamfihe ma ts'ẹdisẹhe,
họnsẹ nga tọ'mhe ár mfạts'i Jö togo jụxa nuya xi du.
10 Gehnụ togo bi mạxkagihe, fạxkagihepya, ne di kạxmbenihe da
mạxkagihe ga k'onje ma'ra ya thogi ngunụ.
11 Ha nu'ahụ, nu'mụ gi fạxkagihe gi 'yạfụ Jö, ma da nja nzẹyẹ n'ehe togo da
umbabi njamödi xi hwëgagihe nö'ö xka 'yạpabihụ.

Yo'ö ar Pablo himbi ma Nkorinto ngut'a

12 Di johyahe, ngetho ma mfenihe xikagihe xta 'yohe xiñho ngu utkagihe Jö,
ne hinxta yo'the ma mfenihe. Hinxta 'bụhewa har ximhại ngu yá mfeni'ụ,
xta tẹmfe ár nhwëki Jö. Xta 'bụhe n'ar hogam'ụi hár nthandi ya meximhại,
m'ẹt'o ha ri nthandihụ.
13 Nö'ö xta ot'ahe, di pöhe gehnụ tso ri mfenihụ, hinge man'ar mfeni. Ne di
kạxmbenihe ma gi pöhụ xiñho xọge.
14 Ngu ya xka pökagihe n'a tsi tụi, go ma ga ja'ahe gi njohyahụ. Ha nu'ahụ go
ma gi jakagihe ga njohyahe n'ehe, nú'mụ xta menga ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Gehnụ ar mfeni ndi pẹts'i. Jange da bemhö nga thop'ụ m'ẹt'o nú'mụ nda
pọni nga ekwa Nmasedonia, ne ngi njohyahụ ga tsọñ'ahụ yo'gi.
16 Hö, njap'ụ ndi beni nga thop'ụtho nga k'ös'ahụ ne nga ekwa Nmasedonia.
Ne m'ẹfa nga penkp'ụ man'agi, ne ngi fạxkagihụ nga jụ ma 'ñu nga ma har hại
Nhudea.
17 Nú'mụ nda benga gathoyụ, hage ndi ñ'önt'ụtho. Wa ndi ñhẹ'be ya
meximhại yot'a yá ne n'andi mö hö, ne n'andi hin'ö.

18 Jö hingi yot'a ár ne, jange nuje n'ehe hindi möñhe hö ne hin'ö.
19 Ngetho ár T'ų Jö ar tsi Hmu Hesukristo, nö'ö togo da dạt'ahe majöni, nuga, ar ku Silbano ne ar ku Timoteo, nunar tsi Hmunų hingi yot'a ár ne. Hár m'ųinų, ka dạtkagihųnų nö'ö majöni.
20 Ngetho hár te ar tsi Hmu Hesukristo, ka bi nhekinų gatho yá ñhöt'i Jö. Jange di eñhų, hö njap'ų, nú'mų di e'spabihų ár nsu Jö.
21 Jö go bi zẹtkagihų ma ñ'emųihų hár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo, ne bi hñuskagihų ár Hñö.
22 Ne njap'ų bi 'wegagihų ngu yá mẹtigihų'ö. Gehnų ar Hñö da höñhų ha ma mųihų ngu n'ar 'bẹt'o ñhöt'i, ne di tọ'mhų ga höñhų xọge m'ẹfa.
23 Ha nuga hinxta thop'ųtho Nkorinto, ngetho di tsu ga zo'ahų nts'ẹdi, ne ga tsọt'a ri mųihų. Jö pödi di mönga majöni, ne di et'a made ma te hindi kate.
24 Hindi nehe ga ja'ahe gi ñ'emųihų ngu di neje. Nö'ö di nehe, ga fạx'ahe gi pẹ'sų ar johya, ngetho di pöhe xi nzẹdi ri ñ'emųihų.

2

1 Jange nupya xta beni hinga pengi ga map'ų ga ja'ahų da zọt'a ri mųihų.
2 Ngetho nu'mų da zọt'a ri mųihų, togo da hubga ma mųi 'mų. Hage hingo nu'ų togo xta tsọt'wa yá mųi.
3 Nú'mų nda ot'ahų, da jap'ų ndi honi gi jajų ga njohya xka tsọmp'ų, hinge gi jajų da du ma mųi. Di kạxmbeni, nu'mų di johya, gi johyahų n'ehe.
4 Ngetho xa mi tuka ma mųi ne ndi zoni nú'mų da ot'ahų m'ẹt'o. Hinge ndi ne nga tsọt'a ri mųihų, ndi ne ngi pöhų xa di pẹs'ahų n'ar döta mhöte.

Ar Pablo pumbabi nö'ö togo xki nts'oki

5 Ha nu'mų ja n'a togo xi jakagi xi du ma mųi, hinge xi jakasẹga. Tsạ ga möñhų xi zų'ahų n'a tsi tųi n'ehe, hindi ne ga eñhų thota ár nzẹyẹ.
6 Hñöjwų, di zạ ár mfẹi nö'ö togo nzẹyẹ'ihų ga kuhų.
7 Ha nupya mahyoni gi pumbabihų ne hñu'mbabi ár mųi, yo ma da du ar ts'oni.
8 Jange di ạ'ahų gi uthwų man'agi da hyandi gi pẹ'sfų ar mhöte.
9 Da ot'ahų nor hẹ'mi n'ehe, ndi ne nga pödi ha gi ọhų gatho nö'ö di xi'ahų, wa hin'ö.
10 Ne nö'ö togo gi pumbabihų, nuga n'ehe. Hö, nuga xta pumbabi nu'mų di jamhö te ga pumbabi. Xta jap'ų di honga ri ñhohų hár nthandi ar tsi Hmu Hesukristo.
11 Ne njap'ų hinga xojwų ar 'ñu ar ts'ondöhi. Di pöhų honga hanja da kụt'a ya ts'omfeni.

Ar Pablo xa mi tupa ár mųi mi 'bụhnų Ntroa

12 Nú'mų nda tsọnų Ntroa nga mömbahmö ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo, da nu xki xogagi ar goxthi.
13 Mödi xa mi tuka ma mųi, ngetho hinda nthẹ'benų ma tsi ku Tito. Jange da ñ'e'be ya ku, ne da jų ar 'ñu da ekwa har hại Nmasedonia.

Nu'mų di 'bụhwihų ar tsi Hmu Hesukristo, hyax'mų di tötehų

14 Jamödi Jö jakagihų hyax'mų ga ntötehų, ngetho di 'bụhwihų ar tsi Hmu Hesukristo. Ne hagatho di ñ'uhų nunar hoga mfödi, ngu n'ar hogañụni habų gatho tsọni.
15 Jö nugagihų di pẹ'sfų ár hogañụni ar tsi Hmu Hesu, di nxañhų madeda nu'ų xi mpọhọ ne nu'ų hinxi mpọhọ.
16 Nuya xi m'ẹdi tsạ'ų ngu n'ar ñụni hote, ha nuya xi mpọhọ, ngu n'ar ñụni umba ar te. Togo tsạhmö da 'yọt'a nuya 'bẹfiyų.

17 Nuje hindi pa̱thwe ár mhö Jö, ngu o̱t'a nze̱ye̱ honi da dö ar bojö. Nuje xint'axi ma mfenihe di möñhe nö'ö 'rakagihe Jö, ngetho di pöhe di 'bu̱he hár nthandi'ö, ne di 'bu̱'behe ar tsi Hmu Hesukristo.

3

Yá 'be̱gogihe Jö di möñhe ar 'ra'yo nkohi

1 Hage di hoñhe man'agi gi numañhogihe. Wa di hoñhe ga hös'ahe n'ar he̱'mi di ñömañhogihe, ne xka po̱ñhe gi 'rakagihe n'a ngu o̱t'a nu ma'ra.
2 Gese̱'ihu̱ ngu ma he̱'mi'ihe xi thuska ha ma mu̱ihe, gehnu̱ to gatho pödi ne gatho nehe.
3 Njap'u̱ nheki ngu yá he̱'mi'ihu̱ ar tsi Hmu Hesukristo, xi t'e̱nk'a ha ma 'ye̱he. Hinge ho̱nse̱ xi t'ot'i, pe̱wi ár Hñö Jö. Hinge ha ya nxindo, ha yá mu̱i ya jö'i.
4 Xta möñhe njap'u̱ ngetho di ka̱xmbenihe di 'bu̱'behe xiñho Jö, fa̱xkagihe ar tsi Hmu Hesukristo.
5 Hinge di beñhe xa di pe̱'se ar ts'e̱di te gatho ga o̱the. Jö go 'rakagihe ar ts'e̱di ga pe̱he nunar 'be̱finu̱.
6 Ge'ö togo bi hñuxkagihe, ne bi 'rakagihe ar ts'e̱di ga mpe̱he har 'ra'yo nkohi. Hinge di te̱ñhe ya 'be̱pate xi t'ot'i, gese̱ ár Hñö Jö otkagihe ar 'ñu. Ngetho ya 'be̱pate tsixkagihu̱ har ndöte, ha nunár Hñö Jö 'rakagihu̱ ar te.
7 Ha nu'mu̱ nuya 'be̱pate bi t'uni xki t'ot'a ha ya nxindo, xa mi pe̱'sa ár nsu, jange nuya me Israel himi tsa̱ nda hyandwa ár hmi ar Moise xa mi hyats'i, mödi m'e̱fa ma nda the xo̱ge,
8 tenguhmö ár döta ár nsu ar 'ra'yo nkohi pe̱pya ár Hñö Jö.
9 Ngetho nu'mu̱ nuya 'be̱pate tsixa har 'be̱xui ya jö'i, bi t'unga mi nhekiwi ar nsunda, xa töte ár nsunda ar 'ra'yo nkohi, japi da m'u̱ xiñho ya jö'i hár nthandi Jö.
10 Nuya 'be̱pate mi pe̱'shmö ár nsu, hingi tsa̱ da ñhuxkwi ár nsu nunar 'ra'yo nkohi.
11 Ngetho nu'mu̱ nö'ö thege bi me̱'sa ár nsu, tenguhmö ár nsu nö'ö hinda ma da thege.
12 Ngetho di pe̱'se n'ar döta ndo̱'mi, jange hindi ntsuhe ga möñhe ar hoga mhö.
13 Hindi ñhe̱'behe ar Moise togo mi ko'ma ár hmi, ne njap'u̱ nuya me Israel hinge nda hyanda hanja nda the nunar hyats'i xki thuts'i nda thege.
14 Ha nuyá mfeni'u̱ bi jot'i, ne nuya payu̱ nú'mu̱ né'u̱ ar nkohi mi ja mam'e̱t'o, jot'atho yá da̱. Ngetho ho̱nse̱ ar tsi Hmu Hesukristo tsa̱ da hñökwabi'u̱ ar dutu kotwabi yá hmi.
15 Njap'u̱tho nuya payu̱, nú'mu̱ né'u̱ ár t'ofo ar Moise, wande nunar dutunu̱ kotwa yá mfeni.
16 Ha nu xta ñ'emu̱i ar tsi Hmu, da da̱ ar dutu kotwa yá da̱.
17 Ngetho ar tsi Hmu ge'ö ar Hñö, ne nu'u̱ togo pe̱'spa ár Hñö Jö, hinte ja te kot'i.
18 Nuju̱ hinte kobgagihu̱ ma da̱hu̱. Di hanthwu̱ ár nsunda ar tsi Dada ngu ha n'ar ñhe. Ne ár Hñö Jö 'yo di pa̱tkagihu̱ di hñuxa ár nsunda ha ma m'u̱ihu̱, ne ga tso̱ñhu̱ di hñöxkagihu̱ ar tsi Hmu.

4

1 Jange nuje hindi wenthe di pe̱he nunar 'be̱fi xi hwëgagihe Jö.
2 Hindi mpe̱je nt'ögitho, hindi ntsa̱je. Hindi o̱the xi nts'ogagihe, hindi pa̱thwe ár mhö Jö. Nö'ö di pe̱he, di uhe ár mhö Jö majöni ha ma m'u̱ihe, gehnu̱ numañho ya jö'i di o̱the hár nthandi Jö.

3 Ha nu'mụ 'ra xi t'ökwabi, hingi tsạ da bö ar hoga mhö di möñhe, gehyụ di ma da m'ẹdi.
4 Ar ts'ondöhi togo ar ndö nuya ngöxapayụ, xi got'wa yá dạ nu'ụ hingi ne da gamfi. Ne njap'ụ hinda zụtwa ár hyats'i ar hoga mhö utwa ár nsunda ar tsi Hmu Hesukristo, togo di hñöxa Jö ar tsi Dada.
5 Nuje hindi nọñhesẹ ma m'ụihe. Nö'ö di pẹhe, di 'yoñhe ar mhö, di eñhe nunar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar Hmu, ne nuje ngu ri 'bẹgogihe. Di ọthe njap'ụ ngetho di pẹfe ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Ngetho Jö togo bi japa ar ñot'i nda hya'sa madedar 'bẹxui, go bi xoga ma mfenihụ ga hanthwụ ár nsunda Jö nheki hár hmi ar tsi Hmu Hesukristo.

Hyax'mụ ga 'bụhụ har ñ'emụi

7 Nunar döta m'ẹts'inụ xi 'rakagihụ Jö, jwata ha ma ndo'yohụ ngu n'ar tsi ts'ọibọhại. Ne njap'ụ da nheki nunar döta ts'ẹdinụ go unga Jö, hingo ma ts'ẹdisẹhụ.
8 Nuje di pẹfe ar tsi Hmu, xa xi nts'ibgagihe, mödi tsạda ga 'ñöñhe. N'andi hindi pöhe te ga pẹhe, ne hindi 'bẹhe ar ts'ẹti.
9 Njukagihe, ha hingi k'at'a togo da mạxkagihe. T'ẹntk'athogihe, mödi hinxi nhwatkagihe.
10 Habụ gatho di 'yohe, di ñ'ẹnthe ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo, di hoñhe da nheki ha ma ndo'yohe ár te'ö.
11 Nuya di 'bụhe, hyax'mụ di ẹnthe ma tehe da tho, ngetho di tẹñhe ar tsi Hmu Hesukristo. Ne nunár te ar tsi Hmu da nheki ha ma ngöxando'yohe.
12 Nuje di ntọxe ar ndöte di hös'ahe ar hoga mhö, ha nu'ahụ gi höñhụ ar te hinda göts'i.
13 Ngu enga har T'ofo: Da ñ'emụi, jange da ñö. Nuje n'ehe di pẹ'se nunar mfeninụ, jange di möñhe nunar mhönụ, ngetho di ñ'emụihe.
14 Di pöhe, nuna togo bi gụxa har ndöte ar tsi Hmu Hesukristo, ma da gụxkagihụ n'ehe mahyẹgi ngu bi gụxa ar tsi Hmu, ne da 'bạbgagihụ mahyẹgi habụ bi 'bạ'ö.
15 Ngetho nuya thogiyụ di thohe, da thohe di hoñhe ri ñhohụ, ne da zụ ma nzẹyẹ nunár nhwëki Jö. Njap'ụ di nzẹyẹ togo di umba njamödi Jö, ne di nsundabi n'ehe.
16 Jange hingi went'a ma ñ'emụihụ. Mödi nunar ndo'yonụ di hanthụ thege, ha nunụ mbo ha ma mụihụ, 'yo di n'a'yo hyax'mụ.
17 Ngetho nuna n'a tsi tụi ya nt'ụtsa di thohụ, fạxkagihụ da hñuxa nunar döta nsunda tọbgagihụ.
18 Hindi huxa ma dạhụ nuya te tsạ ga hanthụwa, ngetho nuyụ ma da thege. Nujụ di huxa ma dạhụ nu'ụ hingi nheki ne hiñham'ụ ma da thege.

5

1 Di pöhụ, nu xta nhwata nunar ndo'yonụ ngu n'ar ngu di 'bụhụwa har ximhại, ma da t'akagihụ man'ar ngunụ mhets'i, hinxi hoka n'ar ñ'ọhọ, xi hokasẹ Jö, ne hiñham'ụ da thege.
2 Jange nuya payụ di 'bụthụ har ngunụ, di gö'sụ di tọ'mhụ da thetkagihụ ar 'ra'yo ngu bi janụ mhets'i.
3 Njap'ụ ma da thetkagihụ n'ar 'ra'yo he, hinge ga 'bụhụ tsi nthẹmfotho.
4 Ngetho nu'ụ di 'bụhụ ha nunar ngunụ, tupka ma mụihụ di zoñhụ. Hindi nehụ da thömgagihụ ma dutuhụ. Nö'ö di nehụ, da thetkagihụ n'ar 'ra'yo. Ne nunar 'ra'yo ndo'yo ngu n'ar dutu hiñham'ụ da thege, da go'ma nö'ö man'a thege.

5 Nö'ö togo bi hyógagihų nga thohų njanų, gehnų Jö. Ne xi 'rakagihų ár Hñö, xi 'bęt'ogihų, ne njap'ų di pöhų ga höñhų xǫge m'ęfa.
6 Jange hyax'mų di johya di ndǫ'mhų. Ne di pöhų, nu'mų di 'bųthų ha ma ndo'yohų, hindi 'bųhwithohų ar tsi Hmu.
7 Nujų hindi tęñhų nö'ö di hanthų, di tęñhų nö'ö hindi hanthų, hǫnsę di ñ'emųihų.
8 Nujų di ndǫ'mhų, jange xa di nemhöhų ga hęhų nunar ndo'yonų, ne ga 'bųhwihų ar tsi Hmu.
9 Jange ma ga umba ma mųihų ga ǫthų nö'ö ne'ö, wa hindi 'bųhwithohų, wa gar 'bųhwihųnų.
10 Ngetho mahyoni gatho ma ga 'bąhų da hñöskagihų majöni ar tsi Hmu Hesukristo. Ne ga höñhų ma nthöhöhų n'a ngu n'a tengu xta mpęhų nú'mų ndi 'bųthų har ndo'yo.

Ar 'befi ñhogamųi

11 Nuje di tsufe Jö, jange di umba ma mųihe ga pomfe yá mųi ya jö'i. Jö pödi xiñho tema di pę'se ha ma mųihe, ne di kąxmbenihe njap'ų gi pökagihe n'ehe.
12 Hindi hoñhe gi numañhogihe man'agi. Nö'ö di nehe, gi 'ñeskagihe ma nsuhe. Ne gi pę'sų tema gi thöthwų nu'ų exasę yá nsu, nete nö'ö oxta mañö, hingi japamasu nö'ö di 'ñe mbo.
13 Nu'mų xta 'bę ma mfenihe, di ǫthe di nsundahe Jö. Ha nu'mų di benthe, di pęp'ahe di hoñhe ri ñhohų.
14 Gatho nö'ö di ǫthe, di jahep'ų ngetho ár mhöte ar tsi Hmu tökagihe. Di pöhe, nu'mų bi du n'a pǫta gatho, pǫntho bi du gatho n'ehe.
15 Nö'ö bi du bi pǫta gatho, ne nu'ų togo tetho, hinda m'ųi da 'yǫt'a nö'ö ne'ų. Da m'ųi da mępa nö'ö togo bi du, ne bi mengi bi nte bi döpa ár ñho'ų.
16 Jange nupya dimap'ų, hinga ma ga hanthų ma'ra ngu bensę ya jö'i. Hinga hanthų njap'ų ar tsi Hmu Hesukristo, mödi xta pöhmöhų ngu benga ya jö'i.
17 Nö'ö togo 'bųhwi ar tsi Hmu Hesukristo, xi n'a'yo ár te. Nunar m'ųi mi 'bų maham'ų, xi thogi, ne xi mę'sa n'a ma'ra'yo.
18 Gathoyų xi 'rajų Jö, togo ba tsigagihų nga ñhogamųiwihų'ö hár te bi unga ar tsi Hmu Hesukristo. Ne xi 'rakagihų ar 'bęfi ga xifų ma'ra da ñhogamųiwi Jö n'ehe.
19 Ga möñhų, Jö xi ñhogamųiwi ya jö'i hár te bi unga ar tsi Hmu Hesukristo, ne hingi ts'i'spa nt'ofo yá ts'oki. Ne xi zogagihų ar 'bęfi ga jafų da nųnga nunar mhönų ñhogamųi.
20 Nuje dar m'ęhnihe di pǫthe ar tsi Hmu Hesukristo, ne pǫntho Jö go zo'ahų. Jange di xi'ahų hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo: Ñhogamųiwihų Jö.
21 Nö'ö togo himbi 'yǫt'a ar ts'oki, bi thandi ngu ar ts'okte, njap'ų bi pǫkagihų. Ne nujų ndar ts'oktehų, bi thangagihų hinte ma ts'oki di tuhų hár nthandi Jö, ngetho di 'bųhwihų ar tsi Hmu Hesukristo.

6

1 Nuje ngu yá mąxtegihe ar tsi Hmu, di xi'ahe hingi fęsfų ya ñho xi hwëk'ahų Jö.
2 Ngetho ngu enga har T'ofo:
Ha ya hoga pa xta ǫx'a'i,
ne xta fąx'a'i har pa mpǫhǫ.
Ha gi ǫhų, gehnų ar hoga papya, ne ar pania ar pa mpǫhǫ.
3 Di ntsuñhe hinto di nehe ga jafe da mfets'e, ne njap'ų hinto di pę'sa te da ñömañ'ų ma 'bęfihe.

4 Nö'ö di pẹhe, di umba ma mụihe da nheki yá 'bẹgogihe Jö. Di pẹ'se ar ts'ẹti
di thohe ya thogi. Te gatho di k'athe, di thohe ya dumụi.
5 Di thohe ya mfẹi, njokagihe ha ya fạdi. Hexkathogihe ya jö'i 'bụtho da
hyogagihe. Xa di thohe ar 'bẹfi, di ạ ma t'öhöhe, di thohe ar thuhu.
6 Nhekitho yá 'bẹgogihe Jö ngetho di 'bụhe n'ar m'ụi xint'axi. Xta 'ñuhe ar
hoga mfödi xi t'aje, xta pẹ'sfe ar ts'ẹti ma'ra, ne di 'bụhe ga fạxe togo honi.
Tsixkagihe ma mfenihe ár Hñö Jö, ne di pẹ'se n'ar mhöte hingi oxta mañö.
7 Di möñhe ar mhö majöni. Jö 'rakagihe ar ts'ẹdi ne ar hogamụi, fạxkagihe
habụ gatho ga ntötehe.
8 'Ra eskagihe ma nsuhe, ma'ra nugagihe hinter m'ẹkagihe. Ñhömañ'ụgihe
ne ñhömañhogihe. Nhugagihe ngu dar nemhñöhe, ha di möñhe nö'ö majöni.
9 Nhugagihe ngu ya n'añ'o, mödi fökagihe. N'andi ya 'bụtho da thoje, ha di
'bụthe. Xa di thohe ya mfẹi, ne hinxi thogathogihe.
10 Di thohe ar dumụi, ha hingi tsạyạ ma johyahe. Di 'bụhe ngu n'ar tsi
hyoya, mödi di hemfe ya ñho ma'ra. Wande hinte di pẹ'se, ha go ma mẹtihe
gatho.
11 Tsi kuhụ me Nkorinto, xta xi'ahe xiñho gatho, ne xta kwat'ahe ha ma
mụihe.
12 Nuje hindi kothe ma mụihe ga mö'ahe, ha nu'ahụ hö, xka kothụ ri mụihụ
gi mökagihe.
13 Njanụ gi ko'skagihe, xojụ ri mụihụ gi mökagihe. Di xi'ahụ njap'ụ ngu ma
bötsi'ihụ.

Ár ngugihụ Jö togo hö ar te

14 Yo gi nthöskwihụ ya jö'i hingi ñ'emụi. Ngetho, hage ntsixkwi ar ñho nö'ö
hingi ho. Wa tsạ da m'ụ n'at'wụ ar 'bẹxui ne ar hyats'i.
15 Hage ja te ntsixkwi ar tsi Hmu ne ar ts'ondöhi. Wa tema di hñöxkwi n'ar
gamfi ne nö'ö hingi ñ'emụi.
16 Ár nijö Jö hingi tsạ da nthöskwi yá nijö ya tsita emp'ö. Ha nujụ yá nijögihụ
Jö togo hö ar te. Ngu bi 'ñenö:
Ma ga 'bụ'be, ne ma ga 'yo'begạ'ụ.
Ne da hyandgagi yá Jögi,
ne nuga ma ga nu ngu ma bötsi.
17 Jange enga ar tsi Hmu:
Pọñhụ hyẹhụp'ụ,
yo gi thạñhụ nö'ö hingi ho,
ne ga tsi'ahụ man'agi.
18 Ne gi 'ñengagihụ ri Dadagihụ,
ne nu'ahụ ga eñ'ahụ ma t'ụ'ihụ ne ma t'inxu'ihụ,
enga njap'ụ ar tsi Hmu togo pẹ'sa gatho ar ts'ẹdi.

7

1 Tsi kuhụ, ngetho Jö xi 'rakagihụ nuya ñhöt'iyụ, ma ga hẹhụ gatho nö'ö
japa da ts'oka ma ndo'yohụ ne ma mfenihụ, ne ga 'bụhụ n'ar hogam'ụi
ngetho di tsufụ Jö.

Ar Pablo bi njohya mi bödi xki 'yọt'wa yá ntsọ'mi ya me Nkorinto

2 Pẹ'skagihe ar mhöte. Hinto xta ọt'wabihe ar ts'om'ụi, hinto xta ts'okwa ár
mfeni, ne hinto xta kahe.
3 Hindi xi'ahe njap'ụ ngetho di ne ga tsụ'ahe. Ngu xta xi'ahe m'ẹt'o, xa di
mö'ahe. Nu'mụ di 'bụhe wa ga tuhe, hinga hẹk'ahe di mö'ahe.

4 Nuga hinte di pẹts'i te ga kọñ'ahụ, di es'a ri nsuhụ, gehnụ hubga ma mụi, ne xa di johya madeda ya thogi di thohe.
5 Ngetho xa majöni nú'mụ nda tsọhewa Nmasedonia, hinte da pẹ'se ar tsạya, ngetho habụ gatho ndi thohe ya dumụi. Nuya himi jamfi mi jụsje ar hñö, ha nu har nijö mi tuka ma mụihe ya ku.
6 Họnsẹ Jö togo hu'mba yá mụi nu'ụ ja te tupa yá mụi, bi hñubga ma mụihe mi zọ ar ku Tito.
7 Hinge họnsẹ da njohyahe mi zọhọ. Bi jakagihe da njohyahe, bi metkagihe hanja ga jafụ bi njohya. Ne bi xikagihe hangu gi mökagihụ ngi zoñhụ ngi hongagihụ, ne njap'ụ bi jakagi bi hñuxa ma johya.
8 Ngetho mödi da tsọt'ahụ ri mụihụ har hẹ'mi da pẹñ'ahụ, hinte tuka ma mụipya, ngetho da pödi da tsọt'a ri mụihụ 'ra ya tsi pa.
9 Ha nupya di johya, hinge nú'mụ da pödi bi zọt'a ri mụihụ. Di johya ngetho nunar nzọt'amụi bi ja'ahụ ga 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Bi du ri mụihụ ngu numañho Jö, ne njap'ụ hinto da ts'ok'ahe.
10 Ngetho nunar dumụi numañho Jö, tsixkagihụ ga ọthwụ ár ntsọ'mi ne ga mpọhụ, ne hinga möñhụ m'ẹfa hinda ọthụ xiñho. Nunar dumụi tsạsẹ ya jö'i, họnsẹ tsixa har ndöte.
11 Ha nu'ahụ xi zọt'a ri mụihụ ngu ne Jö. Njanụ xi mạx'ahụ ga umba ri mụihụ nö'ö ngi ọthụ, ne ga ñöngagihụ. Bi ja'ahụ bi mbọ ri kwẹhụ ne ga pẹ'sụ ar ntsu. M'ẹfa ngi ne ngi hyandgagihụ, ne ga umfụ ár mfẹi togo xki 'yọt'a ar ts'oki. Gathoyụ nheki ga umba ri mụihụ ga 'yọthụ xiñho.
12 Nú'mụ da pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ, hinge họnsẹ ndi benga nö'ö togo bi 'yọt'a ar ts'oki, ne nö'ö togo bi nts'okwabi. Ndi ne ngi pöhụ hangu tup'a ri mụihụ gi bengagihe hár nthandi Jö.
13 Jange nu nda pöhe ga njohyahụ, bi hñubga ma mụihe. Ne xa da njohyahe nda hanthwe ár johya ar ku Tito. Nú'mụ mi zọñ'ahụ bi hñuxa ár ts'ẹdi.
14 Nú'mụ nda es'ahụ ri nsuhụ ndi petwa ar Tito ri m'ụihụ, hinxta 'bẹ ma tsạ. Gatho nheki majöni, njangu majöni gatho nö'ö xta xi'ahụ. Bi njap'ụ nö'ö da xipa ar ku Tito n'ehe.
15 Ne hyax'mụ huxa nunar mhöte pẹs'ahụ, nú'mụ benga hanja ga 'yọ'thụ ne hanja xa ga numansuhụ.
16 Di johya ngetho di kạxmbeni gi ọthụ xiñho gatho.

8

Ar mfạts'i m'ẹmpa ya ku

1 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ nuya ñho xi hwëkwa Jö nuya nijö 'bụkwa Nmasedonia.
2 Mödi xi thohyụ nzẹyẹ ya nt'ụtsa, xa xi mẹ'sa nzẹyẹ ar johya. Ne mödi xa ya tsi hyoya, xa xi unga yá mfạts'i.
3 Di dạmajöni go bi nesẹ'ụ nda unga yá mfạts'i ngu bi mạxa yá ts'ẹdi, ne xi unga xa nzẹyẹ ngu xi zụ yá ts'ẹdi.
4 Xa bi 'yạkagihe ar möte nga umfe ar sẹki nda mfạxte ha nunar ñhonụ t'ọt'wa ya gamfi.
5 Hinge ndi tọ'mhe njap'ụ. M'ẹt'o bi 'yẹnt'a xọge yá te nda mẹpa ar tsi Hmu, ne m'ẹfa bi 'yẹnt'a yá 'bẹfi ha ma 'yẹhe, ngetho njap'ụ mi ne Jö.
6 Jange xta ạfe ar ku Tito, da map'ụ da xi'ahụ gi jwathụ gi munsụ nunar mfạts'inụ nhwëkwabi ya tsi ku, gehnụ ma yapa xki dụm'ö.
7 Ngetho gatho gi 'bụhụ xiñho: xa gi pẹ'sụ ri jamfihụ, gi pöhụ te gi möñhụ, gi pöthwụ ár mhö ar tsi Hmu, xa gi ne gi pẹfụ Jö, ne xa gi mökagihe. Umba ri mụihụ gi hwëkwabihụ ma'ra.

8 Hindi 'bẹp'ahụ. Họnsẹ di xi'ahụ nuyá hogamụi ma'ra, ne ga nu ha majöni tsit'a ri mụihụ gi möhụ ma'ra.
9 Ngetho gi pöhụ te xi hwëgagihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Mödi mi pẹ'sa xọge, bi ñhoya, ha nujụ ndi ñhoyahụ, dá pẹ'sụ xọgepya.
10 Di ne ga xi'ahụ, xiñho gi jwathụ nunar 'bẹfi ga dụ'mhụ ma jẹyẹ. Nu'ahụ hinge họnsẹ ga beñhụ, ga njohya ga dụ'mhụ ga 'yọthụ.
11 Jange jwathụ nunar 'bẹfi. Njangu ngi nehụ ngi 'yọthụ, njap'ụ gi nehụ gi jwathụ n'ehe, ngu nda zụ'ahụ ri ts'ẹdihụ.
12 Nu'mụ xa majöni gi nehụ te gi uñhụ, Jö numañho gi uñhụ nö'ö gi pẹ'sụ. Hingi ạ'ahụ nö'ö hingi tsụ ri ts'ẹdi gi uñhụ.
13 Yo ma gi beñhụ di jap'ụ di honi da m'ụ xiñho 'ra, ne nu'ahụ gi thohụ ar k'at'i.
14 Di nega, nuya gi pẹ'sụ ya ñho nuya payụ, da tsạ gi fạxụ nuya hinte pẹts'i. Ne m'ẹfa di pẹ'syụ, ne da tsạ da mạx'ahụ habụ gi k'athụ n'ehe, ne gatho gi 'bụhụ mahyẹgi.
15 Jangu enga har T'ofo: Nö'ö togo bi go nzẹyẹ, himbi bongwabi, ha nö'ö bi go tx'ụtho, himbi k'at'wi.
16 Jamödi Jö bi umba ar ku Tito ar mhöte mahyẹgi ngu nö'ö di pẹs'ahụ.
17 Majöni da ạfe ar möte ma nda k'ös'ahụ, mödi mi nesẹ nda map'ụ, ngetho xa mö'ahụ.
18 Ne di pẹñhe da mẹwi ar Tito n'ar ku togo e'spa ár nsu gatho ya nijö habụ xa mönga ar hoga mhö.
19 Hinge họnsẹ ar 'bẹfinụ xi t'umbabi. Nuya nijö bi hñuts'i ga mẹ'behe ga 'yohe ar 'ñu, gar möhe ma ga tsohe nunar mfạts'inụ. Nuna di heñhe di nsundahe ar tsi Hmu, ne da nheki ma hogamụihụ.
20 Njap'ụ hinda tsạ togo da ñömañ'ụgihe nunar döta mfạts'inụ o ha ma 'yẹhe.
21 Di umfe ma mụihe ga ọthe xiñho ar 'bẹfi hár nthandi Jö ne ha yá nthandi ya jö'i.
22 Di pẹñ'ahe ñ'owi'ụ man'ar ku, xta hanthe ha ya 'bẹfi xta umfe xi umbár mụi xi mẹpa Jö. Ne nupya xi hñuxa ár ts'ẹdi, ngetho kạxmbeni gi fạxtehụ.
23 Nor ku Tito gehnụ ma ñ'ohụ ne ma mạxte di pẹp'ahe. Ha nu ma'ra ya ku go xi mẹhna ya nijö da hñös'ahụ ar nzẹngwa, ne njap'ụ da 'ñe'spa ár nsu ar tsi Hmu Hesukristo.
24 Utwabihụyụ ri mhotehụ, ne njap'ụ da hyanda ya nijö majöni nö'ö di es'ahụ ri nsuhụ.

9

1 Hinga mahyoni ga pengi ga ot'ahụ ga bemp'ahụ nunar mfạts'i di pẹmpabihụ ya gamfi.
2 Ngetho di pöhe xa gi ne gi mfạxtehụ, ne xta xipabihe ya ku me Nmasedonia. Jange nu'ụ xi njohya da uñ'ụ n'ehe, ngetho da xife nu'ahụ gar menguhụ Akaya, pẹ'sa n'a njẹyẹ xa xka nehụ gi uñhụ ri mfạts'ihụ.
3 Nu'mụ xta pẹhna ya ku da m'ẹt'o, di ne ga tsụ'ahe ngu xta es'ahe ri nsuhụ. Xka möhep'ụ, xka ñhojụ ngu xta mö.
4 Ngetho nu'mụ ga mẹ'be 'ra ya me Nmasedonia ne da diñ'ahụ hinxka ñhojụ, ga 'bẹ ma tsạhe, ngetho xta möñhe xka ñhojụ. Nu'mụ da njap'ụ gi 'bẹhụ ri tsạhụ n'ehe.
5 Da beni mi mahyoni nga pẹñ'ahụ xi m'ẹt'o nuya kuyụ, ma da nu ha xka jwathụ xka johụ nunar mfạts'i xka ñöthụ ngi uñhụ. Ne ngi ñhojụ gi uñhụ ngu n'ar mfạts'itho, hinge gi uñhụ ngetho di ạ'ahe.

6 Get'ö di xi'ahụ ngu enö: Nö'ö togo tx'ụtho pot'i, tx'ụtho xofo n'ehe. Ha nö'ö pot'a nzẹyẹ, nzẹyẹ xofo n'ehe.
7 N'a ngu n'a da unga ngu xi beni, hinto da hyọka nö'ö uni, ne hinda uni ngetho njapi. Jö mödi nu'ụ togo johya uni.
8 Jö pẹ'sa ar ts'ẹdi da hwëk'ahụ gatho nö'ö gi k'athụ, ne da bonk'a'ihụ gi 'yọthwụ ar ñho ma'ra.
9 Ngu enga har T'ofo:
Bi hyeni ne bi umba ya hyoya.
Nunár ñhogajö'i hiñham'ụ da thege.
10 Jö togo umba te da mot'a ar mot'i ne 'winga togo ñuni, dá mạx'ahụ gi pẹ'sụ nzẹyẹ ar sofo, ne gi ñhogajö'ihụ xa gi fạxụ ma'ra.
11 Ne hinte gi k'athụ, xa gi johyahụ gi uñhụ ar mfạts'i, ne njap'ụ ma'ra da umba njamödi Jö nunar mfạts'i di hö'sfe.
12 Ngetho nunar mfạts'inụ hinge họnsẹ fạxa nuya gamfi tho ar k'at'i, njap'ụ nzẹyẹ ya njamödi t'umba Jö.
13 Ha nunar 'bẹfinụ, nzẹyẹ da 'ñe'spa ár nsu Jö nú'mụ hant'a'ihụ tengu gi ọthwụ ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo, ne hanja gi johyahụ gi fạxụ'ụ ne gatho nu'ụ tho ar k'at'i.
14 Ne xa di mö'ahụ da 'yạpa Jö da mạx'ahụ, ngetho Jö xa xi hwëk'ahụ n'ar hogamụi.
15 Jamödi Jö, togo xi 'rakagihụ n'ar nt'uni hingi tsạ ga möñhụ tengu ár döta.

10

Ar Pablo ñönga ár 'befi

1 Nuga dar Pablo, ne di ạ'ahụ hár hogajö'i ne hár mhöte ar tsi Hmu Hesukristo, mödi enga 'ra nú'mụ di 'bụp'ụ, di tsẹt'athohụ, ha nú'mụ di 'bụ yap'ụ, xa tsẹ ma ne ga ñö.
2 Jange di ạ'ahụ ar möte, yo ma gi jajụ ga ñö nts'ẹdi xka map'ụ. Ngetho xta ẹkwatho nu'ụ togo enö di ọt'athohe ngu benga ya meximhại.
3 Mödi di 'bụhewa har ximhại, hindi pẹhe ngu ọt'a ya meximhại.
4 Ngetho ngu n'ar ndogu di ntuñhe. Ha numa bọjöhe hinge yá mẹti ya jö'i, pẹ'spa ár ts'ẹdi Jö da hwatwa yá ts'ẹdi ya ñ'ụni.
5 Ne da jö'sa gatho ya mfeni ọt'a ñ'ets'i, ntọxkwi ya jö'i hingi hẹgi da bö Jö, ne da gụ da zits'i da 'yọta ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Ne di 'bụhe ga umfe n'ar mfẹi nu'ụ togo hingi ọt'a nö'ö nsipabi, di tọ'mthohe gi tsọñhụ gi 'yọthụ gatho nö'ö di xi'ahe.
7 Nu'ahụ gi hanthụ nö'ö oxta mañö. Nu'mụ n'a ñ'emụi ár mẹti ar tsi Hmu Hesukristo, dá beñ'ö di njahep'ụ, ár mẹtigihe ar tsi Hmu n'ehe.
8 Mödi da tsạhmö xa ga exa ma nsuhe, hinga 'bẹhe ma tsạhe. Ngetho ar tsi Hmu xi 'rakagihe ar ts'ẹdi ga hoñ'ahe ri ñhohụ, hinge ga ts'ok'ahe ri mfenihụ.
9 Di xi'ahụ njanụ, hindi ne gi 'ñeñhụ di ne ga pi'ahụ ha ya hẹ'mi di pẹñ'ahụ.
10 Ngetho majöni 'bụ 'ra togo enö: Nuyá hẹ'mi xa ñö nts'ẹdi ne pẹ'sa ar ts'ẹdi, ha nú'mụ 'bụkwa hinte pẹ'sa ár ts'ẹdi, ne hinto tsupa ár mhö.
11 Nu'ụ togo mönga njap'ụ, dá bödi n'ehe, ngúr nts'ẹdi di ñöhe ha ya hẹ'mi hindi 'bụhep'ụ, tsạ ga njahep'ụ n'ehe nú'mụ di 'bụhep'ụ.
12 Ngetho hindi ne ga ñhẹ'behe 'ra nu'ụ 'yop'ụ ñ'exasẹ, ne ñhẹksẹ n'a ngu n'a. Xa xi 'bẹ yá mfeni.
13 Nuje hindi thothe di exe ma nsuhe. Họnsẹ da tsạ ga e'sfe ár nsu ár nt'ẹni ar 'bẹfi xi 'raje Jö. Njap'ụ xta tsọñhe habụ gi 'bụhụ.
14 Nuje hinge xa di exe ma nsuhe, ngu ga ọthe nu'mụ hinxta tsọñhe xta hös'ahe m'ẹt'o ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.

15 Hindi nehe ga exe ma nsuhe ha yá 'bẹfi ma'ra. Mödi hö, di tọ'mhe da te ri jamfihụ, ne da tsạ da nụnga ma 'bẹfihe habụ gi 'bụhụ, di zọnga habụ xi benga Jö.
16 Ne ga möñhe ar hoga mhö di manụ habụ gi 'bụhụ. Ne hindi nehe ga kụthe habụ xi mpẹ ma'ra, yo ma ga exa ma nsuhe ha yá 'bẹfi xi 'yọt'ụ.
17 Ha nö'ö togo ne da 'ñexa ár nsu, dá 'ñe'spa ár nsu ar tsi Hmu Hesukristo togo ár mẹti ar 'bẹfi.
18 Ngetho hingi nhumañho nö'ö exasẹ ár nsu. Nhumañho nö'ö togo numañho Jö n'ehe.

11

1 Xömhö gi pẹ'skagihụ ar ts'ẹti nu'mụ ga mönga 'ra ya mhö di beni, mödi wande xta 'bẹ ma mfeni. Hö, di ne gi tsẹtkagihụ.
2 Ngetho xa di tusẹ di mö'ahụ, ngu mö'ahụ Jö. Xta 'wek'ahụ ngu n'ar nxutsi 'bụi xint'axi, pọntho gi nthötwihụ n'adar döme, gehnụ ar tsi Hmu Hesukristo.
3 Ha di tsu da mponga ri mfenihụ, ngu bi pomba ár mfeni ar Eba bi ka ar k'eñö ma nts'o, ne hingi umba ri mụihụ gi tẹñhụ ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Ngetho gi numañhohụ togo tsọhọ ut'ahụ man'ar mhö nọngar Hesu, hingi ñhẹhwi nö'ö xta ut'ahe. Ne gi höñhụ nu'mụ xi'ahụ man'ar hñö n'añ'o hingár Hñö Jö xka hñöñhụ, ne togo mönga man'ar mhö hinge ngu ar hoga mhö xka pöhụ. Gatho gi tsẹtathohụ.
5 Di beni hinte tökagi nuya döta mpọte ngu eñ'ụ.
6 Ngetho mödi hindi pödi ga ñö xiñho, di pödi te di mö. Go xka hyandasẹhụ.
7 Hage hinda ọt'e xiñho nú'mụ hinda exka ma nsu ne go da es'ahụ, ngetho hinte da ạ'ahụ nú'mụ nda hös'ahe ár hoga mhö Jö.
8 Xta hömba ma'ra ya nijö xi 'raka ma njut'i ne da tsạ ga pẹp'ahụ.
9 Ne nú'mụ ndi 'bụp'ụ ne ndi thohmö ar k'at'i, hinte da ạ'ahụ. Nuya ku ba e Nmasedonia bi 'rakagi nö'ö ndi honi. Hinte xta ạ'ahụ, ne hinte ma ga ạ'ahụ.
10 Di mönga nunar majöninụ, ngetho ar tsi Hmu Hesukristo 'bụ ha ma mụi. Gatho ar hại Akaya hinto ma da hñögagi ga exa ma nsu ga petwabi nuna di ọt'e.
11 Yo'ö. Hage hindi mö'ahụ. Jö pödi hö, di mö'ahụ.
12 Ne ma ga jap'ụtho. Hinga hẹgi nu'ụ togo honi hanja da 'ñexa yá nsu, enö mpẹ'ụ mahyẹgi nguje n'ehe.
13 Ngetho nuyụ ya kate mpọte, ya hyạte 'bẹgo, ọt'e ngu yá mpọtehmö ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Hinto da 'yọtho, ngetho gesẹ ar ts'ondöhi ọt'e ngu n'ár ẹnxẹ Jö n'ehe.
15 Jange hinga 'yọthụ nu'mụ nuyá 'bẹgo ar ts'ondöhi ọt'e ngu ya hoga 'bẹgo emp'ö. Katetho, ha m'ẹfa ma da t'umba ár njut'i yá ts'o'bẹfi.

Ya ụgi bi tho ar Pablo ngu ár mpọte ar tsi Hmu

16 Man'agi di xi'ahụ, hingi nugagihụ ngu n'ar jö'i xi 'bẹ ár mfeni. Ha nu'mụ gi ne gi nugagihụ njap'ụ, nugagihụ, ne da tsạ ga exa n'a tsi tụi ma nsu.
17 Nuna di xi'ahụ hinxi 'raka Jö, go di exasẹ ma nsu ngu n'a xi 'bẹ ár mfeni.
18 Ngetho nzẹyẹ exasẹ yá nsu ngu yá mfenisẹ'ụ, ma ga exka ma nsu n'ehe 'mụ.
19 Nu'ahụ gi pẹ'sụ n'ar hoga mfeni, hanja gi johyahụ gi ọxụ nu'ụ xi 'bẹ yá mfeni.
20 Gi tsẹtathohụ nu'ụ togo ja'ahụ ngu ne'ụ. Jụk'ahụ nö'ö ne'ụ, ne hömp'ạhụ nö'ö te gi pẹ'sụ. Ọt'a ndöta, ne gi numañhohụ nu'mụ wande 'ra'ahụ ya mpẹtgu.

21 Gehnu ma m'ętsąhe, hinda juhe ar ts'ędi ne nga ja'ahu ngu bi ja'ahu'u. Nu'mu nu ma'ra exa yá nsu, nuga ma ga exa ma nsu n'ehe, mödi di ñö ngu n'a xi 'bę ár mfeni.
22 Hage exa yá nsu gehyu ya ebreo. Dar ebreoga n'ehe. Wa eñ'u xpa e ha yá m'ui ar hnini Israel. Ja xta ekanu n'ehe. Hage yá 'bęto ar Abra. Ár 'bętogi n'ehe.
23 Hage yá 'bęgo ar tsi Hmu Hesukristo. Di töta gatho'u. Di ñö ngu n'a xi 'bę ár mfeni. Nuga xa xta mpęfi. Hingi tsą ga pede hangu ya mfęi xi t'akagi. Habu gatho xi jokagi, ne 'butho xi thogagi.
24 Kut'a mpengi xi mębgagi ya xodyo, 'bę n'ar mfęi da zu yon'ąte mfęi n'a ngu n'a.
25 Hñu'gi xi n'wębgagi ya t'o. N'agi bi thǫxkagi ya nk'ahni. Hñu'gi xi yu ar motsa habu ndi 'yo har dehe. Xta m'ę n'apa ne n'axui har ñhǫnthe.
26 Xa xta 'yo ya 'ñu. Xta k'ont'i nga jöt'a ha ya döthe. Xta k'ot'a ha yá 'yę ya bë. Xta k'ont'a hayá 'yę ma mixodyo'be ne nu'u hingya xodyo. 'Butho nga tu har hnini, ha ya ot'at'ǫhǫ, har ñhǫnthe ne hayá 'yę nu'u ya ku emp'ö.
27 Xa xta tho ar 'bęfi ne ar nząbi. Xta ą ma t'öhö. Xta tho ar thuhu ner duthe, himi otho te nga tsi. Xta tho ar tsę. Xi k'at'a ma dutu.
28 Mödi njap'u, nö'ö töte tuka ma mui, hyax'mu di beni tengu 'bu ya ku.
29 Togo thor hñeni ne nuga hindi tsąmañ'u. Wa togo njapabi da mfets'e, ne nuga hingi tsǫt'a ma mui.
30 Nu'mu mahyoni ar nt'ets'i, ma ga exka ma nsu hinte ja ma ts'ędi.
31 Jö togo ár Dada ar tsi Hmu Hesukristo, ne ár męti ar nsunda, pödi hindi mönga ar nhemhñö.
32 Núnu Ndamasko nunar ts'ut'wi mi fąxa ar ndö Aretas, bi got'atho gatho ar hnini nda mhikagihmö.
33 Ha bi t'etkagi ha n'ar 'bǫts'e, ne bi jöbgagi ha n'ár oki n'ar ngu mi 'bu har jödo. Njanu da k'ot'a ha yá 'yę'u.

12

Ar m'ite mi foxa hár ndo'yo ar Pablo

1 Majöni hinte fąxkagi ga exa ma nsu. Hǫnsę ma ga xi'ahu nuya ngu ya t'i ne ya nt'udi xi 'raka ar tsi Hmu.
2 Di pö n'ar ñ'ǫhǫ mi 'buhwi ar tsi Hmu Hesukristo, xi tho 'ręt'amagoho njęyę bi njuts'i ba tsǫnga har hñu mhets'i. Hage mi oda hár ndo'yo wa xki bǫni, hindi pödi. Jö go pödi.
3 Hö, di pö nor ñ'ǫhǫ'ö. Hage mi oda hár ndo'yo wa xki bǫni, hindi pödi. Jö go pödi.
4 Ne bi ts'ixa har nząthom'ui habu bi 'yǫ 'ra ya mhö hiñ'othowa hanja da 'ñenö, ne hinxi t'umba ar sęki ar meximhąi da mö.
5 Nunar ñ'ǫhǫnu tsą ga e'spa ár nsu. Ha nuga hinga ma ga exa ma nsu, hǫnsę ga exa ma nsu hindi tsędi.
6 Nu'mu ga nemhö ga exa ma nsu, hinxta 'bę ma mfeni, ngetho majöni. Di thǫk'atho njap'u, ne gatho da bökagi hǫnsę ngu handgagi di 'bui, ne ǫxkagi di mö.
7 Ne hinda thotho ga exa ma nsu da handa nu'u ngu ya t'i, bi t'akagi n'ar m'ite foxa ha ma ndo'yo. Gehnu n'ár 'bęgo ar ts'ondöhi fębgagi, hingi hęgagi da thota ma ñ'ets'i.
8 Hñu'gi xta ąpa ar tsi Hmu da hñögagi.

9 Ne xi 'ñengagi: Ñhogamụi nö'ö xta hwëk'a'i, họnsẹnụ gi honi. Ngetho ma ts'ẹdi da nheki xiñho ha ri ngwent'i. Jange ma ga ñhogamụi ga exa ma nsu ha ma ngwent'i, ne njap'ụ da nheki ha ma m'ụi ár ts'ẹdi ar tsi Hmu.
10 Jange ngetho di tẹnga ar tsi Hmu Hesukristo, di johya ha ma ngwent'i, ha ya nts'ani, ha ya k'at'i, ha ya nt'ụtsa, ha ya dumụi. Ngetho nú'mụ xi wentk'agi, töte di pẹ'sa ar ts'ẹdi 'mụ.
11 Xta exa ma nsu ngu n'a xi 'bẹ ár mfeni. Ha nu'ahụ go ga jakagihụ, ndi 'ñep'ahmöhụ ngi ñömañhogihụ. Ngetho hinte tökagi nuya döta mpọte eñ'ụ, mödi nuga hinter m'ẹkagi.
12 Nú'mụ nda 'bụhwihụp'ụ, xa da tsẹti ndi ọtk'a ya döta nt'udi, ne nu'ụ ya 'bẹfi hingi tsạ da 'yọt'asẹ n'ar jö'i. Njap'ụ nheki ár mpọtegi ar tsi Hmu.
13 Tema hingi ñhẹhwihụ nu ma'ra ya nijö 'mụ. Họnsẹ nu'ahụ hinda ạ'ahụ gi fạxkagihụ. Di xi'ahụ gi pumgagihụ.

Ar Pablo mö ma da k'ö'sa ár hñu'gi

14 Xta ñhoki ga tsọñ'ahụ ár hñu'gi. Ne di xi'ahụ hinga ọt'ahụ ar xuhña, ngetho hindi homp'a nö'ö te gi pẹ'sụ, go di hoñ'a'ihụ. Hinge ya bötsi kwata ya m'ẹts'i da zokwa yá dada, nuyá dada kwata te da zokwa yá bötsi.
15 Ne nuga xa ga njohya ga te gatho ya ñho di pẹts'i, ne ga tesẹ ma ts'ẹdi di hoñ'a ri ñhohụ. Nú'mụ hyax'mụ huxa ma mhöte di pẹs'ahụ, hage ma gi hyẹhụ gi mökagihụ.
16 Nuga hinte ma mfạts'i xta hömp'ahụ, mödi 'ra enö xi nts'ogi, jange xta hạ'ahụ.
17 Hage xta jụk'ahụ ar bojö xi 'yạ'ahụ nuya xta pẹhni xpa tsọñ'ahụ.
18 Nú'mụ nda ạpa ar möte ar ku Tito ne nö'ö man'ar ku ma ba tsọñ'ahụ, hage ja te bi hñöñ'ahụ ar Tito. Hin'ö. Ngetho n'adar mfeni di pẹ'se, get'ö ar 'ñu di tẹñhe.
19 Ha gi beñhụ di hoñhe hanja gi numañhogihe. Hin'ö. Di 'bụhe hár nthandi Jö, di 'bụ'behe ar tsi Hmu Hesukristo di möñhe nö'ö xta ñöhe. Họnsẹ di hoñhe ri ñhohụ ne da te ri ñ'emụihụ.
20 Tuka ma mụi nú'mụ xka tsọmp'ụ, hinga ma ga tiñ'ahụ ngu di nega, ne nu'ahụ hingi ma gi hyandagihụ ngu gi nehụ. Nu'mụ gi pẹ'sụ ya tuhni, gi hyọjwụ yá ñho ri ñ'ohụ, gi pọ ri kwẹhụ, gi ñhehụ, gi jụxụ ya nhemhñö, gi thentehụ, hingi ne gi nuhụ ri ñ'ohụ, ne hingi mpẹhụ mahyẹgi, gehnụ tuka ma mụi.
21 Tuka ma mụi n'ehe, nu xka map'ụ, Jö da jakagi ga 'bẹ ma tsạ ga nzoni. Ga 'bạ made ga ạpabi da mạxa nu'ụ togo xi 'yọt'a ya ts'oki mam'ẹt'o, ne hinxi 'yọt'wa yá ntsọ'mi. Nuyá ts'oki xi nts'otho, 'bẹngwi ya jö'i hinxi nthötwi, ne yá ts'onhe.

13

1 Nunar hñu'ginụ xka map'ụ. Gatho nuya ts'oki ma da thuxa ar mfẹi, da mö hö njap'ụ, họnsẹ nu'mụ yoho wa hñu da dạmajöni.
2 Ha nuga da xi'ahụ nu nda 'bụp'ụ, ne nupya di 'yo yap'ụ di xi'ahụ, gatho nu'ụ xi 'yọt'a ya ts'oki ne gatho numa'ra, nú'mụ xka map'ụ, hinto ma ga et'atho ma xụtha nö'ö xi 'yọt'e.
3 Nu'mụ gi ne gi pöhụ xiñho, hage ar tsi Hmu Hesukristo xi'ahụ nö'ö di mönga ne hindi mönsẹga, pöhụ ar tsi Hmu hingi k'at'a ár ts'ẹdi da zo'ahụ. Nunụ xa pongwatho ár ts'ẹdi.
4 Ngetho mödi bi tho bi ts'ụta har pont'i hinte mi pẹ'sa ar ts'ẹdi, nupya 'bụi pẹ'spabi ár ts'ẹdi Jö. Di njahep'ụ n'ehe, di 'bụ'behe hinte di pẹ'se ma ts'ẹdihe. Nuje di pẹ'sfe ár ts'ẹdi Jö n'ehe ga zo'ahe.

5 Benseḛhu̱, ha gi pḛ'su̱ ar ñ'emu̱i. Tsa̱seḛhu̱ n'a ngu n'a, wa hinxka 'ñethu̱ ha ri mu̱ihu̱ ar tsi Hmu Hesukristo. Wa hinxka thohu̱ xiñho nga tsa̱seḛhu̱.
6 Mödi di ka̱xmbenihe gi beñhu̱ xta thohe xiñho nunar tsa̱tinu̱.
7 Ne di a̱fe Jö da ma̱x'ahu̱ hingi 'yo̱thu̱ nö'ö hingi ho. Hindi hoñhe da nheki xta thohe xiñho ar tsa̱ti. Di nehe gi 'yo̱thu̱ nö'ö xiñho, mödi da thandgagihe hinxta thohe xiñho nunar tsa̱tinu̱.
8 Ngetho hinte tsa̱ ga pḛhe di nemhö ga ko'mhe nö'ö majöni. Ho̱nsḛ tsa̱ ga mpḛhe ga jafe da nu̱ngi.
9 Jange di johyahe hindi pḛ'se ar ts'ḛdi, ha nu'ahu̱ hö. Ne xa di a̱fe Jö da ma̱x'ahu̱ gi 'bu̱hu̱ n'ar m'u̱i xint'axi.
10 Jange di ot'ahu̱ nunar hḛ'minu̱ hindi 'bu̱p'u̱tho, di ne xka map'u̱ hinga zo'ahu̱ nts'ḛdi. Ga ju̱ka nunar ts'ḛdi xi 'raka ar tsi Hmu ga fa̱x'ahu̱ da te ri jamfihu̱, ne hinge ga ts'omp'a ri m'u̱ihu̱.

Ar Pablo pḛmpa nzḛngwa ya ku ne tḛtwa Jö

11 Jange tsi kuhu̱, njohyahu̱, umba ri mu̱ihu̱ gi pḛ'su̱ n'ar m'u̱i xint'axi, hñu'mfu̱ ár mu̱i ri ñ'owihu̱ n'a ngu n'a, pḛ'su̱ n'adar mfeni ne ar hogam'u̱i. Ne gi 'bu̱hwihu̱ Jö togo unga ar hogam'u̱i ne ar mhöte.
12 Nzḛngwahu̱ n'a ngu n'a di 'bḛnga ar t'ek'ei.
13 Gatho ya ku di 'bu̱hewa, di pḛñ'ahe ar nzḛngwa.
14 Dá hwëk'ahu̱ ár nt'uni ar tsi Hmu Hesukristo, dá 'ra'ahu̱ ár mhöte Jö, ne gi 'bu̱hwihu̱ ár Hñö Jö. Dá njap'u̱.

AR GALATA
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Galasia

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo. Hinxi hñuxkagi ar jö'i, hinxi mẹnkagi n'ar mexịmhại. Gesẹ ar tsi Hmu Hesukristo bi zokagi, ne gesẹ'ö Jö ma Dadahụ, gehnụ bi ko'spa ár te man'agi.
2 Nuga ne gatho ya ku di 'bụ'bewa, di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ, gatho nu'ahụ gi mhunsụ ha ya nijö hár hại Galasia.
3 Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá ñho.
4 Jö ma Dadahụ bi nesẹ nda mẹhna ma tsi Hmuhụ Hesukristo nda unsẹ ár te, ne njap'ụ nda hñögagihụ ma ts'okihụ. Ha nupya ñöngagihụ hinte da jakagihụ nunar ts'oximhại nuya payụ.
5 Jö di 'ñepabi da t'e'spa ár nsu hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.

Hiñ'otho man'ar hoga mhö utkagihụ hanja ga mpọhụ

6 Xa di 'yọtho hanja ngut'a xka hyẹhụ Jö, togo bi zoñ'ahụ gi hñöñhụ nö'ö te xi hwëk'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ne gi ne gi 'weñhụ gi tẹñhụ man'ar mhö nö'ö hinxi xikagihụ ar tsi Hmu.
7 Xa majöni, hiñ'otho man'ar hoga mhö, mödi xi zọ 'ra nu'ụ togo ne da pomp'a ri mfenihụ, ne da ts'okwahmö ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
8 Nu'ụ togo ọt'a njap'ụ, hinda ma da k'ont'i da hñömba ár kwẹ Jö. Mödi n'aje, wa n'ar ẹnxẹ di 'ñe mhets'i, ne da pạta nö'ö ar hoga mhö xta ut'ahe, hinda ma da k'ont'i da hñömba ár kwẹ Jö.
9 Xta xi'ahe, ne di xi'ahụ man'agi, nu'mụ n'ar jö'i da e da xi'ahụ man'ar mhö n'añ'o, hingi ñhẹhwi nuna xka ñ'emụihụ, nor jö'i'ö hinda ma da k'ont'i da hñömba ár kwẹ Jö.
10 Ngu gi pöhụ xiñho, hindi mönga njap'ụ di honi da numañhogi ya jö'i. Di honi da numañhogi Jö. Hindi umba ma mụi ga ko'be xiñho ya jö'i, ngetho nu'mụ ga ọt'a njap'ụ, hindi pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo.

Jö bi zohna ar Pablo nda mẹpabi

11 Ma tsi kuhụ, di ne gi pöhụ, nunar hoga mhö di mönga, hingo di mönsẹga, ne hinxi xikagi ya jö'i.
12 Nunar hoga mhö di mö, gesẹ ar tsi Hmu Hesukristo bi utkagi. Hinxi utkagi ya jö'i, hinxta höni xi 'rakagi'ụ.
13 Nu'ahụ xka pöhụ hanja ndi 'bụ mam'ẹt'o nú'mụ ndi tẹmba yá nt'umbi ma mixodyo'be. Nuga xa ndi e ar m'ụi yá gamfi Jö, xa ndi nemhö nga ho gatho'ụ.
14 Ndi töta nzẹyẹ ma mixodyo'be mi 'bụ nuya pa'ụ. Xa ndi umba ma mụi ndi tẹnga ya nt'umbi xki zogagihe ma palehe.
15 Ha nú'mụ hinge ndi m'ụtho, Jö xki 'wegagi nga pẹpabi, ne bi hwëgagi bi zonkagi. Ne nu mi zọ ar pa xki beñ'ö,
16 bi utkagi togo ár T'ụ, ne nga xipa ár thuhu nu'ụ hingya xodyo. Nú'mụ nda nduị da mpẹfi, hinda ạmba m'ẹt'o n'ar jö'i.
17 Hinda ma Herusalen ma da ạpar sẹki nu'ụ ma yá mpọte m'ẹt'o. Nö'ö da ọt'e, da jụ ar 'ñu da ma har hại Arabia. M'ẹfa da penga har hnini Ndamasko.
18 Mi tho hñu njẹyẹ da nduị da ñ'emụi, nu'mú hö, da ma Herusalen ma da k'ö'sa ar Pedro, ne da 'bụ'benụ n'ẹtkụt'a.

19 Hinto ma'ra ya mpọte da nthẹ'benụ, họnsẹ ar Hakobo nö'ö ár jödö ar tsi Hmu go da nthẹ'benụ'ö.
20 Jö pödi nö'ö di xi'ahụ majöni, hindi ka'ahụ.
21 M'ẹfa da ma har hại Nsiria ne Nsilisia.
22 Nuya pa'ụ himi pökagi nuya ku me Nhudea xki ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo nguga n'ehe.
23 Nuyụ họnsẹ xki 'yọde mam'ẹt'o ndi e ar m'ụi ya ku. Ha nupya di xipa ma'ra xiñho nö'ö ar jamfi mam'ẹt'o ndi ne nga hwati.
24 Jange ya ku xa mi nsunda Jö, ngetho xki bödi xta ñ'emụiga n'ehe.

2

1 Mi tho 'rẹt'amagoho njẹyẹ, da penga ár yo'gi man'agi har hnini Herusalen. Da mẹ'be 'mụ ar ku Berhnabe, ne da tsixa ar ku Tito n'ehe.
2 Da manụ ngetho Jö bi utkagi nga ma. Ne da ñö'beseṇụ nu'ụ ma ya ndö har nijö, ndi ne nda bö'ụ ar hoga mhö di xipabi ya jö'i hingya xodyo. Da jap'ụ ndi honi hinge nda m'ẹ ma 'bẹfi.
3 Nunar ku Tito ndi ñ'o'be, mödi mar me Gresia, himbi njapi bi nthuspa ar nsẹgi hár ndo'yo ngu ọt'a ya xodyo.
4 Himbi njapi nda jap'ụ, mödi nuya hyạte gamfi mi kụt'a mi 'ñöxte ha ya mhunts'i. Mi ne nda bö'ụ yo'ö hinge ndi tẹmfe yá 'bẹpate ar Moise, họnsẹ ndi tẹñhe ar tsi Hmu Hesukristo, togo bi gụgagihe ha ya 'bẹpateyụ. Mi ne nda jajeyụ nga tẹñhe ya 'bẹpate man'agi.
5 Ha nuje hinda ọthe nö'ö mi möñ'ụ, ne njap'ụ hingi 'bẹhụ nö'ö majöni mönga ar hoga mhö xta hös'ahe.
6 Nu'ụ ma ya ndö har nijö hinte bi hñu'sa nö'ö ndi mönga. Nuga hindi jamasu tema nsu xi mẹts'i, ngetho hár nthandi Jö gatho ya jö'i mahyẹtho.
7 Nuya ndö bi bö'ụ xiñho, xki mẹnkagi Jö ga zo nu'ụ hingya xodyo, ngu xki mẹhna ar ku Pedro nda zohna ya xodyo.
8 Nunar tsi Hmu bi mạxa ar ku Pedro bi zohna ya xodyo, getnụ ar tsi Hmu togo xi mạxkagi ga zohna nu'ụ hingya xodyo n'ehe.
9 Nú'mụ mi bö ya ndö xki hwëgagi Jö nunar 'bẹfinụ ga zo nu'ụ hingya xodyo, nu'mú ar ku Hakobo, ar ku Pedro ne ar ku Xuwa nu'ụ ma ya ñöxhmu, bi 'raje yá 'yẹ, nuga ne ar ku Berhnabe. Da mhi'yẹhe ngu n'ar nkohi ga zoje nu'ụ hingya xodyo, ne nu'ụ da zo ya xodyo.
10 Họnsẹ bi xikagihe hinga pumhnihe ya hyoya, ne nuga ndi umba ma mụi ndi fạx'ụ.

Ar Pablo bi zụi ar Pedro nú'mụ bi 'bụ'ụ Antiokia

11 M'ẹfa ar Pedro ba e har hnini Antiokia. Da ñhant'be ne da tsụi, ngetho himi ho nö'ö mi ọt'e.
12 Ja mi zọntho hö, mi ọt'e xiñho, mi ñungwi mahyẹgi ya ku himya xodyo. Ha mi zọ ma'ra ya ku xki mẹhna ar Hakobo, nu'mú ar Pedro bi ndụi bi 'wege, bi hyẹ ya ku himi ne nda ñungwi. Mi jap'ụ ngetho mi tsu te nda mönga nu'ụ ya ku mi tẹmba ár nt'umbi ya xodyo, thutwa ar nsẹgi ha yá ndo'yo.
13 Ma'ra ya ku nu'ụ ma ya xodyo n'ehe, bi dẹnga ar Pedro, ne bi pongyá hmi. Har Berhnabe himbi bongi, bi nkadi bi dẹñ'ụ n'ehe.
14 Jange nú'mụ nda pödi himi tẹnga xiñho nö'ö majöni mönga ar hoga mhö, da zofo ar Pedro ha yá nthandi ya ku, ne da embabi: Nu'ge gar xodyo, ne ga hyẹp'ụ ya 'bẹpate, ngi ñhẹhwitho nu'ụ hingya xodyo. Xi'mụ, hanja gi ne gi japi da dẹnga ya 'bẹpate nuya ku hingya xodyo.

15 Nujų dar xodyohų ngu nda m'ųthų, ne ndi tęmfų yá 'bępate ar Moise,
hinge ngu nu'ų hingya xodyo hingi tęnga nuya 'bępateyų, jange nhu ngu ya
'yǫt'ats'oki.
16 Ha nupya di pöhų, nö'ö togo da ñ'emųi ar tsi Hmu Hesukristo, nhu hinte
ma ts'oki tu, hinge nú'mų da 'yǫtwa gatho yá 'bępate ar Moise. Nujų n'ehe xta
ñ'emųihų ar tsi Hmu Hesukristo, hinga tuxų ma ts'okihų ngetho xta jamfihų,
hinge xi mąxkagihų nö'ö di tęñhų nuya 'bępateyų. Ngetho di pöhų, gatho nu'ų
tęnga ya 'bępate, hinto ma da nsipabi hinte ma ts'oki tu.
17 Nú'mų nda ñ'emųihų ar tsi Hmu Hesukristo ne bi nhugagihų hinte ma
ts'oki ndi tuhų, hage da ǫthų n'ar ts'oki njap'ų 'mų. Wa ar tsi Hmu Hesukristo
uta ar ts'oki ya jö'i. Hin'ö hingi njap'ų.
18 Ha nu'mų ga penjų ga tęñhų man'agi ya 'bępate xta thǫhųp'ų, njap'ų hö,
dar ts'oktehų.
19 Gesę ya 'bępate pǫntho bi hyogagi, ne nupya xta pengi ga 'bųi ga pępabi
Jö.
20 Nú'mų mi mpont'a ar tsi Hmu Hesukristo, wande bi mpontk'agi n'ehe.
Jange hindi 'bųi ga ǫt'a nö'ö di bensę. Nupya ar tsi Hmu Hesukristo 'bų ha
ma mųi. Ne nö'ö di ǫt'a hyax'mų, di ǫt'e di ñ'emųibi ár T'ų Jö, togo bi mökagi
ne bi unga ár te bi pǫkagi.
21 Nuga hindi ųtsabi nö'ö xi hwëgagi Jö. Ngetho nu'mų di möñhų xi ząmhö
ga mpǫhų di tęmfų yá 'bępate ar Moise, njap'ų di möñhų hinter mę'ö ár te ar
tsi Hmu Hesukristo bi um'ų.

3

Ár Hñö Jö di höñhų nú'mų di ñ'emųihų

1 Nu'ahų gar menguhų Galasia, xa xka 'bę ri mfenihų. Togo xi pomp'a ri
mfenihų hingi ne gi tęñhų nö'ö majöni. Ngetho dá ot'ahe xiñho ar 'ñu hanja
bi du ar tsi Hmu Hesukristo har pont'i.
2 Di ne gi xikagihų: Hage ga hñöñhų ár Hñö Jö ngetho ngi tęmfų yá 'bępate
ar Moise. Hage hinga hñöñhų ngetho ga ñ'emųibihų ár mhö Jö ga 'yǫhų.
3 Xi'mų, hanja xka 'bę ri mfenihų. Nu'ahų ga kųthų hár 'ñu Jö ngi hömpabihų
ár ts'ędi ár Hñö Jö, xipya, hage gi beñhų da tsą gi nehų nunar 'ñunų ha ri
ts'ędisęhų.
4 Hage ma da m'ęp'ųtho gatho nö'ö xka thohų. Hin'ö, hinda ma da
njap'ųtho.
5 Jö xi 'ra'ahų ár Hñö, ne xi ut'ahų nzęyę ya döta ñho. Hage xi 'yǫt'a njap'ų
ngetho gi umba ri mųihų gi tęmfų yá 'bępate ar Moise. Hin'ö. Nunų xi 'yǫt'a
njap'ų ngetho xka ñ'emųihų ar hoga mhö.

Ar nkohi bi gohwi Jö ar Abra

6 Njap'ų n'ehe ar Abra, har T'ofo enö bi ñ'emųibi Jö, ne bi nhu hinte ma
ts'oki mi tu.
7 Jange pöhų, nu'ų togo ñ'emųi, gehyų yá bötsi ar Abra.
8 Maha'mų Jö xki beni, nu'ahų hingya xodyohų, nda nhu'ahų hinte ma
ts'oki gi tuhų nu'mų gi jamfihų. Jange mam'ęt'o bi xipa ar Abra ar hoga mhö,
ngu mönga hár T'ofo Jö habų enö: Ngetho xka ñ'emųigi, jange ma ga jöp'a'i,
ne nunar jöpinų ma da zų gatho ya jö'i 'bų hár nxidi ar ximhąi.
9 Jange nu'ų togo pę'sa ar jamfi, gehyų njöpi mahyęgiwi ar Abra togo m'ęt'o
bi jamfi.
10 Ha nu'ų hu yá mųi ma da mpǫhǫ ǫt'wa yá 'bępate ar Moise, hinda ma da
k'ont'i da zųpa ár kwę Jö. Ngetho har T'ofo enö: Nö'ö togo hinda 'yǫt'a gatho
ngu mönga ya 'bępate, hinda ma da k'ont'i da zųpa ár kwę Jö.

11 Di pöhụ nu'mụ di ñ'emụihụ, nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ, hinge
nu'mụ di tẹ̄ñhụ ya 'bẹ̄pate. Ngetho enga har T'ofo: Nö'ö togo ñ'emụi, 'bụi
xiñho hár nthandi Jö, ne pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
12 Nö'ö togo tẹnga ya 'bẹ̄pate, hingi 'bụ har jamfi. Ngetho hár T'ofo Jö enö
njawa: Nö'ö togo tẹnga ya 'bẹ̄pate, gehnụ ár m'ụi'ö.
13 Ha nunar tsi Hmu Hesukristo, bi ñöngagihụ hinda zụjụ ár kwẹ̄ Jö huxa har
T'ofo. Bi hñönsẹ̄ ár kwẹ̄ Jö ndi 'ñepkagihụhmö nú'mụ mi du har pont'i. Ngetho
enga hár T'ofo Jö: Nö'ö togo zụ har za, gehnụ xi zụtwa ár kwẹ̄ Jö.
14 Bi jap'ụ, ne nu'ahụ hingya xodyohụ bi tsạ ga hñöñhụ ar njöpi xki ñhöt'wa
ar Abra, ngetho xka ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ne nu'ahụ nguje, xka
hñömfụ ár Hñö Jö ngetho xka ñ'emụihụ.
15 Ma tsi ku'ahụ, ma ga hẹjụ ár nkohi Jö ne ár nkohi ar jö'i. Nu'mụ yoho ya
jö'i da 'yọt'a n'ar nkohi, ne da ñö'ụ xiñho da 'yọt'ụ, hinto tsạ togo da hñöki wa
da pạta nuna nkohi'ö, mödi bi nko ya jö'itho.
16 Jö bi umba n'ar ñhöt'i ar Abra ne ár n'ogi. Himbi 'ñembabi: Nu'ụ ri
n'ogi. Himbi nọmba yá 'bẹ̄to ne yá mạnga'bẹ̄to. Bi nọnga n'adar n'ogi, ne
bi 'ñembabi: Nuna ri n'ogi. Ne nupya di pöhụ togo nunar n'oginụ, gehnụ ar tsi
Hmu Hesukristo.
17 Nupya ma ga xi'ahụ 'mụ: Nö'ö ar nkohi Jö bi nkohwi ar Abra ne bi ñöwi
xiñho, nọnga ar tsi Hmu Hesukristo. Bi tho gohonthebe ne n'ạtema'rẹ̄t'a
njẹ̄yẹ̄, ne ka bi t'unga ya 'bẹ̄pate. Nuya 'bẹ̄pateyụ himbi tsạ bi hñökwa ár ts'ẹ̄di
nunar nkohi ne da m'ẹ̄ ar ñhöt'i.
18 Nu'mụ Jö xi 'rakagihụhmö ya njöpi ngetho di tẹ̄ñhụ ya 'bẹ̄pate, hingi
'rakagihụ xi ñötkagihụ 'mụ. Ha nunar Abra bi hñönga ar njöpi ngetho xki
ñhötwabi nda t'umbabi.

Yo'ö bi t'unga yá 'bẹ̄pate ar Moise

19 Nu'mú, yo'ö bi t'unga ya 'bẹ̄pate. Bi t'uni bi utkagihụ tengu ar ts'oki. Bi
mẹ̄'sa ár ts'ẹ̄di ne bi göxa nú'mụ mi zọ ar tsi Hmu Hesukristo, gehnụ ar n'ogi
xki t'umbabi ar ñhöt'i. Nuya 'bẹ̄pate bi t'umba ya ẹnxẹ̄, ne nu'ụ bi umba n'a
togo bi thokwabi gatho nu'ụ ma'ra ya jö'i.
20 Gesẹ̄ Jö togo unga nunar ñhöt'inụ, himi njo'o man'a to bi thoki.
21 Xi'mụ, hage yá 'bẹ̄pate ar Moise ntọxkwi ár ñhöt'i Jö. Hin'ö. Ngetho
nu'mụ ya 'bẹ̄pate xi zạhmö xi 'rakagihụ n'ar 'ra'yo te, nu'mú xi zạ xi
nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ ndi tẹ̄ñhụ ya 'bẹ̄pate.
22 Ha nu hár T'ofo Jö, xikagihụ gatho xki jokagihụ har ts'oki, ne nu'mụ nga
ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, nda tsạ nga höñhụ nunar ñhöt'inụ.
23 Bi ñötkagihụ nú'mụ hinxki zọta ar tsi Hmu Hesukristo ne nda tsạ nga
ñ'emụihụ. Ge'mụ xki gokagihụ ya 'bẹ̄pate, ne xki t'ẹntkagihụ nga jamfihụ
nunar jamfi ma nda ñ'udi.
24 Jange ya 'bẹ̄pate bi njangu n'ar 'bẹ̄go su ya bötsi. Bi utkagihụ hanja nga
'bụhụ, ne nga ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo nú'mụ mi ñ'udi. Ne njap'ụ
nda nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ.
25 Ha nú'mụ dá ñ'emụihụ, bi wadi mi sugagihụpya ar 'bẹ̄go.
26 Nupya gatho yá bötsigihụ Jö, ngetho xta ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
27 Nujụ xta höñhụ ar xixthe ngetho xta ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ne
ar tsi Hmu kobgathogihụ ngu n'ar 'ra'yo he nzạtho.
28 Nupya hingi nthahni togo ya xodyo togo hingya xodyo, togo ya 'bẹ̄go togo
hingya 'bẹ̄go, togo ar ñ'ọhọ togo ar 'bẹhñö. Gathogihụ di n'asẹ̄hụ ngetho xta
ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
29 Nu'mụ yá mẹ̄tigihụ ar tsi Hmu Hesukristo, yá n'ogigihụ ar Abra 'mụ, ne
go ma mẹ̄tihụ nunar njöpi bi ñhöt'a ar Abra.

4

1 Beñhụ n'ehe, nu'mụ n'ar bötsi xi ts'okwabi gatho nö'ö mi pẹ'sa ár dada,
mödi gor mẹti gatho nö'ö xi ts'okwabi, hinda tsạ da 'yẹnsẹ nu'mụ hinxi
zọndyá jẹyẹ. Njap'ụ di hñöxkwitho n'ar 'bẹgo.
2 Nunar bötsi'ö o hár 'yẹ nu'ụ togo su, ne togo supabi gatho nö'ö teme bi
ts'okwabi. Ma da 'yẹnsẹ nú'mụ xta jwata yá jẹyẹ bi mönga ár dada.
3 Nujụ n'ehe, mam'ẹt'o ndi ñhẹhwihụ ngu nö'ö ar bötsi himi jwata yá jẹyẹ,
hyax'mụ ndi pẹpabihụ yá nt'umbi ar ximhại.
4 M'ẹfa bi zọ ar pa xki benga Jö, ba pẹhna ár T'ụ, bi 'yọnga n'ar 'bẹhñö, ne
bi m'ụ nú'mụ mi jár ts'ẹdi yá 'bẹpate ar Moise.
5 Bi jap'ụ nda zimgagihụ xki gokagihụ ya 'bẹpate, ne nda tekagihụ.
6 Ne nupya nujụ yá bötsigihụ Jö. Jange xpa pẹnkagihụ ár Hñö ár T'ụ da m'ụ
ha ma mụihụ, ne xta nziñhụ ár ts'ẹdi'ö di emfụ: Ma tsi Dada'ihe.
7 Jange nupya, hindi njanguhụ n'ar 'bẹgo. Yá bötsigihụ Jö, ne go ma mẹtihụ
gatho ya ñho ma da 'rakagihụ ngetho xta ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo.

Ar Pablo hu'mba yá mụi hinto da mengi da mẹpa ya 'bẹpate

8 Nu'ahụ mam'ẹt'o nú'mụ hinge ngi pöhụ Jö, ngi pẹpabihụ nu'ụ ya tsita ngi
hokasẹhụ, ne hinga ge'ụ ar Jö majöni.
9 Ha nupya hö, gi pöhụ Jö, tsạ ga möñhụ go bi bö'ahụ m'ẹt'o'ö. Xi'mụ, yo'ö gi
ne gi penjụ man'agi gi tẹmfụ yá nt'umbi ar ximhại nu'ụ hinte pẹ'sa ar ts'ẹdi,
ne hinter mẹ'ụ. Yo'ö gi nehụ da mengi da go'ahụ man'agi.
10 Xa gi jamasuhụ ya pa, ya zönö ne ya jẹyẹ, ne gi ọthụ ma'ra ya dạngo.
11 Jange nuga di tsu da m'ẹ gatho nunar 'bẹfi xta ut'ahụ.
12 Tsi kuhụ, di ạ'ahụ gi tẹngagihụ ma m'ụi, ngu nuga xta tẹñ'a ri m'ụihụ
hinge ngi tẹmfụ yá 'bẹpate ar Moise. Nú'mụ da jwadi nda tsọmp'ụ, hinga
ụtsagihụ.
13 Gi pöhụ, hár ndụi da zo'ahụ ár mhö Jö ngetho ndi tho n'ar hñeni.
14 Hinga kot'a ri mụihụ, ne hinga ụtsagihụ, mödi mar ñhembi'ihụ, ngetho
ndi tho nö'ö ar hñeni'ö. Mödi njap'ụ, ga 'rakagihụ ar sẹki, ne ngi nugagihụ
ngu n'ár ẹnxẹ Jö, ngu gi nusẹhụ ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Habụima ri johyahụ ngi pẹ'sụ nú'mụ ndi 'bụp'ụ. Nuga di dạmajöni xa ngi
mökagihụ. Nu'mụ xi tsạhmö, xka hñöhụ ri dạhụ ne xka 'rakagihụ.
16 Xi'mụ, hage gi ụtsagihụpya ngetho da xi'ahụ nö'ö majöni.
17 'Yop'ụ 'ra togo 'bụtho da du hoñ'ahụ, mödi hingi honga ri ñhohụ. Nuyụ
ne da 'wek'ahụ hingi jajemasu gi tẹñhụ'ụ.
18 Xiñho'ö nu'mụ togo 'bụtho da du da 'yọt'a nö'ö xiñho. Di ne gi 'bụhụ
njap'ụ hyax'mụ, hinge họnsẹ nú'mụ di 'bụp'ụ.
19 Ma tsi bötsi'ihụ, di tho ya ụgi man'agi ngu n'ar 'bẹhñö ñ'ọnte, di hant'ahụ
hindi hñöx'atho'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Di nemhö ga 'bụhwihụpya, ne ga honi hanja ga zo'ahụ. Xa gi tubgagihụ
ma mụi, te ga pẹpya.

Ar Sara ne ar Agar di hñöxa nu'ụ yoho ya nkohi

21 Nu'ahụ gi ne gi tẹñhụ yá 'bẹpate ar Moise, xikagihụ: Hage hinxka 'yọhụ
nö'ö mönga nuya 'bẹpate.
22 Hár T'ofo Jö enö njawa: Ar Abra bi dinga yoho yá t'ụ. N'ár t'ụ ar 'bẹhñö
mi m'ẹgo, ha nö'ö man'a, ár t'ụ ar 'bẹhñö himi m'ẹgo.
23 Nu ár bötsi ar 'bẹhñö mi m'ẹgo, bi m'ụi ngu m'ụ gatho nu ma'ra ya bötsi.
Ha nö'ö ár bötsi ar 'bẹhñö himi m'ẹgo, bi m'ụi ngetho Jö xki ñöt'wa ar Abra.
24 Nuya yoho ya nönö, ma ga hẹjụ nu'ụ yoho ya nkohi bi nkohwi Jö ya jö'i.
Nunar 'bẹhñö mar thuhu ar Agar mi m'ẹgo, ñhẹhwi nunar nkohi bi t'unga

har t'o̱ho̱ Sinai. Jange nuya xodyo te̱nga nunar nkohi'ö, m'e̱go ngu mi m'e̱go ar Agar.
25 Ar Agar ngu ar t'o̱ho̱ Sinai núnu̱ Arabia, ñhe̱hwi ar Herusalen nuya payu̱.
Ngetho ngu n'ar nönö m'e̱gowi yá bötsi, di hñöxa nuya mengunu̱ pe̱patho yá
'be̱pate ar Moise.
26 Ha nö'ö ar Herusalen 'bu̱ mañö mhets'i, ngu ma nönöhu̱ hinto pe̱pabi.
27 Nu hár T'ofo Jö bi mönga njawa maham'u̱:
Njohya, nu'ge hingi tsa̱ gi tinga ya bötsi, ne hinxka ñ'o̱nte.
Hye̱xa ar mhafi gi njohya, nu'ge hinxka ntsa̱wi ar u̱gi xi m'u̱i ri bötsi.
Ngetho nu'ge xi hye̱k'a ri dömebya, ma gi 'ñe nze̱ye̱ ya bötsi,
ne gi töta togo 'ñe ár döme.
28 Tsi kuhu̱, nuju̱ yá bötsigihu̱ Jö xki ñhötkagihu̱, jangu ar Isa bi m'u̱i xki
ñhöt'a Jö.
29 Nö'ö ár t'u̱ ar 'be̱hñö mi m'e̱go, bi m'u̱i ngu m'u̱ gatho nu'u̱ ma'ra ya bötsi,
ne xa bi u̱tsa nö'ö ar t'u̱ togo bi m'u̱i ngu xki ñhöt'i. Njap'u̱ nuya payu̱ n'ehe.
Nuju̱ xta m'u̱hu̱ hár ts'e̱di ár Hñö Jö, t'u̱tsagihu̱ n'ehe.
30 Ha te mönga ár T'ofo Jö. Ar Abra bi nsipabi nda gu ar 'be̱hñö mi m'e̱go,
nda me̱wi ár bötsi. Ngetho nö'ö ár t'u̱p'u̱'ö, hinda ñhehwi ar hño bi ts'okwabi
ár t'u̱ ar 'be̱hñö himi m'e̱go.
31 Jange tsi kuhu̱, di njanguhu̱ ár bötsi ar 'be̱hñö himi m'e̱go, hinge ngu ár
bötsi ar 'be̱hñö m'e̱go.

5

Ar Pablo xipa ya ku hinda mengi di 'bu̱i xi ze̱'ma ya 'be̱pate mi ja mam'e̱t'o

1 Ar tsi Hmu Hesukristo bi gu̱gagihu̱ ha ya 'be̱pate mi ja mam'e̱t'o, ne njap'u̱
hinga 'bu̱hu̱ xi ze̱bgathogihu̱. Jange ma ga umba ma mu̱ihu̱ hinga penju̱
man'agi da ze̱bgagihu̱ nuya 'be̱pateyu̱.
2 Nuga dar Pablo, 'yo̱xu̱ nö'ö di xi'ahu̱: Nu'mu̱ gi nehu̱ da thus'ahu̱ ar nse̱gi
tuta yá ndo'yo ya xodyo, hinte gi nuhu̱ 'mu̱ ár 'be̱fi ar tsi Hmu Hesukristo.
3 Di xi'ahu̱ man'agi, nu'mu̱ togo da hñuxa ar nse̱gi hár ndo'yo, mahyoni da
'yo̱t'a gatho nu'u̱ ya 'be̱pate bi zo ar Moise.
4 Nu'ahu̱ gi hurimu̱ihu̱ hingi ma gi tuxu̱ ri ts'okihu̱ ngetho gi te̱ñhu̱ ya
'be̱pate bi zo ar Moise. Nu'mu̱ gi beñhu̱ njap'u̱, xka 'wehu̱ xka hye̱hu̱ ar tsi
Hmu Hesukristo, ne hinte xka nuhu̱ teme xi hwëgagihu̱.
5 Ha nuju̱, di to̱'mhu̱ da t'engagihu̱ hinte ma ts'oki di tuhu̱ ngetho xta
nzimfu̱ ár Hñö Jö, ne di ñ'emu̱ihu̱.
6 Nu'u̱ xta jamfihu̱ ar tsi Hmu Hesukristo, hinter me̱'ö nu'mu̱ ga huxu̱ ar
nse̱gi ha ma ndo'yohu̱ wa hin'ö. Nö'ö xiñhohmö, da nheki ma jamfihu̱ ga o̱thu̱
ya hoga 'be̱fi di pe̱wi ar mhöte.
7 Ngi pa̱hu̱ xiñho. Togo bi k'as'ahu̱ hingi te̱ñhu̱ nö'ö majöni.
8 Nunar nk'ats'inu̱, hinxpa pe̱hna Jö togo bi zoñ'ahu̱.
9 Nu'u̱ togo k'as'ahu̱, ñhe̱hwi ngu ar njoxthuhme, mödi n'ar tsi tu̱i japi da
fo̱nsa gatho ar ju̱ni.
10 Nuga di ka̱xmbeni Jö, hinxka pa̱thu̱ ri mfenihu̱. Ha nö'ö togo k'as'ahu̱,
hinda ma da k'ont'i da hñönga ár mfe̱i Jö, ne hinda ma da thantho togo'ö.
11 Tsi kuhu̱, nu'mu̱ di mömbatho ar nse̱gi tuta hár ndo'yo ya xodyo, hinjo'o
togo di kukagi. Nu'mu̱ di njap'u̱hmö, hinto da k'a'spa ár pont'i ar tsi Hmu.
12 Nu'u̱ togo k'as'ahu̱, di nehmö da ñhe̱ni n'agitho.
13 Tsi kuhu̱, xi ts'onkagihu̱ ga po̱ñhu̱ xki ze̱bgagihu̱ yá 'be̱pate ar Moise.
Mödi hinxi the̱gagihu̱ ga o̱thu̱ gatho nö'ö di nehu̱. Nö'ö ga o̱thu̱, ga mhöhu̱
ne ga mfa̱xtehu̱ n'a ngu n'a.

14 Da tsạ ga ọthụ gatho nuya 'bẹpate xi zogagihụ ar Moise nu'mụ họnsẹ ga ọthụ nuna enö njawa: Mö ri ñ'ohụ ngu gi mhösẹhụ.
15 Ha nu'mụ gi ntọxụ ne gi ntsothụ n'a ngu n'a, pöhụ 'mụ, ma gi teseẹhụ ri ñ'ohụ.

Yá 'bẹfi nuya ọt'a gatho nö'ö tema ne yá ndo'yo, ne nu'ụ pẹpa ár Hñö Jö

16 Di xi'ahụ, ga 'bụhụ ngu utgagihụ ár Hñö Jö, hinga ọthụ gatho nö'ö di neseẹhụ.
17 Ngetho nö'ö di nehụ, hingi ne ár Hñö Jö, ha nö'ö ne ár Hñö Jö, hindi nehụ. Nuya yohoyụ ntuhna ha ma mfenihụ, jange hingi tsa ga ọthụ xiñho n'a wa man'a.
18 Ha nu'mụ tsixkagihụ ár Hñö Jö, hingi 'bẹpkagihụ yá 'bẹpate ar Moise 'mụ.
19 Nu'ụ togo ọt'a gatho nö'ö ne'ụ, fötwatho yá ts'o'bẹfi pẹ'ụ: Ya tsinganthöti, 'bẹngwi ya jö'i, ọt'a nö'ö xints'otho, ne bendar ts'oki.
20 Nuya jö'i'ụ xạta yá tsita hoksẹ, ya ñ'ete, ya ñ'ụtsate, ya 'yọt'atuhni, ya gesẹ, ya kwẹ, ya nemhñö, ya ntsạhñöki, ne 'weka ya jö'i.
21 Ya 'ñöxte, ya hyote, ya mihni, ne te gatho ọt'e ha ya ts'odạngo, ne ọt'a ma'ra ya ts'oki njanụ. Xta xi'ahụ, ne di xi'ahụ man'agi, nu'ụ togo ọt'a nuya ts'o'bẹfiyụ, hinda ma da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
22 Ha nu'mụ ga 'bụhụ ngu utkagihụ ár Hñö Jö, nu'mú ga pẹ'sụ ar mhöte, ar johya, ar hogamụi, ar ts'ẹti, ar hogajö'i, ar nhwëki, ne ar ñ'emụi,
23 ar nts'ạ'mi, ar ntsuni. Gehyụ 'rajụ ár Hñö Jö, ne hiñ'otho 'ra ya 'bẹpate habụ di högagihụ ga ọthụ.
24 Nu'ụ togo xi jamfi ar tsi Hmu Hesukristo, wande xi ts'ụtwi har pont'i gatho nö'ö ne ár ndo'yo.
25 Ha nupya ár Hñö Jö xi 'rakagihụ n'ar 'ra'yo te, ma ga 'bụhụ ngu utkagihụ'ö.
26 Hinga ma ga ñ'ets'ihụ, hinga nxaxtehụ n'a ngu n'a, hinga ñö'sfụ nö'ö te pẹ'sa ma'ra.

6

1 Tsi kuhụ, nu'ahụ gi 'bụhụ ngu utkagihụ ár Hñö Jö, nu'mụ xka pöhụ n'ar ku xi 'yọt'a n'ar ts'oki, fạxụ da menga har 'ñu. Ne hingi ñ'exụ, beñhụ xi'mụ da zọp'ahụ gi 'yọthụ njap'ụ n'ehe.
2 Ma ga mfạxtehụ n'a ngu n'a, ne njap'ụ ga ọthụ nö'ö xikagihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
3 Ha nu'mụ n'ar ku ọt'a ndöta ne hingi njap'ụ, nkaseẹ.
4 Jange mahyoni ga hanthụ xiñho nö'ö di pẹhụ, ne njap'ụ da tsạ ga njohyaseẹhụ, hinga ñö'sfụ nö'ö pẹ man'a.
5 Ngetho gathogihụ ma ga dạseẹhụ ma 'bẹfihụ.
6 Nö'ö togo t'utwabi ár mhö Jö, dá umba n'ar hoga mfạts'i nö'ö togo uti.
7 Yo gi nkaseẹhụ. Jö hinto tsạ da hyạt'i. Nö'ö te da mot'a n'ar jö'i, go gehnụ da xofo n'ehe.
8 Nu'mụ ga ọthụ gatho nö'ö di nehụ, ma ga xohụ nö'ö xints'otho. Ha nu'mụ ga ọthụ gatho nö'ö ne ár Hñö Jö, ma ga xohụ ar te hiñham'ụ da göts'i.
9 Yo ma da zạjụ ga ọthụ nö'ö xiñho, ngetho xta zọnga ar pa, ma ga nxohụ nu'mụ hinxi wentkathogihụ.
10 Jange nu'mụ tsạ ga fạxụ ma'ra, ga ọthụ njap'ụ, ne ga hoñhụ m'ẹt'o ga fạxụ ya gamfi.

Ar Pablo e'spa ár nsu ár pont'i ar tsi Hmu

11 Hyanthụ tengu ár döta ya t'ofo di ja ma 'yẹseẹ di ot'i.

12 Nu'ų togo ja'ahų gi hñuxų ar nsęgi ngu tuta ha yá ndo'yo ya xodyo, ǫt'a
njap'ų honi da gohwi xiñho ya jö'i, ne hinda nt'ųtsa di dą̈ta majöni ár ndöte ar
tsi Hmu Hesukristo bi unga har pont'i.
13 Ha nu'ų togo huxa ar nsęgi hár ndo'yo, hingi ǫt'a gatho ya 'bępate. Nu'ų
ne da ja'ahų gi nxęñhų, hǫnsę honi da 'ñexyá nsu.
14 Hinda ne Jö ga exa ma nsu. Ha nu'mų ga ǫt'a njap'ų, hǫnsę ga e'spár nsu
ár pont'i ar tsi Hmu Hesukristo. Nú'mų mi du'ö har pont'i, pǫntho da tuga
n'ehe ndi tęngar ximhą̈i, ne ar ximhą̈i di handi hinter mę'ö.
15 Nuya xta jamfihų ar tsi Hmu Hesukristo, hinter mę'ö nu'mų xta huxų ar
nsęgi ha ma ndo'yohų wa hin'ö. Nö'ö di pöhų hö xiñho, xi 'rajų n'ar 'ra'yo te.
16 Nu'ahų ne gatho nu'ų tęnga nö'ö xta möngwa, Jö da 'rajų ar hogam'ųi, ne
da męskagihų ar nhwëki, go gejų ár hninigihų Jö.
17 Nuya pa di 'ñep'ų, hinto di ne da tsǫtka ma mųi, ngetho nuga di pę'sa ha
ma ndo'yo ya mfęi xi t'akagi ngetho di mömba ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo.

Har ngötsi ar Pablo ą̈pa Jö da mą̈tsi

18 Tsi kuhų, da hwëk'ahų ar tsi Hmu Hesukristo n'ar hogam'ųi. Dá njap'ų.

AR EFESIO
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Efeso

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho njap'ụ xki ko ár mụi Jö bi 'ñexkagi nga pẹpabi. Di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ gar menguhụ Efeso, gi nkuhụ ne gi tẹñhụ ar tsi Hmu.
2 Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Jö xa jöpa nu'ụ togo ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo

3 Ga ndöñhụ Jö ár Dada ar tsi Hmu Hesukristo, togo xi 'rakagihụ gatho ya jöpi xi 'wegagihụnụ mhets'i, ngetho di n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Nú'mụ hinxki hoktho ar ximhại, Jö xki hwankagihụ nga n'at'wihụ ar tsi Hmu, ne njap'ụ nda t'axkagihụ, ne hinte ma ts'oki nga pẹ'sụ hár nthandi'ö.
5 Jö pẹ'sa n'ar döta mhöte, ne xki hñuts'i nda tedegihụ hár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho njap'ụ xki beñ'ö.
6 Nö'ö bi ko ár mụi ba pẹhna ár hmöka T'ụ bi tedegihụ, ne njap'ụ xa ga ndömfụ ár thuhu ga beñhụ ár nhwëki bi 'rakagihụ.
7 Bi mẹhna ár T'ụ, bi nö'ma ár ji bi pumga ma ts'okihụ, ne bi gutka ma thạihụ. Njap'ụ bi zimgagihụ hár 'yẹ ar ts'oki, ngetho xa döta ár nhwëki Jö.
8 Xa bi hwëgagihụ n'ar hoga mfeni ne n'ar döta mfödi.
9 Ne bi zạ da pöhụ nö'ö himi tsạ nda fö mam'ẹt'o, tema xki ko ár mụi Jö nda 'yọt'e. Gesẹ xki benga njap'ụ,
10 nda njapa ar tsi Hmu Hesukristo nda ndö, di huxa mañö gatho nu'ụ bi 'bụ mhets'i ne gatho nu'ụ 'bụkwa har ximhại. Njap'ụ ma da thogi nu xta zọnga ar pa xi hñuxa Jö.
11 Jö xki beñ'ö nda hñuxkagihụ nga höñhụ yá ñho, ngetho di n'at'wihụ ar tsi Hmu. Ha Jö ọt'a gatho nö'ö xi benga hár mụi.
12 Jö bi hwankagihe m'ẹt'o nga jamfihe ar tsi Hmu Hesukristo ne njap'ụ nga ndömfe ár thuhu.
13 Ne nu'ahụ xka 'yọxụ ar mhö majöni, nunar mhönụ nọnga ri mpọhọhụ. Ne nga jamfihụ ga n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo, bi thus'ahụ ár Hñö Jö ha ri mụihụ ngu n'ar nthixt'i yá mẹti'ihụ Jö, ngu xki ñötkagihụ.
14 Ár Hñö Jö gehnụ ngu n'ar ñho xi m'ẹt'ogihụ yá bötsigihụ Jö, họnsẹ ga tọ'mhụ da zọ ar pa da zixkagihụ n'agitho ma ga 'bụhwihụ. Gatho xi 'yọt'a Jö, ne njap'ụ nda t'e'spabi ár nsu.

Ar Pablo ạdi da t'umba ar hoga mfödi ne da sokwa yá dạ ya gamfi

15 Jange nuga nú'mụ nda ọde xka jamfihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne xi zo ma gu xa gi möhụ nu'ụ ma'ra ya gamfi,
16 hindi tsạyạ di umba njamödi Jö, ne di ạpi da mạx'ahụ,
17 da 'ra'ahụ ar hoga mfödi, ne da xok'a ri dạhụ gi pöthwụ ár m'ụi ár Dada ma tsi Hmuhụ Hesukristo 'bụ hár nsunda.
18 Di ạpa Jö n'ehe da yot'a ri mfenihụ gi pöhụ xiñho te gatho di tọ'mhụ ngetho xi zonkagihụ, ne gi pöhụ tengu ár nzạtho ne ár döta ya ñho da 'rajụ xka m'ụhwihụ, nuya xta ñ'emụihụ.
19 Ne di ạpabi gi pöhụ tengu ár döta ár ts'ẹdi mpẹ ha ri mfenihụ. Getnụ ar döta ts'ẹdi xi utkagihụ,

20 nú'mụ bi japi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo, ne bi gụxa habụ xki
t'ạhwi nu'ụ xi du, ne bi 'ñexa hár ñ'ẹi núnụ mhets'i habụ bi 'bụhwi'ö.
21 Ne bi umba n'ar döta nsu töta gatho ya ndö, nu'ụ hö yá ts'ụt'wi, nu'ụ ja
yá ts'ẹdi, nu'ụ ja yá nsu, ne gatho nu'ụ nhọmba yá thuhu har ximhại, töte ár
nsu nuya payụ ne hiñham'ụ da göts'i.
22 Ne bi hñuxa da ndö gatho nö'ö te jawa ne 'bụi, ne bi 'ñex'ö ngu ár ñöxhmu
ar nijö.
23 Ha nu ar nijö jwatwabi da nxọge ár ndo'yo, ha nunar tsi Hmu jwatwabi
da nxọge gatho nö'ö te ja ne te 'bụi.

2

1 Nu'ahụ xka m'ẹhmöhụ mam'ẹt'o ha ya ts'oki, ne ngi 'bụhụ har ts'om'ụi,
pọntho hinge ngi tehụ, ha nupya Jö xi 'ra'ahụ n'ar 'ra'yo te.
2 Ngi 'bụhụ njap'ụ ngetho ngi tẹmfụ ár m'ụi ar ximhại. Ne ngi pẹpabihụ ár
ndö ya ts'ondöhi, pẹ'sa ár ts'ẹdi har ndöhi, ne pumbyá mfeni ya mẹ'sku.
3 Mam'ẹt'o gathogihụ ngu 'bụ'ụ n'ehe, ndi umbabihụ gatho nö'ö mi ne ma
ndo'yohụ, ne ndi ọthụ gatho nö'ö mi benga ma mfenihụ. Jange nujụ họnsẹ
ár kwẹ Jö ndi tọ'mhụ, ngu tọ'ma nu'ụ hinxi ñ'emụi.
4 Ha Jö xa döta ár nhwëki ne xa bi mökagihụ.
5 Jange ngu bi japi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo, njap'ụ nujụ n'ehe,
bi 'rajụ n'ar 'ra'yo te, ngetho xki m'ẹ ma tehụ har ts'oki, pọntho ngu xta
tumhöhụ, ne Jö bi hwëgagihụ, bi 'rajụ ar mpọhọ.
6 Ne ngu bi gụxa ar tsi Hmu Hesukristo, njap'ụ bi gụxkagihụ n'ehe, ne bi
'ñexkagihụ ga 'bụhwihụnụ mhets'i.
7 Bi 'yọtkagihụ njap'ụ, mi honga nuya pa di 'ñep'ụ da födi hangu ar ñho xi
hwëgagihụ, bi ko ár mụi ba pẹnkagihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
8 Ngetho Jö bi hwëgagihụ ar mpọhọ nú'mụ nda ñ'emụihụ. Himbi pọkagihụ
ma ts'ẹdisẹhụ, gehnụ n'ár nt'uni Jö.
9 Hinto xi pọsẹ yá hoga 'bẹfi. Nu'mụ bi njap'ụ, tsạ da 'ñexhmö ár nsu 'mụ.
10 Jö go bi mengi bi hyógagihụ ma'ra'yo ngetho di n'at'wihụ ar tsi Hmu
Hesukristo, ne njap'ụ nga ọthụ nö'ö ar ñho xki 'yẹgagihụ Jö nga ọthụ.

Nunár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo bi 'yọt'a ar ñhogamụi

11 Jange nu'ahụ hingar xodyohụ, beñhụ mam'ẹt'o hinge xki thus'ahụ ar
nsẹgi ha ri ndo'yohụ ngu pẹ'sa ya xodyo. Jange mi eñ'ahụ ngar ts'oktehụ,
mödi nunar nsẹginụ mi huxasẹ ya jö'i.
12 Mam'ẹt'o hinge ngi 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ngi 'bụhụ yap'ụ.
Hinge ngar menguhụ Israel, ne hinge ndi 'ñep'ahụ nuya ñhöt'i xki nkohwi'ụ.
Hinte ngi tọ'mhụ, hinge ngi pöhụ Jö, ngi 'bụsẹhụ har ximhại.
13 Mapa'ö ngi 'bụhụ yap'ụ xka hyẹhụ Jö. Ha nupya xka ñ'emụihụ ar tsi Hmu
Hesukristo, xi ja'ahụ xka kwathụ, ngetho bi nö'ma ár ji har pont'i.
14 Nuje dar xodyohe ne nu'ahụ hingar xodyohụ, nú'mụ mi du ar tsi Hmu
Hesukristo bi text'a ar jödo nt'ụtsa xki 'wegagihụ. Njap'ụ nda zạ ngar n'ada
ar hninihụ ne nga ñhogamụihụ n'a ngu n'a.
15 Nú'mụ mi ts'ụtwa ár ndo'yo har pont'i, ge'mụ bi hwata ar nt'ụtsa, ngetho
bi hñökwa ár ts'ẹdi ya 'bẹpate ne gatho yá nt'umbi. Mi yoho ya hnini bi hyoka
n'asẹ, ngetho n'at'wụ tẹñ'ö ba e ar hogam'ụi.
16 Gehnụ har pont'i bi hwata ar nt'ụtsa mi pẹ'sa nu'ụ yoho ya hniniyụ, bi
mhödi ne bi ñhogamụiwi Jö, ngetho bi n'atwi ndo'yo'ụ ar tsi Hmu Hesukristo.
17 Jange ar tsi Hmu Hesukristo ba hönkagihụ ar hoga mhö xta ñhogamụiwihụ
Jö, nu'ahụ ngi 'bụhụ yap'ụ, ne nuje ya xodyo ndi 'bụhe get'ụtho.

18 Ngetho bi ungár te ma tsi Hmuhụ Hesukristo, gathogihụ ngu ya xodyo
ne nu'ụ hingya xodyo, da tsạ ga kụthụ habụ bi 'bụ Jö ma Dadahụ, ngetho di
'bụhwihụ ár Hñö Jö mahyẹgi xi t'akagihụ.
19 Jange nupya hingar n'añ'ohụ, ne hingar nzọhọhụ. Gar menguhụ ár hnini
Jö ngu gatho nu ma'ra ya gamfi, ne yá bötsi'ihụ n'ehe.
20 Ne mahyẹgi di 'bụhụ hár nijö Jö 'yo di thoki. Numa tsi Hmuhụ Hesukristo
ñhẹhwi ar mụdido. Nuje yá mpọtegihe ne nu ma'ra yá m'ẹhni Jö, di janguhe
ár wa ar jödo.
21 Gathogihụ ya gamfi di njanguhụ n'ar ngu thoki, 'yo di hets'i mahyẹtho
ya do, ne da ho n'ar nijö xint'axi ngetho n'at'wi di 'bụhwihụ ar tsi Hmu.
22 Ngu'ahụ ne nguje di n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne di 'yo di tehụ
mahyẹgi gatho ma'ra ya gamfi, ga tsọñhụ ngu ár nijögihụ Jö habụ 'bụ ár Hñö.

3

Ar 'bẹfi bi t'umba ar Pablo da hñö'spa ar hoga mhö nu'ụ hingya xodyo

1 Nuga ar Pablo, di owa har fạdi ngetho di zo'ahụ ár hoga mhö ar tsi Hmu
Hesukristo nu'ahụ hingar xodyohụ.
2 Zage gi pöhụ bi hwëgagi Jö ar 'bẹfi ga hös'ahụ ar hoga mhö.
3 Jö bi utkagi nö'ö hinxki fö mam'ẹt'o, ngu xta ot'ahụ n'a tsi tụi.
4 Nu xki néhụ ma gi pöhụ tengu dí pödi nö'ö himi fö mam'ẹt'o, tema nda
'yọt'a ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
5 Nunar mfeninụ xki jwatatho, hinte ma jö'i xki t'uti, ngu xi utwabipya ár
Hñö Jö yá hoga mpọte ne yá m'ẹhni Jö.
6 Xi t'utkagihe, nu'ụ hingya xodyo mahyẹgiwi nu ma'ra, ma da hñönga ya
ñho n'ehe, ne da n'adar ndo'yowi ya xodyo. Ne da ñhehwi yá ñhöt'i pẹs'ụ,
ngetho mi 'yọ ar hoga mhö mi mhö, bi jamfi ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Nunar mhö'ö Jö bi hñuxkagi ga mö. Bi njap'ụ ngetho bi hwëgagi ár nt'uni,
ne nunár döta ts'ẹdi bi mpẹ ha ma mụi.
8 Xi t'aka nunar 'bẹfinụ, mödi hinda tsạ ga ñhux'be nu ma'ra ya gamfi, di
ko ya hại. Xi nhwëgagi nunar 'bẹfinụ, ga hö'spabi nu'ụ hingya xodyo ya
hoga mhö nọnga gatho ya ñho pẹ'sa ar tsi Hmu Hesukristo, hingi tso xọge
ma mfenihụ.
9 Ne ga ot'wa ar 'ñu gatho nö'ö tema xki benga Jö nda 'yọt'e ne xki 'ñögi,
nú'mụ hinxki hoktho gatho nö'ö te japya.
10 Ne njap'ụ da nheki hár nijö nuya ár nzẹyẹ ár mfödi Jö, ne da bö nu'ụ togo
bi thẹ yá nsu ne nu'ụ togo bi thẹ yá ts'ẹdinụ mhets'i.
11 Gehnụ ar mfeni xki benga Jö mam'ẹt'o, m'ẹfa bi 'ñu hár te ma tsi Hmuhụ
Hesukristo.
12 Ngetho di ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, hinga ntsuhụ ne hinga
ntsạhụ ga kwathụ ga ñöwihụ Jö.
13 Jange di ạ'ahụ, hingi tu ri mụihụ gi hanthụ di tho ya nt'ụtsa ngetho di
hös'ahụ ar hoga mhö. Njohyahụ, gehnụ es'ahụ ri nsuhụ.

Nunar döta mhöte hingi tsạ da zo ma mfenihụ

14 Jange di ndạndihmö hár nthandi ár Dada ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
15 Gehnụ ár Dada togo bi umba yá te gatho ya m'ụi 'bụkwa har ximhại, ne
gatho nu'ụ 'bụhnụ mhets'i.
16 Di ạpabi ngu ár nt'ẹni yá ñho pẹ'sa hár nsunda, da zẹt'a ri mụihụ hár Hñö
Jö gi 'bụhwihụ.
17 Di ạpabi n'ehe da m'ụ ha ri mụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho gi
jamfihụ, ne njap'ụ gi m'ạthụ xiñho hár mhöte.

18 Ne gatho nu'ahụ, ngu nu ma'ra ya gamfi, da tsạ gi pöhụ tengu ár nxidi, ár
ma, ár ñhe ne ár ñhets'i ár mhöte ar tsi Hmu Hesukristo.
19 Ne gi pöthwụ nunar döta mhötenụ hinto tsạ da zo xiñho hár mfeni, ne xa
da ziñ'ahụ ár m'ụi Jö.
20 Nsunda Jö togo pẹ'sa ar ts'ẹdi da 'yọt'a gatho nö'ö ne'ö, töta ár nzẹyẹ nö'ö
tsạ da zo ma mfenihụ ga ạfụ. Gathonụ ọt'a ár ts'ẹdi mpẹ ha ma mụihụ.
21 Dá nsundabi ar nijö 'bụhwi ar tsi Hmu Hesukristo hyax'mụ ne hiñham'ụ
da göts'i. Dá njap'ụ.

4

Di n'at'wihụ ár Hñö Jö

1 Nuga di owa har fạdi ngetho di mömba ár mhö ma tsi Hmuhụ, di ạ'ahụ gi
'bụhụ ngu di 'ñepi da m'ụ nu'ụ togo xi ts'ohni da mbötsi Jö.
2 Yo gi ñ'exụ, nts'ạ'mthohụ. Pẹ'sụ n'ar hogamụi ne ar ts'ẹti, ne gi mhöhụ n'a
ngu n'a.
3 Nu'ahụ gi n'asẹhụ ngetho n'ada ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụihụ. Jange umba ri
mụihụ gi pẹ'sụ n'adar mfeni, ne gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi.
4 Ngetho di n'adar ndo'yohụ, n'adár Hñö Jö 'bụ ha ma mụihụ, jangu xi
ts'onkagihụ n'ehe ga pẹ'sụ n'adar ndọ'mi.
5 N'adar tsi Hmu di zohụ, n'ada ma ñ'emụihụ, ne n'adar xixthe xta höñhụ.
6 N'adar Jö togo ma Dadahụ gatho nu'ụ di 'bụhụ. Ár ts'ẹdi hexkagihụ, ne
'rakagihụ ár mfạts'i di gathohụ, ne 'bụ ha ma mụihụ.
7 N'a ngu n'a bi hwëgagihụ ar tsi Hmu Hesukristo n'ar hogant'uni ngu ár
nt'ẹni'ö.
8 Jange bi thogi ngu mönga ár T'ofo Jö habụ enö:
Ar tsi Hmu bi ntöte ne bi bọxa mhets'i, bi zixa nu'ụ xki döhö,
ne bi hyemba ya nt'uni ya jö'i.
9 Te di bọnga nö'ö enö bi bọxa mañö mhets'i. Ne da 'ñenö, nö'ö mi 'bụ
mhets'i ba kökwa har ximhại.
10 Nö'ö togo ba e har ximhại bi mengi bi bọxa man'agi har ngöxa mhets'i,
ne njap'ụ bi hyexta ár nsunda xọge nö'ö xi thoki.
11 Gesẹ bi 'ñex'ö 'ra ngu yá mpọte, ma'ra yá m'ẹhni, ma'ra nda mömba ár
hoga mhö, ma'ra da mfạ'yo ha yá nijö, ma'ra da utwa ár mhö Jö.
12 Gathoyụ fạxte da ñöxa ár ñ'emụi ya ku, ne da mẹpa Jö'ụ n'ehe. Ne njap'ụ
da te ar nijö, gehnụ ár ndo'yo ar tsi Hmu Hesukristo.
13 Njap'ụ ga jwahụ gatho ga pẹ'sụ n'adar ñ'emụi, ne ga pötwabihụ xiñho ár
T'ụ Jö. Ga tsọñhụ ga ñhogajö'ihụ, ne gatho ga ñhẹhwihụ ár m'ụi ar tsi Hmu
Hesukristo.
14 Hindi hñöxkagihụ ya t'ụlo bötsi hingi pötetho, to gatho tsạ da kadi da mẹwi
tẹmba yá jamfi. Nuya jö'iyụ jụ ar nhemhñö ne ya ts'omfeni japa ya ku da
dẹnga nö'ö hingi ho.
15 Nö'ö ma ga ọthụ, ga tẹñhụ nö'ö majöni ne ga pẹ'sụ ar mhöte. Njap'ụ da
ñöxa ma jamfihụ, ne ga ñhẹhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo togo ár ñöxhmu ar
nijö.
16 Nunar nijö hömba ár ts'ẹdi ar tsi Hmu, ne njap'ụ n'a ngu n'a ya ku 'yo di
mạxa ma'ra, ngu ar 'bẹfi xi t'umbabi. Ne 'yo di te, ne da mẹ'sa yá ts'ẹdi tẹnga
ar mhöte.

Ar 'ra'yo m'ụi t'akagihụ ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo

17 Di 'bẹp'ahụ hár thuhu ma tsi Hmuhụ, gi hyẹhụ gi tẹmbathohụ yá m'ụi
nu'ụ hinxi ñ'emụi, ngetho hinte mañho beñ'ụ.

18 Xi me yá ñö, hingi ne da hñöñ'ų ar te unga Jö, ngetho hinte pö'ų ne xi got'a yá mųi.
19 Bi 'bę yá mfeni, bi ñ'ęnt'atho'ų bi 'yǫt'a gatho nu'ų ya ts'oki mi ne'ų, ne gor johya'ų da 'yǫt'a nö'ö xints'otho.
20 Ha nu'ahų hinxi ut'ahų njap'ų ar tsi Hmu Hesukristo,
21 nu'mų xa majöni xka 'yǫhų nö'ö xi möñ'ö, ne xka 'yǫxų nö'ö xa majöni ut'ö.
22 Nö'ö ar m'ųi ngi pę'sų maham'ų, hyęhųp'ų n'agitho. Ngu n'ar zę dutu k'othų 'yęñhųp'ų, xi zų ar ts'o'yo, kate ǫt'a ar ts'oki.
23 Hyęhų da n'a'yo ri mųihų ne ri mfenihų.
24 Ne 'bųhų nunar 'ra'yo m'ųi xi t'a'ahų, ngu n'ar 'ra'yo he gi hyehų xi thoki di hñöxa Jö, xa majöni ar hogajö'i ne xint'axi.
25 Jange hyęhup'ų ar nhemhñö. Möñhų nö'ö majöni nú'mų gi ñöwi ri ñ'owihų, ngetho di n'adar ndo'yohų n'a ngu n'a.
26 Nu'mų da mbǫ ri kwęhų, yo ma da hyą'ahų ri mfenihų gi 'yǫthų n'ar ts'oki. Ñhogamųihų, yo gi tǫ'mhų da tho ar pa.
27 Yo gi hofų da hyą'ahų ar ts'ondöhi.
28 Nö'ö togo mar bë, dá hyęp'ų ar mfë. Dá hyonga n'ar hoga 'bęfi, ne njap'ų da mę'sa teme da mfąxkwi nö'ö togo hinte pęts'i.
29 Yogar ts'onehų, hyoñhų hanja gi ñöhų xiñho, ne njap'ų nu'ų togo da 'yǫx'ahų da mąts'i ne da numañho.
30 Ne yo gi tsǫthwų ár mųi ár Hñö Jö. Xi thus'ahų ngu n'ar nkohi, ne xta zǫnga ar pa da ts'iñ'ahų, da fötho yá bötsi'ihų Jö.
31 Hyęhųp'ų gatho ar ntsǫtmųi, ar kwę, ar nt'ųtsa, ya mhafi, ya ts'ate, ne gatho ya ts'omfeni.
32 Nö'ö xiñho gi 'yǫthų, ñhogajö'ihų n'a ngu n'a, mpę'sų ar nhwëki mpuñhų n'a ngu n'a, ngu ar tsi Dada bi pumgagihų mi unga ár te ar tsi Hmu Hesukristo.

5

'Bųhų xiñho ngetho yot'ahų Jö

1 Umba ri mųihų gi tęmfų ár m'ųi Jö, ngetho go yá hmöka bötsi'ihų.
2 'Bųhų gi mhöhų n'a ngu n'a ngu bi mökagihų ar tsi Hmu Hesukristo. Bi gutka ma thąihų nú'mų mi unga ár te har pont'i, ngu n'ar m'ǫñhǫ yųni xiñho m'ǫ'spa Jö.
3 Nu'ų xka jamfihų, yo gi 'bęngwihų n'ar jö'i nö'ö hingo ri nthötihų, yo gi benthų nö'ö xints'otho, yo xa gi möhų ar bojö, hingi nǫñhų nuya ts'okiyų. 'Bųhų ngu di 'ñepi da m'ų n'ar gamfi.
4 Yo gar ts'onehų, yo gi ñöhų ñ'entho, yo gi ñ'önt'ųhų, ngetho hingi ho da 'yǫt'a njap'ų ya gamfi. Nö'ö xiñho gi 'yǫthų, umfų njamödi Jö.
5 Pöhų xiñho hinda ma da yųt'a da ndöwi ar tsi Hmu Hesukristo bi 'bųhwi Jö, gatho nu'ų 'bęngwi ya jö'i, nu'ų tęnga ar ts'oki, ne nu'ų xa mö ar bojö, pǫntho ndöñ'ų.
6 Yo ma gi ñhęhų togo da hyą'ahų ya nemhñö, ngetho nuya ts'okiyų japi da e ár kwę Jö da zų nuya mę'sku.
7 Jange yo gi ñ'owihų nu'ų togo ǫt'a nuya ts'o'bęfiyų.
8 Mam'ęt'o ngi 'bųhų har 'bęxui, ha nupya gi 'bųhwihų ar tsi Hmu har hyats'i. 'Bųhų ngu nu'ų 'yo hár hyats'i Jö.
9 Ngetho nuya 'bų har hyats'i, ár Hñö Jö fąts'i da ñhogajö'i, da mę'sa ar hogam'ųi, ne di mönga nö'ö majöni.
10 Umba ri mųihų gi 'yǫthų nö'ö numañho ar tsi Hmu.

11 Ne yo gi tẹmfụ yá 'bẹfi nu'ụ togo 'bụ har 'bẹxui, hinte ár ñho. Nö'ö gi 'yọthụ, xipabihụ hingi ho nö'ö pẹ'ụ.
12 Ngetho n'ar m'ẹtsạ ga nọñhụ nö'ö ọt'ụ ñ'öntho.
13 Ha nu'mụ da t'e'spa ar ñot'i nuya ts'o'bẹfi pẹ'ụ, nu'mú hö, da födi tema di bọnga nuya te pẹ'ụ, ngetho har ñot'i ka nhekinụ xọge.
14 Jange xi t'enö njawa:
Nu'ge gi öhö, nuhu,
pọnga nup'ụ hár t'ạgi nu'ụ xi du,
ne ar tsi Hmu Hesukristo da yot'a'i.
15 Pöhụ xiñho hanja gi 'bụhụ. 'Bụhụ ngu nu'ụ pẹ'sa yá mfödi, hingi 'bụhụ ngu nu'ụ hinte pödi.
16 Yo gi huhụ, umba ri mụihụ gi 'yọthụ nö'ö xiñho, ngetho nuya payụ di 'bụhụ xints'otho.
17 Yo gi ñhẹhụtho, umba ri mụihụ gi pöhụ nö'ö ne Jö gi 'yọthụ.
18 Yo gi ntihụ, ngetho ar mihni ma da ja'ahụ gi nts'ojụ. Nö'ö xiñho gi 'yọthụ, hyoñhụ xa di ziñ'ahụ ár Hñö Jö.
19 Nú'mụ gi ñöhụ, nọñhụ ya hoga nsạdi, ya jöhñö ne ya hoga thuhu. Tuthwụ ne gi 'yẹnt'a ri mụihụ gi xạthụ Jö.
20 Gatho nö'ö di 'ñep'ahụ, umfụ njamödi Jö ar Dada hár thuhu ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

Ñ'ọthụ n'a ngu n'a ri kuhụ

21 Ngetho gi tsufụ ar tsi Hmu, ñ'ọthụ n'a ngu n'a.
22 'Bẹhñöhụ xka nthöthụ, 'yọthụ ri dömeseẹhụ ngu gi ọthụ ar tsi Hmu Hesukristo.
23 Ngetho ar döme gehnụ ár ñöxhmu ar 'bẹhñö, ngu ar tsi Hmu Hesukristo ár ñöxhmu ar nijö, ne ar nijö gehnụ ár ndo'yo ar tsi Hmu togo ár Pọhọte.
24 Jange ngu ar nijö ọta ar tsi Hmu Hesukristo, njap'ụ nuya 'bẹhñö da 'yọt'a gatho nö'ö te da xipa yá döme.
25 Dömehụ, mö ri 'bẹhñöhụ ngu ar tsi Hmu Hesukristo bi mö ár nijö, ne bi unsẹ ár te bi pọhọ.
26 Bi du, ne njap'ụ bi hñögagihụ ma ts'okihụ, mi xụga ma mụihụ ndi ọ'sfụ ne ndi ọthwụ ár mhö.
27 Bi xụgagihụ ne nda 'bạbgagihụ hár nthandisẹ ngu ár nijö xa nzạtho, hinte xi jạxt'i ne hinxi gụxt'i, da thandi dar nt'axi ne xa 'bụi xiñho.
28 Njahụp'ụ nu'ahụ gar dömehụ n'ehe, möhụ ri 'bẹhñöhụ ngu gi mösẹ ri ndo'yohụ. Nö'ö to mö ár 'bẹhñö, mhösẹ n'ehe.
29 Ngetho hinto ụtsasẹ ár ndo'yo, gi pöhụ 'wini ne su, jangu ar tsi Hmu Hesukristo su ar nijö.
30 Gejụ ár ndo'yogihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne n'a ngu n'a dar n'a xẹnigihụ ár ndo'yo'ö.
31 Jange enga hár T'ofo Jö, ar ñ'ọhọ da zop'ụ ár dada ne ár nönö, ne da m'ụhwi ár 'bẹhñö, ne nuya yohoyụ ma da n'atho.
32 Xa xi ñhembi nunar nt'utinụ, mödi nuga di hẹka ar tsi Hmu Hesukristo ne ár nijö.
33 Jange ma ga xi'ahụ: N'a ngu n'a möhụ ri 'bẹhñöhụ ngu gi mhösẹhụ, ne nuya 'bẹhñö dá 'yọta yá döme.

6

1 Bötsihụ, 'yọthụ ri menguhụ ngetho gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu. Gehnụ xiñho'ö.
2 'Yọthụ ngu mönga ár mhö Jö habụ enö: 'Ñe'sfụ ár nsu ri dada ne ri nönö, gehnụ ar 'bẹt'o 'bẹpate ñöt'ahụ ar ñhöt'i.

3 Nunar ñhöt'inụ mö gi pẹ'sa n'ar hogam'ụi ne gi 'bụkwa nzẹyẹ ya pa har ximhại.
4 Ha nu'ahụ gar dadahụ ne nu'ahụ gar nönöhụ, yo gi pọmfụ ár kwẹ ri bötsihụ. Hñöjwụ nö'ö hingi ho ne uthwụ ár 'ñu ar tsi Hmu.
5 Nu'ahụ gi m'ẹgohụ, 'yọthụ ri hmuhụwa har ximhại. 'Ñe'sfụ ár nsu, ne tsit'a ri mụi gi pẹfụ, to da 'ñenö gi pẹfụ ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Mpẹhụ xiñho, hinge họnsẹ nú'mụ hant'ahụ ri hmuhụ gi ne gi kohụ xiñho. Ngu yá 'bẹgo'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo, di tsit'a ri mụihụ gi 'yọthụ Jö.
7 Xa gi nesẹhụ gi mpẹhụ, hinge jangu gi pẹfụ n'ar jö'i, 'yọthụ wande gi pẹpabihụ ar tsi Hmu.
8 Beñhụ, nunar tsi Hmu ma da 'ra'ahụ ar njut'i, ngu nö'ö ar ñho xka 'yọthụ n'a ngu n'a, wa gi 'ñehụ ri hmuhụ, wa gar hmuhụ.
9 Nu'ahụ gar hmuhụ, 'yọt'wabihụ ar ñho ri 'bẹgohụ, yo gi pihụ. Beñhụ, nu'ahụ ngu'ụ bi 'bụ n'a ri Hmuhụ mañö mhets'i, ne nö'ö hingi hwanta ya jö'i.

Ga hehụ ar he xi 'rajụ Jö ngu n'ar ndogu

10 Nupya tsi kuhụ, gi hömfụ ár döta ts'ẹdi ar tsi Hmu, gehnụ da zẹt'a ri mụihụ.
11 Ngu ñhoka n'ar ndogu di ma har tuhni, njap'ụ nu'ahụ n'ehe, hyehụ ar he xi 'ra'ahụ Jö, da mạx'ahụ gi tsẹthwụ yá nhemhñö ar ts'ondöhi.
12 Ngetho hindi ntunkwihụ ma mijö'ihụ. Di ntọxkwihụ nu'ụ pẹ'sa yá nsu, ne pẹ'sa yá ts'ẹdi, ne ya ndö har 'bẹxui nuya payụ, ne gatho nuya ts'ondöhi bi nsạnga mañö har ndöhi.
13 Jange hyehụ xiñho nö'ö ar he tuhni xi 'ra'ahụ Jö, ne gi tsẹthụ nuya pa gi thohụ ya thogi. Ne xki ntötehụ, yo ma gi ñhẹhụ da hyọm'ahụ hại.
14 Jange umba ri mụihụ gi tsẹthụ, ne gi pẹ'sụ nö'ö majöni ngu n'ar böt'i xka ngụthụ xiñho, ne ar hogajö'i ngu n'ar hebọjö tạk'ahụ.
15 Ngu su yá wa n'ar ndogu da zạ da ñ'o xiñho har tuhni, njap'ụ nu'ahụ n'ehe, ñhojụ habụ gatho gi möhụ gi mömfụ ár mhö Jö unga ar hogam'ụi.
16 Ne gi pẹ'sụ ar jamfi, ngu n'ar nthạki gi tạjwụ gatho yá nk'ahni ngu ya tsibi bi ẹmp'ahụ ar ts'ondöhi.
17 Gi suhụ ar mpọhọ, ngu n'ar fụibọjö da dạk'ahụ ri ñöhụ. Ne gi hñöhụ ár mhö Jö, ngu n'ar ndọjwai 'ra'ahụ ár Hñö Jö.
18 Ne hyax'mụ hinda zạ'ahụ gi 'yạfụ Jö gi hömfụ ár ts'ẹdi ár Hñö. Hingi tsạyạ gi tọ'mthohụ da mạx'ahụ. Hinge họnsẹ nu'ahụ, 'yạfụ da mạxa gatho nu ma'ra ya gamfi n'ehe.
19 'Yạpabihụ Jö da mạxkagiga n'ehe. Nú'mụ xka ñö, da t'aka tema ga mö. Ne hinga ntsu ga zo ya jö'i, ne da zo yá mfeni nunar hoga mhö hinxki fö mam'ẹt'o.
20 Jange nuga dar m'ẹhni di mönga ar hoga mhö, ne xi thutka nuya bọjöyụ. 'Yạfụ Jö da mạxkagi hinga ntsu ga mönga nunar hoga mhönụ, ngu xiñho ga ñö.

Ya ngöxanzẹngwa

21 Di pẹñ'ahụ ma hmöka ku Tikiko, gehnụ da xi'ahụ tema di pẹfi ne tengu di thokwa. Nu xta zọmp'ụ, nuhụ ngu n'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu.
22 Jange di pẹñ'a'ihụp'ụ da met'ahụ tengu di 'bụhewa, ne da hup'a ri mụihụ.
23 Jö ar Dada ne ar tsi Hmu Hesukristo da jöp'ahụ mahyẹgi gatho nu ma'ra ya ku, gi 'bụhụ ter entho, gi mhöhụ n'a ngu n'a, di pẹwi ar jamfi.
24 Jö da hwëk'ahụ yá ñho, gatho nu'ahụ gi möhụ ar tsi Hmu Hesukristo ha n'ar mhöte hingi thege. Dá njap'ụ.

AR FILIPENSE
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Filipo

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo ne ar ku Timoteo, yá 'bẹgogihe ar tsi Hmu Hesukristo, di
ot'ahe nunar hẹ'minụ, tsi kuhụ gi 'bụhụ har hnini Filipo, ne xka ñ'emụihụ ar
tsi Hmu Hesukristo. Di zẹngwa'ihe mahyẹgiwi ri ndöhụ har nijö ne yá mạxte.
2 Jö ma tsi Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi
ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Ar Pablo ạpa Jö da mạxa ya gamfi

3 Nú'mụ di beñ'ahụ di umba njamödi Jö.
4 Hyax'mụ xa di johya hindi pumhni ga ạpabi da mạx'a gi gathohụ.
5 Ngetho nú'mụ ga ndụi ga ñ'emụihụ dinjawa, xa xka mfạxtehụ da nụnga
ar hoga mhö.
6 Di kạxmbeni Jö togo bi dụ'mi bi pạta ri m'ụihụ, 'yo di jwata ar 'bẹfi, ne di
wa nú'mụ xta menga ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Di beñ'ahụ xiñho ngetho xa di pẹs'ahụ n'ar döta mhöte. Jö xi hwëgagi
ga ñöni ne ga dạmajöni ar hoga mhö. Ha nu'ahụ xka fạxkagihụ, hinxka
hyẹgasẹgihụ mödi nú'mụ di owa har fạdi.
8 Jö pödi xa nts'ẹdi di beñ'ahụ, ngetho ar tsi Hmu Hesukristo xi 'raka n'ar
döta mhöte.
9 Di ạpa Jö da hñuxa ár nzit'i ri mhötehụ, ne xa gi pẹ'sụ ar hoga mfeni, ne
njap'ụ gi pöhụ tema xiñho gi 'yọthụ.
10 Njap'ụ da tsạ gi pöhụ gi hwañhụ nö'ö xiñho, ne gi 'bụhụ n'ar te xint'axi,
ne hinte da k'as'ahụ nú'mụ xta penga ar tsi Hmu Hesukristo.
11 Di tọ'mi xa gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne
njap'ụ gi nsundabihụ Jö.

Nuga xta ẹnt'a ma te ga pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo

12 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ, gatho nö'ö xta thogi umba ar ts'ẹdi ár hoga mhö
Jö.
13 Gatho nuya ndogu 'bụkwa ne nu'ụ ma'ra ya jö'i, pö'ụ di o har fạdi ngetho
di mömba ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Nuya thogiyụ di thoka, nzẹyẹ ya ku xi mạts'i xi zẹta yá ñ'emụi, ne hingi
ntsu da mömba ár mhö ar tsi Hmu.
15 Di pöka xiñho ja 'ra'ụ mömba ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho ñöska
ma 'bẹfi ne honga ar hñö, mödi ma'ra tsit'a yá mụi ọt'a n'ar hoga 'bẹfi.
16 Nu'ụ togo hingi tsit'a yá mụi mömba ár mhö ar tsi Hmu, họnsẹ honga ar
hñö, beñ'ụ njap'ụ da tsọtka ma mụi, ne da hñuxhmö emp'ö ma ụgiwa har fạdi.
17 Ha ma'ra pẹ'sa n'ar döta mhöte mömba ár mhö Jö, pö'ụ xi jokagi har fạdi
ngetho di ñönga nunar hoga mhönụ.
18 Mödi hingi tuka ma mụi hanja ñö'ụ, nu'mụ tsit'a yá mụi ọt'e wa hin'ö. Di
johya ngetho nsipa ya jö'i togo ar tsi Hmu, ne hinga tsạyạ ga njohya di map'ụ.
19 Di pödi, gatho nö'ö di thopya ma ga pọni xiñho, ngetho gi fạxkagihụ gi ạfụ
Jö, ne 'rakagi ar ts'ẹdi ár Hñö ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Nö'ö di tọ'mga, hinga ma ga 'bẹ ma tsạ. Nupya ngu maham'ụ di tọ'mi da
t'e'spa ár nsu ar tsi Hmu Hesukristo ha ma te, wa da thogagi wa da thẹgagi.
21 Ngetho nu'mụ di 'bụi, di ẹnt'a ma te ga pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo, ha
nu'mụ ga tu, ma ga nthẹ'be'ö, gehnụ ma nthöhö.

22 Ha nu'mụ di tetho, xiñho ga pẹpa ar tsi Hmu. Jange hindi pödi ndana ga hwahni.
23 Ngetho nuya yohoyụ di 'bụ madetho. Di ne ma ga tsụ ar tsi Hmu Hesukristo, di handi xiñho'ö.
24 Ha nu'mụ ga kokwa di tetho, töte ár ñho ngetho gi hongagihụ.
25 Di kạxmbeni da njap'ụ, ma ga kohwihụ har ximhại, ne ga fạx'ahụ da te ri ñ'emụihụ ne gi njohyahụ.
26 Jange nú'mụ xka 'bụp'ụ, xa ma gi nsundahụ ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho ma gi penjụ gi hyandjụ man'agi.
27 Họnsẹ di ạ'ahụ gi 'bụhụ ngu mönga ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo. Ne nú'mụ ga map'ụ ma ga k'ös'ahụ, wa di 'bụ yap'ụ, ga ọde da nsikagi gi 'bụhụ xiñho, gi pẹ'sụ n'adar mfeni, ne gi umba ri mụihụ xa gi mpẹhụ, gi ñöñhụ ar jamfi xta pöhụ har hoga mhö.
28 Yo ma gi ñhẹhụ da pi'ahụ nu'ụ togo ụtsa'ihụ. Njap'ụ födi ma da m'ẹ'ụ, ha nu'ahụ nheki gi pẹ'sụ ar mpọhọ, ne nunụ go bi pẹhna Jö.
29 Ngetho xka ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, hinge họnsẹ xi t'a'ahụ ar sẹki gi jamfihụ. Mahyoni gi thohụ ar nt'ụtsa n'ehe, ngetho gi dạhụ majöni xka ñ'emụihụ.
30 Nu'ahụ gi ñömfụ ár mhö Jö, gi thohụ ngu ga hyanthụ ndi thoka, ne gi ọhụpya di thogi ngetho di ñömba ár mhö Jö n'ehe.

2

Ar tsi Hmu Hesukristo ba e bi njö'i, m'ẹfa Jö bi umba n'a ra döta nsu

1 Nu'mụ xa majöni xi hñup'a ri mụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne xi mạx'ahụ ár mhöte, gi 'bụhwihụ ár Hñö Jö, xa xka tsạhụ ha ri mụihụ ár mhöte ne ár nhwëki,
2 jajụ ga njohya 'mụ, ga pödi gi mhöhụ n'a ngu n'a, gi ñhẹxụ gi pẹ'sụ n'adar mfeni ne n'adar mhöte.
3 Yo te gi ọthụ gi hoñhụ ar hñö, hingi 'ñexa ri nsuhụ, yo gi geseẹhụ. Nö'ö gi 'yọthụ, 'ñe'spabihụ ár nsu ma'ra.
4 Yo gi hoñhụ ri ñhoseẹhụ. Hyomfụ m'ẹt'o ár ñho ma'ra.
5 Teẹñhụ nunar mfeni bi mẹ'sa ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Ngetho mödi mar Jösẹ'ö, himbi 'yọt'a ár 'ñöngi bi hyẹp'ụ mi n'at'wi Jö ár Dada.
7 Ba tsop'ụ ár nsu, ba ekwa har ximhại, bi njö'i ne bi njangu n'ar 'bẹgo.
8 Ne nú'mụ mi m'ụkwa ngu n'ar jö'i, himbi 'yọt'a ndöta. Bi 'yọta ár Dada bi unga ár te, bi ts'ụta har pont'i.
9 Jange Jö bi umba n'a ra döta nsu, ne bi hñu'spa n'ar thuhu töpa ár nsu gatho nu ma'ra.
10 Ne njap'ụ ma da ndạndihmö ne da ndönga ar tsi Hmu Hesu gatho nu'ụ bi 'bụ mhets'i, nu'ụ 'bụkwa har ximhại, ne nu'ụ 'bụ mbor hại.
11 Ne gatho'ụ ma da 'ñenö, nunar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar Hmu, ne njap'ụ xa da nsundabi Jö ár Dada.

Nuya gamfi ñhẹhwi ya tsọ yot'wa ar ximhại

12 Tsi kuhụ, ngu xka 'yọthụ gatho nö'ö xta xi'ahụ, hinge họnsẹ nú'mụ ndi 'bụp'ụ, 'yọthụ njap'ụ nupya hindi 'bụp'ụ. Umba ri mụihụ gi jafụ da mpẹ ri mpọhọhụ, ntsuñhụ gi 'yọthụ.
13 Ngetho Jö go ko ár mụi, jajụ da bọ ha ma mụihụ ga nethohụ ga ọthụ nö'ö möñ'ö, ne fạxkagihụ da tsạ ga ọthụ.
14 Gatho nö'ö gi 'yọthụ, yo gi hoñhụ gi nthentehụ, hingi hyoñhụ ar hñö.

15 Njap'ų hinto da diñ'ahų n'ar ts'oki, ne hindi oxta mañö nö'ö gi pęhų. Ne 'bųhų xiñho ngu yá bötsi'ihų Jö nheki ri hogam'ųihų, jangu ya tsǫ yot'a madeda ar 'bęxui, mödi gi 'bųhų madeda ya jö'i ǫt'a ya ts'oki.
16 'Yęnt'a ri tehų gi möñhų ar hoga mhö unga ar te hiñham'ų da göts'i. Nu'mų hyax'mų gi 'bųhų njap'ų, xa ma ga njohya xta ep'ų man'agi ar tsi Hmu Hesukristo. Ne ga pödi numa 'bęfi hinxi m'ędi, ne hinxi njap'ųtho nö'ö xta pęfi.
17 Ha nu'mų mahyoni ga unga ma te ngu n'ar m'ǫñhǫ mahyęgiwi ri ñ'emųihų, di johya ne di handi xiñho ga njohyawihų n'ehe.
18 Jange njohyahų, ne ga pę'sų n'adar johya.

Ar Timoteo ne ar Epafrodito

19 Di beni ga pęñ'ahų ngut'a ar ku Timoteo ma da k'ös'ahų, nu'mų njap'ų ne ma tsi Hmuhų Hesu. Nu xta penga nunar kunų, da xikagi tengu gi 'bųhų, ne njap'ų da zętka ma mųi.
20 Ngetho hinjo'o man'a togo gar pęs'be n'adar mfeni, ne majöni xa mö'ahų.
21 Gatho nu ma'ra mpęfi honga yá ñhosę, hinxi 'yęnt'a yá te da mępa ar tsi Hmu Hesukristo.
22 Ha nu'ahų xka pötwabihų ár m'ųi ar ku Timoteo. Gehnų fąxkagi di mömba ár mhö Jö, ngu n'ar bötsi fąxa ár dada har 'bęfi.
23 Jange di beni ga pęhni da map'ų ma da k'ös'ahų, hǫnsę di tǫ'mi ga pödi tema di göxa nunar thoginų.
24 Di ñ'emųi Jö da mąxkagi ngut'a ga map'ų ma ga k'ös'ahų n'ehe.
25 Xta beni mahyoni ga pęhna ar ku Epafrodito da mengi di map'ų, gehnų ga pęñhų xi mąxkagi. Ma hoga ku di ñ'o'be har 'bęfi, ne di ñ'ęnthe ga ñömbabihe ár mhö Jö.
26 Nunų xa beñ'ahų, hingi nu ar pa ma da k'ös'ahų, ne xa tu ár mųi ngetho xka 'yǫhų xi ñheni.
27 Xa majöni mi hñeni 'bųtho nda du, mödi Jö bi mę'spa ar nhwëki. Hinge hǫnsę'ö, nuga n'ehe, ngetho himbi ne bi hñuska ma dumųi.
28 Jange ngut'a di pęñ'a'ihų injap'ų, ne gi njohyahų nú'mų xki pengi gi hyanthų man'agi, ne ga njohyaga n'ehe.
29 Nú'mų xta zǫmp'ų 'mų, gi njohyahų gi hyanthų, ngetho n'ár 'bęgo Jö. Hinge hǫnsęnų, möhų gatho nu'ų ma'ra di hñöx'ö.
30 Ngetho nú'mų ma nda du mi pępa ar tsi Hmu Hesukristo, bi 'yęnt'a ár te bi 'yǫt'a nö'ö mi 'będi ngi 'yǫtkagihų.

3

Yo ma ga 'wenjų ga umba ma mųihų ga tsǫ̈ñhų ar ñöni

1 Nupya tsi kuhų, njohyahų hár thuhu ar tsi Hmu. Hinxi ząkagi ga pengi ga xi'ahų nö'ö xta ot'i, ngetho di ne da zęta ri jamfihų.
2 Jamasuhų ya ts'ojö'i di hñöxa ya 'yo, hingya hoga 'bęgo, ne hękwa yá ndo'yo yá ñ'ohų.
3 Ngetho nujų go di pę'sų ar nsęgi majöni ha ma mųihų, ne tsixkagihų ár Hñö Jö di pępabihų. Di johyahų ngetho yá mętigihų ar tsi Hmu Hesukristo. Hindi ñ'emųihų ma ga mpǫhų di huxa ma mfenihų ar nsęgi thuska ha ma ndo'yohų ngu yá nt'umbi ya xodyo.
4 Nu'mų di pę'shmö ár nsu nö'ö di thohųwa, di töka gatho numa'ra 'mų, ja te ga exa ma nsu n'ehe.
5 Ngetho ár hñöto mpa nda m'ųi, bi thuska ar nsęgi ha ma ndo'yo. Dar me Israel, ár 'bętogi ar Benjamin. Dar ebreo, ngetho ma dada ne ma nönö njap'ų

n'ehe. Ha nu'mụ gi ne gi pöhụ ha ndi ọta yá 'bẹpate ar Moise, di xi'ahụ ndar dẹnga'bẹpate.

6 Nu'mụ ga nuhụ togo xa umba ár mụi nda 'yọta nuya 'bẹpateyụ, hinjo'o togo da 'ñengagi hindi ọt'a gathoyụ. Nuga hinge họnsẹ ndi umba ma mụi nga ọte, ndi jụ nu'ụ xki hyẹp'ụ ne mi tẹnga ar tsi Hmu Hesukristo.

7 Gathoyụ mam'ẹt'o ndi beni xa mi pẹ'sa nzẹyẹ ar nsu. Ha nupya di handi hinter mẹ'ụ, ngetho di tẹmba ár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo.

8 Xa majöni gatho nö'ö te jawa har ximhại, nuga di handi hinter mẹ'ö, ngetho xa töte ár nsu da pö ar tsi Hmu Hesukristo. Xta ẹmp'ụ gatho ngu n'ar paxi, ne njap'ụ xta tsụ ar tsi Hmu.

9 Ne bi tsạ da n'at'be, njap'ụ bi hyandgagi xiñho Jö. Hinge xi njap'ụ ngetho di ọta ya 'bẹpate, xi njap'ụ ngetho di jamfi. Họnsẹ da ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, Jö xi hyandgagi hinte ma ts'oki di tu.

10 Nö'ö di ne, ga pödi togo ar tsi Hmu, ne ga pö tengu ár döta ár ts'ẹdi nö'ö togo bi ko'spa ár te man'agi. Ga ñ'ẹnt'i ga tho ya thogi bi tho'ö, hinge xa ga mö ma te. Ngu bi ñ'ẹnt'ö bi unga ár te, ga jagap'ụ n'ehe.

11 Di tọ'mi xka tu, ga pengi ga nte n'ehe ngu bi mengi bi nte'ö.

12 Hindi enö xta tsọnga har ñöni, hindi enö di 'bụi xiñho ngu di 'ñepkagi. Nö'ö di pẹfi, di umba ma mụi ga ọt'a nö'ö mi ne ma tsi Hmu Hesukristo nú'mụ mi zụkagi.

13 Tsi kuhụ, nuga hindi enö xta tsụ nunar hogam'ụi'ö. Nö'ö di ọt'e, hindi jamasu teme xi thogi, ne di umba ma mụi ga tsụ nö'ö xi 'ñep'ụ.

14 Ne di ọt'a ar ts'ẹdi ga tsọnga ár ñöni nunar 'ñunụ di nehe. Xka tsọni ma ga hönga ma nthöhö xi ñötkagi Jö da 'rakagi ngetho xta ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo.

15 Jange gatho nu'ụ xi nt'axka ma mfenihụ, gehnụ ga tsạhụ gatho ngu xta jwadi xta mö. Ha nu'mụ man'ar mfeni gi beñhụ, Jö go da xok'a ri dạhụ.

16 Nö'ö mahyoni ga ọthụ, n'at'wụ ga tẹñhụ nö'ö xta pöhụ.

17 Tsi kuhụ, 'yọthụ ngu xka hyandgagihụ di ọt'e, ne hyanthụ togo ma'ra tẹnda ngu xta uthe.

18 Ngetho ngu xa xta xi'ahụ ne nupya xa döta ma dumụi di xi'ahụ man'agi, 'yop'ụ nzẹyẹ togo ụtsabi ár te ar tsi Hmu Hesukristo bi unga har pont'i.

19 Nuya jö'i'ụ ma da hñömba ár mfẹi Jö ngu n'ar njut'i, ngetho nuyá mụi'ụ, pọntho gehnụ yá jö. Ne n'at'wụ ọt'ụ honi da 'ñexyá nsumhö. Họnsẹ 'bẹ yá tsạ, hingi jụxyá dạ, hyọka nö'ö te jawa har ximhại.

20 Ha nujụ hindar menguhụwa. Bi 'bụ ma nguhụ mañö mhets'i, habụ di tọ'mhụ di 'ñehnụ ma Pọhọtehụ ar tsi Hmu Hesukristo.

21 Ne xta zọhọ ma da pạtka ma ndo'yohụ di pẹ'sụpya, ne da 'rakagihụ man'a di ñhẹhwi ár nsunda pẹ'sa ár ndo'yo'ö. Da 'yọt'a njap'ụ ngetho pẹ'sa ar ts'ẹdi da japa ngu ne'ö gatho nö'ö te ja.

4

Njohyahụ hyax'mụ ngetho gi ñ'emụihụ ar tsi Hmu

1 Jange ma tsi hmöka kuhụ, xa gi umba ri mụihụ gi zẹta ri ñ'emụihụ gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Nuga xa di mö'ahụ ne di ne ga hant'ahụ man'agi, ngetho go ma johya'ihụ, ne nuna ri ñ'emụihụ gehnụ ma nthöhö.

2 Di ạpa ar möte ar ku Ebodia ne ar ku Sintike da mẹ'sa n'adar mfeni, ngetho n'at'wụ tẹnga ar tsi Hmu.

3 Ne nu'ge, ma hoga mạxte'i hár 'bẹfi Jö, di ạ'a ar möte gi fạxa nuya kuyụ. Xa bi umbyá mụi ndi möñhe ar hoga mhö nú'mụ ndi 'bụp'ụ mahyẹgiwi ar ku

Klemente, ne gatho nu'ų ma'ra ya ku mi fą̈xkagi har 'bę̈fi. Nu'ų xi thu'spa yá thuhunų mhets'i har hę̈'mi huxa yá thuhu nu'ų pę̈'sa ar te.
4 Njohyahų hyax'mų gi 'bų̈hwihų ar tsi Hmu. Di bemp'ahų man'agi xa gi njohyahų.
5 'Bų̈hų xiñho da hyanda gatho ya jö'i gar hogajö'ihų. Ma tsi Hmuhų 'bą̈p'ų̈tho da pengi.
6 Yo gi tu ri mų̈ihų, xipabihų gatho Jö. Petwabihų te gatho gi k'athų, ne di pę̈wi ar njamödi n'agitho.
7 Nu'mų gi 'yǫthų njap'ų, Jö da 'ra'ahų n'ar hogam'ų̈i töta ár döta nö'ö tsą̈ da zo ma mfenihų. Ne nunar hogam'ų̈inų da sup'a ri mų̈ihų ne ri mfenihų, ngetho gi 'bų̈hwihų ar tsi Hmu Hesukristo.

Gehnų gi benthų

8 Nupya tsi kuhų, gehnų gi benthų: nö'ö majöni, nö'ö 'bę̈nga nt'ek'ei, nö'ö ar hogajö'i, gatho nö'ö xint'axi, ar hogam'ų̈i ne gatho nö'ö nhǫni xiñho. Nu'mų di jahmö nö'ö xiñho ne di 'ñepi da t'e'spa ár nsu, gehnų di oda ri mfenihų.
9 'Yǫthų nö'ö ga pöhų ndi ut'ahų, nö'ö ga 'yǫhų ne ga hyanthų ndi pę̈fi. 'Yǫthų njap'ų, ne Jö togo unga ar hogam'ų̈i gi 'bų̈hwihų.

Ar mfą̈ts'i bi thö'spa ar Pablo bi mę̈mpa ya me Filipo

10 Xa di johya har tsi Hmu, ngetho nupya xka benjų man'agi. Di pödi hinxka pumhnigihų, hǫnsę̈ himi tsą̈ hanja ngi fą̈xjų.
11 Hindi mönga njap'ų ngetho te ǫtkar 'bę̈di. Nuga xta pödi ga ñhogamų̈i nö'ö tema di pę̈ts'i.
12 Xta pödi ga tsę̈ta ar hyoya ne xta pödi ga pę̈'sa ya ñho, wa ga niñö ne ga tho ar thuhu, nu'mų ga tho ar k'at'i wa hin'ö. Gatho xta thohyų, jange di pödi.
13 Gatho tsą̈ ga ǫt'e ngetho xi 'raka ar ts'ę̈di ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Mödi xka 'yǫthų n'ar ñho, ngetho xka fą̈xkagihų ha ma thogi.
15 Nu'ahų gar me Filipohų, ngu gi pöhų nú'mų nda dų'mi da mönga ar hoga mhö nda pǫmp'ų Nmasedonia, hinjo'o ma'ra togo xi 'rakagi n'ar mfą̈ts'i, hǫnsę̈ ri nijöhų, ngu n'ar nkots'i da hös'ahų ár hoga mhö Jö.
16 Nú'mų ndi 'bų̈hnų har hnini Ntesalonika, hinge hǫnsę̈ n'agi ga pę̈nkagihų ar mfą̈ts'i habų ndi honi.
17 Nuga hindi honga ya mfą̈ts'i gi 'rajų. Di honi da hñuxa ri nthöhöhų.
18 Nú'mų nda hönga ri mfą̈ts'ihų ba hönka ar ku Epafrodito, mi töpa ár nzę̈yę̈ nö'ö ndi k'at'i. Xa pongtho nö'ö ga pę̈nkagihų, ngu n'ar m'ǫ̈ñhǫ nthöskwi ar hogañų̈ni xka umfų Jö xa numañho.
19 Jö da 'ra'ahų gatho nö'ö gi k'athų, jangu ár nt'ę̈ni yá ñho pę̈'sa hár nsunda. Gathonų da 'ra'ahų ngetho gi 'bų̈hwihų ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Jö ma Dadahų dá hñönga ar nsunda hiñham'ų da göts'i. Dá njap'ų.

Ya ngöxanzę̈ngwa

21 Zę̈ngwagihų̈p'ų gatho nu'ų xi ñ'emų̈i ar tsi Hmu Hesukristo. Pę̈ñ'a'ihų nzę̈ngwa gatho ya ku di 'bų̈'bewa.
22 Pę̈ñ'ahų nzę̈ngwa gatho ya gamfi, m'ę̈t'o nu'ų pę̈pabi ar Sesar.
23 Ar tsi Hmu Hesukristo dá hwëk'ahų yá ñho gatho'ihų. Dá njap'ų.

AR KOLOSENSE
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Kolosa

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo ngetho njap'ụ xi ne Jö.
Di zẹngwa'ihe, nuga ne ar ku Timoteo.
2 Di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ nu'ahụ gar gamfihụ me Kolosa, gi tẹñhụ ar tsi
Hmu Hesukristo. Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar
hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Ar Pablo ạpa Jö da umba ya gamfi n'ar hoga mfödi di 'ñe mhets'i

3 Hyax'mụ di ạfe da mạx'ahụ Jö ár Dada ma tsi Hmuhụ Hesukristo, ne hindi
tsạyạhe di umfe njamödi.
4 Xta ọhe tengu ri jamfihụ gi pẹ'spabihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne ar mhöte
gi pẹ'sfụ n'a ngu n'a ya gamfi,
5 ngetho gi ndọ'mhụ ma gi hñöñhụ nö'ö xi t'ẹk'ahụnụ mhets'i, habụ xpa
hok'ahụ Jö, gatho nu'ahụ xka 'yọhụ nọngar hoga mhö majöni.
6 Nunar hoga mhö xka 'yọhụ xi nụnga gatho ár nxidi ar ximhại, ñhẹhwi n'ar
'bạiza te ne unga ar sofo. Xka njahụp'ụ nú'mụ mi zo ri guhụ ne ga pötwabihụ
nö'ö majöni ár hoga nhwëki Jö,
7 ngu xi ut'ahụ ma hmöka kuhụ ar Epafra, ma mi'bẹgohe. Gehnụ n'ár hoga
'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo 'bụi da mạx'ahụ.
8 Xi xikagihe n'ehe, nuna ri döta mhöte gi pẹ'sụ xi 'ra'ahụ ár Hñö Jö.
9 Nu nda jwadi da ọhe, hindi tsạyạhe di ạfe Jö da yot'a ri mfenihụ gi pöhụ
te ne'ö, ne da 'ra'ahụ ar hoga mfeni ne ar hoga mfödi di 'ñe mhets'i.
10 Di ạ'ahụ gi 'bụhụ ngu di 'ñepi da m'ụ n'ár bötsi Jö, ne xa da numañho'ihụ.
Da nheki ri hogam'ụihụ, ne hyax'mụ 'yo gi pöhụ togo Jö.
11 Ne di ạpabihe Jö da zẹt'a ri mụihụ ngu ár nt'ẹni bi e hár nsunda. Njap'ụ
gi tsẹthụ gatho nö'ö gi thohụ, ne gi pẹ'sụ ar ts'ẹti n'a ngu n'a.
12 Ga njohyahụ ga umfụ njamödi Jö, ngetho bi 'rajụ ar sẹki ne ar ts'ẹdi ga
höñhụ ya ñho ma da hyengagihụ, nujụ ne gatho nu ma'ra yá bötsi.
13 Jö xi zimgagihụ hár ts'ẹdi ar 'bẹxui ndi 'bụhụ, ne bi thógagihụ di 'bụhụpya
hár ts'ụt'wi ár hmöka T'ụ.
14 Gehnụ bi nö'ma ár ji bi zimgagihụ har ts'oki, ne bi pumgagihụ.

Nunár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo bi jakagihụ da ñhogamụiwihụ ar Dada

15 Ma tsi Hmuhụ Hesu togo di hñöxa Jö hingi nheki, mi 'bụ'ö nú'mụ hinxki
thoktho gatho nö'ö te japya, ne xa töpa ár nsu gathoyụ.
16 Jö bi 'yẹnt'wa hár 'yẹ bi hyoka gatho nö'ö te janụ mañö mhets'i, gatho
nö'ö te jawa har ximhại, gatho nö'ö nheki ne nö'ö hingi nheki, gatho nu'ụ ya
ndö, nuya ts'ụt'wi, nu'ụ ja yá ts'ẹdi ne nu'ụ ja yá nsu. Gatho go bi hyok'ö nda
nsundabi.
17 Nú'mụ hinxki thoktho gatho nö'ö teme japya, mi 'bụ'ö, ne gatho o hár
'yẹ'ö.
18 Gehnụ ár ñöxhmu ar nijö, togo ár ndụi gatho te ja, ne ar 'bẹt'o gatho nö'ö
te 'bụi. M'ẹt'o bi mengi bi nte'ö xki du, ne njap'ụ gatho di 'bẹt'o'ö.
19 Jö ar Dada go bi ne'ö nda hñömpa ár T'ụ gatho ár nsunda.
20 Ne nunár ndöte ár T'ụ'ö, bi japi bi ñhogamụiwi gatho nu'ụ 'bụhnụ mhets'i
ne nu'ụ 'bụkwa har ximhại. Ne nú'mụ mi nö'ma ár ji ár T'ụ har pont'i, bi
jakagihụ da ntsixkwihụ.

21 Nu'ahụ mam'ẹt'o ngi 'bụhụ yap'ụ, hinge ngi mpöhwihụ Jö. Ngi ụtsahụ
ha ri mfenihụ, ngi ọthụ nö'ö hingi ho. Ha nupya ár T'ụ'ö xi ja'ahụ xka
ñhogamụiwihụ.
22 Bi njap'ụ nú'mụ mi njö'i ne bi unga ár te har pont'i. Njap'ụ nda tsạ
nda 'bạp'ahụ xint'axi hár nthandi Jö, hinte ma ts'oki ngi pẹ'sụ ne hinto nda
k'as'ahụ.
23 Jange mahyoni hingi hyẹhụ ar ñ'emụi, ne xa gi zẹta ri mụihụ gi tọ'mhụ
hyax'mụ nunar ndọ'mi xka 'yọxụ har hoga mhö. Ne nunar mhönụ xi mhömba
gatho ár nxidi ar ximhại, ha nuga ar Pablo xi thuxkagi ga xani.

Ar Pablo pẹpa nu'ụ hingya xodyo

24 Xa di johya ngetho di tho ya thogi, di honga ri ñhohụ. Ne njap'ụ 'yo di
jwatwa yá ụgi ma tsi Hmuhụ Hesukristo, di homba ár ñho ar nijö n'ehe, gehnụ
ár ndo'yosẹ.
25 Ne nuga bi thuxkagi ngu ár 'bẹgo hár nijö. Jö xi 'raka nunar 'bẹfinụ honga
ri ñhohụ. Xi thuxkagi ga xi'ahụ gatho ngu mönga hár mhö'ö.
26 Nunar mhönụ xki t'ögi, họnsẹ mi pösẹ Jö. Bi njap'ụ gatho nuya jẹyẹ bi
thogi, ha nupya hö, xi utwa yá bötsi Jö.
27 Jö go bi ne njap'ụ, nda ut'ahụ hingya xodyohụ nö'ö hinxki fö mam'ẹt'o:
nunar tsi Hmu Hesukristo tsạ da m'ụ ha ri mụihụ. Gehnụ ar ndọ'mi ma gi
'bụhwihụ hár nsunda.
28 Nuje yá 'bẹgogihe Jö, habụ gatho di mömfe ár thuhu, di höhe ar hoga
mfödi. Di uthe ne di hu'mbabihe yá mụi gatho ya jö'i, di hoñhe ga 'bạ'mhe
n'a ngu n'a hár nthandi Jö, di nxọge ngetho 'bụhwi ar tsi Hmu Hesukristo.
29 Jange gehnụ di umba ma mụi di pẹfi, di hömpa ár ts'ẹdi mpẹ ha ma mụi.

2

1 Di ne gi pöhụ, nuga xa di umba ma mụi di ạpa Jö da mạx'ahụ, da mạxa
nu'ụ ya me Laodisea ne gatho nu'ụ hinxta mpö'be.
2 Di ạpa Jö da hup'a ri mụihụ gi pẹ'sụ n'adar mhöte. Ne da 'ra'ahụ n'ar hoga
mfeni gi pöhụ nö'ö hinxki fötwahmö mam'ẹt'o, tema mi benga Jö ma Dadahụ
ne ar tsi Hmu Hesukristo.
3 Ngetho ha ma tsi Hmuhụ Hesukristo, ka 'bẹshnụ gatho ar hoga mfödi ne
ar hoga mfeni.
4 Di xi'ahụ njap'ụ, hinto gi hofụ da ka'ahụ di honga ya nzạtho ne.
5 Mödi hindi 'bụhwihụ, wande di 'bụp'ụ, ngetho hyax'mụ di beñ'ahụ. Di
johya ngetho xta ọde xa gi ọthụ xiñho, ne döta ri ñ'emụihụ gi pẹ'sfụ ar tsi Hmu
Hesukristo.
6 Jange 'bụhụ xiñho ngu di 'ñepi da m'ụ nu'ụ yá mẹti ar tsi Hmu Hesukristo.
Tẹñhụ nö'ö bi t'ut'ahụ nú'mụ nga ñ'emụihụ.
7 Jahụ ngu ya 'yụza foxa har hại, ngu n'ar ngu huxa har medo, dá ñöxa ri
ñ'emụihụ ngu xi t'ut'ahụ, ne hingi tsạyạhụ gi umfụ njamödi Jö.

Di pẹ'sụ n'ar hoga te ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo

8 Ntsuñhụ, yo ma gi ñhẹhụ togo da hyạ'ahụ. Nu'ụ ya nemhñö jö'i 'yop'ụ
xi'ahụ nö'ö bensẹ, ne ngu nö'ö xi mönga yá mijö'iwi tẹnt'ụ, hinge ngu xi mönga
ar tsi Hmu Hesukristo.
9 Ngetho hár m'ụi ma tsi Hmuhụ Hesukristo, ka nhekip'ụ ár m'ụi Jö.
10 Ne nu'ahụ xka nxọgehụ, ngetho gi n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo, togo
ár ñöxhmu gatho nu'ụ pẹ'sa ar ts'ẹdi ne ar ts'ụt'wi.
11 Nú'mụ nga ehụ ga tsụhụ ar tsi Hmu Hesukristo, bi thök'ahụ nö'ö mar
nts'otho ha ri mụihụ, pọntho bi nsẹk'ahụ; hinge ngu ar nsẹni hoka ya jö'i.
Nunar nsẹninụ bi 'ra'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo.

12 Nunar xixthe xka hñöhų, pǫntho bi t'ą́k'ahų mahyę́giwi ar tsi Hmu Hesukristo. Ne ga penjų ga ntehų man'agi nú'mų ga ñ'emų́ihų ár ts'ę́di Jö, togo bi ko'spa ár te ar tsi Hmu.
13 Mam'ę́t'o xki hyo'ahų ar ts'oki, ne hinge ngi pę́'sų ar nsę́ni thuxa har ndo'yo. Bi t'a'ahų ar te mahyę́giwi ar tsi Hmu, ne njap'ų bi pump'ahų ri ts'okihų.
14 Bi nhwata nuya 'bę́pate mi hǫx'ahų ngar ts'oktehų, ne bi jötsi bi fo'sa hár pont'i ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Ge'mų bi hñömba gatho yá ts'ę́di yá ñöxhmu ya ts'ondöhi, ne bi 'bę́twa ár tsą́ ha yá nthandi ya jö'i. Ka bi döhnų nú'mų mi ts'ų́ta har pont'i.
16 Jange hinto da deñ'ahų nu'mų hingi ǫthų ngu yá nt'umbi'ų, wa hingi tsifų yá ñhuni ne yá ts'ithe, hingi ǫthwų ár dą́ngo ar 'ra'yo zönö ne ma'ra ya dą́ngo, wa hingi tsufų ya pa ntsą́yą́.
17 Ngetho gatho nu'ų mi t'ǫt'a mam'ę́t'o, ngu ár xuditho nö'ö togo ma nda e m'ę́fa, ne nupya di pöhų gehnų ar tsi Hmu Hesukristo.
18 Yo gi hofų togo da xi'ahų hinte ma nthöhö gi tǫ'mhų ngetho hingi ǫthų ngu ǫt'ų. Nu'ų ǫt'e xa ya hogajö'i, ne ndönga ya ę́nxę́. Hinte jų́k'ų pępa nu'ų hingi pödi, ne da 'ñexyá nsu tę́nga nö'ö bensę́'ų.
19 Nu'ų hingi mi'yę́wi ma tsi Hmuhų Hesukristo togo ár ñöxhmu ar nijö. Nunar nijö ngu n'ar ndo'yo hönga ár ñhuni ne njų́ngwi ya ntot'i ne ya dę́xi, 'yo di te hömba ár ts'ę́di Jö.
20 Nu'mų majöni ga tuwihų mahyę́gi ar tsi Hmu Hesukristo, ne ga tsohų́p'ų yá nt'umbi ya meximhą́i, yo'ö gi tę́mbathohų yá mfeni ya jö'i 'mų, to da 'ñenö gi pę́pathohų ar ximhą́i.
21 Jangu nu'ų eñ'ų: Yo gi xaxthų nuna, yo gi tsihų nö'ö, yo ma gi thą́ñhų.
22 Gatho nuya nt'utiyų xi bensę́ ya jö'i, nǫnga nö'ö te da thege xta 'yǫt'e, hinter mę́'ų.
23 Nuya nt'utiyų xa majöni nheki xiñho, wande xi thoka ha n'ar döta mfödi ne hinxi thoki har ñ'ets'i. Ngetho ne da zönthmö ar ndo'yo, mödi hingi tsą́ da hñöka ya ts'omfeni ne ar ts'oki ha ma mų́ihų.

3

1 Nu'mų majöni ga penjų ga ntehų mahyę́giwi ar tsi Hmu Hesukristo, hyoñhų m'ę́t'o nuya ñho bi ja mañö mhets'i, habų bi huxa ar tsi Hmu hár ñ'ę́i ár Dada.
2 Hñuxų ri mfenihų nuya ñho bi ja mhets'i, hinge nu'ų jawa har ximhą́i.
3 Ngetho xka tuwihų mahyę́gi ar tsi Hmu Hesukristo, ne ri tehų juta Jö, ngetho gi 'bų́hwihų ar tsi Hmu.
4 Ne nú'mų xta penga man'agi, ma da thant'ahų mahyę́giwi hár nsunda, ngetho gi n'at'wihų ri tehų.

Nunar m'ų́i da hę́hų́p'ų ne nunar 'ra'yo di pę́'sų́pya

5 Jange hyę́hų gatho nuya ts'oki jawa har ximhą́i: yo gi tsimfų yá nthöti ma'ra, yo gi ǫthų ya ts'oki xi nts'otho, yo gi ǫthų nuya ts'oki ne ri ndo'yohų, hingi ñhę́hų da dö'ahų ar ts'omfeni. Yo xa gi möhų ar bojö, ngetho nu'mų gi jahų́p'ų, pǫntho gi ndöñhų ar bojö, hingi ndöñhų Jö.
6 Ngetho nuya ts'o'bę́fiyų tsixa ya mę́'sku da zų́twa ár kwę́ Jö.
7 Nu'ahų maham'ų ngi 'bų́hų́nų ha ya ts'o'bę́fiyų n'ehe.
8 Hinge hǫnsę́'ų, di xi'ahų gi hyę́hų gatho nu ma'ra ya ts'oki n'ehe, ngu ar nt'ų́tsa, ar kwę́, ar ts'om'ų́i, ar ts'ate ne ma'ra ya ts'one.
9 Yo gi mpehų ar nhemhñö n'a ngu n'a, ngetho nö'ö ar m'ę́t'o m'ų́i ngi pę́'sų maham'ų, xka 'yę́ñhų́p'ų ngu n'ar zę́ dutu.

10 Ha nupya ngu n'ar 'ra'yo he, gi pę'sų n'ar 'ra'yo te di hñöxa nö'ö togo bi hyoki. Hyax'mų di hogi da ñhęhwi xiñho ár m'ųi'ö.
11 Ne har 'ra'yo m'ųi gi 'bųhų, hindi nhekinų togo ar xodyo togo hingar xodyo, togo xi nsęmba ár ndo'yo togo hin'ö, togo hinte pödi ne togo xa jár mfödi, togo m'ęgo ne togo hinte 'ñe ar hmu. Ngetho gatho gi ohų hár 'yę ar tsi Hmu Hesukristo, ne nö'ö mahyęgitho 'bųhwi gatho.
12 Dá nheki ri 'ra'yo m'ųihų ngu n'ar 'ra'yo he, ngetho Jö xi mö'ahų ne xi hwañ'ahų ngu ár męti'ö. Jange nupya 'bųhų gi pę'sų n'ar döta nhwëki, ne ar ñhogajö'i, hingi ñ'exų, pę'sų n'ar hogamųi ne ar ts'ęti.
13 Pę'sfų ar ts'ęti n'a ngu n'a ri ñ'ohų, mpuñhų n'a ngu n'a, ha nu'mų n'ar ku xi tsǫt'a ri mųihų, pumbabihų. Mahyęgi ngu xi pump'ahų ar tsi Hmu Hesukristo, jahųp'ų n'ehe.
14 Jange mahyoni da gop'atho'ihų ar mhöte. Njap'ų gi n'athohų, ne da tsą gi 'bųhų n'adar mfeni gi pę'sų.
15 Ar hogam'ųi 'ra'ahų ar tsi Hmu Hesukristo da zis'a ri mųihų, ngetho xi zoñ'ahų gi n'adar ndo'yohų gi 'bųhwihų xiñho ma'ra ya ku. Ne hyax'mų umfų njamödi Jö.
16 Di oda ri mfenihų ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo. Ngetho xka hñöñhų ar hoga mfödi, ñ'uthų ne hu'ma ri mųihų n'a ngu n'a. Ndöñhų ar tsi Dada gi tuthų ya nsądi ne ya thuhu nǫnga Jö. Umfų njamödi ha ri mųihų.
17 Gatho nö'ö gi 'yǫthų wa gi möñhų, 'yǫthų gi nsundahų ar tsi Hmu Hesukristo, ne hár thuhu'ö umfų njamödi Jö ar Dada.

Nö'ö mahyoni da 'yǫt'a ya gamfi ne njap'ų da gohwi xiñho nu ma'ra

18 'Bęhñöhų, 'yǫthų ri dömehų ngu di 'ñepi da 'yǫt'a nu'ų xi jamfi ar tsi Hmu.
19 Ñ'ǫhǫhų, möhų ri 'bęhñöhų, ne yo gi ǫthų ndöta.
20 Bötsihų, 'yǫthų gatho nö'ö da xi'ahų ri dadahų, ngetho ar tsi Hmu go ne njap'ų.
21 Dadahų, yo gi tsųhų nts'ędi ri bötsihų, xi'mų da zǫt'a yá mųi.
22 'Bęgohų, pęfų gatho nö'ö da 'bęp'ahų ri hmuhų. Hinge hǫnsę nú'mų hant'ahų gi ne gi kohwihų xiñho. Pęfų xiñho di pǫnga ri mųihų, ngetho gi tsufų Jö.
23 Ne gatho nö'ö gi pęhų, umba ri mųihų gi 'yǫthų, wande gi ǫt'wabihų ar tsi Hmu, hinge gi ǫthwų ya jö'i.
24 Gi pöhų, nunar tsi Hmu Hesukristo go ma da 'ra'ahų ar nthöhö, ngetho gi pępabihų'ö.
25 Ha nö'ö togo ǫt'a ar ts'om'ųi, ar tsi Dada ma da gut'wa ngu xi 'yǫt'e, ngetho nö'ö hingi hwanta ya jö'i.

4

1 Hmuhų, pę'sų n'ar hogamųi gi 'bęfų ri 'bęgohų. Beñhų gi 'ñehų n'a ri Hmuhų n'ehe bi 'bų mañö mhets'i.
2 Umba ri mųihų gi 'yąfų Jö, ne hingi tsąyąhų gi umfų njamödi nö'ö 'ra'ahų.
3 'Yąpabihų Jö da mąxje da xoka ya goxthi ga mömfe ár mhö, ne ma'ra da bö nö'ö himi fötwa mam'ęt'o ar tsi Hmu Hesukristo. Ngetho di pę nunar 'bęfinų, jange xi joka har fądi.
4 'Yąfų Jö da tsą ga mönga xiñho nö'ö mahyoni ga mö.
5 Jamasuhų hanja gi 'yohų. 'Yohų gi pę'sų n'ar döta mfödi ha yá nthandi nu'ų hingya gamfi. Yo gi tsąyąhų mömfų ár mhö Jö.
6 Nú'mų gi ñöhų, möñhų ya hoga mhö ne di 'bęnga nt'ek'ei. Beñhų xiñho nö'ö ma gi thöthų togo gi ñöwihų.

Ya ngöxanzẹngwa

7 Nuna ma hmöka ku Tikiko, gehnụ n'ár hoga 'bẹgo Jö xta mpẹhe mahyẹgi. Nu xta zọmp'ụnụ, da xi'ahụ hanja di 'bụkwa.
8 Jange di pẹñ'a'ihụp'ụ da xi'ahụ tema di thohe, ne da hñup'a ri mụihụ.
9 Xi mẹwi n'ehe ma tsi hmöka hoga ku Onesimo, ngu gi pöhụ ar mengup'ụ. Xta zọmp'ụyụ ma da xi'ahụ gatho nö'ö di thokwa.
10 Pẹñ'a'ihụ nzẹngwa ar ku Aristarko di o'bewa har fạdi. Zẹngwa'ihụ ar ku Mörko ár mëni ar ku Berhnabe. Gehnụ xi nsi'ahụ; nú'mụ xta zọmp'ụ, nuhụ xiñho.
11 Pẹñ'a'ihụ nzẹngwa ar ku Hesu t'embabi ar Hogajö'i. Gatho ya xodyo xi jamfi, họnsẹyụ xi mạxkagi xta mömfe ár hoga ts'ụt'wi Jö, ne njap'ụ xi hubga ma mụi.
12 Zẹngwa'ihụ ar ku Epafra n'ár 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo. Gehnụ n'ar mengup'ụ n'ehe. Hyax'mụ umba ár mụi ạpa Jö da zẹt'a ri jamfihụ, gi 'bụhụ xiñho, ne hinte da 'bẹdi gi 'yọthụ gatho nö'ö ne Jö.
13 Nuga di dạmajöni 'bụtho da du homp'a ri ñhohụ. Hinge họnsẹ'ihụ, benga ya ku me Laodisea ne ya me Yerapolis n'ehe.
14 Pẹñ'a'ihụ nzẹngwa ar hmöka ku Luka togo ar unga ñ'ethi, ne ar ku Dema.
15 Zẹngwagihụp'ụ ya ku 'bụhnụ Laodisea, ne ar ku Nimfa ne gatho ya ku mhunsa hár ngu.
16 Nú'mụ xki jwahụ gi nehụ nunar hẹ'minụ, thokwabihụ ar nijö 'bụhnụ Laodisea, ne nunár hẹ'mi'ụ 'yạfụ gi nehụ.
17 'Ñembabihụ ar ku Arkipo: Jwata xiñho nunar 'bẹfi xi 'ra'a ar tsi Hmu.
18 Nuga dar Pablo, xta ja ma 'yẹ xta ot'asẹ nunar nzẹngwanụ. Yo ma gi pumhnihụ di owa har fạdi. Jö da hwëk'ahụ yá ñho. Dá njap'ụ.

ÁR NDỤI AR TESALONISENSE
Ar 'bẹt'o hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Ntesalonika

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ar ku Silbano ne ar ku Timoteo, di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ nu'ahụ gar gamfihụ me Ntesalonika, gi 'bụhwihụ Jö ar tsi Dada mhets'i ne ar tsi Hmu Hesukristo. Jö ma Dadahụ da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Yá hogam'ụi ya gamfi me Ntesalonika

2 Hyax'mụ di umfe njamödi Jö xka jamfihụ gi gathohụ, ne hindi tsạyạhe di ạfe Jö da mạx'ahụ.

3 Nú'mụ di ạfe Jö ma Dadahụ, di beñhe hangu xka mpẹhụ, ne tengu ar ts'ẹdi xi 'ra'ahụ ri jamfihụ ne ri mhötehụ, ne hanja gi pẹ'sụ ar ts'ẹti gi tọ'mhụ da penga ar tsi Hmu Hesukristo.

4 Tsi kuhụ xa mö'ahụ Jö, di pöhe xi hwañ'a'ihụ'ö.

5 Nú'mụ nda hös'ahe ar hoga mhö, hinge họnsẹ ya mhö da xi'ahe. Da möñhe hár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ne ndi pöhe xiñho majöni nö'ö da xi'ahe. Ga hyandasẹhụ ma m'ụihe nú'mụ ndi 'bụhwihụp'ụ ndi hoñhe ngi 'bụhụ xiñho.

6 Nu'ahụ ga tẹñhụ ma m'ụihe ne ár m'ụi ar tsi Hmu Hesukristo. Ga hñömfụ ár mhö, mödi ga thohụ nzẹyẹ ya nt'ụtsa. Ne ngi johyahụ ngetho ngi pẹ'sfụ ár mfạts'i ár Hñö Jö.

7 Jange gatho ya ku me Nmasedonia ne Akaya tẹmp'atho ri m'ụihụ.

8 Xka jafụ xi nxanga ár mhö Jö, hinge họnsẹ Nmasedonia ne Akaya, hagatho födi xka jamfibihụ ár mhö Jö. Jange nuje 'mụ, hinge mahyoni te ga möñhe, gatho födi.

9 Ngetho gesẹ'ụ mpede benga nú'mụ nda tsọñ'ahe, ne hanja ga 'yọxụ nö'ö ndi möñhe. Ne hanja ga hyẹhụp'ụ ngi ndöñhụ ri tsitahụ emp'ö, ne gi pẹfụ Jö togo majöni ne hö ar te.

10 Ne pe'ụ hanja gi tọ'mhụ ár T'ụ Jö xta 'ñe mhets'i nö'ö bi mengi bi nte. Gehnụ ar Hesu pọkagihụ hinda zụkagihụ ar döta mfẹi ba ep'ụ.

2

Nunar 'befi bi mẹhnụ Ntesalonika ar Pablo

1 Tsi kuhụ, gi pösẹhụ himbi m'ẹ ma 'bẹfihe nú'mụ nda hös'ahe ár mhö Jö.

2 Mödi m'ẹt'o xa da thohe nzẹyẹ ya mfẹi ne ya nts'ani núnụ Nfilipo, ngu xka 'yọhụ, Jö bi 'raje ar ts'ẹdi, ne bi tsạ da hös'ahe ár hoga mhö. Mödi da thohe ya thogi, hinda ntsuhe.

3 Da zo'ahe nö'ö majöni. Ma mhöhe hinge hongar hñö, wa ar hyạte.

4 Ngu bi numañhogihe Jö nda zokagihe nga möñhe ar hoga mhö, jange go ge'ö di möñhe, hinge njangu nu'ụ ne da gohwi xiñho yá mijö'iwi. Ngetho nö'ö di neje, ga ko'behe xiñho Jö ma Dadahụ togo pötka ma mfenihụ.

5 Hinxta ka'ahe xta xi'ahe ya nzạtho mhö. Hinxta ne xta hạ'ahe nga hömp'ahe ri bojöhụ. Ar tsi Dada pödi njap'ụ ngu di möñhe.

6 Hinxta hoñhe da 'ñeska ma nsuhe ya jö'i, ngu'ahụ wa ma'ra, mödi mi tsạ nga ạ'ahe, ngetho yá mpọtegihe ar tsi Hmu Hesukristo.

7 Nö'ö da pẹhe, da mö'ahe ngu n'ar nönö mödi ne su ár bötsi.

8 Xa da mö'ahe. Ne hinge họnt'a ndi 'bụhe nga 'ra'ahe ár hoga mhö Jö; ndi
'bụhe nga 'ra'ahe ma tehe nu'mụ mahyoni nga ọthe, ngetho xa xta mö'ahe.
9 Tsi kuhụ, gi pösẹhụ parxui mi tsạje ndi mpẹhe, ne njap'ụ nda tsạ nga tạñhe
nö'ö ndi k'athe. Ne hinge nga ọt'ahe ar xuhña nú'mụ ndi hös'ahe ár hoga mhö
Jö.
10 Ngu pö Jö ne nu'ahụ n'ehe, nú'mụ nda 'bụhep'ụ, da 'yohe xiñho ha ri
nthandihụ nu'ahụ xka jamfihụ. Ne da 'bụhe n'ar hogam'ụi, hinte da ọthe
nda k'as'ahụ m'ẹfa.
11 Gi pöhụ hanja ndi zo'ahe, ne ndi hup'a ri mụihụ n'a ngu n'a, ngu n'ar
dada zo yá bötsi.
12 Ndi 'bẹp'ahe ngi 'bụhụ ngu mahyoni da m'ụ nu'ụ togo xi zohna Jö da m'ụ
hár ts'ụt'wi, ne da hyandwa ár nsunda.
13 Nuje n'ehe hindi tsạyạhe di umfe njamödi Jö, ngetho nú'mụ nga 'yọxụ
ar mhö da xi'ahe, ga nuhụ hinge ngu ár mhö n'ar ñ'ọhọtho. Ga nuhụ ngu ar
mhö majöni ár mẹti Jö, mpẹ ha ri mụihụ, nu'ahụ xka dạthwụ ri tehụ.
14 Tsi kuhụ, xka thohụ ya nt'ụtsa mahyẹgi ngu xi tho nu'ụ ya ku 'bụ ha yá
nijö ar tsi Hmu Hesukristo 'bụhnụ har hại Nhudea. Gi njahụp'ụ xi ụtsasẹ'ihụ
ya mengu ri hạihụ, njangu xi ụtsasẹ'ụ yá mixodyowi.
15 Nuya xodyo go bi hyo'ụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne gesẹ'ụ bi hyo yá m'ẹhni
Jö, ha nuje bi gukagihe. Hingi ne da mẹpa Jö'ụ, ne ụtsa gatho ya jö'i.
16 Ngetho hingi hẹgagihe ga zohe nu'ụ hingya xodyo da mpọ'ụ. Xa xi nt'ạta
yá ts'oki, jange Jö xi 'yẹkwatho ár döta mfẹi.

Ar Pablo ne da mengi ma da k'ö'sa ar nijö 'bụ Ntesalonika

17 Ma tsi kuhụ, 'ra ya tsi pa hinxta 'bụhụ mahyẹgi. Mödi hinxta ñhanthụ, ha
ma mụihe mi oda ar mfeni ga hant'ahe, jange xa di nehe ga nthẹhụ man'agi.
18 Ndi nehe nga möhe ma nga k'ös'ahe, mödi ar Ts'ondöhi xi k'askagihe.
Gesẹgi ar Pablo ri kuhụ, xa xta nemhö ga map'ụ, ne hinxi tsạ.
19 Ngetho teme nö'ö di tọ'mhe, teme ma johyahe, ne hanja ga tsụhe ma
nthöhöhe nu xta e ar tsi Hmu Hesukristo. Ha hinge ga höñhe ngetho xka
jamfihụ.
20 Hö, ngetho xka ñ'emụihụ ma da t'eska ma nsuhe ne ma ga njohyahe.

3

1 Himbi tsạ da tọ'mhe nga pöhe tengu xka 'bụhụ, jange da beñhe nga
kosẹhenụ Atena.
2 Ne da pẹñhe ma tsi kuhụ Timoteo ár 'bẹgo Jö, ne ma mạxtehe hár 'bẹfi ar
tsi Hmu Hesukristo. Da pẹñhe ma nda k'ös'ahụ nda hñup'a ri mụihụ, ne nda
mạx'ahụ nda te ri jamfihụ.
3 Njap'ụ hinto di tupa yá mụi ya nt'ụtsa gi thohụ. Gi pösẹhụ xi ts'onkagihụ
ga thohụyụ.
4 Nú'mụ ndi 'bụhwihụ, da xi'ahe mi mahyoni nga thohụ nzẹyẹ ya nt'ụtsa
ngu gi thohụpya.
5 Jange himbi tsạ da tọ'ma ma'ra ya pa. Dama da pẹhna togo nda ñ'ạni
tengu xka 'bụhụ, xömhö hinxi hyạ'ahụ ar ts'ohyạte, ne nunar 'bẹfi xta pẹhe
da m'ẹdi.
6 Ha nú'mụ mba penkp'ụ ar ku Timoteo, ba hönkagihe ar hoga mhö tengu ri
jamfihụ ne ri mhötehụ. Bi xije xa gi bengagihe, ne gi ne gi hyandgagihe, nguje
di nehe ga nu'ahe n'ehe.
7 Jange tsi kuhụ, nú'mụ nda ọhe nunar mhönụ, xa da njohyahe, mödi ndi
thohe nzẹyẹ ya thogi ne ya nt'ụtsa, ngetho da pöhe mi tsẹ ri jamfihụ.
8 Nu nda pöhe ngi umba ri mụihụ ngi tẹñhụ ar tsi Hmu, da hñöhñöhe.

9 Xi'mụ, hanja hinga umfe njamödi Jö di beñ'ahe. Ngetho xa di pẹ'se n'ar döta johya hár nthandi ar tsi Dada.
10 Parxui di ạfe Jö da 'raje ar sẹki ma ga k'ös'ahe ga fạx'ahe da nxọge ri jamfihụ habụ 'bẹdi.
11 Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da zixkagihe ma ga k'ös'ahe.
12 Ma tsi Hmuhụ da mạx'ahụ da te ri mhötehụ n'a ngu n'a, ne gi möhụ gatho nu ma'ra ngu di mö'ahe n'ehe.
13 Ne da mạx'ahụ dar nzẹdi ri mụihụ, ne gi hyẹhụ gatho ya ts'oki. Gi 'bụhụ xint'axi hár nthandi Jö ma Dadahụ, ne gi tọ'mhụ xta penga ma tsi Hmuhụ Hesukristo di ñ'owi gatho nu'ụ xi ñ'emụi.

4

Nö'ö ar m'ụi numañho Jö ga 'bụhụ

1 Nupya tsi kuhụ, di ạ'ahe ar möte hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, ne di xi'ahe xa gi umba ri mụihụ gi 'bụhụ xiñho, ngu da ut'ahe gi pẹfụ Jö, ne hingi tsạyạhụ gi 'yọthụ njap'ụ.
2 Ngu xka pöhụ, nunar tsi Hmu Hesukristo xi utkagihe nö'ö xta thok'ahe n'ehe.
3 Ngetho nö'ö ne Jö, gi 'bụhụ xint'axi. Jange yo ma gi 'bẹngwihụ ar 'bẹhñö hingo ri nthötihụ.
4 Mahyoni n'a ngu n'a gi pöhụ gi suhụ ri 'bẹhñöhụ, gi 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi ne xi nts'uni.
5 Yo gi ñhẹhụ da hyạ'ahụ ar mfeni, ngu nu'ụ hingi pötwa ár 'ñu Jö.
6 Hinto ma gi hyạthụ ri kuhụ gi 'yọthụ nuya ts'okiyụ, ngetho ngu xta xi'ahe ne xa xta thöthe, ar tsi Hmu ma da ko'spa ár ñöni.
7 Ngetho Jö hinxi zokagihụ ga ọthụ ar ts'oki, xi zokagihụ ga 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi.
8 Nö'ö to hingi ne da 'yọxa nö'ö di möñhe, hingi ụtsa ar ñ'ọhọ, ụtsa Jö togo xi 'rajụ ár Hñö.
9 Hinga mahyoni ga ot'ahụ gi mö ri kuhụ, ngetho gesẹ Jö xi ut'ahụ gi mhöhụ n'a ngu n'a.
10 Ne gi ñ'uhụ njap'ụ hant'ahụ gatho ya ku 'bụ har hại Nmasedonia. Họnsẹ di ạ'ahe, tsi kuhụ, da hñuxa ri mhötehụ.
11 Umba ri mụihụ gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi. Yo gi hẹsẹhụ ri 'bẹfihụ, ne ja ri 'yẹ gi mpẹhụ, ngu da xi'ahe gi 'yọthụ.
12 'Bụhụ xiñho, ne da ñömañho nu'ụ hinxi jamfi, ne hinte gi k'athụ.

Nu xta penga ar tsi Hmu

13 Di nehe da zo xiñho ri mfenihụ tsi kuhụ, tema da ja nu'ụ xi du, ne hinda du ri mụihụ, ngu nu ma'ra ya jö'i hinte ndọ'mi.
14 Ngetho nu'mụ di ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesu bi du ne bi mengi bi nte, di ñ'emụihụ n'ehe, Jö ma da ko'spa yá te nu'ụ xi du mi jamfi ar tsi Hmu.
15 Jange di ne ga xi'ahụ ár mhö ar tsi Dada: Nujụ gar 'bụhụwa har hại nu xta penga ar tsi Hmu, hinga ma ga 'bẹt'ohụ ga töhụ nu'ụ xi du.
16 Ngetho gesẹ ar tsi Hmu ma da e mhets'i di ñö ngu ar ndö, ne ma da nt'ọ ár mhö n'ar ndö ẹnxẹ, ne ma da nt'ọ ár ñheti ár k'axt'athụxi Jö. Ne nu'ụ xi du mi jamfi ar tsi Hmu Hesukristo ma da nank'ụ m'ẹt'o.
17 Nep'ụ nujụ gar tethụ nuya pa'ụ, dama da gụxkagihụ ha ya gui mahyẹgiwi nu'ụ xki du, ga nthẹhụ ar tsi Hmu har ndöhi, ne njap'ụ ga 'bụhwihụ'ö gatho ya pa.
18 Jange hñu'ma ri mụihụ n'a ngu n'a, möñhụ nuya mhöyụ.

5

1 Ma tsi kuhụ, hinga mahyoni ga ot'ahụ ar 'ñu ham'ụ da tho gathoyụ.
2 Ngetho gi pöhụ xiñho, nú'mụ xta ep'ụ ar tsi Hmu, ma da njangu n'ar bë tsọ 'bụ nxui, hinto tọ'mi.
3 Nu xta 'ñenga ya jö'i: Ra entho di 'bụhụ ne di pẹ'sụ n'ar hogam'ụi, n'a nda dạntho ma da 'ñepabi'ụ ar nhwati, jangu yá ụgi di 'ñepabi n'ar 'bẹhñö ma da m'ụ ár bötsi, ne hinto ma da k'ont'i.
4 Ha nu'ahụ ma tsi kuhụ, hingi 'bụhụ har 'bẹxui, jange nunar pa'ö hinda ma da zụ'ahụ ngu n'ar bë.
5 Gatho'ihụ yá bötsi'ihụ ar hyats'i ne ar pa. Hingyá bötsi'ihụ ar xui wa ar 'bẹxui.
6 Jange hinga öhụ ngu nu ma'ra. Ma ga ndö'mhụ ne ga pöhụ xiñho nö'ö di ọthụ.
7 Nu'ụ togo öhö, ö 'bụ nxui, ha nu'ụ togo nti, 'bụ nxui nti n'ehe.
8 Hindi njahụp'ụ, di 'bụhụ mpa, ne di pöhụ nö'ö di pẹhụ. Ga pẹ'sụ ar jamfri ne ar mhöte ngu ma hehụ. Ne ga tọ'mhụ ma mpọhọhụ, gehnụ di ko'ma ma ñöhụ, ngu ár nt'oñö n'ar ndogu.
9 Ngetho Jö hinxi zonkagihụ da zụjụ ár kwẹ. Xi hwankagihụ ga mpọhụ di ñ'emụihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo,
10 gehnụ bi 'yẹnt'a ár te bi pọkagihụ. Jange ma ga 'bụhwihụ nu xta 'ñep'ụ, mödi ga tethụ wa xta tuhụ.
11 Jange hñu'ma ri mụihụ n'a ngu n'a, ne mfạxụ da te ri jamfihụ, ngu xka nzöihụ gi ọthụ.

Ar Pablo hu'mba yá mụi ya gamfi

12 Ma tsi kuhụ, di ạ'ahụ ar möte gi pẹ'sfụ ar nsu nu'ụ mpẹp'ụ hár 'bẹfi Jö, nu'ụ tsix'ahụ ne zo'ahụ.
13 Möhụ ne numañhohụ, ngetho ọt'ụ n'ar hoga 'bẹfi pẹpa Jö. Ne 'bụhụ n'ar hogam'ụi n'a ngu n'a.
14 Di ạ'ahe n'ehe tsi kuhụ, gi tsúhụ nu'ụ ya döhñe, gi humfụ yá mụi nu'ụ hingi tsẹ yá pa, fạxụ nu'ụ hingi tsẹdi, pẹ'spabihụ ar ts'ẹti gatho.
15 Hyanthụ xiñho, yo ma gi ko'sthụ ar ts'oki t'ọt'ahụ. Mahyoni gi pẹhụ nö'ö xiñho n'a ngu n'a, ne gi japabihụ njap'ụ gatho nu ma'ra.
16 Xa gi johyahụ hyax'mụ.
17 Yo gi tsạyạhụ gi 'yạfụ Jö.
18 Umfụ njamödi Jö gatho nö'ö gi thohụ, ngetho njap'ụ ne gi 'yọthụ gatho nu'ụ xka jamfihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
19 Hyẹhụ ár Hñö Jö da mpẹ ha ri mụihụ.
20 Yo gi ụtsahụ nö'ö mönga yá m'ẹhni Jö.
21 'Yọxụ xiñho gatho, tsömhụ nö'ö xiñho.
22 Hyẹhụp'ụ gatho nö'ö hingi ho.
23 Ne gesẹ Jö togo unga ar hogam'ụi da t'axk'ahụ xọge, ne gatho ri mfenihụ, ri hñöhụ, ri pahụ ne ri ndo'yohụ di 'bụ xiñho, ne hinte da k'as'ahụ xta ep'ụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
24 Nö'ö togo xi zo'ahụ hingi pạta ár mfeni, jange nö'ö xi möñ'ö da 'yọt'e.

Ar Pablo har ngöts'i ñ'edi ne ạpa Jö da mạx'ụ

25 Ma tsi kuhụ, 'yạfụ Jö da mạxje.
26 Zẹngwagihep'ụ gatho ya ku, di pẹmfe n'ar ñhụfi mhöte.
27 Di ạ'ahụ hár thuhu ar tsi Hmu gi néhụ mahyẹgiwi gatho nu ma'ra ya ku nunar hẹ'minụ.
28 Gi nthẹxkwihụ ár nhwëki ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR TESALONISENSE
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Ntesalonika

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ar ku Silbano ne ar ku Timoteo di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ nu'ahụ gar gamfihụ me Ntesalonika, gi 'bụhwihụ Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
2 Jö ma Dadahụ ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Jö ma da umba yá njut'i ya 'yọt'ats'oki nú'mụ xta e ar tsi Hmu Hesukristo

3 Ma tsi kuhụ, mahyoni ga umfe njamödi Jö ngu di 'ñepi ga ọthe, ngetho xi te ri jamfihụ. Gatho'ihụ tsit'a ri mụihụ gi mhöhụ n'a ngu n'a, ne nunar mhötenụ hyax'mụ 'yo di te.
4 Nuje di es'ahe ri nsuhụ, di xife ma'ra yá nijö Jö, gi pẹ'sụ ar ts'ẹti ne ar jamfi, mödi gi thohụ nzẹyẹ ya thogi ne ya nt'ụtsa.
5 Ha nú'mụ gi thohụ gatho nuya thogiyụ, ka nhekip'ụ ar hoga ts'ụt'wi ọt'a Jö. Ne tsạ da t'eñ'ahụ majöni di 'ñep'ahụ gi 'bụhụ hár ts'ụt'wi, jange gi thohụ njap'ụ.
6 Xiñho nu'mụ Jö da ko'spa yá ñöni nu'ụ togo xi ụtsa'ihụ.
7 Ne nu'ahụ xka thohụ ar nt'ụtsa, da 'ra'ahụ ar tsạyạ mahyẹgi nguje, nu xta penga mhets'i ar tsi Hmu Hesu, di ñ'owi ya ẹnxẹ di höpa ár ts'ẹdi.
8 Nu xta ekwa di e ha n'ar döta faspi da umbyá njut'i nu'ụ himbi ne bi bö Jö, ne himbi 'yọtwa ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
9 Nu'ụ ma da tho ya mfẹi hiñham'ụ da götṣ'i. Ma da t'ẹni hinda ma da 'mụhwi ar tsi Dada, hinda ma da hyandwa ár nsunda ne ár ts'ẹdi.
10 Nunar pa xta ep'ụ, gatho nu'ụ xi jamfi ma da nsundabi ne da 'ñe'spa ár nsu. Nu'ahụ ma gi 'yohụnụ n'ehe, ngetho xka jamfihụ nö'ö xta dạhe majöni.
11 Jange hyax'mụ di ạfe Jö da mạx'ahụ gi 'bụhụ xiñho, ngu ndi 'ñep'ahụ xi zoñ'ahụ. Ne da jwata gatho ar ñho xi hñux'ö gi pẹhụ, ne da 'ra'ahụ ár ts'ẹdi gi 'yọthụ nö'ö gi jamfihụ.
12 Ne njap'ụ da nheki ár nsunda ar tsi Hmu Hesukristo ha ri m'ụihụ, ne da t'es'a ri nsuhụ xka nthẹxkwihụ ár nhwëki Jö ne ar tsi Hmu Hesukristo.

2

Ma da ñ'udi ar ts'ojö'i

1 Nupya tsi kuhụ, di ne ga xi'ahe tema da thogi xta penga ar tsi Hmu Hesu, ne hanja ma ga nthẹwihụ.
2 Di ạ'ahe, yo ma gi pạta ri mfenihụ, yo ma gi tsuhụ togo ñöwi Jö emp'ö, wa ut'ahụ, wa hạ'ahụ eñ'ụ xta pẹñ'ahe n'ar hẹ'mi habụ di xi'ahe, nunar pa xta ñ'u ar tsi Hmu xi zọhọ.
3 Yo ma gi ñhẹhụ ne hingi jafụmasu nu'ụ togo ne da 'wek'ahụ mönga nuya mhöyụ. Ngetho ma da nheki m'ẹt'o ya jö'i ma da dọxa Jö, ne ma da ñ'udi ar ts'ojö'i togo xi t'ẹnt'i da m'ẹ har 'bẹxui.
4 Nö'ö ar tsojo'i'ö hinda ma da mẹpa Jö, hinda ma da hyẹ togo ne da mẹpi, hinto da hyẹgi da hyoni ne da nọnga Jö. Hinge họnsẹ'ö, da yụt'a hár dönganijö Jö, ne da 'ñensẹ gehnụ Jö emp'ö.
5 Ha hingi beñhụ ndi xi'ahụ nú'mụ ndi 'bụp'ụ.

6 Gi pöhụ teme k'a'spa ár 'bẹfipya, tọ'mtho da zọ ar pa da ñ'udi xiñho.
7 Nö'ö ar ts'oki ñ'öntho mpẹfi, họnsẹ tọ'mi da thöka togo hingi hẹgi.
8 Nu'mú hö, ma da nheki nunar ts'ojö'i'ö, togo ar tsi Hmu ma da hyo họnsẹ da hwifi, ne da hwati xta nheki ár nsunda xta zọhọ.
9 Nunar ts'ojö'inụ hömpa ár ts'ẹdi ar Ts'ondöhi. Tsạ da 'yọt'a ya döta nt'udi da ka ya jö'i.
10 Nuyá nhemhñöyụ ma da ka ya jö'i xi m'ẹdi, ngetho himbi ne bi hñöni ne himbi mödi ar mhö majöni bi nsipabi, ne njap'ụ xi mpọhmö'ụ.
11 Jange Jö xi pumbyá mfeni da jamfi nuya nhemhñöyụ.
12 Nu'mú, ma da t'et'a har tsibi gatho nu'ụ himbi ne bi jamfi ar mhö majöni, ngetho mi johyatho'ụ mi ọt'a ar ts'oki.

Jö xi hwankagihụ ga mpọhụ

13 Ha nuje mahyoni hyax'mụ ga umfe njamödi Jö tsi kuhụ, xa mö'ahụ ne bi hwañ'ahụ ngi mpọhụ, nú'mụ mi ndụ ar ximhại. Ne nú'mụ nga ñ'emụihụ nö'ö majöni, ár Hñö Jö bi t'axk'ahụ.
14 Jö bi 'yọt'a njap'ụ ne nda tsạ ngi 'bụhwihụ hár nsunda ma tsi Hmuhụ Hesukristo, ngetho ga hñöñhụ ar hoga mhö da xi'ahe, gehnụ ar nts'ohni bi 'yọt'a'ihụ Jö.
15 Jange tsi kuhụ, tsẹta ri ñ'emụihụ. Yo ma gi hyẹhụ nö'ö xta ut'ahe netho, wa ha ya hẹ'mi xta pẹñ'ahe.
16 Ne gesẹ ma tsi Hmuhụ Hesukristo ne Jö ma tsi Dadahụ, togo bi mökagihụ ne bi 'rajụ n'ar humamụi hiñham'ụ da göts'i, ne bi hwëgagihụ n'ar hoga ndọ'mi,
17 dá hñup'a ri mụihụ, ne da 'ra'ahụ ar ts'ẹdi te gi möñhụ ne te gi 'yọthụ.

3

Ar Pablo xipa ya ku da 'yạpa Jö da nụnga ár mhö ne da nhumansu

1 Nupya tsi kuhụ, di ạ'ahụ gi 'yạfụ Jö da mạxkagihe, ngut'a habụ gatho da nụnga ár mhö, ne da nhumansu ngu xka numansuhụ.
2 Ne 'yạfụ da ñöngagihe, hinte da jaje ya ts'ojö'i ne nu'ụ ọt'a ya ts'om'ụi, ngetho hinga gatho xi ñ'emụi Jö.
3 Mödi di pöhụ Jö hinda tsạ da pạta ár mfeni, jange da mạxkagihụ ne da ñöngagihụ hinga ọthụ nö'ö hingi ho.
4 Di kạxmbenihe gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu, hingi ma gi hyẹhụ gi 'yọthụ nö'ö xta 'bẹp'ahe.
5 Ne ar tsi Hmu da hok'a ri mụihụ, 'yo di hñöxkwi ár mhöte Jö, ne di ñhẹhwi ár ts'ẹti ar tsi Hmu Hesukristo.

Gatho ya ku mahyoni da mpẹfi

6 Ma tsi kuhụ, di 'bẹp'ahe hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, gi 'wehụ gi hyẹhụ gatho nuya ku 'yo döhñe, ne hingi ne da 'mụ ngu xta ut'ahe.
7 Nu'ahụ gi pöhụ hanja da tsạ gi tẹngagihe, ngetho gi pösẹhụ nú'mụ ndi 'bụhep'ụ, hinge ndi 'bụthe ndöhñetho.
8 Hinto bi 'wingathogihe. Parxui ndi mpẹhe, hinte nda k'at'i te nga tsihe, ne njap'ụ hinge nga ọt'ahe ar xuhña.
9 Nuje ndi 'ñepkagihe ngi 'raje te nga tsihe, ha nö'ö ndi nehe, nga ut'ahe hanja ngi tẹngagihe.
10 Ngetho da 'bẹp'ahe n'ehe nú'mụ ndi 'bụhep'ụ, nu'ụ togo hingi mpẹfi, yo di ñuni n'ehe.
11 Di xi'ahe njap'ụ ngetho xta ọhe 'ra gi 'bụhụ ndöhñetho, hinte gi pẹhụ, họnsẹ gi ñ'öxtehụ.

12 Nuya ku 'bụ njap'ụ, di zohe ne di 'bẹpabihe hár thuhu ar tsi Hmu
Hesukristo, da umbyá mụi da mpẹfi, ne njap'ụ da dö'ụ te da zi.
13 Tsi kuhụ, yo ma da zạ'ahụ gi 'yọthụ nö'ö xiñho.
14 Nö'ö togo hingi ne da 'yọta nö'ö mönga nunar hẹ'minụ, möñhụ togo'ö, ne
yo gi ntsixkwihụ, ne njap'ụ da ntsạ.
15 Họnsẹ yo gi emfụ ri ñ'ụnihụ, zohụ ngu n'ar ku.

Ar Pablo har ngötsʼi ạpa Jö da mạxa ya ku

16 Nupya nö'ö ar tsi Dada togo unga ar hoga'mụi, hagatho da 'ra'ahụ nunar
hoga'mụinụ. Ar tsi Dada gi 'bụhwihụ.
17 Nunar nzẹngwa xta ja ma 'yẹ xta ot'asẹ. Njap'ụ nheki gatho ma hẹ'mi, go
geke togo di pẹhni, ri kuhụ Pablo.
18 Dá hyex'atho'ihụ ár nhwëki ar tsi Hmu Hesukristo gi gatho'ihụ. Dá
njap'ụ.

ÁR NDỤI AR TIMOTEO
Ar 'bẹt'o hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ar Timoteo

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo, ngu xki hñuxkagi Jö ma Pọhọtehụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo, gehnụ ma ndọ'mihụ.
2 Di ot'a nunar hẹ'minụ, Timoteo, ngu ma t'ụ'i, ngetho da zo'a'i ár mhö Jö ne ga ñ'emụi. Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da hwëk'a yá ñho, ne da ko ár mụi da mạx'i gi 'bụ n'ar hogam'ụi.

Nsipabi ya gamfi da jamasu ya ts'ont'uti xi 'ñẹp'ụ

3 Ngu da ạ'anụ Efeso ngi kohnụ, ne ngi hñökwa nu'ụ togo utwa ya ku ma'ra ya nt'uti himbi zogagihụ ar tsi Hmu. Da xi'a njap'ụ nú'mụ ndi 'bạ ar 'ñu ngar ma Nmasedonia.
4 Da ạ'i n'ehe ngi xipa ya ku hinge nda japamasu nuya 'bede hinte o yá 'ñu, ne hiñ'otho ár ngötṣ'i. Möñ'ụ họnsẹ da ntsạmfödi, hinte fạ'spa ár 'bẹfi Jö habụ mpẹ ar ñ'emụi.
5 Da ạ'a'i ngi xipa ya ku njap'ụ, nda mhö n'a ngu n'a, ndi pẹ'sa n'ar hogamụi, n'ar mfeni xint'axi, ne n'ar ñ'emụi hindi ñ'entho.
6 Ngetho 'ra xi hyẹhyụ, ne nupya hinte mañho möñ'ụ.
7 Xa ọt'ụ pömpa ár t'ofo ar Moise emp'ö, hingi pöhmö tema di bọnga nö'ö möñ'ụ.
8 Di pöhụ ár t'ofo ar Moise xiñho, nu'mụ da t'uta ngu möñ'ö.
9 Di pöhụ n'e, ya 'bẹpate hinge mahyonibi ya hogajö'i. Go honga nuya ts'oka t'ofo, nu'ụ hingi ọt'a nö'ö nsipabi, nuya 'yọt'ats'oki ne ya ts'ojö'i, nuya hingi honga Jö ne hingi nsundabi, nu'ụ ho yá dada, yá nönö, ne gatho numa'ra ya hyote.
10 Bi t'uni honi nu'ụ 'bẹngwi hingyá nthöti, nu'ụ 'bẹngwi yá mindọwi, nu'ụ pë yá mijö'iwi, nu'ụ mönga ya nhemhñö, ne nu'ụ et'a Jö made kate, ne gatho nu'ụ tọ'sa ar hoga nt'uti.
11 Jangu mönga ár hoga mhö Jö xa nsunda, bi zogagi ga mö.

Ár 'bẹfi ar Pablo

12 Di umba njamödi ma tsi Hmuhụ Hesukristo, togo bi 'raka ar ts'ẹdi, ne bi nugagi ngu n'ar hoga 'bẹgo, bi 'yẹntk'a ha ma 'yẹ ár 'bẹfi'ö.
13 Mödi mam'ẹt'o ndi tsanga ar tsi Hmu Hesukristo, ne xa ndi ụtsa gatho nu'ụ mi tẹni, ne ndi nku'be, te gatho ndi japabi'ụ. Ha nunar tsi Dada bi hwëgagi, ngetho hinge ndi pöka tema ndi ọt'e, ne hinge ndi ñ'emụi.
14 Ne bi gobgatho ár nhwëki, ne njap'ụ bi tsạ da ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, ne bi tsạ da hönga nunar mhöte uñ'ö.
15 Nunar mhönụ majöni ne mahyoni gatho da ñ'emụi: Nunar tsi Hmu Hesukristo ba ekwa har ximhại da pọ gatho ya 'yọt'ats'oki, ha nuga ndi töka gatho.
16 Ar tsi Dada bi hwëgagi togo ndi töpa ár nts'o gatho nu ma'ra, ne njap'ụ nda nheki ár ts'ẹti ar tsi Hmu Hesukristo. Gehnụ n'ar nt'udi da hyanda nu'ụ nda jamfi, ne nda mẹ'sa ar te hiñham'ụ da götṣ'i.
17 Jange nunar Ndö hiñham'ụ da göxa ár ts'ụt'wi, dá hñönga ar nsunda ne da t'e'spa ár nsu. Gehnụ hingi tu ne hingi nheki, họnsẹnụ ar Jö ne töte ár mfödi. Dá njap'ụ.

18 Ma tsi t'ụ'i Timoteo, di tsok'a'i gi umba ri mụi gi mpẹ hár 'bẹfi ar tsi Dada, ngu xki xi'a Jö ngi 'yọt'e, ne gi mpẹ ngu n'ár hoga ndogu ar tsi Hmu.
19 Su ri ñ'emụi, ne gi pẹ'sa n'ar mfeni xint'axi, ngetho 'ra bi hyẹp'ụ ne bi 'bẹ yá jamfi, hingi pödi te da mẹpya.
20 'Rayụ, ar Imeneo ne ar Handro nu'ụ togo xta ẹnt'wa hár 'yẹ ar Ts'ondöhi, njap'ụ da dits'i ne hinda mengi da zanga Jö.

2

Hanja da tsạ ga ạfụ Jö

1 M'ẹt'o di 'bẹp'ahụ gi mat'wabihụ Jö gatho ya jö'i, ne gi tẹtwabihụ da mạts'i, hingi tsạyạhụ gi umfụ njamödi.
2 'Yạfụ Jö da mạxa nuya ndö ne gatho ya ts'ụt'wi, njap'ụ ga 'bụhụ n'ar m'ụi ter entho, ne ga 'yohụ xiñho di numañhogihụ ya jö'i.
3 Ngetho gehnụ xiñho, ne numañho Jö ma Pọhọtehụ,
4 togo ne da mpọ gatho ya jö'i, ne da bö nö'ö majöni.
5 N'adar Jö 'bụi, ne n'atho togo 'bạ made ñönga ya jö'i. Gehnụ ar tsi Hmu Hesukristo, togo ba ekwa har ximhại bi njö'i.
6 Bi unsẹ ár te bi gut'a ar thại mi tu gatho ya meximhại, ne bi mhönga gathoyụ mi zọnga ar pa nda mhö.
7 Jange bi thuxkagiga ngu ár mpọte ar tsi Hmu ga mömba ár hoga mhö. Di mönga nö'ö majöni, hindi kate, ngetho dá jamfi ar tsi Hmu Hesukristo. Bi thuxkagi ngu ár utate nu'ụ hingya xodyo, ga utwabi ar ñ'emụi ne nö'ö majöni.
8 Di ne habụ gatho di 'bụ ya ñ'ọhọ, dá gụxa yá 'yẹ mhets'i, da mat'a Jö dar nt'axi yá mfeni, hindi pọ yá kwẹ, ne hindi nemahñö.
9 Di ne n'ehe, gatho ya 'bẹhñö da beni xiñho hanja da ñhe, hinda ñ'ets'i, ne di pẹ'sa yá tsạ. Hinda 'yeka yá ñö exa yá nsu, xa di tuta nzẹyẹ ya hwẹxkabọjö, ya t'axdo, wa ya he ximhödi.
10 Nö'ö xiñho da mẹfi, dá mẹ ya hoga 'bẹfi ngu n'ar 'bẹhñö tsupa Jö.
11 Ar 'bẹhñö dá 'yọxta ár mhö Jö mhönga har nijö, ne da bödi tema nsipabi, ne da 'yọt'e.
12 Hindi et'a ma xụtha ar 'bẹhñö da uta ma'ra ha ya mhunts'i, ne hinda m'ụi ngu ár ñöxhmu ar ndọ. Nö'ö da mẹ'ö, da 'yọxtho.
13 Ngetho Jö bi hyoka m'ẹt'o ar Adan, ne ka bi hyoka ar Eba.
14 Ar Adan hinto bi hyạt'i, ha nunar 'bẹhñö hö, ne mi nkadi bi ts'okwa Jö.
15 Jange xa tho ya ụgi ya 'bẹhñö nú'mụ m'ụ yá bötsi. Mödi nuya 'bẹhñö ma da mpọhọ nu'mụ hinda hyẹp'ụ yá ñ'emụi, da mẹ'sa ar mhöte, ne da m'ụ n'ar m'ụi xint'axi di tsupa Jö.

3

Njanụ da m'ụ n'ár 'bẹgo Jö

1 Majöni nunar mhönụ: Nu'mụ togo ne da nmạ'yo, n'ar hoga 'bẹfi ne'ö.
2 Ne mahyoni da mẹ'sa n'ar hogam'ụi, hinte di ja te da nk'a'spabi. Di 'ñe n'adar 'bẹhñö, di pödi xiñho nö'ö pẹfi, di pẹ'sa ar hoga mfödi. Di pödi da 'yọt'wa ar ñho ma'ra, di ungar sẹki hár ngu, ne di pödi da uta ma'ra.
3 Hindi nti, hindi honga ya tuhni, hindar nts'o da dö ar bojö. Ar hogajö'i, hindar kwẹ, hindi ne da mẹ'sa nzẹyẹ ya bojö.
4 Di pödi hanja da zixa xiñho ár ngu, ne nuyá bötsi di ọt'a nö'ö ne Jö.
5 Ngetho nö'ö hingi pödi da zixa ár ngu, hanja da tsạ da zi'spa ár nijö Jö 'mụ.
6 Hinda tsạ da nmạ'yo n'ar 'ra'yo gamfi, ngetho yo ma da ñ'ets'i, ne njap'ụ da hñönga ar mfẹi bi hñönga ar ts'ondöhi.

7 Mahyoni di numañho nu'ụ hingya gamfi. Njap'ụ hinda 'bẹ ár tsạ, ne hinda
zo hár 'yẹ ar ts'ondöhi.

Hanja da m'ụ nu'ụ fạxte har nijö

8 N'ar mạxte har nijö mahyoni di nhumañho, hindi yot'a ár ne, hindi nti,
hindar nzibjö.
9 Di su xiñho nuna ñ'emụi xi t'uti, ne di ñ'u n'ar mfeni xint'axi.
10 Mahyoni da nts'ạti m'ẹt'o ha hinte pẹ'sa te da k'ats'i, ne nu'mú hö, da tsạ
da t'ets'i.
11 Njap'ụ nuya 'bẹhñö n'ehe di mpẹ har nijö, mahyoni di nhumañho, hindi
jụxya nhemhñö, di pödi xiñho nö'ö pẹfi, ne di ọt'a xiñho gatho.
12 Nuya mạxte di 'ñe n'adar 'bẹhñö, di pödi hanja da zixa xiñho ár ngu ne
yá bötsi.
13 Nö'ö togo fạxte xiñho hár 'bẹfi Jö, dá t'e'spa ár nsu, ne njap'ụ hinda ntsu
da xipa ma'ra ar ñ'emụi pẹ'spabi ar tsi Hmu Hesukristo.

Ar jamfi xi t'utkagihụ himi fö mam'ẹt'o

14 Di pẹñ'a nunar hẹ'minụ, mödi di beni ngut'a ga map'ụ ma ga k'ös'a'i.
15 Ha nu'mụ da tho 'ra ya pa hindi tsọmp'ụtho, gi pödi hanja gi 'yọt'a ar 'bẹfi
hár ngu Jö. Getnụ ár nijö Jö togo te, ne nunar nijönụ su ne ñönga nö'ö majöni.
16 Xa döta nunar ñ'emụi xi t'utkagihụ. Nunar mhönụ hinjo'o togo da k'ats'i:
Jö ba e bi njö'i.
Ár Hñö Jö bi dạmajöni bi 'yọt'a xiñho.
Bi hyanda yá ẹnxẹ Jö.
Bi mhömba ár 'bede gatho ya hại ja har ximhại.
Gatho ár nxidi ar ximhại bi ñ'emụibi
ne bi ts'ixa mhets'i hár nsunda.

4

Mhö, m'ẹfa 'ra ma da hyẹ yá ñ'emụi

1 Ár Hñö Jö xi 'yotkagihụ xiñho ar 'ñu, ne enö hár ngöts'i ya pa, 'ra ya ku
ma da hyẹ ar ñ'emụi, da 'yọ'spa yá nhemhñö nt'uti ya jö'i tẹmba yá nt'uti ya
ts'ondöhi.
2 Nuya kate jö'i ma da mönga ya nhemhñö, ngetho xi ts'oka yá mfeni.
3 Ma da hñökwa ya jö'i da nthöti. Ne hinda hyẹgi da zi 'ra ya ñhuni xi
'rakagihụ Jö ga tsihụ di umfụ njamödi, nujụ dar gamfihụ ne xta pöhụ nö'ö
majöni.
4 Gatho nö'ö bi hyoka Jö xiñho, hinte ga tsanthụ, họnsẹ nú'mụ xka tsihụ ga
umfụ njamödi.
5 Ngetho ár mhö Jö ne nú'mụ di ạfụ, japi da t'axki.

N'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo

6 Nu'mụ gi uta ya ku gatho nö'ö xta xi'a'i, ne nu'mụ gi 'ñet'a ri mụi gatho
nuya mhö nọnga ma jamfihụ, ne ar hoga nt'uti xka tẹni, njap'ụ hö, gár hoga
'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Yo gi japamasu nuya ts'o'bede hinte o yá 'ñu nọnga ya meximhại. Nö'ö gi
'yọt'e, hyonga hanja gi 'bụi xiñho.
8 Ngetho nö'ö togo japi da 'ñönga ár ndo'yo ne da mẹ'sa ar ts'ẹdi, hints'ụ
jụkwa nzẹyẹ ar ñho. Ha nö'ö umbár mụi da m'ụi xiñho, jụkwa nzẹyẹwa, ne
har te xi 'ñep'ụ n'ehe.
9 Nunar mhönụ xta xi'ahụ majöni, ne mahyoni gatho ya jö'i da ñ'emụi.

10 Jange xa di umba ma mụihụ di mpẹhụ, ne di thohụ ya thogi, ngetho di ñ'emụihụ Jö togo te. Gehnụ ár ñönte gatho ya meximhại, 'bẹt'ogihụ nuya xta jamfihụ.
11 Gehnụ gi xipabi ne gi uta ma'ra.
12 Yo gi ñhẹgi da nhu'a'i ngu hinte gi pödi ngetho gi bötsitho. Nö'ö gi pẹfi: Gi ñö xiñho, gi 'yomañho, gi pẹ'sa ar mhöte, umba ri mụi gi mpẹfi, tsẹta ri ñ'emụi, gi 'bụ n'ar m'ụi xint'axi, ne njap'ụ da dẹñ'a ya ku.
13 Nuya pa hindi tsọmp'ụtho, gi népa ya ku ár mhö Jö, hñu'mba yá mụi, ne gi utwabi.
14 Jamasu nunar hogant'uni xi 'ra'a Jö, ne bi xi'a'i nú'mụ bi hñus'a yá 'yẹ yá ndö ar nijö.
15 Umba ri mụi gi pẹ nuya 'bẹfiyụ, ne yo ma gi hyẹgi. Njap'ụ gatho da hyandi 'yo di xu nuya ñho xi 'ra'a Jö.
16 Nsusẹge ne jamasu ar nt'uti. Yo gi tsạyạ gi 'yọt'a njap'ụ, ngetho gi mpọsẹge, ne da mpọ gatho nu'ụ da 'yọx'a'i.

5

Hanja gi ntsixkwi n'a ngu n'a ya gamfi

1 Yo gi tsụ ar tsi dönzia, zofo ngu ri dada emp'ö, ha nu'ụ bötsitho, ngu ri jödö.
2 Nuya tsi txu, zofo ngu ri nönö, nu'ụ nxutsitho ngu ri nju, gi pẹ'sa n'ar mfeni xint'axi nú'mụ gi xipa hanja da m'ụi.
3 Xipa ar nijö da mạxa nuya n'anxu hinto 'ñehe togo da mạts'i.
4 Ha nu'mụ 'ñe yá bötsi wa yá 'bẹto, dá böhyụ da su, ne da 'yọt'wa ar ñho m'ẹt'o yá mëni. Ne njap'ụ da ko'spa n'a tụi nunar ñho xi hñöñ'ụ, ngetho gehnụ xiñho ne numañho Jö.
5 Nö'ö majöni ar 'ranxu, 'bụsẹ ne hinjo'o togo da su, họnsẹ tọ'mba ár mfạts'i Jö, ne parxui mat'i ne ạpabi da mạts'i.
6 Ha nö'ö ar 'ranxu ọt'a gatho nö'ö ne, ha hingi 'yomañho ár m'ụi, hinga mahyoni da mạxa ar nijö, ngetho nuya 'ranxu'ụ mödi te, pọntho xi du.
7 Xipa ya ku nö'ö di xi'a'i, ne njap'ụ hinte di ja te da nk'a'spabi.
8 Ngetho nu'mụ n'ar ku hingi japamasu nu'ụ te yá njawi ne nuyụ 'bụ hár nguse, xi ts'oka ár jamfi ne töta n'a nö'ö hinxi ñ'emụi.
9 Nu habụ di huxa yá thuhu ya 'ranxu t'umba ar mfạts'i, hindi huxp'ụ nu'ụ hinxi thota hñun'ạte njẹyẹ, ne hinxi 'ñe họnsẹ n'ár döme.
10 Ne di födi bi m'ụ n'ar hogam'ụi, bi te xiñho yá bötsi. Xi umba ar sẹki gatho nu'ụ mi tsọ hár ngu, ne xi xụkwa yá wa ya gamfi. Bi mạxa nu'ụ mi tho ar thogi, ne xi bödi xi mẹ xiñho gatho ya hoga 'bẹfi.
11 Yo gi huxa nu'ụ tsẹtho, ngetho zọta ar pa da ne da mengi da nthöti, ne hinda jwata ar 'bẹfi bi ndụi bi mẹpa ar tsi Hmu.
12 Ne da duxa ar ts'oki, ngetho himbi 'yọt'a ngu xki mönga m'ẹt'o.
13 Da nzöñ'ụ hinte pẹfi, họnsẹ 'yo ne ya ngu. Hinge họnsẹ da bö ya döhñe, te yá nemhñö 'yo pede ño'ö hindi 'ñepi da möñ'ụ.
14 Jange di 'bẹp'a'i, nuya 'ranxu di tsẹtho, dá nthöti, dá te yá bötsi ne da su xiñho ár ngu. Njap'ụ hinte da zạ te da mönga nu'ụ togo hingi ne da nugagihụ.
15 Ngetho 'ra xi 'wege xi dẹnga ar Ts'ondöhi.
16 Nu'mụ n'ar ku ar ñ'ọhọ wa ar 'bẹhñö 'ñe n'ár mëni hár ngu di 'ranxu, mahyoni da umba nö'ö te k'at'i, ne hindar ñhembibi ar nijö da su, ne da tsạ da mạxa ma'ra nu'ụ majöni hinto 'ñehe to da mạts'i.
17 Nuya mạ'yo tsixa xiñho ár nijö ar tsi Hmu, mahyoni xa da nhumansu, ne töte nu'ụ mpẹfi mömba ár mhö Jö ne uta ma'ra.

18 Ngetho hár T'ofo Jö enö njawa: Yo gi tut'wa ár ne ar boi ne'mi töka ar t'ẹi. Ne enö n'ehe: Nö'ö togo mpẹfi, di 'ñepi da t'umba ár nthöhö.
19 Nu'mụ togo ne te da hyọxa n'ar mạ'yo, mahyoni di 'bụ yoho wa hñu togo da tsạ da dạmajöni.
20 Nuya mạ'yo hingi hẹgi ọt'a ar ts'oki, tsụi habụ da hyanda gatho ya ku, ne njap'ụ da zu nu ma'ra n'ehe.
21 Di 'bẹp'a'i hár nthandi Jö, ar tsi Hmu Hesukristo ne yá ẹnxẹ xi hwañ'ö, 'yọt'a ngu di xi'a'i, yo ma gi fạxa n'a wa man'a.
22 Yo gi hu'spa ri 'yẹ gi 'ñexa ngut'a nu'ụ togo ne da mẹpa Jö. Ngetho nu'mụ hingi 'yo xiñho, da mhö gi et'atho ri xụtha. Pẹ'ske n'ar hogam'ụi hinxi jạxt'i.
23 Yo gi tsi họnsẹ ar dehe, tsi n'a tsi tụi ar t'afi'obxi, da hñök'a nö'ö ar ụmụi gi ntsạwi hingi ne da hyẹk'a'i.
24 'Ra dama nhekitho yá ts'oki mödi hinxi thö'spatho majöni, ma'ra da fö m'ẹfa.
25 Njap'ụtho nu'ụ to ọt'a ar ñho n'ehe, 'ra ya hoga 'bẹfi ngut'a da nheki, ha ma'ra da nheki m'ẹfa, ngetho hingi tsạ da ts'ẹ'ma n'ar hoga 'bẹfi.

6

1 Gatho nu'ụ togo m'ẹgo, mahyoni da numañho yá hmu, ne njap'ụ hinda ñhömañ'ụ ár thuhu Jö, ne hinda ñhömañ'ụ ar hoga nt'uti di ñ'emụihụ.
2 Nu'ụ togo 'ñe yá hmu ya gamfi, xa da umba yá mụi da mẹpabi xiñho, yo ma da hyẹgi da 'yọte. Ngetho nu'ụ togo hönga nunar hoga 'bẹfinụ, gehyụ yá hmöka ku. Utwabi gathoyụ ya ku, ne hñu'mba yá mụi da 'yọt'e.

Ga 'bụhụ ngu ne Jö, ne ga umfụ njamödi nö'ö 'rajụ

3 Nu'mụ n'a togo te gatho utatho, ne hingi uta ngu mönga ár hoga mhö ma tsi Hmuhụ Hesukristo, ne hingi ne da dẹnga ar hoga nt'uti otkagihụ ar 'ñu hanja ga 'bụhụ ngu ne Jö,
4 nö'ö ar jö'i'ö ar ñ'ets'i ne hinte pödi, xi 'bẹ ár mfeni, honi togo da ntsạhñökiwi. Ka di bọhnụ hyọkwa yá ñho ma'ra, ya tuhni, ya nts'ani, ne hinto ne da ntsixkwi.
5 Bi ehnụ n'ehe ya ntsạhñöki, hinte mañho njụki nö'ö mönga nuya jö'iyụ. Xi ts'oka yá mfeni ne xi t'ökwa nö'ö majöni. Họnsẹ honga ar ñ'emụi, ne njap'ụ da gụka ar bojö. Hyẹ nuya jö'iyụ.
6 Majöni, döta ár njut'i nunar hogam'ụinụ, nu'mụ ga ñhogamụihụ nö'ö di pẹ'sụ.
7 Ngetho hinte xta höhụwa har ximhại, ne hinte ga höxụ.
8 Nu'mụ di pẹ'sụ te ga tsihụ ne te ga hehụ, gar ñhogamụihụ.
9 Ngetho gatho nu'ụ togo ne da mẹ'sa nzẹyẹ ya m'ẹts'i, töta yá ts'omfeni ne yá ts'ohyọke. Hinte mañho jụki, ne njapabi da nhwati ne da m'ẹdi.
10 Nu'ụ togo xa mö ar bojö, ka bi pọp'ụ gatho ya ts'oki. 'Ra ya ku xi dẹnga ar bojö, xi hyẹp'ụ yá ñ'emụi ne xi tho nzẹyẹ ya dumụi.

Umba ri mụi gi ñöngar ñ'emụi

11 Ha nu'ge Timoteo, ár 'bẹgo'i Jö, 'wege hyẹ gatho nuya ts'okiyụ. Ne umba ri mụi gi 'bụi xiñho, gi 'yo ngu ne Jö, gi pẹ'sa ar ñ'emụi, ar mhöte, ar ts'ẹti, ne nts'ạ'mtho.
12 Tho ar xạnthe, xa gi umba ri mụi gi ñönga ar ñ'emụi. 'Yọt'a ar ts'ẹdi gi tẹnga xiñho ar te hinda thege xi 'ra'a Jö nú'mụ mi zoñ'a'i, ne ga dạmajöni ha yá nthandi nzẹyẹ ya jö'i.
13 Di 'bẹp'a'i hár nthandi Jö nö'ö to umba yá te gatho nö'ö te 'bụi, ne hár nthandi ar tsi Hmu Hesukristo togo bi dạtwa majöni ar Pilato ár hoga 'bẹfi,

14 gi 'yǫt'a nö'ö di 'bẹp'a'i, gi 'bụ n'ar m'ụi hinxi jạxt'i ne hinto da k'as'a'i,
tǫ'ma ar pa da penga ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Ngetho nu xta zǫ ar pa, da ñ'u Jö nunar mpenginụ, gehnụ togo n'asẹ 'bụi,
döta ár nsunda ne pẹ'sa gatho ar ts'ẹdi, ár Ndö ya ndö ne ár Hmu ya hmu.
16 Nuna hösẹ ár te hiñham'ụ da thege, ne 'bụ ha n'ar hyats'i hinto tsạ da zǫni.
Hinto xi hyandi, ne hingi tsạ da thandi. Gehnụ di 'ñepabi ar nsunda ne ar
ts'ẹdi hiñham'ụ da götṣ'i. Dá njap'ụ.
17 'Bẹpa nu'ụ pẹ'sa yá m'ẹts'iwa har ximhại, yo ma da ñ'ets'i. Hinda hñuxyá
dạ har hyạte bojö. Dá hñuxyá dạ Jö togo hö ar te, ne xi 'rakagihụ töte nö'ö di
k'athụ, ne njap'ụ ga 'bụhụ ter entho.
18 Xipabi da 'yǫt'a nö'ö xiñho, ne da mẹ ya hoga 'bẹfi, gehyụ yá m'ẹts'i. Di
pödi da 'yǫt'a n'ar ñho, ha nu'mụ te da uni, di pǫnga ha yá mụi.
19 Njap'ụ tǫ'ma n'ar hoga m'ẹts'i, gehnụ umbabi n'ar ndǫ'mi nuya pa di
'ñep'ụ, ne zẹtwa yá mụi honga ar te hiñham'ụ da götṣ'i.

Ár ngötṣ'i nö'ö bi m'ẹmpa ar Timoteo

20 Nupya tsi Timu, su ar 'bẹfi bi t'ẹnt'a ha ri 'yẹ. Yo gi japamasu nuya
ts'o'bede hinter mẹ'ụ. Hingi 'yǫ'spa yá mhö xi hñuxasẹ nu'ụ enö xa pẹ'sa n'ar
hoga mfödi emp'ö.
21 Nu'ụ togo xi dẹnga nuya mfödiyụ, xi hyẹp'ụ yá ñ'emụi.
Jö da hwëk'a'i ár mfạts'i. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR TIMOTEO
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ar Timoteo

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo ngu bi benga Jö, ne bi
'bẹpkagi ga mönga ar te hiñham'ụ da göts'i, xi ñöt'wabi gatho nu'ụ togo da
ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo.
2 Di ot'a nunar hẹ'minụ, Timoteo, ngu ma hmöka t'ụ'i. Jö ma Dadahụ ne ma
tsi Hmuhụ Hesukristo da hwëk'a'i yá ñho, ne da ko ár mụi da mạx'i gi 'bụ n'ar
hogam'ụi.

Ar Pablo xipabi ar Timoteo da dạmajöni togo ar tsi Hmu Hesukristo

3 Jö di umba njamödi togo di pẹpabi hinte tsụka ma mfeni, ngu bi mẹpabi
ma pale mam'ẹt'o n'ehe, ne parxui di beñ'a'i nú'mụ di ạpa Jö.
4 Di beni hanja ga nzoni nú'mụ nda ñhẹhụ, di nemhö ga pengi ga hant'a'i,
ne ga njohya man'agi.
5 Bi e ha ma mfeni nö'ö ar hoga ñ'emụi gi pẹts'i hingi ñ'entho, di hñöxa ngu
mi pẹ'sa m'ẹt'o ri möle Loida. M'ẹfa bi gohwi ri nönö Eunise, ne di pödi bi
thok'a'i n'ehe.
6 Jange di 'bẹp'a'i xa gi umba ri mụi gi japi da xu nunar nt'uni xi hwëk'a ár
Hñö Jö nú'mụ da hus'a ma 'yẹ.
7 Ngetho Jö xi 'rakagihụ ar ts'ẹdi ga tsẹthụ, da nja ma mhötehụ, ga su ma
mfenihụ, hinge ga ntsuhụ.
8 Jange yo ma gi ntsạ gi mö xka ñ'emụi ar tsi Hmu, ne hingi nkọni di
ntsixkwi, nuga di jot'a har fạdi ngetho di mömba ár mhö Jö. Dạtwa majöni
n'ehe, mödi da nt'ụtsa'i ne gi tho nzẹyẹ ya thogi, ne Jö da 'ra'a ar ts'ẹdi gi tho
gathoyụ.
9 Gehnụ bi pọkagihụ, ne bi zonkagihụ ga 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi. Bi jap'ụ
hinge xa di pẹhụ ya ñho. Njap'ụ xki beñ'ö nda hwëgagihụ nuya ñhoyụ nu'mụ
nga ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Maham'ụ xki benga njap'ụ nda 'yọt'e
nú'mụ himi thokta ar ximhại.
10 Ha xi nheki nuya payụ xi zọkwa ma tsi Pọhọtehụ Hesukristo, togo bi
hñöka ar ndöte, ne bi gụka har hyats'i ar te hiñham'ụ da göts'i, mi mönga ar
hoga mhö.
11 Ne nuga bi thuxkagi ngu ar mpọte ga mönga nunar hoga mhönụ, ne ga
utwabi nu'ụ hingya xodyo.
12 Jange di thoka gatho nuya thogipya. Hindi ntsạ ga dạpa majöni ár mhö
Jö, ngetho di pöka togo xta ñ'emụibi. Ne di pödi xiñho pẹ'sa ar ts'ẹdi da supka
ma te xta ẹnt'wa hár 'yẹ, ga tọ'mi da zọ ar pa da thöxamajöni.
13 Tẹnga nuya hoga mhö xka 'yọxkagi xta mö, ne gi tẹnga ar ñ'emụi ne ar
mhöte di pẹ'sụ, ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Ngetho xi t'a'a ár ts'ẹdi ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụi, su nunar hoga mhö xi
t'ẹnt'a ha ri 'yẹ.
15 Ngu xka pödi, gatho nuya ku me Asia bi hyẹgasẹwa, 'rayụ ar Figelo ne ar
Ermogene.
16 Har tsi Hmu da hwëkwa ár njöpi ar ku Onesiforo ne gatho yá mëni, ngetho
himbi ntsạ ba e bi k'öska har fạdi, ne ba penga nzẹyẹ ya pa bi hubga ma mụi.
17 Ngu mi zọkwa Nroma, dama bi hyongagi ne bi dingagi.

18 Dá mẹ'spa ar nhwëki ar tsi Hmu nú'mụ xta hñö'spa majöni ar tsi Dada.
Gi pöke xiñho hangu bi mạxkagihụ nú'mụ ndi 'bụhụp'ụ Efeso.

2

N'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo

1 Nu'ge pọntho ma t'ụ'i har ñ'emụi, umba ri mụi gi pẹpa Jö. Jụ nunar ts'ẹdi
xi hwëgagihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
2 Ne nö'ö xka 'yọxkagi xta mönga madeda ya mhunts'i, 'yẹnt'wa ha yá 'yẹ
nu'ụ gi handi 'bụi xiñho ne da tsạ da uta ma'ra.
3 Jange nu'ge 'mụ, tsẹta ya thogi ngu n'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Jangu n'ar ndogu hingi tsạ da mẹ man'ar 'bẹfi, họnsẹ honga da numañho
togo xi umba nunar 'bẹfinụ.
5 Njap'ụ nö'ö ntöhö n'ehe, nu'mụ hinda ñ'eni ngu di 'ñepi, hinda t'umba ar
nthöhö.
6 Ar mot'i nu'mụ ne da nxofo, mahyoni da nụ ár xạnthe da mpẹfi m'ẹt'o.
7 Nu xiñho nö'ö di xi'a'i, ne ar tsi Hmu da xok'a ri mfeni gi pödi teme di
bọnga gatho.
8 Benga ar tsi Hmu Hesukristo ár mạnga'bẹto ar Dabi, bi du ne bi mengi bi
jo'spa ár te man'agi. Gehnụ enga ar hoga mhö di mönga.
9 Ngetho di mönga nunar mhönụ, di tho ar thogi di jot'wa har fạdi ngu n'ar
hyote. Mödi nunár mhö Jö hinda tsạ da jot'i.
10 Jange di tsẹta ya thogi bi epkagi, di honi da ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo
nu'ụ xi hwahna Jö, ne njap'ụ da mpọhọ ne da m'ụhwi hár nsunda gatho ya
pa.
11 Majöni nunar mhö enö njawa:
Nu'mụ da tuwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ma ga 'bụhwihụ n'ehe.
12 Nu'mụ ga tsẹthụ gatho nö'ö di 'ñepkagihụ, ma ga ndöwihụ n'ehe.
Ha nu'mụ ga kọñhụ'ö, ma da kọngagihụ n'ehe.
13 Nu'mụ ga hẹhụ di tọ'mhụ ar tsi Dada, nö'ö hinda hyẹgagihụ,
ngetho hinda tsạ da pạta ár ne.

Ar hoga 'bẹgo numañho Jö

14 Bembabi ya ku ne zo hár nthandi Jö hinda ntsạhñöki, ngetho hinter ñho,
họnsẹ ts'okwa yá mfeni nu'ụ to ọde.
15 Umba ri mụi gi ñhoga'bẹgo hár nthandi Jö, ngu n'ar 'bẹgo hinte pẹ'sa te
da m'ẹtwa ár tsạ, di mönga xiñho ar mhö majöni.
16 Hyẹp'ụ nuya mhö hinte o yá 'ñu, ngetho hinte ár ñho, họnsẹ tsits'i da 'yọt'a
ya ts'oki nu'ụ togo ñö njap'ụ.
17 Nuyá ts'ont'uti ma da nụngi ngu n'ar hñeni tsit'a ar ndo'yo. 'Ra nu'ụ to
möñ'ụ, gehyụ ar Imeneo ne ar Fileto.
18 Xi hyẹp'ụ nö'ö majöni, ngetho möñ'ụ xi mengi xi nte nu'ụ xki du, ne
ts'okwa yá ñ'emụi nu ma'ra.
19 Ha nuna teme xi mönga Jö, hinda tsạ da mponi, dạmajöni enga njawa: Ar
tsi Hmu pö nu'ụ togo yá mẹti'ö. Ne enö n'ehe: Dá hyẹp'ụ n'agitho yá ts'oki
gatho nu'ụ nọmba ár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Ha n'ar döta ngu te gatho janụ har kụni, 'ra xi mhödi xi thoka k'axt'i ne
t'axbọjö, 'ra xi thoka zatho, ma'ra domhitho. 'Rayụ mpẹ ha ya hoga 'bẹfi,
ma'ra mpẹ ha ya 'bẹfi hints'ụ pẹ'sa ár nsu.
21 Njap'ụtho ya ku n'ehe, nö'ö togo da hyẹp'ụ yá ts'oki da 'weke da mẹpabi
ar tsi Dada, da tsạ da mpẹfi xiñho ne da 'ñe'spa ár nsu Jö, di 'bụi da 'yọt'a n'ar
hoga 'bẹfi ngu ne'ö.

22 Jange yo ma gi tẹmba yá mfeni nu'ụ ya bötsi te gatho ne'ụ. Umba ri mụi gi ñhogajö'i, gi pẹ'sa ar ñ'emụi, ar mhöte, gi 'bụhwi xiñho nu'ụ ma'ra ya ku mat'a Jö xint'axi yá mfeni.
23 Yo gi japamasu nuya ntsạmfödi hinte o yá 'ñu, hingi pödi tema di göts'i. Gi pöke hinte mañho njụki, họnsẹ u ar tsibi.
24 Ngetho ár 'bẹgo ar tsi Hmu hingi ho da ntsạhñökiwi ma'ra. Nö'ö xiñho da mẹfi, di ñhogajö'i, di pödi da uta ma'ra, ne da tsẹta ya thogi.
25 Da mẹ'sa n'ar hogamụi da hñökwa nu'ụ togo hingi ne da numañho nö'ö mhö, xömhö Jö da umba ar sẹki da 'yọt'wa ár ntsọ'mi, ne da zo yá mfeni nö'ö majöni.
26 Ne njap'ụ da tsạ da k'ot'a hár 'yẹ ar ts'ondöhi habụ mi kụ, mi japabi nda 'yọt'a gatho nö'ö mi ne'ö.

3

Yá m'ụi ya jö'i ár ngöts'i ya pa

1 Di ne gi pödi n'ehe, nuya ngöxpa xa ma da ehe ya pa xiñhembi.
2 Nuya jö'i xa ma da mhösẹ, di ne da mẹ'sa nzẹyẹ ya m'ẹts'i, xa di nete, xa di ñ'ets'i, di tsanga Jö. Hindi ọta yá dada, hindi ñ'otho yá njamödi, ne hindi ne da m'ụi xiñho.
3 Hinte di ñ'otho yá mhöte ne yá nhwëki, di jụxa ya nhemhñö, di ne da 'yọt'a gatho nö'ö ne'ụ, di thota yá nts'o, di ụtsa gatho nö'ö xiñho.
4 Ya hyạte, ngut'a mbọ yá kwẹ, di gesẹ, m'ẹt'o ne da njohya'ụ ne ka da hyonga Jö.
5 Ñ'udi ngu ya hogajö'ihmö, mödi hingi nheki ár ts'ẹdi Jö ha yá mụi. 'Wege, yo gi nthöskwiyụ.
6 Ngetho 'rayụ 'yo ha ya ngu ka ya 'bẹhñö muxyá thại, ñhẹgi da hyạt'a yá mfeni da 'yọt'a gatho nö'ö ne'ụ.
7 Nuya 'bẹhñöyụ hyax'mụ honga tema 'ra'yo da bödi, ne hiñham'ụ da zọnga ár ngöts'i da bö nö'ö majöni.
8 Nuya kate jö'iyụ hingi ne da 'yọxa ár mhö Jö, jangu ar Hanes ne ar Hambre himbi ne bi 'yọxa nö'ö mi xipa ar Moise. Nuyụ xi ts'oka yá mfeni, xi njot'wa ar goxthi hinda ñ'emụi.
9 Hinda tsạ da nụnga yá 'bẹfi, ngetho da fötho hingi ho nö'ö möñ'ụ, ngu bi fötwa yá ts'o'bẹfi nu'ụ himbi ne bi 'yọxa ar Moise.
10 Ha nu'ge xka tẹmga ma nt'uti, xka pötka ma m'ụi ne habụ di ne ga tsọni, ma ñ'emụi, ma nkomụi, ma mhöte, ne hanja di tsẹta ya thogi.
11 Gi pödi ya nt'ụtsa ne ya ụgi da thohnụ har hnini Antiokia, Ikonio, ne Listra. Gatho nuya thogiyụ ar tsi Dada bi pọkagi.
12 Njap'ụ gatho nu'ụ ne da m'ụ xiñho di ñ'owi ar tsi Hmu Hesukristo, ma da tho ya nt'ụtsa n'ehe.
13 Ha nuya ts'ojö'i ne ya hyạte 'yo di ma di hñuxa yá ts'oki, nu'ụ 'yo hạt'a ma'ra ne nthạt'ụ.
14 Jange nu'ge yo ma gi hyẹp'ụ nö'ö xka pödi ne xi zo ri mfeni xiñho, xka nut'wa yá hogam'ụi nu'ụ togo xi ut'a'i.
15 Ngar t'ụlo bötsitho nga pötwa ár T'ofo Jö, ne nuna tsạ da 'ra'a ar hoga mfödi gi mpọhọ xki ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo.
16 Gatho ár T'ofo Jö, go bi unga ar mfeni'ö bi t'ot'i. Jange xiñho da t'uta ma'ra, da zopa yá mfeni, da zụi, ne da 'yot'wa ar 'ñu hanja da ñhogajö'i.
17 Ne njap'ụ nu'ụ tẹnga Jö di 'bụi xiñho, hinte di k'at'wabi da mẹ n'ar hoga 'bẹfi.

4

Mömba ár hoga mhö Jö

1 Di 'bẹp'a'i hár nthandi Jö ne ár nthandi ar tsi Hmu Hesukristo, togo ma da
hñö'spa majöni gatho ya jö'i, nu'ụ di te ne nuya xi du, xta penga da ndö.
2 Mömba ár mhö Jö, hiñham'ụ gi tsạyạ gi uta ma'ra, 'yot'wa ar 'ñu, tsụi, zofo
da m'ụi xiñho. Pẹ'sa ar ts'ẹti gi mömba ár nt'uti Jö.
3 Ngetho ma da zọ ya pa nuya jö'i hinda ne da 'yọxa ar hoga nt'uti. Dar
nxöhi yá gu te gatho ne da 'yọ'ụ, ma da munsa nzẹyẹ ya utate da xipa nö'ö
ne'ụ.
4 Hinda ne da 'yọx'ụ nö'ö majöni. Ma da 'wege da 'yọxa ya 'bede xi bensẹ
ya jö'i.
5 Ha nu'ge su ri mfeni, tsẹta ya dumụi, umba ri mụi gi mömba ár hoga mhö
Jö, 'yọt'a xiñho nö'ö ar 'bẹfi xi t'a'i.
6 Ngetho nuga bi dạt'a ar pa nda ndạtwabi ma te Jö ngu n'ar m'ọñhọ, ne di
'bạ ar 'ñu ga tsokwa nunar ximhạinụ.
7 Xta ọt'a ar ts'ẹdi xta ntöte har hoga tuhni, xta jwata ar 'bẹfi xi t'akagi, ne
xta pödi xta su xiñho ar ñ'emụi bi t'utkagi.
8 Jange nupya xi 'bẹskatho ma nthöhö t'umba nu'ụ 'bụ xiñho, ma da 'raka
ár hoga ts'ụt'wi ar tsi Hmu Hesukristo hár ngötṣ'i ya pa. Hinge họnsẹgi, ma
da t'umbabi gatho nu'ụ tọ'mi da penga man'agi.

Ar Pablo xipasẹ ar Timoteo teme da 'yọt'e

9 Jar möte gi e ngut'a gi k'öskagi.
10 Ngetho ar ku Dema bi ma Ntesalonika, bi dẹnga ar ximhại bi zogasẹwa.
Ar ku Kresente bi ma Galasia ne ar ku Tito bi ma Dalmasia.
11 Họnsẹ di 'bụ'bewa ar ku Luka. Xki ehe ba tsip'ụ ar ku Mörko, ngetho di
honga hár 'bẹfi Jö.
12 Ar ku Tikiko da pẹhni bi map'ụ Efeso.
13 Xki ehe ba hönkats'ụp'ụ ma pạt'i da tso Ntroa hár ngu ar ku Karpo. Gi hö
ya t'ofo, benga m'ẹt'o gi hö nu'ụ xi t'ot'a nximhni.
14 Ar Handro nö'ö ar hwit'i xa xi 'yọtka ya ts'om'ụi. Ar tsi Dada da ko'spa
ár ñöni nö'ö xi 'yọtkagi.
15 Jange nu'ge jamasunụ n'ehe, xa xi umba ár mụi xi dọxa nö'ö di möñhụ.
16 Nu ár mụdi bi zonka ya ts'ụt'wi, hinto bi mạxkagi, gatho bi hyẹgatho. Ar
tsi Dada da pumbabi'ụ.
17 Ar tsi Hmu himbi hyẹgasẹgi, bi 'rakagi ar ts'ẹdi bi tsạ da mömba ár mhö Jö,
ne bi 'yọ gatho nu'ụ hingya xodyo. Njap'ụ bi pọkagi himbi zagagi ya 'muhu.
18 Ne di pödi da pọkagi ar tsi Dada. Hinda hyẹgi da 'yọtka ya ts'omfeni
benga ya jö'i, ne da kwatka ma te da zixka mhets'i hár ndö'ö. Ge'ö di 'ñepabi
da nsundabi gatho ya pa. Dá njap'ụ.

Ar Pablo edi ya gamfi ne ạpa Jö da mạts'i

19 Zẹngwagip'ụ ar ku Priska ne ar ku Akila, ne gatho yá mëni ar ku
Onesiforo.
20 Ar ku Erasto bi gohnụ Nkorinto, ha nu ar ku Trofimo da tso Nmileto
ngetho mi hñeni.
21 Jar möte gi e ngut'a, yo gi tọ'mi da zọ ya tsẹ. Pẹñ'a nzẹngwa ar ku Eubulo,
ar ku Pudente, ar ku Linu, ar ku Klaudia ne gatho nuya ku 'bụkwa.
22 Dá su'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo, dá hwëk'ahụ ár njöpi gi gathohụ. Dá
njap'ụ.

AR TITO
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ar Tito

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár 'bẹgogi Jö ne ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo. Gehnụ xi mẹnkagi ga tsi da ñ'emụi nu'ụ togo xi hwañ'ö da bö nö'ö majöni, ne da m'ụ n'ar hogam'ụi.
2 Ne di tọ'ma ar te hiñham'ụ da göts'i, ngu xi ñötkagihụ Jö nú'mụ hinxki hyokta ar ximhại, ha nö'ö hingar kate.
3 Nu mi zọ ar pa bi ñ'udi nö'ö xki ñötkagihụ Jö ma Pọhọtehụ, bi 'bẹnkagi ga mömba nunár mhönụ.
4 Nu'ge Tito, di pẹñ'a nunar hẹ'minụ, ngu di 'ñenö ma t'ụ'i, ngetho go da 'ra'a nunar mhönụ di jamfihụ. Jö ar Dada ne ar tsi Hmu Hesukristo ma Pọhọtehụ, da hwëk'a yá ñho, ne da ko ár mụi da mạx'i gi 'bụ n'ar hogam'ụi.

Hanja da m'ụ yá 'bẹgo Jö.

5 Nú'mụ nda tsok'a'i núnụ Nkreta, da jap'ụ ngi jwata nunar 'bẹfi mi 'bẹdi, ne ngi 'ñexa ya ndö ha ya nijö ha gatho ya hnini, ngu da xi'a'i ngi 'yọt'e.
6 Nuya ku togo gi 'ñets'i, mahyoni hinte di pẹ'sa te da nk'a'spabi, di 'ñe n'adar 'bẹhñö, nuyá bötsi di ñ'emụi xiñho, hindar nts'o ne di ọta yá dada.
7 Ngetho mahyoni nunár 'bẹgo Jö di 'bụ n'ar hogam'ụi, hindar ñ'ets'i, hindar kwẹ, hingar nti, hindi ntuhni, hindar nzibjö.
8 Di pödi da unga nsẹki hár ngu, ar hogajö'i, di pödi te di pẹfi, di ọt'a nö'ö xiñho, di pẹ'sa ar mfeni xint'axi, di pödi da nsusẹ.
9 Mahyoni di pödi da su nö'ö ar mhö majöni ngu bi nsipabi. Njap'ụ da 'yot'wa ar 'ñu ma'ra di uta n'ar hoga nt'uti, ne da hñu'mba yá hmi nu'ụ togo tọxa nunar mhönụ.
10 Ngetho pongda nzẹyẹ togo hingi ne da 'yọt'a nö'ö nsipabi, hingi pödi te möñ'ụ ne njap'ụ ka ma'ra, töte nu'ụ tẹmda yá nt'umbi ya xodyo.
11 Nuya jö'iyụ mahyoni da jotwa yá ne, ngetho ts'omba yá mfeni ya jö'i ne gatho nu'ụ 'bụ ha yá nguyụ. Utwa nö'ö hingi ho, ne njap'ụ da tsạ da gụkwa ar bojö.
12 N'ár m'ẹhni yá jö ya me Nkreta bi 'ñembasẹ'ụ: Nuya me Nkreta, xa ya nemhñö, ñhẹhwi yá nts'o ya mạngazu'we, te yá ts'o'yo ne xa thotyá döhñe.
13 Nuna bi mönga nor m'ẹhni'ö, majöni. Jange tsụ ya ku ne to'mbabi, xipabi da hyẹp'ụ nö'ö hingi ho, ne da dẹnga ar ñ'emụi majöni.
14 Hinda dẹmba yá 'bede xi bensẹ ya xodyo, ne hinda dẹmba yá 'bẹpate ya jö'i xi hyẹp'ụ ar 'ñu majöni.
15 Nu'ụ xint'axi, gatho handi xint'axi, ha nu'ụ xi nts'omba yá mfeni ne hinxi jamfi, gatho handi xi nts'otho, ngetho xi ts'okyá mfeni, ne hingi pödi da hyanda ndana xiñho ne ndana hingi ho.
16 Eñ'ụ xi bö Jö, ha nu ha yá ts'o'bẹfi nheki hin'ö. Ngetho ya ts'om'ụi, ne hingi ne da 'yọde, jange hinte mañho tsạ da 'yọt'e.

2

Ar hoga nt'uti

1 Ha nu'ge mönga họnsẹ ngu mönga ar hoga nt'uti.
2 Xipa nuya dönzia, di pödi tema di pẹfi, di pẹ'sa ar nsu, di nhumañho ár hyoya. Di pẹ'sa n'ar hoga ñ'emụi, n'ar hoga mhöte, ne di tsẹta gatho nö'ö di 'ñepabi.

3 Nuya tsi txu n'ehe, mahyoni di pę'sa n'ar hogam'ų̨i, hindi jų̨xa ya
nhemhñö, hindar mihni, di uta hǫnt'a nö'ö xiñho.
4 Da uta nuya 'bę̨hñö nxutsitho hanja da mö yá dömę ne yá bötsi.
5 Da xokwa yá dą̨ da bödi teme pę̨fi, da uti hanja da m'ų̨i xiñho, da su yá ngu,
da ñhogajö'i ne da 'yǫ̨ta yá dömę. Ne njap'ų̨ hinto da ñömañ'ų̨ ár mhö Jö.
6 Xipa ya bötsi da bödi xiñho hanja da ñ'o.
7 Jange mahyoni gi 'yoge xiñho da dę̨nt'a ri m'ų̨i. Nú'mų̨ gi uti, utwabi nö'ö
majöni xka jamfi, hinge nö'ö oxta mañö.
8 Mönga ar hoga mhö nö'ö hinto tsą̨ da k'ats'i, ne njap'ų̨ da 'bę̨ yá tsą̨ nu'ų̨
to ų̨tsagihų̨, ne hinda tsą̨ da ñömañ'ų̨gihų̨.
9 Xipa ya 'bę̨go di pę'sa n'ar hogamų̨i da 'yǫ̨ta yá hmu, ne hinda dötatho nu'ų̨
te m'ę̨pabi.
10 Hinda bëpyá hmu, da supa nö'ö te xi t'ę̨nt'wa ha yá 'yę̨, ne njap'ų̨ da tsą̨
da ñhömañho ár mhö Jö ma Pǫ̨hǫ̨tehų̨.
11 Ngetho Jö xi ñ'u ár mhöte xi hwëkwa gatho ya meximhą̨i da zą̨ da mpǫ̨hǫ̨.
12 Ne utkagihų̨ ga hę̨hųp'ų̨ ar ts'oki ne yá ts'o'bę̨fi ar ximhą̨i, ga pöhų̨ hanja
ga 'bų̨hų̨, ga ñhogajö'ihų̨, ne ga nsundabihų̨ Jö nuya payų̨.
13 Ga johyahų̨ ga tǫ'mhų̨ ar hoga ndǫ'mi xta penga ma Jöhų̨, gehnų̨ ma
Pǫ̨hǫ̨tehų̨ Hesukristo bi e ha n'ar nsunda.
14 Togo ba e bi unsę̨ ár te bi zimgagihų̨ xki dökagihų̨ ar ts'oki, ne bi xų̨gagihų̨
ár hnini bi nubgagihų̨ ár mę̨ti, jange xa di umba ma mų̨ihų̨ di ǫ̨thų̨ ar ñho.
15 Xipa ya ku nuya mhöyų̨, zofo, ne tsų̨i jų̨ nunar ts'ę̨di xi 'ra'a Jö, hinto da
'ñenö hinter mę̨'ö nö'ö gi utwabi.

3

Bi nhwëgagihų̨ ar pumbate

1 Bemba ya ku da 'yǫ̨ta ya nzą̨yą̨ ne ya ts'ų̨t'wi, da 'yǫ̨ta nö'ö nsipabi, ne di
netho da 'yǫ̨t'a gatho nö'ö xiñho.
2 Hinda ñömañ'ų̨ ma'ra, hinda ntunkwi yá ñ'ohų̨, mahyoni da mę̨'sa ar
mhöte ne da numañho gatho nu ma'ra.
3 Ngetho nujų̨ n'ehe, mam'ę̨t'o te gatho ndi benthų̨, hinge ndi ǫ̨thų̨ Jö, ndi
m'ę̨thohų̨ ha ya ts'oki. Ya ts'omfeni mi jakagihų̨ nga ǫ̨thų̨ gatho nö'ö mi ne'ö.
Ndi 'bų̨hų̨ har ts'om'ų̨i, ndi hyǫ̨kwabihų̨ nö'ö te pę̨'sa ma'ra, ndar ñ'ų̨tsatehų̨,
n'a ngu n'a ndi ñ'ų̨tsahų̨.
4 Ha nú'mų̨ mi nheki ár nhwëki Jö ma Pǫ̨hǫ̨tehų̨, ne bi utwa ár mhöte ya
meximhą̨i,
5 bi pǫ̨kagihų̨, mödi hinge ndi ǫ̨thų̨ ar ñho. Bi pǫ̨kagihų̨ ngetho xa döta ár
nhwëki. Bi xų̨gagihų̨ ma ts'okihų̨ ne njap'ų̨ da m'ų̨hų̨ man'agi, ne hár Hñö Jö
bi 'rakagihų̨ n'ar 'ra'yo m'ų̨i.
6 Jö ba pę̨nkagihų̨ ár Hñö, ne bi gobgathogihų̨ ár ts'ę̨di, ngetho da ñ'emų̨ihų̨
ar tsi Hmu Hesukristo togo bi pǫ̨kagihų̨.
7 Bi hwëgagihų̨ da thanjų̨ hinte ma ts'oki di tuhų̨, ne di tǫ'mhų̨pya ar te
hiñham'ų̨ da göts'i, ngu tǫ'mi da t'umba yá ñho n'ar t'ų̨.
8 Majöni nunar mhönų̨ di xi'i. Jange xa gi xipa ya ku, ne njap'ų̨ gatho nu'ų̨
xi ñ'emų̨i Jö, da umba yá mų̨i da 'yǫ̨t'a nö'ö xiñho, gehyų̨ da mą̨xa gatho da
'ñepabi nö'ö xiñho.
9 Yo ma gi ntsą̨hñökiwi nu'ų̨ xi 'bę̨ yá mfeni ne nǫ̨ñ'ų̨ yá pale mam'ę̨t'o. Yo
ma gi ntsą̨wi, hingi ntǫxkwi nu'ų̨ nǫ̨mba yá 'bę̨pate ar Moise, ngetho hinte
mañho, ne hinte gi jų̨jų̨.
10 Nö'ö ar ñ'ǫ̨hǫ̨ 'weka ya ku, nu'mų̨ xka zofo yo'gi ne hingi ǫ̨de, 'yę̨nga har
nijö.

11 Ngetho gi pödi nunar ñ'o̱ho̱'ö xi hye̱p'u̱ nö'ö majöni ne o̱t'a ar ts'oki, zo̱ ár da̱ ñho̱t'a ar tsibi.

Ar Pablo xipase̱ teme da 'yo̱t'a ar Tito

12 Nú'mu̱ xka pe̱ñ'ap'u̱ ar ku Artemas wa ar ku Tikiko, já gi 'ñehnu̱ ngut'a Nikopolis ne ga nthe̱winu̱, ngetho xta beni ma ga 'bu̱hnu̱ nuya pa ya tse̱.

13 Fa̱xa ar ku Sena nö'ö pötwa yá 'be̱pate ya ndö, ne ar ku Polo. Fa̱ts'i da mengi da ne yá 'ñu, ne hinte da k'at'wi.

14 Uta njap'u̱ ya ku da bödi da 'yo̱t'wa n'ar ñho nu'u̱ thor k'at'i, ne hinda m'u̱tho hindi pödi da 'yo̱t'a n'ar ñho.

Ar Pablo edi ya gamfi ne a̱pa Jö da ma̱ts'i

15 Pe̱ñ'a nze̱ngwa gatho ya ku 'bu̱kwa. Ze̱ngwagihep'u̱ nuya gamfi mökagihe. Ar tsi Dada da hwëk'ahu̱ yá ñho gi gathohu̱. Dá njap'u̱.

AR FILEMON
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ar Filemon

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, xi jokagiwa har fạdi ngetho di pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo. Tsi ku Filemon, ma hoga ku'ihe ne ma ñ'ohụ hár 'bẹfi Jö, nuga ne ar ku Timoteo di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ.
2 Di pẹmfe ar nzẹngwa gatho nuya ku mhunts'a ha ri ngu, ne di pẹmfe nzẹngwa ar ku Apia, ne ar ku Arkipo ma ñ'owihụ fạxkagihụ har 'bẹfi.
3 Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo, da hwëk'ahụ yá ñho, ne da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi.

Ár mhöte ne ár ñ'emụi ar Filemon

4 Núm'ụ di ạpa Jö, hyax'mụ di beñ'a'i, ne di umba njamödi ri ñ'emụi gi pẹts'i.
5 Ngetho di ọde döta ri ñ'emụi gi pẹ'spabi ar tsi Hmu Hesukristo. Hinge họnsẹ'ö, xa gi mö ya ku n'ehe.
6 Di ạpa Jö da nheki yá hoga 'bẹfi ri ñ'emụi, ne da fö gatho nuya ñhoyụ gi pẹ'sụ ha ri mụihụ ngetho xka jamfihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Di pẹ'se n'ar döta johya ne xi hubga ma mụihe nuna ri mhöte, tsi ku, ngetho xka hu'mba yá mụi ma'ra ya ku n'ehe.

Ar Pablo ạpa ar Filemon da jar möte da zöma ar Onesimo

8 Nuga di pẹ'shmö ar ts'ẹdi ngu ár 'bẹgogi ar tsi Hmu Hesukristo, ga 'bẹp'a'i gi 'yọt'a nö'ö di 'ñep'a'i.
9 Ha di mhöhụ n'a ngu n'a, jange di beni xiñho ga ạ'a ar möte, nuga ar Pablo dar dönzia, ne nupya di o har fạdi ngetho di mömba ár mhö ar tsi Hmu.
10 Di ạ'a ar möte gi tsöma nö'ö ma ri 'bẹgohmö ar Onesimo. Xi ñ'emụi ár mhö Jö nú'mụ da zokwa har fạdi, jange di nu ngu ma t'ụ.
11 Ma pa'ụ himar hoga 'bẹgo, ha nupya hö, di hoñhụ ár mfạts'i, ngu'i nguga n'ehe.
12 Jange nupya di pẹñ'ap'ụ man'agi. Numañho ngu gi nugagi, ngetho xa di mödi.
13 Nuga ndi nemhö nga tsömi nda mẹpkagiwa har fạdi, ne nö'ö ngi pẹpkahmö, go nda mẹpkaginụ nupya di owa har fạdi, ngetho di mömba ár hoga mhö Jö.
14 Hinte da ne ga pẹsẹ. M'ẹt'o da ne ngi pödi, ne hinga ja'a'i gi fạxkagi. Di ne da bọnsẹ ri mụi nö'ö gi beni xiñho gi 'yọt'e.
15 Ha di födi nu'mụ Jö bi jap'ụ, bi 'weka 'ra ya tsi pa, nep'ụ da tsạ gi pengi gi nthẹwi, ne hingi 'bẹpya;
16 hinge ngu n'ar 'bẹgotho, nupya ngu n'ar hmöka ku. Nuga xa di mödi, di beni töte tsit'a ri mụi gi möke, ngetho nupya hinge họnsẹ ri 'bẹgo, ri ku n'ehe hár ñ'emụi ar tsi Hmu.
17 Jange nu'mụ majöni gi mökagi ngu n'ar hoga ñ'ohụ hár 'bẹfi Jö, xta zọmp'ụ ar Onesimo, numañho ngu gi numañhogi.
18 Nu'mụ te xi ts'ok'a'i wa te tu'i, hñuts'i go di tuga.
19 Nuga ar Pablo di ja ma 'yẹ di huxa ma thuhu, di ẹnt'a ma ne ga jut'a'i, hinga eñhụ nu'ge gi tukagi n'ehe.
20 'Yọtka nunar ñho di ạ'i tsi ku, ngetho xka ñ'emụi ar tsi Hmu, ne njap'ụ gi jakagi ga njohya, ngetho di nkuhụ har tsi Dada.

21 Di ot'a nunar hẹ'minụ ngetho di pödi gi ọ nö'ö nsi'a'i. Di beni hinge họnsẹ
nö'ö di xi'a'i, ma gi 'yọt'a töte ár nzẹyẹ.
22 Hyogap'ụ habụ ga 'bụi n'ehe, ngetho di tọ'mi da mạxka Jö ma ga
tsọñ'ahụ.

Ar Pablo edi ya gamfi ne ạpa Jö da mạts'i

23 Pẹñ'a nzẹngwa ar ku Epafra nö'ö mahyẹgi di jothewa, ngetho di mömfe
ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
24 Zẹngwa'i n'ehe ar ku Mörko, ar ku Aristarko, ar ku Dema ne ar ku Luka
ma mạxteyụ.
25 Ma tsi Hmuhụ Hesukristo da hwëk'ahụ yá ñho. Dá njap'ụ.

AR EBREO
Ar hẹ'mi bi m'ẹmpa ya ebreo

Ár T'ụ Jö bi xikagihụ tema ne ár Dada ga pöhụ

1 Jö nzẹyẹ ya pengi ba pẹhna yá m'ẹhni mam'ẹt'o, hagatho bi japabi mi zo
ma palehụ.
2 Ne nuya ngöxapayụ xi mẹnsẹ ár T'ụ da zokagihụ. Gehnụ xi zokwabi gatho
ár mẹti, ne bi 'yẹnt'wa hár 'yẹ bi hyoka gatho ar mhets'i ne ar ximhại.
3 Gehnụ togo ñ'u ár hyats'i ár nsunda ñhẹhwitho Jö, ne o hár 'yẹ da dọxa
xọge, họnsẹ da mönga ár mhö pẹ'sa ar ts'ẹdi. Gehnụ bi xụgagihụ ma ts'okihụ
mi unga ár tesẹ, ne bi hñuxa hár ñ'ẹi ar Ndö bi 'bụ mhets'i.
4 Ne bi hñuxa ár nsu ár T'ụ bi döta ya ẹnxẹ. Njap'ụtho ár thuhu bi thu'spabi
töpa ár nsu yá thuhu'ụ.

Ár T'ụ Jö töpa yá nsu ya ẹnxẹ

5 Ngetho tema ẹnxẹ xi 'ñemba Jö:
Go ma T'ụ'i,
nupya di ñ'udi go ri Dadagi.
Ne embabi man'agi:
Nuga go ár Dadagi,
ha nö'ö go ma T'ụ.
6 Man'agi enö nú'mụ ba pẹhna ár 'bẹt'o T'ụ har ximhại:
Gatho yá ẹnxẹ Jö dá ndöñ'ö.
7 Ha nú'mụ nọnga ya ẹnxẹ enö:
Nuyá ẹnxẹ japi da ñhö,
ne nuyá 'bẹgo japi da mfagi.
8 Ne nú'mụ nọnga ár T'ụ enö:
Nuna ri ndö, tsi Jö, hiñham'ụ da göts'i,
ha nuna ri ts'ụt'wi xa n'ar hoga ts'ụt'wi.
9 Xka mö nö'ö xiñho, ne xka ụtsa nö'ö hingi ho.
Jange bi hñus'a ri nsu togo ri Jö.
Bi gox'a ar nziki johya, gi töta gatho ri ñ'ohụ.
10 Xi 'ñenö n'e:
Nu'ge, tsi Hmu, ga hyoka ar ximhại hár ndụi,
ne ar mhets'i go xi hyoka ri 'yẹ.
11 Gatho'ụ ma da göts'i, ha nu'ge gi 'bụi hiñham'ụ da göxa ri te.
Ne gatho'ụ ma da thege ngu n'ar dutu.
12 Ngu n'ar he ma da m'ạts'i ne da 'boni.
Ha nu'ge go get'a'i,
ne nuya ri jẹyẹ hinda ma da thege.
13 Ngetho tema ẹnxẹ xi 'ñemba njawa:
Hñu ha ma ñ'ẹi ga huxkwi,
tọ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ụni ga tsẹp'a ha ri wa.
14 Gatho ya ẹnxẹ yá 'bẹgo Jö, bi pẹhni da mạxa nu'ụ togo ma da hñönga ar
mpọhọ.

2

N'ar döta mpọhọ

1 Jange xa ma ga umba ma mụihụ ga ọthụ nö'ö xta ọhụ, ne hinga m'ẹhụ.

2 Ngetho nunar mhö bi mönga ya ẹnxẹ bi mẹ'sa ár ts'ẹdi, ne nu'ụ togo himbi
ne bi 'yọte, bi hñönga ár mfẹi.
3 Hinda tsạ ga k'onthụ 'mụ, nu'mụ hinga suhụ nunar döta mpọhọ xi
t'akagihụ. Gesẹ ar tsi Hmu togo bi xikagihụ, ne m'ẹfa bi dạmajöni nu'ụ togo
bi 'yọde.
4 Ne gesẹ Jö mi dạmajöni mi ñ'u ya döta nt'udi, ya 'bẹfi hingi tsạ da 'yọt'asẹ
ar jö'i, ne bi hyemba ár Hñö Jö ngu bi ne'ö.

Togo unga ar mpọhọ

5 Jö himbi dạtwa ha yá 'yẹ ya ẹnxẹ nunar te xi 'ñep'ụ ne di nọñhụpya.
6 'Bụi togo bi dạmajöni habụ enö njawa:
Teme ar ñ'ọhọ xa gi beni,
wa ar jö'i xa gi honi.
7 Tx'ụtho bi 'bẹdi xka hyẹkwa ya ẹnxẹ.
Xa ga umba ar nsunda ne ga hñu'spa ár nsu,
ne ga 'yẹnt'wa hár 'yẹ gatho nö'ö xi hyoka ri 'yẹ.
8 Gatho ga pọkwa ha yá wa.
Jö togo bi mọkwa gatho ha yá wa, hinte bi zo njap'ụtho, mödi hinxta
hanthụtho xi tho gathoyụ.
9 Ha nupya xta hanthụ ar Hesu, nö'ö togo 'ra ya tsi pa bi thuxa hại ya ẹnxẹ,
xi t'umbabi ar nsunda ne ar nsu, ngetho bi tho ar ụgi nú'mụ mi thökwabi ár
te. Njap'ụ xki benga Jö ar Dada nda unga ár te ne nda hwëgagihụ ar mpọhọ.
10 Gatho te jawa ne janụ mhets'i, go bi hyok'ö ne go o hár 'yẹ'ö. Bi beñ'ö nda
zixa nzẹyẹ yá bötsi hár nsunda, jange bi japi bi tho ya ụgi ár T'ụ, ne njap'ụ bi
hyokwa ár m'ụi yá Pọhọte'ụ.
11 Ngetho nu'ụ togo xi nt'axkwabi yá te ne nö'ö togo t'axkwabi, n'atho togo
yá mẹti. Jange hingi ntsạ embabi gehyụ yá ku.
12 Ne enö njawa:
Ma ga xipabi ri mhö ma ku,
Madeda ar mhunts'i ga tut'a ya thuhu.
13 Ne man'agi enö:
Nuga ga ñ'emụibi'ö.
Ne enö n'ehe:
Di 'bụ'bewa nuya bötsi bi 'raka Jö.
14 Ngetho nuya bötsi pẹ'sa ha yá ndo'yo ar ji ne ar ngọ, nö'ö n'ehe bi m'ụi
njap'ụ. Ne nú'mụ mi du, bi hwata togo hö ar ndöte, gehnụ ar ts'ondöhi.
15 Ne njap'ụ bi umba ar hogam'ụi nu'ụ togo mi 'bụi mi pẹpa ar ndöte ngetho
mi tsu'ụ.
16 Nunụ himba ehe bi mạxa ya ẹnxẹ, ba ehe bi mạxa yá 'bẹto ar Abra.
17 Jange mi mahyoni nda ñhẹhwi nuyá ku. Ne bi ndöngamöjö xa pẹ'sa ar
nhwëki, ne ọt'a gatho nö'ö di 'ñepi hár 'bẹfi Jö. Ne bi unsẹ ár te ngu n'ar m'ọñhọ
da gut'wa yá ts'oki ya meximhại.
18 Ngetho gesẹ'ö bi tho ar ts'ạti, jange pẹ'sa ar ts'ẹdi da mạxa nu'ụ togo ts'ạti.

3

Ar tsi Hmu Hesu töpa ár nsu ar Moise

1 Jange tsi kuhụ, xi t'axk'a'ihụ ri m'ụihụ ne xi ts'oñ'ahụ ma gi 'bụhụ mhets'i,
beñhụ ar tsi Hmu Hesukristo, ár mpọte Jö ne ar döngamöjö togo tsiska ma
jamfihụ.
2 Nunụ, ọt'a xiñho ngu xi xipabi nö'ö togo xi 'ñets'i, ngu bi 'yọt'a ar Moise
n'ehe hár nijö Jö.

3 Mahyoni di töte ar nsu di t'umba ar tsi Hmu Hesu, m'ẹfa ar Moise. Ngu di
töte ar nsu di t'umba n'a di hoka ar ngu, ne m'ẹfa ar nguse̱.
4 Ngetho ja togo hoka n'ar ngu, ha Jö bi hyoka gatho.
5 Majöni ar Moise bi 'yọt'a gatho nö'ö xki xipa Jö nda 'yọt'a hár nijö, ngu ár
'bẹgo. Gehnụ bi dạmajöni nö'ö ma nda mhönga m'ẹfa.
6 Ha nunar tsi Hmu Hesukristo, ngu n'ar t'ụ su xiñho ar ngu. Ne nujụ go dar
nguhụ nu'mụ hinga hẹhụ ar ndọ'mi, ne ga tsẹthụ ma jamfihụ ga tọ'mhụ da
göxa xọge.

Ár tsạyạ yá bötsi Jö

7 Jange ngu enga ár Hñö Jö:
Nu'mụ ar pania gi 'yọ'sfụ ár mhö Jö,
8 yo gi kothụ ri mụihụ ngu bi 'yọt'a ri palehụ nunar pa bi tsọt'wa ár mụi Jö, ba
tsạtnụ har ot'at'ọhọ.
9 Ka gehnụ ri palehụ bi tsạtkagi ne bi hyomgagi'ụ.
Yon'ạte njẹyẹ bi hyandga ma döta nt'udi ndi ọt'wabi'ụ.
10 Jange bi pọnka ma kwẹ gatho nuya jö'i mi 'bụ nuya pa'ụ.
Ne da ense̱ga:
Hingi tsạyạ te gatho benda ha yá mụi,
ne hinxi bötka ma 'ñu.
11 Ngetho xki mbọ ma kwẹ, da et'asẹ made ma te,
hinda ma da yụt'a har tsạyạ di uni.
12 Tsi kuhụ, hyanthụ hinte di 'bụp'ụ n'a di pẹ'sa n'ar ts'omụi hingi ne da
ñ'emụi, ne da 'we hár 'ñu Jö togo hö ar te.
13 Nö'ö gi 'yọthụ, hñu'mba ár mụi ri kuhụ n'a ngu n'a hyax'mụ, núpya tsạ ga
eñhụ di 'bụhụ ar pania. Hingi hyẹhụ da me ri mụihụ gi ọxụ yá nhemhñö ar
ts'oki.
14 Ngetho nu'mụ xi t'akagihụ ar sẹki ga 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo,
da njap'ụ nu'mụ họnsẹ hinga hẹhụ nunar ñ'emụi da pẹ'sụ hár ndụi.
15 Núpya tsạ gi 'yọhụ da t'enö:
Nu'mụ ar pania gi 'yọ'sfụ ár mhö Jö,
yo gi kot'a ri mụihụ, ngu bi 'yọt'a ri palehụ nunar pa bi ntsọt'wa ár mụi Jö.
16 Togo'ụ bi 'yọtwa ár mhö Jö ne bi tsọt'wa ár mụi. Hage hinge nu'ụ ba jụka
ar Moise har hại Ehipto.
17 Togo xi tsọt'wa ár mụi yon'ạte njẹyẹ. Hage hinge nu'ụ togo bi 'yọt'a ya
ts'oki, ne bi go yá ndo'yo ha ya ot'at'ọhọ.
18 Ne togo bi 'ñet'asẹ made ár te, bi 'ñembabi'ụ hinge nda hñönga ar tsạyạ
uñ'ö. Hage himbi xipabi njap'ụ nu'ụ togo himbi 'yọte.
19 Ne da nuhụ himbi yụt'ụ, ngetho himbi ñ'emụi.

4

1 Jange ma ga tsuñhụ nö'ö te di pẹ'sụ 'mụ. Ngetho mödi di pẹ'sthụ ar ñhöt'i
bi 'rakagihụ ga kụthụ hár tsạyạ, xi'mụ 'ra hingi tsụhụ.
2 Ngetho nujụ ngu'ụ xi nsikagihụ ar hoga mhö. Ha nu'ụ hinte mañho bi
nhwëkwabi, ngetho bi k'at'a yá ñ'emụi nu'ụ togo bi 'yọde.
3 Ne nujụ xta ñ'emụihụ, di 'bụhụ hár tsạyạ, ngu bi 'ñeñ'ö:
Núm'ụ mi mbọ ma kwẹ da 'ñet'asẹ made,
hinge nda yụt'ụ ha ma tsạyạ.
Mödi ár 'bẹfi Jö bi wadi nú'mụ mi jwata ar ximhại.
4 Ngetho ja n'a xẹni har t'ofo habụ nọnga ar yoto mpa, ne enga njawa:
Bi ntsạyạ Jö bi wa gatho yá 'bẹfi har yoto mpa.
5 Ne man'agi habụ enö:

Hinda ma da yụt'ụ ha ma tsạyạ.
6 Jange k'at'a 'ra da yụt'i, ha nu'ụ togo bi t'umbabi m'ẹt'o ar hoga mhö himbi yụt'ụ ngetho ya mẹ'sku.
7 Man'agi huxa n'ar pa: ar pania. Ngu bi 'yot'a ar Dabi xki tho nzẹyẹ ya jẹyẹ, habụ enö:
Nu'mụ ar pania gi 'yọ'sfụ ár mhö Jö,
yo ma gi kot'a ri mụihụ.
8 Ngetho nu'mụ ar Hosue xi umbahmö ar tsạyạ, hinxi nọmhö man'ar pa 'mụ.
9 Pongda n'ar tsạyạ 'mụ, tọ'ma yá bötsi Jö.
10 Ngetho nu'ụ togo xi yụt'a hár tsạyạ, xi hyẹp'ụ ár 'bẹfi, ngu Jö xi hyẹp'ụ ár mẹti'ö.
11 Ma ga umba ma mụihụ ga kụthụ har tsạyạ, ne hinto da dẹmba yá ts'o'bẹfi nu'ụ togo himbi ne bi 'yọte.
12 Ngetho ár mhö Jö te, ne gatho tsạ da 'yọt'e. Töta ár ñho n'ar ndọjwai di hẹnte ár hmi ne ár xụtha, ne kụt'a ya mbo da hyẹkwa ár pa ne ár hñö n'ar jö'i. Da zọnga ha yá ntọkndo'yo ne yá ngöbo, ne pötwathobi yá mfeni ne teme kwata hár mụi.
13 Hiñ'otho tema xi hyok'ö ne hinda ma da m'ụ hár nthandi. Gatho te ja handatho, ngu xoxtho ne hingi jo'mi hár dạ nö'ö togo ma ga dạtwabihụ majöni.

Ar tsi Hmu Hesu ar Döngamöjö

14 Di 'ñehụ n'ar döngamöjö togo bi yụt'a mhets'i, ar tsi Hmu Hesu ár T'ụ Jö. Jange ga suhụ nunar jamfinụ di tẹñhụ.
15 Ngetho hindi 'ñehụ n'ar döngamöjö nö'ö hingi ne da mẹskagihụ ar tsẹti ma ngwent'ihụ. Di 'ñehụ n'a togo bi ts'ạti ngujụ n'ehe, mödi himbi 'yọt'a ar ts'oki.
16 Ma ga kwathụ 'mụ hár thuxandö unga ar nthekate, hinge ga ntsuhụ. Ne ga tsụthwụ ár nhwëki, da hwëgagihụ ár mfạts'i nú'mụ di hoñhụ.

5

1 N'ar döngamöjö xi thahna ha ya jö'i, xi t'ets'i da pọta da m'ạ hár nthandi Jö, ne da unga ya m'ọñhọ, ne njap'ụ da mpumba yá ts'oki ya jö'i.
2 Nö'ö tsạ da mẹ'spa ar ts'ẹti nu'ụ xi m'ẹdi ne hinte pödi, ngetho gesẹ'ö tsạ da hyạt'a ár mfeni ne da 'yọt'a ar ts'oki n'ehe.
3 Jange nú'mụ pọxa ar m'ọñhọ, ọt'a njap'ụ honi da mpumba ma'ra, ne da mpumbasẹ yá ts'oki n'ehe.
4 Hinga gatho tsạ da gụsẹ nunar 'bẹfinụ xa pẹ'sa ar nsu, họnsẹ nu'mụ da zohna Jö ngu bi zohna ar Aron.
5 Njap'ụ ar tsi Hmu Hesukristo himbi ñ'exasẹ ngu ar döngamöjö. Bi hñuxa togo bi mönga njawa:
Go ma T'ụ'i,
ha nupya di ñ'udi go ri Dadagi.
6 Ne ngu enga man'a xẹni n'ehe:
Nu'ge gar döngamöjö hiñham'ụ da göts'i,
ngu bi t'exa ar Melkisedek.
7 Ar tsi Hmu Hesukristo nú'mụ ba ekwa bi njö'i, xa mi umba ár mụi mi zoni, mi ạpa nö'ö togo mi pẹ'sa ar ts'ẹdi nda ñönga har ndöte. Ne bi t'umbabi nö'ö mi ạdi, ngetho mi pẹ'sa ar ntsu ne mi e'spa ár nsu togo bi mạts'i.
8 Mödi mar t'ụmhö, nuya ụgi bi thogi bi uti hanja nda 'yọde.

9 Ne njap'ų bi ñ'u ár ts'ęedi da umba n'ar mpǫhǫ hiñham'ų da göxa gatho nu'ų
togo da 'yǫte.
10 Ne Jö bi hñuxa ngu ar döngamöjö, ngu ar nsu mi pę'sa ar Melkisedek.

Ar mhö xikagihų hinga hęhų ar 'ñu majöni

11 Ja nzęyę te ga möñhų nunar mhönų xta nǫñhų, mödi hingi tsą ga ut'ahų
xǫge, ngetho xka kot'a ri mųihų hingi ne gi pöhų nö'ö t'ut'ahų.
12 Ngetho nzęyę nuya jęyę xi thogi, xi zą̈mhö gi uthų ma'ra. Ha gi hoñhųtho
da t'ut'ahų nunár ndųi ár mhö ar tsi Hmu, ngu n'ar lęlę ne da t'umbatho ar
'ba, hinge ar ñhuni.
13 Ne gatho nu'ų ngu ya lęlę tsųtho, hingi pötho tema xiñho ne tema hingi
ho.
14 Ha nu'ų togo xi ñöts'i, xi bötwabi ar ñhuni, xi xo yá mfeni, ne pödi ndana
xiñho ne ndana hingi ho.

6

1 Jange ga umba ma mųihų ga hoñhų da ñöxa ma ñ'emųihų. Hinga
ñhogamųihųtho nunár nt'uti ar tsi Hmu Hesukristo ndi pöhų nda ndųhų da
ñ'emųihų. Hinga penjų ga huxa ma mfenihų nuya nt'uti da pöhų m'ęt'o. Nö'ö
ga pęhų, ga hęhų di thö'thų ga ǫthwų ár ntsǫ'mi, wa ga thǫhųp'ų ya 'bęfi tsixjų
har ndöte, ga thǫhų di nǫñhų ar mpǫhǫ bi e har ñ'emųi Jö.
2 Ne nuya nt'utiyų, ar xixthe, ar thu'spa ár 'yę man'a, ár menga nte nu'ų xi
du, ne ar pa da thöxamajöni habų da t'umba nö'ö di 'ñepi hiñham'ų da göts'i.
3 Gehnų ma ga ǫthų nu'mų da mą̈xkagihų Jö.
4 Ngetho n'a togo xi m'ų har hyats'i, ne xi zą ar nt'uni di 'ñe mhets'i, ne xi
mę'spa ár Hñö Jö,
5 xi zą̈pa ár hoga mhö Jö ne ár ts'ęedi nuna te xi 'ñep'ų,
6 nu'mų da dą̈gi, hinda tsą da njapabi da 'yǫt'wa ár ntsǫ'mi man'agi. Ngetho
pǫntho pengi tsųt'wa ár T'ų Jö har pont'i, 'bętwa ár tsą njap'ų hár nthandi
gatho ya jö'i.
7 Jangu n'ar hą̈i hingi tsą̈yą̈ hönga ar 'ye, ne umba ya hoga dǫni nu'ų togo
wöhi, hömba ár njöpi Jö.
8 Ha nunar hą̈i unga ya 'mini hingi nhe'ö, tx'ųtho 'będi da ts'ani, ne m'ęfa
da ts'öt'i.
9 Di xi'ahe njanų tsi kuhų, ha di ką̈xmbenihe gi tǫ'mhų ya ñho di ehwi ar
mpǫhǫ.
10 Ngetho Jö pę'sa n'ar hogamųi, ne hinda ma da pumhni ri 'bęfihų, ne nö'ö
ar ñho xka 'yǫthwų ya gamfi, ne hinxka hyęhų gi ǫthų, njap'ų gi ñ'uhų gi
pę'sfų ár mhöte Jö.
11 Nuje di nemhöhe, n'a ngu n'a xa gi umba ri mųihų gi 'yǫthų njap'ų gatho
ri tehų, ne hinda k'at'a ri ndǫ'mhų.
12 Hindi nehe gi ndöhñehų. Nö'ö gi 'yǫthų, tęmfų yá m'ųi nu'ų pę'sa ar jamfi
ne ar ts'ęti hönga ya ñhöt'i.
13 Nú'mų Jö bi umba ar ñhöt'i ar Abra, ngetho himi otho man'a togo di döta
nda 'ñet'a made, bi 'ñet'asę made ár thuhu.
14 Bi 'ñenö: Majöni xa ma ga jöp'a'i ne ga ja'i gi nxöndi.
15 Ne ar Abra bi mę'sa ar ts'ęti bi dǫ'mi, jange bi hñönga ar ñhöt'i.
16 Majöni ya ñ'ǫhǫ et'a made n'a di töte ar döta, ne ǫt'a njap'ų hindi njo'o
togo da 'ñembi hingi njap'ų teme mö. Jange nu'ų te et'a made, enga njap'ų
nö'ö mö.
17 Jö mi ne nda 'yot'wa ár 'ñu xiñho nu'ų togo ma nda gohwi ár mę̈ti'ö,
ngetho hingi pą̈ta ár ne te xi mö, jange bi 'ñet'a made ár thuhusę.

18 Jö bi zojụ ár ñhöt'i ne ár nt'et'amade. Nuya yohoyụ hingi tsạ da mpạti,
ne Jö hingi tsạ da mönga n'ar nhemhñö. Njap'ụ xa hñubgagihụ ma mụihụ ga
tọ'mhụ nö'ö xi 'bọskagihụ núya xta ehụ ga kwathụ hár ndọ'mi.
19 Numa ndọ'mihụ tọska ma pahụ, ñhẹhwi ngu n'ar bọjö xiñhụ tọ'sa n'ar
motsa. Nunar ndọ'minụ foxa mbo mọte ar xụnidutu habụ 'bụ ár nsunda Jö.
20 Gehnụ habụ bi yụt'a m'ẹt'o ar tsi Hmu Hesukristo, m'ẹfa nga tẹñhụ n'ehe.
Njap'ụ bi t'ets'i ngu ar döngamöjö hiñham'ụ da göts'i, ngu ar nsu bi mẹ'sa ar
Melkisedek.

7

Ar 'bẹfi ngu ar döngamöjö bi mẹ'sa ar Melkisedek

1 Nunar Melkisedek mar ndö har hại Salem, ne már möjö Jö bi 'bụ mhets'i.
Bi bọni ma ba thö ar Abra mi pengi xki ma ba hwata ya ndö, ne bi jöpi.
2 Ne ar Abra bi umba ár 'rẹt'a xẹni gatho nö'ö mi hö. Nunar thuhu
Melkisedek pọni da 'ñenö, ar ndö ọt'a ar hoga ts'ụt'wi. Ne már ndö har hại
Salem, ne da 'ñenö, ar ndö unga ar hogam'ụi.
3 Hindi pöthwụ ár dada, ár nönö, yá pale. Hindi pöhụ hanja bi m'ụi, hanja bi
du, njangu ár T'ụ Jö, gehnụ ar möjö hiñham'ụ da göxa ár nsu.
4 Beñhụ 'mụ tengu mar döta ár nsu mi pẹ'sa nunar Melkisedeknụ. Ngetho
nuna ma palehụ ar Abra, himbi k'ont'i nda umba ár 'rẹt'a xẹni nö'ö xki
hñömba ya ndö bi dö'ö.
5 Majöni nuya xi 'ñe ha yá 'bẹto ar Lebi, gehyụ hönga ar 'bẹfi ngu ar möjö.
Xi m'ẹpabi da hñönga ár 'rẹt'a xẹni ngu mönga ha ya 'bẹpate, mödi jot'wa yá
ku, ngetho nuyụ xpa pọnga ha yá bötsi ar Abra n'ehe.
6 Ha nunar Melkisedek togo hinxpa 'ñe ha yá 'bẹto ar Lebi, bi hñönga ár
'rẹt'a xẹni bi umba ar Abra, togo xki hñönga ar ñhöt'i, ne bi jöpabi.
7 Ne di pöhụ xiñho nö'ö togo töte ár nsu, go unga ar njöpi'ö.
8 Nuya möjö togo hönga ar 'rẹt'a xẹni, gehyụ ya ñ'ọhọ the yá te, ha nunar
Melkisedek mhö nunụ tetho, hinxi du.
9 Ma ga möñhụ nú'mụ mi unga ár 'rẹt'a xẹni ar Abra, pọntho bi gut'a yá
'bẹto ar Lebi n'ehe, ha nupya jot'a nu'ụ xpa ehnụ.
10 Ngetho ar Lebi hinxki m'ụtho. M'ẹfa ba e ha yá 'bẹto ar Abra togo xki ma
ba tsụ ar Melkisedek.
11 Nu'mụ da t'axka yá te ya jö'i ha yá 'bẹfi ya möjö yá 'bẹto ar Lebi, ne ha ya
'bẹpate bi t'unga nuyá pa ya möjöyụ, yo'ö ba pẹhna Jö man'ar möjö di pẹ'spa
ár nsu ar Melkisedek, ne himi pẹ'spa ár nsu ar Aron.
12 Ha nu'mụ da 'bạta ar möjö, mahyoni da 'bạta ya 'bẹpate n'ehe.
13 Ne nö'ö togo mhö, n'añ'o yá pale, nuyá mëni hinto bi mpẹ har nijö.
14 Gatho pödi, nuna ma tsi Hmuhụ ba e ha yá 'bẹto ar Huda, ha nunar Moise
hinte bi nọni ha nda nmöjöyụ.
15 Ne xa nhekitho, nu'mụ da nanga man'ar möjö n'añ'o di pẹ'spa ár nsu ar
Melkisedek, hinxpa e ha yá 'bẹto ar Aron.
16 Hinxki t'ets'i ngu enga har 'bẹpate nọnga ar jö'i da zokwa yá 'bẹto. Ha
nupya xi hñönga togo pẹ'sa ar te hinda ma da göts'i.
17 Xi ndạmajöni nhọñ'ö habụ enö:
Nu'ge gar möjö hiñham'ụ da the ri ts'ẹdi,
gi pẹ'spa ár nsu ar Melkisedek.
18 Xi thöka nunar 'bẹt'o 'bẹpate 'mụ, himi pẹ'sa ar ts'ẹdi, ne himbi tsạ bi
'yọt'a nö'ö mi mahyoni nda 'yọt'e.
19 Ya 'bẹpate hinto bi umba n'ar hogam'ụi, ha nu mi t'unga n'ar 'ra'yo
ndọ'mi xa töte ár ñho, fạxkagihụ ga kwathụ ga hoñhụ Jö.

20 Ne Jö bi 'ñet'asẹ made ár thuhu bi nọñ'ö.
21 Ngetho majöni nu ma'ra ya möjö bi t'ets'i ne hinto bi t'et'a made. Ha nunụ hö, bi 'ñet'a made nu togo bi 'ñets'i, bi 'ñembabi:
Bi 'ñet'a made ár thuhu ar tsi Dada, ne hinda ma da pạta ár ne.
Bi 'ñenö:
Nu'ge gar möjö gi pẹ'spa ár nsu ar Melkisedek,
hiñham'ụ da göxa ri ts'ẹdi.
22 Ar tsi Hmu Hesu 'bạ made, japi da tho nunar nkohinụ xa töte ár ñho.
23 Numa'ra ya möjö bi nja nzẹyẹ, ngetho nda du ne himi tsạ nda mpẹ nzẹyẹ ya pa.
24 Ha nunụ hiñham'ụ da göxa ár te, jange pẹ'sa ar 'bẹfi möjö hiñham'ụ da thege.
25 Jange hyax'mụ tsạ da pọhọ nu'ụ ñ'emụibi'ö ne da e da wat'i da hyonga Jö, ne hingi tsạyạ ạpa Jö da mạx'ụ.
26 Ngetho nunar döngamöjönụ, gehnụ ndi hoñhụ: Ár m'ụi xint'axi, hingi pödi da 'yọt'a ar ts'oki, hinxi jạxt'a ár m'ụi, hingi nthöskwi ya 'yọt'ats'oki, ne bi ts'ixa mhets'i ba 'bụhwi Jö.
27 Nu'mú, hinge mahyoni hyax'mụ da unga n'ár m'ọñhọ ne da mpumbabi yá ts'okisẹ, ne m'ẹfa da unga nuyá mẹti ya jö'i, ngu ọt'a nu ma'ra ya döngamöjö. Ngetho nunụ, bi unsẹ ár te n'agitho, ne hiñham'ụ da unga man'agi.
28 Ngetho ya 'bẹpate exa ngu ya döngamöjö ya jö'i hiñ'otho yá ts'ẹdi. Ha nú'mụ mi tho ya 'bẹpate, bi 'ñet'asẹ made ár thuhu Jö, nda 'ñexa ár T'ụ xa ja ár ts'ẹdi, hiñham'ụ da the ár nsu.

8

Nó'ö 'bạ made ẹnga ar 'ra'yo nkohi

1 Gatho nuna xta möñhụ, họnsẹnụ di ne da zo ri mfenihụ: Di pẹ'sụ nunar döngamöjönụ, togo bi hñuxnụ hár ñ'ẹi ár thuxandö Jö mhets'i.
2 Bi mpẹ habụ majöni ar dönganijö xi hyokasẹ Jö, hinge ar meximhại.
3 Ngetho gatho ya döngamöjö, xi thuts'i da mọxa ya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i. Jange nunụ n'ehe mahyoni di pẹ'sa te da mọ'spa Jö.
4 Nu'mụ di 'bụhmöwa har ximhại, hindar nmöjöhmö'ö, ngetho jawa ya möjö pọxa ya m'ọñhọ ngu mönga yá 'bẹpate ar Moise.
5 Nu'ụ pẹpa nö'ö di hñötṣ'i ne ar xuditho nu te janụ mhets'i. Ngu bi t'uta ar Moise nú'mụ ma nda hyokwa ár ngu Jö, ne bi t'embabi: Hyanda xiñho gi hyoka ngu xi t'ut'a'i har t'ọhọ.
6 Ha nupya nunar döngamöjönụ di tẹñhụ, xa döta ár 'bẹfi, ngetho 'bạ made ẹnga nunar 'ra'yo nkohi. Gehnụ xi t'unga mahyẹgiwi ma'ra ya ñhöt'i xa töte yá ñho.
7 Ngetho nu'mụ nunar 'bẹt'o nkohi di pẹ'shmö ár ts'ẹdi, hinge mi mahyoni nda t'umhö man'a 'mụ.
8 Gesẹ Jö himbi numañho ár 'bẹfi ya me Israel, jange bi zụi bi 'ñembabi'ụ:
Ar tsi Hmu enö: Ma da zọ ya pa
ga nko'be ya me Israel ne ya me Huda man'ar 'ra'yo nkohi.
9 Hinge ngu nunar nkohi da nko'be yá pale,
nú'mụ nda mipa yá 'yẹ da jụka har hại Ehipto.
Ngetho nu'ụ himbi umbyá mụi bi 'yọt'a nö'ö da nko'be,
ne nuga da hẹka'ụ, enga njap'ụ ar tsi Hmu.
10 Nu xta tho nuya pa'ụ, gehnụ ar nkohi ma ga nko'be ya me Israel, enga ar tsi Hmu:
Ma ga ot'wa ma 'bẹpate ha yá mfeni'ụ,

ne ma ga köt'wa ha yá mụi.
Ma ga 'bụi ngu ár Jögi,
ne ma ga nuga'ụ ngu ma bötsi.
11 Hinto ma da uta ár ñ'ohụ,
hinto ma da uta ár ku, di embabi:
Pödi togo ar tsi Hmu.
Ngetho gatho ma da bökagi,
di ndụ nö'ö tsi t'ụlo, ne di göxa nö'ö döta.
12 Ma ga pumbabi yá ts'oki,
hinga ma ga pengi ga bemba nö'ö hingi njap'ụ bi 'yọt'ụ.
13 Nu'mụ enö n'ar 'ra'yo nkohi, xi gönga nö'ö man'a 'mụ. Ha nö'ö enö bi göngi ne bi thege, tx'ụtho 'bẹdi da m'ẹdi.

9

Ar nijö habụ mi ndönga Jö nuwa har ximhại, ne nö'ö bi jap'ụ mhets'i

1 Ha nunar 'bẹt'o nkohi, Jö xki xipabi ya jö'i hanja nda ndömbabi har nijö mi 'bụkwa har ximhại.
2 Ne nunar nijö mi njanụ: Har ñụt'i habụ mi t'embabi Mar Nsunda, ka mi 'bụhnụ ar mfox'yo, ar mexa ne ya thuhme mi t'e'spabi Jö.
3 Ne mọte ár ñoho ar döta dutu, mi juta nö'ö man'ár xẹni ar nijö mar thuhu Xa Ar Nsunda.
4 Ka mi 'bụhnụ n'ar nt'uts'i xki thoka ar k'axt'abọjö, ne ar k'axt'a 'bezankohi habụ 'bẹ'sa n'ar k'axt'at'ẹni, mi kö ar ñhuni ba e mhets'i, ár t'o ar Aron bi 'rogi, ne ya nxindo nkohi.
5 Ne mañö ar 'bezankohi, ka xki thuxnụ ya dö'ẹnxẹ mi ñ'u ár nsunda Jö, mi ko'ma ar k'axt'axithẹ, habụ mi nhöxa ar ji mi punga ya ts'oki. Nuyụ hinga ma ga ot'ahụ xiñho ar 'ñupya.
6 Nu xki wadi xki thoka gatho, nu hár ñụt'itho ar nijö, hyax'mụ mi kụt'a ya möjö mi ọt'a yá 'bẹfi mi ndöngajö.
7 Nu hár ñoxẹni ar nijö, họnsẹ ar döngamöjö mi kụt'i ne n'agitho ar jẹyẹ. Himi tsạ nda yụt'i nu'mụ hinte mi hömpa ár ji ya mẹti nda unga ngu ar m'ọñhọ. Njap'ụ nda mpumbabi m'ẹt'o yá ts'oki'ö, ne m'ẹfa yá ts'oki gatho nu ma'ra.
8 Ne ár Hñö Jö utkagihụ njap'ụ, hinxki t'unda ar sẹki to gatho nda yụt'a habụ t'embabi Xa Ar Nsunda, nú'mụ hár ñụt'i ar nijö hinxki 'bẹta ár nsu.
9 Nunụ ngu ár xuditho nö'ö di thohụpya. Nuya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i mi m'ọ'spa Jö mam'ẹt'o, hinto bi hyokwa yá m'ụi nu'ụ mi ọt'a njap'ụ.
10 Nu'mụ nuya 'bẹt'o mhö xki m'ẹpabi, họnsẹ nda mọxa ya ñhuni, te nda ts'i, ne ya nsụki mpẹ hár ndo'yo ya jö'i, mi thọ'mi nda zọnga ar pa nda mponga xọge.
11 Ha nupya xi zọkwa ar tsi Hmu Hesukristo, ár döngamöjö nuya ñho ba ep'ụ. Bi yụt'a har dönga nijö töta ár nsu, hinxi hyoka n'ar jö'i, himbi thoka mahyẹgiwi ar ximhại.
12 Ne bi yụt'a n'agitho har xẹni Xa Ar Nsunda, ne hiñham'ụ da yụt'a man'agi. Himbi hñö'spa ár ji ya t'öxi wa yá ji ya boi, nunár jisẹ bi gut'a n'agitho ya thại ndi tuhụ.
13 Ngetho nu'mụ nda nhö'spa ar jö'i yá ji ya t'öxi, yá ji ya boi ne ár 'bospi ya kero, ne nda nsụki nda nt'axka ár te,
14 tema hinda tsạ da 'yọt'a ár ji ar tsi Hmu Hesukristo, bi dạtwa Jö hinte xki jạxt'i. Bi mạxa ár Hñö Jö 'bụ gatho ya pa, bi unga ár te. Ha nunár jinụ da xụk'a ri mfenihụ, gi hyẹhụp'ụ nuya 'bẹfi hinte unga ar te, ne gi pẹfụ Jö togo hö ar te.

15 Jange bi 'ñu ar 'ra'yo nkohi. Ne nú'mụ mi unga ár te, bi mpumbabi yá
ts'oki xki 'yọt'a mam'ẹt'o nu'ụ mi 'bụ har 'bẹt'o nkohi. Ne njap'ụ nuya xki
thahni bi t'umba ya ño xki ñhöt'i hiñham'ụ da göts'i.
16 Ngetho habụ ja n'ar hẹ'mi nkohi, mahyoni m'ẹt'o da du togo tso yá ño.
17 Nunar nkohinụ da ndụi da mẹ'sa ár ts'ẹdi xta du nö'ö togo tso yá ño.
Ngetho nu'mụ tetho, hinto tsạ da hñöni.
18 Nu har 'bẹt'o nkohi n'ehe, hinge nda tsạ nda mẹ'sa ár ts'ẹdi nu'mụ hinge
nda nhö'ma ar ji.
19 Ngetho ar Moise nu mi wadi bi xipa ya jö'i xọge ya 'bẹpate, bi gụmpa ár
ji ya boi ne ár ji ya t'öxi, bi thönsa ar dehe. Ne bi gụ ar thẹngaxi'yo ne ya dọni,
bi nöxa ha ya t'ofo mi huxa ya 'bẹpate, ne bi nöxa gatho ya jö'i n'ehe.
20 Ne bi 'ñenö: Gehnụ ar ji umba ár ts'ẹdi ar nkohi xi 'bẹp'ahụ Jö gi 'yọthụ.
21 Hinge họnsẹyụ, bi nöxya ji ar nijö n'ehe, ne gatho ya nt'ẹni mpẹ hár 'bẹfi
Jö.
22 Ha ya 'bẹpate, tx'ụtho 'bẹdi da japa da t'axka xọge har ji nhö'mi, ne
nu'mụ hinda nhö'ma ar ji, hiñ'otho ár mpumbate ya ts'oki.

Ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo höka ya ts'oki

23 Njap'ụ 'mụ nuya te jawa har ximhại, ñhẹhwi nuya te janụ mhets'i, mi
mahyoni nda nsụka ha yá ji ya mẹti. Ha nu'ụ gesẹ bi ja mhets'i, mahyoni
man'ar m'ọñhọ di töte ár ño.
24 Ngetho ar tsi Hmu Hesukristo himbi yụt'a ha n'ar nijö xi hyoka ar
meximhại, ñhẹhwi nö'ö majöni bi 'bụ mhets'i. Gesẹ'ö bi yụtnụ har nijö
mhets'i nda pọkagihụ hár nthandi Jö.
25 Ne hinge xa kụt'a ngu nu ma'ra ya döngamöjö, tạt'a jẹyẹ mi kụt'a har xẹni
Xa Ar Nsunda nda mọxa ar ji hingo már mẹtisẹ.
26 Nu'mụ di njap'ụ, hangu ya mpengi xi dumhö nu'mụ ga pehụ hár ndụitho
ar ximhại. Ne ha ya ngöxapayụ, bi ñ'udi bi unsẹ ár te n'agitho, ne hinda mengi
da 'yọt'a man'agi, ne njap'ụ bi hñöka ar ts'oki.
27 Ne ngu xi thu'spabi ya jö'i, họnsẹ n'agi da duyụ, ne da thö'spa majöni,
28 njap'ụ ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe, n'agitho bi unga ár te, ne njap'ụ bi
hñö'spa yá ts'oki nzẹyẹ. Ne ma da ñ'udi ár yo'gi man'agi, da pọhọ gatho nu'ụ
ndọ'mi, hinte di benga ar ts'oki.

10

1 Nuya 'bẹpate bi t'unga maham'ụ, họnsẹ ngu ár xudi nuya döta ño ma
nda t'ajụ m'ẹfa, hinge mi gehyụ. Nuya m'ọñhọ tạt'a jẹyẹ mi ọt'a nu'ụ mi e nda
hyonga Jö, hinto bi tsạ bi hyokwa ár m'ụi.
2 Ngetho nu'mụ xi hñökwahmö yá ts'okiyụ, hinte di tsạ'ụ ha yá mụi, ne xi
hyẹhmö da 'yọt'a nuya m'ọñhọyụ.
3 Ha nuya m'ọñhọyụ, họnsẹ mi japi da benga yá ts'oki tạt'a jẹyẹ.
4 Ngetho nuyá ji ya boi ne yá ji ya t'öxi hingi tsạ da hñöka ya ts'oki.
5 Jange nu mi yụt'a har ximhại ar tsi Hmu Hesukristo, bi 'ñenö:
Ya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i hinga ne,
ha ga 'rakawa n'ar ndo'yo har ximhại.
6 Nuya m'ọñhọ ts'öt'i ne nuya ñhöt'i thöñ'a'i gi pungya ts'oki, hinga numañho.
7 Jange da enga:
Ma Jö'i, di 'bụkwa xta e ga ọt'a nö'ö gi nege,
ngu xi nt'ot'a ha ya t'ofo habụ nọngagi.
8 Ngu enga m'ẹt'o: Ya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i t'a'i gi pungya ts'oki, hinga ne, ne
hinga numañho. (Gathoyụ 'bọts'e ngu mönga ha ya 'bẹpate.)

9 M'ẹfa bi 'ñenö: Ma Jö'i, di 'bụkwa xta e ga ọt'a nö'ö gi nege. Njap'ụ bi 'ñenö,
bi göxa nö'ö m'ẹt'o, ne bi thuxa man'a 'ra'yo.
10 Xi t'axkagihụ, ngetho ar tsi Hmu Hesukristo bi 'yọta Jö, bi unga ár te ngu
n'ar m'ọñhọ n'agitho, ne hinda ma da tho ár ts'ẹdi.
11 Ha nuya möjö hyax'mụ pẹpa Jö, ne unga get'ö ar m'ọñhọ hiñham'ụ da
hñöka ya ts'oki.
12 Ha nunar tsi Hmu Hesukristo, mi wadi bi unga n'adar m'ọñhọ bi gut'wa
yá ts'oki ya meximhại, bi hñuxa hár ñ'ẹi Jö.
13 Bi ndụ nuya pa'ụ di njawa, họnsẹ tọ'mi da ts'impa gatho yá ñ'ụni da
ts'ẹm'a ha yá wa.
14 Ngetho nuna n'adar m'ọñhọnụ, bi umba n'ar hoga te hinda thege nu'ụ xi
t'axk'ö.
15 Ár Hñö Jö mahyẹgi dạmajöni nú'mụ bi 'ñenga m'ẹt'o:
16 Nu xta tho nuya payụ, gehnụ ar nkohi ma ga nko'be, enga ar tsi Hmu:
Ma ga köt'wa ma 'bẹpate ha yá mụi,
ne ga ot'wa ha yá mfeni.
17 Ne bi 'ñenga m'ẹfa:
Hiñham'ụ ma ga benga yá ts'oki, ne ga puhni ma ya mẹ'sku.
18 Nu habụ xi mpumbabiyụ, hiñ'otho ma'ra ya m'ọñhọ da dukwa yá ts'oki.

Ma ga umba ma mụihụ ga hoñhụ Jö

19 Jange tsi kuhụ, di pẹ'sụpya ar sẹki ga kụthụ har xẹni Xa Ar Nsunda,
gehnụ bi gut'a nú'mụ mi nö'ma ár ji ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Ga nehụ ar 'ra'yo 'ñu tsixjụ har te, bi xogagihụ madeda ar döta xụni dutu
bi xoki, gehnụ ár ndo'yo.
21 Ne di 'ñehụ hár nijö Jö n'ar döta döngamöjö xa pẹ'sa ár nsu.
22 Ma ga kwathụ habụ 'bụ Jö, hinte di tsụka ma mfenihụ, ne di tsẹ ma
jamfihụ. Ngetho xi nxụgagihụ ma mụihụ xi thögagihụ ya ts'omfeni, ne xi
nsụga ma ndo'yohụ har t'axdehe.
23 Hinge te gatho ga benthụ. Ma ga umba ma mụihụ ga ñ'uhụ nunar
ndọ'minụ di pẹ'sụ, ngetho nu togo bi ñötkagihụ hingi kate.
24 Ne n'a ngu n'a ga beñhụ ma ñ'ohụ, ga nkahụ ga pẹ'sụ ar mhöte, ne ga
pẹhụ ya hoga 'bẹfi.
25 Yo ma ga hẹhụ ga kwathụ ha ya mhunts'i ngu xi nzönga 'ra. Nö'ö ga ọthụ,
ga humfụ ár mụi n'a ngu n'a ma kuhụ, ngetho di pöhụ 'bạp'ụtho ar pa da
penga ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

Nu'ụ xa nesẹ da nts'oki

26 Ngetho nu'ụ xi bö nö'ö majöni, ne di nesẹ da 'yọt'a ya ts'oki, hinda ma da
t'ọt'a man'ar m'ọñhọ da thökwa yá ts'okiyụ.
27 Họnsẹ tọ'ma nunar pa xa ñ'ụtho da thö'spa majöni, ne ar tsibi nthụni da
dut'a gatho nu'ụ hingi ne da 'yọta Jö.
28 Nu'ụ togo ts'okwa yá 'bẹpate ar Moise, nu'mụ yoho wa hñu ya jö'i da
dạmajöni hö bi 'yọt'e, hinda k'ont'i da tho.
29 Tengu ár dötahmö ar mfẹi gi beñhụ tọ'ma nö'ö togo hinda numansubi ár
T'ụ Jö, ne da 'ñenö, hingi ho ár ji nuna bi japabi bi t'axki, ne da ntọxkwi ár Hñö
Jö xi nhwëgagihụ.
30 Di pöhụ togo bi 'ñenö: Go di ko'spaga yá ñöni, go ga umga yá njut'i, enga
njap'ụ ar tsi Hmu. Ne man'agi enö: Ar tsi Dada ma da hñö'spa majöni yá bötsi.
31 Ñ'ụtho da zo n'a ha yá 'yẹ Jö togo te.
32 Beñhụ nuya pa xi thogi, nú'mụ ja ngi jwahụ bi 'ra'ahụ ár hyats'i ar tsi
Hmu, xa ga tsẹta ri mụihụ ga thohụ ya thogi.

33 Mödi ngi thohụ ya thogi ne ya nt'ụtsa, ga tsẹthụ ya jö'i mi theñ'ahụ, ne
njap'ụ ga thohwihụ mahyẹgi nu'ụ ma'ra mi tho ya thogi n'ehe.
34 Ngetho ga hwëjụ nu'ụ mi kụ har fạdi. Ha nuya ri ñhohụ bi thömp'ahụ, ga
njohya ga tsẹthụ, gi tọ'mhụ gi hñöñhụ ya ñho xa nzạtho ne hinda thege, bi
tọp'ahụnụ mhets'i.
35 Jange yo ma gi hyẹhụ gi ndö'mhụ, ngetho bi tọp'ahụ n'ar döta nthöhö.
36 Ngetho mahyoni gi tsẹthụ ya thogi, ne xki jwahụ gi 'yọthụ nö'ö ne Jö, gi
hñöñhụ nö'ö xi ñöt'ahụ.
37 Enga har T'ofo:
Ga tọ'mhụ da tho man'a tsi tụi,
ne ngut'a ma da zọ nö'ö da ehe.
38 Ha nö'ö togo 'bụ xiñho ha ma nthandi, ma da m'ụi di ñ'emụigi,
ha nu'mụ da mengi, hinga numañho.
39 Mödi nujụ hinga gekagihụ nu'ụ di penjụ ga m'ẹhụ. Nujụ di pẹ'sụ ar
ñ'emụi, ne hinda m'ẹ ma pahụ.

11

Ar ñ'emụi

1 Ar ñ'emụi gehnụ ga pöhụ xiñho ma ga höñhụ nö'ö di tọ'mhụ, ne di
ñ'emụihụ ga höñhụ nö'ö hindi handathohụ.
2 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ma palehụ mi 'bụ mam'ẹt'o nda numañho Jö.
3 Nunar ñ'emụinụ fạxkagihụ ga pöhụ họnsẹ bi mönga Jö, ne bi ho xọge nö'ö
di hanthụpya. Gathonụ ba e habụ himi nhekitho 'mụ.
4 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Abel bi unga n'ar m'ọñhọ mi töpa ár ñho nö'ö
bi unga ár jödö Kain. Jange Jö bi dạmajöni mar hogajö'i, ngetho bi hñömba ár
m'ọñhọ. Ne mi tho ya pa, mödi xi du, nhọmbatho ár ñ'emụi.
5 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Enok bi ts'its'i hinge nda nu ar ndöte. Ne
himbi thini, ngetho bi zixa Jö. Núm'ụ hinxki ts'ixtho, Jö bi damajöni mi
numañho.
6 Ha nu'ụ hinte pẹ'sa ar ñ'emụi, Jö hingi tsạ da numañho, ngetho nö'ö togo
ne da hyoni, m'ẹt'o mahyoni da ñ'emụi di 'bụi, ne go ma da umba ár nthöhö
togo honi.
7 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Noe bi hyoka ar motsa habụ bi k'ont'ö ne
gatho yá mëni, nú'mụ mi xipa Jö nö'ö ma nda thogi, mödi himi handatho.
Nunar jamfinụ bi japi bi nheki yá ts'oki ya meximhại, ha nö'ö bi t'embabi
mi 'bụi xiñho hár nthandi Jö.
8 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Abra nu mi ts'ohni, ba pọnga hár hnini ndi
ma ha n'ar hại nda t'umbabi. Bi 'yọta Jö mödi himi pödi habụ ndi ma.
9 Ar ñ'emụi bi mạts'i bi m'ụ ngu n'ar nzọhọ har hại xki ñhöt'wabi, nuyụ ma
yá hại ma'ra. Mi 'bụta ha ya ngudutu. Bi njap'ụ ar Isa ne ar Hakob, nu'ụ togo
bi hñönga ar ñhöt'i n'ehe.
10 Ngetho mi tọ'ma ar hnini xi t'ei xiñho, gesẹ Jö togo xi beni hanja da thoki.
11 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Sara togo himi tsạ nda ñ'ọnte. Bi hñönga ar
ts'ẹdi nda ndạthi, ne bi m'ụ ár bötsi, mödi xki tho ya jẹyẹ ñ'ọnte n'ar 'bẹhñö.
Ha bi ñ'emụi mi tsạ nda 'yọt'a togo bi ñöt'wabi.
12 Bi njap'ụ n'ehe ar Abra. Pọntho xki du, bi mẹ'sa ngu ár nzẹyẹ ya tsọ nuyá
'bẹto bi dini, ne ngu ar 'bomu ja har ñönthe hingi tsạ da 'bede.
13 Bi du mi ñ'emụi gatho'ụ, mödi himbi hñönga ar ñhöt'i. Bi hyant'ụ
yap'ụtho ne mi ñ'emụi, mi zẹngwatho ne mi dạmajöni'ụ ma ya nzọhọ ne thota
nuwa har ximhại.
14 Ngetho nu'ụ mönga njap'ụ, nheki xiñho honga n'ar hại habụ da m'ụi.

15 Nu'mụ di bemhö nda penga habụ ba pọñ'ụ, mi tsạ nda mengi.
16 Ha nuyụ mi hoñ'ụ man'a, mi töte ár nsu bi 'bụ mhets'i. Jange Jö hingi ntsạ da 'ñembabi ár Dada'ụ, ne xpa hokwa n'ar hnininụ.
17 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Abra nú'mụ mi tsạta Jö. Dama bi netho bi dạtwa ar Isa nö'ö n'asẹ ár t'ụ mi ñ'ehe, mödi xki hñönga ya ñhöt'i,
18 nu xki wadi xki t'embabi: Nuya ri 'bẹto xta ñöt'a'i, ma da bọnga ha yá bötsi ar Isa.
19 Mi ñ'emụi pẹ'sa ar ts'ẹdi Jö da gụxa nu'ụ xi du, ngetho pọntho bi du ne bi mengi bi nte man'agi, ne bi mengi bi zits'i.
20 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Isa bi xipa ar Hakob ne ar Esau nö'ö ma nda hwëkwa Jö m'ẹfa.
21 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Hakob nú'mụ mi dạt'i nda du, bi xipa nö'ö ma nda hwëkwa Jö yá bötsi ar Huse, ne bi ndönga Jö mi njwaxa hár ndọhọ.
22 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Huse nú'mụ mi 'bạp'ụtho ár ndöte, bi 'ñenö ma nda bọnga Ehipto nuya me Israel, ne bi 'bẹpabi'ụ nda gụkwa yá ndo'yo.
23 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa yá dada ar Moise, bi 'ñö hñu nzönö, ngetho bi hyant'ụ mar nzạtho bötsi, ne himbi zu'ụ nö'ö xki mönga ar ndö.
24 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Moise nú'mụ mi ndöta, himbi ne bi t'embabi már t'ụ ár t'inxu ar ndö me Ehipto.
25 Bi hwahna nda mfẹi mahyẹgiwi ár hnini Jö, himbi ne bi njohya 'ra ya tsi pa ha yá ñho ar ts'oki.
26 Bi hyandi ngu n'ar döta m'ẹts'i yá nt'ụtsa ar tsi Hmu Hesukristo, ne himbi nepa yá m'ets'i ya me Ehipto, ngetho xki hñuxa ár dạ har nthöhö unga Jö.
27 Ar ñ'emụi bi mạts'i ba tsop'ụ Ehipto, himbi zupa ár kwẹ ar ndö, ngetho bi zẹtwa ár jamfi Jö togo hingi nheki.
28 Bi mạts'i n'ehe nda dụ'ma ar baxjwa ne ar nhöxa ji nú'mụ nda thohnụ togo mi ho ya 'bẹt'o bötsi, hinte nda japabi'ụ.
29 Ar ñ'emụi bi mạts'i bi thot'ụ har Thẹnga Ñhọnthe ngu ar 'yoñhại, ha nuya me Ehipto bi tsạti nda tho'ụ n'ehe, ne bi jöt'ụ xọge.
30 Ar ñ'emụi bi mfạxte bi yọt'a ya jödo mi kot'a ar hnini Heriko, nu mi wadi bi nthet'a yoto mpa.
31 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa nunar ts'o'bẹhñö már thuhu ar Rahab. Himbi duwi gatho nu ma'ra ya mẹ'sku, ngetho bi umba n'ar hoga tsạyạ nu'ụ togo bi ma ba thexa ar hại xki ñhöt'i.
32 Tema man'a ga xi'ahụ. Ngetho hinda zụkagi ga pet'ahụ gatho tema bi tho ar Gedeon, ar Barak, ar Sanson, ar Hefte, ar Dabi, njap'ụ ar Samuel ne ma'ra yá m'ẹhni Jö.
33 Nunar ñ'emụi bi mạts'i bi dö ma'ra ya ndö, bi 'yọt'a ar hoga ts'ụt'wi, bi zụ ya ñhöt'i, ne bi got'wa yá ne ya 'muhu.
34 Bi mạts'i bi k'ont'a ha ya tsibi xa mi fagi, ne ha ya ndọjwai. Bi t'umba ar ts'ẹdi ha yá ngwent'i ne ha ya tuhni, ne bi japi nda 'bẹ ar 'ñu yá ndogu ma'ra ya hại.
35 'Ra ya 'bẹhñö bi mengi bi hyanda yá mëni xki mengi xki nte man'agi. Ma'ra bi ñhẹgi bi mfẹi, himbi ne togo nda ñöni, ne nda mengi nda nte ha n'ar m'ụi töte ár nsu.
36 Ma'ra bi tho ya nt'ụtsa ne ya mfẹi. Hinge họnsẹ'ö, bi nthöt'a ya bọjö ne bi jot'a ha ya fạdi.
37 Bi ts'oxa ya nk'ahni, bi njụ ya nthẹgi bi theka made, bi ts'ạti. Ma'ra bi tho ndọjwaitho, himi ñ'otho habụ nda m'ụi, hagatho mi 'yotho, họnsẹ mi hempa yá ximhni ya dẹti, ya t'öxi, xa mi hyoya, xa mi tho ya dumụi, mi tho ya mfẹi.

38 Ar ximhąi hinge ndi 'ñepabi nda m'ų̄kwa. Mi 'yo'ų̄ ha ya ot'ahąi, ha ya
t'o̱ho̱, ha ya ñeke ne ya oki ja ha ya ma'ye.
39 Mödi bi numañho Jö yá jamfi, himbi hyant'ų̄ nda tho gatho nö'ö xki
ñhöt'wabi.
40 Ngetho Jö xki 'ye̱gagihų̄ ma'ra ya döta njöpi, ne nu'ų̄ mahye̱gi ngujų̄ nda
hñönga nunar ñhonų̄, ne hinge nda hñönse̱'ų̄ ya njöpi.

12

Hinga höjų̄ ma dąhų̄ xta huxų̄ har tsi Hmu Hesukristo

1 Ngetho xa xi gokathogihų̄ ra nze̱ye̱ togo xi dąmajöni mi pe̱'sa ar ñ'emų̄i,
ma ga he̱hų̄ 'mų̄ gatho ma 'be̱nihų̄, ne ya ts'oki hingi he̱gagihų̄ ga 'yohų̄. Ne
ga nixt'ihų̄ hinga tsąyąhų̄ ga tso̱ñhų̄ ár ñöni nunar 'ñu di te̱ñhų̄.
2 Hinga höjų̄ ma dąhų̄ xta huxų̄ ar tsi Hmu Hesukristo, togo bi dų̄'mi ne bi
jwatka ma jamfihų̄. Himbi jamasu hangu ma nda tho ya nt'ų̄tsa, mi handar
johya ma nda 'ñepa m'e̱fa, bi netho nda ts'ų̄ta har pont'i, ne bi hñúxa hár ñ'e̱i
ár thuxandö Jö.
3 Beñhų̄ nö'ö togo bi me̱'spa ar tse̱ti ya ts'okte xa mi ų̄tsa, ne njap'ų̄ hinda
went'ahų̄ hingi ne gi pe̱fų̄.
4 Nu'ahų̄ hinxi zo̱ta ar pa gi uñhų̄ ri tehų̄ gi ntsąwihų̄ ar ts'oki.
5 Hage xka pumhnihų̄ ya mhö bi hñup'a ri mų̄ihų̄ ngu yá bötsi'ihų̄ Jö, bi
t'eñ'ahų̄ njawa:
Ma tsi bötsi'ihų̄, yo gi tsamfų̄ ár njų̄tgu 'ra'ahų̄ ar tsi Hmu,
ne yo gi wenthų̄ nu'mų̄ tsų̄'ahų̄'ö.
6 Ngetho ar tsi Hmu umba ár mfų̄ki nu'ų̄ togo mödi,
ne umba ár mfe̱i gatho nu'ų̄ embabi yá bötsi.
7 Tse̱thų̄ ar mfų̄ki 'ra'ahų̄ Jö, ngetho hant'ahų̄ ngu yá bötsi. Hinjo'o n'ar bötsi
togo ár dada hingi umba ár mfų̄ki.
8 Ha nu'mų̄ hingi 'ra'ahų̄ ar mfų̄ki ngu nu ma'ra, hingyá bötsi'ihų̄ 'mų̄, go
yá ho̱t'ų̄'ihų̄.
9 Nupya ma ga beñhų̄ xta 'ñehų̄wa ma dadahų̄ har ximhąi, mi fe̱bgagihų̄ ne
ndi möhų̄. Yo'ö hinga o̱thų̄ ár Dada ma hñöhų̄, ne ga pe̱'sų̄ ar te.
10 Majöni numa dadahų̄wa mi tsų̄kagihų̄ 'ra ya tsi pa, ngu mi beñ'ų̄ mar
ñho. Ha Jö fe̱bgagihų̄ homga ma ñhohų̄, ne ga pe̱'sų̄ n'ar te xint'axi ngu'ö.
11 Majöni hiñ'otho n'ar mfe̱i ga johya ga höñhų̄, gatho tso̱tkagihų̄ ma mų̄ihų̄.
Ha nu'mų̄ da zo ma mfenihų̄, m'e̱fa ga pe̱'sų̄ n'ar hogamų̄i, ne da tsą ga o̱thų̄
nö'ö xiñho.

Nu'ų̄ togo hep'ų̄ ár nhwëki Jö

12 Jange jų̄xų̄ ri 'ye̱hų̄ xi dątho, ne nuya ri ñöhmuhų̄ xi nzatho.
13 Ne hyojų̄ n'ar 'ñu njöntho. Njap'ų̄ nuna ri wahų̄ xi wengi hinda k'oxa ar
ndo'yo, da mengi da zo xiñho man'agi.
14 Umba ri mų̄ihų̄ gi 'bų̄hwihų̄ n'ar hogam'ų̄i gatho nu ma'ra, ne gi pe̱'sų̄
n'ar mfeni xint'axi. Ngetho nu'ų̄ hinte pe̱ts'i, hinda ma da hyandwa ár hmi
ar tsi Hmu.
15 Ntsuñhų̄, yo ma da bo̱mp'ų̄ n'a da hye̱p'ų̄ ár nhwëki Jö. Ne da mų̄di da
zo̱t'a ár mų̄i, ne da 'yo̱t'a nö'ö hingi ho. Ne njap'ų̄ da mų̄di da ts'okwa yá mfeni
ma'ra.
16 Yo ma da m'ų̄p'ų̄ n'a di 'be̱ngwi ya jö'i, wa hindi ne da numansu nö'ö di
'ñe mhets'i. Ngu ar Esau bi thoka nö'ö mi t'embabi mar 'be̱t'o t'ų̄, bi pąti nda
t'umba n'a mohi ar ñhuni.
17 Xka pöhų̄ himbi t'e̱kwabi, mödi m'e̱fa mi nemhö nda hñönga ar njöpi, ne
himbi tsą. Bi nö'mahmö yá gidą, ha himbi t'umbabi ar se̱ki.

18 Nu'ahụ hinxka kwathụ har t'ọhọ mi tsạ ngi thạ̃nhụ, ngu ya me Israel bi
tho mam'ẹt'o, ne ngi hyanthụ mi pọxa ar tsibi, xa mar m'ẹxui, ne mi ja ar
'yomndöhi.
19 Hinga 'yọhụ ár ñheti ar k'axt'athụxi, ne hinga 'yọhụ nunar mhö mi nzote.
Nu'ụ togo bi 'yọde bi 'yạdi nda ñhe.
20 Ngetho himi tsạ nda zẹta nö'ö mi nsipabi, mi enö: Nu'ụ togo nda 'ñexa ár
wa har t'ọhọ mödi mar mẹti, nda tho nk'ahni wa nda nsụ'sa n'ar maza.
21 Xa mar döta ár nsu mi nheki. Gesẹ ar Moise bi 'ñenö: Xa di nhwöt'i di
ntsu.
22 Nu'ahụ xka kwathụ har t'ọhọ ár thuhu Sion, hár hnini Jö togo te, har
Herusalen mhets'i, pọntho xka 'bụhwihụ nu'ụ ra nzẹyẹ ya ẹnxẹ.
23 Xka kwathụ hár mhunts'i nu'ụ ya hmökabötsi xi thu'spa yá thuhunụ
mhets'i, ne xka tsụhụ Jö togo ọt'wa ar ts'ụt'wi gatho. Ne xka nthöskwihụ ya
hogajö'i xi du xi zọnga xiñho hár ñöni.
24 Xka kwathụ xka tsụhụ gesẹ ar tsi Hmu Hesukristo, togo 'ñu ar 'ra'yo
nkohi. Ne ár ji bi nö'mi xa döta ar ñho ñ'udi, hingi ñhẹhwi ár ji ar Abel.
25 Jamasuhụ yo ma gi fẹ'sfụ ár mhö togo zojụ. Ngetho nu'mụ himbi k'ont'a
nu'ụ bi mẹ'spa ár mhö togo mi zokwa har ximhại, hanja ga k'onthụ nu'mụ ga
fẹ'sfụ ár mhö Jö bi e mhets'i.
26 Nunar mhö bi japi bi nhwöt'a gatho nuwa har ximhại, nupya xi ñötkagihụ
xi 'ñenö: Họnsẹ man'agi ma ga japa da nhwöt'a hinge họnsẹ ar ximhại, xọge
mhets'i n'ehe.
27 Nú'mụ enö, man'agi, ne da 'ñenö ma da hwönga gatho nö'ö tsạ da 'ñöni
ne xi thoki. Họnsẹ da gohi nu'ụ hingi tsạ da 'ñöni.
28 Jange nu'mụ xta höñhụ n'ar ts'ụt'wi hingi tsạ da 'ñöni, ma ga umfụ
njamödi Jö, ne ga pẹpabihụ ngu ne'ö, ga pẹ'sfụ ar ntsu ne ar ntsuni.
29 Ngetho ma tsi Dadahụ ñhẹhwi n'ar tsibi tsöt'a xọge.

13

Njanụ da m'ụi ya gamfi

1 Yo ma gi hyẹhụ da the ar mhöte di pẹ'sụ n'a ngu n'a nuya di nkuhụ.
2 Yo ma gi hyẹhụ gi umfụ ar tsạyạ ma'ra ha ri nguhụ. Ngetho 'ra mödi hinxi
bödi, xi umba ar tsạyạ ya ẹnxẹ ha yá ngu.
3 Beñhụ ya 'yofạdi, hu ri mụihụ wande gi owihụ mahyẹgi har fạdi. Yo gi
pumhnihụ nu'ụ xi mfẹi, ngetho gi pẹ'saseẹhụ ri ndo'yohụ n'ehe.
4 Tsuñhụ ar nthöti ne suhụ dar nt'axi. Ha nu'ụ 'bẹngwi nu'ụ hinxi nthötwi
ne nu'ụ ka yá nthöti, Jö ma da hñö'spa majöni.
5 Nzöñhụ hingi hyọjụ ar bojö, ñhogamụihụ nö'ö gi pẹ'sụ. Ngetho Jö bi 'ñenö:
Hinga hẹk'a'i, hinga pumhni'i.
6 Jange hinga tu ma mụihụ ga eñhụ:
Ar tsi Hmu go fạxkagi, hinga ntsu.
Te da jakaga ar jö'i.
7 Beñhụ ri mạ'yohụ togo bi xi'ahụ ár mhö Jö. Hyanthụ tengu bi njöpabi yá
m'ụi, ne tẹmfụ yá jamfi.
8 Ar tsi Hmu Hesukristo get'ö ngu maham'ụ, ar pania, ne hiñham'ụ da
mponi.
9 Yo ma gi ñhẹhụ da ka'ahụ ma'ra ya nt'uti hingi o yá 'ñu. Ngetho xiñho gi
zẹta ri jamfihụ hár nhwëki ar tsi Hmu, hinge ha ya ñhuni. Nuyụ hinte bi mạxa
nu'ụ togo mi jap'ụ.
10 Di pẹ'sụ n'ar m'ọxm'ọñhọ habụ nuya möjö mi mpẹ hár nijö Jö mi 'bụ
maham'ụ, hingi tsạ da hñöka ar m'ọñhọ da zi.

11 Nunar döngamöjö mi kụt'a har nijö ár ji ya mẹti nda t'unga ngu ar m'ọñhọ, ne nda thökwa yá ts'oki ya jö'i. Ne nuyá ndo'yo nuya mẹtiyụ nda ts'öt'a yap'ụ habụ hinto mi 'bụi.
12 Jange ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe, bi tho nthi har hnini, ne njap'ụ nunár jisẹ bi nö'mi, da hñökwa yá ts'oki ya jö'i.
13 Ma ga pọñhụ 'mụ ga thöhụ nthi, ne ga ẹnthụ ma tehụ ga thohụ nuya ụgi ngu bi tho'ö n'ehe.
14 Ngetho hindi pẹ'sụwa n'ar hnini hiñham'ụ da göts'i. Di hoñhụ nö'ö man'a xi 'ñep'ụ.
15 Nu'mú, ma ga tutwabihụ Jö n'ar thuhu ngu n'ar m'ọñhọ, ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ma ga eñhụ nunar m'ọñhọnụ, pọnga ha ma nehụ mat'wa ár thuhu Jö.
16 Ne ga ọthụ xiñho hinga pumhnihụ ga mfạxụ n'a ngu n'a, ngetho nuya m'ọñhọyụ numañho Jö.
17 'Yọthụ ri mạ'yohụ, yo ma gi thöthụ nö'ö xi'ahụ. Ngetho nu'ụ hingi tsạyạ su'ahụ, pödi ma da thö'spa majöni. Jahụp'ụ ne da njohya da 'yọt'e, hinge di tu yá mụi, ngetho nunụ hinte fạx'ahụ.
18 'Yạfụ Jö da mạxkagihe. Di beñhe hinte tsụkagihe ma mfenihe, ngetho di nehe ga ọthe xiñho gatho.
19 Họnsẹ m'ẹt'o di xi'ahụ gi 'yạfụ ngut'a da tsạ ga map'ụ man'agi.

Nt'ëdi ya ku ne mhat'wa Jö

20 Jö unga ar hogam'ụi, ne bi japi bi mengi bi nte ar tsi Hmu Hesukristo man'agi, nuna ar hoga Mạ'yo bi nö'ma ár ji bi dụ'ma n'ar 'ra'yo nkohi hiñham'ụ da göts'i.
21 Gesẹ Jö da mạx'ahụ gi 'yọthụ ya hoga 'bẹfi ngu ne'ö, ne da mpẹ ha ri mụihụ da tsạ gi 'yọthụ nö'ö numañho. Da njap'ụ ngetho tsix'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo, togo di 'ñepi da t'umba ar nsunda hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.
22 Di ạ'ahụ tsi kuhụ, gi hñöñhụ nunar mhönụ hup'a ri mụihụ, nuna n'a tsi tụi xta ot'ahụ.
23 Pöhụ, xi nthẹ ma tsi kuhụ Timoteo. Nu'mụ ngut'a da thokwa, ga mẹ'be ma ga k'ös'ahe.
24 Zẹngwagihụ gatho ri mạ'yohụ ne gatho ya ku. Pẹñ'ahụ nzẹngwa nuya ku me Italia.
25 Dá hyex'atho'ihụ ár nhwëki Jö. Dá njap'ụ.

AR SANTIAGO
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Santiago

Ar nzẹngwa

1 Dar Santiago, ár 'bẹgogi Jö ne ar tsi Hmu Hesukristo, di zẹngwa'ihụ gatho nu'ahụ yá 'bẹto'ihụ nu'ụ 'rẹt'amayoho yá t'ụ ar Israel ha gatho ya hại xka mfonthụ.

Ar hoga mfödi unga Jö

2 Ma tsi kuhụ, njohyahụ nú'mụ gi thohụ tsạnt'ö ya thogi.
3 Gi pöhụ nu'mụ nts'ạt'ahụ ri ñ'emụihụ, ma da hñuxa ri ts'ẹtihụ.
4 Umba ri mụihụ da nheki ri ts'ẹtihụ ha nö'ö gi pẹhụ, ne gi ñöxụ xiñho, hinte gi k'athụ.
5 Nu'mụ n'a'ahụ gi k'athụ ar mfödi, 'yạfụ Jö ne da 'ra'ahụ, ngetho nö'ö xa unga nzẹyẹ ne hingi ñös'ahụ.
6 Ñ'emụihụ gi 'yạfụ, hingi yomihụ. Ngetho nö'ö togo yomi, ñhẹhwi nuyá mpụnts'i ar döñhọnthe xa tuxta ar ndöhi, mawa di manụ.
7 Nu'ụ togo njap'ụ, yo di benga ja tema da umba ar tsi Hmu.
8 Nö'ö togo yót'a ár mfeni, hingi 'yo n'adar 'ñu.
9 Nunar tsi ku hyoya, dá njohya xi numansu Jö.
10 Ha nö'ö togo pẹ'sa yá m'ẹts'i, dá njohya xi hyọma hại Jö, ngetho nö'ö ngu ár ndọni n'ar dọni, ma da thotho.
11 Ngetho nu xta bọxa ar hyadi ne da pat'i, ar dọni da 'yot'i, da dạ ár ndọni ne da m'ẹta ár nzạtho. Njap'ụtho nö'ö togo thẹ ya ñho, da m'ẹta madeda yá m'ẹts'i.

Ga tsẹthụ ya ts'ạti

12 Nzạtho nunar ñ'ọhọ da tho xiñho nú'mụ ts'ạti. Ngetho nu xta tho nunar ts'ạtinụ, ma da hñönga ar te ngu ar nthöhö xi ñöt'wa Jö gatho nu'ụ togo mödi.
13 Nu'mụ n'a ts'ạti da 'yọt'a nö'ö hingi ho, yo ma da 'ñenö go tsạta Jö, ngetho Jö hingi tsạ da ts'ạti da 'yọt'a nö'ö hingi ho, ne hinto tsạt'ö.
14 N'a ngu n'a ts'ạti nú'mụ hár mfenisẹ tsits'i da 'yọt'a nö'ö ne ár ndo'yo.
15 Nunar mfeninụ, ngu n'ar 'bẹhñö ñ'ụ, da 'rogi ar ts'oki, ne xta 'yọt'e, da 'yọnga ar ndöte.
16 Ma tsi hmöka kuhụ, yo gi 'bẹhụ ar 'ñu.
17 Gatho ya hogant'uni xa xiñho, bi e mhets'i, bi pẹhna ar Dada togo ár mẹti ar ñot'i. Nö'ö hingi mponi, ne hingi pạta ár mfeni, ngu mponga ar xudi.
18 Go bi ne'ö bi jajụ da ntehụ man'agi har mhö majöni da ọxụ, ne da nugagihụ ngu ar 'bẹt'o sofo ma da njụxa m'ẹfa.

Nu'ụ togo ọt'a ngu mönga ar hoga mhö

19 Jange tsi kuhụ, xojụ xiñho ri guhụ gi 'yọhụ, hinge dama gi thöhụ, ne hingi mbọ ri kwẹhụ ngut'a.
20 Ngetho nö'ö togo mbọ ár kwẹ, hingi pẹ nö'ö ne Jö da mẹfi.
21 Jange hyẹhụp'ụ gatho nö'ö hingi ho ne gatho nuya ts'omfeni. Pẹ'sụ n'ar hogamụi gi hñöñhụ ar hoga mhö xi t'ut'ahụ. Nunar mhönụ tsạ da pọ'ahụ.
22 Ne gi 'yọthụ nö'ö mönga ar hoga mhö, hinge họnsẹ gi 'yọxthụ. Nu'mụ hingi 'yọthụ, gi nts'okseẹhụ.
23 Ngetho nu'mụ n'a da 'yọxa ar mhö, ne hinda 'yọ'te, ñhẹhwi n'a handasẹ ár hmi har ñhe.
24 Nö'ö xi wadi xi hyanda ár hmi ne bi ma, m'ẹfa bi pumhni tengu ár hmi.

25 Ha nö'ö togo huxa ár dą har 'bẹpate xi hoga ma mụihụ, hingar döni, umba
ár mụi tẹni da 'yọt'a nö'ö mö, ne njap'ụ nzątho gatho nö'ö ọt'e.
26 Nu'mụ n'a enö xa honga Jö, ne hingi tsą da got'a ár ne, nts'oksẹ, ne gatho
nór 'bẹfi honga Jö, hinter m'ẹp'ụ'ö.
27 Nunar thongajö xint'axi ne hinte pẹ'sa ya jąxt'i hár nthandi Jö ar Dada,
gehnụ ma ga xi'ahụ: Tsọñhụ ya tsi hyoyabötsi ne ya 'ranxu tho ar k'at'i, ne gi
ntsuñhụ hinda jąxt'a ri m'ụihụ gi mẹwihụ ar ximhąi.

2

Hingi hwanthụ 'ra

1 Ma tsi kuhụ, dá nheki nuna ri ñ'emụihụ gi pẹ'sfụ ma tsi Hmuhụ
Hesukristo, yo gi hwanthụ togo gi zohụ.
2 Ngetho nu'mụ ha ri mhunts'ihụ da zọnga n'ar ku di hö ya k'axt'amfo'yẹ
ne ya hoga he, 'mẹfa da zọnga man'ar tsi hyoya ku di he 'ra ya tsi njụmfo,
3 ne gi numañhohụ nuna hö ar nzątho he, ne gi 'ñembabihụ: Hñuxnụ ha ya
hoga nthuts'i. Ha gi 'ñembabihụ nunar tsi hyoya: 'Bąp'ụtho. Nu'mụ gi ne gi
hñudi, hñup'ụ har hąi.
4 Hage hingi hwanthụ njap'ụ ya ku 'mụ, ne gi tẹñhụ ya mfeni hingi ho.
5 Ma tsi hmöka kuhụ, di ne gi 'yọxụ nö'ö ma ga xi'ahụ: Hage hinxi hwahna
Jö nuya hyoya jawa har ximhąi da mẹ'sa nzẹyẹ ar jamfi, ne da yụt'a hár
ts'ụt'wi xi ñöt'wabi nu'ụ togo mödi.
6 Ha nu'ahụ xka hyomfụ ar hñö nö'ö ar tsi hyoya. Hage hingo nu'ụ pẹ'sa yá
m'ẹts'i togo ja'ahụ gi thohụ ar ts'om'ụi, ne gehyụ togo tsix'ahụ ma da 'bąp'ahụ
ha ya ts'ụt'wi.
7 Ha hinga gehyụ togo tsamba ar hoga thuhu bi mhat'ahụ n'ehe.
8 Nu'mụ xa majöni gi ọthụ ngu enga ar 'bẹpate xa döta ár nsu, gi tẹñhụ 'mụ
ngu enga hár T'ofo Jö: Mö ri ñ'ohụ ngu gi mhösẹ. Njap'ụ gi ọthụ xiñho 'mụ.
9 Ha nu'mụ gi hwanthụ ri ñ'ohụ, gi ọthụ ar ts'oki, ne xka ts'ojwụ ar 'bẹpate,
'ñudi gar ts'oktehụ.
10 Nu'mụ n'a umba ár mụi da 'yọt'a gatho ngu mönga ha ya 'bẹpate, ne
nu'mụ da ts'oka n'a xẹnitho, da thọxa xọge.
11 Ngetho get'ö togo bi 'ñenö: Yo gi tsimba ár nthöti ma'ra, get'ö xi 'ñenö
n'ehe: Yo gi ñhote. Ngetho nu'mụ hingi tsimba ár nthöti man'a, ha gi hote,
njap'ụ xka ts'okwa yá 'bẹpate Jö.
12 Jange 'bụhụ ne gi ñöhụ ngu nu'ụ ma da thö'spa majöni har 'ra'yo 'bẹpate
xi hoga ma mụihụ.
13 Har thöxamajöni hinda ma da m'ẹ'spa ar nhwëki nu'ụ togo himbi mẹ'sa
ar nhwëki. Ha nunar nhwëki töpa ár nsu ar thöxamajöni.

Ar ñ'emụisẹ hinter mẹ'ö nu'mụ hingi pẹwi ya hoga 'bẹfi

14 Ma tsi kuhụ, te da mąxa n'ar ku da 'ñenö pẹ'sa ar ñ'emụi ne hinte nheki
yá hoga 'bẹfi. Hanja da tsą da mpọ n'a nu'mụ họnsẹ di mpẹ'sa ar ñ'emụi.
15 Xi'mụ n'ar ku ar ñ'ọhọ wa ar 'bẹhñö, hinte kö ár dutu, ne hinte pẹ'sa te
da zi hyax'mụ,
16 ha nu'ahụ gi 'ñembabihụ: Di möhụ ter entho, ñhexụ xiñho ne niñöhụ, ne
hingi umfụ tema honga ár ndo'yo, tema ñho gi umfụ 'mụ.
17 Njap'ụ ar ñ'emụi n'ehe, nu'mụ hingi pẹwi ya hoga 'bẹfi, hinter mẹ'ö.
18 Tsą da 'ñenga n'a: Nu'ge gi pẹ'sa ar ñ'emụi, ha nuga di pẹ'sa ya hoga 'bẹfi.
Utka ri ñ'emụi hinte pẹwi ya hoga 'bẹfi, ne nuga ga ut'a ma ñ'emụi di pẹwi ya
hoga 'bẹfi.

19 Gi jamfi n'ada Jö 'bụi. Xiñho'ö. Njap'ụ nuya ts'ondöhi jamfi n'ehe, ne xa
nhwöt'i ntsu.
20 Xa xka 'bẹ ri mfeni. Ham'ụ ma gi pödi, nunar ñ'emụi, nu'mụ hingi pẹwi
ar hoga 'bẹfi, hinter mẹ'ö.
21 Ma palehụ ar Abra bi nhu hinte ma ts'oki mi tu, ngetho bi 'yọt'a ar hoga
'bẹfi nú'mụ mi dạtwa Jö ar Isa ár t'ụ, ngu n'ar m'ọñhọ.
22 Ha hingi handi, ar ñ'emụi bi mpẹfi mahyẹgiwi ya hoga 'bẹfi, ne bi japi bi
nxọge nú'mụ mi t'ọt'a ya hoga 'bẹfi.
23 Njap'ụ bi thogi ngu enga hár T'ofo Jö habụ enö: Ar Abra bi ñ'emụi Jö ne
bi nhu hinte ma ts'oki mi tu, ne bi nsipabi ár ñ'owi Jö.
24 Hyanthụ 'mụ, nuya jö'i numañho Jö ngetho ọt'a ya hoga 'bẹfi, hinge họnsẹ
thandwa ár ñ'emụi.
25 Njap'ụ ar Rahab mar ts'o'bẹhñö, bi nhu hinte ma ts'oki mi tu, ngetho bi
umba ar tsạyạ yá m'ẹhni, ne bi ko'sa ha man'ar 'ñu.
26 Ngetho jangu ar ndo'yo, nu'mụ k'at'wabi ar hñö xi du, njap'ụtho ar
ñ'emụi n'ehe, nu'mụ hingi pẹwi ya hoga 'bẹfi hinter mẹ'ö.

3

Nö'ö pẹ ma nehụ

1 Tsi kuhụ, yo xa gi hoñhụ gi ñ'utatehụ nzẹyẹ'ihụ, ngetho gi pöhụ ma da
thobgagihụ nö'ö ar pa da thöxamajöni.
2 Ngetho gatho di ts'okwabihụ Jö. Nu'mụ di 'bụ n'a hinte ts'okwa Jö nú'mụ
ñö, nö'ö xa 'bụi xiñho, ne pẹ'sa ar ts'ẹdi da zöma xọge ár ndo'yo.
3 Nujụ di tutwabihụ ya bọjö ha yá ne ya fani, ne da 'yọtkagihụ. Njap'ụ di
ẹthụ gatho ár ndo'yo.
4 Nuya motsa n'ehe, mödi nda döta ne di ntọxkwi ya 'yomndöhi, t'ẹt'a tsixa
n'ar tsi t'ụlo nt'ẹ, ne ẹt'a habụ da ne nu'ụ ẹt'i.
5 Njap'ụ ma nehụ n'ehe, gehnụ n'ár tsi xẹni ma ndo'yohụ, ne tsạ da 'yọt'a
ya döta 'bẹfi. Hangu ár döta ar mboza tsạ da tsọ n'ar tsi t'ụlo tsibi.
6 Ne numa nehụ gehnụ n'ar tsibi. Ja ñuxhnụ ya ts'oki jawa har ximhại.
Nunar nenụ huxa ha ma ndo'yohụ, xi ts'omba ár m'ụi gatho nö'ö xi hyoka
Jö. Gesẹ ár tsibi ar 'bẹxui tsọ nunar tsibinụ.
7 Ngetho gatho ya zu'we ja har ximhại, ya ts'ints'ụ, ya k'eñö ne nuya zu'we
ja har ñhọnthe, xi tsạ xi zönda ar jö'i.
8 Ha hinjo'o n'ar jö'i xi zönda ár ne. Ngu n'ar hñeni hingi tsạ da m'ạ'mi, xa
ñuxa ar 'ñethi hote.
9 Getnụ di nsundahụ Jö ar Dada, ne getnụ di tsañhụ ya jö'i di hñöxa Jö.
10 N'adar ne habụ pọnga ar nsunda ne ar nts'ani 'mụ. Ma tsi kuhụ, yo gi
njahụp'ụ.
11 Hage n'adar pọthe habụ pọnga ar uthe ne ar júthe.
12 Tsi kuhụ, hage n'ár 'bại ar iuxi tsạ da unga ya 'ro njụka ar nziki, wa n'ár
'bại ar obxi da unga ya iuxi.

Ar mfödi di 'ñe mhets'i

13 Nö'ö togo ja ri mfödihụ ne xiñho ár mfeni, ñ'uhụ ri hoga 'bẹfihụ da nheki
gi pẹ'sụ n'ar hogamụi, hingi ñ'exụ.
14 Ha nu'mụ gi gesẹhụ, ne gi benthụ ar tuhni ha ri mụihụ, yo gi exa ri nsuhụ
gi eñhụ gi pẹ'sụ ar hoga mfödi, ne hingi njap'ụ.
15 Ngetho nunar mfödinụ gi tẹñhụ, himbi pẹhna Jö. Gehnụ ár mẹti ar
ximhại, xi bensẹ ya jö'i, ne go unga ar ts'ondöhi.
16 Ngetho nu habụ ja ar gesẹ ne ya tuhni, nunụ hinte janụ ar hogam'ụi,
họnsẹ nö'ö xi nts'otho.

17 Ha nunar hoga mfödi di 'ñe mhets'i, m'ẹt'o xint'axi, hingi honga ar tuhni, di mönga ar hogamhö, ar hogajö'i. Di hwëka ma'ra, ne ọt'a n'ar hoga 'bẹfi, hindi ñ'önt'ụtho, gatho umba ár mụi ọt'a xiñho.
18 Ne nu'ụ togo pẹ'sa ar hogamụi ọt'a ar hoga 'bẹfi, ma da hñönga n'ar m'ụi ter entho.

4

Ar ntsixkwi ya meximhại

1 Habụ di 'ñe ya tuhni ne ya nt'ụtsate gi pẹ'sụ. Hage hinge di 'ñe ngetho te gatho gi nehụ, ne gathoyụ nxint'a ha ri mfenihụ.
2 Gi hyọjụ ne hingi pẹ'sụ. 'Bụtho gi ñhohụ ne gi ñö'spabihụ yá ñho ma'ra, ne hingi tsạ gi tsụhụ nö'ö gi nehụ. Xa gi ntuñhụ ne gi weñhụ, ha hingi tiñhụ nö'ö gi tẹñhụ. Hinte gi pẹ'sụ ngetho hingi ạfụ Jö.
3 Ha nu'mụ gi ạhụ hingi t'a'ahụ, ngetho gi ạhụ ngu ne ri ts'omfenihụ.
4 Gi ñhẹhwihụ n'ar jö'i ka ár nthöti. Wa hingi pöhụ nö'ö togo ntsixkwi ar ximhại ntọxkwi Jö. Nu togo ne da ntsixkwi ar ximhại, họtwa ár xụtha Jö.
5 Wa gi beñhụ hinter mẹ'ö te mönga hár T'ofo Jö habụ enö: Nunár Hñö Jö xi japi 'bụ ha ma mụihụ, xa tusẹ mökagihụ.
6 Ha nö'ö xa hwëgagihụ ár mfạts'i, jange enö njawa: Jö ntọxkwi ya ñ'ets'i, ne fạxa nu'ụ 'yo nts'ạ'mtho.
7 'Yọthwụ Jö, yo gi ñhẹhụ da dö'ahụ ar ts'ondöhi, ne da 'wege da ma'ö.
8 Kwathụ gi hyoñhụ Jö, ne da wat'i da hyoñ'ahụ n'ehe. Nu'ahụ xka 'yọthụ ar ts'oki, xụjụ ri 'yẹhụ. Ne nu'ahụ gi yót'a ri mfenihụ, jafụ da t'axka n'agitho.
9 Dá du ri mụihụ gi nzoñhụ. Dá the ri thedehụ da zọ ar ts'oni. Dá the ri johyahụ, da zọp'ahụ ar dumụi.
10 Nts'ạ'mhụ hár nthandi ar tsi Hmu, ne go da 'ñes'ahụ ri nsuhụ.

Hinga theñhụ ya ku

11 Tsi kuhụ, yo gi nthentehụ n'a ngu n'a. Ngetho nu'ụ togo ọt'a njap'ụ, pọntho thenga ya 'bẹpate ne embabi hinter mẹ'ụ. Hingi ne da 'yọte, ne go ne'ụ da hñö'spa majöni ya 'bẹpate.
12 N'asẹ togo xi unga ya 'bẹpate, ge'ö togo tsạ da unga ar mpọhọ, wa da japa ya jö'i da m'ẹdi. Xi'ge, togo'i gi 'yạpa ár mfẹi man'a.

Hyoñhụ gi 'bẹt'ohụ Jö

13 Ha gi ọhụpya, nu'ahụ gi exụ ri nsuhụ gi eñhụ: Nupya wa xudi ga möhụ ha n'ar hnini, ne ga 'bụhụnụ n'a njẹyẹ, ga mpạhụ ne ga töhụ ya bojö.
14 Họnsẹ hingi pöhmöhụ tema da tho xudi. Ngetho ter mẹ'ö ri tehụ. Ha hingi ñhẹhwihụ ar 'bọngui, n'a tsi tụi da nheki ne da m'ẹtho man'agi.
15 Nö'ö xiñho gi 'ñeñhụ: Nu'mụ njap'ụ ne ar tsi Dada ne da hmijụ ar te, ga ọthụ nuna ne nuyụ.
16 Nu'mụ hingi eñhụ njap'ụ, gi exa ri nsuhụ, ne gatho nö'ö hingi et'a Jö m'ẹt'o, hingi ho.
17 Ha nö'ö pödi da 'yọt'a nö'ö xiñho ne hingi ọt'e, ts'okwa Jö.

5

Ts'ohna nu'ụ pẹ'sa ya ñho ne to'ma ya hyoya

1 'Yọhụpya, nu'ahụ gi pẹ'sụ nzẹyẹ ri ñhohụ, nzoñhụ ne xa gi mahụ, ngetho xa ma gi thohụ ar hyoya ne ar thuhu.
2 Nuya ri ñhohụ xi 'yatho, ne xi zida ya zu'we nuya ri hehụ.

3 Nuya ri k'axt'i ne ri t'axbojöhu xi zida ar hai, gehyu ma da damajöni gi njahup'u. Nuya ri ñhohu xka kwathu nuya ngöxapayu, pontho xka munsu ya tsibi, ma gi ntsöt'asehu.
4 Nuya 'befi xi 'yot'a ri 'begohu, kaxa Jö gi kahu ne hingi juthwu. Ne yá mhafi xi 'yo ar tsi Hmu togo xa pe'sa ar ts'edi.
5 Xka 'buhuwa har ximhai ngu xka nehu, ne xka 'yothu ngu xi ne ri mfenihu. Ne xa xka noju, pontho ngu n'ar meti xi t'ent'i da tho.
6 Xka hñu'su ne xka hyohu nunar tsi hogajö'i ñhetho.

Pe'su ar ts'eti ne gi 'yafu Jö

7 Jange tsi kuhu, pe'su ar ts'eti, to'mhu ar pa da 'ñep'u ar tsi Hmu. Jangu ar wöhi to'mi da da ar 'bet'o 'ye, wa nuna ta m'efa, ne da ndui da mpot'i, ne ja da nxofo.
8 Hö, pe'su ar ts'eti ne tseta ri muihu, ngetho ar tsi Hmu 'bap'utho da ehe.
9 Tsi kuhu, yo xa gi ngaxtehu te gatho gi hoxu ri kuhu. Nu'mu hin'ö, ma da t'ek'ahu ri mfeihu, ngetho nö'ö togo ma da hñöxa majöni, 'ba ar 'ñu da ehe.
10 Tsi kuhu, pe'su ngu n'ar nt'uti gi temfu yá ts'eti yá m'ehni ar tsi Hmu bi mömp'u ár mhö. Teñhu hanja bi tho'u ya dumui.
11 Nuju di nuhu nzatho nu'u tho ya thogi. Xka 'yohu tengu mi pe'sa ar ts'eti ar Hob, ne xka pöhu tema ngöts'i bi umba ar tsi Hmu, ngetho xa döta ár nhwëki ne ár hogamui.
12 Honse nö'ö xa di tet'ahu tsi kuhu, hinte gi 'ñethu made, ngu ar mhets'i wa ar ximhai. Nö'ö gi eñhu hö, di njap'u, ha nö'ö gi eñhu hin'ö, hin'ö. Yo ma da thus'a ri mfeihu.
13 Nu'mu ja te tup'a ri muihu, 'yafu Jö. Ha nu'mu gi johyahu, tuthwu Jö.
14 Ha nu'mu gi hñeñhu, zoñhu ya ndö har nijö da 'yapa Jö gi thixu, ne da gos'ahu ar nziki da e pota ar tsi Hmu.
15 Nu'mu da t'apa Jö ne di ñ'emui, go gehnu japi da dixa ar dathi, ne ar tsi Hmu da guts'i. Ha nu'mu xi 'yot'a n'ar ts'oki, da mpumbabi.
16 Ndahu ri ts'okihu n'a ngu n'a, mhathwu Jö n'a ngu n'a, ne da tsa gi thixu. Nu ár hoga nt'adi n'ar hogajö'i, xa te gatho tsa da 'yot'e.
17 Ar Elia mar ñ'oho mi tho ya ts'omfeni ngujú n'ehe. Ne bi zit'a ár mui bi 'yapa Jö hinge nda 'wöi, ne himbi 'wö xoge ar ximhai hñu njeye ne 'rato nzönö.
18 Bi mengi bi 'yapa Jö, ne bi 'wöi man'agi, ha nunar hai bi mengi bi unga ár sofo.
19 Tsi kuhu, nu'mu gi ko'su n'ar ku xki 'be ar 'ñu majöni,
20 pöhu nö'ö togo da japa n'ar ts'okte da zop'u ár ts'o'ñu, ma da japi da k'ont'a ár pa ndi ma har 'bexui, ne xi mpunga nzeye ya ts'oki.

ÁR NDỤI AR PEDRO
Ár nduị ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pedro

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pedro, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo. Di ot'ahụ nunar hẹ'minụ, nu'ahụ xka mfonthụ ha ma'ra ya hại núnụ Mponto, Ngalasia, Nkapadosia, N'asia ne har hại Mbitinia.
2 Jö ar Dada xki hwañ'ahụ ya maham'ụ ngu xki beñ'ö, ne bi hñux'ahụ nda t'axk'a ri m'ụihụ ár Hñö Jö. Njap'ụ da tsạ gi 'yọthụ Jö, ne nda xụk'ahụ hár ji ar tsi Hmu Hesukristo. Dá hñus'a ar nhwëki ne ar hogam'ụi t'a'ahụ.

N'ar döta ndọ'mi

3 Nsunda Jö ár Dada ar tsi Hmu Hesukristo, togo bi hwëgagihụ da m'ụhụ man'agi. Ne xa di 'withụ di tọ'mhụ nö'ö xi 'ñep'ụ, ngetho bi mengi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Ne ma ga höñhụnụ mhets'i n'ar ñho hiñham'ụ da nhwati, hinto da tsạ da jạxt'i, ne hinda tho ár nzạtho. Gehnụ xi t'ẹgagihụnụ.
5 Ár ts'ẹdi Jö fạxa ma ñ'emụihụ ga höñhụ nunar mpọhọ xi t'ẹgagihụ, ne da t'ajụ ha ya ngöxapa.
6 Ne go gehyụ ja'ahụ gi njohyahụ, mödi 'ra ya tsi pa gi thohụ ya nt'ụtsa, nu'mụ njap'ụ handa xiñho ar tsi Dada.
7 Ne njap'ụ da ts'ạt'a ri ñ'emụihụ, töta ár ñho ar k'axt'abọjö t'ẹnt'a har tsibi, ne da 'we gatho nö'ö hingi ho, mödi ma da thotho. Ha nuna ri jamfihụnụ ma da t'e'spa ár nsu, ne da nhumañho xta ep'ụ ar tsi Hmu Hesukristo.
8 Hinxka hyanthụ ha gi möhụ, ne gi ñ'emụihụ mödi hingi hanthụpya. Nunar jamfinụ ja'ahụ gi pẹ'sụ n'ar johya xa nzạtho, hingi tsạ ga möñhụ tengu'ö.
9 Ne gi tsụhụ ar mpọhọ, gehnụ gi ñ'emụihụ gi tsụhụ.
10 Nuyá m'ẹhni Jö bi ñ'ạni ne bi hñet'ụ tema ndi bọnga nunar mpọhọ xki ñhöt'ahụ, ne bi möñ'ụ nunar nhwëkinụ xki t'ẹk'ahụ.
11 Mi het'ụ xiñho togo ne ham'ụ ma nda tho nö'ö xki xipa ár Hñö ar tsi Hmu Hesukristo mi pẹs'ụ. Gehnụ mi xip'ụ tema ụgi ma nda tho'ö, ne ya döta njöpi nda e m'ẹfa.
12 Xki t'utwabi'ụ nehe hinge nda zụ nuya ñhoyụ, go ma nda zụjụ. Nö'ö mi möñ'ụ maham'ụ, xi xi'ahụpya nu'ụ togo hömpa ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, gehnụ xpa e mhets'i. Gathoyụ nemhö da bö xiñho ya ẹnxẹ.

Ts'ónkagihụ ga 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi

13 Jange umba ri mụihụ gi pöhụ tema gi pẹhụ. Da xo ri dạhụ, ne gi tọ'mthohụ ar nhwëki ma da hö ma tsi Hmuhụ Hesukristo xta ehe.
14 Nupya gar bötsi'ihụ Jö gi ọhụ gatho nö'ö nsi'ahụ. Jange yo gi nehụ nuya ts'oki ngi ọthụ maham'ụ nú'mụ hinge ngi pöhụ ngi 'yọthụ ar ñho.
15 Jangu nö'ö togo bi zoñ'ahụ xint'axi ár m'ụi, gi njahụp'ụ n'ehe, dár nt'axi gatho nö'ö gi 'yọthụ.
16 Ngetho njanụ xi mönga Jö har T'ofo: Dár nt'axi ri m'ụihụ nguga xint'axigi.
17 Ha nu'mụ gi ndöñhụ ngu ri Dadahụ togo ọt'a ar hoga ts'ụt'wi, umba ngu xi 'yọt'a n'a ngu n'a, ne hingi hwantho; jange ntsuñhụ hanja gi 'yohụ gatho ya pa gi nehụ ar 'ñu di ma mhets'i.
18 Ngetho bi njụk'ahụ har m'ụi hinte mar ñho bi zok'a ri dadahụ. Ha nunar njut'i bi t'uni bi ts'iñ'ahụ, hinge ngu nö'ö thege, ngu ar k'axt'i wa ar t'axbọjö.

19 Gesẹ ár ji ar tsi Hmu Hesukristo bi nö'mi, ngu n'ar tsi dẹti t'unga ngu ar
m'ọñhọ, xa 'bụi xiñho ne hingar ts'onte.
20 Jö xki benga nda 'yọt'a njap'ụ nú'mụ hinxki hyokta ar ximhại, ne ka xi
nheki nuya payụ homp'a ri ñhohụ.
21 Ne nuna ar ụgi bi tho ar tsi Hmu Hesukristo, bi ja'ahụ gi ñ'emụihụ Jö,
togo bi ko'spa ár te ne xi umba n'ar döta nsunda. Njap'ụ gi ñ'emụihụ Jö, ne gi
tọ'mbabihụ ár mfạts'i.
22 Xi t'axka ri mụihụ gi ọthụ nö'ö majöni, ne ár Hñö Jö fạx'ahụ gi pẹ'sụ ar
hoga mhöte hindi oxta mañö. Jange mhöhụ n'a ngu n'a. Nunar mhötenụ di
'ñe ha n'ar hogamụi xint'axi.
23 Ngetho xka penjụ xka m'ụhụ man'agi. Hinge xka 'ñehụpya ha n'a di the
ár te. Xka pọñhụ ha n'a hingi the ár te, nú'mụ ga pöthwụ ár mhö Jö hö ar te ne
hiñham'ụ da thege.
24 Ngetho hár T'ofo Jö enö njawa:
Gatho ya jö'i ñhẹhwi ya dọni,
ne ár nsu ngu ár ndọni.
Xta 'yot'a ar dọni da dạ ár ndọni.
25 Ha nunár mhö Jö hiñham'ụ da thege.
Gehnụ ar hoga mhö xi nsi'ahụ.

2

1 Jange hyẹhụ n'agitho gatho ya ts'oki, ya nhemhñö, nö'ö gi yot'a ri hmihụ,
ya hyọkte, ne ya 'yonga 'bede.
2 Xa gi hyoñhụ ngu n'ar tsi t'ụlo bötsi ar 'ba di 'ñe mhets'i hinte xi nthönts'i.
Njap'ụ gi tehụ xiñho ne gi pẹ'sụ ar mpọhọ.
3 'Yọthụ njap'ụ ngetho xka pöthwụ ár nhwëki ar tsi Hmu.

Ar tsi Hmu Hesukristo ngu n'ar do pẹ'sa ar te

4 Kwathụ gi hyoñhụ ar tsi Hmu Hesukristo, togo ngu n'ar do pẹ'sa ar te.
Mödi nunar donụ bi zanda nu'ụ togo mi họ ar ngu, ha Jö go bi hyandi ngu
n'ar do xi thahni ne nzạtho.
5 Gi njahụp'ụ n'ehe, di hñöx'ahụ ar do hö ar te, n'a ngu n'a gi jafụ da he'sa
ár nijö Jö. Ne di hñöx'ahụ ar möjö pẹ'sa n'ar m'ụi xint'axi, gi ẹnt'a ri tehụ ngu
n'ar m'ọñhọ numañho Jö, gi hömfụ ár ts'ẹdi ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Jange enga har T'ofo:
Pöhụ di exnụ Nsion ar mụdido dụ'ma ar jödo xi thahni nzạtho.
Nu'ụ togo da ñ'emụibi, hinda ma da 'bẹ ár tsạ.
7 Jange nu'ahụ xka ñ'emụihụ, gi hanthụ nzạtho'ö. Ha nu'ụ togo hinxi ñ'emụi,
ngu enga har T'ofo:
Nunar do bi zanda ya họngu,
nupya ar mụdido dụ'mba ár jödo ar ngu.
8 Ne enö n'ehe:
Gehnụ ar do da japi da fe'sa yá wa ne da hwangi.
Ngetho nthẹwi ar mfets'e hár mhö Jö, gehyụ ya mẹ'sku. Njap'ụ xki thuts'i nda
njap'ụ'ụ.

Ár hnini Jö

9 Ha nu'ahụ yá bötsi'ihụ Jö xi hwañ'ahụ, yá möjö'ihụ ar ndö mhets'i. Go
ge'ahụ ár hnini Jö 'bụ xint'axi, ne ár mẹti'ihụ'ö. Gesẹ'ö bi hwañ'ahụ gi xifụ
ma'ra tengu ár ts'ẹdi ne ár nsunda nö'ö togo bi zo'ahụ ngi pọñhụ har 'bẹxui,
ne gi 'bụhụpya har hoga hyats'i xa nzạtho.
10 Maham'ụ hinge ngar hnini'ihụ Jö, ha nupya hö, yá hnini'ihụ'ö. Maham'ụ
hinge ngi pẹ'sfụ ár nhwëki'ö, ha nupya hö, xka hñömfụ ár nhwëki.

'Bụhụ ngu yá 'bẹgo'ihụ Jö

11 Tsi kuhụ, di zo'ahụ ngu ya nzọhọ ne ngu ya ne'ñu. Di xi'ahụ gi hyẹhụ
nuya te gatho ne ri ndo'yohụ, gehyụ ntọxkwi nö'ö ne ri mụihụ.
12 'Bụhụ n'ar hogam'ụi madeda nu'ụ togo hinxi jamfi, mödi 'yomp'a ri
'bedehụ eñ'ụ xi nts'otho nö'ö gi ọthụ. Ne xta ep'ụ ar tsi Hmu Hesukristo, ma
da nsundabi Jö xta xo yá dạ, da bö'ụ mar ñho nö'ö ngi ọthụ.
13 Ngetho gi jamfihụ ar tsi Hmu, 'yọthụ gatho nu'ụ togo pẹ'sa n'ar nsu.
'Yọthụ ar ndö xi t'exa mañö,
14 ne gatho yá mạxte, ngetho xi m'ẹhni da umbya mfẹi ya ts'okte, ne da
'ñe'spa yá nsu nu'ụ ọt'a xiñho.
15 Ne Jö gi 'yọthụ xiñho, ne njap'ụ gi kothwụ yá ne nu'ụ ya jö'i hingi
numañho nö'ö di pẹhụ.
16 'Bụhụ wande hinto su'ahụ, họnsẹ hingi jahụ gi ne gi 'yọthụ nö'ö hingi ho.
'Yohụ ngu yá 'bẹgo'ihụ ar tsi Dada.
17 'Ñe'sfụ ár nsu gatho. Möhụ ya tsi ku. Tsufụ Jö. 'Ñe'sfụ ár nsu ar ndö n'ehe.
18 'Bẹgohụ, pẹ'sụ n'ar hogamụi gi 'yọthụ ri hmuhụ. Hinge họnsẹ nu'ụ togo
ya hogajö'i, 'yọthụ nu'ụ xi ñhembi gi tsẹthụ n'ehe.
19 Jö handa xiñho nu'ụ tho ya mfẹi hindi 'ñepabi, nuya thogi tsẹti, ọt'e da
gohwi xiñho Jö.
20 Tema ñho gi jụjụ nu'mụ gi tsẹthụ ar mfẹi ngetho xka nts'ojụ. Ha nu'mụ
gi thohụ ar mfẹi ngetho gi ọthụ nö'ö xiñho, njap'ụ hö, hant'ahụ xiñho Jö.
21 Xi ts'oñ'ahụ gi tsẹthụ; ngetho ar tsi Hmu Hesukristo go bi tho'ö ya thogi
ma nga thohụhmö, ne njap'ụ bi utkagihụ ár m'ụi ga tẹñhụ.
22 Nö'ö hinte ma ts'oki bi 'yọt'e, ne hinte mar nhemhñö bi bọnga hár ne.
23 Núm'ụ mi ts'ani, himi ko'sa ar nts'ani. Núm'ụ mi tho ya ụgi, hinge mi
xipabi nda njapabip'ụ n'ehe. Mi tsokwa gatho hár 'yẹ nö'ö togo ọt'a ar hoga
ts'ụt'wi.
24 Gesẹ bi hñöska ma ts'okihụ hár ndo'yo nú'mụ mi ts'ụta har pont'i, ne
njap'ụ nu'ụ di 'bụhụ, hinte tsạ te da jajụ ar ts'oki. Nupya ga 'bụhụ ga ọthụ
nö'ö xiñho. Bi tho ar ụgi'ö, ne njap'ụ gi pẹ'sụ ar nzaki.
25 Ngetho ngi ñhẹhwihụ 'ra ya tsi dẹti xki mfont'i, ha nupya xka penjụ xka
tsụhụ ar mạ'yo su'a ri tehụ.

3

Hanja da m'ụ ya nthöti

1 Di zo'ahụ nu'ahụ gar 'bẹhñöhụ n'ehe, gi 'yọthụ ri dömehụ, ne njap'ụ
nu'mụ togo hinxi ñ'emụi, da hñönga ár mhö Jö hant'ahụ ri hogam'ụihụ, hinge
mahyoni gi zohụ.
2 Họnsẹ da hyant'a ri hogam'ụihụ xint'axi ne gi tsufụ Jö.
3 Nuna ri ñhokihụ, hinge xa gi hyoñhụ nö'ö oxta mañö xa di thotho gi ñhojụ.
Yo xa gi ñhọxụ ya hwẹxkabọjö, ne hingi hyehụ ya he gi ñ'exụ.
4 Hyoñhụ nö'ö di 'ñe mbo ri mụihụ. Nunar ñhokinụ hiñham'ụ da thege. Gi
umba ri mụihụ gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi, ne gi 'yọthwụ ar ñho ma'ra. Gehnụ
numañho Jö.
5 Ngetho njap'ụ mi ñhoka maham'ụ nu'ụ ya tsi 'bẹhñö mi 'bụ n'ar m'ụi
xint'axi. Ne mi tọ'mba ár mfạts'i Jö, mi ọta gatho nö'ö mi xipa yá döme.
6 Jangu ar Sara mi ọta ar Abra, ne mi embabi ár hmu. Ha nu'ahụ xka ehụ
di bọni yá t'inxu'ihụ, nu'mụ gi 'yọthụ ar ñho ne hiñ'otho te gi tsuhụ.
7 Di zo'ahụpya nu'ahụ gar dömehụ, 'bụhwihụ ri 'bẹhñöhụ gi pẹ'sụ n'ar döta
mfödi, ne gi umfụ ar nsu di 'ñepi, ngetho hints'ụ nzẹyẹ yá ts'ẹdi. Beñhụ gehnụ

ri ñ'owihụ gi hñöngwi mahyẹgi yá njöpi Jö, ne njap'ụ hinte di ja te da k'a'sa da t'a'ahụ nö'ö gi ạfụ Jö.

Hanja da m'ụ gatho ya ku

8 Hár ngötṣ'i di xi'ahụ gi beñhụ n'adar mfeni, di ko ri mụihụ gi mhöhụ ngu ya tsi ku, gi pẹ'sụ ar nhwëki ne gi ntsixkwihụ gatho.
9 Yo gi ko'spabihụ yá ñöni togo ọt'ahụ ar ts'oki, ne hingi ntsạnts'aniwi ma'ra. Nö'ö gi 'yọthụ, tẹtwathohụ Jö, ngetho xi ts'oñ'ahụ da t'a'ahụ ar njöpi.
10 Ngetho ngu enga har T'ofo:
Nö'ö togo ne da mö ár te, ne da hyanda ya hoga pa,
hinda hyẹ ár ne da mönga nö'ö hingi ho,
ne hinda hyẹgi da mönga ya nhemhñö.
11 Dá hyẹ ar ts'oki ne da 'yọt'a nö'ö xiñho.
Da hyonga ar hogam'ụi, ne xta dini hinda hyẹgi.
12 Ngetho ar tsi Hmu handa xiñho nu'ụ pẹ'sa n'ar m'ụi xint'axi,
ne ọxtho tọ'mi tema da 'yạpabi.
Ne 'bụtho da umba yá mfẹi nu'ụ togo hingi ọt'a xiñho n'ehe.
13 Ha nu'mụ gi ọthụ nö'ö xiñho, togo tsạ te da ja'ahụ 'mụ.
14 Ne nu'mụ ja te da nja'ahụ ngetho gi ọthụ xiñho, nzạtho'ö. Yo gi jafụmasu ne da pi'ahụ, ne hingi tu ri mụihụ.
15 Nö'ö gi pẹhụ, nsundahụ Jö ar tsi Hmu ha ri mụihụ. Ne hyax'mụ gi 'bụhụ xka ñhojụ gi thöthụ, hingi ñ'exụ ne di 'bẹnga nt'ek'ei nu'ụ togo ạñ'ahụ teme di bọnga ri ndọ'mihụ gi pẹ'sụ.
16 'Bụhụ hinte di tsụ'a ri mfenihụ. Ne njap'ụ nu'ụ jụs'ahụ ri 'bedehụ enö gar ts'oktehụ, da 'bẹ yá tsạ xta nu hingi njap'ụ. Xta nu'ahụ gi pẹ'sụ n'ar hogam'ụi, ngetho gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
17 Xiñho'ö nu'mụ gi thohụ ya thogi ngetho gi ọthụ nö'ö xiñho, nu'mụ njap'ụ ne ar tsi Hmu, hinge gi thohụ ya thogi ngetho gi ọthụ ya ts'oki.
18 Nunar tsi Hmu Hesukristo bi tho n'agitho ar ndöte, njap'ụ bi hñöga ma ts'okihụ. Ar hogajö'i bi unga ár te bi pọkagihụ nujụ xta ọthụ ya ts'oki, ne da zixkagihụ ma ga 'bụhwihụ Jö. Majöni bi du ár ndo'yo, ha nu ár hñö himbi du, pọntho bi mengi bi nte nú'mụ mi nanga man'agi ár ndo'yo.
19 Nunár hñö bi ma ba humbyá hmi nu'ụ yá hñö ya jö'i bi jot'i.
20 Nu'ụ maham'ụ himbi ne bi 'yọde, hangu bi dọ'mahmö Jö, gatho ya pa bi zi'spa ar Noe bi hyoka ar motsa. Himbi k'ont'a nzẹyẹ ya jö'i, họnsẹ hñötọ bi bongi nda jöt'a har dehe.
21 Nunar dehenụ bi ñu'sa ar ximhại, ñhẹhwi ar xixthe nuya payụ. Nunar xixthenụ, hinge di nehụ ga xụjụ ma ndo'yohụ. Gehnụ n'ar nt'udi di uñhụ hár nthandi Jö hinte tsụka ma mfenihụ, ne xta mpọhụ. Gathonụ xta höñhụ ngetho bi mengi bi nte ar tsi Hmu Hesukristo.
22 Gehnụ mi wadi bi bọxa mhets'i, bi hñuxa hár ñ'ẹi Jö. Ne gatho ya ẹnxẹ, ya ndö ne ya ts'ụt'wi ọta nö'ö möñ'ö.

4

Ngu yá hoga 'bẹgo'ihụ Jö, jafụ da mpẹ ya hogant'uni xi 'ra'ahụ Jö

1 Ar tsi Hmu Hesukristo bi zẹta nuya thogiyụ hár ndo'yo, jange pẹ'sụ nunar mfeninụ n'ehe. Ngetho nu'ụ togo xi tho ya ụgi hár ndo'yo, xi ñ'ehwi ar ts'oki.
2 Nuya pa xi 'ñep'ụ hinda m'ụ ngu nesẹ, tẹmtho yá ts'onhe ya meximhại. Nupya da 'yọt'a gatho ngu ne Jö.
3 Hyẹhụp'ụ nö'ö ngi ọthụ mi numañho nu'ụ hingya gamfi. Nu'ụ 'bẹngwi ya jö'i, te gatho ne'ụ, xa ya nti, xa ne da 'bẹ yá mfeni ha ya dạngo, ne ndönga ya tsita emp'ö, xa xi nts'otho nö'ö ọt'ụ.

4 Nuyụ 'yọtho hingi ñ'owihụ ha yá ts'o'bẹfi, ne theñ'ahụ.
5 Ha ma da dạtwa majöni nö'ö togo xi ñhoki da umbyá mfẹi nu'ụ te, ne nu'ụ xi du.
6 Jange xi nsipabi ar hoga mhö nu'ụ togo xi dupya, ne da tsạ da m'ụ'ụ ngu ar hñö di hñöxkwi Jö, mödi bi hñönga ar ndöte ngu ar njut'i ar ts'oki tho gatho ya jö'i.
7 Nö'ö ar pa da göxa xọge, 'bạp'ụtho da zọhọ. Jange hyanthụ xiñho tema gi pẹhụ, ne ndö'mhụ hingi tsạyạhụ gi zohụ Jö.
8 Ne gi umba ri mụihụ m'ẹt'o xa gi mhöhụ n'a ngu n'a, ngetho ar mhöte punga nzẹyẹ ya ts'oki.
9 Gi nethohụ gi uñhụ ar tsạyạ n'a ngu n'a.
10 Ngu yá hoga 'bẹgo'ihụ xi t'ẹnt'a ha ri 'yẹhụ nuya nzẹyẹ ya hogant'uni unga Jö, jafụ da mpẹ ha yá m'ụi ma'ra ngu ar nt'uni xi nhwëk'ahụ.
11 Nu'mụ ja n'a togo ñö, dá ñö ngu mönga ár mhö Jö. Ha nu'mụ ja n'a togo pẹpa ma'ra, dá 'yọt'e ngu ár döta ár ts'ẹdi Jö xi thembabi. Ne njap'ụ gatho nö'ö gi pẹhụ da nsundabi Jö, ngetho gi pẹfụ ar tsi Hmu Hesukristo. Jö ár mẹti ar nsunda ne ar ts'ụt'wi hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.

Di thohụ ya thogi ngetho dar gamfihụ

12 Ma tsi hmöka kuhụ, yo gi tu ri mụihụ nu'mụ xta ep'ụ ya thogi, ne da zụ'ahụ ngu n'ar tsibi da tsạt'ahụ ri ñ'emụihụ. Yo ma gi 'yọhụ xta ep'ụ gathoyụ.
13 Nö'ö gi 'yọthụ, njohyahụ ngetho gi thohụ n'a tsi tụi ya ụgi ngu bi tho ar tsi Hmu Hesukristo, ne nú'mụ xta nheki ár nsunda xa ma gi njohyahụ.
14 Nu'mụ nt'ụtsa'ihụ ngetho gi tẹñhụ ar tsi Hmu Hesukristo, xa nzạtho'ö, njap'ụ nheki gi 'bụhwihụ ár Hñö Jö. Majöni nu'ụ tsani, ha nu'ahụ gi nsundabihụ ha ri m'ụihụ.
15 Yo ma gi thohụ ya thogi ngetho gar hyotehụ, gar bëhụ, gar ts'oktehụ, wa gi ñ'öxtehụ tengu yá m'ụi ma'ra.
16 Ha nu'mụ gi thohụ ya thogi ngetho xka ñ'emụihụ, yo ma gi ntsạhụ. Nsundabihụ Jö gi thohụyụ.
17 Ngetho bi zọ ar pa da nja ár mfẹi Jö, ne ma da dụ'ma m'ẹt'o hár nijö. Ha nu'mụ xi ndụi xi gụtka ma guhụ, tema ngöts'i tọ'ma nu'ụ hinxi ñ'emụi ár hoga mhö Jö.
18 Ne enga har T'ofo n'ehe:
Nu'mụ xa xi ñhembi da mpọhọ n'ar hogajö'i,
habụ di gohmö nö'ö hingi benga Jö, ne ar ts'okte 'mụ.
19 Jange nu'ụ togo gi thohụ ya thogi ngu ne Jö, 'yẹnt'athohụ ri tehụ ha yá 'yẹ ar tsi Dada togo bi hyogagihụ, ne xa gi umba ri mụihụ gi 'yọthụ ar ñho.

5

Sufụ yá tsi dẹti Jö

1 Di zo nu'ụ ya ndö har nijö gi 'bụhwihụp'ụ. Di ạpabiga dar ndösẹ n'ehe, ne da handwa yá ụgi bi tho ar tsi Hmu Hesukristo, ne di tọ'mi ga 'bụ'benụ mhets'i xta nheki ár nsunda.
2 Suhụ ya tsi dẹti gi 'bụhwihụp'ụ yá mẹti ar tsi Hmu. Yo gi ọthụ ngetho nja'ahụ, go gi nesẹhụ. Yo gi homfụ yá bojö, njohya gi suhụ.
3 Hingi 'yọthụ ndöta gi ne gi hyọmahạihụ nu'ụ togo gi suhụ. Nö'ö gi 'yọthụ, 'ñuhụ n'ar hogam'ụi.
4 Ne xta ep'ụ ar Döngamạ'yo, ma gi hñöñhụ ar nthöhö nsunda hinda ma da thege.

5 Mahyẹgi di xi'ahụ nu'ahụ gi bötsihụ, 'yọthụ te da xi'ahụ ya ndö har nijö.
Gatho'ihụ ñ'ọthụ n'a ngu n'a, ne di nhekitho ri hogamụihụ, ngetho:
Jö ntọxkwi nu'ụ ya ñ'exte,
ne hwëkwa ár mfạts'i nu'ụ hingya ñ'ets'i.
6 Nts'ạ'mhụ hár nthandi Jö togo xa ja ár ts'ẹdi, ne go da 'ñes'ahụ ri nsuhụ
nú'mụ xta zọnga ar pa xi beñ'ö.
7 Tsokwabihụ Jö gatho ri dumụihụ, nö'ö hingi tsạyạ su'ahụ.
8 Zọt'a xiñho ri dạhụ ne yo gi öthụ, ngetho ri ñ'ụnihụ ar ts'ondöhi 'yo ngu
n'ar 'muhu honi togo da 'yẹnt'a ár ne.
9 Nọxjụ gi tọ'spabihụ xi nzẹ ri jamfihụ. Gi pöhụ nuya thogiyụ, bí thopya
nzẹyẹ ya ku xọge ár nxidi ar ximhại.
10 Ne Jö togo ár mẹti ar nhwëki, bi zokagihụ ga 'bụhụ hár nsunda hingi
thege, ngetho di tẹñhụ ar tsi Hmu Hesukristo. Nu xta tho 'ra ya tsi pa gi thohụ
ya thogi, gesẹ'ö da mạx'ahụ gi 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi, da zẹt'a ri jamfihụ, da
'ra'ahụ ar ts'ẹdi, ne da zix'ahụ xiñho hár 'ñu'ö.
11 Jö go ár mẹti'ö ar nsunda ne ar ts'ụt'wi hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.

Ya ngöxanzẹngwa

12 Di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ da hñös'ahụ ar ku Silbano, togo di handi n'ar
ku ọta xiñho ar tsi Hmu. Xta ot'ahụ n'a tsi tụi, di ne ga hup'a ri mụihụ, ne di
dạmajöni gehnụ ár nhwëki Jö nö'ö gi tẹñhụ.
13 Ar nijö 'bụ Mbabilonia, mahyẹgi ngu'ahụ xi hwahna Jö, pẹñ'ahụ ar
nzẹngwa n'ehe. Ar ku Mörko togo pọntho ma t'ụ zẹngwa'ihụ n'ehe.
14 Nzẹngwahụ n'a ngu n'a xa gi mhötehụ. Gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi gatho
nu'ahụ xka nthẹxụ ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR PEDRO
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pedro

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Simu, t'engagi ar Pedro, ár 'bẹgogi ne ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo. Di ot'ahụ nunar hẹ'minụ nu'ahụ xka tsụhụ n'ar nzạtho jamfi ngu nö'ö di pẹ'sje. Xka tsụhụ nunar jamfinụ, ngetho xa ar hogajö'i ma Jöhụ ne ma Pọhọtehụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
2 Dá hñuxa ar nhwëki ne ar hogam'ụi gi höñhụ, ngetho gi pöhụ Jö ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

Nuya ku di hñöxa ár m'ụi Jö

3 Jö xa pẹ'sa ár ts'ẹdi, ne xi 'rakagihụ gatho nö'ö di hoñhụ ga 'bụhụ ne ga pẹfụ xiñho, ngetho nö'ö togo bi zokagihụ xa döta ár nsunda, gesẹ'ö bi ñ'udi ga pötwabihụ.
4 Ne xi 'rajụ ya nzạtho ñhöt'i thota ár mhödi ne xa döta. Njap'ụ da tsạ di hñöx'ahụ ár m'ụi Jö, ngetho xka hyẹhụp'ụ ar ts'oki jawa har ximhại, t'ọt'e tẹnga yá ts'onhe ya jö'i.
5 Jange nu'ahụ xa gi umba ri mụihụ gi tẹtwabihụ da mẹwi ri jamfihụ ar hogam'ụi, ha nunar hogam'ụi di pẹwi ar hoga mfödi.
6 Nunar hoga mfödi di pẹwi ar nts'uni, ha nunar nts'uni di pẹwi ar ts'ẹti, ha nunar ts'ẹti di pẹwi ar nhwëki.
7 Ha nunar nhwëki di pẹwi ar mhöte n'a ngu n'a, ne nö'ö gi mhöhụ n'a ngu n'a, di pẹwi gi möhụ gatho nu ma'ra.
8 Ngetho nu'mụ xa gi pẹ'sụyụ, ne gi jafụ da xu, hinda ma da m'ẹp'ụ xka pöhụ ar tsi Hmu Hesukristo, hingi 'bụhụ njap'ụtho hinter m'ẹfi ri tehụ.
9 Ha nu'ụ togo hingi pẹ'sa nuya ñhoyụ pẹwi yá jamfi, ọt'a ngodạ, hingi honga nö'ö bi e mhets'i, ne xi pumhni xi nsụkwa yá ts'oki xki 'yọt'a mam'ẹt'o.
10 Jange tsi kuhụ, xa gi umba ri mụihụ gi ñ'uhụ xi ts'oñ'ahụ ne xi thañ'ahụ, ngetho nu'mụ gi 'yọthụ njap'ụ, xi ñhembi gi tạhụ.
11 Ne njap'ụ ma da sok'ahụ n'ar döta ne nzạtho goxthi, ne gi kụthụ har ts'ụt'wi hiñham'ụ da thege, ár mẹti ma Pọhọtehụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
12 Nuga hinga ma ga tsạyạ ga beñ'ahụ gathoyụ, mödi xka pöhụ ne xi zẹt'a ri jamfihụ gi tẹñhụ nö'ö majöni xi nsi'ahụ.
13 Di beni nupya di 'bụtho, gehnụ ma 'bẹfi ga bemp'ahụ gi 'yọthụyụ.
14 Ngetho di pödi ngut'a ma ga hẹkwa nunar ndo'yonụ, ngu xi xikagi ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Ma ga umba ma mụi n'ehe, nú'mụ xka ñ'e'be nunar hạinụ, nu'ahụ hyax'mụ gi benthụ nuya xta ut'ahụ.

Dạmajöni nu'ụ togo bi hyandwasẹ ár nsunda ar tsi Hmu Hesukristo

16 Nuje xta ut'ahe ngu da handwasẹhe ár ts'ẹdi ne ár 'ñehe ma tsi Hmuhụ Hesukristo, hinge ngu enga ya 'bede xi bensẹ ya jö'i.
17 Da hanthe nú'mụ Jö ar Dada bi 'ñe'spa ár nsu ne bi umba ar nsunda, núnụ habụ bi nheki nunar mhö ndi 'ñe har nsunda mhets'i, mi enö: Gehnụ ma hmöka T'ụ, jakagi ga njohya.
18 Ne nuje da ọhe nunar mhönụ ndi 'ñe mhets'i nú'mụ ndi 'bụ'behe har jöpa t'ọhọ.

19 Gatho nuya thogiyų xi ñ'udi majöni nö'ö xki mönga yá m'ęhni Jö. Jange xiñho gi jafųmasu nuya mhöyų, ngu n'ar ñot'i yot'ahų madeda ar 'bęxui, gi tǫ'mhų da hats'i ne da yot'ahų ar njötsǫ pǫxa 'bų xudi.
20 Hǫnsę beñhų m'ęt'o, gatho nö'ö xi 'yot'a yá m'ęhni Jö har T'ofo, hinda tsą ga bensęhų nö'ö tema ne da mö, go utkagihų Jö.
21 Ngetho nuya te bi mönga nuya m'ęhni'ų, hingar mfenisę n'ar jö'i. Bi t'umbabi nu'ų yá 'bęgo Jö mi 'bų n'ar m'ųi xint'axi, mi möñ'ų ngu mi xipa ár Hñö Jö nda mö.

2

Ya kate m'ęhni ne ya kate utate
(Ar Huda 3-13)

1 Mi 'bų nuya pa'ų ya kate m'ęhni har hnini Israel, ngu ma da nja ya kate utate habų gi 'bųhų n'ehe. Nuyų ma da kųt'a ñ'öntho ya ts'omhö da hwata ar nijö. Hinge hǫnsę'ö, ma da kǫnga ar tsi Hmu togo bi gųka har ts'oki, ne njap'ų ma da nhwati n'agitho.
2 Ne nzęyę ma da dęmba yá ts'o'bęfi, ne go yá ts'okiyų ma da ts'anga ar 'ñu majöni.
3 Xa ya nzibjö, ma da gųk'ahų yá nthöhö di mönga ya nhemhñö. Nuyų yanų maham'ų xi t'ękwa yá mfęi, ne 'bąp'ųtho ar pa da nhwati.
4 Ngetho Jö himbi pumbabi ya ęnxę bi nts'oki. Bi 'yųt'a har tsibi, ne bi 'ñet'a har fądi xi m'ęxui, t'ęgi da zǫnga ár pa ar mfęi.
5 Ne himbi pumba nuya jö'i mi 'bų mam'ęt'o, ba pęmpa ar dö'ye bi go'ma xǫge ar ximhąi mi 'bų har ts'oki. Hǫnsę bi 'yę ar Noe mi uta ya jö'i ar hogam'ųi, nunų ne ma yoto bi k'ont'wi.
6 Ne mba m'ęmpa ar mfęi nda nhwata ar hnini Sodoma ne Gomora, hǫnsę ar 'bospi bi gohi. Ne bi jap'ų ngu n'ar nt'udi ma da njapabip'ų nu'ų ne da m'ų n'ar ts'om'ųi.
7 Ne bi 'yękwa ár te ar Lot togo mar hogajö'i, mi tupa ár mųi mi handi hanja mi 'bų nuya ts'ojö'iyų.
8 Ngetho nunar hogajö'inų mi 'bųhwi'ų, jange hyax'mų mi tupa ár hogamųi mi handi ne mi ǫ'spa yá ts'o'bęfi.
9 Ja nhekinų, ar tsi Hmu njambödi da mąxa da tho ar ts'ąti nu'ų ya hogajö'i, ne da 'yękwatho yá mfęi nu'ų togo ǫt'a ar ts'oki, da t'umba nunar pa da thöxamajöni.
10 Ne töte yá mfęi nu'ų togo bi dęnga gatho nö'ö mi ne yá ndo'yo. 'Yo'ų har ts'oki ne ǫt'a gatho nö'ö xints'otho, hingi ne togo da męhni. Xa ya gesę ne xi me yá ñö, hingi ntsu da zanga nu'ų togo pę'sa yá ts'ędi.
11 Nuya ęnxę mödi töte yá ts'ędi ne yá nsunda, tsupi hingi ą n'ar mfęi da zųhyų nú'mų 'bų'ų hár nthandi ar tsi Hmu.
12 Ha nuya jö'iyų ñömañ'ų nö'ö hingi pödi, ngu ya męti hiñ'otho yá mfeni, xi t'ęnt'i da tho ne da nhwati. Nuyá ts'okisę da zixa har 'bęxui.
13 Ma da hñönga yá nthöhö ngu ya ts'okte, ngetho gehyų yá johyayų, zǫda ar hyadi ǫt'a gatho nö'ö ne'ų. N'ar m'ętsąyų, ngetho nú'mų gi ntsixkwihų, ñ'entho ǫt'ų nö'ö hingi ho.
14 Nuyų hǫnsę xa hyǫkwa yá nthöti ma'ra, hingi tsąbi ǫt'a ya ts'oki. Hąt'i da zo ha yá 'yęyų nu'ų togo hinxi zęta yá ñ'emųi. Ha yá mųi xi nzöi hyǫkwa yá męti ma'ra. Yá bötsiyų ar 'bęxui.
15 Xi hyę'ų ar 'ñu majöni, ne xi dęmba ár 'ñu ar Balam ár t'ų ar Beor, togo xa bi mö ár nthöhö ar ts'oki.

16 Mödi n'ar mẹti ndu bi ñö ngu n'ar ñ'ọhọ, bi zụi himbi hyẹgi nda 'yọt'a nö'ö mi beni.
17 Nuya jö'iyụ ñhẹhwi ya pọthe hinte unga ar dehe, ne ngu ya gui tuxta ar 'yomndöhi. Xi t'ẹkwabi da m'ụ har 'bẹxui hiñham'ụ da göts'i.
18 Ngetho ñö ya mhö ñ'ets'i hinte yá ñho. Njap'ụ ko'sa nu'ụ majöni mi ne nda hyẹ nu'ụ togo 'bụ har ts'oki, ne kadi da 'yọt'a gatho nö'ö ne yá ndo'yo.
19 Xipabi'ụ da xot'a yá nthöt'i, ha gesẹ'ụ xi nthöt'a har ts'oki. Ngetho nö'ö togo da nthöhö, nu togo bi döhö pọntho xi döt'i, japi da 'yọt'a nö'ö ne'ö.
20 Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ xki k'othmö'ụ ha ya ts'oki ja har ximhại ngetho xki bötwa ár 'ñu ar tsi Hmu ne ar Pọhọte Hesukristo, ne da mengi da zo habụ mi kụ'ụ, da m'ẹdi ne yá m'ụi töpa ár nts'otho mi 'bụ m'ẹt'o.
21 Ngetho mar ñhomhö hinxi böhmö'ụ ar 'ñu tsixa ar hogajö'i, hinge họnsẹ bi bödi, ne bi mengi bi hyẹp'ụ ar döta 'bẹpate bi t'umbabi.
22 Ne xpa epabi ngu enga ar mhö majöni: Ar 'yo pengi jụxa ár ts'odi, ne ar ts'ụdi xi nsati, pengi da ntönga har bọhại.

3

Ar pa da nheki ár ts'ẹdi ar tsi Hmu xi 'ñep'ụ

1 Ma tsi hmöka kuhụ, gehnụ ár ñoho ar hẹ'mi di ot'ahụ, ne gatho yohoyụ di hup'a ri mụihụ gi pẹ'sụ n'ar mfeni xint'axi.
2 Di ne gi beñhụ nuya mhö bi mönga mam'ẹt'o yá hoga m'ẹhni Jö, ne nuya 'bẹpate bi zok'ahụ ma tsi Hmuhụ ne ma Pọhọtehụ, gehnụ bi xi'ahụ yá mpọte ar tsi Hmu gi 'ñehụ.
3 Pöhụ m'ẹt'o, nuya ngöxapa ma da e ya thente di 'bụ ngu nesẹ'ụ.
4 Di eñ'ụ: Te bi ja ar ñhöt'i nda e ar tsi Hmu Hesukristo. Ngetho bi the ma palehụ, ha nunar ximhại njangutho ngu ar pa bi thoki.
5 Nuyụ nesẹ da pumhni gehnụ ár mhö Jö bi hyoka mam'ẹt'o ar mhets'i ne ar ximhại. Ba ehyụ har dehe ne oxta har dehe.
6 Jange nunar ximhại mi 'bụ maham'ụ, bi hwata ar dehe mi ñuts'i.
7 Ha nunar mhets'i ne nunar hại 'bụpya, getnụ ár mhö Jö ẹkwi da nzọ har tsibi nunar pa da thöxamajöni, ne da t'umba ár mfẹi ya ts'okte.
8 Tsi kuhụ, yo gi pumhnihụ n'ehe, nunar tsi Hmu handa n'apa ngu 'rẹt'anthebe ya jẹyẹ, ne 'rẹt'anthebe ya jẹyẹ handa ngu n'apatho.
9 Ar tsi Hmu hingi hu'sta ar pa da 'yọt'a nö'ö xi ñöt'i, ngu benga 'ra. Pẹ'skagihụ ar ts'ẹti hingi ne togo da m'ẹdi, ne'ö gatho da 'yọt'wa yá ntsọ'mi.
10 Ha nunar pa da e ar tsi Hmu, ma da zọ ngu n'ar bë tsọ 'bụ nxui. Nu'mú, nuya mhets'i ma da nhwati, da nt'ọ n'ar döta ñụni, ne gatho nö'ö te janụ ma da xut'a har tsibi, ha nu ar ximhại ne gatho nö'ö te jawa ma da nzọ.
11 Nu'mụ ma da nhwata gathoyụ, yo'ö hingi 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi ne gi ñhogajö'ihụ.
12 Ne gi ndọ'mhụ da zọ ár pa Jö, ne xa gi umba ri mụihụ gi jafụ ngut'a da zọhọ. Nuya pa'ụ ar mhets'i ma da ndẹ ne da xut'i, ne gatho nö'ö te janụ ma da mi har tsibi.
13 Ha nujụ di tọ'mhụ man'ar 'ra'yo mhets'i ne man'ar 'ra'yo ximhại, habụ họnsẹ ja ar hogam'ụi.
14 Jange tsi kuhụ, nu'mụ gi tọ'mhụ nuya ñhöt'iyụ, umba ri mụihụ da diñ'ahụ hinte ma jạxt'i gi pẹ'sụ, dar nt'axi'ihụ ne gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi.
15 Ne pöhụ xiñho, nunar tsi Hmu pẹ'sa ar ts'ẹti honi da mpọ gatho ya jö'i, jangu ma tsi kuhụ Pablo xi t'umba ar hoga mfödi xi 'yot'ahụ.

16 Gatho nuya hẹ'mi xi 'yot'i, nọnga nö'ö xta xi'ahụ. 'Rayụ xi ñhembi da födi te ne da 'ñenö. Jange nu'ụ hints'ụ pödi ne hingi tsẹ yá mụi, pạti. Jap'ụ nu ma'ra ya T'ofo n'ehe, ne da 'yọt'a ngu ne'ụ, ne njap'ụ honsẹ yá mfẹisẹ.
17 Jange nu'ahụ ma tsi hmöka kuhụ, xka pöhụ, jamasuhụ yo ma da hyạ'ahụ yá ts'oki ya ts'okte, ne gi hyẹhụp'ụ ár ts'ẹdi ri jamfihụ.
18 Nö'ö gi 'yọthụ, dá hñuts'i gi pöhụ ma tsi Hmuhụ ne ma Pọhọtehụ Hesukristo, ne dá te ri mfödihụ hár nhwëki. Go di 'ñep'ụ da t'umba ar nsunda nupya ne hiñham'ụ da ntsạyạ. Dá njap'ụ.

ÁR NDỤI AR XUWA
Ár nduị ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Xuwa

Ar mhö unga ar te

1 Nö'ö togo mi 'bụi nú'mụ hinte mi jawa har ximhại, ne hinte mi janụ mhets'i, nunar mhönụ ungar te, get'ö xta ọhe ne xta handaseẹhe, da k'öthe ne da thạñhe.
2 Nunar mhö ungar te mi 'bụhwi ar Dada, ba e bi njö'i, ne da hanthe, gehnụ di dạhe majöni, ne di xi'ahe nunar te hiñham'ụ da göts'i.
3 Nö'ö xta hanthe ne xta ọhe, gehnụ di xi'ahe. Njap'ụ gi pöhụ nö'ö di pöje n'ehe, ne ga pẹ'sụ n'adar mfeni mahyẹgiwi Jö ar Dada ne ar Hesukristo ár T'ụ.
4 Jange di ot'a'ihụ nuya mhöyụ, ne njap'ụ da nxọge ri johyahụ.

Jö gehnụ ar hyats'i

5 Nunar mhönụ di xi'ahe, geseẹ'ö bi xikagihe, enö njawa: Jö gehnụ ar hyats'i. Habụ 'bụ'ö hinte ma 'bẹxui janụ.
6 Nu'mụ di eñhụ di 'bụhwihụ ar tsi Dada ne di 'yohụ har 'bẹxui, dar nemhñöhụ, ne hindi tẹñhụ nö'ö majöni.
7 Ha nu'mụ ga 'yohụ har hyats'i ngu ar tsi Dada 'bụ har hyats'i, n'adar mfeni di 'bụhụ n'a ngu n'a 'mụ, ne ár ji ar tsi Hmu Hesukristo ár T'ụ Jö da xụgagihụ gatho ma ts'okihụ.
8 Nu'mụ ga eñhụ hindi ọthụ ar ts'oki, di nkaseẹhụ ne hindi tẹñhụ nö'ö majöni.
9 Nu'mụ ga dạtwabihụ ma ts'okihụ Jö, nö'ö hingi yot'a ár ne, da 'yọt'a nö'ö xi mö. Ne di kạxmbenihụ da pumgagihụ, ne da xụga gatho ma ts'okihụ.
10 Nu'mụ di eñhụ hinxta ọthụ n'ar ts'oki, pọntho di xipabihụ ar tsi Dada ar nemhñö, ne hinxta pẹ'spabihụ ár mhö ha ma mụihụ.

2

Ar tsi Hmu Hesukristo go 'bạ made ñöngagihụ

1 Ma tsi bötsi'ihụ, di ot'ahụ nunar hẹ'minụ, ngetho hindi ne gi nts'ojụ. Ha nu'mụ bi hyạ'ahụ, di 'ñehụ togo ñöngagihụ hár nthandi Jö. Gehnụ ar Hesukristo ngu ma ñöntehụ, hinte ma ts'oki xi 'yọt'e.
2 Bi unseẹ ár te ngu n'ar m'ọñhọ, ne bi mpumgagihụ gatho ma ts'okihụ. Hinge họnseẹ nujụ, gatho nu ma'ra 'bụkwa har ximhại n'ehe.
3 Njanụ da nhekitho ha di pöhụ Jö wa hin'ö, nu'mụ di ọthụ nö'ö te 'bẹpkagihụ.
4 Nu'mụ n'a togo da 'ñenö: Nuga di pö ar tsi Hmu, ne hingi ọt'a nö'ö xi 'bẹpkagihụ Jö, n'ar kate ne hingi pẹ'sa nö'ö majöni hár mụi.
5 Ha nö'ö togo da 'yọt'a nö'ö xi 'bẹpkagihụ, majöni xi ñuxa ár mhöte Jö hár mụi. Njap'ụ hö, di pöhụ di 'bụhwihụ'ö.
6 Nö'ö togo enö hyax'mụ 'bụhwi Jö, mahyoni da m'ụi ngu bi m'ụ ar tsi Hmu Hesukristo.

Ar 'ra'yo 'bẹpate

7 Tsi kuhụ, hindi ot'a n'ar 'ra'yo 'bẹpate ga pẹñ'ahụ, họnseẹ di bemp'ahụ nö'ö xki nsi'ahụ har nduị. Nunar 'bẹpatenụ get'ö ngu nuna xka 'yọhụ.
8 Mödi hö, ma ga xi'ahụ n'ar 'ra'yo 'bẹpate gehnụ majöni, bi ñ'u'ö ne nupya di 'ñuhụ n'ehe. Ngetho ar 'bẹxui ma da thogi, ne nunar ñot'i majöni fụdi ungar hyats'i.

9 Nö'ö togo enö 'bụ har hyats'i ne ụtsa ár ku, 'bụta har 'bẹxui'ö.
10 Nö'ö togo mö ár ku, hyax'mụ 'bụ har hyats'i, ne hinda ma da nthẹwi ar mfets'e.
11 Ha nö'ö togo ụtsa ár ku, 'bụta har 'bẹxui ne ja 'yonụtho. Ne hingi pödi habụ di ma, ngetho ar 'bẹxui hingi hẹgi da hyandi.
12 Ma tsi bötsi'ihụ, di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ, ngetho hár thuhu ar tsi Hmu Hesu xi mpump'a ri ts'okihụ.
13 Di ot'ahụ dadahụ, ngetho gi pöhụ nö'ö togo mi 'bụi nú'mụ hinte mi otho. Di ot'ahụ bötsithohụ, ngetho xka töhụ ar ts'ondöhi.
Di ot'ahụ ma tsi bötsi'ihụ, ngetho xka pöhụ ar Dada.
14 Xta ot'ahụ dadahụ, xka pöhụ nö'ö togo mi 'bụi nú'mụ hinte mi otho. Xta ot'ahụ gi bötsithohụ, ngetho xka zẹta ri jamfihụ, ne xka töhụ ar ts'ondöhi ga tẹñhụ ár mhö Jö xka kwathụ ha ri mụihụ.
15 Yo gi möhụ ar ximhại ne nuya te jawa. Nu togo mö ar ximhại, hingi pẹ'spa ár mhöte Jö ar Dada.
16 Ngetho gatho nö'ö te ja har ximhại, ngu ya ts'onhe benga ya jö'i ne handi, ne ar ñ'ets'i, hingi pẹhna Jöyụ, go unga ar ximhại.
17 Ar ximhại ne yá ts'onhe ma da thotho, ha nu'ụ togo ọt'a nö'ö ne Jö, ma da m'ụ n'ar m'ụi hiñham'ụ da göts'i.

Nö'ö togo ne da bëpa ár nsu ar Hesukristo

18 Ma tsi bötsi'ihụ, di 'bụhụpya ya ngöxapa. Ngu xka 'yọhụ ma nda e n'a togo nda ntọxkwi ar tsi Hmu Hesukritso, ne nupya ja nzẹyẹ togo ntọxkwi. Jange di pöhụ xi zọ ya ngöxapa.
19 Xi 'wege xi hyẹjụ, ngetho hinxki jamfi xiñho ngu xta jamfihụ. Nu'mụ xi jamfihmö xiñho'ụ, hinxi 'wehmö'ụ. Ne xi 'wege, njapụ da nheki hinga gatho ngujụ di n'at'wihụ ar tsi Hmu.
20 Ha nu'ahụ hingi njahụp'ụ, ngetho xi t'a'ahụ ár Hñö Jö, jange gi pöhụ xiñho gathoyụ.
21 Hindi pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ ngu nu'ụ hingi pö nö'ö majöni. Di ot'i ngetho gi pöhụ, ha nor nhemhñö hindi 'ñe habụ ja nö'ö majöni.
22 Togo ar nemhñö. Ar nemhñö nö'ö togo kọnga ar Hesu gehnụ ar Kristo. Nuyụ yá ñ'ụni ar tsi Hmu, ngu gatho nu'ụ togo kọnga ar Dada ne ár T'ụ.
23 Gatho nu'ụ togo kọnga ár T'ụ Jö, hingi pẹ'sa ar Dada ha yá mụi. Nö'ö togo dạmajöni ár T'ụ Jö, pẹ'spa ár Dada n'ehe.
24 Yo ma gi hyẹhụp'ụ nö'ö xka pöhụ ár nduị. Nu'mụ hingi hyẹhụp'ụ, gi 'bụhwihụ ár T'ụ ne ar Dada.
25 Ne gehnụ ar ñhöt'i bi ñötkagihụ: ar te hiñham'ụ da göts'i.
26 Di ot'ahụ tengu yá 'bẹfi nu'ụ ne da ka'ahụ.
27 Ha nunár Hñö Jö xi 'ra'ahụ ar tsi Hmu, gehnụ 'bụ ha ri mụihụ. Ne hinga mahyoni togo da ut'ahụ, ngetho gesẹ'ö go xi ut'ahụ, ne mönga majöni. 'Bụhwihụ ar tsi Hmu ngu xi ut'ahụ'ö.
28 Ha nupya ma tsi bötsi'ihụ, 'bụhwihụ n'ar hogam'ụi ar tsi Hmu, ne nú'mụ xta ñ'udi hinga ntsạhụ, ne xta pengi hinga 'bẹ ma tsạhụ ga 'wehụ.
29 Nu'mụ gi pöhụ ar tsi Hmu Hesukristo pẹ'sa n'ar hogamụi, pöhụ n'ehe, gatho nu'ụ pẹ'sa ar hogamụi go yá bötsi Jö.

3

Yá bötsigihụ Jö

1 Beñhụ tengu xi mökagihụ Jö, bi 'ñengagihụ yá bötsigihụ. Jange nu'ụ togo hingi jamfi, hingi pöjụ, ngu himbi bö'ö.

2 Ma tsi kuhụ, nupya yá bötsigihụ Jö, mödi hindi pöthụ xiñho tengu nor m'ụi
ma ga pẹ'sụ m'ẹfa. Nö'ö di pöhụ hö, nú'mụ xta ep'ụ, ma ga ñhẹhwihụ ngetho
ma ga hanthụ tengu'ö.
3 Ne gatho nu'ụ togo di tọ'mhụ da njap'ụ, hyax'mụ di umba ma mụihụ da
t'axkagihụ ngu xint'axi'ö.
4 Gatho nu'ụ togo ọt'a ya ts'oki, ts'okwa yá 'bẹpate Jö, ngetho n'ar ts'oki
hinda 'yọta ya 'bẹpate.
5 Ne gi pöhụ xiñho, ar tsi Hmu ba ekwa bi hñögagihụ ma ts'okihụ, ne nö'ö
hinte ma ts'oki bi 'yọt'e.
6 Gatho nu'ụ togo 'bụhwi ar tsi Hmu, hingi ọt'a ya ts'oki. Ha nu'ụ ọt'atho ya
ts'oki, hinxi hyandi ne hinxi bö'ö.
7 Ma tsi bötsi'ihụ, yo ma gi ñhẹhụ togo da hyạ'ahụ. Pöhụ nunar tsi Hmu ar
hogajö'i, ne nö'ö togo ne da ñhogajö'i, tẹmbatho ár m'ụi'ö.
8 Nö'ö togo ọt'a ya ts'oki, ár mẹti ar ts'ondöhi, ngetho ar ts'ondöhi hár
ndụitho ọt'a ya ts'oki. Jange ba e ár T'ụ Jö da jö'spa ár 'bẹfi ar ts'ondöhi.
9 Gatho nu'ụ togo xi hñönga ar 'ra'yo te unga Jö, xi ñ'ehwi ar ts'oki, ngetho
di hñöxa Jö ar Dada. Hingi tsạ da gohnụtho har ts'oki, ngetho xi umba ár te
ar tsi Dada.
10 Njanụ nheki togo yá bötsi Jö ne togo yá bötsi ar ts'ondöhi: Gatho nu'ụ togo
hingi ọt'a nö'ö xiñho ne hingi mö ár ku, hingyá bötsi Jö.
11 Ngetho gehnụ ar mhö xka 'yọhụ ya maham'ụ: Ga nmhöhụ n'a ngu n'a.
12 Hinga njahụ ngu ar Kain, mi tẹnga ar ts'ondöhi ne bi hyo ár jödö. Bi hyonụ
ngetho mar nts'oda ár 'bẹfisẹ, ha nuyá 'bẹfi ár jödö mar ñho.
13 Ma tsi kuhụ, yo gi tu ri mụihụ nu'mụ da ụtsa'ihụ nu'ụ hingya gamfi.
14 Nujụ di pöhụ xta pọñhụ har ndöte ndi 'bụhụ, ne xta thohụ har te, ngetho
di möhụ ma kuhụ. Nu togo hingi mö ár ku, pọntho xi du.
15 Gatho nu'ụ togo ụtsa ár ku, gehnụ ar hyote. Ne di pöhụ nuya hyote hingi
pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
16 Ar tsi Hmu Hesukristo bi utkagihụ ndana ar mhöte majöni nú'mụ mi
pọkagihụ bi unsẹ ár te. Nujụ n'ehe ga ẹnthụ ma tehụ ga homfụ yá ñho ma
kuhụ.
17 Nu'mụ n'a togo pẹ'sa ya ñho, ne handa ár ñ'ohụ hinte pẹts'i, ne hinte da
umbabi, hanja da nheki pẹ'spa ár mhöte Jö 'mụ.
18 Ma tsi bötsi'ihụ, hinge ma ga mhöhụ di oxta mañö. Ma ga ñ'u ma mhötehụ
di ọthwụ ar ñho ma kuhụ di pọnga ha ma mụihụ.
19 Njap'ụ di pöhụ tsixkagihụ nö'ö majöni, ne hinte di tuka ma mụihụ hár
nthandi Jö.
20 Ha nu'mụ tsụka ma mụihụ xikagihụ hindi 'bụhụ xiñho hár nthandi'ö, Jö
töpa ár mfödi ma mụihụ, ne pö gatho.
21 Ma tsi hmöka kuhụ, nu'mụ hingi tsụka ma mụihụ, hinga ntsuhụ ga 'bụhụ
hár nthandi Jö.
22 Ne gatho nö'ö te ga ạfụ, ga höñhụ, ngetho di ọthwụ yá 'bẹpate, ne di pẹhụ
nö'ö numañho'ö.
23 Ne go gehnụ ár 'bẹpate Jö, ga jamfibihụ ár T'ụ Hesukristo, ne ga nmhöhụ
n'a ngu n'a, jangu xi 'bẹpkagihụ.
24 Nö'ö togo ọta ngu xi 'bẹpkagihụ Jö, 'bụhwi'ö. Di pöhụ xiñho di 'bụhwihụ,
ngetho xi 'rakagihụ ár Hñö.

4

Nu'ụ togo hömpa ár Hñö Jö ne nu'ụ togo hömpa ár hñö ar ts'ondöhi

1 Tsi hmöka kuhụ, yo gi jamfibihụ gatho nu'ụ togo ñö. Hyanthụ m'ẹt'o ha hömpa ár Hñö Jö wa hin'ö, ngetho nzẹyẹ ya kate m'ẹhni xi nxanga har ximhại.
2 Njanụ ma gi pöhụ ha hömpa ár Hñö Jö wa hin'ö: Gatho nu'ụ enö, ar tsi Hmu Hesukristo ba e bi njö'i, xi mẹhna Jö.
3 Ne gatho nuya kọnga ar tsi Hmu Hesukristo ba e bi njö'i, hingo xpa pẹhna Jö. Nunụ ár mẹti ár ñ'ụni ar tsi Hmu xka 'yọhụ nda ehe, ne di xi'ahụ 'bụkwapya har ximhại.
4 Ma tsi bötsi'ihụ, yá mẹti'ihụ Jö xka ntötehụ, ngetho nö'ö togo 'bụ ha ma mụihụ töpa ár ts'ẹdi nö'ö togo 'bụkwa har ximhại.
5 Nuyụ ya meximhạitho ne mönga gatho nö'ö te jawa, ha nuyá mimeximhạiwi ọxa nö'ö te möñ'ụ.
6 Nujụ yá mẹtigihụ Jö, nu'ụ togo pö Jö ọxa nö'ö di xifụ. Ne nu'ụ hingyá mẹti Jö hingi ọxa nö'ö di xifụ. Njap'ụ di pöhụ togo mönga majöni ne togo mönga ar nhemhñö.

Jö xa möte

7 Ma tsi hmöka kuhụ, ma ga nmhöhụ n'a ngu n'a, ngetho ar mhöte gor mẹti Jö, ne gatho nu'ụ möte gehyụ yá bötsi Jö, ne pödi togo'ö.
8 Nö'ö togo ụtsa ár ku, hinxi bö Jö, ngetho Jö xa möte.
9 Njanụ bi utkagihụ Jö, go ba pẹnkwa har ximhại nö'ö n'asẹ ár T'ụ, bi du, ne njap'ụ bi 'rajụ ar 'ra'yo te.
10 Ma ga xi'ahụ ndana ar mhöte majöni: Nujụ hinge da möhụ Jö, go bi mökagihụ. Jange ba pẹhna ár T'ụ bi unga ár te ngu n'ar m'ọñhọ, ne njap'ụ xi mpumgagihụ ma ts'okihụ.
11 Ma tsi hmöka kuhụ, nu'mụ Jö bi mökagihụ njap'ụ, ma ga nmhöhụ n'a ngu n'a n'ehe.
12 Hinto xi hyanda Jö, ha nu'mụ ga nmhöhụ n'a ngu n'a, gesẹ'ö 'bụ ha ma mụihụ, ne ár mhöte xi nxọge ha ma mụihụ.
13 Di pöhụ di 'bụhwihụ, ngetho xi 'rakagihụ ár Hñö.
14 Ha nuje xta hanthe ne di dạhe majöni, Jö ar Dada xpa pẹhna ár T'ụ, gehnụ ár Pọhọte ya meximhại.
15 Gatho nu'ụ togo dạmajöni ar Hesu ár T'ụ Jö, nuyụ 'bụhwi Jö.
16 Ne nujụ xta pöhụ ne xta jamfihụ nunar mhöte pẹ'skagihụ Jö. Jö xa möte, ne gatho nu'ụ togo möte 'bụhwi Jö.
17 Njap'ụ xi ñuxa ár mhöte ha ma mụihụ, ne nu xta göxa ar ximhại ga njohyahụ hinga ntsuhụ, ngetho di hñöxkagihụ'ö di 'bụhụwa har ximhại.
18 Nu'mụ xa majöni di pẹ'sụ ar mhöte, hiñ'otho ar ntsu, ngetho ar mhöte majöni höka ar ntsu. Nö'ö togo ntsu, tsupa ár mfẹi Jö, ne hinxi ñuxa ár mhöte hár mụi.
19 Nujụ di möhụ Jö, ngetho m'ẹt'o bi mökagihụ'ö.
20 Nu'mụ da 'ñenga n'a: Nuga di mö Jö, ha ụtsa ár ku, n'ar nemhñö'ö. Ngetho nu'mụ hingi mö ár ku togo handi, hanja da mö Jö togo hinxi hyandi.
21 Di pẹ'sụ nunar 'bẹpatenụ xi 'rakagihụ Jö: Nö'ö togo mö Jö, mahyoni da mö ár ku n'ehe.

5

Nunar ñ'emụi tö ar ximhại

1 Gatho nu'ụ togo ñ'emụi ar tsi Hmu Hesu ngu ar Kristo, gehnụ n'ár bötsi Jö. Ne gatho nu'ụ togo mö ar dada, mötwa yá bötsi n'ehe.
2 Njanụ di pöhụ di möthwụ yá bötsi Jö, nu'mụ di möhụ'ö ne di ọthwụ nö'ö xi 'bẹpkagihụ.

3 Nu'mụ xa majöni di möhụ Jö, ga ọthwụ nö'ö xikagihụ 'mụ, ne nö'ö 'bẹpkagihụ hingi hembi ga ọthụ.
4 Ngetho gatho nu'ụ togo yá bötsi Jö, họmahại ar ximhại, ne ar ñ'emụi gehnụ tö ar ximhại.
5 Nu'ụ ñ'emụi ar Hesu ár T'ụ Jö, gehyụ xi dö ar ximhại.

Ár Hñö Jö dạmajöni

6 Ar tsi Hmu Hesukristo ba ekwa har ximhại, bi ñ'udi har dehe ne har ji. Hinge họnsẹ har dehe, har ji n'ehe. Ne ár Hñö Jö dạmajöni, ngetho nunụ mönga majöni.
7 Ngetho hñu nu'ụ togo dạmajöninụ mhets'i: ar Dada, ar Mhö, ne ár Hñö Jö. Gatho hñuyụ n'atho.
8 Ne njap'ụ hñu nu'ụ togo dạwa majöni har ximhại: ár Hñö Jö, ar dehe ne ar ji. Gatho hñuyụ n'at'wụ mö.
9 Nu'mụ di ñ'emụibihụ nö'ö dạmajöni ya jö'i, Jö töte ga ñ'emụibihụ, ne geseẹnụ xi dạmajöni togo ár T'ụ.
10 Nö'ö togo ñ'emụibi ár T'ụ Jö, pẹ'sasẹ hár mụi nö'ö xi dạmajöni Jö. Ha nö'ö togo hinxi ñ'emụi, họxa Jö ar nemhñö, ngetho himbi ñ'emụibi nö'ö xi dạmajöni togo ár T'ụ.
11 Ne go gehnụ ar mhö xi dạmajöni: Jö xi 'rajụ ar te hiñham'ụ da göts'i, ne nunar tenụ go unga ár T'ụ.
12 Nö'ö togo pẹ'spa ár T'ụ Jö hár mụi, pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i. Ha nö'ö togo hingi pẹ'spa ár T'ụ, hingi tọ'ma ar te hiñham'ụ da göts'i.

Ar hoga mfödi t'umba nu'ụ togo pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i

13 Di ot'ahụ nuya mhöyụ, di xi'ahụ nu'ahụ gi ñ'emụibihụ ár T'ụ Jö, njap'ụ gi pöhụ gi pẹ'sụ ar te hiñham'ụ da göts'i.
14 Gehnụ ar ñ'emụi di pẹ'spabihụ, nu'mụ ga ạfụ ngu ne'ö, da 'yọxkagihụ.
15 Ha nu'mụ di pöhụ da 'yọxkagihụ nö'ö di ạpabihụ, nu'mụ di ñ'emụihụ gatho nö'ö xta ạfụ, da 'rajụ.
16 Nö'ö togo da hyanda ár ku da 'yọt'a n'ar ts'oki hinge nuya da 'bẹ ár te, dá 'yạpa Jö, ne nunụ hinda hyẹgi da m'ẹdi, họnsẹ nu'mụ ar ts'oki hinda thökwa ár te. Ja ya ts'oki di 'ñepa ar ndöte, nuyụ hindi enö da t'ạpa Jö da mạts'i.
17 Mödi gatho nö'ö hingi ho, ar ts'oki, hinga gatho di 'ñepa ar ndöte.
18 Di pöhụ gatho nu'ụ togo 'bụhwi Jö ngu ár Dada, hingi 'bụ har ts'oki, ngetho ár T'ụ Jö su, ne ar ts'ondöhi hinte tsạ te da japabi.
19 Di pöhụ n'ehe, nujụ yá mẹtigihụ Jö, ha gatho nuya meximhại o hár 'yẹ ar ts'ondöhi.
20 Ne di pöhụ nunár T'ụ Jö xpa e xi 'rajụ ar hoga mfeni, ne njap'ụ ga pöhụ Jö togo majöni. Gehnụ di 'bụhwihụ, ár T'ụ Hesukristo, nunar Jö majöni togo unga ar te hiñham'ụ da göts'i.
21 Ma tsi bötsi'ihụ, yo gi ndöñhụ ya tsita emp'ö. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR XUWA
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Xuwa

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Xuwa ar dönzia, di pẹñ'a nunar hẹ'minụ tsi 'bẹhñö xi hwañ'a Jö,
ne nuya ri bötsi. Xa di mö'ahụ ngetho gi tẹñhụ nö'ö majöni, hinge họnsẹga,
gatho nu ma'ra xi bö nö'ö majöni n'ehe.
2 Di njahep'ụ ngetho di pẹ'sụ ha ma mụihụ nö'ö majöni, ne hinda ma da
hyẹjụ.
3 Jö ar Dada ne ar tsi Hmu Hesukristo ár T'ụ, da ko yá mụi da hwëk'ahụ yá
ñho ne ar hogam'ụi, ngetho gi jamfihụ nö'ö majöni ne gi pẹ'sụ ar mhöte.

Yo ma gi 'wehụ gi hyẹhụ ár nt'uti ar tsi Hmu Hesukristo

4 Xa xta njohya ngetho xta tinga 'ra ri bötsi tẹnga nö'ö majöni, ngu xi
zogagihụ Jö ar Dada ga ọthụ.
5 Ha nupya di ạ'a ar möte, tsi 'bẹhñö gi nku. Hinge ngu ga 'ra'a n'ar 'ra'yo
'bẹpate. Di bemp'atho nö'ö ndi pẹ'sụ maham'ụ, ga nmhöhụ n'a ngu n'a.
6 Ne go gehnụ ar mhöte majöni, ga ọthụ nö'ö xi 'bẹpkagihụ'ö. Ne njanụ xi
'bẹpkagihụ, ga nmhöhụ n'a ngu n'a, ngu xka 'yọhụ maham'ụ.
7 Ngetho nzẹyẹ ya hyạte xi nxanga har ximhại, kọni ar Hesukristo ba e bi
njö'i. Nö'ö togo ọt'a njap'ụ, ar hyạte ne ár ñ'ụni ar Hesukristo.
8 Nsusẹhụ hinto da hyạ'ahụ ne hinda m'ẹ ri 'bẹfihụ xka pẹhụ, ne gi hñöñhụ
xọge ri nthöhöhụ da 'ra'ahụ Jö.
9 Nö'ö togo da 'wege ne hinda ne da dẹmba ár nt'uti ar tsi Hmu Hesukristo,
hingi pẹ'sa Jö hár mụi. Ha nö'ö togo tẹmba ár nt'uti, nö'ö hö, pẹ'sa ar Dada ne
ár T'ụ.
10 Nu'mụ da zọñ'ahụ n'ar jö'i, ne hingi xi'ahụ nunar nt'uti xi zogagihụ ar
tsi Hmu Hesukristo, yo gi umfụ nsẹki ha ri nguhụ, ne hingi umfụ ar tsạyạ.
11 Ngetho nö'ö togo da 'ñemba nuya jö'iyụ da thogi da tsạyạ, mfạxkwi da
'yọt'a yá ts'o'bẹfiyụ.

Di beni ma ga tsọñ'ahụ

12 Mödi xa di pẹ'sa nzẹyẹ te ga xi'ahụ, hindi ne ga pẹñ'ahụ ha n'ar hẹ'mi xi
t'ot'i. Di beni ma ga tsọñ'ahụ ne ga ñhanthụ ga ñöwihụ, ne xa ga njohyahụ.
13 Nuyá bötsi ri juhwẹ xi hwahna Jö n'ehe, zẹngwa'i. Dá njap'ụ.

ÁR HÑU AR XUWA
Ár hñu ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Xuwa

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Xuwa ar dönzia, di ot'a nunar hẹ'minụ, ma tsi hmöka ku Gayo
togo di mö'i ngetho gi tẹnga nö'ö majöni.
2 Ma tsi hmöka ku'i, di ạpa Jö da bọnga gatho xiñho nö'ö gi pẹfi, ne gi pẹ'sa
ar nzaki, ngu 'yo di xu ár ts'ẹdi Jö ha ri mụi.
3 Xa da njohya nú'mụ mba e ya ku bi xikagi nö'ö majöni ja ha ri mụi, ne
hanja gi umba ri mụi gi tẹnụ.
4 Hiñ'otho man'ar johya di töta nö'ö xta ọde, nu'ụ pọntho ma bötsi xa umba
yá mụi tẹnga nö'ö majöni.

Ar Gayo t'e'spa ár nsu unga nsẹki hár ngu

5 Ma tsi ku'i, xa gi ọt'a n'ar hoga 'bẹfi gi fạxa ya ku, ne m'ẹt'o nu'ụ hinga ri
mpödi.
6 Nuya ku'ụ xi dạmajöni har nijö xa gi pẹ'sar mhöte. Jange di beni xiñho
hingi hyẹp'ụtho njap'ụ. Fạts'i da ñ'o yá 'ñu, ngu di 'ñepi da mfạxa n'ár 'bẹgo
Jö, ne da zọnga habụ di ma'ụ.
7 Nuya kuyụ mpẹfi ngetho möpa ár thuhu ar tsi Hmu, ne hingi hömba yá
mfạts'i umba nu'ụ hingya gamfi.
8 Nujụ dar gamfihụ'mụ, ma ga fạxụ nuya kuyụ, ne njap'ụ ga mfạxtehụ da
nụnga nö'ö majöni.

Ar Diotrefe ne da ts'oka ar 'bẹfi

9 Nuga xta ot'wa ar nijö, ha nunar Diotrefe togo ọt'a ndöta madeda ya ku,
hingi japamasu nö'ö di xife.
10 Jange nu'mụ xka map'ụ, ma ga xi'ahụ ha ri mhunts'ihụ gatho nuya te ọt'a
nunar Diotrefe. Jụsje ya nhemhñö. Hinge họnt'ö pẹfi, hingi umba ar sẹki ya
ku, ha nu'ụ unga ar sẹki tsụi ne ẹnga har nijö.

Ar hoga 'bẹfi ọt'a ar ku Demetrio

11 Ma tsi ku'i, yo gi tẹnga nö'ö hingi ho, tẹnga nö'ö xiñho. Nö'ö togo ọt'a
xiñho, gor mẹti Jö, ha nö'ö togo ọt'a nö'ö hingi ho, hinxi bö Jö.
12 Gatho ya ku dạmajöni, nunar ku Demetrio ọt'a xiñho, ne nö'ö ọt'e dạsẹ
majöni n'ehe. Ha nuje di eñhe, hö njap'ụ, ne gi pöhụ di möñhe majöni.

Ya ngöxanzẹngwa

13 Nuga ndi pẹ'sa nzẹyẹ te nga xi'ahụ, mödi hindi ne ga ot'a ha n'ar hẹ'mi
ne ar nt'ot'i.
14 Ngetho di ne ga nthẹwi ngut'a ne ga ñhandwi ga ñöhụ.
15 Jö da 'ra'a n'ar hogam'ụi. Gatho ya ku di mpöhụ pẹñ'a nzẹngwa.
Zẹngwagihep'ụ n'a ngu n'a ya ku di mpöhụ.

AR HUDA
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Huda

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Huda, ár 'bẹgogi ar tsi Hmu Hesukristo ne ár jödö ar Hakobo. Di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ nu'ahụ xi zoñ'ahụ da t'axk'ahụ Jö ar Dada, ne xi hwix'ahụ har tsi Hmu Hesukristo.
2 Dá hñuxa ár nhwëki, ár hogam'ụi ne ar mhöte 'ra'ahụ Jö.

Ya kate utate ne yá ts'ont'uti
(2 Pedro 2:1-17)

3 Tsi kuhụ, xa di ne ga pẹñ'ahụ n'ar hẹ'mi habụ ga xi'ahụ nunar ñ'emụi di pẹ'sụ. Ha di handi m'ẹt'o, mahyoni ga xi'ahụ xa gi umba ri mụihụ gi ñöñhụ nunar ñ'emụi n'agitho bi t'akagihụ.
4 Ngetho xi yụt'a ñ'öntho 'ra ya ts'ojö'i jụmpa ár nhwëki Jö da 'yọt'a nö'ö te gatho ne'ụ. Nuyụ yanụ mam'ẹt'o xi t'ẹnt'i da m'ẹdi, ne kọnga Jö togo ar ndö xọge, ne kọnga ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
5 Di ne ga beñ'ahụ nö'ö mam'ẹt'o xka pöhụ: Nú'mụ ar tsi Dada ba jụka ya me Israel mi njapi nda mpẹ nts'ẹdi núnụ Ehipto, m'ẹfa bi hyo gatho nu'ụ togo himbi ñ'emụibi.
6 Ha nuya ẹnxẹ himbi su yá nsu xki t'umbabi, bi zop'ụ yá ngu habụ mi 'bụ'ụ, nupya Jö xi got'a har 'bẹxui, ne xi nthöt'i tọ'mtho da zọnga ar pa da thö'spa majöni.
7 Ngu ar Sodoma, ar Gomora ne nu ma'ra ya hnini mi ja ha yá nthet'iyụ, nu'ụ n'ehe mi hyẹp'ụ Jö, họnsẹ mi ne nda 'yọt'a gatho nö'ö mi ne yá ndo'yo, ne ya ndọ mi 'bẹngwi yá mindọwi. Ngu n'ar nt'udi bi t'ẹnt'a har tsibi hiñham'ụ da göts'i. Njanụ utkagihụ tengu ár mfẹi Jö.
8 Nuya ts'ojö'iyụ ngu 'withötho, ngu nu ma'ra xta möñhụ hingi tsupa Jö, tsanga gatho nu'ụ ja yá ts'ẹdi, ne hyax'mụ ts'oka yá ndo'yo.
9 Nunar ndö ẹnxẹ Mige, nú'mụ mi nwengwi ar ts'ondöhi togo nda gohwi ár ndo'yo ar Moise, himbi 'yạpa n'ar nt'ạdi. Họnsẹ bi 'ñembabi: Ar tsi Dada da zụ'a'i.
10 Ha nuya ts'ojö'iyụ tsanga gatho nö'ö hingi pödi. Ha nö'ö pödi, ngu ya mẹti hiñ'otho yá mfeni, ọt'a gatho nö'ö ne'ụ. Njap'ụ japa da ts'oka yá te.
11 Hwëkate'ụ, ngetho xi dẹmbatho ár 'bẹfi ar Kain, ne bi ñ'ẹnt'atho da dö ar bojö ngu ar Balam. Nuyụ ma da nhwata ngu ar Kore, ngetho xa ya mẹ'sku.
12 Nuya jö'iyụ n'ar m'ẹtsạ gi nthöskwihụ nú'mụ gi ñungwihụ mahyẹgi ya hmöka ku. Hiñ'otho yá tsạyụ, honsẹ yá ñho. Ñhẹhwi ya 'bikui tuxta ar ndöhi, ngu ya 'bạiza nú'mụ ndöbëhë hinti unga te da ts'i, yo'gi xi du ne yo'gi xi nk'ụts'i xi t'ẹmp'ụ.
13 Nuyụ, njangu nuya dehe mpụnts'i ne tuxa ár fụgi bi ẹnga har ñönthe, njap'ụ nheki yá ts'oki 'bẹ yá tsạ, ngu ya tsọ nixt'i xi t'ẹnt'i da m'ẹ har 'bẹxui.
14 Ar Enok ár yoto m'ụi yá mạnga'bẹto ar Adan, bi 'ñeñ'ö mam'ẹt'o: Hyanthụ ba ehnụ ar tsi Hmu ñ'owi nu'ụ ra nzẹyẹ ya nthebe ya nthebe nu'ụ yá mẹti'ö.
15 Ne da hñö'spa majöni gatho ya jö'i, ne da hñu'mba yá hmi ya ts'ojö'i da uta gatho nuya ts'oki xi 'yọt'e, ne gatho nö'ö xi tsọt'wa ár mụi Jö mi họxa ya ts'omhö.
16 Nuya jö'iyụ gatho tsạmañ'ụ ne gatho ñömañ'ụ, ne da 'yọt'a gatho nö'ö ne'ụ, xa ñ'exasẹ ne ka ya jö'i da zipyá bojö.

Ar ts'ụi ne ar humamụi

17 Ha nu'ahụ ma tsi kuhụ, beñhụ xiñho nuya mhö bi mönga maham'ụ yá mpọte ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
18 Nuya mhö bi xi'ahụ: Nu ha ya ngöxapa ma da nja ya hyạte jö'i, ma da m'ụ'ụ ngu xipabi yá ts'omfeni.
19 Gehyụ heka ya ku, tẹmnda yá 'bẹfi ar ximhại, ngetho hinxi mẹ'spa ár Hñö Jö.
20 Hö, tsi kuhụ, umba ri mụihụ da te ri ñ'emụihụ, ne zohụ ar tsi Dada, di tsix'ahụ ár Hñö Jö.
21 Yo ma gi hyẹhụ nunar mhöte xi 'rakagihụ Jö, ne hyax'mụ gi tọ'mhụ ár nhwëki ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ ar te hiñham'ụ da göts'i.
22 Nu'mụ gi hyanthụ 'ra ya ku hingi ñ'emụi xiñho, fạxụ da te yá jamfi.
23 Ma'ra fạxụ da mpọhọ, ne njap'ụ gi tsiñhụ hinda ma har tsibi. Ma'ra hwëjụ, họnsẹ ntsuñhụ yo ma gi tẹmfụ yá ts'oki. Ụtsahụ ar ts'oki ne yá dutu xi ts'onga nuya 'yọt'ats'okiyụ.

Ya ngöxa mhö t'e'spa ár nsu Jö

24 Jö togo pẹ'sa ar ts'ẹdi da sugagihụ, ne hinda hyẹgagihụ ga 'wehụ, xa di johyanụ da zixkagihụ xint'axigihụ hár nsunda.
25 Gehnụ pẹ'sa ar mfödi, ne họnsẹnụ Jö ne ma Pọhọtehụ. Dá nhut'wabi'ö ár nsunda. Dá nhumansubi ár ts'ụt'wi ne ár ts'ẹdi, ne da t'e'spa ár nsupya, ne hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.

YA NTHANDI
Nö'ö bi hyanda ar Xuwa ne bi 'yot'i

Ar tsi Hmu Hesukristo bi 'ñu nö'ö himi födi

1 Gehnų ar mhö bi 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo, xki umba Jö ár Dada nda
xipabi yá 'bęgo gatho nö'ö ma nda tho ngut'a, ne ba pęhna n'ár ęnxę bi xipabi
ar Xuwa.
2 Gehnų dąmajöni yá mhö Jö ngu bi mönga ar tsi Hmu Hesukristo, ne gatho
te bi hyant'ö.
3 Nzątho nu'ų togo da nehe ne da 'yǫxa nunar mhö nǫnga tema da tho
m'ęfa, ne da 'yǫt'a nuya te möngwa, ngetho 'bąp'ųtho ar pa ma da thogi.

Ar nzęngwa m'ępa nuya yoto ya nijö

4 Nuga dar Xuwa, di pęñ'ahų nunar hę'minų, nu'ahų gar gamfihų gi
mhunsų ha ya yoto nijö 'bųhnų har hąi Asia. Jö mi 'bųi, 'bų nuya payų, ne
hiñham'ų da göxa ár m'ųi, da hwëk'ahų yá ñho ne da 'ra'ahų n'ar hogam'ųi.
Nunar njöpinų go 'ra'ahų Jö, ne nuya yoto ya hñö 'bųhnų ñhandwi ár thuxandö,
5 ne ar tsi Hmu Hesukristo togo mönga majöni ngu xi nsipabi. Gehnų bi
m'ęt'o bi mengi bi nte bi dö gatho nu'ų xi du. Ne gehnų töpa ár ts'ędi gatho ya
ndö 'bų har ximhąi. Gehnų n'ehe togo bi mökagihų, ne bi nö'ma ár ji mi unga
ár te, bi gųgagihų har ts'oki ndi 'bųhų.
6 Ne bi hñuxkagihų ngu ya ndö ne ya möjö, ne njap'ų ga pęfų Jö ár Dada. Xa
nsunda'ö, ne pę'sa ar ts'ędi hiñham'ų da göts'i. Dá njap'ų.
7 'Yǫhų, ar tsi Hmu ma da e ha ya gui, ne gatho ya meximhąi ma da hyandi.
Nu'ų togo bi sųts'i ma da hyant'ų n'ehe. Gatho ya jö'i 'bų hár nxidi ar ximhąi
ma da zont'i. Hö, dá njap'ų.
8 Nuga go da dų'mi ne di jö'sa xǫge, ngu ar ndųi ne ar ngöts'i, enga njap'ų ar
tsi Hmu mi 'bų mam'ęt'o, 'bųpya, ne hiñham'ų da göxa ár m'ųi, gehnų hinter
ñhembibi da 'yǫt'e.

Ngu n'ar t'i bi nheki Nö'ö Togo ba e bi Njö'i

9 Nuga dar Xuwa ri kuhų, di thohų mahyęgi ya nt'ųtsa, di 'bųhwihų
mahyęgi hár ts'ųt'wi ar tsi Hmu Hesukristo, ne di tsęthų nö'ö bi epkagihų.
Dá tsǫkawa har xęni hąi o har dehe ár thuhu Mpatmo, ngetho di mömba ár
mhö Jö, ne di dąmajöni togo ar tsi Hmu Hesukristo.
10 Ha n'ár pa ar tsi Hmu, da nthęx'be ár Hñö Jö, ne da ǫ mǫte ma xųtha n'a
togo mi ñö nts'ędi, ngu ár ñheti n'ar k'axt'athųxi.
11 Ne mi enö:
—Nuga go da dų'mi ne di jö'sa xǫge, ngu ar ndųi ne ar ngöts'i. 'Yot'a ha
n'ar hę'mi gatho nö'ö gi hyandi, ne pępa nuya yoto ya nijö 'bų har hąi
Asia. Gehyų yá thuhu: Ñ'efeso, Ñ'esmirna, Mpergamo, Ntiatira, Nsardi,
Mfiladelfia, ne Nlaodisea.
12 Da ñegi nga handa togo mi zokagi, ne nu nda 'bąt'i da handa n'ar
k'axt'abǫjö mfox'yo.
13 Ne madeda nuya yoto ya mfox'yoyų, mi nheki n'ár 'bąi n'ar ñ'ǫhǫ ndi
hñöxa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Nunár he mi tsǫnga har hąi ár ma, ne xki dęka
hár tiñö n'ar k'axt'abǫjö ngųt'i.
14 Ár ñö ne yá xtö xa mar nt'axi, ngu ar xi'yo ne ar t'axtsę. Nuyá dą mi
ñhęhwi ya faspi.

15 Nuyá wa mi ñhẹhwi ár nt'axi n'ar xiujö nú'mụ o har hwifi xa zọ. Nu ár
mhö mi ñhẹhwi ár ñheti n'ar döta nzọthe.
16 Mi hö hár ñ'ẹi yoto ya tsọ. Hár ne mi pọnga n'ar ndọjwai xa mi hẹnte
gatho yoho yá ñöni. Nunár hminụ xa mi yot'i ngu ar hyadi xa pẹ'sa ar ts'ẹdi
madempa.
17 Nda handi, da hwanga ha yá wa, to da 'ñenö xta tu. Nö'ö bi hñuxka ár ñ'ẹi,
ne bi 'ñengagi:
—Yo gi ntsu. Nuga go di dụ'mi ne di jö'sa xọge.
18 Di te mödi da tu, ha nupya di 'bụi, hiñham'ụ da göxa ma te. Dá njap'ụ. Di
hömpa yá nsoki ar ndöte ne ar 'bẹxui.
19 Hñuxa har hẹ'mi gatho nö'ö xka hyandi, nuya thopya ne nuya ma da tho
m'ẹfa.
20 Ma ga xi'a tema di bọnga nuya yoto ya tsọ xka hyanda ha ma ñ'ẹi, ne
nuya yoto ya k'axt'abọjö mfox'yo: nuya yoto ya tsọ, gehyụ nuya yoto ya ẹnxẹ
'bụ ha nuya yoto ya nijö. Ha nuya yoto ya mfox'yo xka hyandi, gehyụ nuya
yoto ya nijö.

2

Ya mhö m'ẹmpa nuya yoto ya nijö: Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Ñ'efeso

1 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Ñ'efeso, ne 'ñembabi: Njanụ xi'ahụ
nö'ö togo hö yoto ya tsọ hár ñ'ẹi, ne 'yo madeda ya k'axt'abọjö mfox'yo:
2 Nuga xta pöt'a ri 'bẹfihụ, ne xta pödi hanja xka umba ri mụihụ xka pẹ'sụ
ar ts'ẹti. Hinxka 'ñet'a ri xụthahụ nu'ụ togo ọt'a ya ts'oki. Xka hñö'sfụ majöni
nu'ụ togo eñ'ụ yá mpọte Jö, ne xka pöthụ yá nemhñö.
3 Xa xka tsẹthụ ya thogi. Hinxka wenthụ xi zạ'ahụ xka mpẹhụ, ngetho xka
dạtkagihụ majöni ma thuhu.
4 Họnsẹ hindi hop'ahụ hingi mökagihụ ngu ngi möjụ har ndụi.
5 Beñhụ hangu ngi mökagihụ. Ntsọ'mhụ ne penjụ gi 'yọthụ nuya 'bẹfi ngi
ọthụ har ndụi. Ngetho nu'mụ hingi ntsọ'mhụ, ma ga ehe ne ga hök'a ri
mfox'yohụ habụ 'bụi.
6 Mödi gi ụtsabihụhmö yá ts'o'bẹfi nu'ụ togo tẹnga ar Nikola. Nuyá
ts'o'bẹfiyụ di ụtsaga n'ehe.
7 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa nö'ö te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö. Nu'ụ
togo da ntöte, ma ga umba ar sẹki da dụkwa te unga ar 'bạiza unga ar te, 'bạ
madeda ár nzạtho hwöhi Jö.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Ñ'esmirna

8 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Ñ'esmirna, ne 'ñembabi: Nö'ö togo
dụ'mi ne jö'sa xọge, gehnụ togo bi du ne bi mengi bi nte man'agi, eñ'ahụ
njawa:
9 Nuga xta pöt'a ri 'bẹfihụ, ne nuya nt'ụtsa gi thohụ, ne ri ñhoyahụ. Mödi
gi pẹ'sụ nzẹyẹ ri m'ẹts'ihụ nuya hingi nhekiwa. Di pödi hangu ñömañ'ụ'ihụ
nuya enö ya xodyo emp'ö, gehyụ n'ar mhunts'i ár mẹti ar ts'ondöhi.
10 Yo gi tsuhụ gatho nö'ö ma gi thohụ. Pöhụ nunar ts'ondöhi ma da 'ñe'ahụ
'ra har fạdi, ne njap'ụ da ts'ạt'ahụ. 'Rẹt'a mpa ma gi thohụ ya thogi. Zẹta ri
jamfihụ 'bụtho gi tuhụ, ha nuga ma ga 'ra'ahụ ar te hiñham'ụ da göts'i ngu ri
nthöhöhụ.
11 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö. Nö'ö togo da
ntöte, hinte ma da japa ar ñoho ndöte.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Mpergamo

12 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Mpergamo, ne 'ñembabi: Nö'ö togo hö ar ndọjwai xa hẹnte gatho yoho yá ñöni, eñ'ahụ njawa:
13 Nuga xta pöt'a ri 'bẹfihụ, ne di pödi habụ gi 'bụhụ, ka 'bụp'ụ ngu ár ndö ar ts'ondöhi. Mödi njap'ụ, nu'ahụ xka dạhụ majöni ne hinxka kọngagihụ. Hinga 'yọthụ nuya pa'ụ ga hyanthụ bi thoka ma hoga 'bẹgo ar Antipas, ngi 'bụhwihụnụ habụ 'bụ ar ts'ondöhi.
14 Họnsẹ hindi hop'ahụ 'ra gi tẹmfụ yá nt'uti ar Balam mi uta ar Balak. Mi tsixa ya me Israel nda zipa yá ñhuni ya tsita emp'ö, ne togatho nda m'ẹngwi, ne njap'ụ nda dạhmö'ụ.
15 Ne gi 'ñehụp'ụ 'ra togo tẹmba yá nt'uti nu'ụ tẹnga ar Nikola. Nuya nt'utiyụ di ụtsaga.
16 Jange di xi'ahụ gi 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Ngetho nu'mụ hin'ö, ma ga ehe ga ntum'e'ụ ga hö ar ndọjwai pọnga ha ma ne.
17 Nu'ụ togo tu ár gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö. Nu'ụ togo da ntöte, ma ga umba da zi ar thuhme ba kö mhets'i xi t'ögi. Ne ga umba n'ar tsi t'axdo habụ huxa n'ar 'ra'yo thuhu, ne hinto man'a di pödi, họnsẹ nö'ö togo di hö.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Ntiatira

18 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Ntiatira, ne 'ñembabi: Ár T'ụ Jö togo pẹ'sa yá dạ ñhẹhwi ya faspi, ne yá wa ngu ár nt'axi n'ar xiujö o har hwifi, embabi:
19 Nuga di pöt'a gatho ri 'bẹfihụ, ri mhötehụ, ri ñ'emụihụ, ri ts'ẹtihụ, ne hanja gi pẹpkagihụpya, töta ngu ngi pẹpkagihụ maham'ụ.
20 Họnsẹ hindi hop'ahụ gi 'ñehụp'ụ nunar 'bẹhñö ár thuhu ar Hesabel. Ensẹ'ö n'ár m'ẹhni Jö, ne uta nuya ma 'bẹgo togatho da m'ẹngwi, ne da zi ya ñhuni xi m'ọ'spa ya tsita emp'ụ.
21 Nunar 'bẹhñönụ xta umba 'ra ya tsi pa, ha hinxi 'yọt'wa ár ntsọ'mi 'bẹngwi ya ndọ.
22 Pöhụ nunar 'bẹhñönụ ma ga kạxa nt'oxi, ne ma da tho ya thogi nu'ụ togo 'bẹngwi, nu'mụ hinda 'yọt'wa yá ntsọ'mi n'ehe.
23 Ma ga hopa gatho yá bötsi, ne njap'ụ gatho ya nijö ma da bödi, nuga di hëtwa yá mfeni ne yá mụi ya jö'i, ne di umba ár mfẹi ngu di 'ñepa n'a ngu n'a.
24 Ha gatho nu ma'ra gi 'bụhụ har nijö Ntiatira, hinxka tẹmbabihụ yá nt'umbi, ne hinxka pöhụ nö'ö eñ'ụ xi ñhembi da fötwa ar ts'ondöhi, di xi'ahụ, hinga 'ra'ahụ man'ar 'bẹfi.
25 Họnsẹ di ạ'ahụ, yo ma gi hyẹhụ nö'ö xka pöhụ. Ndọ'mthohụ ga pengi.
26 Nu'ụ togo da ntöte ne di pẹpkatho har ngötṣ'i, ma ga umba ar ts'ẹdi da mẹ'sa ár nsu hagatho ya hại.
27 Ne ma da hyụxtya t'obọjö, ne ma da hwata nuya hnini ngu n'ar ts'ọi bọhại. Ma ga umba ar ts'ẹdi ngu xta höni xi 'raka ma Dada.
28 Ne ga umba ar njötsọ.
29 Nu'ụ togo tu ár gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö.

3

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Nsardi

1 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Nsardi, ne 'ñembabi: Nö'ö togo tsixa nuya yoto ya hñö pẹpa Jö, ne hö yoto ya tsọ, enö njawa: Di pöt'a gatho ri 'bẹfihụ. Thus'ahụ gi tehụ, ha nuga di xi'ahụ xka tuhụ.
2 Zọt'a ri dạhụ ne suhụ nö'ö tema gi pẹ'sụ 'bụtho da götṣ'i. Ngetho xta timp'ahụ, nuya ri 'bẹfihụ hintṣ'ụ xiñho hár nthandi Jö.

3 Jange beñhụ tema xka hñöñhụ, tema xka 'yọhụ, ne gi kwathụ xiñho, ne 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Ngetho nu'mụ hingi ndọ'mhụ, xki thạñhụ ga tsọhọ ngu n'ar bë hingi tọ'mhụ ham'ụ.
4 Ha gi 'ñep'ụ 'ranụ Nsardi togo hinxi jạxt'a yá t'axhe. Ma ga ñ'o'bega'ụ di he ya t'axhe, ngetho njap'ụ di 'ñepabi'ụ.
5 Nu'ụ togo da ntöte, ma da theta ya t'axhe, hinda thökwa yá thuhu har hẹ'mi nọnga ar te, ne ma ga mömba yá thuhu hár nthandi ma Dada ne yá ẹnxẹ.
6 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Mfiladelfia

7 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Mfiladelfia, ne 'ñembabi: Njanụ xi'ahụ nö'ö togo xint'axi, gehnụ majöni, ne hömpa yá nsoki ar ndö Dabi. Nu'mụ kot'ö hinto tsạ da xoki, ha nu'mụ xok'ö hinto tsạ da got'i.
8 Nuga di pöt'a ri 'bẹfihụ. Mödi tx'ụda ri ts'ẹdihụ, hinxka kọmjụ ma thuhu, ne xka 'yọtjụ ma mhö. Jange nuga xta xok'ahụ n'ar goxthi hinto tsạ da got'i.
9 'Yọhụ. Nuya xi mhunts'i, yá mẹti ar ts'ondöhi, ne kate eñ'ụ ya xodyo, ma ga japi da ndạndihmö ha ri wahụ. Njap'ụ da bö'ụ di mö'ahụ.
10 Ngetho xka tsẹthụ xka sukagihụ ma mhö, nuga n'ehe ma ga su'ahụ xta 'ñep'ụ ya ts'othogi da zụ gatho nu'ụ 'bụ hár nxidi ar ximhại, njap'ụ da ts'ạta gatho ya meximhại.
11 Pöhụ, 'bạp'ụtho ar pa ma ga ehe. Kwathụ xiñho nö'ö gi pẹ'sụ, ne hinto da hñömp'a ri nthöhöhụ.
12 Nu'ụ togo da ntöte, ma ga huts'i da dọ'spa ár nijö Jö, hiñham'ụ ma da njụknụ. Ne ma ga ot'wabinụ ár thuhu Jö ne ár thuhu ár hnini'ö, gehnụ ar 'ra'yo Herusalen di gö mhets'i habụ bi 'bụ Jö, ne ga ot'wabinụ ma thuhu n'ehe.
13 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Nlaodisea

14 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Nlaodisea, ne 'ñembabi: Nö'ö togo ar Njap'ụ, dạmajöni xiñho, ne ja ba pọnụ ar mfeni nda hyoka Jö gatho nö'ö bi hyoki, eñ'ahụ njawa:
15 Nuga di pöt'a ri 'bẹfihụ xi ndupatho. Xiñhohmö nu'mụ dá ntsẹtho wa dá mpa.
16 Ngetho gar ndupathohụ, hingar ntsẹ ne hingar mpa, ngu ar dehe ma ga jụka ha ma ne, ga tsok'ahụ.
17 Nu'ahụ gi ensẹhụ: Hinte di k'athe, xa di pẹ'se ya ñho. Ha hingi pöhụ gar hwëkate'ihụ, gar hyoyahụ, hinte gi pẹ'sụ, gar godạhụ, hinte gi köhụ n'ar xẹni ar dutu.
18 Jange di xi'ahụ gi tạmgagihụ ar k'axt'abọjö nö'ö xi tho har tsibi, ne hinte gi k'athụ. Ne gi tạñhụ ya t'axdutu, hingi 'bẹ ri tsạhụ xta thant'ahụ hinte gi köhụ n'a xẹni. Ne xithụ ar 'ñethi ri dạhụ, da xogi ne gi hyanthụ.
19 Nuga di tsụi ne di fẹi gatho nu'ụ togo di mödi, jange 'yọthwụ ár ntsọ'mi, ne umba ri mụihụ gi pẹpkagihụ.
20 Pöhụ 'mụ, nuga di 'bạ har goxthi di mafi. Nö'ö togo da 'yọtka ma mhö, ne da xoka ar goxthi da thogagi hár ngu, ga kụt'i ga ñum'e.
21 Nu'ụ togo da ntöte, ma ga ets'i ga hux'be ngu ar ndö, ngu xta ntötega, ne xta hux'be ma Dada hár thuxandö.
22 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö.

4

Ar ndöngajö bi ja mañö mhets'i

1 Da jwadi da handa gathoyu, m'efa da handa n'ar goxthi mi xo mhets'i. Ne
da pengi da otwa ár mhö nö'ö togo bi zokagi m'et'o, mi ñhehwi ár ñheti n'ar
k'axt'athuxi, ne bi 'ñengagi:
—Poxa injawa, ne ga ut'a'i tema da tho m'efa xta wa nuya xka hyandi.
2 M'efa ár Hñö Jö bi hyexkagi ne bi utkagi n'ar thuxandö mi 'buhnu mhets'i,
ne mi huxhnu n'a.
3 Nö'ö togo mi huxnu har thuxandö, mi hyats'i ñhehwi n'ar hoga hyasdo ne
n'ar hoga thents'ado. Ne hár nthet'i mi kot'atho n'ar 'bejni mi hwexka ngu
n'ar hoga k'angdo.
4 Hár nthet'i ar thuxandö mi 'bu ma n'atemagoho ya thuxandö. Ne ka mi
huxhnu n'atemagoho ya tsi dönzia, mi hö ya t'axhe, ne mi hu'sa ya fuindö ma
ya k'axt'abojö.
5 Har thuxandö mi 'bu madetho mi ponga ya hwei, ya ñuni ne ya ñheti. Ne
mi ñhandwi n'ehe yoto ya ñot'i mi zo, gehyu nuya yoto ya hñö pepa Jö.
6 Mi ñhandwi nunar thuxandö n'ehe n'ar ñhonthe ngu ar doxito. Ne mi
'bahnu get'u hár nthet'i ar thuxandö goho ya zu'we pe'sa yá te, xa mi ñuxa
ya da habu mi nheki ne mote.
7 Nor m'et'o zu'we mi ñhehwi n'ar 'muhu, ár ñoho mi ñhehwi n'ar boi, ár
hñu mi pe'sa ár hmi ngu n'ar jö'i, ár goho mi ñhehwi n'ar nxuni nsani.
8 Nuya goho ya zu'weyu mi pe'sa yá te, mi tu 'rato yá hwa n'a ngu n'a, ne
ha yá hwa xa mi ñuxa ya da mañö ne mbo. Nuyu parxui hingi tsayą eñ'u:
Xint'axi, xint'axi, xint'axi,
hinter ñhembibi da 'yot'a ma tsi Hmuhu, nö'ö togo mi 'bui, 'bupya, ne hiñham'u
da göxa ár te.
9 Nuya goho ya zu'weyu mi pe'sa yá te, mi e'spa ár nsu, mi nsundabi ne mi
umba njamödi nö'ö togo huxa har thuxandö, hiñham'u da göxa ár m'ui.
10 Nú'mu mi ot'a njap'uyu, nuya n'atemagoho ya tsi dönzia mi ndandihmö
hár wa nö'ö togo huxa har thuxandö, ne mi nsundabi nö'ö togo hiñham'u da
göxa ár te. Ne mi pokwa yá fuindö ñhant'u har thuxandö, ne mi eñ'u:
11 Ma tsi Hmu'ihe, di 'ñep'a'i da nsunda'i,
da t'es'a ri nsu, ne da föt'a ri ts'edi.
Ngetho go ga hyoka gatho nö'ö te ja,
ne ngu ga nege, njap'u xi nja.

5

Ar m'axa he'mi ne ár T'u Jö ngu ar tsi Ntxönandöni

1 Nep'u da handa nö'ö togo mi huxa har thuxandö, mi hö hár ñ'ei n'ar m'axa
he'mi xki t'ot'a nthi ne mbo, ne xki 'bata yoto ya m'at'i, hinge to gatho nda tsa
nda 'yots'e.
2 Ne da handa n'ar enxe xa mi pe'sa ár ts'edi, ne xa mi mafi nts'edi mi enö:
—Hage 'bu n'a togo di 'ñepi da 'yo'sa ya m'at'i ne da tunga ar he'mi.
3 Ne hinto mi 'buhnu mhets'i, har ximhai, ne mbor hai togo nda xot'a ar
he'mi, himi tsa nda hyanthmö.
4 Nuga xa ndi zoni, ngetho hinto bi thini togo ndi 'ñepi nda xot'a ar he'mi,
nda nehe, himi tsa nda hyanthmö.
5 N'a nuya tsi dönzia bi 'ñengagi:
—Yo gi zoni. Nö'ö togo ar Ndö t'embabi ar 'Muhu, xpa ponga ha yá mëni ar
Huda ne ár 'beto ar ndö Dabi, nunu go xi ntöte. Jange di 'ñepabi da 'yo'sa nuya
yoto ya m'at'i, ne da xot'a ar he'mi.
6 Nep'u da handa n'ar tsi Ntxönandöni mi nhekitho xki tho, mi 'ba madetho
ar thuxandö, ne madeda nuya goho ya zu'we mi te, ne madeda ya tsi dönzia.

Nunar tsi Ndöninų mi pę'sa yoto yá ndöni, ne yoto yá dą. Ne nuya dąyų, gehyų nuya yoto ya hñö pępa Jö, xi męhna da ma xǫge ár nxidi ar ximhąi.
7 Nu'mú, ba ehnų, ne bi hñönga ar hę'mi mi hö hár ñ'ęi nö'ö togo mi huxa har thuxandö.
8 Nuya goho ya zu'we mi te, ne nuya n'ątemagoho ya tsi dönzia, bi ndąndihmö hár wa ar tsi Ndöni togo xki wadi xki hñönga ar hę'mi. Gathoyų mi hö ya 'bida, ne ya nt'ęni k'axt'abǫjö mi ñuxa ya githni, gehyų yá nsądi ya gamfi.
9 Ne mi tu'ų n'ar 'ra'yo thuhu, mi embabi'ų ar tsi Ntxönandöni:
Nu'ge go di 'ñep'a'i gi hñönga ar 'bąxa hę'mi ne gi 'yǫ'spa yá m'ąt'i tu,
ngetho bi nhöp'a ri ji bi tho'a'i, ne ga tsingagihe yá męti gihepya Jö.
Ga jųgagihe hagatho ya m'ųi, ya hñö, ya hnini, ne hagatho ya hąi 'bų hár nxidi ar ximhąi.
10 Ne xka 'ñexkagihe ga pęfe Jö, dar ndöhe ne dar möjöhe,
ne ga ndöhe har ximhąi.
11 Nep'ų da ǫ 'ra ya mhö, ne nda handi mi ra nzęyę ya ęnxę, mi 'bų hár nthet'i ar thuxandö, ne nuya goho ya zu'we mi te, ne nuya tsi dönzia. Nuya ęnxęyų hinto mi tsą nda mede, ngetho ma ya nthebenthebe ár nzęyę.
12 Ne xa mi mafi mi eñ'ų:
Ar tsi Ntxönandöni bi tho,
di 'ñepabi da hñönga ar nsu ngu ar ndö, ya ñho,
ar hoga mfödi, ar ts'ędi,
da t'e'spa ár nsu, da t'umba ar nsunda ne ar nsądi.
13 Ne gatho nu ma'ra xi hyoka Jö bi ñö n'ehe, nu'ų bi 'bų mhets'i, nu'ų 'bų har ximhąi, nu'ų 'bų mbor hąi, nu'ų 'bų har dehe ne nu'ų ya zu'we kųnų. Da ǫde bi 'ñeñ'ų:
Dá nsąta Jö togo huxa har thuxandö,
ne dá nsąta ar tsi Ntxönandöni.
Dá t'e'spa ár nsu, dá t'umba ar nsunda.
Dá mhö pę'sa ar ts'ędi hiñham'ų da göts'i.
14 Ne nuya goho ya zu'we mi te, mi thödi mi eñ'ų:
—Dá njap'ų.
Ne nuya n'ątemagoho ya tsi dönzia mi ndąndihmö, ne xa mi nts'ą'mi mi tsǫnga yá hmi har hąi, mi nsunda nö'ö togo hiñham'ų da göxa ár m'ųi.

6

Nu'ų yoto ya m'ąt'i

1 Nep'ų nu ar tsi Ntxönandöni bi 'yǫ'sa n'a nuya m'ąt'iyų. Ne da ǫ n'a nuya goho ya zu'we mi te, bi ñö nts'ędi ngu n'ar ñųni, ne bi 'ñengagi:
—Ba e gi hyandi.
2 Nda handi mi 'bąhnų n'ar tǫge mi ntǫ n'ar t'axfani, ne mi hö hár 'yę n'ar ęnt'o nda ntuhni. Ne bi t'umba n'ar fųindö, ne habų gatho mi thogi mi töte.
3 Nu mi 'yǫ'sa ár ñoho ar m'ąt'i ar tsi Ntxönandöni, da ǫde bi 'ñengagi ár ñoho nuya zu'we te:
—Ba e gi hyandi.
4 Da handi bi bǫnga man'ar tǫge mi ntǫ n'ar fani mar nthęnts'i. Ne nu togo mi ntǫge, bi t'umba n'ar ndǫjwai ne ar sęki nda hñöka ar hogam'ųi har ximhąi, ne nda japa ya jö'i nda ñho n'a ngu n'a ha ya tuhni.
5 Nu mi 'yǫ'sa ár hñu ar m'ąt'i, ár hñu nuya zu'we te bi 'ñengagi:
—Ba e gi hyandi.
Ne da handa n'ar tǫge mi ntǫ n'ar 'bofani, ne mi hö n'ar ts'ųti hár 'yę.
6 Ne da ǫ n'ar mhö bi bǫnga madeda nuya goho ya zu'we mi te, ne mi enö:

—N'a pa ar nthöhö, hǫnsę tsą da thąnga n'a hwada ar t'ęi ne hñu hwada ar sebada, ha yo gi ts'ojų ar nziki ne ar ixkat'afi.
7 Nu mi 'yǫ'sa ár goho m'ąt'i, da ǫde bi ñö ár goho zu'we te, ne bi 'ñengagi:
—Ba e gi hyandi.
8 Da handi mi 'bąhnų n'ar k'axt'afani, ne nu ar tǫge már thuhu ar Ndöte, ne mi ntęngwi ar 'Bęxui. Bi t'umbabiyų ar sęki nda hyo n'ar goho xęni ya jö'i 'bų xǫge ár nxidi ar ximhąi, ha ya tuhni, har thuhu, ha ya texte hñeni, ne da hyo ya zate zu'we 'bų har ximhąi.
9 Nu mi 'yǫ'sa ár kųt'a m'ąt'i ar tsi Ntxönandöni, da handa hár wa ar m'ǫxm'ǫñhǫ, mi 'bąhnų yá pa nu'ų ya gamfi xki tho ngetho mi mömba ár mhö Jö, ne mi dąmajöni mi ñ'emųibi'ö.
10 Ne xa mi mafi nts'ędi mi eñ'ų:
—Tsi Hmu, xint'axi'i ne majöni. Ham'ų da zǫhmö ar pa gi 'yǫtje ar ts'ųt'wi, ne gi jot'wa ma jihe nu'ų 'bųkwa har ximhąi.
11 Ne n'a ngu n'a bi t'umba ya t'axhe. Ne bi nsipabi nda ntsąyą ma'ra ya tsi pa, nda dǫ'mi nda zǫ gatho yá mi'bęgowi ne ma'ra yá kuwi ma nda tho'ų n'ehe ngu xki thoyų.
12 Nu nda handi bi 'yǫ'sa ár 'rato m'ąt'i, bi nja n'a ra döta nhwöni. Ar hyadi bi boki ngu n'ar 'bohe dumųi, ne ar zönö bi thęnga xǫge ngu ar ji.
13 Da handi ba hǫ ya tsǫ mhets'i bi zo har hąi, ngu n'ar 'bąi'iuxi hǫ nuya te tu nú'mų 'yo ar 'yomndöhi.
14 Ne ar mhets'i bi m'ętho ngu n'ar hę'mi bi 'bąts'i. Ha nuya t'ǫhǫ ne ya xęni hąi, gatho bi mponi habų mi 'bų'ų.
15 Ha nuya ndö, ne nuya döta, nuya pę'sa ya ñho, nuya ndöndogu, nuya pę'sa yá ts'ędi, ya 'bęgo ne nu'ų hingya 'bęgo, gathoyų bi ñ'önga ha ya oki ne ha ya ndǫdo ja ha ya t'ǫhǫ.
16 Ne mi emba ya t'ǫhǫ ne ya ndǫdo:
—Yǫthų ne tsębgagihe, hindi nehe da hyangagihe nö'ö togo huxa har thuxandö. Kobgagihe hinda zųje ár kwę ar tsi Ndöni.
17 Ngetho xi zǫ ar pa da nheki ár kwę Jö, togo tsą da zęti.

7

Nu'ų n'anthebe ne yon'ąte ne goho ya 'ręt'anthebe xki thu'spa ngu ar nthixt'i

1 M'ęfa da handa goho ya ęnxę mi 'bą ha yá ñöni ar ximhąi. Mi tąka nuya goho ya ndöhi hinge nda ñ'o har hąi, har dehe, ne hinge nda huönga ár xi n'ar za.
2 Da handa man'ar ęnxę ba e mahyats'i mi hömpa n'a ngu ar bǫjö nthixt'i ár męti Jö togo te. Ne bi mat'a nts'ędi nuya ma goho ya ęnxę xki t'umba ar sęki nda ts'oka ar hąi ne ar dehe.
3 Ne bi 'ñembabi:
—Yo gi ts'ojųhmö ar hąi, ar dehe, ya za. M'ęt'o ma ga jwahų ga tuthwų nö'ö ngu ar nthixt'i ha yá dë nuyá 'bęgo ma tsi Hmuhų.
4 Ne da ǫde bi nhǫnga hangu ár nzęyę nu'ų xki thu'spabi ngu ar nthixt'i: mi tsų n'anthebe ne yon'ątemagoho ya 'ręt'anthebe, ha gatho nuya m'ųi xki 'ñe ha yá bötsi ar Israel.
5 Nu'ų xki 'ñe ha yá 'bęto ar Huda, mi tsų 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe xki thu'spabi ngu ar nthixt'i, ha yá 'bęto ar Rube 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe nu'ų xki thu'spabi n'ehe, ha yá 'bęto ar Gad 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe nu'ų xki thu'spabi n'ehe.
6 Ha yá 'bęto ar Aser 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe xki thu'spabi, ha yá 'bęto ar Neftali 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe, ha yá 'bęto ar Manases 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe nu'ų xki thu'spabi ngu ar nthixt'i n'ehe.

7 Ha yá 'bẹto ar Simeon 'rẹt'amayoho ya 'rẹt'anthebe xki thu'spabi, ha yá 'bẹto ar Lebi 'rẹt'amayoho ya 'rẹt'anthebe, ha yá 'bẹto ar Isakar 'rẹt'amayoho ya 'rẹt'anthebe xki thu'spabi n'ehe.
8 Ha yá 'bẹto ar Sabulon 'rẹt'amayoho ya 'rẹt'anthebe xki thu'spabi, ha yá 'bẹto ar Huse 'rẹt'amayoho ya 'rẹt'anthebe, ha yá 'bẹto ar Benjamin 'rẹt'amayoho ya 'rẹt'anthebe nu'ụ xki thu'spabi ngu ar nthixt'i n'ehe.

Ar Xuwa bi hyanda nzẹyẹ ya jö'i mi he ya t'axdutu

9 M'ẹfa da handa nzẹyẹ ya jö'i, xa mi töta ar nzẹyẹ hinto mi tsạ nda mede, xki 'ñe ha gatho ya hại, ya m'ụi, ya hnini, ne gatho ya hñö. Mi 'bạ'ụ mi ñhandwi ar thuxandö ne ar tsi Ndöni, mi he'ụ ya t'axdutu, ne mi hö ya dẹnthi'ụ.
10 Ne mi mafi nts'ẹdi mi eñ'ụ:
Jö ma Dadahụ togo huxa har thuxandö,
ne nö'ö ñhẹhwi ar tsi Ndöni,
họnsẹyụ go unga ar mpọhọ.
11 Ne da handa mi 'bạhnụ gatho ya ẹnxẹ xa xki got'atho ar thuxandö, ya goho zu'we mi te, ne nuya tsi dönzia. Nuya ẹnxẹyụ bi ndạndihmö hár wa ar thuxandö, ne xa mi ts'ạ'ma yá hmi 'bụtho nda zọnga har hại, ne bi ndönga Jö.
12 Mi eñ'ụ:
Dá njap'ụ. Dá mhat'wa ár thuhu Jö ma Dadahụ, ne dá nsunda, ngetho gehnụ ár mẹti ar mfödi.
Dá t'umba njamödi ne dá t'e'spa ár nsu, ngetho gehnụ ar ndö ja ár ts'ẹdi.
Hiñham'ụ da tsạyạ da nhu njap'ụ Jö. Dá njap'ụ.
13 N'a mbi 'yạngatho n'a nuya tsi dönzia, ne bi 'ñengagi:
—Xi nuya 'bạhnụ hö ya t'axhe, togoyụ ne ha xpa ehyụ.
14 Nuga da thöti ne da embabi:
—Tsi ndada, go gi pöke togoyụ.
Ne nö'ö bi 'ñengagi:
—Nuya jö'iyụ gehyụ xpa k'onga har döta thogi, ne xi xụka yá dutu, ne xa xi t'axki hár ji ar tsi Ndöni.
15 Jange 'bạ ñhandwi ár thuxandö Jö, ne pẹpabi parxui hár nijö. Ne nu togo hu har thuxandö da hopi da m'ụhwi.
16 Núnụ mhets'i hinda ma da mẹ'sa ar thuhu ne hinda ntuthe. Ar hyadi hinda ma da tsöt'i, ne hinda zit'a ar pa.
17 Ngetho nö'ö ngu ar tsi Ntxönandöni 'bụ madeda ar thuxandö, gesẹ'ö ma da su, ne da 'yẹt'a ha ya pọthe pọ ya dehe unga ar te. Ne Jö ma da hñu'mba yá mụi, ne da dukwa yá gidạ.

8

Ár yoto m'ạt'i

1 Núm'ụ mi 'yọ'sa ár yoto m'ạt'i nunar tsi Ntxönandöni, xa bi metho, ne ngu made xẹnimpa hinte bi t'ọhnụ mhets'i.
2 Nep'ụ da handa yoto ya ẹnxẹ mi 'bạ hár nthandi Jö, ne bi t'umba n'ar k'axt'athụxi n'a ngu n'a.
3 Ne da handi bi zọhnụ man'ar ẹnxẹ, bi m'ạ bi ñhandwi habụ m'ọxant'uts'i, ne mi hö n'ar k'axt'abọjö nt'uts'i. Bi t'umba nzẹyẹ ar githni nda thö'spa ya mhat'ajö xi 'yọt'a ya gamfi, ne da dạtwa Jö har m'ọxant'uts'i xi thoka ar k'axt'abọjö, mi 'bụhnụ mi ñhandwa ar thuxandö.
4 Hár 'yẹ ar ẹnxẹ bi bọxa ár 'bifi ar nt'uts'i mi nthöskwi yá mhat'ajö ya gamfi, ne bi zọnga habụ mi huxa Jö.

5 Nunar ẹnxẹnụ bi gụ ar nt'uts'i, bi ñu'sa ya dẹspi har tsibi zọ har m'ọxm'ọñhọ, ne bi pönsa har ximhại. Mi 'yọt'a njap'ụ, bi nja ya ñụni, ya ñheti, ya hwẹi, ne bi nhwönga ar ximhại.

Ya k'axt'athụxi

6 Nuya yoto ya ẹnxẹ mi hö ya k'axt'athụxi bi ñhoki nda hyụxt'i.

7 Nunar 'bẹt'o ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne bi hyọ har ximhại ya ndo ne ya tsibi mi nthöskwi ar ji. Bi zöt'a ar hñu xẹni gatho ya 'bạiza ja har ximhại, ne bi the bi nzọ xọge ar k'angdọni.

8 Ar ñoho ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne bi zo har ñhọnthe ngu n'ar döta t'ọhọ mi zọ, ne n'a hñu xẹni ar dehe bi nji.

9 Bi du n'a hñu xẹni gatho ya zu'we kụ har dehe, ne n'a hñu xẹni gatho ya motsa 'yo har dehe bi nhwati.

10 Ar hñu ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne ba tạ mhets'i n'a ra döta tsọ mi zọ ngu n'ar tụnza. Bi zo ha n'a hñu xẹni ya döthe ne ha ya pọthe.

11 Nunar tsọnụ már thuhu ar Judọni. N'ar hñu xẹni ya dehe bi jugi, ne nzẹyẹ ya jö'i bi du, ngetho nuya deheyụ bi jugi.

12 Ar goho ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne bi ts'okwa n'a hñu xẹni ar hyadi, ar zönö ne ya tsọ, ne bi k'at'a n'ar hñu xẹni ar hyats'i 'bụ pa ne 'bụ xui.

13 Da ọ n'ar mhö ne da handa n'ar nxụni mi nsạnga madeda mhets'i, ne mi enga nts'ẹdi:

—Hwëkate, hwëkate nu'ụ 'bụ har ximhại, ngetho 'bụtho da thụxt'a nu má hñu ya k'axt'athụxi.

9

1 Ar kụt'a ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne da handa n'ar tsọ bi dạ har hại, ne bi t'umba ár nsoki ar nzonganzafi.

2 Nu mi xoka ar nzonganzafi xa ba pọxa ar 'bifi ngu n'ar t'u, ne nunar 'bifinụ bi japi bi boka ar hyadi ne ar ndöhi.

3 Har 'bifi ba pọxkwi ya k'oto, bi nxanga xọge har ximhại, ne bi t'umba ar ts'ẹdi nda ntsate ngu ya penzụ.

4 Bi nsipabi hinte nda japa ya k'angdọni ne gatho nö'ö xi nk'angi, hinte nda japa ya za. Họnsẹ nda za nuya jö'i hinte mi tu nö'ö ngu ar nthixt'i ár mẹti Jö ha yá dë.

5 Ne bi nsipabi hinge nda hyo, họnsẹ nda japi nda tho ya ụgi kụt'a nzönö. Nu ár ñ'ụ yá ne nuya k'otoyụ, jangu ár ñ'ụ ár mpụhni n'ar penzụ.

6 Nuya pa'ụ ya jö'i di honga hanja da du, ne hinda tsạ. Xa di nemhö da du, ha nunar ndöte ma da ñ'öni.

7 Nuya k'otoyụ mi ñhẹhwi 'ra ya fani xi ñhoki da ntuhni. Mi hu'sa 'ra ngu ya ntsant'i k'axt'abọjö. Nuyá hmi mi ñhẹhwi ngu ár hmi n'ar jö'i.

8 Nuyá xtö mi ñhẹhwi yá xtö n'ar 'bẹhñö, ha nuyá ts'i mi ñhẹhwi yá ts'i n'ar 'muhu.

9 Mi köxa ha yá ndo'yo ngu n'ar nthạki bọjö. Nu ár mbụni yá hwa mi ñhẹhwi ár ngạni ya bọjö jụt'a ya fani nixt'i di ma har tuhni.

10 Mi tu yá zụ ne yá m'ite ngu ya penzụ. Nuyá m'ite mi tu ha yá zụ, mi pẹ'sa ar ts'ẹdi nda japa ya jö'i nda tho ya ụgi kụt'a nzönö.

11 Nu ár ndö'ụ, gehnụ ar ẹnxẹ 'bụ har nzonganzafi. Nu ár thuhu har hñö ebreo Abadon, ha nu har hñö griego ár thuhu ar Apolion (pọntho da 'ñenö, ar jö'ste).

12 Nunar m'ẹt'o döta thogi xi wahnụ, ne xi 'ñep'ụtho ma yoho.

13 Nu mi hyu̱xt'a ár k'axt'athu̱xi ar 'rato e̱nxe̱, da o̱ n'ar mhö mi po̱nga
madeda nu'u̱ goho ya ndöni mi huxa ha yá ñöni ar m'o̱xant'uts'i xi thoka ar
k'axt'abo̱jö, 'bu̱hnu̱ ñhandwi Jö.
14 Nunar mhönu̱ bi 'ñemba ar 'rato e̱nxe̱:
—Xot'a nuya goho ya e̱nxe̱ thöt'a har döthe Eufrate.
15 Ne bi nsot'a nuya goho ya e̱nxe̱ xki t'e̱nt'i tema xe̱nimpa, tema pa, tema
zönö, tema je̱ye̱ xki thu'spabi nda hyo n'ár hñu xe̱ni gatho ya jö'i 'bu̱ har
ximha̱i.
16 Da o̱de hangu ya ndogu mi nto̱ ya fani, mi yonthebe ya 're̱t'anthebe ya
're̱t'anthebe.
17 Ne da handa ngu n'ar t'i nuya fani ne yá to̱ge. Nuya to̱ge mi hö ya ntha̱ka
tiñö mar the̱ni, mar nk'angi ne mar nk'axt'i. Ha nuyá ñö ya fani mi ñhe̱hwi
ár ñö n'ar 'muhu. Ha yá ne mi po̱nga ar tsibi, ar 'bifi, ne ar k'axt'ado mi zo̱.
18 Nuya döta thogiyu̱, ar tsibi, ar 'bifi, ne ar k'axt'ado zo̱ mi po̱nga ha yá ne
ya fani, bi the ár hñu xe̱ni ya jö'i mi 'bu̱ har ximha̱i.
19 Nuya faniyu̱ mi pe̱'sa ár ts'e̱di ha yá ne, ne ha yá zu̱, ngetho yá zu̱ mi
hñe̱hwi ya k'eñö mi tu yá ñö ne mi pu̱hna ya jö'i.
20 Ha nu ma'ra ya jö'i bi k'ont'i, himbi du ha ya döta thogiyu̱. Mödi njap'u̱,
himbi 'yo̱t'wa yá ntso̱'mi. Ne himbi hye̱p'u̱ mi ndönga nö'ö mi hokase̱'u̱, ne ya
ts'ondöhi, ya tsita emp'ö xi thoka ar k'axt'abo̱jö, ar t'axi, ar k'axt'i xi mpots'i,
ya do, ya za. Nuyu̱ hingi tsa̱ da hyandi, hingi o̱de, ne hingi 'yo.
21 Himbi 'yo̱t'wa yá ntso̱'mi ma ya hyote, ya 'ñete, togatho mi 'be̱ngwi, ne
himbi hye̱p'u̱ yá mfë.

10

Ar e̱nxe̱ mi hö n'ar t'u̱lo he̱'mi

1 Nep'u̱ da handa man'ar e̱nxe̱ ba kö mhets'i, xa mi pe̱'sa ár ts'e̱di. Xki
go'matho n'ar gui, ne hár ñö mi kot'atho n'ar 'be̱jni. Ha nu ár hmi mi ñhe̱hwi
ar hyadi, nuyá wa mi ñhe̱hwi ya faspi.
2 Mi hö hár 'ye̱ n'ar he̱'mi mi xogi. Ne bi 'ñexa ár wa ñ'e̱i har ñho̱nthe, ha nu
ár wa ngöhö bi 'ñexa har ha̱i.
3 Ne bi mafi nts'e̱di ngu ár ngeni n'ar 'muhu. Nu mi mafi bi nheki yoto ya
ñu̱ni.
4 Nda o̱twa ár ñheti nuya ñu̱ni, da ñhoki nga ot'i, ha n'ar mhö ba e mhets'i bi
'ñengagi:
—Hye̱p'u̱ njap'u̱tho. Yo gi ot'a nö'ö bi mönga nuya yoto ñu̱ni.
5 Nunar e̱nxe̱ mi 'ba̱ har ñho̱nthe ne har ha̱i, bi gu̱xa ár ñ'e̱i mhets'i.
6 Ne bi 'ñet'a made nö'ö hiñham'u̱ da göxa ár te, bi hyoka mhets'i ne gatho
te janu̱, bi hyoka ar ha̱i ne gatho te jawa, bi hyoka ar dehe ne gatho te ku̱nu̱.
Ne bi 'ñenga njanu̱:
—Tx'u̱da ya pa 'be̱di da göxa gatho.
7 Nu xta hyu̱xt'a ár k'axt'athu̱xi ar yoto e̱nxe̱, ma da tho gatho nö'ö ho̱nse̱
Jö mi pödi tema nda 'yo̱t'e ne ma nda nheki, gatho nö'ö xki xipa yá m'e̱hni.
8 Nunar mhö ndi 'ñe mhets'i, bi zokagi man'agi ne bi 'ñengagi:
—Di ma ba hönga ar he̱'mi xogi o hár 'ye̱ ar e̱nxe̱ 'ba̱ har ñho̱nthe ne har ha̱i.
9 Da ma da tsu̱ ar e̱nxe̱ da a̱pa ar he̱'mi, ne nö'ö bi 'ñengagi:
—Hñöni ne tsa. Ha ri mu̱i ma da jugi, ha nu ha ri ne ma gi tsa̱ xi ñ'u ngu ar
t'afisefi.
10 Nuga da hömba ar he̱'mi hár 'ye̱ ar e̱nxe̱, ne da tsa. Mi tho ha ma ne mar
ñ'u ngu ar t'afisefi, ha mi zo̱nga ha ma mu̱i bi juga ma xefo.
11 Ne nö'ö bi 'ñengagi:

—Mahyoni gi pengi gi mönga man'agi nuya tema da tho ha gatho ya hnini, ya haai, ya hñö ne ya ndö.

11

Yoho togo daamajöni

1 Bi t'aka n'ar xithi nt'eni ne bi t'engagi:
—Di ma ba emba ár nijö Jö, ar m'oxm'oñho, ne hangu 'buhnu mat'a Jö.
2 Ha nunár thi ar nijö tsop'u, yo gi eni, ngetho xi ndatwa nu'u hingya xodyo, ha nuyu ma da ne'ma ar njöpa hnini hñu njeye made.
3 Ma ga pehna nu yoho ma m'ehni da hye ya he dumui, da mömga ma mhö nuya hñu njeye madeyu.
4 Nuya m'ehniyu gehyu ngu yo 'bai ya njömdoni, ne ngu yoho ya mfox'yo 'bahnu hár nthandi Jö togo ár ndö ar ximhai.
5 Nuyu pongar tsibi ha yá ne, ne njap'u ho yá ñ'uni honi te gatho da japabi. Njap'u ma da du gatho nu'u togo ne te da japabi'u.
6 Pe'sa ar ts'edi da got'a mhets'i, hinda 'wöi gatho ya pa di mömba ár mhö Jö. Tsa da japa da nji ar dehe, ne tsa da mehna ya döta thogi har hai gatho nö'ö da ne'u.
7 Nu xta wadi da damajöni'u, ma da ep'u ar ts'ozu'we, xpa poxa har nzonganzafi da ntunkwiyu, da döhö ne da hyo.
8 Yá ndo'yo ma da ts'ohnu madeda ár tai ar döta hnini habu bi mpont'a ma tsi Hmuhu. Nunar hnininu pontho ar Sodoma ne ar Ehipto.
9 Ne ya jö'i xki 'ñe ha gatho ya hnini, gatho ya m'ui, gatho ya hñö, ne gatho ya hai, ma da k'öt'watho yá ndo'yo hñupa made, ngetho hinda ma da thegi togo da 'yagi.
10 Gatho ya meximhai ma da njohya xta duyu, ngetho nuya m'ehniyu xki japi xki tho ya ugi gathoyu. Jange xa ma da njohya, ne da mpehna ya nt'uni n'a ngu n'a.
11 Nepu mi tho hñupa made, bi yut'a ha yá ndo'yo ar hñö unga ar te ba pehna Jö, ne bi mengi bi nangi bi m'ai. Gatho nu'u togo bi hyandi xa bi ntsu.
12 Ne bi nheki n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i, bi 'ñemba nu'u xki mengi xki nte:
—Ba ehu, poxu injawa.
Ne bi ts'ix'u ha n'ar gui. Ha nuyá ñ'uni bi hyandi hanja bi ma'u.
13 Ne bi nja 'mu n'a ra döta nhwöni. Nunar nhwöninu bi yot'a n'a 'ret'a xeni gatho ar hnini, ne bi du hñun'ate ne 'ret'anthebe ya jö'i. Ha nu ma'ra bi bongi, xa bi ntsu ne bi nsundabi Jö bi 'bu mhets'i.
14 Nunár ñoho ar döta thogi xi wadi. Hyanthupya ba ekwatho ár hñu.

Ár yoto ar k'axt'athuxi

15 Ar yoto enxe bi hyuxt'a ár k'axt'athuxi, ne bi nheki 'ra ya mhönu mhets'i mi eñ'u njawa:
Gatho ya ndö mi ja har ximhai,
xi hñönga ma tsi Dadahu ne ár Kristo,
ne go ma da ndö'ö gatho ya pa.
16 Ha nuya n'atemagoho ya tsi dönzia mi huxa ha yá thuxandö mi ñhandwi Jö, bi ndandihmö bi me yá hmi har hai mi nsunda Jö.
17 Mi eñ'u:
Di 'ra'ahe njamödi, tsi Hmu,
hinte ar ñhembi'i te gi 'yot'e.
Nu'ge ngi 'bui, gi 'bupya, ne ma gi 'bu gatho ya pa,
xka ñ'udi ri döta ts'edi,
ne xka du'mi gi ndö.

18 Bi mbo yá kwe gatho ya meximha,
nupya ma da nheki ri kwe n'ehe.
Xi zo ar pa gi hñö'spa majöni nuya xi du,
ne gi hwata nu'u togo hwata ar ximha.
Ha nuya ri m'ehni, ya gamfi ne gatho nuya ri 'bego tsup'a ri thuhu,
nuya döta, nuya t'ulo,
ma gi umba yá nthöhö.
19 M'efa bi xo ár nijö Jö mhets'i, ne bi nheki mi 'buhnu mbo ar 'bezankohi.
Mi yotnu ya hwei, mi nheki ya ñheti, ya ñuni, xa bi da nzeye ya ndo, ne bi nja
n'ar nhwöni.

12

Ar 'behñö ne ar zothe

1 M'efa bi nheki mhets'i n'ar döta nt'udi. Da handa n'ar 'behñö mi he ar
hyadi, mi to har zönö, ne mi hu'sa n'ar ntsant'i mi huxa 'ret'amayoho ya tso.
2 Mi dathi ne xa mi mafi nts'edi mi tho ya ugi, ngetho ma nda m'u ár bötsi.
3 Bi nheki man'ar nt'udi mhets'i. Nupya da handa mi 'bahnu n'ar thenga
zothe mi tu yoto yá ñö, 'ret'a yá ndöni, ne mi hu'sa n'ar ntsant'i n'a ngu n'a yá
ñö.
4 Ne nunár mazu bi gut'a n'a hñu xeni gatho ya tso mhets'i, ne ba engwa har
ha. Ne bi m'a bi ñhandwi ar 'behñö mi dathi, mi ne nda zapa ár bötsi nú'mu
nda m'ui.
5 Nunar 'behñönu bi m'u ár bötsi mar ts'unt'u, ma da ndö xoge har ximha
di hö n'ar t'obojö. Ne bi thömba ár bötsi da hñuxkwi Jö hár thuxandö.
6 Ha nunar 'behñö bi ma ba ñ'önga ha ya ot'at'oho habu xki hyokwabi Jö,
ne nda t'ini hñu njeye made.
7 M'efa ba njanu n'ar tuhni mhets'i. Ar ndö'enxe Mige ne yá enxe mi
ntunkwi ar zothe, mi faxa yá enxe n'ehe.
8 Ar zothe ne yá enxe hinte bi za te bi me'u, ne himbi nthegi nda m'uhnu
mhets'i.
9 Bi t'em'u ar zothe, getnu ar k'eñö mi 'bu mam'et'o, ne ár thuhu ar ts'ondöhi
ne ar ts'oxedi, ka ya meximha. Nunu ne yá ts'o'enxe ba t'enga injawa har
ximha.
10 N'a nda ota n'ar mhönu mhets'i mi enö:
—Nupya hö, ma da nheki ár mpohо, ár ts'edi ne ár ts'ut'wi ma tsi Dadahu.
Ne xi datwa ár nsu ár Kristo da ndö, ngetho xi t'enga nö'ö togo mi hoxa ma
kuhu parxui hár nthandi Jö.
11 Ha nuya ku xi döhmö ar ts'ondöhi ngetho xi jamfibi ár ji ar tsi
Ntxönandöni, ne xi datwa majöni ár mhö Jö, xki 'yent'a yá te nda tho'u.
12 Jange njohyahu mhets'i ne gatho ya mengunu. Ha hwëkate nu'ahu gi
'buhu har ximha ne har dehe, ngetho ar ts'ondöhi xpa köp'u xa tsu ar kwe,
ngetho pödi tx'uda ya pa pongwabi.
13 Nú'mu mba t'enga mhets'i ba 'behna har ximha nunar zothenu, bi
nkuhwi ar 'behñö xki m'u ár tsi ts'unt'u.
14 Ha nunar 'behñö bi t'umba nuya yoho yá hwa ar döta nxuni, nda nsani
nda zop'u ar zothe. Ne nda m'u har ot'at'oho habu xi hyokwa Jö nda t'ini
hñunjeye made.
15 Ha nunar zothe bi tso hár ne ra nzeye ar dehe ngu n'ar döthe, ne bi
'yemba mote ar 'behñö nda duxhmö.
16 Ha nunar ha bi maxa ar 'behñö, ngetho bi dut'a gatho ar döthe xki zo ar
zothe.

17 Nunar zothe xa bi ụtsa ar 'bẹhñö, ne bi ma ba ntunkwi yá 'bẹto nu'ụ ọtwabi nö'ö xi 'bẹpa Jö, ne dạmajöni ñ'emụibi ar tsi Hmu Hesukristo.

13

Yoho ya ts'ozu'we

1 Ndi 'bạ har ñönthe, n'a nda handatho ba pọxa har ñhọnthe n'ar ts'ozu'we mi tu yoto yá ñö, 'rẹt'a yá ndöni, ne ha n'a ngu n'a yá ndöni mi hu'sa n'ar ntsant'i. Ne ha n'a ngu n'a yá ñö mi huxa n'ar thuhu mi tsanga Jö.

2 Nunar zu'we da handi mi ñhẹhwi n'ar döta mạngamixi. Nuyá wa mar nxaki yá xi ne yá xạ, ngu n'ar döta zu'we ár thuhu ar oso. Nu ár ne mi ñhẹhwi ár ne n'ar 'muhu. Ar zothe bi umba ár ts'ẹdi, ne bi 'ñexa hár thuxandö nda ndöwi.

3 Ne da handa n'a nuyá ñö xki ts'ẹni 'bụtho nda du, ha bi k'ont'a ar ndöte ne bi dits'i. Gatho nuya jö'i bi hyandi, xa bi 'yọtho ne bi dẹni.

4 Bi ndöñ'ụ ar zothe togo xki umba ar ts'ẹdi ar ts'ozu'we. Hinge họnsẹ bi ndönga ar zothe, bi ndönga ar ts'ozu'we n'ehe, ne bi 'ñeñ'ụ:

—Hinjo'o man'a ngu ar ts'ozu'we, ne hinjo'o togo da ntọxkwi.

5 Ar ts'ozu'we bi t'umba ar sẹki n'ehe nda ñ'exasẹ ne nda ñömañ'ụbi Jö. Nunar ts'ẹdinụ ma da göxa xta zọnga hñu njẹyẹ made.

6 Ne bi zanga Jö, bi zamba ár thuhu, bi zamba ár nijö habụ 'bụ'ö, ne bi zanga gatho nu'ụ bi 'bụ mhets'i.

7 Bi t'umba ar sẹki nda ntöte'ö. Bi t'umba ar sẹki n'ehe nda ndö ha gatho ya m'ụi, ya hnini, ya hñö ne ya hại.

8 Bi ndönga ar ts'ozu'we gatho nu'ụ ya jö'i himi huxa yá thuhu har hẹ'mi nọnga ar te, ár mẹti ar tsi Ntxönandöni, xki thuts'i nda tho nú'mụ hinxki thoktho ar ximhại ne ar mhets'i.

9 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa nö'ö di mö.

10 Nu'ụ togo kote, ma da jot'ụ n'ehe. Ha nu'ụ togo jụ ar ndọjwai hote, ma da tho ndọjwaitho n'ehe. Ka nhekiwa yá ts'ẹti ne yá ñ'emụi ya gamfi.

11 M'ẹfa da handa man'ar ts'ozu'we bi bọnga har hại, mi tu yoho yá ndöni ngu n'ar dẹti, ne mi ñö ngu n'ar zothe.

12 Ne jụmpa ár ts'ẹdi ar m'ẹt'o ts'ozu'we hár hmi'ö, ne japa gatho ya meximhại da ndönga nor 'bẹt'o ts'ozu'we bi dixa ár nts'ẹni 'bụtho nda du.

13 Ọt'a ya döta nt'udi, japa da hyọ har hại ya tsibi di 'ñe mhets'i ha yá hmi ya jö'i.

14 Ne ka gatho ya meximhại, ọt'a nuya nt'udi xi t'umba ar sẹki da uta ya jö'i hár hmi nö'ö man'ar ts'ozu'we. Bi 'bẹpa ya jö'i nda hyokwa n'ar do ñhẹhwi ár 'bại nunar ts'ozu'we mi 'bụtho nda du ne bi nte, ne nda 'ñexa ngu yá jö emp'ö.

15 Bi t'umba ar sẹki nda japi nda joxa ár hñö ne nda ñö nunar donụ ñhẹhwi ár 'bại ar ts'ozu'we, ne nda japi nda tho gatho nu'ụ togo hinge nda ndöni.

16 Ne mi japa gatho nda thutwa nö'ö ngu ar nthixt'i ha yá ñ'ẹi wa ha yá dë, nuya t'ụlo bötsi, ya döta, nuya pẹ'sa yá ñho, nuya hyoya, nuya m'ẹgo ne nuya hingi m'ẹgo.

17 Hinto da tsạ da ntại wa da mpạ nu'mụ hindi pẹ'spa nö'ö ngu ar nthixt'i, wa ár thuhu wa ár m'ede ár thuhu.

18 Ka mahyoniwa ar mfödi da m'etwa ár m'ede ar ts'ozu'we, ngetho nu ár m'ede'ö, ár m'ede n'ar ñ'ọhọ. Gehnụ ar m'ede: 'ratonthebe ma hñun'ạte ne 'rato.

14

Ar thuhu bi ntu nu'ụ n'anthebe yon'ạtemagoho ya 'rẹt'anthebe

1 M'ẹfa da handa ar tsi Ntxönandöni mi 'bạhnụ har t'ọhọ Nsion. Ne mi 'bạhwi n'anthebe ma yon'ạtemagoho ya 'rẹt'anthebe nuya mi pẹ'spa ár thuhu'ö ne ár thuhu ár Dada xki t'ot'a ha yá dëyụ.
2 Ne da ọ n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i, xa mi nts'ẹdi ngu ár ñheti nzẹyẹ ya dehe, ne ngu ár ngạni n'ar ñụni. Ha nunar mhönụ da ọde mi ñhẹhwi ár m'ẹi ya mẹ'mda.
3 Ne mi tu'ụ n'ar 'ra'yo thuhu hár nthandi ar thuxandö, mi ñhandwi nuya goho ya zu'we mi te, ne ya tsi dönzia. Ne nunar thuhunụ hinto mi tsạ nda bödi, họnsẹ nu'ụ n'anthebe ne yon'ạtemagoho ya 'rẹt'anthebe xpa ts'inga har ximhại.
4 Gehyụ nu'ụ hinxi nts'oka ñ'owi ya 'bẹhñö, ngetho hinto xi m'ẹngwi. Ne tẹñ'ụ ar tsi Ntxönandöni habụ gatho di ma. Gehyụ ngu ar 'bẹt'o sofo xi ts'inga har ximhại, yá mẹti Jö ne yá mẹti ar tsi Ntxönandöni.
5 Ne hinte bi thimba n'ar nhemhñö xki bọnga ha yá ne, gehyụ xint'axi 'bạhnụ hár thuxandö Jö.

Ar mhö bi mönga nu'ụ hñu ya ẹnxẹ

6 M'ẹfa da handa man'ar ẹnxẹ bi nsạnga madeda mhets'i. Mi mönga ar hoga mhö hiñham'ụ da göts'i, ne xipabi gatho ya meximhại, ya hnini, ya m'ụi, ya hñö ne ya hại.
7 Mi ma nts'ẹdi mi enö:
—Tsuhụ Jö ne nsundahụ, ngetho xi zọ ar pa da thö'spa majöni ya jö'i. Ne ndöñhụnụ ngetho bi hyoka mhets'i, ar ximhại, ar ñhọnthe ne gatho ya pọthe.
8 Mi wa'ö, man'ar ẹnxẹ bi ñö nts'ẹdi n'ehe, ne bi 'ñenö:
—Xi nhwata ar döta hnini Mbabilonia, mi japa nu ma'ra yá mihniniwi nda zipa ár kwẹ Jö ngu xi zi'ö, ngetho xi nts'okte n'ehe.
9 Ar hñu ẹnxẹ bi ñö nts'ẹdi, ne bi 'ñenö:
—Nu'ụ togo da ndönga ar ts'ozu'we wa ar do di hñöts'i, wa xi hñömba ár nthixt'i hár 'yẹ wa hár dë,
10 xa ma da zipa ár kwẹ Jö, ngu n'ar t'ẹni da sit'a ya ixkat'afi ne da 'baxki. Ma da t'ẹnt'a har tsibi zọ kụ ya k'axt'ado xa xi mpa, habụ ma da tho ya ụgi hár nthandi ya gamfi ne ar tsi Ntxönandöni.
11 Ne ar 'bifi habụ bi tho ya ụgi fụnga hiñham'ụ da göts'i. Hiñ'otho yá tsạyạ 'bụ mpa ne 'bụ nxui, gatho nu'ụ togo da ndönga ar ts'ozu'we ne ar do di hñöts'i, ne nu'ụ togo da hñömba ngu ar nthixt'i ár thuhu.
12 Ka nhekiwa yá ts'ẹti ya gamfi, nu'ụ togo ọt'a nö'ö xi 'bẹpa Jö ne ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo.
13 Da ọ n'ar mhö ba e mhets'i, ne bi 'ñengagi:
—'Yot'a njawa: Nzạtho gatho nu'ụ togo da du di njap'ụ xi ñ'emụi ar tsi Hmu. Hö, njawa enga ár Hñö Jö, ma da göxa yá 'bẹfi, ha nuyá nthöhö ma da mẹwitho.

Ma da njo ar sofo har ximhại

14 M'ẹfa da handa n'ar t'axgui, ne ka mi huxnụ n'a ndi hñöxa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Mi hu'sa n'ar fụindö xi thoka ar k'axt'abọjö, ne mi hö hár 'yẹ n'ar t'ẹxụ xa mi hẹki.
15 Nep'ụ da handa man'ar ẹnxẹ xa mi ñö nts'ẹdi ba pọnga hár ngu Jö, ne bi 'ñemba nö'ö togo mi huxa har gui:
—Jụ ri t'ẹxụ ne xa ar t'ẹi, ngetho xi zọ ar sofo, ne xi ñöxa ar t'ẹi.
16 Ne nö'ö togo mi huxa har gui, bi gụ ár t'ẹxụ, ne bi xa xọge ar ximhại ngu nsa n'ar wöt'ẹi.
17 Ba pọnga man'ar ẹnxẹ hár ngu Jö, ne mi hö hár 'yẹ n'ehe n'ar t'ẹxụ xa mi hẹki.

18 Bi bǫnga man'ar ẹnxẹ har m'ǫxm'ǫñhǫ togo ẹnga ar tsibi, ne bi mat'a
nts'ẹdi nö'ö togo mi hö ar t'ẹxụ xa mi hẹki, ne bi 'ñembabi:
—Jụ ri t'ẹxụ ne fẹkwa yá 'yẹ ya 'bại'obxi, ngetho xi dö.
19 Nunar ẹnxẹ bi 'yẹnga ár t'ẹxụ har hại, ne bi mẹka gatho ya obxi, nep'ụ bi
'yụt'a har nthẹ'ma'obxi. Njap'ụ ma da njapa ya jö'i xta zụpa ár kwẹ Jö.
20 Nunar nthẹ'ma'obxi mi 'bụ nthi ar hnini, ne mi nthẹ'mi bi bǫnga ar ji xa
mi nzẹyẹ, ne mi tsǫnga ha yá ne ya fani, ne bi ñ'ini bi zǫnga ár yap'ụ ngu yoto
mpa da ñ'o n'ar jö'i.

15

Ya ẹnxẹ ba hö nu'ụ yoto ya ngöxa ụgi

1 M'ẹfa da handa man'a ar döta nt'udi bi nhekinụ mhets'i, xa da 'yǫtho. Da
handa yoto ya ẹnxẹ mi hö ya 'bẹfa ụgi, gehyụ ma da thi'spa ár kwẹ Jö.
2 Da handnụ n'ar ñhǫnthe n'ehe, ngu ar doxito mi nthöskwi ya tsibi. Ne mi
tǫhnụ nu'ụ togo xki dö ar ts'ozu'we ne ar 'bạido ndi hñötsi, himbi ñhẹgi nda
thu'spabi ár nthixt'i, wa ár m'ede ár thuhu. Mi 'bạhnụyụ mi hömpa yá 'bida
Jö.
3 Ne mi tu'ụ ar thuhu mi tu ar Moise ár 'bẹgo Jö, ne mi tutwa ár thuhu ar tsi
Ntxönandöni, mi eñ'ụ njawa:
Ma tsi Hmu'ihe, gar Jö hinte ár ñhembi'i,
xa döta ne nsunda gatho nö'ö gi pẹfi.
Xiñho ne majöni nuya ri 'ñu.
Gár Ndö gatho ya hnini har ximhại.
4 Ma tsi Hmu'ihe, gatho ya jö'i da zu'a'i.
Da e da ndömp'a ri thuhu gatho ya hại,
ngetho hǫnsẹ'i xint'axi'i,
ne nuya payụ xi nheki ri ts'ụt'wi.
5 M'ẹfa da handnụ mhets'i bi xo habụ xa mar nsunda mi 'bụ mbo hár ngu
Jö, habụ jwata ya nxindo xi t'ot'a yá 'bẹpate Jö.
6 Ka bi bǫnụ nuya yoto ya ẹnxẹ mi hö nuya yoto ya mfẹi, mi he 'ra ya
t'axdutu xa mi hwẹxki, ne xki döt'a yá tiñö n'ar k'axt'abǫjö böt'i.
7 N'a nuya goho ya zu'we mi te, bi umba 'ra n'ar k'axt'abǫjö nt'ẹni nuya yoto
ya ẹnxẹ mi 'bụhnụ. Nuya nt'ẹniyụ mi po ár kwẹ Jö nö'ö hiñham'ụ da göxa ár
m'ụi.
8 Núnụ hár ngu Jö xa mar nsunda, xa bi ñuxa ar 'bifi bi 'ñu ár nsunda'ö ne ár
ts'ẹdi. Hinto mi tsạ nda yụtnụ, m'ẹt'o da göxa gatho ya mfẹi mi hö nuya yoto
ya ẹnxe.

16

Ya t'ẹni po ár kwẹ Jö

1 Da ǫ n'ar mhö ndi 'ñe hár ngu Jö, ne bi 'ñemba nuya yoto ya ẹnxẹ:
—Di ma ba 'bạñöhụ har ximhại ár kwẹ Jö po ha ri t'ẹnihụ.
2 Bi ma ar 'bẹt'o ẹnxẹ ba 'bạñö ár t'ẹni har ximhại. Ne bi ñuxa ya ts'osösi xa
mar ñ'ụ gatho nu'ụ ya jö'i bi hñömba ár nthixt'i ar ts'ozu'we, ne bi ndömba ar
do ndi hñötsi.
3 Ar ñoho ar ẹnxẹ bi 'bạñö ár t'ẹni har ñhǫnthe, ne xǫge bi nji ngu ár ji n'ar
jö'i xi tho, ne gatho nu'ụ mi kụnụ bi du'ụ.
4 Ar hñu ẹnxẹ bi 'bạñö ár t'ẹni ha ya döthe ne ya pǫthe, ne gatho yá dehe bi
nji n'ehe.
5 Ne da ǫde bi 'ñenga nunar ẹnxẹ mi su ya dehe:

—Nu'ge ma tsi Hmu'i gi 'bụi ne ngi 'bụi, xint'axi'i, xka umba n'a ngu n'a nö'ö di 'ñepi, ne xka 'yọt'a n'ar hoga ts'ụt'wi.
6 Xka umba ar ji da zi nu'ụ togo bi nö'mba ár ji ya gamfi ne nuya ri m'ẹhni. Gehnụ ndi 'ñepabi'ụ.
7 Ne da ọ n'ar mhö mi pọnga har m'ọxm'ọñhọ mi enö:
—Ma tsi Hmu'i gar Jö, hinte ar ñhembi'i gi 'yọt'e. Nuna ri ts'ụt'wi gehnụ majöni ne xiñho.
8 Ar goho ẹnxẹ bi 'bạñö har hyadi nö'ö mi po hár t'ẹni, ne ar hyadi bi t'umba ar sẹki nda tsöt'a ya jö'i.
9 Nunar pahyadi bi tsöt'a ya jö'i. Mödi njap'ụ, nuyụ himbi 'yọt'wa yá ntsọ'mi nda nsunda Jö. Nö'ö bi 'yọt'ụ, bi zamba ár thuhu Jö togo pẹhna nuya ụgiyụ.
10 Ar kụt'a ẹnxẹ bi 'bạñö ár t'ẹni hár thuxandö ar ts'ozu'we, ne bi tsoxui gatho ár ndö. Nuya jö'i mi tsasẹ yá jöhne mi tho ar ụgi.
11 Bi zambabi'ụ ár thuhu Jö bi 'bụ mhets'i, ngetho xa mi tho ar ụgi mar ñ'ụ yá nts'ẹni, ne himbi 'yọt'wa yá ntsọ'mi.
12 Ar 'rato ẹnxẹ ba 'bạñö ár t'ẹni har döthe Eufrate, ne bi xạ ar dehe bi paxt'wa ár 'ñu ya ndö me mahyats'i.
13 Ne da handa hñu ya ts'ondöhi ngu ya döta zomfo, bi bọnga n'a hár ne ar zothe, man'a hár ne ar ts'ozu'we, man'a hár ne ar kate m'ẹhni.
14 Gehyụ ya ts'ondöhi ọt'a ya nt'udi ha yá nthandi ya ndö 'bụ har ximhại, ne da musyụ di ñ'owi gatho yá ndogu, da ñhoki da ntuhna ar pa xi hñuxa Jö, togo hinto da ñhuxkwi ár ts'ẹdi.
15 Ar tsi Hmu bi 'ñenö:
—Ma ga ëka ngu n'ar bë tsọ 'bụ nxui. Xa ma da njohya togo xka tsọhọ ga tini di nuhu ne di he yá dutu, njap'ụ hinda 'bẹ ár tsạ.
16 Nuya ts'ondöhi ba ẹ gatho ya ndö 'bụ hár nxidi ar ximhại, ne bi munsa har xẹni ár thuhu N'armagedon har hñö ebreo.
17 Ar yoto ẹnxẹ bi 'bạñö ár t'ẹni har ndöhi, ne da ọ n'ar mhö ndi 'ñe har thuxandö 'bụ har nijö mhets'i, ne mi enö:
—Bi wapya xọge.
18 N'a bi nhekitho bi nja ya hwẹi, ya ñheti, ya ñụni, ne bi nhwönga ar hại. Nunar nhwöninụ xa mar nts'ẹdi, ar meximhại hiñham'ụ xki hyanda man'a di njap'ụ ár nts'ẹdi.
19 Ne nunar döngahnini bi hege hñu xẹni, nu ma'ra ya hnini ja har ximhại bi yọt'ụ xọge. Ha nunar hnini Mbabilonia bi benga Jö da thi'snụ ár kwẹ.
20 Nuya xẹni hại mi k'öxa har dehe bi yụi, ha nuya t'ọhọ bi m'ẹtho.
21 Ba họ mhets'i ya ndo ne bi zụ ya jö'i, mi tsụ ngu madenthebe hwada ár ñhụ. Ha nuya jö'i bi zamba ár thuhu Jö mi tho'ụ nunar mfẹi bi zụ'ụ, ngetho xa mar nts'ẹdi.

17

Nunar ts'o'bẹhñö bi t'umba ar mfẹi hiñham'ụ da göts'i

1 M'ẹfa ba e n'a nuya yoto ẹnxẹ mi hö ya t'ẹni, bi zokagi ne bi 'ñengagi:
—Ba e injawa ne ga ut'a ar njut'i xi thu'spabi ar ts'o'bẹhñö huxa ha nzẹyẹ ya dehe.
2 Nunar 'bẹhñönụ xi m'ẹngwi ya ndö 'bụ har ximhại, ne gatho ya jö'i xi 'bẹ yá mfeni 'bụtho xi nti ọt'wi ya ts'oki.
3 Ár Hñö Jö xki zinga ha ma te, ha nunar ẹnxẹ bi zixkagi ha ya ot'at'ọhọ, ne ka da handnụ n'ar 'bẹhñö mi 'bụhnụ mi ntọ n'ar thẹngats'ozu'we. Nunụ mi tu yoto yá ñö, 'rẹt'a yá ndöni, ne xa mi ñuxa ya thuhu mi tsanga Jö.

4 Nunar 'bẹhñönụ mi he n'ar he mar nk'ants'i ne mar nthẹnts'i, ne mi hö ya
k'axt'abọjö, ya nzạthodo ne ma'ra ngu ya t'axdo xi mhödi. Mi hö hár 'yẹ n'ar
k'axt'abọjö t'ẹni mi ñuxa nö'ö hingi ho, ne nö'ö xi nts'otho 'bẹngwi ya jö'i.
5 Ne mi huxa hár dë n'ar thuhu hingi födi te mẹ'ö, enö njawa: Ar döta
Mbabilonia, ár nönö ya ts'o'bẹhñö ne gatho nö'ö hingi ho jawa har ximhại.
6 Da handa nunar 'bẹhñö xa xki nti, xki zipa yá ji ya gamfi ne nu'ụ bi unga
yá te mi tẹnga ar tsi Hmu Hesukristo. Núm'ụ nda handi, xa da 'yọtho.
7 Ne nunar ẹnxẹ bi 'ñengagi:
—Yo'ö gi 'yọtho. Nuga ma ga xi'a'i tema di bọnga nunar 'bẹhñö ne ar
ts'ozu'we tu yoto yá ñö ne 'rẹt'a yá ndöni muts'i.
8 Nunar ts'ozu'we xka hyandi mi 'bụi, nep'ụ bi njo'o, tx'ụtho 'bẹdi da bọnga
har nzonganzafi, ne da t'et'a har tsibi. Gatho nuya meximhại himi huxa yá
thuhu har hẹ'mi nọnga ar te, xki thahna nú'mụ hinxki thokta ar ximhại,
ma da 'yọtho xta hyanda nunar ts'ozu'we mi 'bụi, nep'ụ bi njo'o, ne da m'ụ
man'agi.
9 Ja mahyoniwa ar mfödi: Nuya yoto yá ñö, gehyụ yoto ya t'ọhọ habụ huxa
nunar 'bẹhñönụ.
10 Ne da 'ñenö n'ehe, gehyụ yoto ya ndö. Kụt'a xi m'ẹdi, n'a pẹ'sta ár ts'ẹdi,
ne 'bẹta man'a da ehe. Ha nu xta ehe, hinda ma da m'ụi yapa da ndö.
11 Nunar ts'ozu'we mi 'bụi nep'ụ bi njo'o, gehnụ ár hñöto ndö, n'a nuya yoto,
ne di ma har tsibi.
12 Ha nuya 'rẹt'a ya ndöni xka hyandi, gehyụ 'rẹt'a ya ndö hinxi hñönda yá
ts'ẹdi, ne 'ra ma da hñönga yá ndö 'ra ya tsi patho mahyẹgiwi ar ts'ozu'we.
13 Gatho 'rẹt'a pẹ'sa n'adar mfeni, ne ma da 'yẹnt'a yá ndö ne yá ts'ụt'wi da
mẹpa ar ts'ozu'we.
14 Gathoyụ ma da ntunkwi ar tsi Ntxönandöni, ne ar tsi Ndöni ma da ntöte,
ngetho go gehnụ ár Hmu gatho ya hmu, ne ár Ndö gatho ya ndö. Ne gatho
nu'ụ togo 'bụhwi, xi ts'ohni, xi thahni ne ọt'a nö'ö nsipabi.
15 Ne bi 'ñengagi nunar ẹnxẹ n'ehe:
—Nuya dehe xka hyandi habụ huxa ar ts'o'bẹhñö, gehyụ ya hnini, ya m'ụi,
ya hại ne ya hñö.
16 Ne nuyá 'rẹt'a ndöni ar ts'ozu'we xka hyandi, ma da ụtsa ar ts'o'bẹhñö,
ma da hñömba gatho yá ñho, ne ma da zo nthẹmfotho. Ma da zapa yá ngọ ne
ma da tsöt'a har tsibi.
17 Ngetho Jö xi hñu'spa ha yá mụi da 'yọt'a nö'ö ne'ö. Jange bi mẹ'sa n'adar
mfeni da 'yẹnt'a yá ndö ha yá 'yẹ ar ts'ozu'we, ne njap'ụ da wadi da tho gatho
nö'ö xi mönga Jö.
18 Ha nunar 'bẹhñö xka hyandi, gehnụ ar döta hnini di ndö gatho ya ndö
'bụ har ximhại.

18

Ar döta hnini Mbabilonia bi nhwati

1 M'ẹfa mi tho gathoyụ, da handa man'ar ẹnxẹ ba kö mhets'i xa mi pẹ'sa ár
ts'ẹdi, ne gatho ar ximhại bi ñuxa ár hyats'i xa már nsunda.
2 Xa bi mafi nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Bi nhwata ar döta hnini Mbabilonia. Họnsẹ 'bụhnụ ya ts'ondöhi, ne xi
'yọt'a yá ngu ya hñö xints'otho, ne ka haxhnụ ya ts'ots'ints'ụ hinto ne da
hyandi.
3 Ngetho ya hnini 'bụ har ximhại xi 'yọt'wi ya ts'oki, xi zipa ár kwẹ Jö. Ne
gatho ya ndö 'bụ har ximhại xi m'ẹngwi, ha nuya mạ 'bụ har ximhại xi xu yá
m'ẹts'i mi pạpa ya ñho nunar hnininụ.
4 Ne da ọ man'ar mhö ndi 'ñe mhets'i, bi 'ñengagi:

—Nu'ahụ ma bötsi'ihụ, pọñhụ ha nunar hnininụ, yo ma gi mfạxkwi yá ts'oki ne da zụ'ahụ yá ụgi xi t'ẹkwabinụ.
5 Ngetho yá ts'oki xi zọnga ár ñhets'i mhets'i, ne Jö xi beni da umba ar mfẹi.
6 Ko'spabihụ te xi ja'ahụ nunar hnininụ, ne ko'spabihụ yo'gi nö'ö tema xi 'yọt'ö. Ngu nunar t'ẹni xi tsit'ahụ, ko'spabihụ yo'gi.
7 Ngu xi 'ñexa ár nsu ne xi njohya, njap'ụtho umfụ ar ụgi ne ar ts'oni. Ngetho xi 'ñensẹ: Nuga di huxa ngu n'ar ndö; hindi 'ranxu, ne hinga ma ga nzoni.
8 Jange n'apatho ma da epabi ar ụgi, ar thuhu, ar ts'oni, ar ndöte, nep'ụ ma da ts'öt'a har tsibi, ngetho xa pẹ'sa ár ts'ẹdi Jö ar Hmu togo xi hñö'spa majöni.
9 Ne gatho nu'ụ ya ndö 'bụ har ximhại xki m'ẹngwi ne xki njohyawi, xa ma da zont'i nú'mụ xta hyandwa ár 'bifi di pọxa xta tsöt'i.
10 Ma da m'ạta yap'ụ ngetho di ntsu, ne ma da 'ñeñ'ụ:
—Hwëkate'i tsi döta hnini Mbabilonia xi nzẹ'i. Dama bi t'ạ'a ri mfẹi.
11 Ha nuya mạ 'bụ har ximhại, zont'i ne tupyá mụi, ngetho hinjo'o togo da dạmba nuya te pạ'ụ.
12 Nuya pạ ya k'axt'abọjö, ya t'axbọjö, ya nzạthodo, nuya ngu ya t'axdo xi mhödi, ya hoga dutu nzạtho, ya hwẹxka dutu, ya dutu nk'ants'i ne nthẹnts'i, ya za pẹ'sa ar hogañụni, nuya thoki xi thökwa yá ts'i ya döta zu'we, nuya njụ ya nzạthoza xi nthoki, nu'ụ njụ ya thẹngabọjö xi nthoki, ya bọjötho, ne ya do hwẹxki.
13 Mi höx'ụ gatho ya dọni ne ya njots'i mi yụni xi nkụhi, ar githni, ne ar hogañụni ár thuhu ar mira, ar ixkat'afi, ar nziki, ar hoga jụnt'ẹi, ar t'ẹi, ya mẹti, ya dẹti, ya fani, ya ntönza, ya 'bẹgo, ne yá pa ya jö'i.
14 Ne ma da t'emba nunar hnininụ:
—Hiñ'otho yá ñho ya 'bạiza ngi tsi. Xi k'at'a nuya xa ngi tsạmankụhi ne ngi exa ri nsu ngi tsi, hingi timpya.
15 Nu'ụ mi pạpa gathoyụ, ne njap'ụ xki mẹ'sa yá ñho, ma da m'ạ yap'ụ di tsu ár mfẹi bi zụdi, xa di tu yá mụi ne di zont'i.
16 Ne di eñ'ụ:
—Hwëkate nunar döta hnini mi ñhoki mi he ya hoga dutu nzạtho xi nk'ants'i ne xi nthẹnts'i, ne mi ñhoki mi hö ya k'axt'abọjö, ya nzạtho do, ne ngu ya t'axdo mar mhödi.
17 N'apatho bi göxa nzẹda ya ñho.
Gatho nuya ẹ ya döta motsa, yá mạxte, ne nu'ụ 'yo har dehe ne gatho nu'ụ mpẹhnụ bi m'ạta yap'ụ.
18 Nu mi hyanda ar 'bifi mi pọts'e, bi ma'ụ ne mi eñ'ụ:
—Hiñ'otho man'ar hnini ngunụ.
19 Bi 'yụxya fonthại ha yá ñö mi tho ar dumụi, ne xa mi mar ts'oni mi eñ'ụ:
—Hwëkate nunar tsi döta hnini. Ngetho nuyá ñho xki japi nda bọxa mañö gatho nu'ụ togo pẹ'sa yá motsa har dehe, ha nupya n'apatho xi nhwati.
20 Njohyahụnụ mhets'i gamfihụ, nu'ahụ gár mpọtehụ ne nu'ahụ gár m'ẹhni'ihụ Jö. Ngetho Jö xi hñö'spa majöni gatho nö'ö xi ja'ahụ.
21 M'ẹfa da handa man'ar ẹnxẹ xa mi pẹ'sa ár ts'ẹdi, bi gụ n'ar döta do ngu n'ar jụni, bi 'yẹnt'a har ñhọnthe ne bi 'ñenö:
—Ma da njapabinụ ar döta hnini Mbabilonia, ne hinda ma da thini.
22 Hinda ma da t'ọhnụ togo da mpẹ'mda, hinda t'ọ nu'ụ togo ja te zụnt'i, ne nu'ụ togo hụxt'a ya thụza ne ya k'axt'athụxi. Hinda ma da thinga n'a togo di hoka n'ar nzạtho 'bẹfi, hinda ma da t'ọ ár ngạni n'ar jụni.
23 Hinda ma da nhekinụ n'ar ñot'i, hinda ma da t'ọ n'ar ngo nthöti. Nuyá mạ, gehyụ mi dötahmö 'bụ har ximhại, ne nuyá nt'eteyụ, bi hyạt'a gatho ya hại.

24 Ha nunar hnininų, ja bi thinų yá ji yá m'ẹhni Jö, ya gamfi ne gatho nu'ų xi tho har ximhại.

19

Ar ndönga Jö núnų mhets'i

1 M'ẹfa da ọ ra nzẹyẹ togo mi ñönų mhets'i, ne mi eñ'ų:
Dár nsunda Jö ma tsi Hmuhų.
Gor mẹti'ö ar mpọhọ, ar nsunda, ne ar ts'ẹdi.
2 Ngetho nö'ö ọt'a ar hoga ts'ụt'wi ne majöni.
Gehnų xi umba ár mfẹi ar ts'o'bẹhñö
togo xi ts'ot'a ar ximhại to gatho 'bẹngwi,
ne xi got'wabi ár ji yá 'bẹgo xi hyo nunar 'bẹhñönų.
3 Man'agi bi 'ñeñ'ų:
—Dá nsunda Jö, ngetho nunár 'bifi tsöt'i, hiñham'ų da göts'i pọts'e.
4 Nuya n'ạtemagoho ya tsi dönzia ne nuya goho ya zu'we mi te, bi ndạndihmö ne bi ñ'ani bi mẹ yá hmi har hại. Ne bi nsunda Jö huxa har thuxandö, mi eñ'ų:
—Dá njap'ų, dá nsunda Jö.
5 Bi bọnga n'ar mhö har thuxandö mi enö njawa:
Ndöñhų Jö ma tsi Hmuhų,
gatho yá 'bẹgo'ihų,
ya t'ų̀lo ne ya döta,
togo gi tsufų Jö.
6 Ne da ọ 'ra ya mhö ngu ra nzẹyẹ ya jö'i, ngu ár ñheti ya nzọthe, ngu ya ñų̀ni, ne mi enö:
Dá nsunda Jö, ngetho Jö ma tsi Hmuhų hinjo'o togo da hñuxkwi, go ar ndö'ö.
7 Ma ga njohyahų, hö xa ga njohyahų, ne ga umfų ar nsunda,
ngetho xi dạt'a ár nthöti ar tsi Ntxönandöni,
ne nunár 'bẹhñö xi ñhoki.
8 Ne xi t'umba ar sẹki da hye ya hoga dutu xint'axi ne xi nhwẹxki.
Ngetho nunar hoga dutu, gehnų nuyá hoga 'bẹfi xi 'yọt'a ya gamfi.

Ár ngo ar tsi Ntxönandöni

9 M'ẹfa bi 'ñenga ar ẹnxẹ:
—'Yot'a nuya mhöyų: Nzạtho nu'ų togo xi ts'ohna hár ngo ar tsi Ntxönandöni.
Ne bi 'ñengagi:
—Nuya mhöyų gehyų majöni yá mhö Jö.
10 Nuga da ndạndihmö hár wa nga ndöni. Ha nö'ö bi 'ñengagi:
—Hyandi xiñho nö'ö gi pẹfi, yo gi jap'ų. Nuga dar 'bẹgotho ngu'i, ne nu'ų ri ku togo dạmajöni xi jamfi ar tsi Hmu Hesukristo. Ndönga Jö.
Ngetho nu'ų togo dạmajöni togo ar tsi Hmu Hesukristo, gehyų hömpa ár Hñö Jö mömba ár mhö.

Ar tọge ntọ ar t'axfani

11 Nep'ų da nu mi xo mhets'i, ne da handa n'ar t'axfani. Nu ár tọge mar thuhu Majöni ne ọt'a nö'ö te mö, ne hö ar hoga ts'ụt'wi höxa majöni ne ntuhni.
12 Nuyá dạ ar tọge mi ñhẹhwi ya faspi. Mi huxa hár ñö nzẹyẹ ya fụindö, ne xki t'otnų n'ar thuhu hinto man'a mi pödi tema mi mö, họnsẹnų mi pödi.
13 Mi he n'ar dutu xa xki m'ahna ya ji, ha nu ár thuhu gehnų: ÁR MHÖ JÖ.
14 Ha nuya ndogu me mhets'i mi he ya hoga dutu xint'axi, ne mi 'bẹfa'ų mi tẹni mi ntọ ya t'axfani n'ehe.

15 Hár ne ar tǫge 'bẹt'o, pǫnga n'ar ndǫjwai hẹnte nuya yoho yá ñöni, da sụ'sa ya meximhại. Ne ma da 'yǫt'a ar ts'ụt'wi di hö n'ar t'obǫjö. Ne da ne'ma ya jö'i ngu nhe'ma ya obxi thẹ'mi, ne da di'spa ár kwẹ Jö togo hinto tsạ da ñhuxkwi.
16 Hár he ne hár xinthe tu nunar thuhunụ: ÁR NDÖ YA NDÖ NE ÁR HMU YA HMU.
17 Nep'ụ da handa n'ar ẹnxẹ mi tǫ har hyadi, ne bi mafi nts'ẹdi bi 'ñemba gatho ya zu'we nsạnga madeda mhets'i:
—Ba ehụ, kwathụ har dạngo xi 'yẹk'ahụ Jö.
18 Tsafụ yá ngǫ ya ndö, ya ndöndogu ne ya jö'i tsẹdi, yá ngǫ ya fani ne yá tǫge, yá ngǫ tsạnt'ö ar jö'i, ya 'bẹgo ne nuya hingya 'bẹgo, ya t'ụlo ne ya döta.
19 Ne da handa ar ts'ozu'we ne gatho ya ndö 'bụ har ximhại ne yá ndogu, xki mhunts'i nda ntunkwi ar tǫge ntǫ ar t'axfani ne yá ndogu ñ'owi n'ehe.
20 Ar ts'ozu'we bi njụ, ne bi njụ ar kate m'ẹhni n'ehe, togo xki 'yǫt'a ya nt'udi bi hyạt'a nu'ụ bi hñömba ár nthixt'i ar ts'ozu'we, ne bi ndönga ar do ndi hñöts'i. Gatho yohoyụ bi njụ bi t'et'a tetho ha n'ar tsibi ngu n'ar ñhǫnthe, habụ zǫ kụ ya k'axt'ado xa xi mpa.
21 Ha nu ma'ra bi hyo ar ndǫjwai mi pǫnga hár ne ar tǫge, ne gatho ya zu'we nsạni bi niñö bi zipa yá ngǫ'ụ.

20

'Rẹt'anthebe njẹyẹ

1 Nep'ụ da handa n'ar ẹnxẹ ba kö mhets'i mi hömpa yá nsoki ar nzonganzafi, ne mi hö hár 'yẹ n'ar dönthi bǫjö.
2 Bi gụ ar zothe, ge'ö ar k'eñö mi 'bụ mam'ẹt'o, get'ö ar ts'ondöhi, ne bi xǫt'a 'rẹt'anthebe ya jẹyẹ.
3 Ne bi 'yẹnt'a har nzonganzafi, bi got'i xiñho, ne hinge nda hyẹgi nda ka ya meximhại. M'ẹt'o da tho 'rẹt'anthebe njẹyẹ, ne da thẹ ma'ra ya tsi pa.
4 Nep'ụ da handa ya thuxandö, mi huxnụ nu'ụ togo bi t'ets'i nda hñöxa majöni. Ne da handwa yá pa nu'ụ togo xki thẹkwa yá 'yụga, ngetho mi dạmajöni ar tsi Hmu Hesu ne ár mhö Jö. Gehyụ hinxki ndönga ar ts'ozu'we, hinxki ndönga ar do ndi hñöts'i. Hinxi hñöñ'ụ ár nthixt'i ha yá dë wa ha yá 'yẹ. Ne bi mengi bi nte'ụ, bi ndöwi ar tsi Hmu Hesukristo 'rẹt'anthebe njẹyẹ.
5 Nuyụ xi m'ẹt'o xi mengi xi nte. Ha nu ma'ra xki du, m'ẹt'o bi tho 'rẹt'anthebe njẹyẹ, ne ja bi mengi bi nte'ụ.
6 Nzạtho ne xint'axi yá m'ụi nu'ụ togo xi t'umba ar sẹki da m'ẹt'o da mengi da nte. Ar ñoho ndöte hinte da japabi'ụ. Nuyụ ma da t'ets'i ngu yá möjö Jö ne ar tsi Hmu Hesukristo, ne da ndöwi 'rẹt'anthebe njẹyẹ.
7 Nu xta wadi da tho 'rẹt'anthebe njẹyẹ, ar ts'ondöhi ma da sokwa ár fạdi.
8 Ne ma da bǫni da ka ya jö'i 'bụ ha gatho ya hại hár nxidi ar ximhại, nu'ụ tǫxa ar tsi Hmu. Ma da munsa har döta tuhni, ne ár nzẹyẹ ya jö'i ñhẹhwi ar 'bomu 'bonga har ñönthe.
9 Habụ gatho ba pǫxa ya jö'i, ne bi hyextar ximhại, xa bi got'atho habụ mi 'bụ ya gamfi ne ar hmöka hnini. Jö ba pẹhna ar tsibi ba tạ mhets'i, ne bi jö'sa xǫgẹ.
10 Nunar ts'ondöhi mi ka ya jö'i, bi njụ ne bi t'ẹnt'a har ñhǫnthe tsibi mi zǫ mi kụ ya k'axt'ado, ka mi kụnụ ar ts'ozu'we ne ar hyạte m'ẹhni. Ma da tho nunar ụginụ parxui ne hiñham'ụ da göts'i.

Ar thöxamajöni ǫt'a nö'ö huxa har t'axthuxandö

11 M'ẹfa da handa n'ar döta t'axthuxandö, ne hár hmi nö'ö togo mi huxhnụ bi m'ẹta ar ximhại ne ar mhets'i, himbi födi habụima.

12 Ne da handa gatho nu'ụ togo xki du, ya döta ne ya t'ụlo, mi 'bạ'ụ hár
nthandi Jö. Bi ntụnga 'ra ya hẹ'mi, ne man'ar hẹ'mi bi ntụngi, gehnụ habụ
huxa yá thuhu nu'ụ togo pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i. Nuya xki du bi thö'spa
majöni, ne bi t'umbi nö'ö ndi 'ñepi, ngu mi huxa ha ya hẹ'mi, ngetho njap'ụ
xki 'yọt'ụ.
13 Ar döta ñhọnthe bi dạ yá jö'i xki dunụ, ar ndöte ne ar 'bẹxui bi dạ yá jö'i
xki du n'ehe, ne bi thö'spa majöni n'a ngu n'a ngu xki 'yọt'ụ.
14 M'ẹfa ar ndöte ne ar 'bẹxui bi t'ẹnt'ụ har ñhọnthe tsibi. Gehnụ ar ñoho
ndöte.
15 Ha gatho nu'ụ togo himbi thini mi huxa yá thuhu har hẹ'mi nọnga ar te,
bi t'ẹnt'ụ har ñhọnthe tsibi.

21

N'ar 'ra'yo mhets'i ne n'ar 'ra'yo ximhại

1 Nep'ụ da handa n'ar 'ra'yo mhets'i ne n'ar 'ra'yo ximhại, ngetho nunar
'bẹt'o mhets'i ne ar 'bẹt'o ximhại bi göts'i, ha nu ar ñhọnthe bi m'ẹtho.
2 Nuga dar Xuwa, da handa ar jöpa hnini, nunar 'ra'yo Herusalen, ba kö'ma
Jö mhets'i habụ bi 'bụ'ö, xa mi nzạtho ngu n'ar 'bẹhñö xi ñhoki da nthötwi ár
döme.
3 Ne da ọ n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i mi enö:
—Hyandi, nupya ár nijö Jö 'bụhwi ya meximhại, ne nö'ö ma da m'ụhwi'ụ.
Nuyụ ma da m'ụi ngu ár hnini, ne gesẹ Jö ma da m'ụi ngu ár Jö'ụ.
4 Jö ma da dukwa gatho yá gidạ ha yá dạ'ụ. Hinda ma da nja ar ndöte, ar
ts'oni, ar mhafi, ar ụgi, ngetho nuya 'bẹt'o thogi xi m'ẹdi.
5 Ha nö'ö togo mi huxa har thuxandö bi 'ñenö:
—Hyandi, nuga di hoka ma'ra'yo gatho.
Ne bi 'ñengagi n'ehe:
—'Yot'i, ngetho nö'ö xta xi'a'i ma da njap'ụ ne majöni.
6 Ne bi 'ñengagi man'agi:
—Xi tho gatho. Nuga go da dụ'mi ne di jö'sa xọge, ngu ar ndụi ne ar ngöts'i.
Nu'ụ togo tuthe, ma ga umtho ar dehe pọ har pọthe unga ar te hiñham'ụ da
göts'i.
7 Nu'ụ togo da ntöte, ma ga hekwabi gatho nuya ñhoyụ. Ma da nugagi ngu
ár Jögi, ne ga nuga ngu ma bötsi.
8 Ha nuya tsuzụ, ya mẹ'sku, ya ts'ojö'i, ya hyote, nuya 'bẹngwi ma'ra ya jö'i,
ya 'ñete, nu'ụ togo ndönga yá tsita emp'ö, ne gatho nu'ụ mönga ya nhemhñö,
ma da t'et'a har ñhọnthe tsibi zọ kụ ya k'axt'ado xa xi mpa. Gehnụ ar ñoho
ndöte.

Ar 'ra'yo hnini Herusalen

9 N'a mba ep'ụtho bi zụkagi n'a nuya yoto ya ẹnxẹ mi hö yoto yá t'ẹni mi
ñuxa ya ngöxa mfẹi. Da ñö'be ne bi 'ñengagi:
—Ba e injawa ne ga ut'a'i ár 'bẹhñö xi wadi xi nthötwi ar tsi Ntxönandöni.
10 Ár Hñö Jö xki zinga ha ma te, ha nunar ẹnxẹ bi zixkagi ha n'ar döta t'ọhọ
mar ñhets'i, ne bi utkagi ar döta jöpa hnini Herusalen ba kö'ma Jö mhets'i
habụ bi 'bụ'ö.
11 Nunar hnini'ö xa mi hyats'i mi pẹ'spa ár nsunda Jö. Mi ñhẹhwi ngu n'ar
hya'sdo xi mhödi, mi hya'stho ngu n'ar doxito.
12 Mi jot'a n'ar döta jödo xa mar ñhets'i, ne mi tu 'rẹt'amayoho ya goxthi,
ha n'a ngu n'a ya goxthi mi 'bạ n'ar ẹnxẹ. Ne xi t'otnụ yá thuhu nu'ụ
'rẹt'amayoho yá t'ụ ar Hakob, habụ xpa e yá m'ụi ya me Israel.

13 Hñu ya goxthi ñhanda mahyats'i, hñu ñhanda mahwifi, hñu ñhanda mampuni, ne hñu ñhanda mak'angi.
14 Mi pę'sa nunar hnininų 'rę̱t'amayoho ya mų̱dido, ne n'a ngu n'a nuya doyų̱ mi tu yá thuhu nuya 'rę̱t'amayoho yá mpǫ̱te ar tsi Ntxönandöni.
15 Nunar ę̱nxę̱ ndi ñö'be, mi hö n'ar k'axt'abǫ̱jö t'o, ma nda 'yę̱nga ar hnini, yá goxthi ne yá jödo.
16 Nunar hnininų, 'ramangutho ár nxidi, ár ma ne ár ñhets'i. Ha nunar ę̱nxę̱ bi gų̱ ar t'o mi hö, ne bi 'yę̱nga ar hnini. Ne nunár ma bi zų̱ ngu madenthebe ya pa da ñ'o n'ar jö'i, njap'ų̱tho ár ñhets'i ne ár nxidi.
17 Nuya jödo bi zų̱ yon'ą̱temahñu ñhų̱fi ár mpidi. Nuya nt'ę̱niyų̱ gehyų̱ ar nt'ę̱ni pę'sa ya jö'i, ha nunar ę̱nxę̱ bi dę̱ntho.
18 Ar jödo ma ya hyasdo, ha nu ar hnini xki thoka ar hoga k'axt'abǫ̱jö mi hwę̱xki ngu n'ar hya'sa doxito.
19 Nuya mų̱dido mi kų̱xa hár wa ar jödo, xki thoki xki thuta tsą̱nt'ö ya nzą̱thodo. Nu ar m'ę̱t'o mar hya'sdo, nu ár ñoho mar k'angdo, nu ár hñu gehnų̱ n'ar do mi tu yá nhwę̱xki, nu ár goho mar bǫ̱thedo.
20 Nu ár kų̱t'a nzą̱thodo mi tu ya m'ę̱ts'i, nu ár 'rato mar thę̱ngdo, nu ár yoto mar hya'sa k'axt'ado, nu ár hñötǫ mar k'ants'ado, nu ár gų̱to mar k'axt'ado, nu ár 'rę̱t'a mar hya'sa bǫ̱thedo, nu ár 'rę̱t'aman'a mar dǫ̱nthido, nu ár 'rę̱t'amayoho mar hya'sa dǫ̱nthido.
21 Nuyá goxthi mi 'rę̱t'amayoho ngu ya t'axdo xi mhödi. N'a ngu n'a ar t'axdo mar goxthi. Ha nu ár 'ñu ar hnini xki thoka ar hoga k'axt'abǫ̱jö, mi hya'stho ngu n'ar doxito.
22 Núnų̱ har jöpa hnini hinda handa xki juxa n'ar nijö, ngetho ka 'bų̱hnų̱ Jö ar tsi Hmu, hinjo'o togo da ñhuxkwi ár ts'ę̱di, ne ar tsi Ntxönandöni, gehyų̱ ngu ar nijö.
23 Hingi homba ár ñot'i ar hyadi ne ár ñot'i ar zönö, ngetho hexa ar hyats'i ár nsunda Jö, ne ar tsi Ntxönandöni gehnų̱ 'yotwabi'ų̱.
24 Ne gatho ya jö'i di 'bų̱ hár nxidi ar ximhą̱i, ma da ñ'o har ñot'i'ö, ne gatho ya ndö ma da e da dą̱twa yá nsu ne yá ñho.
25 Nuyá goxthi hinda ma da njot'a 'bų̱ pa, ha nu ar xui hingi födi tengu'ö.
26 Gatho yá nsu ne yá ñho ya hnini ma da thöxhnų̱.
27 Hinte ma nts'otho ma da yų̱tnų̱, hinda yų̱t'a n'a togo hingi ǫ̱t'a xiñho wa di mönga ya nhemhñö; hǫ̱nsę̱ nu'ų̱ togo di huxa yá thuhu har hę̱'mi nǫ̱nga ar te, ár mę̱ti ar tsi Ntxönandöni.

22

1 Nep'ų̱ ar ę̱nxę̱ bi utkagi n'ar döthe mi po ar dehe unga ar te, xa mar ñhats'i, mi hwę̱xka ngu n'ar doxito. Nunar döthenų̱ pǫ̱nga hár thuxandö Jö ne ar tsi Ntxönandöni.
2 Thota har dö'ñu madeda ar hnini, ne gatho yoho yá ñöni ar döthe 'bą̱ ar 'bą̱iza ungar te. Tą̱t'a zönö unga te da ts'i, 'rę̱t'amayoho ya sofo ar jęyę̱, ha nuyá xi, ǫthe gatho ya meximhą̱i.
3 Hinte janų̱ nö'ö xi t'ę̱nt'i da ts'oni. Ha nu ár thuxandö Jö ne ar tsi Ntxönandöni ka 'bų̱hnų̱, ne gatho yá 'bę̱go pę̱pabi,
4 ma da tsą̱ da ñhandwi, ne ár thuhu di tu ha yá dë'ų̱.
5 Hinte janų̱ ar xui. Nuya ma da m'ų̱hnų̱ hinda hyonga ár hyats'i n'ar ñot'i, wa ár hyats'i ar hyadi, ngetho Jö ar tsi Hmu da yot'wabi'ų̱. Ne da ndö'ų̱, hiñham'ų̱ da göxa yá ndö'ų̱.

'Bap'ų̱tho ar pa da e ar tsi Hmu

6 Nep'ų̱ ar ę̱nxę̱ bi 'ñengagi:

—Nuya mhöyų di xi'a'i ma da thogi ne majöni. Jö ar tsi Hmu togo umbabi te da mönga yá m'ęhni, xpa pęhna ár ęnxę da uta yá 'bęgo nö'ö ma da thogi hingar yapa.
7 Ar tsi Hmu bi 'ñenö:
—Pöhų, 'bąp'ųtho ar pa ga ehe. Nzątho nu'ų togo da 'yǫt'a nö'ö te möngwa har hę'minų, nǫnga tema da tho m'ęfa.
8 Nuga ar Xuwa, da ǫts'e ne da handa gathoyų. Nu mi wadi da handi, da ndąndihmö hár wa ar ęnxę togo bi utkagi gatho, ndi ne nga ndömhö.
9 Ha nö'ö bi 'ñengagi:
—Ha gi ǫde. Yo gi jap'ų, ngetho nuga ma mi'bęgowi mahyęgi ngu nuya ri ku ya m'ęhni, ne ngu nu'ų togo ǫt'a ngu mönga nunar hę'minų. Nö'ö gi 'yǫt'e, ndönga Jö.
10 Ne bi 'ñengagi n'ehe:
—Yo ma gi 'ñö nuya mhö nǫnga tema da tho m'ęfa, huxa nunar hę'minų, ngetho 'bąp'ųtho ar pa da thogi ngu möngwa.
11 Nuya ts'om'ųi hinda ma da mponga yá m'ųi, ne nuya ts'ojö'i di ǫt'atho nö'ö xints'otho. Nö'ö togo ar hogajö'i ma da njap'ųtho, ha nö'ö togo xint'axi, dar nt'axitho.
12 —Hyanthų, 'bąp'ųtho ar pa ga ehe, ne ga umba n'a ngu n'a ár nthöhö ngu yá 'bęfi xi 'yǫt'ų.
13 Nuga da dų'mi ne di jö'sa xǫge, ngu ar ndųi ne ar ngöts'i, togo 'bęt'o ne 'bęfa.
14 Nzątho nu'ų togo penga yá dutu, ne di 'ñepi da wat'a har 'bąiza unga ar te, ne da yųt'a ha yá goxthi ar hnini.
15 Ha nuya ts'ojö'i ma da go nthi, njangu ya 'ñete, nu'ų togo 'bęngwi ya jö'i, nuya hyote, nu'ų togo ndönga ya tsita emp'ö, ne gatho nu'ų togo mödi ne mönga ya nhemhñö.
16 —Nuga ar Hesu, xta pęñ'ahų ma ęnxę xi dąt'ahų majöni nuya tema da tho ha ya nijö. Ár 'bętogi ar ndö Dabi, di njangu ar njötsǫ pǫxa 'bų xudi xa di yot'i.
17 Ár Hñö Jö ne ár 'bęhñö ar tsi Ntxönandöni enö njawa:
—Ba ehe.
Ne gatho nu'ų togo ǫde, dá 'ñenö n'ehe:
—Ba ehe.
Ne gatho nu'ų togo tuthe, dá ehe, ne gatho nu'ų togo ne, dá e da zi nunar dehe unga ar te t'untho.
18 Nuga di dąmajöni, gatho togo da 'yǫxa nuya mhö nǫnga tema da tho m'ęfa xi t'ot'a har hę'minų, ne da hñuts'i, Jö ma da hñu'spa ya ųgi nǫngwa.
19 Ha nu'ų togo da hñökwabi nuya mhö huxa har hę'minų nǫnga tema da tho m'ęfa, Jö ma da hñökwabi ár thuhu har hę'mi nǫnga ar te, hinda ma da m'ų har jöpa hnini, ne hinda t'umba nuya ñhöt'i huxa har hę'minų.
20 Nö'ö togo xi dąmajöni gathoyų enö njawa:
—Majöni 'bąp'ųtho ar pa ga ehe.
Dá njap'ų. Ba ehe ma tsi Hmu'i Hesu.
21 Ar tsi Hmu Hesukristo da hwëk'ahų ár ñhöt'i gi gathohų. Dá njap'ų.